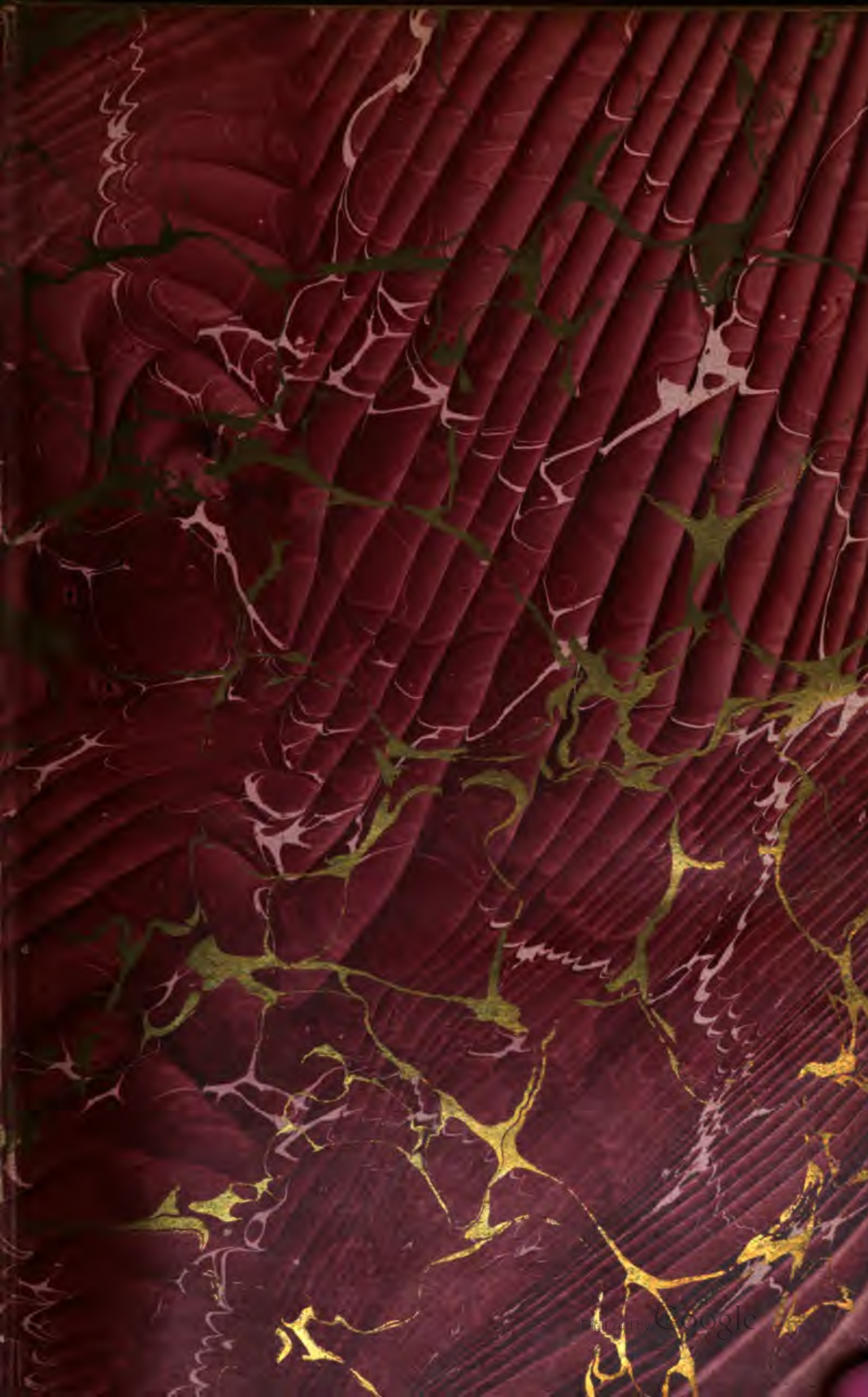

VE RI
TAS

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

CHEZ J. LAFFITTE, banquier, rue du Mont-Blanc, n° 11.

N. E. LEMAIRE, Éditeur, boulevard italien, n° 22, en face des Bains Chinois.

H. NICOLLE, libraire, rue de Seine, n° 12, Faub. St.-Germain.

BARROIS l'aîné, libraire, rue de Seine, n° 10, Faub. St.-Germ.

DEBURE frères, libraires, rue Serpente, n° 17.

P. DIDOT, l'aîné, Imprimeur du Roi, rue du Pont de Lodi, n° 6.

F. DIDOT, Imprimeur du Roi et de l'Institut, rue Jacob, n° 24.

C. L. F. PANCKOUCKE, Imprim.-Libr., rue des Poitevins, n° 14.

AUG. RENOUARD, libraire, rue Saint-André-des-Arcs, n° 55.

H. VERDIÈRE, libraire, quai des Augustins, n° 25.

Et chez tous les libraires de France et des pays étrangers.

MARCUS FABIUS
QUINTILIANUS
DE INSTITUTIONE ORATORIA

EXCUDEBAT PETRUS DIDOT
NATU MAJOR, REGIS TYPOGRAPHUS.

MARCUS FABIUS QUINTILIANUS

DE INSTITUTIONE ORATORIA

AD CODICES PARISINOS RECENSITUS

CUM INTEGRIS COMMENTARIIS

GEORGII LUDOVICI SPALDING

QUIBUS NOVAS LECTIONES ET NOTAS ADJECIT

JOANNES JOSEPHUS DUSSAULT

UNUS E PRÆFECTIS

SERVANDÆ BIBLIOTHECÆ SAN-GENOVEFANÆ

VOLUMEN PRIMUM

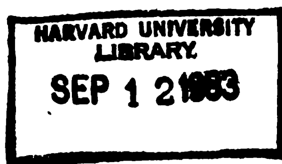

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POESEOS LATINÆ PROFESSOR

MDCCCXXI

HARVARD UNIVERSITY
LIBRARY
SEP 1 2 1963

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

JOANNES JOSEPHUS DUSSAULT.

Quum vir ille, quem, auspice litteratissimo Galliarum Rege, edendis classicis auctoribus latinis, ipsæ Musæ præfecisse videntur, pro ea, quæ nos semper a pueritia conjunxit, necessitudine, nimiumque profecto fisus viribus meis, me præesse voluisset Quintiliani scriptis in lucem denuo proferendis, nomenque meum censuisset inserendum tot claris doctissimorum adjutorum nominibus, labori tam honorifico totus incubui; ac primum pauca tibi, Lector, tum de ipso Quintiliano, tum de hac ejusdem scriptoris nova editione statui subjicienda, quæ utinam accipias, veluti quoddam diligentiæ meæ omen et pignus!

Marcum Fabium Quintilianum, summum dicendi scribendique magistrum, meritis laudibus multi cumulavere; inter quos, ni fallor, eminet noster Rollinus, *Quintilianus* alter, et ipse scribendi dicendique dux optimus: qui, quum operibus latini rhetoris ad nostrum usum contrahendis studeret, daretque operam, ut in scholis facilius et commodius tractarentur, ita de eo præfatus est et disseruit, ut idem facere cupienti cuilibet, ac mihi præsertim, nonnullum inje-

cerit desperationis sensum, et quasi silentii legem imposuerit.

Quis enimvero possit dotes, quibus polluit QUINTILIANUS, diligentius enumerare, doctius explicare, enumeratas vero et explicatas solertius excutere? Quis illum cum ARISTOTELE et TULLIO suscipiat callidius conferendum, servato uniuscujusque fideliter colore? quis melius æstimet, quantum de litteris et moribus FABIUS sit meritus; quanta ex ejus lucubrationibus in omnes ætates redundet utilitas; quam lucidam fidamque facem prætulerit omnibus ingeniis difficiles et salebrosas tentantibus eloquentiæ vias; quis denique, hæc omnia tam consulte cogitata, tam scite concepta, tam acute perspecta, cultiori dicendi forma et ratione polire queat, et amœnioribus elegantiæ floribus conspergere ac exornare?

Taceam igitur, nec sine causa; neque tanto impar viro congredi ausim, nisi verear, ne, in tam ampla et locuplete materia, ac veluti inter lætissimas opes, aut omnino inops, aut intempestive malignus sim auditurus; quinimo forsitan habear ingratus, qui, in hoc quod pæne ab adolescentia ingressus sum curriculo, QUINTILIANO fere semper innixus, vix ullum fixi vestigium, quod mihi absque illo satis tutum videretur: ex ejus scilicet scriptis, tamquam e purissimo et saluberrimo fonte, hanc qualemcunque vim hausi, qua tot impugnavi ingruentes pravioris litteraturæ doctrinas, eas potissimum, quæ se ROMANTICAS, ut aiunt, jactitantes, ex antiquis germanicæ barbariæ latebris, in nos impetum nuperrime fecerunt; et si quæ litteris defendendis ab istis recentioris audaciæ conatibus et pestibus adjumenta per me fuerunt impor-

tata, ea FABIO præsertim accepta referre me jubet memor animus.

Ita est, inquam; si quid laudis, quod scio quam sit exiguum, nomini meo accessit, in illis, quas tot annos explevi, censoriis vicibus, id tibi, magna ex parte, Quintiliane, debeo: quoties tuam sacro-sanctam auctoritatem protuli! quoties tuum nomen invocavi, tamquam alicujus numinis saniorum litterarum custodis! quoties oracula tua pandere ausus sum, et, licet indignus interpres, commentari! tuis nempe præceptis et legibus insenui perscrutandis, quibus cuncta continentur ingenii ad rationem et artem dirigendi arcana: cuncta autem dico; nam quo quisque, pro suarum facultatum mensura, pro assiduitate laboris et meditationis pertinacia, altius in operis, ut ita dicam, viscera descenderit, eo divitias colliget ampliores: ibi sua manet constantiam merces; ibi sua sunt operæ præmia; ita ut tam fertile solum leviter etiam perstringentibus non dedignanda messis efflorescat; non possum ergo quin exclamem, ingenti litterarum amore percussus: Proh! insaniam istorum qui, dum præclaram quidem, sed arduam, sive egregie scribendi, sive diserte loquendi gloriam affectant, talia superbe fastidiosi prætereunt ac negligunt adminicula, quibus omissis, natura vel felicissima sæpius humi repat necesse est, atque fatiscat suismet onerata et tamquam obruta fructibus!

Veniam dabis, amice Lector, si meis in Fabium affectibus fortasse nimio plus indulgens, non e vestigio tibi adumbrare conatus sim aliquam celeberrimi rhetoris imaginem, et te longiori suspensum exspectatione tenuerim: QUINTILIANI, inter omnes omnium

ætatum rhetores, ea dos propria est et peculiaris, quod oratorem non solum jam in rostra conscendentem sustineat, et suis fulciat monitis, sed in cunis adhuc vagientem, non secus ac sedula nutrix, gremio suo foveat, primos observans ingenii nascentis igniculos; balbum os studiose fingat, linguam hæsitantem e vinculis expediat, teneras aures non nisi castigato imbuat sermone, et labella materno lacte madentia suadelæ dulcissimo melle contingat: quod de quibusdam poetis, qui CYCLICI nuncupantur, dictum est, idem de *Fabio* dici potest, illum videlicet *per totum ivisse oratorem;* sed quæ methodus in istis, quos ob eam causam *cyclicos* vocant, vatibus, tamquam mendosa poeticæ unitatis oblivio reprehenditur, eadem in Rhetore laudatur, et merito, ut perfectissimus argumenti propositi ambitus: inde enimvero exsistit quædam omnibus absoluta numeris effigies, quoddam exemplar, in quo nihil, quocunque circumtuleris oculos, desideraveris, quodque avidissimam harumce contemplationum mentem expleat; inde fit, ut præcepta morum præceptis eloquentiæ apte et convenienter misceantur, ut verus orator et vir probus, quorum alter sine altero constare non potest, indissolubili nexu conjuncti inter se cohæreant, animoque recti et boni conscio nitatur ingenium; inde fit denique, ut regina illa humanorum affectuum eloquentia, omnibus stipata virtutibus incedat, et *vera* sanctissimo comitatu *pateat dea.* Nocturna manu diurnaque versent QUINTILIANUM, quicunque fingendis puerorum animis incumbunt, et ex illo discant quibus utendum sit artibus, non tantum ad eorum ingenia litteris perpolienda, sed ad mores virtutibus

informandos, et ad dignoscendam cujusque discipuli indolem; quod quidem multo melius magistris sapientibus poterunt ostendere romani Rhetoris libri, quam philosophicæ recentiorum ætatum chartæ.

Verum, quid dicam de stylo, cujus illecebris allecta mens, in scriptis FABII pervolvendis, dummodo voluptatis sibi propriæ sensu non careat, suavissime detinetur: non ille quidem sinceritate Ciceroniana conspicuus, et ea, quæ faustis AUGUSTI temporibus hærebat, salubritate; at, si aliquanto difficilior, et pro vergentis in pejus ætatis lapsu horridior, plenus tamen succi, rebus ipsis validus, jucundissima distinctus sententiarum ac verborum varietate, luminibus figurarum ubique splendidus, similitudinum præsertim luce clarus, in tenuibus subtilis, in magnis vero magnificus, eloquentiæ majestati non impar, ut facile agnoscas, non ingenium QUINTILIANO, aut judicium, sed seculum defuisse: quis, ut alia omittam, non sæpe commoratus est summa cum voluptate in illo luculentissimo libri loco, ubi FABIUS HOMERUM et MARONEM, TULLIUM et DEMOSTHENEM, TERENTIUM et MENANDRUM, NASONEM, FLACCUM, et cæteros tum *Latii*, tum *Græciæ* scriptores æquis ponderat momentis, scriptor ipse excellentissimus, et vel optimis comparandus; quem profecto nec HOMERUS, aut VIRGILIUS, nec DEMOSTHENES, aut CICERO, suæ quisque famæ, abnuissent judicem.

Copiosius certe ac fusius, quid de præstantissimo illo tum facundiæ, tum virtutis præceptore senserim, aperirem et evolverem, nisi undique occurrerent digniores tam egregii scriptoris æstimatores, quorum aut meras de verbo ad verbum exscribere sententias

cogerer, aut inopia culpaque dicendi deterere ac corrumpere; juvat tamen subjungere FABIUM mihi semper visum esse philosophis non minus quam rhetoribus annumerandum, ipsique ARISTOTELI, in illa quæ utrique communis est parte, anteferendum; adeo interiora et occulta rerum callet perscrutari! adeo non tantummodo quænam res sint, et quales expromit, sed quibus constent rationibus patefacit, unamquamque ad prima revocans elementa! quippe qui non jura dat muta; sed leges irrogat per se ipsas, ut ita dicam, loquentes, sua ipsas aperientes consilia, suam auctoritatem disceptationi tradentes, nec cæcum et servile petentes obsequium: non enim accepta ab antecessoribus documenta solum curat posteris transmittenda, probus et fidelis heres; non solum ea in meliorem ordinem laborat digerere, vel sermonis leporibus et ornamentis, tamquam quodam fuco, a senio et rugis vindicare, diligens et attentus sospitator: tendit ad majora vir, qui nisi inventa jampridem rhetorices nactus esset præcepta, ipse profecto invenisset: animadvertas, velim, qua usque et usque grassetur via: quemadmodum philosophantibus is præcipuus labor est, ut ab effectibus naviter recognitis ac perpensis ad eorum causas transcendant investigandas; ita semper QUINTILIANUS, proposito unoquoque suæ doctrinæ capite, ad altiora transvolat, et ex ipsis mentis humanæ penetralibus lumen elicit, quo omnes collustret artis oratoriæ, si ita loqui fas est, angulos, sagax et felix reconditioris cujusque arcani indagator; unde, qui unam profiteri rhetoricam statuit, totam videtur reserasse animorum ingeniorumque naturam.

Sic in eodem scriptore, litterarum amantissime Lector, invenies, et eximium eloquentiæ magistrum simul et exemplar, et optimum vitæ monitorem, et philosophum, cui nullum fortasse alium anteponas: sed jam satis de QUINTILIANO, et, pro viribus meis, ultra quam satis est; pauciora quidem dixi; sed forsan mihi brevitas laudi dabitur, licebitque usurpare hunc PHÆDRI versiculum:

Si non ingenium, certe brevitatem adproba;

cui subjicitur:

Quæ commendari tanto debet justius,
Quanto poetæ sunt molesti validius.

ubi in locum *poetarum* facilius eheu! auctorum interpretes sufficiet jocosus Lector.

Venio nunc ad ea, quæ hancce spectant editionem; et statim fateor mihi nullum ex omnibus QUINTILIANI commentatoribus, quorum lucubrationes accurate perlectas inter se contuli, potiorem nostrisque consiliis aptiorem inventum fuisse, quam celeberrimum Berolino-Coloniensis Gymnasii professorem, Georg. Lud. SPALDING: qui quidem vir clarissimus longo post se intervallo cæteros relinquens, quorum mentes atque ingenia exercuit institutionis oratoriæ interpretatio, nullis sumptibus, nullis vigiliis pepercit, ut emendatiorem textum offerret lectoribus, atque ex MSS antea in cimeliorum pulvere obrutis erueret, quidquid ad propositum pertineret suum, permultasque subjungeret annotationes, quæ obscuriora explanarent et dilucidarent loca (vide ipsius Præfationem, infra pag. 1-31); quo munere scite adeo et erudite functus est, ut ad hanc diem doctorum quotquot sunt in Eu-

ropa nostra virorum, laudes atque favorem merito consecutus sit. Hujus igitur commentarium integrum damus; integrum dicimus, quia nihil ex eo detractum est, nihil mutatum, quoad verba et sensum: de forma non item; scilicet G. L. SPALDING, ut ipse professus est in Præfat. infra, p. 3, *secutus doctissimorum popularium exemplum, secrevit diversi generis notas;* id est, *criticas,* quibus auctoris textus ad Codd. et edd. fidem emendaretur, ipsi textui subjecit, longis lineis expositas, necnon minusculis characteribus excusas; notas autem *exegeticas,* quæ ad explanationem sensus pertinent, de more antiquo, duabus inclusas columnis, infra priores et in eadem pagina ordinavit. Ita quoque Virgilius nostræ collectionis Heynianis editionibus obsequentis. Sed istius dispositionis incommoda, ne dicam vitia, jampridem nos offenderant, quorum, inter alia graviora, præcipuum istud est, quod notæ quam plurimæ, tum criticæ, tum exegeticæ, ad eamdem locutionem revocandæ et simul lectoribus proponendæ, disjungantur tamen, atque ita illis laborem augeant, unde molestia multiplex et fastidia oriantur. Has omnes simul collectas denuo junxi, et duabus columnis ita dispositas concinnavi, ut prima pars notæ, quæ tota critica est, præcederet exegeticam, interjecta tantum hac brevi lineola —; deinde, ut altera interpretationis pars, quæ vocem textus quamcunque spectaret, ab eadem pagina, in qua vox ista legitur, semper inciperet. Præterea, quum de more apud doctos Germaniæ viros recepto, nullum signum, nullus numerus indicet notam cum textu concordem; quumque illud grave incommodum priori additum, lectori talia sæpe sine

fructu quærenti, nonnihil impedimenti afferat, huic malo remedium attuli, jam antea usurpatum editionibus dictis *Variorum* et *ad usum Delphini;* nam quidquid semel bonum et utile innotuit, vel servari, vel saltem omissum revocari debet. Itaque non solum lineis textus interpositi numeri ad columnarum inferiorum notas reducunt, verum etiam exterioribus paginarum marginibus affixi, et ordine continuo procedentes ab initio cujusque capitis ad finem, diversas periodos singulatim indicant; ea mente, ut lector, quum ad locos jam prius explicatos vel postea explicandos remittitur, statim recognito signo per facilem viam ad quæsita perveniat. Quod iter compendiarium ad integram scriptoris cognitionem G. L. SPALDING, et summa patris eloquentissimi prudentia, et longo proprioque harum doctrinarum usu vir ornatissimus patefecerat: cujus vestigia confidenter secutus, alios numeros interioribus versuum marginibus appositos omisi, tamquam inutiles et multæ perturbationi locum daturos; sed notas lectionesque varias, quarum mentionem in toto interpretationum tenore prætermiserat, et quas in Præfatione sua collectas quasi supplementum commentario addiderat, ego illius mentem observare conatus suis locis reponendas curavi, ne lucida sententiarum series interrumperetur: denique nonnullos errores, qui sedulam illius diligentiam fefellerant, et quos *nimis multos* modestus vocat, dum sincera confessione percenset (vide pag. 31 hujus voluminis), ita corrigere tentavi, ut quicunque vel superstites, vel novi, legentium oculos in nostra editione offenderint, ii, non incuriæ, qua carere religioni semper habui, sed hu-

manæ naturæ, cujus me nimium participem queror, toti sint assignandi.

De Codicibus autem recensendis, et variis lectionibus transcribendis maxime sollicitus G. L. SPALDING, quascunque Gesnerus omiserat, vel vilissimas varietates transcripsit: sed tres tantum Codices ipse contulerat, cæteros ex fide præcedentium interpretum citavit: nos autem illo feliciores in Regia Parisiorum Bibliotheca thesauros invenimus, quibus non uti nefas fuisset, præsertim quum omnes illius templi litterarii antistites, pro sua in nos benevolentia ad usum editionis nostræ pretiosissima quæque subministrare gestiant. Inter undecim MSS quos præbuere consulendos, sex priores accurate contulimus, quorum vetustissimus (PUTEANUS) non ante XIII seculum revehitur, et his notis insignitos, 7719, 7720, 7721, 7722, 7723, 7724; necnon et Campanam editionem, quæ PRINCEPS (Romæ, 1470) MS fidem meretur; atque Hackianam, 1665; et quam recensuit Claud. *Capperonnier* 1725; et inter recentiores eruditissimus professor F. G. *Pottier*, Parisiis, 1812. Quas lectiones hinc et inde excerptas, statim *Spaldingianis* subjunximus, separante sola hac lineola —, et claudente hoc signo, ED.

Præterea notas adjeci ex Turnebo, Camerario, Pithœo, et Rollino selectissimas, inprimis quum ad historiam, et majorem textus difficilis explanationem pertinerent: nonnullas etiam ex mea penu desumptas inserui; quæ quidem additamenta, sui auctoris breviato nomine designata, quamvis Spaldingii commentarios quarta saltem parte auxerint, non ideo voluminis moles excrevit, quia typographi nostri

(P. DIDOT) mirabilis industria characterum formas et cæteram artis suæ supellectilem ita disponit, ut angusto spatio magnam verborum vim egregie contrahat: idem erit de sequentibus Quintiliani Tomis.

Nunc alia gravioris momenti te, Lector erudite, monitum volo: hujus Collectionis vere Classicæ diligentissimus auctor, qui nihil actum credit, si quid pretiosum aut ineditum hunc fugit, quod ad suum finem prodesse queat, immensum prope laborem singulari doctrina et diuturnis elucubrationibus exsudatum de Quintiliani integro textu comparavit. Nemo fuit tantisper in PARISIENSIS UNIVERSITATIS stadio versatus, exeunte proximo seculo, qui non noverit celeberrimum rhetorices professorem, D. VICAIRE, omni eruditionis genere, ingenua morum simplicitate, et rigida officiorum religionisque observantia commendabilem: qui quidem orator eximius, quum pompam et apparatus splendorem requirerent solennes festorum Academicorum conciones, adeo cum verborum concinnitate sententiarum accommodare gravitatem, omnesque latinitatis flores delibare calluit, ut, quod antiquis peculiariter reservatum videbatur, decerptos ex illius scriptis locos in scholarum exemplaria magistri proponerent. Nec minorem gloriæ titulum ei contulit editum volumen de *Virgiliana Æneidos analysi;* cui, ut ultimam imponeret manum, ad antiquos et uberrimos fontes recurrendum fuit, unde tot et tantas opes hauserat Virgilius. Tum, postquam Dictyos Cretensis historias, Homeri Hesiodique carmina, scriptoresque omnes evolvit, qui veterem Græciæ et Italiæ memoriam scrutati sunt, absolutum edidit opus, quod non modo in fructum

convertant adolescentes, sed etiam *discant* cujuslibet ætatis viri *et ament meminisse periti.*

At illi per quadraginta vitæ bonis disciplinis deditæ annos præcipuo fuit studio Quintilianus, quem judicii, morum et doctrinæ magistrum in animis ingeniisque juvenum informandis semper adhibuit; et eo usque indefessa fuit illius opera, ut præter duodecim Regiæ Bibliothecæ MSS, quos ad ultimum verbum perlegit integros, unum insuper PRATENSEM pari diligentia recognosceret, (horum notitiam paginæ sequentes offerent), et varias lectiones religiose excerpsit: unde exortum opus exquisitissimum, et adeo ab omni parte exactum habemus, ut deinceps ad alios Codices recurrere otiosum et inutile nobis videatur.

En illud tibi donum offerimus, humanissime Lector, quod in nostram possessionem venire voluit nepos pius (1), optimo illi et litterarum amantissimo viro non inficiandus, qui avunculi sui memoriam ornare, non in lucrum vertere cogitans, nobilissimam tanti magistri partem tumulo eripere, et posteris, si per nos fas est, committere seculis decrevit.

Plurima quoque me debere fateor, erudito viro *N. L. Achaintre,* qui, dum assidui in omni parte labores magis ac magis commendant, ita jam apud doctos innotuit, ut, illo nominato, statim intelligatur, nullam, quæ studio et attentione digna sit, hinc disquisitionem abfuturam.

Analysim, quam unicuique libro præfixerat *G. L. Spalding,* ad voluminis rejecimus calcem; et illarum loco breviora editionis dictæ *Variorum* argumenta suffecimus, ut Spaldingiani laboris desideraretur pars

(1) *M. Coutte Lambin, de Saint-Quentin, neveu de M. Vicaire.*

nulla; et diversa INSTITUTIONIS ORATORIÆ præcepta uno tenore comprehensa oculi legentium complecterentur.

Hæc sunt, optime Lector, quæ te monitum volui; et si noster labor tibi gratus et acceptus fuerit, ab invido malevolorum morsu editorem amicissimum et me vindicabis, nobisque majora in dies meditantibus favebis. Vale. J. J. DUSSAULT.

NOTITIA CODICUM

Quos ad ultimum verbum inter se doctissimus VICAIRE *contulit, et quorum variæ lectiones in hac editione invenientur.*

NUMERI quibus Codices a D. VICAIRE designantur (1).	NUMERI sub quibus Codices in regio catalogo inscribuntur.	NOTÆ IN CODICES EX REGIO CATALOGO EXCERPTÆ.
1 (2)	. . . . .	. . . .
2	7719	folio; Puteanus; membranaceus; XIII sæculo exaratus.
3	7720 .	folio; membranaceus; XIV sæc.

(1) Numeris 1, 2, 4, 6 et 13, alia signa in notis substituuntur; primus scilicet Codex designatur ita, *Avic.*; 2, *Put.*; 4, *Poul.*; 6, *Vall.* sive *Vallæ liber*; et 13, *Prat.*

(2) Hic Codex a CL. VICAIRE appellatur *Avicula*, semperque in primo ordine et quasi regius citatur: frustra eum inter Regios quæsivimus; nulla ejus in catalogo fit mentio, et in unoquoque ex undecim in Bibliotheca hodie exstantibus, nullum reperimus signum, ex quo nomen illud *Avicula* ei dari potuerit: tamen optimæ lectiones variæ ex eo quum sint excerptæ, et præterea quum notæ ex aliis Codicibus semper juste et religiose collectæ nobis visæ sint, ut ex plurimis locis collatis judicatum fuit, Codicem illum antiquiorem et optimum fuisse censuimus, et labori CL. VICAIRE plenam fidem esse adhibendam.

NUMERI quibus Codices a D. VICAIRE designantur.	NUMERI sub quibus Codices in regio catalogo inscribuntur.	NOTÆ IN CODICES EX REGIO CATALOGO EXCERPTÆ.
4	7721	folio; Joan. Poulain (1); membranaceus, an. 1389.
5	7722	folio; membranaceus; XIV sæc.
6	7723	folio; Colbertinus, antea Vallæ liber (2); membranaceus; XV sæc.
7	7724	folio; Poggianus (3), chartaceus; XV sæc.
8	7725	folio; membranaceus; XV sæc.
9	7726	folio; chartaceus; XV sæc.
10	7727	folio; Colbertinus; membranaceus; XV sæc.
11	7728	folio; Colbertinus (4); chartaceus; XV sæc.
12	7729	folio; chartaceus; XV sæc.
13 (5)	. . . .	. . . .

(1) Hujus Codicis mentionem facit Burmannus, in præfatione sua.

(2) Is Codex in notis nostris designatus ita *Vall.* sive *Vallæ liber*, non videtur esse idem ac Vallensis, quem frequenter citat v. d. *Spalding*, ex fide editionis Badii Ascensii; nam lectiones multis in locis differunt.

(3) Sex priores hosce Regios Codices contulimus in primo nostro volumine; vide supra pag. xvj. Hic autem Codex qui inscribitur Poggianus, non idem est, qui a Burmanno citatur in præfatione sua.

(4) Quum tres Codices *Colbertinos* nomine habeamus, difficile est statuere, quo ex iis usus fuerit Burmannus, qui ait sibi a viro clarissimo Bernard. Montefalconio transmissas fuisse varias lectiones Codicis Colbertini, quem is duodecimo sæculo adsignabat; nullum ex hac ætate superstitem habemus.

(5) Hic Codex PRATENSIS dictus, pertinebat ad Bibliothecam Abbatiæ Regiæ San-Germani a PRATIS, ad finem postremi sæculi igne combustæ; quo incendio is Codex, qui videtur optimus, haud dubie absumptus periit.

GEORG. LUDOV. SPALDING, A. M.

GYMNASII BEROLINO-COLONIENSIS PROFESSOR,

LECTORI BENEVOLO.

Non sine verecundia et sollicitudine accedo ad rationem hujus operis a me suscepti, jamque ex quarta parte profligati, reddendam. Inter ipsum enim laborem, dum hic illic quædam non ita male expediisse tibi videris, dumque singulis immoraris, parcius occupat animum et ferit totius negotii magnitudo, quam ubi remotus paululum ab ea, quam paras, tabula, e longinquo contempláris. Multa sunt et varia quæ Quintiliano debeantur ab editore suo, nec facile multum de jure præstantissimi scriptoris remittent ii, quibus tamen unice velis placere, viri antiquitatis vindices, et eorum, quæ ab interprete optimi cujusque scriptoris veteris præstanda sunt, probe gnari. Deinde elaborarunt multi et primarii in hoc opere artifices, post quorum ætatem cum novis curis adhuc caruerit Quintilianus, efficiendum est aliquid in hoc genere, quo et æqualium tuorum desideriis et decessorum existimationi satisfacere videaris. Hujus equidem tantæ expectationis magnam partem a memet amoliri, alioque me pede metiendum ostendere conabor. Qua excusatione usi sunt summi viri, Lucilius, Cicero, Plinius, *neque ab indoctissimis se neque ab doctissimis legi velle*, eadem mihi parata est. Nam nec ego « Persium curo legere. » Quot enim et quantæ res, si tales animo concepissem lectores, erant ponendæ in annotatione mea, quas dare non potui, quot

contra omittendæ quas attuli! Ut copiosiores fortasse tum facti essent commentarii mei in re Critica, ita in toto opere non dubito quin longe contractiores. Sed ego tirones potius, quibus scriberem, apud animum meum proposui; ejusmodi tamen, qui non essent indoctissimi. Opus tantæ amplitudinis, quantæ sunt rhetorica Quintiliani, integrum scholasticis lectionibus tractari posse, nemo, opinor, sibi persuadebit. Quapropter in conclave studiosi cujusdam animo me contuli, cui legenti astarem et ea, quæ in variis libris ad intelligendum scriptorem essent quærenda, ministrarem. Fateor magnam posse concipi ejusmodi studiosorum varietatem et disertius debere finiri, quibus potissimum labores meos susceperim. Sunt igitur ii et juvenes litteris dediti, qui quidem in Romanis et Græcis scriptoribus aliquantum jam profecerint, et viri non proprie in antiquitate explicanda occupati, qui quum legendum sumunt gravem quemdam et elegantem scriptorem veterem, multa, ad sensus ejus cognoscendos necessaria, in artis tractatione præsertim, a recentiorum usu remota, qualis est rhetorum antiquorum, minus prompta et in numerato habeant necesse est, quia aut sunt obliti, aut nunquam pro studiorum suorum ratione attigerunt. Ita constituta et descripta lectorum, quos circumspexerim, classe, non equidem vereor ne consilio nullo nec ratione scripsisse judicer. Quod enim morosi quidam in singulis animadversionibus interpretum hærent, cui potissimum lectori earum quæque destinari potuerit, eam calumniam magis quam diligentiam judicandi existimo. Neque recuso, si summo jure agatur mecum, pluscula ex iis, quæ monui, aliena a proposito meo agnoscere, dum summa constet consilio. Illud saltem a me perperam esse factum nequaquam credo, quod Criticæ quoque rationis plerumque memor fui. Quicumque veterem librum legendum sumit, hoc apud animum suum constituat necesse

est, non posse lectionem eam adeo expeditam esse et tutam, ac si in scriptore suorum temporum versaretur. Qui secus putant, ii se ludificandos permittunt eorum ignorantiæ dicam an impudentiæ, qui varietatem ullam scripturæ in V. et N. Testamenti libris inveniri hodie etiam, in tanta Criticæ sacræ luce, præfracte et cum prudentiorum manifesto ludibrio negant. Neque erat pro mea religione, veteribus exemplis non addicentibus, ubique in textu ponere, quod mihi verissimum videretur. Ita factum est, ut sententiæ eruendæ causa, sæpe ad criticas notas esset ablegandus vel is lector, qui earum omnium gratiam libentissime mihi erat facturus. Cæterum secrevi diversi generis notas (1), secutus doctissimor. popularium meorum, ipsiusque Gesneri, exemplum, cujus in Quintiliano summa est auctoritas. Qui igitur meæ fidei recte committere sese posse sibi videtur, neque originem et jus ejus, quæ in textu posita est, scripturæ investigare laborat, is ne scriptas quidem existimet notas, quæ textui ipsi protinus subjiciuntur. Erant autem nihilo minus scribendæ eæ, ut harum quoque rerum curiosi, quos lectorum supra definitorum numero nequaquam eximo, haberent unde textus constitutionem, quam prætuli, quum aliorum, Gesneri inprimis, ratione conferrent et judicarent; cognoscerent etiam sicubi latens aliquod vulnus et male concretum falsam sanitatis speciem ostenderet. Hæc omnia eo magis mihi fuerunt præstanda, quo plura Criticæ rei præsidia, nec levia illa, mihi contigerant optimorum virorum beneficio, de quibus infra dicetur.

Quintiliani vitæ exponendæ otium mihi fecerunt Gesnerus, in præfatione, et Ernestus in bibliotheca Fabriciana, quosque hi recensent varii auctores. Aliqua tamen ad ipsum scriptorem et magis etiam ad hoc, quod tractamus, opus spectantia restant, hic a me quoque monenda. Statim in nomine videor excusatione indigere, qui usum

1.

plurimorum post renatas litteras capitalium virorum deseruerim, Quinctilianum non Quintilianum scribentium. In ipsos operis hujus titulos induci hæc ratio cœpit, nisi fallor, anno superioris seculi tertio et nonagesimo, a Gibsono, qui quum Leidensem rhetoris nostri editionem repeteret, de suo addidit C ante T. Sed habuit ille auctores scripturæ suæ magnos viros et inprimis diligentes, ut Sigonium, Lipsium, Muretum, G. J. Vossium, alios; Codicem quidem MS. vereor ut ullum, in ipso nostri certe scriptoris nomine, quum in cognatis Quinctiorum, Quinctiliorum, non rara sint hujus scripturæ exempla. Nam quod ex Bodlejano Cod. Gibsonus in fronte operis ita signatum nomen afferre videtur, id consulto fecisse eum vix credo, quoniam de ista varietate illo loco proprie non agit. Sed negant fere in talibus auctoritatem esse idoneam Codicum MSS. quippe exaratorum ab ignaris plerumque medii ævi librariis; contra appellant lapides nummosque vetustos, certiores illos et perenniores antiqui moris testes. Etiam etymi rationibus nituntur, a quo in nominibus propriis parcius recessum fuerit, quam in appellationibus. Esse enim ἀπὸ τοῦ QUINQUE repetenda ejusmodi nomina. Sed ne marmoris quidem et æris ponderosa sane auctoritas majore ex parte astipulatur iis, nedum ut tota eos tuetur. Adhuc nonnisi unum lapidem, unumque idem nummum cognovi, qui QUINCTILIANUM præferrent. Est enim hoc nomen ita scriptum in fastis Capitolinis Gruteri p. 295, et in nummo apud Patinum (in Familiis Romanis pag. 188), in gente Nonia, quorum utroque utitur Dukerus ad Liv. 1, 30, 2, dum C defendit in hujusmodi nominibus. Patini quidem ipsum nummum Valens (*Vaillant*, in Fam. Rom., t. II, p. 173) in gente Nonia exhibet signatum sine C: neque tamen dubium quin Patini ratio vera sit, et in Valente insignis mandati negotii incuria (2). Utrumque exemplum est ætatis Augusteæ, cujus ego scripturam non dubito

vetustam appellare et cascam præ Quintiliani rhetoris. Habes enim, ut hoc utar, etiam AIMILIUM in lapide Capitolino. Et credibile est, si quid lapidibus inciderint, nummisve incusserint ad antiquum morem, non perinde in familiari usu trivisse, nisi forte quis esset Catoniani horroris curiosus. Vellem servatam esse integram inscriptionem, quam exhibet Reinesius pag. 154, quæ quum referenda sit ad Caligulæ tempora, expressum in ea nomen magis faceret ad scriptorem nostrum; etsi ne sic quidem confectam rem haberemus. Sed ibi nonnisi — ANO conspicitur, quamquam est verissima Reinesii conjectura, agnoscentis consulem Quintilianum e Frontino. Cæterum frequentissima sunt apud Gruterum et Muratorium exempla nominis hujus littera C carentis. Quæ quum videatur recentior et ad pronunciationem, etiam veterem, accommodatior scriptura, nullus dubito quin ab ipso scriptore nostro fuerit usurpata. Ita ut sentiam, movet me singularis hominis sanitas et sobrietas ab omni affectatione quam maxime abhorrentis. Vide mihi qualia præcipiat I, 6, 40, 41; II, 5, 21, et, quoniam versamur in orthographiæ ratione, inprimis I, integro capite 7. Si duplex fuit scribendi mos, qui vel ad etymon et antiquissimum usum esset compositus, et usurparetur in sollennibus fœderum carminibus monumentorumque titulis, vel in sermone familiari frequentaretur; hoc profecto est usus in scribendo etiam nomine suo M. Fabius. Neque erat, puto, quod nobilitatem quamdam, Lamiarum æmulam, in nominis signandi ratione vindicaret, quoniam ejus rei gratia hodie etiam in vulgaribus linguis præposteræ et horridæ nominum scripturæ retinentur, quæ causa, quin apud Quinctios et Quinctilios valuerit, equidem non magnopere repugno; sed Quintilianorum alia est conditio. Hæc hactenus, neque excuso diligentiam in scriptoris mei nomine constituendo fortasse non nimiam. Quando autem sermo incidit de

norma scribendi, quam ὀρθογραφίαν dicimus, videtur paucis ostendenda et vindicanda ea, quam ipse in hoc opere expressi. Apparebit unicuique inspicienti, me pronunciationis et vocalitatis majorem curam habuisse quam etymorum. Ejus instituti defensionem, præter auctoritatem Codicum plerorumque (in quibus raro quidquam simile invenias hodiernæ virorum doctorum diligentiæ *adscribo adcurate, idcirco* usurpantium) multaque argumenta quæ persequi hujus non est loci, paratam mihi existimo in ipsius, quem edo, scriptoris doctrina. Quo in genere ad primi libri septimum caput lectorem iterum ablego; quo sunt conferenda etiam ea quæ disputantur IX, 4, 36 seqq., item XI, 3, 34, 35, quamquam istis locis pronunciationem magis tractat, quacum tamen conjunctissimam demonstrat scripturam I, 7, 30; vide ad III, 8, 16. Video magna ex parte obstare sectæ nostræ auctoritatem et exemplum ipsius Ciceronis, cujus tamen CAUSSAM adeo religiose vindicari miror, quum DIVISSIO rejiciatur vulgo, et vix fando audita sit æqualibus nostris. Scribendi rationem diuturnitas temporis solet levigare, et cum pronunciatione conciliare, quum jam in vulgus notum et frequentatum est omne hoc litterarum usurpandarum negotium, non intra doctorum collegia coercitum. Remittendum est aliquid de etymologico isto rigore, et eruditis quæstionibus seponendum id, quod homines illi « multum litterati », quales appellat Fabius (I, 6, 21), volebant ipsi scripturæ infercire, non secus ac si stemmata et prosapias verborum conderent scribentes, quum omne litterarum officium præstetur reddendo fideliter quæ audimus. Ejusmodi certe videtur esse sanæ rationis decretum in hac causa, quod ipsum tamen cum modo, contra consuetudinem, esse sequendum Fabius docet.

Præter ipsius scriptoris nomen, qualem operi suo titulum fecerit, investigare operæ pretium est. In hoc quoque

genere novasse aliquid videtur Gibsonus, ita tamen ut, si proximos decessores deserebat, veterum auctoritate non prorsus careret. Quum enim vulgo Institutiones oratoriæ appellarentur hi libri, Gibsonus inscriptionem hanc comparentem in Leidensi exemplo quod, ut dixi, repetebat, mutavit altera, quæ sic habet. M. F. Qu. de Institutione Oratoria libri XII. Eam deinceps omnes expresserunt; nisi quod Rollinus Epitomæ suæ præfixit titulum illum antiquitus frequentatum. Vetustissimæ quidem editiones, sicuti notum est, inscriptionibus carere solent. Ita in Jensoniana non nisi ad calcem primi initiumque secundi libri leguntur hæc: Qu. de Institutione Oratoria liber primus finit — secundus incipit. In cæteris nihil nisi Quintiliani liber tertius, etc. Tarvisina in prioribus libris habet Jensonianam illam inscriptionem, in reliquis, iisque pluribus, pluralem ponit, ut et ad calcem totius operis; cujus tamen titulum in fronte nec ipsa habet. *Locatelli* editio in singulis libris ostendit; de Inst. oratoria, in fine pluralem, in fronte operis inscriptione caret. Reliquæ deinceps, quas quidem vidi, pluralem ponunt in titulo omnes ante Gibsonum, in singulis tamen libris variantes et ipsæ. Nomen operis expressum a scriptore non memini præter locum in epistola ad bibliopolam, qui sane defendit Gibsonianiam inscriptionem. Neque tamen tuto inde colligas, hoc potissimum nominis impositum ab ipso esse libris hisce. Et habet alter ille titulus morem, quo se tueatur, ipsorum veterum Institutiones appellantium libros, quibus elementa artis cujusdam enarrarent. Credimus hoc Lactantio diserte commemoranti in fronte Institutionum Divinarum; et potest conferri Barthius, de ejusmodi titulo copiose disputans Adverss. lib. II, c. 17, qui etiam Vitruvii utitur auctoritate, prooemio libri septimi Architectonicas institutiones ponentis. Commode quum hujusce inscriptionis plurali contuleris titulum libri Ciceroniani,

qui inscribitur: Partitiones oratoriæ. Sed, quum res et levis esset, et confici nequiret, obtemperandum duxi recentioribus exemplis, quibus id quoque concessi, ut alicubi opus hoc diceretur Oratoriæ Institutionis libri XII. Neque enim singularis sic positus abhorret ab usu scriptoris nostri, qui se *institutionem* ait professum XI, 1, 5; item Hieronymus, in præfatione in Abdiam, XII libros Institutionis oratoriæ appellat. Confer præterea I, 1, 9; VIII, procem. 2; item XII, 11, 12. In Codd. MSS. nihil præsidii, quoniam inscriptionibus fere carent nisi quod in Guelferbytano ad calcem libri primi subjicitur: M. F. Q. Institutionum Oratoriarum ad Victorium Marcellum liber primus explicit (reliquorum initia sola signantur sic: M. F. Q. liber II. incipit); in Gothani vero initio sunt hæc: M. F. Q. de Institutione oratoria ad Tryphonem Epistola. Apud Bandinium Bibliothecæ Laurentianæ, t. II, p. 381-85, plerique Codd. in subscriptione pluralem: *Institutiones* dare narrantur.

In liberis et matrimonio Quintiliani difficultas quædam objicitur, de qua egi ad III, 1, 21. Addam hic loci aliqua ibi prætermissa. Non sane opus est ut mutetur nomen ejus, cui inscripta est Plinii epistola lib. VI, 32, quum facile possit intelligi alter Quintilianus, a nostro scriptore plane diversus. Hoc tamen adhuc teneo, et vitæ Quintilianeæ rationes turbari videntur, si alteras nuptias et susceptam ex isto matrimonio filiam agnoscamus. Neque enim tam facile, quam fit a Bælio (*Bayle*), crediderim, Plinium, ubi tenue pro suis facultatibus munus præceptori suo offert idque commendare studet, potuisse omnem disciplinæ illius mentionem omittere. Quæ de divitiis rhetoris nostri disputantur ad illum locum, ea, fateor, adeo tuta non sunt, quam primum videbantur. Postquam enim repetitis curis perpendi rationes Dodwellianas (quibus adde quæ disputat Salmasius Exerc. Plin. p. 320), præsertim in loco de

ætate Juvenalis, apparet hujus poetæ satiram septimam vix potuisse scribi nisi sub Hadriano. Hæc igitur satira quum ostendat Quintilianum affluentem opibus et consularem, eumque inter vivos adhuc versantem, facile possis adduci, ut seram credas istam opulentiam, quæ seni jamjamque morituro supervenerit, nisi forte hoc ipso uti debebat Juvenalis, si res ita se haberet, ad extenuandum exempli hujus momentum. Conjuncta autem est hæc de vita Quintiliani, ad Hadriani imperium propagata, disputatio cum altera de Consularibus ornamentis, quæ per Clementem sortitus esse narratur ab Ausonio in gratiarum actione ad Gratianum, p. 290. Bip. Clementis filios esse eos, quorum sibi a Domitiano curam delegatam narrat ipse Quintilianus IV, Procem. 2, nemo, opinor, negabit, qui contulerit Suetonium in Domitiano c. 15. Ita probabile fit hunc ipsum Clementem hosce Quintiliano honores impetrasse; neque tamen præmii loco pro institutione filiorum, quoniam ii, ut recte monet Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana vetere, p. 56, interempto demum patre, matre autem in exilium acta, a magno avunculo Domitiano in rhetoris nostri disciplinam sunt traditi. Habet sane quod displiceat honor iste non a discipulo quæsitus Quintiliano, sed ab ejusdem patre, et quidem antequam filium ab hoc præceptore institutum iri nosset. Sed quid impedit, quo minus ipse Flavius Clemens, horum puerorum pater, discipulus fuerit Quintiliani, eique hoc decus impetraverit, quum gratia floreret ipse apud Domitianum patruelem? In hac ergo ratione consularibus ornamentis condecoratum habemus rhetorem etiam antequam principes pueros educandos accepisset, fortasse antequam opus hoc nostrum inchoaret. Et sane filius ejus, dum pater hosce libros componit, mortuus, « consulari nuper adoptione ad omnium spes honorum patris admotus » dicitur a parente lib. VI, Procem. 13. Sed *pater* ille profecto est adoptivus,

et ne certa quidem est scriptura hujus vocis. In tanto honorum fastigio collocatus oblata a Plinio L millia nummum vix potuit non indignari, sed ne idoneus quidem videtur, qui a Juvenale tamquam temporum suorum insigne divitis rhetoris exemplum ostentetur. Refert enim ad causam illam, quam agit poeta, dirimendam, vivere tam felicem orandi præceptorem ea ipsa *tempestate* qua solus Cæsar (Hadrianum intellige) *tristes Camœnas respexerit* (Juv. Sat. VII, 1, 2). Alioqui enim cujus tandem est momenti, quod aliquando, sub Domitiano, dives fuit Quintilianus? Sed habet totus iste Juvenalis locus, in quibus hæreas. Olim fere VV. DD. iratum, ob negatas in opere suo laudes, rhetori poetam videbantur sibi agnoscere; argumentis sane infirmis. Attamen, ex quo hæc interpretatio vulgo rejici cœpit, parum attendisse eos dicas universum hujus commemorationis colorem, qui amicum et faventem Quintiliano vix arguat. An cumulata ista attributa a versu 190 ad 193 sunt serio laudantis? Nonne est irrisio in iis: « Et si perfrixit, cantat bene? » Non fugit me Sat. VI, 74, turpissimis hominibus diserte opponi Quintilianum, neque melius cæteris me, quo hæc tenderent, perspexisse mihi sumo. Id ago, ne quis expeditum omni ex parte locum existimet, in quo tanguntur fortasse quædam tunc in vulgus nota, quorum ad nos notitia nulla pervenerit. An forte et hæc nostri scriptoris commemoratio per figuram facta est a Juvenale, sicuti altera illa Paridis histrionis, cui Agaven suam aliaque poemata venderet Statius? (Juv. Sat. VII, 87 seqq.) Nam ipsum quidem Domitiani Paridem designari non potuisse a Satirarum scriptore, affatim probatum est a Salmasio, l. c., e vetusto vitæ Juvenalis auctore, quem satis probabiliter conjicit ille Suetonium esse. Ita, dum Quintilianum appellat, alium istorum temporum rhetorem significavit Juvenalis, ab æqualibus agnoscendum eum non minus, quam illum sub Paride figuratum histrio-

nem. Et erat fortasse is ejusmodi, ut, in ipsa laudum simulatione, dicteriis peti mereretur. Si recte igitur Quintilianum nostrum removimus ex hac Juvenalis satira, non est quod vereamur, ne propter Ausonium sit ad Hadriani tempora usque proroganda ejus vita. Ea enim Dodwelli est sententia, qui consularia ista ornamenta ab Hadriano in eum collata censet, propterea quod Ausonius significet Augustum, non Cæsares, quales fuerint isti Clementis filii, a Quintiliano institutum. Rectissime hanc dubitationem diluit Gesnerus in præfatione, §. 11, ostendens, Senecam et Quintilianum secum comparandos negare Ausonium, quorum alter Augustum quidem docuerit, sed consul non fuerit creatus, alter autem consularia quidem ornamenta acceperit, sed neque Augustum instituerit, neque verus consul fuerit. Quamquam residet aliqua difficultas in istis Ausonii: « *Cæsares docebantur;* » sed ambigua fortasse est oratio, a calamistris iis quibus eam inussit affectator eloquentiæ (3).

Ex Hispania Romam venisse fertur Noster in Chronico Eusebiano. Cui quidem narrationi Dodwellus docet multum ponderis accedere inde quod videatur Hieronymus, Chronici Græci interpres, sua de Quintiliano hausisse ex ipso Suetonio. Monet enim hoc diserte in præfatione operis doctissimus ecclesiæ pater, in rebus Romanis auxisse se opus, quod verteret, usum Suetonii etiam libris. Jam indice operis Suetoniani de claris rhetoribus, qui non exiguo litterarum commodo servatus est, quum ipsius libri nonnisi paucula fragmenta ad nos pervenerint; hoc, inquam, indice apparet, etiam M. Fabii Quintiliani vitam scriptam fuisse in isto opere a Tranquillo. Tantus auctor facile prægravat quidquid contra vel a recentioribus dicitur, vel conjectura alioqui satis probabili eruitur. Non est audiendus igitur anonymus vitæ Quintiliani scriptor, cujus brevissima narratio solet poni in editionibus, et est in mearum

quidem prima Locatelliana. Is qui sit, et unde scriptum ejus primo desumptum fuerit, quum in nullo eorum, qui collati sunt, Codicum reperiri videatur, non magis quam Gesnerus habeo dicere. Nicolaus Antonius l. c. p. 60, Laurentium Vallam suspicatur, sed ita ut aliorum quoque ante se hanc suspicionem fuisse significet (*). Quæ, ut a verisimilitudine non abhorret, in tanto Quintiliani studio quantum fuisse Vallæ novimus, in magnaque scripti elegantia, ita finis narrationis habet quod dissuadeat talem conjecturam. Negat enim anonymus se, quo tempore decesserit Quintilianus, velle affirmare, « quoniam is, qui tradat, fide careat. » Sequebatur ergo hic noster alium auctorem? At quem tandem illum? curve fide eum carere ait? Id neminem adhuc quæsisse miror, neque videtur Laurentius Valla tam negligenter hæc fuisse scripturus. Etiam hoc prætermissum video a tot VV. DD. qui vitam istam reciperent in suas editiones, quod Caium Cælium præceptore Quintiliano usum narrat anonymus. Debebat saltem scribi: C. Cæcilius, h. e., Plinius minor. Hic igitur scriptor anonymus, Eusebiani Chronici fidem in patria Quintiliani rejiciens, Plinianæ vero epistolæ credens filiam ab eodem esse susceptam, quæ Nonio (non Novio) Celeri in matrimonium cederet, in neutram partem momentum facit. Dodwellus enim mira solertia ex temporum rationibus efficit (Ann. §. 9) per octo annos cum Galba versatum in Hispania videri Quintilianum, qui sane Romæ sit educatus, cujus temporis nulla rerum Romæ gestarum nota in scriptis Fabii compareat. Ita Chronico (ad Olymp. 211) fides constabit prodenti, Quintilianum a Galba Romam esse adductum, patriam vero ejus Hispaniam credemus huic

(*) Bis comparet hæc vita in editione Veneta 1494, quæ in ipso titulo dicitur esse « cum commento Laurentii Vallæ » etc. primum in fronte, deinde ad calcem operis. Priore autem loco postremis narrationis verbis continuo additur: « Sed jam ad ipsam interpretationem veniamus. »

ipsi Chronico (ad annum Domitiani 8, Ol. 216) et Ausonio (in profess. Burdigal. I, 7), et Hieronymo Vigilantium, quem insectatur, *cauponem Calagurritanum*, itemque *mutum Quintilianum* appellanti. Nostri cognomen præterea in Hispania auditur etiam sæculo quinto ineunte, in Prudentii hymno 7 peristephanon v. 152, ubi celebratur Quintilianus martyr Cæsaraugustanus. Cæsaraugustano autem conventui annumerantur Calagurritani, teste Plinio H. N. III, 3. Neque tamen protinus necesse est, ut natus in Hispania fuerit Noster, si familia ejus inde est oriunda. Effigies Quintiliani in aliquot Codd. MSS. appictas refert Bandinius in Catalogis Florentinis. Ad Juvenalis de Quintiliano locum in editione Henninii (1695), p. 212, adjecta est tabula exhibens virum togatum, stantem, lunatis calceis pedes indutum. Sed calceorum modo causa propositam imaginem apparet, quod eadem est apud Balduinum de Calceo, p. 69, et hic se mutuatum profitetur a Casalio de Urbis et imperii Romani splendore, apud quem exhibetur p. 258, neque e veteri lapide, sed ficta ab ipso Casalio.

De Dialogo, qui inscribitur *de Oratoribus, sive de causis corruptæ eloquentiæ*, confecta res est, neque argumentum libelli, neque auctoris ætatem convenire in Quintilianum, quam in causam aliqua annotata habes ad II, 4, 42, et afferentur plura ad VI Procem. 3. Difficilior est quæstio de Declamationibus, quæ vulgo tribuuntur nostro scriptori. Eam quidem inchoare hoc loco, meæ provinciæ esse haud credo. Vide quæ in transcursu monui ad II, 10, 6. Tantum testari liceat, orationem quidem in iis sane esse elegantem, neque raro posse aliquam loquendi similitudinem animadverti intercedentem iis cum nostro opere, de qua ego in notis subinde mentionem feci. Si quid tamen in universum est statuendum, fateor mihi æque ac Bælio (*Bayle, article Quintilien, not. E.*) placere Petri Fabri judicium (ad Senecæ

Rhet. Controv. l. V, præf.) negantis Quintiliano, sive ipsi nostro, sive avo, sive patri ejus, tribuendas esse declamationes 145 ab Ugoleto, Ærodio, Pithœo editas, magis autem faventis undeviginti prioribus, quæ soleant conjungi cum opere Institutionum. Ærodius vicissim æquior est fragmentis istarum 145, et sunt sane earum argumenta minus ad fabulosas, quas improbat noster lib. II, l. c., præstigias composita.

Accedo ad recensendos Codices MSS. hujus operis in bibliothecis servatos, quo in genere ne quis diligentiam virorum in hisce litteris habitantium a me expectet, in antecessum deprecabor. Videor enim mandatum proprie meum executurus, si eorum quos usurpare mihi contigit, non pœnitendam notitiam dedero. Qualis esset Codicis Gothani conditio, Gesnerus, qui primus eum contulit integrum, satis in præfatione exposuit. Ejus tamen copiam quum fieri mihi posse sperarem, adii virum mihi inprimis faventem Fridericum *Schlichtegroll*, professorem et bibliothecarium Gothanum, ut usum libri pretiosi impetraret mihi. Facile autem dedit hoc meis et amici precibus præstantissimus Geislerus, serenissimi ducis a consiliis aulicis et bibliothecæ antistes. Iterum cum Gesneriana editione contendi Codicem, ea annotans singula, quæcumque omisisset Gesnerus, in quo labore vel vilissimas varietates transcribendi tædium devorare malui, quam quidquam prætermittere. Conjectus est in chartam ingens aberrantium scripturarum acervus maximam quidem partem futilium, quum præstantiores præcepisset Gesnerus. Eas omnes lectori effundere religio fuit. Apposui tamen ubicumque aliquid momenti in iis verti crederem, monens simul, si quas Gesnerus non annotasset, non eo certe consilio, ut viro præstantissimo insultarem, vel meam diligentiam, præ ejus incuria, venditarem (nam stulti erat in patientissimi cujusque mancipii stomacho

gloriam quærere), sed ut ne quis hæreret, ubi scripturam Gothano Codici a me tributam apud Gesnerum frustra quæsisset; quo in genere sicubi notam istam meam *tac. Gesn.* apposuerim falso, manes Gesneri libentissime mihi ignoscent. Illud ex ipsis a Gesnero positis scripturis MSti Gothani, magis tamen ex meis, cognovi, esse summam Gothani et Vossiani secundi Codicum similitudinem. Cujus rei sat multa exempla attulisse videor in notis criticis, ut cuivis attendenti observatio mea persuadeatur. Pretium vereor ne nimium libro statuatur a Gesnero. Neque enim raro, ubi par hoc Codicum a cæterorum omnium auctoritate recedit, inveniuntur in iis scripturæ minus bonæ, et tales præsertim, quæ, contra Codd. consensum, stent a parte vetustissimarum editionum. Hujusmodi loca sunt I, 5, 34; I, 5, 67 (etsi Voss. 2 utrobique siletur); II, 21, 6; III, 1, 5; III, 6, 24; III, 6, 32; III, 8, 12; III, 8, 31 (sed solus Gothanus memoratur); III, 8, 39; III, 8, 60. Quapropter, sicubi his solis auctoribus aliquid concessi, contra cæterorum testium fidem, erroris causa adeo manifesta mihi videbatur, ut vel conjecturæ obtemperandum esset. Alterum Codicem, a me primo collatum eum, conciliante Wolfio, cui quidem viro et ego et Quintilianus meus non unum hoc beneficium debemus, mecum communicavit Langerus, dignissimus magni Lessingii in bibliotheca Guelferbytana successor, qui nullis unquam meis percontationibus, nimium frequentibus fateor et improbis, fatigari se posse ostendit. Docuit me simul vir doctissimus, librum hunc, in Italia scriptum, sibi videri procurante Nicolao Heinsio pluteis Guelferbytanis illatum, quum primum bibliothecæ Budensi regis Matthiæ Corvini Florentiæ esset adornatus, neque tamen missus eo, quoniam picturæ a miniatorum manibus nondum essent appositæ. Huic autem regi Thaddæus Ugoletus Parmensis libros ornamentaque alia Florentiæ procurabat, quum scribebat

is, qui narrat, Angelus Politianus Miscellaneorum capite 23, p. 36. Fac. Grut. vol. I. Ita satis fit probabile Codicem nostrum a doctissimo hoc viro fuisse curatum, quo non parva ipsi accedit auctoritas, in magno præsertim cum eo aliorum frugi Codicum consensu. Visus enim sum mihi plurimam Guelferbytani primum cum Bernensi animadvertere convenientiam, deinde etiam cum Vossianis primo et tertio. Exemplo sunt scripturæ valde mirabiles III, 8, 4, ubi in hisce quatuor solis *fas* est pro *eas*, item §. 12, *postulanda* pro *postulat*. Hos ego libros e præstantioribus exemplis transcriptos existimo, quam Gothanum et Vossianum secundum. Sunt enim fere eorum scripturæ doctiores, difficiliores, denique tales, quæ correctorem recentioris ævi minus arguant. Quum jam omnem horum Codicum varietatem excerpsissem, facta mihi est iterum per Wolfium copia libri cujusdam, qui videtur antiquissimis accensendus. Misit enim ad me pro ea, qua studiis meis favet, benevolentia collationem aliquot librorum e Codice in Turicensi bibliotheca reposito, olim curatam ab amico suo et auditore Sulzbergero V. R. pastore Turicensi, significans, se reliqui operis varietatem ex hoc ipso libro mihi, si videretur, impetraturum. Quæ promissa quum vehementer amplecterer, conciliavit mihi virum humanissimum, quem ingenii et doctrinæ elegantia, animi autem et suavitate et candore commendatissimum hic coram cognoveramus, Ulricum, professorem Turicensem. Hic et celeberrimo amico suo et meo Quintiliani mei studio hoc dedit, ut diligenter notandas ex hoc Codice singulas scripturæ varietates reciperet, quorum primitias a tertio ad quinti libri finem usque ad me mittendas curavit, quo in genere, quum forte aliquam Sulzbergerianæ collationis partem repetiissent ii, quibus hoc mandatum est, ornatissimi juvenes, levis, sed rara, apparuit excerptarum varietatum discrepantia. Hujus igitur libri et Codicis

ejus, qui quum dominum habuisset Petrum Francium, a collatore non immerito Almelovenianus est appellatus, quum singularem animadvertissem similitudinem, cœpi plurimum tribuere ejus auctoritati. Neque enim de pretio isti codici statuendo aliter sentio quam Lochmannus V. C. in programmate edito anno 1788, pag. 5, qui ejus et Bodleiani primas censet esse partes in Quintiliani textu repurgando. Illam autem, quam dixi, similitudinem Turicensis et Almeloveniani satis, opinor, persuadebo ei, quicumque inspexerit quæ monemus ad III, 6, 10, etsi sunt plurima præter hæc loca, fortasse etiam manifestiora. Restat ut de libro Turicensi prodita a Cl. Sulzbergero communicem cum lectore. « Hujus, qui in bibliotheca Turicensi servatur, Codicis dominum aliquando fuisse monasterii Sangallensis abbatem, apparet e duabus, quæ in ultima pagina leguntur, inscriptionibus, librum hunc monasterio isti vindicantibus. Illatus autem est in pluteos Turicenses ineunte hoc quod vivimus seculo. Pelles, quibus est inscriptus, viliores sunt, neque integræ nec diligenter rasæ; formæ præterea litterarum magnitudine inter se maxime discrepantes; tanta quoque corrector in hunc Codicem licentia usus est, ut litteris, verbis, integrisque sententiis textui superscriptis insigniter eum deformaret. Ejus vero licentiæ quis illi veniam neget, qui viderit cujus molestiæ, quantique tædii fuerit labor, quem invitus aggredi jussus est? Quem non misereat boni illius viri, qui temperare sibi non potuit, quin animum tantæ ærumnæ impatientem duobus hisce, quos textui superscripsit, versibus aliquatenus levaret: « Tam male scribenti, inquit ille, tam « denique desipienti absque exemplari frustra cogor me- « dicari. » Ex ingenti mendarum multitudine quæ, nisi verborum, versuum tamen numerum facile æquant, paucas, incredibilis in librario stuporis indices, apposuisse sufficiet: *Rubosa ruis excidimus*; rubos arvis excidimus. *Ac*

reluo tantibus: ac reluctantibus. *Duchididen:* Thucydiden. *Ancineta :* ἀσύνδετα. — Neque vero existimes multa in emendando præstitisse correctoris ingenium atque diligentiam; ut nec ab interpretamentis, quæ hic illic aspersa sunt, multum auxilii venit: ea enim omnia, si non absurda, certe superflua sunt. Quum, v. c. IX, 3, 56, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparasse dicitur, pius interpres margini adjecit: « Tu vero, « Domine, susceptor meus, es gloria mea, et exaltans « caput meum. » Et alio loco (I, 5, 57), ubi Quintilianus de *gurdis* loquitur, citavit aliquis ex vita Sti Mari verba hæc: « Audietis me ut gurdonicum hominem. » Hunc ipsum locum e Sulpicii Severi Dial. 1, c. 27, affert Colomesius ad Quint. quapropter pro *Sti Mari* vita suspicor eum, qui hæc allineret, voluisse *Sti Martini*, quoniam Severus agit de hoc, non de illo. « Formæ litterarum, quum exigerentur ad tabulas Mabillonii, et Benedictinorum, in novo opere Diplomatico, apparuerunt tales, ut Codex posset octavo vel nono sæculo tribui, infra undecimum (4) certe vix amandari. Ex ultima vero Codicis pagina antiquitatis argumentum satis probabile confici fortasse poterit. Legitur enim in fine titulus, cum numero anni MCCCCXLVI, cujus scriptura cum iis litterarum formis, quæ ejus temporis feruntur, ita convenit, ut dubium esse non possit, quin vere ascriptus sit iste annus. Superius alia cernitur inscriptio, cujus vix singulæ litteræ agnoscuntur. Hanc alia præcedit, quam facile duobus pluribusve sæculis antiquiorem judices. A qua non minore temporis intervallo distare videtur primus ille titulus, quem diximus librum hunc monasterio Sancti Galli vindicare. Hoc unum denique addimus: librum hunc Quintiliani litterarum initialium cæterarumque formis et colore, scribendique compendiis satis accurate convenire cum sacramentario quodam Sangallensi, itidem in bibliotheca Turicensi

custodito; quem librum Martinus Gerbertus, monasterii et congregationis Sancti Blasii in silva nigra abbas, in Monumentis veteris Liturgiæ Alemannicæ, ante sæculum certe nonum scriptum esse demonstrat (*). » Hactenus Sulzbergerus V. C. Codicem igitur tantæ tamque manifestæ antiquitatis (**) quum teneamus, eumque monasterii quondam Sangallensis cimelium, quid impedit (quæ ejusdem Sulzbergeri est conjectura) quo minus sit ille ipse liber a Poggio in turre Sangallensi inventus tempore concilii Constantiensis? Adest auctor Mabillonius (citante Sulzb.) in itinere Germanico, p. 36, Hamb. Is inter alios libros insigniores, visos a se et tractatos in bibliotheca Sangallensi anno MDLXXIII, memorat « Quintiliani Institutiones in Codice perantiquo, quem Poggius exscribendum accepit ex ipsa Sancti Galli bibliotheca. » Videmus autem modo, teste Sulzbergero, Turicum translatum esse librum, hujus sæculi initio. Ita pulchre conveniunt omnia. Sed obstat summa Bandinii auctoritas testantis, Codicem illum a Poggio inventum servari in pluteis Florentinis; neque enim dubitat quin hic ipse sit, quem recenset in Catalogo Codicum Latinorum bibliothecæ Mediceæ Laurentianæ, t. II, p. 382. Miror tamen virum doctissimum nullam facere itineris Mabilloniani, in eoque illius, quem modo posui, loci mentionem. Quin enim undecimi sæculi (nam ejus temporis esse statuit) librum et exemplum ejusdem,

(*) Nam tomo I, Disquisit. II, hæc habet:

« Ille (liber Sangallensis) charactere ac sermone barbaro, solœcismis « refertus est, qualis obtinuit, donec sub stirpe Carolingica reflorescerent litteræ. »

Et paulo post:

« In ejus inferiore ora ad MEMENTO VIVORUM ascriptum est: Memento « famuli tui Remedii episcopi: et congruunt characteres sæculo nono, « quo vixit Remedius. »

(**) Gerkius quidem in Itinerario, t. II, p. 247, eumdem profecto designat Codicem, sed sæculi esse ait XIII: quo auctore non prodens.

transcriptum quintidecimi sæculi initio, probe dignoscere potuerit Bandinius, nemo dubitabit. Nititur autem clarissimus bibliothecarius magnis profecto auctoribus: primum Poggio ipso, qui variis in locis (neque tamen ea Bandinius apposuit, neque citavit) archetypon Quintiliani in bibliothecam Cosmi Medicei P. P. fuisse illatum testetur; deinde Raphaele Regio, qui hæc dicat in libro inscripto, *In ducentas Quintiliani depravationes ducenta Problemata*, edito Patavii 1491: « Mihi vero astipulatur, vetustum illud exemplar, unde reliqua facile crediderim fuisse descripta, quod a Poggio Florentino e Germania allatum nunc in magnificentissima Laurentii Medicis bibliotheca spectatur. » Idem ad prima verba Epistolæ ad Tryphonem similia fere monet, ubi « sic, inquit, in vetustissimo illo exemplari quod a Poggio Florentino e Germania olim fuit allatum, nuper Florentiæ legi. » Hic an ne voluerit quidem, nisi transcriptum a Poggio exemplum significare, vel archetypon falso existimarit, equidem non dixerim. Etiam Petrus Crinitus de honesta Disciplina, 18, 2, Codicem hunc a Poggio advectum (sed e Gallia, falso) narrat. Ipse autem aliquoties initio notarum mearum Poggianum appellavi hunc librum, quum ista, propter Turicensem Codicem nata, dubitatio in mentem nondum venisset. Certe, vel absque Mabillonii testimonio fuisset, verosimilius erat Codicem ab abbate Sangallensi concessum Poggio esse potius transcribendum quam asportandum. Et de apographo testatur ipse Poggius (vid. Fabr. Bibl. Lat. Ern., p. 260), sicuti monet etiam Bandinius. Quidquid id est de menæchmis illis Codicum Sangallensium, utrumque veterrimum esse mihi plane persuadeo; neque enim magis quam Gesnerus in Præf. ad Qu. dubito, quin Codd. Quintiliani extiterint, et hodie extent, Poggiano antiquiores vel ei saltem æquales. His annumero Bodleianum, Almelovenianum, Argentoratensem, cujus quo minus pleniorem notitiam daret Obrechtus,

morte impeditus est; post eum vero retractavit nemo. Qualem librarii stuporem in Turicensi Codice animadverti narrat Sulzbergerus: idem comparet in Almeloveniano, cujus rei exempla quædam collegit Lochmannus l. c., p. 6, et ipse in notis demonstravi. Verissime autem Sulzbergerus monet, multum auctoritatis Codici accedere ex ipsis hisce vitiis, quoniam qui recentioribus sæculis describerent veteres libros, adeo imperiti fere non erant. His ego Codicibus sum usus, præter eos, quorum collatio est apud Burmannum. Fuit quum affulgeret spes etiam Leidenses thesauros in usum editionis meæ convertendi. Ruhnkenius enim in litteris datis ad me d. 20 oct. 1793, « Bibliotheca, ait, Leidensis tibi tot ac tanta rei bene gerendæ præsidia suppeditabit, ut præterea non ita multum requirendum videatur. Nam, post editum a Burmanno Quintilianum, in bibliothecam publicam venerunt duo Codd. MSS. nondum excussi, plures MSS. collationes partim a summo viro, Jo. Frid. Gronovio, partim a Laurentio Theodoro Gronovio factæ. Denique ipse apparatum, quem Ernestus collegerat, care redemptum, in eamdem intuli bibliothecam. » Erat summa mihi gratificandi voluntas in Ruhnkenio, viro a nobis, quotquot per Europam veteres litteras colimus, pro horum sacrorum antistite, venerando. Neque minores ei gratias habeo, quod tantum concedere voluit homini cognito ex brevissima in docta urbe commoratione; etsi temporum nostrorum iniquitas invidit mihi hasce opes, lætiore fortasse Europæ fortuna aliquando usurpandas. Eadem temporum felicior conditio exspectanda est ad obtinendum aliorum, qui in ipsa Germania servari feruntur, librorum usum. Ipse enim, quum Bambergæ versarer in itinere, ex indice Codd. MSS. qui sunt in bibliotheca Capituli notavi « Quintiliani Institutiones Oratórias, Codicem membran. sæculi decimi. » Gerkius in Itinerario, t. I, p. 371, narrat servari in bibliotheca Canoniæ Pollin-

ganæ in Bavaria Cod. membr. Quint. Sæc. XIV, fol. parvo.

Ex insigni editionum, quæ factæ sunt scriptoris mei, multitudine non contemnendum adhibui numerum neque pœnitenda exempla. Principe quidem editione, quæ est Campani, curata Romæ, anno MCCCCLXX, pariter ac secunda Andreana, progressa illa eodem anno, item Romæ, ex officina Germanorum Pannartz et Sweynheym, carui. Campanianam quum Capperonnerius Parisiis non inveniret, communicavit cum eo aliquot locorum ejus collationem Metarius, qui et in Epistola ad Clericum de antt. Qu. Edd. quædam Lectionum specimina exhibet, nactus exemplum vetustissimi libri ex bibliotheca Pembrokiana. Nec ullus præterea editor hanc editionem cum textu contendit. Non ita multis abhinc annis, quum in regis nostri aula versaretur doctissimus imperatoris orator Revitius comes, etiam Berolini poterat spectari hic liber, quoniam inter bibliothecæ ejus lectissimæ cimelia servabatur, quæ nunc Comitem Spencerum habet dominum, ut duo in insula veterum litterarum studiosissima hujus editionis exempla esse constet, dum in reliquis terris ne uni quidem editori post tria sæcula potiri ea contingit. Andreanam Gibsonus contulit et excerpsit, neque tamen omne tractandæ ipsius desiderium exemit. Quæ deinceps prima prodiit scriptoris repetitio, Venetiis per M. Nicolaum Jensonium, ea primum a Gesnero cum vulgato textu comparata, mihi quoque usurpanda est, concessa ab Henricio V. C. qui præest scholæ Ruppinensi. Quum enim undecim abhinc annis civitas ista acerbissimo incendio affligeretur, etiam schola ejusque litterata supellex arsit, cœpitque ægre deinceps popularium et exterorum quoque beneficiis restitui. Tunc igitur per tribunum quemdam legionum Borussicarum liber scholæ Ruppinensi fuit impetratus, pretiosissimum munus monachi docti in Franconia. Splendidam hanc editionem, sed a Gesnero aliisque satis superque descriptam,

æque ac Codicem Gothanum ita consului, ut quæ Gesnerum vel fugissent vel fefellissent diligenter notarem. Reliquarum, quibus sum usus, indiculum hic subjiciam, pauca, ubi visum fuerit de singularum conditione exponens.

Tarvisii per Dionysium Bononiensem ac Peregrinum ejus socium. Anno D. M. CCCC. LXXXII. Die XXII mensis Octobris. F. Liber meus est.

Venetiis per Bonetum Locatellum. Anno M. CCCC. LXCIII. XVI. Kalendas Sextiles F. Recte Metarius in Annal. typ., tom. I, p. 559, monet in hoc titulo mendose numeralibus inseri litteram L. Est enim anni 1493. E bibl. Regia Berolinensi.

Ibid. per Peregrinum de Pasqualibus de Bononia, Anno Domini M. CCCC. LXXXXIIII. Die XVIII Augusti F. E bibl. Regia Berol. De hac identidem monui quædam in notis, ubi minus vere de ea sensisse videretur Ernestus in Bibl. Latina Fabr.

Ibid. ope et impensa Georgii de Rusconibus. A. D. M. CCCCC. XII. Die XIIII Augusti, Regnante inclyto Principe Leonardo Loredano. F. Meus est liber. De hac quoque editione non usquequaque recte exponit Ernestus.

Ibid. apud Aldum. M. D. XIIII (in Gesneri præf. 1512. per sphalma) 4. E bibl. Reg. Berol.

Parisiis. In ædibus Ascensianis ad Idus Januarii M. D. XVI. F. E bibl. Reg. Hunc librum a se tractatum non prodit Burmannus, qui tamen identidem aliqua profert e notis Jodoci Badii Ascensii, quæ potuit ex editione anni 1528, J. Bad. Asc. depromere; etsi ne hanc quidem a se usurpatam testatur. Ipse autem inprimis diligenter eam contuli, quum et Codicem « quem, ut est in titulo, Laurentius Vallensis et possedisse et emendasse magnis argumentis « convincitur » repræsentaret sola, et multas eruditissimi editoris optimæ frugis notas contineret, neque ab ullo eorum, qui novissime in Quintiliano occupati fuerunt, constanter esset consulta.

Ibidem. M. Fabii Quintiliani grammatica admodum brevis et studiosæ pubi perquam utilis. 4. Venundatur in vico divi Jacobi ad signum Leonis argentei sine loc. et an. Sed his maxime temporibus videtur accensendus liber pro typorum ratione. Continet primi Qu. libri capita 4-9. Insigni, quod titulus præfert, insculptum est nomen:

P. Viart. Meus est libellus. Memorat eumdem Ern. in Bibl. Fabr. Lat., t. II, p. 265, not. p.

Ibidem. Secunda J. Badii Ascensii editio anni 1519. F. Mirifice ea recedens a priori illa, quam modo recensuimus, et fere consentiens cum recentioribus, ut subinde animadverti in notis; caret hæc repetitio notis omnibus. Est inter meos libros.

Coloniæ in ædibus Eucharii Cervicorni et Heronis Fuchs. Anno M. D. XXI. mense Martio. F. Ipse titulus insignem cum secunda Badiana convenientiam, alioqui manifestam, ostendit. In harum enim editionum utraque Thrasonicæ jactantiæ est titulus, cujusmodi nihil conspicitur in priore Badii editione anni 1516. Tali enim hic promissor infit hiatu: « M. F. Q. I. O. L. XII una cum « Declamationibus (eæ autem a priore Badii absunt) argutissimis « ad *horrendæ vetustatis* exemplar repositis. » Vides Codicem, cujus jactatur vetustas, esse Declamationum solarum; vicissim MSti Vallensis, in Institutionibus adhibiti, nulla mentio. E bibliotheca gymnasii nostri.

Venetiis apud Aldum. In titulo comparet annus MDXXII, ad calcem operis autem M. D. XXI. mense Januario. 4. E bibl. Regia Boruss. R.

Basileæ, per Balthasarem Lasium, mense Augusto, Anno M. D. XLI. 8.

Ibid. apud Robertum Winter, A. M. D. XLIII. mense Martio. 4. Non est diversa a proxima, nisi quod accedunt novemdecim Declamationes.

Lugduni apud Sebastianum Gryphium. 1544. 8.

Genevæ. Excudebat Jacobus Stoer. M. D. XCI. 8.

Ibidem. Sumptibus Petri Chouët. M. DC. XLI. 8.

Lugduni Batav. ex officina Hackiana. 1665. 8.

Oxoniæ, e Theatro Sheldoniano. 1693. 4. Edmundus Gibsonus, qui hanc editionem curavit, quum redderet recensionem Leidensem, cum eadem contulit tres Codices MSS. in trium collegiorum bibliothecis repositos, itemque veteres editiones octo. Quarum tres quum et ipse tractarem, animadverti, non ubique eam fuisse in homine diligentiam, cujus spem fecerat Burmanni de Gibsoniana editione judicium. Est igitur optabile, ut denuo sibi sumat hoc negotii aliquis e doctis celeberrimarum universitatum (quoniam Joannensis est collegii Cantabrigiensis) viris, qui diligentius conferat tres Codices Gibsonianos simulque editionem Andreanam, de qua supra

dixi. Id inprimis male me habuit, quod nusquam notavit Gibsonus, in quibus potissimum locis mutili essent, quos in genere non esse integros monuit, libri Joannensis et Baliolensis. Hic interim teneat lector, Codicem Bodleianum, cujus cum Almeloveniano et Turicensi insignem animadvertimus convenientiam (et fortasse major appareret, si accuratius esset excussus), eamdem, testante Gibsono, quam horum utrumque, ostendere librarii imperitiam.

Argentorati, ex recensione Ulrici Obrechti. 1698. 4. Obrechtus, ut supra monui, morte occupatus fuit, quo minus « peculiare volu« men, quod notas suas et præcipuos insuper eruditorum virorum « commentarios complecteretur », emitteret. Adhibuit vir doctus ad repurgandum textum opes Gibsonianas, Bodleianum præcipue, ut in epistola dedicatoria ad Gibsonum testatur, Codicem; sed et proprias dotes offert liber, quippe Codicis MS. bibliothecæ Argentoratensis scripturas exhibens. Hæ autem quales sint proprie, quum et conjectura sua usum se profiteatur Obrechtus, ipsa quidem editio neminem docet, et hic quoque Codex, qui videtur esse præstantissimus proximeque ad Turic. Alm. Bodl. accedere, exspectat novum collatorem, qui facile potest ei contingere in urbe, ubi Brunckius, Schweigheuserus, Oberlinus tutantur nostras litteras. Ex aliqua parte desiderium nostrum levavit Obrechtus præmittens textui « indicem quorumdam locorum quos — emendavit. » Ipse in ea, quam dixi epistola rectissime sentit de omni hoc negotio. Nam « Vulnera, ait, ut sanari se patiantur, cruda sunt tractanda et « callus, quod obductis male cicatricibus fieri solet, ad vivum re« secandus. E corruptis certe locis nullos felicius correxerit qui « arte et judicio valet, quam qui et a librariis imperitissime scripti « et ab emendatoribus pro desperatissimis abjecti sunt. »

Altenburgi ex officina Richteria 1773. 8. Hic ponere malui curatam ab Harlete V. C. repetitionem Rollinianæ epitomes, quam suæ proprie ætati reddere. Notum est Rollini institutum breviandi rhetoris. Editum fuit compendium hoc Parisiis 1715. 12. Monendum videtur, Rollinum nullam habuisse curam Gibsonianæ vel Obrechtinæ editionum.

Lugduni B. 1720. 4. Burmanni editio justam habet in singulis locis Codicum recensionem, quos repræsentat novem, si Argentoratensem complecteris. Bodl. Bal. Joann. Alm. Voss. 1. 2. 3. Bern. Arg. præter quosdam raro citatos, ut Poullainii et Colbertinum. Ad hosce igitur Burmannianos quum accedant et Vallensis, a Badio

usurpatus, et tres mei, efficitur numerus tredecim Codicum, quorum auctoritate adhuc nititur textus Quintilianeus.

Parisiis. 1725. F. Capperonnerius quantas pœnas dederit Burmanno, a se satis proterve lacessito, etiam in vulgus notum est. Verissima est sententia Ernesti Bibl. Lat. II, 275, in critica ratione Burmanno inferiorem longe Capperonnerium judicantis, cæterum ejus in Quintiliano, inprimis e Græcis rhetoribus illustrando, operam non contemnendam esse statuentis. Quidquid enim maledicit et ridet in Epistola ad Claud. Capperonnerium scripta (L. B. 1726. 4.) Burmannus, rhetorices artificialis notitia, qualis erat profecto haud exigua in Capperonnerio, necessaria plane est ad interpretandum Fabium, imo ad pretium variantibus scripturis assignandum. Hanc vero dum infra se positam existimat Burmannus, scriptorem suum sæpe non est assecutus. Et profecto mira est simplicitas, earum se rerum imperitum et securum profiteri, quas tractet scriptor quem edis. Vicissim Capperonnerius puerilem, an dicam anilem, in hacce ῥητορείᾳ jactantiam præ se fert, sexcenties easdem explicationes ingerens, et stemmata futilissimarum notionum, magno cum strepitu, evolvens, velut ad III, 6, 86; et V, 10, 57, quem recte explodit Burmannus Epist. p. 34. Criticam rationem plane ignorat idem, nisi sicubi notitia rerum adigit eum et cogit quasi ad agnoscendam veram scripturam, quod aliquoties ei accidisse in notis monemus. Etiam orationis Latinæ insignem plerumque prodit imperitiam. Duo autem sunt quæ ægerrime tulerim in hoc homine, unum quod Parisienses Codices (5), quorum aditu nequaquam prohibebatur, raro, imo nunquam, consuluit, quod merito exprobrat ei Burmannus in Epist. p. 79, ad Qu. VI, 2, 3; p. Capp. 361; alterum quod, quum repeteret Burmannianam editionem, resecandis quibusdam animadversionibus a se improbatis, quæ vix aliquot plagulas efficerent, necessitatem fecit, præter suam, et emendæ et evolvendæ etiam illius.

Gottingæ. 1738. 4. Gesnero quantum debeat Quintilianus, nemo ignorat; neque meum est de tanto decessore sententiam ferre.

Wirceburgi. 1782. 8. Chrestomathia Quinctiliana. Scholæ suæ accommodavit, notasque variorum et suas animadversiones adjecit Bonaventura Andres.

Ibid. 1793. 8. Chr. Qu. quam classibus humanioribus accommodavit notis variorum et suis, adjecta in sermone patrio appendice, auxit et dilucidavit Laurentius Blass. Postremas ambas pro una recensere

et judicare visum est, etsi levis apparet diversitas. Placuit *Ex-Jesuitis* Quintilianum reducere in scholas suas, sed ita ut ipsum quoque Rollinum contraherent et breviarent. Mira inter hujus collegii homines intercedit bonorum communio, ut ne appareat quidem, Blassii opus repetitum esse ex Andrete, nisi ei, qui hoc quoque usurparit. Philologo totum hoc institutum non magnopere probetur, ubi vetus scriptor ad formam recentioris compendii redigitur, artiumque præceptis oneratur e popularium operibus excerptis, quod longe secus est in Rollino. Chrestomathiam *Quinctilianam*, ut vocant qui hanc epitomen adornarunt, quam recte defendant, si defendunt, exemplo columnæ Trajanæ, viæ Appiæ, legis Semproniæ, nescio equidem; displicet tamen quod novare aliquid maluerunt, quam *Quintilianeum* appellare cum tot viris doctissimis, quidquid pertineret ad scriptorem nostrum. Neque magnam committendæ et continuandæ orationis sollertiam in hoc negotio præstiterunt, quum Fabium juberent hunc in modum loqui: « Inde erit status, quod — *auditor* spectandum maxime intel« ligit: quod *esset* in causa potentissimum, et in quo maxime res « *verteretur*. » Frustra grammaticus hic structuram expedire laboret, et temporis aut modi rationem reddere conetur in verbis signatis. Fabius quidem, mirus lucidi ordinis et expeditæ orationis artifex, priora illa usque ad *intelligit* ponit III, 6, 9; multis vero interjectis aliis, §. ejusdem capitis 21, posteriora dicit in sensu integro, ubi præcedit: « Nostra opinio semper hæc fuit », ita ut salva et elegans sit structura in imperfectis istis conjunctivi. Debebant igitur immutare hæc paululum, ut Latina, imo sana, manerent; quod facere cæteroqui religio iis non fuit, quoniam *auditor* scripserunt modo pro eo, quod est apud Quintilianum, *judex*. Nunc, dum presse sequitur scriptorem epitomator Andres, injuriam fecit disertissimo homini. Andretem vero simpliciter expressit Blassius, etsi alias deserens eumdem, et plura etiam resecans.

Ex hoc, quem egi, censu editionum mearum apparet, ut bonas multas, imo capitales mihi præsto esse, ita non paucis iisque magnæ auctoritatis, ut Stephanianis, Vidovæi, Vascosani, Gallandi me carere, quæ fortasse aliquando dominorum facilitate mihi contingent utendæ. Amplissimum omnium, quotquot factæ sunt, editionum indicem mecum communicavit vir rei librariæ veterum

scriptorum peritissimus, Bruggemannus, qui nuper, in editionibus Britannorum studio curatis, ostendit, quanto intervallo cæterorum, qui hanc sportam ornassent, industriam post se relinqueret. Commentarium adhuc diligentissimum et copiosissimum ad hoc opus composuisse mihi quidem videtur Raphael Regius, qui, si Vallæ multa sublegit, quæ est Badii Ascensii accusatio, manu ascriptas in codice suo notas Laurentinas habentis, nobis tamen auctor suorum haberi debet, quoniam Laurentii Vallæ illa commenta ætatem non tulerunt. Nam quod Veneta editio (1494) titulo promittit Vallam Institutionum harum interpretem, ejus notæ, ut monet etiam Ernestus Bibl. Lat., p. 269, ultra secundum librum non pertingunt. Eamdem vero esse primam Vallæ in hac editione notam, et Regii in Locatelliana, quod narrat idem Ernestus, equidem non reperio. Sed rectissime animadvertit Burmannus in præf. « multa Regium emendare, quæ VV. DD. in Italia in ipso Poggii Codice, satis vitioso, jam mutanda censuerint. » Ex Regio deinceps editores Fabii, quicumque aliquid explicationis adjecerunt, fere pendent; maxime Turnebus ille, ut vult audire, cujus nomen esse fictitium satis cognitum est testimonio, quod in præfatione apposuit Capperonnerius p. VI, Jacobi Mentelii, medici Parisiensis (mortui 1690), cui similia prodit manus antiqua, visa Gesnero in exemplo horum Commentariorum, prostantium Parisiis 1756. Narrantur enim iidem pæne ad verbum e Philandro esse transcripti. Hujus quidem ipsius Philandri notas breves, quæ sunt seorsim editæ, narrante Ernesto in Bibl. Lat., p. 271, Lugduni, 1535, 8. inspicere mihi non contigit, ut judicare possem, an nihil differrent castigationibus ejusdem, quæ comparent in Basileensibus meis. Sunt autem ejus animadversiones profecto non proletariæ. Ne Antonii quidem Pini commentarium in librum tertium usurpare potui integrum, quoniam Burmannus non nisi

excerptas ejus habet notas, aliis autem editionibus Pinum totum complexis careo. Neque pœnitet, si vera sunt, quæ de eo prodit Burmannus in præfatione. In Critica ratione omnium minime mihi se probavit Petrus Francius, de cujus conjecturis identidem, quæ sentirem, libere sum professus; neque vereor hanc mihi libertatem pro aliquo piaculo exprobratum iri. Magni sane facio virum, Latini, imo Græci, carminis non pœnitendum artificem, quem præsertim nostrorum principum, velut Friderici Gulielmi magni, res gestas nostraque instituta, velut Academiam Fridericianam, vel præcipue celebrantem, etiam caritate quadam patriæ exosculari debeam. Sed diligentia, si quid video, et acumine in alienis sensibus perspiciendis et divinandis caruit homo poetici magis caloris, quam Criticæ accurationis. Tot autem eruditorum laboribus in meo scriptore collocatis, fieri non potuit, quin plurima jam satis explanata reperirem. Quo in genere nihil ultra lectori debebatur a me, quam ut hasce opes quam religiosissime in ejus commodum converterem. Et recte videor me tueri Quintiliani mei dicto : « Pravum est quoddam studium nihil eorum quæ prior aliquis occuparit dicendi; quæ ambitio procul aberit a me. Dicam enim non utique, quæ invenero, sed quæ placebunt » II, 15, 37, 38.

Præter editiones justas scriptoris mei, affuerunt mihi etiam quidam eruditorum libelli, quibus ejusdem interpretationes continerentur. Ex quibus si qui me latuerint magnas ei habebo gratias, qui mihi eorum notitiam voluerit impertiri. Neque dubito, quin multæ singulorum locorum explicationes in aliorum scriptorum editionibus obiter propositæ, industriam meam effugerint. Lochmannus V. C. professor Coburgensis, cujus supra jam a me facta est mentio, aliquot prolusionibus suis illustravit Fabium. Eas penes me esse omnes mihi persuadeo. Sunt autem quinque annorum 1776, 78, 88, 89, 90. Hujus viri et diligen-

tiam et eruditionem sæpe agnovi; fuit etiam ubi præreptam aliquam conjecturam dolerem. Sed lectoris non refert, si quid veri est inventum, utrum hoc plures deinceps ipsi viderint, an unus semel monstrarit. Plurimum conduxit mihi labor I. C. T. Ernesti, professoris Lipsiensis, qui utriusque linguæ technologiam, quam vocat, rhetoricam singularibus libris persecutus est. Major quidem hujus voluminis pars typis etiam expressa erat, antequam ad me perferretur rhetoricæ Romanæ lexicon; apparebit tamen legendis notis meis, quantum utrique operi debeam. Gedoyni Francogallicam, et Henkii V. R. Germanicam Quintiliani versionem inconsultas non prætermisi, magis tamen adhuc occupatus in illa, quoniam hic non nisi exiguam priorum librorum partem in epitomen suam contulit. Sic brevissimam scriptoris mei particulam a Gedikio V. Celeb. patrio sermone redditam in libro cui titulum fecit *Aristoteles und Basedow*, comitem habui laboris mei, sed, quod dolebam, parum diuturnam. Evolvi etiam Italicam Fabii versionem, editam Vercellis 1780 a Garillio, Taurinensi, sed cito abjeci, quum eas, quas titulus pollicebatur, notas nonnisi ex vulgaribus editionibus corrasas viderem, agnoscerem vero, imparem profecto ad hoc opus accessisse, qui palmariam illam Argentoratensis Codicis scripturam III, 7, 19, ubi Irus reponitur, hac annotatione instruxisset dicam an inquinasset: « *si crede* (o simplicem narratorem, qui nullum suum interponat judicium!) *che il testo sia sconciato.* » Adeone ignorabat Irum, ut miro ἰρμαίῳ sanatum locum etiam corruptum crederet, quoniam sane Capperonnerius, ex quo fere pendet, ad Homerum non ablegabat, quod modo in Thersite fecerat?

Dum vero priorum in scriptore meo errores libere noto, non sum ignarus quantam ego vicissim reprehendendi materiam sequentibus reliquerim. Quam ut, pro virili parte, præsumam et minuam, ea quæ inter preli moras

posterioribus curis melius perspexisse videor, age percenseamus. Ponam varias quoque scripturas meorum librorum insigniores, suis locis a me prætermissas.....

(Has autem varias lectiones et explicationes suis quamque locis reposuimus; quapropter hic silentio sunt prætereundæ. *Editoris nota.*)

.... Sed manum de tabula. Habes satis longam peccatorum indicem, licet minus densum illum in postremis hisce, quippe nondum « refrigerato inventionis amore. » Quæ tamen hic sunt repetita et retractata, æque ac typographi errores, leves plerosque, quamquam nimis multos pro diligentia, quæ in corrigendis plagulis adhibita est summa, ut percensere ne graveris, antequam ad ipsum opus legendum accedas, impense te rogo, lector benevole, cujus quidem judicio jam me meosque labores volens permitto. Reliquos Quintiliani libros continuo me daturum spero. Interim scito, prelo subjectum fuisse Bipontinum scriptoris mei exemplum, in quo si, nunc mutandis, nunc retinendis sententiarum diremtionibus, plus etiam, quam indicavi, est turbatum, veniam peto. Dum vero ipsa hæc præfatio typis exprimitur, effigiem nummi illius Patiniani, habentis nomen Quintiliani, de quo supra dixi, mecum communicavit vir eruditus, litterisque juvandis semper intentus, Kirchhof, senator Hamburgensis, concessam sibi ab illustrissima doctissimaque comite Bentinckia, ipsius nummi domina. Apparet ibi os Augusti aliorsum, quam in Patini effigie, spectans, videlicet sinistrorsum illud convertitur. C autem satis manifesto agnoscitur in nomine, quamquam aliqua est litterarum obscuritas (6).

IN PRÆFATIONEM

GEORG. LUDOV. SPALDING

NOTÆ EDITORIS.

(1) *Cæterum secrevi diversi generis notas.* Alium morem in hac nostra editione secuti sumus. Scil. quod secreverat auctor, denuo junximus; ita tamen, ut, quæ eruendæ sententiæ causa institutæ forent notæ, eas constanter ad textum et varias ejus lectiones spectans critica nota præcederet. De nostro consilio lectorem monemus in præmissa nostra præfatione.

(2) *Et in Valente insignis mandati negotii incuria.* De hoc nummo, vide infra ad notam 6.

(3) *Affectator eloquentiæ.* His quæ fuse et eleganter disseruit Spalding nobis liceat summam Dodwellianæ sententiæ de Quintiliano subjicere, quam ex nupera Juvenalis editione a N. L. Achaintre ann. 1810 litteris bonis oblata excerpemus (t. I, p. 290): nam hoc præstantissimum Dodwelli opus, sin integrum, at saltem magna ex parte dabimus ad calcem editionis hujus, quum de vita Quintiliani agemus. Ea autem est: « Ita, Quintilianus noster, si veræ sunt conjecturæ, a Galba primum schola publica, et stipendio publico, sed mediocri donatus, deinde a Domitiano nepotibus suis instituendis præfectus, sed parvis cum emolumentis, et modicus sub Trajani imperio, ab Hadriano, sub finem vitæ suæ, ad opes et potentiam subito, ac per breve tempus evectus est. Quod exemplum, si fortunæ tribuit Juvenalis, neque virtuti neque doctrinæ viri, non ideo invidiæ nota ei inurenda est; nam, et hoc themati suo conveniebat: et, reipsa, singulari quodam fato contigit, ut ille qui, dum scriptis suis et scientia Romanos illustraret, modicus fuit per septuaginta annos; tandem quum a vivis excessurus videretur, in eo ipso Hadriano, quondam privato et discipulo suo, generosum fautorem atque fortunæ iniquæ emendatorem reperiret. »

(4) *Infra undecimum, etc.* Descriptio hujus Codicis haud satis accurata videtur, pace tanti viri dicamus. Ab octavo enim sæculo ad undecimum, adeo diversam se ostendit characterum forma, ut difficile sit viro perito et attentius consideranti vel inter duo sæcula hærere. Ex

mendis quæ h. l. signantur, et ex insulsa glossarum serie, etsi non inspexerimus, tamen hunc Codicem undecimo, vel forte duodecimo sæculo assignandum putamus. Nostras conjecturas firmant trium inscriptionum Codicis hujus memoratarum descriptio (vid. Præf., p. 18), quarum ultima a prima quatuor tantum sæculis recedit. Scil. ultima habet MCCCCXLVI; penultima legi nequit; ergo nulla fit; tertia duobus sæculis distat, et hæc a prima totidem. Porro si a MCCCCXLVI, CCCC demas, habebis undecimum, non octavum, nec etiam nonum sæculum. Gerkius, infra citatus ab ipso Spalding, pagina sequenti 19, not. (**), eadem fere ac nos judicat, et nobis Bandinius ibidem consentit. Vide criticum Nostratem supra citatum, qui Codd. Parisinos eorumque notas et differentias luculenter descripsit in sua editione Juvenalis, t. II, p. 33-50, et p. 75-112.

(5) *Unum quod Parisienses Codices, etc.* De iis quæ a V. C. Spalding Nostrati *Capperonnier* objiciuntur nihil h. l. dicemus, sed alias forsan. Quod autem Burmannus ei vitio verterit Codicum Regiorum nostrorum contemptus, sin injusta, tamen nimia videtur reprehensio. Exigua enim est et pauper in hac parte nostra bibliotheca, etsi in aliis ditissima et amplissima. Ex paucissimis (13 numero) Codd. Quintiliani, nullus ante quartum et decimum sæculum retro ascendit. Horum quatuor primi cum Joannensi et Bernensi consentiunt, alii sunt infimæ notæ. Nil mirum igitur si hos parvi fecerit vir cæteroquin doctissimus, quippe quos sciret nulla luce nova affulgere: eosdem tamen exagitavimus, et passim varias eorum lectiones notavimus, quod quidem ipse lector primo aspectu facile deteget.

(6). *Quamquam aliqua est litterarum obscuritas.* Vel noster criticus *Vaillant* parum studiose hunc nummum descripsit, vel alium vidit h. modo signatum, quod non mirum esset: nam non adeo certa est nummorum et marmorum orthographia, quin eodem sæculo pro peritia vel inscitia artificum variaverit. Quidquid id est, exemplar sat bene conservatum nostri Cimelii regii hoc loco describemus.

CAESAR. AVGVST. PONT. MAX. TRIB. POT.

Caput Augusti nudum dextrorsum conversa.

Ex aversa parte:

SEX. NONIVS. QVINCTILIAN. III. VIR. A. A. A. F. F.

In area S. C. Æreus iste nummus, mediæ formæ, et inter monetales Augusti recensendus.

DE INSTITUTIONE ORATORIA

LIBRI PRIMI ARGUMENTUM.

M. Fabius Quintilianus Tryphoni Salutem. — Ad Marcellum Victorium procemium. — Cap. I. Quid circa primam pueri institutionem providendum sit. A quali nutrice educandum filium pater curet, et quales præceptores primos habere debeat. — II. Utrum utilius domi, an in scholis erudiatur. — III. Qua ratione puerorum ingenia dignoscantur, et quomodo tractanda. — IV. De grammatica, de litteris et earum potestate, ac orationis partibus. Declinare inprimis nomina, et verba scire oportet pueros, et genera nosse, ac casus. Tum de verbis et verborum appellationibus. — V. De virtutibus et vitiis orationis. — VI. De verbis propriis ac translatis, usitatis et novis, et de quatuor quibus sermo constat. De vetustis verbis, et quibus verbis sit utendum. De auctoritate. De consuetudine. — VII. De orthographia. — VIII. De lectione pueri. — IX. De officio grammatici, et quæ primordia sint dicendi. — X. An oratori futuro necessaria sit plurium artium scientia. — XI. De prima pronuntiationis et gestus institutione. — XII. An plura eodem tempore doceri prima ætas possit.

M. FABIUS QUINTILIANUS

TRYPHONI [1]

SALUTEM.

EFFLAGITASTI quotidiano convicio [2], ut libros, quos ad Marcellum meum de Institutione oratoria scripse-

1. *Tryphoni salutem.* Inserunt pleræque edd. *bibliopolæ.* De hoc vocabulo recte dubitat Gesn., quia vix Romanum videatur professionis id genus nomen ponere in titulis. Abest a Guelferbytano, Gothano, et vett. edd. Loc. Rusc. Bad. Cervicorni. Jensonius perversa ratione ipsi Marcello Victorio hanc epistolam inscribit, sic : *Fabius Quintilianus Victorio salutem.* Inde esse videtur quod Cod. Bodl. scriptoris nomini addit *Victor.* SPALDING. Idem in præfatione, p. 72, edit. Lipsianæ, 1798, asserit, non solum vocem *Tryphonis* abesse a Guelferbytano Codice, sed etiam hoc esse initium totius operis : *Quintilianus Victorio.—Tryphoni.* Meminit ejus Martialis l. IV, ep. 72. SPALD.

Exigis, ut donem nostros tibi, Quinte, libellos.
Non habeo, sed habet bibliopola Trypho.

Item l. XIII, ep. 3.

2. *Convicio.* Cave, de injuria cogites. Sic Cicero Epp. ad Qu. fratr. l. II, ep. 11 : « Epistolam hanc *convicio* efflagitarunt codicilli tui. » Ib. ep. 12 : « Tantum fuit frigus, ut « populi *convicio* coactus sit (con« sul) nos dimittere. » De his ad Qu. fratrem locis vide Manutium in Commentario. Ad Divers. l. XII, ep. 25 : « Itaque crebras vel potius « *quotidianas compellationes* meas « non tulit, seque in urbem rece« pit invitus : neque solum spe, sed « certa re jam et possessione detur« batus est meo justissimo honestis« simoque *convicio.* » In quo loco attende, variatum esse, *convicium* dicendo pro *compellationibus,* quæ *quotidianæ* fuerant, ut hic *quotidianum convicium.* Interpunctionem autem loci postremi habet Ernestus ex vet. ed., qualem ad Quintilianum proposuit Capperonerius. Etiam pro Cluent. c. 27, manifestum exemplum : « *convicium maxi« mum* fecit ne iretur. », ubi est, pro eo : *maximopere contendit, poposcit.* Plin. Epp. l. V, ep. 11, *convicium* tamen plane quale nostrum, ad libros emittendos, opponitur *blanditiis.* SPALD. — *Convicio.* Per convicium, intelligit acerrimas preces, et quasi exprobrationes. *Epistolam hanc convicio efflagitarunt codicilli tui.* Cic. ad Quin. fratrem, lib. II, ep. 11. *Convicium,* quasi multæ simul voces. ROLLIN.

ram, jam emittere inciperem. Nam ipse eos nondum satis opinabar maturuisse: quibus componendis, uti scis, paulo plus quam biennium, tot alioqui negotiis districtus, impendi: quod tempus non tam stylo [1], quam inquisitioni instituti operis prope infiniti, et legendis
2 auctoribus, qui sunt innumerabiles, datum est. Usus deinde Horatii consilio, qui in arte poetica suadet, ne præcipitetur editio,

..... nonumque prematur in annum [2],

dabam iis otium, ut refrigerato inventionis amore, di-
3 ligentius repetitos tamquam lector perpenderem. Sed si tantopere efflagitantur, quam tu affirmas, permittamus vela ventis, et oram solventibus [3] bene precemur. Multum autem in tua quoque fide ac diligentia positum est, ut in manus hominum quam emendatissimi veniant.

1. *Stylo.* Scribendi labori. De orationis indole enim non cogitandum.

2. *In Arte poetica.* Vers. 388. — *Prematur.* Domi contineatur opus scriptum: neque enim editio premi potest. Roll.

3. *Oram solventibus. Oram* funem nauticum esse, quo navis alligetur, satis apparet ex locis Livianis l. XXII, c. 19: « Vixdum omnes « conscenderant, quum alii resolu« tis *oris* in ancoras evehuntur » : etc. L. XXVIII, 36: « trahunt scalas, « *orasque* et ancoras... præcidunt. » Consule ad ista loca Drakenborchianam editionem. Item noster l. IV, c. 2, §. 41, *solvimus oram*, neque ibi quidquam variatur ab Aldo et Codd. Scita est observatio Gesneri in Thesauro, videri usum vocabuli fuisse plebi et ipsis nautis peculiarem, ut propter id ipsum esset rarior apud scriptores. Spald. — *Or. solv.* E portu, e littore solventibus; quod inusitatum. Alii per oram intelligunt funem nauticum. Vide Liv. l. XXII, c. 19, et l. XXVIII, c. 36. Fabius eamdem vocem usurpat, l. IV, c. 2, §. 41: *Sublatæ sunt anchoræ, solvimus oram, provecti sumus.* Roll. — *Oram.* Cod. noster Regius 1, *auram.* Editor.

N. B. *Omnes notæ, quæ in toto opere nullo insigniuntur nomine, sunt G. L. Spalding addicendæ. Aliæ subscribuntur vel* Roll. *vel* Ed. *vel* Turn., *etc., etc.* Editor.

M. FABII QUINTILIANI
ORATORIÆ
INSTITUTIONIS
LIBER I.

AD MARCELLUM VICTORIUM [1] PROOEMIUM.

1 Post impetratam studiis meis quietem, quæ [2] per viginti annos [3] erudiendis juvenibus impenderam, quum a me quidam familiariter postularent, ut aliquid de ratione dicendi componerem, diu sum equidem reluctatus: quod auctores utriusque linguæ [4] clarissimos non

1. *Ad Marcellum Victorium.* Ad hunc epistolam scripsit Statius Sylv. l. IV, carm. 4, qui et ipsum eum sylvarum librum ei dedicavit, præfatione pedestri. Discas e carmine Statiano, eum eloquentiæ forensis laude clarum fuisse, gratiosum apud Domitianum, magnisque rebus gerendis, etiam bellicis, paratum; et, quum ipse juvenis esset h. e. annum 35 nondum supergressus, habuisse filium, ex generosa uxore susceptum, nomine Gallum, qui, patri valde dilectus, ingenio et favore principis ad summos quosque honores posset aspirare. Spald.

2. *Quietem, quæ. Quietem, quam.* Goth. tacente Gesnero, sed Guelf. recte *quæ.* — *Quæ.* Pro *quæ* Cod. R. 1 habet *quam.* Editor.

3. *Per viginti annos.* Expressa fuit omnis hæc ratio muneris doctoris publici, qualis primus fuit noster, ad similitudinem stipendiorum; ut post viginti stipendia docendi, sicut post totidem militaria, missionem honestam impetrarent doctores, qui mos in legem abiit. Vid. Justiniani Cod. XII, 15.

4. *Utriusque linguæ.* « Docte sermones utriusque linguæ. » Horat. Od. III, 8, 5, et ibi Bentleius. Cic.

ignorabam multa, quæ ad hoc opus pertinerent, dili-
2 gentissime scripta posteris reliquisse. Sed qua ego ex causa faciliorem mihi veniam meæ deprecationis arbitrabar fore, hac accendebantur illi magis : quod inter diversas opiniones priorum, et quasdam etiam inter se contrarias, difficilis esset electio : ut mihi, si non inveniendi nova, at certe judicandi de veteribus, injungere
3 laborem non injuste viderentur. Quamvis autem non tam me vinceret præstandi, quod exigebatur, fiducia, quam negandi verecundia : latius se tamen aperiente materia, plus quam imponebatur oneris, sponte suscepi; simul ut pleniori obsequio demererer [1] amantissimos mei; simul ne vulgarem viam ingressus, alienis
4 demum [2] vestigiis insisterem. Nam cæteri fere, qui artem orandi litteris tradiderunt, ita sunt exorsi, quasi perfectis omni alio genere doctrinæ summam inde eloquentiæ manum [3] imponerent : sive contemnentes tamquam

de Off. I, 1 : « par sis in *utriusque* « *orationis* facultate. »

1. *Demererer. De me mererer.* Goth. (tac. Gesn.)

2. *Demum.* Plane pro *tantum*, temporis significatione obliterata vel evanescente. Sic sæpe apud nostrum et alios ejusdem ætatis. Etiam Paulus e Festo (p. Dac. 117.) « Alii *demum* pro *duntaxat* posue- « runt. » Vid. et Ruhnkenium ad Rutilium Lupum, p. 67.

3. *Summam inde eloquentiæ manum.* Firmata hæc scriptura sat multis libris, quibus accedit Guelf. et talem invenit Regius, qui primus ex *eloquentiæ* ultimam vocalem *e* abrasit. Nimirum *in*, quod erat compendium pro *inde*, male interpretabatur. Vide Drakenb. ad Liv. X, 26, 6. Sic orta, quæ ante Gesnerum recepta erat, lectio : *summam in eloquentia manum.* Editio Veneta, apud Ge. de Rusconibus 1512, miram exhibet loci constitutionem *summam eloquentiam manum.* Fortasse mero operarum errore; etsi *correctiorem* eam priori, anni 1493, dicit Ernestus Fabr. Bibl. tom. I', p. 268. Falso sane, ut pluribus exemplis intellexi. Præ recepta a nobis, quæ ferri sane potest, arridet Burmanni conjectura : *eloquentia... imponeret.* — Campana editio et R. Cod. 1, sec. ma, *summam eloquentiæ.* R. Cod. 1, 2, et editio Capperonnerii, *in eloquentia.* Ed. — *Summam inde eloquentiæ manum.* Genitivo, non dativo casu accipienda vox *eloquen-*

parva, quæ prius discimus, studia, sive non ad suum pertinere officium opinati, quando divisæ professionum vices essent; seu, quod proximum vero, nullam ingenii sperantes gratiam circa res, etiamsi necessarias, procul tamen ab ostentatione positas: ut operum fastigia spectantur, latent fundamenta. Ego, quum nihil existimem 5
arti oratoriæ alienum, sine quo fieri oratorem non posse fatendum est, nec ad ullius rei summam, nisi præcedentibus initiis, perveniri; ad minora illa[1], sed, quæ si negligas, non sit majoribus locus, demittere me non recusabo: nec aliter, quam si mihi tradatur educandus orator, studia ejus formare ab infantia incipiam. Quod 6
opus, Marcelle Victori, tibi dicamus: quem, quum amicissimum nobis, tum eximio litterarum amore flagrantem, non propter hæc modo (quamquam sunt magna) dignissimum hoc mutuæ inter nos caritatis pignore judicabamus; sed quod erudiendo nato[2] tuo, cujus prima ætas[3] manifestum iter ad ingenii lumen[4] ostendit, non

tiæ; dativus est in *perfectis. Inde* autem pro *deinde* quod frequens apud Livium. Vid. Drakenb. ad Liv. XLII, 55, 6.

1. *Minora illa.* Guelf. *Majora illa.* Sic etiam in suis inveniebat Regius, qui correxit; sed satis multi Codd. ejus emendationem agnoscunt.

2. *Nato.* Negant *natum* pro *filio* ab aliis quam poetis dici; Regium autem in suis ad Quintilianum problematis (*Dialogo* sine dubio *de quibusdam Quintiliani locis*, Venetiis, 1490, edito) memorare Codicem, ubi *Getæ* viderit pro *nato*, refert Pithœus. Debebat saltem pro *Getæ* scribi *Gallo*, quod fortasse corruptum fuerit in *gnato*, *nato*. Vide v. c. Cic. ad Div. I, 9. *Lent. tuo.* nost. VI. Prooem. 9. *Qu. mei.* Si ullus Cod. præferret hoc, nemo facile contempserit; quamquam de usu illo τοῦ *natus* nonnisi poetico non est confecta res.

3. *Cujus prima ætas.* Scil. ea quæ evidentibus indiciis ostendit hunc perventurum ad eloquentiam, quæ est ingenii lumen. *Ut enim hominis decus ingenium, sic ingenii ipsius lumen est eloquentia.* Brut. 59. Rol.

4. *Manifestum iter ad ingenii lumen.* Non fuit observatum in Aldina secunda *diligentius recognita*, ut præfert titulus anni 1521, esse: *manifestum jam ingenii lumen*, quum in priore anni 1514 sit recepta. In Almelovenii Codice itidem *m. ingenii lumen*, omisso *iter*

inutiles fore libri videbantur, quos ab ipsis dicendi [1] velut incunabulis, per omnes, quæ modo aliquid oratori futuro conferant, artes, ad summam ejus operis perdu-
7 cere destinabamus; atque eo magis, quod duo jam sub nomine meo libri ferebantur artis rhetoricæ, neque editi a me, neque in hoc comparati. Namque alterum, sermone per biduum habito, pueri, quibus id præstabatur, exceperant [2]: alterum pluribus sane diebus, quantum notando consequi poterant [3], interceptum, boni juvenes, sed nimium amantes mei, temerario edi-
8 tionis honore vulgaverant. Quare in his quoque libris

ad, sed et *jam*, quod pro eo est apud Aldum. Apertior sane et simplicior sententia sine istis: *iter ad*, sed prægravat auctoritas et numerus Codd. et excusorum. — R. Cod. 1, in margine, et a sec. ma. *iter ad.* Sic quoque *Capperon.* Ed. — *Ad ingenii lumen.* Ad eloquentiam; apposite enim Regius citat Ciceronis locum in Bruto, c. 15: « Ut « enim hominis decus, ingenium, « sic *ingenii* ipsius *lumen* est *elo-* « *quentia.* « Et potest videri eo respexisse Quintilianus, si modo sana est apud ipsum scriptura.

1. *Dicendi.* In hujus vocis varietate notanda operæ Gibsoni videntur errasse. Quum enim sit in ejus textu, quod in omnibus fere ante eum, *dicendi;* excerpta in extremo margine posita iterum exhibent *discendi*, ut probabile fiat, eum supra voluisse dare *discendi.* Posterius habet *Gothanus* et, nisi fallor, Vossianus secundus, quamquam apud Burm. ita scribitur: *discendi*, *dicendi* Voss. sec. quum tamen ipse receperit Burm. *dicendi*, in quo errorem typothetæ suspicatur Gesnerus. Ut credam *discendi* esse in Voss. 2, facit mirus in cæteris, de quo alibi, hujus Codicis cum Gothano consensus. Præfero autem *dicendi*, quia ipsa puerorum disciplina, ipsum *discere*, bene appellatur *dicendi incunabula;* grammatice enim futuro oratori, quod viro futuro cunæ. Vide I, 1, 21. Tam aptam in scriptura, quam recepit Gesnerus: *discendi incunabula*, imaginem non agnosco. Guelferb. et Bodleianus cum tot, de quibus tacetur, Codd. et edd. plurimis defendunt *dicendi;* etsi in vocibus his *dicere* et *discere*, quarum frequentissima confusio, non magna est Codd. auctoritas. Vid. Plin. Epp. III, 5, 5: « *or. ab inc.* instituit. » — *Dicendi* R. 2, 5. *Discendi* R. 1 et Campana ed. Frequens apud Codd. confusio inter *dicere* et *discere*, ut inter *dicere* et *docere*, et *dicere* et *ducere*. Nihilominus, ut observat Spald. præstat *dicendi*. Ed.

2. *Exceperant.* Privatim audiendo et memoriter retinuerant. Roll.

3. *Poterant.* Pro quo *potuerant* R. 1, 2, et Camp. Ed.

erunt eadem aliqua, multa mutata, plurima adjecta,
omnia vero compositiora[1], et, quam nos poterimus,
elaborata. Oratorem autem instituimus illum perfectum, 9
qui esse nisi vir bonus non potest. Ideoque non dicendi
modo eximiam in eo facultatem, sed omnes animi vir-
tutes exigimus. Neque enim hoc concesserim, rationem 10
rectæ honestæque vitæ (ut quidam putaverunt) ad phi-
losophos relegandam: quum vir ille vere civilis, et pu-
blicarum privatarumque rerum administrationi accom-
modatus, qui regere consiliis urbes, fundare legibus,
emendare judiciis possit, non alius sit profecto, quam
orator. Quare, tametsi me fateor usurum quibusdam, 11
quæ philosophorum libris continentur, tamen ea jure
vereque contenderim esse operis nostri, proprieque ad
artem oratoriam pertinere. An, si frequentissime de 12
justitia, fortitudine, temperantia, cæterisque similibus
sit disserendum, et adeo, ut vix ulla possit causa repe-
riri, in quam[2] non aliqua quæstio ex his incidat, eaque
omnia inventione atque elocutione sint explicanda: du-
bitabitur, ubicunque vis ingenii et copia dicendi postu-
latur, ibi partes oratoris esse præcipuas? Fueruntque 13
hæc, ut Cicero[3] apertissime colligit, quemadmodum
juncta natura, sic officio quoque copulata, ut iidem
sapientes atque eloquentes haberentur. Scidit deinde se
studium, atque inertia[4] factum est, ut artes esse plures
viderentur[5]. Nam ut primum lingua esse cœpit in quæstu,

1. *Compositiora.* Hic de illa, quam post hæc tractabit (l. IX, c. 4), *compositione*, seu numero oratorio, non est cogitandum. *Compositiora* sunt magis ordinata, in unam compagem commissa.

2. *In quam.* Goth., non, ut Gesn. ait, *quæ*, sed *qua*, cum aliquot edd. quarum est et Rusc. postquam Locatelli 1493 recte dederat *quam*.

3. *Cicero.* De Oratore, libro III, capite 15.

4. *Inertia factum... ut artes.* Consulto sane lusit in hac alliteratione.

5. *Viderentur. Judicentur* cum Goth. et Bodlei. etiam Guelf. male.

institutumque eloquentiæ bonis male uti, curam mo-
14 rum, qui diserti habebantur, reliquerunt. Ea vero destituta, infirmioribus ingeniis velut prædæ fuit. Inde quidam, contempto bene dicendi labore, ad formandos animos statuendasque vitæ leges regressi, partem quidem potiorem, si dividi posset, retinuerunt: nomen tamen sibi insolentissimum arrogaverunt, ut soli sapientiæ studiosi vocarentur: quod neque summi imperatores, neque in consiliis rerum maximarum ac totius administratione reipublicæ præclarissime versati, sibi unquam vindicare sunt ausi. Facere enim optima, quam promit-
15 tere [1], maluerunt. Ac veterum quidem sapientiæ professorum multos et honesta præcepisse, et ut præceperunt, etiam vixisse, facile concesserim: nostris vero temporibus sub hoc nomine maxima in plerisque vitia latuerunt. Non enim virtute ac studiis, ut haberentur philosophi, laborabant, sed vultum, et tristitiam [2], et dissentientem

In Aldina priore etiam hoc, sed in secunda, *viderentur*, unde tamen Gibsonus per errorem affert *judicentur*.

1. *Promittere*. Idem hoc quod *profiteri*, ἐπαγγέλλεσθαι, unde etiam mox *professorum* mentio; dicitur autem de iis qui studium aliquod aut artem præ se ferunt.

2. *Tristitiam*. Proprium vocabulum de affectata morum severitate. Sic Juvenalis in eorumdem irrisione: « Quis enim non vicus abundat *Tristibus* obscenis. » Sat. II, 8, 9, et noster II, 1, 34, barbam et *tristitiam* jungit, agens iterum *de ostentantibus ex professo philosophiam. Prætendebant*. Pulchre hic ex ipso etymo dictum. Cæterum invidiam facit philosophis h. l. sane non sine consilio placendi Domitiano, qui eos et urbe et Italia expulerat; qua de re liberius fuit Sulpiciæ Poetriæ judicium in Satyra; sed et tutius, interempto fortasse tyranno, scribentis, vel carmen edentis. Ex Dodwellianis quidem rationibus (Annal. Quint. §. 26), ante illud Domitiani edictum, finitum jam erat totum hoc opus. Non tamen satis grave videtur argumentum, post tale edictum rhetorem nostrum, tam proclivem Domitiani assentatorem, philosophiam et ipsos philosophos, Socratem v. c., non fuisse laudaturum. Volebat sane videri Domitianus philosophos, tamquam viros malos, proscribere, non ipsam philosophiam odisse.

a cæteris habitum pessimis moribus prætendebant. Hæc 16
autem [1] quæ velut propria philosophiæ asseruntur, passim tractamus omnes. Quis enim non de justo, æquo, ac bono (modo non et vir pessimus [2]) loquitur? quis non etiam rusticorum aliqua de causis naturalibus quærit? nam verborum proprietas ac differentia, omnibus, qui sermonem curæ habent, debet esse communis. Sed ea 17
et sciet optime et eloquetur orator: qui si fuisset ali-

1. *Hæc.* Sic Alm. Poullainii, Bodlei. Voss. 2, 3, et Goth. Codd. Ald. utraque et Obrechtus fortasse e Codice Argentoratensi. Plerique et ipse Gesn. *Nunc.* Lochmannus V. C. in programmate Coburgi 1788 edito, p. 7, rectissime monet, quum paulo ante præcesserit *nostris temporibus*, adverbio *tempus* significanti nullum esse locum. Et plane ad alia, quam adhuc tractabat, argumenta se convertit Quintiliani disputatio; videlicet, quam communia sint ea, quæ sibi soli arrogent philosophi. — *Hæc autem.* Ita R. 1, 2, Camp. ed. *Nunc* autem *Capperon.* Ed.

2. *Modo non et vir pessimus.* Sic, ut feci, uncis inclusa, hæc videntur satis posse intelligi. Qui transponunt *modo*, ut sit statim post *enim* pro *non*, quod expungunt, a Codd. non adjuvantur. Sensum autem receptæ hunc puto: Omnes de justo, etc. loquuntur; utinam ne pessimi quique etiam facerent. Fateor *non* post *modo* in optando non adeo aptum esse. Sed post *utinam* ipse Cicero ad Atticum XI, 9: « Utinam *susceptus non* essem » et noster c. 2, 6: « Utinam *non* « perderemus. » Et sane lenis foret mutatio *ne* pro *non*. *Modo* saltem temporis significatione accipi posse in hac structura, ut sit pro *nunc*, *hodie*, plane non puto; quamquam ea est ratio eorum, quos dixi transponere *modo;* quam, etsi non receptam, probat Gesnerus. Etiam illa contorta, quam secutus videtur Aldus, qui incidit post *modo*, ut esset *modus* iste quarta aliqua disserendi materia, intelligereturque pro *modestia, temperantia.* Denique Burmannus pro *et* tentat *sit.* Neque mutatione opus est ad efficiendum eum, quem ipse et Pareus volunt, sensum, ut *modo non* significet *nisi;* potest enim vel sic ferri *et : nisi etiam pessimus*, absque verbo, ut infra l. III, 11, 24: « Nec est quisquam, *modo non* « stultus..., quin sciat. » Sed magnopere languet ea sententia, quum sane Qu. non fuisset concessurus, ut quisque esset pessimus, ita minime de bono, æquo, loqui. Melius ille homines, et suos præsertim æquales, noverat ...*Justum bonum æquum* ἠθικὴν, *causæ naturales* φυσικὴν, *verborum proprietas ac differentia* διαλεκτικὴν philosophiæ partem, significant. — *Quis enim non de justo, æquo ac bono, modo non vir pessimus, loquitur.* Reg. 1, 2, Camp. Ita quoque ed. Hack., 1665. *Quis enim modo de justo... non et vir pessimus.* Ed.

quando perfectus, non a philosophorum scholis virtutis præcepta peterentur. Nunc necesse est ad eos aliquando[1] auctores recurrere, qui desertam, ut dixi, partem oratoriæ artis, meliorem præsertim, occupaverunt, et veluti nostrum reposcere: non ut nos illorum utamur inventis,
18 sed ut illos alienis usos esse doceamus. Sit igitur orator vir talis, qualis vere sapiens appellari possit: nec moribus modo perfectus (nam id mea quidem opinione, quamquam sint[2] qui dissentiant, satis non est), sed etiam scientia, et omni facultate dicendi, qualis adhuc for-
19 tasse nemo fuerit. Sed non ideo minus nobis ad summa tendendum est[3], quod fecerunt plerique veterum, qui, etsi nondum quemquam sapientem repertum putabant,
20 præcepta tamen sapientiæ tradiderunt. Nam est certe aliquid consummata eloquentia, neque ad eam pervenire natura humani ingenii prohibet. Quod si non contingat, altius tamen ibunt, qui ad summa[4] nitentur,

1. *Nunc necesse est aliquando.* Miror tam exiguo intervallo recurrere hoc *aliquando*, quod modo comparebat: « *aliquando* perfectus. » Ibi sane optimo est sensu, pro *unquam*; nostro loco pro *subinde*, *identidem*, quæ significatio sequioris sane est ætatis. Vid. exempla apud Tursellinum, p. 75. In libris nihil quidem variatur; sed Quintilianus bis ita posuisse, vix adducor ut credam.

2. *Quamquam sint.* Conjunctivum post *quamquam* sæpe invenias apud nostrum; vix apud Ciceronem. Sed supra §. 6, *quamquam sunt*, etsi et ibi in quibusdam Codd. *sint*; hic omnes tuentur conjunctivum. Vide lib. I, 2, 14; et lib. IV, 32, 2, etc.

3. *Ad summa tendendum est. Ad summam* Codd. puto dare omnes, etsi a conferentibus plerique non memorantur; sic et Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) neque veterum edd. præter Aldin. ulla aliter. Frequens etiam Quintiliano *summæ*, substantivi, usus, ut in eo ipso Procemio §. 6. Sed operæ pretium non erat in re tam levi recentiorum auctoritatem deserere.

4. *Ad summa nitentur.* Etiam hic Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *ad summam*. Edd., quas quidem vidi, omnes *ad summa*, et collati a Gibsono tres Codd. profecto item, quorum varietas a diligenti viro sane fuisset observata. Magis etiam necessarium hic neutrum adjectivi, quia opponuntur *ima*; et vel ob hunc locum pronior sim supra in veterem scripturam *summam*, va-

quam qui, præsumpta desperatione quo velint evadendi,
protinus circa ima substiterint. Quo magis impetranda 21
erit venia, si ne minora quidem illa, verum operi, quod
instituimus, necessaria, præteribo. Nam liber primus
ea, quæ sunt ante officium rhetoris, continebit. Se-
cundo, prima apud rhetorem elementa, et quæ de ipsa
rhetoricæ substantia [1] quæruntur, tractabimus. Quinque 22
deinceps inventioni (nam huic et [2] dispositio subjungi-
tur), quatuor elocutioni (in cujus partem memoria ac
pronuntiatio veniunt) dabuntur. Unus accedet, in quo
nobis orator ipse informandus est, ut qui mores ejus,
quæ in suscipiendis, discendis, agendis causis ratio,
quod eloquentiæ genus, quis agendi debeat esse finis [3],
quæ post finem studia, quantum nostra valebit infirmi-
tas, disseramus [4]. His omnibus admiscebitur [5], ut quis- 23
que locus postulabit, dicendi ratio [6], quæ non eorum
modo scientia, quibus solis quidam nomen artis dede-

riandæ orationis causa. Vid. Drakenb. ad Liv. VI, 35, 2. — R. Cod. 1, ad *summum*. Ed.

1. *Substantia*. Vocabulum hoc serioris demum ætatis idem fere significat quod Græcorum *οὐσία*, etsi hanc proprie reddi posse aliter quam Flaviano illo verbo, *essentia*, negat noster, III, 6, 23. Cicero sine dubio *naturam* vocasset.

2. *Nam huic et*. Ita Goth. (vid. Add. Gesn.) Cæteri omnes *nam et huic*. Gryph. et Obr. nostram script. dederunt. — *Nam huic et*. RR. Codd. et Camp. *Nam et huic* Capperon. Ed.

3. *Finis*. Quum desinet agere causas et alia studia agitabit; ne enim tum quidem cessabit prorsus in opere suo orator.

4. *Disseramus*. Hoc pro *disseremus*, quod omnes videntur dare Codd. nisi quod in Guelf. non observavi discrepantem a recepta scripturam, invexit Regius et plurimi sunt secuti. Velim in Cod. ostendi *ubi* pro *ut*, tum etiam magis placeret *disseremus*. — *Disseremus*. Codd. omnes nostri, et Camp. ed. correxit Regius. Melius sane, quod vult Spalding, si Codd. addicerent, *ubi* pro *ut*, servato *disseremus*. Ed.

5. *Admiscebitur*. Puto hoc fere dictum pro *attemperabitur*, cum *accessionis* tamen significatione, quæ in ipso *attemperando* nulla fuisset; saltem non plane idem videtur atque *addetur*. Mecum fere Gedoynus facit, ita reddens: *J'accommoderai aussi ma manière d'écrire à la nature des choses.*

6. *Dicendi ratio*. Quamquam om-

runt, studiosos instruat, et (ut sic dixerim) jus ipsum rhetorices [1] interpretetur [2], sed alere facundiam, vires
24 augere eloquentiæ possit. Nam plerumque nudæ illæ artes [3], nimia subtilitatis affectatione frangunt atque concidunt quidquid est in oratione generosius, et omnem succum ingenii bibunt, et ossa detegunt: quæ, ut esse, et astringi nervis suis, debent, sic corpore ope-
25 rienda sunt. Ideoque nos non particulam illam, sicut plerique, sed quidquid utile ad instituendum oratorem putabamus, in hos duodecim libros contulimus, breviter omnia demonstrando. Nam si quantum de quaque re dici potest persequamur [4], finis operis non reperietur.

nes fere Codd., præter Guelf., dant *docendi*, ut et Goth. (tac. Gesn.), Regii tamen emendationem, *dicendi*, veram puto; maxime ob *admiscebitur*. *Docendi* enim *ratio* non potest *admisceri* dici, quia caput est rei tractandæ; *orationis* autem *forma*, h. e. *dicendi ratio*, potest esse aut *jejuna*, ergo *brevior* aut *lætior*, ideoque *copiosior*, qualem promittit Qu. Cæterum tam frequens *docendi* et *dicendi* confusio, ut nemini debeat esse religioni alterutrum contra Codd. præferre.

1. *Jus ipsum rhetorices*. Intelligit præcepta rhetoricæ necessaria, alluditque ad stylum jurisconsultorum, qui leges jejune et aride interpretantur. Roll.

2. *Jus... interpretetur*. Videtur hanc loquendi formam mutuatus a more qui fuit Romanorum, ut de iis, quæ ad jus civile pertinerent, consulerent ejus scientiæ peritos, qui, seniores præsertim, e solio solebant *interpretari* (hoc enim proprium vocabulum) quæstiones juris, securi sane in eo sermone mirificæ cujusdam dicendi elegantiæ, dum de re ipsa satis facerent consulentibus. Talem se *interpretem* fore negat, sed præter *legitima* quasi *verba*, etiam argumenta pariter atque ornatum auditoribus suis impertiturum. *Jus* igitur *rhetorices* hic improprie dicuntur *technica* artis *vocabula* et *tralatitia præcepta*. Vid. Cic. de Orat. I, 45; de Legg. I, 3. Quintiliani tempore etiam frequentius hoc fuisse dicas, ut dicturi in foro juris civilis scientiam talem ac tantam, quanta quaque in causa indigerant, quum ipsi ignorarent, peterent a jureconsultis; ex ipsius loco l. XII, c. 3, et quidem §. 4 maxime: « Neque ego « sum nostri moris ignarus, obli« tusve eorum, qui velut ad arcu« las sedent, et tela agentibus sub« ministrant. »

3. *Artes*. Ita proprie appellabantur libri, rhetorices præcepta continentes.

4. *Persequamur*. Ita e veteribus quibusdam editionibus, quas etiam Obrechtus est secutus, erat resti-

Illud tamen inprimis [1] testandum est, nihil præcepta atque artes valere, nisi adjuvante natura. Quapropter ei, cui deerit ingenium, non magis hæc scripta sunt, quam de agrorum cultu sterilibus terris. Sunt et alia in- 27
genita quædam adjumenta, vox, latus patiens laboris, valetudo, constantia [2], decor: quæ si modica obtigerunt, possunt ratione ampliari: sed nonnunquam ita desunt, ut bona etiam ingenii studiique corrumpant: sicut et hæc ipsa, sine doctore perito, studio pertinaci, scribendi, legendi, dicendi multa et continua exercitatione, per se nihil prosunt.

CAP. I. Igitur nato filio pater spem de illo primum 1
quam optimam capiat: ita diligentior a principiis fiet. Falsa enim est querela, paucissimis hominibus vim percipiendi, quæ tradantur, esse concessam, plerosque vero

tuendum. Voss. 2^d^ item dat. Cæteri *prosequamur,* alieno sensu. — *Persequamur.* Ita R. 1, 2, *prosequamur.* CAMP. CAP. *Ed.*

1. *Inprimis.* Statim in limine; nam ea est h. l. vis τοῦ *inprimis.* ED.

2. *Constantia.* Recte videtur hærere in hac voce Gesnerus, qui se, quam bene *inter ingenita adjumenta* numeretur *constantia,* intelligere negat. A Codd. quidem et edd. destituimur; omnes enim in receptam consentiunt. Tentat Gesnerus *valetudinis constantia.* Mihi propter antecedens *do* in *valet.* videbatur scriptura potuisse corrumpi ex *statura,* quæ quidem non est tota in *decore,* quum etiam statura brevior possit esse decens; sat multum vero confert proceritas ad auctoritatem dicentis, ne videlicet cogatur *in digitos erigi,* quod dicit noster II, 3, 8. Laudatur *statura* in Demetrio XI, 3, 179. *Constantia* autem si maxime est animus non facile commotus neque timori obnoxius, quo tuetur receptam Burm. ad Lucan. X, 490, minus tamen, inter mera physica, hoc placet. Vid. XII, 5, 5, ubi, huc respiciens, *constantiam* omittit, sed seorsim tractat *præstantiam animi.* Cæterum si quis invalidum putet argumentum, quod tetigi de *animi* dote, etsi naturali, mixta cum meris *corporis* virtutibus, locoque libri XII, hæc nonnisi generaliter respici dixerit, non magnopere repugnabo, quin vera sit recepta, et *constantia* accipiatur *ingenita* quædam *fortitudo,* nondum vera virtus, eadem illi *animi præstantiæ,* quam tractat l. XII, l. c. — Spalding autem addit, præf. p. 72, edit. Lips. « Vid. proœm. libri sexti, « §. 11, ubi *constantia* diserte, se- « cernitur a *fortuitis.* » ED.

laborem ac tempora tarditate ingenii perdere. Nam contra, plures reperias et faciles in excogitando, et ad discendum promptos. Quippe id est homini naturale [1] : ac sicut aves ad volatum, equi ad cursum, ad sævitiam feræ gignuntur; ita nobis propria est mentis agitatio
2 atque sollertia: unde origo animi cœlestis creditur. Hebetes vero [2] et indociles non magis secundum naturam homines [3] eduntur, quam prodigiosa corpora, et monstris insignia: sed hi pauci admodum. Fuerit [4] argumentum, quod in pueris elucet spes plurimorum, quæ dum emoritur ætate, manifestum est, non naturam defecisse, sed curam. Præstat tamen ingenio alius alium. Con-
3 cedo: sed ut plus [5] efficiat, aut minus: nemo tamen

1. *Id est homini naturale.* Hoc jucundo argumento docet auctor primi libri majoris Metaphysicorum Aristotelis, initio: Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει. Σημεῖον δ' ἡ τῶν αἰσθήσεων ἀγάπησις· καὶ γὰρ χωρὶς τῆς χρείας ἀγαπῶνται δι' ἑαυτάς, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων ἡ διὰ τῶν ὀμμάτων· οὐ γὰρ μόνον ἵνα πράττωμεν, ἀλλὰ καὶ μηθὲν μέλλοντες πράττειν, τὸ ὁρᾷν αἱρούμεθα ἀντὶ πάντων, ὡς εἰπεῖν, τῶν ἄλλων. αἴτιον δ' ὅτι μάλιστα ποιεῖ γνωρίζειν τι ἡμᾶς αὕτη τῶν αἰσθήσεων, καὶ πολλὰς δηλοῖ διαφοράς.

2. *Hebetes vero.* Hæc duo vitia, *hebetes* et *indociles*, opponit duabus virtutibus, de quibus paulo ante dixit: *Faciles in excogitando*, et *prompti ad discendum.* ROLL.

3. *Homines.* Edd. præter Aldinas et Gesneri omnes fere *hominis*, sed addicunt Gesnero, defendenti nominativum pluralis numeri, Voss. 2. Goth et Guelf. Concinnitas videtur poscere, ut *prodigiosa corpora* habeant sibi oppositos non *hebetes*, sed *hebetes homines*. Sensum etiam alterius scripturæ defendas.

4. *Fuerit.* Hoc quidem e conjectura Regii, cum Codd. dent *fuerunt*. Sed Guelf. accedit ad veram scripturam, præferens: *fuerint.* — R. 1 et CAMP., *fuerint.* ED.

5. *Sed ut plus. Ut* omittunt Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) — *Sed plus.* R. 2. CAMP. — *Sed ut plus efficiat aut minus.* Sine annotatione prætermisi hunc locum, quem tamen perperam cepisse nunc quidem mihi videor. *Ut* positum hic esse pro *etsi*, qui est usus etiam nostro scriptori frequentissimus, plane credo celeb. Gedikio, qui in nota ad versionem vernaculam hujus ῥήσεως negat ullum esse in loco subjectum, si *ut* interpreteris *ita*, *ut*. Contra, si *ut* sit *etsi*, inventum esse subjectum, quod e voce *nemo* debeat promi, in quo comprehensum sit *aliquis*; hoc autem maxime convenire loco. Tum colon tollas post *minus*, et verba *sed... minus* duabus virgulis

reperitur, qui sit studio nihil consecutus. Hoc qui perviderit, protinus ut erit parens factus, acrem quam maxime curam spei futuri oratoris impendat. Ante omnia, ne sit vitiosus sermo nutricibus, quas, si fieri posset, sapientes Chrysippus optavit, certe, quantum res
pateretur, optimas eligi voluit; et morum quidem in 4
his haud dubie prior ratio est; recte tamen etiam loquantur. Has primum audiet puer, harum verba effin- 5
gere imitando conabitur; et natura tenacissimi sumus eorum, quæ rudibus annis percepimus [1], ut sapor, quo nova imbuas, durat; nec lanarum colores, quibus simplex ille candor mutatus est, elui possunt; et hæc ipsa magis pertinaciter hærent, quæ deteriora sunt; nam bona facile mutantur in pejus: nunc quando [2] in bonum verteris vitia? Non assuescat ergo, ne dum infans
quidem est, sermoni, qui dediscendus sit. In parentibus 6
vero quamplurimum esse eruditionis optaverim: verum [3] nec de patribus tantum loquor; nam Gracchorum eloquentiæ multum contulisse accepimus Corneliam matrem [4] cujus doctissimus sermo in posteros

coerceas. Meliorem equidem non reperio interpretationem. SPALD. præfat. cit., p. 72.

1. *Percepimus*. Hoc ex Bodlei. Goth. Alm. et Poullainii Codice prætuli vulgato *percipimus*. Etiam Obrechtus recepit. — *Percepimus*. R. 1, 2. CAMP. *percipimus*. CAP. *Ed.*

2. *Nunc quando*. Hæc durissima est, et abrupta interrogatio. Nec ostendas ullum codicem in quo sit *nunc*. *Num*, quod pro eo dat Alm., et ipsum salebrosum, quum *nam*, plurimorum ut et Guelf. scriptura, ferri plane nequeat. Nisi sensus fieret nimius, maxime probarem Voss. 2 *nunquam* (pro *nunc quando*) quod recepit Obrecht., fortasse e Cod. Argent. *Nunc* unde sit, ignoro; primus videtur dare Badius Ascensius. In Guelf. recepto in ordinem *nam quando* superscribitur tenuioribus litteris: *al: ne quando*. — *Nunc quando*. R. 2 ita. R. 1 et CAMP. *Nam quando*. Perperam: ingrata est enim repetitio τοῦ *nam*; præterea, facile vulgata intelligitur. Quapropter eam prætulerim. ED.

3. *Verum*. Melius absit hæc vox. An irrepsit per errorem ex præcedentis ultimis, *optaverim?*

4. *Corneliam matrem*. Cic. Bru-

quoque est epistolis traditus, et Lælii filia[1] reddidisse in loquendo paternam elegantiam[2] dicitur, et Quinti Hortensii filiæ oratio[3], apud triumviros habita, legitur
7 non tantum in sexus honorem[4]. Nec tamen ii, quibus

tus, c. 58: « Legimus epistolas « Corneliæ, matris Gracchor. appa- « ret, filios non tam in gremio edu- « catos, quam in sermone, matris. »

1. *Lælii filia*. C. Lælii Sapientis filia, uxor Q. Mucii Scævolæ, et L. Crassi, cujus in Ciceronis de Oratore libris partes sunt, socrus. Cic. l. c.: « Auditus est « nobis Læliæ C. F. sæpe sermo: « ergo illam patris elegantia tinc- « tam vidimus. » Id. de Orat. l. III, c. 12: « Equidem (Crassus loquitur) » quum audio socrum meam Læ- « liam... eam sic audio, ut Plautum « mihi aut Nævium videar audire. »

2. *Elegantiam*. Ita Cod. Alm. Argent. Obr. Voss. 2d. Gesnerus quidem cum plurimis recentiorum *eloquentiam*, quod ita, nullo additamento, primus habet Aldus, nisi quod Gibs. (qui item habet Gesn. lectionem) neque ex Andreana ullam varietatem memorat, neque e suis Codd., quorum tamen fortasse solus Bodlei. hanc operis partem exhibeat, quum cæteri sint mutili neque adhuc a Gibsono memorati. Goth. quidem et Guelf. dant *eloquentiam elegantiorem*, et sic veteres fere omnes, ut Locat. Rusc. Bad. Jam a mero scioli errore, qui *reddidisse* male sit interpretatus, quæ est Gesn. sententia, vocem *elegantiorem* esse profectam, quum tot obsideat edd. et Codd. adeo, non puto. Duplex fuit scriptura *eloquentiam*, *elegantiam*, quæ deinceps in unam coaluit. Verum sine dubio est *eleg.* vel ob locum Ciceronis, quem modo posuimus; quo accedit quod *in loquendo eloquentiam* fortasse non fuisset dicturus Quintilianus. Et potest credi major fuisse C. Lælii *elegantia* quam *eloquentia*, qui bis orando causam non vicerit, quam Ser. Galba, « *gra- « vior acriorque in dicendo* », ipso Lælio judice, statim persuaserit consulibus, apud quos dicebat. Lælius antea accurate ut semper *eleganterque*, iterumque multo diligentius meliusque dixerat. Cic. Brut. c. 22. (In quo loco tamen non est confecta res de voce *gravior*, pro qua, proxime ad Codd. fidem, Buttmannus V. C. conjecit: *atrocior*. Vid. de Orat. II, 49: « Ad- « miscere huic generi orationis ve- « hementi atque *atroci*... illud alte- « rum » etc.) Omittit Guelf. — *Elegantiam*. R. 2. *Eloquentiam elegantiorem*. R. 1. Ed.

3. *Hortensii filiæ oratio*. Eam orationem ex Appiano adumbravit Freinshemius in præstantissimo Supplementorum Livianorum opere, lib. CXXII, c. 44, 45, et memorat Valerius Maximus, l. VIII, c. 3. Deprecata est Hortensia partem tributi a triumviris, Octaviano, Antonio, Lepido, ipsis matronis irrogati.

4. *In sexus honorem*. Sed vel viro laudem peperisset. Valde similis locutio Senecæ Rhetoris, p. Bip. 397: « Orationes Sallustii *in hono- « rem historiarum leguntur.* »

discere ipsis non contigit, minorem curam docendi liberos habeant, sed sint propter hoc ipsum ad cætera[1] magis diligentes. De pueris[2], inter quos educabitur ille huic spei destinatus, idem quod de nutricibus dictum sit. De pædagogis[3] hoc amplius, ut aut sint eruditi 8
plane, quam primam esse curam velim; aut, se non esse eruditos sciant; nihil enim pejus est iis, qui, paulum aliquid ultra primas litteras progressi, falsam sibi scientiæ persuasionem induerunt; nam et cedere præcipiendi peritis indignantur, et velut jure quodam potestatis, qua fere hoc hominum genus intumescit, imperiosi atque interim[4] sævientes, stultitiam suam perdocent. Nec minus error eorum nocet moribus: siquidem Leonides Alexandri pædagogus, ut a Baby- 9
lonio Diogene[5] traditur, quibusdam eum vitiis imbuit,

1. *Cætera.* Præter instituendorum liberorum proprium laborem, quem quidem præstare, ipsi indocti, nequeunt.

2. *Pueris.* Non intelliguntur æquales ingenui, sed servi.

3. *De pædagogis.* Ductoribus comitibusque puerorum, qui plerumque erant liberti. Roll. — *Primam... curam. Primum* in tali forma dicitur, quod maxime est optandum, cui *proximum* est, quo, illud si non contingat, acquiescimus. Sic apud Livium XXII, 28: « *Primum*, « qui ipse consulat; secundum, « qui obediat: » et in loco gemino Cic. pro Cluent. 31: « sapientissi- « mum esse, ...proxime accedere. »

4. *Interim.* Frequens est inprimis Quintiliano, sed et aliis ejus ævi scriptoribus, ut Senecæ et Pliniis atque Tacito, ille, qui hic primum observatur, hujus vocabuli usus, ut sit pro *interdum*. Vicissim *interdum* usurpare pro *interim* visi sunt quibusdam scriptores sequioris ætatis, de quo sensu vide Duke-rum de Latinitate ICtorum veterum, p. 373. Neque tamen legitimum adverbii sensum fugit noster. Vid. I, 8, 5; I, 12, 3.

5. *Leonides... a Babylonio Diogene.* Nullum reliquum habemus librum Diogenis Babylonii, philosophi stoici, qui cum Carneade et Critolao in celebri illa legatione (Cic. de Orat. II, c. 37, 38.) Romam venit, scripsitque περὶ φωνῆς τέχνην et διαλεκτικὴν τέχνην; neque quidquam de hisce vitiis, quæ ex pædagogi sui consuetudine traxerit Alexander, ab aliis scriptoribus proditum est, præterquam quod auctor sæculi noni, *Hincmarus*, Archiepiscopus Rhemensis, Epist. 14, ad Proceres regni, hæc narrat:

4.

quæ, robustum quoque et jam maximum regem, ab illa
10 institutione puerili sunt prosecuta. Si cui multa videor
exigere, cogitet oratorem institui, rem arduam [1], etiam
quum ei formando nihil defuerit: præterea plura ac
difficiliora superesse; nam et studio perpetuo, et præstantissimis
præceptoribus, et pluribus disciplinis opus
11 est. Quapropter præcipienda sunt optima; quæ si quis
gravabitur, non rationi defuerit [2], sed homini. Si tamen

« Et legimus, quomodo Alexander « in pueritia sua habuit bajulum (is medio ævo est pro pædagogo principis maxime pueri) : vide *Du Cange*, « nomine Leonidem, cita- « tis moribus et incomposito in- « cessu notabilem; quæ puer, quasi « lac adulterinum sugens, ab eo « sumpsit. » Ejusmodi vitia fuisse Alexandro a Leonide impertita, unde resciverit Hincmarus, nemo temere dicat : Pariter *citati mores* quid sit, ignoro, nisi forte sunt mali, famosi. De mutatione *motibus* pro *moribus*, non est cogitandum, quum ipse *Hincmarus* in hac historia, ep. II, ad Carol. 3, imp. iterum habeat *citatos mores*, immo Hieronymus, in epistola ad Lætam, tangens eamdem, de *moribus* loquatur.

1. *Rem arduam, etiam quum ei formando nihil defuerit.* Hic interpunctionem mutat Cap., non illæso quidem sensu, *rem arduam; etiam... defuerit.* Ed.

2. *Rationi defuerit.* Regius in vetusto illo exemplari (intelligit autem Codicem a Poggio e Germania allatum Florentiam, quem memorat supra ad Epist. ad Tryph. §. 1) *defuerint* scriptum fuisse narrat, ubi tamen *n* littera videatur erasa. Ad eum modum *defuerint* dant Loc. Rusc. Bad. Subjectum Regius putat esse *præcepta*, quæ sint in τῷ *præcipienda sunt optima.* — *Non rationi... sed homini.* Gesnerus putat subjectum sententiæ esse eum, qui gravetur; et *rationi deesse* interpretatur, rationem, disciplinam eam, quam suadet Qu., erroris convincere; *homini* autem intelligit dictum de discipulo, cui talis, qui hæc gravetur, *desit*, hoc est, non tantum prosit, quantum poterat. Dura hæc videtur ratio, in qua duplex tribuitur significatio τῷ *deesse*. Malim ἀπὸ κοινοῦ intelligi *aliquid* pro subjecto ad *defuerit*. « Tum culpa erit ho- « minis, h. e., ejus qui gravabitur, « non disciplinæ rationis. » Sic momo : *formando nihil defuerit;* clarius, fateor, propter *nihil* quod ibi adest. Mecum faciunt Rollinus et Gedoynus. Vid. II, 17, 40 : « Non « artis, sed hominis. » *Non rationi defuerit.* Subaudi *quidquam*, ut sit sensus : non penes *rationem*, sed methodum steterit, quandoquidem optima præcipimus; sed penes *hominem*, id est, penes eos qui in instituendis pueris quæ præcepta sunt a nobis, exequi tamquam graviora et difficiliora maluerint. Roll.

non continget, quales maxime velim nutrices pueros habere; pædagogus at unus certe sit assiduus [1], dicendi non imperitus, qui, si qua erunt ab his præsente alumno dicta vitiose, corrigat protinus, nec insidere illi sinat; dum tamen intelligatur, id, quod prius dixi, bonum esse; hoc, remedium. A Græco sermone puerum inci- 12
pere malo: quia Latinum, qui pluribus in usu est, vel nobis nolentibus perhibet [2]; simul quia disciplinis quo-

1. *Velim... assiduus.* Reliqui lectionem a Regio inde multis probatam, maxime ob Codd. auctoritatem, qui quidem nihil variant, nisi quod Poullainii Cod. dat *pædagogosque*, quam vocem pro *pædagogus* in aliquot exemplaribus legi testatur Regius, *vetustum* tamen *exemplar* (haud dubie Poggianum) dare receptam lectionem. Cæterum magnopere displicet ea, etsi a Goth. quoque et Guelf. firmata. Quid enim est quod repente *nutricum* repetit mentionem? Et qui sunt *pueri?* Nam erudiendos istos ingenuos, qui *habeant* nutrices, intelligere alienum est profecto. Regius etiam de servulis antea memoratis (§. 7) cogitavit. Jam si *horum* et *nutricum* meminit h. l. quidni etiam *pædagogorum*, quos proxime tractaverat? Præterea fertne hoc usus Romanorum, prosa utentium præsertim, ut *at* subjungatur ita alteri vocabulo in sententiæ initio? (quod postremum urgent Badius et vir doctus in Miscellan. Observatt., t. I, p. 139.) Simplicissima ratio videtur quam secuti sunt Bad. Gryph. Gibs. (sine varietate ex Andreana) Obrecht. Rollin. et multi præterea: *velim habere nutrices, pueros, pædagogos: at unus certe sit assiduus.* Sic ea tria hominum genera, quibus futurus orator, infans adhuc, interest, ordine repetentur, et legitima erit structura conjunctionis *at.* Sed residet scrupulus, quem tetigit Regius. Quis enim *unus* ille *assiduus* erit? « Hic « quoque, ait Regius, foret hoc « modo pædagogus. » Præpostera sane ratio, si, quoniam *pædagogi* boni non contingunt, *pædagogum* tamen unum assiduum adjungas filio tuo. Atqui plane nulli boni pædagogi contigerunt tibi. Nam si non est pædagogus *assiduus* ille, dura profecto sit substantivi omissio ad τὸ *unus.* Hæreo igitur etiamnum in hoc loco. In Goth. varietate, *autem* pro *at*, nullum video præsidium; Jensonii ratio est nostra, nisi quod post *habere* non incidit. Infra c. 3, 14: « *assiduus* « studiorum exactor », etiam de pædagogo. — *Velim... assiduus.* Adde ad Notam superiorem: sed c. 2, *assiduus* de amico vel liberto. Quod autem h. l. dico *unus assid.* sive substantivo, intellecto saltem, esse durum, habes h. ipso libro c. 11, *diligens aliquis ac peritus.* Quod ibi *aliquis*, hoc nostro loco fuerit unus. Spald. in Præf.

2. *Latinum... perhibet.* Verissimam hanc scripturam recepi e Cod. Guelf. ubi plane sic. Sed eam pro-

que Græcis prius instituendus est, unde et nostræ fluxerunt.
13 Non tamen hoc adeo superstitiose velim fieri, ut diu tantum loquatur Græce, aut discat, sicut plerisque moris est; hinc enim accidunt et oris plurima vitia in peregrinum sonum corrupti, et sermonis, cui quum Græcæ figuræ[1] assidua consuetudine hæserunt[2], in diversa quoque loquendi ratione pertinacissime durant.
14 Non longe itaque Latina subsequi debent, et cito pariter ire: ita fiet, ut, quum æquali cura linguam utramque
15 tueri cœperimus, neutra alteri officiat. Quidam litteris instituendos, qui minores septem annis essent, non putaverunt, quod illa primum ætas et intellectum disciplinarum capere et laborem pati posset[3]. In qua sententia Hesiodum esse plurimi tradunt, qui ante grammaticum Aristophanem[4] fuerunt; nam is primus ὑποθήκας, in quo libro scriptum hoc invenitur, negavit esse
16 hujus poetæ[5]. Sed alii quoque auctores, inter quos

fecto dederat jam Obrechtus, ex Argent.; male tamen excerptus a Burmanno, qui ei falso tribuit *perhibet*. Etiam Goth. 2 habet nostram. Vid. Gesn. addenda. Cæteri Codices *Latinus... se perhibet*. Recentiores plerumque edd. ut et Gesn. *Latinus... se præbet*. *Præbet* nullum Cod. habet cognitorem. *Perhibere liberalia studia* Seneca dicit, quod vel Lexica docent. — *Latinum... perhibet*, R. 4. *Latinum... se perhibet*. R. 1. *Latinum... perhibet*. Camp. *Latinus... se perhibet*. R. 2. *Se præbet*. Cap. *Editor*.

1. *Græcæ figuræ*. Per *Græcam figuram* intelligit Græcum idioma, seu rationem ac formam loquendi quæ Græcis sit propria, nec Latino idiomati conveniat. Roll. — *Figuræ*. Structuræ verborum ad Græcum morem factæ, quæ, ut poetis magnam partem cum laude frequentatæ, ita sermoni indecoræ erant.

2. *Hæserunt*. Ad eos, qui hoc dant Codd., accedit Guelf. Recepta erat: *hæserint*. — *Hæserunt*, R. 1, 2, Camp. *Hæserint*. Cap. *Editor*.

3. *Pati posset*. *Posset* pro *possit* recepi e Guelf. Latinitate jubente, ob antecedens *putaverunt*. — *Pati possit*. R. 2, 5. *Pati non possit*, R. 1. Camp. *Ed*.

4. *Grammaticum Aristophanem*. De hoc consule inprimis F. A. Wolfii Prolegomena ad Homerum p. CCXVI seqq. locum nostri memorat CCXVIII n° 90.

5. Ὑποθήκας... *negavit esse hujus poetæ*. Carmen inscriptum ὑποθῆκαι intercidit, a quibusdam veterum Chironi centauro, Achillis magis-

Eratosthenes [1], idem præceperunt. Melius autem, qui nullum tempus vacare cura volunt, ut Chrysippus: nam is, quamvis nutricibus triennium dederit, tamen ab illis quoque jam informandam quam optimis institutis mentem infantium judicat. Cur autem non perti- 17
neat ad litteras ætas, quæ ad mores jam pertinet? Neque ignoro, toto illo, de quo loquor, tempore vix tantum effici, quantum conferre unus postea possit annus: sed tamen mihi, qui id senserunt, videntur non tam discentibus in hac parte, quam docentibus, pepercisse.
Quid melius alioqui facient, ex quo loqui poterunt? 18
Faciant enim aliquid necesse est. Aut cur hoc, quantulumcunque est, usque ad septem annos lucrum fastidiamus? Nam certe quamlibet parvum [2] sit, quod contulerit ætas prior, majora tamen aliqua discet puer
eo ipso anno, quo minora didicisset. Hoc per singulos 19
annos prorogatum, in summam proficit, et quantum

tro, tributum, a pluribus Hesiodo, quorum in numero etiam fuit cognominis Grammatico poeta comicus in deperdita comœdia Δαιταλῆς, ubi risisse Hesiodi *ὑποθήκας* dicitur a Phrynicho et Thoma Magistro. Aristoteles in Politicis, l. VII, c. 17, non quidem (ut dicit Regius, postque eum Harles ad Fabric. Bibl. Gr. V. I, p. 15) ut *Hesiodei* meminit hujus præcepti, sed, nulla Hesiodi mentione injecta, videtur quodammodo cum eo sentire. Τὴν *μέχρι πέντε ἐτῶν ἡλικίαν οὔπω πρὸς μάθησιν καλῶς ἔχει προσάγειν οὐδεμίαν*, p. (Sylb.) 214, *διελθόντων δὲ τῶν πέντε ἐτῶν, τὰ δύο μέχρι τῶν ἑπτὰ δεῖ θεωροὺς ἤδη γίγνεσθαι τῶν μαθήσεων, ἃς δεήσει μανθάνειν αὐτούς*, p. 216. — Ὑποθήκας. Præcepta. Sic inscriptus liber qui Hesiodo tribuebatur. Roll.

1. *Eratosthenes.* Hunc Alexandrinæ bibliothecæ sub Ptolemæo Evergeta præfectum, plurimorum librorum auctorem, quorum superstes est solus libellus *καταστερισμῶν*, qui non norunt, adeant Fabricii Bibliothecam Græcam, ed. Harl. vol. IV, p. 117 seqq. et Carol. Günth. Seidelium, conjunctissimum collegam meum, in collectione Geographicorum Eratosthenis.

2. *Parvum.* Ita Bodlei. Guelf. Andreana, Ald. Obr. neque videtur gradus esse in τῷ *parum*, quod pro eo habet Gesnerus et cæteri, ut possit jungi cum *quamlibet*. Etiam *majora*, *minora*, melius ad *parvum* referuntur, quam ad *parum*.—*Parvum sit.* R. 1. *Parum.* Cap. *Ed.*

in infantia præsumptum est temporis, adolescentiæ acquiritur. Idem etiam de sequentibus annis præceptum sit; ne, quod cuique discendum est, sero discere incipiat. Non ergo perdamus primum statim tempus, atque eo minus, quod initia litterarum sola memoria constant, quæ non modo jam est in parvis, sed tum etiam
20 tenacissima est. Nec sum adeo ætatum imprudens, ut instandum teneris protinus acerbe putem, exigendamque plenam operam: nam id inprimis cavere oportebit, ne studia, qui amare nondum potest, oderit, et amaritudinem semel perceptam [1] etiam ultra rudes annos reformidet. Lusus hic sit: et rogetur, et laudetur, et nunquam non scisse se [2] gaudeat, aliquando ipso nolente doceatur alius, cui invideat; contendat interim, et sæpius vincere se putet; præmiis etiam, quæ capit
21 illa ætas, evocetur. Parva docemus, instituendum oratorem professi; sed est sua etiam studiis infantia, et, ut corporum mox etiam fortissimorum educatio a lacte cunisque initium ducit; ita futurus eloquentissimus edidit aliquando vagitum, et loqui primum incerta voce tentavit, et hæsit circa formas litterarum; nec si quid
22 discere satis non est, ideo nec necesse est. Quod si nemo reprehendit patrem, qui hæc non negligenda in suo filio putet, cur improbetur, si quis ea, quæ domi suæ recte faceret [3], in publicum promit? Atque eo

1. *Perceptam.* Ita Guelf. et Goth. Voss. 2, Bodl. cum vett. edd. plurimis. Aliæ et recentiores, ut Gesn., *præceptam*, quod mirifice placet Burmanno. Sensus exquisitior *præcipiendi* pro *antecapiendo* alienus ab h. l., ob adjectum *semel*, otiosum in vulgata; præterea eo sensu *præsumere* plerumque dicit Qu. ut modo §. 19, et Procem. 20. — *Perceptam.* R. 1. Camp. *Præceptam.* Cap. *Ed.*

2. *Nunquam non scisse se.* R. 2. *Fecisse se.* R. 4, 6. Camp. *Nonnunquam fecisse se.* R. 1. *Nonnunquam scisse se.* Cap. *Ed.* — *Etiam.* Deest in omn. Codd. et Camp. *Ed.*

3. *Faceret.* Recte moneor a docto

magis, quod minora etiam facilius minores percipiunt;
et, ut corpora ad quosdam membrorum flexus formari,
nisi tenera, non possunt, sic animos quoque ad plera-
que duriores robur ipsum facit. An Philippus Macedo- 23
num rex Alexandro filio suo prima litterarum elementa
tradi ab Aristotele, summo ejus ætatis philosopho, vo-
luisset; aut ille suscepisset hoc officium, si non studio-
rum initia, et a perfectissimo quoque optime tractari,
et pertinere ad summam credidisset [1]? Fingamus igitur 24
Alexandrum dari nobis impositum gremio, dignum
tanta cura infantem, quamquam suus cuique dignus
est, pudeatne me in ipsis statim elementis etiam brevia
docendi monstrare compendia? Neque enim mihi illud
saltem [2] placet, quod fieri in plurimis video, ut littera-
rum nomina et contextum, prius quam formas, parvuli
discant. Obstat hoc agnitioni earum, non intendentibus 25
mox animum ad ipsos ductus [3], dum antecedentem

quodam amico, conjunctivum imperfecti hujus non esse loci, nisi forte *recte* explicueris *cum laude*. Agetur de ea re ad I, 8, 5, *opus est*. Jam diligentius inspectis libris apparet Bodl. dans *fecerat*, et Tarvisina (1482) *feoeret*, unde veram efficio scripturam : *fecerit*. — *Fecerat*. Camp. — *Fecerit*, alii multo plures. Ed.

1. *Credidisset*. Idem, qui modo, me admonuit, *credidissent* esse legendum, plurali numero. Codd. quidem et edd. in errorem consentiunt. Omissus, vel evanuit, in vetere scriptura apex in *e*. —*Credidisset*. Certe concinnius *credidissent;* sed ferri potest lectio *credidisset*, et Latina est, ut multoties vidimus ap. Cæsarem nostrum. Ed.

2. *Neque enim mihi illud saltem*. *Saltem* cum negatione conjunctum apud nostrum sæpe est pro *ne... quidem* v. c. hoc ipso capite, §. 31, l. V, 1, 3; VI, 2, 19; VI, 4, 15; X, 2, 15; XII, 11, 11, et in Declamm. Quintil. 3, p. (ed. Bip.) 44: « Neque illa libido *saltem*. » Ibid. Decl. V, p. 108: « Nec hoc *saltem*. » Quam rationem facilius assequemur, si reputaverimus, *quidem* in *ne... quidem* ipsum esse nihil aliud nisi *saltem*, Græce γέ. Quod autem *enim* posuit h. l. id ad sententiam aliquam intelligendam, verbis non expressam, referri debet. Ea hic ejusmodi fere sit : *Habeo autem talia, quæ monstrem, compendia, nam illud statim mihi displicet* etc. — *Contextum*. Seriem, et positum in alphabeto.

3. *Ductus*. Formas ac figuras, et,

memoriam sequuntur. Quæ causa est præcipientibus,
ut etiam, quum satis affixisse eas pueris recto illo, quo
primum scribi solent, contextu videntur, retroagant
rursus, et varia permutatione perturbent, donec litte-
ras, qui instituuntur, facie norint, non ordine. Qua-
propter optime, sicut hominum, pariter et habitus et
26 nomina edocebuntur. Sed quod in litteris obest, in
syllabis non nocebit. Non excludo autem, id quod est
notum, irritandæ ad discendum infantiæ gratia, ebur-
neas etiam litterarum formas in lusum offerre; vel si
quid aliud, quo magis illa ætas gaudeat, inveniri potest,
27 quod tractare, intueri, nominare, jucundum sit. Quum
vero jam ductus sequi cœperit, non inutile erit eas ta-
bellæ quam optime insculpi, ut per illos velut sulcos
ducatur stylus. Nam neque errabit, quemadmodum in
ceris; continebitur enim utrinque marginibus; neque
extra præscriptum poterit egredi [1]; et celerius ac sæpius
sequendo certa vestigia, formabit articulos; neque ege-
bit adjutorio manum suam manu superimposita regen-
28 tis. Non est aliena res, quæ fere ab honestis [2] negligi
solet, cura bene ac velociter scribendi; nam quum sit
in studiis præcipuum, quoque solo verus ille profectus,
et altis radicibus nixus, paretur, scribere ipsum [3]: tar-

ut ita dicam, tractus litterarum. Roll. — *Antecedentem memoriam.* Fateor me hærere in participii sensu. Quæ enim est *antecedens memoria?* Vertit quidem Gedoynus : *leur mémoire qui va plus vite que leurs yeux;* sed quam recte tot verba intellexerit, nescio.

1. *Neque extra præscriptum poterit egredi.* Quid hoc differat ab illo « neque errabit » equidem non dixerim; sed est in omnibus Codd. — *Formabit.* Pro quo *firmabit* R. 2 et Camp. R. 1, *formabit.* Ed.

2. *Ab honestis.* Ab hominibus in aliqua dignitate constitutis. Sic Cic. Epp. ad Div. 2, 15 : Cæsarem *honestum* esse cupio; et Plinius Hist. Nat. XXXV, c. 10 : « Ut ingenui « exercerent (picturam) mox ut « *honesti*, perpetuo interdicto ne « servitia docerentur. »

3. *Ipsum.* Ipsa scriptio. *Ipsum* deest in aliquot MM. Roll.

dior stylus cogitationem moratur; rudis et confusus intellectu caret: unde sequitur alter dictandi, quæ ex his [1]
transferenda sunt, labor. Quare cum semper et ubi- 29
que, tum præcipue in epistolis secretis et familiaribus
delectabit ne hoc quidem neglectum reliquisse. Syllabis 30
nullum compendium est: perdiscendæ omnes [2]; nec,
ut fit plerumque, difficillima quæque earum differenda,
ut in nominibus scribendis deprehendantur. Quin immo 31
ne primæ quidem memoriæ temere credendum; repetere, et diu inculcare, fuerit utilius; et in lectione quoque non properare ad continuandam [3] eam, vel accelerandam; nisi quum inoffensa atque indubitata litterarum inter se conjunctio suppeditare sine ulla cogitandi saltem mora poterit. Tunc ipsis syllabis verba complecti,

1. *Ex his.* Etiam Guelf. pro hisce habet *et*, sicut pleræque edd. vett. quare Gesn. putat Regii tantum conjecturam esse *ex his.* Sed Gibsonus de suis Codd. tacet, ut probabile fiat, in iis, saltem in Bodl., esse receptam. — *Ex his*, Camp. Omittunt R. 1, 2, 4. Ed. — *Ex his.* E tam male scriptis commentariis.

2. *Perdiscendæ omnes.* Scil. quæcunque efficiuntur per universam linguam, varie jungendis inter se litteris. — *Perdiscendæ omnes syllabæ.* Ut dignoscantur, quum agetur de scribendis eis, de scribendis omnibus syllabis. Quidam legunt *nominibus.* Videtur hæc consuetudo fuisse apud veteres, ut pueri docerentur primum nosse ac legere litteras, easdemque continuo post scribere: tum syllabas ac vocabula legere, eademque mox scribere. Roll. — *Nominibus* Guelf. *omnibus* cum multis sane Codd. sed defendunt receptam a Gesnero *nom.* Voss. Alm. et Obr. fortasse ex Argent. Vid. ad I, 6, 5. — *In omnibus.* R. 2, 4, 5, 6. Camp. *In nominibus.* R. 1, 2, sec. ma. Ed. — *Ut in nominibus scribendis deprehendantur.* Sic habet satis firmata a Codd. scriptura. *Nomina* autem h. l. non acceperim *propria*, sed vocabula certæ partis orationis, ob id quod dicitur mox §. 34. Vid. I, 4, 18. *Deprehendi* autem est hærere, in arctum deferri, sicut ipse Noster XII, 8, 6: « Deinde *deprehenduntur* et causam... « ex adversariis discunt. » Subjectum sententiæ sunt *pueri*, qui, si difficillima quæque syllabarum differtur, hærebunt in nominibus scribendis. *Ut* ironice quodammodo dictum, quasi eo consilio differrent difficillimam quamque syllabam magistri. Neque enim necessarium cum Burmanno pro *ut* scribere *ne*.

3. *Continuandam.* Ut jam integra vocabula, non meræ syllabæ pronuncientur.

32 et his sermonem connectere incipiat. Incredibile est, quantum moræ lectioni festinatione adjiciatur; hinc enim accidit dubitatio, intermissio, repetitio, plus quam possunt audentibus; deinde quum errarunt, etiam iis
33 quæ jam sciunt, diffidentibus. Certa sit ergo inprimis lectio, deinde conjuncta; et diu lentior, donec [1] exerci-
34 tatione contingat emendata velocitas. Nam prospicere in dextrum, quod omnes præcipiunt, et providere, non rationis modo, sed usus quoque [2] est; quoniam sequentia intuenti, priora dicenda sunt; et, quod difficillimum est, dividenda intentio animi, ut aliud voce, aliud oculis agatur. Illud non pœnitebit curasse, dum scribere [3] nomina puer, quemadmodum moris est, cœperit, ne hanc operam in vocabulis vulgaribus et forte
35 occurrentibus perdat [4]. Protinus enim potest interpretationem linguæ secretioris, quas Græci γλώσσας vocant [5], dum aliud agitur, ediscere, et inter prima elementa consequi rem, postea proprium tempus desideraturam. Et, quoniam adhuc circa res tenues moramur, ii quoque versus, qui ad imitationem scribendi proponentur, non otiosas velim sententias habeant, sed honestum

1. *Lentior, donec.* Juvat hoc exemplo monstrare tironibus, quomodo corrumpi soleant scripturæ in Codd. Hic enim Guelf. cum Goth. et iis, quos Regius tractabat, dant *lentius ordo donec.* Regius receptam eruit, quam videntur præferre Bodleianus et alii, de quibus tacent qui contulerunt.

2. *Non rationis modo sed usus quoque.* Sensus ejusmodi profecto: Illud facilius quidem suadetur, quam exercetur. *Rationis modo esse* dici potest id, quod sola ratione (h. e. in nostro quidem loco, solo præcepto) efficitur: si igitur hoc *usus quoque est*, apparet, usu opus esse multo ut effici possit ea res. Sic intelligitur, quare magna rei difficultas mox significetur. — *Non rationis modo.* Intelligit artem ac methodum. Roll.

3. *Dum scribere.* R. 1, 2, Camp. habent *cum scribere.* Ed.

4. *Perdat.* Ita quoque Reg. 5. Camp. At R. 1, 2, *ponat.* Ed.

5. *Glossas vocant.* Fabius ipse *glossemata* vocat voces minus usitatas hoc eodem libro, c. 5. Roll. Vid. Jac. Spiegel. ad Prudent.

aliquid monentes. Prosequitur hæc memoria in senectutem, et impressa animo rudi, usque ad mores proficiet [1]. Etiam dicta clarorum virorum, et electos, ex poetis maxime (namque eorum parvis cognitio gratior est) locos ediscere inter lusum licet. Nam et maxime necessaria est oratori, sicut suo loco dicam, memoria, et ea præcipue firmatur atque alitur exercitatione; et in iis, de quibus nunc loquimur, ætatibus, quæ nihil dum ipsæ ex se generare queunt, prope sola est, quæ juvari cura [2] docentium possit. 36
Non alienum fuerit exigere ab his ætatibus, quo sit absolutius os, et expressior sermo, ut nomina quædam [3] versusque affectatæ difficultatis ex pluribus et asperrime coeuntibus inter se syllabis catenatos, et velut confragosos, quam citatissime volvant: χαλεποὶ Græce vocantur. Res modica dictu; qua tamen omissa, multa linguæ vitia, nisi primis eximuntur annis, inemendabili in posterum pravitate durantur [4]. 37

1. *Usque ad mores proficiet.* Est aliqua difficultas in voce *mores*, quare Almelovenius cogitabat de mutatione, ut scriberetur *mortem* pro *mores;* sententia nimis jejuna. Sed *usque*, præsertim quum antecesserit *prosequitur in senectutem*, spatii vel temporis aliquem finem jubebat exspectare, et frustrantur nos quodammodo *mores* isti. Interpretor *usque ad mores proficiet*, ad ipsos mores pertinget, *penetrabit;* ut *proficere* sensum *progrediendi* tueatur hoc loco, quod monet Ernestus ad Cic. de Oratore II, 21, not. 68, qui ipso hoc nostro loco utitur.

2. *Juvari cura.* Hanc scripturam Voss. 2 et Goth. soli habere videntur. Guelf. cum aliis *juvare curam*, nec est spernenda hæc ratio. Adjuvat curam docentis ea sola in parvis animi facultas, quum cæteræ adhuc plane sint *nervis alienis mobile lignum*. Vix tamen neges cæteras ullo modo posse *juvari*. Judicent peritiores; nam et recepta habet, quo sese defendat. Gedoynus: *La mémoire est la seule chose qui soulage un maître.* — *Juvare curam.* R. 1. CAMP. *Juvari cura.* R. 2 et ROLL. *Ed.*

3. *Ut nomina quædam, etc.* Ut *perterricrepus.* Apud Aristophan. σφραγιδονυχαργοκομήτας et κομποφακελοῤῥήμονα. Et versus ille antiquus:
Fraxinu' fixa ferox infesta infunditur ossis.
ROLL.

4. *Durantur.* Guelf., cum qui-

1 CAP. II. Sed nobis jam paulatim accrescere puer, et exire de gremio, ac discere serio incipiat. Hoc igitur potissimum loco tractanda quæstio est, utiliusne sit domi atque intra privatos parietes studentem continere, an frequentiæ scholarum, et velut publicis [1] præcepto-
2 ribus tradere. Quod quidem, quum iis, a quibus clarissimarum civitatum mores sunt instituti, tum eminentissimis auctoribus, video placuisse: non est tamen dissimulandum, esse nonnullos, qui ab hoc prope publico more privata quadam persuasione dissentiant. Hi duas præcipue rationes sequi videntur: unam, quod moribus magis consulant, fugiendo turbam hominum ejus ætatis, quæ sit ad vitia maxime prona; unde causas turpium factorum sæpe extitisse utinam falso jactaretur! alteram, quod, quisquis futurus est ille præceptor, liberalius tempora sua impensurus uni videtur [2], quam
3 si eadem in plures partiatur. Prior causa prorsus gravis; nam si studiis quidem scholas prodesse, moribus autem nocere constaret, potior mihi ratio vivendi honeste,

busdam vett. edd. quarum est et Bad., *durentur*, non male; potest enim ad *qua tamen omissa* intelligi: *talis tamen qua* etc. — *Durantur*. R. 1, 5. CAMP. *Durentur*. R. 2, 4, 6. EDITOR.

1. *Publicis*. Guelf., cum Voss. 1 et 3, *publicatis*. An hoc facit ad *velut* explanandum? — *Publicis*. R. 1, 2. CAMP. *Publicatis*. R. 3, 4. ED. — *Velut publicis*. Adverbii *velut* rationem idoneam reddere posse mihi non videor, et miror neminem quidquam de eo monuisse. Suspicor tamen ideo plane *publicos* non fuisse appellatos a Qu. hos præceptores, quia non erant publicis stipendiis auctorati. Nimirum ipse noster memoratur primus *publicæ* scholæ moderator, qui salarium e fisco acceperit, apud Hieronymum in Chronico Eusebiano; et fortasse ne talis quidem pro eorum temporum loquendi usu *publicus* potuisset vocari proprie doctor, quoniam e fisco principis, non ex ærario reipublicæ, accipiebat stipendium.

2. *Videtur*. Attende proprietatem loquendi; hic, ubi momentum talis argumenti ipse agnoscit Qu., indicativo utitur; paulo ante (*consulant*) conjunctivo, quum ex mente dissentientium loqueretur.

quam vel optime dicendi, videretur. Sed mea quidem sententia juncta ista atque indiscreta sunt; neque enim esse oratorem, nisi bonum virum, judico; et fieri,
etiam si posset[1], nolo. De hac re igitur prius: corrumpi 4
mores in scholis putant; nam et corrumpuntur interim, sed domi quoque. Assunt[2] multa ejus rei exempla, tam læsæ hercle, quam conservatæ sanctissime utrobique opinionis[3]. Natura cujusque totum curaque distat. Da mentem ad pejora facilem, da negligentiam formandi custodiendique in ætate prima pudoris: non minorem flagitiis occasionem secreta præbüerint; nam et esse potest turpis[4] domesticus ille præceptor, nec tutior[5] inter servos malos, quam ingenuos parum mo-
destos[6] conversatio est. At si bona ipsius indoles, si 5

1. *Etiam si posset.* Voss. 3, Goth. (tac. Gesn.) et Guelf. ut et vett. edd. *potest.* Non male. Badius primus, quantum video, *posset:* nisi quod Gibs. de varietate tacet, quum receperit *posset*, ut suspiceris in omnibus suis eum invenisse hoc; quod saltem de Aldina secus est. — Codd. omnes nostri Regg. habent *potest.* Ed.

2. *Assunt.* Jens. (tac. Gesn.) *et sunt.* Goth. (tac. eodem) *et adsunt* cum editionibus ante Gesn. omnibus præter Obr. Nostrum e Palatino reponere suasit Gebhardus in Crepundd., p. 20, improbante Barthio in Advers., p. 1430. Codd. memorantur nulli. *Et* omissum recte non puto. Fit enim timida et confragosa oratio. *Assunt* (vel *adsunt;* hoc autem arbitror ex *et* sunt), an *sunt* scribatur parum refert, quamquam illud exemplis commendare studet Gebh. Ita Spald. in emendationibus suis, Præf. p. 73. — *Assunt.* Codd. RR. 1, 2, 3, et edd. nonnullæ, *et sunt*, quod libentius reponerem. Ed.

3. *Opinionis.* Existimationis, famæ; ipsiusque adeo innocentiæ, unde bona fama. Vid. II, 12, 5.

4. *Et esse potest turpis.* Obr. sic collocat verba hæc: *et turpis potest esse.* Guelf. autem hoc modo: *et potest turpis esse.* Hæc simplicissima videtur ratio.

5. *Et esse... nec tutior.* Inest structura geminatæ conjunctionis *et*, quarum posterior latet in *nec.* De commodiori ordine horum verborum vide superiorem notam.

6. *Parum modestos. Modesti* latius hic videntur dici, quam pro etymo, ubi solus fere pudor intelligitur; de universa animi bonitate interdum Græco more usurpant Latini, ut et infra IV, 2, 100, *modestum factum.* Et Cic. in Verr. lib. I, 47: « *O modestum* ordinem, quod « illinc vivus surrexit! » Sic Græci *μέτριον, ἐπιεικῆ* dicunt. (Τὸ ἐπιεικὲς

non cæca ac sopita parentum socordia est; et præceptorem eligere sanctissimum quemque, cujus rei præcipua prudentibus cura est, et disciplinam, quæ maxime severa fuerit, licet; et nihilominus [1] amicum gravem virum, aut fidelem libertum, lateri filii sui adjungere, cujus assiduus comitatus etiam illos meliores faciat,
6 qui timebuntur. Facile erat hujus metus remedium. Utinam liberorum nostrorum [2] mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus: mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes et mentis et corporis frangit. Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris repit [3]? Nondum prima verba exprimit, et jam coccum [4] intelligit, jam conchylium

φιλοῖ τὸ τὸν τρόπον ἀγαθόν. Scholiast. ad Luciani Gallum, Vol. Bip. 6, p. 325.) Et hic in universum *modesti* opponuntur *malis*. Inest tamen *modi* aliqua significatio.

1. *Et nihilominus.* Amicum illum et liberum, cujus meminit Fab. Appellat Plin. in Epist. *custodem et rectorem.* Cujus hæc sunt verba : « Adest enim adolescenti nostro « cum cæteris naturæ fortunæque « dotibus eximia corporis pulchri- « tudo, cui in hoc lubrico ætatis « non modo præceptor, sed custos « etiam rectorque quærendus est. » Turneb.

2. *Utinam liberorum nostrorum, etc.* Huc spectant illa ap. Plautum Bacch. III, 3, 34, et Terent. Heaut. III, 1, 74. Ed.

3. *In purpuris repit? Purpuræ* sunt vestes stragulæ, lectis ipsisque adeo pavimentis inductæ, quas infantes calcant. Harum usum summæ luxuriæ putabant Romani, et ei qui primus advexerat, magnopere exprobrabant. Vid. Liv. XXXIX, 6.

4. *Coccum intelligit.* Reveritus crimen novandi aliquid præter necessitatem reliqui scripturam receptam adhuc *coccum*, pro quo *cocum* (h. e. coquum) dat Guelf. et Ald. immo vetus Cod. Florentinus, si recte conjicio, quod ejus auctoritate non utitur Regius, dum *coccum* legendum suadet pro *cocum*. Certatim probarunt VV. DD. pretiosi coloris mentionem, præ mentione *coqui* (astipulante Goth. cum silentio conferentium de cæteris Codd. et edd. quod maxime in Gibsono miror, qui saltem Aldinam debebat memorare) cum propter *intelligendi* vocabulum, quod est proprium luxuriosæ alicujus scientiæ, tum ob *conchylium* mox occurrens, quod itidem esset genus coloris. Prius argumentum plurimam speciem habet, immo nonnullum momentum. Quomodo enim puer, pene infans, possit dici *intelligere coquum*, vix apparet. At artium et instrumentorum luxuriæ sæpissime *intelligentes* vocantur,

poscit. Ante palatum eorum, quam os[1], instituimus. 7
In lecticis crescunt: si terram attigerint, e manibus utrinque sustinentium pendent. Gaudemus, si quid licentius dixerint; verba, ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis[2], risu et osculo excipimus. Nec mi-

qui in talibus ultra vulgus sapiunt. Ita sæpissime apud Cic. in Verrinis, et, ut hoc utar, Ajacem, *rudem militem*, Ulysses apud Ovid. Metam. XIII, 295, petere ait quæ non *intelligat* arma; videlicet cælaturam in clypeo ignorabat ille. Verum, si maxime iste sensus *intelligendi* verbo vindicatur, ne proprium quidem loco nostro eum esse agnosco. Nihil enim artis in pretio coloris coccinei *intelligitur*. Pertinet luxuriosa hæc peritia, ad operis artificium, artificis nomen, fabulæ secretioris interpretationem, in quibus gloriam captabant delicatuli, quum Mummius, capta Corintho, conducentibus maximorum artificum tabulas ac statuas in Italiam portandas, si eas perdidissent, novas imperasset; (Vellei. I, 13) materiæ pretium sane et ipse non ignoraturus, si æneæ pro aureis essent redditæ. Sed quid erit: *coquum intelligere?* Puto, jam nosse quis domi sit coquus, aliquam cum eo consuetudinem contraxisse. Ejusmodi fere est, quum Noster Socratem negat esse *intellectum* II, 1, 10, et Vellei. II, 116, Silianum *intellexit*. Nam potest et hic puer noster dici intelligere coquum, quum novit, quanti sit ille momenti, quam gravis sit ejus persona. Ita Plinius Hist. Nat. XXXV, 10, ea res concitavit Rhodios ad *intelligendum* artificem. Fortasse id voluit, qui scripsit in Guelf. pro *intelligit, cognoscit* (non ferendum quidem illud, vel ob insuave ὁμοιοτέλευτον, *cognoscit*, *poscit*), ut hoc primo esset illius glossema, in margine ponendum. Quod autem *conchylium* de colore unice interpretantur, in eo nihil mihi probant. Æque enim et melius etiam hic de cibo accipi poterit, ut apud Hor. v. c. Epod. II, 49; Sat. lib. II, 4, 30; 8, 27. Exspectes etiam, in veste potius *conchyliatum* quam *conchylium*. Et utrum magis est credibile fore ut poscat puer? Vestem an cibum? Sic mera gulæ vitia notabuntur, ut apte sequatur *palati* et *oris* mentio, quo etiam illa faciunt: « Nondum prima verba exprimit. » Gedoynus mecum facit. — *Coccum*. Codd. RR. 4, 5, *cocum*, pro *coquum*. Ita quoque *Passerat*. Ed.

1. *Quam os*. Hanc verissimam scripturam, pro *quam mores* (quod proclivi errore ex illo oriebatur) defendit etiam Guelf. — Cod. R. 1, in margine, *quam mores*. Per *os* autem, sermonem intelligit. Ed.

2. *Alexandrinis... deliciis*. *Deliciæ* hic dicuntur pro pueris delicatis, quales domi habere solebant potentes Romani, Ægyptios maxime et quidem Alexandria, urbe luxuriæ plenissima, oriundos, qui jocis suis heros demereri deberent. Ἀλεξανδρειωτικοὶ ἀνθρωπίσκοι Lucian. *de mercede conductis*, vol. III, p. 250. Bip. Talem diligenter describit Martialis, l. IV, ep. 42, ubi v. 4, quum,

8 rum; nos docuimus, ex nobis audierunt. Nostras amicas [1], nostros concubinos vident, omne convivium obscœnis canticis strepit, pudenda dictu spectantur. Fit ex his consuetudo, deinde natura. Discunt hæc miseri ante quam sciant vitia esse: inde soluti ac fluentes non accipiunt e scholis mala ista, sed in scholas afferunt.
9 Verum in studiis magis vacabit unus uni. Ante omnia nihil prohibet esse istum, nescio quem [2], unum etiam cum eo, qui in scholis eruditur. Sed etiamsi jungi utrumque non posset, lumen tamen illud conventus honestissimi, tenebris ac solitudini prætulissem; nam optimus quisque præceptor frequentia gaudet, ac ma-
10 jore se theatro [3] dignum putat. At fere [4] minores ex conscientia suæ infirmitatis hærere singulis, et officio fungi quodammodo pædagogorum [5] non indignantur.
11 Sed præstet alicui vel gratia, vel amicitia, vel pecunia, ut doctissimum atque incomparabilem magistrum domi

Ægypto nominata, *Nequitias* ait *tellus scit dare nulla magis*, ipsas has *nequitias* dictas puto pro *nequam* istis pueris, qui tam intelligentes erant jocorum obscœnorum. Statius Sylv. V, 5, 66: « Pharia de « pube loquaces *Delicias* » memorat, et apud Petronium, c. 31, 68, et in fragmentis, Alexandrini pueri partes suas agunt in beatorum domibus, ubi multa de iis cumularunt VV. DD. ut etiam ad hunc nostri locum.

1. *Nostras amicas.* Cod. R. 3 addit *audierunt*, male. Ed.

2. *Nescio quem.* Hic locutio ea non videtur cum contemptu usurpata, sed cum admiratione, qualis est in noto versu: *Nescio quid majus nascitur Iliade*; quamquam ironica est ista hoc loco admiratio. «Iste tam mirificus unus, quem tan« topere crepatis. »

3. *Theatro.* Cave nimis ad nostrum morem intelligas. Θέατρον est locus spectatorum, ut adeo pro θεαταῖς ipsis dicatur, quum nos pro scena soleamus dicere. Sic I, 6, 45, tota *theatra* exclamasse scimus; VI, 1, 52: *Theatrum* commovendum est; sic Ovidius (Metam. XI, 22), Orpheum *theatrum* appellat volucres, angues, feras, quas canendo attraxerat vates.

4. *At fere.* Sic plane scribendum pro *at vero*, auctt. Codd. multis et vett. edd. Guelf. tamen et Goth. *vero.*

5. *Officio... quodammodo pædagogorum.* Apparet quam contempti fuerint pædagogi, qui, servili conditione, nonnisi singulos custodiebant pueros, non docebant.

habeat: num tamen[1] ille totum in uno diem con-
sumpturus est? aut potest esse ulla tam perpetua dis-
centis intentio, quæ non, ut visus oculorum, obtutu
continuo fatigetur? quum præsertim multo plus secreti[2]
studia desiderent; neque enim scribenti, ediscenti, et 12
cogitanti præceptor assistit, quorum aliquid agentibus,
cujuscunque interventus impedimento est. Lectio quo-
que non omnis, nec semper, præeunte[3] vel interpre-
tante eget; quando enim tot auctorum notitia contin-
geret? ergo modicum tempus est, quo in totum diem
velut opus ordinetur; ideoque per plures ire possunt 13
etiam quæ singulis tradenda sunt: pleraque vero hanc
conditionem habent, ut eadem voce ad omnes simul
perferantur. Taceo de partitionibus et declamationibus[4]
rhetorum, quibus certe quantuscunque numerus adhi-
beatur, tamen unusquisque totum feret; non enim vox 14
illa præceptoris, ut cœna, minus pluribus sufficit; sed
ut sol, universis idem lucis calorisque largitur. Gram-

1. *Num tamen.* Codd. RR. 1, 2, 3, et Camp., *non tamen.* Frequens autem est confusio inter *non* et *num*, ut vidimus ap. Codd. Cass. Ed.

2. *Plus secreti*, quam conjuncti cum docente, videl. studii vel operis. Sic infra c. 4, 5, *secreta* plur. num. pro solitudine. — *Secreti.* Omnes Codd. nostri et Camp. addunt *temporis.* Et ea forsan genuina est lectio, et si aliter V. C. *Sp.* videat. Ed.

3. *Præeunte.* Præbente vel eam prælectionem, quæ fieri solet ab artium professoribus; vel priorem pronunciationem, qua præceptores puerorum os et sermonem formabant. Ed.

4. *De partitionibus et declamationibus rhetorum. Partitiones* sunt materiæ, per partes divisæ, quæ discipulis domi, ad justæ declamationis modum amplificandæ et perscribendæ, dictantur. *Declamationes*, exempli causa a rhetoribus recitatæ in scholis orationes. — Longe verius autem iis, quæ modo diximus, est quod docet Ernestus in Lexico Tech. Lat. in voce *partit.* Significatur enim doctrina de statibus, reliquisque in rhetorica artificialibus, quam Græci appellant διαίρεσιν, unde Menandri rhetoris titulus, Διαίρεσις τῶν ἐπιδεικτικῶν, itemque Hermogenis Τέχνη ῥητορικὴ διαιρετική. Vide eumdem Ernest. in Lex. Tech. Gr. v. διαίρεσις. Spald. in Præf., p. 73. — Et posteriori huic explicationi assentimur. Ed.

5.

maticus quoque de ratione loquendi si disserat, quæstiones explicet, historias exponat, poemata enarret[1]:
15 tot illa discent, quot audient. At enim emendationi prælectionique numerus obstat[2]. Sit incommodum (nam quid fere undique placet?), mox illud comparabimus commodis. Nec ego tamen eo mitti puerum volo, ubi negligatur: sed neque præceptor bonus majore se turba, quam ut sustinere eam possit, oneraverit; et inprimis ea habenda cura est, ut is omni modo[3] fiat nobis familiariter amicus, nec officium in docendo spectet, sed affectum: ita nunquam erimus in turba.
16 Nec sane quisquam, litteris saltem leviter imbutus, eum, in quo studium ingeniumque perspexerit, non in suam quoque gloriam peculiariter fovebit; sed ut fugiendæ sint magnæ scholæ (cui ne ipsi quidem rei[4] assentior, si ad aliquem merito concurritur), non tamen hoc eo valet, ut fugiendæ sint omnino scholæ. Aliud

1. *Historias exponat, poemata enarret. Exponat* plane est quod *narret*, sic IV, 2, sæpissime variat orationem Noster, modo *expositionem* appellans, modo *narrationem*; ne quis falso de *interpretatione* cogitet. *Enarret* autem significat: *interpretetur. Quæstiones* sunt res, de quibus *Grammatici certant et adhuc sub judice lis est.*

2. *Prælectionique numerus obstat.* Non statim apparet, qui *prælectioni* numerus obstet, quum *vox illa ad omnes* videatur *perferri.* Sed intelligitur talis *prælectio*, qua singulis pueris, quæ ipsi sunt pronunciaturi, diligenter præeunt magistri, quod sane vix duobus simul potest præstari. Vid. §. 12: *lectio... præeunte... eget.* Vide etiam lib. II, c. 5; et lib. III, cap. 4.

3. *Ut is omni modo.* Rollin. *omnino.* Ita quoque edit. Hackiana, 1665, sine auctoritate. Deinde, *ut is fiat.* Idem ait: De patribus loquitur, vel de pueris. Utrobique sensus constat. De pueris potius eum locutum esse, potius crediderim. Ed.

4. *Ne ipsi quidem rei.* Recepi *ipsi* pro *ipse*, quod est in omnibus edd. præter Obr. e Guelf. Alm. Voss. 3. *Res* ea, cui non assentitur Qu., non est *magna aliqua schola*, sed *sententia illa*, qua dicebantur *magnæ scholæ esse fugiendæ. Ipse* defendi tum modo posset, si *rem* de magna schola intelligeres, quam *ipse* Qu. improbaret; sed tum alia esset opus mutatione, ut cum Burmanno *immerito* scriberetur pro *merito*, nullo addicente Cod.—RR. nost. Codd. 1, 5, cum V. C. Spald. consentiunt. Ed.

est enim vitare eas, aliud eligere [1]. Et si refutavimus [2] 17
quæ contra dicuntur, jam explicemus, quid ipsi sequamur. Ante omnia, futurus orator, cui in maxima cele- 18
britate, et in media reipublicæ [3] luce vivendum est, assuescat jam a tenero non reformidare homines, neque illa solitaria et velut umbratili vita pallescere [4]. Excitanda mens et attollenda semper est, quæ in hujusmodi secretis aut languescit, et quemdam velut in opaco situm ducit, aut contra tumescit inani persuasione; necesse est enim sibi nimium tribuat, qui se nemini comparat. Deinde quum proferenda sunt studia, cali- 19
gat in sole, et omnia nova offendit, ut qui solus didi-

1. *Eligere*, non quamlibet frequentare; ne quis interpretetur: *præferre.*

2. *Si refutavimus.* In conjunctione *si* est modesta bonæ suæ contra scholarum obtrectatores argumentationis conscientia, ut nulla sit opus mutatione. Gesnerus pro *si* tentabat *sic. Si* in hujusmodi forma est pro *quandoquidem*, ut Cic. Ep. ad Div. XI, 5: « hortatione... « non eges, *si* ne in illa quidem re... « hortatorem desiderasti. »

3. *In media reipub. luce.* Codd. RR. 1, 2, 3, *in media republica.* Camp., *in medio reipublicæ.* Præstat dubio procul nostra lectio. Ed.

4. *Velut umbratili vita pallescere. Pallor,* infirmæ valetudinis index, doctorum et libris immorientium non minus est quam amantium; dum hi curis occultis tabescunt, illi nimis assidui domo nunquam exeunt. Ita Noster VII, 10, 14, « *pallendum.* » Vide Juvenal. VII, 97, 105; et Persium: nocturnis *impallescere* chartis, Sat. V, 62. *Eupolidem ...palles*, I, 124. Ovidius de Amantibus: « *Palleat* omnis « amans: hic est color aptus aman- « ti. Hic decet: hoc vultu non va- « luisse putent. » Art. I, 729, 30. Inde notum illud: Pallet; aut amat aut studet. In omnibus hisce exemplis *pallor* iste est a prius contracto morbo, quem aut animi ægritudo fecerit, aut solis et aeris defectus. Gesnerus ad h. l. etiam inanimis pallorem tribui, propter corruptionem a quiete, humore admisso et excluso aere ortam, docet e scriptoribus rusticis et Vitruvio. Videmur priori illa ratione posse acquiescere, quum de homine agatur; neque enim mox in istis: *quemdam velut in opaco situm ducit*, repetitionem et explicationem quamdam nostri loci agnosco, sed novam imaginem. Illum tamen pallorem, de quo Gesnerus, invenias apud ipsum Nostrum lib. XII, c. 10 et 76, ubi *pallescat* est interpretatio τοῦ *colorem exuat*, de re, quæ cum purpura comparatur.

20 cerit, quod inter multos faciendum est. Mitto amicitias, quæ ad senectutem usque firmissimæ durant, religiosa quadam necessitudine imbutæ; neque enim est sanctius, sacris iisdem, quam studiis initiari. Sensum ipsum, qui communis dicitur [1], ubi discet, quum se a congressu, qui non hominibus solum sed mutis
21 quoque animalibus naturalis est, segregarit? Adde, quod domi ea sola discere potest, quæ ipsi præcipien-

1. *Sensum... qui communis dicitur.* Ex hoc, quod subjicitur post *sensus* vocabulum, apparet vulgo ita appellatam fuisse hanc animi facultatem; quod, ni fallor, ætate Augusti demum fieri cœpit, Ciceroni non adeo usitatum. Apud hunc enim licet satis frequenter *sensum communem* legas, adjungitur fere semper aliquid, unde pro vario nexu disputationis, variam locutioni significationem tribuas. Id tamen per omnia ejus loca, v. c. pro Planc., c. 13 et 14. De Orat. lib. I, 3; II, 16. observare licet, intelligi id, quod omnes homines sentiant, τὰς κοινὰς ἐννοίας, sive in veritate rerum judicanda, sive in honestate. Non igitur proprie dicitur a Cicerone *sensus communis*, ut per se possit et debeat intelligi, sed pro re nata; et interdum pro eo est *communis prudentia*, de Fin. IV, 27; *communis opinio*, Offic. II, 10; *communis mens*, de Orat. III, 29; etiam *communes sensus* plurali numero dicuntur ibid. c. 50, et inprimis pro Cluent. c. 6 plane pro κοιναῖς ἐννοίαις. Scriptores tamen sub Augusto eoque recentiores absolute usurpant. Ut Horat. I, sat. 3, 66; Phædr. 1, 7. Sic etiam Seneca, et Juvenalis loco noto VIII, 73, ubi negat in proceribus frequenter esse *sensum communem*, quod nuperus interpres Gallicus *Dussaulx* bene reddidit : *Ils ont rarement le sens commun;* qui etiam in nota recte revincit Shafftesburiensem cogitantem cum multis viris doctis de *popularitate*. *Sensus* ergo *communis* etiam hic est notitia eorum, quæ nosse et sentire homines solent; prudentia qualis in quovis homine, modo inter homines versatus fuerit eorumque mores et instituta cognoverit, exspectari debeat, sed potissimum qualis in usu hominum familiari est necessaria. Orta sane appellatio a communione talis sensus inter homines, sed quæ sensim in prudentiæ totius significationem abierit, ut posset hæc de ea ludere Voltarius : *Le sens commun n'est pas si commun*. Neque hoc solum est vocabulum, quod jam ab argentea, quam vocant, Latini sermonis ætate cœperit in eam significationem deflecti, quam nunc tuetur in lingua Francogallica. Ejus generis sunt hæc: renunciare, privilegium, publicare, quæ plane recenti sensu leguntur jam apud Senecam. De voce *vivax* videbimus ad II, 6, 3. *Sensum communem* larga exemplorum copia illustrat inter alios Bentleius ad Hor. l. c. — Plane nostræ linguæ vim cognovit V. C. Spald. *Ed.*

tur; in schola, etiam quæ aliis. Audiet multa quotidie probari, multa corrigi : proderit alicujus objurgata desidia, proderit laudata industria : excitabitur laude 22
æmulatio; turpe ducet cedere pari, pulchrum superasse majores. Accendunt omnia hæc animos; et licet ipsa vitium sit ambitio [1], frequenter tamen causa virtutum est. Non inutilem scio servatum esse a præceptoribus 23
meis morem [2], qui, quum pueros in classes distribuerant, ordinem dicendi secundum vires ingenii dabant; et ita superiore loco quisque declamabat, ut præcedere profectu videbatur. Hujus rei judicia præbebantur [3]; ea 24
nobis ingens palmæ contentio : ducere vero classem [4],

1. *Licet ipsa vitium sit ambitio.* Etiam *ambitionis* vocabulum aliam sub Cæsaribus significationem videtur contraxisse, quam vigente habebat republica, ubi erat popularis gratiæ captatio ad obtinendos honores; neque dubitabat de sua *ambitione* profiteri Cicero; v. c. pro Sulla, c. 4; de Orat. I, 1. Ipsamque laudare pro Planc. c. 18. Tunc igitur magis gratiæ studium significabat; quod præclare docet Gronovius ad Liv. XLV, 36, 8, postmodo vanæ gloriæ affectationem, et sic factum videtur, ut simpliciter hic *vitium* posset appellari. Sic jam apud Horatium. Ita mox *ambitiosa*, §. 27, pro iis, quibus gloriam captat aliquis, non quibus gratiam. Insignis est locus Taciti, ubi *gratiæ* etiam opponitur *ambitio*, Annal. VI, 46, 2, et loco alio, ubi gemina huic sententia, IV, 40, 2, *fama* diserte dicitur. Attamen veteris significationis multa etiam apud hos scriptores vestigia. Hæc verba « licet... causa virtutum est » ipsa lege apud Alcuinum p. Pithœi 379. Ex Quintiliano, an vicissim ex Alcuino illata in Nostrum? Vid. ad I, 7, 28. Sapiunt sane Christianum. Quamquam initio et passim in hoc libello Alcuinus ipsa Ciceronis de Inv. verba ponit, lectore itidem non monito.

2. *Non inutilem... morem.* Tangit morem nostris magistris etiam nunc usitatum, et ad excitanda puerorum ingenia aptissimum, ut, pueris in classes distributis, priorem, secundum, tertium, quartum locum pro suo cuique merito attribuant. Ed.

3. *Præbebantur.* Rob. Steph. *probabantur.* — *Hujus rei judicia præbebantur. Hæc res* est, utrum præcederet profectu aliquis, necne; et *judicia præbebantur* dictum pro : judicia fiebant, judicabatur a præceptoribus.

4. *Ducere classem.* Hoc videtur dixisse Qu. ad formam locutionis etiam Ciceroni usurpatæ : *familiam ducere.* Ea mutuo sumpta est a venalium servorum familiis, in quibus pulchriora mancipia reliquum

multo pulcherrimum. Nec de hoc semel [1] decretum erat: tricesimus dies reddebat victo certaminis potestatem. Ita nec superior successu curam remittebat, et dolor victum ad depellendam ignominiam concitabat.
25 Id nobis acriores ad studia dicendi faces subdidisse [2], quam exhortationes docentium, pædagogorum custodiam, vota parentum, quantum animi mei conjectura
26 colligere possum, contenderim. Sed sicut firmiores [3] in litteris profectus alit æmulatio; ita incipientibus, atque adhuc teneris, condiscipulorum quam præceptoris jucundior, hoc ipso quod facilior, imitatio est; vix enim se prima elementa [4] ad spem tollere effingendæ, quam

ducebant gregem, ut vendibiliorem redderent. Hæc scita est Menagii ratio; fortasse tamen simplicius a disciplina militari deduxeris, ubi *ordines ducere* est centurionem esse. Vid. Lexica. Seneca Pater de Latrone p. Bip. 69: « In schola, quum « jam cœpisset *diem ducere*. »

1. *Semel.* In perpetuum. ROLL.

2. *Acriores... faces subdidisse. Faces* sic pro *stimulis* dictæ sæpe apud hujus ævi scriptores, quum Cicero dolores et insidias fere intelligat, petita ab incendiis imagine. Mos tangitur a Seneca de Ira II, 14: « Equos... *stimulis facibusque... subditis excitamus* » (ubi tamen contra Codd. tentatur *calcibus*, etiam Lipsio probante), qualem etiam in timidis gladiatoribus instigandis usurpatum memorant, ubi *ignes* quidem, et *candentes laminæ* narrantur; *faces subditæ* non item.

3. *Sicut firmiores... alit æmulatio; ita... teneris... jucundior... imitatio est.* Ratio hæc comparandi non statim appareat. Firmiores inter se æmulantur, quis proxime accedat ad præceptorem, quem jam ipsum imitari audent, nemini æqualium cedentes; teneri autem, inter se et magistrum, provectiores agnoscentes multos condiscipulos, hos potius imitandos sibi sumunt, quam illum, neque adeo æmulantur commilitones suos, sed assequi solum conantur. Gedoynus comparationis subtilitatem vertendo obliteravit dum loci difficultatem dissimulare vult. Infra se ipse illustrat Qu. Utile... quos imitari primum, dum teneri sunt profectus; mox, quum maturuerint, vincere velis.

4. *Prima elementa.* Audacior metonymia id quod discitur ponendi pro discentibus, neque conficiunt rem exempla ab interpretibus allata, velut *servitia* a Sallustio dicta pro *servis*. Sed plus sibi licitum putarunt hujus ævi scriptores, et, ut modo *profectus firmiores* et *incipientes atque adhuc teneros* dixerat pro ipsis pueris, sic illo velut gradu insistens *elementa* ausus est pro *elementariis;* in quo potissimum displicet, quod *elementa* ista ait

summam putant, eloquentiæ audebunt; proxima am-
plectuntur magis, ut vites arboribus applicitæ, infe-
riores prius apprehendendo ramos, in cacumina eva-
dunt. Quod adeo verum est, ut ipsius etiam magistri, 27
si tamen ambitiosis utilia præferet, hoc opus sit,
quum adhuc rudia tractabit ingenia, non statim one-
rare infirmitatem discentium, sed temperare vires suas,
et ad intellectum audientis descendere. Nam ut vascula 28
oris angusti [1] superfusam humoris copiam respuunt,
sensim autem influentibus, vel etiam instillatis [2] com-
plentur; sic animi puerorum quantum excipere pos-
sint, videndum est: nam majora intellectu, velut pa-
rum apertos ad percipiendum, animos non subibunt.
Utile igitur est habere, quos imitari primum, mox 29
vincere velis [3]; ita, paulatim et superiorum spes erit.
His adjicio, præceptores ipsos non idem mentis ac spi-
ritus in dicendo posse concipere singulis tantum præ-
sentibus, quod illa celebritate audientium instinctos.
Maxima enim pars eloquentiæ constat animo: hunc 30
affici, hunc concipere imagines rerum, et transformari

putare. Repetit quæ hic posuit II, 3, 10, ubi *elementa* mutavit *studiis*, eadem metonymia. — Subit mutare vocem *elementa* in *emolumenta*, dicta pro *profectibus*. Confer Ruhnk. et alios VV. DD. ad Velleium II, 78, 1. Item Nostrum, III, 8, 7, leniore profecto metonymia quam in elementis. Adjuvare videtur conjecturam, quod modo erant: *profectus firmiores*, quibus et ipsis persona imponebatur. Sic etiam II, 3, 10. Spald. in Præf. p. 73.

1. *Vascula oris angusti*. Pulcherrima comparatio, quam tangit etiam Lactantius *de Opificio Dei*, c. 8. Ed.

2. *Instillatis*. Cod. R. 2 et Camp., *instillantibus*. Alii *instillatis*. Ed. — *Influentibus... instillatis*. Est hoc ex more veterum scriptorum, post singularem, ut hic *humoris*, usurpare pluralem, quum de universo aliquo genere agitur. Sic Terent. Eun. act. I, sc. 2, v. 87, 88: « *Eunuchum* « dixti velle te, quia solæ *his* utun- « tur reginæ », ubi vide Donatum.

3. *Imitari primum, mox vincere velis*. Bona videtur Gebhardi κρίσις, qui pro novissimo vocabulo malit *velit*, quia, de puero ad magistros, Quintiliani sit sermo. Assunt ita corrigenti non pauci Codd. ut et Goth. — RR. Codd. quoque 1, 2, et Camp., *velit*. Ed.

quodammodo ad naturam eorum, de quibus loquimur [1], necesse est. Is porro, quo generosior celsiorque est, hoc majoribus velut organis [2] commovetur; ideoque et laude crescit, et impetu augetur, et aliquid
31 magnum agere gaudet. Est quædam tacita dedignatio, vim dicendi, tantis comparatam laboribus, ad unum auditorem demittere: pudet supra modum sermonis attolli [3]. Et sane concipiat quis mente vel declamantis habitum, vel orantis vocem, incessum, pronunciationem, illum denique animi et corporis motum, sudorem, ut alia prætereeam, et fatigationem, audiente uno; nonne quiddam pati [4] furori simile videatur [5]? Non esset in rebus humanis [6] eloquentia, si tantum cum singulis loqueremur.

1. *Loquimur.* RR. Codd. 1, 3, 4, et CAMP., *loquitur.* ED.

2. *Majoribus velut organis.* Quum et aliunde constet organa musica, fistulis compacta, jam tum fuisse in usu, et eo sensu fere semper usurpet vocabulum hoc Quint. Vid. inprimis XI, 3, 16: « Aura... per... « *organa* meat », etiam nostro loco de talibus organis cogitasse videri debet. Imago tanto magis convenit ejus orationi, quia supra memoraverat *spiritum*, neque aliena est ab *animo*, in quo et ipso remanet aliquod etymi vestigium. Majoribus organorum fistulis et cannis (δόνακας appellat Julianus imperator in elegantissimo de hac machina epigrammate apud Brunck. in Anal. II, 403) opus est, ad vehementiorem exprimendum spiritum. Cæterum *animus* hic *acumini* opponitur et *artificio*, quæ non tantumdem conferant ad eloquentiam. Sic I, 8, 8: « quæ... *animum* augeant. » — Metaph. ducta ab artibus mechanicis. Illic enim pondera majora majori etiam difficultate et majoribus instrumentis moventur. PAREUS.

3. *Sermonis attolli.* Rob. Steph. *sermonem attollere.* — *Pudet supra modum*, scil. sermonis quotidiani et familiaris. ROLL. — *Sermonis.* Ita Horatius: *Sermoni* propiora. Satyr. I, 4, 42.

4. *Pati.* Græco plane modo πάσχειν τι pro διακεῖσθαι πως, comparatum, affectum esse. Vid. I., 4, 29. Videant de hoc Græcismo tirones Vigerum Zennii, p. 269 seq.

5. *Furori simile videatur.* Intelligitur quidem satis *declamans* iste vel *orans*, cujus habitum mente concipere jubemur; sed impeditur tamen quodammodo oratio, quod deest τῷ *videatur* suum subjectum. An post *simile* excidit *ille*, ut moneor ab amico?

6. *Non esset in rebus humanis.* Fabius suo more præclarum hoc

CAP. III. Tradito sibi puero, docendi peritus inge- 1
nium ejus inprimis naturamque perspiciat. Ingenii
signum in parvis præcipuum, memoria est. Ejus du-
plex virtus, facile percipere, et fideliter continere.
Proximum, imitatio: nam id quoque est docilis na-
turæ; sic tamen, ut ea, quæ discit, effingat, non habi-
tum forte et incessum [1], et si quid in pejus notabile
est. Non dabit mihi spem bonæ indolis, qui hoc imi- 2
tandi studio petet, ut rideatur: nam probus quoque
inprimis erit ille vere ingeniosus; alioqui non pejus
duxerim tardi esse ingenii, quam mali. Probus autem
ab illo segni et jacente plurimum aberit. Hic meus, 3
quæ tradentur, non difficulter accipiet; quædam etiam
interrogabit; sequetur tamen magis, quam præcurret.
Illud ingeniorum velut præcox [2] genus, non temere
unquam pervenit [3] ad frugem. Hi sunt, qui parva facile 4
faciunt; et audacia provecti, quidquid illic possunt [4],

caput concludit vivida et acri sententia, et velut aculeum in animo relinquit. ROLLIN.

1. *Incessum*. Mirus est consensus Codd. pro hoc vocabulo dantium *ingressum*. Ita enim Flor. sec. Reg. Voss. 1, 2, 3. Bodl. Joan. Alm. Goth. (tac. Gesn.) Guelf. Argent. sec. Obr. Et præfert Codd. scripturam Davisius ad Cicer. de Nat. Deor. I, 34. *Ingressus* tamen raro tantum apud Nostrum pro *incessu*, et pleramque pro *initio*. Acquiesco igitur receptæ, quum sine varietate modo fuerit *incessum* II, 31, et aliis præterea locis legatur.

2. *Præcox*. Præter Goth. qui tamen in margine habet *præcox* etiam Guelf. *præceps*, quod Gesnerus præfert, referendum, ut putat. ad *præcurret*; quia *præcox* non sit in vitio. Ego ob *frugem* necessarium puto *præcox*.—Ita Sp. et ei assentior. ED.

3. *Pervenit*. Guelf. *pervenerit*.

4. *Quidquid illic possunt*. Guelf. cum aliquot edd. omittit *illic*, quæ omissio sensum efficit apertum et facilem; neque tamen tutum est abjicere *illic*, quod quo errore potuerit irrepere, nemo dicat. Optima sane ratio est, quam post Gebhardum, pro *illic* conjectantem *illico*, proponit Gesnerus: *qu. poss.*, *illico ostend.* ut *statim* glossa sit minus noti *illico*, quæ postquam in textum migrarit, verum hujus loci vocabulum *illico* varie fuerit jactatum. Magnopere enim in ea voce scriptura variat, dantibus Codd. et edd. modo *illud*, modo *illi*, modo *ibi*, modo *illic*. — RR. Codd. 1, 2, *illi*, quod prætulerim. CAMP., *illic*. E.

statim ostendunt. Possunt autem id demum, quod in proximo est; verba continuant; hæc vultu interrito, nulla tardati verecundia, proferunt; non multum præ-
5 stant, sed cito; non subest vera vis [1], nec penitus immissis radicibus nititur, ut quæ summo solo sparsa sunt semina, celerius se effundunt, et imitatæ spicas herbulæ inanibus aristis ante messem flavescunt. Placent hæc annis [2] comparata; deinde stat profectus,
6 admiratio decrescit. Hæc quum animadverterit, prospiciat [3] deinceps, quonam modo tractandus sit discentis animus. Sunt quidam, nisi institeris, remissi, quidam imperia indignantur, quosdam continet metus, quosdam debilitat; alios continuatio extundit [4], in aliis plus
7 impetus facit. Mihi ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria juvet [5], qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit objurgatio, hunc honor exci-
8 tabit; in hoc desidiam nunquam verebor. Danda est tamen omnibus aliqua remissio; non solum, quia nulla res est, quæ perferre possit continuum laborem;

1. *Non subest vera vis.* Hæc a plantis mutuo sunt sumpta, et fortasse expressa e Virgilio Georg. II, 49: *Quippe solo natura subest;* quem etiam pressius sequitur Noster X, 2, 11: *subest natura et vera vis.*

2. *Placent hæc annis.* Cum annis collata. Deinde *stat*, id est, subsistit et cessat profectus. Roll.

3. *Prospiciat.* Hoc e Goth. et aliis ascivit Gesn. pro *perspiciat.* Etiam Guelf. *prosp.* — Ita quoque R. 2, 3, et Camp. *Perspicit*, R. 1, 4. Ed.

4. *Continuatio extundit.* Pulcherrima et plane viva imago petita a sculptore, qui innumeris scalpri ictibus e rudi marmore Deum aliquem extundit. Appositissimus est Virgilii locus, et ipse egregius, Georg. I, 133: « Ut varias usus « meditando *extunderet* artes Pau- « latim. » Peculiare tamen Quintiliano et pulchrius etiam, quod apud eum extunditur *ipsa materia*, h. est extundendo fingitur; quum apud alios passim *materiæ* extundatur effigies. Gedoynus omnem obliteravit imaginem, etsi sententiam retinens: « *On en voit qui ne* « *réussissent qu'à force de temps et* « *d'étude.* » — *Continuatio extundit.* Continuus labor extundit aliquid ab aliis. Roll.

5. *Gloria juvet... victus fleat.* Georg. III, 102: « Et quis cuique « dolor victo? quæ gloria palmæ? »

atque ea quoque, quæ sensu et anima carent, ut servare vim suam possint, velut alterna quiete retenduntur [1]: sed quod studium discendi, voluntate, quæ cogi non potest, constat. Itaque et virium plus afferunt ad 9
discendum renovati ac recentes, et acriorem animum, qui fere necessitatibus repugnat. Nec me offenderit 10
lusus in pueris: est et hoc signum alacritatis. Neque illum tristem [2], semperque demissum, sperare possum [3] erectæ circa studia mentis fore, quum in hoc quoque, maxime naturali ætatibus illis, impetu jaceat. Modus 11
tamen sit remissionibus, ne aut odium studiorum faciant negatæ, aut otii consuetudinem nimiæ. Sunt etiam nonnulli acuendis puerorum ingeniis non inutiles lusus, quum positis invicem cujusque generis [4] quæstiunculis æmulantur. Mores quoque se inter ludendum 12
simplicius detegunt, modo nulla videatur ætas [5] tam

1. *Retenduntur*. Egregia scriptura pro *retinentur*, quod habent aliquot Codd. et multæ edd. *Retenduntur* aperte præfert Goth. (mire negante Gesnero, qui *retinentur* ibi legi narrat) et Guelf. *retunduntur* per librarii errorem sane. *Velut* alieno quidem fere videtur esse loco, quod commodius præcedat vocem *retend.* Sed nihil in positu variant Codd. et edd. nisi quod Goth. et Guelf. et Loc. Rusc. Bad. Ald. *qu. alt.* pro *alt. qu.* quod ipsum præfero; in τῷ *alterna* saltem nulla est imago, aliqua tamen in *quiete*, ut totum illud *qu. alt. ret.* pro similitudine aliunde ascita accipias, propterea que præmissum ei sit *velut*, translationis index. — Ita Reg. Cod. 2, 3. At R. C. 1 et Camp., *retinentur*. Ed. — *Retenduntur*. Remittuntur, laxantur. Hanc vim particula *re* habet: *recludo*, *resigno*. Roll.

2. *Illum tristem*. Guelf. cum aliquot aliis Codd. *ullum tristem*. — R. 2, *illum*. Camp. *ullum*. Ed.

3. *Possum*. Guelf. *possim*, et ita vett. edd. pleræque. — R. 1, 2, *possim*. Camp., *possum*. Ed.

4. *Cujusque generis*. Vett. edd. Loc. Rusc. Ald. Bad. Steph. *cujuscunque* dant, qui sane est sensus. Sed quum Codd. videantur receptam firmare, Goth. saltem et Guelf., potest videri *cujusque* consulto a Qu. scriptum pro *cujuscunque*. Vid. interpretes ad Livii I, 24, 3, et Gronov. inprimis.

5. *Modo nulla videatur ætas*. Tum demum utiliter *se detegunt mores*, si simplicitate ea, *simulandi nescia*, uti sciat magister, et jam tum recti sensum vel tenerrimis ingenerari posse sibi persuadeat. Hæc ar-

infirma, quæ non protinus quid rectum pravumque sit, discat; tum vel maxime formanda, quum simulandi nescia est, et præcipientibus facillime cedit. Frangas enim citius, quam corrigas, quæ in pravum induruerunt. Pro-
13 tinus ergo, ne quid cupide, ne quid improbe, ne quid impotenter faciat, monendus est puer, habendumque in animo semper illud Virgilianum[1]:

Adeo in teneris consuescere multum est.

14 Cædi vero discentes[2], quamquam et receptum sit et Chrysippus non improbet, minime velim: primum, quia deforme atque servile est, et certe, quod convenit[3] si ætatem mutes, injuria; deinde, quod si cui tam est mens illiberalis, ut objurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, ut pessima quæque mancipia, durabitur; postremo quod ne opus erit quidem hac castiga-
15 tione, si assiduus studiorum exactor astiterit. Nunc fere negligentia pædagogorum sic emendari videtur, ut pueri non facere, quæ recta sunt, cogantur, sed, quum[4] non fecerint, puniantur. Denique quum parvulum verbe-

gumentandi ratio apparet sublata ante *modo* maxima interpunctione, quam primus invexerat Gesner.

1. *Illud Virgilianum*. Georg. II, 272, ubi de restituendo arborum situ, servandaque earum indole loquitur. Edit.

2. *Cædi vero discentes*. Idem vetat Plutarch. in libello de liberis educandis ne pueri cædantur, sed assiduitate et diligentia præceptorum litteras amare cogantur. Vid. quoque Senec. de Providentia, et infra Nostrum l. II, c. 2 et 4. Ed.

3. *Et certe... quod convenit. Certe* omittit Voss. 3: bene.—*Certe, quod convenit si ætatem mutes, injuria*. Interpunxi cum Obrechto, et interpretor cum Badio: « Convenit, « a nemine negatur, injuriam esse « cædi, si in adulto fiat. » *Certe* dicitur comparata ad *deforme atque servile;* nam si forte neget quis *def.* esse *atque serv.*, injuria *certe* est. Facile tamen careas alterutro, aut τῷ *certe* aut τῷ *quod convenit*. Interpunctio a plurimis adoptata, qua inciditur post *convenit*, etiam magis otiosum facit *quod convenit*.

4. *Quum*. Codd. omnes *cur*. Tacentibus Gesn. et Spald. Ita quoque vett. edd. Nec video cur recen-

ribus coegeris, quid juveni facias[1], cui nec adhiberi
potest hic metus, et majora discenda sunt? Adde quod 16
multa vapulantibus dictu deformia, et mox verecundiæ
futura, sæpe dolore vel metu accidunt, qui pudor refringit animum, et abjicit, atque ipsius lucis fugam et
tædium dictat[2]. Jam si minor in diligendis custodum 17
et præceptorum moribus fuit cura, pudet dicere, in
quæ probra nefandi homines isto cædendi jure abutantur, quam det aliis quoque nonnunquam occasionem
hic miserorum metus. Non morabor[3] in parte hac:
nimium est quod intelligitur; quare hoc dixisse satis
est, in ætatem infirmam, et injuriæ obnoxiam, nemini
debere[4] nimium licere. Nunc quibus instituendus sit 18
artibus, qui sic formabitur, ut fieri possit orator, et quæ
in quaque ætate inchoanda, dicere ingrediar.

CAP. IV. Primus in eo, qui legendi scribendique 1
adeptus erit facultatem, grammaticis est locus. Nec refert, de Græco an de Latino loquar; quamquam Græcum esse priorem placet. Utrique eadem via est. Hæc 2
igitur professio, quum brevissime in duas partes dividatur, *recte*[5] *loquendi* scientiam, et *poetarum enarrationem;* plus habet in recessu, quam fronte promittit.
Nam et scribendi ratio conjuncta cum *loquendo* est, et 3
enarrationem præcedit *emendata lectio*, et mixtum his
omnibus *judicium* est: quo quidem ita severe sunt usi

tiores hanc lection. mutaverint. ED.

1. *Quid juveni facias*. Goth. *facies* (tac. Gesn.). Bene.

2. *Tædium dictat*. Ἀκηδία. Juvenal., sat. VII, v. 34, 35: «Tædia «tunc subeunt animos, tunc seque «suamque Terpsichoren odit, etc.»

3. *Non morabor*. RR. Codd. 3, 4, 5, 6, *non moveor in parte hac nimium esse quod intelligitur*. ED.

4. *Nemini debere*. Goth. (tac. Gesn.) Guelf. et omnes fortasse Codd. *debet;* infinitivum, qui sane magis videtur Latinus, primus dedit, sed ex conjectura, Badius. — R. 1 et CAMP., *debet*.

5. *Recte*. Correcte, emendate. Ita explicat Noster Roll.

veteres grammatici[1], ut non versus modo censoria quadam virgula[2] notare, et libros, qui falso viderentur inscripti, tamquam subdititios summovere familia[3] permiserint sibi; sed auctores alios in ordinem rede-
4 gerint[4], alios omnino exemerint numero[5]. Nec poetas

1. *Veteres grammatici.* Alexandrinos potissimum intellexit grammaticos, de quibus nostra ætate a Villoisono in Prolegomenis ad Iliadem, et a F. A. Wolfio in suis itidem ad Homerum Prolegomenis eruditissime fuit disputatum.

2. *Censoria quadam virgula. Obelus* proprie appellatur, quo spurios versus confodere solebat *censor Aristarchus*, ut Ausonio audit in ludo VII sapientum. *Censorium stylum* de veris censoribus dicit Cicero pro Cluentio, c. 44.

3. *Summovere familia.* Goth. (tac. Gesn.) et Guelf. *familiæ.*

4. *In ordinem redegerint.* Inter vulgares et mediocres connumerarint. Roll.

5. *Alios... exemerint numero.* Re iterum iterumque perpensa, lubens transeo in Ruhnkenii castra, docentis, Historiæ oratorum Græcorum criticæ, p. XCVI, *redigere in ordinem* et *eximere numero* Latinas esse locutiones pro Græcis in hocce negotio magnopere frequentatis: ἐγκρίνειν καὶ ἐκκρίνειν. Conficiebant Alexandrini illi grammatici indices scriptorum (canonas appellabimus, quo facilior sit ejusdem rei circa libros sacros jam cognitæ comparatio) qui legi potissimum mererentur, quo facto canonici isti scriptores a cæterorum turba ita segregabantur, ut jam pæne soli scripsisse viderentur, quique in numerum non essent relati, vulgo negligerentur, et vel eam ipsam ob causam magna sane ex parte interciderint. Omnem hunc locum qui probe cognoscere cupit, magno cum fructu leget disputationem Ruhnkenii loco indicato, adde Wolfium in Prolegomenis Homericis, p. CXC. Lucem nostro loco ministrat ipsius Quintiliani alter X, 1, 54. Neque tanti est, quod olim me ab hac interpretatione avertebat, quod *redigere in ordinem* apud multos argenteæ ætatis scriptores sensu contumelioso legitur. Ejus significationis insigne est exemplum apud Sueton. Vespasian., c. 15: « Altercationibus insolentissimis *pæne in ordinem redactus.* » Locutio petita videtur a disciplina militari, quum is, qui centurio fuit aut tribunus, in ordinem gregariorum militum denuo cogitur. Vid. Festum in *ordinarius*, ibique Dacerium, p. 312, 13, 14. Pro eo Livius fere *cogere in ordinem* dicit, quem Priscianus l. XVIII, p. Putsch. 1173 *redigere in ord.* scripsisse l. XXX hoc sensu, narrat; sed falso ille. Nihil enim ejusmodi in toto eo Livii libro. (Obiter hic monere liceat, ibidem in Prisciano, pro *probabilibus et utilissimis*, legendum esse *prob. et vilissimis.*) Etiam *omnino*, in istis *omnino exemerint*, quo maxime nitebar, cum *red. in ord.* de contumelia interpretabar, ut *omnino ex.* esset etiam gravior præcedenti injuria, etiam hoc, inquam, per-

legisse satis est: excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modo, sed verba, quæ frequenter jus ab auctoribus sumunt. Tum nec citra musicen grammatice potest esse perfecta, quum ei de metris rhythmisque dicendum sit: nec si rationem siderum ignoret, poetas intelligat; qui, ut alia mittam, toties ortu occasuque signorum in declarandis temporibus utuntur[1]: nec ignara philosophiæ, cum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos, ex intima quæstionum naturalium subtilitate repetitos; tum vel propter Empedoclem[2] in Græcis, Varronem ac Lucretium in Latinis, qui præcepta sapientiæ versibus tradiderunt. Eloquentia quoque non mediocri est opus, ut de unaquaque earum, quas demonstravimus, rerum dicat proprie et copiose. Quo minus sunt ferendi, qui

mittit eam, quam nunc sequimur, loci explicationem. Neque enim decet tantopere urgere unam voculam, ubi manifesta sunt cætera. Quod autem attinet ad usum τοῦ *red. in ord.*, fortasse aut ignoravit eum, aut improbavit Quintilianus, a junioribus ipsius etiam discipulis frequentatum. Saltem ambiguitati timuisse non videtur. Prisciani locum certatim ad partes vocarunt VV. DD. obliti ad unum omnes quærere, quo libri XXX capite ista locutione uteretur Livius. Ne Drakenborchus quidem ad Liv. XXV, 3, 19, citantem Prisciani verba Sigonium exhibens, hunc errorem redarguit, neque emendavit citationem Sigonii, Prisciani sententias, apud ipsum diremptas, continuando misere turbantem.

1. *Utuntur.* Ita R. 2, et CAMP. At R. 1, *utantur.* ED.

2. *Empedoclem... Varronem.* Empedoclis, præter alia, philosophicum poema περὶ φύσεως memoratur ab antiquis, cujus fragmenta servata sunt. M. Terentius Varro prosæ orationi versus intertexuit in Satyris Menippeis, quarum lacera plane fragmenta, e grammaticis conquisita plerumque, docent in ethicis eas maxime fuisse occupatas. Vid. Nostr. X, 1, 95. Memorantur versus Varronis etiam ex ejus Περίπλῳ φιλοσοφίας apud Nonium Gramm. item e libro, cui titulus *Prometheus:* ex eo autem, qui proprie inscribitur *de Philosophia*, nulli. Cic. Academ. I, 3, postquam Varronem de Menippeis suis loquentem fecerat, ipse subjicit: « Varium et elegans... poema fecisti: *philosophiamque* multis locis inchoasti. » —*Lucretium.* Scil. in præstantiss. poem., *de Rer. nat.*

hanc artem, ut tenuem ac jejunam, cavillantur: quæ nisi oratoris futuri[1] fundamenta fideliter jecerit, quidquid superstruxeris[2], corruet: necessaria pueris, jucunda senibus, dulcis secretorum comes[3], et quæ vel sola omni studiorum genere plus habeat[4] operis, quam
6 ostentationis. Ne quis igitur tamquam parva fastidiat grammatices elementa: non quia magnæ sit operæ, consonantes a vocalibus discernere, ipsasque eas in semivocalium numerum mutarumque partiri; sed quia interiora velut sacri hujus adeuntibus apparebit multa rerum subtilitas, quæ non modo acuere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem
7 ac scientiam possit. An cujuslibet auris[5] est exigere litterarum sonos[6]? non hercule magis, quam nervorum[7]. At grammatici saltem[8] omnes in hanc descendent re-

1. *Oratoris futuri.* Sat multorum Codd., in his Goth., auctoritatem secutus, ut et vett. edd. plerarumque, præter Ald., ascivi genitivum pro dativo *oratori futuro*, quod et Obrechtus fecit et suadet Lochmannus, l. c., p. 10. — Camp. et nonnulli, *futura*. R. 1, 3, 4, *futuro*. Ed.

2. *Superstruxeris.* Vox *superstruxeris* ita dici hæc ostendit, ut oratio convertatur ad magistrum, non ad discipulum qui est *orator* ille *futurus*. Grammatice igitur *magistro* jaciet *fundamenta oratoris*, non ipsi *oratori*. Si *superstruxerit* legeretur, alia foret ratio. Vid. notam ad c. 2, 29, ubi *velit*, eadem de causa, commodius videbatur quam *velis*. Guelf. *oratori* dat; pro *futuro* autem, per errorem, *futura*.

3. *Dulcis secretorum comes.* In solitudine, in musæo. Roll.

4. *Quæ vel sola... plus habeat.* Conjunctivum ascivi pro *habet*, e Codd. Voss. 3 et Guelf., et edd. Ald. et Viarti. flagitante latinitate. Residet tamen mendum in ablativo *omni genere* absque præpositione, ubi inseri oportere *in* ante *om*. jam *Wasseus* vidit in Indice ad Sallust. — Camp. et R. 2, *habet*.

5. *Auris.* R. 1, 3, 4, et Camp., *artis*. Nescio cur Sp. hanc omisit variet. quæ in al. C. reperiri debet. Ed.

6. *Litterarum sonos.* Unaquæque vocalis, si Prisciano fides adhibenda sit, libro I, saltem habet decem tonos. Ed.

7. *Quam nervorum.* *Nervi* hic intelliguntur quales sunt in citharis et lyris, ut Horatii « testudo reso« nare septem callida *nervis*. » *Litteris*, non *auri*, opponuntur *nervi*.

8. *Grammatici saltem.* Etiam hic alius fortasse scriptor maluisset *quidem* pro *saltem*, etsi cognata sunt magnopere. Vid. ad c. 1, 24.

rum tenuitatem : desintne aliquæ nobis necessariæ litteræ, non quum Græca scribimus (tum enim ab iisdem duas mutuamur[1]), sed proprie in Latinis? ut in his, *Seruus* et *Uulgus*, Æolicum digamma desideratur[2], et medius est quidam U et I litteræ sonus (non enim sic 8
optimum dicimus, ut *opimum*[3]) et in *Here* neque E

1. *Duas mutuamur.* Intelligi Y et Z facile apparet, vel hoc, quod sequitur « *nostrarum* ultima X. » Quamquam et Φ litteram in Græcis nominibus scribendis mutuantur Romani, p et h junctis exprimentes. Vid. XII, 10, 27.

2. *Æolicum digamma desideratur.* Quam V consonam pronunciabant litteram Romani, eam figura quidem non dirimebant a vocali, sed utramque designabant U. (Sic enim, ut vocalem significem, malo h. l. scribere pro eo, quod verius est, V.) Quum igitur scribenda occurrerent ejusmodi vocabula, qualia sunt *servus, vulgus*, defectus signi magnopere apparebat, dum littera eadem bis deinceps posita, SERUUS, UULGUS, plane diverso modo debet legi. « Nos hodie U « litteram in duarum litterarum po« testatem coegimus : nam modo « pro digamma scribitur, modo pro « vocali. » Cassiodorus de Orthographia pag. Putsch. 2282. Erat autem sonus Æolicæ litteræ is, quem habet Anglorum W, consona; talem enim esse, quum orditur syllabas, non vocalem, contra Lowthum, doctissimum episcopum Londinensem, defendit Walkerus in Lexico Pronunciationi inserviente, p. 3, §. 9. Hunc defectum signi, quum sonus adesset, explere volebat Claudius Cæsar, sed (Prisciani sunt verba, p. 546) « consuetudo antiqua « superavit. » Item Tac. Annal. XI, 14: « Hæc littera, usui imperitante « Claudio, post oblitterata, aspici« tur etiam nunc in aere, publican« dis plebiscitis, per fora ac tem« pla fixo. » Vid. Nostr. c. 7, 27, et XII, 10, 29: « Nomen... apud Æo« les habuit olim... *vau*. » Prisc. l. c. (Facile hic agnoscas originem Phœniciam.) τοῦτο δ' ἦν ὥσπερ γάμμα διτταῖς ἐπὶ μίαν ὀρθὴν ἐπιζευγνύμενον ταῖς πλαγίαις. Dionysii Hal. Antiq. Rom., p. 16, ed. Sylb. Inde nomen *digamma*, pro quo et *digammon* (ut h. l. Codd. Guelf. et plerique alii) et *digammos* feminino genere. Eleganter et docte de hac littera disputat Foster, *Essay on the different nature of accent and quantity. Eton.*, 1763, p. 122, seqq.

3. *Non... sic optimum dicimus ut opimum.* Hæc scriptura sensui maxime convenit, et defenditur ab aliquot Codd., Britannicis quidem duobus, ut conjicio ex Gibsoni silentio. Guelf. præpostere habet *oportunum* pro *optimum*, sed pro *opimum* levi tantum errore *opinum*. Fateor de auctoritate Codd. me tanto esse sollicitiorem, quia Regii, etsi felix, conjectura, qui primus, sine Cod., ex *optimum* erasit *t*, habet, de quo dubites. Recte enim Badius, qui tuetur vulgatam: ...*optumum... optimum*, urget contra Regium, diversam esse in *opimum* et *optimum* penultimæ quantita-

9 plane neque I[1] auditur: an rursus aliæ redundent (præter illam[2] aspirationis notam[3], quæ si necessaria est,

tem, quamobrem hoc potissimum exemplo usurus fuisse vix videatur Quintilianus. Acquiescendum tamen recepta; nam e vulgata quidem, qui sensus possit extundi, plane non video. — R. 1, *opimum*. R. 2 et Camp., *optimum*. Ed. — *Non... sic optimum dicimus ut opimum*. Non tam expresse pronunciamus litteram *i* in voce *optimum*, quam in *opimum*, sed obscurius, ut videatur fere audiri *u*, *optumum*.

1. *Et in Here neque E... neque I*. Præpositio *in* abesse quidem videtur ab omnibus Codd. (ut Guelf. et Goth., tac. Gesn.) ut et vett. edd. Necessariam tamen fere dixeris sententiæ. — *Et in Here*. Præpositio *in* deest in omnibus Codd. nostris. Dein *Heri* pro *Here* Codd. RR. 3, 1, a sec. man. Ed. — *Et in Here*. Hinc apparet, quomodo poetis licuerit alterutrum pro sua utilitate ponere. Priscian., p. 1011: « dici« tur et here. Juvenalis in I (est autem sat. III, 23): « Res hodie mi« nor est *here* quam fuit. » Horatius in II Ser. (sat. II, 8, 2) « dictus « *here* illic. » Neque tamen Horatius metri necessitate coactus. Charisius Instit. Gramm., pag. Putsch. 180: « Quidam here putant dici « debere, *quamdiu*, heri *quando*. « Afranius tamen in Emancipato, « Quod *heri* (i. e. per totum hesternum diem, notione *quamdiu*) « inquit, obstitit. » Id discrimen significationis neque a Quintiliano agnitum fuisse, nostro loco apparet. Fortasse similis soni obscuritas fuit in *ruri*, unde Horatius: me *rure* futurum. Epist. I, 7, 1. De *here* vid. etiam Nostr., c. 7, 22, quo loco apparet obsoletam fuisse scripturam *heri*.

2. *Præter illam... poscit*. Intelligit litteram H (vid. not. seq.) quam necessariam negat, quum sit mera aspiratio, quæ nota non magis indigeat, quam *spiritus lenis*; neque tamen hujus signum esse apud Latinos. Nimirum veteres, quum syllabam a vocali ordiebantur, sentiebant spiritum aliquem anteverti illi vocali, qui aut asper esset aut lenis. Tenet igitur Quintilianus, aut utriusque signum fuisse adoptandum, aut utriusque negligendum. Græci ipsi pariter cum accentibus ignorabant spiritus in scribendo, et ubi oblatum esset v. c. OIOC, sola orationis serie judicabant, utrum pronunciandum esset, οἶος, an οἷος, an οἰός.

3. *Aspirationis notam... contrariam sibi poscit*. Nihil attinet plurimas hic memorare Codd. discrepantias, sed monendus est lector, post *notam* esse omissum a me hoc signum Ͱ, ut post *posuit* alterum ⊣, quæ sunt apud Gesnerum et plerosque editores a septimodecimo inde sæculo. Neque absunt eæ notæ ab omnibus Codd., etsi a plerisque, ut a Guelf. Non autem supervacuæ solum sunt, sed turbant prorsus locum. Si eas posuit Quintilianus, sequitur ejus tempore in quotidiano usu fuisse notam Ͱ, quod quis est, qui defendat? Nam si quærit grammaticus, an redundet aspirationis nota Ͱ, sequitur, ut invenerit eam in alphabeto. Sin absunt, quæ est plerorumque Codd. scriptura,

etiam contrariam sibi poscit), ut K [1], quæ et ipsa [2] quorumdam nominum nota est; et Q, cujus similis

intelligit Qu. notissimam aspirationis notam H, et « *illam* » aut dicit, quasi *quam novimus, de qua solet ultro citroque disputari*, aut refert ad ipsam litteram *H* in *Here*, vocabulo modo tractato. Vid. Priscian., p. 560: « H litteram non « esse ostendimus, sed notam as- « pirationis, quam Græcorum anti- « quissimi, similiter ut Latini, in « versu scribebant, nunc autem di- « viserunt, et dexteram ejus partem « supra litteram ponentes, *psilen* « (ψιλὴν) notam habent... sinistram « autem contrariam illi aspirationis « *dasiam* (δασεῖαν). » Similia docet Sergius in Donati edit. prim. p. Putsch. 1829. Ad nostrum locum hæc maxime pertinent. « Nos his » (videl. τοῖς ⊢ et ⊣) « sociatis aspi- « rationis fecimus notam H. » Est autem de H magna inter grammaticos Putschianos lis, aliis litteram eam vocantibus, aliis, et pluribus quidem iis, negantibus, cum quibus facere Quintilianum apparet eo, quod subjicit: *quæ si... poscit.* Vid. ipsum Nostrum I, 5, 19. Cod. Guelf. cum Bernensi plane consentit, sic dando : « præter illam as- « pirationis, quæ.... contraria sibi « poscit. » Omittunt igitur ii *notam* post *asp.* in quo socios habent Voss. 1, 3. Bodl. et Ald. cum aliquot præterea edd. Item *contraria* dant pro *contrariam*. Aliquot Codd. retinere *notam* (Joann. profecto et Bal.) diserte narrat Gibs. et necessarium est vocabulum. — Post vocem *notam*, R. 2 et Cap. hoc signum ⊢ addit, ut post *contrariam* ⊣. Pro *notam* Camp. habet δασεῖαν. Ed.

1. *Ut K.* Guelf. et omnes Codd. *et K.* Obsecutus sum Capperonnerio et Gesnero, de conjectura mutantibus *et* in *ut*. Necessarium prorsus est, ut hinc ordiamur exempla supervacuarum litterarum, quæ debent induci per adverbium *ut*, non per conjunctionem *et*. Si enim maxime annumeres hoc, quod dicit de littera K, exceptioni, ut referas ad *præter*, saltem *et Q* cogeris mutare in *ut Q*; neque ullo modo procedet ratio, si etiam hoc exceptioni adjungas, quoniam *et ultima nostrarum* nominativum ostendit, qui referri ad *præter* plane recusat. Cæterum quam frequens in Codd. τῶν *ut* et *et* sit confusio, monstrabit Drakenb. ad Liv. XXI, 28, 8.

2. *Quæ et ipsa... nota est.* Hujus additamenti non prorsus perspicua est ratio, præsertim horum : *et ipsa.* Refero autem ad H, quæ quum negaretur esse vera littera et diceretur nota, pari modo K notam magis nominum, quam veram litteram, soni alicujus indicem, videtur putare Qu. Sic Velius Longus p. Putsch. 2218, « qui K expellunt, « notam dicunt esse magis, quam « litteram. » Nomina autem hac nota designabantur *Keso*, *Kato* (nisi apud. Vel. Long., l. c., pro *Kato*, legendum est *Keso*, quæ est Buttmanni V. C. conjectura, quum præsertim notissimum hoc in hac re nomen ibi non memoretur), *Kalius*, ut et *Kalumnia*, *Kaput*, *Kalendæ*. *Nomina* hic quidem non de solis propriis, quæ vocant, usurpasse videtur Qu.

effectu specieque[1], nisi quod paulum a nostris obliquatur[2], *Koppa*[3] apud Græcos nunc tantum in numero manet: et nostrarum ultima X, qua tamen[4] carere potuimus, si non quæsissemus[5]. Atque etiam in ipsis

1. *Effectu specieque.* Verissimam hanc scripturam, pro vett. edd. et aliorum Codd. *effectus speciesque*, præter non ita paucos Codd. defendit etiam Guelf. nisi quod vocem *effectu* imperfectam reliquit, sic: *effe.* Goth. autem, contra quam Gesn. narrat, pravam dat: *effectus speciesque.* Cæterum Guelf. in litteræ nomine *Koppa* habet errorem vulgarem: *Kappa*, egregie correctum a doctissimo senatore Divionensi, Boherio, Montf. Palæogr., p. 569. — *Q, cujus similis effectu specieque, nisi, etc. Koppa.* Ita R. 1, pr. man. R. 2, *Q... similis effectus speciesque... Kappa.* Ed.

2. *Obliquatur.* Pro quo *eliquatur* Camp. habet.

3. *Koppa* (*cujus similis, etc.*). Significat Qu. in vetere Græcorum alphabeto Koppa, Hebræorum Kuph, etiam inter litteras fuisse numeratam. (Attende enim ipsa litterarum nomina feminino esse genere apud Nostrum, v. c. K, *quæ*, et §. 15 *eadem* respiciendo ad B.) Nota illa, quæ talis est ϛ, ϟ, ϥ, varie enim pingitur, numerum designat, et quidem nonaginta. Apparet, quomodo Q Romanorum potuerit *specie ejus similis* vocari, nulla fere alia re diversa a Græca, quam quod cauda Romanæ litteræ sinuatur et *obliquatur.* Pertinet autem Koppa ad Episema Græcorum, de quibus videant tirones *Eschenburg Handbuch der klassischen Litteratur*, p. 23, et Simonis introductionem in linguam Gr., p. 66, 67.

4. *Qua tamen... quæsissemus.* Mira est constantia Codd. Goth. Bern. Voss. 1, 3. Alm. Guelf. inter *potuimus* et *si* inserentium *quam.* Etiam paulo ante pro *tamen* Voss. 3, Alm. Bern. dant *tam*, ut leviorem taceam varietatem, cujusmodi est, quod Bern. Voss. 1, 3, et Guelf. *quærimus* dant pro *quæsissemus.* Fateor me hærere in loco. Jejunum videtur hoc, quod subjicitur, quo nihil significatur nisi, supervacuam esse X: et hoc jam declaraverat verbis istis: « *an redundent*, » ut non opus esset de una X diserte monere, quod de omnibus hisce intelligebatur. An voluit ostendere, X solam esse supervacaneam, cæteras non item? Non puto. Vellem aliquid de vetusto scribendi more, ante inventam X, esset memoratum, ita fere: « qua tam carere « potuimus quam quum nondum « quæsissemus. » Sed nimis hæc recedunt. Displicet inprimis *tamen*, quum nihil præcesserit, quare necessariam crederes τὴν X. — Pithœus: *quam tam carere potuimus, quam* PSI *non quærimus.* Ed.

5. *Nostrarum ultima X... quæsissemus.* Ultima *nostrarum* h. e. Latinarum est X, quia Y et Z sunt Græcæ. Caruerunt autem τῷ X veteres Romani vid. Maximum Victorinum p. Putsch. 1945: « Ante X « litteram, quæ postea in compen- « dium inventa est, *rex* per *gs*; « item *pix* per *cs* veteres scribe- « bant. » Eadem habet Marius Victorinus, p. 2466. Vide not. sup.

vocalibus grammatici est videre, an aliquas pro consonantibus usus acceperit, quia *Iam*, sicut *Tam* scribitur, et *Uos* ut *Cos*[1]. At, quæ ut vocales junguntur, aut *unam* longam faciunt, ut veteres scripsere[2], qui geminatione earum velut apice utebantur; aut *duas*[3]: nisi quis pu-

1. *Quia Iam... Cos.* Difficillimus locus. In scriptura quidem nihil variatur, præterquam quod unus Codex Almeloveenii et sat multæ editiones, quarum, præter aliis memoratas, etiam sunt Locat. Rusc. Bad. Viart. pro *Quos* dant *Vos*. Recepit hoc novissimus Capperonnerius quem ego sum secutus; quamquam obstat numerus Codd. Sic saltem par est ratio ut inter *Iam* et *Tam* sic inter *Uos* et *Cos*. Utrobique enim vocalis, hic U, illic I, abit in consonantem, ut possit comparari ejusmodi syllaba cum altera, in cujus initio sit manifesta consonans. Vel sic tamen residet scrupulus in verbo *scribitur*, pro quo malis *pronunciatur*, *dicitur*. Gesnerus quidem scripturam receptam ita interpretatur: « *Quos* « scribitur et pronunciatur pro monosyllabo non minus quam *Cos* » (modo recte ejus mentem cepérim); « itaque si U vim vocalis non « habet »; sed longe aptius ostendendo ei, quod volebat Qu., vocabulum erat *Uos* quam *Quos*. *Quos*, si recte legitur, cum *Cos* alia plane ratione cognatum est, quam est *Iam* cum *Tam*. Gedoynus et ipse prætulit *Uos*, sed ex ejus versione non multum proficias: « *Puisque* « *l'on écrit* jam *comme* tam, *et* vos « *comme* cos », sine ulla animadversione. Diomedes ap. Putsch., p. 416, de U post Q hæc docet: « U littera interdum nec vocalis nec « consonans habetur quum inter « Q litteram consonantem, et aliam « vocalem constituitur, ut *quo*-« *niam*, *quidem*. » Quæ repetit Donatus, p. 1736. Et hæc videtur ipsorum quidem veterum ratio, etsi eam mirantur recentiores ut Beda, p. 2350. Gallæus verba nostra glossam putat. Non male, vid. I, 7, 28. — *Uos ut Cos*. Codd. RR. 1, 2, 3, 4, *Quos ut cos*. Camp., *Quos ut cos*. Ed.

2. *Scripsere*. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *scripserunt*, ut pro *scriptores*, quod inveniebat, optabat Regius, et sic certatim fere Codd. Unde sit *scripsere* non novi; sed est jam in Locat.

3. *Aut duas*. Ipsa vox *duas* exemplo est, fortasse consulto. — *Aut duas*. Non prorsus apertum est, modo ad « *unam* » syllabam sit intelligendum, an *vocalem*. In priore ratione, illud quod subjicitur « *nisi* « *quis... fieri* » non bene procedit, in altera, quæ sola vera nunc videtur, exemplo non potest esse *duas*. Opus enim est significatione diphthongi, quæ duas quidem habet vocales, sed unam syllabam. Sententia hæc est: « Vocales deinceps « positæ et in unam syllabam coag-« mentatæ, id enim significare vo-« cem *junguntur*. h. l. apparet at-« tendenti, faciunt aut *unam* (vo-« calem) ut *vehemens*, aut duas « (vocales) ut *aut*. Nam tres voca-« les nunquam junguntur ita, ut

11 tat etiam ex tribus vocalibus syllabam fieri; quod nequit[1], si non aliquæ officio consonantium fungantur. Quæret etiam hoc, quomodo duabus demum vocalibus in se ipsas[2] coeundi natura sit, quum consonantium nulla, nisi alteram, frangat[3]. Atqui littera I sibi insi-

« sint in una syllaba, nisi forte aliqua earum fungatur officio consonantis, ut *væ*. » Perperam igitur sum secutus Gesnerum, ad duas intelligentem « syllabas » et exemplum in ipsa voce agnoscentem, qui error repetitur infra not. 2. Hæc a G. Spalding emendantur in Præfatione, p. 73. Ed.

1. *Fieri; quod nequit.* Repetendum mente *fieri*, ut Livius VI, 37, 7: « obtinendum esse, quod comitiis ...*nequeat* » videl. « obtineri. » — *Quod nequit.* Vacat in Codd. RR. 1, 3, 4. Ed.

2. *In se ipsas... Seruus.* Secutus sum Gesnerum, qui cum veterrimis edd. et Codd. omnibus (nisi forte Joann. numero est eximendus, quod e silentio Gibsoni conjicias) inter *consonantium* et *nulla* omittit *coeat*, quod est in multis recentioribus, non tamen, ut narrat Gesn., post Stephanum demum, quum Badius 1516 hanc vocem jam præferat. Guelf. itidem omittit ut et Viarti editio. Tantillum tamen de meo addidi, ut post *alteram* inciderem. Sententia hæc videtur: Vocales duæ (cave enim de quibusvis duabus vocalibus, juxta se positis, intelligas, ut fecit Gedoynus et ipse fortasse Gesnerus. Id vetat positus vocis *duabus* in fronte collocatæ), solæ (*demum* pro *tantum* vid. ad Procem. 3) possunt coire in se ipsas h. e. bis poni, ita ut simul pronuncientur; consonantes omnes aliam solum consonantem, a se diversam, frangunt.

3. *Frangat.* Hoc *frangendi* vocabulum, insolens hac, qua legimus, significatione, difficilem facit locum. Recte tamen Gesnerus tenet, si *coeat* inseratur, meras tenebras objici, qua in re ejus mentem non est assecutus Lochmannus, loc. cit., pag. 10, qui *coeat*, sive scribatur, sive omittatur, intelligi tamen oportere putat. Hunc errorem incidendo post *alteram* videor prohibuisse. Opponuntur junctæ, unaque pronunciandæ, vocales consonantibus itidem simul pronunciandis. Vocales duæ saltem (I et U, quod patet exemplis mox afferendis) possunt sibimet ipsis eædem jungi; consonantes nullæ, nisi alteri a se diversæ. Hanc vim pronominis *alteram* si quis gravatur, potest exemplis veterum redargui, quæ ministrat Taubmannus ad Plaut. Truculent. act. I, sc. 2, v. 70, ut et Tursell. in hac voce, p. 109. Loco, huic gemino, XII, 10, 29, exemplo docemur manifesto, quid sit *frangere consonantem*. Dicitur enim F frangere consonantem aliquam in ipso hoc *frangit*. Nam quod ibi additamentum hoc: *ut in hoc ipso frangit*, tamquam glossam rejecit, aliquot Codd. auctoribus, Burmannus, id quidem parum κριτικῶς videtur fecisse. Tralatitius est librariorum error omittendi interjecta eidem voci bis positæ (ut hic *frangit... fran-*

dit[1]; *Coniicit*[2] enim est ab illo *Iacit*: et U, quomodo nunc scribitur *Uulgus* et *Seruus*[3]. Sciat etiam Cicero-

git), una cum ipsa hac posteriori voce; et plane ex more Quintiliani, exempla præceptis non jungentis modo, sed libenter immiscentis, erat addere verba ista. Sic paulo ante (I, 4, 10) *duas* etiam exempli causa dicere videbatur. Et habet ea, præter multos Codd., etiam Guelf. Quamquam igitur ipsum sonum, qui *fractus* dicitur, ignoramus hodie, tantum tamen hoc exemplo discimus, agi de quadam consonantium duarum conjunctione, ubi secunda afficiatur, eo modo, quem *frangendi* vocabulo appellent veteres. Optabile quidem erat, ut pluribus grammaticorum locis usus hic vocabuli peculiaris proprie finiretur, sed tales neque a VV. DD. memorantur ulli, neque ipse inveni. Jam observari meretur, e Quintiliani sententia, consonantium nullam bis positam in una posse efferri syllaba, seque adeo ipsam frangere. Sive enim dd, sive quamcunque tandem litteram bis pones, vel in initio, vel in fine syllabæ, nonnisi semel audies d, etc., quo apparet alteram d perire plane neque coire in se ipsam.

1. *Insidit. Atqui* (ita enim continuat argumentationem) *littera I sibi insidit. Sibi insidere* itidem nove dicitur vocalis, sed facile intelligitur, neque opus est mutatione, qualem ex paucis Codd. tentant Gebhardus et Obrechtus, quum cæteri, inter quos Guelf., consentiant omnes in receptam. *Sibi insidit* nihil aliud est, nisi, *coit in se*, bis ponitur deinceps, et tamen simul pronunciatur. Hoc, tamquam exemplo, docet verbo *conjicit*.

2. *Conjicit*. In eo verbo afferendo mirum potest videri, quod ait *conjicit enim* esse ab illo *Jacit*. Qui inde, quod est a *Jacit*, sequitur insidere sibi I? Ad hoc intelligendum unice facit caput aliquod Auli Gellii, indicatum jam a Mosellano. Gellius enim IV, c. 17, fuse docet rationem producendæ primæ in hujusmodi vocabulis: *conjicere*, *obicibus*, *subicibus*. Negat vocalem ejus longam esse, neque tamen vult corripi ejusmodi syllabas, sed ait positu reddi longas; tertiam autem litteram v. c. in *obicibus* per duo I, non per unum, esse scribendum. « Nam verbum istud, cui « supra dictæ particulæ præpositæ « sunt, non *icio* est sed *jacio*. » En ipsam Quintiliani rationem. Usus obtinuit in omnibus ex *jacio* compositis, ut nonnisi uno I scriberentur, ut *conicere*, *obicere*, *subicere*, *inicere*, quod etiamnum observari videmus in *obicibus* et Ennianis illis *subicibus*. Etiam poetæ hac licentia utuntur, ut Juvenal. XV, 17, et Martial X, 82, 1, qui *abicit* et *adicit* usurpant prima brevi. Vid. Serv. ad Æn. IV, 549, et Duk. ad Flor. I, 10, 5. Quum igitur vellet Qu. τῷ *conjicit* uti pro exemplo *insidentis sibi I*, cogebatur obviam ire errori, quo quis esset negaturus in ea voce duo esse I. Rectius propterea hoc fortasse loco scripseris *conicit*. Sic etiam vetamur cogitare de I supra cæteras litteras eminente, quales duplices vocales pariter et consonantes solent scribi in XII tabulis.

3. *Uulgus et Seruus*. In vocali U res eadem manifesta est sine ulla dubitatione ex recentiori more scri-

ni[1] placuisse *Aiio Maiiam*que[2] geminata I scribere:

bendi UULGUS et SERUUS, quum antiquitus scriberetur UOLGUS, SERUOS (quod docent et Noster, c. 7, 26, et Priscian., p. 554: « Romanorum... vetustissimi in multis « dictionibus, loco τῆς U, O po« suisse inveniuntur... et maxime « digamma antecedente... ut *seruos* « pro *seruus*, *uolgus* pro *uulgus*, « *Dauos* pro *Dauus*. » Vid. et Donatum ad Andriam, III, 4, 1). Quare in talibus grammaticis veterum locis puto duplex U esse retinendum; nam ne antiquius quidem illud V, quod solum veteres norant, satis rem demonstret æqualibus nostris, quippe pro consona acceptum plerumque; ut et hic et §. 7 in Quintiliano feci; cæterum sequens recentissimum et barbarum sane morem (τῶν j et v), ut magis perspicuum. Recte autem nos interpretatos *in se ipsas coire*, manifestum est loco modo citato, c. 7, 26, ubi pro eo est *in unum sonum coalescere et confundi*, cujusmodi quid habet etiam Cassiodorus ap. Putsch, p. 2292. Omne quidem hoc, quod *quæret* diligens ille Quintiliani grammaticus, planum fiet, si reputaveris consonantes fieri I et U, sed id ipsum modo (§. 10) parum videbatur agnoscere Quintilianus.

1. *Ciceroni... ut consonans*. Quo loco hoc sibi placere significet Cicero, quæri potest et debet. Regius quidem: « Hoc, ait, Cicero « præcipit in Oratore. » Debebat recentiorum editorum aliquis, Burm. maxime, aut locum *Oratoris* indicare, aut Regium in viam deducere. Equidem frustra quæsivi in Ciceronis libro, etsi talium observationum referto; de verbo *ajo* nihil inveniens nisi (c. 45) *ain'* dici pro *aisne*, alienum hinc. Neque puto, si in libro aliquo Ciceronis hac de re proditum esset, aut Quintilianum fuisse dicturum: *Sciat* (grammaticus) *Ciceroni placuisse*, quasi hæc esset reconditior quædam scientia, aut Priscianum eamdem rem tractantem Ciceronis non usurum auctoritate. Ille enim, sine ulla Ciceronis mentione, et p. 545 de industria agit de geminanda littera I, et p. 739 hæc prodit: « in vetustissimis invenies scriptu« ris... eiius, Pompeiius, Vulteiius, « Caiius. » Puto autem observatum hoc de duplici I esse aut in ipsa Ciceronis manu, sicut narrat Qu. *de causa* et *divisione*, I, 7, 20, aut in ejus sermone familiari. Cæterum de Ciceronis sententia consule et notam seq. extr. Hæc geminata antiquitus littera I vel inde apparet quod I inter duas vocales semper priorem syllabam producit in *eodem* vocabulo, quum in *duobus* brevis esse possit ante I consonam, v. c. *Ante Jovem nulli subigebant arva coloni* (Georg. I, 125); quod et Priscianus tangit l. c., et multi in opere Putschiano. Ubicunque vero geminabitur I in talibus, ibi non trisyllaba erunt hujusmodi vocabula, sed disyllaba, ut alterum I sit consonans priorem finiens syllabam, alterum item consonans inchoans posteriorem; possit enim, simplici I, pronunciare quis A i o, Ma i am.

2. *Aiio Maiiamque*. Goth. (paulo aliter quam Gesn. memorat) *Aiio*, *aii*, *aiiamque* (plane ut Joann.) Guelf. *aiio* omisso secundo exem-

quod si est[1], etiam jungetur ut consonans. Quare discat 12 puer, quid in litteris proprium, quid commune, quæ cum quibus cognatio: nec miretur, cur ex *Scamno* fiat *Scabellum*, aut a *pinna* (quod est acutum) securis utrinque habens aciem *Bipennis:* ne illorum sequatur errorem, qui, quia a pennis duabus hoc esse nomen existimant, *pinnas*[2] avium dici volunt. Neque has modo 13 noverit mutationes, quas afferunt declinatio[3], aut præ-

plo. Cætera varietas, quæ est plurima, apud Burmannum videnda. Turnebus (Advers. XIX, 12) unde tam certo resciverit, legendum esse *aiit, aii, aiiamque* et *Maiiamque* falso legi, velim doceri. Regii apud me valet fides, narrantis in vetusto exemplari esse receptam. Neque tamen negligenda, quam Philander, nescio unde, affert scripturam *Maiiam Aiiacemque.* Sic enim Velius Longus p. Putsch. 2219: « Cicero... et *Aiiacem* et *Maiiam* per duo II scribenda existimavit. »

1. *Quod si est.* Guelf. *quod sic*, sine *est*, quod, si consulto scriptum est (nam Voss. 1 sæpe consentiens cum Guelf. dat *quod sic est*, ut possis cogitare de mero librarii errore in *sic* pro *si*), non displiceat. Tum *quod* est *quia*, propterea videl. esse hoc observandum et sciendum, quod *sic*, si hoc ita scribatur, sequatur etiam consonantem esse I. *Quod si est*, dicitur pro *quod si sit*, in recepta. Vid. c. 5, 13, et Cic. Tusc. V, 5. *Quod si est*, etc.

2. *Pinnas.* Guelf. *pennas* et sic certatim Codd. qui quidem omnes videntur hoc dare, nisi quod de quibusdam tacet Burmannus, ubi receptam esse, optes magis, quam credas. Nihilominus unice verum est *pinnas*, quod, si recte de Andreana tacuit Gibs., jam in ea legitur: sin, ab Aldo ex ingenio repositum videtur. In hujus vocabuli vicinia etiam mendum aliquod latere puto. Regius quidem *quia* conjunctionem pro supervacua voluit expungere; sed, quomodo recte ea careremus, non docuit; et ego in tam culto scriptore offendor hisce: *qui quia a.* An a Quintiliano pro *existimant* profectum est *existimantes?* Tum libentissime ejicerem *κακόφωνον* istud *quia.* — *Pennas* omnes nostri Codd. habent. Ed. — *Pinnas... dici volunt.* Ignorantes plurimam vocalium, omniumque adeo litterarum in se vicissim abeuntium mutationem, hujusmodi homines *bipennem* a *pinna*, quod verum est etymon, derivare non audent, sed, *pennam* demum vocis hujus fontem agnoscentes, *pinnas*, notam sibi pariter in lingua vocem, præter omnem usum, avibus assignant. Neque tamen ab omnibus hæc diversitas significationis *pinnæ* et *pennæ* agnoscitur.

3. *Declinatio.* In genere de flexione, etiam verbi. Sic infra, §. 22: « Nomina *declinare* et verba. » Sic et *πτώσεις* verbi pariter ac nominis dicit Arist. De Interp. c. 2: *πτώσεις ὀνόματος.* c. 3: *πτώσεις ῥήματος.* Et fere ita grammatici veteres Putsch.

positio, ut *secat secuit, cadit excidit, cædit excidit*[1], *calcat exculcat*: et sic a *lavando lotus*, et inde rursus *illotus*[2], et mille alia; sed et quæ rectis quoque casibus ætate transierunt: nam ut *Valesii* et *Fusii*[3] in *Valerios Furiosque* venerunt; ita *arbos, labos, vapos* etiam et
14 *clamos* ac *lases*[4], ætatis fuerunt[5]. Et hæc ipsa S littera ab his nominibus exclusa, in quibusdam ipsa[6] alteri

1. *Cædit, excidit*. Posterius pro *cecidit* restitui ex vett. edd. ut Loc. Viart. Venet. 1494, Ald. (in novissima apicem, productionis indicem super i in *excīdit*, quum in priore *excĭdit* correptionis nota litteræ i sit inscripta, perperam *excindit* interpretatur Burm.) quum Goth. (tac. Gesn.) ut et Guelf. dent *excudit*, quod ex quibusdam præterea Codd. memorat Burm.; sed et ipsum Nostrum *excidit* ex Alm. Quomodo Codd. et Jenson. scripturam *excudit* esse optimam possit suspicari Gesn. non assequor; neque enim puto quemquam veterum *excudere a cædendo* derivasse, sed erat error librarii, qui nollet idem, quod modo, scribere vocabulum. In hac quidem nostra scriptura nonnisi unum mutationis a declinatione ortæ exemplum proponitur, quum tria alterius a præpositione compareant, sed id in neutram partem est momentum. — *Cædit excidit*. Ita R. 2. At R. 1, *excudit*. CAMP. *exscindit*. CAP. *cecidit*. Analogia nobis postulare videtur *excīdit*, et V. C. Sp. assentimur. ED.

2. *Lotus et inde rursus illotus*. Fortasse pro *lotus* scripsit Qu. *lautus*, ut eo aptius deinde diceret *inde rursus illotus*. Potest tamen nova mutatio nonnisi in *l* pro *n* posito in *illotus* versari.

3. *Fusii... Furiosque*. Vide Livium III, 4, 1.

4. *Lases*. In hac voce, *lares* æque possis cogitare, ac *laser*, posterius quidem verosimilius ob cætera in *r* nunc desinentia. Sed Scaurus p. Putsch. 2252: « Lares quos (anti« qui) Lases », quod et Varro confirmat de L. L. lib. V, p. 52.

5. *Ac lases, ætatis fuerunt*. Guelf. pro his *lases ac fuerunt*. Voss. 1, 3, *lases et as fuerunt*. Vett. edd. pleræque *ac lases* omittunt. Mihi suspectum *ætatis*, quod conjicio natum ex insolentiore *ac lases*, quod abest a tot edd. ut et Codd. Voss. 2. Alm. Bodl. Sic mox (§. 15) pro *Burrum*, quod omittunt, dant quidam libri *proprium*, ut notius, sed alienum, quod deinde cum vera scriptura male fuit junctum. — *Ac lases*. Hæc verba omittit et Turic. Cod. SPALD. in Præf., p. 84. — *Ac lases*. Hæc verba omittunt R. 2 et CAMP. R. 1 habet: *atque ipsa lases as fuerunt*. ED. — *Ætatis fuerunt*. Explices, suam ætatem habuerunt, ubi dicerentur. Est tamen insolens locutio.

6. *Ipsa... ipsa*. Possis mirari tantulo intervallo Qu. bis hanc vocem posuisse. Sensus quidem non plane idem utrobique. Prius explica, *de qua nunc agimus*, deinde *vicissim*, ut antea *r* ei successerat.

successit: nam *mertare* atque *pultare* dicebant: quin *fordeum fœdusque*[1], pro aspiratione *vav* simili[2] littera utentes: nam contra Græci aspirare solent[3], ut pro

1. *Fordeum fœdusque... utentes.* Pro *hordeum* et *hœdus* veteres dicebant *fordeum* et *fœdus*, qualem mutationem etiam in recentibus linguis observamus. Exemplum e multis evidens sit Francogallorum antiquior præpositio, in multis adhuc libris inventa et in ipso Academiæ Lexico posita, *fors* pro *hors*, propior illa suæ origini *foris*, Latinæ voci. Vid. Servium ad Æn. VII, 695.

2. *Vav simili.* Pro *vav* Guelf. *vel* cum omnibus fere Codd. *Vav* de mera Regii conjectura receptum; ingeniosissima tamen illa et verissima; nisi forte malis: *vav vel simili*, etc. — *Vav. simili.* Turic. cum Alm. *velut simili.* Buttmannus vocem hanc sive *vav*, sive *vel*, sive *velut*, abjici malit, ut jam legatur « pro aspiratione simili » (videl. ipsi ei, in cujus locum subit, aspirationi similis est littera F) « littera. » Hanc sententiam fortasse etiam ex recepta efficias, transponendo saltem « simili vav », ut *vav* sit, non quidem dativus pendens a « simili », sed ablativus ab « utentes. » Solet enim sic loqui Qu. « C littera » ut hic « vav » (vel F) « littera. » Obr. sic: « velut simili « F littera. » Spald. in Præf. p. 84. — Cæterum quod *vau similem litteram* appellat, ubi *vau* indeclinabile dativo vel genitivo casu est intelligendum, ostendere videtur non ipsum in talibus pronunciatum fuisse digamma Æolicum, sed prope accedentem sonum qualis est τῆς F Latinæ. Quamquam Priscian. p. 560: « Habebat, inquit, autem « hæc F littera hunc sonum, quem « nunc habet U, loco consonantis « posita. » Hoc enim si verum est, non *vav simili*, sed *ipsa vav littera*, usi sunt dicentes *fordeum*. Fortasse tamen proxime ad veritatem accedas hæc tenendo: Antiquissimi Romani *vav* in talibus pronunciabant, recentiores, quamquam retinentes F in *fordeum* etc., forma litteræ, quæ jam alium sonum asciverat, decepti aliter efferebant, novissime f abibat in h. Tantum saltem e Gatakeri (opp. p. 5, 6) et Fosteri, supra (ad §. 7) citati, argumentis persuasum est mihi, F sonum V Gallicæ et Anglicæ; U consonantem autem W Anglicæ habuisse Ciceronis et ipsius quoque Quintiliani tempore, quod exemplo nominis *Fundanii*, mox legendi, plane liquet, et ipse Priscianus manifesto agnoscit, p. 543, 545. — *Vau simili.* Hanc vocem nulli Codd. agnoscunt; et ex sola conjectura Regii proficiscitur. Edit. Hackiana, 1665, habet F. Alii omnes legunt *vel*, seu *velut simili.* Nihilominus agitur h. l. de digammate Æolico, quod est nostrum *v*, et Latina littera F appellata consonans a Varrone, et Didymo *vau*, ut docet Priscianus. Quapropter servanda est Regii lectio. Ed.

3. *Aspirare solent.* Omisi post *solent* litteram Græcam Φ a multis ut et Gesnero appictam, et in ipsis quibusdam Codd. comparentem. Guelf. ita: *aspirare hei* (pro *ei* sane) *solent.* Sic etiam Voss. 3 et Bern. nisi quod expresse dant *ei*. Recte

Fundanio[1] Cicero testem, qui primam ejus litteram dicere non posset, irridet[2]. Sed B quoque in locum aliarum[3] dedimus aliquando, unde *Burrus*, et *Bruges* et *Belena*[4]. Nec non eadem fecit ex *duello bellum*,

dici mihi non videtur, *aspirare litteræ* Φ (et duriusculum etiam hoc est, quod Φ est dativo casu accipienda), quis enim potest τῷ Φ non aspirare? Sed sive *ei* retinetur e Codd. ut et intelligatur illa, de qua agitur, F littera; sive sine pronomine absolute dicuntur *aspirare* Græci, sensus est manifestus: «Nos « pro aspiratione F ponimus, Græ« ci, contra nimium aspirant, ut et « F sic ut *ph* efferant, quum de« beant ut W Germanicum.» Mecum facit Badius, causam, quare omiserit Φ, in nota exponens. — Litteram Φ habent R. 2 et Capp. *Ed.*

1. *Pro Fundanio... irridet.* Nonnisi pauca hujus orationis fragmenta supersunt. Græcus erat testis, qui diceret in Fundanium, neque posset proferre eam litteram, Romanis peculiarem, quæ signabatur F, et respondebat W Germanorum. Mutabat igitur pronunciando eam sua, quam Romani vicissim ignorant, Φ.

2. *Posset, irridet.* Dubites de *posset* propter consequentiam temporum, quæ videatur poscere *possit*, ut et Loc. et Rusc. dant, et est in Voss. 3, item in Guelf. e correctione, quum antea fuisset *posset*. Puto autem veram esse scripturam: *posset*, quod non tam pendet ab *irridet*, quam ab ipso Qu. subjicitur. Etiam *poterat* locum habebat, nisi quod *qui* dictum est pro *cum*, ubi conjunctivus aptior ob causæ quamdam significationem.

3. *In locum aliarum.* Goth. (tac. Gesn.) *vim aliarum*, ut B sensum habeat dativi. Sic et Voss. 2, si recte conjicio; Burm. enim ponit *tum aliarum*, sed ob magnum in cæteris Voss. 2 et Gothani consensum suspicor male eum ductus diremisse, ut pro *uim* legeret *tum*. Saltem hoc dare voluit quem describebat librarius.

4. *Burrus... Belena.* Cic. Orator. c. 48: «*Burrum*» (pro quo *Purrum* Ern. ex ed. Venet., nescio quam recte) «semper Ennius, nun« quam *Pyrrhum*. Vi patefecerunt *Bruges*, non *Phryges*.» *Belenam* Regius et Pomponius Lætus in ed. Venet. 1494 intelligunt *Helenam*, ut B pro aspiratione suffecta sit, quod fieri poterat postquam illa ipsa in Æolicam litteram abierat. Ingeniosior tamen et fortasse verior Cannegieteri, in dissertatione de Aviano, p. 257, ratio, qui *Velinam*, tribum rusticam, interpretatur, memoratam Ciceroni, Horatio et Persio. Sic *Boltiniam* tribum dictam pro *Voltinia* docet idem ex lapide apud Gruterum. — *Belena.* Guelf. *belena* (et sic etiam Priscian. qui loco nostro utitur, p. 547) pro *Balæna*, quod post Victorii correctionem obsedit edd. Codd. quidem omnes puto *Belena* dant, etsi negligentius observatur eorum varietas in h. v. Recte Cannegieterus negat, *aliquando* potuisse dici de *Balæna*, et ipse Priscian. l. c. *antiquissimos* ait ita locutos memorari a Quintiliano. — R. 1, 2, Camp., *Belena.* Cap., *Balena.* Ed.

unde *Duellios* quidam[1] dicere *Bellios* ausi. Quid *stlo-*
cum[2] *stlitesque?* Quid T litteræ cum D quædam cogna- 16

1. *Duellios... Bellios.* Guelf. *duellos... bellosos* et plane sic Bodlei. alii aliter, nullus tamen receptam dat, sed plerique *duellos... bellos*, unde post Colomesium Gesnerus conjicit, non de propriis nominibus agi, sed de adjectivis, et respici locum quemdam Nævii, servatum in Glossa apud Fornerium, ubi *virgines duellæ* sunt dictæ. Ego receptam veram puto. Vid. notæ sec. partem. Et facile in nominibus hisce peccabatur a librariis, quum tamen veræ scripturæ sint vestigia in Voss. 1. *Duillios*, in Voss. 3 et Bern. *Duillos.* Favent quidem hæ scripturæ Merulæ, ad Ennium, p. LIX, conjectanti pro *Duellium*, *Bellium* apud Cic. esse legendum: *Duilium, Bilium.* Sed in tanta vocalium harum, E et I, apud antiquiores fluctuatione hoc equidem necessarium non duxerim; cæterum acquiescens iis quæ de recta hoc nomen scribendi ratione disputant VV. DD. quos enumerat Drakenb. ad Liv. II, 58, 2. — *Unde Duellios quidam.* Cic. Orat. c. 45: « Quid vero licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora? nam ut *duellum*, bellum, et *duis*, bis, sic *Duellium* eum, qui Pœnos classe devicit, *Bellium* nominaverunt, quum superiores essent semper *Duellii.* » Hujus Ciceroniani loci memorem fuisse, quum hæc scriberet, Qu., multa faciunt, ut credam. Eadem est argumentatio a *duellum* ad *Duellios;* audacia judicatur esse in hac mutatione, quæ tum maxime apparet, si *propria* nomina mutentur; vocabulum, in quo sit mutatio tam audax, h. l. ex orationis ordine oportet esse posterius, ut usitatum fuerit *Duellii*, insolens *Bellii*, quod secus est si, cum quibusdam, intelligamus mutata (velut a Nævio) adjectiva *bellus* et *duellus.* Præterea ut in exemplo modo allato, *Bruges*, Ciceronem secutus Quintilianus a nemine facile negabitur, ita ne hic quidem ejus memoriam omisisse est putandus. Quod autem plurali utitur, *Duellii*, quum Cicero nonnisi unius nomen ita mutatum memoret, id quidem, in mentione rei minus diligente, non moror. — Codd. RR. 1, 2, 3, 4 habent *duellos... bellos.* Ed.

2. *Stlocum.* Guelf. *scloectum.* Goth., si rectum fuit et Gesn. et meum silentium, cum edd. multis, ut et Gesn. *stlotum*, pro quo Regius malebat *stlatum*, quod deinde aliquot edd. receperunt. *Stlocum* habet Cod. Alm. et Britt. duo, si recte tacuit Gibs. Hoc verum puto, cum *stlotum* usquam apud veteres legi equidem non meminerim, et *stlatum* ipsum quoque auctore careat; *stlatam* et *stlatariam* dici constat. Facilior etiam transitus litteræ *t* in *c* et vicissim, quam *a* in *o*. Illas in Codd. vix posse internosci, sciunt qui Codd. tractarunt. *Stlocum* autem pro *Locum* fuisse usurpatum tradit Festus p. Dacer 528. Difficilis tamen est ratio accusativi *stlocum*, quum *stlotum*, *stlatum*, possit esse nominativus neutrius generis. Durum fuerit hic intelligere *dicam* quod regat accus., quum mox *cognatio* sit, nominativo casu, aut repetere accus. a verbo *ausi dicere.* Simplex fuerit medela, scribere

tio? Quare minus mirum, si in vetustis operibus urbis nostræ, et celebribus templis legantur *Alexanter* et *Cassantra*. Quid O atque U permutatæ invicem? ut *Hecoba* et *notrix*[1], *Culchides* et *Pulyxena*, scriberentur: ac, ne in Græcis id tantum notetur, *dederont*, ac *probaveront*. Sic ὀδυσσεύς, quem Οὐδυσσέα[2] fecerunt Æoles,

stlocus, neque violenta illa. Vid. III, 6, 25.—*Quid... stlitesque. Stlites* pro *litibus* in vetustis marmoribus legimus. *Stlocum* autem pro *loco* in usu fuisse docet Festus, ut et *Stlata* genus navigii, a *latitudine* dictum. *Quid?* solet dici a veteribus, quum longiorem enumerandarum rerum seriem strictim tangunt. Sic Virgil. Georg. I, 105. *Quid dicam, ...qui... Insequitur,* ubi est plena locutio, quum deinceps, v. 111, abrupta (ut hic): *Quid, qui... depascit.* Noster I, 7, 27: *Quid, quæ scribuntur,* plene autem I, 7, 25: *Quid dicam vortices.* Neque alia est ratio tritissimæ formæ *Quid? quod.* « *Quid* « est elegans et apposita transitio- « nibus particula, ac pronunciando « magis intelligitur », ut ait Jo. Fr. Gronovius ad Liv. XXVIII, 41, 12. Habet tamen difficultatem h. l. accusativus *stlocum* post *Quid,* quum mox, post idem, sit *cognatio,* nomin. casu. — *Stlocum* habet ed. Camp. Item Hack., 1665. At R. 1, 2, et Cap., *stlotum.* Ed.

1. *Notrix.* Nihil variatur a Codd. Recte tamen hæret Regius, neque post eum quisquam meliora commentus est. Quum adhuc nonnisi Græca se notasse, significet Qu., pro hoc *notrix* aliud vocabulum, et quidem nomen aliquod, ni fallor, ex mythologia Græca, cujus οὐ fuerit mutatum in ο, necessario plane requiritur. Quod dant Viart. et Badius, neque tamen hic in notis monito lectore, *nox*, alienum et ipsum, poterat quodammodo videri ad rem pertinere, quum υ Græcorum abierit in ο. Sed opus est vocabulo manifeste Græco, neque quod in constanti usu habuerit ο. Vocem *notrix* omisit Gedoynus.

2. Ουδυσσία. In Codd. quidem hic parum præsidii. Guelf. *o dissea* Goth. (tac. Gesn.) *odyssea.* Ille lacuna docere videtur, intercidisse aliquid. Ὑδυσσία, quod post Regii conjecturam receperunt aliquot edd. ut et Gesn., auctoritate quidem caret omni. Vid. tamen Kœn. ad Gregor., p. 275; item Villois. Anecd. II, 169 seqq. ej. Proll. ad Hom., p. 49 de Tzaconum pronunciatione. Cæterum pro *Ulyssem* Guelf., cum sat multis Codd., *Ulixem,* quod verum puto, sed vix erat operæ pretium aliquid mutare. — Οὐδυσσία. Οὐ in talibus apud Æoles corripitur, ut et apud Homerum Odyss. XVI, 337: ἀλλὰ βούλεσθε, in quo loco tamen video Wolfium nuper maluisse βόλεσθε. Priscian. p. 554: « Æoles θουγάτηρ dicunt pro θυγά- « τηρ, οὐ corripientes, vel magis υ, « sono u, soliti sunt pronunciare, « ideoque ascribunt o, non ut diph- « thongum faciant ibi, sed ut so- « num υ Æolicum ostendant. » Vid. I, 7, 11.

ad *Ulyssem* deductus est. Quid? non E quoque I loco 17
fuit? ut *Menerva*, et *leber*, et *magester*, et *Dijove* et *Vejove*[1], pro *Dijovi* et *Vejovi?* Sed mihi locum signare

1. *Dijove... Vejovi.* Quæ hic legimus sunt de conjectura Regii constituta. Levi fluctuatione hæc fere dant Codd. ut Guelf. *dii iove victore non di iovi.* Ingeniosissime profecto probabilem sententiam, et propter obsoleta vocabula corruptioni obnoxiam, effecit Regius. Neque tamen specie caret, quod Merula (ad Ennium, p. LVIII) suadet ex scriptura antiquissimi apud se libri, sic habentis : *diuone victore, pro diuoni.* Vult enim ille ita constituere locum : *duone victores, pro duoni. Duonus* autem tum diceretur pro *bonus*, more, de quo egimus ad §. 15. Adjuvant conjecturam hanc Voss. 1, 3, dantes manifesto *victores* et *duoui.* Regianæ quidem repugnat mira omnium Codd. in voce *victore* constantia, quodque nonnisi unum in omnibus Codd. repetitur vocabulum, quum Regius cogatur scribere *Dijovi et Vejovi.* Neque in *Dijove* et *Vejove* tam manifesto apparet I mutata in E, quum possis accipere ablativum, contra, *duone victores* dici pro *duoni victores* unusquisque videt, et repeti *victores* non est opus, quum mutatio sit in sola voce *duone.* Tamen nescio quid jejunum habent *boni* illi *victores*, quum *Dijovis* et *Vejovis* mentio in reconditis augurum formulis videatur appositissima et digna inprimis diligentis grammatici investigatione. *Dijovi victori* pro *Jovi victori*, cujus ædes Romæ fuit, aptum foret, nisi tum repetita voce *victori* locus indigeret : *non* pro *pro* in Florentino esse ait Regius et Guelf. habet, multique præterea. Est tamen et *pro* in Codd., neque refert multum. — Pro *Dijove et Vejove, pro Dijovi et Vejovi*, Codd. RR. 1, 2, 3, 4, et alii habent *Dijove victore pro Dijovi.* Ed. — *Dijove... Vejovi.* Gellius V, 12, narrat in antiquis augurum responsis animadverti hæc Deorum nomina. Probabile quidem fit ex ipsius eorum interpretatione, alterum faventem, iniquum alterum intelligi Jovem. Quamquam ipsi veteres distinguendo hæc videntur argutati, quum antiquitus *Diovis* vel *Dijovis* ipsum esset *Jovis* nomen. *Vejovis* mentio etiam apud Ovid. Fast. III, 429 seqq. qui Jovem juvenem interpretatur, ut videantur ipsi jam de significatione nominis dubitasse veteres, quod etiam significat Cic. de Nat. Deor. III, 24. *Vejovis* quidem templum Romæ erat; *Dijovis* etiam obscurius videtur numen fuisse, memoratum tamen Varroni non semel, et a *die* repetitum de L. L. lib. IV, p. 20. Cæterum I in E mutatæ multa exempla in antiquis marmoribus, v. c. in Duilii columna rostrata *navebous*, navibus, *exemet*, exemit. Retinebant antiquum morem, ut fit, rustici, quos *veam* pro via, *specam* pro spica dixisse narrat Varro de R. R. I, 2; I, 48. Vid. et Cic. de Orat. III, 12. *Dijovem* eleganti conjectura Livio restituit Henricus Valesius XXXI, 21, 12, ubi mire legitur : « ædemque *Deo Jovi* vovit. »

satis est; non enim doceo, sed admoneo docturos. Inde in syllabas cura transibit, de quibus in orthographia pauca annotabo. Tum videbit ad quem hoc pertinet, quot et quæ sint partes orationis; quamquam de nu-
18 mero parum convenit: veteres enim, quorum fuerunt Aristoteles [1] atque Theodectes [2], *verba* modo et *nomina* et *convinctiones* tradiderunt; videlicet quod in verbis vim sermonis, in nominibus materiam, quia alterum est quod loquimur, alterum de quo loquimur, in convinctionibus autem complexum eorum esse judicaverunt [3]; quas *conjunctiones* a plerisque dici scio, sed

1. *Aristoteles.* Hic in libro, qui inscribitur *de Interpretatione*, ad sententiam absolvendam necessaria esse ait *nomen* et *verbum*, ὄνομα καὶ ῥῆμα, ex his autem fieri orationem, λόγον, quæ sit una, aut significando unam rem, aut conjunctione, συνδέσμῳ. Vide capita libri citati priora quinque. Exemplum fuerit: Caius dormit, Caius et Sempronius dormit. Altera oratio una est, rem unam significando, εἷς λόγος ὁ ἓν δηλῶν; altera conjunctione *et*, ὁ συνδέσμῳ εἷς. Apparent tres illæ partes orationis traditæ, ut narrat Qu., ab Aristotele. τῷ συνδέσμῳ autem videtur omnes annumerasse particulas Aristoteles. Neque obstat, quod idem Aristoteles de Poetica, c. 20, enumerat octo μέρη τῆς λέξεως, quæ esse alius rationis primis statim exemplis manifestum est: στοιχεῖον, συλλαβή. Ibi enim vides de partibus *linguæ* vel *elocutionis* agi, non *orationis*.

2. *Theodectes*, Phaselide, Lyciæ vel Pamphyliæ urbe, oriundus, Platonis, Isocratis et Aristotelis discipulus; et rhetor et orator; item tragœdiarum scriptor. De ejus opere rhetorico dicetur ad II, 15, 10, in his verbis: *a quo non dissentit*, etc.

3. *In convinctionibus... judicaverunt.* In hisce error versatur, quem tamen ipsius Quintiliani puto. Dicas ex rationibus trium harum orationis partium faciendarum allatis ab eo, *convinctionem* hic dici significatione, qua nos in logicis *copulam* usurpamus. Ea autem est in ipso verbo; quamquam sola, nulla prædicati parte admixta, nonnisi in verbo substantivo; neque, post recensitum in orationis partibus verbum, opus est de *copula* separatim agere. In Aristotelis autem ratione, modo exposita, σύνδεσμον grammatico plane, non logico, intellectu usurpatum, apparet, ut opinor; ut sit reddendus per *conjunctionem*, vel, ut mavult Qu., *convinctionem*, non per *copulam*. Ex Quintiliani quidem opinione, nulla potest absolvi sententia sine convinctione, quod secus est in Aristotelis doctrina. Etiam Priscianus ait dialecticos duas solum partes orationis agnoscere, nomen et verbum, quia hæ solæ etiam per se junctæ plenam faciant orationem, p. 574.

hæc videtur ex συνδέσμῳ magis propria translatio. Pau- 19
latim a philosophis, ac maxime stoicis, auctus est numerus[1]: ac primum convinctionibus *articuli* adjecti, post *præpositiones*, nominibus *appellatio*[2], deinde *pronomen;* deinde mixtum[3] verbo *participium*, ipsis verbis *adverbia*. Noster sermo articulos non desiderat,
ideoque in alias partes orationis sparguntur[4]. Sed acce- 20
dit superioribus *interjectio*[5]. Alii tamen ex idoneis

Idem Aristoteli tribuit Varro de L. L. lib. VII, p. (Bip.) 106.

1. *Auct. est numerus.* Stoici quinque partes posuerunt, scil. *nomen*, *verbum*, *conjunctionem*, *articulum* et *appellationem*. Ed.

2. *Nominibus appellatio.* Diomedes, p. Putsch. 306: « Nomen est, « quo deus aut homo propria duntaxat discriminatione pronunciatur, quum dicitur ille Jupiter... « item Cato iste... Appellatio vero « est communis similium rerum « enunciatio specie nominis, ut homo, vir, taurus. »

3. *Deinde mixtum.* Guelf. hisce duabus vocibus *et* inserit, non male, quoniam novus quasi incipit recensus, quod ostendit novum verbum *mixtum*, ut dirimatur ab *adjecti* et priore isto *deinde*.

4. *Articulos... sparguntur.* Nullum in obscuro hoc loco a Codd. præsidium. Una, quæ invenitur, varietas hæc est quod Guelf. cum Alm. et Bern. dat *orationum* pro *orationis*. Venit in mentem ex hac scriptura exculpere: *in alias partes orationem partiuntur:* videlicet grammatici nostri. Sed sublata in *orationis* littera S etiam minus intelligitur, quomodo e *partiuntur* factum sit *sparguntur;* et displicet quam maxime *partes... partiuntur.* Etiam *non*, ante *desiderat*, ægre fero. Ideone, *quia* lat. sermo *non desiderat* articulos.... sparguntur? Intelligerem si, *quia sparsi essent*, non desideraret, quod existeret legendo *ideo quod* pro *ideoque*. Facilior paulo videretur etiam sententia si *non* abesset; ut *desiderat* significaret: *non habet.* — Pro *orationis*, R. 4, 5, habent *orationum*. Ed. — *In alias... sparguntur.* Insolens et obscura locutio, quod dicuntur articuli, propterea quod eos latinus sermo non desiderat, in alias partes orationis spargi. *Spargi* vix aliter interpreteris quam, *dividi*, ut nunc hac nunc alia parte orationis latina significari dicatur idem, quod Græci articulo suo significant. Exempla talis remedii, quo defectus articuli expleatur, afferunt Capper. pronomen *ille*, ut §. 11 legebatur « ab *illo* jacit » pro Græco ἀπὸ τοῦ jacit; Gesn. *alter*, quo idem reddatur, quod Græci dicant ὁ ἄλλος, quum *alius* significet ἄλλος. Et sane articulum in Latinis grammatici fere solent assignare pronomini ut Varro de L. L. lib. VII, p. (Bip.) 115. Vide et loca grammaticorum, quæ recenset index Putschianus.

5. *Sed... interjectio. Sed* quare dicatur, non satis apparet, nisi for-

duntaxat auctoribus[1] octo partes secuti sunt, ut Aristarchus, et ætate nostra Palæmon[2], qui *vocabulum*, sive *appellationem*, nomini subjecerunt, tamquam species ejus[3]. At ii, qui aliud *nomen*, aliud *vocabulum* faciunt, novem : nihilominus fuerunt, qui ipsum adhuc *vocabulum* ab *appellatione* diducerent, ut esset *vocabulum*, corpus visu tactuque manifestum, *domus*, *lectus*; *appellatio*, cui vel alterum deesset[4], vel utrumque, *ventus*, *cælum*, *deus*, *virtus*. Adjiciebant et *asse-*

te significatur pro articulis interjectionem a Latinis grammaticis recenseri, ad numerum partium explendum; et hoc fieri narrat Diomedes, p. Putsch. 275 : « Latini « articulum, Græci interjectionem « non annumerant. »

1. *Duntaxat auctoribus.* Malim transponi : *auct. dunt.* et sic Obrechtus, sed nullus codex adjuvat. Ald. et Sichardi quidem edd. *auct. octo dunt.* quod aptissimum. — *Duntaxat auctoribus.* De *duntaxat* vide me retractantem ad III, 8, 10. Confer Plin. Epist. IX, 34 : « Audio me « male legere, *duntaxat* versus. » Spald. in Præf. p. 84.

2. *Palæmon.* Guelf. *Palæmo*, ut et Bern.; sed apparet hanc scribendi rationem non esse secutum Quintilianum, ex loco I, 5, 60. — *Palæmon.* Q. Rhemnius Palæmon Vincentinus, Romæ sub Tiberio et Claudio grammaticam docuit, quod ad mores attinet, pessime audiens Suetonio de Grammatt. illustrr., c. 23. Ejus *artem* memorat Juvenalis VI, 453; it. VII, 215-219. Exiguas operis reliquias habemus, quæ inveniuntur in Grammaticis Putschianis a p. 1366-1386. Tribuitur ei etiam poëma *de Ponderibus et Mensuris*, editum a Burmanno inter Poetas minores, de cujus auctore ambigitur tamen. — *Palæmon*. Debebam referre h. l., Palæmonem ipsius Fabii fuisse magistrum, ex narratione scholiastæ Juvenalis ad Sat. VI, 452. Spald. in Præf., p. 84.

3. *Species.* Gesnerus pro hac voce scribi malit *specimen*. Equidem *speciem* simplicissimam medelam putem. Sed, quod sponte succurrerat, confirmat Voss. 2, omittens hæc : *tamquam species ejus*. Glossam redolent verba ista, allita fortasse ab eo, qui *subjiciendi* significationem Quintiliano inprimis peculiarem, vellet ostendere. *Subjicere* enim solet dicere, pro : sub alio quodam nomine comprehendere, non separatim recensere. Sic mox §. 21; et I, 5, 1; III, 6, 38; III, 6, 61, et sæpissime. Agetur de usu hoc verbi de industria ad III, 3, 6. — *Species.* Non satis apparet ratio nominativi hujus; pluralis tamen accusativus non potest intelligi, quia *vocabulum* et *appellatio* non sunt duæ res, sed unius rei duo nomina. Vid. not. sup.

4. *Alterum deesset.* Sic pro *deest* dedi ex eleganti scriptura Guelf., ut et Alm. Voss. 1, 3, Bern.

verationem[1], ut *heu*, et *attrectationem*[2], ut *fasceatim*, quæ mihi non approbantur. *Vocabulum*, an *appellatio* dicenda sit προσηγορία, et subjicienda nomini, nec ne, quia parvi refert, liberum opinaturis relinquo. Nomina 22
declinare et verba inprimis pueri sciant; neque enim aliter pervenire ad intellectum sequentium possunt; quod etiam monere supervacuum fuerat[3], nisi ambitiosa festinatione[4] plerique a posterioribus inciperent; et, dum ostentare discipulos circa speciosiora malunt, compendio morarentur. At si quis[5] et didicerit satis, 23
et, quod non minus deesse interim solet, voluerit[6]

1. *Asseverationem.... fasceatim.* Asseverat *heu* dum miserabili orationi ipsius, qui dicit, dolorem adjungit. *Fasceatim* significat attrectationem, quia talibus adverbiis utimur, quum singulas res aut manu aut mente quasi apprehendimus et contrectamus.

2. *Attrectationem.* Guelf. *tractationem*, et sic Codd. pæne omnes. Unde sit *attrectationem*, ignoro, quum et vett. edd. pleræque habeant aut *tractationem*, aut, pejus etiam, *attractionem*. Verissimum tamen est receptum, et in rariori voce facillime syllaba *at* hauriebatur ab antecedente *et*.

3. *Superv. fuerat.* Guelf. *erat*, cum Alm. et Obr. quod sane præstat. —*Erat* quoque legitur ap. R. 1, 3, 4; quapropter reponerem. Ed.

4. *Ambitiosa festinatione.* Videor mihi et hic agnoscere recentiorem illam, de qua ad I, 2, 22 egi, *ambitionis* significationem. Non enim tam parentum et discipulorum amorem hac festinatione captat magister, quam suam gloriam, qui ostentat discipulos suos circa speciosiora. Bene igitur Gedoynus: *précipitation fastueuse.*

5. *At si quis.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *Atqui s. q.*, cum Voss. omn. Turic. et Bern. Et sic puto omnes habere Codd. quamquam de Britannicis Gibs. tacet, et de Alm. Burm. Regius hic objectionem esse negat, propterea que *qui* eradendum suadet. Vett. edd. ut Ven. 94, Ald. Viart. (quum hic cæteroqui presse sequatur Regium) retinent *Atqui.* Et Regii ratio nulla est, quum *at* pariter obloquatur. Et sane opponitur solitæ magistrorum in parvis negligentiæ, diligentia navi alicujus præceptoris. Saltem operæ pretium non erat, puto, contra Codd. aliquid novare. Reliqui tamen, quod obtinuit. — R. 1, 2, *atqui.* Ed.

6. *Et... voluerit.* Guelf. ante *vol.* repetit *et* cum quibusdam. Quod autem Burmannus, cum eoque Lochmannus, l. c., p. 11, putat, priore loco potius expungendum esse *et*, id æque probabilem rationem criticam non habet, quod ibi *satis* præcedit, hic *solet;* sententiam au-

docere quæ didicit, non erit contentus tradere in nominibus tria genera, et quæ sint duobus omnibusve com-
24 munia. Nec statim diligentem putabo, qui *promiscua*, quæ *epicœna* [1] dicuntur, ostenderit, in quibus sexus uterque per alterum [2] apparet, aut quæ feminina positione *mares*, neutrali *feminas* significant; qualia sunt,
25 *Muræna*, et *Glycerium*. Scrutabitur [3] mille præceptor acer atque subtilis origines nominum; ut quæ [4] ex habitu corporis *Rufos Longosque* fecerunt (ubi erit aliud secretius, ut *Sullæ* [5], *Burrhi*, *Galbæ*, *Planci*, *Pansæ*, *Scauri*, taliaque), et ex casu nascentium; hinc *Agrippa* [6], et *Opiter*, et *Cordus*, et *Postumus* erunt: et ex iis, quæ post natos eveniunt; unde *Vopiscus*. Jam

tem alieniorem. Quo enim referas *non minus*, nisi intelligas *voluntatem* docendi *non minus* deesse interdum, quam *facultatem?* Abest autem revera posterius *et* Gothano, ut et aliis procul dubio.

1. *Quæ epic.* Goth. (tac. Gesn.) et Guelf. omittunt *et* (quod ins. Gesn. et alii), cum sat multis Codd. et edd.; neque necessarium puto. *Promiscua* primus dixisse videtur Qu., ut opus esset solitum addere vocabulum artis. Si utrumque fuit in usu, non facile dicas, quare utrumque posuerit, quum præsertim alterum esset Græcum. Vid. I, 5, 4: « voc. quæ ὑφ. — *Epicœna*. Ἐπίκοινα. Græci ita vocant voces promiscui generis quæ utrumque sexum sub altero genere comprehendunt. Ed.

2. *Per alterum*. H. e. per alterutrum, sive unum. Sic *hæc aquila* dicitur, sive femina intelligitur, sive mas; et *hic passer* eodem modo.

3. *Scrutabitur... ex variis causis*. In loco adeo turbato et impedito officio meo satisfecisse mihi videbor, si varietatem Cod. Guelf. et, ubi neglecta fuerit, quorumdam aliorum, cum lectore communicavero. — *Scrutabitur... ex variis causis*. De nominum horum ratione etymologica consulendus est Thesaurus Gesneri, ut et Fabrianus ejusdem. — *Mille*. Burman. conjicit *ille*, ut alibi sæpius scribit Quintilianus fortasse verius, sed sine auctoritate. Ed.

4. *Nominum ut quæ*, Guelf.: *nominum quæ*. — *Rufos Longosque*. Ita R. 2 et Camp. R. 1, *ut Allobros Cicero Rufos*: unde Cap. et ed. Varior., *Cicerones*, *Rufos*. Ed. — *Ubi* pro aliorum *nisi*, etiam Guelf. dat. — Cap. *nisi erit*. Ed.

5. *Secretius, ut Sullæ*. Guelf.: *secretius sille*. — *Planci*. Goth. et Camp., *plauti*. — *Taliaque et ex*. Goth., *taliaque ex*.

6. *Hinc Agr.* Goth., R. 1 et Camp., *hic Agr.* — *Cordus*. Goth., *Codrus*. *Et ex* iis. Goth., *et his*. Camp., *et iis*.

Cottæ [1], *Scipiones*, *Lænates*, *Serani* [2] sunt, et ex variis causis. Gentes quoque ac loca, et alia multa reperias 26
inter nominum causas. In servis jam intercidit illud genus, quod ducebatur a domino, unde *Marcipores* [3], *Publiporesque*. Quærat etiam, sitne apud Græcos vis quædam sexti casus, et apud nos quoque septimi; nam quum dico [4], *hasta percussi*, non utor ablativi natura; nec

1. *Cottæ*. Goth. Cod. habet *Cotta*.

2. *Serani*. Goth., *sera*. — *Ex variis caus*. Goth., *ex his variis caus*. Consulendus est de toto hoc loco J. Fr. Gronovius, qui eum sine magno aliquo facinore restitui posse negat, suam autem emendationem proponit, apud *Burm*. Capp. et Gesn. *Burm*. quidem ipse pro *mille* eleganter conjicit *ille*, modo absit *mî*, contractum ex *mihi*, unde B. repetit *m*, ratione sane contorta neque necessaria, quum ex ultimis *ur* potuerit error hic facile nasci. Pro *aliud* Gronov. malit *aliquod*; et *Vopiscum*, ob eam, quæ apud veteres legitur, nominis rationem, transponendo referri vult ad appellatos ex casu nascendi. *Cottæ* nomen Valla quidem, Pomponius et Regius ab iracundia et torvitate oris dictum perhibent, auctore tamen allato nullo, ut suspicer eos huc traxisse quæ Festus tradit de *Cossorum* nomine. Negligitur autem fere Codd. Joann. Voss. 1, 3, scriptura *contra* pro hoc nomine, quam defendunt ii quoque Codd. qui dant *Cotta*, singulari numero. Sensus quidem mihi videtur existere probabilis si retineatur simul Joann. et Voss. 1. *Nam* pro *Jam* et omittatur *et* inter *sunt ex*, cum Regio, Obrechto, et quibusdam aliis. « Nam contra *Scip. Læn. Ser.* « sunt ex variis causis », quum adhuc fuerint recensitæ unius generis causæ. Quæ in Goth. neglexit Gesn. hæc sunt: Pro *secret. ut Syllæ* Goth.: *secret. Syllæ. Burrhi*: *Bruti. Planci*: *plauti. hinc*: *Hic*. et *ex iis*: *et iis. post nat.*: *post hos nat. Cottæ*: *Cuta*. Quod autem *et Cordus* omittere ait Burmannum, is error est typographicus in fronte operis emendatus. Nunc demum moneor a Celeb. Schneidero, *Cottam* esse antiquum *capitis* nomen, auctoribus Hesychio in v. *φροκόττα* et Polluce II, 29. Nam a *κότῳ*, *ira*, repetere nequaquam placet.

3. *Marcipores*. Hujusmodi nomina ob luxum Romanorum, servorum legiones alentium, obsolevisse significat Plinius, l. XXXIII, 6. Olim enim quum singulis servis essent contenti, satis a prænomine domini designabatur uniuscujusque servus. Est autem *Marcipor* pro: Marci puer, h. e. servus. Corripitur penultima in *Marcipores*, auctore Prisciano, p. 700.

4. *Nam quum dico... dativi*. Ablativum, quem appellant, instrumenti eumdem casum esse negat, quam qui cum præpositione struatur, assentiente Diomede, p. Putsch. 277, refragante Prisciano, p. 673, 74. Ablativum autem ab omnibus agnitum Græcis non tribuunt, cujus vim per genitivum explicari tradit Diomedes, l. c., per genitivum et

27 si idem Græce dicam, dativi [1]. Sed in verbis quoque quis est adeo imperitus, ut ignoret genera, et qualitates [2], et personas, et numeros? Litterarii pæne ista sunt ludi et trivialis scientiæ. Jam quosdam illa turbabunt, quæ declinationibus non tenentur [3]. Nam et quædam, *participia*, an *verbi appellationes* [4] sint, dubitari potest,
28 quia aliud alio loco valent, ut *lectus* et *sapiens*. Quædam verba appellationibus similia, ut *fraudator, nutritor* [5].

dativum Priscianus, loc. cit. Vide Nostr. I, 5, 59.

1. *Dativi*. Auctoribus Guelf. Alm. Goth. et editionibus Locat. et Rusc. omisi aliarum edd. importunissima Græca, τῷ δορὶ, quæ si essent a Quintiliano, verbum *percussi* saltem etiam Græce esset redditum. Quod cæteri Codd. ea verba omittere non narrantur, eam conferentium puto, ex parte saltem, negligentiam. Voss. 2, cum Goth., Bernens. autem et Voss. 1, 3, cum Guelf. nimis solent conspirare. — Post *dativi* Cap. inserit τῷ δορὶ, quod nec in Regiis Codd. reperias, nec in edit. *Camp*. Ed.

2. *Genera, et qualitates. Genera* verborum, quæ et *significationes* appellant Diomedes et Priscianus, etiam nostri ævi grammatici audiunt *activum, passivum, neutrum, deponens; qualitates* autem vario sensu dicuntur, quum Charisius apud Putsch., pag. 138, videatur *modos* quodammodo intelligere, dum *qualitatem* dispescit in *finitam* « quæ notat certum numerum, certum tempus, certam personam, « ut *ego scribo*. *Infinita* est, quæ « nihil certum habet, ut *tegere* et « *scribere*. » Ipse tamen mox, p. 142, agnoscit præterea modos, interque hos *perpetuum*, qui idem est atque *infinitivus* (Diomed. p. 331), ipsosque adeo *modos* vocari etiam *qualitates* ait p. 143. Cum eo igitur facit Qu. Vide I, 5, 41. Cæterum constantior usus grammaticorum veterum est, *qualitates* verborum appellantium quatenus sunt Inchoativa, Frequentativa, etc. Eæ hodie, Prisciano auctore, sunt *species*, quæ tamen et *formæ* dicuntur Servio, p. 1789, et Maximo Victorino, p. 1948.

3. *Tenentur*. Guelf. *teruntur*, cum Voss. 1, 2, 3, Bern. Alm. Joann. *terentur* in uno Palatino, qui sane fons erroris. — R. 1, 2, *teruntur*. Ed. — *Quæ... non tenentur*, h. e., quæ flexione ipsa non sunt manifesta, quo pertineant. Sic Cic. pro Cluentio, c. 44: « Nullo argumen« to... crimen *tenebitur*. » *Tenere* est pro *deprehendere*. Quæ autem mox affert, exempli loco, ea cujus sint partis orationis, flexione, h. e. terminatione non apparet.

4. *Quædam verba app*. Guelf. cum omnibus, puto, Codd. *verba* inserit τοῖς *quæd*. et *app*. quod recte recepit Gesn., contra omnes, quantum video, edd. — *Verba*, R. 1, 2, et *Camp*. Ed.

5. *Ut fraudator, nutritor*. Quum dubitari vix possit, quin Quintil. in voce *nutritor* respexerit locum

Jam', *Itur in antiquam* [1] *silvam*, nonne propriæ cujusdam rationis est? nam quod initium [2] ejus invenias? cui simile *Fletur*: accipimus aliter [3], ut

> Panditur interea domus omnipotentis Olympi;

aliter, ut

> Totis
> Usque adeo turbatur agris!...

Est etiam quidam tertius modus [4], ut *urbs habitatur*;
unde et *campus curritur, mare navigatur*. *Pransus* quo- 29
que atque *potus* diversum valent, quam indicant. Quid? quod multa verba non totum declinationis ordinem ferunt? quædam etiam mutantur, ut *fero* in præterito: quædam tertiæ demum personæ figura dicuntur, ut *licet, piget*: quædam simile quiddam patiuntur *vocabulis in adverbium transeuntibus*: nam ut *noctu* et *diu*, ita *dictu* et *factu*. Sunt enim hæc quoque verba participialia [5] quidem, non tamen qualia *dicto, factoque*.

Georgic. II, 425, *nutritor olivam*; *fraudator* itidem imperativo modo a Virgilio, aliove poeta, dictum suspiceris, quod tamen adhuc frustra quærebam. An *frundator* ab antiquo *frondor* vel *frundor*?

1. *Itur in ant.* Æneid. VI, 179. *Fletur* Terent. Andr. I, 1, 102.

2. *Quod initium.* I. e. quod thema? *Eor* enim nemo dicit.

3. *Aliter... agris.* Prior locus est Æneid. X, 1, posterior Ecl. I, 11. 12. Cæterum bina ista *ut* habent aliquam difficultatem. Si abessent: accusativus pendens ab *accipimus* recte esset quærendus in ipsis locis Virgilianis, ubi Græco more articulum addideris: τὸ *Panditur*, etc. Nunc intelligendus est accusativus alius, v. c. *hujusmodi passivum*, vel tale quid; duriuscule profecto. Neque tamen in istis *ut* variatur quidquam a Codicibus neque ab editionibus.

4. *Tertius modus.* Hoc modo neutra vel intransitiva, quæ passivo proprie carent, speciem induunt transitivorum, dum in passivo sibi jungunt personam; magis tamen materia, quam forma, remotus est hic modus ab illo: *panditur domus*.

5. *Participialia.* « Participialis « modus verborum est, cujus quod « sint verba participiis similia, par- « ticipialis dicitur, nec tamen par- « ticipia sunt, ut legendi, legendo, « legendum, lectum, lectu... Hæc « eadem sunt, quæ Probus *supina* « appellat. » Diomed. p. 333: Ge- « rundia... vel *participialia*... legen- « di, legendo, legendum, lectum, « lectu. » Priscian. p. 809.

1 Cap. V. Jam quum omnis oratio tres habeat virtutes, ut *emendata*, ut *dilucida*, ut *ornata* sit (quia dicere apte, quod est præcipuum, plerique ornatui subjiciunt), totidem vitia, quæ sunt supra dictis contraria; emendate loquendi regulam [1], quæ grammatices prior pars est,
2 examinet [2]. Hæc exigitur [3] *verbis*, aut *singulis*, aut *pluribus*. *Verba* nunc generaliter accipi volo; nam duplex eorum intellectus est; alter, qui omnia, per quæ sermo nectitur, significat, ut apud Horatium [4],

Verbaque provisam rem non invita sequentur;

alter, in quo est una pars orationis, *lego*, *scribo*: quam vitantes ambiguitatem quidam dicere maluerunt, *voces*,
3 *dictiones*, *locutiones*. *Singula* sunt aut *nostra*, aut *peregrina*; aut *simplicia*, aut *composita*; aut *propria*, aut *translata*; aut *usitata*, aut *ficta*. Uni verbo vitium sæpius, quam virtus, inest. Licet enim dicamus aliquid proprium, speciosum, sublime, nihil tamen horum, nisi

1. *Loquendi regulam*. Sic dedi e Guelf. Bern. et Alm. Andr. Viart. Venet. Ald. pro *regula*. Neque enim necesse erat nominativum habere in *regula*, ut putat Regius. Præpostera periodi ratio est in recepta: *Quum tres habeat oratio virtutes, examinet regula totidem vitia*. Recte autem sic procedit: Quum tres virtt. et totidem vitia habeat oratio, examinet (grammaticus) regulam. Mecum facit Lochmannus, l. c., p. 11, 12. — *Regulam* quoque habent R. 1, 3, 4, et Camp. Alii *regula*. Editor.

2. *Examinet*. Sc. grammaticus, vel præceptor. Hunc nominativum subjecti ἀπὸ κοινοῦ intelligi, minus miraberis, si reputes, capitum diremptionem, qualis hic est, ab ipso Qu. non esse profectam. Sic paulo ante c. 4, 26: *Quærat* eodem debebat referri, etsi interponebatur *reperias inter nominum causas*, ut posset videri omissa mentio *præceptoris acris atque subtilis* e §. 25. Item mox §. 5: *acriter se intendat*, sed addito *grammaticus*, quia perspicuitatis intererat, aliquando repeti subjecti nomen. Vid. not. sup.

3. *Exigitur*. Hoc est perficitur, præstatur talis, qualis debet, ut infra I, 9, 2, *stylo exigere*. Inde *exacti commentarii* X, 7, 31; *exactissimum judicium* X, 2, 14; et « *exactis* minimum distantia. » Horat. Ep. II, 1, 72, significatione, qua etiamnum Francogallicum *exact*.

4. *Apud Horatium*. Arte Poetica, versus 311.

in complexu loquendi serieque, contingit; laudamus enim verba bene rebus accommodata. Sola est quæ no- 4
tari possit velut *vocalitas* [1], quæ εὐφωνία dicitur: cujus in eo delectus est, ut inter duo, quæ idem significant ac tantumdem valent, quod melius sonet, malis. Prima 5
barbarismi ac *solœcismi* [2] fœditas absit. Sed quia interim excusantur hæc vitia aut consuetudine, aut auctoritate, aut vetustate, aut denique vicinitate virtutum; nam sæpe a figuris ea separare difficile est: ne quem tam lubrica observatio fallat, acriter se in illud tenue discrimen grammaticus intendat, de quo nos latius ibi loquemur [3], ubi de figuris orationis [4] tractandum erit. In- 6
terim vitium, quod fit in singulis verbis, sit *barbarismus*. Occurrat mihi forsan aliquis, quid hic promisso [5] tanti

1. *Vocalitas.* Vocalitatem appellat Fabius suavem quamdam plenamque ex ore pronunciantis auribus nostris insidentem nominis appellationem. Turn.

2. *Prima barbarismi. Barbarismus* est in vitiosa dictione, *solœcismus* in collocatione inemendata vel potius, ut ait A. Gell., lib. V, c. 20: *solœcismus est impar et inconveniens compositura partium orationis.* Vett. Latini *stribliginem* appellarunt, Asinius *imparilitatem*. Ed.

3. *Latius ibi loquemur.* Guelf. omittit *ibi*.

4. *De figuris orationis.* Lib. IX, cap. 1, 2 et 3.

5. *Quid hic promisso.* Guelf. *promissor;* et plurimi Codd. ut et vetus Florentinus teste Regio, qui primus suasit *promisso*, confirmatum deinde Codd. Voss. 2, Goth. Bern. (miro Bernensis, a fido suo Achate, Guelferbytano, dissensu.) Manifestior quidem est loci Horatiani significatio, quem Quintiliano obversatum nemo facile negaverit, in scriptura *promissor*. Sed hæserunt, quod putabant *tanti operis dignum* Latine nonnisi a poetis dici. Ea quidem disputatio lubrica est et paucis, ut videtur, exemplis nititur. Attamen ne poetæ quidem hac structura usuri fuissent, nisi antiquitus saltem licuisset et genitivo et ablativo jungere τὸ *dignus*. Fortasse metri vinculis debemus, quod in poetis rarius oblitterata est illa structura genitivi. Boni tamen Codd. etiam in scriptoribus, prosa utentibus, vindicant, ut in Livio IV, 37, 1: *memoriæ digna*, ubi vide Drakenborchum. Et ne necesse quidem est h. l. genitivum referre ad *dignum*. Pendere eum puto, cum Badio, a voce *promissor*, ut *dignum* sit separatim positum, ut facile ex adjunctis intelligatur. Sic Noster XI, 3, 148: « Comas componi... sicuti *dignum* « erat, graviter... vetuit. » Etiam id

operis dignum? aut quis hoc nescit, alios barbarismos *scribendo* fieri, alios *loquendo?* quia, quod male scribitur, male etiam dici necesse est; qui vitiose dixerit, non utique et scripto peccat. Illud prius *adjectione*[1], *detractione, immutatione, transmutatione;* hoc secundum, *divisione, complexione, aspiratione, sono* conti-
7 neri? Sed, ut parva sint hæc, pueri docentur adhuc, et grammaticos officii sui commonemus. Ex quibus si quis erit plane impolitus, et vestibulum modo artis hujus ingressus, intra hæc, quæ profitentium commentariolis vulgata sunt, consistet: doctiores multa adjicient; vel hoc primum, quod *barbarismum* pluribus modis accipi-
8 mus. Unum, in *gente*[2], quale sit, si quis *Afrum* vel *Hispanum* Latinæ orationi nomen inserat, ut ferrum, quo rotæ vinciuntur, dici solet *canthus*; quamquam eo, tamquam recepto, utitur Persius[3]; sicut Catullus[4] *ploxenum*[5] circa Padum invenit, et in oratione Labieni[6],

in scriptura *promissor* placet, quod *hic* pronomen est in ea, non adverbium loci, ut in recepta. Hanc tamen, a Gesnero e vett. edd. revocatam, reliqui, ut tironibus faciliorem. — *Promisso*, R. 2, 5, 6. *Promissor*, R. 1, Camp. Cap. *Ed.* — *Quid hic... dignum.* Ob oculos erat Horat. Art. poet. 138. Vid. init. notæ.

1. *Adjectione.* Non dat pro hoc Goth. *additione*, ut refert Gesn., neque ullus Cod., etsi plurimæ edd.

2. *In gente*, R. 1, *pro gente.* R. 2, 3, 4, omittunt præpositionem. — *In gente.* Donatus appellat *barbaralexin*, quando peregrino verbo utimur, ut Hispano aut Gallico. Ed.

3. *Persius.* Sat. V, vs. 71. « Vertentem sese frustra sectabere canthum. » Afrum an Hispanum hoc crediderit vocabulum Qu., vix dicas. Nobis apparet, oram corporum extremam in Germanicis linguis appellari ita, quæ appellatio etiam in Italicam recepta est, sensu latiore.

4. *Catullus.* Epig. 89, 5, 6:... « dentes sesquipedales, Gingivas vero *ploxeni* habet veteris. » Apud *Catullum* plerumque per *m* scribitur *ploxemum*, apud Festum *ploximum.* Quod de voce Germanica *pflug* cogitant VV. DD ad Catullum, id quidem alienum est ab interpretatione *Festi*, quam vide in Lexicis.

5. *Ploxenum.* Festus Pomp. *Ploximum*, et interpretat. capsam. Turn.

6. *Labieni .. Galli est.* Jam tum igitur de hujus in Pollionem orationis auctore dubitabatur. Equidem nullam ejus præterea apud scriptores mentionem invenio. Et Labienus, filius sane ejus, qui Jul. Cæ-

sive illa Cornelii Galli est, in Pollionem *casnar*, assectator [1], e Gallia ductum est: nam *mastracam*, quod Sar-

saris partes deseruit anno U. C. 703, et Cornelius Gallus, M. Antonii adversarius uterque, potuit maledicam in Pollionem, Antonii amicum, orationem componere. Cornelius quidem Gallus, celeber Elegiarum scriptor, (de quo ejus opere Noster X, 1, 93.) in quem est Virgilii Ecloga decima, frequenter memoratus veteribus, Propertio inprimis ad cujus lib. I, Eleg. XXI, v. 7: fuse de eo et cognominibus, qui sæpe confunduntur, exponit Vulpius; Antonium ad Parætonium, oppidum et portum Libyæ, destruenda ejus classe, afflixit. Dio Cass. LI, 9. Labienus, post Bruti, cujus partium fuerat, mortem, Parthis ducem se exhibens perque aliquod tempus negotium facessens provinciis transmarinis, virtute Ventidii extinctus est. Vellei. II, 78. Inimicitiæ inter eum et Pollionem intercessisse videntur, ex civilibus dissidiis ortæ fortasse, vid. Nostr. IV, 1, 11; IX, 3, 13. Fontaninius in Histor. Litterar. Aquileiensi p. 32, Labienum auctorem, dicit, prætulisse hanc orationem, ut putaverit Quintilianus alium scripsisse eam, alium nomen ei dedisse. Hoc vero e verbis Qu. non utique efficitur, etsi potest eorum talis esse sensus. Quo argumento Vossius de Historr. Latt. lib. I, c. 33, *Pollionem* hic intelligendum esse C. Asinium Gallum, Pollionis filium, decernat, equidem non video. Si *Asinium* appellasset Qu., ferrem equidem hoc, quamquam vel tum poterat de patre cogitari. Fortasse movit Vossium, quod hujus orationis auctorem credebat Labienum Historiæ scriptorem, a Suetonio et Seneca patre (Controv. lib. V. vel X, procem.) memoratum, qui ob temporum rationes cum Asinio patre non videretur potuisse inimicitias gerere; sed quomodo Cornelius Gallus cum filio? Equidem autem *Parthicum* illum, qualem se ipse appellabat (Dio Cass. XLVIII, 25.) potius intelligam, qui sane Pollionis erat æqualis, quemque ab historico diversum recte ostendit Vossius l. c. Quamquam Seneca pater Excerpt. Contr. l. IV procem. Labieni, historici sane, dicterium in Pollionem memorat.

1. *Casnar, assectator.* Posteriorem vocem plurimæ quidem editt. et Codd. ita exhibent, quum aliquot dent *affectator.* Ita enim habent Voss. 2. Goth. (tac. Gesn.) ex edd. autem, non quidem Locat. ut ait Burm. ea enim *assectator* manifeste, Rusc. Venet. 1494. Contra Voss. 1, 3. Guelf. dant; *assectatore Galli adductum*, præpostera vocum diremptione, in qua tamen re vera est recepta. Quod autem attinet ad vocem *casnar* ea quidem in nullo, ni fallor, Codice comparet. Silentium enim Gibsoni de suis Britannicis tanti mihi non videtur, ut in cæterorum omnium constanti diversitate, eos receptam tueri putem. Voss. 1, 3. Bern. Guelf. dant *casamo*. Alm. *casena*. Voss. 2, *cassam*. Goth. *Casamum*. Turic. *Casami*. Edd. quidem pleræque *casnar,* præter Andreanam, quæ *Casmo* et Venetam 1494, quæ *casami* (non *Casmi*, ut refert Gibs.) exhibet. Videtur igitur ex mera docti cujusdam hominis conjectura occupasse edd. istud *casnar.* Quamquam Florentinus Cod., quem

9 dum est, illudens Cicero [1] ex industria dixit. Alterum *genus barbarismi* [2] accipimus, quod fit animi natura,

in *assectator* diserte memorat Regius, in *casnar* non item, et Britannici possunt videri receptam defendere. Accedit ad hanc Codd. in vitando *casnar* constantiam, dissensus manifestus Varronis et Festi in vocis et origine et significatione, quos auctores antequam laboremus cum Qu. conciliare, aut de origine vocabuli Celtica, quæ varie tentatur a VV. DD., anquiramus, scripturæ veritas diligentius indagari debet. Nihil equidem habeo quod de vocis alicujus, *casamum*, vel *casamo*, aut significatione aut origine doceam; attamen, donec de Codd. auctoritate constiterit, tale quid potius, etsi nobis ignotum plane, a Labieno, sive Gallo, scriptum putem, quam *casnar*, quod VV. DD. alieno loco, memores eorum quæ apud Varronem et Festum legerant, videntur obtrusisse Quintil. Pendet autem ex hujus peregrinæ vocis vera scriptura et significatione etiam τοῦ *assectator*, an *affectator*, dijudicatio, ut nunc vel de hoc satius sit ἐπέχειν. — *Casnar*. Valde mirum videtur Quintilianum in hoc vocabulo e Gallia repetendo non solum recedere a Varronis auctoritate, qui de L. L. lib. VI, p. Bip. 86, Oscis id tribuit, sed ne mentionem quidem facere summi in hoc genere scriptoris. Cæterum Varroni de hac voce assentitur etiam Festus, cujus *Oscorum* cum Regio mutare in *Gallorum*, intemperantius fuerit. De sensu vocabuli itidem alia docent Varro et Festus, qui *senem* eo significari tradunt, quum Noster *assectatorem* an *affectatorem* (fluctuat enim scriptura) intelligat. Varro quidem alio quoque loco, in Fragmentis Menippearum, a Nonio allato, ex emendatione felicissima Scaligeri *casnares* de senibus depontanis usurpat p. Bip. 308. Si igitur lectio, qualem recepimus vera est, dixeris *casnarem* sive Pollionem, sive alium quempiam, in illa oratione esse appellatum, quia gravis jam annis puellas *assectaretur*. Eam enim propriam *assectandi* ut et *sectandi* esse significationem cum multis veterum locis apparet, tum hoc maxime Plauti: Casina, act. II, sc. 8, v. 26: « Solet hic barbatos « sane *sectari* senex. » Donatus ad Terent. Phorm. act. I, sc. 2, v. 36: « *Sectari* proprie est ut taurus bu« culam, ut aries ovem. » Regius τὸ *assectator* additum putat non a Quintiliano, ut versionem, sed ab ipso orationis illius auctore, ut definitionem istius *casnaris*, h. e. *senis*. Ne hoc quidem contemnendum. — Eadem varietas inest Codd. nostris in his vocibus, *casnar*, *assectator*. Alii *casamo*, alii *casamum*. Ed.

1. *Cicero*. In oratione pro Scauro, cujus nonnisi fragmenta supersunt, apud Ernest., vol. IV, part. 2, p. 1057: « Quem purpura rega« lis non commovit, eum Sardorum « *mastrucca* mutavit? » (*tentavit*, nescio unde Ern.) Item de Provinciis Consularibus, c. 7: « Res in « Sardinia cum *mastruccatis* latrun« culis... gesta, et bellum cum maxi« mis Syriæ gentibus... confectum. » Apparet irrisio in utroque loco.

2. *Alterum genus barbarismi*. Veluti quum Latine vel Græce *barbarum* aliquem appellamus pro ferocem, crudelem: tunc enim adjecti-

ut is, a quo insolenter quid, aut minaciter, aut crudeliter
dictum sit, barbare locutus existimetur [1]. Tertium est 10
illud vitium *barbarismi*, cujus exempla vulgo sunt plu-
rima, sibi etiam quisque fingere potest, ut verbo, cui
libebit, adjiciat litteram syllabamve; vel detrahat; aut
aliam pro alia, aut eamdem alio, quam rectum est, loco
ponat. Sed quidam fere in jactationem eruditionis su- 11
mere illa ex poetis solent, et auctores, quos prælegunt,
criminantur. Scire autem debet puer, hæc apud scrip-
tores carminum aut venia digna, aut etiam laude duci:
potiusque illa docendi erunt minus vulgata. Nam duos 12
in uno nomine faciebat barbarismos Tinca Placentinus [2],
si reprehendenti Hortensio credimus, *preculam* pro
pergula [3] dicens, et immutatione, quum *c* pro *g* uteretur;
et transmutatione, quum *r* præponeret *e* antecedenti. At
in eadem vitii geminatione *Metieo Fufetieo* [4] dicens En-

vi significatio ab origine sua recessit. Ed.

1. *Existimetur.* Guelf. *existimatur,* cum Goth. et Voss. tribus. Placet fere, neque obstat conjunctivus in *sit,* qui optativi sensu potest accipi pro *fuerit. Existimatur* dant etiam Locat. Venet. 1494. Rusc. Viart. Ald. Obr. — Ita quoque R. 1, 2, 3, Camp. *Ed.*

2. *Tinca Placentinus.* Ejus meminit Cicero Brut., c. 46. — Item in opere cui titulus, *de Claris Oratoribus,* ubi eumdem facetissimum hominem fuisse dicit. Ed.

3. *Pergula.* Ablativum ex edd. ante Stoer. (præter Bad.) recepi, pro accus. qui est in recentt. et ipsis, ut videtur, Codd. — Non tamen omnibus, nam R. 1, 2, 3, habent *pergula.* Ed.

4. *Fufetieo.* Guelf. *fufetio eo.* Cæteri ad unum omnes nomen scribunt per *S* litteram, ut et edd. adhuc omnes. Auctorem tamen nactus unum Codicem, neque spernendum eum, malui recipere nominis orthographiam bonis rationibus probatam, ex Dionysio potissimum Halicarnassensi et Plutarcho. Vid. Drakenb. ad Liv. I, 23, 4. — *In eadem... Fufetieo.* Geminatio ista vitii non quidem plane eadem est, qualis in *precula,* sed id ipsum, quod et in his nominibus duæ res præter morem fiunt, *idem* dicitur. Alterum enim vitium est, quod pro *Metii* scribitur *Metie,* alterum quod adjicitur vocalis *o.* Quo autem versus loco posuerit hæc nomina Ennius, id quidem ignoramus. Sunt ea in extrema parte collocanda, si interposuit litteram I τοῖς E et O, qualis est Obrechti et unius, in posteriore

13 nius, poetico jure defenditur. Sed in prosa quoque est quædam jam recepta immutatio. Nam Cicero [1] *Canopitarum* exercitum dicit, ipsi *Canobon* vocant: et *Tharsomenum* pro *Thrasumeno* [2] multi auctores, etiamsi est in eo transmutatio [3], vindicaverunt: similiter alia; nam,

tamen solum nomine, codicis scriptura, et ita ordinavit Merula in suis Ennii fragmentis; contra frontem hexametri debent obtinere, si brevis putatur littera E in penultima, et tum prima in *Metieo*, secunda autem in *Fufetieo*, debet produci: hæc est Columnæ ratio, verisimilior ea, quia inserenda vocali I, *Metiejo*, *Fufetiejo*, tertium aliquod vitium videretur commissum. Etiam exemplum Virgilii dicentis *Androgeo*, Æn. VI, 20, itidem genitivo casu, hujusmodi quantitatem penultimæ probabilem facit. Virgilius tamen ipse *Metii* primam syllabam corripit. Æn. VIII, 642. Cæterum quod VV. DD. ad hanc formam genitivi *Metieo* illustrandam ad partes vocant Ionismum ex genitivis primæ declinationis ου facientem εω, id quidem non procedit; *Metiam* enim *Fufetiam*, prima declinatione, qui diceret nemo inventus est. Ne ipsa quidem analogia Atticismi, qualis est in *Androgeo*, satis manifesta est, ut videatur sibi nimium fere indulsisse bonus pater Ennius, quem equidem rudi sua ætate et istis poeseos Latinæ initiis libentius defenderim, quam *poetico jure*.

1. *Cicero*. Locum nondum inveni nec puto esse in scriptis Ciceronis hodie exstantibus. Mutatio ista litteræ B in P, in hac voce, ab omnibus fere scriptoribus Latinis adoptata fuit. Debebant autem verba ista Ciceroniana inter fragmenta recipi.

2. *Tharsomenum... Thrasumeno.* Satius duxi receptam relinquere, quam quidquam novare in tam lubrica et fluctuante scriptura. Nullus tamen hæc dat codex, puto. Regius in Florentino hanc ait esse scripturam: *Thrasumenum... Tharsumeno*, quæ etiam est Joannensis, levi differentia: *Trasumennum.... Tarsumennum*. Hanc equidem veram puto, ut Quintiliani sententia fuerit, veram et germanam nominis formam esse eam, ubi R ponitur post A; invaluisse autem propter multitudinem ita transmutantium, *Trasumenum*. Guelf. male: *trasimenum.... trasomenno*. Goth. (non enim plane ejus scripturam expressit Gesn.) *Transimenum* (*u* superscriptum a manu valde recenti, ut et punctum subjectum τῷ I)... *Transomenno*. Vid. Drakenb. ad Liv. XXII, 4, 1. Salmasius ad Flor. II, 6, 13, legi vult *Tarsumenium* pro *Trasumenio*, vel *Tarsumenum* pro *Trasumeno*, quod mihi secus videtur. Quum hodie vulgo in scriptoribus, etiam ap. Silium, inveniamus *Tra.* non *Tar.* illud pro hoc obtinuisse putandum est, non vicissim. — Magna h. l. dissentio inter nostros Codd. plerique tamen habent *Tharsomenum;* quod non mirum est in nom. propriis scribendis.

3. *Transmutatio*. Hanc esse *transpositionem* modo didicimus, §. 12, *et immutatione... et transmutatione*. Vid. etiam infr., §. 39, « qua ordo « turbatur. »

sive est *assentior* [1]; Sisenna dixit *assentio*, multique et
hunc, et analogiam [2] secuti; sive illud verum est, hæc
quoque pars consensu defenditur. At ille pexus [3] pin- 14

1. *Sive est assentior. Falsum*, quod inter *est* et *assentior* inserunt omnes, quantum video, edd. præter Andreanam et, longo temporis intervallo, Gesnerianam; abest a Guelf. pariter atque ab omnibus Codd. Regius, qui magnopere æstuat in loco, de Florentini scriptura nihil prodit. — *Sive est assentior.... consensu defenditur.* Docet hoc exemplo, multa, et usu et ratione primum adversante, ita tamen invaluisse, ut jam illa sollicitare serum et ineptum sit. Sic et *assentior*, et *assentio*, usu alterum, alterum analogia et bonis auctoribus, defenditur. Utrumcunque igitur malis, cogeris semper vel contrarium ferre. *Est* illud inter *sive* et *assentior* dicitur pro: *verum est* vel *est in lingua, est Latinum*. Sic plane I, 6, 21, *avere est enim* pro: *avere* enim est in lingua, non *havere*. Germanice: Denn freylich, es heisst *avere*. *Illud* autem refertur ad *assentio*, etsi propius; *hæc pars* ad *assentior*, etsi remotius, sicuti et deinceps, §. 14, *illic.... hic*. Ita sæpe cum omnes scriptores, tum Noster. Vid. V, 13, 12, *hæc* ad remotius; VI, 1, 9, 21; VIII, 6, 8; XI, 3, 30; XI, 3, 41. Sisenna clarus adeo Historiæ scriptor, ut nomen ejus Varro suo de Historia libro indiderit, sæpe veteribus memoratur, ut Ciceroni Brut. c. 64, c. 74. Eum in senatu dixisse *assentio*, analogia duce contra usum, narrat apud Gellium, II, 25 Varro. Consule de Sisenna Schneiderum in Ep. ad Langerum, præmissa editioni Bruti Wetzelianæ, p. 41.

2. *Analogiam*. Analogia est similis similium declinatio, quam quidam Latine *proportionem* vocant. A. Gell. II, 25. Ed.

3. *At ille pexus... adjectionem putabit.* Consilium sententiæ apparet. Irridet Qu. grammaticum, qui, mera artis suæ vocabula et decreta edoctus, ex duabus loquendi formis alterutram utique damnat, sicuti in proposito exemplo, prout alterutrum prætulerit, aut detractionem aut adjectionem exprobrabit aliter pronunciantibus, quum deberet utrumque ferre. Quomodo autem talis possit appellari *pexus pinguisque doctor*, id non æque manifestum est. *Pinguis* sæpe a veteribus dicitur pro stolido, et hoc magistro tali conveniat, quum præsertim ejusdemmodi grammaticus supra (§. 7.) his verbis fuerit designatus: *plane impolitus et vestibulum modo artis hujus ingressus*. Hoc secutus Gedoynus loco nostro hæc dat: *un grammairien ignorant*. Quem tamen imitari vetat, quod adjungitur *pexus*. Sic jubemur cogitare de nimia et affectata accuratione, cujusmodi homines mox appellat *pervicaces* (§. 17). Putidam item scientiam notat I, 6, 21, quum dicit *multum litteratum*. Nam de mollitie doctoris tali, quæ eum a subtili artis suæ peritia avertat, interpretari, quales hodie novimus delicatulos philologos, præ nimio pulchri scilicet sensu et philosophandi acumine atque hominum, potentium etiam, usu, ipsam grammaticam ignorantes an oblitos; id qui-

guisque doctor, aut illic detractionem, aut hic adjectionem putabit. Quid? quod quædam, quæ singula procul dubio vitiosa sunt, juncta sine reprehensione dicuntur? Nam *dua* et *tre* et *pondo*[1] diversorum generum sunt

dem nimis videtur esse ex nostris moribus neque iis, quæ adhuc dixit, consentaneum. *Pexus* igitur videtur esse κομψός, de cujus sensu ironico vide Ruhnken. ad Timæum p. 161. In hujus autem vicinia, *pinguis* erit significatione, quæ frequens est apud Horatium, *nitidi*, *elegantis*, sed in arte sua, non in victu et vestitu.

1. *Nam dua... barbarismi.* Inter *nam* et *dua* Guelf. inserit *et*, cum multis Codd. et edd. Adhuc, qui omitteret, unum vidi Cod. Gothanum, sed puto multorum in hac re varietatem neglectam esse a conferentibus. Edd. quidem plurimæ omittunt: Locat. Rusc. Venet. Ald. Viart. Bad. Gryph. Contra *et*, quod est inter *tre* et *pondo*, ad unum omnes tuentur Codd. ut et edd. Gesnerus utrumque abjiciendum censet; posterius quidem ob hanc rationem, quia, si retineatur, barbarismus dicatur esse in *pondo*, qui nullus sit. Equidem in nota sequenti conatus sum amoliri hanc difficultatem, quam magnam esse sentio. Hic promam, quare *et* necessario retinendum ducam. Codd. quidem et edd. consensum non magnopere urgebo. Si autem expunxeris *et*, quomodo impedies, quo minus legendo aliquis continuet *tre pondo*, in vetere præsertim scriptura intervallis carente? Quod si sit, falso dicitur *trepondo* esse barbarismus. Quid præterea, si nullum est in ipso *pondo* vitium, attinebat, post *dua* et *tre*, de quibus solis tum agitur, ponere etiam *pondo?* Sane, si abjicitur *et*, ne *pondo* quidem est ex hac jactura eximendum. Durior illa medicina, quam pro Gesneri, aut ullius sanioris critici, ingenio. Denique, quod ostensurum se promittebat Qu., id non effecit, nisi vel *pondo*, separatim, barbarismum dixit. Quid enim est, *singula vitiosa sunt, juncta sine reprehensione dicuntur*, nisi hoc: ea ipsa, quorum utrumque seorsim vitiose dicitur, inter se juncta sunt sine vitio? Non autem junguntur *dua* et *tre* in unam rectam formam, sed *dua* et *pondo*, *tre* et *pondo*. Sin Quintilianus *juncta* intelligebat *aliis juncta*, non autem *inter se juncta*, addere debebat τὸ *aliis* vel simile quid ad istud *juncta*. Neque tum dicturus fuisset *singula*, sed *sola* vel *separata*. Et vix erat operæ pretium id observare, quod existit, si barbarismum in altera parte junctorum talium noluit intelligi. Tralatitium enim hoc. Sed e conjunctione duorum vitiorum bonam formam oriri, id demum observatu dignum. Prius autem *et* post *nam* abjicio, quia *et* ter positum mirifice displicet. E Gothano non retulit Gesn., post primum *pondo* continuo ibi sequi *usque*, omissis, solenni librariorum errore, omnibus hisce: *d. g. s. b. a. d. p. e. t. p.* Vetat tamen ipse hic error cogitare de abjiciendo τῷ *pondo*, quod in Gesneriana ratione non supervacaneum solum, sed et alienum ostendisse mihi videor.

barbarismi; at *duapondo* et *trepondo* usque ad nostram ætatem ab omnibus dictum est, et recte dici Messala[1]

Etiam hoc colligo ex isto errore *dua pondo*, *tre pondo*, in antiquioribus Codd. fuisse seorsim exarata. Gronovius, vir summus, tractans hunc locum, p. 35, de Pecunia Vetere, *et*, de quo agimus, non sollicitat, prius autem, post *nam*, omittit. Vellem diligentius investigasset locum, et ostendisset, quo sensu barbarismum in *pondo* agnosceret Qu. — *Nam dua... barbarismi*. Potest mirum videri, quod *pondo*, separatim positum, dicitur barbarismus, quum sæpissime legatur in scriptoribus. Puto tamen, quum in junctis istis, *duapondo*, *trepondo*, videatur *pondo* obtinere locum nominativi pluralis, barbarismum visum esse Quintiliano *pondo* ablativum. Pariter fortasse ille, ubicunque *pondo* sequeretur numerum, in unam id cum illo vocem conflabat, cujusmodi tamen exempla afferre noluit, quoniam in iis prior certe compositi vocabuli pars sine barbarismo posset separatim dici, quale fuerit VI, 3, 79, *centumpondo*. Neque omnino ex Quintiliani et veterum mente, in hisce *duapondo*, *trepondo*, necesse est, unam plane et conflatam vocem agnoscere. *Juncta* potest esse pro: *constructa*, *simul posita*. Vid. not. super. Similiter I, 5, 27, « verba *conjungimus* » dicit de verbis nequaquam conflatis in unum. Potuit igitur Qu. barbarismum putare in *pondo*, ubicunque in alia quam, cum *numeri* aut *librarum* vocabulo, expresso aut intellecto, structura compareret. Etiam hoc facile adducor ut credam J. Fr. Gronovium, in libro de Pecunia Vetere, vocis *pondo* rationem subtilius exposuisse, quam ab ipso Quintiliano intellecta fuerit. Non est insolens, peregrinos in linguæ alicujus proprietate explicanda oculatiores experiri, quam indigenas ipsos, veteres præsertim, qui multa artificialis grammaticæ præsidia ignorabant. Gronovius quidem, postquam mirâ sagacitate rationem usurpandi in hisce formis accusativi, *libras* et *libram* aperuit, c. 6, p. 27 seqq., rectissime docet c. 7, p. 35, locutionem *dua pondo*, *tre pondo* sic explendam: *duas libras pondo*, *tres libras pondo*, cujusmodi sunt hæc Varronis de L. L., lib. IV, p. Bip. 47. *As erat libram pondo*, etsi ibi scriptura nondum est ad Gronovii normam correcta. Item ibid. p. 49, *asses libras pondo erant*, eodem in Bipontina remanente vitio. Excidit ergo et littera *S* et accusativus, *libras*. Accusativus autem pendet ex intellecto participio *habens*, qualis forma integra est apud Herodotum, indicante Gronovio: Κρητῆρες... σταθμὸν ἔχοντες τριήκοντα τάλαντα. I, 14. Omissionem, qualis est in *tre pondo* habent sæpe scriptores ut Livius XXVII, 4, 8: « patera ex quinque « pondo auri facta », id est, ex quinque *libris*, pondo, auri facta.

1. *Messala*. M. Valerius Corvinus Messala, vir egregius, Brutianarum partium, dum aliqua reipublicæ spes superfuit, postmodum ab ipso Cæsare Augusto cultus, et generis non minus quam ingenii splendore clarus. Ejus frequens mentio apud Nostrum et Tibullum, Senecas, Plinios, Velleium, Tacitum, scriptorem Dialogi de causis corruptæ elo-

16 confirmat. Absurdum forsan videatur dicere, barbarismum, quod est unius verbi vitium, fieri per numeros, aut genera, sicut solœcismum: *scala*[1] tamen et *scopa*, contraque *hordea*[2] et *mulsa*[3], licet litterarum mutationem, detractionem, adjectionem non habeant[4], non alio vitiosa sunt, quam quod pluralia singulariter, et singularia pluraliter efferuntur; et *gladia*[5] qui dixerunt,

quentiæ et all. Admodum juvenem eximie laudat Cicero Ep. ad Brut. 15, nisi forte eam recte Ciceroni abjudicat Tunstallus in Epistola ad Middletonum p. 204 seqq. Cantabr. 1741, 8. Si hariolari liceat, putem hoc de *dua pondo* eum dixisse in libro de littera *S* (vid. I, 7, 23); quoniam *S* oblitterata facit difficultatem in hisce vocibus. Orationibus maxime inclaruit, quæ cum cæteris ejus operibus interciderunt; liber autem *de Augusti gente* ejus nomini suppositus est.

1. *Scala*. Legitur tamen singularis, ut apud Aquilam Romanum p. Ruhnkenii in ed. Lupi 181. *Malo... ascensum, quam scalam*. Præceptum hoc de utroque horum vocabulorum *scalæ*, *scopæ*, frequens est apud grammaticos Putschianos, item Varro dat de L. L. p. Bip. 165, it. 179. Charisius tamen p. Putsch. 20: « dicimus, » inquit, « tamen et *scopa*. » Vid. Vossium de Anal. l. I, p. 623. Quare *scalæ* sint plurali numero, causam exponit Varro de L. L. p. 144.

2. *Hordea*. Pro *hordea* Guelf. et Goth. dant *ordea*. — *Hordea et mulsa*. Prius tamen non uno loco usurpavit Virgilius, in cujus irrisionem factus est hic versus a Bavio et Mævio (an unus tam scito carmini procudendo non sufficiebat?). *Hordea qui dixit, superest ut tritica dicat*, referente Servio ad Georg. I, 210. Confer et J. H. Vossii, poetæ nostri, notam ad versionem suam. De *mulsa* locus veterum nullus in promtu est, nisi quod, singularem solum recte dici, decernit Charisius p. Putsch. 22; modestius quidem Priscianus p. 663. Vid. not. seq. Hexametrum istum in Virgilii *hordea* Cledonius tribuit Cornificio (an *Cornelio?* sed poetæ et amici vix fuerit talis irrisio) Gallo p. Putsch. 1898.

3. *Mulsa*. Ita etiam Guelf. et omnes, puto, Codd., quum edd. non paucæ dent *musta*, quod probat Burm. et invexerunt sane VV. DD. quod locus ubi *mulsa* exstaret non succurrebat, contra meminerant eorum, quæ de *musta* dicit Servius ad Georg. II, 7. Sed jam Camerarius recte observavit locum Nostri II, 4, 9, ubi *musta*.

4. *Non habeant*. Tò *non* omittunt R. 1, 2 et Camp. *Ed*.

5. *Gladia*. Varro de L. L. lib. VIII, p. 148: « dicitur a multeis... *hoc gladium*, et *hic gladius*. » Neque tamen diserte hoc probat Varro. Lucilii autem et Plauti exemplis impugnare Quintilianum, quod facit Douza ad Lucil. p. 103, non attinet, quum adeo vetustos scriptores imitari sit affectationis. Ne

genere exciderunt. Sed hoc quoque notare [1] contentus 17
sum, ne arti, culpa quorumdam pervicacium perplexæ, videar et ipse quæstionem [2] addidisse. Plus exigunt subtilitatis quæ accidunt *in dicendo* vitia, quia exempla eorum tradi scripto non possunt, nisi quum in versus inciderunt, ut divisio [3] *Europai* [4], et ei contrarium vitium,

ullum quidem hic barbarismi exemplum allatum esse puto, quod non fuerit in aliquo scriptore, qui tacite notaretur.

1. *Hoc quoque notare*. *Quoque* retro spectat ad I, 4, 17; ubi eadem fere sunt verba in fine loci de litteris. Ut ibi autem *signare*, ita hic *notare* est breviter tangere. Sic IX, 4, 15: « illud *notasse* satis habeo. » XI, 1, 4: « satis habet partem hanc velut *notare* inter agnoscentes » ubi mox est *συνωνύμως brevius dicere*. Jungit utrumque II, 2, 15: « *notanda* breviter. »

2. *Quæstionem*. Hanc videlicet de barbarismo in numero.

3. *Divisio*. Sic Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Voss. 1, 3. Bern. et quædam edd. vett. quarum aliquot tamen Græcum subjiciunt *τῷ divisio*. Recentiores solum posuerunt Græcum *διαίρεσις*, nullo, puto, Codice auctore, etsi de multorum diversitate siletur. Hic Qu. non usurpasse Græcam vocem, apparet iis, quæ sequuntur « quod... Græci vocant. » Non enim tam operose Græcorum mentionem injecisset, si eorum jam antea posuisset vocabulum. — *Divisio Europai*. R. 1, 2. *Divisio Europe et Asie*. *Europæ et Asiæ*, Camp. Pro *divisio* edit. Hackiana 1665 et recentiores *διαίρεσις Europaï*. Vid. not. seq. Ed.

4. *Europai*. Guelf. *europe*, *asiæ*. Sic præter Goth. etiam Bern., cum Voss. 1, nonnisi in margine habeat *Asiæ*. Puncta diæreseos imponi rectissime vetat Gesnerus, et dubitat adeo, an vera sit ista scriptura *Europæ Asiæ*. Quint. autem tempore *Europai* junctis in diphthongum ultimis vocalibus fuisse pronunciatum, vix crediderim, quod tamen significat ipse, si sana est lectio. Neque verisimile, eum reprehendere voluisse Virgilium, post Ennium, Lucretium, etc., dicentem *pictaï vestis et auri*, *Aulaï in medio*, quæ ipsa memorat sine reprehensione I, 7, 19. Tale igitur hic vitium notari putes, quod vilior quidam poeta in trita forma commiserit, non vetustatis studio, sed metri necessitate coactus. Etiam *Phaeton* melius opponitur, si, ut in eo vocales *ae* male coaluerunt, ita hic eædem (*ae* non *ai*) fuerint diremptæ. Grammatici tamen, ubi de diæresi agunt, fere exemplis istis Virgilianis utuntur, ubi *a* et *i* dirimuntur, non *a* et *e*, quare non sum ausus scripturam refingere ad Codd. Gesnerus docet et in *Eu* tale vitium potuisse notari. Et fortasse in hoc exemplo de mero sermone quotidiano cogitavit Qu., nullo ad poetas respectu, ut Romani indoctiores pronunciaverint: *Eüropaë Asiaë*. Tum facilius locum tueretur istud *Asiae*. — Ita Spald., quibus addit in Præf. cit. p. 84. — *Divisio Europai*. Turic. *Europæ et Asiæ*. Si

quod συναίρεσιν et συναλοιφὴν Græci vocant, nos *complexio-*
18 *nem* dicimus: qualis est apud P. Varronem [1]:

Cum te flagranti dejectum fulmine Phaeton [2].

Nam si esset prosa oratio, easdem litteras enunciare veris syllabis licebat. Præterea quæ fiunt spatio, sive quum syllaba correpta producitur, ut:

Italiam [3] fato profugus;

seu longa corripitur, ut *Unius ob noxam*[4] *et furias;* extra carmen non deprehendas: sed nec in carmine vitia
19 ducenda sunt [5]. Illa vero nonnisi aure exiguntur, quæ fiunt per sonos; quamquam per aspirationem, sive adjicitur vitiose, sive detrahitur, apud nos potest quæri [6], an in scripto sit vitium, si H littera est, non nota [7]? Cu-

divisio est in prima syllaba, dicas verum esse *Europæ*, sine additamento, pro more Qu. justam structuram, quoad ejus fieri potest, plerumque servantis. Pendebit genitivus a voce *divisio;* et nihilominus in ipsa quoque syllaba *ac*, fuerit demonstrata divisio. Etiam Turicensis vocem Græcam διαίρεσις omittit.

1. *Apud P. Varronem*. Hic est P. Terentius Varro, Atacinus a patria, urbe Galliæ Narbonensis, appellatus, qui eodem, quo M. Terentius Varro, celeberrimus polyhistor, vixit tempore. Memoratur ille multis scriptoribus, quum ipsius opera interciderint omnia. Vide inprimis Senecam patrem, Controv. lib. III, 16, p. Bip. 215. Libros de Sequanico bello versibus hexametris scripsit, sed maxime inclaruit libris IV Argonauticorum, ex Apollonio Rhodio expressis. Vide Nostr. X, 1, 87.

2. *Phaeton*. Guelf. *pheton* cum multis; male, quum significetur diphthongus. *h* post *t* omisi cum plerisque. Gesnerum improbat Heusingerus ad Cic. de Off. III, 25, 2, reponentem *th*, quod in præcedenti syllaba (post synalœphen) sit aspiratio; vereor ne argutius quam verius, quum in Latino scriptore versemur.

3. *Italiam*. Æneid. I, 6. Ubi per metrum licet, idem Virgilius plerumque corripit primam in *Italis*, et debuit, si recte repetitur nomen a *vitulo*. Vid. Festum in *Italia* et notas apud Dacerium p. 194. Attamen in adjectivo *Itala* primam produxit Vir. Æn. III, 185, neque ab ἰταλοῖς, bubus, repetiit originem nominis, ib. v. 166.

4. *Unius ob noxam*. Æn. I, 45.

5. *Vitia ducenda*. Guelf. ut et Goth. (tac. Gesn.) *dicenda*, cum tribus all. Codd. et Viarto.

6. *Potest quæri... nota*. Vide not. sequentem.

7. *Littera est, non nota*. Ita

jus[1] quidem ratio mutata cum temporibus est sæpius.

Guelf. Turic. et omnes Codd. atque edd. præter Voss. 2, et Goth. qui pro *nota* dant *notata*. Goth. præter eam in voce *notata* varietatem, sibi cum Voss. 2 communem, hoc quoque mutat, quod pro *est non*, dat *non est*; quo apparet non esse merum scribentis errorem in *notata*, qualem in Voss. 2 agnoscere mihi videor, sed consulto esse recessum a vulgata scriptura. Gothani rationem Gesn. est secutus. Falso, ut opinor, Gesn. negat, *si littera sit H, non nota*; quæri posse, an omittenda hac littera, vitium fiat in scripto? nempe manifestum tunc esse vitium, de quo nulla sit quæstio, h. e., dubitatio: contra posse quæri apud Romanos, an vitium aliquis commiserit in scripto, qui aspirationem non notaverit, apponenda littera H. In hac argumentatione videtur mihi Gesnerus accepisse τὸ *quæri an sit* pro his: *credi non esse*, ita ut *dubitationem* istam putaret vergere in *negationem*. Equidem contra vergere eam puto in *affirmationem*. Eo videor deduci serie orationis. Sonos, quibus annumerat aspirationem, exigi, h. e., examinari, deprehendi, in scripto negat Qu. Tali sententiæ quum subjicit *quamquam*, exceptionem inducit, ut jam aliquis tamen sonus, scil. aspiratio, vitium possit facere etiam in scripto. *An* ergo hic valet *an non*, ut fere post dubitandi, nesciendi, verba, de qua forma uberius agendi erit occasio. Sensus hic est: apud Romanos etiam per aspirationem *videri potest esse* (sic reddo: *potest quæri an sit*) vitium in scripto; si H litteram putamus, non notam. At certissime *est*, inquit Gesnerus, non *videtur* solum, simul ac litteram agnoveris τὴν H. In eo autem si est difficultas, remanet eadem in Gesneri lectione, ubi itidem H diserte appellatur littera. Sed tota ea locutio *quæri potest an sit* nihil aliud nisi modeste affirmat, et potest ei commode subjungi argumentum pro ea ipsa, quam affirmat, re; *si* autem hoc loco est pro *si quidem*, *si modo*. De H nota, non littera vide supra ad I, 4, 9, qui locus ipse receptam hic ante Gesn. scripturam defendit. Quare etiam, quum duplex possit fieri per aspirationem vitium, solum tangitur illud, quod est in *detracta* aspiratione? Sequendum igitur duxi, quod magno consensu probant Codd. Gesnerianam rationem sensum habere probabilem non nego, si tamen *potest quæri an* affirmative intelligatur; id enim necessarium plane credo. Eum sensum etiam Gedoynus expressit: « *On peut demander, si... ces fautes... ne passent point jusqu'à l'écriture, supposé que l'*h, *soit une lettre et non pas seulement une marque.* » Id quoque alienum puto a Quintiliani mente, quod, in scriptura Gothana H littera appellatur ab ipso auctore, non ex alterius opinione. — *Si H littera est, non nota.* Buttmannus verba hæc glossam putat, quæ si absint *cujus* facilius ad aspirationem referatur (vide tamen III, 9, 1.); in qua ratione novam sententiam a *cujus* vult inchoari. Sp. in Præfat. p. 75.

1. *Cujus.* Cave referas ad litteram H; spectat ad *aspirationem*, quod apparet mox, (§. 20.) ubi est *veteres.... dicebant.* De pronuncia-

20 Parcissime ea veteres usi etiam in vocalibus, quum *oedos, ircosque* dicebant. Diu deinde servatum [1], ne consonantibus aspiraretur, ut in *Graccis* et *triumpis*. Erupit brevi tempore nimius usus, ut *choronæ, chenturiones, præchones* adhuc quibusdam inscriptionibus maneant: qua
21 de re Catulli nobile epigramma est [2]. Inde durat ad nos usque *vehementer*, et *comprehendere*, et *mihi*: et *mehe* quoque pro *me* [3] apud antiquos, tragœdiarum præcipue
22 scriptores [4], in veteribus libris invenimus. Adhuc difficilior observatio est per *tenores* [5], quos quidem ab antiquis dictos *tonores* comperi, ut videlicet [6] declinato a Græcis verbo, qui τόνους dicunt, vel accentus, quas Græci προσῳδίας vocant, quum acuta et gravis, alia pro alia, po-

tione itaque agitur, non de scriptura, cujus tractationem jam omittit. Vid. de parca veterum aspiratione Cic. Orat., c. 48.

1. *Servatum.* Sic Guelf., si recte vidi, quum omnes præterea Codd. dent *reservatum.* — *Reservatum.* habent Codd. RR. 1, 2, Camp. et alii permulti. Ed.

2. *Qua de re... epigramma est.* Non quidem de istis inscriptionibus, quarum similes exhibet *Gruterus*, ut *hornamentis*, etc.; sed de pronunciatione, quæ se in ipsis adeo inscriptionibus exeruit. Epigramma autem est Catulli 78 (quamquam variant editiones in numero), de *Arrio*, sive *Hirrio* sic incipiens: « Chommoda dicebat, si quando « commoda vellet. » etc.

3. *Mehe... me.* Guelf. *meæ... mi.* Male utrumque, quum recepta sola argumentationi satisfaciat. Quamquam Salmasius ad Flor. I, 1, 18, malit *mehæ... meæ*, quod sic nullus dat liber. *mee* priore loco Alm. Voss. 2. Goth. Jens. Tarv. *meæ.* Venet. *eæ* Bern. cæteri receptam. — *Et mehe.* R. 1, 2, Camp., *nam mehe*, quod prætulerim. Ed.

4. *Tragœdiarum... scriptores.* Livium Andronicum, Nævium, Ennium, Pacuvium, Accium.

5. *Adhuc difficilior... per tenores.* Observent hic tirones *adhuc* comparativo junctum ad recentiorum fere linguarum modum, quod tamen et aliis argenteæ ætatis auctoribus frequentatum discent e Tursellino de Particulis, (Editio Lipsiensis 1751) p. 47, item e Lexicis. Ita Qu. II, 4, 13, *adhuc melius*; II, 15, 28, *adhuc concitatior. Per tenores* autem, sicut *per sonos, per aspirationem* (§. 19), est pro eo quod attinet ad tenores. Græce: παρὰ τὰς προσῳδίας

6. *Ut videlicet.* An forte abjiciemus *ut*, tamquam natum ex male repetita sequentis prima syllaba *vid.* Codd. autem nost. omnes habent *ut*; id servandum existimo. Ed.

nitur, ut in hoc *Camillus*, si acuitur prima: aut gravis 23
pro flexa, ut *Cethegus*, et hic prima acuta[1]; nam sic
media mutatur[2], aut flexa pro gravi, ut apice circum-
ducta[3] sequente, quam ex duabus syllabis in unam co-

1. *Et hic prima acuta.* Cave nominativum intelligas, sunt ablativi consequentiæ, *hic* autem est adverbium. Cæterum tirones in hisce Quintilianum docentem tum demum assequentur, si accentuum et Latinorum et Græcorum rationem probe perdidicerint, quorum prius ipse Noster præstabit brevissimis iisdemque certissimis regulis propositis, quæ mox legentur §. 30, 31.

2. *Nam sic media mutatur.* Hoc ad utrumque exemplum refer *Camillus* et *Cethegus*.

3. *Ut apice circumducta.* Guelf. *aut*, et ita plerique Codd. etsi sunt valde negligenter a Burmanno excerpti in hoc loco. Unum, qui det *ut*, videor agnoscere Joannensem, quem, duos reliquos ex suis *aut* præferre memorans, tacet Gibsonus. Verissimum equidem puto *ut*. Post eam vocem vero nonne exspectes vocabulum aliquod, exempli causa propositum? qualia erant modo post utrumque *ut*: *ut in hoc Camillus, ut Cethegus* et mox *ut Atreus*. Destituitur ea spes, oblato τῷ *apice*, quo carere poteras. In ea voce hæc est varietas: *apici* Gibsonus habet, e Lugdunensi. Hoc tuetur Baliolensis Codex, si Gibs. recte eum tacuit, quum diceret Bodleianum dare *apice*, Joannensem omittere vocem. *Apice* dant præterea Voss. 2. Goth. Guelf. Omittunt vocem, præter Joannensem, etiam Voss. 1, 3, Bern. Jam, falsum esse τὸ *apice*, intelligere mihi videor ex argumento quodam præter illud de voce, exempli causa afferenda post *ut*. Nunquam Qu. *apice circumducta* dicturus erat pro *circumflexa*. Ut enim taceam ambages istas, ubi paucioribus poterat defungi, etiam cum incremento perspicuitatis; *apicem* diversum esse a *circumflexu* ipse Qu. docet. I, 4, 10: « geminatione vocalium, « velut *apice* utebantur » I, 7, 3. « longis syllabis omnibus apponere « *apicem* ineptissimum. » Nimirum apex erat « nota a sinistra in dex« tram partem *æqualiter* ducta. » Prisc. p. 1287, quam ibidem Priscianus vocat *longam lineam*. Alii grammatici Putschiani frequenter appellant *apicem*. In Scauro, p. Putsch. 2264 male legitur: *vénit, áret, légit*, ubi *apices* poni jubet, quum oporteat sic signari ea: *vēnit, āret, lēgit*. Vide, si libet, de hac *apicis* et *circumflexus* differentia Fosterum *On Accent and Quantity* p. 86, 117, 118. *Circumducta* autem, remoto *apice* aptissime poterat dici pro *circumflexa* syllaba, variandi causa. Vide XII, 10, 33, « flexa *circumducitur*. » Ita plane apparet in isto *apici*, *apice*, latere id ipsum, quo nobis opus est, exemplum syllabæ gravis per vitium circumflexæ, vel *circumductæ*, vel *flexæ*; omnia enim hæc idem significant. Jam quod illud fuerit vocabulum exempli causa allatum, equidem non dixerim, diu meditatus. Nam *Appii*, ut male pronunciarint *Appî*, parum placet. Latinam eam fuisse vocem, aptissime quidem

24 gentes, et deinde flectentes, dupliciter peccant. Sed id sæpius in Græcis nominibus accidit, ut *Atreus* [1], quem

nomen proprium, propter reliqua exempla, vel inde intelligas, quod subjicitur (§. 24) « *Sed* id sæpius in *Græcis* nominibus accidit. » Proponunt, illustrandi causa; nam de corruptela non cogitarunt, Pseudo-Turnebus et Gesnerus hæc: *balteus, pileus.* Ea tamen nimium diversis litteris scribuntur, quam ut in locum τοῦ *apici* vel *apice* subeant. *Ne alveus* quidem satis convenit. An autem unquam Romani illitterati produxerint secundam in *alveus, balteus, pileus, clypeus*, etc., ut inde fieret *flexa*, vel *circumflexa* syllaba, velim locis veterum doceri. Vox ea, quæ pro *apice* debet inveniri, ultimam brevem habeat necesse est, ut cum productione simul flectatur id, quod non fit, si ultima sit longa. Debet præterea talis vox in penultima habere vocalem ante vocalem, ut possit cum ultima coire in diphthongum; subjicit enim, *aliquos secundam syllabam ex duabus in unam cogere*, h. e., cum tertia pronunciando jungere. Hi utrum sint iidem, qui *circumduxerant sequentem*, an alii, vitium novum priorum errori addentes, ambigo. Magis tamen posterior ratio placet. Ex structura ipsa participii *cogentes* probabilior fit prior loci interpretatio. Si enim alios trisyllabum hoc nomen fecisse, circumducentes penultimam, voluisset significare, alios disyllabum, flectentes ultimam, videtur ita potius fuisse scripturus: « quam « qui... in unam cogunt et deinde « flectunt, dupl. pecc. » Fortasse igitur ipsum illud, quod rejeci, *Appî*, verum est, modo constaret Quintiliani tempore usum illum genitivorum in *i*, non autem in *ii*, de quo ago ad III, 5, 17, plane fuisse abolitum, ut, miro sane casu, Horatiani moris Quintilianus imperitior Bentleio reperiretur, et improbaret id, quod hic ab optimis quibusque ante Ovidium scriptoribus unice frequentatum ostendit. Apparet autem, male circumflexu signari hodie a quibusdam ablativos primæ decl. Nunquam enim ultima flexa est a Romanis. Apicem inscribere debent, quicunque signum requirunt. Vid. I, 7, 3, et Fosterum eo ipso loco, quem supra notavi. (Spalding in Præfatione, p. 75). Reliquam editionum in hoc loco varietatem exponere non attinet. *Si* pro *sic* in illis *nam sic media mutatur*, quod est in veteribus plerisque edd., a nullo Cod. defenditur. Quod autem ascito illo *si* pro *sic* Aldus dat, ex conjectura, ut opinor, cum eoque Viartus et Sichardus: *aut gravis pro apice circumducta sequetur* pro his: *ut apice circumducta sequente*, id sensum etiam magis perturbat, etsi specie non caret. — *Apice* habent R. 1, 2, Camp. et Cap. *Ed.* — *Ut apice circumducta sequente. Sequentem* syllabam intellige *secundam*, ut sæpe Noster I, 7, 3, « aliud *priore*... « aliud *sequenti*. » IV, 5, 13; *prius... sequens;* et multis præterea locis. Reliqua de hoc loco, certissime corrupto, vide in notæ initio, ubi res fuse tractatur.

1. *Atreus... Terei Nereique.* Ita scribunt hæc nomina ed. Hack., 1665, et nonnulli. Ἀτρεῦς... Τερεῖ... Νερεῖque. De his verbis et aliis quæ

nobis juvenibus doctissimi senes acuta prima dicere solebant, ut necessario secunda gravis esset; item *Terei Nerei*que [1]. Hæc de accentibus tradita [2]. Cæterum [3] jam scio, quosdam eruditos [4], nonnullos etiam grammati-

sæpe sæpius in scriptoribus occurrunt vid. not. seq. Ed.

1. *Doctissimi senes.... Nereique.* Inter illos senes erat sane Domitius Afer. Vid. V, 7, 7. Pronunciatio autem qualis eorum fuerit in hisce nominibus, hactenus apparet, quod acuerunt primam; post eam duasne pronunciaverint syllabas an unam, non item. Trisyllabum fecisse τὸ *Atreus* possunt videri, si quis id, quod modo dicebatur de duabus syllabis in unam vitiose coactis, huc etiam referat. Is autem nimis fortasse presserit pronomen *id*, quod facilius spectet ad vitium illud proprie hic tractatum *flexæ pro gravi*. Et videtur Quintilianus, si *secunda*, quam necessario gravem factam narrat, non fuisset ultima in hac voce, aliquid fuisse adjecturus de ultima. Puto igitur, senum illorum pronunciationem nominis *Atreus* fuisse plane eamdem ac nostram. Vicissim mirum sit, si *Nerei, Terei*, genitivo casu, disyllaba fecerunt, et diserte repugnat Priscianus, p. 735: « In ...*eus* desinentia « semper una syllaba vincunt in ge« nitivo... Oileus, Oilei, nisi pro« ductio (alienum vocabulum, malis *complexio*, significatu, quo Qu. I, 5, 18, sed litteræ nimis discrepant) « poetica fiat in Græcis, ut « Tydeï. » Ex poetis in hac quæstione non multum proficias, qui synæresi et diæresi promiscue utuntur, ut Virgil. Culic., v. 116: « ...non « Orpheus Hebrum. » Vers. 268: « ...manet Orpheus in te. » Hor. Carm. I, 6, 7: « Nec cursus dupli« cis per mare Ulysseï. » Contra Epist. I, 7, 63: « ...Ithacensis Ulys« sei. » Vide, sis, Vossium de Analogia, l. II, c. 9, p. 705, unde hæc exempla deprompsi. Usus tamen satis constans poetarum disyllabum facit horum nominativum; de genitivo nihil decernam. Quos culpat Qu. pronunciabant igitur: *Atreûs, Nereî*. Regius, quem exscripsit Pseudo-Turnebus, vitium illud duplex in solis obliquis casibus Græcorum nominum putat notari, quum in *Atreus* nonnisi semel sit peccatum, *Tereî* autem et *Nereî*, primum sint disyllaba perperam facta, deinde ultima syllaba sit flexa item perperam. Hoc quidem, etsi consentaneum præcedentibus, ex ipsis nostris verbis non plane procedit. — — *Item Terei Nereique*. Non magna fuerit audacia, si quis hanc appendiculam pro spuria rejiciat. Spald., Præf. cit., p. 75.

2. *Tradita*. H. e. hæc adhuc solita sunt a magistris tradi. Protinus, quid novatum sit, est proditurus.

3. *Cæterum*. Hodie quoque eadem de causa solent adverbia, præpositiones, pronomina acuere ultima syllaba. Ed.

4. *Eruditos*. Vix mihi tempero, quin levem irrisionis hic colorem agnoscam, pro quo pinguius dixisset: *qui volunt eruditi videri*. *Eruditi* autem multum abest, ut sint, quos nunc vulgo intelligimus, memoria multarum rerum onusti, multiscii; sed elegantes potius, ab

cos, sic docere ac loqui, ut propter quædam vocum discrimina verbum interim acuto sono finiant: ut in illis,

> ....Quæ circum littora [1], circum
> Piscosos scopulos....

ne si gravem posuerint secundam, *circus* dici videatur,
26 non *circuitus*. Item *quantum*, *quale*, interrogantes, gravi; comparantes, acuto tenore concludunt: quod tamen in adverbiis fere solis ac pronominibus vindicant, in cæ-
27 teris veterem legem [2] sequuntur. Mihi videtur conditionem mutare, quod his locis verba conjungimus [3]. Nam

horrida illitteratorum barbarie alieni. Distinguuntur etiam a grammaticis (sicut *litteratum* distinxit ab *erudito* Cornelius Nepos. Vid. Suet. Illustr. Gramm., c. 4), quorum magis est doctrina et peritia quam eruditio. Vid. Auson. Popmam de Differentia Verborum ed. Richteri. Lips., 1741, p. 214, 15. Sic *eruditionem* Noster non semel: inprimis I, 6, 31, et de Lucilio I, 6, 9.

1. *Quæ circum littora.* Virg. Æn. IV, 254, 55. *Trojæ qui*, I, 5. *Pecudes pictæque*, Georgic. III, 243.

2. *Veterem legem.* Ita Guelf. et Goth. pro *veterum*, quod dat Gesnerus, sed per merum sphalma, quod repetierunt Bipontini. Vid. §. 29, *vetus lex*.

3. *Conditionem.... conjungimus. Cond. mutat*, h. e., facit, ut a communi regula acuendæ, vel flectendæ, penultimæ longæ recedant hujusmodi vocabula, quod in hisce et similibus locis *verba*, h. e., vocabula (I, 5, 2), *conjungimus*, h. e., junctim efferimus. Negat ergo Qu. acui ultimam in τῷ *circum*, neque tamen vult acui penultimam, sed vocem tamquam partem factam sequentis *littora* et *piscosos* accentu omnino carere, et sic satis discerni a significatione *circi*. Accentus autem est solum in antepenultima τοῦ *littora* et penult. τοῦ *pisc*. Pariter *qui* (sive ad præpositionem *ab* post *primus* respicit, quod putat Camerarius; fortasse utrumque verum, quamquam præpositionem diserte non memoravit) in illis *qui primus*, accentum suum amittit cum sequente vocabulo coalescens pæne, ut ex tribus hisce syllabis *qui primus* sola *pri* habeat accentum. Sic in vernacula lingua vocabulorum, quæ plane coaluerunt, prius solet amittere accentum, quum alia sit ratio eorum, quæ, etsi composita, minus tamen arto vinculo continentur. Exempla sunt: *übersetzen*, trajicere trans fluvium, *übersetzen*, vertere in aliam linguam. Posterius vere coaluit, et præpositio accentu caret; prius non item, etsi vicissim accentus verbi *setzen* fere est oblitteratus. Simili quoque modo in Hebraicis vocabulis, per lineolam makkeph conjunctis, prius abjicit accentum. Plane igitur, quamquam modeste, damnat Quintil. morem acuendæ ultimæ in *circum*, quem paulo secus intellexit Vossius in

quum dico *circum littora*, tamquam unum enuncio, dissimulata distinctione : itaque tamquam in una voce, una est acuta : quod idem accidit in illo,

Trojæ qui primus ab oris.

Evenit, ut metri quoque conditio mutet accentum : ut 28

....Pecudes pictæque volucres ;

nam *volucres* media acuta legam : quia, etsi brevis natura, tamen positione longa est, ne faciat iambum,
quem non recipit versus herous [1]. Separata [2] vero hæc a 29

Aristarcho, de Arte Gramm., l. II, c. 9, p. 187. Etiam Bentleius (in Schediasmate de metris Terentianis, p. 95 editionis Reizianæ, quod Rudenti Plautino subjungitur), accentu spoliat τὸ *qui*, ut *ab*, dum versum hunc Virgilianum notis instruit, secundum quas pronunciari debeat.

1. *Herous*. Ita Guelf. cum Bern. (fido fere socio) ut et Ald. et Viart., quod recte præfert Burmannus. Sic Cicero de Oratore III, 47, et de Legg. II, 27, cæteri *heroicus*. — *Herous*. Ita R. 5, 6. At R. 1, 2, Camp. et Cap., *heroicus*, quod glossam redolere nobis videtur. Ed. — *Evenit... versus herous*. Totam hanc paragraphum accipi oportet pro parenthesi, illustrandi causa inserta; ad ipsam eam, in qua versamur, disputationem non pertinente. Si metri *conditio*, h. e., ratio, mutare potest accentum, quod fieri in talibus, ut *volucres*, unusquisque agnoscit; tanto minus est mirandum, sententiæ conditionem, qualis est in *circum littora*, ubi vocabula conjungimus, itidem mutare accentum.

2. *Separata*. Retro spectat hoc ad §. 27 : « verba *conjungimus* », ne quis forte referat ad proximum, et cogitet etiamnum de vôce *volucres*. Negat igitur *circum*, *qui*, *quale*, *quantum*, et ejusmodi vocabula, nisi arte jungantur cum aliis, *a præcepto*, acuendæ in disyllabis penultimæ, et ultimæ utique gravandæ, *recedere*. *Circum* autem, ubicunque præpositio sit, sane jungitur cum alio vocabulo, sed in tali structura semper versatur ellipsis, ut in *prope* etc. Proprie autem talia sunt adverbia, ut etiam hic agnoscit Quintilianus, qui de meris adverbiis et pronominibus agi profitetur (§. 26). Sic et *ne* dicit adverbium I, 5, 49, quæ nobis vocatur conjunctio. *Vetus lex sermonis*, quam modo (§. 26) item appellaverat, idem est illud *præceptum*. Sic omnia clara, spero, in loco quem se non intelligere ingenue fatetur Gesnerus, qui tamen ad hanc ipsam de loco sententiam rediit secundis curis. Vid. Addenda ejus. Gallæus præter omnem rationem suspectam putavit vocem *separata*, in qua nulla est Codd. varietas, nisi forte Gothani *seperata* (tac. Gesn.) varietatem appellas. Cæteri tacent omnes, et omittunt etiam Regii interpretationem, quam equidem repetii, quamque secutus Gedoynus locum satis bene expressit.

præcepto non recedent[1]: aut si consuetudo vicerit, vetus lex sermonis abolebitur[2]; cujus difficilior apud Græcos observatio est, (quia plura illis loquendi genera, quas Διαλέκτους vocant, et quod alias vitiosum, interim alias rectum est[3]) apud nos vero brevissima ratio[4]. Nam-

1. *A præcepto non recedent.* Sic Goth. (tac. Gesn.) cum Bodl. Bal. Voss. 2, Obr. Cæteri inter *præc.* et *non* inserunt *nostro*. Alienum id; non est Quintiliani præceptum, sed *vetus lex sermonis*. — Vocem *nostro* inserunt R. 1, 2, Cap. *Ed.*

2. *Abolebitur.* Hoc pæne etiam in Goth., quem *abolebit* dare narrat Gesn. Nimirum cauda, litteræ *t* appicta, quæ passivum facit, abiit fere in speciem signi interrogationis. Voss. 2 tamen (gemellus Goth.) *abolebit* etiam, eadem fortasse ratione.

3. *Quia... alias rectum est.* Docta est et valde probabilis Gesneri κρίσις, qua totam hanc parenthesin de dialectis spuriam esse suspicatur, et ex interpretamento marginis in contextum invectam. Sane si quid adjecturus erat Qu., quare esset *difficilior apud Græcos observatio veteris sermonis legis*, aliunde hujus rei causam repetiisset, quam a dialectis, quum Græci, præter duas accentus sedes sibi cum Romanis communes, habeant etiam in ultima accentum, possintque brevem penultimam acuere eamdemque longam gravare, quorum neutrum Romanis licet. Hinc enim est omnis Græci accentus difficultas. Videtur itaque, quum ipse Qu. de re, quæ sui non esset instituti, nihil dixisset, ignarus aliquis veræ rationis, qui Codicem scriptoris nostri antiquissimum tractaret, hanc causam rei, a se parum perspectæ, margini allevisse, quam sequentes librarii deinde pro ipsius verbis reciperent. Est quidem hæc ῥῆσις in omnibus, quantum video, Codd., varietate levi. *Interim* inter *vitiosum* et *alias*, quod recte displicet Gesnero, quum sic idem atque *alias*, videntur tueri omnes. Explices h. l. *nihilo secius*, sed dure. Goth. (tac. Gesn.) inter *vitios.* et *int.* inserit *est*. Guelf. sic dirimit: *vitiosum interim: alios*. Bern. pro *alias... alias* dat *alia... alia*, non male, referendo *alia* ad *dialectos*. Sapit glossema ipsa hæc fluctuatio. — *Quia... alias rectum est.* Ex alia profecto causa, quam dialectorum diversitate, oritur difficultas, qua impediuntur accentus Græci. Si tamen sanus est hic locus, debemus cogitare v. c. de lege Æolicæ dialecti, ultimam semper gravantis, etiam ubi in cæteris dialectis aut acuitur aut flectitur. Sunt præterea quædam, quæ aliter legas accentuata in vetere Ionismo, vel Atticismo, aliter apud recentiores velut τροπαῖον, τρόπαιον, ὁμοῖος, ὅμοιος, ἶσος, ἴσος, quamquam in posteriore voce quantitatis magis est diversitas, quam accentus. Sed leviora sunt hæc, quam quæ in censum veniant. Etiam Metarius in Opere de Dialectis accentuum varietatem omittit; neque multis rem tractat Reizius *de Accentus inclinatione*, ed. Wolf., p. 107 seqq.; it., p. 121, in σκληρότης.

4. *Apud nos vero brevissima ratio.*

que [1] in omni voce, *acuta* intra numerum trium syllabarum continetur, sive eæ sunt [2] in verbo solæ, sive ultimæ, et in his aut proxima extremæ, aut ab ea tertia. Trium porro, de quibus loquor, media longa, aut acuta, aut flexa erit; eodem loco brevis utique gravem habebit sonum, ideoque positam ante se, id est ab ultima tertiam, acuet. Est autem in omni voce utique acuta, 31
sed nunquam plus una; nec ultima unquam; ideoque in disyllabis [3] prior. Præterea nunquam in eadem flexa et acuta, quoniam eadem flexa et acuta [4]; itaque neu-

Sic cum plurimis Codd. Guelf. Gibsonus tacendo significat, Bodlei. habere paucarum edd. scripturam: *apud nos vero rectissima ratio ac etiam brevissima*, corruptissimam illam, quod vel *ac*, ante vocalem, ostendit.

1. *Namque*. Guelf. *Nam quod*. *Namque*, ut conjecit Regius, Goth. et plurimi puto Codd., qui silentur. Id certe solum est verum. *Nam quod* multæ edd. — *Namque... acuta*. Similia docet Cic. Orat., c. 18, ubi Ernesti mutatio, quam sine ullo auctore in textum recepit, *ultra* pro *citra*, necessaria non videtur.

2. *Eæ sunt*. Sic scripsi, prius e Goth. (tacente Gesn.) posterius e Guelf. Vulgo *hæ sint*. Clarius h. l. *eæ* quam *hæ*, neque conjunctivus necessarius. Sat multæ edd. *eæ*. — *Sint*, R. 1, 2, Cap. *Ed*.

3. *Disyllabis*. Goth. (tac. Gesn.) ut et Voss. 2 *bisyllabis*, et quædam edd., facili errore, sed in quo lateat bona scriptura. Nullus enim duplici *s* locus in hac voce, etiamsi fere scribitur *dissyllabum*, quum nemo tamen *trissyllabum*, et Græci semper δισύλλαβον, τρισύλλαβον. Vid. Noltenium parte Orthogr. p. 52, it. Heusingeri emendatt. p. 332. — *Bissyllabis* habent R. 1, 2. *Dissimilis* ed. Camp. male. Ed.

4. *Flexa et acuta*. Sic Guelf. Regius pro *et* conjecit *ex*, quod ipsum tamen ex aliquot Codd. afferunt, qui contulerunt; quam vere quidem et diligenter, nescio. Gibs. tacendo significat Joann. ita dare, Burm. Voss. 1, 2, diserte narrat, quum tamen Goth., Vossiano 2 plerumque concinens, præferat *et*. Gesnerus τὸ *et* reduxit et defendit. Neque tamen plane me conciliavit receptæ. Vix enim agnosco simplicitatem et sanitatem Quintiliani, si vere ab eo profecta sunt, quæ hic leguntur, in quibus est ὀξύμωρον prorsus puerile: *nunquam eadem flexa et acuta quoniam eadem flexa et acuta*. Qui omiserunt ultima *quon.... acuta*, sicut Codd. aliquot et edd. quorum est Obr. gladio se expedierunt, non manu, neque ferri potest ejusmodi κρίσις. Equidem maxime gravor illud *eadem* præpostere repetitum, et profectum sane ab oculo librarii ad superiora aberrante. Maxime quidem ita legi optem: *quoniam flexa est acuta*; aut *quon. in flexa est acuta*.

tra[1] claudet vocem Latinam. Ea vero, quæ sunt syllabæ unius, erunt acuta, aut flexa, ne sit aliqua vox sine
32 acuta. Et illa per sonos accidunt, quæ demonstrari scripto non possunt, vitia oris et linguæ : ἰωτακισμοὺς[2] et λαμβδα-

Bern. enim sic : *qui in eadem flexa et acuta*. Goth. (tac. Gesn.) ut et Voss. 2, et aliquot edd. *quia* pro *quoniam*, sed posterius longe aptius. Collocatio τοῦ *eadem*, qualis nunc est, ne satis quidem Latina mihi videtur. — *Et acuta*. R. 1, 2. *Ex acuta* Cap. *Ed.* — *Quoniam.... flexa et acuta*. Flexa syllaba quum sit ea, quæ longæ vocalis priorem extollit, sive acuit, moram, secundam gravat, apparet unamquamque syllabam flexam etiam habere acutum accentum, etsi vicissim non item.

1. *Itaque neutra*. Ita Guelf. Goth. et omnes, puto, Codd. Gesn. auctores secutus Codicem Turic. a m. sec. Jens. Locat. Venet. Rusc. Bad. Colinæum et Obrechtum dedit *utique*, nequaquam necessario. Bene enim procedit argumentatio, si, *propterea*, quod, quæ *flexa* est syllaba, eadem et *acuta* est, neque *flexa* neque *acuta* ullam Latinam vocem dicitur claudere. *Acutam* enim modo (*nec ultima unquam*) claudere vocem negabat, in *flexa* itidem *acutam* esse quum maxime ostendit. Contra, si legis *utique*, de *acuta*, quod modo dixerat, repetit ineleganter. Etiam nimis geminatur istud *utique*, si hic tertio comparet. *cludet* cum Guelf. et quibusdam Codd. et edd. legas, an *claudet*, parvi refert. Frequens sane Quintiliano forma *cludere*. Goth. (tac. Gesn.) *claudit*, cum Voss. 2. — *Claudit* R. 1 et 2. Ed.

2. Ἰωτακισμοὺς... κοιλοστομίαν. Isidorus Origg. l. I, c. 31, p. Gothofredi 842 : « *Iotacismus* est quoties « in *iota* littera duplicatur sonus, « ut *Troiia*, *Maiia*. » Diomed., p. Putsch. 448 : « *Iotacismi* sunt, quum « i littera supra justum decorem in « dictionibus extenditur. » Isid. l. c. « *Labdacismus* est, si pro uno l « duo pronuncientur. » Diomed. l. c. « *Lambdacismi*, si *Lucem* prima « syllaba, vel *Alma*, nimium plene « pronunciemus. » Exempla hujus vitii etiam clariora ponit Erasmus in Dialogo de pronunciatione, apud Havercampum Sylloge altera p. 72. « pro *lucet*, *ellucet*; pro *salva*, *sal-* « *lava*. » Pulchre idem demonstrat in Hannibale Gronovius ad Liv. XXII, 13, 5. Aristoteles Problemm. p. Sylburgii 103, tmema 11 ; οἱ ἰσχνόφωνοι φωνοῦσι μὲν, λόγον δὲ οὐ δύνανται συνείρειν. Erasm. l. c. p. 73 : « ἰσχνότης.... dum, arctatis arteriis « circa imas fauces musculis, vox se- « miclusis labiis promitur. Cui con- « trarium est πλατειασμὸς, quum ni- « mium diductis faucibus et ore « plus satis patulo sermo promitur. » Idem p. 74 : « Per κοιλοστομίαν vox « funditur in latera faucium, atque « hinc repercussa resonat, qualis « umbrarum vox esse fertur, eoque « qui simulant hujusmodi spectra « ex olla fictili verba promunt. » Paulo superius idem « Germani su- « periores pæne ab umbilico voces « ducunt. » Et sane κοιλοστομία videtur esse abundantia sonorum gutturalium, vel potius pulmonalium, qualem notamus in Hebraica lin-

κισμοὺς [1], ἰσχνότητας et πλατειασμοὺς, feliciores fingendis nominibus Græci vocant : sicut κοιλοστομίαν, quum vox quasi in recessu oris auditur [2]. Sunt etiam proprii quidam et 33
inenarrabiles [3] soni, quibus [4] nonnunquam nationes reprehendimus [5]. Remotis igitur omnibus, quæ supra [6] diximus, vitiis, erit illa, quæ vocatur, ὀρθοέπεια, id est, emendata cum suavitate vocum explanatio : nam sic accipi potest *recta* [7]. Cætera vitia omnia ex pluribus voci- 34

gua, ut et Germanica, pronunciantibus maxime Helvetiis.

1. Λαμβδακισμούς. Quamquam Codd. vett. edd. et omnes fere, qui de re aut littera egerunt scriptores, ut Varro et Isidorus Hispal. all. præferunt *labdacismum* sine *m*, malui tamen cum recentioribus inserere illud. Goth. (tac. Gesn.) *labdacismus*, litt. Latt., Guelf. *labelacismus*, per errorem. Vide enim de Aristophanis λάβδα Toup. ad Suid., p. ed. Lips. 421, qui recte negat a littera repetendum.

2. *Auditur*. Guelf. *dividitur*, cum quibusdam, mero errore corrumpendi *a* in *d*.

3. *Inenarrabiles*. Guelf. *inerrabiles*, quod ipsum si pluribus Codd. defenderetur, nequaquam spernerem, quum Apuleius *de Dogmate Platonis*, itemque *de Mundo* hoc vocabulo in orbibus cœlestibus usus inveniatur. Forent autem soni *inerrabiles*, certi, qui nunquam varient. Contra e Lactantio, sed loco non designato, memorantur a lexicographis *errabiles soni*. Nunc, quum bonam sententiam præbeat non paucorum Codd. scriptura *inenarrabiles* (Vid. XI, 3, 177 « *ratio... inenarrabilis* »), ea acquievi, exemplum secutus etiam aliquot editt. Quod dant Burm. et Gesn. non sine sociis, *inevitabiles*, neque in ullo Codice invenio, neque per se blanditur. Mecum facit Lochm. l. c. p. 12. — R. 1, 2, et CAMP., *inenarrabiles*. ED.

4. *Soni quibus*. Conjicit Heindorfius *in quibus*, ut præpositio exciderit post *soni*. SP. in Præf., p. 76.

5. *Nationes reprehendimus*. « Solemus quibusdam nationibus exprobrare certos sonos, quibus pronunciationem suam deforment potissimum. » Attamen difficultate non caret structura ob ablativum istum *quibus*, pro quo malis *ob quos*. Bene autem procederent omnia, si legeretur, quæ est Burmanni conjectura, *deprehendimus*, pro *repr*. Se produnt nationes certis quibusdam et propriis sonis. Sic Anglos *deprehendimus* sibilo in *th*, Franco-Gallos rhoncho in *n*, Germanos anhelitu in *ch*.

6. *Quæ supra*. Guelf. *de quibus supra* et sic plerique Codd. et edd. Videntur tamen Bal. et Joann. dare receptam, quæ sane est elegantior.

7. *Nam sic... recta*. H. e.; nam puritas, suavitas et accuratio, *explanatio*, in pronunciandis vocibus possunt comprehendi ista *rectæ pronunciationis* appellatione, quæ inest Græco vocabulo, ὀρθοέπεια.

bus sunt, quorum est *solœcismus:* quamquam circa hoc quoque disputatum est: nam etiam qui complexu [1] orationis accidere eum confitentur, quia tamen unius emendatione verbi corrigi possit, in verbo esse vitium, non
35 in sermone contendunt: quum, sive *amaræ corticis* seu *medio cortice* [2] per genus facit solœcismum (quorum neutrum quidem reprehendo, quum sit utriusque Virgilius auctor; sed fingamus utrumlibet non recte dictum), mutatio vocis alterius, in qua vitium erat, rectam loquendi rationem sic reddit [3], ut *amari corticis* fiat vel *media cortice:* quod manifestæ calumniæ est: neutrum enim vitiosum separatum est [4], sed composi-
36 tione peccatur, quæ jam sermonis est. Illud eruditius

1. *Qui complexu.* Goth. (tacente Gesn.) *qui contextu aut complexu,* quam fœdam, ut vocat, glossam Gebhardus, ducibus duobus suis Palatinis Codd., jam proscripsit. Cæteri quidem Codd. a conferentibus non memorantur. Mirum, ni Voss. 2, facit cum Gothano. Guelf. recte omittit *contextu aut,* ut et Alm. Edd. ante Gibsonum plerasque obsidet. — *Qui complexu.* Ita habent R. 1, 3, et Camp. R. 2, et ed. Hack., *contextu vel complexu.* Alii vulgatam sequuntur. Ed.

2. *Amaræ... cortice.* Alter locus Virgilii, Eclog. VI, 62, 63, alter Georg. II, 74.

3. *Quum... sic reddit.* Longior hic orationis ambitus habet aliquam difficultatem intelligendi. *Quum* refertur ad *reddit,* quod multis vocabulis inde distinetur. Neque apparet, quomodo *quum,* hac potestate, possit sibi jungere indicativum, nam tempus sane non significat, nisi forte positum a Qu. putes *dum.* *Reddat* in nullo quidem libro legitur, neque conveniat magnopere, præcedente in parenthesi, eadem structura: *quum sit,* et protinus sequente tertio conjunctivo *fiat,* cujusmodi similitudinem clausularum solent vitare scriptores. Si *quoniam* esset pro *quum,* oratio foret expedita. *Quoniam* enim proprie est concedentis, sed simul argumentum ex concessa re peti posse negantis; et id ipsum agit h. l. Quintilianus. *Quoniam* et *Quum* in Codd. sæpe confunduntur. Vide Drakenb. ad Livium I, 6, 4, item IV, 29, 6.

4. *Separatum est.* Guelf. omittit *est.* Non male: neque enim necessarium est, et loco hic alieno legitur, quum debuisset certe ante *separatum* poni, non post. Et sic solus, quantum video, Gryphius ann. 1544. Elegantius tamen omittitur *est,* quum recurrat in fine hujus sensus. — *Vitiosum separatum est.* Habent R. 1, 2, et Ed. Hack. *Vitiosum est separatum,* R. 3, 5, et Camp. *Ed.*

quæritur, an in singulis quoque verbis possit fieri solœcismus; ut si unum quis ad se vocans, dicat *venite*, aut si plures a se dimittens, ita loquatur, *Abi*, aut *Discede*. Nec non quum responsum ab interrogatione dissentit; ut si dicenti, *Quem video?* ita occurras, *Ego*. In gestu etiam nonnulli putant idem vitium [1] inesse, quum aliud voce, aliud nutu vel manu demonstratur. Huic opinioni 37
neque omnino accedo, neque plane dissentio; nam id fateor posse accidere [2] voce una, non tamen aliter, quam si sit aliquid, quod vim alterius vocis obtineat, ad quod vox illa referatur, ut *solœcismus* ex complexu fiat eorum, quibus res significantur [3], et voluntas ostenditur. Atque 38
ut omnem effugiam cavillationem, fit aliquando in uno verbo, nunquam in solo verbo. Per quot autem et quas accidat species, non satis convenit. Qui plenissime, quadripertitam volunt esse rationem, nec aliam, quam barbarismi, ut fiat adjectione, ut, *Veni de Susis in Alexandriam*: detractione, *Ambulo viam*, *Ægypto venio*. *Ne hoc fecit* [4]; transmutatione, qua ordo turbatur, *Quoque* 39

1. *Idem vitium*. R. 2, *idem illud vitium*. Ed. — *In gestu... idem vitium*. Quum tragicus actor, ὦ Ζεῦ exclamans, manu terram ostenderet, et ὦ γᾶ, vultu in cœlum erecto, diceret, Polemo Smyrnæ præsidens Olympicis ludis: οὗτος, inquit, τῇ χειρὶ ἐσολοίκισε. Philostr., p. Ol. 542. Item Lucianus de Saltatione vol. V, Bip. p. 168, πολλοὶ... σολοικίας δεινὰς ἐν τῇ ὀρχήσει ἐπιδείκνυνται. Lucilius in Epigr. apud Brunck. Anal. vol. II, p. 335, καὶ τῇ χειρὶ... σολοικίζει διανεύων.

2. *Fateor posse accidere*. Guelf. omittit *posse*, cum Bodl. Bal. Alm. Non male. — Τὸ *posse* omittunt etiam R. 1 et Camp. *Ed.*

3. *Res significantur*. Guelf. (et ed. Camp.) *significatur*. Placet, si opposita *res* et *voluntas* sunt eodem numero.

4. *Ne hoc fecit*. Detractionem facile hic agnoscere sibi quisque videbitur, ut exciderit *quidem* post *hoc*. Sed illam structuram omittendi *quidem* certatim defendunt VV. DD. quorum unum nominasse Ruhnkenium suffecerit. Vide eum ad Rutil. Lup. p. 129. Posset credi Quintil. etiam immerito locutionem bonis scriptoribus usurpatam, raro tamen, ut omnes confitebuntur, reprehendisse. Sed afferuntur loci, ubi ipse Qu. ita fuerit locutus, I, 12, 14: « Nam *ne* ego

ego, Enim hoc voluit, Autem non habuit: ex quo genere an sit *igitur*, in initio[1] sermonis positum, dubitari

« consumi studentem... volo. » Ibi in omnibus fere edd. et Codd. legitur *nec*, sed in suo libro, fortasse Florentino vetustissimo, Regium invenisse *ne*, ipsius nota apparet; habentque illud *ne* Cod. Goth., et ed. Veneta 1494. Item VI, 1, 47, « *ne* illum probaverim. » E nullo Codice a quoquam *ne* affertur, sed iterum Regius, corrigendo *nec* aut inserendo *quidem*, prodit, libri sui scripturam esse *ne*. Invenitur ea, non quidem, ut significat Burm., in vett. plerisque edd., quum Gibsonus suarum quidem quinque nullam memoret, inter quas Andreanæ auctoritas foret magna. Poterat tamen designare Venet. 1494. Ea enim *ne*, ut et Locat., sed, ejus repetitio, Rusc. *quidem* inserit post *illum*. Ad ipsum eum locum Badius in Vallensi suo Codice *neque* esse narrat, idque est in Guelf. et Goth. Addam ipse locos I, 2, 7, « *ne* Alexandrinis » pro « ne Al. quidem. » Guelf. solus, quantum video; et II, 7, 26, « *ne* vitium » sol. Voss. 1. Non magnopere igitur est verisimile, Quintilianum iis locis scripsisse *ne* pro *ne... quidem*, et recte mihi videor tueri in iis receptam. Ut sint itaque multa veterum loca, quibus recte vindicetur ea structura, quæ ipsa disputatio lubrica quam maxime videtur, quum c e *nec* tam facile exciderit; Quintilianum tamen hoc loco non de alia ulla locutione cogitasse, quam de *ne* pro *ne... quidem*, adhuc mihi persuadeo, sive perperam ipse hunc solœcismum pronunciavit, sive summis scriptoribus abjudicanda est ea forma. Saltem quæcunque, ut alium hic inveniant solœcismum, comminiscuntur VV. DD., maxime sunt contorta, v. c. ut legatur *me* (pro *ne*) pro *de me*, quæ tamen ipsa est Ciceroni satis frequens locutio : *aliquo aliquid facere* pro *alicui*, etc., aut, ut *ne* sit pro *anne* et ibi detractio. Dukerus ipse, structuræ solius *ne* sine *quidem* defensor, locorum, quæ afferantur, scripturam sæpe fluctuare fatetur. Ita obliterata est Cic. Philipp. II, 16, ubi in vett. edd. *ne unquam salutaverat*, hodie *nunquam*; sed Ernestus recte videtur totam istam *salutationem* spuriam putare. Manifestius pro *ne* exemplum videtur Cic. de Fin. V, 7, extr. *ne... posset* nisi glossa est ea.

1. *Igitur in initio*. Vide dicta ad III, 8, 24, item I, 1, 1. Apud Sallustium frequens est *igitur* in initio sermonis positum. Vide accuratissimum ejus scriptoris indicem Tellerianum, unde discas, vicies in Catilinario, bis quinquagies in Jugurthino ita usurpasse Sallustium. Etiam Livius ponit eo ordine; vide Drakenb. ad II, 48, 1, et ipse Noster II, 14, 5. Priscianus, p. 1210, et Servius, p. Putsch. 1797 promiscuam hujus conjunctionis sedem esse decernunt. Aliquanto difficilius est scriptores memorare, « apud quos » hæc structura, « nunquam reperiatur. » Ciceronem modo præmittere, modo postponere *igitur*, narrat Pseudo-Turnebus. Locum quidem, ubi præmitteretur, nullum attulit: neque ego memini.

potest, quia maximos auctores in diversa fuisse opinione
video, quum apud alios sit etiam frequens, apud alios
nunquam reperiatur. Hæc tria genera quidam diducunt 40
a soloecismo, et *adjectionis vitium*, πλεονασμόν· *detractionis*, ἔλλειψιν· *inversionis*, ἀναστροφὴν vocant; quæ si in speciem soloecismi cadant[1], ὑπερβατὸν[2] quoque appellari eodem modo posse. *Immutatio* sine controversia est, quum 41
aliud pro alio ponitur[3]. Id per omnes orationis partes deprehendimus, frequentissime in verbo, quia plurima huic accidunt, ideoque in eo fiunt *soloecismi* per *genera, tempora, personas, modos*, sive cui *status* eos dici, seu *qualitates*[4] placet, vel sex, vel, ut alii volunt, octo[5]; nam totidem vitiorum erunt formæ, in quot species eorum quidque[6], de quibus supra dictum est[7], divise-

1. *In spec... cadant.* Guelf. Goth. (tac. Gesn.) et Voss. 1, 2, 3, *cadat*, ut ad novissimam solum referatur, videl. τὴν ἀναστροφήν. R. 1, et Camp., *cadunt*. Ed.

2. Ὑπερβατὸν.... *posse.* Segregant eo sane consilio tria hæc a soloecismo, ne cogantur semper et ubique ea appellare *vitia*, quæ interdum, pariter atque ὑπερβατὸν, sunt figuræ orationis probabiles. Vide supra I, 5, 5. Attendant autem tirones conjunctivum in *cadant*, qui significat, loqui Qu. ex mente aliorum, non sua (vide ad I, 2, 2, *videtur*); quare etiam in fine posuit *posse*, non *posset*, quod perperam pro illo invehendum suadet Obrechtus.

3. *Quum aliud... ponitur.* Cave credas controversiam in *definitione* esse negari. Negat Qu. de eo, utrum ad *soloecismum* pertineat *immutatio*, necne, ullam esse controversiam. Definitionem addidit, ne quis ignoraret, quid eo *immutationis* vocabulo h. l. significaretur.

4. *Genera... modos... status... qualitates.* Vide de his notam ad I, 4, 27. *Id* autem, pro quo expectes *Eam*, respiciendo ad *immutatio*, refertur ad omnem illam, de qua nunc agit, rem in genere, aut ad verba ista *quum... ponitur.*

5. *Octo.* Nam ponunt *indicativum, imperativum, permissivum, interrogativum, optativum, promissivum, conjunctivum, infinitivum*; at Diomedes: « modos quinque esse omnes fere grammatici consentiunt. » Ed.

6. *Eorum quidque.* Goth. (tac. Gesn.) *quodque*, ut et Voss. 2. In Guelf. compendium evanidum scripturæ dubium relinquit, utrum dare voluerit librarius. Cæteri Codd. tacent. Veteres quidem edd. pleræque *quodque.*

7. *Eorum... dictum. De quibus supra dictum est* sunt modo recen-

42 ris: præterea *numeros*, in quibus nos *singularem* ac *pluralem* habemus, Græci et δυϊκόν. Quamquam fuerunt, qui nobis quoque adjicerent dualem, *scripsere*, *legere*, quod evitandæ asperitatis gratia mollitum est, ut apud veteres [1], pro *male mereris*, *male merere*, ideoque quod vocant *duale*, in illo solo genere consistit; quum apud Græcos et in verbi tota fere ratione, et in nominibus deprehendatur, et sic [2] quoque rarissimus ejus sit usus;
43 apud nostrorum vero neminem hæc observatio reperiatur, quin e contrario, *Devenere locos*, et *Conticuere omnes*, et *Consedere* [3] *duces*, aperte nos doceant, nihil horum ad duos pertinere; *Dixere* quoque, quamquam id Antonius Rufus [4] ex diverso ponit exemplum, de pluri-

sitæ verbi partes, *genera*, *tempora*, etc, ubi insolentius paulo, quod *supra* dixit in tam exiguo intervallo. Vide autem II, 1, 10. Fortasse tamen de industria vitabat *modo*, quod proprium hic erat adverbium, ne quid turbaretur lector, quoniam de *modo verbi* agitur. Alius autem ab aliis constituitur numerus *modorum*, quales Diomedes, p. Putsch. 328 *quinque* agnosci a grammaticis pleramque narrat, sed tamen quosdam usque ad decem modos progredi. Varro de L. L. lib. IX, p. Bip. 167 seq. *sex* facit declinatuum species, sed ii non sunt modi meri, verum omnes in genere verbi partes. Quintiliani tempore videntur eæ maxime obtinuisse rationes, ut alii *sex*, alii *octo* modos facerent, quod apud grammaticos diserte memoratum non invenio.

1. *Apud veteres.* Ergo Quintiliani tempore vix in usu hoc.

2. *Et sic... usus.* Contorta videtur argumentationis ratio, qualem reddidi in nota seq. An *etsi sic quoque*, pro *et sic quoque?* Tueatur se dualis latini defensor ipsa ea dualis apud Græcos infrequentia. Quid mirum, si apud Latinos etiam rarior? Apparet saltem Græcorum exemplo, dualem, quia rarus sit ejus usus, non protinus tolli e lingua. Si usum hujusmodi formarum significatione dualis dissuaderet Qu., bene procederet recepta. Ad negandum, esse dualem in Latina lingua, non videtur facere. Neque tamen post *etsi* tam bene procedit conjunctivus *sit*, quam si pendet a *quum*. — *Et... usus* quo minus est verisimile, quod, Græci, qui habent, raro usurpant, a nobis, nonnisi in uno genere frequentatum, tamquam proprium quid debere a cæteris numeris distingui. Vide tamen notæ initium.

3. *Devenere... Consedere.* Virg. Æn. I, 369, II, 1. Ovid. Met. XIII, 1. In omnibus hisce locis plures duobus intelliguntur.

4. *Antonius Rufus... pronunciet.* *Antonii Rufi* nulla mentio apud

bus patronis præco[1] pronunciet. Quid? non Livius circa 44
initia statim primi libri, *Tenuere*, inquit, *arcem Sabini*[2]?
et mox, *In adversum Romani subiere?* Sed quem potius
ego, quam M. Tullium, sequar? qui in Oratore[3], *Non
reprehendo*, inquit, *scripsere: scripserunt esse verius sen-
tio*. Similiter in vocabulis et nominibus fit *solœcismus* 45
genere, numero, proprie[4] autem *casibus*. Quidquid eo-
rum alteri succedet[5], huic parti subjungatur licet per
comparationes[6] et *superlationes;* itemque in quibus *pa-
trium*[7] pro *possessivo* dicitur, vel contra. Nam vitium 46

scriptores, nisi quod scholiastæ Horatii referunt, eum vertendo Homero et Pindaro, itemque comœdiis scribendis innotuisse. Memorat eum et Velius Longus de Orthogr., p. Putsch. 2237.

1. *Præco* in judiciis, post habitas a patronis utriusque litigantis orationes solebat pronunciare *dixere*, sed hoc, etsi plerumque post duorum patronorum, tamen etiam post plurium fiebat orationes.

2. *Livius... Sabini*. Liv. I, 12, 1. *Romani subiere*. ibid.

3. *In Oratore* c. 47. Non ipsa quidem Ciceronis verba expressit Qu. sed mentem ejus. Apparet autem e sententia Ciceroniana, ipsum promiscue usurpandam duxisse utramque formam; non assignasse duali alteram. Quod apud Cic. *et est* ante *scripserunt*, id libenter ego mutaverim in *etsi*, quum si facile hauriretur a sequente *se*.

4. *Proprie*. Hoc opponitur ei, quod antecedit: *similiter;* nam *casus* sunt *proprie* vocabulis et nominibus, quum *genus*, *numerum*, communia habeant cum verbo.

5. *Quidquid... succedet*. Sensus hic videtur: Quandocunque alterum vocabulum aut nomen pro altero ponetur, poterit id vitium ad hanc solœcismorum partem referri, quæ fit in vocabulis et nominibus. Scilicet patitur magis quam jubet Qu. hujusmodi vitia annumerari solœcismis, quum tamen improbet, quod faciunt quidam, ut *solœcismum* putent vitium per quantitatem.

6. *Per comparationes... dicitur*. Exempla hæc sunt nominis vel vocabuli alterius succedentis alteri, h. e., pro altero positi, quum comparativus pro positivo aut superlativo usurpatur, aut vicissim. Præpositio *per* significatu est, quem cognovimus ad I, 5, 22.

7. *Patrium*. Quale sit, potest dubitari. Quum tamen a Charisio, Diomede, Prisciano, Isidoro, Cledonio, certatim, iisdemque fere exemplis allatis, jungantur et inter se commutata ostendantur *patronymica* et *possessiva* (ubi apud Isid., p. Gothofr. 824, pro *Thetica* lege *Cætica*), facile adducimur, ut credamus *patrium* ab ipso Quintiliano dictum pro *patronymico*. Diomed., p. Putsch. 310, ita: « Patronymica « sunt quæ a patre sumuntur, ut « Pelides, Priamides... Possessiva « interdum Poetæ quasi patrony-

quod fit per quantitatem, ut *magnum peculiolum*, erunt qui *solœcismum* putent; quia pro nomine integro positum sit diminutum. Ego dubito, an [1] id *improprium* potius appellem; significatione enim deerrat: *solœcismi*
47 porro [2] vitium non est in sensu, sed in complexu. In *participio* per *genus*, et *casum*, ut in vocabulo; per *tempora*, ut in verbo; per *numerum*, ut in utroque, peccatur. *Pronomen* quoque *genus*, *numerum*, *casus* habet,
48 quæ omnia recipiunt hujusmodi errorem. Fiunt *solœcismi* (et quidem plurimi) per partes orationis [3]; sed id tradere satis non est, ne ita demum vitium esse credat puer, si pro alia ponatur alia, ut *verbum*, ubi *nomen* esse debuerit, vel *adverbium*, ubi *pronomen*, et similia.
49 Nam sunt quædam cognata, ut dicunt, id est ejusdem generis, in quibus, qui alia specie, quam oportet, utetur, non minus, quam ipso genere permutato,
50 deliquerit. Nam et *an* et *aut* conjunctiones sunt; male tamen interroges, *hic, aut ille* [4], *sit?* et *ne* ac *non* ad-

« mica proferunt, ut est Orestes « Agamemnonius; sed quod patronymicum est, poni quasi κτητικὸν « non potest. » Hinc igitur solœcismi in illa commutatione, sed et in contraria, ex mente quidem Quintiliani; fortasse extra poesin.

1. *Dubito, an*. Affirmative dubitat, si ita dicere licet. Resp. I, 5, 19, et eadem de hac forma disputantem adi, sis, Perizonium ad Sanctii Minervam p. 118. Locus inprimis manifestus apud Senec. patr. p. Bip. 272 : « adeo non est dubium « *an* beneficium non dederit, ut « dubium sit *an* acceperit. » Sed vide ad II, 17, 3.

2. *Porro*. Introducit hæc particula argumentum, quare non sit solœcismus talis locutio. Similiter II, 1, 7. Vide Tursell. ed. Ern. p. 681, et infra ad II, 3, 5.

3. *Per partes orationis*. *Per*, intellectu, quo modo *per comparationes*, ne forte quis intelligat: *per singulas*, h. e., *in omnibus partibus or.*, quod docere non attinebat, quum sponte manifestum esset, et jam monuisset Noster I, 5, 41.

4. *Hic, aut ille*. Rectissime Gesnerus defendit Quintilianum contra eos, qui summum rhetorem eundemque grammaticum putant errasse in hoc præcepto, quo jubet in disjuncta quæstione usurpari *an*, vetat *aut*. Loca scriptorum quæ in contrarium afferuntur, aut male intelliguntur neque habent veram disjunctionem in quæstione, aut corrupta sunt a librariis ignaris. De

verbia : qui tamen dicat pro illo, *Ne feceris, Non feceris,* in idem incidat vitium, quia alterum negandi est, alterum vetandi. Hoc amplius [1] *intro* et *intus*, loci adverbia [2] : *Eo* tamen *intus*, et *Intro sum*, solœcismi sunt.
Eadem in diversitate *pronominum, interjectionum, præ-* 51
positionum, accidunt [3]. Est etiam *solœcismus* [4], in ora-

horum in eo genere erroribus vide Drakenborch. ad Liv. V, 3, 7. Quod autem ipsum dicunt Quintilianum tali locutione usum I, 6, 32 : « Sit« *ne*... a consulendo, *vel* a judican« do. » diu est quum ejecta fuit prava scriptura, etsi veram Gesnerus demum post duo secula reposuit. Aliquos tamen scriptores, Quintiliani tempore, peccasse in harum conjunctionum usu, recte suspicatur idem Gesn., quum alioqui non videatur fuisse moniturus quidquam de ea re Qu. Sunt ejusmodi Plinii minoris et Taciti loca. Consulant tirones Noltenium in Anti-barbaro, parte syntact. p. 1299, cujus errores, admoniti, facile emendabunt.

1. *Hoc amplius.* Repetita ex Curia formula, quum aliquid addunt Senatores ei, quod priores decreverunt, ut apparet loco L. Senecæ de Vita beata c. 3. Deinde abiit in communem sermonem pro *præterea*, ut hic et I, 5, 55, item I, 1, 8. Usurpat etiam Cicero ad Div. IX, 25 : « *hoc amplius, habere navicu*« *las.* » de Fin. V, 5, « hoc amplius « Theophrastus. »

2. *Intus, loci adverbia.* Goth. (tac. Gesn.) cum tribus Vossianis ante *loci* inserit *unius*, quod facillime obliterabatur. Rectissime probat eam scripturam Burm. Quamquam in cæteris etiam generaliter posuit partium orationis nomina, ut *an et aut conj., ne ac non adverb.* Guelf. cum Bern., vocem *intus* omittunt, per errorem. — *Intus, loci adverbia.* Quod h. l. probat Spalding *intus, unius loci adverb.* habent R. 2, 4. Ed. — *Eo... intus... solœcism.* Hoc de adverbio *intus* præceptum fortasse hausit, unde plura in tota hac grammatices tractatione, e Lucilii Satyrarum nono, quem ille de industria orthographiæ et quæstionibus grammaticis videtur destinasse, quare sequentes versus a Charisio grammatico servatos recte libro nono assignat Franc. Douza : « Nam velut *intro* aliud longe esse « atque *intu'* videmus : sic et *apud* « *te* longe aliud est, neque idem va« let *ad te : Intro nos vocat ad sese,* « *tenet intus apud se.* » Neque tamen confecta res est de hoc decreto, quum etiam in movendi significatione *intus* usurpent non contemnendi scriptores, de quibus vide Gesneri thesaurum utrumque. Sæpe, apud Plautum inprimis respondet Francogallico *céans*, quod itidem antiquioribus eorum comicis est in usu.

3. *Accidunt.* Cod. R. 1, et ed. Camp. *accident.* (tac. Spald.) Ed.

4. *Etiam solœcismus. Etiam* dant Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Alm. Bal. Joann. Bern. et omnes, puto, Codd. quod de suis, quoscunque viderit, testatur Regius. Neque magnum est momentum Gibsoni et Burmanni de Bodl. Voss. 1, 2, 3, tacentium. *Enim*, quod recentiores edd.

tione comprehensionis unius sequentium ac priorum
52 inter se inconveniens positio. Quædam tamen et faciem *solœcismi* habent, et dici vitiosa non possunt, ut *tragœdia Thyestes*, et *ludi Floralia* ac *Megalesia* [1]; quamquam hæc sequenti tempore interciderunt, nunquam aliter a veteribus dicta [2]. *Schemata* igitur nominabuntur,

de conjectura Regii receperunt, sententiæ huic impertit naturam definitionis solœcismi, quæ quidem hujus loci, postquam verbosa de eo instituta fuit disputatio, nequaquam esse potest. Neque video, quare inde quod *solœc. est... positio* aliquis intelligat, vel conjiciat, eadem quæ in adverbiis et conjunctionibus, accidere in *pronominum* quoque, etc., *diversitate*. *Positionis* etiam vocabulum in sensu generalis definitionis non bene procedit, quod is videtur animadvertisse, qui conjecit *dispositio*, quod est in Sichardi margine, in Codice quidem nullo. Vide not. seq. *Etiam* pro *enim* mecum defendit Lochm. l. c. p. 13, de *positione* quidem aliter sentiens. — *Est etiam... positio.* Locus obscurior. De ἀνακολούθως orationis interpretantur. Exemplum ipse quidem non attulit, unde facilius intelligeres definitionem. Puto tamen exceptionem, quæ statim subjicitur, exempli loco esse, ut, quod ibi σολοικοφανὲς est merum, in aliis sit verus solœcismus. Designatur ergo his verbis peculiaris aliquis solœcismus, non universa solœcismi natura finitur; vide not. sup. Quali interpretationi id quoque obstat, quod memoratur *positio*. Hujus autem vocabuli in grammaticis nulla fere alia significatio, quam *casus*. Sic aliquoties Noster *prima positio* I, 5, 60, 65. Videtur tamen fere *primam* intelligere etiam quum solam dicit *positionem* I, 6, 15, 25; I, 4, 24. Usurpatur etiam de *verbis*, quum *casus* de solis nominibus, et sic respondet fere ei, unde conversum est, Græcorum θέματι I, 6, 10, 11. Quæ quum ita sint, non adducor ut credam, *positionem* h. l. generaliter accipiendam pro *collocatione*, *structura*, quam significationem vocabuli videntur tenuisse VV. DD. qui receperunt *enim* pro *etiam*. *Orationem comprehensionis unius* igitur intelligo verba juncta, non separata et *commasin*, ad hodiernum morem, dividenda; non autem periodum accipio. *Sequentia*, *priora* sunt vocabula deinceps posita.

1. *Megalesia*. Guelf. *magalensia*. — Melius R. 1, 2, et Camp. *megalensia*. Ed.

2. *Tragœdia... dicta*. In veteribus Didascaliis, in fronte Terentii comœdiarum positis, frequens est adjectivum vel participium feminini generis junctum nomini masculino, ut *Eunuchus acta*, etc. Ejusmodi fere istud est: *Tragœdia Thyestes*, quo obsoleto quomodo dictum fuerit, non apparet. An, omisso tragœdiæ vocabulo, *Thyesten* solum nominabant? In ludis quidem obtinuit, *Florales*, *Megalenses*, appellare. Vetere more utuntur Varro, Livius (apud quem XXIX, 14, 14, fortasse cum Cod.

frequentiora quidem apud poetas, sed oratoribus quo-
que permissa. Verum *schema* fere habebit aliquam ratio- 53
nem, ut docebimus eo, quem paulo ante promisimus [1],
loco. Sed hoc quoque, quod *schema* vocatur, si ab ali-
quo per imprudentiam [2] factum erit, *solœcismi* vitio non
carebit. In eadem specie [3] sunt, sed schemate carent, ut 54
supra dixi [4], nomina feminina, quibus mares utuntur,
et neutralia quibus feminæ. Hactenus de *solœcismo;* ne-
que enim artem grammaticam componere aggressi su-
mus': sed quum in ordinem incurreret, inhonoratam
transire noluimus. Hoc amplius, ut institutum ordinem [5] 55
sequar, verba aut latina, aut peregrina sunt. *Peregrina*
porro ex omnibus prope dixerim gentibus, ut homines,
ut instituta etiam multa, venerunt. Taceo de *Tuscis* [6] et 56
Sabinis, et *Prænestinis* quoque; nam, ut eorum sermone
utentem, Vectium Lucilius [7] insectatur, quemadmodum

Haverc. scribendum *Megalesia appellati* pro *appellata*. Vide XXXVI, 36, 4. *Megalesia appellatos*, et confer de structura Duker. ad XXXIV, 54, 3.), Ovidius. Adjectivum accommodant substantivo Tacitus, Gellius, Martialis. De Ciceronis usu non est confecta res, vide de Har. resp. c. 12, ibique Grævium inprimis, sed et Ernestum.

1. *Paulo ante prom.* Vide I, 5, 5.

2. *Per imprudentiam.... solœcismi.* « Grammaticus non erubescit, « solœcismum si sciens facit; eru« bescit, si nesciens. » Sen. Ep. 95.

3. *In eadem specie.* Non quidem veri solœcismi, sed τοῦ σολοικοφανοῦς.

4. *Ut supra dixi.* Vide I, 4, 24.

5. *Institutum ordinem.* V. I, 5, 3.

6. *Taceo de Tuscis.* Curis Fortunatianus, l. III, Rhet. Schol. gentilia verba sunt quæ propria quarumdam gentium: sicut Hispani non cubitum vocant, sed Græcorum *Ancona*; et Galli *facundos* pro facetis; et Romani vernacula plurima et neutra masculino genere potius enunciant, ut *hunc theatrum*, et *hunc prodigium*. Priscian., l. I: *o* aliquot civitates Italiæ, teste Plinio, non habebant, sed loco ejus ponebant *u*, et maxime Umbri et Tusci. Sosipater, l. II. PITHOEUS.

7. *Vectium Lucilius.* Douza in Reliquiis locum ejusmodi nullum apud veteres invenit, hæcce Quintiliani verba apposuisse contentus, p. 20, n. 170. Quem memorat Cicero in Bruto, c. 46, Q. Vettium Vettianum; Marsus erat, quo minus Prænestinis vocibus uteretur, neque tempora concordant, quum Marsum hunc Cicero juvenis cognoverit.

Pollio deprehendit in Livio *Patavinitatem*[1], licet omnia
57 Italica pro Romanis habeam. Plurima Gallica valuerunt, ut *rheda*[2] ac *petorritum*[3], quorum altero Cicero tamen, altero Horatius utitur. Et *mappam* quoque, usitatum circo[4] nomen, Pœni sibi vindicant; et *Gur-*

1. *Pollio... Patavinitatem.* Vide VIII, 1, 3. Satis docuit eruditissimo libello de hac Livii Patavinitate Morhosius, nulla quidem alia re potuisse contineri hoc vitium, nisi sermone urbanitatem γνησίως Romanam parum redolente, frustra autem esse omnes eos, qui hodie labem hanc in summo historico subodorari sibi videantur, ὀψίγονοι ipsi et barbari. Etiam hoc pulchre persuadet legenti Morhosius, non utique caruisse invidia et malignitate istam Pollionis reprehensionem. — Per *Patavinitatem* intelligit affectationem quamdam municipalem (*un accent provincial*), quæ quamquam vitiosa non est, a genuina sermonis Romani elegantia desciscere videtur. Turn.

2. *Rheda... Horatius utitur. Rhedam* non uno loco dixit Cicero, de qua re consulendus Nizolius. Ipse Noster V, 10, 50, memorat locum Milonianæ, c. 10, ubi *rheda.* Vossius in Etymol. recte videtur referre *rhedam* ad Germanorum et Anglorum *reiten, ride.* Horatius *petorrita* bis, Sat. I, 6, 104; Epist. II, 1, 192. Hanc vocem etsi Gallis Varro quoque, Gellius, XV, 30, et Festus assignant, et habet Gallus Ausonius, Epist XIV, 15, tamen manifesta videtur origo ab Æolico πέτορες pro τέσσαρες, ut per Massilienses in Gallorum linguam fuerit invectum. Duplex R metrica necessitate posuit fortasse Horatius. Et videntur aliquot Codd. nostro loco dare *petoritum* cum multis edd. Plerique tamen Codd. geminant R.

3. *Petorritum.* Admonuit me Buttmannus in Lexico Celtico inveniri utrumque, et *petoar*, sive *pedwar*, quatuor, et *rit*, rota, ut jam et origo sua Gallica et geminata littera *R* constent vocabulo. Idem vero etymon ipse Bulletus tentat in verbo *petorritum*. Sp. in Præf., p. 76.

4. *Quoque, usitatum circo.* Guelf. *quoque* post *circo* ponit, in quo habet socium Voss. 1, etsi corruptam alioqui scripturam exhibentem. Mihi quidem ista collocatio placet præ recepta. Aliis rebus præter ludos Circenses, ut mensis, inserviebat *mappa,* ubi *quoque* locum suum bene tuetur. In recepta dicas præcessisse jam voces aliquas, Pœnis vindicandas. — *Mappam quoque usitatum circo.* R. 5, *Mappam circo quoque.* R. 1, et Camp., *Mappam Cicero quoque.* Tandem R. 2, *Mapalia quoque.* Et has varietates non notavit Spalding. Ed. — *Mappam.* Usum in circo. Vide apud Suet. Ner., c. 22. Quum in Megalesiorum ludis usurpata quoque fuerit *mappa,* vide Juvenal. XI, 191, una cum sacris peregrinis videtur advecta, quo minus fidem inveniat Cassiodorus seculi sexti scriptor, narrans avido ludorum spectandorum populo, quum longius protractis epulis moratus eos esset Nero, *mappam* ejus fuisse projectam, tam-

dos [1], quos pro stolidis accipit vulgus, ex Hispania duxisse
originem audivi. Sed hæc divisio mea [2] ad Græcum præ- 58
cipue sermonem pertinet: nam et maxima ex parte Ro-
manus inde conversus est, et confessis quoque Græcis
utimur verbis, ubi nostra desunt, sicut illi a nobis non-
nunquam mutuantur. Inde illa quæstio exoritur, an ea-
dem ratione per casus duci [3] externa, qua nostra, conve-
niat. Ac si reperias grammaticum veterum amatorem, 59
neget quidquam ex Latina ratione mutandum; quia,
quum sit apud nos casus ablativus, quem illi non habent,
parum conveniat, uno casu nostro [4], quinque Græcis
uti. Quin etiam laudet virtutem eorum, qui potentiorem 60
facere linguam Latinam [5] studebant, nec alienis egere
institutis fatebantur: inde *Castorem* [6], media syllaba pro-
ducta, pronunciarunt, quia hoc omnibus nostris nomi-
nibus [7] accidebat, quorum prima positio in easdem,

quam signum committendi ludi (Lib. Varr. III, ep. 51); hinc ortum signi talis morem. Originem Phœniciam nondum eruerunt VV. DD. De *mappa* pro *mantili* vide Salmas. ad Vopisci Aurel. 12, p. 447 seq.

1. *Gurdos.* Hispanorum etiamnum est *gordo*, pinguis, sensu physico, qui tamen in multis linguis soleat trahi ad mentem. Conferendi de hac voce Cangius in Glossario med. et inf. Lat. et Vossius de Vitiis serm., p. 224 seq. Ejusdem originis sunt verba Francogallica *dégourdir, engourdir.* Laberius, Julii Cæsaris æqualis, in mimo usurpavit vocem *gurdus.*, teste Gellio, XVI, 7.

2. *Divisio mea.* Vid. §. 55: « aut « Latina aut peregrina. » Quæ igitur peregrina, ea Græca pleraque.

3. *Per casus duci.* H. e. flecti.

4. *Conveniat, uno casu nostro.* Guelf. post *conv.* inserit *cum*, cum aliquot edd. non sine sensu quidem.

5. *Potentiorem facere linguam Latinam.* Sic *ad retinendam populi Romani majestatem* magistratus prisci Græcis nunquam nisi latine responsa dabant, ipsosque per interpretem loqui cogebant, teste Valerio Maximo III, 2, 2. Nos quidem Germani faciliores nos solemus præstare Francogallis sub nostra ditione viventibus. *Potentiam* Latinæ, *gratiam* Græcæ linguæ tribuit L. Seneca in Consolat. ad Polyb., c. 21.

6. *Castorem.* Romani quum Græcis nominibus utebantur, ea in consuetudinem latinam conformabant. Itaque quum Latina in *or* terminata *o* longum habeant in obliquis, Græca quoque nomina per *o* longum enunciabant. Turn.

7. *Hoc omnibus nostris nomini-*

quas *Castor*, litteras exit; et ut *Palæmo* ac *Telamo* et *Plato*[1] (nam sic eum Cicero quoque appellat) dicerentur, retinuerunt, quia latinum[2], quod *o* et *n* litteris
61 finiretur, non reperiebant. Ne in *a* quidem atque *s* litteras exire temere masculina græca nomina recto casu

bus. Omittit *omnibus* Goth., probante recte Gesnero. Consentit e Codd. unus, indivisus fere comes. Voss. 2. Sed omittunt idem et edd. Jens. Loc. Venet. Rusc. Bad. Cerv., quas tacent qui contulerunt. — *Omnibus* abest quoque a R. 1, 2. Ed.

1. *Ut Pal. ac Tel. et Plato.... dicerentur*. Guelf. inter *Pal.* et *Tel.* omittit *ac*, non male. Quod in reliquis hujus loci vocabulis novant VV. DD. in eo a Codd. non adjuvantur. Pro *ac* dant quædam edd. *sic;* Codex quidem nullus. Neque ullus Codex *ut* præfert ante *Plato*, quod nimium confidenter in textu posuit Gesn., postquam simili ausu Capperonner. dederat *sicut*. Hoc tamen libentius recipiam, ut clarius; nam *ut* adverbium, tantillo intervallo post *ut* conjunctionem recurrens, non est pro cætera Quintiliani perspicuitate et elegantia. Videntur Capp. et Gesn. eam non admisisse sententiam, qua appareret, Quintiliani tempore vulgo scribi solitum esse *Platon*, non *Plato*, quæ quidem sane inest receptæ lectioni, et habet quod displiceat. Propterea malebant *ut Plato*, *sicut Plato*, quasi de eo nomine sine *n* scribendo nulla esset controversia. Porro nullus Cod. omittit *ut* ante *Palæmo*, quod ejicere malit Gesnerus. Neque est quare dissidamus voci *dicerentur*, cum Gallæo, suspicaci sane viro. Confer notam ad I, 5, 29, cum Goth., etiam hic miro consensu, Voss. 2, *differenter* dat, pro *dicerentur*. Illud Gesnerus in margine scriptum putat ab eo, qui, duplici modo nomen *Platonis* notari in casu recto, voluerit indicare; inde, postquam hæc παρεμβολὴ in textum fuerit invecta, factum esse *dicerentur*. Equidem, ut reliqua taceam, alienum credo a Quintiliani ἀκριβείᾳ et elegantia, ut scripserit: *Palæmo* etc... *retinuerunt*, quomodo, ejecto *dicerentur*, constituitur locus a Gallæo et Gesnero; quamquam usus nominativi *Palæmo* potest defendi, materialiter, quod barbare dicimus, accepto vocabulo. Profecto aliquam structuram erat inventurus Qu., in qua, salvo regimine, compareret nominativus. Et est inventa ea, si tuemur receptam. — Receptam exhibet Pierius quoque ad Æneid. VIII, 506, qui hoc Quintiliani loco utitur, nisi quod *ac* deest ibi et *diceretur*, pro *dicerentur*. Agit autem Pierius de hac ipsa quæstione, ut et Servius ad Æneid. VIII, 603, qui Græcam formam metri causa desertam ait. — *Ac Telamo et Plato*, R. 1, 2. *Telamo sicut Plato*, Cap. *Ed.*

2. *Latinum*. Pravam, quam in suis libris inveniebat Regius, scripturam *Latini* etiam Goth. cum Jens. præfert (tac. Gesn.) ut et edd. Loc. Venet. Rusc. Guelf. contra dat *Latinum*, ut recte emendabat Regius. Cæteri codices tacent. — *Latinum*. Ita R. 5 et Camp. *Latini*. R. 1, 2. Ed.

patiebantur, ideoque et apud Cælium[1] legimus, *Pelia Cincinnatus;* et apud Messalam, *Bene fecit Euthia*[2], et apud Ciceronem[3], *Hermagora*[4]: ne miremur, quod ab antiquorum plerisque *Ænea* et *Anchisa* sit dictus.
Nam si ut *Mæcenas, Suffenas, Asprenas*[5] dicerentur, 62
genitivo casu non *e* littera, sed *tis* syllaba[6] terminarentur. Inde *Olympo*[7] et *tyranno* acutam mediam syllabam

1. *Cælium*. Guelf. *C. Elium*, mero, opinor, errore. Vid. not. ad I, 6, 42. Nam de Ælio Stilone, Varronis magistro, quem ille interdum *C. Ælium*, et *Ælium* appellat, vix cogitandum, quum nonnisi per errorem librariorum videatur ei a Varrone, etsi semper, dari *Caii* prænomen. Cæteri, qui memorant plurimi, *Lucium* vocant: ut et ipsius Varronis Codd. de R. R. III, 12. — *Apud Cælium... Cincinnatus*. Cœliine, Ciceronis æqualis, hæc sint verba, cujus infra non uno loco mentio fit (ut I, 6, 29; IV, 2, 123, 124) satis clari oratoris, an historici Cœlii Antipatri, Gracchorum tempore viventis, nemo dixerit. Neque apparet, quare *Pelias*, qui quidem videtur Alcestidis ille esse pater, ex Jasonis historia notus, vocetur *Cincinnatus*, quum de ejus capillitio nihil memoretur apud poetas, quantum quidem memini. Magnum illum L. Quintium, rure petitum dictatorem, a cincinnis cognominatum constat. Dio Cass., p. Reim. 13.

2. *Euthia*. De quo hisce verbis egerit Messala, ignoramus, neque Euthiæ mentio apud scriptores succurrit, nisi quod Phrynes accusatori, contra quem defendit eam Hyperides, hoc erat nomen.

3. *Apud Ciceronem*. Rhetor. I, et in Bruto. Ed.

4. *Hermagora*. Apparet hisce, quomodo in iis locis, ubi Cic. recto hujus nominis casu utitur, sit scribendum. Quintiliani quidem auctoritati fere non obtemperarunt editores Ciceronis, ut Ernestus Inv. I, 6, 9, 11. — *Ap. Cic. Hermagora*. Sed improbat Quintiliani observationem, eumque bono Ciceronis Codice negat Bentleius ad Millium, p. 518, 19, ed. Lips. (R. Bentleii Opuscula philologica, 1781. 8.) Spald. Præfat., p. 76.

5. *Mæcenas... Aspr*. Hujusmodi nomina esse a loco docet Varro de L. L. lib. VII, p. Bip. 125, ubi *Mæcenas* itidem memoratur, et ex correctione ingeniosa Popmæ etiam *Sufenas*.

6. *Sed tis syll*. Guelf. et Goth. cum Jens. (male *ex* referente Gesn.) *es* pro *tis*, cum multis Codd., facillima τῆς *t* omissione (nam Venet. dat *is*) propter antecedens *d* in *sed*. Quod emendabat Regius, videtur esse in aliquot Codd. Certe hoc verum unum est. — R. 1, 2, *sed es*. Camp., *sed tis*. Ed.

7. *Olympo... non patitur*. Est hic error manifestus, sed non librariorum ille, ut quidem videtur, verum ipsius Quintiliani, memoria lapsi. Primum ob oculos sibi posuit deflexionem illam Romanorum a Græca ratione, qua Ὀλύμπος et τυράννος dicunt pro Ὄλυμπος et τύραννος; dein-

dederunt, quia duabus longis sequentibus primam brevem acui noster sermo non patitur. 63 Sic genitivus *Achilli* et *Ulixi* fecit[1], sic alia plurima. Nunc recentiores[2] instituerunt græcis nominibus græcas declinationes potius dare: quod tamen ipsum non semper fieri potest. Mihi autem placet latinam rationem sequi, quousque patitur decor; neque enim jam *Calypsonem* dixerim, ut *Junonem:* quamquam secutus antiquos C. Cæsar utitur[3] hac ratione declinandi. Sed auctoritatem consuetudo superavit. 64 In cæteris, quæ poterunt utroque modo non indecenter efferri, qui græcam figuram sequi malet[4],

de quum forte fortuna, ob antecedens *dederunt*, dativis esset usus, ad hunc casum accommodavit regulam suam, immemor jam non esse eam Romani solius sermonis legem, sed Græci non minus. A Codicibus quidem nihil præsidii ostenditur, qui mire consentiunt in receptam. Neque proficiunt multum VV. DD. conjecturæ, qualem proponit Badius, ubi post multas, neque eas faciles, mutationes tamen remanet « primam *brevem* », quæ ipsa verba habent errorem; nihil enim refert, brevis an longa sit antepenultima, ad accentum constituendum, ubicunque longa est penultima. Rationem ipsam accentuum et Græcorum et Latinorum exponere non est hujus loci. Vid. I, 5, 30, 31 et 33.

1. *Sic... fecit. Sic* pertinet ad originem diversitatis hujus in flectendis nominibus græcis observatæ ab iis, qui « latinam linguam potentiorem facere studebant. » Pari sensu supra bis §. 60 et 62 posuit *Inde. fecit* autem intellectu dicitur prorsus grammatico, quem aliquoties usurpat noster I, 6, 13, 14, 15, 27. Iis quidem locis ipsa verba et nomina *facere* dicuntur, quum certo modo flectuntur, hic subjectum sententiæ est casus, *genitivus* scil., qui *fecerit*, h. e., qui cœperit aliquo modo declinari. Ita Donatus ad Andriæ act. I, sc. 2, v. 23: « *genitivus* Œdipi *faciet.* »

2. *Nunc recentiores.* Mihi *recentiores* istud, quod tamen est in omnibus Codd. et edd., magnopere glossam olere videtur. Sane *nunc* sufficiebat, sed poterat aliquis requirere subjectum, qui proinde margini allineret suum *recentiores.*

3. *C. Cæsar utitur.* Recte hoc libris duobus de analogia, deperditis, assignatur a VV. DD. Vide I, 7, 34.

4. *Malet.* Sic Guelf. Voss. 1, 3. Accedunt qui geminant *l*, per errorem, Bodl. Alm. Loc. Ven. Ald. Viart. Nostrum dant etiam Bad. Colin. Obr. Cæteri *malit.* Etiam Lochmannus jubet restitui *malet* Progr. anni 1789. — R. 1, 2, et CAMP. habent *malet.* Ego vero prætulerim *malit*, propter vocem sequentem *loquetur.* ED.

non Latine quidem, sed citra reprehensionem loquetur.
Simplices voces[1], prima positione[2], id est, natura sua, 65
constant; compositæ, aut præpositionibus subjunguntur, ut *innocens* (dum ne pugnantibus[3] inter se duabus, quale est *imperterritus*[4]; alioqui possunt aliquando con-

1. *Simplices... constant.* Transit ad aliam partem divisionis suæ supra propositæ I, 5, 3. Vid. et I, 5, 55. *Constant* dicitur respiciendo ad *compositas voces*, quæ solæ proprie *constant*, h. e. partes suas habent. *Prima positione constant*, h. e.: Si veram originem et naturam simplicium velis eruere, investiganda tibi est prima positio, h. e. nominativus, unde ipsa vox et cæteri casus pendent. Vide seq. not. — Aliter autem Turnebus voces simplices intelligit: scil. *nomina primitiva*, quæ ab alio non componuntur, dicunturque ab aliis *nomina primæ impositionis*. Et eam veram explicationem esse censemus: nam hoc modo *voces simplices sunt*, et *sua positione constant*; compositæ autem, ut modo dicit, *aut præpositionibus subjunguntur, aut*, etc. Ed.

2. *Prima positione, id est, natura sua.* Conatus sum reddere rationem locutionis *prima positione constant*. Dura tamen ea mihi videtur, et levi mutatione aptior posse effici sententia. Si abjicimus *id est*, sensus erit hic: *Simplices voces natura sua*, h. e., se ipsis, solis, *αὐταῖς*, *constant*, *prima positione*, h. e. in casu nominativo. Jam, qui meminerit in Codd. pariter et antiquis edd., *id est*, hac nota scribi *. i.*, facile credet unam lineam potuisse per errorem nasci ex ipsa, quæ sequitur, littera *n*. Blandiretur, necesse erat, talis error librariis de sententia ipsa fere securis. Nullus tamen Cod. addicit huic conjecturæ, neque ulla editio. Quantum forma ista *id est* abuti fuerint soliti librarii, vide Burm. ad Sueton. Aug., cap. 88, p. 437; et Ruhnk. ad Vellei. II, 23.

3. *Dum ne pugnantibus.* Sic Bern. qui tamen pro *pugn.* dat *repugn.* Ald. Viart. Contra Guelf. (si recte contuli) *interdum ne pugn.* Venet. (quam male excerpsit Gibs.) *dum ne interdum repugn.* Cæteri *interdum repugn.* Videor mihi debuisse præferre, quam expressi, scripturam. Quid enim est *alioqui... possunt*, si ne antecedens quidem improbavit Quintilianus? Quid est, quod tamquam speciem componendarum vocum recenset eum componendi modum, ubi coeant *repugnantia*, quasi is, qui hoc agnoscat, possit idem probare talem compositionem? De Virgilii contraria auctoritate dicam in not. seq. Sed quidquid est, malo cum Virgilio pugnare Quintilianum, quam secum ipsum. Vid. not. ad I, 6, 7. — *Dum ne pugnantibus*, R. 1, 6. *Interdum repugnantibus*, R. 2, 5, Camp. Cap. et ed. Hack. Ed.

4. *Imperterritus.* Quum *per* præpositio intendat sensum verbi *terrendi*, *in* autem tollat, improbat Qu. talem compositionem, qua in re Virgilii ipsius sibi obstantem habet auctoritatem, vid. Æn. X, 770. An oblitus est ejus loci Noster? An poetis solis talia permittenda judi-

tinuari duæ, ut *incompositus*, *reconditus*, et, quo Cicero utitur[1], *subabsurdum*); aut e duobus quasi corporibus
66 coalescunt, ut *maleficus*. Nam ex tribus nostræ utique linguæ non concesserim, quamvis *capsis* Cicero[2] dicat compositum esse ex *cape si vis*; et inveniantur, qui *Lupercalia* æque tres partes orationis[3] esse contendant, quasi
67 *luere per caprum*; nam *Solitaurilia* jam persuasum est esse *Suovetaurilia*[4]: et sane ita se habet sacrum, quale

cavit, ut huc trahas I, 6, 2? Quamquam in singulorum verborum proprietate eorum et oratoris sui rationem parem solet putare. An excidit Virgilio illud vocabulum, lima deinceps erodendum? Servius quidem ad eum locum, neminem ante Virgilium hac compositione usum esse significat. Post Virgilium frequentatum etiam fuit vocabulum. Ad poetarum et oratorum diversam in verbis usurpandis rationem, vide ad X, 1, 28. Vide quoque not. sup.

1. *Cicero utitur.* De Orat. l. II, c. 67: « Sunt etiam illa *subabsurda*. » Inde mutuatur verbum Noster VI, 3, 23, 99. Ad Att. XVI, 3: « tempus discessus *subabsurdum*. »

2. *Capsis Cic.* Orat. c. 45. Fortasse tamen, quod non semel ei accidit in etymologia, erravit vir magnus, ut neque Qu. ejus rationem probat. *Capsis* enim videtur archaismus pro *ceperis*, ut *capsit* explicat Festus, sive Paulus, *prehenderit*, et apud Plaut. Pœnul. IV, 3, 6. Codd. et vett. edd. *ceperit* dant pro *capsit*, ex glossemate. Sic et *capso* Bacchid. IV, 4, 61; *capsimus*, Rud. II, 1, 15.

3. *Tres partes orat.* Ea neque Varronis est etymologia de L. L. V, p. Bip. 54, neque Ovidii Fast. II, 421, 23. Servius cum aliis refert eam ad Æn. VIII, 344.

4. *Solitaurilia... esse Suovetaurilia.* Ita plane Bern. Proxime accedunt Guelf. Turic. Voss. 1, 3, qui dant *solitaurilia... esse sue ve taurilia*. Cæteri Codd. non memorati, profecto non ob consensum cum recepta, sed negligentia conferentium. Unus, de quo præterea mihi compertum, Gothanus hæc: *Solitaurilia... esse sue ove tauro*. Qua in scripturà vides pariter deesse, quod, in nullo libro inventum, sufficere cogebatur Regius: *e*, pro quo post eum gregatim ediderunt *ex*, quasi omnes hoc darent Codd. Ne Gesn. quidem monuit lectorem, *ex*, et *et* inter *ov. taur.*, abesse Gothano. Jam sine *ex* vix procedere receptam ultimorum scripturam, apparet. Utra autem correctionem scioli magis oleat, Gothani an Bernensis et cætt., ne quærere quidem attinet. Prætuli igitur quatuor Codd. scripturam, in qua non cogerer meram conjecturam recipere in τῷ *Suovetaurilia* pro *Solitaurilia*, priore loco. Mecum, ut nunc video, Sulzbergerus V. C. Gesn. enim sic: *Suovetaurilia.... esse ex sue ove et tauro*. Cæteri idem, nisi quod *Solitaurilia* retinent. Multum disputatum fuit inter VV. DD. de nomine

apud Homerum [1] quoque est. Sed hæc [2] non tam ex tri-

sacri hujus : *Solitaur.* an *Suovetaur.* Vid. inprimis Gesn. aliosque ad Caton. de R. R. 141, 1; item Liv. Drakenb. ad VIII, 10, 14. Neque dubium, quin apud ipsos veteres defensores habuerit utraque scriptura, quod apparet ex Festo, Charisio, p. Putsch. 84, et Codd. varietate, quorum in Livio, Catone et Varrone non pauci manifeste præferunt *suovetaur.* Ad eos accedunt, summæ auctoritatis testes, marmora antiqua ap. Gruterum, p. CXXI, 1; et Murator. pag. CCCXL, 2; CCCXLI, 1. Sed quum hæc monumenta ad seriora tempora sint referenda (Muratorii quidem ad Commodi); jam tum potest videri ille eruditior modus scribendi nominis adeo invaluisse, ut etiam in lapidibus usurparetur. Sic Tacitus Ann. VI, 37; Hist. IV, 53, et fortasse Livius quoque videntur adoptasse etymologiam eam, scribendoque expressisse, omissa vetere ratione: *Solit.* Hanc contra tenent Valerius apud Charis. Festus, Asconius Pedianus in Divinat., c. 3, et, ut in ult. parte hujus notæ ostendisse mihi videor, Qu. Nullus certe Cod. in nostro loco *Suovet.* dat pro *Solit.* Etiam *hæc* profecto non ad sola *Suovet.*, sed pariter ad *Luperc.* immo ad *capsis* quoque spectat, unde apparet, Nostrum non magis probasse etymon *Suovetaurilium* quam *Lupercalium;* subjecisse autem, si maxime hæc ex tribus composita putarentur, saltem non ex integris tribus coaluisse. Rectissime vero mihi quidem videtur Vossius (in Etymologico et in Instit. Orat. II, p. 23) judicare, qui veretur, ne tota ista *Suovetaurilium* scriptura profecta sit ab ignorantia antiquissimi vocabuli *Solitaurilia*, quod jam tum, quomodo explicarent, non habuerint veteres. Ea profecto etiam Quintiliani mens fuit, qui obtinentem jam suo tempore etymologiam argutiorem significat esse quam veriorem, ipse tamen, aliquod vocis antiquæ etymon se invenisse, nequaquam sibi arrogat. — *Suovetaurilia.* R. 1, *Suevetaurilia*, vitiose. R. 2 et CAMP., *sue, ove, tauro.* CAP., *ex sue, ove et tauro.* Ita quoq. ed. Hack. et alii permulti. ED. — *Solitaurilia... Suovetaurilia.* Jam vulgo persuasum est hominibus sacrum illud *Solitaurilium* nonnisi corrupte ita pronunciari et revera esse appellandum *Suovetaurilia*, utpote in quo sacrificetur *sue, ove, et tauro.* Neque tamen ipse Quint. probat hoc etymon, quoniam non concesserat Latinæ linguæ ex tribus verbis componendi facultatem. *Nam* respicit ad *inveniantur, qui... contendant.* Ille de Lupercalibus error paucorum modo erat, hic de Solitaurilibus vulgo jam receptus, quem diserte arguere vix auderet. Vide sup.

1. *Et sane... apud Homerum. Sane* est fatentis, specie non carere argumentationem, neque tamen veram eam omnino agnoscentis. Vide XII, 1, 23; Procem. tot. op. 7, II, 4, 15. Rationem sacrificii talem esse plane fatetur, nomen inde accepisse non item. *Apud Homerum.* Vid. Odyss. XI, 130; it. XXIII, 277.

2. *Sed hæc.* Pertinet *hæc* tam ad *capsis* et *Lupercalia*, quam ad *Suovetaurilia*, quæ si maxime ex tribus coeunt, non tamen ex tribus integris.

bus, quam ex particulis trium coeunt. Cæterum etiam ex præpositione et duobus vocabulis dure videtur struxisse Pacuvius:

....Nerei
Repandirostrum [1], incurvicervicum pecus.

68 Junguntur autem aut ex duobus Latinis integris, ut *superfui*, *subterfugi* (quamquam ex integris an composita sint, quæritur [2]); aut ex integro et corrupto, ut *malevolus*; aut ex corrupto et integro, ut *noctivagus*; aut ex duobus corruptis, ut *pedisequus*; aut ex nostro et peregrino, ut *biclinium* [3]; aut contra, ut *epitogium* [4], et *Anticato* [5]; aut ex duobus peregrinis, ut *epirhedium* [6]; nam quum sit præpositio ἐπὶ Græca, *rhæda* Gallicum; nec Græcus tamen, nec Gallus utitur composito; Romani
69 suum ex utroque alieno fecerunt. Frequenter autem præpositiones quoque copulatio ista corrumpit [7]: inde

1. *Repandirostrum.* Designari quidem videntur *phocæ.* — Vocabulum *incurvicervicum* cum aliis quibusdam etiam Varro ex eodem memorat de L. L. p. Bip. V. Segregat Qu. hoc genus compositionis triplicis a præcedenti, ubi tertia compositi pars et ipsa vocabulum erat, non mera præpositio.

2. *Quæritur.* Accentum quidem amiserunt, in compositis hisce præpositiones *super* et *subter*, qua de re egimus ad I, 5, 27. Sed si cui ideo non videntur ex integris compositæ hæ voces, is omnino ex integris ullam vocem componi neget necesse est, quum semper alterutra amittat accentum.

3. *Biclinium.* Cœnatio quæ capit duos lectos, ut *triclinium* tres. Turn.

4. *Epitogium.* Genus vestis togæ superimpositum. Vox composita ex ἐπὶ Græcum, et *toga* Latinum; ut infra *epirhedium* ex ἐπὶ Græc. et *rheda* Gallicum. Ed. — *Epitogium* a quo scriptore usurpatum sit, non invenio.

5. *Anticato.* Nomen fictum procul dubio primum a C. Julio Cæsare, cujus libris duobus, quibus *Anticatonum* titulum fecit, deinde effectum est, ut frequentaretur vocabulum compositum. Vide III, 7, 28.

6. *Epirhedium.* Græca quidem ratio duplex *r* flagitat, sed Juvenalis simplici uti et ipse cogitur metri heroici necessitate, VIII, 65, neque ullus Codex geminat *r.* De talibus *ex nostro et peregrino* vid. Salmas. ad Treb. Pollionis Claudium p. 405, aliisque locis ad scriptores Hist. Aug.

7. *Corrumpit.* Guelf. *corrupit*, fortasse ex errore, neque tamen prorsus displicet.

abstulit, *aufugit*, *amisit*, quum præpositio sit *ab* sola;
et *coit*, quum sit præpositio *con*: sic *ignavi*, et *erepti*[1], et
similia. Sed res tota magis Græcos decet, nobis minus 70
succedit: nec id fieri natura puto, sed alienis favemus;
ideoque quum κυρταύχενα[2] mirati sumus, *incurvicervicum*
vix a risu defendimus. *Propria*[3] sunt verba, quum id 71
significant, in quod primum denominata sunt; *trans-
lata*, quum alium natura intellectum, alium loco præ-
bent. *Usitatis* tutius utimur; *nova* non sine quodam pe-
riculo fingimus. Nam si recepta sunt, modicam laudem
afferunt orationi; repudiata, etiam in jocos exeunt. Au- 72
dendum tamen; namque, ut *Cicero*[4] ait, etiam quæ

1. *Erepti*. Reliqui receptam, etsi meram conjecturam (cujus nescio), ne viderer, in re incerta parum tribuisse Gesneri aliorumque prærogativæ. Guelf. *e re. p.* (i. e. e republica); et sic omnes Codd., præter Bodlei. de quo mire tacet Gibs. An igitur ille *erepti*? Vix puto. Goth. (tac. Gesn.) *repu* non præcedente *e*, in quo tamen latet aliorum Codd. scriptura. Et fortasse erat secure retinenda ea. Obstat, quod *copulationem*, ex perpetuitate argumentationis, et ex cæteris exemplis, recte hic accipere nobis videmur pro tali conjunctione, qua fiat ex pluribus una vox, quod secus est in exemplo isto: *e re publica*. Neque enim tres hasce voces in unam conjunxit Qu., quod propriæ ipsius regulæ, modo §. 66 expressæ, repugnare recte observat Pseudo-Turnebus. Puto tamen commode sic posse excusari diversitatem exempli hujus a reliquis, ut censeatur Quintilianus jam omisisse cogitationem de *copulatione*, præpositionum corrumpendarum causa, et egisse porro de sola ea corruptione, immemor qua occasione hoc diceret. — *E republica*. Ita dant Codd. nostri RR. 1, 2, 3, 5, et Camp. alii per compendium *e re p.* Forte in exemplari primitivo erat *erep.* unde alii fecerunt *e re publica*, alii *erepti*. Ed. — *Erepti*. Quamquam vel citra copulationem *e* dicimus pro *ex*, Qu. non magis *e* pro *ex*, quam *a* pro *ab*, veram et integ. videtur putasse præpositionem.

2. Κυρταύχενα. Fortasse novatum fuit hoc ab aliquo ejus ipsius temporis Græculo. Stephanus in Thesauro saltem nullum scriptoris locum, ubi legeretur, potuit afferre. Accentus autem erat in recti casus penultimam retrahendus, ad exemplum λασιαύχην, apud Aristophanem, μακραύχην apud Euripidem, ἐριαύχην apud Homerum.

3. *Propria*. Persequitur partitionem suam I, 5, 3. Vid. ad I, 5, 65.

4. *Cicero*. «Beatitas... beatitudo... « utrumque durum, sed usu mollienda nobis verba sunt.» De nat. Deor. I, 34. Vid. Nostr. VIII, 3, 32.

primo dura[1] visa sunt, usu molliuntur. Sed minime nobis concessa est ὀνοματοποιΐα: quis enim ferat, si quid simile illis merito laudatis, λίγξε βιὸς, et σίζε[2] ὀφθαλμὸς, fingere audeamus? Jam ne *balare*[3] quidem aut *hinnire* fortiter diceremus[4], nisi judicio[5] vetustatis niterentur.

1 CAP. VI. Est etiam sua loquentibus observatio, sua scribentibus. *Sermo* constat ratione, vetustate, auctoritate, consuetudine. *Rationem* præstat præcipue *analogia*, nonnunquam et *etymologia*. *Vetera* majestas quæ-
2 dam, et, ut sic dixerim, religio commendat. *Auctoritas* ab oratoribus vel historicis peti solet: nam poetas metri necessitas excusat, nisi si quando, nihil impediente in utroque[6] modulatione pedum, alterum malunt; qualia

1. *Primo dura*. Goth. *principio*, quum Gesn. referat *principi*, quod ei placet; sed fortasse *o* vocalis addita est ab alia manu. Differt enim paulum scriptura ejus.

2. Σίζε Sunt hæc Græca, ut fit, corruptissima in Codd. Id tamen vel ex sordibus istis Gothani (tac. Gesn.) *συ τι* apparet, legendum esse cum Homero σίζε, vel σίζ', pro quo male editi omnes σίζει, præter meorum quidem unum Gryphium (1544) qui dat σίζ' ὀφθαλμός: plane ex Homero. Guelf. σύξεοφθαλμὸς in quo et ipso latet vera scriptura. — Λίγξε... σίζε. Il. IV, 125. Odyss. IX, 394. In posteriore tamen loco eliditur ε ob sequentem vocalem in ὀφθαλμὸς, quod observare Quintilianum, non attinebat.

3. *Jam ne balare*. Puto legendum *nam ne balare*: frequens confusio. Vid. Drakenb. ad Sil. Ital. IX, 242; item Nostrum I, 10, 37. ED.

4. *Fortiter*. Editio Campana habet *forte*, quod ferri posset, nisi frequens esset apud Nostrum vox *fortiter*, ut mox demonstrat Spald. ED. — *Fortiter diceremus*. H. e. dicere auderemus. Vid. V, 10, 78: « *fortiter*... junxerim » pro jungere ausim. It. X, 1, 105, « *fortiter* opposuerim. » Horatius quoque, « *fortiter* occupa Portum, » Carm. I, 14, 2: « pereas... *fortiter*, » Sat. II, 3, 42. Francogallice: *hardiment*. *Forte*, quod h. l. præferunt quædam edd. ne Latinum quidem pro *fortasse*. Vid. Dukerum de Latinitate ICtorum vett. p. 377, quem usum hunc a jureconsultorum non recte disjungere arbitror. Declamm. Qu. p. 41, « fortiter dixerim. » p. 84, « fortiter sentite. » p. 86, « Poteram « fortiter dicere. »

5. *Judicio*. H. e. testimonio.

6. *In utroque*. Sic etiam Goth. quem *utraque* dare ait Gesn. Errorem ed. Locat. dantis femininum emendat ejus repetitio Rusc. Vid. notam ad Procem. tot. op. 4. Neque tamen error ille Locat. erat typographi, ut apparet ex nota Regii et edd. Jens. Tarv. Ven.

sunt, ...*Imo*[1] *de stirpe recisum;* et ...*Aeriæ quo conges-*
sere palumbes; et ...*Silice in nuda*, et similia; quum sum-
morum in eloquentia virorum judicium pro ratione, et
vel error honestus est magnos duces sequentibus. *Con-* 3
suetudo vero certissima loquendi magistra, utendumque
plane sermone, ut nummo, cui publica forma[2] est. Om-
nia tamen hæc exigunt acre judicium[3], *analogia* præ-
cipue, quam proxime ex Græco transferentes in Lati-
num, *proportionem* vocaverunt. Ejus hæc vis est, ut id 4
quod dubium est, ad aliquid simile, de quo non quæ-
ritur, referat, ut incerta certis probet, quod efficitur
duplici via: *comparatione* similium in extremis maxime
syllabis (propter quod ea, quæ sunt e singulis[4], negan-
tur debere rationem); et *diminutione*[5]. *Comparatio* in 5

1. *Imo... Aeriæ... Silice.* Æn. XII, 208 (ad quem locum Servius observat, de *arboribus* masculine, de *hominibus* feminine dici *stirpem*, quod per omnia videtur secutus Virgilius, observat autem Servius non uno loco, ut et grammatici quidam apud Putsch. Etiam scriptores prosa utentes arboris *stirpem* habent masculinum, ut docent exempla ex Rei Rusticæ scriptoribus et Plinio.); Eclog. III, 69. Etiam Horatius Carm. III, 4, 9, « *fabulosæ*... palumbes » Plaut. contra in Bacchid. act. I, sc. 1, v. 17, *unum*... palumbem. » vid. Nonium Marc. ap. Gothofr. p. 607, et Plin. Hist. nat. X, 35, « *aliquos* » de palumbibus. Ecl. I, 15, de *silice* vid., præter Lexica, Non. Marc. p. 611, qui eodem utitur loco Virgiliano.

2. *Publica forma.* Apposite comparat Almelovenius Lucian. in Lexiphane Vol. V, p. 197, Bip. τὸ καθεστηκὸς νόμισμα τῆς φωνῆς, et Ovid. Arte am. III, 480: « sermonis *pu-* « *blica forma* placet. » vid. et Sext. Emp. advers. Math. l. I, c. 10, ubi multa ὀνόματος καὶ νομίσματος comparatio, et commode Fabricius affert locum Fortunatiani, rhetoris Pithœani, p. 70: « Verbis utendum « est ut nummis, *publica moneta* « signatis. »

3. *Acre judic.* Guelf. *grave*, cum Sichardo editore. Male.

4. *Quæ sunt e singulis.* Similiter Varro in his quæ non declinantur analogiam quæri non debere dicit, ut *mox*, *vix*. PITH.

5. *Diminutione.* In hac voce aliquoties dormitavi, modo *di* scribens (Vide I, 5, 46), modo *de*, ut mox §. 6. Guelf. vindicat. Quamquam Priscianus, p. Putsch. 557, agnoscit *di*, quum repetat e *dis*. Etiam supra, aliisque locis vetustissimæ editiones et ipsi Codices fere *diminuo* exhibent. SPALD. in Præfatione, p. 76.

nominibus[1] aut genus deprehendit, aut declinationem. *Genus*, ut, si quæratur, *funis* masculinum sit, an femininum, simile illi sit[2] *panis*; *Declinationem*, ut, si veniat in dubium, *hac domu* dicendum sit, an *hac domo*, et *domuum*, an *domorum*, similia sint[3] *domus*[4],
6 *anus*, *manus*. *Deminutio* genus modo detegit; et, ne ab eodem exemplo recedam, *funem* masculinum esse *funiculus* ostendit.
7 Eadem in verbis quoque ratio comparationis : ut si quis, antiquos secutus, *fervere* brevi media syllaba dicat, deprehendatur[5] vitiose loqui[6], quod omnia, quæ *e* et *o* litteris, fatendi modo[7], terminantur,

1. *In nominibus*. Guelf. cum Goth. etiam hic *omnibus*, manifesto errore, qui tam frequens solet esse in Codd., ut antecedente præsertim *n* littera tuto liceat contra omnes adeo Codd. corrigere scripturam in hisce duabus vocibus, pro cujusque loci sententia. Vid. notam ad I, 1, 30. — *Omnibus* habent R. 5 et Camp. *Ed.*

2. *Ut... simile sit... ut... similia sint*. Non utique necesse est conjunctivos hosce *sit*, *sint*, pendere ab *ut* conjunctione. Potest intelligi adverbium, et conjunctivus accipi pro modo potentiali, optativo, σὺν ἄν. Attamen meliorem puto rationem referendi conjunctivos ad *ut*, ubi intelligetur ante illud : *ita*. Displicet in hoc loco *domus* post *similia sint*, quum de eo ipso quæratur, ut *similia* sola sint, *anus*, *manus*. Sed videtur esse in omnibus libris; *anus* om. Voss. 2, male; *funis masculinum*. Lucretius femininum fecit II, 1153 : « *Aurea* de cælo... « *funis*, » quod « auribus servien- « tem » dixisse refert Gell. XIII, 20.

3. *Similia sint*. Guelf. *sunt*, cum quo faciunt edd. Jens. (tac. Gesn.) Tarv. Loc. Venet. Rusc. Bad. Ald. Viart. Neque est cur displiceat per se quidem indicativus, nisi quod præcessit : « simile illi *sit*. » Vid. sup. not.

4. *Domus*. Buttmannus pro hac voce conjicit *humus* verisimile; quum sic analogiæ ipsius fluctuatio ostendatur. Ed.

5. *Deprehendatur*. Guelf. *deprehenditur*.

6. *Vitiose loqui*. Fortasse de sermone quotidiano solum intelligi vult Qu. Nam præter aliorum Virgilii exempla *fervere* tamquam dactylum usurpantis nimis sunt manifesta Georg. I, 456, 471, ut et Æn. IV, 409; VIII, 677, et vid. Servium ad utrumque posteriorum locorum.

7. *Fatendi*. Ita quidem omnes, quantum video, Codd. Princeps tamen Romana Campani editio dat *finiendi*, quod sane longe est convenientius usui grammaticorum, quos Putschius collegit. Apud eos enim *fatendi modum* vix invenias. — R. 12, *fatendi*. Camp. et Cap., *finiendi*. Ed. — *Fatendi modo*. H. e. indicativo. Similiter fere Varro de

eadem, si infinitis[1] *e* litteram media syllaba acceperunt,
utique productam habent, *prandeo, pendeo, spondeo,*
prandere, pendere, spondere. At quæ *o* solam habent, 8
dummodo per eamdem litteram in infinito exeant, bre-
via fiunt, *lego, dico, curro, legere, dicere, currere:*
etiamsi est apud Lucilium,

Fervit aqua et fervet: fervit nunc, fervet ad annum[2].

L. L. l. IX, p. 167, appellat *respondendei speciem*, etsi apud hunc minus exposita est modorum ratio, qui cum aliis verbi partibus ab eo confunduntur, vid. ad I, 5, 41.

1. *Si infinitis.* Ita Guelf. Goth. (tac. Gesn.), Voss. 2, et quos vidit Regius: is enim primus inseruit *in*, præter necessitatem et contra concinnitatem, quum modo esset *fat. modo*, non *in fat. modo*. Edd. Loc. Venet. Rusc. Ald. Viart. ignorant *in*. Reliquæ a Regio acceperunt. Codd. alii silentur. — *In infinitis* habent quoque R. 5, 6, et Cap. *Ed.*

2. *Fervit... annum.* Eademne conjugatione diversisque temporibus, an eodem tempore et diversis conjugationibus acceperit Lucilius τὰ *fervit* et *fervet*, ex ipso fragmento non apparet. Video VV. DD. (ut Barthium in Adverss. p. 2645) fere probasse posteriorem rationem, ut Lucil. voluerit docere, utramque conjugationem, secundam et tertiam, posse ferri in hoc verbo, pro duplici significatione; de altera neminem cogitasse. Si tamen vera est recepta interpretatio, unde, quæso, rescivit Qu., Lucilium retulisse *fervit* ad tertiam conjugationem, non ad quartam, quod ipse rectius censet? Contra, si *fervet* est apud Lucilium futurum præsentis illius *fervit*, eoque modo acceptus fuit locus a Quintiliano, apparet plane, ad quam conjugationem verbum *fervere* retulerit Lucilius. Crediderim igitur sic diremptam fuisse a Lucilio litem illam grammaticam, utrum recte diceretur, *fervit* an *fervet*, ut pronunciaret utrumque pro diverso tempore recte dici. Neque mirum, tempora sic operose distingui, quum Varro ipse loco aliquoties citato p. 167, tempora una cum modis inter verbi partes recenseat, quæ, ex nostra ratione, modis subjicere debebat. Et locutio *ad annum* nihil nisi futurum tempus designare hic mihi quidem videtur. Est ea, quod docet vetus glossarium apud Douzam p. 124, expressa ex Græco εἰς ὥρας, quod legimus apud varios scriptores, ut Aristophanem, Theocritum, ipsum Homerum, cuique geminum videtur esse ἐς νέωτα (v. c. Cyrop. VII, 2, 13. Lucian. Hermotim. Vol. Bip. IV, p. 5, in quibus locis, ut sæpissime, in genere de futuro tempore dicitur). Simile est, « nec dulcia differ *in annum* » Hor. Epist. I, 11, 23, ubi Schol. Crucquii: *in aliud tempus.* Saltem ista interpretatio de vario usu *fervendi*, prout res aliqua, vel per exiguum, vel per longum tempus *ferveat* (ut *ad annum* sit pro *diu*), magnopere jejuna est, neque ul-

9 Sed pace dicere hominis eruditissimi liceat, si *fervit* putat illi simile *currit* et *legit*, *fervo* dicetur, ut *curro* et *lego*: quod nobis inauditum [1] est. Sed non est hæc vera comparatio [2]; nam *fervit* illi est simile *servit*, quam proportionem sequenti dicere necesse est *fervire*, ut *servire* [3].
10 Prima quoque aliquando positio ex obliquis invenitur, ut memoria repeto convictos [4] a me, qui reprehenderant, quod hoc verbo usus essem, *pepigi*; nam id quidem dixisse summos auctores confitebantur, rationem tamen negabant permittere, quia prima positio *paciscor*, quum haberet naturam patiendi, faceret tempore
11 præterito *pactus sum*. Nos, præter auctoritatem oratorum atque historicorum, analogia quoque dictum tuebamur; nam quum in XII tabulis legeremus [5], *Ni ita pa-*

lum veterem scriptorem video, qui pro tali loquendi usu testis et exemplum afferatur.

1. *Quod nobis inauditum.* Præsens indicativi sive, quod aiunt, thema verbi *fervere*, tamquam ex tertia conjugatione pronunciatum, sibi auditum negat, neque ullus, puto, scriptor eo utitur; infinitivo multi.

2. *Non... vera comparatio. Vera* pro *recta*, *justa*, ut sexcenties; et bona observatio Quintiliani; quando enim unquam terminatio ista *ervit* pertinuit ad tertiam conjugationem?

3. *Necesse est... ut servire.* Pro *est*, malit aliquis ex nostro more *esset*; innumeris enim veterum locis *esset* contractum fuit in *est*. Exempla habes Drakenb. ad Liv. XXII, 36, 4. Sed monet Ruhnkenius ad Vellei. II, 42, veteres in hisce *Longum est*, *infinitum est*, uti fere præsenti indicativi aut imperfecti ejusdem modi. Tale et hic videtur *necesse est*, quod, in genere dictum, tamen ad certam conditionem intelligitur, ubi *sequenti* explicabis: *si quis sequi voluerit.* Quod autem *ut* legitur ante *servire*, id vereor ut sit ex vetere libro. Regius *et* pro eo inveniebat, quod dant etiam Guelf. Voss. 1, 3. Jens. (tac. Gesn.). Si fidem mererent, qui contulerunt Codd., multos quidem haberemus testes receptæ scripturæ; multi enim Codd. silentur. In Goth. olim erat *et*, sed subterpunctum *e* eique impositum *u*. Puto tamen rectissime emendasse voculam Regium, quum nulla, in Codd. scriptura, appareat idonea sententia. Vid. ad I, 4, 9.

4. *Convictos.* Guelf. *conjunctos*, facillimo et pæne necessario errore. Goth. correctum habet *convictos* ex *conjunctos*, quod non memorat Gesn. Vid. Drakenb. ad Liv. II, 40, 13, et Epitome Liv. LXVIII, p. 95.

5. *Legeremus.* Vett. edd. ante Gryphium *legerimus*, non levi La-

gunt[1]: inveniebamus simile huic, *cadunt;* inde prima
positio, etiamsi vetustate exoleverat, apparebat, *pago,* ut
cado; unde non erat dubium sic *pepigi* nos dicere, ut *ce-*
cidi. Sed meminerimus non per omnia duci *analogiæ* pos- 12
se rationem, quum sibi ipsa plurimis in locis repugnet.
Quædam sine dubio[2] conantur eruditi defendere, ut,
quum deprehensum est, *lepus* et *lupus* simili positione
quantum casibus numerisque dissentiant, ita respon-

tinitatis vitio. Codd., quantum video, recte.

1. *Pagunt,* et mox *pago.* Guelf. *pacunt... paco.* Ita quoque Codd. Bodl. Alm. Voss. 1, 3, et ed. Andr. Accedit propius ad Tabularum ipsarum scripturam, sed obscurior fit analogia, quare ipsum puto Quintilianum non vetustissima illa forma extulisse hoc loco vocabulum, sed alia paulum mollita. Scaurus de orthographia figuram ipsam antiquissimam litteræ G, similem illi C, in monumentis exaratam, credit fontem erroris, quo pronunciarint *pacunt* male pro *pagunt.* Vid. Putsch. 2253, ubi pro *Carrutio* lege *Carvilio,* qui primus invexit litt. G. vid. Plut. Qu. R. p. 277, et Villois. in Diatriba p. 167. — R. 1, *pagescet*, et *pacunt* in margine. Nil video quid rei h. l. tali disputationi locum præbeat. Veteres dixere *pacunt,* vid. Tab. legum; post *pagunt;* demum *pangunt*, perfecto *pepigi* eodem manente. Ed. — *Ni ita pagunt.* Vid. Bachium in Historia jurisprudentiæ Romanæ, p. 26, qui ex Gothofredo ita exprimit hunc locum tab. I, num. 3. NIta paicvnt vid. p. 48; tab. VII: ni cvm eo paicit. Vid. init. notæ.

2. *Sine dubio.* Hæ voces junguntur sæpe a Nostro ejusque æqualibus eo significatu, quo est Francogallorum *sans doute*, quum introducitur exceptio, sed quæ non esse magni momenti deinde ostendatur, ubi sequuntur particulæ *sed*, *autem*, *tamen*, retro spectantes ad illud *sine dubio;* est ergo pro *quidem.* Ita hic sequenti §. *Illi autem;* et §. 14, *tamen.* Sic I, 6, 38: « *sine dubio... sed.* » II, 15, 6; « quos *sine dubio* ipse non probat », quamquam ibi non sequitur corrigens particula, est igitur simpliciter pro *tamen.* V, 7, 28, « *sine dubio... tamen.* » V, 10, 53, *sine dubio... sed.* VIII, 3, 67, *sine dubio... sed.* Aliam prorsus vim habet I, 10, 12, « acceptam *sine dubio* antiquitus opinionem. » ubi simpliciter affirmat. Prioris generis locis Gedoynus plerumque recte expressit: « *Il est vrai... sans doute... à la vérité... après tout.* » Interdum tamen neglexit, v. c. V, 7, 28, non nullo elegantiæ detrimento. Alterum sensum recte tenuit I, 10, 12, *apparemment.* Prior an apud Ciceronem, ejusque æquales inveniatur, equidem non dixerim. Vix tamen puto. Idem usus in Declamm. Qu. III, p. (ed. Bip.) 48, « *sine dubio... tamen* »; p. 166, « *sine dubio... sed* »; p. 171, « sine dubio... tamen » bis. p. 312, « sine dubio... tamen. »

dent, non esse paria, quia *lepus* epicœnum sit, *lupus* masculinum; quamquam Varro in eo libro, quo initia urbis Romæ[1] enarrat, *lupum feminam*[2] dicit, Ennium
13 Pictoremque Fabium secutus. Illi autem iidem, quum interrogantur, cur *aper apri,* et *pater patris* faciat? illud nomen simpliciter positum[3], hoc ad aliquid esse conten-

1. *Urbis Romæ*. Guelf. *Romanæ urbis*, cum Goth. (tac. Gesn.) et aliis Codd. et edd. quarum etiam est Ven. Bad. Viart. — Codd. RR. 1, 2, 5, et Camp. *Romanæ urbis*. Vulgata nobis videtur emendatio recentiorum. Ed.

2. *Lupum fem*. Guelf. *lupam* male. — *Lupum feminam*. Qui fragmenta Varronis collegerunt, hunc ejus librum separant ab aliis duobus, qui memorantur hisce titulis: *De Vita populi Romani; de Gente populi Romani*, an satis certa auctoritate, equidem non dixerim, quum nonnisi unus hic locus (sive unum hoc vocabulum a Quintiliano memoratum) a diligentibus illis antiquitatis indagatoribus ex eo libro adhuc sit inventus. Veteres quidem in appellandis libris non adeo sunt constantes. Ennii locus est in Annal. I, p. Columm. 16. Merula 191. « Endo tuetur ubei *lupu' femina* « conspicit amneis. » Cæterum subit mirari, quare hic, ubi, *analogiam* non ubique sequendam esse est præcepturus Quintilianus, mentionem nullam faciat libri Varronis, præsertim oblato forte ejus nomine, de *Analogia* proprie disputantis, ubi multa contra eam afferuntur. Annumeratur autem, quidquid superest ejus operis, libris de Lat. Ling., quorum facit VII, VIII, IX. Sed ne Cæsaris quidem de Analogia libros memorat h. l. Hausisse tamen inde videtur aliqua; v. mox ad §. 15.

3. *Nomen simpliciter positum*. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) omittunt *simpliciter*, it. Turic. quod etiam edd. omnibus (ut Jens., tac. Gesn., et Tarv.) abest, ante Obr. quo in genere miranda (an ridenda) est Capperonnerii diligentia observantis, desiderari *simpliciter* in Stephaniana, quasi in ulla alia legatur. Neque Obrechtus in catalogum locorum, a se cum ingenii, tum Cod. Argentoratensis ope correctorum, retulit hunc nostrum. Codd. Britannici duo igitur et Alm. ignorare τὸ *simpliciter* sunt putandi, quum ii, qui contulerunt eos, ne in textu quidem ponant hoc adverbium. Voss. tres et Bern. poterant videri receptam defendere, modo eam adhuc in Burmanno cognovissemus accurationem, sciremusque, ad quod exemplum et ipse et Altmannus, Helvetius, qui Bernensem recensuit, contulerint suos Codd. Nunc similitudo, quæ est *Guelferbytani* cum Voss. 1, 3, et Bern., *Gothani* cum Voss. 2, vix relinquit spem inveniendi hujus vocabuli in ullo horum Codd. Unde igitur insinuavit se illud? Equidem non dicam. Assunt tamen Cod. Bodl. et ed. Veneta 1494 dantes *impositum* pro *positum*, in quo credas latere *simpliciter*. Et sane sententia longe melius procedit ascito isto adverbio, quæ sine eo ne ulla quidem esse videtur. Vid, III, 5, 8, *sim-*

dunt[1]. Præterea quoniam utrumque a Græco ductum sit,
ad eam rationem recurrunt, ut πατρὸς *patris*, κάπρου *apri*
faciat. Illa tamen quomodo effugient, ut nomina, quam- 14
vis feminina, singulari nominativo, *u*, *s*, litteris finita,
nunquam genitivo casu in *ris* syllaba[2] terminentur[3];

plex ref. ad aliquid. Cicero quoque *simpliciter* dicit eadem potestate, ut Top. c. 22, *simpl... comparate.* De Or. II, 38, *simpliciter.... conjuncte.* It. III, 37. Pomponius in ed. Veneta ad *impositum* hæc observat: « Aliter dicitur primigenium aut « primitivum. » sed *primigenium* Varro de L. L. p. 61, longe aliter usurpat. — R. 1, 2, 3, et Camp. omittunt *simpliciter*. Ed. Camp. habet *impositum*. Ed.

1. *Illud... contendunt. Aper* igitur nullo alius rei respectu dicitur, *pater* refertur ad filium, quod profecto invalidum est ad amoliendam anomaliam genitivorum argumentum. Neque scriptura est certa: vid. not. sup. *Ad aliquid* expressum est ex Aristotelis in Categoriis πρός τι. Et sic nomina distinguunt etiam inferioris ævi grammatici v. c. Charis. p. Putsch. 129: « Sunt quædam « nomina... τῶν πρός τι, id est, *ad ali-* « *quid*, quæ non possunt intelligi « sola, ut *pater*, mater. » Prisc. p. 580: « *Ad aliquid* dictum est, quod « sine intellectu illius ad quod dic- « tum est, proferri non potest, ut « filius, servus. » Isidor. p. Gothofr. 824: *Ad aliquid*... ut dexter. »

2. *In ris syllaba*, et infra: *eadem ris syllaba.* Sic plane, utrobique, Guelf. et Goth. (tac. Gesn. qui ipse priore loco dat *syllabam* cum omnibus pæne edd., posteriore inserit *in* ante *ris*) cum omnibus fere Codd. Neque facile sit inventu exemplum structuræ, *in aliquid terminari.* Quod autem altero loco *in* præpositionem ponit, omittit altero, eam levem puto inconstantiam, quæ contra omnes Codd. non sit tollenda, quum præsertim contorta sit structura « eadem in *ris* syll. » Obr. tamen etiam priore loco expunxit *in* et *syllaba* scripsit. — R. 3, 5, Camp., *in ris syllaba terminantur.* Item R. 1, 2, 6, *terminantur. In ris syllabam terminentur,* Cap. et ed. Hack. Ed.

3. *Ut... terminentur.* Ita Bodl. Cæteri Codd., quantum video, *terminantur,* et sic pleræque edd. ut et Gesn. Nostrum receperunt Obr. Capper. et nuper Bipontini. Quomodo autem procedat indicativus, plane ignoro, non enim est ratio τοῦ *ut*, qualis modo §. 12, *ut, quum... est... respondent.* Neque satis ipsa hac nostra scriptura acquiesco; abrupta enim est structura: *ut... terminentur; faciat tamen....* Recte Gallæus inseri malit *quum* post *ut* (quomodo mox: *quum... exeant... cogat*) quod facile intercidebat inter *ut* et *n.* — *Illa... ut... terminentur; faciat. Ut* pendet ab *illa*, non ab *effugient*, et intelligendum *illa, quæ sunt ejusmodi, ut....* Sic modo §. 13: « *eam* rationem... *ut* faciat. » Vide init. notæ. Quod autem negat ullum in *us* nomen femininum terminari syllaba *ris*, immemor erat *telluris*: quamquam alius hoc est generis. Gedoynus, Turnebum ma-

faciat tamen *Venus, Veneris*[1]? Item quum *e, s,* litteris finita, per varios exeant[2] genitivos, nunquam tamen eadem *ris* syllaba terminatos; *Ceres* cogat dici[3]
15 *Cereris?* Quid vero[4]? quæ tota positionis[5] ejusdem, in diversos flexus exeunt? quum *Alba* faciat *Albanos* et *Albenses*[6], *Volo volui* et *volavi.* Nam præterito quidem tempore varie formari verba, prima persona[7] littera *o* terminata, ipsa analogia confitetur. Siquidem facit *cado cecidi, spondeo spopondi, pingo pinxi, lego legi, pono*
16 *posui, frango fregi, laudo laudavi.* Non enim, quum primum fingerentur homines, *analogia* demissa cælo formam loquendi dedit: sed inventa est, postquam loquebantur, et notatum in sermone, quid quoque modo[8]

le secutus, dedit *eris* pro *ris*, ne videlicet posset *telluris* exemplum opponi. Sed agit Qu. de *una* syllaba, non de *duabus*.

1. *Venus, Veneris.* Præter *Venus*, *tellus* habet genitivum in *ris*, *telluris*. Unde Turnebus suspicatur pro *in ris* legend. esse *in eris*. Ed.

2. *Varios exeant.* Guelf. *exeunt*. Male. Goth. (tac. Gesn.) *exeat*, omittendo lineolam in *a*.

3. *Cogat dici.* Guelf. *cogit* ut Alm. qui et *dicere*. Posterius solum expressit Obr. non ex Alm. quem ignorabat. Turic. *cogit diceres*, omittens τὸ *Cereris*. — *Cogat dici*. Contorta locutio. Sed vidimus jam alibi ipsis rebus tribui, quod circa eas fit. Vide I, 2, 26, *elementa;* I, 6, 4, *debere;* et quodammodo I, 5, 62, *fecit genitivus;* et mox §. 15, *analogia confitetur*. Proprium, novum tamen et ipsum, erat *velit;* pro eo, quoniam fortiori opus erat, posuit *cogat*. Qui pro *dici* dant *dicere*, intelligunt *nos, homines;* in recepta intelligendum *se*, vel impersonaliter accipiendum *dici*, quod puto præstare. Neque quidquam puto sollicitandum in scriptura, ne id quidem, ut legatur *cogatur*, quæ foret lenissima mutatio.

4. *Quid vero.* Hoc quod pro *qui vero* conjecit Regius est in Goth. et multis sane Codd. qui non diserte memorantur. Guelf. *qui*, male. — *Quid vero? quæ.* De hac structura vide ad I, 4, 16: *Quid... stlites.* Perperam igitur Obrechtus dedit: *Quid vero quod.*

5. *Positionis.* H. e. thematis. Vide ad I, 5, 51, *inconveniens positio.*

6. *Alba... Albenses.* Vide Varronem de L. L., lib. VII, p. 112: « Quum duæ sint Albæ, ab una dicuntur *Albani*, ab altera *Albenses*. » Ad quem locum lege notam Popmæ. Loca Varronis gemina sunt, p. 117, ubi recte suspicantur VV. DD. deesse aliquid, et 163, ubi comparat *Romanus* et *Capuanus*.

7. *Prima persona.* Malim *positione*. Sed Codd. non addicunt.

8. *Quid quoque modo.* Sic Guelf.

caderet: itaque non ratione nititur, sed exemplo; nec lex est loquendi, sed observatio, ut ipsam *analogiam* nulla res alia fecerit, quam consuetudo. Inhærent [1] ta- 17 men quidam molestissima diligentiæ perversitate, ut *audaciter* [2] potius dicant, quam *audacter*, licet omnes oratores aliud sequantur; et *emicavit*, non *emicuit*, et *conire*, non *coire*. His permittamus et *audivisse*, et *scivisse* [3], et *tribunale*, et *faciliter*, dicere [4]: *frugalis* [5] quoque

Regius *que* in *quoque* abrasit, quam plerique editores, et inter hos Gesnerus, sunt secuti. Nihil tamen opus a Codd. pæne omnium et edd. veterum scriptura recedere. *Quoque* dictum est pro *quocunque tandem*, *certo quodam*, unde fortasse non contemnendum, quod dat Voss. 1, *quoquo*, nisi forte est a mero errore. Etiam Obr. restituit *quoque* ut et Loch. Progr. 1789. Attamen nescio quo modo facilior videretur oratio, si esset: *quo quidque modo*. Vide tamen Cort. ad Sall. Cat. 23, 4, et Jug. 60, 7. — *Quid quoque*. Habent R. 1, 2, 3, et CAMP. *Ed.* — *Quid quoque modo*. Sic et Turic. Monet quæ huc faciunt, de *quoque modo* inprimis, I. H. Vossius ad Virgil. Ecl. III, 109, p. 155. SPALD. in Præf., p. 77.

1. *Inhærent*, nimirum *analogiæ*, de qua cummaxime agit. Vide mox §. 20.

2. *Audaciter... omnes oratores*. Vide de hujus vocis scriptura VV. DD. ad Liv. XXII, 25, 10, inprimis Dukerum. Item ad XL, 55, 7, apud Drakenborchum.

3. *Audivisse* autem et *scivisse*, nisi libri nostri magnopere corrupti sunt, non paucis locis scriptores dixerunt. Fortasse igitur Qu. eos solummodo improbavit, qui unice ita loqui juberent. Nam Cic. Orat. c. 47 docet, « et plenum verbum « recte dici et imminutum usitate. »

4. *Faciliter dicere*. Guelf. posterius omittit, non proletaria profecto scriptura.

5. *Frugalis.... frugalitas*. Tam superstitiosi analogiæ defensores profecto magnopere aversabantur usum plane contrarium regulæ, quo dicimus homines *frugi*, Pisonem *frugi*. Neque tamen omnino spernendum vocabulum *frugalis*, quo non semel usi sunt optimi scriptores, in comparativo saltem et superlativo gradu; nam, qui positivo uteretur, mihi quidem nondum est inventus, nisi forte Apuleius, sed significatu peculiari, et Isidorus Hispalensis. Apud Varronem de L. L., l. VII, p. 123, mendum esse suspicor, ubi de eadem agit voce, et legendum quidem pro *frugalissimus*, *frugalissima* sic: *frugissimus*, *frugissima*, ut et paulo ante *pauperissimus*, *pauperissima* pro *pauperrimus*, *pauperrima*, quod inspicienti locum fortasse persuadebo. Etiam apud Cic. Tuscul. III, 8, *frugalis* nulla mentio, dum operose *frugalitatis* ambitum exponit, repetitque vocem a *fruge*, et adjectivum ejus *frugi* esse significat, cui Græcorum non quidem χρήσι-

sit apud illos, non *frugi;* nam quo alio modo fiat[1] *fru-*
18 *galitas?* Iidem *centum millia nummum*, et *fidem Deum*[2], ostendant duplices solœcismos[3] esse, quando et casum mutant, et numerum: nesciebamus[4] enim, ac non consuetudini et decori serviebamus, sicut in plurimis, quæ
19 Tullius in Oratore divine, ut omnia, exsequitur. Sed Augustus quoque in epistolis ad C. Cæsarem[5] scriptis emendat, quod is *calidum* dicere, quam *caldum* malit: non quia illud non sit Latinum, sed quia sit odiosum, et,
20 ut ipse Græco verbo significavit, περίεργον. Atqui hanc quidam ὀρθοέπειαν solam putant, quam ego minime excludo[6]. Quid enim tam necessarium, quam recta locu-

μος respondeat, sed σώφρων. *Frugalissimum* tamen non semel dicit Cicero, ut Verr. III, 4, et ad Attic. I, 16, sensu quidem manifeste tali, qui sit summus a positivo illo *frugi*. Quod autem Quintilianus, cum irrisione, tangit etymon *frugalitatis,* quasi aliud nullum esse possit, nisi *frugalis*, in eo miror graduum illorum, *frugalior, frugalissimus*, non meminisse, quos æque usitatos debebat agnoscere ac substantivum, *frugalitatem*. Irridet Qu. eos, qui utique omnium verborum etymon inveniri debere sibi persuadent, et ipsi originem aliquam fingere malunt, quam consueto acquiescere. Vide mox §. 29.

1. *Fiat.* Guelf. *fiet.*

2. *Nummum... Deum.* Vid. Varro, p. 149: « In ipseis vocabuleis, « ubi additur certus numerus, ali- « ter atque in reliqueis dicitur... « mille *denarium*, etc. It. Cic. Orat. c. 46 integrum.

3. *Duplices solœcismos.* Goth. (tac. Gesn.) inserit inter hæc *quoque* cum omnibus fere Codd. et vett. edd. Guelf. ins. *quidem.* — *Duplices quoque solœcismos* habent R. 1, 2, 3, et Camp. *Ed.*

4. *Nesciebamus.* « Elegans iro- « nia, qua significat se hæc optime « nosse. » Regius, eleganter et ipse. Imminuitur autem hæc elegantia si *non* post *ac* tollimus cum Gronovio de Pec. vet., p. 41, quem et Lochmannus reprehendit. Progr. 1789.

5. *In epistolis ad C. Cæsarem.* Is est Caius, Agrippæ filius, Augusti nepos, ab ipso cum fratre Lucio adoptatus, ad quem scriptæ Augusti epistolæ interciderunt, nisi quod elegans et affectus plenum earum specimen servavit Gellius XV, 7. *Odiosum* eodem, quo hic, significatu vide ap. Cicer. de Or. III, 15 extr., et Verr. Act. I, c. 12, ubi *assiduum* fortasse delendum, tamquam *odiosi* glossa. Etiam Gellius III, 19, *moleste atque odiose.*

6. *Quam... minime excludo. Quam* refer ad ὀρθοέπειαν in genere, non ad *hanc*. Eam enim certissime excludit.

tio[1]? Immo inhærendum ei judico, quoad licet; diu etiam mutantibus repugnandum; sed abolita atque abrogata retinere, insolentiæ cujusdam est, et frivolæ in parvis jactantiæ. Multum enim litteratus, qui sine aspira- 21
tione et producta secunda syllaba salutavit[2] (*avere* est enim[3]), et *calefacere*[4] dixerit potius, quam quod dici-

1. *Recta locutio.* Guelf. et Turic. *certa elocutio.* Fortasse in exemplo inveniebat librarius *certa est locutio. Certa* plerique Codd. et edd. vett. Goth. tamen *recta*, cum quo Voss. 2 facere puto. Confusioni autem obnoxia in MSS. hæc *certa* et *recta*, vide Drakenb. ad Liv. XL, 15, 2. — R. 1 et Camp., *certa*. Præferenda videtur vox *recta*, quoniam de ὀρθοέπεια agitur quæ est recta loquendi ratio. Ed.

2. *Salutavit.* In hoc consentiunt omnes Codd. præter Voss. 1 dantem *salutant*. Obr. (an ex Cod. Argentoratensi?) dedit *salutarit*, quod potest necessarium videri, ob sequens *dixerit*. Neque tamen contra Codd. obsequar Obrechto. Vossiani scriptura, si abesset *n* (*salutat*) præ omnibus placeret. Nunc *salutavit* aut ἀορίστως accipiendum de re sæpius facta (vide VIII, 3, 30, *aptavit*), aut, quod malim, intelligitur certus homo, quem ita *salutasse* in ore multorum fuerit, quum scriberet Qu. *Dixerit* deinceps potentiali modo dicitur εἴποι ἄν. — Ed. Camp. *salutarit*. —*Salutavit*. H. e. dixit occurrenti *avē*, non *havĕ*, quod erat in usu, etsi vitiosum.

3. *Avere est enim.* Ita Guelf. et Turic. Reposui Codd. plerorumque, multarumque edd. vett. scripturam. Neque obstat contrariorum Codd., *avete* (quod et Gesn. dedit) præferentium auctoritas, in tam proclivi errore. Recepta, quæ *est enim* parenthesin, et *avete* salutem illam ipsam, facit, eo maxime laborat, quod, præter omnem exspectationem, plurali numero salutantem inducit istum *multum litteratum*. Quum de salutandi verbo agitur, nemo sane Romanus aliud quidquam cogitat, nisi notum illud suum et tralatitium *have*, quod plane in synonymum ipsius *salutis* abiit. Neque est ex consuetudine veterum, ipsiusque adeo Quintiliani, exemplum, satis demonstratum verbis, diserte etiam adjicere, quo in genere non semel nostrum morem obtruserunt ei interpretes. Vide v. c. I, 4, 26 τῷ δορί: I, 4, 9, signa aspirationis. *Secundam* syllabam autem recte potuit dicere, quamquam ea erat eadem ultima, ut mox in *robur*, §. 22; et I, 7, 3, *palus*. Exemplum correptæ ultimæ in *ave*, sive *have* (quod non est durius quam *cave* Hor. Epist. I, 13, 19, et aliquoties in Satt.), habes Ovid. Amor. II, 6, 62, ubi J. H. Vossius poeta poetam optime divinavit, ut et totam elegiam expressit. Vermischte Gedichte, Bd. 2, p. 104 seqq. — *Avere est enim.* Explicationem pete ad I, 5, 13, *sive est assentior*. Eam verbi substantivi potestatem habes §. 22, « quia *sit* roboris, » et 23, « quia *esset* eboris: » Vid. et I, 4, 11, « quod si *est*. »

4. *Calefacere.* Ita Guelf. et omnes

mus[1], et *conservavisse;* his adjiciat *face*[2], et *dice*, et si-
22 milia. Recta est hæc via : quis negat? sed adjacet et mollior, et magis trita[3]. Ego tamen non alio magis angor, quam quod obliquis casibus ducti etiam primas sibi positiones non invenire, sed mutare permittunt; ut quum *ebur*[4] et *robur*, ita dicta ac scripta summis[5] auctoribus, in *o* litteram secundæ syllabæ transferunt; quia sit *roboris* et *eboris*, *sulfur* autem et *guttur*, *u* litteram in genitivo servent; ideoque etiam *jecur* et *femur* controver-
23 siam[6] fecerunt, quod non minus est licentiosum, quam

Codd. præter Alm. qui cum vett. edd. dat *caleface*, male sane, quum mox demum tangatur illud *face* pro *fac*.

1. *Quam quod dicimus*. Nimirum *calfacere*, extruso *e*.

2. *His adjiciat face*. Sic solemus fere stolidis insigniorem et justam quasi optare dementiam. Hujusmodi est Virgilianum illud : « Qui Bavium non odit, amet tua carmina, « Mævi. » Eclog. III, 90.

3. *Magis trita*. Guelf. *magistra* cum Voss. 3, Bern. Joann. quod probat, præter Gebhard. in Crepundd., etiam Salmasius Exerc. Plin., p. 339, ut sit pro *regia*. Sed defendunt sat multi receptam.

4. *Quum ebur.... transferunt*. Etiam hic verba finguntur ea facere, quæ patiuntur revera. Vide ad I, 6, 14, *cogat dici*. Quod mox subjicitur, *quia sit... servent*, id durinsculum est, quia conjunctivus, alienæ argumentationis index (vide ad I, 5, 40, *cadant*), facit, ut ipsa hæc vocabula, *ebur* et *robur*, tamquam deliberantia et causas agendi explorantia, sistantur legenti. Charisius, p. 17, recenset *robor* inter *marmor* et *æquor*. Agrœtius, p. 2269, et Beda, 2344, distinguunt *robur* virtutem, et *robor* arborem. Caper., p. 2248, *ebor* scribi vetat, quia *ebur* nomen sit.

5. *Scripta summis*. Guelf. inserit *in*, cum multis Codd., male profecto, et sunt sane Codd. rectæ scripturæ vindices. — Ita R. 3, 5. At R. 1, 2, 6, *in summis;* et ed. Camp., *a summis*. Ed.

6. *Controversiam*. Ita Guelf. et omnes, puto Codd. Gesn. ex Jensoniana, cui accedit Loc., dedit *controversum*. Sic *jecur* et *femur* fiunt accusativi, subjectumque sententiæ sunt homines, qui sane in eo, quod statim sequitur, *subjicerent*, sunt intelligendi. Præter obstantem Codd. auctoritatem, in hac ratione displicet quod *controversum* singulari numero dicitur, non *controversa* plurali, ob duo vocabula, ad quæ refertur. Burm. in ed. Locat. legi narrat : *controversum et fec*. Equidem in Locat. invenio *controversum fec*. Illud autem *controversum et fec*. in Rusc., repetitione Locatellianæ. Quum primum offenderem in hoc loco, succurrit paulo ante mutare *ita* in *sint*, quo modo in neutra sententia agunt vocabula

si *sulfuri* et *gutturi* subjicerent[1] in genitivo litteram *o* mediam, quia esset *eboris* et *roboris;* sicut Antonius Gnipho[2], qui *robur* quidem et *ebur,* atque etiam *marmur* fatetur esse : verum fieri vult ex his *robura, ebura, marmura.* Quod si animadverterent litterarum affinita- 24
tem[3], scirent sic ab eo, quod est *robur, roboris* fieri, quomodo ab eo, quod est *miles, limes, militis, limitis; judex, vindex; judicis, vindicis;* et quæ supra jam attigi.
Quid? non similes quoque[4] (ut dicebam[5]) positiones, 25
in longe diversas figuras per obliquos casus exeunt? ut *virgo, Juno; fusus, lusus; cuspis, puppis,* et mille alia? quum illud etiam accidat, ut quædam pluraliter non dicantur; quædam contra singulari numero, quædam casibus careant[6]; quædam a primis statim positionibus tota mutentur, ut *Jupiter.* Quod verbis etiam accidit, 26
ut *fero, tuli*[7], cujus præteritum perfectum, et ulterius

ipsa, sed homines soli. Neque tamen ea mutatio necessaria, in more Quintiliani, exemplis sat confirmato, personas imponendi ipsis rebus et vocabulis, ob quem ipsum *controversiam* veriorem credo scripturam quam *controversum.* Ed. quidem nulla, præter Gesnerianam et quas retuli duas, posterius dat.

1. *Subjicerent... litteram o. Subjicere* hic est pro *substituere, sufficere,* ut VI, 3, 14, *subjicitur pro eo... aliud mordacius. Subjiceretur* nimirum in hac ratione *o* pro *u.*

2. *Antonius Gnipho,* natione Gallus, clarus grammaticus et rhetor, cujus scholam magnos viros, in hisque ipsum Ciceronem jam prætorem, frequentasse aiunt. Reliquit duo de Latino sermone volumina. Vide de eo Suet. de Gramm., c. 7, et Macrob. Saturn. III, 12.

3. *Litterarum affinitatem... supra.* De erroribus ex ignorata litterarum affinitate egit, I, 4, 12, 13. Eo igitur respicit *supra.*

4. *Non similes quoque.* Guelf. *vero similes quod,* cum Voss. 1 et Bern. Placeret, si *quod* esset ante *similes.* — Hanc memorandam varietatem offerunt R. 1 et CAMP., *Quid vero? si similes quidem.* Et eam lectionem genuinam pæne crediderim. ED.

5. *Ut dicebam,* modo §. 12 et 15.

6. *Quædam casibus careant.* Intelligit ea quæ dicuntur a grammaticis *aptota* et *monoptota,* quæ perpetuam et eamdem ubique habent terminationem, ut *quatuor.* TURNEB.

7. *Fero, tuli.* Guelf transponit *tuli, fero.* — *Ut fero, tuli, ...invenitur.* Videtur hoc exemplo dupli-

non invenitur. Nec plurimum refert, nulla hæc[1], an prædura sint; nam quid *progenies* genitivo singulari, quid plurali *spes*[2] faciet? Quomodo autem *quire* et *ruere*[3], vel in præterita patiendi modo, vel in participia

cem anomaliam voluisse ostendere, qua et statim mutantur flexiones, ut a *fero* fit *tuli*, et carent verba quibusdam formis, ut *tuli*, cujus ultra præteritum perfectum nullum tempus invenitur. *Cujus* igitur ad solum *tuli* spectat, ad *fero* non item. Fateor tamen inesse aliquam scabritiem extremis illis : *et ulterius non invenitur*. Quod hujus sententiæ est subjectum? Malim *nil* pro *non*. An *ulterius* est nomen adjectivum, non adverbium? Gedoynus vertendo mutilavit locum.

1. *Nulla... an prædura*. Alienissima hoc loco et molestissima est Regii κρίσις, *nulla* de conjectura mutantis in *mollia*, quod legi in Veneta narrat Gibs. Equidem oculis meis credo, dare eam cum cæteris *nulla*. Non igitur, quod ait Ernestus Bibl. Fabric. Lat., vol. II, p. 269, omnes correctiones Regii Veneta recepit, quod ne in aliis quidem locis animadverti. Quare tam inanem Regii notam repetierit Burmann., qui sat multas ejusdem alias suppressit, plane non assequor. — R. 1 et Camp., *an plura*. Videant critici. Ed.

2. *Spes*. Jenson. Locat. et Rusc. *species*, quem Badius putat errorem typographi, sed ostendit nota Regii vere ita lectum esse, quoniam locum Cic. affert. — *Plurali spes*. De voce simili *species* eadem fere dicit Cic. Topic., c. 7. Neque tamen necesse est, ut eo respexerit, et ipse quoque de voce *species* egerit Qu. Charis., p. Putsch. 18, et Diomed., p. 281, observant, feminina quintæ declinationis in genitivo plurali carere littera *r* et facere *specieum*, etc., consuetudinem tamen efferre *specierum*. Illud apud scriptores vix invenias.

3. *Quire et ruere*. Ita Guelf. cum majori Codd. parte. Habet tamen etiam Voss. 2 et Goth. ut et pleramque edd. vett. scriptura, *quire et ire*, quo se commendet. Ea enim solent etiam a Putschianis grammaticis jungi verba, quum exponitur eorum anomalia. Et *iens* participium poterat designari a Quintiliano, quod inveniri negat Phocas, p. Putsch. 1719; sed afferuntur in contrarium exempla ipsius Ciceronis. Pendet tamen hæc disputatio etiam inde, utrum præferas, *patiendi* an *faciendi* modo. Nam et hoc est in quibusdam edd. (quarum est et Gryph. 1544), in Cod. quidem, quod sciam, nullo; neque vera magnopere videtur hæc scriptura, sed posset tum intelligi *quivi*, et *iens*, quorum prius etiam a grammaticis memoratur. Præterea quæri potest, utrum Qu. voluerit intelligi de iis flexionibus, quæ *nullæ* essent, an de iis, quæ *præduræ*. Si enim posteriores modo designavit, non est quod miremur etiam has ipsas formas, quas improbet Qu., apud quosdam scriptores inveniri. — R. 2, *quire et ire*. Ed. — *Quire et ruere*. Verisimillimum est, cogitasse Quintilianum de istis : *rutus sum* et *quiens*, quæ vix possent dici. Etsi *quitum* etiam potuit tamquam

transibunt? Quid de aliis dicam, quum *senatus senatus* 27
senatui, an *senatus senati senato* [1]. faciat, incertum sit? Quare mihi non invenuste dici videtur, aliud esse *Latine*, aliud *Grammatice* loqui. Ac de *analogia* vel ni- 28
mium [2]. *Etymologia*, quæ verborum originem inquirit, a Cicerone dicta [3] est *notatio*, quia nomen ejus apud Aristotelem invenitur σύμβολον, quod est *nota*: nam verbum ex verbo [4], ductum id est *veriloquium*, ipse Cicero, qui finxit [5], reformidat. Sunt, qui vim potius intuiti,

insolens respuere et obsoletum. Legitur enim apud comicos fere solos. Quod *ruta cæsa* dicuntur, id quidem non tollit, quod de præterito passivi docet Qu. Vid. tamen initium notæ.

1. *Senatus... senato*. Bern. *senatus senatui an senatus*. Hæc scriptura, levi mutatione, fiat commodissima hunc in modum: *Senatus senati an senatus*, extruso uno *u*. Prope accedit Guelf. *senatus senatu senati an senatui*. Facillima correctio pro *senatu*, *senatus*, pro *senatui*, itidem *senatus*; ubi tamen etiam *senatus* initio est delendum. Sic eam quoque vitamus difficultatem, quod *senatus*, nominativus, iterum comparet in altera sententia quo turbatur structura. Quod enim agnoscas subjectum ad *faciat* si *senatus* nominativus bis legitur? Si semel priore loco, expedita est sententia. De dativo, qui in hac ratione nullus est, egi in finem notæ. Codd. Voss. 1, 3 dant scripturas facile ad nostram deducendas. Cæteri, ut Goth., videntur cum edd. omnibus conspirare, quare textum sollicitare non sum ausus. — *Senatus.... senato*. Veteres grammatici (p. Putsch. 10 et 712) quartæ declinationis vocabula etiam ad secundam antiquitus accommodata narrant. Neque tamen memini qui scriberet *senato*, dativo; quum *senati*, genitivo, frequens sit apud Sallustium.

2. *Ac... nimium*. Guelf. cum plerisque Codd. *Hæc* pro *ac*, et *vel* ante *nimium* omittit. Venet. non *ac* dat (ut narrat Gibs.) sed *hæc*. *Vel* multi omittunt Codd. Esse tamen videntur, qui servent et plane est necessarium. — *Ac de analogia vel nimium*. Ita nostrorum Codd. pars maxima. R. 1 et Camp., *Hæc de analogia nimirum*. Utraque lectio ferri potest. Ed.

3. *A Cicerone... apud Aristot.... veriloquium*. Cic. Top., c. 8, ubi hæc disputat, citat ipse Aristotelem, cujus locus est in libro περὶ ἑρμηνείας, c. 2, §. 3 (Buhl., p. 16, vol. 2), τὸ δὲ κατὰ συνθήκην (λέγω), ὅτι φύσει τῶν ὀνομάτων οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ὅταν γένηται σύμβολον. Et alibi in eodem libro, *verb. ex verbo* ipse Cicero dixit, h. e. κατὰ πόδα μεταφρασθέν.

4. *Verb. ex verb.* Ita Codd. et edd. vett., recentiores pro *ex* dant *e*, Gesnerus *a* typographi sane errore, quem propagarunt Bipontini. Apud Cic. ipsum *ex* legitur.

5. *Finxit*. Guelf. *diffinit*. Mire.

29 *originationem* vocent [1]. Hæc habet aliquando usum necessarium, quoties interpretatione res, de qua quæritur, eget; ut quum M. Cœlius [2] se esse hominem frugi vult probare, non quia abstinens sit (nam id ne mentiri quidem poterat), sed quia utilis multis, id est, fructuosus, unde sit dicta *frugalitas*. Ideoque in definitioni-
30 bus assignatur etymologiæ locus. Nonnunquam etiam barbara ab emendatis conatur discernere, ut quum *Triquetram* dici Siciliam, an *Triquedram* [3]; *meridiem* [4], an *medidiem* oporteat, quæritur, aliaque, quæ consuetu-
31 dini serviunt [5]. Continet autem in se multam eruditionem, sive illa ex Græcis orta tractemus, quæ sunt plurima, præcipueque *Æolica* [6] ratione (cui est sermo noster simillimus) declinata, sive ex historiarum veterum no-

1. *Vocent.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *vocant.* Cum Voss. omn.

2. *M. Cœlius... ne mentiri quidem.* Qua occasione, et in qua oratione hæc ita argutatus sit Cœlius, proditum a scriptoribus non invenio. Moribus eum fuisse non magnopere sanctis ipse, qui defendit oratione, Cicero significat. Legent cum fructu tirones brevem de hoc Cœlio commentarium a Paulo Manutio præmissum interpretationi epistolarum Cœlii, quæ efficiunt octavum Epistolarum Ciceronis ad diversos librum. In ed. Græv., V. 1, p. 367 seqq.

3. *Triquedram.* Ab ἕδρα sane. An a *quadra?* — Potius ab ἕδρα, id est, sede et latere. Cic. in Orat. Ed.

4. *Meridiem.* Vide Varr. de L. L., lib. V, p. 52, et Cic. Orat., c. 47; Prisc., p. 636; Velius Long., p. 2232.

5. *Aliaque... serviunt.* Guelf. *alia quæque....* Goth. *aliquando consuetudini servit;* et sic vett. edd. Jens. (tac. Gesn.) Tarv. Loc. Venet. Rusc. Bad. it. Alm. Bodl. Turic., sed subjuncta etiam recepta; sensu non contemnendo, ubi opponuntur *nonnunquam conatur discernere* et *aliquando servit*, h. e. prægravatur, obruitur. Præstare tamen videtur recepta. — Vulgatam habet R. 5. At R. 2, *aliquando consuetudini serviunt,* quibus adjicit R. 1, *aliaque quæ serviunt.* Ed. — *Aliaque... serviunt.* H. e. in quibus consuetudo oblitteravit etymon.

6. *Æolica... declinata.* I. e. deflexa et mutata a communi Græcorum forma. Ita mox iterum *declinata*, §. 32. De hac Romanæ linguæ, cum Æolica, cognatione docte agit Fosterus « *on Accent* », p. 92 seqq. Ruhnkenio moderatore defendit Schardamus Leidæ anno 1776 hanc thesin: « Latina lingua « est dialectus linguæ Græcæ. » Vid. Dissertat. de Longino.

titia, nomina hominum, locorum, gentium, urbium
requiramus, unde *Bruti*[1], *Publicolæ*, *Pici*[2]? cur *Latium*,
Italia, *Beneventum*[3]? quæ *Capitolium*, collem *Quirina-*
lem, et *Argiletum* appellandi ratio? Jam illa minora, in 32
quibus maxime studiosi ejus rei fatigantur, qui verba
paulum declinata, varie et multipliciter ad veritatem[4]

1. *Bruti... Argiletum*. Non est nostrum horum nominum originem enarrare. Consulenda sunt lexica, quæ ad varios ablegabunt auctores, ut Varronem, Gellium, Festum, Servium, Virgilium, Ovidium, Livium. Varronis editio Bipontina magnam studiosæ juventuti utilitatem præstaret, si adjectus esset index. Nunc consulendus Gothofredi index in Auctoribus Linguæ Latinæ. In nomine *Argileti*, etsi Virgilii auctoritas repugnat (Æn. VIII, 345, 46, ubi vide Servium), *argillam* potius agnoscemus quam *letum Argi*, conferemusque Athenarum Ceramicos et Lutetiæ vicum tegularum (*le quartier des Tuileries*, quo vocabulo Ceramicum reddere solet Bartholomæus in Anacharside : vide cap. 12).

2. *Pici*. Guelf. et Goth. (tacente Gesn.) *pithici*. Neque ullus codex diserte affertur pro recepta. Joann. (qui tamen h. l. potest esse mutilus) et Alm. silentur, ut possis sperare eos receptæ cognitores et vindices. Turic. sic : *Brutii et Pythici. Publicolæ. Pithici* dant omnes vett. edd. præter Badium, cujus nota fit probabile, ipsum de conjectura dedisse *Pici*. Ea vera videtur scriptura. « *Pithici* unde dicantur non « memini me legisse » aiunt totidem verbis et Pomponius Lætus et Regius. Neque ego. Nam de *pithecis* (τοῖς πιθήκοις) unde dictam narrat Ovidius insulam Pithecusas (Metam. XIV, 90. Vide VV. DD. ad Hesych. voce Ἄριμος) cogitare, alienum fortasse fuerit. — *Pici*. Suspicatur Butmannus *ci* in scriptura codicum *Pithici* adhæsisse ex eo quod protinus infertur *cur*. Sic remanserit *Pithi*. Sed non apparere, cur ex magna turba cognominum significantium hoc maxime seligeret Quintil. in quo neque ex Historia quidquam, ut in Bruto et Publicola, neque aliunde observandum esset. Reponi itaque velit idem *Quinti*, quod fuerit signatum *Quĩti*. In hoc enim nomine docebit grammaticus, hoc et similia, ex numeris repetita, simplicissimam olim præbuisse denominandi rationem iis, quibus plures essent liberi, postea vulgaria facta nomina. *Pici* ipsum, quod quidem a codice videtur nullo, etiam hoc habere, quod displiceat, quia minime sit consentaneum, nomen antiquissimi herois Itali subjungi Romanis. Spald., Præf., p. 77. — R. 1, 2, 5, 6 et Camp., *Pithici*. Ed.

3. *Beneventum*. Antea *Maleventum* appellatum; sed postquam ibi coloniam Romani deduxissent, per *euphonismum* Beneventi nomen cepit. Ed.

4. *Ad veritatem*. Eodem vocabulo ἔτυμον designat Cic. Orat., c. 48: « consule *veritatem*, reprehendet; « refer ad aures, probabunt. »

reducunt, aut correptis aut porrectis[1], aut adjectis aut detractis, aut permutatis litteris syllabisve. Inde pravis ingeniis[2] ad fœdissima usque ludibria dilabuntur[3]. Sit enim[4] *Consul* a consulendo, vel a judicando[5]; nam et hoc *consulere* veteres appellaverunt; unde adhuc remanet illud, *Rogat, boni consulas*, id est, bonum judices;
33 *Senatui* nomen dederit ætas; nam iidem *Patres* sunt; et *Rex, rector* et alia plurima indubitata: nec abnuerim *tegulæ, regulæ*que[6], et similium his, rationem: jam sit et *classis* a calando, et *lepus levipes*, et *vulpes voli-*
34 *pes*[7], etiamne a contrariis[8] aliqua sinemus trahi? ut *lu-*

1. *Porrectis*. Sic exquisite dici pro *productis* observat Ruhnkenius ad Rutil. Lup., p. 12, afferens nostrum locum. Vide I, 7, 14.

2. *Pravis ingeniis*. I. e. pravitate ingeniorum. Nihil enim opus mutatione qualem tentari video.

3. *Dilabuntur*. Guelf. *labuntur* cum quibusdam. Malim *delabuntur*. — *Labuntur*, R. 6. *labantur*, Camp. Ed.

4. *Sit enim*. Ita et Guelf. nisi quod *Sic* pro *Sit*, frequenti in Codd. errore. Vide notam ad I, 5, 49, *hic aut ille*. Tuentur nostram scripturam præter memoratos Gesnero Codd. etiam Alm. Turic. et edd. Jens. (tac. Gesn.) Tarv. Loc. Venet. Rusc. Quod in prava lectione pro *vel* scripserunt *an* post Badium, id de mera, ut opinor, conjectura fecerunt. — *Sit enim*. Edd. bonæ et Capp., *sitne*. Item ed. Hack. Ed.

5. *Consulendo vel judicando*. Aliam *consulis* originem tradit Varro, p. 24 et 242. De *consule* pro *judice* vid. Liv. III, 55, 12, ad eumque Drakenb. Antiquam *consulendi* vim vid. et apud Festum in *consulas*.

6. *Tegulæ regulæque*. Horum vocabulorum a *tegendo* et *regendo* originem dubiam facere poterat primæ syllabæ diversa quantitas.

7. *Lepus... vulpes*. De omnibus hisce etymis consulenda lexica. Id tamen animadvertendum hic, errare eos, qui cum Vossio in Etymologico, voce *lepus*, putent displicuisse Quintiliano hasce *leporem et vulpem* repetendi rationes. Oriebatur autem ille error, ex falsa constitutione præcedentis sententiæ, ubi legebant *Sitne... an* pro *Sit enim... vel*, ut apparet Etym. Voss. voce *consul*. Vide notam ad §. 32. *Sit enim*. Varro, de L. L., p. 29, prius etymon recte rejicit, posterius male probat. Vid. et Gell. I, 18.

8. *Etiamne a contrariis*. Guelf. post *etiamne* inserit hæc: *interpretatione rectam sequendam improbandam contrariam*, quæ verba, levi fluctuatione, plurimi exhibent Codd. Edd. autem vett. fere omnes, nisi quod Badius omisit. Rectissime suspicatus erat Regius, notam eruditi cujusdam marginalem ab imperitis contextui sensuum fuisse insertam. Absunt autem hæc verba a Codice Vallensi, ut refert

cus[1], quia, umbra opacus, parum *luceat?* et *ludus*[2], quia sit longissime ab lusu[3]? et *Ditis*[4], quia minime *dives?* etiamne *hominem* appellari, quia sit *humo*[5] natus?

Badius, item a Gothano. Silentium eorum, qui contulerunt, etiam Voss. omnes, Bernensem, Joannensem iis carere significat. Illi tamen ego nonnisi de Voss. 2, et Joannensi crediderim. Voss. 1, 3 et Bern. nimis cum Guelf. solent facere. Turic. omissis *τοῖς et... volipes* inserit spuria ista. Gryphius, quique eo sunt recentiores, constanter videntur omisisse alienissimam sententiam; neque erat, cur Obrechtus quasi postliminio eam restitueret; si maxime in Argentoratensi suo inveniebat. Immutavit tamen ille magnopere, de conjectura, opinor. Libuit hoc paulo copiosius exponere, ut tirones haberent manifestum glossæ longioris exemplum, discerentque etiam Codicibus diffidere, quum nimis absurda præferunt. Vide notam ad I, 5, 29, *quia... alias rectum est.* — Additamentum supra citatum habent R. 1 et Camp.

1. *Lucus.* In proverbium abiit hæc etymologiæ ratio. Æque mirabilem pæne probat Varro de L. L., p. 8, ubi *cælum* a *celando*, « quod « apertum est. » De ipso etymo vide lexica.

2. *Ludus.* Intelligendus igitur h. l. aut gladiatorius aut litterarius ludus. Qui hoc etymon, præter Qu., referret, adhuc neminem inveni.

3. *Ab lusu.* Guelf. et Turic. *a lusu.* Goth. (tac. Gesn.) *ab usu*, cum Voss. 1, 3.

4. *Ditis.* Ita Guelf. et Turic. cum plurimis Codd. et edd. vett. Sic argumentatio a divitiis petita melius procedit, quam in vulgata, quæ etiam apud Gesnerum, *Dis;* sicut et Valerii Flacci II, 296, *dite solum* facilius deducas a tali masculino. Docet autem formam insolentiorem veram Servius ad Æneid. VI, 273. Et pauca sane loca apud optimos scriptores ubi nominativus legatur; Ausonius quidem aliquoties *Dis* in carmine, sed et *dis*, pro *dives* appellativo, apud Terent., Adelph., V, 1, 8. Vide VV. DD. ad Petron., c. 120, ubi *Ditis pater* recto casu in versu. — *Ditis* habent R. 1, 2, 3, Camp. At Capp. et ed. Hack., *Dis.* Ed. — *Ditis.... dives.* Vide initium notæ. Ab ipsis contra divitiis nomen repetit Cicero de Nat. Deor. II, 29, qui confert Græcorum Πλούτωνα. Et bonis sane argumentis Spanhemius ad Arist. Plutum 727, ostendit, confudisse interdum veteres utrumque Pluti et Plutonis nomen. Vide et Platonem in Cratylo, p. Steph. 403. A.

5. *Hominem... humo.* Hanc etymologiam Vossius in Etymologico, voce *homo*, Varroni tribuit, non indicato tamen libro, aut fragmento, ubi legatur. Alii quoque, qui de ea agunt, Varronianam solent dicere. Meorum vero amicorum, meaque ipsius industria frustra insumpta fuit in loco Varronis inveniendo; et jam in eo legi prorsus despero. Accedit, quod Qu., mox (§. 37) Varronis mentionem faciens cum reprehensione, eidem non assignat hoc *hominis* etymon, neque priorum ullum est apud Varronem. Videtur ergo tempore Quintiliani

(quasi vero non omnibus animalibus eadem origo, aut illi primi mortales ante nomen imposuerint terræ [1] quam
35 sibi) et *verba* [2] ab aere verberato? Pergamus : sic perveniemus eousque, ut *stella*, luminis *stilla* [3] credatur, cujus etymologiæ auctorem, clarum sane in litteris, nominare ea parte, qua a me reprehenditur, inhumanum
36 est [4]. Qui vero talia libris complexi [5] sunt, nomina sua ipsi inscripserunt, ingenioseque sibi visus [6] est Caius

in ore hominum versatum hoc etymon (legitur etiam apud Isidorum, p. Gothofr. 1089), et recentiorum esse error, a Varrone repetentium. Jam qui reputaverit parem rationem in Hebraico *Adam*, *Adama*, contuleritque Hebraicum *dam*, sanguis, in quo itidem, sicuti in terra, *adama*, est ruboris significatio, pro quoque apud Græcos invenitur αἷμα, simili fortasse litterarum *d* et *h* permutatione, quo accedit, quod a χαμαὶ est aliud χθαμαλὸς *humilis*, et ipsa χθών, quo minus otiosam putes litteram θ; qui hæc, inquam, omnia secum reputaverit, contuleritque adjectivum *humanus*, is fortasse non tantopere abhorrebit ab hoc etymo. Fuit hæc variarum gentium in una re appellanda similitudo mihi demonstrata a Buttmanno V. C. qui ubi sua de linguarum cognatione cogitata, largissima exemplorum copia innixa et superstitioso Hebraicæ antiquitatis studio (quo olim VV. DD. solebant esse infecti et occæcati) vacua, cum eruditis communicaverit, gratiam fortasse inibit ab iis, qui opinionum novitatis et antiquitatis pariter securi, veritatem unam sectantur. — *Hominem app., quia sit humo natus*. Et huic opinioni adhæret Lactantius in opificio Dei. Turn. Nil mirum : quia ipsamet scriptura sacra nos eam docet. Ed.

1. *Ante... terræ... quam sibi*. Quare ἐπιχθονίους Græci dixerunt? Sed contra Quintilianum disputare, non attinet.

2. *Verba... verbera*. Quam frequens et usitata grammaticis fuerit tam mira etymologia, docebit Vossius in Etymologico. Et loca habes apud Gothofr., p. 826, ubi tamen cum hac nostra conjungitur *versandi* origo ab Isidoro, apud Putsch., p. 783, 2052, 2307.

3. *Stella... stilla... inhumanum est*. Qui præter eum, quem h. l. significat Qu., hoc etymon probaret, Vossius in Etymologico neminem invenit. De viro autem, quem intellexerit Qu., conjectura est incerta; Burmannus de Palæmone cogitat. Vide I, 4, 20.

4. *Inhumanum est*. Cogitanti de mutatione τοῦ *est* in *esset* obstat Ruhnkenius : vide notam ad I, 6, 9. Fuerit tamen hic fortasse magis ferenda mutatio.

5. *Libris complexi*. Segregat horum vanitatem ab eorum errore, quibus una et altera tam prava exciderit etymologia in sermone familiari, aut aliud disputando in libris.

6. *Sibi visus*. Guelf. omittit *sibi* cum plerisque Codd. Possunt tamen

Granius[1] *cœlibes* dicere, veluti *cœlites*[2], quod onere

credi vindices vocis, qui non memorantur Voss. 1, 3. Bern. (quamquam magnopere consentientes alioqui cum Guelf.) Bal. Joann., modo sint integri his locis. Neque prorsus necessarium est *sibi*, sicut Regio, postque hunc Burmanno videbatur. Potuit Qu. notare aliorum dementiam tale commentum admirantium, ut I, 5, 67, *persuasum*, non erat ipsi persuasum Quintiliano: vide ibi notam ad *Solitaurilia*. Similia fere de recepta sentit Lochmannus Progr. 1789. — *Sibi* Abest quoque a RR. Codd. 1, 2, 5, 6, Camp. *Ed.*

1. *Caius Granius*. Guelf. *gravius*, satis accedens ad receptum, nisi quod deest prænomen. Recepta quidem scriptura in nullo videtur esse Cod. neque mihi saltem quidquam compertum de grammatico hujus nominis. Pleræque edd. vett. dant *Caius* sine nomine, aliæ *Gabinius*, ut Venet. In hac tanta fluctuatione eleganter conjecit Burmannus, reponendum esse *Gavius* vel *Gabius* qualis grammaticus memoratur Gellio non uno loco, allatis ejus libris *de origine vocabulorum et verborum*, qui magnopere faciunt ad nostrum locum. Etiam id egregiam hanc conjecturam persuadet attendenti, quod Gell. III, 19, affertur ex iis libris maxime contorta et plane hujus *de cœlibe* similis etymologia vocis *parcus*, qui sit *par arcæ*, merito explosa Favorino; cujusmodi præterea alia ejusdem Gavii Bassi tanguntur commenta. Accedit suffragium Cod. Bern. expressum dantis nomen *Gavius*, in quo mirari subit diversitatem a Guelf., etsi levem. Non paucis iisque docte expositis argumentis firmat hanc emendationem Burm., quæ studiosis legenda sunt omnino. Illud tamen ab opere Gavii Bassi etymologico petitum ei reliquit inveniendum, qui esset inspecturus ipsum Gellium. Q. (non C.) Granius Præco, Lucilii familiaris, cujus in fragmentis ejus legitur nomen, memoratur a Cicerone in Bruto c. 43 et 46, de Orat. II, 60 et 70. Epp. IX, 15. Pro Planc. 14, homo dicacissimus. Sed ejus persona hinc videtur aliena. — *Granius* habet quidem R. 1, sed alii *Caninius*, *Gavinius*, alii aliter et mendosius ut multoties fit in Codd. de nominibus propriis, quæ plerumque corrumpuntur. Ed.

2. *Cœlibes... Cœlites*. Quantopere etiam hoc veteribus placuerit, ostendit item Vossius l. c. Loca grammaticorum hæc sunt: Fest. s. Paul. in h. v. Donat. ad Adelph. I, 1, 18. Isid., p. Gothof. 1070. Priscian. p. Putsch. 547. Beda 2333, (ubi, si me audias, pro priore *Cælebs* leges *Cæles*, quoniam *iter* inesse voci observatur, quod apparet quodammodo genitivo *Cælitis*; neque sine hac mutatione rationem habet probabilem bis facta ejusdem vocis mentio. Firmat emendationem Isidorus l. c., eadem tradens Bedæ, ubi *Cæles* expressum est, item Augustinus apud Putsch. p. 1983). O dura Scaligeri ilia, qui ab irrisione vindicare hoc etymon sustinuerit! vide de Causis L. L. lib. I, c. 12. Bene tamen actum nobiscum, quod tam cælestem vitam non egit Scaliger. Alioqui nobis Achilles ex isto Peleo non esset natus.

gravissimo vacent, idque Græco argumento[1] innuit[2]; ἠϊθέους[3] enim eadem de causa dici affirmat. Nec ei cedit Modestus[4] inventione: nam, quia *Cælo* Saturnus genitalia absciderit, hoc nomine appellatos, qui uxore ca-
37 reant, ait[5]. L. Ælius[6] *pituitam*, quia petat vitam. Sed

1. *Argumento*. Post hoc verbum Guelf. ins. *innuit*. Goth. (tacente Gesnero) *juvit*, cum Voss. 1, et edd. (usque ad Gryph. qui primus omisit verbum), quantum video, omnibus. Codices quidem cum a Gibs. tum a Burm. silentur, negligentia sane; quum ne editt. quidem ullæ memorentur. Nam verissimum puto hoc explementum. Nolui tamen paucos sequi Codices, quum tot viderentur obstare. — Turic. inserit *itui* et juvit etiam Jens., tacente Gesnero.

2. *Innuit*. Sensus postulat ut *innuit* restituatur, et in ea lectione consentiunt nostri Codd. RR. 1, 2, 5, 6, qui tamen habent *inuit*. Ed. Camp. *innuit*. Quapropter reposuimus. Ed.

3. Ἠϊθέους. Vide Timæi Sophistæ Lexicon in h. v. ubi Ruhnkenius, præter lexicographos allatos, docet loco Platonico alteroque Dionysii Hal. *cœlibes* sic appellari. Plutarchi locum memorat Budæus in Comment. Gr. L. p. (ed. Bas.) 874, sed quem, nequaquam designatum, quærere non vacet. Stephanus in Thesauro dubitare videtur de hac significatione. Usurpat ita et Demosth. contra Neær., p. Reisk. 1352. Φιλόστρατον... ἠΐθεον ἔτι ὄντα.

4. *Modestus*. « Julius Modestus, « C. Julii Hygini Augusti liberti li- « bertus in studiis atque doctrina « vestigia patroni secutus. » Suet., illustr. Gr., c. 20. Sæpe eum ad partes vocat in grammaticis Charisius Sosipater; etiam Gellius ejus *quæstionum confusarum* libros memorat, III, 9, et Martialis X, 21, 1, inter claros grammaticos nominat.

5. *Careant, ait*. Sic Guelf. cum plerisque Codd. et edd. usque ad Gryph. fere omnibus. Ille, itemque recentiores, ex conjectura Regii scribunt *at*, dirimuntque hunc in modum: *careant. At* cæt. Regium nullo Codice auctore sic legisse, apparet ex ipsius nota. Secuti tamen eum jam tum Locat. Rusc. Codd. qui silentur, sunt Joann. Voss. 1, Alm. Ait Regius, referendum esse ad superius: *ingenioseque visus est sibi dicere*. Cujusmodi hyperbaton vix poetæ permittatur. Neque *appellatos* sic habet unde pendeat, nisi forte eodem, quo *pituitam*, refers. At inseritur *cedit*, quod vetat huc usque pertingere vim verbi *dicere*. Etiam Bad. in nota diserte rejicit mutationem Regii.

6. *L. Ælius*. Guelf. *Melius*. Cæteri plerique *Lælius* vel *Lelius*, et Badius « audaculi », inquit, « inter « L. et Æ posuerunt punctum. » Eorum tamen non magna, opinor, audacia fuit, quum præsertim non pauci Codd. omittant L. quo minus dubites, quin *Ælium*, non *Lælium*, voluerint dare antiquissimi librarii. Sed, ut dicam quod sentio, magnopere mihi blanditur Guelferbytani scriptura *Melius*. Omnis alia ratio abruptior et confragosior est,

cui non post Varronem[1] sit venia? qui *agrum*, quod in eo *agatur* aliquid; et *graculos*, quia *gregatim volent*, dictos Ciceroni[2] persuadere voluit (ad eum enim scribit[3]); quum alterum ex Græco sit manifestum duci, alterum ex vocibus avium. Sed huic tanti fuit vertere[4], 38

quam pro Quintiliano. Si maxime Gesneri et aliorum scripturam præfers : *At L. Æl.*, præter eam, quam modo tetigi, obscuritatem, nexus in isto *At* non est magnopere artus. Absque ulla autem conjunctione durior etiam, fateor, commissura. Fortasse post *ait* tamen recte scribas *At* quod facile intercidebat in hisce tam similibus clausulis : *careăt ait at.* Quamquam præpostera h. l. videtur oppositio significata τῷ *At.* Mollis autem videtur transitus, si etiamnum de *Modesto* agatur, dicaturque is *pituitam melius* putare appellatam *quia petat vitam*, quam *cœlibes* a Cæli castratione. — *L. Ælius.* Vide notam ad I, 5, 61, *Cœlium.* Sed vide et hic notam superiorem.

1. *Varronem. Ager* L. L., lib. IV, p. Bip. 9 (sed Græcum vocabulum indidem fere repetit), *graculi, merula*, p. 23. De hisce etymis consule, si vacat, Vossium in Etymologico, apud quem multa bonæ frugis invenies cogitata.

2. *Ciceroni.* Ei inscripti sunt, quos integros nobis reliquit vetustas libros, de Latina Lingua.

3. *Ad... scribit.* Nolui diutius abesse verba, in recentioribus edd. (a Gryphio inde) omissa, quum vett. edd. omnes præferant, ut et Codd., puto, omnes. Iis, quos parenthesin hanc dare, adhuc monuerunt VV. DD. accedit Guelf., neque quidquam habent ea verba indignum Quintiliani oratione, quamquam, Codd. auctoritate minus probata, poterant videri glossema. Urget Gesnerus in hujus parentheseos defensione, quum non omnes de L. L. libri a Varrone Ciceroni fuerint inscripti, necessarium fere videri tale additamentum. Priores quarto, qui primus est inter servatos, Septimio se misisse narrat ipse auctor, tres postremos, VII, 8, 9, *de analogia* segregasse videtur a reliquo opere. Qui non memorantur Codd. nostræ lectionis vindices, hi sunt : Voss. 1, 2, 3, Bern. — *Ad eum enim.* Hæc verba parenthesi inclusa absunt ab editt. multis. Ed. Capp. et Hack. reperiuntur tamen in nostris RR. 1, 2, 6 et Camp. *Ed.*

4. *Huic... vertere.* Guelf. *hoc*, qua in scriptura mira et pæne dolenda est Codd. constantia, nam præter Bern., qui nonnisi negligentia conferentis omitti videtur, unus est Bodlei. qui speciem habeat receptam dantis, quoniam cum duobus Britannicis non memoratur a Gibs. Vett. edd. usque ad Gryphium omnes dant *hoc*, pro quo se malle, *huic* significat Badius, nihil tamen se mutare. Obrechtus reduxit veterem scripturam. Equidem istam scripturam quomodo interpreter, plane non habeo. Inest præterea sua difficultas etiam τῷ *vertere*, pro quo conjecit Gallæus *veritas*, significatu quem vidimus I, 6, 32, magnopere plaudente Gesnero; et habet sane, quo blandiatur, conjectura. Sensus tamen loci pæne totus

ut *merula*, quia sola volat, quasi *mera volans* nominaretur. Quidam non dubitaverunt[1] etymologiæ subjicere[2] omnem nominis causam: ut ex habitu, quemad-

mutatur hac correctione adoptanda. Duplex enim est significatio formæ notissimæ *tanti est*. Aut id, quod hisce verbis jungitur tamquam subjectum, pretium est mercis emendæ, aut merx ipsa, quæ emitur. Quum Cic. Catil. II, 7, « Et « mihi » ait « tanti hujus invidiæ « tempestatem subire, dummodo » etc., apparet subjectum sententiæ τὸ *subire*, etc, non esse mercem, quæ ematur, sed pretium, quo ematur, quod nimium videri in hac re negatur. Contra Cœlius ad Cic. Epp. ad Div. VIII, 14: « Tanti non « fuit Arsacen capere, ut careres » etc., τὸ *capere*, etc., mercem intellexit, quæ carendo emeretur, eamque tanto pretio significavit indignam. Plurima in utramque sententiam exempla possunt inveniri apud poetas, qui hac pretii et mercis imagine sæpissime solent uti. Non equidem statuerim, utra harum significationum frequentior fuerit Romanis. Id tamen apparet pretii sensum a nostra recentiorum ratione esse alieniorem, quare diffidendum videtur iis correctionibus, quæ mercis significationem pro pretii inducunt. Ita sine idonea causa sollicitarunt versum Martialis VIII, 69, 4: « tanti Non est ut placeam « tibi, perire », pro quo malint « ut « peream, tibi placere. » Vides mercem factam de pretio. Sensus receptæ: Nimium tibi placendi pretium est perire. Jam si, Gallæo suadente, locum occupat *veritas*, merx sit ista veritas, quum *vertere* esset pretium, quod non nimium putasset Varro, ut *merulam* faceret *meram volantem*. Sensum *vertendi* h. l. conatus sum interpretari, ubi tamen suspicor pæne, aut mendam subesse loco, aut propriam et legitimam apud grammaticos fuisse *vertendi* significationem, quam equidem ignoro. Cæterum Gallæi conjectura non magnopere est levis, inque ea ratione *nominaret* convenientius legi videtur, quam *nominaretur*, nisi obstaret nominativus in nomine, *merula... volans*. — *Vertere*. H. e. significationem alicujus vocabuli alterius significatione mutare, ut *meri* et *solius*. Nisi forte intelligitur inversio et permutatio litterarum. Nam *ordinem omnem invertere et perturbare*, quod fortasse probaverit aliquis, id equidem tam abrupte significari non crediderim. Vide initium notæ. Varronianum autem *merulæ* etymon recte videtur defendere Vossius in Etymologico.

1. *Quidam non dubitaverunt*. Vide inprimis Platonem in exquisitissimo dialogo, cui titulus *Cratylus*, quo nominum effingendorum causas et rationes abunde explicat. Ed.

2. *Subjicere*. *Subjiciendi* significationem vide notam ad I, 4, 20, *species*. Omnes igitur appellandarum rerum causas credebant illi species etymologiæ, ut nullum vocabulum mero casu usurparetur. Ea erat Stoicorum opinio. — Perperam accepi sententiam Quintiliani. Eo enim tendit, ut significetur quosdam latius definiisse *etymologiæ* vocem, ut ea vel apertissimas

modum dixi [1], *Longos* et *Rufos* [2]; ex sono, *strepere*, *murmurare*; etiam derivata, ut a *velocitate* dicitur *velox*; et composita pleraque [3] his similia, quæ sine dubio aliunde originem ducunt, sed arte non egent, cujus in hoc opere non est usus, nisi in dubiis. Verba a *ve-* 39
tustate repetita, non solum magnos assertores [4] habent, sed etiam afferunt orationi majestatem aliquam, non sine delectatione; nam et auctoritatem antiquitatis habent, et, quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant. Sed opus est modo, ut neque crebra sint hæc, 40
neque manifesta, quia nihil est odiosius affectatione; nec utique ab ultimis et jam oblitteratis repetita temporibus, qualia sunt *topper*, et *antigerio* [5], et *exanclare* [6],

nominum et verborum declinationes comprehenderet, cujusmodi exempla subjicit, quum verius *hujus nominis honos* nonnisi difficilibus in hoc genere quæstionibus debeatur. Vide I, 7, 1. SPALDING, Præfat., p. 77.

1. *Quemadmodum dixi*. I, 4, 25.

2. *Longos... Rufos*. Accusativos refer ad *subjicere*, neque opus erit mutatione, quam solus Obrechtus tentavit, hæc dans: *Longus... Rufus*, nullo auctore.

3. *Composita pleraque*. Guelf. *pluraque*, ut sejungatur a τῷ *composita*. Ita et Goth. et Voss. 1. Cæteri Codd. silentur. Edd. cum Guelf. faciunt: Locat. Rusc. In textu Bad. qui in margine ponit *pleraque*. Veneta 1494 hæc dat: *composita et pleraque*. In recepta displicet, quod *composita* dicuntur *similia derivatis* (*hisce* an *omnibus* id enim diserte non apparet, quamquam prius unice verum puto), quæ similitudo qualis sit, dubites. Puto tamen intelligi æque facilem et manifestam *compositionem* atque erat *derivatio* in voce *velox*. Expeditior hoc nomine videtur Codd. ratio, in qua tamen non apparet, cujusmodi vocabula possint intelligi, quæ, neque *derivata* neque *composita*, tamen horum utrique sint similia. Malui igitur relinquere receptam, etsi diffidens ei. — RR. 2, 3, 6, *composita; pluraque*. Alteram lectionem offerunt R. 1, et CAMP. *Ed.*

4. *Magnos assertores*. Horum nobilissimi inter eos, quorum libri superstites, sunt Sallustius, et (quem ipse Qu. I, 7, 19, *amantissimum vetustatis* dicit) Virgilius. Vide Nostrum VIII, 3, 24, 30. — Quo in numero sunt *Tib. Cæsar* et *M. Antonius*, qui in suis sermonibus exoletas et reconditas voces aucupabantur. ED.

5. *Topper... antigerio*. *Topper*, cito; *antigerio*, valde. At vide lexica, quæ Ciceroni ipsi hæc usurpata docent.

6. *Exanclare*. Ita omnes h. l. Codd. et edd. Quod enim Gesnerus

et *prosapia*, et Saliorum carmina [1], vix sacerdotibus suis
41 satis intellecta. Sed illa mutari vetat religio, et consecra-
tis [2] utendum est; oratio vero, cujus summa virtus est perspicuitas, quam sit vitiosa [3], si egeat interprete? Ergo, ut novorum optima erunt maxime vetera, ita veterum
42 maxime nova. Similis circa *auctoritatem* [4] ratio. Nam

narrat Goth. dare *exandlare*, id male aut vidit, aut scripsit. Est *exandare*, facili errore ponendi *d* pro *cl*. Utrum vero sic ubique sit scribendum, an *exantlare* ubique, an duplex verbum sit agnoscendum et suo loco alterutrum ponendum, quæritur inter VV. DD. Equidem in tanta fluctuatione Codd., ubi *c* an *t* scribendum, magnopere dubitem, diversitatem ullam in hac scriptura agnoscere. Ducit eo fere Festi et Nonii auctoritas, alterius a Græco ἀντλεῖν repetentis, alterius *exhaurire* interpretantis, ut malis semper per *t* scribere. *Anculos* et *anculare*, quæ memorat Festus in *Ancillæ*, pertinere ad *exanclare*, nullo idoneo argumento efficitur. Vide et *anclam*, hauriendi instrumentum, de qua agit Salmasius ad Vopiscum (Hist. Aug. Scriptt. T. 2, p. 774.). Wolfius Tuscul. I, 49, reposuit *exanclavisset*. Simplex aperte pro haurire, apud Priscianum est ex Andronici Odyssea p. 684, *anclabatur* per *c*; et (quum in Codd. semper *exancl.* per *c*) sonum *tl* Græcum, sibi ignotum, videntur mutasse suo *cl*. — Idem judicium est Mureti Varr. Lectt. XIII, 17.

1. *Saliorum carmina*. Non erant typis distinguenda hæc duo vocabula (ut factum a plerisque editoribus), ne forte quis putaret ipsa ea esse ab ultimis temporibus repetita, sicuti modo recensita verba. Fateor tamen me hærere in iis. An verba intelliguntur talia, quæ ex Saliorum carminibus ad sacra, ritusque certos denominanda mutuari coguntur oratores? Interpretationem Saliorum carminum scripsit C. (an L. resp. ad I, 5, 61, notam *Cælium*) Ælius, teste Varrone de L. L. VI, p. Bip. 80. Fragmenta horum carminum collegit et enarravit Gutberlethus in lib. *de Saliis* (Franeckeræ 1704), qui quatuor hæc vocabula, modo a Quintiliano posita Saliaribus carminibus assignat. An legebat is: *e... carmine... intellecto* pro hisce: *et... carmina... intellecta?* Nihil tamen monet, et p. 118 receptam citat loci scripturam.

2. *Consecratis*. Guelf. *congregatis*, cum plerisque. Sed *consecratis* tuetur Goth., et alii sine dubio. — *Consecratis* R. 2, 5, sec. m. at R. 1, et Camp. *congregatis*. Ed.

3. *Quam sit vitiosa*. Codd. ad unum omnes, ut et edd., dant *sit*, neque est ferenda Francii conjectura, *fit* pro eo optantis, quam etiam recepit Gesn. Mire!

4. *Circa auctoritatem*. *Auctoritas* hic segregatur a *vetustate;* exempla vero, quæ subjiciuntur, non tam ad ipsa verba spectant, quam ad verborum formas. Neque enim *tuburchinabundum*, *lurchinabundum* (de quibus vide lexica) ob ipsorum verborum vetustatem attulit, sed ob insolentiam verbalium

etiamsi potest videri nihil peccare, qui utitur iis verbis, quæ summi auctores tradiderunt, multum tamen refert non solum, quid dixerint, sed etiam quid persuaserint. Neque enim *tuburchinabundum*[1] et *lurchinabundum*[2]

in *bundus* ab his verbis formatorum. Ita *lodices*, ob generis mutationem, *gladiola*, ob generis (de quo respice ad I, 5, 16), et fortasse etiam deminutivi infrequentiam (vide de eo mox notam). *Parricidatum*, tamquam insolens substantivum, *collos* itidem ob genus notavit. Inest tamen ipsi huic auctoritati, vetustatis quoque aliqua significatio, quoniam subjicit: « quæ nec ipsi *jam* dicerent. » Nimirum *Calvus*, etiam *Pollio et Messala* poterant Quintiliano videri inter antiquos quodammodo referendi. *Tuburcinari* et *lurcari s. lurcinari* (vide notam infra) nobis quidem hodie videntur maxime obsoleta, quum raro legamus apud scriptores. Ejus rei causa tamen est in ipsorum verborum natura, ex plebeio et quotidiano sermone petitorum, quæ fere nonnisi apud comicos possint inveniri. Talia autem vocabula, diu intermissa ab eruditis aureæ ætatis scriptoribus, solent esse sequioribus istis, Appuleiis et si quis recentior, etiam ecclesiasticis, cum Luciliis, Enniis, Plautis, Lucretiis communia. Non fuerunt ea desita interim, sed, quotidiano usu trita, in libros non sunt admissa.

1. *Tuburchinabundum*. Eum qui raptim et impetu vorat. Roll.

2. *Lurchinabundum*. Ita Goth. et Guelf. (nisi quod omisso apice hic dat *lurchiab.*) cum plerisque Codd. et edd. vett. quidem omnibus. Neque erat quod Regii conjecturam, *lurchabundum*, tam cupide arriperent editores recentiores omnes. Est enim apud Appuleium, Orat. de Magia S. Apolog. T. Bip. II, p. 80, *collurcinatio* ex Codd. defensum ab Elmenhorstio, in cujus scripturæ auxilium venit *Claudiani Mamerti*, seculi quinti scriptoris, *de statu animæ* locus, expressus, secundum probabilem VV. DD. conjecturam, ex illo Appuleii loco ubi pro *collucernationibus* rectius leges *collurcinationibus*, vide Gesn. in Thes. In altero vocabulo *tuburch.* aliqua etiam est fluctuatio Codd. Guelf. dat: *tuburchiab.* Goth. (tac. Gesn.) *tiburchinab.* Edd. vett. fere dant *tiburch.* non *tuburch.* Hoc tamen, quum Plauto et Nonio, tuentur Codd. Guelf. Bern. et Bodl. In Burmanni quidem excerptis plura a conferentibus, ipsoque etiam typographo, turbata suspicor. Illud miror, Gibsonum ad *lurchabundum* (sic enim dat et ipse) nullam memorare suorum Codd. varietatem. Multum tamen abest, ut eos cum recepta conspirare putem. Cæterum quod in utraque voce Codd. omnes aspirationem præferunt, quum apud alios scriptores legatur *tuburcinari*, *lurcinari*, et leve est, et facilius intelligitur ex loco Valerii Probi, p. Putsch. 1455: « pulcher, « Orchus, lurcho. sic in antiquis. » ubi tamen *antiquitatis* significatio finienda ex Nostro I, 5, 20. Cic. Orat. c. 48, et Charis., p. Putsch. 56. — *Lurchiabundum* habent R. 1, et Camp. *Ed.*

jam in nobis quisquam ferat, licet Cato sit auctor; nec *hos lodices*, quamquam id Pollioni placeat[1]; nec *gladiola*[2], atqui Messala dixit; nec *parricidatum*, quod in Cælio[3] vix tolerabile videtur; nec *collos* mihi Calvus[4]
43 persuaserit: quæ nec ipsi jam dicerent. Superest igitur *consuetudo*[5]: nam fuerit pæne ridiculum malle sermonem, quo locuti sint[6] homines, quam quo loquantur. Et sane quid est aliud *vetus sermo*, quam vetus loquendi consuetudo? Sed huic ipsi necessarium est judicium, constituendumque inprimis, id ipsum quid sit, quod
44 *consuetudinem* vocemus. Quæ si ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosissimum dabit præceptum, non orationi modo, sed (quod majus est) vitæ. Unde enim tantum boni, ut[7] pluribus quæ recta sunt placeant? Igitur ut *velli*, et *comam in gradus frangere*,

1. *Placeat*. Guelf. *placet*. Non male, vide tamen ad Proœm. tot. op. 18, notam. — Bene *placeat* ex nostris Codd. R. 1, 2, et aliis permultis. Ed.

2. *Gladiola*. Non est contemnenda scriptura, quam Regius in Commentario, tamquam a se inventam, interpretatur, *gladiolam*; ut ad solum genus spectet. In nullo quidem Codice legitur, sed dant eam edd. Venet. Viart. Ald. Badius, se *gladiola* non *gladiolam* legere, narrat.

3. *Cælio*. Guelf. *C. Elio*. Hic quidem de *Ælio Stilone* non cogitandum, ad quem Historiam suam scripsisse dicitur Cælius Antipater. Vide notam ad I, 5, 61. — *Cælio*. Hunc equidem historicum acceperim. (Vide ad I, 5, 61.). Nam rudius, quo scripserit, ævum significari videtur iis verbis: *in Cælio vix*, quæ sic interpretor: ne in Cælio quidem, etsi rudiori seculo scribentem. « Sed hic omnino rudis », de eo loquens ait Cicero Orat. c. 69. Vide de Legg. 1, 2.

4. *Calvus*. C. Licinius Calvus, Ciceronis æqualis, orator. Memoratus et laudatus Ciceroni Brut. 82, ubi vide Wetzelium, ad Div. XV, 21. Sæpe Calvi meminit Noster.

5. *Superest... consuetudo*. Hic postremus est sermonis fons. Recensiti sunt ante hunc quatuor: Analogia, Etymologia, Vetustas, Auctoritas. Et talem divisionem ipse indixerat, capitis initio §. 1-3.

6. *Locuti sint*. Ita Voss. 2, et vett. edd. ante Gryph. Recentiores, *sunt*. — Non tamen omnes; nam R. 1, 3; 6, et Camp. habent *sunt*. Ed.

7. *Unde... boni ut*. Eadem structura in Declamm. Quintiliani « Unde tantum boni ut. » Οἱ πλείονες κακοί, Biantis sententia.

et *in balneis perpolare*[1], quamlibet hæc invaserint civi-
tatem, non erit consuetudo, quia nihil horum caret re-
prehensione; at *lavamur*, et *tondemur*[2], et *convivimus*
ex consuetudine: sic in loquendo, non si quid vitiose
multis insederit, pro regula sermonis accipiendum erit.
Nam, ut transeam, quemadmodum vulgo imperiti lo- 45
quuntur[3]; tota sæpe theatra, et omnem circi turbam
exclamasse barbare[4] scimus. Ergo consuetudinem ser-

1. *Velli... comam... frangere... perpolare.* Pilis evellendis lævigabant cutem delicatuli, qualem Juvenalis appellat *resinatam juventutem* Sat. VIII, 114. Comam in *annulos* (cincinnos) eorum *gradus* (vide Nostr. XII, 10, 47) formabant. Pro *gradibus* dixit *ordines* Juvenalis VI, 502. Neronis in hoc genere deliciæ memorantur a Suetonio c. 51. Neque alienum hinc verbum *frangendi*, quod sollicitatum fuit, ut scriberetur *fingere*, quum omnis mollities *frangere* soleat dici a veteribus, et hic crines vere quodammodo *frangantur*. Quo minus cogites de mutando τὸ *frangere*, attende locum Senecæ patris Controv. lib. I, proœm. ubi itidem de luxuria conquerens ait *capillum frangere*. P. Bip. 61 extr. Balneorum luxuria decantata veteribus, quæ hic cum bibendi intemperantia conjuncta ostenditur; quod in Commodo memorat Lampridius c. 11.

2. *Lavamur... tondemur.* Ita Guelf. Goth. Bodl. Bal. quod attinet ad posterius Voss. 2. Edd. quidem usque ad Gryph. omnes; et revocavit passivum in utroque Obr. Recentiores activum dant utrobique. *Lavo* sic dici intransitivo vel passivo significatu notum, de *tondendo* controversia est. Pseudo-Turnebus quos vetustos Codd. viderit, in quibus essent activa, ignoro. Si Codd. addicerent, equidem Burmanno tuenti ea facile obtemperarem, præsertim de *lavando*. Nunc dum Codd. scripturam restituo, vitio eam certe carere, confido. Vide Varr. de L. L. VIII, p. Bip. 155: « in toto corpore potius... *lavamur*, in partibus *lavamus*, quod dicimus *lavo manus*. » Quem quidem veram locutionis rationem non perspexisse apparet. Codd. non memorati, in quibus tamen omnibus receptam a recentioribus inveniri, vix puto, hi sunt: Alm. Joann. Voss. 1, 3. Bern. in priore voce Voss. 2. — Fortasse tamen non tam male Varro perspexit rationem locutionis; nam sane quum totus aqua submergor, nullum corporis mei membrum lavat, verum omnia lavantur. Spald., præf., p. 78. — *Lavamur... tondemur*, nostri Codd., et Camp. at Capp. *lavamus... tondemus*. Ed.

3. *Quemadmodum... loquuntur.* Hæreo quodammodo in hoc indicativo, pro quo malim conjunctivum, nisi forte sic est accipienda locutio: *transeam eum modum, quo s. ad quem... loquuntur.* Consentiunt Codd. et edd.

4. *Tota... exclamasse barbare.* Ne plures quidem, ubi errent, consue-

monis, vocabo consensum eruditorum; sicut vivendi, consensum bonorum.

1 Cap. VII. Nunc, quoniam diximus, quæ sit loquendi regula, dicendum, quæ scribentibus custodienda, quod Græci ὀρθογραφίαν vocant, nos *recte scribendi scientiam* nominemus. Cujus ars non in hoc posita est, ut noverimus, quibus quæque syllaba litteris constet (nam id quidem infra grammatici officium est) sed totam,
2 ut mea fert opinio, subtilitatem in dubiis habet[1]: ut longis syllabis omnibus apponere apicem[2] ineptissimum est, quia plurimæ natura ipsa verbi, quod scribitur, patent: sed interim [3] necessarium, quum eadem littera alium atque alium intellectum, prout correpta, vel producta est, facit: ut *malus*, utrum arborem [4] significet, an hominem non bonum, apice distinguitur;

tudinem facere, hoc exemplo ostendit Qu., cujus locum male interpretatur Pavius, *Recherches sur les Grecs*, p. 190, quasi plebem Romanam semper βαρβαρίζουσαν voluerit notare. Neque enim de plebe sola agitur, quum *imperiti* jam memorati sint, neque de re frequenti, sed ejusmodi, qualis non semel acciderit. Recte hoc monet eruditus libri κριτὴς A. L. Z. Dec. 1795, p. 475. Quam contra elegantes theatra aures habuerint in numeris judicandis, exemplo est locus Cic. de Orat. III, c. 50.

1. *Totam... in dubiis habet.* Ita modo etymologicæ *artis usum* esse negabat nisi *in dubiis*. I, 6, 38.

2. *Apponere apicem.* Vide notam ad I, 5, 23, *ut apice circumducta.*

3. *Sed interim.* Goth. (tac. Gesn.) cum fido suo Achate Voss. 2, *sic interim.* Hac scriptura tota argumentationis ratio immutatur. In recepta hoc de *apice* similitudinis causa solum affertur, ut officium ὀρθογραφίας in dubiis tantum esse doceatur. Si *sic* legis, jam ipsa argumenti tractatio orditur, et est ante *Ut* (quo deinceps refertur *sic*) maxima distinctione interpungendum. Id quidem apparet, Quintilianum in sequentibus jam ipsam docentis personam tueri, neque de solo exemplo cogitare, ut, si recte habet recepta, oblitus videatur primi consilii afferendæ hujus similitudinis. — Noster R. 1, et Camp. exhibent *sed interdum*, quam lectionem, de qua tacent Gesn. Spald. et alii, vulgatæ multis de causis prætulerim. Nihil tamen de ea re affirmare ausim. Ed.

4. *Malus, utrum arborem.* Guelf. *utrum* omittit cum Voss. 3. Non prorsus male. Edd. quidem solum video Gryphium (1544) qui *utrum* non præferat.

palus aliud priore syllaba longa, aliud sequenti signifi- 3
cat; et quum eadem littera nominativo casu brevis, ablativo longa est, utrum sequamur, plerumque hac nota monendi sumus. Similiter putaverunt illa quoque ser- 4
vanda discrimina, ut *ex* præpositionem si verbum sequeretur [1] *specto*, adjecta secundæ syllabæ *s* littera, si [2] *pecto* [3], remota [4] scriberemus. Illa quoque servata est a 5
multis differentia, ut *ad*, quum esset præpositio, *d* litteram; quum autem conjunctio, *t* acciperet; item *quum* [5], si *tempus* significaret, per *q*, *u*, *o*, *m* [6]; si *comitem*, per

1. *Ex... sequeretur.* Cave accusativum *præpositionem* referas ad *scriberemus* in fine sententiæ, pendet ab *sequeretur.*

2. *Littera, si.* Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) qui editionum emblema *exspecto sed* omittunt, rectissime, quoniam diserte repetere verbum, quod facile intelligebatur, non erat necesse. Vide notam ad I, 6, 21, *avere est enim.* Etiam Voss. 3, omittit *exspecto.*

3. *Pecto.* Guelf. *expecto:* male. Voss. 3, hæc dat *sed peto* pro *si pecto. Peto* quidem pro *pecto* blanditur; quoniam inauditum est verbum *expecto* ab *expectendo*, quod etiam Burm. observat. Sed videtur similitudo plenior requiri quam quæ est in *specto* et *peto.* Putschianorum grammaticorum ratio quidem non usquequaque manifesta est, ut Velii Longi p. 2226, ubi *expectare illum volo* et *spectare mihi placet* ita vicissim opponuntur, ut videatur grammaticus illud ex hoc compositum non credidisse. Similiter disjungit hæc Caper p. 2242. Item Agrœtius p. 2267. Recte compositionem agnovit Scaur. p. 2258. Beda p. 2334, idem habet exemplum, quod Qu., ubi *pecto* explicat per *pectino.* — *Pecto.* Vide notam. Cæterum præceptum hoc orthographicum Quintiliano placuisse, equidem non puto. Improbationem videor colligere ex istis: *putaverunt* (non ipse igitur putavit) *Frigidiora his* (ergo etiam hæc frigida.) Quis tandem pronunciabit *ecsſpecto?* Rejiciunt etiam hanc geminationem litteræ *s* Priscianus p. 558 et 995, et Velius Longus p. 2226. Hic quidem in ipso *expectandi* exemplo.

4. *Remota.* Sic Turic. Guelf. Voss. 3, rectissime. Edd. fere appingunt S.

5. *Item quum.* Turic. et Guelf. *itemque cum.* Ita plerique Codd. et edd. ante Gryph. omnes, neque erat operæ pretium mutare. — *Item quum, si tempus significaret, per q, u, o, m; si comitem per c ac duas sequentes.* Ita R. 3, 4, 5. *Itemque si temp. sign. per quom; si comitem per c, si vero quum*, per *q. ac duas sequentes.* R. 1. Ed.

6. *Per q, u, o, m.... sequentes scriberetur.* Ita plane Guelf. Goth. (tac. Gesn.) pariter cum eo omittit *si vero causam per q* et mox *u u.*,

6 *e* ac duas sequentes, scriberetur[1]. Frigidiora his alia, ut *quicquid, c* quartam haberet, ne interrogare bis videremur: et *quotidie*, non *cotidie*[2], ut sit, quot diebus.

quorum utrumque dant omnes edd. a Gryphio inde. Vett. quidem mearum nulla, sed omnes (ut Jens., tac. Gesn.) sic: *per q. si comitem per c. Si vero quum per q. ac duas sequentes u. u. scriberetur.* Apparet, ex hac tam præpostera scriptura nihil immutatum nisi *causam* pro *quum*, et id quidem sine ullo auctore. Quod commentum cui debeatur, nondum invenio. Regius enim non diserte proponit, etsi eo tendit fere ejus nota. Jam triplicem istam significationis τοῦ *cum* distinctionem, sola nobis peperit Criticorum sedulitas. Facile intelligitur, errore librarii, ad priora aberrantis oculo, natum illud, quod habent vett. edd., omittunt autem sat multi Codd. (præter nost. Alm. Voss. 1, 3, et ed. Andr.), *si vero quum per q.*, cujus præcipitata correctione factum est, ut tam diu vulnus curari nequiret. Etiam litteræ istæ *u u*, plane sunt ejiciendæ, quas, præter nostros Codd. omittit Voss. 3, et plures profecto, modo recte essent excussi. Scriptura libri veteris (Florentini) videri potest apud Regium, si modo accurate excerpsit. Omittit tamen et ipsa: *Si vero causam per q.* Turic. sic: *per c uō si comitem per q ac duas u sequentes scriberetur.* Aliquid simile nostræ rationis, sed obscurius habet Scoppa in Gruteri Face vol. I, p. 951.

1. *Per c... sequentes scriberetur. Duæ sequentes* sunt *u* et *m*, quas, modo in integra voce *cum* positas, repetere noluit, tædium cavens, quum attendenti satis manifestus esset sensus. Etiam hanc scribendi differentiam vereor ut probet Qu. Mecum facit Dausquius in voce *Cum* vol. II, p. 100. Marius quidem Victorinus, p. Putsch. 2460, eam commendat, diserte addens ne a veteribus quidem ullam pronunciationis diversitatem fuisse observatam, sed utramque scripturam legi solitam esse: *cum*. Scaurus, p. 2261, refert quorumdam de hisce distinguendis opinionem, neque tamen videtur probare. Priscianus scripturam *quu* pro *cu* solis antiquis assignat, p. 560. Eam quoque differentiam, quam hodie religiose tuemur, inter *ad* et *at*, contemnere Quintilianum putem. Item *quotidie* mox, ut putidum, rejicit. In hoc ipso tamen vocabulo discrimen aliquod comminiscitur Beda, p. 2344. Cassiodorus commendat *quotidie*, p. 2284. Sed sunt ipsi ὀψίγονοι et ὀψιμαθεῖς, et, qui hodie inprimis eruditi sibi videntur in talibus scripturis, etyma venantibus, a pronunciatione alienis, ab ipsa veterum auctoritate destituuntur. Vereor autem ne molesta hæc sedulitas sæpe veterem pronunciationem, rem scitu digniorem, quam etymologicas istas quisquilias, nobis obscuraverit, quod v. c. in *coqui* vocabulo certissime est factum, cf. Priscianus, l. c., qui *coquum* eodem modo ab antiquis scriptum narrat, quo *arquum*, *oquulum*, ut igitur et ille pronunciaretur *cocus*, quod hodie non custodimus. Vide VI, 3, 47.

2. *Cotidie.* Guelf. *cottidie.*

Verum hæc jam etiam inter[1] ipsas ineptias evanuerunt[2].
Quæri solet, in scribendo præpositiones, sonum, quem 7
junctæ efficiunt, an, quem separatæ, observare conve-
niat; ut quum dico, *obtinuit*[3] (secundam enim *b* lit-
teram ratio poscit, aures magis audiunt *p*) *:* et *immunis* 8
(illud enim[4], quod veritas exigit, sequentis syllabæ

1. *Jam etiam inter.* Ita Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) cum Alm. et Voss. 2, et edd. vett. ante Gryph. Recentiores omittunt *etiam*. Codd. non memorati h. l. solent alias cum iis facere, quos *etiam* dare vidimus. Quod autem Burmannus putat, loco motum fuisse *etiam* et ponendum esse post *Quæri*, id mihi quidem non persuadet, qui putem a voce *Quæri* justam demum propositi tractationem incipere, quum adhuc prooemium fere legerimus. — R. 1, 2, CAMP., *hæc jam etiam*. CAPP. τὸ *etiam* omittit. ED.

2. *Verum... evanuerunt.* Non usquequaque assequor mentem scriptoris. An hoc voluit : « Sed hæc ne « ab iis quidem, qui tales ineptias « amant cæteroquin, amplius de- « fenduntur », ut, ne inter ineptias quidem, hæcce nimis putida, locum suum obtinuisse dicerentur. Ne in recepta quidem plerumque scriptura, ubi deest *etiam*, alium ego sensum invenio; sed obscurius etiam significatum. Nam *inter ipsas ineptias* interpretari : *propterea quod tam inepta sunt*, non puto licere. Vid. sup. not.

3. *Obtinuit.* Sæpissime in Codd. legimus *optinere*, quod apparet ex hoc loco, non esse a mero librariorum errore; et valde est difficile sequente *T* retinere mollem τῆς *B* sonum, in *obducere* facillimum.

4. *Et immunis* (*illud enim.* Sic et interpungendo et scribendo videor loco succurrisse. Vulgo, ut et Gesn., hæc : « Et immunis, illud « n etc. », *et imm.* pendet ab *quum dico*, rationes parenthesibus includuntur subjectis. Sic supplemento Capperonnerii *in* ante *imm.* non indigemus. Quod autem *enim* posui pro *n*, quod est in omnibus edd. præter unam, quam quidem vidi, Venet. 1494, concinnitate jubente fecisse videor. Abrupta erat oratio et confragosa in recepta, ubi *n* accipitur ipsa littera. Accedit, quod Quintiliano litteras neutro genere usurpari non memini, quamquam Cic. de Orat. II, 59, dixit *tria* L, *duo* M; quod memorat Cledonius, p. Putsch. 1881, ubi et neutrum et femininum genus frequentari docet. Denique *gemina m*, non littera *n commutatur,* sed *illud, quod veritas* (h. e. etymon) *exigit*, i. e. *n* et *m*. Notum, n, duobus punctis inclusum, in Codd. esse pro *enim*, quæ ipsa puncta desunt interdum, sicuti modo in Goth. in istis : *secundam enim*. Et fere cum punctis in vett. edd. legitur .*n*. (h. l.) ut vel eæ meam rationem defendere possint videri. Sed assunt Voss. 1 et Venet. dantes expresse : *enim*. Cæterum *immunis* cum vett. edd. omnibus malui scribere, quam *inmunis*, quod cum Obr. dederunt Burm. eoque recentiores. Codd. multi cum vett.

9 sono victum, *m* gemina commutatur). Est etiam in dividendis verbis observatio, mediam litteram consonantem [1] priori, an sequenti syllabæ adjungas. *Aruspex* enim, quia pars ejus posterior a *spectando* est, *s* litteram tertiæ dabit [2]; *abstemius*, quia ex abstinentia temeti com-
10 posita vox est, primæ relinquet [3]. Nam *K* [4] quidem in nullis verbis utendum puto, nisi quæ significat [5], etiam

edd. videntur facere, etsi duo mei, si recte contuli, tuentur *inm.* ut et Voss. 1, ubi est *in munus.* Quum modo legerimus *obtinuit*, non *optinuit*, etiam hic videtur secutus communem scripturam Qu. Sunt exempla sibi invicem contraria, obtinente, in priori, ratione contra pronunciationem, in posteriori, contra rationem pronunciatione.— *Illud enim* habent R.ᵉ 1 et 2. At Camp., Cap. et ed. Hack., *illud n.* Ed.

1. *Mediam litteram cons.* Ita Guelf. et omnes Codd. et edd. ante Burm. in qua, profecto mero typographi errore, omissa sunt hæc: *mediam litteram.* Hoc sphalma propagarunt Capp. Gesn. Bip. — Nostri quoque hæc verba non omittunt. Ed.

2. *Dabit.* Hanc scripturam, solam veram, tuetur Guelf., quum Goth. Voss. 2 et edd. vett., ante Gryphium, fere omnes dent pravam *dabimus.*

3. *Relinquet.* Hic primum aliquid sine Codice sum ausus. Omnes et Codd. et edd. præter unum Capper. dant *relinquetur* fœdissima concinnitatis ruina. Boxhornii, citante Burmanno, certa plane est conjectura, reponentis, quod recepi. Apparet quam sit levis mutatio, ei præsertim, qui Codd. tractaverit. Quod modo erat *dabit*, flagitat etiam hic activum reponi. *Aruspex, abstemius*, ipsa vocabula, personæ fiunt, quod frequens est Nostro. Vide notam ad I, 6, 22, *quum ebur... transferunt.* — In hac permutatione verbi *relinquetur*, quod agnoscunt omnes Codd. et editiones, non video concinnitatem majorem. Vulgata nostro judicio bene se habet. Interpretando enim invenimus: vox *aruspex*, *quia... dabit s litt. tertiæ* syllabæ; dum *abstemius, quia... relinquetur primæ* syllabæ. Hæc mutatio modorum, vel formarum in verbis, non modo usitata est ap. optt. scriptores, sed etiam non est injucunda, nec in Latino sermone, neque etiam in nostra lingua. Nil ergo mutandum. Ed.

4. *Nam K... ponatur.* Vide notam ad I, 4, 9, *quæ et ipsa... nota est.* Sibi constat Qu., dum carptim tractat orthographiam, qui, paulo ante, totam persequi *infra grammatici officium* esse dixerit (§. 1), et ne grammatici quidem omne officium a se exspectari jubeat (I, 4, 17; I, 5, 7). *Nam* dixit, ne cui videretur, sicut in dirimenda littera *s* vocabulorum *aruspex* et *abstemius*, duplicem rationem sequebatur, in aliis verbis probare K, in aliis rejicere, quum omnem ejus usum proscriberet.

5. *Significat.* Goth. et Jens. et

ut sola ponatur. Hoc eo non omisi[1], quod quidam eam, quoties *A* sequatur, necessariam credunt: quum sit *C* littera[2], quæ ad omnes vocales vim suam perferat. Ve- 11
rum orthographia quoque consuetudini servit, ideoque sæpe mutata est. Nam illa vetustissima transeo tempora, quibus et pauciores litteræ, nec similes his nostris earum formæ fuerunt, et vis quoque diversa; sicut apud Græcos *O* litteræ, quæ interim[3] longa ac brevis, ut apud nos, interim pro syllaba, quam nomine suo exprimit, posita est, ut Latinis veteribus *D* plurimis 12
in verbis ultimam adjectam: quod manifestum est[4]

Tarv. (tac. Gesn.) *significant*, et hoc inveniebat Regius, qui receptam primus commendavit, quam Guelf. defendit, et omnes fortasse Codd. Editionum sola Veneta dat *significant*. Est autem, quare pluralem præferas fere, quum, nisi *quæ* referatur ad *verba*, vix appareat, cur dixerit Qu. *in nullis verbis* pro *nusquam*, vel *nunquam;* et videntur etiam *verba* significare, quæ certas res, hoc solo nomine appellatas, designent. Fateor tamen expeditiorem esse receptam, modo ratio reddi posset τῶν *in nullis verbis*. Nam quod *significatur* legi posse ait Regius, id sonum habet insuavem, sequente mox *ponatur*. — Codd. RR. 1, 5, *significant*. Ed.

1. *Eo non omisi*. Guelf. *et non omiserim*, quod est etiam in margine Basil. *Et* pro *eo* nauci non est, sed *omiserim* præferat aliquis, quia minus hic docet Qu. quam doctum admonet (I, 4, 17), ut videatur hoc de littera K esse consilium datum magistris, orthographiam enarrantibus.

2. *Quum sit C littera. Sit* est pro *assit*, *præsto sit*.

3. *Quæ interim... posita est*. Antiqui Græci ὠ litteram ignorabant, ut longæ et brevis vice fungeretur una ὀ, appellabant autem ὂ μικρὸν, οὐ, ut videre est in versibus, Homericis libris, argumenti loco, præmissis. Ausonius in edyllio *de litteris monosyllabis Græcis ac Latinis:* « Hoc tereti argutoque sono negat « Attica gens οὐ, Ω quod et O Græ- « cum compensat Romula vox O. » Idemque Epist. 25, 36 : « Una fuit « tantum qua respondere Lacones « littera, et irato regi placuere ne- « gantes. » Marius Victorinus, p. Putsch. 2458. 2468 eadem fere. Vide notam ad I, 4, 16, Οὐδυσσία.

4. *Quod manifestum... col. rostr.* Etiam nostris oculis hoc agnoscimus, quum basis antiquissimi monumenti servata sit ad hæc usque tempora, quam singulari libello exhibet et enarrat Petrus Ciacconius, ex quo dedit Grævius in Floro suo, p. 156. Est etiam apud Gruterum, p. 404. Legimus ibi in scriptura nondum obliterata *pucnandod* pro: *pugnando*, *marid* pro: *mari*, *dictatored* pro: *dictatore*, *in altod* pro: *in alto*, *navaled prædad* pro:

etiam ex columna rostrata, quæ est C. Duel-

navali præda. Plura etiam scriptorum exempla affert Vossius in Arte Gramm., l. II, c. 14, p. 207. — Hanc autem columnæ rostratæ Duillii inscriptionem tironum exercendorum causa et veluti exemplum antiquæ Romanorum scripturæ proponendum h. l. subjungendam censuimus, quæ ita se habet: Ed.

Inscriptio columnæ rostratæ quæ C. Duillio posita, bello Punico primo, visitur in Capitolio Romæ; ex Thes. Gruteri, p. cccciv.

. . . .

. . . . ANO . . . . .

EXEMET. LECIONES. . . . . . .

. . . AXIMOSQVE. MACESTRATOS. L. . . . .

. . . ƆVEM. CASTREIS. EXFOCIONT. MACEL....

...VCNANDOD. CEPET. ENQVE. EODEM. MAC....

...EM. NAVEBOS. MARID. CONSOL. PRIMOS. C....

...LASESQVE. NAVALES. PRIMOS. ORNAVET. PA......

...CVMQVE. EIS. NAVEBOVS. CLASES. POENICAS. OMI...

...SVMAS. COPIAS. CARTACINIENSIS. PRAESENTE....

..ƆICTATORED. OL... OM. IN. ALTOD. MARID. PVCN..

.....QVE. NAVI.......T. CVM. SOCIEIS....SEPTEM...

...........OSQVE. TRIRESMOSQVE. NAVEIS. X...

....ƆM. CAPTOM. NVM. ◆ ◆ ◆ D ◆ ..I...

..TOM. CAPTOM. PRAEDA. NVMEI. ccclɔɔɔ.........

......CAPTOM. AES. ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ...

..ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ...

...ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ ccclɔɔɔ . . . .

. . . .TOQVE. NAVALED. PRAEDAD. POPLO. . . . .

. . . . .CARTACINI. . . . IS. . . . .

. . . . .NVOS. . . . D. . . .

. . . . .EIS. . . . . .ARTA. . . . . .

. . . .

Vidit et descripsit Lipsius anno LXVIII.

lio[1] in foro posita. Interim G quoque, ut in pulvinari Solis[2], qui colitur juxta ædem Quirini, *vespe-*

Sic ad historiam (e Polybio, Zonara, aliisque) concinnat Lipsius.

SegestANOs socios et cognatos popli R.
obsidione D. EXEMET. LECIONES. *Cartacinienseis*
*m*AXIMOSQVE. MACESTRATOS. *Luceis bouebous amisseis*
*nov*EM. CASTREIS EXFOCIONT. MACELam *opidum*
*p*VCNANDOD. CEPET. ENQVE. EODEM. *macestratod bene.*
*r*EM. NAVEBOS. MARID. CONSOL. PRIMOS. *ceset.*
CLASESQVE. NAVALES. PRIMOS. ORNAVET. PA*rauetque*
CVMQVE. EIS. NAVEBOVS. CLASES. POENICAS. *omneis, paratis*
SVMAS. COPIAS. CARTACINIENSIS. PRAESENTE*d. maximod*
DICTATORED. OLOrOM. IN. ALTOD. MARID. PVCN*andod vicet.*
*tricinta*QVE. NAVES. *cepet*. CVM. SOCIEIS. SEPTEM*remosque*
*quinqueresmos*QVE. TRIRESMOSQVE. NAVES. XX. *depreset.*
auro N. CAPTOM. NVMEI.
*argen*TOM. CAPTOM. PRAEDA. NVMEI.

In quibus ratio prisca scribendi et loquendi servanda hæc D *littera in fine addita post voculem.* C *perpetuo pro* G *hac scilicet littera nondum inventa.* O pro U. *ut* Macestratos, Consol, ollorum. E *pro* I. *crebro. ut* Cepet, *pro Cepit*, Navebos, *pro Navibus. Consonantes nunquam geminatæ, ut* Clases, Numei. Triresmos, *antique dicitur Triremos.* Poplo, *pro populo ex usu loquendi.*

Alia tibi liquent.

1. *C. Duellio*. Guelf. *dullio* (omisso C.) cum multis Codd. Goth. (tac. Gesn.) *in diulio*: ut Vallensem Cod. dare narrat Badius, sed sine *in*. Vide, de scribendi nominis hujus ratione, notam ad I, 4, 15, *Duellios... Bellios*. Vett. edd., præter Andr., quantum video, omnes, *Julio*. Prænomen C. fortasse non est a Quintiliano. In nullo certe Codice video. — Cod. R. 9, *Duellio*. At R. 1, Camp., *Dulio*. Vitiose. Editor.

2. *In pulvinari Solis... ad ædem Quir.* Plinius, Hist. nat., VII, 60, ex Fabio Vestale prodit L. Papirium Cursorem statuisse solarium horologium ad ædem Quirini, cui additum fortasse ædificium esse cum pulvinari, conjicit Nardinus de veteri Roma, l. IV, c. 6. Etiam vetustissimum solis templum a Tatio, Sabino, conditum, in hisce locis exstructum, e Dionysio Halicarnassensi probabiliter docet Burmannus. Is enim, quum dixisset, p. Sylb. 113: Τάτιος τὸ Καπιτώλιον καὶ τὸν Κυρίνιον λόφον κατέσχεν, hæc subjicit, p. 114: Τάτιος ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ.. ἱερά τε ἵδρυσε καὶ βωμοὺς καθι-

13 *rug*[1]; quod *vesperuginem*[2] accipimus. De mutatione etiam litterarum, de qua supra dixi[3], nihil repetere hic necesse: fortasse enim sicut scribebant, etiam ita lo-
14 quebantur[4]. Semivocales non geminare, diu[5] fuit usitatissimi moris: atque e contrario usque ad Accium et ultra, porrectas syllabas geminis, ut dixi[6], vocalibus

ρωσι. Ea igitur causa fuit fortasse, quare in hoc potissimum loco horologium solarium statueretur a Papirio. *Pulvinar* autem quo sensu dixerit Qu., non utique apparet. Acu quidem, quæ est altera Gesneri in Thesauro sententia, pictas esse has litteras in ipso pulvinari, alienum videtur, sed fuerunt etiam ex solida materia facta pulvinaria, in speciem verorum, quibus igitur possent insculpi litteræ. Optimum tamen videtur, *pulvinar* dictum accipere pro templo, ubi *pulvinaria* sternantur. Apud Livium XXI, 62, 4, *pulvinarium* dictum credas pro loco pulvinaris sternendi. Vide et Tac. Ann. XV, 74, 1.

1. *Vesperug*. Guelf. *vesprug*. cum aliquot Codd.

2. *Vesperuginem*. Guelf. *vespere ruginem*. Etiam Turic. *vesperueruginem*, ut videatur cum hoc facere Argent. Voss. 2, mire *vespere originem*, non comitante Goth. qui receptam præfert Obr. (vix credo ex Cod. suo Arg.) *vesperi æruginem*, male. — R. 3, 5, 6, *vesprug quod vesperuginem*. R. 1, *vesperi, æruginei quod vesperuginem*. Ed. Camp. *vesperug* omittit. Ed. — *Vesperug... accipimus*. Equidem in monumentis hujus additamenti exemplum nullum inveni, et ipse Qu. rarius illud altero fuisse, videtur significare. Probabile autem est, veteres pro *vespere* dixisse *vesperu*, ut *noctu*, ablativo casu, quod ex Ennio docet Voss. de Anal. l. II, c. 12, p. 735. Eo igitur *g* adjecerunt, quod male (improbat enim Quintilianus) interpretabantur Quintiliani æquales *vesperuginem*, quasi mutilatum vocabulum, quum esset auctum.

3. *Supra dixi*. I, 4, 12-17.

4. *Etiam ita loqu*. Guelf. omittit *ita*, cum quibusdam. Goth. (tac. Gesn.) *sic etiam loqu*. cum Voss. 2. Obr. omittentem *ita* scripturam adoptavit. Mihi Goth. ratio maxime placet.

5. *Non geminare diu*. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *geminare diu non*, cum Codd. Bodl. Bal. Joann. Voss. 1, et edd. vett. omnibus, ne Gryphio quidem (1544) aliter dante. Stœrius (1591) jam habet ordinem receptum, quo primo auctore et an ex Codd., equidem ignoro, quum tot editionibus interim emissis caream. Codd. præter eos, quos recensui, silentur. Puto nihilo minus cum cæteris facere etiam illos. Sensus quidem paulo est diversus, quamquam recepta faciliorem habet. — *Semivocales non geminare*. Festus in *porigam* et *solitaurilia* idem narrat, et in altero loco addit, Ennium Græcum a Græcis mutuatum consuetudinem geminandarum semivocalium. Vide etiam Marium Victorinum, p. Putsch. 2456.

6. *Ut dixi*. I, 4, 10.

scripserunt. Diutius duravit, ut, *e, i*, jungendis [1], eadem ratione qua Græci ει [2], uterentur: ea casibus numerisque [3] discreta est [4], ut Lucilius præcipit: 15

> **Jam pueri [5] venere: E postremum facito, atque I,**
> **Ut puerei plures fiant.**

ac deinceps idem,

> Mendaci furique addes E, quum dare furei
> Jusseris.

Quod quidem quum supervacuum est, quia *i* tam longæ 16

1. *E, i, jungendis.* Guelf. *e i uterentur jungendis*, cum Voss. 1, 3: male, et repetitur mox *uterentur*, post ει.

2. Ει. Guelf. *ei* Latt. litt. ut et Goth. (tac. Gesn.). Sic etiam edd. Locat. Venet. Viart. Equidem libentissime caream isto ει, quod facile intelligitur, expressum autem scabram reddit orationem. Vide notam ad I, 7, 4, *littera exspecto sed si*. Nullus tamen Cod. videtur omittere.

3. *Casibus numerisque.* Vult Lucilius hujusmodi scriptura numeros distingui in *pueri* et *puerei*, et hoc est numerorum discrimen; vult et casus, ut dativo tertiæ declinationis, quamquam singulari, *ei* assignetur: quo fit casuum discrimen. Neque obstat, quod ex eodem affert Velius Longus, p. 2220, 21, *illi*, dandi casu singularis, solo *i* scribendum, pluralis nominativo, addito *e*. In tertia enim declinatione dativi singularis et nominativi pluralis nulla confusio, qualis in *illi*. Cæterum *furem* in Lucilianis versibus libenter accipiam *servum*, antiquo more. Lucilianum præceptum etiam Nigidii Figuli erat Gell. XIII, 25.

4. *Discreta est.* Ita Guelf. cum Goth. Voss. 2 et edd. vett. omnibus. Meorum quidem primus Stœrius dat *sunt*, quod deinceps recentiores omnes. Fit autem difficillima et salebrosa plane oratio, si neutrum genus intelligitur in *discreta*; est femininum et refertur ad *eadem ratione*. — Cap. et ed. Hack. habent *discreta sunt*. Nostri Codd. *discreta est*. Ed.

5. *Jam pueri... Jusseris.* Hos versus plane, quales profecti fuerint a Lucilio, posse constitui, equidem despero. Neque attinet, omnem Codd. exponere varietatem. Id tenendum puto, vett. aliquot edd. ut et Codd. scripturam (priore loco dantem *puere*) eo deducere, ut *puerei* scribamus ibi, quod habet Goth., videtur esse in Bodleiano. Guelf. quidem *pueri* habet utrobique. De altero autem *puerei* an *pueri* magnopere dubito, et malim abesse, ut supervacaneum. Novi equidem apud Douzam, p. 44, versum explere, ex Scaligeri constitutione, sed ea magnam partem meris nititur conjecturis, et revera abest a Velio Longo, p. 2220, etsi cum versus ruina. Dativos omnes per *ei* scribit Douza. Codd. in nos-

quam brevis naturam habet [1]; tum incommodum aliquando. Nam in iis, quæ proximam ab ultima litteram *E* habebunt, et *I* longa terminabuntur, illam rationem sequentes, utemur *E* gemina, qualia sunt hæc, *aurei*,
17 *argentei* [2], et similia [3]: idque iis præcipue, qui ad lectionem instituentur, etiam impedimento erit, sicut in Græcis accidit adjectione ι litteræ, quam non solum dativis casibus in parte ultima ascribunt [4], sed quibusdam etiam interponunt, ut in ΛΗΙΣΤΗΙ [5], quia etymologia ex divisione

tro loco nusquam habent *ei*, sed *furi* in fine quoque dant Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cæterique. — Pro istis edit. Hack. habet simpliciter, sine versuum ordine, *ut Lucil. præcipit, jam puerei venere, e postremum facito atque i.* « *Ut* « *pueri plures fiant* », ac deinceps idem, « *Mendacei furcique addes e,* « *quum dare furi Jusseris.* » Codd. hæc verba corrupta habent.

1. *Quia... naturam habet.* Argumentum quidem parum videtur validum, quum de brevi et longa distinguenda non agatur; utroque enim modo *I* in fine producitur, neque hoc voluit Lucilius. An animo aberravit Quintilianus ad eos Lucilii versus, quos affert Scaurus, p. 2255, ubi *pila*, *qua ludimus*, brevi penultima, distinguitur a *peilis*, longa eadem? Sed ne ibi quidem syllabæ quantitas facit scribendi differentiam, sed numerus rerum, quum *pilum* et *peila* scribere jubeamur, pari utrobique quantitate, sed diverso numero. Idem tamen præceptum paulo aliter memorant Velius, p. 2221, et Marius Victorinus, p. 2464, quorum posterior neque numerum neque quantitatem sequitur in dirimenda scriptura, sed significationem ipsam, ut *pilum militare* per e, i, scribatur, *pilum pistorium*, per i. Durum est, errorem ipsius Quintiliani argumentantis agnoscere; sed ego, quo modo defendam eum, non habeo, fortasse ex ignorantia. Vide I, 5, 62, ubi manifestus, puto, error.

2. *Aurei*, *argentei*. Ita Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) et multi Codd. et edd. pro recepto *aureei*, *argenteei*. Consentaneum est, scriptorem afferre exemplorum vulgo notam formam, et præposteram illam scribendi rationem, a se improbatam, relinquere legenti facile comminiscendam. Vide notam ad I, 7, 8, *immunis*: et mox ad §. 29, *columnam*. — B. 1, 2, 3, *aurei*, *argentei*. At ed. Camp., Cap. et Hack., *aureei*, *argenteei*. Ed.

3. *Et similia*. Turic. inserit *his*. Non male. Vide II, 10, 14; II, 17, 4.

4. *Ascribunt*. Veteres majusculis semper litteris utentes, non subscribebant ἰῶτα, sed ascribebant.

5. ΛΗΙΣΤΗΙ. In vett. monumentis et Codd. antiquis Græcorum ἰῶτα vulgo subscriptum in familiari scriptura locatur post vocalem præcedentem non infra, sed minusculo charactere. Hoc modo: ΛΗιΣΤΗι et ΤΩι ΘΕΩι ΤΗι ΜΟΥΣΗι, κ, τ, λ. Ed.

in tris syllabas[1] facta desideret eam litteram. Ai[2] sylla- 18
bam, cujus secundam nunc *E* litteram ponimus, varie per *A* et *I* efferebant, quidam semper ut Græci, quidam singulariter tantum, quum in dativum[3] vel genitivum casum incidissent, unde *pictai vestis, et aulai*[4], Virgilius,

1. *In tris syllabas*. Sic Guelf. ut conjecit Gesn. Nam quod refert Goth. et Jens. dare *trisyllabas*, in Goth. est *trisyllabis*, et Jensonianæ scripturæ addidit alterum *s* post *tris*. Pleræque edd. ut et Codd. multi *trisyllabis* dant, perperam sane. Alm. fortasse facit cum Guelf. Turic. *in tri syllabas*. Fateor tamen in scriptura, qualis nunc est, displicere mihi *ex*, quod malim abesse: *facta* enim participium ad *etymologia* nominativum, non equidem retulerim; quod si jungitur cum *divisione* ablativo, supervacuum sit *ex* et inutile. — R. 1, 3, 4, 5, *tris syllabas*. R. 2, 6, *trisyllabis*. CAMP., CAPP. et ed. HACK., *inter syllabas*. ED.

2. AI. Guelf. *ac*, cum Goth. Edd. quidem vett. omnes *Ai*, Latt. litt. usque ad Stoerium, qui meorum primus habet receptam. Eam veram puto, quia agens de syllaba Græcorum, a Romanis varie expressa, Latinis eam litteris non videtur designaturus fuisse. Venet. dat *Ae*. — Edd. vett. omnes, exc. Jens. quæ lacunam relinquit, quo significat librarius in suo codice fuisse Græcas litteras et Tarv. quæ præfert *Ae*, quod est idem in Turic. SPALD., in Præfat., p. 77.

3. *In dativum*. Equidem exemplum dativi ita formati in poetis me legere non memini, nam Lucret. V, 711, *pilai Consimilem* dubium est saltem; quum genitivi, præsertim apud Lucretium, sint innumera. In lapidibus non est rarus dativi talis usus; vide Grut., p. 725, n° 10, *calidai Secundai matri*: p. 742, n° 2, *Cassiai maximai matri*. Neque puto extra versum usurpatam esse in hac syllaba diæresin, qualem apud poetas quidem semper observamus. Erythræus in Indice Virgiliano (voce *pictai*) dissolutionem hanc etiam in lapidibus agnoscit; quo argumento equidem ignoro. Ea autem exempla, ubi quum poetæ tum oratores syllaba *ai* pro *æ*, non dissoluta, sunt usi, oblitterata sunt, opinor, a librariis recentiori rationi assuetis, neque metri necessitate admonitis. Antiqua scriptura etiam in nominibus obtinuit, *Caisar, Ailius*, pro: *Cæsar, Ælius*. Nigidius quidem Figulus apud Gell. dativum in hoc genere dirimit a genitivo, illum per *æ*, hunc per *ai* scribi jubens, XIII, 25. Priscianus soli genitivo videtur assignare *ai*, p. Putsch. 728. Vide de eadem re Velium Long., p. 2222, et Marium Victorin., p. 2460, 1, qui nullum dativi et genitivi discrimen agnoscunt.

4. *Et aulai*. Guelf. et Turic. *et aquai*. Bern. (plenius, si recte est excerptus) *et aulai et aquai*. De Virgilii versu Æn. VII, 464, ubi fluctuatur inter *aquai* et *aquæ vis* vide Interpp. poetæ. Goth. receptam dat, et probabile est eamdem

19 amantissimus vetustatis, carminibus inseruit. In iisdem plurali numero *E* utebantur, *hi Syllæ* [1], *Galbæ*. Est in hac quoque parte Lucilii præceptum, quod, quia pluribus explicatur versibus, si quis parum credat, apud
20 ipsum in nono [2] requirat. Quid? quod Ciceronis temporibus, paulumque infra, fere quoties *S* littera media vocalium longarum vel subjecta longis esset, geminabatur? ut *caussæ, cassus, divissiones:* quo modo et ipsum et Virgilium quoque scripsisse, manus eorum [3] docent.
21 Atqui paulum superiores etiam illud, quod nos gemina *S* dicimus, *jussi*, una dixerunt [4]. Etiam *optimus* [5], *maximus*, ut mediam *I* litteram, quæ veteribus *U* fuerat, ac-

tueri Voss. 2 et tres Britannicos Codd. Præterea grammatici Putschiani, Priscianus, bis, Velius Long. et Marius Victor. hisce duobus, quæ sunt in recepta, exemplis utuntur Virgilii solis; sed Probus, p. Putsch. 1438, *aquai* itemque *aurai* (Æn. VI, 747) addit. — Eadem varietas in nostris Codd. Alii *aulaï*, alii *aquaï*; sed parvi interest. Ed. — *Pictai... aulai*. Æn. IX, 26; III, 354. Vide notam ad I, 5, 17, *Europai*.

1. *Hi Syllæ*. Guelf. *iis Syllæ*. Turic. et Goth. (tac. Gesn.) *his Syllæ*, neque fortasse in ullo Codice recepta, quam verissima conjectura reposuit Regius. — R. 1, 2, *his Syllæ*. Camp., *in his syllabæ*, quo sensu, nescio. Ed.

2. *In nono*. Vide notam ad I, 5, 50, *Eo... intus... solœc*. Ipsum autem præceptum intercidit. Videtur ejusmodi fere fuisse, quale legimus Nigidii Figuli apud Gellium XIII, 25, qui sua fortasse hausit e Lucilii opere.

3. *Manus eorum*. Cic. ad Att. VIII, 13: « Lippitudinis meæ signum tibi sit librarii *manus*. » Pollux II, 152: « Ὑπερίδης... τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν ὀνομαζόμενον χειρόγραφον χεῖρα ὠνόμασεν. » Et vide Lexica.

4. *Dixerunt*. Ita Guelf. et Turic. omisso *jussi*, quod habent Burm. Capp. Gesn. quum edd. pleræque ignorent; vett. quidem omnes. Et Goth. cum Jens. omittit (tacente Gesn.). Sæpe jam librariorum agnovimus præposteram diligentiam exempla allinentium, quæ si post rei significationem a scriptore propositam essent necessaria, malos ille referret pictores, qui coguntur tabulis suis ascribere, equum se vel taurum voluisse pingere. Vide notam ad I, 7, 4, *littera, si*. — R. 1, 2, Camp. vocem *jussi* non agnoscunt, etsi tamen necessaria videatur sententiæ. — Scil. antiqui Latini pro *jussi*, geminata littera *s*, dixerunt *jusi*. Ed.

5. *Etiam optimus*. Apud antiquos, ubi scribimus in media dictione *i* breve, *u* scribebatur, ita tamen ut in pronunciatione medius sonus inter *i* et *u* audiretur. Turn.

ciperent, Caii primum Cæsaris inscriptione[1] traditur
factum. *Here*[2], nunc *E* littera terminamus : at veterum 22
comicorum adhuc libris invenio[3], *Heri ad me venit*[4]:
quod idem in epistolis Augusti[5], quas sua manu scrip-
sit, aut emendavit, deprehenditur. Quid? non Cato Cen- 23
sorius, *dicam* et *faciam, dicem* et *faciem*[6] scripsit? eum-
demque in cæteris, quæ similiter cadunt, modum te-
nuit? quod et ex[7] veteribus ejus libris manifestum est,
et a Messala[8] in libro de *S* littera positum. *Sibe* et *quase*, 24
scriptum in multorum libris est; sed an hoc voluerint[9]
auctores, nescio. T. Livium ita his usum, ex Pediano[10]

1. *C.... Cæsaris inscriptione*. Suet. Calig., c. 22 : « (Caligula) *optimus maximus* Cæsar vocabatur. » Apud Grut., p. 247, 2 legimus : « Trajano.... *optimo maximoque* « principi. » Unde recte colligas ipsum C. Cæsarem Caligulam in marmore assumpsisse hoc cognomen; cujus quidem, ab ejus inde temporibus, orthographia talis obtinuerit. Vide I, 4, 8.

2. *Here*. Vide notam ad I, 4, 8: *Et in Here... neque... E... neque I;* sonus fluctuabat inter E et I; de scriptura, Quintiliani quidem tempore, constabat, ut E finiretur. Hodie archaismum scripturæ unice usurpamus.

3. *Invenio*. R. Cod. 1 et ed. Camp., *invenitur*.

4. *Heri.... venit*. Terentius in Phorm. act. I, sc. 1, 2.

5. *In epistolis Augusti*. Vide I, 6, 19. Earum frequens mentio apud Suetonium, unde Burm. duos excitavit locos, in quibus legitur *heri*. Aug., c. 71, et Cal., c. 8. Vide et Gellium lib. X, 24.

6. *Dicem... faciem*. Guelf. et Turic. *dice... facie*. Errore omissæ lineolæ imponendæ, qui non hic solum in omnibus comparet Codd.; sed et apud Festum in similibus verbis. — *Dicem... faciem*. Festus *recipiem* ejusdem Catonis memorat, *attingem* autem nullo designato auctore.

7. *Quod et ex*. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) omittunt *et*, male. Omittitur *et* fere in vett. edd. Aldus tamen habet.

8. *Messala*. Vide notam ad I, 5, 15, *Messala*. Et mox §. 35.

9. *An hoc voluerint*. Significat, casu, aut librariorum negligentia, potuisse invehi hanc scripturam. *Nescio an* autem h. l. est non modeste affirmantis, sed dubitantis et in negationem vergentis; neque enim est legitima structura, sed dirempta sunt verba, et *an* præmissum. Vide notam ad I, 5, 19, *littera est, non nota*. Item I, 5, 46, notam *dubito an*.

10. *Pediano*. Hunc qui non novit, adeat Ernestum in Bibliotheca Fabriciana Latina, t. II, p. 65. Quam recte autem ex nostro loco colligant, Pediani auditorem fuisse Quintilianum, equidem nescio. Ob-

comperi, qui et ipse eum sequebatur: hæc nos *I* littera
25 finimus. Quid dicam *vortices* et *vorsus*, cæteraque ad
eumdem modum, quæ primo Scipio[1] Africanus in *E*
26 litteram secundam vertisse dicitur[2]? Nostri præceptores
*ceruum seruum*que[3], *U* et *O* litteris scripserunt, quia
subjecta sibi vocalis in unum sonum coalescere, et confundi nequiret; nunc *U* gemina scribuntur, ea ratione,
quam reddidi[4]: neutro sane modo vox, quam sentimus,
efficitur. Nec inutiliter Claudius[5] Æolicam illam ad hos
27 usus litteram[6] adjecerat. Illud nunc melius, quod *cui*,

stare videtur quod statim §. 26, *præceptores* suos memorat, quorum numero eximit Pedianum hoc ipso quodammodo. Vide V, 10, 9.

1. *Primo Scipio*. Miror non esse scriptum *primus*. Voss. 2 pro *primo* dat *Publius*, Goth. vocem omittit. Hunc libentissime sequar. Omnes præterea in receptam consentiunt.

2. *Dicitur*. Ita plane Goth., quem *dicit* dare narrat Gesn. — *Quæ... dicitur*. Hoc est: « In eam vertisse « scripturam, ubi secunda esset lit- « tera E non O. » De *primo* vide not. sup. In *vertendo*, *o* reducunt interdum poetæ: vide J. H. Voss. ad Georg. lib. I, v. 65.

3. *Ceruum seruumque*. Ita Turic. et Goth. (tac. Gesn.), nisi quod transponunt: *seruum ceruumque*, cumque eo faciunt Joann. Voss. 3, Veneta, Obr. Cæteri *o* ponunt pro *u*, ut et Guelf. Equidem *u* prætuli, quia sequuntur *u* et *o*, quas litteras iterum apponere non erat opus, si modo scripserat easdem, neque sensum ullum agnosco in illis: *ea ratione, quam reddidi*, nisi respiciunt ad frequentatam Quintiliani tempore scripturam, quam antea posuerit. Si enim significant ea verba, *propter eam causam, quam memoravi*, quod scil. *vocalis coalescere nequiret*, partim jejuna est continuo subjecta ejusdem rei repetitio, partim supervacua, quum *quare* hoc scribant hodie, nemo ignoret. Eodem modo mox §. 27, « cui tribus, *quas proposui*, litteras. » Neque est, quare aliquis *reddidi* hoc sensu dici posse neget. Bene Gedoyn.: « *Comme ils sont couchés* « *ici.* » — Cap. et ed. Hack. habent *cervom servomque*, sine alia auctoritate, et ex suo ingenio. Ed.

4. *Ea... reddidi*. Vide not. sup. ad *ceruum seruumque*. It. vide I, 4, 11.

5. *Claudius*. Suetonius tradit trium litterarum figuras excogitasse Claudium, ex quibus Æolici digamma una, et Ψ duplicis altera fuit, τὴν τρίτην ζητῶμεν. Camerar.

6. *Usus litteram*. Ita Guelf. et Voss. 3. Edd. omnes inserunt F, vel Ⅎ, et sane Codd. ipsi defendunt hoc signum h. l. Eratne autem quisquam ignoraturus, quam litteram diceret Qu.? Et, nisi plane necessarium sit, ipsam subjicere figuram, decrescit elegantia orationis talibus additamentis, quæ structuram turbant, et lectionem impe-

tribus, quas proposui, litteris enotamus; in quo pueris
nobis, ad pinguem sane sonum, *qu* et *oi*[1] utebantur,
tantum ut ab illo *qui* distingueretur. Quid? quæ scri- 28
buntur aliter, quam enunciantur? Nam et *Gajus C* lit-
tera notatur, quæ inversa[2] Ↄ mulierem declarat[3], quia
tam *Cajas* esse vocitatas, quam *Cajos*[4], etiam ex nup-
tialibus sacris apparet. Nec *Gneus*[5] eam litteram in 29

diunt. Vide notam ad I, 7, 21, *dixerunt*. — R. 2, CAMP. et CAP., *usus* Ↄ *litteram*. Ed. Hack., *usus F litteram*. ED. — *Æolicam... litteram*. Vide I, 4, 7. — *Adjecerat*. Voss. 2, *adjecerit*. Non sine elegantia, pro his: *adjecisse possit videri*.

1. *Qu et oi*. Goth. (tac. Gesn.) *quoi*, ut et Voss. 2 et vett. edd. fere omnes. In Guelf. tamen est recepta, quam et in Florentino legi narrat Regius. Equidem altera acquiescam, modo dirimantur litteræ *q, u, o, i*.

2. *Inversa*. Ita, sine figura Ↄ, Guelf. et omnes puto Codd. Edd. quidem omnes meæ, præter Gryph. Stœr. Chouet. Burm. Capp. Gesn. Vide notam ad §. 27, *usus litteram*.

3. *Mulierem declarat*. Non quidem mulierem certam, *Cajam* appellatam, sed omnem mulierem. Hoc docet Vel. Long., p. Putsch. 2218, ubi dicit: « Quum quis li- « bertus mulieris ostendatur » in monumentis apparere conversum C. Vide et Probi notas p. Putsch. 1502. Ciceronis ipsius locus pro Muræna, c. 12, ubi irridet jureconsultorum alienam et stultam diligentiam, satis significat, illorum commentum, quo « omnes mulie- « res, quæ coemptionem facerent, « Cajas vocari putarunt », vulgo fuisse receptum et frequentatum. Ↄ L, i. e., *Cajæ libertæ* vide apud Grut. 455, 3.

4. *Gajus... Cajas... Cajos*. Ita plane Goth. et recte puto G esse in *Gajus*, pro quo Guelf. et multæ edd. dant C. In duobus posterioribus nominibus insignis est varietas Codd. trium Britannicorum, qui utrobique habent G. Hæc si vera est scriptura, sic fortasse explices: « veram autem pronunciationem es- « se G, non C, in utroque nomine « apparet ex nuptt. sacris, ubi sem- « per pronunciantur per G. » Sed ne sic quidem *quia* recta procedit, et *quamquam* aptius foret. Sed vide not. sup. Alm. dat *Cajas... Gajos*, nullo probabili sensu.

5. *Quia tam... apparet. Nec Gneus*. Facile erat ex antiquitatum notitia, allato Plutarchi Quæst. Rom. loco, vol. II, p. 271. D. E., monere, ritum fuisse nuptiarum ut nova nupta intrans domum mariti diceret ὅπου σὺ Γάϊος, ἐγὼ Γαΐα, pluraque de hoc usu subjicere (vide supra notam 4), sed quo vinculo tota hæc sententia cum antecedentibus cohæreret, id quidem nemo interpretum me docuit. Vim enim τοῦ *quia* συνδέσμου plane non perspicio (vide de aliqua, sed contorta, ejus interpretandi ratione not. sup.). Versatis igitur in omnes partes verbis hisce, adducor, etsi invitus, ut

prænominis nota accipit, qua sonat; et *columnam*[1] et

glossema putem ea. Fieri poterat, ut aliquis, qui mulierem ita designatam aut ipse miraretur, aut alios miraturos existimaret, allineret verba ista in margine. Aliqua species huic conjecturæ inde fortasse accedat, quod in Petri Diaconi notis litterarum, p. Putsch., 1587; item Gothofr., p. 1502, in explicatione notæ *C* legimus hæc ipsa verba, nulla Quintiliani mentione facta. Et sunt ea illi loco sane aptiora, quam nostro. Locus autem est hujusmodi: « Inversa vero si scribatur eadem littera, ut Ɔ, mulierem Cajam significat, *quia tam* « *Cajas esse vocitatas, quam Cajos,* « *ex nuptialibus sacris apparet* et « plurima » etc. Agnoscis nostra ipsa verba, omisso solo *etiam* inter *Cajos* et *ex*. Quum tamen in omnibus libris, et excusis, et scriptis legantur hæc, cogitare de matura corruptela cogimur, si forte quis e Petro Diacono glossam alleverit. Manifestum glossema jam agnovimus I, 6, 34, *etiamne a contrariis*. Omissis hisce verbis etiam facilius est relatu *Nec Gn.* ad *et Gaj.*, quam in recepta. *Quia* frequenter glossæ est indicium. Vide I, 4, 10; I, 5, 29. Aliena invecta suspicati sumus I, 2, 22. Exemplum inventi loci, qui in Eudocia alienus erat, vide in Villois. Proll. Hom., p. 32. Caussam autem ponendi litteram C pro G vide in notam ad I, 6, 11, *pagunt*. — *Gneus*. Guelf. *Cneus*, cum multis et ipso Gesnero. Prætuli scripturam, a Codd. Turic. Voss. 1, 3. Bern. defensam, quam soli meorum Ruscon. et Gryphius asciverunt. Plane eadem est ratio, quæ in *Gajus*, quod recentiores edd. exprimunt omnes. Vide Festum in h. v. et ibi Interpp. — *Nec Gneus*. Notatur enim *Cn*, non, ut debebat, *Gn*.

1. *Columnam... legimus*. Guelf. *calumnia* pro *columnam*. Equidem *columnam* expressi, accusativo casu, pro solita Quintiliani elegantia, qui vocabula exempli causa allata, quantum potest fieri, intexit orationi et structuræ suæ, neque *materialiter*, quod aiunt, usurpat, nisi plane sit necesse. Est autem accusativus in aliquot Codd. ut Bal. Voss. 3, quo accedunt Joann. dans *columani* et ed. Andr. accusativum itidem præferens. Quamquam isti omnes, *n* omissa, *columam* scribunt, pro quo, cum Gesnero, malui solitam scripturam exhibentes sequi, quæ itidem est in *Consules*. Fateor autem in hoc vocabulo mirari me pluralem, qui non magis necessarius videtur, quam in *columna*, quum et *Cos.* sit *Consul* in monumentis; et facile *Consulē* in Codd. male legebatur *Consules*. Fortasse tamen *Consulibus duobus* plerumque assuetus in monumentis, pluralem posuit Quintilianus. Cæterum alienissima ista *geminata s littera Coss.* quæ absunt a plerisque et optimis Codd. (ut et Guelf.) quæque Gesn. uncinaverat, tandem proscripsi. Omissis iis nostram plane scripturam etiam Locatelli et Ruscon. edd. præferunt, unde recte colligas etiam a Florentino Codice abesse hæc verba, quorum Regius in notis nullam facit mentionem. Turic. sic: *clarissimos et consules geminata eadem*. —RR. 2, 3, 4, 5, vulgatam habent. R. 1 partem phrasis omittit. *Et co-*

Consules, exempta *N* littera, legimus; et *Subura* [1], quum tribus litteris [2] notatur, *C* tertiam ostendit. Multa sunt generis hujus; sed hæc quoque vereor ne modum tam parvæ quæstionis [3] excesserint. Judicium autem 30
suum grammaticus interponat his omnibus: nam hoc valere plurimum debet. Ego, nisi quod [4] consuetudo obtinuerit, sic scribendum quidque judico, quomodo sonat. Hic enim usus est litterarum, ut custodiant vo- 31
ces, et velut depositum reddant [5] legentibus: itaque id

lumam exempta N et Cossules geminata eadem littera S. Camp. *Columa exempta N littera et consules geminata S littera Coss.* Cap. *Ed.* — *Columnam... Consules.* Prioris quidem vocis exemplum, quod ex marmoribus afferam, non habeo, in plurimis vocabulis, quæ omissa *n* littera comparent inter ea, quæ vide in Scaligeri Indice eorum, quæ ad grammaticam pertinent in lapidd. Gruterianis; *Cos* pro *Consule* et *Consulibus* frequentissime apud Gruterum, quamquam, ubi posterius significatur, etiam geminatur interdum S.

1. *Subura... ostendit.* Varro de L. L. 4, p. Bip. 15: « Subura, Junius « scribit, ab eo, quod fuerit sub « antiqua urbe... Sed ego a pago « potius Sucusano dictam puto Su- « cusam. Nunc scribitur tertia lit- « tera B, non C. » ubi nihil opus correctione Turnebiana: « C, non « B. » Significat Varro, quæ nunc sit *Subura*, eam antiquitus fuisse *Sucusam.* Similia vide apud Festum in *Suburam.* Notam *Suburanæ* tribus, quæ eadem *Sucusana*, hanc: *Suc.* videas aliquoties in opere Gruteriano. Vide Indicem Tribuum Romanarum. — *Suburra.* Est regio urbis quæ dicitur a pago *Succusano*, ut ait Varro, vel, ut alii volunt, a *succurrendo*, quia illic semper erat stativum præsidium. Itaque antiqui quum scriberent notis *Suburram*, etymologiam spectantes, scribebant *Suc.* adposito puncto. Turn.

2. *Quum tribus litteris.* Guelf. omittit *quum*, male.

3. *Tam parvæ quæstionis.* Guelf. dat *quæstiones*, quo adjuvat conjecturam Gesneri optantis *hæ.... quæstiones* pro *hæc... quæstionis.* Si recepta bene habet, *parva quæstio* dicitur hæc de orthographia, pronunciationi contraria, disputatio. Pro *tam* dant *jam* Locat. et Rusc., nullo præterea auctore.—Cæterum *hæc* neutrum h. l. quod sollicitat Gesnerus, firmatur a gemino, quod est III, 6, 62.

4. *Nisi quod.* Guelf. cum edd. vett. plerisque pro *nisi* dat *vero.* Hæreo in recepta et malim *quid* pro *quod*, cum aliquot VV. DD. Conatus tamen sum rationem reddere receptæ. — *Nisi... obtinuerit...* « Nisi in eo, quod » etc. Vide notam superiorem.

5. *Depositum reddant.* Elegans metaphora sumpta a depositariis, quorum fidei res nostras committi

32 exprimere debent, quod dicturi sumus. Hæ fere sunt emendate loquendi scribendique partes; duas reliquas, significanter [1] ornateque dicendi, non equidem grammaticis aufero; sed, quum mihi officia rhetoris supersint,
33 majori operi reservo. Redit [2] autem illa cogitatio, quosdam fore, qui hæc, quæ diximus, parva nimium, et impedimenta quoque majus aliquid agendi [3], putent. Nec ipse ad extremam usque anxietatem, et ineptas cavillationes descendendum [4]; atque his ingenia concidi

mus, ut eas postea recipiamus, quemadmodum et litteris committimus voces, et asservandas damus. Turn.

1. *Significanter.* I. e. clare, perspicue : nihil amplius. Hoc ipse nexus docet, quum si ἔμφασιν intelligeret Qu., omissa esset *perspicuitatis* mentio, necessaria plane hoc loco. Capperonnerius quidem h. l. ut et infra IV, 2, 36, *verbis... significantibus, significans* credit dici pro ἐμφατικῷ, et est locus scriptoris ad Herenn. IV, 53, ubi *significationis* eadem fere ponatur definitio qualem ἐμφάσεως Græci dant rhetores. Puto tamen *significationem* illam differre a *significantia*, quam dicit Qu. X, 1, 121, pro *proprietate*, opinor, et *perspicuitate*, non pro ἐμφάσει. Etiam Cicero ad Divv. III, 12, *significantius* dixit eam dicendi rationem, quæ plane non posset ignorari. Contra Quintil. uno vocabulo Latino in vertenda ἐμφάσει defungi posse sibi non est visus, IX, 2, 3, sed *plus quam dixeris significationem* appellavit. Diserte etiam *emphasim* refert ad *ornatum orationis*, VIII, 2, 11, quo minus hoc nostro loco *significanter* accipias ἐμφατικῶς. Videtur ex recentiorum linguarum, Francogallicæ et Anglicæ, usu suborta nobis ista de *significantiæ* significatione opinio, ut et hic Gedoyn. vertit : *avec force*, et IV, 2, 36, *des termes... significatifs*. In ea opinione etiam Ernestus est in Lexico Rhetorico voc. ἔμφασις. Multa sunt loca, ubi *significans* usurpet Qu. neque usquam sensum hunc ἐμφάσεως defendi posse existimo.

2. *Redit.* Turic. *sedit* quum ex Alm. afferatur *sedet*, quod et Obr. recepit, ex Arg. fortasse. — *Redit... cogitatio;* quippe cujus jam in mentem venerit I, 5, 6.

3. *Majus aliquid agendi.* Goth. (tac. Gesn.) cum suo Voss. 2 *agentibus*, ut et aliquot præterea. Non spernenda scriptura, quam non Obr. tantum recepit, sed et Gryphius. Guelf., cum plerisque, receptam dat.

4. *Descendendum; atque... comminui, credo.* Sensum hunc puto : *non credo... descendendum; et, si descendatur, ...ingenia his comminui, credo.* Sic non cogimur variatum agnoscere infinitivum, *comminui*, pro gerundio *comminuendum*, quamquam hoc aliis scriptorum locis defendere conatur Burmannus.

et comminui, credo. Sed nihil ex grammatica nocuerit, 34
nisi quod supervacuum est [1]. An ideo minor est M. Tullius orator, quod idem artis hujus diligentissimus fuit, et in filio [2], ut epistolis [3] apparet, recte loquendi usquequaque [4] asper quoque exactor? aut vim C. J. Cæsaris fregerunt editi *de analogia* libri [5]? aut ideo minus Messala 35
nitidus, quia quosdam totos libellos [6] non verbis [7] modo singulis, sed etiam litteris dedit? Non obstant hæ disciplinæ [8] per illas euntibus, sed circa illas hærentibus.

CAP. VIII. Superest lectio; in qua puer ut sciat, ubi 1
suspendere spiritum debeat, quo loco versum distingue-

1. *Nisi quod... est.* Non jejuna sententia et inanis. Vult ea demum oratori futuro noxia credi, quibus omnino omnes carere poteramus, nimirum *ineptas*, quas dixit, *cavillationes.* Quidquid vero et liberali grammatico sit cognoscendum, id eloquentiæ vim infringere negat, quod protinus exemplis est declaraturus.

2. *In filio... epistolis.* Interciderunt duo Ciceronis ad M. filium epistolarum libri, quorum nonnisi paucula fragmenta afferuntur a grammaticis. Locus est in epistola ad Tironem ad Div. 16, 17 Ciceronis cum hoc de usu vocis *fideliter* expostulantis, quem memorat Badius Ascensius, in cæterorum interpretum silentio, sed minus huc pertinens, quoniam neque filio est scriptus, neque *asperum exactorem* ostendit Ciceronem. Cæterum de ingenio M. Ciceronis filii cum fructu potest legi libellus, quem de ejus institutione scripsit Meierotto V. C. in Dubiis, p. 173 seqq., ut et Corradi Quæstura, ed. Ern. Lips. 1754, p. 275-277.

3. *Ut epistolis.* Omisi, quod ins. Gesn. et plerique, *in*, auctoribus Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Voss. 2, 3. Bern. et ipsa latinitate astipulante. Etiam Obr. ejecit.

4. *Usquequaque.* Guelf. omittit, cum multis, et habet sane insuavem sonum tam prope *quoque*, neque fere legitur alibi apud Nostrum. Saltem referes ad *loquendi*, non ad *exactor.* — Nostri quoque Codd. RR. 2, 3, 4 et CAMP. Guelf. Cod. adstipulantes omittunt. ED.

5. *De analogia libri.* Non uno loco memorati a veteribus, ut Gellio. Ipse Cicero, ad quem erant scripti, eos significat in Brut. c. 72.

6. *Quosdam... libellos... litteris.* Plures igitur fortasse pertractavit litteras, non solam S, de qua vide lib. I, c. 7, §. 23.

7. *Non verbis.* Ita Guelf. sine *de*, ab aliis inserto. Assunt omittenti multi Codd. et ipsa orationis elegantia. Gesn., etsi probans ejectum *de*, secutus est Burm. retinentem.

8. *Obstant hæ disciplinæ.* Apparet agere scriptorem de oratoribus et viris civilibus, ne forte videatur quibusdam ipsam grammatici provinciam spernere.

re[1], ubi claudatur sensus, unde incipiat, quando attollenda vel summittenda sit vox, quid quoque flexu[2], quid lentius, celerius, concitatius, lenius dicendum;
2 demonstrari nisi in opere ipso non potest. Unum est igitur, quod in hac parte præcipiam: ut omnia ista facere possit, intelligat[3]. Sit autem inprimis lectio virilis, et cum suavitate quadam gravis; et non quidem prosæ similis, quia carmen est, et se poetæ canere testantur; non tamen in canticum dissoluta, nec plasmate[4], ut nunc a plerisque fit, effeminata; de quo genere optime C. J. Cæsarem prætextatum adhuc accepimus dixisse, *Si cantas, male cantas*[5]*; si legis, cantas.*

1. *Versum distinguere.* I. e. versum medium dirimere legendo, ne semper ad ejus finem decurrat ibique demum ponat vocem. De poetarum lectione agi apparet mox §. 2, *quia carmen est;* et eam, tamquam grammaticæ professionis partem indixerat I, 4, 2.

2. *Quid quoque flexu.* Codd. non variant. Regius abradi vult *que* ex *quoque*, cui obtemperavit Badius. Equidem et hic, ut supra I, 6, 16 (ubi vide notam). Malim *quo quidque.* Interim sensus eruendus, ut illo loco. — Nostri quoque RR. 1, 2, Camp., *quid quoque.* Ed.

3. *Intelligat.* Scil. quæ legit.

4. *Plasmate.* Habemus ipsius hujus vocis interpretem Plinium H. N. XVI, 66, qui vertit Theophrasti (de Plantis IV, 12), *μετὰ πλάσματος αὐλεῖν* « *ad flectendos sonos* » et *τότ' ηὔλουν ἀπλάστως* « quum ...*simplici* « *musica* uterentur » et *ἐπεὶ δ' εἰς τὴν πλάσιν μετέβησαν* « postquam *varie*« *tas* accessit et *cantus* quoque *luxu*« *ria.* » Rectissime igitur Salmasius, Exercitt. Plin. (Traject.) p. 85. D Quintilianum quoque significare ait « vocem mollem et eliquatam, quæ « per omnes sonos intentionesque « varietur », et Persii illud, I, 17, « liquido cum *plasmate* molles col« lueris fauces » negat aliter, quam de mollitie vocis, esse accipiendum, quum Casaubonus *potionem* intellexerit, qua vox clara redderetur. Vide I, 11, 6; item Cic. de Or. III, 25: « Quanto molliores... « falsæ voculæ quam.... severæ. » — *Plasmate.* Exemplum affectatæ hunc in modum pronunciationis esse videtur quod refert Plutarchus in Bruto, p. 1000, A, intrat conclave, quo se receperant expostulantes Brutus et Cassius homo singularis audaciæ et vecordiæ M. Favonius, *μετὰ πλάσματος φωνῆς ἔπη περαίνων οἷς τὸν Νέστορα χρώμενον Ὅμηρος ἐπεποίηκει, κ. τ. λ.* Spald. in Præfatione, pag. 78.

5. *Si cantas... cantas.* Quem videam Philandrum, ab aliis non reprehensum, male intellexisse lepidum dictum, juvat apponere probam Gedoyni versionem: « *Si vous*

Nec prosopopœias, ut quibusdam placet, ad comicum 3
morem pronunciari velim; esse tamen flexum quem-
dam, quo distinguantur ab iis, in quibus poeta persona
sua[1] utetur. Cætera[2] admonitione magna egent, in- 4
primis, ut teneræ mentes, tracturæque altius quidquid
rudibus et omnium ignaris insederit, non modo, quæ
diserta, sed vel magis quæ honesta sunt, discant: ideo- 5
que optime institutum est, ut ab *Homero* atque *Virgi-*
lio lectio inciperet, quamquam ad intelligendas eorum
virtutes firmiore judicio opus est[3]: sed huic rei super-
est tempus; neque enim semel legentur. Interim et
sublimitate heroici carminis animus assurgat, et ex
magnitudine rerum spiritum[4] ducat, et optimis im-
buatur. Utiles *Tragœdiæ*[5]; alunt et *Lyrici*; si tamen 6

« *prétendez chanter, vous chantez* « *mal, et si vous prétendez lire,* « *vous chantez.* »

1. *Persona sua*. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) omittunt *sua*, cum Joann. Voss. 2, 3: male. — Omittunt quoque RR. 2, 3, 5.

2. *Cætera*, scil. præter ipsum legendi modum, quem, *nisi in opere ipso, demonstrari* posse modo §. 1, negabat.

3. *Opus est*. Ita dedi e Codd. Bodl. Alm. Turic. Voss. 2, pro *esset* recepto. Obr. item. Neque, quod significare videtur Burmann., *quamquam* regit hunc conjunctivum, quod equidem non moror (vide ad Procem. 18 notam), sed nullo cum aliis nexu hic poneretur conjunctivus, si vera esset scriptura, quod germanismum sapit: de *est* et *esset* vide notam ad I, 6, 35, *inhumanum est*. Conjunctivus autem imperfecti tum demum a Latinis usurpatur, quum res ea, quæ isto modo significatur, locum vere non habet, sed alia quadam, quæ nunc non adest, eveniente, futura ostenditur. *Facerem, si essem*, at non sum, ergo nec facio. Vide ad I, 1, 22, *faceret*. Num igitur revera *ad intelligendas eorum virtutes firmiore judicio non est opus?* Aut, qua tandem concessa conditione, *opus erit?* Malit fortasse aliquis in nostra lectione ad evitandum similem sonum omitti *est* post *institutum*, quæ quidem dura non foret emendatio, sed nihil est necesse quidquam mutare. — *Est* pro *esset* habent RR. 1, 2, 3, 4; sed Camp. et ed. Hack. *esset*. Ed.

4. *Spiritum*. Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, *spiritus*, quod, hoc intellectu, est frequentius altero.

5. *Tragœdiæ*. Ita Guelf. et Goth. et sane multi alii, qui non memorantur, quia vett. edd. fere ipsæ dant *tragœdiæ*, non *tragœdi*. Rectissime Badius, quamquam solum

in his non auctores modo, sed etiam partes operis elegeris; nam et Græci licenter multa, et *Horatium* in quibusdam nolim interpretari. *Elegia* vero, utique quæ amat [1], et hendecasyllabi [2], et quibus sunt commata [3] *Sotadeorum* (nam de Sotadeis [4] ne præcipiendum qui-

Vallensem Cod. narrat habere *tragœdiæ*, hanc vocem reposuit, quia *tragœdi* essent actores, non scriptores tragœdiarum, et saltem debuisset scribi *Tragici*, ut *Lyrici*, quod vocabulum scripturæ *tragœdi* patrocinari idem recte negat. Gesn. *tragœdi*. — *Tragœdiæ*, RR. 2, 6. *Tragœdi*, R. 1, Camp. et Capp. *Ed.*

1. *Quæ amat*. Forma loquendi, qualem sæpe animadvertimus, tribuens ipsis verbis et sermoni, quod significant. Vide notam ad I, 6, 23, *quum ebur*.

2. *Hendecasyllabi et quibus*. Ita Goth. (tac. Gesn. qui cum recentioribus dat *hendecasyllaba quibus*) et Voss. 2. Exprimunt hoc omnes, ante Gryph., vett. edd. meæ, nisi quod *hendecasyllaba* dant pro *hendecasyllabi*. Habet masculinum, quod longe frequentius apud veteres, etiam Guelf. sed sine aspiratione, quæ etiam a Gothano abest. Post hanc vocem ante *quibus* Guelf. inserit *a*, cum ed. Andr., pro nostro *et*. Neque certo affirmaverim in *hendecasyllabis* revera esse *commata sotadeorum*. Malebat etiam Gesn. *et* interponi, quod poterat in eo, quem tractabat, Codice invenire. — *Hendecasyllabi, etc.* Ita R. 2. At R. 1 et Camp., *hendecasyllaba a quibus sunt commata*. Cap., *hendecasyllaba quibus*. Ed.

3. *Commata*. Guelf. *commota* cum Goth. et Viart. ed. *comota* Voss. 3. Nec mirum in voce insolentiori lapsos librarios. Venetam autem dare *scommata* falso narrat Gibs. Est in ea expresse *commata*, ut jam scripturæ isti, nimis probatæ a VV. DD., unus relinquatur testis, margo Stephani.

4. *Sotadeis*. Guelf. *Sotadicis* cum Voss. 1, 3, et Vallensi Cod., narrante Badio, quod fortasse non prorsus est negligendum. Possit enim videri de carminibus ipsis dictum *sotadica*, de metro *sotadea*, vel *sotadei*, quum præsertim modo in *sotadeorum* nulla sit Codd. varietas. Sunt tamen et receptæ testes satis locupletes, ut Goth., neque multum tribuam huic discrimini. — *Et quibus... quidem est*. Sotadeorum versuum ratio, etsi non usquequaque expedita est a VV. DD., videtur hæc fere esse, ex Hephæstionis, Diomedis, Terentiani et Fortunatiani (apud Putschium) auctoritate: constat sotadeum metrum Ionico a majore tetrametro brachycatalecto. Jam quum Ionicus uterque, tam a majore quam a minore, constet sex temporibus vel moris, potest illud mirifice variari; quo in genere id tamen, nisi fallor, est cavendum, ne sotadeus versus unquam incidat in Ionicum a minore. Recenset enim Hephæstio (p. Pauwii 37) hancce, quam ferat versus sotadeus in tribus prioribus regionibus, pedum varietatem: *συζυγία τροχαϊκὴ* ¯ ˘, ¯ ˘, *ἢ ἐξ ἀναπαίστου καὶ πυῤῥιχίου* ˘ ˘ ¯, ˘ ˘, *ἢ ἐκ τρι-*

dem est) amoveantur, si fieri potest; si minus, certe

βράχεος καὶ τροχαίου ˘˘˘, ¯˘, ἢ ἐκ μακρᾶς καὶ τεσσάρων βραχειῶν (pariambum vocat Diomedes p. Putsch. 478) ¯˘˘˘˘, ἢ ἐξ ἓξ βραχειῶν ˘˘˘˘˘˘. Vides nusquam in hisce comparere Ionicum a minore, eumdem tamen sex temporibus constantem, ˘˘¯¯. Quare Scaliger ad Festum ac Varronem, et Columna ad Ennium, parum recte videntur Sotaden utroque Ionico usum narrare, versusque, in quibus ὁ ἀπ' ἐλάσσονος animadvertitur, sotadeis annumerare. Hunc equidem pedem puto regnare vicissim in galliambis. Quod quidem metrum, molle itidem et effeminatum, infra IX, 4, 6 ipse Qu. conjungit cum sotadeo. Est id Ionicum a minore tetrametrum catalecticum, plane respondens alteri, nisi quod brachycatalecti sunt sotadei, galliambi catalectici. Ut autem trochæus et iambus, trium temporum uterque, se invicem fugiunt, neque unquam alter in alterius ingreditur metrum, quum uterque in sua sede recipiat tribrachyn; pari ratione a se distineri invicem sotadeos et galliambos, equidem mihi persuadeo. Liberiores etiam sotadeis sunt galliambi, quippe qui in sua sede vel pauciorum, quam sex, temporum pedes recipiant (velut pæonem tertium ˘˘¯˘, et palimbacchium ¯¯˘, quinque tempp.). Vocatur hoc metrum galliambicum et μητρῳακὸν a matre Deorum Cybele ejusque sacerdotibus Gallis, eviratis, unde propria ei mollities, quam eleganter ejusdem generis versu expressit Terentianus, p. Putsch. 2447: « Tremulos quod esse Gallis habiles putant modos. » Insigne antiquæ poeseos monimentum, hoc versu conscriptum, est Catulli Atys. Isti metro valde est affinis hendecasyllabus phalæcius, cui si dempseris tres priores syllabas, remanent duæ galliambici versus regiones vel syzygiæ ˘˘¯˘ | ¯˘˘¯ |, quæ, ad efficienda quatuor metra galliambi, deinceps repetuntur, ablata tamen ultima syllaba, ut fiat versus catalecticus: ˘˘¯˘ | ¯˘˘ |. Talis enim est ex Terentiani schemate, quum Hephæstio paulo aliter constituat eum, p. 40, ad quem locum monet scholiastes αἳς ἔντεα et καὶ χάλκεα, qui poterant videri Ionici a majore, pro molossis accipi oportere: synizesi facienda in ἔντη et χαλκᾶ. Jam utriusque horum metrorum, et sotadei et galliambici, mollitiem frequentia brevium syllabarum, et trochæi seu *chorei* pedis contineri, mihi persuadeo. Noster enim IX, 4, 135, ait *trochæos* (intelligit autem tribus brevibus constantem pedem) *celeres quidem, sed sine viribus* esse. Item IX, 4, 88 et 136 *chorei*. In hujusmodi pedes et syllabas cadentem compositionem Senec. pater vocat *non tantum emollitam, sed infractam*. Controv. 19, p. Bip. 233. Neque id puto spectasse Quintilianum hoc nostro loco, quod sotadei versus solent, retrorsum lecti, aut idem aut aliud tamen metrum justum ostendere; quamquam ipse hujus rei mentionem facit IX, 4, 90, ubi ex hexametro factum sotadeum (vide Demetrium de elocutione, §. 193), ex sotadeo, itidem retrorsum legendo, iambum trimetrum ostendit. Et possunt hi versus a tironibus inspici, ut exempla sotadeorum,

7 ad firmius ætatis robur reserventur. *Comœdiæ*, quæ plurimum conferre ad eloquentiam potest, quum per omnes et personas [1] et affectus eat, quem usum in pueris putem paulo post [2] suo loco dicam. Nam quum mores in tuto fuerint, inter præcipue [3] legenda erit. De
8 *Menandro* loquor [4]; nec tamen excluserim alios : nam

quæ facile ad regulas supra expositas possint scandi. Memoratur fere a veteribus hæc sotadeorum in se ipsos vel alia metra recurrentium volubilitas, ut a Martiale, Ep. II, 86; Ausonio, Epist. XIV, 19 et aliis. Sed eam sotadeo neque necessariam neque peculiarem puto, ut ad definitionem ipsam pertineat. Quomodo autem ad metri hujus mollitiem referatur, quod potest etiam retrorsum legi? Quintilianus igitur discipulis videtur timuisse a sotadeis, similibusque effeminatis et trochæorum plenis versibus, quod et molle quid sonarent, et continerent plerumque res obscœnas. De alterutro horum solo, argumento vel metro, cogitasse eum vix puto. Vide initium notæ ad *sotadeis*. *Commata sotadeorum* utrum plane technico intellectu dixerit pro cæsuris horum versuum, an paulo negligentius de eorum partibus omnino, non equidem affirmem. Ipsi grammatici fluctuant interdum in hujus vocabuli usu. Diomedes enim v. c. et Marius Victorinus *cæsuris* annumerant tetrapodiam bucolicam, quæ est quarti in hexametro pedis, dactyli plerumque, cum vocabulo et sensu, terminatio; quum Atilius Fortunatianus, aptius sane, dirimat *colon* a *commate*, dicatque *illud* esse partem vel partes versus *integris* pedibus impletas, ut *Defecisse videt sua*, *hoc* vero partem versus vel partes *imperfectas*, ut *arma virumque cano;* p. Putsch. 2689. De sotade exponunt lexica. Video meam sotadei et galliambici metri explicandi rationem magna ex parte diversam esse ab ea, quam nuper exposuit doctissimus harum rerum existimator, Hermannus de metris. Sed vereor, ne ille nimium tribuerit categoriis in materia ubi *paucis profecto est philosophandum*, *omnino non placet*. Quod ad Quintiliani mentem facit maxime, ut mollities horum metrorum ostendatur, id quidem præstare mihi videor. Rhythmi legem in iis quim melius perspexerit Hermannus, non repugno.

1. *Per omnes... personas*. H. e. per omnes ætates et conditiones hominum.

2. *Paulo post*. Scil. capite hujus libri undecimo.

3. *Præcipue*. Ita Goth. (tacente Gesn.) cum Voss. 2 et edd. Loc. Viart. Rusc. Bad. Vulgata *præcipua* est in Guelf. — Vulgatam *præcipua* habent quoque RR. 1, 3, 4, Camp. et Cap. et ed. Hack. Solus R. 2 habet *præcipue*. Ed.

4. *De Menandro loquor*. Debebat hic memorari fuisse moris ap. veteres, ut in scholis legeretur Menander. Vide Valesii Emendationes, p. 54; item Fabric. Bibl. Græc., Harl. II, 455. Spalding, in Præfatione, p. 78.

Latini quoque auctores afferent utilitatis aliquid. Sed pueris, quæ maxime ingenium alant, atque animum augeant, prælegenda, cæteris, quæ ad eruditionem modo pertinent longa ætas[1] spatium dabit. Multum
autem veteres etiam Latini[2] conferunt, quamquam
plerique plus ingenio, quam arte valuerunt[3]; inprimis
copiam verborum, quorum in tragœdiis gravitas, in
comœdiis elegantia, et quidam velut ἀττικισμὸς[4] inveniri
potest. *OEconomia*[5] quoque in his diligentior, quam 9
in plerisque novorum erit, qui omnium operum solam
virtutem sententias putaverunt. Sanctitas certe, et ut
sic dicam, virilitas ab his petenda, quando nos in

1. *Longa ætas.* Sic et Horatius Satyr. I, 4, 132, *longam ætatem* dicit, quæ sit demptura multum de suis vitiis.

2. *Veteres... Latini.* Sunt fere, præter eos, quos recensuimus ad I, 5, 21, Plautus, Cæcilius, Terentius, Afranius, Lucilius. Ne enim de meris scenicis poetis cogitemus, facit mentio mox §. 11 injecta *Lucilii* (Vide ibi notam), quamquam et hujus comœdia memoratur, sed de qua sit controversia. Ovidii notus est versus Trist. II, 424 : « Ennius *ingenio* maximus, *arte* rudis. » Item Amor. I, 15, 19: « Ennius *arte* carens. » Similia de Ennio, Lucilio, Nævio, Plauto et aliis veteribus Horatius in Satyris et Epistolis. Lucretius ipse, non tam ætate quam scribendi genere, ad veteres illos accedit, de quo tamen contrarium, quam Quintiliani de his, est Ciceronis judicium ad Quint. frat. II, 11 : « Lucretii poemata... non multis luminibus *ingenii*, multæ tamen *artis.* » Hunc tutius, puto, sequaris in Lucretio æstimando ducem, quam, qui hodie eum in cælum ferunt.

3. *Valuerunt.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) cum Bodl. *valuerint.* Vide de *quamquam* c. conj. notam ad Procem. 18.

4. *Velut* ἀττικισμός. Eam sermonis puritatem et urbanitatem quæ Romanis sit, quod Græcis ἀττικισμὸς, cujus ope « oratio hujus alumnum urbis oleat et Romana plane videatur, non civitate donata. » VIII, 1, 3.

5. *OEconomia.* Guelf. *Hæc omnia*, ridiculo errore. — *OEconomia.* Scita partium operis descriptio, quæ maxime cernitur in fabulis. Eam in Terentianis comœdiis non semel tangit Donatus v. c. ad Andr. I, 4, 1; ib. III, 2, 1; Phorm. III, 3, 1. Vide §. 17; item III, 3, 9. Cic. ad Att. 6, 1. — Aliter *œconomia* definitur a Sulpitio Victore; scil. hujusmodi rerum dispositio, quam *artificiosam* appellat, quæque prorsus a poetæ consilio pendet. Recentioris critici, scil. V. D. Spald. definitionem prætulerim. Ed.

omnia deliciarum vitia [1], dicendi quoque ratione [2], de-
10 fluximus [3]. Denique credamus summis oratoribus, qui
veterum poemata, vel ad fidem causarum [4], vel ad or-
11 namentum eloquentiæ assumunt. Nam præcipue qui-
dem apud Ciceronem [5], frequenter tamen apud Asi-
nium [6] etiam, et cæteros, qui sunt proximi, vidimus [7]

1. *Deliciarum vitia*. Ita Guelf. cum Goth. Turic. Bal. (non Bodl., ut Burm.) et edd. Andr. Loc. Rusc. Venet. Bad. Viart. etc., quas denuo secutus est Obr. Reliqui hæc : *del. genera vitiaque*, ut et Gesn., qui, si Codd. habent auctores, quod non nego, ipsam tamen orationem elegantem et commodam vix docebunt. — *Vitia* sine additamento habent R. 1, 2. Camp., Cap., *genera ac vitia*. Ed. Hack., *genera vitiaque*. Ed.

2. *Dic. quoque rat.* Guelf. omittit *quoque*. Male. — *Dicendi... ratione*. Præter alias luxuriæ plurimas partes etiam in dicendo sumus effeminati facti.

3. *Defluximus*. Guelf. *deflexiimus*. Cum Goth. Voss. 2, cum edd. Ald. Viart. Bad. (qui habet in marg. receptam) dicitque sibi quoque eam fuisse placituram, modo inventa esset in exemplaribus et aliis. Receptam nisi ii, qui silentur, defendunt Joann. Voss. 3, nullus habet Cod.; at edd. Loc. Rusc. Venet. Gryph. Stœr. Chouet. Gibs. (atque Leid.) et Gesn. Quod prætulit, post Obr., Burm. *defluxerimus* e Turic. Bodl. Alm. Voss. 1, Bern., id quidem magnopere displicet, quum conjunctivus locum non habeat. *Deflexiimus* fortasse verius, sed blanditur recepta, maxime ob locum Nostri X, 1, 126 : « tantum ab illo « *defluebant*, quantum ille ab anti- « quis descenderat. » Et Ciceronis Tusc. I, 25 : « a necessariis... ad « elegantiora *defluximus*. » Alias *defluendi* verbum usurpatur in rebus, quæ pereunt, abeunt. Subiit etiam legere *diffluximus*, usus frequentissimi in luxuria significanda. Vide de *defl.* et *diffl.* Drakenb. ad Liv. XLI, 15, 1. — Edd. Camp. et Hack. habent *defluximus*. RR. 2, 4, 6, *deflexiimus*. RR. 1, 3, 5 et Cap. *defluxerimus*. Ed.

4. *Fidem causarum*. Guelf. *finem*, quod in ed. Locat. esse narrat Burm. Equidem receptam in ea invenio, *finem* autem in ed. Rusc. (Vide notam ad Prooem. 4, *summam inde eloqu.*) Frequens est τῶν *fides* et *finis* in Codd. confusio. Vide Drakenb. ad Liv. VIII, 24, 15. Vide et Nostr. IV, 2, 118. Præstat autem recepta. — *Finem*, R. 1. Ed.

5. *Apud Ciceronem*. Pro Sextio, c. 55 ex Afranio; c. 56, 57, 58 ex Accio. Pro Cœlio, c. 16 e Cæcilio. Pro Balbo, c. 22, ex Ennio. In Pison. c. 19, ex Ennio: c. 25, e Plauto; c. 33, ex Accio. Philipp. XIII, c. 21, ex incerto poeta.

6. *Apud Asin.* Guelf. omittit *apud*, non male. Venet. pro eo, per sph., *quod*.

7. *Vidimus*. Voss. 1, *videmus* quod malim, præsertim si mox legitur *respirent*, conjunctivo modo.

Ennii, Accii, Pacuvii, Lucilii, Terentii[1], *Cæcilii*, et aliorum inseri versus, summa non eruditionis modo gratia, sed etiam jucunditatis; quum poeticis voluptatibus aures a forensi asperitate respirent[2], quibus[3] ac- 12
cedit non mediocris utilitas, quum sententiis eorum, velut quibusdam testimoniis, quæ proposuere, confirment[4]. Verum priora illa[5] ad pueros magis, hæc sequentia[6] ad robustiores pertinebunt; quum grammatices amor, et usus lectionis, non scholarum temporibus, sed vitæ spatio terminentur. In prælegendo grammati- 13
cus et illa quidem minora præstare debebit, ut partes orationis reddi[7] sibi soluto versu desideret, et pedum

1. *Pac. Lucilii, Terent.* Guelf. omittit *Lucilii*. Vide notam ad §. 8, *veteres... Latini*.

2. *Respirent*. Guelf. et Turic. *respirant*. Goth., quum in textu dedisset receptam, correctus fuit in *respirant*. Videtur ex sola Regii conjectura esse conjunctivus, non utique necessarius. — *Respirant* habent RR. 1, 2, 6. Ed. — *Aures.... respirent*. Audacior translatio, neque quam facile apud scriptores invenias; sed propria *respirandi* significatio obliterata est fere; translata autem *auribus* quoque recte tribuitur.

3. *Quibus... confirment*. Solitam Quintiliani perspicuitatem desidero, quum propter *quibus*, pro quo clarius fuisset *quo*; pluralis enim, tot antecedentibus substantivis, quo referendus sit, non statim apparet; pertinet autem, nisi fallor, ad « *voluptatibus* », vel ad « *eruditionis... jucunditatis* »: tum propter *confirment*, in quo obscurius est subjectum. Intelliguntur autem Cicero, Asinius et cæteri.

4. *Confirment*. Voss. 3, *confirmant*. Ne hic quidem male. Vide modo, not. 2, *respirent*.

5. *Priora illa.... hæc sequentia*. Vide notam ad *sequentia*.

6. *Sequentia*. Guelf. *sequentiora*. Fateor magnopere mihi displicere totum hoc *sequentia*; neque enim sequuntur, quæ intelligit, sed præcesserunt. Novi equidem *sequentem* dici pro *secundo*, *posteriore*, sed quanti tandem referebat addi hoc h. l.? Dicam quod sentio. Ad *illa*, paulo ante, allitum puto a recentiore quodam *priora*, ad *hæc*, *sequentia*, interpretationis causa. Neutrum enim desideres. Codd. quidem nulli adjuvant. *Illa* autem sunt, quæ de legendis poetis præceperat; *hæc*, quæ de inserendis eorum versibus narraverat.

7. *Partes orationis reddi*. Hujus rei exemplum habemus in Prisciani « Partitionibus versuum XII « Æneidos principalium », ubi semper recurrit hæc magistri quæstio, « quot partes orationis habet iste « versus », v. c., p. 1218, et dein-

proprietates, quæ adeo debent esse notæ in carminibus,
ut etiam in oratoria compositione desiderentur [1]; de-
prehendatque quæ [2] barbara, quæ impropria, quæ con-
14 tra legem loquendi sunt posita [3]; non ut ex his utique
improbentur poetæ (quibus, quia plerumque metro
servire coguntur, adeo ignoscitur, ut vitia ipsa aliis in
carmine appellationibus nominentur; *metaplasmos*
enim, et *schematismos* [4], et *schemata*, ut dixi [5], voca-
mus, et laudem virtutis necessitati damus), sed ut com-
15 moneat artificialium, et memoriam agitet [6]. Id quóque
inter prima rudimenta non inutile, demonstrare quot
quæque verba modis intelligenda sint. Circa *glossemata* [7]

ceps recensentur singulæ. De eodem grammaticorum medii ævi usu apposite Capperonnerius citat Cangium in Glossario, voce *Partes edere,* qui neque Quintiliani est immemor.

1. *Desiderentur.* Guelf. *desideretur,* nullo sententiæ emolumento. —*Desiderentur.* Hærent in hac voce VV. DD. et est sane, quod mireris, tantulo intervallo post *desideret* recurrens verbum idem. Alioqui sensum tribuam equidem hunc. Bene institutus adolescens persentiscet, ubicumque in oratore aliquo apti cuique loco pedes defuerint.

2. *Deprehendatque quæ.* Guelf. *deprehendat.* Goth. (tacente Gesn.) *deprehendantque*, cum edd. vett. fere omnibus. Singularis necessarius est; ad *grammaticum* enim refertur, non ad *discipulos.* — *Deprehendatque quæ.* RR. 1, 5, 6, *deprehendat quæ.*

3. *Sunt posita.* Guelf. *sunt composita.* Goth. (tac. Gesn.) *composita*, omisso *sunt*, cum sat multis Codd. Sensus flagitat receptam; neque enim de solis *numeris* hic agitur *oratoriis.* — RR. 2, 5, 6, *composita.* Ed.

4. *Metaplasmos... schematismos.* « Metaplasmus est dictio aliter « quam debuit figurata, metri aut « decoris causa », Charisius, p. Putsch. 248 : « Barbarismus.... « apud poetas metaplasmus voca- « tur; solœcismus autem schema. » Diomedes, p. ibid. 446. *Schematismi* nomen apud grammaticos Putschianos non invenio. An errore librarii, oculo aberrantis ad *et schemata*, irrepsit *et schematismos?* Codd. quidem et edd. hab. omnes.

5. *Ut dixi.* I, 5, 52.

6. *Memoriam agitet.* H. e. exerceat. Vide I, 10, 34, « agitari... « animos », quo loco utitur Ernestus ad defendendam Codd. et vett. edd. scripturam in Oratione Cic. pro Archia, c. 7, *agunt*, pro quo vulgo legitur *alunt;* quam quidem recte ille, nescio. *Artificialium commonere*, quod quidam parum intellexerunt, est *vocabula artis frequenti usu nota reddere discentibus.*

7. *Glossemata.* Glossas et glos-

etiam, id est, voces minus usitatas, non ultima ejus professionis diligentia est. Enimvero jam majore cura 16
doceat *tropos* omnes, quibus præcipue [1], non poema modo, sed etiam oratio ornatur; *schemata* utraque, id est, *figuras*, quæque λέξεως, quæque διανοίας vocantur: quorum ego [2], sicut troporum tractatum, in eum locum differo, quo mihi de ornatu orationis dicendum erit. Præcipue vero illa infigat animis, quæ in œcono- 17
mia virtus, quæ in decoro rerum [3]; quid personæ cuique convenerit [4]; quid in sensibus laudandum, quid in verbis; ubi copia probabilis, ubi modus. His acce- 18
det [5] enarratio historiarum, diligens quidem illa, non

semata appellant Græci voces quasdam reconditas, quæ non communi consuetudine usurpantur, egentque interpretatione. Inde *glossematarii* dicuntur et *glossularii*. Quid sit glossematicum, fusius docet Cœlius Rhodiginus, Antiquarum Lectionum libro XIII, c. 4. Ed.

1. *Quib. præcipue*, magis quam aliis rebus; ne forte quis referat ad delectum aliquem *troporum* a magistro faciendum, quorum alii aliis magis ornent orationem. Tunc *præsertim* erat scribendum, non *præcipue*; et vetat *omnes*.

2. *Quorum... tractatum*. Lib. IX, c. 1, 2 et 3. Vide I, 5, 52.

3. *Decoro rerum*. Guelf. Turic. et Goth. (tac. Gesn.) *decore*, cum edd. Locat. Venet. Ald. Rusc. et sic vereor ne omnes Codd., etsi Vossianorum et Alm. varietas nulla memoratur. Regius quoque invenit *decore*, quod ipse mutavit in *decoro*, recte sane ad mentem Ciceronis de Offic. I, 27, 28, decori naturam egregie enarrantis. Istud *rerum* non magnopere mihi placet. — R. 1, 2, 5 et Camp. habent *decore*. Ed. — *Decoro*. *Decorum* est apta omnium convenientia cum idonea moderatione. Ponitur autem tum in rebus, tum in personis. Hujus meminit Noster, lib. XI, cap. *de apte dicendo*. Turn.

4. *Personæ... convenerit*. Hoc in legendo quoque poeta, comico potissimum, aget magister, ut demonstret discentibus, quare certa oratio certæ personæ tribui debuerit. Non enim in genere hæc docere est putandus, tamquam ab ipsis suis auditoribus effingenda, quod est rhetoris. Grammaticus ad ea inter enarrandos poetas, ab his observata, digitum intendit, rhetorique hac cura proludit. Etiam *conveniat* scripsisset, non *convenerit*, nisi de eo, quod jam esset factum egisset. Ita ne mox quidem *ubi... probabilis* de præcepto generali est accipiendum, sed de eo, quod probabiliter factum commendetur in scriptore, quem prælegat grammaticus.

5. *His accedet*. Ita Goth. (tac.

tamen usque ad supervacuum laborem occupata: nam receptas, aut certe claris auctoribus memoratas, exposuisse satis est. Persequi [1] quidem quod quisque unquam [2] vel contemptissimorum hominum dixerit, aut nimiæ miseriæ, aut inanis jactantiæ est, et detinet at-
19 que obruit ingenia, melius aliis vacatura. Nam qui omnes, etiam indignas lectione, schedas [3] excutit, anilibus quoque fabulis accommodare operam potest. Atqui pleni sunt ejusmodi impedimentis grammaticorum commentarii [4], vix ipsis, qui composuerunt, satis noti.
20 Nam *Didymo*, quo [5] nemo plura scripsit, accidisse

Gesn.) Guelf. *accidet*. Aliquot Codd. et pleræque vett. edd. futurum ind. tuentur pro præs. conj. *accedat* quod habet Gesn. et recc. — R. 2, 4, 5, *accedet*. R. 1, *accidet*. Camp., *accedit*. R. 3, Cap., *accedat*. Ed.

1. *Persequi... dixerit*. Cave credas, tam vilium scriptorum lectionem vetari. Id ne memorare quidem attinebat; sed monetur grammaticus, ne forte, dum exponit eas, quas poeta, quem prælegit maxime, tangit historias aut veras aut fabulosas, contemptissimorum hominum de hisce historiis cogitata ad easque facta additamenta cum discipulis communicet. Longe a vero aberrat Gedoynus qui de populorum rebus gestis agi putat, easque intelligit *historias*. (Historiam tractat rhetor vide II, 5, 1.) Eodem modo dictas accipio *historias*, quas omnes scire uxorem vetat Juvenalis VI, 450. *Peccare docentes historias*, Horat. III, 7, 19, 20. Ipse supra I, 4, 4, *historias* ad poetarum interpretationem pertinere significat. Neque diversæ sunt mox I, 9, 6, *narratiunculæ*.

2. *Quod quisque unquam*. Guelf., *quid quis nunquam*. Goth. (tacente Gesn.) *quid quisque unq*. — *Quid quis*, R. 3, 4, 5. *Quidquid quis*, R. 1. *Quid quisque*, R. 2, Camp. Ed. Hack. vulgat. habet. Ed.

3. *Schedas*. Guelf. *scedas*. — Pro *schedas* vel *scedas*, ed. Camp. habet *sordes*, singularis lectio, quam non omnino damnare vellem. Ed. — Controversa est vocis orthographia, quum quidam, ut Charis. p. Putsch. 81, a *scindendo* scidam malint. Equidem Isidorum, p. Gothof. 961, sequar e Græco repetentem, quum præsertim Suidas habeat σχιδάριον.

4. *Grammaticorum commentarii*. Puto *comment*. esse quod *schedas*, pugillares quibus illinunt quæcumque occurrunt observatu digna; non autem interpretationum libros; quo significatu jam Quint. tempore dictos fuisse *comment*. non credo. Ὑπομνήματα Græce dicuntur *commentt*., quæ solebant interdum in unum aliquem scriptorem condi a grammaticis.

5. *Didymo quo*. Ita Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Voss. 2, Ald. Viart. Gryph. (1544). Cæteri, quorum et Gesn., inserunt *quoque*, alienum,

compertum est, ut, quum historiæ cuidam, tamquam vanæ, repugnaret, ipsius proferretur liber, qui eam continebat. Quod evenit præcipue in fabulosis usque 21
ad deridicula, quædam etiam pudenda; unde improbissimo cuique pleraque fingendi licentia est, adeo ut de libris totis, et auctoribus, ut succurrit, mentiatur tuto, quia inveniri, qui nunquam fuere, non possunt: nam in notioribus frequentissime deprehenduntur a curiosis: ex quo mihi inter virtutes grammatici habebitur, *aliqua nescire* [1].

CAP. IX. Et finitæ quidem sunt partes duæ, quas 1
hæc professio pollicetur, id est, *ratio loquendi*, et *enarratio auctorum*: quarum illam *methodicen*, hanc *historicen* vocant. Adjiciamus tamen eorum [2] curæ quædam dicendi primordia [3], quibus ætates nondum rhetorem capientes instituant. Igitur *Æsopi fabellas*, quæ fabulis 2

ut sponte sentiebam. Si enim *nemo* Didymo *plura scripsit*, non *ei quoque* hoc accidit, sed *ei potissimum debuit* accidere. — *Didymo quoque quo* habent R. 1, CAMP., ed. Hack. et CAP. Nec mihi tam otiosum videtur quam V. C. Spalding τὸ *quoque*. ED. — *Didymo*. De hoc exponunt lexica. Id maxime ad nostrum locum facit, quod narrat Athenæus, p. 139, C. καλεῖ τὸν Δίδυμον Δημήτριος ὁ Τροιζήνιος βιβλιολάθαν, ubi cognomen magnopere convenit historiæ hic relatæ, sed quæ subjicitur ratio, διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἐκδέδωκε συγγραμμάτων, parum idonea est, ut malis apud Ath. pro βιβλιολάθαν (vocabulum nemini præterea frequentatum, neque analogice fictum), legere βιβλιοθήκην. Eunapius de Longino: βιβλιοθήκη τις ἔμψυχος. Apparet autem hac ipsa historia rectissime legi: « vix ipsis... satis noti » pro quo malint quidam « satis *notis* » ut *notis* referatur ad *impedimentis*. Didymo enim sui ipsius commentarii non satis erant *noti*.

1. *Aliqua nescire*. Paradoxum hoc videtur; verum tamen si intelligatur grammaticum etsi doctissimum, tamen nonnullas fabulas et historias minimi pretii ignorare debere. Non aliena est sententia; nam doctum decet notitiæ parum digna nescire, ne sciolus videatur. ED.

2. *Eorum*. Grammaticorum, intellige; etsi eorum diserta nulla mentio. Vide notam ad I, 5, 1, *examinet*.

3. *Dicendi primordia*. Ea sunt, quæ Græci doctores progymnasmata appellant, qualia exstant, una cum docendi ratione tradita, Hermogenis, etiam interprete Prisciano, Aphthonii et Theonis.

nutricularum proxime succedunt, narrare sermone puro, et nihil se supra modum extollente, deinde eamdem gracilitatem stylo exigere[1] condiscant : versus primo solvere, mox mutatis verbis interpretari ; tum paraphrasi audacius vertere, qua et breviare quædam, et
3 exornare, salvo modo poetæ sensu, permittitur. Quod opus, etiam consummatis professoribus difficile[2], qui commode tractaverit, cuicumque discendo sufficiet. *Sententiæ* quoque, et *chriæ*, et *ethologiæ*[3] subjectis dic-

1. *Stylo exigere*. Scribendo exprimere, effingere. Vide notam ad I, 5, 2, *exigitur*. *Stylus* opponitur *sermoni*. — *Stylo exigere*. Easdem fabellas, quas sermone puro et simplici narraverint *stylo exigere*, id est, accurate et exacte scribere condiscant. Roll.

2. *Etiam difficile*. Fateor, me hærere, si *consummatis professoribus* dicitur *difficile* id opus, quod tamen rudi puero injungi jubetur. Puto igitur ablativum agnoscendum, non dativum, hoc sensu : « vel quum consummatorum pro« fessorum institutione aliquis uti« tur. » Durior tamen fere hæc oratio, quam pro Quintiliano.

3. *Sententiæ.... chriæ.... ethologiæ*. « *Sententia* est oratio gene« ralem pronunciationem habens, « hortans aliquam rem, vel deter« rens... vel demonstrans, quale « aliquid sit. » Priscian. ex Hermogene, p. Putsch. 1333 : « Quam « Græci χρείαν vocant, est comme« moratio alicujus orationis vel fac« ti, vel utriusque simul, celerem « habens demonstrationem, quæ « utilitatis alicujus causa plerum« que profertur. » Ibid. p. 1332. Ethologiæ non tam diserta apud grammaticos invenitur mentio et definitio. Paulo diversum vocabulum inter progymnasmata recenset Aphthonius : ἠθοποιΐα ἐστὶ μίμησις ἤθους ὑποκειμένου προσώπου. Eam Priscianus reddit *allocutionem*, p. 1340. Hæc tamen ad rhetoricas figuras magis videtur pertinere, quibus et ipse Noster annumerat IX, 2, 58, et IX, 3, 99 ex Rutilio Lupo allatam, apud quem est p. Ruhnk. 66. Et ipsius Aphthonii exempla, rhetoris magis sunt quam grammatici. Memorat Suetonius *ethologias* inter « quædam institutionum genera, « quibus grammatici eloquentiam « præparaverint. » De illustribus Gramm., c. 4, et Seneca, epist. 95 descriptionem cujusque virtutis, *ethologiam* a Posidonio vocatam tradit. Sed eæ videntur copiosiores fuisse, quam quæ intelliguntur a Quintiliano h. l., et plane eædem atque *ethopœiæ*, quales habemus Libanii sophistæ, Severi Alexandrini et all. — *Ethologia... continetur*. Parum sane cognoscas rem, alias ignotam, ex hac definitione. Accedit, quod, præter exspectationem, discrimen *sententiæ* solum et *ethologiæ* ostenditur, *chriæ* mentio omittitur. Cæterum idem quod Nos-

torum rationibus apud grammaticos scribantur, quia initium ex lectione ducunt; quorum omnium similis est ratio, forma diversa; quia *sententia* universalis est vox, *ethologia* personis continetur. *Chriarum* plura ge- 4
nera [1] traduntur; unum simile sententiæ, quod est positum in voce simplici, *Dixit ille*, aut *Dicere solebat*: alterum, quod est in respondendo, *Interrogatus ille*, vel, *Quum hoc ei dictum esset, respondit*: tertium huic non dissimile, *Quum quis non dixisset* [2], sed *aliquid fecisset*. Etiam in ipsorum factis [3] esse chriam putant, ut 5
Crates [4], *quum indoctum puerum vidisset, pædagogum*

ter de *ethologia*, Hermogenes, quem ipsum edidit Heeren V. C., quum antea ex sola Prisciani interpretatione exstaret, monet de *chria*: γνώμης.., διαφέρει (ἡ χρεία) τῷ τὴν χρείαν πεποιηκὸς πρόσωπον ἔχειν, τὴν δὲ γνώμην ἄνευ προσώπου λέγεσθαι, p. 11. Stück 8, *der Bibl. der alt. Lit.* Quæ repetit fere Aphthonius. Similia habet Isidor., p. Gothofr. 864. Quibus possit adduci aliquis, ut *ethologiam* nonnisi aliud *chriæ* nomen credat, modo pro *et ethologiæ* supra legeretur *seu ethologiæ*. — *Ethologiæ... ethologia.* Guelf. *etilogiæ... ethilogia.* Variis modis a recta scriptura aberrant Codd. in h. v. quorum aliquot, inter quos est Florentinus, referente Regio, dant *ætiologiæ... ætiologia*, male tamen, sine dubio. Eumdem errorem e Seneca proscripsit Lipsius apud quem antecedit etiam ipsa ea *ætiologia*, quo minus continuo, significatione diversa, ferri possit.

1. *Plura genera.* Tria constituit Aphthonius et cum eo Priscianus, p. 1332. λογικὸν (orationales usus) πρακτικὸν (activi) μικτὸν (mixti). Subjicit tamen Prisc. « Traduntur tamen differentiæ usuum plures a veteribus. Alii enim sunt « *indicativi*, alii *interrogativi*. »

2. *Quis non dix. sed al. fec.* Goth. (tac. Gesn.) *quis dix. vel al. fec.* cum Voss. 2, et Joann. aliisque similia, etsi non eadem, dantibus. Non spernenda loci constitutio, etsi recepta præstat, quam tuetur solus, ni fallor, Guelf. — *Aliquid dixisset vel fecisset*, habent R. 3, 6. Editor.

3. *In ipsorum factis.* Ita Guelf. Turic. Goth. (tac. Gesn.) et Codd. ad unum omnes (nisi quod tacetur Bern.) et edd. vett. pleræque. Recepta, *ipsis* pro *ipsorum*, est e conjectura Regii, plane inutili. — *Ipsorum factis.* H. e. in eorum, quorum auctoritas est in chria; non illorum modo, quos ii compellarunt: Crates percutiens pædagogum ipse agendo chriæ auctor est factus.

4. *Crates.... percussit.* Aphthonius: Διογένης (ut et apud Plutarch. loco nunc non succurrente, it. ap. Theonem, p. Cam. 54, non Crates)

ejus percussit; et aliud pæne par ei, quod tamen eodem nomine appellare non audent, sed dicunt χρειῶδες[1]; ut, *Milo quem vitulum assueverat ferre, taurum ferebat*[2]. In his omnibus et declinatio[3] per eosdem duci-
6 tur casus, et tam factorum, quam dictorum ratio est[4]. Narratiunculas[5] a poetis celebratas, notitiæ causa, non eloquentiæ, tractandas puto. Cætera majoris operis ac spiritus Latini præceptores[6] relinquendo necessaria grammaticis fecerunt; Græci magis operum suorum et onera et modum norunt.

1 Cap. X. Hæc de[7] *Grammatica*, quam brevissime potui, non ut omnia dicerem sectatus, quod infinitum

μειράκιον ἑωρακὼς ἀτακτοῦν, τὸν παιδαγωγὸν ἔπαισεν. Eadem habet Hermog., l. c., p. 10. Hic tamen alii generi assignat, videl. τῷ μικτῷ, subjectis hisce: ἐπειπών· τί γὰρ τοιαῦτα παιδεύεις; Elegantior profecto Quintiliani ratio. — *Crates.* Philosophus Thebanus Diogenis cynici discipulus. Hoc autem factum Aphthonius Diogeni ipsi non Crateri tribuit. Ed.

1. Χρειῶδες appellant, quod quamquam *chria* non est, tamen speciem chriæ præ se ferre videtur, ut exemplum quod subjicit Fabius videtur esse *chria activa*. Turn.

2. *Taurum ferebat.* Istæ omnes chriæ eamdem habent formam, eosdem initio casus; grammatici autem observant per omnes casus istam declinationem duci. M. P. Cato dixit *litterarum rudices amaras esse, fructus jucundiores. M. P. Catonis dictum fertur,* etc. *M. P. Cat. dixisse ferunt.* Roll.

3. *Declinatio... ducitur.* Hujus præcepti exemplum præbet Diomedes, p. Putschii 289, ubi eamdem chriam deducit per omnes casus utriusque numeri. *Per eosdem* sic intellige, ut non *activæ* chriæ ullus magis proprius casus dicatur esse, quam cæterarum.

4. *Ratio est.* H. e. reddi potest. Hoc monuit ne forte quis crederet *activis* chriis minus bene subjici posse rationem, quam *orationalibus*.

5. *Narratiunculæ.* H. quidem l. perscribi a discipulis eæ jubentur.

6. *Præceptores.* Ita Guelf. Turic. et Codd. omnes, nisi quod silentur Joann. et Bern. Regius in Florentini textu *oratores* legi narrat, in ejusdem margine *præceptores*, quod ipse mutavit in *rhetores*, nulla necessitate, quum præsertim infra II, 1, 1, legatur « *præceptoribus* eloquentiæ *Latinis... Græcis.* » Regii conjecturam receperunt plurimæ edd., recentiores quidem omnes, quum vett. aliquot nostram scripturam tueantur. —*Præceptores* habent R. 1, 2, 3, et Camp. *Ed.*

7. *Hæc de.* Goth. non, ut refert Gesn., *Quæ de*, sed *Næc quæ de*, prius ex errore miniatoris.

erat; sed ut maxime necessaria: nunc de cæteris artibus, quibus instituendos, prius quam tradantur rhetori, pueros existimo, strictim subjungam, ut efficiatur orbis ille doctrinæ, quam Græci ἐγκύκλιον παιδείαν [1] vocant.
Nam iisdem fere annis aliarum quoque disciplinarum 2
studia [2] ingredienda sunt; quæ, quia et ipsæ artes sunt [3], et esse perfectæ sine orandi scientia non possunt [4], nec

1. Ἐγκύκλιον παιδείαν. Guelf. ἔγκυκλον *pediam*: cum Turic. et Alm. sed hi Latt. litt. *encyclonpedian* per *n*. Plerique ἐγκυκλοπαιδείαν. Sed Gesn. recte ex Goth. receptam, quo modo scriptores Græci et Latini fere solent vocare rem, de qua agitur. — In Codd. corrupte hæc leguntur, ut fit de vocibus Græcis plerumque in MSS. antequam in occidente linguæ Græcæ usus perveniret; quod non ante Constantinopolim a Turcis captam in XV sec. evenit. — Ἐγκυκλοπαιδεία hoc nomine artes liberales comprehenduntur, sive nexus ille capacissimus omnium disciplinarum. Vide Schotti Observat. Poet., libro II, capite 1; et alios. Ed.

2. *Studia*. Debebat proponi conjectura Klotzii lenissima et quæ vehementer blandiatur: *stadia*, nescio an vera. Recte auctor eo loco ubi suadet emendationem (in edit. Tyrtæi, 1767, pag. 71) ablegat ad Broukhusii notam Propert. III, 20, 25, cui et ipsi reddidit hic *stadiis*, pro *studiis* cum idonea exemplorum auctoritate. Sed locum Ciceronis, qui pæne conficiat rem habes, de Orat., l. I, 32 extr. *ii qui ingrediuntur in stadium*. Ubi ante Lambinum legebatur *studium*. Vide an paulo ante de Oratore I, 30 extr. recte mutem *in isto stadio*. Aliquot ejusdem confusionis exempla e scriptoribus ecclesiasticis affert Morelius in *Elémens de Critique*, p. 81 (*Paris*, 1766, 8.). Spald. in Præf., p. 79.

3. *Quia et ipsæ... valent solæ*. Videtur enim a recta ratione abhorrere, artem, quæ non sit alterius pars, sed ipsa suis limitibus circumscripta, necessariam credere alteri arti. Quamquam ipsius adeo grammatices necessitati hoc possis obvertere; sed ea nimis conjuncta est cum eloquentia. Præterea ne dilucide quidem ipsæ possunt doceri hæ artes, si orandi plane rudis homo tractet eas, ut quivis artifex etiam orandi scientia indigeat, quam in sententiam apud Ciceronem Antonius (de Oratore II, 9) disputat. Denique si maxime eas teneas omnes, non eæ vicissim (*rursus*, quasi gratiæ referendæ modo, pro eo beneficio, quod acceperint ab orandi scientia) satis instruunt oratorem, sed multa præterea ei sunt necessaria ad perficiendum opus suum. Sic videor scripturæ Codd. probabilem reddidisse rationem, nullis eruditorum conjecturis indulgens. Vide notam seq.

4. *Perfectæ sine orandi scientia non possunt*. Ita Guelf. Turic. Goth. cum Jens. (tac. Gesn.) et Codd. puto omnes (etsi tacentur a conferen-

rursus ad efficiendum oratorem satis valent solæ; an
3 sint huic operi necessariæ, quæritur. Nam quid, inquiunt, ad agendam causam, dicendamve sententiam pertinet scire, quemadmodum in data[1] linea constitui triangula æquis lateribus possint? Aut quo melius vel defendet reum, vel reget consilia, qui citharæ sonos[2]
4 nominibus et spatiis distinxerit? Enumerent etiam fortasse multos, quamlibet utiles foro, qui nec geometren[3] audiverint[4], nec musicos, nisi hac communi voluptate aurium, intelligant. Quibus[5] ego primum hoc

tibus Bal. Voss. 2, 3, Bern.), et edd. vett. pleræque. Recentiores quidem omnes, miro contra Codd. obsequio, receperunt meram Regii conjecturam: *perfecta sine his orandi scientia non potest.* Si liceret, quod non licet, ita grassari in Codd. scripturas, melior saltem debebat erui sententia. Nam, si sine his artibus orandi scientia non potest esse perfecta, ne quæri quidem potest, an sint huic operi necessariæ. Neque est, quod §. 11, « ac sine... « eloquentia » huc trahas. Illa nova est sententia, et differt « eloquen- « tia » ab « orandi scientia. » Si quid morer in toto hoc loco, illud sit: *quia et ipsæ artes sunt,* de quo egi in nota præced. — R. 1, 2, 3 et Camp., *perfecti sine orandi.* Ed.

1. *In data.* Ita Guelf. nec est quod *in* abjiciamus cum aliquot Codd. ut Turic. (qui et *ducta* cum Alm.) et edd. Etiam Euclides ait ἐπὶ τῆς δεθείσης... ἰσόπλευρον. *Data* autem non abest a Goth., ut male Gesnerum intellexit Harles. —R. 1, Camp., *ducta.* R. 2, *data.* Ed.

2. *Qui citharæ sonos, etc.* Jan. Gebhard. Crepund., l. II, c. 3, p. 63, ex MS. Palat. reponit *qui citharæ sonos nom. et spat. defixerit. Defigere*, figendo distribuere, et non tam διαστίζειν, quam certis ὑποδιαστολαῖς et ἀφορισμοῖς figere. Vide Nostrum, l. V, c. 10: *nam ut cantus vocis, etc.* Edit. Hack. — *Sonos nominibus... spatiis.* Nomina sunt ὑπάτη, παρυπάτη, μέση, νήτη, etc. *Spatia*, varie intercipiendo monochordo existunt et varios reddunt sonos. Rem musicam veterum tirones adumbratam legant apud Bartholomæum in Anacharside, tom. III, c. 27.

3. *Geometren.* Ita Guelf. recte, ut et Capp. et Gesn. et pleræque vett. edd. Burm. *Geometrem* male, qui et in Juvenalis versu III, 76, *geometer* scribi vult, contra metrum. Habet tamen *Geometrem* Goth. (tac. Gesn.) et aliquot edd. ut Aldus et recentiores. — Habent quoque *geometrem*, RR. 1, 2, et Camp. *Ed.*

4. *Audiverint.* Guelf. *audiverunt,* cum aliquot Codd. et plurimis edd. vett. male, quum sequatur *intelligant,* quod nemo sollicitat. — R. 1, 2, *audiverunt.*

5. *Quibus.* Solutio est opinionum, quibus opponit sentent. Cic. Turn.

respondeo, quod et M [1]. Cicero scripto ad Brutum [2] libro frequentius testatur, non eum [3] a nobis institui oratorem, qui sit, aut fuerit; sed imaginem quamdam concepisse nos animo perfecti illius, ex nulla parte cessantis. Nam et sapientem formantes eum, qui sit futurus consummatus undique, et, ut dicunt, mortalis quidam deus, non modo cognitione cælestium vel mortalium putant instruendum [4]; sed per quædam parva sane, si ipsa demum æstimes, ducunt, sicut exquisitas interim ambiguitates; non quia *Ceratinæ* aut *Crocodilinæ* [5] possint facere sapientem [6], sed quia illum ne in minimis

1. *Quod et M.* Guelf. *quo M.* Malim prope *etiam* pro *et M.*, neque enim solet prænomen in *Cicerone* usurpare Qu.; quum *Tullium* nominat, sæpe addit. Vide XI, 3, 8, ubi eamdem fortasse tentes mutationem. — Vide quoque notas ad III, 8, 42, et III, 11, 18, ubi pro *etiam Cic.* Turic. habet *et Cic.*

2. *Ad Brutum.* Talia *in Oratore* (eum enim librum intelligit Qu.) sunt hæc: c. 1, « talem informabo, « qualis fortasse nemo fuerit. » c. 29, « Nemo is, inquies, unquam « fuit. Ne fuerit. » Simili ratione Noster I, Procem. 18, « qualis adhuc fortasse nemo fuerit. »

3. *Non eum.* Guelf. *non enim*, cum Bern. Voss. 1, 3, Jenson. Locat. Venet. Rusc. quod placet Gesnero. Tum sic est interpungendum: *testatur; non enim*, etc. Inest tamen aliquid scabri.

4. *Instruendum.* Sic Guelf. Turic. Joann. Bal. Voss. 1, 3, et edd. Sich. et Obr. it. marg. Basil. Cæteri *instituendum* ut et Gesn. — Nostri quoque habent *instituendum*. Ed.

5. *Ceratinæ... Crocodilinæ.* Κερατίνη inter captiosas Megaricorum quæstiunculas recenset Diogenes Laertius II, 208. *Crocodilinæ* nomen ipsum quidem non invenio, nisi quod *Crocodiliten* appellat Græcus Aphthonii enarrator, res frequentata apud scriptores, quam vel lexica enarrant. Vide inprimis Menagium ad l. c. Diogenis. — *Ceratinæ.* Sic arbitror appellatam a materia ipsa, qua uterentur verborum: sicut est ap. Senecam, lib. V, epist. ad Lucilium: *Sederem*, inquit, *otiosus et ejusmodi quæstiunculas ponens: Quod non perdidisti habes: cornua non perdidisti; cornua ergo habes.* Cerata autem græce dici cornua quis nescit? Angel. Polit. — Exemplum autem Crocodilinæ captionis affert Lucian. ἐν βίων πράσει. Crocodilus quum pollicitus esset mulieri filium se redditurum, si illa verum dixisset; ait: *Non reddes.* Ed.

6. *Sapientem, sed quia illum ne.... falli.* Sext. Emp., p. Fabr. 378, (ὁ σοφὸς) ἐπιστήμην εἶχεν ἀληθῶν καὶ οὔποτε ψεύδεται. Stoicorum autem inprimis iste est sapiens.

6 quidem oporteat falli. Similiter oratorem, qui debet esse sapiens, non geometres faciet, aut musicus, quæque his alia subjungam; sed hæ quoque artes, ut sit consummatus, juvabunt. Nisi forte antidotum [1] quidem, atque alia, quæ morbis [2] aut vulneribus medentur, ex multis, atque interim contrariis quoque inter se effectibus, componi videmus, quorum ex diversis [3] fit illa mixtura una, quæ nulli earum [4] similis est, quibus constat, sed
7 proprias vires ex omnibus sumit; et muta animalia [5] mellis illum inimitabilem [6] humanæ rationi saporem,

1. *Antidotum*. Guelf. *Antidotus* cum Alm. 'Quos hi sequebantur, græce videntur dedisse ἀντιδότους et est sane apud Græcos fere femininum (ἡ ἀντίδοτος) quod itidem Latinis etiam frequentius neutro. Et potest vel hic intelligi femininum. — *Antidotus* quoque ed. Campana habet. ED. — *Antidotum*. Notum est, quam multis variisque herbis vel hodie componi dicatur theriaca.

2. *Quæ morbis*. Guelf. et Turic. *q. oculis;* cum omnibus fere Codd. nisi quod tacentur Alm. Voss. 1, 2, 3, et Bern. Unde sit recepta, equidem non dicam. Aldus quidem videtur primus dedisse. Codd. auctoribus factis, nemo non arripiat *morbis*, quum « *vulnera* » protinus ita subjuncta « *oculis* » magnopere offendant legentem. Nunc quomodo tam constanter Codd. potuerint tueri errorem, si est error, vix aliquis comminiscatur. Malui tamen retinere expeditam edd. scripturam. Quamquam *oculorum* collyria varie composita multa vel Celsus memorat lib. IV, c. 6. —*Morbis, oculis* habet nostrorum Codd. pars maxima.

3. *Diversis*. Guelf. *diversa* cum Voss. 1, 3.

4. *Nulli earum*. Quo respiciat *earum*, non facile dixeris. Equidem mihi persuadeo, modo inter *effectibus* et *componi* excidisse *herbis*, aut simile quid, quum male putaret librarius, pendere ablativum *effectibus* a præpositione *ex* ante *multis :* ἡ ἀντίδοτος, inquit Alexander Aphrodisiensis, ἐκ πλείστων βοτανῶν σύγκειται, p. 268, ed. Aristotelis Sylburg., vol. 5. Deinde pro *quorum* scribatur *quarum* necesse est. Sine hac vel alia mentione locum expediri posse equidem non credo; neque tamen ullus Codex adjuvat, quum ne in *earum* quidem sit varietas, pro quo facile exspectare poteras *eorum*.

5. *Et muta animalia*. Quum animalia cætera homine deteriora ostenduntur, solent appellari *muta* a scriptoribus, qua voce, præter loquelæ defectum, etiam rationis, significatur. Vide II, 16, 16, ubi itidem mellificium « nobis inimitabile » vocat « opus. » Etiam Declamm. Qu., p. 263: « Hoc (apum « opus) nostra ratio... imitari non « potuit. »

6. *Inimitabilem*. Guelf. īmirabilem, ut videatur voluisse *im-*

vario florum ac succorum genere perficiunt. Nos mirabimur[1], si oratio, qua nihil præstantius homini dedit providentia, pluribus artibus eget; quæ, etiam quum se non ostendunt in dicendo, nec proferunt, vim tamen occultam suggerunt, et tacitæ[2] quoque sentiuntur.
« Fuit aliquis sine his disertus » : at ego oratorem volo. 8
« Non multum adjiciunt » ; sed utique[3] non erit totum, cui vel parva deerunt; et optimum quidem hoc esse conveniet[4], cujus etiamsi in arduo spes est, nos tamen præcipiamus omnia, ut saltem plura fiant. Sed cur deficiat animus? Natura enim perfectum oratorem esse non prohibet, turpiterque desperatur, quidquid fieri
potest. Atque ego vel judicio veterum poteram[5] esse 9

mirabilem, nisi est merus error.

1. *Nos mirabimur. Nos* voce pleniore est sonandum, et tota periodus, a *Nisi forte* inde, pronunciatione adjuvanda. Male enim Badius *quum* volebat inseri inter *forte* et *antidotum*. Clarius Græce dixeris : τὰς μὲν ἀντιδότους... ὁρῶμεν... ἡμεῖς δὲ θαυμάσομεν... Μὲν expressit Quint. *quidem* dicendo, δὲ Latinus sermo parum habebat, quo modo redderet h. l. Opponuntur autem medicamina et mel, orationi.

2. *Tacitæ.* Gesn. cum plurimis *tacite*. Codd. quidem in talibus nulla auctoritas, quum *e* frequentissime præferant pro *æ*. Cod. Alm. tamen et Ald. Badiusque it. Basil. mecum faciunt. Quod *tacite sentitur* id cum sentientis silentio sentitur; cujus quidem sententiæ equidem sensum hic nullum video; contra quod *tacitum sentitur*, id sentitur etsi vocem non mittens. Apte autem dicentur *tacere* eæ artes, quæ *« se non ostendunt, nec proferunt. »* Etiam Francius, non magnus cæteroquin auctor, hanc scripturam commendat.

3. *Utique.* Guelf. *æque* et sic fere receptum ut a Gesn. Habeo tamen auctores Goth. Turic. Alm. Bodl. et sat multas edd. vett. neque vidi, quare diutius textu prohiberem scripturam longe aptiorem, et VV. DD., etiam Gesnero, probatam. Simili plane significatu IV Procem. 4 : « si non meo casu... at illorum « certe, quos *utique* immeritos... « damnavit » ; ne forte credat quis *utique* nihil aliud nisi *præsertim*, cui hic nullus locus. *Æque* qui defendat, intelligat hæc : *æque*.... « quam cui magna. » Sed itane licet integram sententiam intelligendam relinquere? — *Utique*, ed. Camp. *Utique æque*, R. 2. *Æque*, R. 1, 3, 4, et CAP. *Ed.*

4. *Conveniet.* Constabit, in confesso erit, optimum quidem hoc esse, cui nihil deerit. ROLL.

5. *Veterum poteram*. Guelf. *veterum poetarum poteram*, solus quantum video. Poterat blandiri scrip-

contentus. Nam quis ignorat musicen, ut de hac primum loquar, tantum jam illis antiquis temporibus non studii modo, verum etiam venerationis habuisse, ut iidem musici et vates et sapientes judicarentur (mittam alios) *Orpheus* et *Linus* [1], quorum utrumque diis genitum, alterum vero, quod rudes quoque atque agrestes animos admiratione mulceret, non feras modo, sed saxa etiam silvasque duxisse, posteritatis memoriæ traditum est [2]. Et Timagenes [3] auctor est, omnium in litteris studiorum antiquissimam musicen extitisse: et testimonio sunt clarissimi poetæ, apud quos [4] inter

tura: cur enim exciderit *poetarum* facilius intelligas, quam unde irrepserit. Obstat tamen sententia; nam hoc, quod sequitur, non ex *poetarum* locis repetit, sed ex pervulgata opinione.

1. *Iidem.... Orpheus et Linus.* Subjectum sententiæ sunt *Orpheus* et *Linus*, prædicatum *musici et vates et sapientes.* Aliter structuram non expedias. *Orpheum* et *Linum* similiter jungit Virgilius, Ecl. IV, 55-57; et scriptor Dialogi de causis corruptæ eloquentiæ, c. 12.

2. *Traditum est. Et Timagenes.* Guelf. *trad. est. Itaque imagines auctores sunt. Et Timagenes.* Alienissimum emblema veræ scripturæ locum occupavit in Cod. Palatino membr., ut refert Gebhard. quem oportebat tam præposteræ lectioni non favere. Turic. *trad. est, Itaque et imagines autores sunt, omn.* Baliol. et Alm. conjunctioni *et* antevertunt *itaque*, cæterum relinquentes receptam. Hoc *itaque* unde solum se insinuaverit, non est dictu facile. Ipsum, quod inseritur ortum puto ex interpretamento marginali ejus, qui male in textu legeret *et imagines auctores* pro *et Timagenes auctor est*, quod proclive erat in minus noto nomine. Vide de glossemm. notam ad I, 7, 28, *quia tam... sacris apparet.*

3. *Timagenes.* Fuit hic amicus Asinii Pollionis, Nostro etiam infra commemoratus X, 1, 75, ob libertatem sermonum Cæsari Augusto invisus, clarus autem historiis scribendis, de quo est consulendus L. Seneca, de Ira, l. III, c. 23, et M. Seneca, Controv. 34, p. Bip. 363. Multa de eo collegit Vossius de Historr. Græcc., l. I, c. 24.

4. *Apud quos... canebantur.* Equidem in hoc loco, quem eodem modo dant omnes libri, magnopere hæreo, quum præteriti temporis in *canebantur* probabilem rationem reddere plane non possim. Nimirum præsenti unice erat opus, neque tamen ullus Codex ostendit: *cantantur.* Phemius autem et Demodocus et Iopas nonne etiamnum canunt in Homeri et Virgilii operibus? *Apud quos*, si quis ita interpretetur, ut significet: *quibus auctoribus, narrantibus*, vereor ut consentientem habeat usum loquendi.

regalia convivia laudes heroum ac deorum ad citharam canebantur. Iopas vero ille Virgilii [1] nonne canit,

....Errantem Lunam [2], Solisque labores? etc.

Quibus certe palam confirmat auctor eminentissimus, musicen cum divinarum etiam rerum cognitione esse
conjunctam. Quod si datur, erit etiam oratori necessa- 11
ria, siquidem, ut diximus [3], hæc quoque pars, quæ, ab oratoribus relicta, a philosophis est occupata, nostri operis fuit, ac sine omnium talium scientia non potest
esse perfecta eloquentia. Atque claros nomine sapien- 12
tiæ viros, nemo dubitaverit studiosos musices fuisse; quum Pythagoras, atque eum secuti, acceptam sine dubio antiquitus opinionem, vulgaverint, mundum ipsum ejus ratione esse compositum; quam postea sit lyra imitata [4]. Nec illa modo contenti dissimilium concordia, quam vocant ἁρμονίαν, sonum quoque his motibus de-
derunt. Nam Plato, cum in aliis quibusdam, tum præ- 13
cipue in Timæo [5], ne intelligi quidem, nisi ab iis, qui

1. *Virgilii.* Æneid. lib. I, v. 746.

2. *Canit errantem Lunam.* Hoc fecit Virgil. ad imitationem Homeri, apud quem in convivio Alcinoï inducitur *Phemius musicus* eodem modo cantans. Turn.

3. *Ut diximus.* Procem. 14.

4. *Quam postea sit lyra imitata.* Circuli septem planetarum *symphoniam* quamdam efficiunt, quam postea est imitatus Mercurius in constructione lyræ, cui septem chordas dedit: tametsi postea chordarum numerus est auctus. Turn.

5. *In Timæo.* Intelligit locum, ubi Deus in condenda mundi anima rationem musicorum fere intervallorum secutus fingitur; editio Steph., vol. III, p. 35, 36; Bip., vol. IX, p. 313, 14; in Ciceronis Versione, vol. Ern. IV, part. 2, p. 9, 111. Musicæ scientiam hoc ipso loco prodidisse Platonem, narrat Plutarchus de Musica, p. 1138, 39, qui et ipse ψυχογονίαν illam Platonicam meris musices rationibus explicat, p. 1012 seqq. Musicam præterea in Timæo tangit, p. Bip. 339; Steph. 47; et p. B. 381, Steph. 67. Copiose eamdem tractat Plato in Rep., l. III, p. Bip. 285-296; Steph., vol. II, p. 398-403; it. Phileb. Bip. vol. IV, p. 221; St. II, 17. Cæterum propter obscuritatem in proverbium abierunt Platonis in Timæo numeri. Cic. ad Att. VII, 13, ubi pro *numero* MSS. *Timæo*; et de Finib. II, 5.

hanc quoque partem disciplinæ diligenter perceperint, potest. Quid de philosophis loquor, quorum fons ipse
14 Socrates[1] jam senex institui lyra non erubescebat? Duces maximos[2] et fidibus et tibiis cecinisse traditum, et exercitus Lacedæmoniorum[3] musicis accensos modis. Quid autem aliud in nostris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus quanto est[4] vehementior[5],
15 tantum Romana in bellis gloria cæteris præstat. Non igitur frustra Plato[6] civili viro, quem πολιτικὸν vocant[7],

1. *Fons... Socrates.* Eodem modo Cicero de Orat. I, 10: « Philosophorum greges, ...ab illo *fonte* « et capite Socrate. » Rem, præter alios, narrat Diog. Laert. II, 32: καὶ λυρίζειν ἐμάνθανεν ἤδη γηραιός (ex eleganti conjectura Menagii) μηδὲν λέγων ἄτοπον εἶναι, ἅ τις μὴ οἶδεν ἐκμανθάνειν. Paulo facetius, cum aliis, Suidas: ὀψιμαθὴς μᾶλλον ἢ ἀμαθής. Cato ille Ciceronianus (de Sen., c. 8) et ipse ait se audisse, Socratem senem fidibus didicisse. Magister quidem Socratis fuit Connus, non Lamprus, ut erudite disputat magnus Lessingius, *Leben des Sophocles*, p. 37 seqq.

2. *Duces maximos.* Velut Epaminondam, de quo hoc memorat Nepos aliquoties, et Alcibiadem apud Platonem, Alcib. 1, p. Biest. 107. Athenæus, p. 184, multos recenset claros viros, qui tibiis et fidibus calluerint. De Alcibiade repudiante tibiarum cantum, quo ipso, quantopere in usu fuerit, apparet, nota historia ap. Plutarch., p. 192. D. E.

3. *Exercitus Laced.* Xenoph. de Rep. Laced., p. Leuncl. 689, R. ὅταν... ὁρώντων ἤδη τῶν πολεμίων χίμαιρα σφαγιάζηται, αὐλεῖν τε πάντας τοὺς παρόντας αὐλητὰς νόμος, καὶ μηδένα Λακεδαιμονίων ἀστεφάνωτον εἶναι. Thuc. 5, 70: Λακεδαιμόνιοι... βραδέως (χωροῦντες) καὶ ὑπὸ αὐλητῶν πολλῶν νόμῳ ἐγκαθεστώτων· οὐ τοῦ θείου χάριν, ἀλλ' ἵνα ὁμαλῶς μετὰ ῥυθμοῦ βαίνοντες προέλθοιεν, καὶ μὴ διασπασθείη αὐτοῖς ἡ τάξις. It. Luc. de Saltat. Bip. vol. V, p. 130.

4. *Quanto... tantum.* Ita Guelf. nisi quod ante *tant.* inserit *non*, per errorem. A Gryphio inde dant fere *quanto... tanto*, ut et Gesn.; quum vett. mecum faciant, quo accedunt multi Codd. Goth. et Venet. *quantum... tantum.* Solent in iis *quanto*, *quantum*; *tanto*, *tantum*; *multo*, *multum*; fluctuare Codd. ut ad IX, 2, 68, et X, 1, 86, etiam Goth. et Guelf. Sed nostram loci hujus constitutionem defendit geminus Livii locus VI, 38, 5, « quum... *quanto*... potentior erat, « *tantum* vinceretur. » Vide Drakenb. ad V, 10, 5. Mecum et Obr. — Codd. RR. 2, 3, 4, et Camp., *tantum*. Ed.

5. *Vehementior* illis tibiarum, aliisque sonis.

6. *Plato*, l. II de Legibus, inprimis præscribit, ut *juvenes musica erudiantur*, quæ animorum motus temperet, et ad virtutis studium accendat. Turn.

7. *Quem... vocant.* Nempe Græci

necessariam musicen credidit. Et ejus sectæ[1], quæ aliis severissima, aliis asperrima videtur, principes in hac fuere sententia, ut existimarent, sapientum aliquos nonnullam operam his studiis accommodaturos. Et Lycurgus[2], durissimarum Lacedæmoniis legum auctor, musices disciplinam probavit. Atque eam natura ipsa 16
videtur ad tolerandos facilius labores velut muneri nobis dedisse; siquidem et remigem[3] cantus hortatur; nec solum in iis operibus, in quibus plurium conatus, præeunte aliqua jucunda voce, conspirat; sed etiam singulorum fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur. Laudem adhuc dicere artis pulcherrimæ videor, 17
nondum tamen eam oratori conjungere. Transeamus igitur id quoque, quod grammatice quondam ac musice[4] junctæ fuerunt: siquidem Archytas atque Aristoxenus[5] etiam subjectam grammaticen musicæ puta-

Sic Cic. de Finib. V, 23, « civile ac « populare, quod Græci πολιτικὸν « vocant. »

1. *Ejus sectæ.* Stoicos plane intelligit, quorum diserta in hanc sententiam loca VV. DD. non invenerunt. Chrysippus in plurimis iis, qui interciderunt, libris ejusmodi quid profecto tradidit. Vide §. 32.

2. *Et Lyc.* Guelf. *Et* omittit, cum pluribus Codd. et vett. edd. male. — Similiter nostri R. 2, 3, 4. Ed. — *Lycurgus... probavit.* Ὁ γὰρ Λυκοῦργος παρέζευξε τῇ κατὰ πόλεμον ἀσκήσει τὴν φιλομουσίαν, ὅπως τὸ ἄγαν πολεμικὸν τῷ ἐμμελεῖ κερασθὲν συμφωνίαν καὶ ἁρμονίαν ἔχῃ. Plutarch. Laconic. Instit., p. 238. B. Multum et ab hac parte detrahit Lacedæmoniorum famæ Pavius, *Recherches sur les Grecs*, vol. II, pag. 331, 32, partim vere, partim cupide.

3. *Siquidem et remigem, etc.* Nam *celeusma canebatur remigibus* vel per *assam vocem*, id est, humanam, vel per pueros *symphoniacos.* Hoc etiam quidam referunt ad classicum, cujus usus erat in navibus, ad remiges adhortandos in ναυμαχίᾳ. Turn.

4. *Grammatice... ac musice.* Magis originem vocis sequebantur veteres, quum μουσικὴν appellabant quidquid menti erudiendæ inserviret, sicut corporis exercendi ars vocabatur γυμναστική. Sæpe tamen tria instituendæ juventutis memorantur genera, velut a Xenophonte de Laced. republ., p. Leuncl. 676, D. πέμπουσιν εἰς διδασκάλων, μαθησομένους καὶ γράμματα, καὶ μουσικὴν, καὶ τὰ ἐν παλαίστρᾳ.

5. *Archytas... Aristoxenus.* Alte-

verunt; et, eosdem utriusque rei præceptores fuisse, quum Sophron ostendit, mimorum quidem scriptor, sed quem Plato [1] adeo probavit, ut suppositos capiti libros
18 ejus, quum moreretur, habuisse tradatur [2]; tum Eupolis, apud quem Prodamus et musicen et litteras docet; et Maricas [3], qui est Hyperbolus, *nihil se ex musicis*

rius omnia interciderunt scripta, alterius nonnisi tres harmonicorum elementorum libri sunt superstites. Archytæ, viri reipublicæ administrandæ pariter ac philosophiæ laude clari, memoratur a veteribus liber, inscriptus *ἁρμονικὸν*, ubi fortasse hoc legebatur. Aristoxenus in ipso operis servati initio: *τῆς περὶ μέλους*, ait, *ἐπιστήμης πολυμεροῦς οὔσης κ. τ. λ.* quæ narrat Meibomius in quibusdam excerptis musicis sic immutata legi: *τῆς μουσικῆς ἐπιστήμης κ. τ. λ.* ut possit videri vel hoc ipso latum musices ambitum, quo et grammatica contineretur, demonstrasse. Paulo infra, p. 2, ipse commemorat *τὰ ἔμπροσθεν*, quod de libris, *περὶ Μουσικῆς*, interpretatur Meibomius, in quibus omnem musices materiam exposuisse Aristoxenus est putandus, et ea quoque docuisse, quæ hic memorat Qu. Suspicatur tamen Jacobus Morellius, qui nuper (1785) ex bibliotheca D. Marci Veneta primus edidit *Aristoxeni Rhythmicorum elementorum fragmenta*, hujus potissimum operis esse locum, quo respiciat Qu.

1. *Plato... habuisse tradatur.* Menagius ad Diogenem Laert., l. III, seg. 18, plurimos affert scriptores idem narrantes. De Sophrone, qui egerint, multos recenset Fabricius, ab Harlete auctus, vol. II, p. 493 seq. Mirum, ni Quintilianus h. l. *probarit* scripsit potius quam *probavit*. Sed hoc est in omnibus libris.

2. *Tradatur.* Ita Goth. cum socio fere indivulso Voss. 2 et plerisque vett. edd. Cæteri quidem Codd. videntur dare *credatur*, quod et Guelf. præfert. Sic fere edd. recentiores, ut Gesn. Facillimus error librariorum. Vide Duk. ad Liv. X, 5, 14. Mihi quidem *credatur* nonnisi contortam interpretationem videtur admittere. Val. Max. VIII, 7, in eadem historia *fertur*, non *creditur*. — *Tradatur.* Ita legunt R. 1, 2, 5. At R. 3, 4, Camp., Cap. et ed. Hack., *credatur*. Ed.

3. *Prodamus... Maricas. Prodamus* an appellata fuerit ipsa comœdia, quæ est Meursii opinio, dubitari potest; persona fortasse fuit alius dramatis. *Maricam* autem ipsum comœdiæ Eupolidis nomen fuisse constat inter scriptores. Meminit ejus Aristophanes Nub. vers. 553, qui et ipse significat, in Hyperbolum, pessimum demagogum, scriptam esse fabulam. Hyperboli, cujus in nequitia rei publicæ administrandæ decessor fuerat Cleon, « improbitatem veteres Atticorum « comœdiæ notaverunt » ut ait Cicero Brut., c. 62. Loca Aristophanis, ipsa plurima, exhibet Index Brunkii. Etiam Thucydides Hyperbolum vocat, lib. VIII, c. 73: *μοχθηρὸν ἄνθρωπον, ὠστρακισμένον... διὰ πονηρίαν καὶ αἰσχύνην τῆς πόλεως*, et Lucianus ipsum et Cleonem, tam-

scire, nisi litteras, confitetur. Aristophanes quoque non uno libro [1] sic institui pueros antiquitus solitos esse demonstrat: et apud Menandrum, in *Hypobolimæo* [2], senex, reposcenti [3] filium patri velut rationem impendiorum, quæ in educationem contulerit [4], opponens [5], psal-

quam improbissimorum hominum exempla, ad partes vocat. Timon. Bip., vol. I, p. 100, ubi vide Hemsterhusium.

1. *Aristophanes... libro*. Rectissime Gesnerus hæret in voce *libro*. Quin enim de comico agatur Aristophane, dubitari nequit. De fabularum scriptore autem quis *libros* usurpat? Consentiunt in receptam omnes et Codd. et edd. Sed ego Gesneri conjecturam *loco*, verissimam puto: ut et Gedoynus reddidit: « *En plus d'un endroit.* » Similis error est ad II, 21, 13, Cod. Voss. 3, pro *primo libro* vicissim dantis *primo loco;* it. III, 6, 59. Jam ubi hoc demonstret Aristophanes, insignis est locus Equitt., v. 188, 89: *οὐδὲ μουσικὴν ἐπίσταμαι Πλὴν γραμμάτων*. Vides ipsa ea, quæ ex Eupolidis Marica modo afferebat Noster, verba. An immemor erat Qu., ubi hæc legisset? Non puto: sed Aristophanis scrinia compilavit Eupolis, si verum est crimen ab illo in hunc conjectum Nubb., v. 553, 54: Εὔπολις... τὸν Μαρικᾶν... *παρείλκυσεν Ἐκστρέψας τοὺς ἡμετέρους Ἱππέας κακὸς κακῶς*. Ut Cleonem in Equitt. Aristoph., sic in Marica Eupolis Hyperbolum sugillavit dicta illius furatus; nisi quod vicissim criminatur Eupolis apud Scholiast. Arist. Nub. 552. Cæterum eodem Aristophanis loco, v. 193, *τῷ μουσικῷ ἀνδρὶ* opponitur *ὁ ἀμαθής*. Et Rann. 728, 29, *καλοί τε κἀγαθοὶ* sunt *οἱ τραφέντες ἐν παλαίστραις καὶ χοροῖς καὶ μουσικῇ*.

2. *Menandr. in Hypobolimæo*. Inscripta erat eadem fabula *ἄγροικος*, et sunt ejus nonnisi pauca fragmenta a scriptoribus servata, quæ ingeniose, præter alios tractat Toupius in Emendatt. ad Suid., p. (ed. Lips.) 335 seq., et Epist. crit., p. 31 seq. Duplicis autem tituli rationem probabilem sic reddi posse opinor, si is, qui in nobiliorem gentem parentum fraude est suppositus, mira rusticitate ortum suum prodat, cujus argumenti sunt Franco-Gallorum comœdiæ. — *Hypobolimæo.* Ita Menandri comœdia inscribitur ab argumento: nam pater filium qui alteri suppositus fuerat repetit. TURN.

3. *Senex, reposc.* Guelf. inserit *qui*, cum Turic. et plerisque Codd. et vett. edd. Displicet hæc ratio, ubi *senex* hic Menandricus *demonstrat*, etc. Et videntur aliquot Codd., qui non memorantur, receptæ vindices esse.

4. *Contulerit.* Ita Guelf. Alm. Voss. 3, et Obr. Cæteri, ut Gesn., *contulerat.* — R. 1, 3, 4, *contulerit.* R. 2, CAMP. et CAP., *contulerat.* ED.

5. *Opponens.* Multi hoc dant Codd. Adsunt tamen Turic. Alm. Bodl. et sat multæ edd. vett. ut Andrean. Ald. ostendentes *exponens*, quod facilius intelligas: nisi quod *opponens* interpretari possis: *vicissim exponens*, pro ista repetitione.

19 tis se et geometris multa dicit dedisse. Unde etiam ille mos, ut in conviviis post cœnam circumferretur lyra; cujus quum se imperitum Themistocles confessus esset, ut 20 verbis Ciceronis[1] utar, *habitus est indoctior*. Sed veterum quoque Romanorum epulis fides ac tibias adhibere moris fuit: versus quoque Saliorum habent carmen[2]: quæ quum omnia sint a Numa rege instituta, faciunt manifestum, ne illis quidem, qui rudes ac bellicosi videntur, curam musices, quantam illa recipiebat ætas, 21 defuisse. Denique in proverbium usque Græcorum[3] celebratum est, *Indoctos a Musis atque a Gratiis*[4] *abesse*. 22 Verum quid[5] ex ea proprie petat futurus orator, dis-

1. *Ciceronis*. Tuscul. Disputatt. I, 2: vide de more canendi in conviviis eumd. lib. IV, 2.

2. *Habent carmen*. Suspiceris hic *carmen* significare modos musicos, nisi forte quidquid metro constrictum esset, fidium et tibiarum concentui destinatum putavit Quint. *Carmen* autem, sive metrum, quod haberent versus Saliorum, erat vetus illud Saturnium, solum usurpatum Romanis, antequam heroo versu eos donasset Ennius. Versum Saturnium constare dimetro iambico catalectico, et ithyphallico, seu tribus trochæis, ingeniose docet larga exemplorum copia Hermannus de metris, p. 403 seqq., qui tamen idem ejus metri summam et plane horridam licentiam ostendit. At vide §. 32: « suum quod« dam *carmen* » quo fit item verisimile, *carmen* dici pro *modis musicis*.

3. *Proverbium... Græcorum*. Quale hoc proverbium esset, apud parœmiographos aliosque scriptores diserte traditum non inveni. Zenobius quidem et Diogenianus inter proverbia recensent: *Λειβηθρίων ἀμουσότεροι*, sed hoc rem non conficit, neque tot alia scriptorum loca, ubi Musarum et Gratiarum consortium hominibus doctis tribuitur. Camerarius unde sua haberet neque ipse dixit, neque alii quæsiverunt, et potest videri de suo commentus ea. Scribit autem hæc: « Ἄμουσοι enim dicebantur *καὶ χα« ρίτων δίχα* » quibus mox, velut indignabundus, subjicit « ἢ οὐκ οἶδ' « ὅ, τι. » Postrema Gesnerus male accepit pro parte proverbii. Appositissimum ad Quintiliani sententiam est Plutarcheum illud, quod refert Erasmus, in vita Romuli, p. 26, B. de Sextio Sylla Carthaginiensi *οὔτε μουσῶν οὔτε χαρίτων ἐπιδεὴς ἀνήρ*. Sed poterat sic loqui etiam, qui proverbium tale ob oculos non haberet. Fortasse Qu. nonnisi de vocabulis istis tritissimis Græci sermonis *ἄχαρις, ἄμουσος*, cogitavit.

4. *A Gratiis*. R. Cod. 1 et edit. Camp., *a Græcis*: quæ lectio non absona videtur. Ed.

5. *Verum quid*, *etc*. Hactenus

seramus. Numeros *musice* duplices habet, in *vocibus*, et in *corpore:* utriusque enim rei aptus quidam modus desideratur. *Vocis rationem* Aristoxenus musicus dividit in ῥυθμὸν et μέλος ἔμμετρον [1]; quorum alterum *modulatione*, *canore* alterum [2] ac *sonis* constat. Num igitur non hæc omnia [3] oratori necessaria? quorum unum ad gestum, alterum ad collocationem verborum, tertium ad flexus vocis, qui sunt in agendo quoque plurimi, pertinet.
23 Nisi forte in carminibus tantum [4] et in canticis exigitur structura quædam et inoffensa copulatio vocum, in agendo supervacua est; aut non compositio et sonus [5] in oratione quoque varie, pro rerum modo, adhibetur,
24 sicut in musice. Namque et voce et modulatione grandia elate, jucunda dulciter, moderata leniter canit [6];

longiusculum parergon de musices laudibus. Sed venia danda Fabio, qui forte studio musices vehementer deditus, in ea laudanda paulo inconsultius amori suo indulsit. Roll.

1. *Aristoxenus... ἔμμετρον*. Non est iste locus inter reliquias Aristoxeni. Quod autem adjectivum ἔμμετρον addidit voci μέλος (si addidit, abest enim ab Alm. Bodl. Turic.), id poeseos fortasse causa fecit, cui plerumque inservit vox. Est etiam talis apud Aristiden Quintilianum (p. Meib. 2, vol. 2) divisio: περὶ μὲν γὰρ μελῳδίαν ἁπλῶς ἡ ποιὰ φωνή· περὶ δὲ ῥυθμὸν ἡ ταύτης κίνησις· περὶ δὲ τὴν λέξιν τὸ μέτρον.

2. *Canore alterum*. Sic verba collocant Goth. et Jens. (tac. Gesn.) cum plerisque vett. edd., et concinnior videtur ratio, quum præsertim mox *alterum* denuo in fronte compareat. Gesn. et recc.: *alterum canore*.

3. *Hæc omnia*. *Omnia* dicuntur, quas adhuc tetigit, musices partes, quæ sunt tres: rhythmus in corpore, *qui pertinet ad gestum*, rhythmus in vocibus (*ad collocationem verborum*), melos (*ad flexus vocis*).

4. *Nisi forte in carminibus tantum*, etc. Observa semper hic, sive de musica, sive de eloquentia agatur, accurate distingui duo membra, in qua vocis rationem Aristoxenus dividit: quorum alterum modulatione, canore alterum ac sonis constat. *Structura quædam, et inoffensa copulatio vocum... compositio et sonus... et voce et modulatione... aliaque et collocationis et vocis modulatione*. Roll.

5. *Compositio et sonus*. Fateor me hærere in vocabulo *compositio*. Quid enim differt hæc ab illa, quam modo tetigerat, *copulatione?* Etiamsi abesset *compositio*, ferri posset et ante *sonus*.

6. *Canit*. *Musice* intelligitur, quæ *canat*, ne quis forte jam hæc ad

totaque arte consentit cum eorum, quæ dicuntur, af-
25 fectibus. Atqui in orando quoque intentio vocis, remissio, flexus, pertinet ad movendos audientium affectus: aliaque et collocationis, et vocis, ut eodem utar [1] verbo, modulatione [2] concitationem judicum, alia misericordiam petimus; quum etiam organis, quibus sermo exprimi non potest, affici animos in diversum habitum
26 sentiamus. Corporis quoque decens et aptus motus [3], qui dicitur εὐρυθμία, est [4] necessarius, nec aliunde peti potest; in quo pars actionis non minima consistit: qua
27 de re sepositus nobis est locus [5]. Age, si habebit inprimis curam vocis orator, quid tam musices proprium? Sed ne hæc quidem [6] præsumenda pars est: ut uno interim contenti simus exemplo C. Gracchi, præcipui suorum temporum oratoris, cui concionanti consistens post eum musicus, fistula, quam τονάριον [7] vocant,

orationem trahat, quod etiam vetat *Atqui*, protinus sequens. *Quæ dicuntur* sunt poetæ verba, ἡ λέξις, qui accinit musice.

1. *Ut eodem utar.* Utrius verbi iteratum usum excuset, *vocis* an *modulationis*, non certo dicas. Puto tamen *modulationis*, quam modo *voci* opponebat (*et* voce *et* modul.) nunc ipsi quoque voci tribuit.

2. *Modulatione.* Modulatio proprie ad collocationem solam pertinet; sed hic voci quoque accommodatur. Roll.

3. *Aptus motus.* Quæ placebat Gesnero Gothani scriptura *modus*, ea jam ab ipso librario correcta fuit in receptam. Neque aliunde ostenditur *modus*.

4. Εὐρ. *est.* Turic. Alm. et Ald. inserunt *et;* eleganter, resp. ad *nec*.

5 *Sepositus... locus.* Lib. XI, c. 3.

6. *Ne hæc quidem.* Quoniam et eam tractaturus est loco modo indicato.

7. Τονάριον. Ita et Guelf. cum Turic. sed Latt. litt. Cangius in Glossario Lat. *Tonarium* libri nomen affert, masc. gen., ubi etiam nostri loci meminit; neque dubium est, quin sit prava scriptura quorumdam libb. τονόριον per ο. Memorat idem in Glossario Græco, voce χειρόργανον, locum MS. Cod. ubi τονάδιον legitur, quod jubet mutari in τονάριον. — *C. Gracchi... τονάριον.* Multis hoc memoratum scriptoribus. Ciceronis locus est de Orat. III, 60, quem repetit Gellius I, 11. Apud Ciceronem quam bene scripserit Ernestus *Erycino* pro *Licinio*, nescio; quum et Plutarchus I, p. 825, B. in ipsa narratione, et Gellius in loco Ciceroniano *Lici-*

modos, quibus deberet intendi, ministrabat. Hæc ei 28 cura[1] inter turbidissimas actiones, vel terrenti optimates, vel jam timenti fuit. Libet propter quosdam imperitiores, etiam *crassiore*, ut vocant, *musa*, dubitationem hujus utilitatis eximere. Nam poetas certe legen- 29 dos oratori futuro concesserint: num igitur hi sine[2] musice? at si quis tam cæcus animi est, ut de aliis dubitet; illos certe, qui[3] carmina ad lyram composuerunt[4]. Hæc diutius forent dicenda, si hoc studium ve-

nium ostendant. Cæterum non erat, quod Plutarchum discrepare diceret Gesnerus a Cicerone, qui et ipse *Licinium* (si ea vera est scriptura) Gracchi facit servum. Græci, qui morem hunc Gracchi memorant, Dio Cassius, p. Reim. 39, et Plutarchus, l. c., et περὶ ἀοργησίας II, p. 456, A, nonnisi ad sedandum, quo abripi solitus fuerit, impetum hoc eum esse commentum narrant, quibus astipulatur Gellius, « quia illa Gracchi vehementia extraneo instinctu indiguisse non « sit existimanda. » Cicero tamen et Valerius Max. VIII, 10, utrique rei adhibitum fistulatorem putant, ut et intenderet sonum et remitteret; neque Quint. aliud quidquam significat, *intendi* enim in genere dicitur pro omni τάσει. Fistulam ipsam talem fuisse narrat Plutarchus: φωνασκικὸν ὄργανον ᾧ τοὺς φθόγγους ἀναβιβάζουσι, et altero loco: συρίγγιον ᾧ τὴν φωνὴν οἱ ἁρμονικοὶ σχολὴν (an σχολῇ pro βραδέως) ἐπ' ἀμφότερα διὰ τῶν τόνων ἄγουσι. Nomen autem, quod usurpat Qu., apud Græcos scriptores non invenias, quum aliud simile ex Heronis *pneumaticis* afferat Turnebus in Adversariis, φθογγάριον.

1. *Hæc ei cura*. Guelf. *Hæc etiam ei cura*, cum aliquot Codd. Saltem post *cura* malis poni *etiam*. — R. 1 et Camp. Guelferbytanam lectionem sequuntur. Ed.

2. *Hi sine*. Guelf. *hiscine*.

3. *Certe qui*. Sic Guelf. Goth. et omnes Codd. et edd. Gesnerus dat *certe concesserit qui*, ex calami, puto, aut typothetæ errore. Nam ipsius nota hoc subaudire jubet, queriturque de obscuritate loci. *Concesserit* inseruerunt post Gesn. etiam Bipont. — *Illos certe, qui, etc.* Subaudiendum aliquid. Fatebitur illos saltem, qui carmina ad lyram composuerunt, sine musice legi non posse. Roll.

4. *At... composuerunt*. Abrupta est oratio, quæque vix potuerit, qualis hic legitur, a Quintiliano proficisci. Si enim, quod structura suadet, post *illos* intelligis *concesserit*, sensus existit alienus, quasi lyricos certe legendos etiam is cogatur agnoscere, qui cæteros poetas ab oratore futuro legi noluerit. Neque enim de eo agitur, legendi sint poetæ, necne; sed musicen sibi junctam habeant, necne. Lenissima fuerit mutatio (neque tamen ipsa satis lenis) si supra pro *hi* scribas *hos*, vide notam sup., hoc sensu: *Num igitur hos sine*

30 lut novum præciperem. Quum vero antiquitus usque a Chirone atque Achille ad nostra tempora apud omnes, qui modo legitimam disciplinam non sint perosi, duraverit, non est committendum [1], ut illa dubia faciam,
31 defensionis sollicitudine. Quamvis autem satis jam ex ipsis, quibus sum modo usus, exemplis, credam esse manifestum, quæ mihi, et quatenus musice placeat; apertius tamen profitendum puto, non hanc a me præcipi, quæ nunc in scenis effeminata, et impudicis modis fracta, non ex parte minima, si quid in nobis virilis roboris manebat, excidit; sed qua laudes fortium canebantur [2], quaque et ipsi fortes canebant, nec *psalteria* [3] et *spadicas*, etiam virginibus [4] probis recusanda; sed cognitionem rationis, quæ ad movendos leniendosque
32 affectus plurimum valet. Nam et Pythagoram accepi-

musice legendos putant? Possit enim e *concesserint* latius patens *putandi* notio haud incommode elici, cujusmodi exempla sunt frequentia, nisi forte malis interpretari *Num igitur... legent?* Tum habebis, quo referas *illos;* quamquam remanet difficultas, quod, quæ modo fuerat interrogatio, hic protinus fit asseveratio, et, quoniam in interrogatione negatio intelligitur, in asseveratione opus est expressa negatione. Sed optimi quique scriptores interdum malunt lectori addendum aliquid, immo corrigendum, relinquere, quam verbosiores fieri. Cæterum in initio hujus loci *ac* (quod Turic. Cod. habet) longe sit aptius, quam *at*, quum nulla insit objectio, neque tamen ullus liber habet *ac*.

1. *Non est committendum*. Omittit Gesn. *est*, mero errore, puto, quum sit in omnibus libris. — Dubio procul restituenda est lectio. Ed.

2. *Sed qua laudes fortium canebantur.* Jan. Gebhard. Crepund., l. II, c. 3, p. 64. MSS. Palat. ita concinnant hunc complexum orationis genuine : *sed qua laudes fortium canebantur, quasque et ipsi fortes canebant : nec psalteria ipsa dicas etiam virginibus probis recusanda.* Sic Achilles apud Statium, l. I, vers. 184 et seqq. Ed. Hack.

3. *Psalteria... spadicas.* Effeminatiora cæteris instrumenta designat, qualia erant ob chordarum multitudinem, ni fallor. Etiam Cicero de Har. resp., c. 21, *psalterium* recenset in argumentis mollitiei Clodianæ : *σπάδιξ* Polluci IV, 59, memoratur inter instrumenta musica una cum *φοίνικι*, ut appareat utrumque ab arbore nomen accepisse.

4. *Virginibus*, nedum ut viris permittantur.

mus[1], concitatos ad vim pudicæ domui afferendam juvenes, jussa mutare in spondeum modos tibicina, composuisse: et Chrysippus etiam nutricum, quæ adhibetur infantibus, allectationi[2], suum quoddam carmen

1. *Pythagoram accepimus.* Iamblichus de vita Pythagoræ, c. 25 (p. 93 Kust.): Λέγεται... Πυθαγόρας διὰ τοῦ αὐλητοῦ κατασβέσαι τοῦ Ταυρομενίτου μειρακίου μεθύοντος τὴν λύσσαν, νύκτωρ ἐπικωμάζοντος τῇ ἐρωμένῃ... καὶ τὸν πυλῶνα ἐμπιπράναι μέλλοντος. ἐξήπτετο γὰρ καὶ ἀνεζωπυρεῖτο ὑπὸ τοῦ Φρυγίου αὐλήματος· ὃ δὴ κατέπαυσε τάχιστα ὁ Πυθαγόρας (ἐτύγχανε δὲ αὐτὸς ἀστρονομούμενος ἀωρὶ) καὶ τὴν εἰς τὸ σπονδειακὸν μεταβολὴν ὑπέθετο τῷ αὐλητῇ· δι' ἧς ἀμελλητὶ κατασταλὲν κοσμίως οἴκαδε ἀπηλλάγη τὸ μειράκιον, πρὸ βραχέως μηδ' ἐφ' ὁσονοῦν ἀνασχόμενον, μηδ' ἁπλῶς ὑπομεῖναι νουθεσίας ἐπιβολὴν παρ' αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἐμπλήκτως ἀποσκορακίσαν τὴν του Πυθαγόρου συντυχίαν. Propius ad Quintilianum accedit Sopater in Hermogenem περὶ ἰδεῶν p. Rhett. Aldi 383, qui eamdem, ex ipso tamen Iamblicho, historiam refert, sed pro αὐλητῇ habet αὐλητρίδα. Paulo aliter eamdem rem narrat Basilius Magnus in Homilia 22, p. 182, vol. 2, ed. Benedict. quem citat Almelovenius. Maxime cum Quintiliano consentit Cicero in fragmento apud Boethium de Musica, quod vide in Ern. ed. V. 4, part. II, p. 1100. Vide et Sext. Emp., p. Fabric. 357, et notam Fabricii.

2. *Adhibetur... allectationi.* Guelf. *adhibentur... allactationi.* Pluralem in priori vocabulo omnes quidem habere videntur libri, tam scripti, quam editi, præter unam Obrechti editionem. Fortasse tamen diligentius excutientibus etiam in aliquot Codd. occurrisset scriptura, quam solam veram facile agnoscas. Quorsum enim additur istud de nutricibus, quasi ignoremus *infantibus adhiberi nutrices?* Neque potest dubium videri, quin *adhibetur*, sing., sit in Cod. Alm. ex quo pro *nutricum quæ* memorant: *nutricum illi quæ*, probabilem sane scripturam, quam dedit etiam Obr., ex Argentoratensi Codice fortasse. Alteram vocem *allectationi*, præter Guelf., etiam Goth. et Palat. dant per *a* pro *e*. Alter Palat. *Allectioni.* Idem habet Turic. In harum quidem scripturarum nulla acquiescas prorsus; et auctore suo plane digna est conjectura Tib. Hemsterhusii, in Adversariis MSS. relicta, quam mecum communicare dignatus est Ruhnkenius, *lallationi.* Citat vir summus ad fidem faciendam invento suo Ausonium Epist. XVI, 90, 91: « Nutricis inter lemmata, *Lal*« *lique* somniferos modos » et interpretem Basilii de Consolat. in Adv., t. II, p. 698, B. « Mel qui« dem labia tua *lallare* videntur », ubi modo dixerat: « Profers verbo« rum *blandimenta.* » De *lallando*, significatione somni invitandi, disputant Jos. Scaliger in Lectt. Auson., et Is. Casaubonus ad Theophr. Charr. περὶ λαλιᾶς, p. 104, ed. Fischeri. Monere vix opus est, eumdem Hemsterhusium in *adhibetur* retinere singularem. Si defendis *allectationem*, appositus est locus, quem affert Gesnerus, Columellæ II, 3, 2: « oportet (boves) sibilo...

33 assignat. Est etiam non inerudite ad declamandum ficta materia, in qua ponitur tibicen[1], qui sacrificanti Phrygium[2] cecinerat, acto illo in insaniam et per præcipitia delato, accusari, quod causa mortis exstiterit; quæ si dici debet ab oratore, nec dici citra scientiam musices potest, quomodo non, hanc quoque artem necessariam
34 esse operi nostro, vel iniqui consentiant[3]? In *geometria*[4] partem fatentur esse utilem teneris ætatibus; agitari[5] namque animos, atque acui ingenia, et celeritatem percipiendi venire inde, concedunt: sed prodesse eam, non ut cæteras artes, quum perceptæ sint, sed quum
35 discatur, existimant: ea vulgaris[6] opinio est. Nec sine

« *allectari*, quo libentius bibant » ut fit *allectatio* cantilena ad sugendum invitans infantem. — *Adhibetur.* Codd. RR. 1, 2, 3, CAMP. et ed. Hack. *adhibentur.* — *Allectationi.* Iidem Codices *allactationi.* CAMP., *allectioni.* ED.

1. *Tibicen... accusari.* Etsi, Codice nullo addicente, unum Aldum sequi religio fuit, pro *tibicen* dantem *tibicinem*, verissimam tamen et necessariam credo hanc mutationem : *Ponere* verbum est legitimum in thematibus rhetorum, ubi, impersonaliter usurpare debere illud, apparet; licet *dicitur* nominativum sibi esset juncturum. Hic si nominativum *tibicen* retines, cogeris deinceps pro *accusari* scribere *accusatus*, minus leni correctione.

2. *Phrygium.* Phrygius modus quam vehemens esset, modo intelleximus in narratione Iamblichi. Adhibitus primum fuit hic tibiarum concentus in enthusiasticis sacris matris Phrygiæ, seu Berecynthiæ. Lucianus in Harmonide, vol. Bip. IV, p. 137, memorat τῆς Φρυγίου (ἁρμονίας) τὸ ἔνθεον. Idem *de saltatione*, vol. V, p. 144: τὸ Φρύγιον τῆς ὀρχήσεως εἶδος, τὸ παροίνιον καὶ συμποτικὸν, μετὰ μέθης γιγνόμενον. — De modis musices, vide quoque Athenæum, l. XIV. ED.

3. *Consentiant.* Guelf. *consentient* cum Goth. (tac. Gesn.) et multis Codd. Placet pæne. — R. 1, 2, 5, CAMP., *consentient*

4. *In geometria.* In hac capitis parte, Fabius refutat quorumdam opinionem, qui *geometriam* oratori necessariam negabant; porro geometriæ nomine tres scientias complectitur, *astrologiam*, sive *sphæricam*, *arithmeticam*, et proprie dictam *geometriam*, quæ versatur circa formarum delineationes. TURN.

5. *Agitari.* Vide notam ad I, 8, 14, *memoriam agitet.*

6. *Ea vulg.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *id vulg.* cum omnibus fere Codd. et edd. vett. Male sane; etsi Regius etiam elegantiorem putat usum neutrius quam feminini h. l. Sed velim discere, unde sit recepta. — R. 1, 2, et CAMP., *id vulgaris.*

causa summi viri etiam impensam huic scientiæ operam
dederunt : nam quum sit *geometria* divisa in numeros
atque formas, numerorum quidem notitia non oratori
modo, sed cuicumque primis saltem litteris erudito,
necessaria est : in causis vero vel frequentissime versari
solet; in quibus actor, non dico, si circa summas tre-
pidat, sed si digitorum saltem incerto aut indecoro gestu
a computatione [1] dissentit, judicatur indoctus. Illa vero 36
linearis ratio, et ipsa quidem cadit frequenter in cau-
sas; nam de terminis mensurisque sunt lites, sed ha-
bet majorem quamdam aliam cum arte oratoria cogna-
tionem. Jam primum [2] ordo est *geometriæ* necessarius, 37
nonne et *eloquentiæ?* ex prioribus geometria probat
insequentia, et certis incerta; nonne id in dicendo fa-
cimus? quid? illa propositarum quæstionum conclusio,
non tota fere constat syllogismis? propter quod plures
invenias, qui dialecticæ similem, quam qui rhetoricæ,
fateantur hanc artem : verum et orator, etiamsi raro,
non tamen nunquam, probabit dialectice. Nam et syl- 38
logismis, si res poscet, utetur, et certe *enthymemate*,
qui rhetoricus est syllogismus : denique probationum,
quæ sunt potentissimæ, γραμμικαὶ ἀποδείξεις [3] vulgo dicun-

1. *Digitorum... a computatione.* Nimirum δακτυλικὸν habebant veteres μέτρον, quod numeros certis digitorum gestibus exprimere doceret, de quo sunt Nicolai Smyrnæi et Bedæ Venerabilis, seculi septimi scriptoris, libelli. Eam artem inter agendum a patronis causarum fuisse adhibitam, apparet locis quibusdam Nostri, velut XI, 3, 94 et 117; item Apuleii de Magia oratione, p. Bip. 92, 93.

2. *Jam primum.* Guelf. et Turic. *nam prim.* Solus ni fallor blanditur, quum *jam* frigeat; sed obstat quod sequentia dicuntur de tota *geometria*, non de sola *lineari ratione*, quam nos quidem solemus *geom.* appellare. Vicissim quæ memorantur mox §. 38, γραμμ. ἀποδ. magis ad *linearem rat.* solam spectant, quam ad utramque. — *Jam primum.* Inchoat justam pro geometriæ utilitate argumentationem. Sed vide init. notæ. — Γραμμ. ἀποδ. Vide V, 10, 7.

3. Γραμμικαὶ ἀποδ. Guelf. et Goth.

tur : quid autem magis oratio, quam probationem petit?
39 Falsa quoque verisimilia *geometria* ratione deprehendit : fit hoc [1] et in numeris per quasdam, quas ψευδογραφίας vocant, quibus pueri ludere solebamus. Sed alia majora sunt; nam quis non ita proponenti credat; quorum locorum extremæ lineæ eamdem mensuram colligunt, eorum spatium quoque, quod his lineis continetur, par sit necesse est?
40 At id falsum est : nam plurimum [2] refert, cujus sit formæ ille circuitus; reprehensique a geometris sunt historici [3], qui magnitudines insularum

(tac. Gesn.) *grammatice apodixis;* cum Alm. et edd. Ven. Ald. Rectam scripturam conjectando restituit Regius, qui *græce* pro γραμμ. legi ait, ut est in Loc. (quamquam ibi *grace*) et Rusc. Altero loco V, 10, 7, recta scriptura in Codd. multis. Sext. Emp., p. 326, γραμμικῶς... ἀποδείκνυσθαι. — Γραμμικαὶ ἀποδ. Ad firmandam hanc scripturam facit etiam §. 49, ubi « *lineares* probationes. » — R. 1, 2, *grammatice apodixis*. Ed. Camp., *grammate*. Γραμμικαὶ ἀποδείξεις, seu grammaticæ *apodixis*, sunt geometricæ demonstrationes, probationes certissimæ. Ed.

1. *Fit hoc... per...* ψευδογραφίας. Miror, si ψευδογραφίαι appellantur, quæ fiant per *numeros* quoque; sed possit esse catachresis. Vide tamen, an aliquanto expeditior videatur oratio, si absint ea : *Fit hoc et in numeris?* Glossemata ubique crepare, invidiosum est. Alioqui nihil fere similius allitæ in margine notulæ unquam vidi hisce verbis, quæ ordinem magnopere perturbant, sed in omnibus inveniuntur libris, tam scriptis quam excusis. Etiam hoc offendit : *per quasdam, quas... vocant*. Omittit unus Cod. (Voss. 3) *quas*, unde efficias : *per quasdam* ψευδογραφίας, *quas vocant*, ut interciderit *quas* post ψευδ. et deinde alieno loco fuerit repositum. Ψευδογραφεῖν ab Aristotele usurpatur, qui Top. I, 1, 8 (p. Buhl. 44, vol. III) : ἐκ τῶν οἰκείων μὲν, ait, τῇ ἐπιστήμῃ λημμάτων, οὐκ ἀληθῶν δὲ, τὸν συλλογισμὸν ποιεῖται (ὁ ψευδογραφῶν). τῷ γὰρ ἢ τὰ ἡμικύκλια περιγράφειν μὴ, ὡς δεῖ, ἢ γραμμάς τινας ἄγειν μὴ, ὡς ἂν ἀχθείησαν, τὸν παραλογισμὸν ποιεῖται. Idem de Sophist. elenchis, c. 11, p. Buhl. 563, vol. III, geometriæ quidem ab iis, qui tangunt pseudographias, assignantur, inter quos apposite Capperonnerius recenset Origenem contra Celsum in Epist. ad Ambrosium : οὐ τὸ τυχὸν τῶν ψευδομένων ἐν γεωμετρικοῖς θεωρήμασι ψευδογραφούμενόν τις ἂν λέγοι, ἢ καὶ ἀναγράφοι, γυμνασίου ἕνεκεν τοῦ ἀπὸ τούτων.

2. *Nam plurimum*. Guelf. *N.* et Turic. *primum* : cum omnibus fere Codd. nisi quod tacetur Voss. 1 : male. Receptam meorum Aldus habet primus. — Item nostri Codd. et Camp., *primum*. Ed.

3. *Geometris... historici*. Exem-

**satis significari navigationis ambitu crediderunt: nam
ut quæque forma perfectissima, ita capacissima est.
Ideoque illa circumcurrens linea, si efficiet[1] orbem,** 41
quæ forma est in planis maxime perfecta, amplius spatium complectetur, quam si quadratum paribus oris efficiat: rursus quadrata triangulis, triangula ipsa plus
æquis lateribus, quam inæqualibus. Sed alia forsitan 42
obscuriora; nos facillimum etiam imperitis sequamur
experimentum. Jugeri mensuram[2], ducentos et quadraginta longitudinis pedes esse, dimidioque in latitudinem patere, non fere quisquam est, qui ignoret; et qui sit circuitus, et quantum campi claudat,
colligere expeditum. At centeni et octogeni in quam- 43

plum talis reprehensionis equidem in antiquitate non invenio, quamquam Pithœus ad hunc locum narrat, eo nomine Polybium et Thucydidem castigatos a Proclo ad Euclidis elementorum l. primum. Locis a Pithœo indicatis de ipsa quidem re agi, spatia videlicet ab ambitu non definiri, agnosco; sed historicorum, et horum nominatim, mentionem desidero. Sunt autem ea loca, p. (ed. Basileensis) 64 et 109, quorum in priori mendum sit necesse est, structura enim non procedit. Procli ulla tum demum foret auctoritas, si veterum geometrarum referret judicia. Etiam Fabricii silentium, in indice scriptorum a Proclo ad Elementa Euclidis citatorum, ubi nulla neque Thucydidis neque Polybii mentio, facit ut Pithœo diffidam. Sunt autem 4 (non 6, ut iterum est apud Harletem) libri. Vide Bibl. Fabr. Harl., vol. IV, p. 82 seqq. Utrum ita peccarint historici, alius est quæstionis, neque hujus loci. — Turnebus tamen Plinium, quem ait in hoc vitium pluribus locis incidisse, ut l. IV, quum scribit *Ithacam patere circuitu viginti quinque millia passuum; Cephaleniam vero quadraginta quatuor millia.* Nam, addit idem, magnitudinem ex ambitu colligere non possis, nisi figuram teneas. Videant eruditi. Ed.

1. *Efficiet... efficiat.* Ita Guelf. cum plerisque edd. vett. Sic puto etiam defendi posse iteratum *efficiat*, non prorsus eadem forma dictum, ut modo; quamquam Goth. et Voss. 2, posterius omittunt. Etiam Goth. (tac. Gesn.) priore loco *efficiet*, non *efficiat*, quod obsedit edd. recentt. — *Efficiet.* R. 1, 2, 3, 4, *efficiet.* Camp., Cap. et ed. Hack., *efficiat* Ed.

2. *Jugeri mensuram.* Eamdem tradit Varro de R. R. I, 10, 1, etc. — *Jugeri mensuram.* Jugerum complectitur duos actus quadratos, qui efficiunt 240 ped. longitud. 120 ped. latitud. ad nostram mensuram hodiernam 27 *ares* 476, 736. Ed.

que partem pedes, idem spatium extremitatis, sed multo amplius clausæ[1] quatuor lineis areæ faciunt: id si computare quem piget, brevioribus numeris idem discat; nam deni in quadrum[2] pedes, quadraginta per oram, intra centum[3] erunt: at si quini deni per latera, quini in fronte sint, ex illo, quod amplectuntur, quar-
44 tam deducent eodem circumductu. Si vero[4] porrecti utrimque undeviceni singulis distent, non plures intus quadratos habebunt, quam per quot longitudo ducetur: quæ circumibit autem linea, ejusdem spatii erit, cujus ea, quæ centum continet: ita quidquid formæ quadra-
45 ti[5] detraxeris, amplitudini quoque peribit: ergo etiam id fieri potest, ut majore circuitu minor loci amplitudo claudatur. Hoc in planis: nam in collibus vallibusque
46 etiam imperito patet plus soli[6] esse, quam cæli. Quid? quod se eadem geometria tollit ad rationem usque

1. *Clausæ*. Guelf. *clusæ* ut etiam hic respuat præposterum *divisæ*, quod Burmannus quoque retinuit ex quibusd. vett. edd. Codice nullo, puto, auctore. Venet. *clusæ*. — *Clusæ*, R. 3, 4. *Divisæ*, R. 1, 2, et Hack. Ed.

2. *Quadrum*. Guelf. *quadram*. Idem est in Turic. cum glossa in margine: *geometræ quadram, non quadrum dicunt*. Sed et Voss. 2 cum duobus Goth. defendit receptam. — *Quadram* habent RR. 1, 3, 4. At R. 2 et Camp. *quadrum*. Ed.

3. *Intra cent.* *Intra* pro *intus*, cave enim præpositionem putes.

4. *Si vero... singulis distent*. H. e. si lineæ parallelæ in undevicenos porrectæ pedes nonnisi unius pedis intervallo dirimantur, pro quo poterat dicere: *si singuli pedes in fronte sint*. Cæterum figura non opus, quam unusquisque attentus aut calamo aut animo facile sibi finget.

5. *Formæ quadrati*. Guelf. *formæ quadratæ*, non male.

6. *Soli*. Guelf. *solis*, male. — *Soli... quam cæli*. Quod *imperitis* patere ait Qu. negotium facessit eruditis, quum ne Camerarius quidem intelligat. Gesnerus in nota doctior videtur quam pro occasione. *Cælum* accipe aerem imminentem *valli* aut *colli*; is quum planus sit, minus complectitur spatii, quam collis convexus, vallis concava. — *Plus soli quam cæli*. Collis quum sit conglobatus, tantum duntaxat cæli occupat, quantum complectitur diameter. Si autem illa collis superficies globosa et illa rotundatio extenderetur, longe plus occuparet. Ita Turnebus.

mundi? in qua, quum siderum certos constitutosque cursus numeris docet, discimus nihil esse inordinatum atque fortuitum: quod ipsum nonnunquam pertinere ad oratorem potest. An vero, quum Pericles[1] Athenien- 47
ses solis obscuratione territos, redditis ejus rei causis, metu liberavit: aut, quum Sulpicius ille Gallus[2] in exercitu L. Paulli de lunæ defectione disseruit, ne velut prodigio divinitus facto militum animi terrerentur, non videtur esse usus oratoris officio? Quod si Nicias[3] 48
in Sicilia scisset, non eodem confusus metu pulcherrimum Atheniensium exercitum prodidisset[4]: sicut Dion[5], quum ad destruendam Dionysii tyrannidem venit, non est tali casu deterritus. Sint extra[6], licet, usus bellici;

1. *Pericles... solis obscur.* Plut. in ej. Vit., t. I, p. 171, C. D. ἤδη δὲ πεπληρωμένων τῶν νεῶν, καὶ τοῦ Περικλέους ἀναβεβηκότος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τριήρη, τὸν μὲν ἥλιον ἐκλιπεῖν συνέβη, καὶ γενέσθαι σκότος, ἐκπλαγῆναι δὲ πάντας, ὡς πρὸς μέγα σημεῖον. Ὁρῶν οὖν ὁ Περικλῆς περίφοβον τὸν κυβερνήτην καὶ διηπορημένον, ἀνέσχε τὴν χλαμύδα πρὸ τῆς ὄψεως αὐτοῦ, καὶ παρακαλύψας, ἠρώτησε μή τι δεινὸν, ἢ δεινοῦ τινος οἴεται σημεῖον· ὡς δ' οὐκ ἔφη, Τί οὖν, εἶπεν, ἐκεῖνο τούτου διαφέρει, πλὴν ὅτι μεῖζόν τι τῆς χλαμύδος ἐστὶ τὸ πεποιηκὸς τὴν ἐπισκότησιν;

2. *Sulpicius... Gallus.* Vide Liv. XLIV, 37, qui prædixisse narrat defectum lunæ, ut et Plinius II, 9, et Front. Strateg. I, 12, 8. Nam Valer. Max. VIII, 11, 1, *disputantem* facit, « quum subito luna defecerit. »

3. *Nicias.* Thucyd. VII, 50, 51, 53, 54: ἦν γάρ τι καὶ ἄγαν θειασμῷ τε καὶ τῷ τοιούτῳ προσκείμενος. Vide Plutarch. in Nicia, t. I, p. 538, 39.

4. *Prodidisset.* Hoc malui ex Bodl. Bal. Turic. ed. Andr. Reliqui *perdidisset.* — *Perdidisset* habent RR. 1, 2, 3. At ed. Camp., *prodidisset.* Ed.

5. *Dion.* Plutarch., l. c., ὁ (τοῦ Πλάτωνος) ἑταῖρος Δίων καθ' ὃν χρόνον ἔμελλεν ἄρας ἐκ Ζακύνθου πλεῖν ἐπὶ Διονύσιον, ἐκλιπούσης τῆς σελήνης οὐδὲν διαταραχθεὶς ἀνήχθη καὶ κατασχὼν ἐν Συρακούσαις, ἐξέβαλε τὸν τύραννον. Vide eumdem in Dione, p. 968, A.

6. *Sint extra.* Ita Guelf. Goth. Alm. Turic. Voss. 3 et edd. vett. pleræque. Quod Gibsonus Codd. suos tacet, miror equidem, sed Regianum istud *exempla* esse in iis nequaquam credo. Præterea, quid, quæso, est: *Sint exempla usus bellici?* aut quis inde efficiet, quod volunt, qui probant: *Quamquam hæc nonnisi utilitatis in bello præstitæ sunt exempla?* Ubi autem est *hæc*, quod præmitti τῷ *exempla* plane erat necesse? Quos Codd. Burmannus omittit non memoratos, ii tantopere solent cum his, quos tenemus, conspirare, ut isti silentio non multum tribuam. — R. 1, 2, 3, 4, et Camp., *extra.* Ed.

transeamusque, quod Archimedes [1] unus obsidionem
49 Syracusarum in longius [2] traxit: illud utique jam proprium est ad efficiendum quod intendimus, plurimas quæstiones, quarum [3] difficilior alia ratione explicatio est, ut de ratione dividendi, de sectione in infinitum, de celeritate augendi, linearibus illis probationibus solvi solere; ut, si est oratori, quod proximus demonstrabit liber, de omnibus rebus dicendum, nullo modo sine geometria esse possit orator.

1 CAP. XI. Dandum aliquid comœdo [4] quoque, dum [5]

Hack. *sint exempla licet usus bellici*, e Regio certe; nec dicit e quibus Codd. ED. — *Sint extra... bellici*. H. e.: « Si « maxime usus bellicos oratoris in« teresse neges. » Fateor loco plane gemino, ubi *extra esse* sit pro: « ad « rem non pertinere » destitui me, sed ipse Qu. plus semel *extra causam*, *extra quæstionem esse*. (Vide VII, 4, 19, ubi « *extra* » absolute ponitur et X, 1, 19, « omnia quæ « sunt *extra* ») dicit hoc significatu, et facile poterat hic *extra* adverbium solum ponere, ubi res, extra quam essent isti *usus bellici* nonnisi operose verbis exponi debebat. Gesnerus ipse Codd. scripturam (vide initium notæ) defendere conatur, neque tamen videtur alienus ab errore accipiendi *usus bellici* pro genitivis, qui sunt nominativi; quare, si bene ejus mentem perspicio, *externa exempla* veram scripturam putat. Quam male vulgaris interpretatio coeat cum eo, quod sequitur: « transeamus*que* » ostendit Gedoynus, qui scriptorem deserere cogitur, ut sensum efficiat: « *On* « *dira que ces exemples sont bons* « *pour la guerre. Laissons* donc, « *etc.* » *Licet* autem hic dicitur propria sua significatione, ubi aliquid permittimus, quare satius duxi virgulis complecti vocabulum, ne quis proprie ab eo regi conjunctivum (*sint*) putaret. Parenthesin facit *licet* et est pro: *quidni? fateor!* Videant de ea structura tirones Tursellinum, p. ed. Lips. 444, et vide Nostrum VIII, 3, 8: « Habeant illa « divites! licet. » Sic commode ei jungitur « transeamus*que*. »

1. *Archimedes*. V. Liv. XXIV, 34.

2. *In longius*. Guelf. *tñ long.*, h. e. *tamen long.*, non male.

3. *Quarum*. Guelf. *quibus*. — Ita quoque R. 1 et CAMP. *Ed.* — *Dividendi*. Guelf. *videndi*. — Ita et R. 1 et CAMP.: male. ED. — *Augendi*. Guelf. *augenda*. Utrum præstet, non dixerim. — *Proximus.... liber*. Cap. 21.

4. *Dandum aliquid comœdo*. Comœdus actorem comœdiæ significat. Comœdi autem erant peritissimi pronunciationis et gestus. Itaque ut oratoris gestus et vox ab illis formetur præscribit, ita tamen ut mediocritatem orator servet, nec more comœdi personarum mores et gestus undique effingat. TURN.

5. *Dum* Goth. (tac. Gesn.) omit-

eatenus, qua pronunciandi scientiam futurus orator
desiderat: non enim puerum, quem in hoc[1] institui-
mus, aut femineæ vocis exilitate frangi volo; aut seni-
liter tremere: nec vitia ebrietatis effingat; nec servili 2
vernilitate[2] imbuatur; nec amoris, avaritiæ, metus
discat affectum; quæ neque oratori sunt necessaria, et
mentem, præcipue in ætate prima teneram adhuc et
rudem, inficiunt: nam frequens imitatio transit in 3
mores. Ne gestus quidem omnis ac motus a comœdis
petendus est: quamquam enim utrumque eorum ad
quemdam modum præstare debet orator; plurimum
tamen aberit a scenico, nec vultu, nec manu, nec ex-
cursionibus nimius[3]: nam si qua in his[4] ars est dicen-
tium, ea prima est, ne ars esse videatur. Quod est igi- 4
tur in his doctoris officium? inprimis vitia, si qua sunt,
oris, emendet; ut expressa sint verba, ut suis quæque
litteræ sonis enuncientur: quarumdam enim vel exi-
litate, vel pinguitudine[5] nimia laboramus; quasdam
velut acriores parum efficimus et aliis, non dissimilibus
sed quasi hebetioribus, permutamus. Quippe ρ litteræ, 5
qua Demosthenes quoque laboravit[6], λ succedit, qua-

tit cum suo Voss. 2. Perit tamen non parva elegantia; *dum* autem est pro *dummodo*.

1. *In hoc*. I. e. ut fiat orator. Friget quam maxime aliquot Codd. scriptura *in hoc loco*. *Hoc* accusativus est.

2. *Servili vernilitate*. Senec. l. II, de Benefic., cap. 11: *Et hæc ipsa non verniliter, nec ea figura, etc.* Lipsius *verniliter* exponit blande et cum adulatione. Ed. Hack.

3. *Nimius*. Guelf. *nimiis*, cum omnibus fortasse Codd. Sed vera est recepta, ex emendatione Regii.

4. *In his*. Guelf. *hujus*, cum plurimis Codd. Præfero receptam, sed unde sit, ignoro. Aldus videtur habere primus. —Pertinet autem hæc nota ad id quod sequitur *in his doctoris*. De Goth et Jens. dantibus *hujus d.* tacuit Gesn. Turic. non memoratur, sed Alm. *hujus d.* Etiam post Aldum dant pravam scripturam Bad. Cerv. Spald. præf. p. 79.

5. *Pinguitudine*. Goth. (tacente Gesn.) *pinguedine*. Vide de hac voce lexica. — *Pinguitudine*, R. 3, 4. *Pinguedine*, R. 1, 2, 5, Camp. *Ed.*

6. *Quoque laboravit*. R. 1, *quo-*

rum vis est apud nos[1] quoque: et quum *c* ac similiter
6 *g* non valuerunt, in *t* ac *d*[2] molliuntur. Ne illas quidem circa *s* litteram delicias[3] hic magister feret; nec

que in proferendo laboravit. Ed. — *Qua Dem... laboravit.* Cicero eleganter de Orat. I, 260: « Dem... ita « balbus... ut ejus ipsius artis, cui « studeret, primam litteram non « posset dicere. » Ludit in eo, qui Alcibiadis etiam erat, τραυλισμῷ Aristophanes Equ., v. 79, Κλωπιδῶν pro Κρωπ., et Vesp. 45, Ὁλᾷς Θέωλος. Vide Cic. ad Div. II, 10, *Hillus* pro *Hirrus* ex ingeniosissima Manutii conjectura.

1. *Vis... apud nos.* Natura (neque tamen nomen et figura) earum litt. apud Latinos est, quamobrem eadem cognationis occasione ab his quoque inter se permutantur.

2. *C... G... in T... D molliuntur.* Ita vett. edd. usque ad Gryphium, ni fallor, quam scripturam primus et, quantum video, solus revocavit Obr., quum cæteri ad unum omnes dent: *C... T... in G... D molliuntur.* Cod. Guelf. sic: *.g .valuerunt inter a. c. d. demoliuntur.* Goth. *g. n. valuerunt in a. c. d. demoliuntur.* Turic. *et quum eæ similiter g. n. ne valuerunt inter a. c. d. demoliuntur.* Apparent ex ipsis hisce sordibus veræ scripturæ vestigia. *N* post *g*, quod et in aliis est Codd. *non* debebat scribi, pro quo lacuna est in Guelf. *inter,* quod habet Guelf., corruptum est *in T.* Inde vario, sed brevi omnes, intervallo recedunt cæteri, quorum collata est varietas, Codd. Recepta igitur est ab aliquo sexti decimi seculi interprete, potius quam critico, scripturas Codd. (quod ait Qu. I, 6, 22) *non inveniente sed mutante.* Neque tamen, quamvis blandiretur mutatio, erat vel uni et alteri Codici credenda. Agit Qu. de vitiis oris, quæ rectas litteras sonare vetant, cujusmodi est quum L auditur pro R. Ejus non est simile, quum C in G, et T abit in D, h. e. tenues in mediam, sed quum infantum more franguntur soni isti. *Similiter* in nostra scriptura melius quoque locum tuetur, dum significat *pari ratione*, ἀνὰ λόγον. Non puto obstare huic, quam reducimus, Codd. lectioni, quod Plutarch. in Quæst. Roman., t. II, p. 277 D. et Lucian. Jud. Vocal., vol. (Bip.) I, p. 63, errores permutandi L et R, itemque G et C, pæne simul tractant. Apud eos C subit in locum τῆς G, quod in nostro loco secus est, et tangunt præterea dialectorum universarumque gentium in loquendo differentias, non vitia oris, manifeste peccantia, qualia sunt in tenera ætate. — R. 1, 2, et Camp., *et quum c... ac similiter g. n. ne valuerint in a. c. d. demoliuntur.* At *inter a. c. demoliuntur* habet R. 1, a prima manu. Ed. — *C... G... in T... D molliuntur.* Mollis illa est et infantum propria pronunciatio, quæ pro *cura turam*, pro *Galba Dalbam* dicit. Eamdem irridet Lucianus in faceto libello Δίκη φωνηέντων, p. (B. vol. I) 69, ubi vide Hemst. *non valuerunt*, i. e. non justo robore labiis exierunt. Vide initium notæ.

3. *Circa S... delicias.* Juvat fateri ignorantiam harum *deliciarum*, quum veterum alium ullum locum ubi tangerentur eæ, non invenerim. Simile quid habere videtur, quem

verba in faucibus[1] patietur audiri, nec oris inanitate resonare: nec, quod minime sermoni puro conveniat, simplicem vocis naturam pleniore quodam sono circumlinire[2], quod Græci κατάπεπλασμένον[3] dicunt: sic ap- 7
pellatur[4] cantus tibiarum, quæ, præclusis, quibus clarescunt, foraminibus, recto modo exitu graviorem spiritum reddunt. Curabit[5] etiam, ne extremæ syllabæ 8
intercidant; ut par sibi sermo sit; ut quoties exclamandum erit, lateris[6] conatus sit ille, non capitis; ut gestus ad vocem, vultus ad gestum accommodetur. Observan- 9
dum erit etiam, ut recta sit facies dicentis, ne labra distorqueantur, ne immodicus hiatus rictum distendat, ne supinus vultus, ne dejecti in terram oculi, inclinata utrolibet cervix. Nam frons pluribus generibus peccat. 10

ex Eustathio ad Il. K, p. 813 affert Hemsterhusius ad Luciani Judic. Vocalium, Ælius Dionysius. Is enim λέγει, inquit Eustath., ὅτι Περικλέα φασὶ πρῶτον ἐκκλῖναι τὸν διὰ τοῦ σῖγμα σχηματισμὸν τοῦ στόματος ὡς ἀπρεπῆ καὶ πλατὺν, γυμναζόμενον ἀεὶ πρὸς τὸ κάτοπτρον. Deliciæ igitur illæ fortasse affectata sibili dissimulatione apparuerunt. — Unde quoque metrum hoc Euripidis in Medea ἔσωσά σ' ὡς ἴσασιν Ἑλλήνων ὅσοι, a poetis comicis irrisum, miros aliquando Athenis cachinnos in theatro excitavit. Roll.

1. *In faucibus... oris inanitate.* Vide I, 5, 32.

2. *Circumlinire... καταπεπλασμένον.* Locutio Latina accipit lucem a Græca, quæ deinde eo quod subjicitur satis illustratur. Neque tamen credo ipsam rem plane designari posse verbis. *Circumliniendi* verbum figurate iterum usurpat XII, 9, 8; proprie autem VIII, 5, 26. *Circumlitis tibiis* opponuntur *apertæ*, XI, 3, 50, sed figurate et illæ et ex proverbio.

3. Καταπεπλασμένον. Guelf. καταπεπλάμενον. Cum Goth. καταπλασμὸν habet Voss. 2.

4. *Sic appellatur.* Ita Guelf. et omnes Codd. et edd. Gesnerus errorem sane Burmanni expressit: *appellantur,* quem retinent Bip. Offendor autem, nescio quomodo, hac tam abrupta sententia, cui *enim* saltem opus erat post *sic.* Ut nunc est, interpretantis potius eam dicas, quam ipsius scriptoris. — R. 1, *appellantur.* Ed.

5. *Curabit.* Guelf. Turic. *curabunt* cum multis Codd. et aliquot edd.: male. — *Curabit* habent R. 1 et Camp. *Ed.*

6. *Lateris.* Ita Guelf. Goth. (neque enim *laterum* ut refert Gesnerus) et plerique Codices. Veteres editiones fere omnes præter Aldinam, *laterum.*

Vidi multos, quorum supercilia[1] ad singulos vocis co-
natus allevarentur[2], aliorum constricta, aliorum etiam
dissidentia, quum altero in verticem tenderent, altero
11 pæne oculus ipse premeretur. Infinitum autem, ut
mox dicemus[3], in his quoque rebus momentum est; et
12 nihil potest placere, quod non decet. Debet etiam do-
cere comœdus, quomodo narrandum, qua sit auctori-
tate suadendum, qua concitatione consurgat ira, qui
flexus[4] deceat miserationem. Quod ita optime faciet, si
certos ex comœdiis elegerit locos, et ad hoc maxime
13 idoneos, id est, actionibus[5] similes. Iidem autem non
ad pronunciandum modo utilissimi, verum ad augen-
dam quoque eloquentiam maxime accommodati erunt.
14 Et hæc, dum[6] infirma ætas majora non capiet: cæte-
rum, quum legere orationes oportebit[7], quum virtutes
earum jam sentiet, tum mihi diligens aliquis ac peritus
assistat; neque solum lectione formet, verum etiam
ediscere electa ex his cogat, et ea dicere stantem clare

1. *Supercilia.... allevarentur.... constricta.... dissidentia. Allevata supercilia* nitentem ostendunt, quasi magnum quid et serium agat, oratorem. Sic fere Demosthenes Æschinem exagitat, severitatem miram affectantem, p. Reiskii 442, τὰς ὀφρῦς ἀνέσπακε. *Constricta* sunt eadem quæ *contracta.*, vide XI, 3, 79, ubi hoc *Iræ* tribuitur. *Dissidentia* habes apud Cic., quem locum apte citat Gesn., in Pisone (c. 6): « altero ad frontem sublato, altero « ad mentum depresso supercilio. »

2. *Allevarentur.* Guelf. *allevantur* cum Goth. et Voss. 2. Displicet. — Cod. R. 1, *allevantur.* Ed.

3. *Mox dicemus.* L. XI, c. 3, de pronunciatione.

4. *Flexus*, qui est vocis, opponitur quodammodo *auctoritati*, quæ rectum poscit sonum.

5. *Actionibus.* I. e. causis in foro agendis. De earum natura vide Justiniani Instit. in libro quarto.

6. *Et hæc dum.* Guelf. *Et hoc dum.* Placet fere, quum nonnisi unum hoc tangatur de locis comœdiarum eligendis.

7. *Quum legere... oportebit.* Hoccine igitur apud grammaticum fiet? Puto; sed ejus nonnisi *poetarum* erat enarratio. Vide I, 4, 2, et I, 8 integrum, ubi nulla oratorum legendorum mentio. *Comœdi* autem docentis partes esse credo, dum in grammatici disciplina versatur puer; non proprium ei dari tempus.

et quemadmodum agere oportebit, ut protinus pronunciatione[1] vocem et memoriam exerceat. Ne illos quidem 15 reprehendendos putem[2], qui paulum etiam palæstricis[3] vacaverint. Non de his loquor, quibus pars vitæ in oleo, pars in vino, consumitur, qui corporis[4] cura mentem obruerunt; hos enim abesse ab eo, quem instituimus, 16 quam longissime velim; sed nomen est idem iis, a quibus gestus motusque formantur; ut recta sint brachia, ne indoctæ rusticæve[5] manus, ne status indecorus, ne qua in proferendis pedibus inscitia, ne caput oculique ab alia corporis inclinatione dissideant. Nam 17 neque hoc esse in parte pronunciationis negaverit quisquam, neque[6] ipsam pronunciationem ab oratore secernet: et certe, quod facere oporteat, non indignan-

1. *Pronunciatione*. Goth. *pronunciationem* cum Bodl. Joann. Alm. Turic. Voss. 1, 2, Bern. cum Ald. Placet; nam ablativus instrumenti in *pron*. non magnopere procedit. — Sed obvertit Buttmannus usum nimis hodiernum conjunctionis *et* in tribus nominandis (quo nomine idem improbat omissum *ac* inter *Pal.* et *Tel.*, I, 5, 60). Quid si abjicis *et?* Ut narrantur dare Bodl. Joann. Alm. Voss. 3. Ad III, C, 25, insertum *et* ante *extra* non recte videor probasse. Est tamen illud etiam in Turic. (alt. coll.) — Item R. 1 et 2. Ed.

2. *Putem... vacaverint*. Guelf. *puto... vacaverunt*. Prius et Goth. (tac. Gesn.).

3. *Palæstricis*. Cave accipias neutrum, quum sit masculinum, quod apparet mox : « Non de his... hos « enim. » Malim tamen pæne *palæstritis*, lenissima mutatione, quod habes IX, 4, 56. Legitur quidem II, 8, 7, *palæstricus ille*, sed potest referri ad « magister », et XII, 2, 12, plene dicuntur *palæstrici doctores*. Vide de loco Quintiliani II, 8, 7, Stephanum in Thesauro linguæ Græcæ, t. III, p. 26, qui nil nisi peritum palæstræ significari putat *palæstrici* nomine, non autem *palæstræ magistrum*.

4. *Corporis*. Turic. et Guelf. cum Codd., credo, omnibus (nisi quod tacentur Voss. 1, 2) et edd. ante Bad. *corporum*, quo accedit Ald. sec. Nec video quare recessum sit ab hac scriptura. — R. 1, 2, 5 et Camp. habent *corporum* (tacente Spald.). Ed.

5. *Rusticæve*. Guelf. *rustice* absque *ve*, quod a plerisque Codd. ut et Turic. abest; male. Videntur tamen habere Codd. Britannici.

6. *Neque... neque*. Ita Guelf. et quædam edd., gratius, quam plerumque, ut ap. Gesn., ubi *Nec hoc... nec*. Turic. *neque hæc*.

dum[1] est discere, quum præsertim hæc *chironomia*, quæ est, ut nomine[2] ipso declaratur, *lex gestus*, et ab illis temporibus heroicis[3] orta sit, et a summis Græciæ viris, et ab ipso etiam Socrate probata, a Platone quoque in parte civilium posita virtutum, et a Chrysippo[4] in præceptis de liberorum educatione compositis non omissa.
18 Nam Lacedæmonios[5] quidem etiam saltationem quamdam, tamquam ad bella quoque utilem, habuisse

1. *Indignandum.* Guelf. *ignorandum* dans, perverse, defendit edd. scripturam *indignandum*, quum aliquot Codd. habeant *indignum*. — R. 2 habet *indignum*. Ed.

2. *Est, ut nomine.* Guelf. *est in nomine.* Goth. (tac. Gesn.) *ut etiam nomine.* — *Ut nomine... declaratur.* Fortasse parum assecutus est etymon Quintilianus qui χειρὸς νόμον intelligit, quum debeat: χεῖρα νέμειν.

3. *Temp. heroicis.... Platone.... Chrysippo.* Homerus saltatorem cum laude appellat Merionem, ducem Cretensem Iliad. XVI, 617, et saltantes facit Phæacum juvenes Odyss. VIII, 262 seqq.; itemque chorum in scuto Achillis cælatum exponit Iliad. XVIII, 590 seqq., quo loco Dionys. Hal. utitur ad antiquitatem saltationis ostendendam. Ant. Rom., l. VII, p. 477. Nero quoque heroum se exemplo tuetur. Tac. Ann. XIV, 14, 1. Cæterum ubi manuum artificiosos motus in ista saltatione demonstret poeta, non invenio, nisi quod pilæ jactatio pertinet ad chorum Phæacum, p. 370 seqq. Quam in rem Athenæus, l. XIV, p. 630, πρώτη, ait, εὕρηται ἡ περὶ τοὺς πόδας κίνησις τῆς διὰ τῶν χειρῶν. Socratem saltandi artificio magnopere delectatum ostendit Xenoph. in Symposio, c. 2, §. 16 seqq. (p. 168 Zeun.). Platonis locus a Luciano *de Saltatione* (Bip., vol. V, 144) indicatur esse in libris de Legibus, quem ego puto esse fere de Legg., l. VII, p. Steph. 795 D. ad 796 E. quamquam et alibi rem tangit; veluti de Legg., l. VIII, p. 830, 831 B, ubi ipsum verbum legitur χειρονομεῖν. Chrysippi interierunt libri (vide I, 10, 32): χειρονομίαν autem esse ejusdem rei nomen, quæ et πυῤῥίχη dicatur, narrat Athenæus, l. XIV, p. 631. Idem quo honore apud veteres fuerit saltatio, copiose demonstrat, l. I, p. 21 seq. Manuum motus proprius saltationis apud eosdem, quod multis locis apparet, ut apud Ovidium, Art. amator. I, 595; Remed. 334.

4. *Et a Chrysippo.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) omittunt *a*, non male, quum toties iteretur. — Omittunt pariter R. 1, 2, 5 et Camp. *Ed.*

5. *Lacedæmonios... saltationem.* Athenæus, l. c., p. 630, agens de πυῤῥίχῃ: Ἐμφανίζει, ait, ἡ ὄρχησις πολεμικὴ οὖσα, ὅτι Λακεδαιμονίων τὸ εὕρημα. Item infra, p. 631, ἡ πυῤῥίχη παρὰ μόνοις Λακεδαιμονίοις διαμένει προγύμνασμα οὖσα τοῦ πολέμου. ἐκμανθάνουσί τε πάντες ἐν τῇ Σπάρτῃ ἀπὸ πέντε ἐτῶν πυῤῥιχίζειν.

inter exercitationes accepimus; neque id veteribus Romanis dedecori fuit: argumentum est, sacerdotum nomine[1] ac religione durans ad hoc tempus saltatio, et illa *in tertio Ciceronis de Oratore libro* verba Crassi, quibus præcipit[2], ut orator utatur *laterum inclinatione forti ac virili, non a scena et histrionibus, sed ab armis, aut etiam a palæstra*, cujus etiam disciplinæ[3] usus in nostram usque ætatem sine reprehensione descendit. A 19
me tamen nec ultra pueriles annos retinebitur, nec in his ipsis diu; neque enim gestum oratoris componi ad similitudinem saltationis volo, sed subesse aliquid ex hac exercitatione puerili, unde nos non id agentes furtim decor ille discentibus traditus prosequatur[4].

Cap. XII. Quæri solet, an, etiamsi discenda sint hæc, 1
eodem tempore tamen tradi omnia et percipi possint. Negant enim quidam, quia confundatur animus, ac fatigetur tot disciplinis in diversum tendentibus, ad quas nec mens, nec corpus, nec dies ipse sufficiat: et, si maxime hæc patiatur ætas robustior, tamen pueriles[5] annos onerari non oporteat. Sed non satis[6] perspiciunt, 2

1. *Sacerdotum nomine*. Saliorum. *De Oratore*, III, 59.

2. *Præcipit*. Sic Goth. et Voss. 2 soli, ut videntur; cæteri libri *præcepit*. — R. 1, 2, 3 et Camp. habent *præcepit*.

3. *Cujus etiam discipl.* Guelf. cum Alm. omittit *etiam*. Placet.

4. *Furtim... prosequatur*. Tibullum videtur expressisse, ut observatum est viris doctis. IV, 2, 8, 9: « Illam quidquid agit, quoquo vestigia movit, Componit furtim subsequiturque decor. » Similem Ciceronis locum indicat Gesnerus, de Or., I, 16: « Ut, qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ, sed indicat ipse motus, didicerintne palæstram, an nesciant. » Accedat versus elegans Popii *criticism* II, 364: « *As those move easiest who have learn'd to dance.* » — Ita quum volucrem ingredi videmus, alas illi subesse sentimus. Ed.

5. *Robustior, tamen pueriles.* Guelf. Tur. et multi omittunt *tamen*.

6. *Sed non satis*. Ἀντιπρότασις est, id est, contraria propositio: ac primum illam partem solvit, quæ objiciebat mentem humanam non sufficere tot disciplinis discendis. T.

quantum natura humani ingenii valeat; quæ ita est
agilis et velox, sic in omnem partem, ut ita dixerim,
spectat, ut ne possit quidem aliquid agere tantum
unum, in plura vero, non eodem die modo, sed eodem
3 temporis momento, vim suam impendat[1]. An vero ci-
tharœdi[2] non simul et memoriæ, et sono vocis, et
pluribus[3] flexibus, serviunt, quum interim alios ner-
vos dextra percutiunt[4], alios læva trahunt, continent,
præbent[5]; ne pes quidem otiosus certam legem tempo-
4 rum servat? et hæc pariter omnia. Quid? nos agendi
subita necessitate deprehensi, nonne alia dicimus, alia
providemus, quum pariter inventio rerum, electio ver-
borum, compositio, gestus, pronunciatio, vultus, mo-
tusque desiderentur? Quæ si, velut sub uno conatu,
tam diversa parent[6] simul, cur non pluribus curis ho-
ras partiamur? quum præsertim reficiat animos ac re-
paret varietas ipsa, contraque sit aliquanto[7] difficilius

1. *Impendat.* Quod alios dare narrat Burm. *intendat,* in nullo equidem libro invenio sponte tamen succurrit.

2. *Citharœdi* sunt, qui et citharam pulsant et accinunt; *citharistæ* autem, qui duntaxat pulsant, non etiam accinunt. Solent autem *dextra* plectrum tenere, et eo nervos percutere, quod appellant *foris canere: sinistra* autem chordas carpere, quod vocant *intus* canere. Turn.

3. *Pluribus.* Turic. *plurimis.* c. mult. — *Plurimis* dant nostri 1, 2 et 6. Camp. et ed. Hack., *pluribus.* Editor.

4. *Percutiunt.* Item *percurrunt.* — *Percutiunt.* Ita R. 1, 2, 6. At R. 5 et Camp., *percurrunt.* Ed.

5. *Præbent.* Ita Guelf. cum Goth. Voss. 1, 2, Alm. Bodl. Bal. et quibusdam edd. vett. ut et Obr. Recepta scriptura *probant;* quam qui retinuit Gesnerus, ipse nostram præfert, docens *probandi* negotium esse alienum ab ipso, qui hic intelligatur, canendi *actu.* — *Nervos... præbent.* Quid sit *præbere nervos* apparet eo ipso, quod antecedit: *continere nervos;* est enim laxare, totos dare, exhibere quales et quanti sunt, nulla digitorum compressione mutare sonum eorum. Vide initium notæ.

6. *Parent.* H. e. præsto sunt. Petenda significatio *ab apparendo,* quatenus servis tribuitur.

7. *Aliquanto.* Observent tirones dictum hoc pro *longe,* sed cum aliqua dicentis modestia, vel ironia; μεθ' ὑποκρίσεως appellant gram-

in labore uno perseverare, ideo[1] et stylus lectione re-
quiescit, et ipsius lectionis tædium vicibus[2] levatur.
Quamlibet multa egerimus, quodam tamen modo re- 5
centes sumus ad id quod incipimus. Quis non obtundi
possit, si per totum diem cujuscumque[3] artis unum
magistrum ferat? mutatione recreabitur, sicut in cibis,
quorum diversitate reficitur stomachus, et pluribus, mi-
nore fastidio, alitur. Aut dicant isti mihi[4], quæ sit alia 6
ratio discendi? *Grammatico*[5] soli deserviamus[6]? deinde
geometræ tantum, omittamus interim quod didicimus?
mox transeamus ad *musicum*, excidant priora? et, quum
Latinis studebimus litteris, non respiciamus ad *Græ-
cas?* et, ut semel finiam, nihil faciamus, nisi novissi-
mum? Cur non idem[7] suademus agricolis, ne arva si- 7

matici Græci. Insignis in hunc sensum Nostri locus V, 7, 24: « multos atque honestos (testes) « commendare *aliquanto* est faci- « lius » quam in paucis et humilibus gloriari. Apud Ciceronem de Orat. II, 24: « iidem illi melius « *aliquanto* dicerent, si » etc. Brut. 78: « qui melius *aliquanto* pos- « sent... dicere. » Sed nota res.

1. *Ideo... requiescit.* Ita Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 1, 2. Recepta *ideoque*. Prætuli nostram (cum Gryphio 1544), quia indicativus, *requiescit*, ostendit hoc comma ad *quum* non amplius pertinere. — R. 1, 2, 3, Camp., *ideo et*. Cap. et ed. Hack., *ideoque et*. Ed.

2. *Stylus... vicibus. Stylus* est scribendi labor; *vicibus*, varia legendo. Neque enim puto, cum Gedoyno et Capperonnerio, Quintilianum *vicibus* dixisse pro *denuo repetito scribendi labore*. Jejunius hoc, et obstat *ipsius*.

3. *Cujuscumque*, vel jucundissimæ: monotonia tædium parit. Ed.

4. *Aut isti dicant mihi.* An ista alia ratio discendi erit, si grammatico soli deserviamus, etc. Roll.

5. *Discendi? grammatico.* Ita, cum tot aliis, Guelf. et Turic. quum vulgo inseratur *Si*, præpostere, quod sentiens unus Gesnerus inclusit *Si*. Malui expungere. — R. 1, 2, 3, 4, expungunt τὸ *si*. Servant illud R. 1, Camp. et ed. Hack. — Melius autem cum V. C. Spalding omissio conjunctionis *si:* tum enim facile subauditur *an*. Ed.

6. *Deserviamus... faciamus.* Instant, et adversarium urgent, geminatæ hæ quæstiones, non sine multa elegantia. Explices: « Jube- « buntne nos deservire? » etc.

7. *Cur non idem.* Malim fere *iidem*, vel *item;* nam *idem*, subsequentibus istis *ne... curam* (quæ sunt ipsa ea, quæ suadentur) friget, nisi fallor. Codd. silent.

mul et vineta, et oleas, et arbustum colant? ne pratis, et pecoribus, et hortis, et alvearibus[1] accommodent curam? Cur ipsi aliquid forensibus negotiis, aliquid desideriis amicorum, aliquid rationibus domesticis, aliquid curæ corporis, nonnihil voluptatibus quotidie damus? quarum nos una res quælibet nihil intermittentes
8 fatigaret: adeo facilius est multa facere, quam diu! Illud quidem minime verendum est, ne laborem studiorum pueri difficilius tolerent; neque enim ulla ætas minus fatigatur: mirum sit forsitan, sed experimentis
9 deprehendas; nam et dociliora sunt ingenia, priusquam obduruerunt: id vel hoc argumento patet, quod intra biennium, quam[2] verba recte formare potuerunt, quamvis nullo instante, omnia fere loquuntur: at novitiis nostris, per quot annos sermo Latinus[3] repugnat? magis scias, si quem jam robustum instituere litteris cœperis, non sine causa dici παιδομαθεῖς[4] eos, qui in sua

1. *Alvearibus accommodent.* Guelf. *alv. avibusque accomm.* cum Alm. Bodl. Turic. et edd. Sichard. et Gryph. Potuit facillime excidere *avibusque*. Aves et aviaria a Varrone et Columella non semel memorantur. — Editio quoque Campana habet *avibus alvearibusque*.

2. *Intra... quam*. Tirones observent *quam* pro *postquam*, post numerum dierum vel annorum. Vide Liv. Drakenb. VII, 2, 10, et XXVIII, 16, 14. Item Tursellinum in voce *intra*.

3. *Novitiis... Latinus.* Novitii, servi, recens empti, plerumque Latine nesciebant (vide Varronem de L. L., p. Bip. 105); quamquam ne ii quidem, qui, liberalibus studiis eruditi, linguam callebant, protinus appellandi erant *veteratores*, nomine illi opposito. Hæc docent Digesta, lib. XXI, t. 1, de ædil. Edict. l. ult. Ridiculus error est Pavii (*Recherches sur les Grecs*, tom. I, p. 190) ex hisce *novitiis* ipsius Qu. discipulos exculpentis, qui, in media urbe nati, Latinam linguam discere non potuerint (*ses propres disciples*); neque castigavit eum interpres Germanicus.

4. Παιδομαθεῖς. Credas ex hoc loco, frequentatum Græcis vocabulum esse, quum designandus est aliquis summus in suo genere artifex. Neque tamen sæpe in libris, quos tractamus, inveniri puto; quum oppositum sit frequentius, ὀψιμαθεῖς, significatione inscitiæ; velut apud Isocratem in laude Helenæ, initio, νῦν δέ τις οὕτως ὀψιμαθὴς ἐστιν; et apud Lucianum de Saltat.,

quidque[1] arte optime faciant. Et patientior est laboris 10
natura pueris, quam juvenibus: videlicet, ut corpora
infantium nec casus, quo in terram toties deferuntur,
tam graviter affligit, nec illa per manus et genua rep-
tatio, nec post breve tempus continui lusus, et totius
diei discursus, quia pondus illis abest, nec se ipsi gra-
vant; sic animi quoque, credo, quia minore conatu
moventur, nec suo nisu studiis insistunt, sed forman-
dos se tantummodo præstant, non similiter fatigantur.
Præterea, secundum aliam ætatis illius facilitatem, ve- 11
lut simplicius docentes sequuntur, nec quæ jam ege-
rint, metiuntur. Abest illis etiam adhuc laboris judi-
cium: porro, ut frequenter experti sumus, minus affi-
cit sensus fatigatio, quam cogitatio[2]. Sed ne temporis 12
quidem unquam plus erit, quia his ætatibus omnis in
audiendo profectus est. Quum ad stylum secedet, quum
generabit ipse aliquid atque componet; tum inchoare
hæc studia vel non vacabit, vel non libebit. Ergo quum 13
grammaticus totum diem occupare non possit, nec de-
beat, ne discentis animum tædio avertat; quibus potius
studiis hæc temporum velut subseciva[3] donabimus?

vol. V, Bip. p. 143, τὴν περὶ ταῦτα φιλοτιμίαν ἀπειρόκαλόν τε καὶ ὀψιμαθῆ... οἴομαι εἶναι. Horatius quoque est imitatus, Sat. X, 21: « *O seri* « studiorum! »

1. *In sua quidque.* R. Cod. 1 habet *in sua quaque.* Nescio annon melius. Ed.

2. *Fatigatio... cogitatio.* Video a quibusdam parum intelligi. *Cogitatio* est ejus, qui ipse aliquid excogitat; *fatigatio* ejus, qui nonnisi mandata peragit, sive corpore, sive mente.

3. *Subseciva.* Guelf. *subicina*, in qua corruptela latet recepta, quamquam vulgatam vocabuli scripturam veram non puto, sed *succisiva*, a *succidendo*, scribendum. Magna receptæ accedit auctoritas ex libro Florentino, narrante Regio. Turic. *subsiciva* corr. *subseciva.* Quod edd. pleræque vett. dant: *subsidia*, in nullo, puto, est Codice. — *Subseciva.* Videntur autem plures stare auctores ab eorum parte, qui scribunt *subseciva*, vel potius *subsiciva* (nam sic in lapide Gruteriano), quo et hic et alibi fere deducit Codd. scriptura. Vide Dausquium in h. v.,

14 Nam nec ego[1] consumi studentem in his artibus volo: nec moduletur[2], aut musicis modis cantica excipiat, nec utique ad minutissima geometriæ[3] opera descendat. Non comœdum in pronunciando, nec saltatorem in gestu facio, quæ si omnia exigerem, suppeditabat[4] tamen tempus; longa est enim, quæ discit, ætas, et

vol. II, p. 299. Est tamen *subsidia* in Jens. (quam *successiva* dare narrat Gesn.) sicut in omnibus meis ante Ald. Deinceps hoc revocavit Gryphius, donec verum restitueret Obrechtus. Sed Rollinus et Burm. *subsidia*. Spald. Præfat., p. 80. — R. 2, 4, 5 et Camp. habent *subcisiva*. At R. 1, Cap. et ed. Hack. *subsidia*. Quod damnant omnes critici. Ed. — *Velut subseciva*. *Velut*, comparationis index, locum suum bene tuetur, si meminimus nomen *subsecivorum* (vel *succisivorum*, vide initium notæ) proprium esse agrorum dimetiendorum. Vide lexica.

1. *Nec ego*. Guelf. *non ego*. Goth. (tac. Gesn.) *ne ego*. Vide notam ad I, 5, 39, *ne hoc fecit*.

2. *Moduletur, aut*. Guelf. *mod. et;* eodem, nisi fallor, sensu; difficilius explicatu quod dant Goth. et Voss. 2 *ut*. Cæterum gaudeo, a meis Codd. abesse quod multi habent et ipse quoque Turic.: *notis*, pro *modis*, mirorque Voss. 2 memorari inter eos, qui dent *notis*, quum Goth. præferat *modis*. Illud Burmannus refert ad scribendum ea, quæ alius cantet, cantica; vereor ut antiquitatis usus patiatur. — *Musicis modis*. Mira in hac voce sors est conferentium Codicem Gothanum. Quum enim Gesnerus prætermisisset *notis* in isto libro, monitus postea ab Heusingero, ne ipse quidem attendit illam scripturam. Est autem ea in Codd. ut quidem videtur omnibus, præter Guelf. Voss. 1, 3, Bern. Joann. si modo nihil peccavimus, quotquot hosce Codd. inspeximus. Edd. habent *notis* meæ ante Gryph. omnes, et revocavit Obr. Neque jam dubito quin verissima sit hæc scriptura, quamquam ad hodiernum rei nomen miro modo accedit. Quum tamen signa ipsa sonorum veteribus frequentata esse constet, quibus litteras, varie immutatas, adhibebant, quidni prius etiam, quam vulgo creditur, *notarum* nomen usurpatum fuerit? quum præsertim nihil habiturum esset ignoti vel obscuri, etiamsi Quintilianus primus hoc loco sic uteretur vocabulo, addens *musicis*, quo fit manifestus sensus. Vid. Cangius in Gloss. med. et inf. Lat. voce *nota* secundo loco. Spald. Præf. p. 80. — R. 1, 5, Camp., *aut musicis notis*. — *Moduletur... excipiat*. I. e. neque ipse canat, neque aliorum cantum fidibus prosequatur. Sed vide notam superiorem.

3. *Minutissima geometr*. Turic. inserit *usque* cum Bodl. Alm. Bern. ed. Andr. et meis ante Bas. omnibus. Verum credo. Guelf. transponit verba *utique ad minut.* sic: *ad minut. utique*, qua ratione potuit excidere *usque*.

4. *Suppeditabat*. Goth. (tacente Gesn.) *suppeditabit*, cum Voss. 2 et ed. Andr.: male.

ego non de tardis ingeniis loquor. Denique cur in his 15
omnibus, quæ discenda oratori futuro puto, eminuit Plato? qui, non contentus disciplinis[1], quas præstare poterant Athenæ, non Pythagoreorum, ad quos in Italiam navigaverat, Ægypti quoque sacerdotes adiit, atque eorum arcana perdidicit. Difficultatis patrocinia 16
prætexímus segnitiæ; neque enim nobis operis amor est; nec, quia sit honesta, atque pulcherrima rerum[2]

1. *Plato? qui, non contentus disciplinis*, etc. Plato primum se nugis ac inanibus artibus contriverat, et studiis, quæ, si vera essent, nihil afferrent, quo melius viveremus; heroica carmina composuerat, quæ comparata cum Homeri carminibus, igni dedit: scripserat tragœdias quas, monente Socrate, plane exstinxit; ac demum, ut patriæ et generi humano melius inserviret, philosophiam totus amplexus est. Ut iis, quæ eruditus fuerat, adderet, Megaram, Italiam, Cyrenas, Ægyptum, et quascunque gentes artibus florentissimas, petivit atque lustravit: viros doctrinis et artibus notatissimos adiit; ipse Syracusis Dionem erudivit. At iniquitate Dionysii, cui se commiserat, in maximis periculis insidiisque versatus est: venditus ut servus, redemptus, et tandem patriæ suæ redditus, ab attingenda republica, abstinuit, ea causa, quod, quum populum prope jam senectute desipientem, nec persuadendo, nec cogendo regi posse videret, quum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Ex omnibus peragratis gentibus omnes collexit artes, et forma philosophiæ instituta, in scholarum cœtibus, et inter auditores, quorum frequentissimi et præstantissimi fuerunt Demosthenes Aristotelesque, ornate de Deo, de moribus, de jure civili disseruit; in scriptis vero ornatioribus, quam a Socrate acceperat, perfectissimam reliquit doctrinam, quamque postea academici et peripatetici sunt secuti. Et ea fuit illa doctrina et vita Platonis, ut longum tempus quasi quidam Deus philosophorum vocaretur, teste Cicerone, ex quo ea excerpsimus. Ed.

2. *Pulcherrima rerum*. Sublimioris orationis locutio, mutuo sumpta, ut videtur, a poetis. Expressam dicas e Virgilii versu Georg. II, 534. Neque enim accedam J. H. Vossio *rerum* pro *rerumpublicarum* positum accipienti. Alia est ratio quum adjicitur nomen terræ vel populi ad *res*, vel *rem*, cujusmodi sunt omnia, quæ appellat, loca. Usus autem poetarum in hac forma satis est constans. Nam si *maxima rerum Roma* itidem reipublicæ significatu dicta videatur Æneid. VII, 602, Ovidius certe Metam. VIII, 49, aliisque locis *pulcherrima rerum* dixit hoc, quem vindico, latiore intellectu. Cui simile est Claudiani « *operum.... pulcherrimus...* Mundus. » De quart. Cons. Honorii, v. 284, 85, ubi *operum*, pro *rerum*. Ne ipsi quidem Horatii

eloquentia, petitur ipsa, sed ad vilem usum et sordidum
17 lucrum accingimur[1]. Dicant sine his in foro multi, et acquirant; dum sit locupletior[2] aliquis sordidæ mercis negociator, et plus voci suæ debeat præco: ne velim[3] quidem lectorem[4] dari mihi, quid studia referant com-
18 putaturum. Qui vero imaginem ipsam eloquentiæ divina quadam mente conceperit, quique illam, ut ait non ignobilis[5] tragicus, reginam rerum orationem[6] ponet ante oculos, fructumque non ex stipe advocationum[7], sed ex animo suo, et contemplatione ac scientia petet, perpetuum illum, nec fortunæ subjectum; facile

scholiastæ concedam ad Sat. I, 9, 4: « Quid agis, dulcissime, *rerum* » verba sic dirimenti, ut *rerum* pendeat ex *Quid*. Vides in horum locorum nullo adjectivum referri ad vocem *rerum* (quæ foret languida plane et elumbis oratio) sed ad id quod ubique laudetur, ut modo masculinum debeat poni, modo femininum, pro re nata.

1. *Accingimur*. Inest venusta aviditatis, servo aut caupone digna, significatio.

2. *Dum sit locupletior*. Frequens locutio pro iis: « Fateor ego, sed « tu vicissim fatere, locupletio- « rem » etc. Sic Ovid. Metam. X, 309, 310: « Tura ferat... Panchaia « tellus Dum ferat et Myrrham »; et Noster II, 12, 7: « vocentur... « dum tamen constet. »

3. *Ne velim*. Guelf. *nec vel*. Non male, si continuatur oratio.

4. *Lectorem*. Intellige servum anagnosten, quales habebant domi suæ potentes. Ejus conditionis hominem Sositheum, eruditum sane et aliquid præter lucrum sectatum in litteris, mortuum desideravit Cic. ad Att. I, 12. Plin. Epist. V, 19.

5. *Ait non ignob*. Qui in vett. plerisque edd. inseritur post *ut*, *Sophocles* ne in Guelf. quidem est, neque in ullo, opinor, Codice.

6. *Reginam... orationem*. Eurip. Hecub. 816: Πειθὼ δὲ τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην. *Suadelam vero reginam inter homines solam*. Cic. de Orat. II, 44: « recte a bono poeta dicta est « flexamina, atque om- « nium regina rerum oratio. » *Non ignobilem tragicum* dici eadem ad laudandum vi, qua Polybius a Livio appelletur *haudquaquam spernendus auctor* (i. e. testis), recte monet Gesnerus. Vide Drakenb. ad Liv. XXX, 45, 5.

7. *Stipe advocationum*. Inest contemptus, huic loco conveniens, rei per se non improbatæ. Jam enim desierat nefas esse merces patrocinii, quam et ipse Noster excusat et defendit XII, 8, 9, 10, 11, 12. Legis Cinciæ (a Cincio Alimento tribuno pl. latæ A. U. C. 550) qua cautum erat, ne quis pro causa oranda donum munusve acciperet; restaurationem frustra tentatam vide apud Tacitum, Annal. XI, 5, 6, 7, nostræ edit. vol. III, p. 14, seqq.

persuadebit sibi, ut tempora[1], quæ spectaculis, campo, tesseris, otiosis denique sermonibus, ne dicam somno, et conviviorum mora conterunt, geometræ potius ac musico[2] impendat; quanto plus delectationis habiturus, quam ex illis ineruditis voluptatibus! dedit enim hoc Providentia hominibus munus, ut honesta magis juvarent[3]. Sed nos hæc ipsa dulcedo longius duxit. Hac- 19
tenus ergo de studiis, quibus antequam majora capiat, puer instituendus est; proximus liber velut novum sumet exordium[4], et ad rhetoris officia transibit.

1. *Ut tempora... impendat.* Solebat Plato, quoties e schola discederet, dicere: videte, pueri, ut otio ad honestam aliquam rem utamini. Ἄγε, ὅπως εἰς καλόν τι καταθήσεσθε τὴν σχολὴν, ὦ παῖδες. Plutarch. de Sanitate tuenda; edit. Xylandri, vol. II, p. 135. Ed.

2. *Geometræ.... musico.* Guelf. *geometriæ... musicæ* cum vett. aliquot edd. Obr. et Cod. Alm., et Turic. ex corr. neque video quare spernendum, quum præsertim meræ res antecedant, non personæ. Quamquam supra §. 6 pro *geometræ* male Guelf. dat *geometri*, neque melius Goth. (tacente Gesnero) *geometriæ*. Bene tamen et hic habet recepta. Vide notam ad II, 21, 19. — R. 1, 3, Camp. *geometriæ potius ac musicæ*. Ed.

3. *Honesta magis juvarent.* Hæc sententia, cujus veritatem magis commendat elegantissima brevitas, accurate explicatur; et omnibus tum rationis viribus, tum eloquentiæ ornamentis instructa producitur a Cicerone, de Finib. bon. et malor. V, 22, ubi ostendit argumentis et exemplis, *honesta, præterquam quod nosmetipsos diligamus, præterea suapte natura per se esse expetenda*. Ed.

4. *Novum exordium sumet.* Non, ut male interpretatur vir alioquin doctissimus Gedoynus, novum opus in libro sequenti Noster instituet, novam sumet materiam; sed vera ipsius operis quod sibi proposuerat exordium nunc facturus est. Hactenus materiam tantum comparavit, jam ædificare incipiet. Ed.

DE INSTITUTIONE ORATORIA

LIBRI SECUNDI ARGUMENTUM.

M. FABII QUINTILIANI

ORATORIÆ

INSTITUTIONIS

LIBER II.

CAP. I. TENUIT consuetudo[1], quæ quotidie magis in- 1
valescit, ut præceptoribus eloquentiæ, Latinis quidem semper, sed etiam Græcis interim, discipuli serius quam ratio postulat, traderentur : ejus rei duplex est causa; quod et rhetores, utique nostri, suas partes omiserunt, et grammatici alienas occupaverunt[2]. Nam et illi de- 2
clamare modo[3], et scientiam declamandi ac facultatem tradere, officii sui ducunt, idque intra deliberativas judicialesque materias[4]; nam cætera, ut professione

1. *Tenuit consuetudo.* Verbum intransitive usurpat pro : *obtinuit*, ut pro *duravit*, sæpe Livius, v. g. II, 3, 5. Vide Duker. ad Liv. IV, 7, 7. Noster iterum VIII, 5, 2, « consuetudo tenuit »; vide I, 7, 30, « consuet. obtinuerit »; et IX, 4, 47, « nomen illud *tenet* », ubi « nomen illud » est nominativus.

2. *Et grammatici alienas occupaverunt.* Nam grammatici occuparunt *progymnasmata*, id est, prima rhetorices elementa, et materias demonstrativas. TURNEBUS.

3. *Declamare modo.* Scil. fictas causas exercendi gratia agere. ROLL.

4. *Deliberativas judicialesque.* Restat genus eloquentiæ demonstrativum (ἐπιδεικτικὸν) quod, etsi tractandum a rhetore, despiciunt. Sic apud Senecam patrem nonnisi Suasorias (deliberativi generis) et Controversias (judicialis) legimus, et in declamationibus Quintiliani nomen præferentibus meras controversias.

sua minora, despiciunt, et hi non satis credunt, excepisse, quæ relicta erant (quo nomine gratia quoque iis[1] est habenda), sed ad prosopopœias usque, et ad suasorias[2], in quibus onus dicendi vel maximum est,
3 irrumpunt[3]. Hinc ergo accidit, ut, quæ alterius artis prima erant opera, facta sint alterius novissima : et ætas, altioribus jam disciplinis debita, in schola minore subsideat[4], ac rhetoricen apud grammaticos exerceat. Ita, quod est maxime ridiculum, non ante ad declamandi magistrum mittendus videtur puer, quam
4 declamare jam sciat[5]. Nos suum cuique professioni modum demus. Et grammatice, quam in Latinum transferentes, *litteraturam* vocaverunt[6], fines suos norit, præsertim tantum ab hac appellationis suæ paupertate, intra quam primi illi constitere, provecta : nam tenuis a fonte, assumptis poetarum historicorumque viribus,

1. *Quoque iis.* Ita Goth. (tacente Gesn.). Cæteri *qu. his*, minus apte hoc quidem loco.

2. *Prosop. usque et ad suasor.* Guelf. et Turic. *prosop. usque ad suas.* omittendo *et* post *usque*, cum Voss. omnibus et Bern. et Ald. Inde non male videtur effecisse *usque, ac* Obrechtus, quum salebrosi quid insit iis : *ad... et ad*, in rebus præsertim non adeo diversis. Est enim *prosopopœia* species *suasoriarum*. — *Usque, et ad.* Ita Codd. RR. 1, 2. — *Prosopopœias.* Earum naturam enarrat II, 8. Vide notas.

3. *Irrumpunt.* Apposite locum, huic fere geminum, Ciceronis affert Gesnerus, ubi, ut hic grammatici, ita philosophi dicuntur *irrupisse* in oratorum patrimonium. De Orat. III, 27.

4. *Subsideat.* Guelf. et Turic. *subsidat*, cum tot aliis. — RR. 1, 2, 5, Camp., *subsidat.* Alii *subsideat.* Ed.

5. *Decl. jam sc.* Guelf. et Turic. omittunt *jam* cum Bal. Bodl. Joann. Voss. 3, Alm. et aliquot vett. edd. quas imitatus est Obr., non male profecto. Omissum malit et Lochmannus, ob sonum insuavem. — *Jam* omittitur quoque in RR. 1, 5.

6. *Quum... vocaverunt.* Si recte interpretor uncos a Gesnero appositos, diversos eos a signis parentheseos, diffisus ille est appendici huic etymologicæ, quam rationem probat Lochmannus Progr. 1790, p. 4. Sed mox ostendit Qu., ipsa « *appellationis paupertate* » significari quam angustis limitibus contineatur hæc ars, quæ *litteras* solas tractet. Hoc enim Græco *grammatices* vocabulo, cui majorem significationis ambitum tribuere consueverant Rom., non æque apparebat.

pleno jam satis alveo fluit; quum præter rationem recte loquendi, non parum alioqui copiosam, prope omnium maximarum artium[1] scientiam amplexa sit; et 5
rhetorice, cui nomen vis eloquendi dedit, officia sua non detrectet, nec occupari gaudeat pertinentem ad se laborem, quæ, dum opere cedit, jam pæne possessione depulsa est[2]. Nec infitiabor, ex iis aliquem, qui *gram-* 6
maticen profitentur[3], eousque scientiæ progredi posse, út ad hæc quoque tradenda sufficiat; sed quum id aget, rhetoris officio fungetur, non suo. Nos porro quærimus, 7
quando iis, quæ *rhetorice* præcipit, percipiendis puer maturus esse videatur: in quo quidem non id est æstimandum, cujus quisque sit ætatis, sed quantum in studiis jam effecerit: et, ne diutius disseram, quando sit rhetori tradendus, sic optime finiri credo, quum poterit. Sed hoc ipsum ex superiore pendet quæstione: 8
nam si grammatices munus usque ad *suasorias* prorogatur[4], tardius rhetore opus est. Si rhetor prima operis sui officia non recusat, a narrationibus[5] statim, et lau-

1. *Maximarum artium*. Politianus quoque in *Lamia* annotat grammaticum esse debere omnium artium peritum, ut sit in eo encyclopædia. Turn.

2. *Possess. depulsa*. Eo, quem modo memoravimus, Ciceronis loco: « nos (patroni) de nostra possessione depulsi. »

3. *Gramm. profitentur*. Guelf. et Turic. *gramm. profiteantur*: cum Goth. Voss. 2 et plerisque edd. vett. — RR. 1, 2, 5, 6, Camp., *profiteantur*. Ed.

4. *Suasorias prorogatur*. Ita Guelf. et Turic. cum Goth. Voss. 2, 3, Bal. Bodl. Joann. Alii Codd. silentur, et edd. pæne omnes post *suasorias* inserunt hæc: *quæ sunt apud rhetorem materiæ inter rudimenta dicendi*. Obr. ea ejecit, fortasse Codice suo Argentoratensi auctore, Gesnerus uncis inclusit, glossam putans. Malui in tanto Codd. consensu (nam cæteri, qui non memorantur, neglecti videntur a conferentibus) imitari Obrechtum. — Hoc additamentum vacat in Codd. RR. 1, 2, 3, 4 et Camp. Ed. Hack. et Capp. habent. Ed. — *Usque ad suasor*. H. e. si grammaticus omnia docet, quæ sunt ante suasorias.

5. *A narrationibus... desideratur*. Cave *a* hoc loco explices *post*. Jam in ipsis narrationibus scribendis et

dandi vituperandique opusculis, cura ejus desideratur.
9 An ignoramus antiquis hoc fuisse ad augendam eloquentiam genus exercitationis, ut *theses*[1] dicerent, et *communes locos*, et cætera citra[2] complexum rerum personarumque, quibus veræ fictæque controversiæ continentur? Ex quo palam est, quam turpiter deserat eam partem rhetorices institutio, quam et primam habuit[3],
10 et diu solam. Quid autem est ex[4] iis, de quibus supra[5] dixi, quod non tum in alia, quæ sunt rhetorum propria, tum certe in illud judiciale causæ genus incidat? An non in foro narrandum est? qua in parte nescio an
11 sit vel plurimum[6]. Non[7] laus ac vituperatio certaminibus illis frequenter inseritur? Non communes loci, sive qui sunt in vitia directi, quales legimus a Cicerone compositos[8]; seu quibus quæstiones generaliter trac-

primis generis demonstrativi periculis discipulo adesse rhetorem vult Qu. Vide I, 9, 6, ubi, quales *narratiunculas* a grammatico tractari suadeat, ostendit; majores rhetoribus assignat.

1. *Theses*. His opponuntur *hypotheses*, quæ sunt *cum complexu rerum*, etc. Vide II, 4, 24; III, 5, 5, 7; it. Cic. Orat. c. 14, 36; Topic., c. 21.

2. *Citra*. Guelf. et Turic. *circa*, cum edd. a Stoer. ad Gibs., male.

3. *Quam et primam habuit*, etc. Suetonius enim tradit antiquos rhetores duntaxat circa *progymnasmata* esse versatos. Turn.

4. *Quid aut. est ex*. Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2 omittit *est*, ut et Locat. Rusc. Bad. Cervicorn. Non prorsus male.

5. *De quibus supra*, modo §. 8 in fine. *Supra* igitur de brevissimo intervallo dicit. Vide l. I, c. 5, §. 41.

6. *Vel plurimum*. Ita RR. 2, 3, 4 et Camp. At R. 5, *vel hoc plurimum*. R. 1, *hoc plurimum*. Ed.

7. *Non*. R. 1 et Camp., *nonne*. Ed.

8. *Quales... compositos*. Rectissime Gesn. videtur ad partes vocare locum in fine Præfationis paradoxorum, ubi significat Cicero, se fuisse solitum, exercitationis causa, ea, quæ dicantur in scholis θετικὰ (h. e. in genere proposita « *citra* « *compl. rerum person.* »), ad suum illud oratorium transferre dicendi genus: *legimus* utrum ad ipsos, quos legerit Qu., locos communes spectet, an ad mentionem eorum ab aliquo scriptore injectam (quod mihi verisimilius videtur), in neutram partem certa sunt argumenta. Potuit, sicut procemia in futurum orandi usum Demosthenes, ita locos communes Cicero componere.

tantur, quales sunt editi a Quinto quoque [1] Hortensio:
ut, *Sitne parvis argumentis credendum*, et *pro* [2] *testibus*,
et *in testes*, in mediis litium medullis versantur? Arma 12
sunt hæc quodammodo præparanda semper, ut iis [3],
quum res poscet, utaris: quæ qui pertinere ad oratio-
nem [4] non putabit, is ne statuam quidem inchoari cre-
det, quum ejus membra fundentur [5]. Neque hanc [6], ut
aliqui putabunt, festinationem meam sic quisquam ca-
lumnietur, tamquam eum, qui sit rhetori [7] tradendus,
abducendum protinus a grammaticis putem. Dabuntur 13
illis tum quoque tempora sua; neque erit verendum,
ne binis [8] præceptoribus oneretur puer: non enim cres-

1. *Quinto quoque Hortensio.* Displicet *quoque*, quum de aliis hujusmodi locorum auctoribus actum non sit, nisi forte inest admiratio, tantum virum tam levi operi manus admovisse. Vide II, 4, 27. An *quoque* natum ex male repetito *Quinto?* Codd. quidem non variant.

2. *Pro testibus... in testes.* Ejusmodi in utramque partem argumenta ministrat Arist. Rh. I, 15, 17.

3. *Ut iis.* Ita Goth. (tac. Gesn.) cum vett. edd. plerisque: *his* recentiores, ut Gesn., non æque convenienter. — Silent nostri Codd.

4. *Oratorem.* RR. 1, 2, 6 et Camp., *orationem;* et eam lectionem Codd. plerorumque restituimus, consentiente V. C. Spald. At vide hujusce notæ finem. Ed. — *Pertinere ad oratorem.* Hoc loco non erat negligenda varietas scripturæ Turic. *orationem.* Quod quanto præstet recepto, facile sentias, si *statuam*, non *statuarium*, comparari attenderis. Eadem similitudo repetitur in procemio lib. VII, §. 2. Faciunt autem cum Turic. Codd. Alm. Joann. Bal. Voss. 2, edd. ante Ald. sec. meæ omnes, excepta Ald. pr. Revocavit *orationem* Obr. quod et ipse facere debebam, nihil moratus auctoritatem Guelferbytani, quem appello ad III, 5, 12, in notis. Spald. in Præf., p. 81.

5. *Quum ejus membra fundentur.* De statua metallica loquitur, quod opus fusorium est, non sculptile. Mosel.

6. *Neque hanc.* Apparet male continuatas hoc loco paragraphos, quum nova et generalior ordiatur disputatio. Sed nolui turbare numeros jam receptos.

7. *Tradendus.* Guelf. a prima manu *traditus*, cujus postremis syllabis superscriptum est *dendus.* Illud etiam Goth. Joann. Voss. 1, 2, 3, et aliquot edd. probante recte Gesnero. Vel sonus enim receptæ displicet, et magis consentaneum est, credere *abducendum a gr.* postquam *traditus* jam sit rhetori, quam quum *tradendus* adhuc.

8. *Binis*, pro *duobus*. Utrumque tamen aliquantulum differt. Ed.

cet, sed dividetur, qui sub uno miscebatur, labor: et erit sui quisque operis magister utilior: quod[1] adhuc obtinent Græci, a Latinis[2] omissum est[3], et fieri videtur excusate, quia sunt, qui labori isti[4] successerint[5].

1 Cap. II. Ergo quum ad eas in studiis vires pervenerit puer, ut, quæ prima esse præcepta rhetorum diximus, mente consequi possit, tradendus ejus artis magistris
2 erit, quorum inprimis inspici mores[6] oportebit; quod ego non iccirco potissimum in hac parte tractare sum aggressus, quia non in cæteris quoque doctoribus idem hoc examinandum quam diligentissime putem, sicut testatus sum libro priore[7]; sed quod magis necessariam
3 ejus rei mentionem facit ætas ipsa discentium. Nam et

1. *Quod adhuc... excusate.* Quid igitur *obtinent adhuc Græci, omiserunt Latini?* Scilicet, ut, dum apud rhetorem est puer, grammaticus eumdem doceat. At potestne dici *fieri* aliquid, quum *omittitur?* Nam aliter vix te expedias, quam ut *omissio* ista dicatur *fieri excusate*, ubi pro *omissum est* malim certe *omittitur*, si *fieri* eo est referendum. Et quomodo facit ad excusandam omissionem moris ejus, quo duobus simul magistris vacabat adolescens, quod *isti labori* (cui autem?) *successerunt quidam.* Hæreo in loco, qui, si non aliunde, ab interpunctione certe laborat. Neque tamen ullam ego diremptionem comminiscor, quæ ab omni parte placeat. Vide I, 9, 6, ubi, quid Latini rhetores omiserint, quoque tractando levaverint eos grammatici, longe est apertius. Sunt enim narrationes et genus eloquentiæ demonstrativum, de quibus si noster quoque locus agit (quod suspicor), corruptus ille sit necesse est. Aliquam Codd. in hisce fluctuationem vide in notis sequentibus, sed non capitalem illam.

2. *A Latinis.* RR. Codices 1, 2, *et a Latinis.* Editor.

3. *Omissum est et.* Guelferbytanus omittit *est.*

4. *Labori isti.* Goth. (tac. Gesn.) *huic labori*, cum Voss. 2.

5. *Successerint.* Ita Goth. cum Jens. (tac. Gesn.) et Voss. 3, quibus accedunt edd. Tarv. Loc. Venet. Rusc. Ald. Bad. Cervic. et adstipulantur Bal. et Guelf. per errorem dantes *succensuerint* ille, hic *succenserint.* Vulgo, ut et Gesn., *successerunt.* — Ita quoque RR. 1, 3 et Camp. *Ed.*

6. *Inspici mores.* « Justinianus « quoque præcipit, ut doctores artium primum bene morati sint, « deinde facundi. Et hoc nomine « Socratis schola fuit infamata, « quod obesse bonis moribus videretur. » Ita Turnebus, cui non assentimur. Ed.

7. *Libro priore.* Vide I, 2, 5.

adulti fere pueri ad hos præceptores transferuntur, et
apud eos juvenes etiam facti perseverant, ideoque ma-
jor adhibenda tum cura est, ut et teneriores annos ab
injuria[1] sanctitas docentis custodiat, et ferociores a li-
centia gravitas deterreat. Neque vero satis est summam 4
præstare abstinentiam, nisi disciplinæ severitate conve-
nientium quoque ad se mores astrinxerit[2]. Sumat igitur
ante omnia parentis erga discipulos suos animum, ac
succedere se in eorum locum, a quibus sibi liberi tra-
dantur[3], existimet: ipse nec habeat vitia, nec ferat. Non 5
austeritas ejus tristis, non dissoluta sit comitas, ne inde
odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de hones-
to ac bono sit sermo: nam quo sæpius[4] monuerit, hoc
rarius castigabit. Minime iracundus; nec tamen eorum,
quæ emendanda erunt, dissimulator: simplex in docen-
do[5]; patiens laboris; assiduus potius, quam immodi-

1. *Ab injuria.* Vide I, 3, 16, 17; et huj. ips. cap. §. 14, 15; it. XI, 1, 53: « si de morte filii sui, vel « *injuria*, quæ morte sit gravior, « dicendum patri fuerit. » Ib. §. 84: « ubi quis pudenda queritur, ut « stuprum, præcipue in maribus. »

2. *Mores astrinxerit.* Cave ad se trahas ad *astrinx.*, pertinet ad *convenientium*: *astringere* opponitur dissolvendis moribus. Ita, sed alio destinata translatione, X, 4, 1, *luxuriantia astringere.* Similiter Liv. XXXIX, 1, 6: « inops regio, quæ « parsimonia *astringeret* milites. » Similia et Noster l. I Procem. c. 24, et l. II, c. 4, §. 5.

3. *Sibi... tradantur.* Ita Guelf. cum Turic. Alm. et multis edd. vett. (præter Burmanno memoratas: Jens. Tarv. Venet. Rusc. Bad.) flagitante Latinitate ob *sibi*. Gesn. cum recentt. *traduntur.* — RR. 1, 2, 3, Camp., *tradantur.* R. 5, *tradentur.* Cap. et editio Hackiana, *traduntur.* Ed.

4. *Quo sæpius.* Gothanus (tacente Gesnero) *quod*, non sine sensu, etsi deteriore.

5. *Simplex in docendo. Simplicitas* sæpissime apud veteres cernitur promendo ea, quæcumque aliquis cogitat. Sic loco Ciceronis festivissimo Orat., c. 69: « virum *sim-* « *plicem*, qui nos nihil celet. » Intelligas igitur doctorem, qui nihil eorum, quæ novit, invideat discipulis suis (vide I, 4, 23); sed et is, ex usu veterum, est *simplex*, qui nil, præter eam, quam quum maxime agit, rem, sibi proponit, qui itaque, dum docet adolescentes, eorum unice utilitatem, non suam gloriolam, ostentanda eru-

6 cus. Interrogantibus libenter respondeat, non interrogantes percontetur ultro. In laudandis discipulorum dictionibus[1] nec malignus[2], nec effusus; quia res al-
7 tera tædium laboris, altera securitatem parit. In emendando quæ corrigenda erunt, non acerbus[3], minimeque contumeliosus; nam id quidem multos a proposito studendi fugat[4], quod quidam sic objurgant, quasi
8 oderint. Ipse aliquid, immo multa, quotidie dicat, quæ secum audita referant. Licet enim satis exemplorum ad imitandum ex lectione suppeditet, tamen *viva illa*, ut dicitur, *vox*[5] alit plenius, præcipueque ejus præceptoris[6], quem discipuli, si modo recte sunt insti-

ditione, spectat. Sic I, 12, 11, *simpliciter* docentem sequuntur, de pueris, nihil aliud, nisi quod mandatur, agentibus.

1. *Dictionibus*. I. e. declamationibus, *ῥήσεις*. Vide II, 4, 27, ubi orationes forenses intelligendæ.

2. *Malignus*. Nimiam *parsimoniam* in laude tribuenda solam intelligi, nullam aliam *malignitatem*, monendi videntur tirones. Docent lexica in *benignus* et *malignus*.

3. *In emendando... non acerbus*. Hujusmodi fuit Orbilius Horatii præceptor, non solum acerbus in antisophistas, verum in discipulos omnes, adeo ut vix esset tolerabilis. TURN.

4. *A proposito... fugat*. Cave nimis ex nostra loquendi forma interpreteris. Id quidem solum interesse videtur, quod Quintiliano et æqualibus *studere* est *litteras tractare diligenter*, vide II, 7, 1, nobis hodie, *vitæ genus sequi*, *ubi victum quæras ex litteris*. Vide Gesn. ad Plin. Epp. III, 5, 5.

5. *Viva... vox*. Proverbium Græcis et Latinis usurpatum de *viva voce*, est apud Ciceronem v. c. ad Att. II, 12: « Ubi sunt qui aiunt « *ζώσης φωνῆς*? » Imperfectum, ut sit, affertur proverbium, ubi hæc fere desunt: *μείζων ἐστὶν ἐνέργεια*. Vide plura de eo apud Erasmum Chiliad. I, cent. 2, 17, et consule, sis, Bentleium ad Hor. Art. Poet., v. 318, in quem ex Codd. inducit *vivas voces*, qui et nostro loco utitur. Seneca Rhet. Controv., lib. I, Præf., p. Bip. 63: « quod vulgo.... « dici solet, sed de (Cicerone) pro« prie debet, potui *vivam vocem* « audire. » Vavassor *de vi et usu verbb.*, p. 49, acute suspicatur Tulliano tempore nondum latine dictum hoc proverbium.

6. *Præcipueque ejus præc.* Guelf. et Turic. omittunt *ejus*, cum Goth. et plerisque edd. ut Jens. (tacente Gesn.) Tarv. Dant illud tamen Codd. Palat. et Bal. cum quibusdam edd., ut Andreana. Fateor me libentius eo carere, quamquam insuavem fieri sonum, omisso *ejus*, et sentio et doleo. Sententia tamen

tuti, et amant[1], et verentur: vix autem dici potest, quanto libentius imitemur eos, quibus favemus. Minime 9
vero permittenda pueris, ut fit apud plerosque, assurgendi exultandique in laudando licentia[2]; quin etiam

eo deducit, ut *præceptoris* in genere, non *certi* alicujus præceptoris, auctoritatem magnam significari intelligamus; neque video quid opus sit illis « si modo... instituti », si retinetur *ejus*. At si quemcunque præceptorem amare dicuntur discipuli, commode et pæne necessario additur id : « si modo » etc.

1. *Amant.... verentur*. Guelf. *ament*, quod malim, si retinetur *ejus*. Pro *verentur*, Voss. 1, *venerantur* (quocum hic non facit Goth.) ex glossa, *vereri* enim est pro *venerari*, quod exemplis idoneis docet Drakenb. ad Liv. V, 28, 4. Huc maxime facit Cic. ad Quint. fratr. I, 3, « et *amabat*... » et, ...ut majorem fratrem, *verebatur*.

2. *In laudando licentia... modicum... testimonium*. Ex serie orationis, *laudari* hic magistrum, qui « ipse aliquid dicat », eique dari *testimonium*, putabimus, sicut et Gesnerus est interpretatus « de « plausu, quem *dicenti præceptori* « tribuunt auditores. » Quæ tamen sequuntur : « Ita fiet » etc., usque ad §. 12, male « sentiant » alia omnia docent et ostendunt, improbari morem discipulorum *se invicem* laudantium, quem sensum expressit Gedoynus : « *les plus avancés té-* « *moignent... ce qu'ils pensent, de* « *ce qu'ils entendent des autres.* » Huic confusioni optimam medicinam afferri posse arbitror, si §. 8 loco suo moveatur, postque 12 relegetur. Sic recte procedit consiliorum a Quintiliano datorum ratio et series. Monet primum, leniter esse reprehendendas discipulorum dictiones, sed vetat idem, condiscipulorum, juniorum præsertim, immodicum ferre plausum, qui quare sit perniciosus, docte inprimis et eleganter persequitur. Deinceps ipsum jubet coram discipulis dicere magistrum, sed et eum, quomodo in admittendo auditorum plausu versari debeat, præceptis instruit. Ita commodissime rationem reddere mihi videor et τοῦ *vero* §. 9, et τοῦ *sed* §. 13, quamquam, nisi alia obstarent, *posterioris*, vel in recepta constitutione, idonea reperitur interpretatio ; *prioris* non item, ut quidem opinor. Jam autem quomodo fidem faciam tantæ librariorum socordiæ, ut integras sententias alieno loco posuerint, nullo præsertim Codice auctore facto, non magnopere invenio. Id saltem in nostro scriptore conjecturam nostram nonnihil adjuvat, quod insignem ordinis perturbationem ostendit Codex Guelferbytanus qui VII, 3, 7, omittit verba hæc : « Diver« sum... appellanda sint » (integram §.) quorum deinde partem ponit VII, 8, 2 ; partem VIII, 2, 21, ex quo ipso loco aufert illa : « At.... interpretandum sit » quæ infercit VII, 8, 2. Si reputamus conditionem operis Quintilianei, qualem exponit in epistola ad Guarinum Poggius (Fabric. Bibl. Lat. Ern., vol. II, p. 259), fortasse mi-

juvenum modicum esse, quum audient, testimonium debet. Ita fiet, ut ex judicio præceptoris discipulus pendeat, atque id se dixisse recte, quod ab eo probabitur,
10 credat. Illa vero vitiosissima, quæ jam[1] *humanitas*[2] vocatur, invicem qualiacunque laudandi, cum est indecora et theatralis[3], et severe institutis scholis aliena, tum studiorum perniciosissima hostis: supervacua enim videntur[4] cura ac labor, parata, quidquid effuderint,
11 laude. Vultum igitur præceptoris intueri, tam qui audiunt, debent, quam ipse qui dicit; ita enim probanda atque improbanda discernent: sic stylo[5] facultas con-
12 tinget; auditione[6] judicium. At nunc proni atque succincti ad omnem clausulam[7] non exsurgunt mo-

nus a tali suspicione abhorrebimus, quæ tamen ut in hoc loco falsa sit, fieri sane potest.

1. *Quæ jam*. Turic. Alm. Bodl. Andr. *quæ etiam*.

2. *Humanitas*. Proprie significat dexteritatem quamdam qua erga homines afficimur. Tempore etiam Fabii in malam partem accipiebatur et significabat propensiorem illam in laudando et approbando facilitatem, quæ pæne adulatoria est; et est illud vitium quod nostri dicunt *fausse politesse*. Ed.

3. *Theatralis*, qualis a theatro, h. e. spectatoribus, solet acclamari: vide I, 2, 9.

4. *Supervacua... videntur*. Guelf. cum Goth. *videtur*, et hæc plerarumque ante Burm. edd. scriptura. Adsunt tamen non pauci Codd. et aliquot edd. vett. receptam dantes, quæ sola vera est. — RR. 2, 5, 6, *videtur*. Ed.

5. *Sic stylo*. Guelf. et Turic. *si stylo*, cum Voss. 1. Non prorsus displicet, sed obstat Codd. et edd. consensus, et potest ferri anaphora *ita... sic*, quam de industria variaverit scriptor. — *Stylo... auditione*. Ostendit posterius, quo casu accipiendus sit *stylus*. De *stylo* vide Epist. ad Tryph. 1. Est autem is h. l. ipsius dicentis, qui scriptam domo affert orationem, *auditio* cæterorum, qui intersunt recitationi. Perperam editiones quædam dant *auditioni*.

6. *Auditione*. Cap. et edd. Hack. *auditioni*. Alii Codd. vulgatam habent. Ed.

7. *Clausulam*. Etsi de fine cujusvis sententiæ sæpe apud rhetores usurpatur *clausulæ* nomen, tamen longioris circuitus arguta et concinna conclusio proprie dicitur, petita a scena significatione, ubi est *clausula* petentis plausum histrionis et finem fabulæ imponentis. Inde est quod Cicero dicit: « *Clausula* « est difficilis in provincia traden- « da » ad Att. VI, 3, ubi provinciæ administrationem fabulæ comparat, et ad Div. II, 4: « utar ea *clau-*

do[1], verum etiam excurrunt, et cum indecora exultatione conclamant: id mutuum est, et ibi[2] declamationis fortuna: hinc tumor et vana de se persuasio, usque adeo, ut illo condiscipulorum tumultu inflati, si parum a præceptore laudentur, ipsi de illo male sentiant. Sed se 13
quoque præceptores[3] intente ac modeste audiri velint; non enim judicio discipulorum dicere[4] debet magister, sed discipuli magistri. Quin, si fieri potest, intendendus animus in hoc quoque, ut perspiciat quæ quisque, et quomodo laudet[5]; et placere, quæ bene dicet, non suo magis quam eorum nomine delectetur, qui recte judicabunt. Pueros adolescentibus sedere permixtos, non 14
placet mihi: nam etiamsi vir talis, qualem esse oportet studiis moribusque præpositum, modestam habere potest etiam juventutem[6]; tamen vel infirmitas a robus-

« *sula* qua soleo. » Item simili modo Noster XI, 3, 181: « Hujus « quoque loci *clausula* sit eadem »; et loco inprimis manifesto Seneca Epist. LXXVII, p. 270, vol. III Bip.: « Quomodo *fabula*, sic vita... « quocumque (loco) voles, desine: « tantum bonam *clausulam* impo- « ne. » Oratores autem in *clausulis* maxime captasse argutias, significat Noster VIII, 5, 13, 14: « Sed « nunc illud volunt ut... omnis sen- « sus in fine sermonis feriat aurem. « Turpe autem ac prope nefas du- « cunt, respirare ullo loco, qui ac- « clamationem non petierit. » Eo igitur morbo jam discentes in scholis infectos discimus ex nostro loco. Est apud Senecam patrem p. Bip. 165 ad dictum aliquod ingeniosum « scholasticorum summus fragor » nimirum plaudentium. Vide et p. 266, ubi gemina Quintilianeis.

1. *Exsurgunt modo*. Pro quo Cod. R. 1 habet *assurgunt*. Ed.

2. *Ibi*, non autem in judicio præceptoris.

3. *Sed se quoq. præcept.*, etc. Solebant adolescentes in schola laudare effusius non solum condiscipulos, sed ipsos etiam præceptores. Hoc quoque improbat Fabius; et quidem merito: nam qui sibi laudandi jus assumit, brevi partes vituperationis sibi quoque attribuet. Ed.

4. *Dicere.... mag*. Guelf. præpostera scriptura *legere... mag*.

5. *Quæ.., et quomodo laudet*. Sic Latro apud Senecam patr., p. 234, invehitur in discipulos seipsum prave laudantes.

6. *Potest etiam juventutem*. R. Cod. 1 et alii permulti omittunt τὸ *etiam*. Ed. — *Juventutem*, oppositam pueritiæ, i. e. adolescentes robustiores.

tioribus separanda est; et carendum non solum crimine
15 turpitudinis[1], verum etiam suspicione. Hæc notanda breviter existimavi: nam ut absit ab ultimis vitiis ipse præceptor, ac schola, ne præcipiendum quidem credo: ac si quis est, qui flagitia manifesta in deligendo filii præceptore non vitet, jam hinc sciat, cætera quoque, quæ ad utilitatem juventutis componere conamur, esse sibi, hac parte omissa, supervacua.

1 CAP. III. Ne illorum quidem persuasio silentio transeunda est, qui, etiam quum idoneos rhetori pueros putaverunt, non tamen continuo tradendos eminentissimo credunt, sed apud minores aliquamdiu detinent, tamquam instituendis artibus magis sit apta mediocritas præceptoris, cum ad intellectum[2] atque imitationem facilior, tum ad suscipiendas elementorum moles-
2 tias minus superba. Qua in re mihi non arbitror diu laborandum, ut ostendam, quanto sit melius optimis imbui, quantaque[3] in eluendis, quæ semel insederint, vitiis, difficultas consequatur; quum geminatum onus succedentes premat, et quidem dedocendi gravius ac
3 prius, quam docendi. Propter quod Timotheum[4] cla-

1. *Et carendum non solum crimine turpitud.* Alludit ad apophthegma Cæsaris satis notum, qui quum Pompeiam uxorem repudiaret, quod ea a Clodio adulterata fuisset, neque rem certo sciret, dixit *Cæsaris domum non solum crimine, sed etiam suspicione criminis carere debere.* TURN.

2. *Quum ad intellectum.* Intellectus præstat cognitionem faciliorem theorematum artis: imitatio vero, quæ habet adjunctam exercitationem, suppeditat praxin. TURN.

3. *Quantaque.* Guelf. et Turic. omittunt *que* cum Goth. (tacente Gesn.) et aliquot edd.; non male. — RR. 1, 2, 3, CAMP., *quanta in eluendis.* RR. 4, 6, *elevandis.* R. 5, *elicienndis.* ED.

4. *Timotheum.* Milesium, tragicum, διθυραμβοποιὸν et musicum clarissimum, Euripidis æqualem, quem ob auctum chordarum in cithara numerum urbe expulerunt Lacedæmonii, hic agnoscunt interpretes; sed is tibiis cecinisse non dicitur. Intelligendus igitur est alter, hoc paulo recentior, Thebanus, quo canente Alexander ad arma

rum in arte tibiarum, ferunt duplices[1] ab iis, quos alius instituisset, solitum exigere mercedes, quam si rudes traderentur. Error tamen est in re duplex: unus, quod interim sufficere[2] illos minores[3] existimant, et bono sane stomacho contenti[4] sunt; quæ, quamquam et ipsa 4
reprehensione digna, securitas tamen esset utcunque tolerabilis, si ejusmodi præceptores minus docerent, non pejus: alter ille etiam[5] frequentior, quod eos, qui

prosiluit, narrantibus Suida et Basilio Magno, p. 180, vol. II, ed. Bened., p. 60 ed. huj. Hom. Sturz. qui et sedatum dicit iisdem tibiis Alexandri impetum. Vide Lucian. in Harmonide. Bip., vol. IV, p. 137, ibique Solanum. Confudit Milesium cum Thebano Suidas, sed et Harles Biblioth. Græca, vol. II, p. 325, not. 000). Qui enim apud Athenæum, p. 565, promissa barba canit tibiis coram Alexandro, is non potuit cum Archelao versari. Vide Plut. Apophthegmm., p. 177 B. Cæterum historia illa de Alexandro ad arma concitato et sedato rursus, Drydeno, poetæ, ansam dedit incendium Persepolitanum Timothei cantibus tribuendi, cujus apud Curtium et Plutarchum nulla mentio (vide *Alexander's Feast.*) Qui hoc, de duplici mercede, narraret præter Quint., inveni neminem.

1. *Duplices... quam*. *Quam* post vocem similem comparativo, qualis est *duplex*, frequens scriptoribus. Consulant tirones Tursell. ed. Ern., p. 755 seq., quibus adde Nostrum IX, 2, 50: « *contraria* dicendi, *quam* quæ intelligi velis. » Livii locum VII, 8, 1, « *multiplex* « *quam* » non Pithœus (ut est apud Burm. et Gesn.); sed Valla primus et post eum Badius attulerant. Tu vide ad eum Dukerum et Drakenb. it. Heusing. Emendd., p. 57.

2. *Quod interim sufficere*. *Interim* h. l. frugi est sensu, pro *interea, ad tempus*, etsi mox sui ævi more usurpat *interim.... interim*. Vide I, 1, 8.

3. *Illos minores*. Goth. *illis min.* cum Voss. 2, non *illi*, ut refert Gesn. — R. Cod. 2 et CAMP., *illis minores*. EDITOR.

4. *Bono sane.... contenti*. Cave ablativos referas ad *contenti*, quod fieri recte jam vetuerunt Capperonnerius et Gesn. *bono stomacho*, est facili, cuivis cibo concoquendo pari: *contentum esse* est acquiescere, ἀγαπᾷν. Inest ironica gratulatio, quam insigni lepore conspergit *sane* istud, a quibusdam VV. DD. sollicitatum præter necessitatem. Pinguius et minus dissimulato contemptu Horatius: « O dura messo« rum ilia! » Epod. III, 4.

5. *Alter ille etiam*. Turic. post *alt.* inserit *error* cum Bodl. ed. Andr. Jens. (tac. Gesn.) et meis ante Gryph. omnibus. Ex quo recte efficere videtur Burm. *alter, et ille etiam*. Nam neque vetusta illa, neque recepta plane procedit. SPALD. Præf. p. 82. — R. 1 et Turicensis habent *alter error*. Editio Camp. omittit *error*. Alii *alter, ille etiam*. ED.

ampliorem dicendi facultatem sunt consecuti [1], non pu-
tant ad minora descendere; idque interim fieri, quia
fastidiant præstare hanc inferioribus curam, interim
5 quia omnino non possint. Ego porro [2] eum, qui nolit [3],
in numero præcipientium non habeo; posse autem
maxime, si velit, optimum quemque contendo: pri-
mum, quod eum, qui eloquentia cæteris præstet, illa
quoque, per quæ ad eloquentiam pervenitur, diligen-
6 tissime percepisse credibile est; deinde, quia plurimum
in præcipiendo valet ratio, quæ doctissimo cuique pla-
nissima [4] est; postremo, quia nemo sic in majoribus
eminet [5], ut eum minora deficiant; nisi forte Jovem
quidem Phidias optime fecit; illa autem, quæ in orna-
mentum [6] operis ejus accedunt, alius melius elaboras-

1. *Sunt cons.* Guelf. *sint cons.* cum multis edd. neque displicet; sed mox pessime idem *possunt* pro *possint*. — R. 2, Camp., *sint*. Ed.

2. *Ego porro*. Vis adverbii *porro* est in oppositione: vide I, 5, 46. Simillimus nostro locus II, 17, 8, ubi, præmisso adversarii (ut hic) argumento: « Nos porro... non la- « boramus. » It. III, 8, 59: « Ego « porro.... » Item apud auctorem Declamatt., p. 38, vol. II, in oppositione: « Negant.... Ego porro... « existimo. » Sed Ciceronis quoque aliquid ejusmodi affertur in fragmento orationis pro Scauro, V, 13, 40: «*Ego porro... clitellis*», p. 1058, vol. IV, p. 2 Ern., ubi *clitellæ* opponuntur *plaustris*. Vid. not. II, 1, 7.

3. *Eum, qui nolit*. Vide I, 4, 23.

4. *Planissima*. Guelf. *plenissima* cum aliquot Codd. et edd. Recte nostram videtur defendere Badius, qui *manifestissimam* interpretatur. Confusioni apud librarios obnoxia inprimis sunt *planus* et *plenus*. Vide Drakenb. ad Liv. IV, 32, 10. — *Plenissima* habent RR. 2, 5, 6 et Camp. *Ed.* — *Ratio... planissima*. *Ratio* est *theoria*, opposita illa *praxi*; *planissima* hæc est, quum prorsus ad artis formulam, regulis omnibus instructa, accessit, neque quidquam habet obscuri aut incerti. Vide initium notæ.

5. *Sic eminet*. Cave *sic* interpreteris *tantopere*, quasi gradus significetur. *Sic... ut* est cum ironia dictum pro his: tam miro, inaudito, modo... ut, etc.

6. *Phidias... illa autem quæ in ornamentum*. Obversatus Fabio videtur locus Ciceronis de Or. II, 17 extr. Is autem, præter miram et nimiam pæne convenientiam, quæ est ei cum proximi capitis conclusione, habet difficultatem, quam non videtur sustulisse Ernestus, etsi probatus Wyttenbachio Viro Celeb. in Bibl. crit., vol. I, p. 19.

set[1]; aut orator loqui[2] nesciet, aut leviores morbos curare non poterit medicus præstantissimus. Quid ergo? 7
non est quædam eloquentia major, quam ut eam intellectu consequi puerilis infirmitas possit? Ego vero confiteor; sed hunc disertum præceptorem, prudentem quoque, et non ignarum docendi, esse oportebit, submittentem se ad mensuram discentis, ut velocissimus quisque, si forte iter cum parvulo faciat, det manum, et gradum suum minuat, nec procedat ultra, quam comes possit. Quid? si plerumque accidit, ut faciliora sint 8
ad intelligendum et lucidiora multo, quæ a doctissimo quoque dicuntur? Nam et prima est eloquentiæ virtus, perspicuitas, et, quo quis ingenio minus valet, hoc se magis attollere et dilatare[3] conatur; ut statura breves, in digitos eriguntur, et plura infirmi minantur. Nam 9
tumidos, et corruptos, et tinnulos[4], et quocunque alio

Noster infra II, 19, 3, Praxitele utitur exemplo, quo in loco verba fere illa, quæ sunt impeditissima apud Ciceronem, de Or., II, 17 : « *illud idem artifex* » satis apte ponuntur. Spald. Præfat. p. 82.

1. *Elaborasset.* Guelferb. Turic. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *laborasset*, et sic plerique Codd. ut et edd. vett. neque exemplis caret usus *laborandi* transitivus, ut XII, 6, 5 : « *laboratam*... dierum ac noctium « studio actionem. » Statius, Theb. III, 279, Marti Venus de Vulcano, « ipsique *laboret* Arma tibi. » Tacit. Germ., c. 45 : « Frumenta cæterosque fructus... *laborant.* » Sed et *elaborare* sæpe Noster. — Nostri Codd. RR. 1, 2, 3, 4 et Camp., et alii permulti, *laborasset.* Ed.

2. *Loqui*, quod longe minus est quam *dicere.*

3. *Dilatare.* Fortasse subest tacita significatio fabulæ de rana bovem imitante. Phædrus, I, 24, 5, « an bove esset *latior.* » Senec. de Benef. II, 15 : « Nec exiguum (beneficium) dilatabo. »

4. *Tinnulos.* Guelf. *tremulos*, male. — *Tumidos... tinnulos.* Recte Rollinus *tumidos*, sublimitatis; *corruptos*, acuminis et ingenii; *tinnulos* compositionis et numerorum, perperam studiosos interpretatur. *Corruptum* proprie inprimis appellatur quidquid in oratione, ostentandi ingenii causa, desciscit a veterum severitate. Sic liber de causis *corruptæ* eloquentiæ. VI, Procem. 3, et VIII, 6, 76, « *corruptas orat.* » II, 5, 10, « *corruptissimus* quisque poetarum ». VIII, Procem. 25, « nemo ex *corruptis* « dicat me inimicum esse culte di-

cacozeliæ[1] genere peccantes, certum habeo, non virium, sed infirmitatis vitio laborare: ut corpora non robore, sed valetudine inflantur; et recto itinere lapsi[2] plerumque devertunt[3]. Erit ergo obscurior etiam, quo
10 quisque deterior. Non excidit mihi, scripsisse me in[4] libro priore[5], quum potiorem in scholis eruditionem esse, quam domi, dicerem, libentius se prima studia tenerosque profectus ad imitationem condiscipulorum, quæ facilior esset, erigere; quod a quibusdam sic accipi potest, tamquam hæc, quam nunc tueor, sententia
11 priori diversa sit. Id a me procul aberit; namque ea causa vel maxima est, cur optimo cuique præceptori sit tradendus puer, quod apud eum discipuli quoque, melius instituti, aut dicent[6], quod inutile non sit imitari; aut, si quid erraverint, statim corrigentur: at indoctus ille etiam probabit fortasse vitiosa, et placere
12 audientibus judicio suo coget. Sit ergo, tam eloquentia quam moribus, præstantissimus, qui ad Phœnicis Homerici[7] exemplum dicere ac facere doceat.

« centibus. » VIII, 3, 7, Seneca pat., p. 285, « *corruptæ* sententiæ. » It., p. 183, « multa bene dicta sunt, « multa *corrupte*. » Et sæpe.

1. *Cacozeliæ*. Guelf. *cacexiæ*, mire, neque spernendum, si jam nunc in translatione versaremur a valetudine petita. Sed est fortuitus error. — *Cacozelia* autem est pravum imitationis studium, veluti si quis in oratione vetustatem Sallustianam, in carmine asperitatem Catullianam, aut Propertii incompositos versus æmuletur. Ed.

2. *Lapsi*. Turic. *lassi* cum multis. — R. 5 et Camp., *lassi*. Ed.

3. *Devertunt*, nempe in hospitia et sic tardius veniunt ad destinatum locum, quem, si rectam viam tenuissent, eo ipso die attigissent. *Recto itinere lapsi* (non *lassi*, ut est in aliquot Codd.) sic dicuntur, ut a Seneca de Vita beata, c. 1, *via lapsus*. Si *lassi* voluisset Qu. posuisset ante *recto it*. — R. 1 et Camp. *divertunt*. Ed.

4. *Scrips. me in*. Guelf. cum Goth. omittit *me*: quod placet Gesn. et Heusingero in Hellenolexia, p. 121.

5. *Libro priore*. Cap. 2, 26.

6. *Dicent*. Turic. et Goth. (tac. Gesnero) *discent* cum sat multis Codd., male; *dicent* enim spectat ad *dictiones discipulorum*, II, 2, 6. Guelf. receptam dat.

7. *Phœnicis Hom*. Iliad. IX, 442,

CAP. IV. Hinc jam, quas primas in docendo partes rhetorum putem, tradere incipiam, dilata parumper illa, quæ sola vulgo vocatur, *arte rhetorica;* at mihi [1] opportunus maxime videtur ingressus ab eo, cujus aliquid simile apud grammaticos puer didicerit. Et quia 1
narrationum, excepta qua in causis utimur, tres accepimus species [2]: *fabulam,* quæ versatur in tragœdiis atque carminibus, non a veritate modo, sed etiam a forma veritatis remotam [3]; *argumentum,* quod falsum, sed verosimile, comœdiæ fingunt; *historiam,* in qua est gestæ rei expositio; grammaticis autem poeticas dedimus: apud rhetorem initium sit historia, tanto robustior [4], quanto verior. Sed narrandi quidem quæ nobis 2
3

3..... *διδασκέμεναι τάδε πάντα, Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.* Vide Aristid. contra Plat., p. 97, vol. II, Jebb.

1. *At mihi.* Ita Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 3 et quibusdam edd. vett. quibus adde Jens. Tarvis. et Venet. Etiam, qui primus *Ac* suasit legendum, Regius in suis, et procul dubio in Florentino, invenit *At.* Gesn. cum cætt. recc. *Ac.* Sed inest oppositio spectans ad « quæ sola *vulgo* vocatur », ego autem, ait, non sentio cum vulgo isto sed « *opportunus* », etc. Hoc eò magis verum puto, quod transeuntis illius *Ac* vis est mox in *Et,* quo minus credas formam hanc bis positam. Guelf. dat *Ac..* — RR. 1, 2, 5, *at mihi.* R. 3, CAMP. et ed. Hack., *ac mihi.* ED.

2. *Accepimus species.* Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *accipimus sp.* cum edd. meis a Gryph. inde usque ad Gesn. qui ex vett. præteritum revocavit. Videtur aptius præsens, quia significatur recepta inter homines divisio narrationum, non ea, quam in prioribus scriptor ipse fecerit, quo possit deducere præteritum hoc loco positum. Neque obstat mox comparens *dedimus,* quod proprie de se dicit respiciens ad I, 8, 18; I, 9, 2, 6. Peculiaris autem *argumenti* significatus in h. l. invenitur etiam apud Ciceronem de Inv. I, 19. SPALD. in Præf., p. 82. — *Accepimus.* RR. 1, 2, 6 et ed. Hack., *accipimus.* R. 5, CAMP., *accepimus.* ED.

3. *Remotam.* Turic. et Guelf. *remota* cum sat multis Codd., non male. — *Sed etiam a forma veritatis remotam.* Ut fabula Atrei, Thyestis, Medeæ, Iphigeniæ, et totæ narrationes *μεταμορφώσεων.* Vide Cic. Rhet. 1. CAMER.

4. *Tanto robustior.* Quæ tanto plus in narrante roboris et virium poscit, quanto remotior est a libertate fingendi, quum in illis poeticis narrationibus liceat quasi pueriliter lascivire. *Robustior* dicitur, quatenus *robustiorem* adolescentem

optima ratio videatur, tum demonstrabimus[1], quum de judiciali parte dicemus[2]. Interim admonere illud satis est, ut sit ea neque arida prorsus atque jejuna, (nam quid opus erat tantum studiis laboris impendere, si res nudas atque inornatas indicare satis videretur?) neque rursus sinuosa, et arcessitis descriptionibus, in quas plerique imitatione poeticæ licentiæ ducuntur, lasciva[3].
4 Vitium utrumque; pejus tamen illud, quod ex inopia, quam quod ex copia venit: nam in pueris oratio perfecta nec exigi, nec sperari potest; melior autem est indoles læta, generosique conatus, et vel plura justo
5 concipiens interim spiritus. Nec unquam me in his discentis annis offendat, si quid superfuerit: quin ipsis doctoribus hoc esse curæ velim, ut teneras adhuc mentes more nutricum mollius alant, et satiari velut quodam jucundioris disciplinæ lacte patiantur: erit illud plenius interim corpus[4], quod mox adulta ætas astrin-
6 gat. Hinc spes roboris: maciem namque[5] et infirmita-

decet; et spectat elogium ad omnem omnino historiam, non ad aliquem ejus delectum a rhetore faciendum.

1. *Tum demonstr.* Goth. (tac. Gesn.) omittit *tum*, cum Voss. 3 et edd. aliquot.

2. *Quum... dicemus.* L. IV, c. 2.

3. *Lasciva.* Guelf. *lasciviant*, quod in suis inveniebat Regius, qui conjectura expunxit *n*. Goth. (tac. Gesn.) *lascivia*, in quo latet multorum Codd. ut Turic. et edd. scriptura *lasciviat*. Ego tamen receptam puto veram ob positum vocis *neque* post *sit*, et additum adverbium *rursus*, propter quorum utrumque adjectivum *lasciva* adjectivo *arida* opponi potius expectes, quam verbum *lasciviat*, adjectivo *avida*. — R. 1, *lascivat*. RR. 2, 3, *lasciviat*. Camp., *lasciviant*. Ed.

4. *Plenius... corpus.* Jungo et subjectum simul facio; non *plenius*, prædicatum. Est autem *plenius corpus* puerilis illa obesitas, succo abundans, quam, frequenti apud rhetores translatione, sibi dari optant magistri eloquentiæ. Vide II, 10, 5, et Seneca Rhet., p. Bip. 285: « in iis etiam, si minus insaniæ, minus spei est. Illi, « qui tument et abundantia laborant, plus habent furoris, sed « plus etiam corporis. »

5. *Maciem namque*, etc. Infantes esse solent vulgo humidiores et

tem in posterum minari solet protinus omnibus membris expressus[1] infans. Audeat hæc ætas plura, et inveniat, et inventis gaudeat, sint licet illa non satis interim sicca et severa: facile remedium est ubertatis; sterilia nullo labore vincuntur. Illa mihi in pueris natura mi- 7
nimum spei dederit, in qua ingenium judicio præsumitur. Materiam[2] esse primum volo vel abundantiorem atque ultra, quam oporteat, fusam: multum inde decoquent anni[3], multum ratio limabit, aliquid velut usu ipso deteretur, sit modo unde excidi possit, et quod exculpi[4]; erit autem, si non ab initio tenuem nimium laminam duxerimus, et quam cælatura altior rumpat. Quod me de his ætatibus sentire minus[5] mirabitur, qui 8
apud Ciceronem[6] legerit, *Volo enim se efferat in adolescente fecunditas.* Quapropter inprimis evitandus, et in pueris præcipue, magister aridus; non minus, quam

corpulentiores, ideoque membris minus expressis et formatis, sed paulatim ætate adolescente incipiunt membra. Quod si initio bene figurata fuerint, quum crescent, exilia reddentur et imbecillia. Turn.

1. *Expressus*, ubi artus singuli apparent, neque pingui carne amiciuntur.

2. *Materiam... rumpat.* Fateor displicere mihi hanc tam diligentem similitudinem, quæ dum singulis rei comparatæ partibus suas imagines reddere conatur, in argutias videtur abire. Obscuritate etiam, quæ prima omnium abesse debet a comparatione, laborat aliqua, dum, *decoquentes aliquid e materia anni* oleris potius vel unguenti alicujus coquendi, speciem præbent quam metalli fusi, quod mox animo concipere jubemur, quamquam vel de metallo *decoquendi* vocabulum usurpatur. Ipse hic ergo Nostri locus cacozeliæ crimine prorsus carere mihi non videtur.

3. *Multum inde decoquent anni*, etc. *Decoquere* est minuere, detrahere. Ita docti scripta sua, ubi semel illa effuderunt, diligenter castigant, plurima detrahendo. Vide Casaub. ad Persium. Ed. Hack.

4. *Exculpi.* Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, *sculpi* quod longe magis placet, quia sic abest molesta iteratio *ex*cidi, *ex*culpi.

5. *Minus.* Robertus Stephanus habet *nemo mirabitur.* Ed.

6. *Apud Cic.* De Orat. II, 21, quem locum cum Quintilianeo conferre recte suadet Gesnerus. — *Legerit.* Goth. *leget* (non *legit* ut Gesn. ref.) cum Voss. 2.

teneris adhuc plantis siccum et sine humore ullo so-
9 lum. Inde fiunt humiles statim, et velut terram spectantes, qui nihil supra quotidianum sermonem attollere audeant: macies illis pro sanitate, et judicii loco infirmitas est; et dum satis putant vitio carere, in id ipsum incidunt vitium, quod virtutibus carent. Quare mihi ne maturitas quidem ipsa festinet, nec musta in lacu statim austera sint: sic et annos ferent[1], et vetus-
10 tate proficient. Ne illud quidem quod admoneamus indignum est, ingenia puerorum nimia interim emendationis severitate deficere; nam et desperant, et dolent, et novissime oderunt, et, quod maxime nocet,
11 dum omnia timent, nihil conantur. Quod etiam rusticis notum est[2], qui frondibus teneris non putant adhibendam esse falcem, quia reformidare ferrum viden-
12 tur, et cicatricem nondum pati posse. Jucundus ergo tum maxime debet esse præceptor, ut remedia, quæ alioqui natura sunt aspera, molli manu[3] leniantur: laudare aliqua; ferre quædam; mutare etiam, reddita cur id fiat ratione; illuminare, interponendo aliquid sui. Nonnunquam hoc quoque erit utile, totas ipsum dictare materias, quas et imitetur puer[4], et interim
13 tamquam suas amet. At si tam negligens ei stylus[5] fue-

1. *Annos ferent.* Vinum dicitur *annos ferre*, quod inveteratum et diutius asservatum non degenerat. Contrario dicitur *vinum fugere*, quod ætati cedit et sensim vapescit. Turn.

2. *Quod etiam rusticis notum est.* Columella quoque præcipit, quum erunt teneræ plantæ, vel teneri etiam turiones vitium, si quid auferendum sit, *pampinetur manu, non etiam ferro*. Turn. — *Notum est*. Virgil. Georgic. II, 362, etc. Ed.

3. *Molli manu.* R. 1, *levi manu ac molli*. Ed.

4. *Quas et imitetur... amet. Interim*, donec imitatus fuerit has a magistro profectas materias, h. e. declamationes integras, amabit eas, tamquam suas, quippe sibi a præceptore donatas.

5. *Tam negligens stylus.* Vide I, 1, 28: « (stylus) rudis et confusus « intellectu caret. » Neque tamen

rit, ut emendationem non recipiat, expertus sum prodesse, quoties eamdem materiam rursus a me retractatam[1], scribere de integro juberem; *posse enim eum adhuc melius:* quatenus nullo magis[2] studia, quam spe, gaudent. Aliter autem alia ætas emendanda est, 14
et pro modo virium et exigendum opus, et corrigendum. Solebam ego dicere pueris, aliquid ausis licentius aut lætius, *laudare illud me adhuc; venturum tempus, quo idem non permitterem:* ita et ingenio gaudebant, et judicio non fallebantur. Sed ut eo revertar, 15
unde sum egressus; narrationes stylo componi quanta maxima[3] possit adhibita diligentia volo: nam, ut primo, quum sermo instituitur, dicere quæ audierint, utile est pueris ad loquendi facultatem; ideoque et retro agere expositionem[4], et a media in utramque partem discurrere sane merito cogantur[5]; sed ad gremium[6] præceptoris, et dum aliud non possunt[7], et dum res ac

nego vel de cogitatis ipsis posse intelligi quæ discipulus domi negligenter nimis conscripserit. Is enim est *stylus*, *auditioni* oppositus, vide II, 2, 11.

1. *Rursus... retractatam.* Guelf. *rurs... tractatam.* Sed recte defendit receptam Burmannus. Ejusmodi enim pleonasmum a veteribus non fuisse vitatum multis exemplis apparet, apud Suetonium inprimis, et hic ubi repetitionem magnopere commendat, parum erat, *tractandi* verbum sine præpositione dimittere. Unde bene dicitur *retractata*.

2. *Nullo magis.* Idoneis exemplis docet Burmannus de industria sic *nullo* dici pro *nulla re:* scil. dicitur lib. II, 16, 12, « *nullo* magis »; III, 8, 52, « *nullo alio...* distant »; V, 4, 14, « *nullo* differt. »

3. *Quanta maxima.* R. 1, *quam maxime.* Ed.

4. *Expositionem.* Tirones observent *expositionem* idem esse prorsus ac *narrationem*.

5. *Cogantur.* Conjunctivus est præcipientis scriptoris, neque enim pendet a structura orationis.

6. *Ad gremium*, præsente et regente præceptore, ne quid pravi inolescat.

7. *Dum aliud non possunt.* Guelf. et Turic. omittunt *aliud*, cum Goth. et multis all. Immo dubito an omnes Codd. ignorent vocem. Quum enim vett. edd. ea careant pleræque ne conferentium quidem Codices criticorum satis tuta est observatio, quo nomine et Gibsoni de suis Codd. silentium non magni facio. Sensus non omnino nullus est,

verba connectere[1] incipiunt, ut protinus memoriam firment; ita quum jam formam rectæ atque emendatæ orationis[2] accipient, extemporalis garrulitas, nec exspectata cogitatio, et vix surgendi mora, circulatoriæ
16 vère jactationis[3] est. Hinc parentum imperitorum inane gaudium; ipsis vero contemptus operis, et inverecunda frons, et consuetudo pessime dicendi, et malorum exercitatio[4], et, quæ magnos quoque profectus frequenter
17 perdidit, arrogans de se persuasio innascitur. Erit suum parandæ facilitati[5] tempus, nec a nobis negligenter locus iste transibitur. Interim satis est, si puer omni cura et summo, quantum ætas illa capit, labore aliquid probabile scripserit: in hoc assuescat; hujus rei naturam sibi faciat: ille demum in id, quod quærimus[6], aut ei

proscripto isto *aliud*. Tum pueri jubebuntur ita exerceri, quamdiu nondum possunt narrare; simul ac vero ejus rei facultatem adepti fuerint, omittetur ea exercitatio, ne abeat in *circulatoriam jactationem*. Attamen, si idonea Codd. auctoritate defenderetur, facile unusquisque acquiesceret in recepta. — *Aliud* deest quoque in RR. Codd. 1, 2, 5 et Camp. *Ed.*

1. *Connectere*. Guelf. *nectere*.

2. *Rectæ... orationis*. Goth. (tac. Gesn.) *recte loquendi atque emendatæ orationis* cum Voss. 2, quibus accedunt aliquot editiones vett. — R. 1 et Camp. *recte loquendi atque emendatæ*. Ed.

3. *Vere jactationis*. Malim *fere jactationis*. Vide I, 2, 10.

4. *Malorum exerc. Mala* h. l. sunt vitiose, nullaque eloquentia, dicta. Agitur de artis pravitate non de animi, quo nomine ludit in *mali* vocabulo Horat. Serm. II, 1, 83. Sic X, 1, 119, « velle *optima* »; et ibid. §. 131, « *meliora* vellet. » Sed offendit quod *pessime dicendi consuetudo* non videtur differre a *malorum exercitatione*, quare alterum omisit interpres Gallicus.

5. *Facilitati*. Ita non pauci Codices et forte ita dederant Bipontini, quare reliqui, quamquam Gesnerus cum Burm. et plerisque recentt. *facultati*, exiguo discrimine. Turic. et Goth. (tac. Gesn.) *facilitatis* cum Voss. 2, Bodl. et plerisque edd. vett. Guelf. *felicitatis* per errorem. — R. 5, *facilitati*. R. 3, *facultati*. R. 1 et Camp., *facilitatis*. Ed. — *Parandæ facultati*. Facultatem appellat Fabius extemporalem dicendi facilitatem, de qua aget lib. X, cap. 7. Turn.

6. *In id quod quærimus*. Summam nimirum eloquentiam vide II, 10, 4. *In* cacumen montis *evadere* frequens locutio. Vide Drakenb. ad Liv. IV, 34, 1. Vide supr. I, 2, 26.

proximum, poterit evadere, qui ante discet recte dicere, quam cito. *Narrationibus* non inutiliter subjungitur 18
opus destruendi confirmandique eas, quod ἀνασκευὴ et κατασκευὴ[1] vocatur: id porro non tantum in fabulosis[2] et carmine traditis fieri potest, verum etiam in ipsis annalium monumentis; ut, si quæratur, *An sit credibile, super caput Valerii pugnantis sedisse corvum, qui os oculosque hostis Galli rostro atque alis everberaret?* sit in utramque partem ingens ad dicendum materia: ut 19
de serpente, quo Scipio traditur genitus; et *lupa Romuli;* et *Egeria Numæ:* nam Græcis[3] historiis[4] plerumque poeticæ similis est licentia. Sæpe etiam quæri solet de tempore, de loco, quo gesta res dicitur; nonnunquam de persona quoque, sicut Livius[5] frequentissime dubitat, et alii ab aliis historici dissentiunt. Inde paulatim 20
ad majora tendere incipiet, laudare claros viros, et vituperare[6] improbos; quod non simplicis utilitatis opus est: namque et ingenium exercetur multiplici variaque materia, et animus contemplatione recti pravique for-

1. *Ἀνασκ. et κατασκ.* Goth. (tac. Gesn.) *ἀνασκ. καὶ κατασκ.*, ut Ven. et Ald. quod placet. Guelferb. omittit Græca, lacunam relinquens. — Ἀνασκ. ...κατασκ. Eæ inveniuntur in progymnasmatis Hermogenis (apud Cl. Heerenium, p. 15) it. Aphthonii.

2. *Non in fab.* Ejusmodi autem fere sunt exempla rhetorum Græcorum ut Aphthonii de mutatione Daphnes, et Libanii de Chryse filiam redimente, et Achille.

3. *Nam Græcis.* Mera Romanæ historiæ exempla attulit, quum Græcæ nimis essent frequentia, quam ut oratione indigerent: «Quid « enim non Græcia mendax Audet « in historia?» Juvenal. X, 174, 75.

4. *Historiis.* Guelf. *historicis*, cum nonnullo, ni fallor, elegantiæ detrimento. Goth. autem tuetur receptam, contra quam narrat Gesn. — RR. 1, 5. et Camp., *historiis.* R. 2, *historicis.* Ed.

5. *Sicut Livius.* Non quidem *de persona* sola, sed de cæteris item. Is sensus distinguendo obscurabatur, sed restitui diremptionem veterum editionum.

6. *Laudare... vituperare.* Sunt itidem Græcorum progymnasmata. Hermogenis apud Heer., p. 3 (Bibl. d. alt. Lit. St. 9), ἐγκώμιον, cui subjicitur ψόγος, scorsim tractatus ab Aphthonio. Sunt ejusmodi ἐγκώμια et ψόγοι inter Libanii opera.

matur; et multa inde cognitio rerum venit, exemplisque, quæ sunt in omni genere causarum potentissima,
21 jam tum instruitur; quum res poscet, usurus. Hinc illa quoque exercitatio subit *comparationis*[1], *uter melior, uterve deterior?* quæ quamquam versatur in ratione simili, tamen, et duplicat materiam, et virtutum vitiorumque non tantum naturam, sed etiam modum[2] tractat. Verum de ordine laudis, contraque, quoniam tertia hæc rhetorices[3] pars est, præcipiemus suo tempore.
22 *Communes loci*[4] (de iis loquor, quibus, citra personas, in ipsa vitia moris est perorare, ut in *adulterum, aleatorem, petulantem*[5]) ex mediis sunt judiciis, et, si reum adjicias, *accusationes;* quamquam hi quoque[6] ab illo generali tractatu ad quasdam deduci species solent, ut, si ponatur *adulter cæcus, aleator pauper, pe-*

1. *Exercit. comparationis.* Σύγκρισις Hermog., p. 10; it. Aphthon. Etiam Libanii συγκρίσεις supersunt ut Navigationis et agriculturæ, Achillis et Diomedis, etc. — Aphthonius tamen *comparationem* sejungit a laudatione et vituperatione, sub quibus eam complectitur Fabius: ac nihil est omnino aliud quam laus aut vituperatio duplicata. TURNEBUS.

2. *Etiam modum. Mensuram* intellige *modum*, non rationem.

3. *Tertia... rhetorices pars*, quatenus ea continetur tertium eloquentiæ genus, demonstrativum. Præcipit autem de eo, l. III, c. 7.

4. *Communes loci.* Hermogenes Heer., p. 16 (St. 8). Inter exercitamenta rhetorum autem ii soli intelliguntur *loci communes*, qui vitiorum aut virtutum habent cum amplificatione incusationem aut commendationem, a quibus differt aliud genus, quod in tractatione generalium quarumdam quæstionum versatur, de quo mox Noster, §. 27. Vide II, 1, 11. Cicero æque ac Qu. virtutes inter *locos communes* non memorat, quasi in sola vitia dirigantur. De Orat. III, 27. Etiam exempla Hermogenis, Aphthonii, Libanii sunt *incusationis*, neque in judiciale sane genus, quod in accusando et defendendo versatur, cadit ista *laudatio*, nisi forte quum præmia petuntur viro forti, quare et ἀριστεία memorat in hac doctrina Hermogenes.

5. *Petulantem.* Guelf. *peculatorem*, cum marg. ed. Basileensis. Apud Cic. de Orat. III, 27, est *depeculator,* sed cum aliis conjunctus quam hic. — *Peculatorem* habet editio CAMP. *Ed.*

6. *Hi quoque.* Etiam dum personis carent, neque dum *accusationes* sunt factæ.

tulans senex. Habent autem nonnunquam etiam defen-
sionem : nam et pro *luxuria*, et pro *amore*[1] dicimus; et 23
leno interim parasitusque defenditur, sic, ut non ho-
mini[2] patrocinemur, sed crimini. *Theses*[3] autem, quæ 24
sumuntur ex rerum comparatione, ut *rusticane vita,
an urbana potior? jurisperiti, an militaris viri laus ma-
jor?* mire sunt ad exercitationem dicendi speciosæ atque
uberes, quæ vel ad suadendi officium, vel etiam ad
judiciorum disceptationem juvant plurimum : nam pos-
terior ex prædictis locus, in causa Murænæ copiosissi-
me a Cicerone tractatur. Sunt et illæ pæne totæ ad de- 25
liberativum pertinentes[4] genus, *ducendane uxor, pe-
tendine sint magistratus?* namque hæ, personis modo
adjectis, suasoriæ erunt. Solebant præceptores mei[5], 26
neque inutili, et nobis etiam jucundo genere exercita-

1. *Pro luxuria... amore*. Gesnerus Ciceronem in Cœliana tale quid, sed caute et modeste admodum, fecisse monet. Et est sane ejusmodi vitiorum excusatio, c. 17-21. Quin rhetoricam locorum communium tractationem exprobrat accusatori, qui « quos aculeos habeat judicum « severitas gravitasque, eos erexe- « rit in rem, in vitia, in mores. » « Facile enim esse, accusare luxu- « riem. » — *Nam et pro luxuria*. Sunt hæ materiæ quas appellat Gellius *infames* et *inopinabiles*, quibus libenter se exercebat Favorinus, quod crederet hujusmodi materias ingenium expergefacere. Hujusmodi sunt hæ exercitationes pro *febre*, pro asino, etc. Ed.

2. *Ut non homini*. Tum enim desineret esse *locus communis*, fieretque *causa*.

3. *Theses*. Guelf. *Thesis* cum Goth. et edd. vett. plerisque. Nimirum Latt. litt. scriptum fuit Græcum vocabulum. — *Theses*. Hermogen. Heer., p. 17 (St. 9), Aphthonii hæc definitio : Θέσις ἐστὶν ἐπίσκεψις λογικὴ θεωρουμένου τινὸς πράγματος, quibus addit Hermog. ἀμοιροῦσα πάσης ἰδικῆς περιστάσεως. Exempla fere εἰ γαμητέον, εἰ ῥητορευτέον, εἰ πλευστέον. Prius tractavit Libanius. Illud *de rustica vita an urbana* Gesn. monet tangi pro Rosc. Am., c. 27 extr.

4. *Pertinentes*. MS. ab editore Hack. citatus habet elegantius *pertingentes*. Vide Gebhard. Crepund., l. II, c. 9, p. 82. Ed.

5. *Solebant præceptores mei*. Hoc progymnasma videtur omissum esse et ab Hermogene, et ab Aphthonio, nisi forte sub chria complecti velis, uti quæratur, *cur apud Lacedæmonios*, etc. Turn.

tionis, præparare nos conjecturalibus causis[1], quum quærere atque exsequi juberent, *Cur armata apud Lacedæmonios Venus*[2]? et, *Quid ita*[3] *crederetur Cupido puer, ac volucer, et sagittis ac face armatus?* et similia: in quibus scrutabamur voluntatem, cujus in controversiis frequens quæstio est, quod genus chriæ[4] videri po-
27 test. Nam locos quidem, quales sunt de testibus, *semperne his credendum?* et de argumentis, *an habenda etiam parvis fides?* adeo manifestum est ad forenses actiones pertinere, ut quidam, nec ignobiles[5] in officiis civilibus, scriptos eos, memoriæque diligentissime mandatos, in promptu habuerint, ut, quoties esset occasio, extemporales eorum dictiones[6] his velut emblematis[7]

1. *Conjecturalibus causis.* De his vide VII, 2. Sunt autem eæ, in quibus quæritur, factum sit aliquid necne.

2. *Armata... Venus.* Repetit armatæ apud Lacedæmonios Veneris originem Lactantius (Divin. Institut. I, 20, p. Bip. 70) a fortitudine mulierum Spartanarum, quæ, fugatis Messeniis, urbem viris vacuam adortis, etiamnum armatæ obviam factæ viris suis, ad urbem liberandam appropinquantibus, ipsi hostes visæ fuerint, nec nisi nudandis corporibus pugnandi propositum iis excusserint, quo facto inter ipsa arma concubuisse, et in rei memoriam ædem Veneri armatæ simulacrumque posuisse. Imaginem ipsam tangunt scriptores sat multi ut Pausan., lib. III, cap. 15 extr., et Antipater Sidonius in Epigrammate ap. Brunk., vol. II, p. 15, cujus clausula hæc : Οὐ γὰρ χρὴ τευχέων εἶναι δίχα τὰν παράκοιτιν Θρᾳκὸς Ἐνυαλίου καὶ Λακεδαιμονίαν : et aliquot præterea epigrammata, ut vol. II, p. 15, p. 195.

3. *Et, Quid ita.* Sic Guelf. Goth. (Turic. *quod i.* per errorem), neque dubito quin Codd. ad unum omnes, cum edd. quidem ante Burmannum nulla aliter. Is nescio quo errore, quem propagavit Gesnerus, « et ita, *Quid.* » Nota forma quæstionis *Quid ita*, cum admiratione vel indignatione, pro solo *Quid*, de qua tirones videant Tursell., p. 816. — *Quid... Cupido.* Vide Propertii lib. II, el. 9.

4. *Genus chriæ.* Nempe *activæ.* Vide I, 9, 4, 5.

5. *Nec ignobiles.* Hujusmodi fuit Hortensius. Vide II, 1, 11.

6. *Dictiones.* Vide II, 2, 6.

7. *Emblematis.* Emblema, insertum quid et applicitum alteri significat. Ita apud Ciceronem *emblemata* dicuntur ornamenta quædam vasis aureis et argenteis inserta, quæ, quum libitum erat, eximi poterant. Roll.

exornarentur. Quo quidem, neque enim ejus rei judi- 28
cium differre[1] sustineo, summam videbantur mihi infirmitatem de se confiteri: nam quid hi possint in causis, quarum varia ac nova semper est facies, proprium invenire? quomodo propositis ex parte diversa respondere? altercationibus[2] velociter occurrere? testem rogare? qui etiam in iis, quæ sunt communia, et in plurimis causis tractantur, vulgatissimos sensus verbis, nisi tanto ante præparatis, prosequi nequeant. Ne- 29
cesse est[3], his, quum eadem judiciis pluribus dicunt, aut fastidium moveant velut frigidi et repositi cibi; aut pudorem deprehensa toties, audientium memoria, infelix supellex, quæ, sicut apud pauperes ambitiosos,
pluribus et diversis officiis[4] conteratur: cum eo qui- 30

1. *Differre.* Quum proprie hujus nondum sit loci tale judicium. Vide §. 32, *evagari.*

2. *Altercationibus.* Quales sint vide VI, 4. Tacitus, Histor., IV, 7, narrat in senatu « per *altercationem* « ad *continuas* et infestas *orationes* « provectos esse. » Et Liv. VIII, 33, 10: « non tam *perpetuas orationes* « quam *altercationem* exauditam. »

3. *Necesse est.* Guelf. et Turic. *Nec vero*, quod quibusdam præterea Codd. firmatum recepit Obr., nullo, quantum video, sententiæ emolumento. Neque enim ea, qua locus laborat, difficultas tollitur, quod *ipsis dicentibus* movetur *fastidium*, quum exspectes *audientibus motum iri. His* enim in utraque scriptura ad *moveant* referatur necesse est. — R. 1 et Camp., *Nec vero.* Ed. — *Necesse... conteratur.* Locus elegantissimus, sed distinguendo obscuratus in omnibus pæne edd. *his* dativus pendet a verbo *moveant*, non a *necesse*. « *Frigidi* « isti et *repositi* (i. e. denuo appo- « siti) cibi » ipsi faciunt subjectum ut deinceps « infelix supellex toties « deprehensa ab audientium me- « moria. » Movetur quum fastidium tum pudor *ipsis dicentibus*, non audientibus *fastidium*, dicentibus *pudor. Infelix* autem supellex ista dicitur mirifico cum lepore, quasi sensum habeat. Si « *velut... cibi* » sepis virgulis et comparationem accipis, omnia turbantur neque habes justum subjectum. *Velut* solum, si tanti, poterat includi. « *Ambitio-* « *si* » dicuntur significatu, de quo egi ad I, 2, 22. *Supellectilem* autem Porcius Latro vocabat sententias « de fortuna, de crudelitate, de « seculo, de divitiis. » Senec. Rh., p. Bip. 68. Vide init. notæ.

4. *Pluribus et diversis officiis.* MSS. Palat., *pluribus et divisis officiis.* Vide Gebhard. Crepund., l. II, c. 9. *Ed. Hack.*

dem[1], quod vix ullus est tam communis locus, qui possit cohærere cum causa, nisi aliquo propriæ quæstionis vinculo copulatus; appareatque[2], eum non tam
31 insertum, quam applicitum; vel quod dissimilis est cæteris, vel quod plerumque assumi[3] etiam parum apte solet, non quia desideratur, sed quia paratus est; ut quidam sententiarum gratia verbosissimos locos arces-
32 sunt, quum ex locis debeat nasci sententia[4]. Ita sunt autem speciosa hæc et utilia, si oriuntur ex causa: cæterum quamlibet pulchra locutio, nisi ad victoriam tendit, utique supervacua, sed interim etiam contraria

1. *Cum eo quidem*. De mutatione, quam certatim tentarunt VV. DD., non est cogitandum. Satis enim nota et scriptoribus frequentata forma *cum eo*, cui plerumque subjicitur *tamen*, pro quo hic est *quidem*. Consulant tirones Tursellinum, p. 184, 185; sed et lexica. Explices h. l. « quo quidem et hoc accedit, « quod » etc. Similis usus in Declamatt. Quint. 13, p. (edit. Bip.) 263, « cætera animalia... usibus... « hæc (apes) etiam deliciis, cum « eo quod, » etc.

2. *Appareatque*. Guelf. *appareat at quæ*, in quo nihil præsidii. Unde pendeat conjunctivus, incertum est. Ad *nisi* si referas, quod expeditissimum videatur, ut fit a multis, turbatur sententia, propterea quod locus aliquis non potest videri cum causa cohærere, quem apparet non tam esse insertum, quam applicitum. Nimirum obliti sunt VV. DD., locum communem *insertum* laudari, vituperari *applicitum*. Gesnerus dum suadet *apparetque*, neque leniter magnopere emendat, neque rationem reddit contortæ structuræ ubi dicitur « accedere ea difficultas, quod vix ullus... copulatus » et quod « apparet eum... applici« tum. » Itane in genere apparet in *omni* loco communi, *eum* esse applicitum? Puto ferri posse receptam, si *appareat* accipiatur potentiali modo (φαίνοιτο ἄν) pro eo: potest facile apparere h. e. agnosci, ita ut pendeat vox ista (*appareat*) a *quod*, non a *nisi*, neque conjunctivus sit a regimine, sed ab incerto, Græco, quem demonstravi, more. — R. 1 et Camp., *appareat atque*. Sed τὸ *at* ab errore librariorum proficiscitur, et male repetitur ex finali verbi præcedentis. Ed.

3. *Assumi*. H. e. mutuo sumi, ne quis de mutatione cogitet cum Burmanno. Proprium etiam verbum de *petitis extrinsecus* vid. Clav. Cic. Ern. in h. v. Sic usurpat Cic. de Invent., I, 11, et II, 24. Infra etiam, c. 5, 23, *assumatur* significatu mutuandi.

4. *Sententia*. Non quævis sententia, sed acuta illa, quales venari solebant Quintilianei ævi oratores, de quibus VIII, 5, egit. Seneca Rhet., p. Bip. 68, « hæ tralatitiæ, « quas proprie *sententias* dicimus. » Sic et I, 8, 9, etc.

est. Verum hactenus evagari satis fuerit. *Legum laus* et 33
vituperatio jam majores, ac prope summis operibus
suffecturas, vires desiderant; quæ quidem, suasoriis
magis an controversiis accommodata sit exercitatio,
consuetudine et jure civitatium[1] differt: apud Græcos[2]
enim lator earum ad judicem vocabatur; Romanis pro
concione suadere ac dissuadere moris fuit. Utroque au-
tem modo pauca de his, et fere certa[3] dicuntur: nam
et genera sunt tria, *sacri*, *publici*, *privati juris*. Quæ 34
divisio ad laudem[4] magis spectat, si quis eam per gra-
dus augeat, quod *lex*, quod *publica*, quod *ad religio-
nem deum comparata* sit. Ea quidem[5], de quibus quæri
solet, communia omnibus: aut enim de jure dubitari 35
potest ejus, *qui rogat*, ut *de P. Clodii*[6], *qui non rite
creatus tribunus arguebatur*; aut de ipsius rogationis,

1. *Civitatium*. Codd. nostri habent *civitatum*: idem est. Vide sæpe sæpius apud Cæsarem nostrum. Ed.

2. *Apud Græcos.... vocabatur*. Constituebantur a concione populi judices certi, nomothetæ dicti, apud quos nova lex rogaretur, cui adversarii, veteris legis per novam abrogandæ defensores, itidem a populo creabantur quinque viri. Vide Wolfium in Prolegg. ad Demosthenis Leptineam, p. 135-145, qui et nostro loco utitur.

3. *Fere certa*. Opponuntur hæc ad « ea (§. 34) de quibus quæri « solet », h. e. dubitari. Plerumque igitur ea tantum de lege, aut vituperanda aut commendanda, dicuntur, quæ possunt in unam tantummodo partem disputari, ut vel manifeste egregia vel vitiosa item demonstretur; raro, quæ in utramque partem possunt versari.

4. *Ad laud.* Potest autem nonnisi vetus lex ita laudari, non ea, quam quis rogat cummaxime; ea enim, tum quum dicitur, non est *lex*.

5. *Ea quidem... omnibus*. Quæcunque *incerta* sunt in lege aut suadenda aut dissuadenda, referre videtur ad solum rogandæ ejus modum, non ad ipsam legem. Utrum enim bona an mala sit lex, id ipsa uniuscujusque indole apparere: De quibus possit ambigi, ea, quum ad formam pertineant, omnibus legibus, qualescunque tandem rogentur, esse communia.

6. *De P. Clodii*. Patricius ortu Clodius non poterat fieri tribunus plebis, nisi adoptione plebeius factus antea. Hanc ejus adoptionem ratam esse negavit Cicero pro Domo. C. 13-17, ubi etiam *auspicia* tanguntur et *trinum nundinum*, de quo vide, sis, Ernesti Clavem Cic.

quod est varium, sive *non trino* forte *nundino* promulgata, sive *non idoneo die*, sive *contra intercessiones, vel auspicia, aliudve quid, quod legitimis*[1] *obstet*, dicitur lata esse, vel ferri; sive *alicui manentium*[2] *legum repu-*
36 *gnare*. Sed hæc ad illas primas exercitationes non pertinent; nam sunt eæ[3] citra complexum personarum, temporum, causarum. Reliqua eadem fere, vero ficto-
37 que hujusmodi certamine, tractantur: nam vitium aut *in verbis* est, aut *in rebus*: in verbis quæritur; *An satis significent? an sit in iis*[4] *aliquid ambiguum?* In rebus; *An lex sibi ipsa consentiat? An in præteritum*[5] *ferri debeat, an in singulos homines*[6]*?* Maxime vero com-
38 mune est quærere; *An sit honesta? an utilis*[7]*?* nec ignoro, plures fieri a plerisque partes; sed nos *justum, pium, religiosum*, cæteraque his similia, *honesto* complectimur. *Justi* tamen[8] species non simpliciter excuti solet:

1. *Quid quod legitimis*. Guelf. *quicquid legibus*, posterius cum Bal. Goth. *quicquid* (non *quid*, ut refert Gesn.) *legitime*, et sic multi. Turic. *quidquid legitimis*. Nec male. Sed et recepta habet Codd. cognitores et recte defenditur, *legitima* dici pro *solennibus*, quæ, ut ad Nepot. XIX, 4, 2, dicit Cellarius, in publicis actibus omitti non possunt. — R. 1, 2, *quid quod legitimis*. Camp., *quidquid legitimis*. Ed.

2. *Manentium*, quæ nova ista lege ipsa non sint abolitæ.

3. *Eæ*. Guelf. et Turic. *hæc*, cum multis Codd., pessime. Vulgo, ut et Gesn., *hæ*, sed malui *eæ* cum Goth. (tac. Gesn.) quod facilius distinguitur ab *hæc* antecedente.

4. *Iis*. Ita pro *his* dedi ex Voss. 2.

5. *Præt. ferri*. Turic. et Guelf. *præt. referri*. — RR. 1, 2, Camp., *referri*. Alii *in populum ferri*. Ed.

6. *In singulos homines*. Leges XII tabb. tab. nona *Privilegia ne inroganto*. Intelliguntur autem leges, pœnam statuentes, quod ostendit usus verbi *irrogare*. Vide Cic. pro Domo, c. 17, de Legg. III, 19; Brut. 23.

7. *An utilis*. Turic. et Guelf. *an inutilis* cum plerisque Codd. Sed defendit receptam Goth cum Voss. 2 et Bal. — Nostri Codd. RR. 1, 2 et Camp., *inutilis*. Ed.

8. *Justi tamen*. Legis est virtus *imperare, permittere, vetare, punire*, adjectis interim pœnis vel præmiis, quæ ex justitia expenduntur. Ita Favorinus apud Gellium, libro vigesimo, quasdam leges duodecim tabularum culpat, quod interim graviores, interim leviores inferant pœnas. Turn.

aut enim de re ipsa quæritur, ut *dignane pœna*, vel *præmio*[1] *sit?* aut de modo præmii, pœnæve, *qui* tam *major*, quam *minor* culpari potest. Utilitas quoque inte- 39
rim *natura* discernitur, interim *tempore*: quædam[2] *an obtineri possint*, ambigi solet. Ne illud quidem ignorare oportet, leges aliquando *totas*, aliquando *ex parte*[3] reprehendi solere, quum exemplum rei utriusque nobis claris orationibus præbeatur: nec me fallit, eas quoque 40
leges esse, quæ non in perpetuum rogentur, sed de honoribus aut imperiis, qualis *Manilia* fuit, de qua Ciceronis oratio est. Sed de his nihil hoc loco præcipi potest: constant[4] enim propria rerum, de quibus agitur, non communi, qualitate. His fere veteres faculta- 41
tem dicendi exercuerunt, assumpta tamen a dialecticis argumentandi ratione: nam fictas ad imitationem fori consiliorumque materias apud Græcos dicere, circa Demetrium[5] Phalerea institutum fere constat. An ab 42
ipso id genus exercitationis sit inventum, ut alio quoque libro sum confessus[6], parum comperi: sed ne ii

1. *Pœna vel præmio*. Non est *disjuncta* quæstio, sed *conjuncta*, quod ostendit *vel*, pro quo alioquin oportebat dici *an*. Vide I, 5, 49. Ejusmodi dubitationem, ubi membra non *opponuntur* sed *conjunguntur*, vide V, 14, 13, « *an* sit « immortalis, *vel* ad tempus cer« tum maneat. »

2. *Quædam*. Intellige *leges*. Demosth. in Timocratem, p. Reisk. 722: οἴομαι... πάντας ἂν ὑμᾶς ὁμολογῆσαι.... δεῖν.... εἶναι δυνατὰς τὰς πράξεις, ἃς δεῖ γίγνεσθαι διὰ τοῦ νόμου· εἰ γὰρ αὖ καλῶς μὲν ἔχοι, μὴ δυνατὸν δέ τι φράζοι, εὐχῆς, οὐ νόμου, διαπράττοιτ' ἂν ἔργον.

3. *Aliquando ex parte*. Fateor me quidem orationem veterem, qua nonnisi pars legis alicujus impugnetur, meminisse nullam. De *aliquando* vide Procem. 17. Sic et Tacitus Histor. II, 74, 4, *modo... aliquando*. Vide II, 20, 10.

4. *Constant*. Turic. et Goth. (tac. Gesn.) *Constat*, cum aliquot edd. vett.

5. *Circa Demetr. Circa*, pro κατά, de ætate viri alicujus. Vide II, 17, 7; XII, 10, 6. Seneca Rhetor, p. 61 Bip., « *circa* Ciceronem effloruit. » Sequioris esse ævi docet Tursell., p. 163.

6. *Ut... confessus*. Se hoc ignorare *confessus* est, ne quis interpretetur, confessum esse Quint.,

quidem, qui hoc fortissime[1] affirmant, ullo satis idoneo auctore nituntur. Latinos vero dicendi præceptores extremis L. Crassi temporibus cœpisse, Cicero[2] auctor est; quorum insignis maxime Plotius[3] fuit.

1 CAP. V. Sed de ratione declamandi post paulo[4]: interim, quia prima rhetorices rudimenta tractamus, non omittendum videtur id quoque, ut moneam, quantum sit collaturus ad profectum discentium rhetor, si, quemadmodum a grammaticis exigitur poetarum enarratio, ita ipse quoque historiæ, atque etiam magis orationum lectione susceptos a se discipulos instruxerit; quod nos in paucis, quorum id ætas[5] exigebat, et parentes utile
2 esse crediderant, servavimus. Cæterum sentientibus jam tum optima, duæ res impedimento fuerunt, quod et longa consuetudo aliter docendi fecerat legem; et robusti fere juvenes, nec hunc laborem desiderantes,
3 exemplum nostrum sequebantur[6]: nec tamen, si quid

inventum Demetrii esse hanc exerc. Si libro de causis corruptæ eloquentiæ scripto id est *confessus*, ne hoc quidem in eo, quem versamus, dialogo invenitur.

1. *Fortissime*. Vide I, 5, 72, ea enim est significatione. Vide XII, 3, 3, « fortiter affirmare. »

2. *Cicero auctor*. De Orat. III, 24, L. Crassus: « Etiam Latini », inquit, « si diis placet, *hoc biennio* « magistri dicendi extiterunt. » Sic et auctor Dial. de Oratt. 35, 1. De *Plotio* vide Suet. de Clarr. Rhett., c. 2; Seneca Rhet., p. Bip. 134; Varro in Fragm., p. Bip. 289; Noster XI, 3, 143.

3. *Plotius*. De hoc Plotio consulendus Tranquillus in libro de Claris Oratoribus. Ed.

4. *Paulo*. Goth. (tac. Gesn.) *paulum* cum Voss. 2, minus bene. Vide notam ad II, 17, 26.

5. *Quorum.... ætas*. Plerique enim, pro more Latinorum, de quo II, 1, 1 et 8, tardius ad eum venerant. Dolet tamen quodammodo, ut apparet mox §. 2, hoc nonnisi in *paucis* a se esse factum.

6. *Exemplum... sequebantur*. Rectissime cum Regio Gesnerus explicat de discipulis, et ipsum Quintilianum declamantem audientibus, et sua eum declamatione imitantibus vide §. 16, ne quis de loco sollicitando cogitet, quæ fuit aliquot VV. DD. sententia. — *Desiderantes exemplum*, etc. Non legebant in schola historicos et oratores unde exempla scribendi peterent; sed proposita a nobis exempla sequebantur. Paulo inferius: *An vero*

novi[1] vel sero[2] invenissem, præcipere in posterum pu-
deret. Nunc vero[3] scio id fieri apud Græcos, sed magis
per adjutores[4], quia non videntur tempora suffectura,
si legentibus singulis præire semper ipsi velint. Et her- 4
cle prælectio, quæ in hoc adhibetur, ut facile atque dis-
tincte pueri scripta oculis sequantur; etiam illa, quæ
vim cujusque verbi, si quod minus usitatum incidat,
docet, multum infra rhetoris officium existimanda est.
At demonstrare virtutes, vel, si quando ita incidat, 5
vitia, id professionis ejus atque promissi, quo se ma-
gistrum[5] eloquentiæ pollicetur, maxime proprium est;
eo quidem validius, quod non utique hunc laborem
docentium postulo, ut ad gremium[6] revocatis, cujus
quisque eorum velit libri lectione[7], deserviant. Nam 6

declamabit quidem præceptor, ut sit exemplo suis auditoribus: non plus contulerint lecti Cicero ac Demosthenes? Roll.

1. *Si quid novi.* R. 1 et Camp., *etiam si quid novi.* Ed.

2. *Vel sero. Sero* h. l., ut sæpissime, *nimis sero.* Sic ad Herenn. II, 25, *sero atque acto negotio.* Petron., c. 7, *tarde, immo jam sero.* Vide Liv. VIII, 5, 8, ed. Drak.

3. *Nunc vero. Nunc* opponitur ei, quod præcedit: *Jam tum*, §. 2.

4. *Per adjutores.* Suet. de Claris Grammatt., c. 10: « Atteius... nobilis grammaticus Latinus, declamantium deinde *adjutor.* » Cic. Epp. ad Fam. IX, 18: « Sella tibi (Pæto) erit in Ludo, tamquam hypodidascalo » (quum ipse Cicero in ludo isto rhetorico, quem se aperuisse, narrat per jocum, esset πρωτοδιδάσκαλος) « proxima. »

5. *Quo se mag.* Hoc, quod, e Goth. et aliquot præterea, recepit Gesn. pro vulg. *qui se mag.* etiam Guelf. dat.

6. *Ut ad gremium... deserviant. Gremium* significat teneræ ætatis institutionem. Vide I, 1, 24; I, 2, 1; II, 4, 15. Eo *revocari* est puerili rursus institutioni tradi. Vide notam infer. 7. — *Ut ad gremium.* Non exigo a docentibus, ut, tamquam si pueros instituant, qui adhuc velut in gremio præceptoris versentur, quem quisque eorum velit librum explicent: quod fortasse tunc in usu erat privatim pueros docentibus. Roll.

7. *Lectione.* Ita Guelf. Turic. et Goth. (tac. Gesn.) pro *lectioni.* Accedunt multi et Codd. et edd. placetque *revocatis* dativo casu intelligi. Est difficultas in eo, quod singuli pueruli diversos libros afferre ad præceptorem videntur, quare blandiatur fortasse alicui, quod est in Codd. Alm. et Bodl., *liberis* pro *libri* (Turic. utrumque *liberis libri*

mihi cum facilius, tum etiam multo magis videtur
utile, facto silentio, unum aliquem, quod ipsum impe-
rari per vices optimum est, constituere lectorem, ut
7 protinus pronunciationi quoque assuescant; tum expo-
sita causa, in quam scripta legetur oratio, nam sic
clarius, quæ dicentur, intelligi poterunt, nihil otiosum
pati, quodque in *inventione*, quodque in *elocutione*
annotandum erit; quæ in *procœmio* conciliandi judicis
ratio; quæ *narrandi* lux, brevitas, fides; quod ali-
8 quando consilium, et quam occulta calliditas; namque
ea sola in hoc ars est, quæ intelligi, nisi ab artifice,
non possit: quanta deinceps in *dividendo* prudentia;
quam subtilis et crebra *argumentatio* [1]; quibus viribus
inspiret, qua jucunditate permulceat; quanta in *male-
dictis* asperitas, in *jocis* urbanitas; ut denique domine-
tur in *affectibus*, atque in pectora irrumpat, animum-
9 que judicum similem iis, quæ dicit, efficiat. Tum in
ratione *eloquendi*, quod verbum proprium, ornatum,
sublime: ubi *amplificatio* laudanda, quæ virtus ei con-
traria [2]; quid speciose *translatum*; quæ *figura* verbo-
rum; quæ levis [3] et quadrata, sed virilis tamen *compo-*

sed servato *velit*) et (in Bodl.) *cujusque* pro *cujus quisque*, omisso *velit*. Sed durissimum in ea scriptura, *eorum* referre ad *pareutes*, §. 1, quod suadet Lochmannus Progr. ann. 1790, p. 11. — R. 1 et CAMP., *lectione*. ED.

1. *Crebra argum.*, ubi ingeminantur, cumulantur, argumenta ut adversarius exire ea, iisque resistere, plane nequeat.

2. *Quæ virtus.... contraria.* Ubi extenuando sit opus per *μείωσιν*.

3. *Levis... sed.* Ita Guelf. Vulgo, ut et Gesn. *lenis*. Equidem *compositionis* magis *levitatem* esse puto quam *lenitatem*, et addicunt præterea Voss. 2 et Alm. et edd. Tarvisina et Veneta. Etiam infra X, 1, 52, *levitasque... compositionis* existimo legendum pro *lenitasque*, etc. Goth. autem, quem carere narrat Gesn. τοῖς *quadrata sed*, nonnisi *sed* omittit, quod ab aliis quoque abest Codd. — RR. 1, 2, 3 et CAMP., *levis*. ED. — *Levis et quadrata.* In *levis* ne corripe priorem. *Quadrata* opponitur *hiulcæ*, et *confragosæ*, et intelligitur ejusmodi compositio (h. e. verborum structura, soni ra-

sitio [1]. Ne id quidem inutile, etiam corruptas aliquando et vitiosas orationes, quas tamen plerique judiciorum pravitate mirentur [2], legi palam [3] pueris, ostendique in his, quam multa impropria, obscura, tumida, humilia, sordida, lasciva, effeminata sint, quæ non laudantur modo a plerisque, sed, quod pejus est, propter hoc ipsum, quod sunt prava, laudantur: nam sermo 11 rectus, et secundum naturam enunciatus, nihil habere ex ingenio videtur; illa vero, quæ utcunque deflexa sunt, tamquam exquisitiora miramur, non aliter quam distortis [4], et quocunque modo prodigiosis corporibus apud quosdam majus est pretium, quam iis, quæ nihil ex communis habitus bonis perdiderunt, atque etiam 12 qui specie capiuntur, vulsis levatisque [5], et inustas co-

tionem habens) cujus commissuræ bene coeant, ubi, quod dicit Persius I, 64, 65, « per leve severos « Effundat junctura ungues. » Sic IX, 4, 69, *quadratum* itidem in compositione opponitur *soluto*. Vide notam superiorem.

1. *Virilis tamen compositio*. Vide quæ monuimus ad I, 8, 6.

2. *Mirentur*. Ita Guelf. cum Voss. 1, 3, Bern. Prætuli vulgatæ *mirantur*, neque enim *omnes corruptas* et *vitiosas orationes* mirantur plerique. — RR. 1, 3, 4, *mirentur*. At RR. 2, 5, CAMP. et ed. Hack., *mirantur*. ED.

3. *Palam* pro *coram* præpositione. V. J. Fr. Gron. ad. Liv. XXV, 18, 9, mox §. 16, pro *coram* adverbio.

4. *Distortis... pretium*. Apposite afferunt locum Declamationis inter Quintilianeas 298: « Habent hoc « quoque deliciæ divitum... Gratus « est ille debilitate, ille ipsa infeli- « citate distorti corporis placet. » Et Plutarchi περὶ πολυπραγμοσύνης, p. 520, C. V. 2: « Ἐν Ῥώμῃ τινὲς... τὰ κάλλη τῶν ὠνίων παίδων καὶ γυναικῶν ἐν μηδενὶ λόγῳ τιθέμενοι περὶ τὴν τῶν τεράτων ἀγορὰν ἀναστρέφονται, τοὺς ἀκνήμους καὶ τοὺς γαλιάγκωνας καὶ τοὺς τριοφθάλμους καὶ τοὺς στρουθοκεφάλους καταμανθάνοντες. » — *Non aliter quam distortis*. Heliogabalus distortis corporibus gaudebat. Unde gibbosis et cæcis sæpe solebat cœnam apponere. Vid. Lamprid. TURN.

5. *Vulsis levatisque*. Vide I, 6, 44. Eodem redit utrumque: *evulsis* enim pilis *levatur* (h. e. levigatur, prima enim producitur. Sic Horat. Epist. II, 2, 123; Æneid. V, 306) corpus. Vide V, 9, 14, et VIII, Proœm. 19. *Acus* est organon inter comendum adhiberi solitum Ovid. Amor. I, 14, 30; Juv. VI, 498. Intelliguntur autem mares, non feminæ. Sic Seneca pater Controv., l. I, p. 62: « in istis *vulsis* « atque expolitis, et nusquam, nisi « in libidine, *viris*. »

mas acu comentibus, et non suo colore nitidis, plus
esse formæ putant, quam possit tribuere incorrupta
natura[1], ut pulchritudo corporis venire videatur ex ma-
lis moribus[2]. Nec solum hæc ipse debebit docere præ-
ceptor, sed frequenter interrogare, et judicium discipu-
13 lorum experiri. Sic audientibus securitas aberit, nec,
quæ dicentur, superfluent[3] aures, simulque ad id per-
ducentur, quod ex hoc quæritur, ut inveniant ipsi, et
intelligant. Nam quid aliud agimus docendo eos, quam
14 ne semper docendi sint? Hoc diligentiæ genus ausim
dicere plus collaturum discentibus, quam omnes om-
nium artes[4], quæ juvant sine dubio multum; sed, la-
tiore quadam comprehensione[5], per omnes quidem
species rerum quotidie pæne nascentium ire qui pos-
15 sunt? Sicut de re militari quamquam sunt tradita quæ-
dam præcepta communia, magis tamen proderit scire,
qua ducum quisque ratione, in quali loco, tempore,
sit usus sapienter, aut contra: nam in omnibus fere
16 minus valent præcepta, quam experimenta. An vero[6]

1. *Incorrupta natura.* Naturalis pulchritudo, quam vocat *decus naturæ* Propert. l. I, Eleg. 2, v. 5. Ed.

2. *Malis moribus.* Guelf. *malis morum* cum Joann. scriptura non plane spernenda, quoniam inest major concinnitas, referendo ad *pulchritudo corporis.* — RR. 1, 2, Camp., *moribus.* R. 1, *morum.* Ed.

3. *Superfluent.* Guelf. *perfluent* cum multis edd. Sed recepta plurimos Codd. habet auctores. Puto tamen *perfluendi* verbum bene posse usurpari de liquore, qui a vase, cui infunditur, non retineatur. Si *superfluit*, ne intrat quidem; et aptum est loco nostro hoc quoque. — RR. 1, 2, 3, Camp., *superfluent.* R. 4, *profluent.* Cap. et ed. Hack., *perfluent.* Ed.

4. *Artes.* Rectissime Gesnerus accipit de libris ita inscriptis. Vide I, Procem. 24.

5. *Latiore... comprehensione*, quoniam latius comprehendunt materiam oratoris, neque ad singula descendunt. — *Sed, latiore.* Constat omnes artes acquiri ratione et experientia. Rationem suppeditat ars, experientiam exercitatio. Altera generalia præcepta complectitur, nec ad singularia descendit: altera in singularibus occupatur et veram praxin suppeditat. Turn.

6. *An vero.* Ita Guelf. Turic. et Goth. et omnes, puto, Codd. Re-

declamabit quidem præceptor, ut sit exemplo suis auditoribus, non plus contulerint lecti Cicero ac Demosthenes[1]? Corrigetur[2] palam, si quid in declamando discipulus erraverit: non potentius erit emendare orationem? quin immo etiam jucundius: aliena enim vitia quisque reprehendi mavult, quam sua. Nec deerant 17
plura, quæ dicerem; sed neminem hæc utilitas fugit; atque utinam tam non pigeat facere istud, quam non displicebit[3]. Quod si potuerit obtineri, non ita difficilis 18
supererit quæstio, qui legendi sint incipientibus? Nam quidam illos minores, quia facilior eorum intellectus[4] videbatur, probaverunt; alii floridius genus, ut ad alenda primarum ætatum ingenia magis accommodatum. Ego optimos quidem, et statim, et semper, sed tamen 19
eorum candidissimum[5] quemque, et maxime exposi-

gius, pro *an*, malebat *at*, quod receperunt Locat. Rusc. Bad. Tarvisina quidem editio (1482), quam textum Jensonianum, sed admixtis multis operarum vitiis, exhibere narrat Ernestus (p. 268 Bibl. Lat., v. II), *an* præfert, sed et ipsa Jensoniana, quam falso *at* dare narrat Gesn.; neque opus erat mutatione, ut vidit etiam Capperonner. Sunt conjunctæ istæ quæstiones: *Hoccine* fiet, non autem *illud?* ubi posterius altero etiam est verisimilius. Idem illud *an* mente repeti debet ante *corrigetur*. Similis fere ratio, nisi quod abest interrogandi figura, I, 10, 6, 7: *Nisi forte... nos mirabimur,* quo retrospice. Nam et hic, in apodosi: *non plus*, etc., desideres *autem*, vel tale quid, quo clarior fieret sententia. *An vero* etiam infra, c. 8, 11, ubi iterum male sollicitat Regius, *non* suadens pro *vero*, nec locum intelligens.

1. *Ac Dem.* Guelf. *aut Dem.* cum multis Codd. — Et nostris quoque *aut.* Ed.

2. *Corrigetur.* Guelf. *corrigitur* cum Goth. Turic. et Alm., male.

3. *Pigeat.... displicebit.* Bona Gesn. conjectura inserentis *fecisse* inter *quam* et *non.* Vide III, 1, 6, *did... disc.*

4. *Facilior eorum intellectus.* Turic. omittit *eorum.*

5. *Candidissimum.* I. e. simplicissimum, significatu, quem enarravimus II, 2, 5. Intelligitur autem h. l. non tam animus scriptoris quam dicendi genus, quod nihil oblique significet, sed omnia liquido exponat, quale tamen nonnisi ab animo etiam simplici proficiscatur. Pari ratione « sententias *albas* « vocabat Pollio Asinius, *simpli*« *ces*, apertas, nihil occultum, ni« hil insperatum afferentes. » Sen. Rh., p. 198. Sic *candide* et *simpli-*

tum [1], velim, ut Livium a pueris [2] magis, quam Sallustium; et hic historiæ major [3] est auctor [4], ad quem ta-

citer junguntur XII, 11, 8, ubi tamen animus designatur. De genere dicendi est apud Cic. Orator, c. 16: « Elaborant alii in lenitate et æquabilitate, et puro quasi quodam « et *candido* genere dicendi. Ecce « aliqui duritatem et severitatem « quamdam verbis, et orationis « quasi mœstitiam sequuntur. » Apud Nostrum X, 1, 73, « *candidus*... Herodotus. » Vide ibid., §. 100: « Herodoto æquari Livium... « clarissimi *candoris*. » Ibid §. 113: « Messala... *candidus*. » Quum tamen candor ille orationis magnopere, ut dixi, pendeat ex animi, ab invidia, simulatione, alieni, candore recte Seneca pater (p. 41 Bip.) Livium dicit « natura *candidissimum* magnorum ingeniorum « æstimatorem » quem antea *benignius* » (h. e. liberalius) « omnibus « magnis viris præstitisse funebrem « laudationem » monuerat. Alio loco *Livium* valde iniquum Sallustio ostendit, p. 274. Hic autem causa, quare primi legendi sint scriptores Livii similes, oratio est eorum, non animus, et eadem fere est virtus quam in Livio laudat Noster, quum (X, 1, 32) *lacteam* ei tribuit *ubertatem*, oppositam et ipsam *Sallustianæ brevitati*.

1. *Expositum*. Guelf. *compositum* quod ex edd. quibusdam vett. affertur, ex Cod. quidem nullo. Etiam Jenson. *compositum*, Tarvisina autem *expolitum* præfert cum Venet. Aldo et Colinæo, quod si Codd. auctoritate niteretur, equidem non prorsus spernerem. — *Expositum*. Facilem intellectu, quasi dicas *apertum*, συμπρόσιτον. Ea translatio est apud Cic. pro Quintio, c. 30: « domus patens atque... « *exposita* » ubi est pro *aperta*. Sic Stat. Sylv. I, 2, 24, « limen *expositum* »; et Theb. II, 188, « *Expositi* animi », ubi scholiastes priscus, « *Faciles oppido*, obvii, « parati. » Noster X, 5, 11, *exposita* videtur dicere pro *communibus*, *vulgo notis*; ut Juvenal. VII, 54. Vide initium notæ.

2. *A pueris*. Regium, qui præpositionem putat expungendam, nemo reprehendit. Equidem jungo *a pueris* et adverbialem locutionem accipio, quo expeditior sit structura, quam si *pueri* ipsi legentes intelliguntur.

3. *Major*. Ita Guelf. cum multis et Codd. et edd. quibus a VV. DD. memoratis adde Tarvisinam. Goth. tamen, cum sat multis edd., et aliis sine dubio Codd. *majoris*. — R. 1, 3, CAMP., *major*. R. 2, CAP. et ed. Hack., *majoris*. ED.

4. *Et... auctor*. Vide not. sup. Locus profecto corruptus, quæ etiam Morhosii de Patavinitate Livii (p. 78 ap. Drakenb.) est suspicio. Velim doceri a Gesnero luculentis veterum locis, *et* usurpari pro *etsi*, nisi forte quum præmittitur adjectivis significatque *etiam*. Esse autem opus vi istius conjunctionis, ultro sentio. Quum igitur in multis edd. neque in nullo Cod. inveniatur *majoris* pro *major*, Barthianæ maxime faveo emendationi, qua *majoris* dispescitur in *major is*; sed, ut sensus existat probabilis, *et hic* mutari velim in *etsi*. Sententia autem ea est, Sallustii majorem esse in historia auctoritatem.

men intelligendum jam profectu opus sit. Cicero, ut 20
mihi quidem videtur, et jucundus incipientibus quoque, et apertus est satis, nec prodesse tantum, sed etiam amari potest; tum, quemadmodum Livius[1] præcipit,
ut quisque erit Ciceroni simillimus. Duo autem genera 21
maxime cavenda pueris puto; unum, ne quis eos[2] antiquitatis nimius admirator, in Gracchorum, Catonisque[3], et aliorum similium lectione durescere velit: fient enim horridi atque jejuni; nam neque vim eorum adhuc intellectu consequentur, et elocutione, quæ tum sine dubio erat optima, sed nostris temporibus aliena[4], contenti, quod est pessimum, similes sibi magnis viris
videbuntur. Alterum, quod huic diversum[5] est, ne re- 22
centis hujus[6] lasciviæ flosculis capti, voluptate quadam prava deliniantur, ut prædulce illud genus[7], et pueri-

Hoc de eo judicium fere probatum fuisse veteribus ostendit Martialis, noto epigrammate XIV, 191: « ut « perhibent doctorum corda viro- « rum.... primus in historia. » Et præter Quint. ita loquuntur Velleius, II, 36; Tac. Annal. III, 30; Seneca Rhet. p. 274, *major auctor* est fide dignior, sic Claudian. Bell. Gildonic., v. 499: « Certa fides cæli, sed « *major* Honorius *auctor*. »

1. *Livius præcipit*. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *Liv. præcepit*, ne sic quidem male. *Plinium* autem quem edd. præferunt multæ vett., ut et Tarvisina, nullus videtur Codex agnoscere. — *Quemadm. Livius*. Vide X, 1, 39, ubi idem Livii præceptum memorat, additque, inveniri id in epistola ad filium scripta. Intercidit autem hæc epistola.

2. *Ne quis eos*. Guelf. *ne quis eorum* cum Bodl. et Bal. et aliquot edd. vett.

3. *Gracch. Cat.* Illorum orationes interciderunt, hujus solus *de agricultura* superest liber, de multis, quos scripsit.

4. *Aliena*. Guelf. *aliena est* cum multis Codd. Et concinnius est sane, quum referatur ad *erat*. — R. 1, 5, CAMP., *aliena est*. ED.

5. *Huic diversum*. Goth. (tac. Gesn.) *hinc div.* Sed amat Quintil. jungere dativum huic adjectivo, ut IX, 2, 15, *cui div.*; et §. 45, *sermoni sensus div.* VIII, 6, 55, *div. orationi volunt*.

6. *Recentis hujus*. *Hujus* eam significat, quæ hodie sit in usu, qua de forma post Gronovium ad Liv. XXV, 40, 2, agit Ruhnkenius ad Vellei. I, 11, 5. Ita mox « noster « *hic* cultus » §. 23; et c. 6, 3, « in « *his*... moribus. »

7. *Prædulce... genus*. Sic Petron. initio operis, « mellitos verborum « globulos et omnia dicta... quasi

23 bus ingeniis hoc gratius, quo propius est, adament. Firmis autem judiciis, jamque extra periculum positis, suaserim et antiquos legere, ex quibus si assumatur solida ac virilis ingenii vis, deterso rudis seculi squalore, tum noster hic cultus clarius enitescet; et novos, quibus
24 et ipsis multa virtus adest. Neque[1] enim nos tarditatis natura damnavit; sed dicendi mutavimus genus, et ultra nobis, quam oportebat, indulsimus: ita non tam ingenio illi nos superarunt, quam proposito. Multa ergo licebit[2] eligere, sed curandum erit, ne iis, quibus per-
25 mixta sunt, inquinentur[3]. Quosdam vero etiam, quos totos imitari oporteat, et fuisse nuper, et nunc esse[4], quidni libenter non concesserim modo, verum etiam
26 contenderim? Sed ii[5] qui sint, non cujusque[6] est pronunciare. Tutius circa priores[7] vel erratur; ideoque

« papavere et sesamo sparsa. »

1. *Neque*. Ita Guelf. et Goth. (tac. Gesn.), edd., ut Gesn., fere *Nec*. Plenius et ante *enim* frequentius *neque*.

2. *Licebit*. Rollinus habet *oportebit*. Et hanc lectionem ex editione Hackiana recepit. RR. Codd. nostri habent *licebit*. De aliis Codd. tacet Spalding. Ed.

3. *Ne.... inquinentur*, ne quidquam ex deterioribus iis, unde ea promimus, adhærescat electis istis.

4. *Et nunc esse*. Scil. Plinium, Tacitum, et alios Fabio nostro coævos. Vide Gebhard. Crepund. l. II, c. 13, p. 89 et 90. Ed.

5. *Ii*. Ita Guelf. et magis placet vulgato *hi*.

6. *Cujusque*. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *cujuscunque*. Vide I, 3, 11.

7. *Circa prior. vel erratur*. Guelf. *circa prior. imitatio est vel oriatur;* cum plerisque Codd. nisi quod proprius Guelferbytani est error *oriatur* pro *erratur*. Pro recepta spondere videntur Joannensis, nisi forte h. l. est mutilus, item Voss. 1, 3 et Bern., quorum tamen solitus cum Guelferb. consensus facit ut minus fidam silentio eorum qui contulerunt, atque Alm. cum Turic. Edd. vett. certatim dant importuna hæc *im. est*, quibus adde Tarvisinam. Rectissime neque ineleganter Badius, monens in solo Regii Codice (excusum intelligit) desiderari hæc verba, ait, se, quia Regius eradenda ea non dicat, dubitare an eradenda sint. Verissime ille; neque enim, lectore non monito, omisisset ea Regius, nisi a MSS. ejus afuissent. Satis tuto colligas inde, ne in Florentino quidem Codice legi. Quam autem sint aliena nemo non sentit, et Badius ne hoc quidem male : « *Tutior* dixisset « Quint., non *tutius*. » — RR. 1, 2,

hanc novorum distuli lectionem, ne imitatio judicium antecederet.

CAP. VI. Fuit etiam in hoc diversum præcipientium 1
propositum, quod eorum quidam materias, quas discipulis ad dicendum dabant, non contenti divisione dirigere, latius dicendo prosequebantur, nec solum probationibus implebant, sed etiam affectibus. Alii, quum 2
primas modo lineas[1] duxissent, post declamationes, quid omisisset[2] quisque, tractabant; quosdam vero locos non minore cura, quam quum ad dicendum ipsi surgerent, excolebant. Utile utrumque; et ideo neutrum[3] ab altero separo : sed si facere tantum alterum necesse sit, plus proderit demonstrasse rectam protinus viam, quam revocare ab errore jam lapsos. Primum, quia emenda- 3
tionem auribus modo accipiunt, divisionem[4] vero ad cogitationem etiam et stylum perferunt; deinde, quod libentius præcipientem audiunt, quam reprehendentem. Si qui vero paulo sunt vivaciores[5], in his præsertim

3, CAMP., *circa priores imitatio est, vel erratur.* ED.

1. *Primas modo lineas.* Metaphora ducta est a pictura, quæ μονόγραμμος dicitur, quæ primum lineis ducitur, deinde postea coloribus corporatur. TURN.

2. *Quid om.* Ita Guelf. et Goth. (tac. Gesn.). Sed videtur sphalmate mero irrepsisse *quod* in Gesneri editionem, quam Regii conjecturam, a Capperonnerio receptam, improbat in nota ipse. Turic. siletur. — R. 1 et CAMP., *quod.* ED.

3. *Et ideo neutrum.* « *Et* » hoc, natum e postremo eo, quod antecedit, *utrumque*, abjiciendum duco.

4. *Divisionem... ad stylum.* Scribunt enim discipuli eam tractandæ materiæ divisionem, quæ dictatur a magistro, domumque secum asportant. Hujusmodi *divisiones* (*sermones* etiam vocantur, ut in Declamationibus Quintilianeis), alii aliis pleniores dabant. Exemplum est Albutii apud Senecam patrem Controv., l. III, præfat., p. 197, cujus orationis scholasticæ « tamquam *declamationi* multum deerat, tamquam *divisioni* multum supererat. » Seneca ipse in Controversiis solet *divisiones* dare singularum causarum, quibus apparet, præter earum partes, argumenta cæt. discipulis judicanda, etiam aliorum ejusdem causæ tractationem cum iis communicare moris fuisse.

5. *Vivaciores.* Frustra repugnat

moribus, etiam irascuntur admonitioni, et taciti repugnant: nec ideo tamen minus vitia aperte coarguenda
4 sunt. Habenda enim ratio cæterorum, qui recta esse, quæ præceptor non emendaverit, credent. Utraque autem ratio[1] miscenda est, et ita tractanda, ut ipsæ res pos-
5 tulabunt. Namque incipientibus danda erit velut præformata[2] materia secundum cujusque vires. At, quum satis composuisse se ad exemplum videbuntur, brevia quædam demonstranda vestigia, quæ persecuti, jam
6 suis viribus sine adminiculo progredi possint. Nonnunquam credi sibi ipsos[3] oportebit, ne mala consuetudine

Burmannus, quo minus recentiorem et Francogallicum fere significatum agnoscamus in hoc vocabuli usu. Vide quæ diximus ad I, 2, 20. Neque tamen protinus *vivacitas*, VI, Procem. 3, eodem est intellectu accipienda. Usus, qualis est Noster, originem deprehendere mihi videor in loco Gellii V, 2, de Bucephalo, ubi equus, quamquam *moribundus*... regem dicitur *vivacissimo* cursu retulisse. Significatur cursus, qualis sit animantis vita plenissimi, oblitterata *diuturnitatis* significatione, quæ alias plerumque intelligitur. Gellius aliquot præterea locis celeritatem *vivacissimam* dicit, ut XV, 22, « Cerva... *vivacissimæ* celeritatis »; et IX, 4, « *vivacissimæ* pernicitatis. » Sicut et Appulei. Florid., p. Elm. 363, *vivacis* pern. Simile quid L. Seneca Consol. ad Marciam, c. 26, « quam magno et quam *vivaci* animo scripsissem », quamquam ibi *vivax* Cremutii Cordi *animus* potest videri oppositus ipsius *morti*. Item Flav. Vopiscus in Aureliano, c. 4, « a prima ætate *ingenio vivacissimus* », quod proxime ad nostrum locum accedit. Intelligemus ergo et hic: *alacriores, animosiores*. Vide Gronovii Observ. III, 4, p. Platn. 352, qui idem probat. Similiter vergentem ad usum Francogallicum vocem legemus, III, 8, 59, ubi « *civilis* et humanus ingressus » opponitur « quiritando. » Sic Rutgers. Var. lect., p. 234, in auctore Dial. de Corr. Eloq., c. 29, 2, pro *et libertati* scribit *ut vivacitati* ex vetere libro, ubi inveniebat: *et bibacitati*, non utique necessario, eleganter tamen.

1. *Utraque... ratio.* Repetit, quod modo, §. 2, præceperat.

2. *Velut præf.* Guelf. *vel præf.* — *Præformata materia.* Metaphora est ducta ab architectis, qui vel *sciographia*, *ichnographia*, vel *orthographia* opus præformant. TURN.

3. *Sibi ipsos.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *sibi eos*, et pleræque editt. *Ipsos* Obr. Burm. Capp. et Gesn. receperunt ex Alm. (Turic. *ipsi ipsos*, male) Bodl. et ed. Andr., neque tamen necessario; et elegantior fere mihi videtur ratio, quæ *ipsos* istud, quod facile intelligitur, non adeo inculcat. — Codd. RR. 1,

semper alienum laborem sequendi, nihil per se conari et quærere sciant. Quod si satis prudenter dicenda viderint, jam prope consummata fuerit præcipientis opera: si quid erraverint adhuc, erunt ad ducem reducendi.
Cui rei simile quiddam facientes aves cernimus, quæ 7
teneris infirmisque fetibus cibos ore suo collatos partiuntur: at, quum visi sunt adulti, paulum egredi nidis et circumvolare sedem illam, præcedentes ipsæ, docent, tum expertas vires[1] libero cælo, suæque ipsorum fiduciæ permittunt.

Cap. VII. Illud ex consuetudine mutandum prorsus 1
existimo in his, de quibus nunc disserimus, ætatibus, ne omnia[2], quæ scripserint, ediscant, et certa, ut moris est, die[3] dicant; quod quidem maxime patres exigunt[4], atque ita demum studere liberos suos, si quam frequentissime declamaverint, credunt, quum profectus præcipue diligentia[5] constet. Nam ut scribere pueros, pluri- 2
mumque esse in hoc opere, plane velim, sic ediscere

2, 3, Camp., *sibi eos*. Ed. — *Credi sibi ipsos*. Creditur sibi discipulus, quum thema aliquod tractat sine ulla præceptoris divisione, et sine ullo ejus auxilio. Turn.

1. *Expertas vires*. Suspicor, quamquam in libris nulla varietas, *expertos*, masc. gen., dedisse Quint. Etsi enim sexcenties apud optimos scriptores passive usurpatur participium *experiendi*. Vide Voss. de Vitiis serm., p. 146, et Drak. ad Liv. V, 546, elegantius tamen h. l. *ipsi suas vires experti* videntur *libero cælo permitti*, quam *vires istæ expertæ*, neque bene coit *suæ ipsorum fiduciæ*, quæ de alio intelligere cogeris.

2. *Ne omnia*. Guelf. *ne omnino*. — Silent autem nostri Codices.

3. *Certa... die*. Juvenal. VII, 160, 61: « *sexta* Quaque *die* miserum « dirus caput Annibal implet. » *Annibal* est suasoria toties dicta. Noster X, 5, 21.

4. *Patres exigunt*. Persius Sat. III, 45, 47: « verba... Quæ pater ad« ductis sudans audiret amicis. » Vetus scholiastes ad Juvenal. X, 167: « Ut de te pueri *studentes* di« cant. » Apparet invaluisse usum istum verbi *studendi*, quem patres sequebantur, ut *declamare*, esset *studere*. Vide II, 2, 7.

5. *Diligentia*, *accuratione* dicendi, non *frequentia*. *Constet*, comparetur; ne forte interpreteris: « continecatur. »

electos ex orationibus vel historiis, aliove quo genere dignorum ea cura voluminum, locos, multo magis sua-
3 deam[1]. Nam et exercebitur acrius memoria, aliena complectendo, quam sua; et, qui erunt in difficiliore hujus laboris genere[2] versati, sine molestia, quæ ipsi composuerunt, jam familiarius[3] animo suo affigent, et assuescent optimis, semperque habebunt intra se, quod imitentur; et jam[4] non sentientes formam orationis illam,
4 quam mente penitus acceperint, exprimient. Abundabunt autem copia verborum optimorum, et compositione, ac figuris jam non quæsitis, sed sponte[5] et ex reposito velut thesauro se offerentibus. Accedit his et jucunda[6] in sermone bene a quoque[7] dictorum relatio,

1. *Multo magis suadeam*. Non *ediscere electos locos* multo magis quam *scribere* suadet Quint., sed *electos locos* potius quam *sua ipsorum scripta ediscere*. Hoc apparet sequentibus: « *aliena* complectendo quam *sua*. »

2. *Huj. laboris genere*. Ita Guelf. Bodl. Joann. Alm. Voss. 1, 3, Bern. Cæteri et edd. præter Obr., omnes *hujus generis labore*, quod minus clarum et videtur sapere recentiorem manum. Obrechtus nostram dat scripturam, nisi quod omittit *hujus;* quare, nescio. — RR. 2, 3, *laboris genere*. R. 1, Camp. et ed. Hack., *generis labore*. Ed.

3. *Familiarius*. Guelf. et Turic. *familiari* cum tribus Britt. Alm. Voss. 1. (Ita quoque R. C. noster 1.) Neque recte omnino procedit recepta; quid enim est *familiariter affigere?* Equidem verissimum puto, quod dedit Obr., fortasse e Cod. Argent., *familiaria*. Nolui tamen ponere, quod in Cod. nullo invenissem; quamquam *a* ante *a* facillime excidebat. Mecum facit Lochmannus Progr. 90, p. 12.

4. *Et jam*. Ita Bodl. et dedit Obr. Cæteri, ut et Gesn., continua scriptura *etiam*, quo abrupta fit et salebrosa oratio: « *jam non* sentientes », ut mox §. 4, « *jam* non quæsitis. » — RR. 1, 2, 3, Cap. et ed. Hack., *etiam*. Non raro; quid immo sæpe sæpius in Codd. confunduntur *etiam* et *jam*: nam *j* nostrum non magis agnoscunt Codd. veteres, quam Romani: itaque voces *etiam*, *et jam* easdem fuisse crediderim, et a recentioribus tantum distinctas: nec fuisse diversam iis significationem prope affirmaverim; ut h. l. *etiam*, Gall. *même ne sentant pas*, etc.; *et jam*, *et ne sentant pas encore*, idem prope denotant. Videat lector. Ed.

5. *Sponte et ex*. Guelf. omittit *et*. Placet hæc ratio.

6. *Jucunda... utilis*. Simile quid de poetarum locis, orationibus inserendis, 1, 8, 10.

7. *Bene a quoque*. Ita et Guelf.,

et in causis utilis. Nam et plus auctoritatis afferunt ea,
quæ non præsentis gratia litis sunt comparata, et laudem
sæpe majorem[1], quam si nostra sint, conciliant. Ali- 5
quando tamen permittendum, quæ ipsi scripserint, dicere, ut laboris sui fructum etiam ex illa, quæ maxime petitur, laude, plurimum[2] capiant. Verum id quoque tum fieri oportebit, quum aliquid commodius elimaverint[3]; ut eo velut præmio studii sui donentur, ac se meruisse, ut dicerent, gaudeant.

CAP. VIII. Virtus præceptoris haberi solet, nec im- 1
merito, diligenter in iis, quos erudiendos susceperit,

quum multi Codd. (ut et Turic.), edd. autem vett. fere omnes, dent *idonea quoque*, vel, paulo melius, *idoneaque*. Vera tamen scriptura jam in Locat. ed. legitur et a recentt., præter Obr., est servata. Rusc. mire contaminat utramque orationem : *bene ydonea quoque*. Vide notam ad Procem. 4.

1. *Laudem... maj.* Ita Guelf. cum omnibus præter Goth. (nam in Jens. quoque esse falso narrat Gesn.), qui dat *gratiam... maj.* quod quare placuerit Gesn., non video. Insuavis est et iteratio « præs. *gratia* li« tis »... « *gratiam*... maj. », neque facile alio referas *gratiam* istam nisi ad *utilitatem* quam consequitur qui gratia pollet apud judices; de ea autem modo jam egerat. Tarvisina tuetur *laudem*, neque e Voss. 2 quidquam varietatis affertur.

2. *Fructum... plurimum.* Quum nonnisi raro hoc fieri velit Quint., potest alienum videri, quod *plurimum* fructum ex laude pueris promittit. Alm. (Turic. siletur), fortasse ex mero omissi apicis in *i* errore, *plurium*. (Ita quoque Cod. R. 5.) Sed, si tollis comma post *laude*, existit non spernenda sententia : laus *plurium* contingit declamanti sua; nonnisi *unius* magistri, scribenti tantum. Sed ferri potest recepta, si intelligitur *fructus plurimus*, quantus, salvis cæteris docendi legibus, maximus potest percipi.

3. *Elimaverint.* Guelf. *limaverint*, cum Voss. 1. *Limaverit*, Voss. 3. Vide *elaborasset*, II, 3, 6. — *Commodius.* H. e. melius, elegantius. Ea potestate *commoditas* interdum apud veteres, ut Cic. pro Rosc. Am., c. 4 : « *commoditati* in« genium... est impedimento. » Quare non erat quod sollicitaret vocabulum hoc Ernestus Inv. I, 2 : « *commoditas* quædam, prava vir« tutis imitatrix. » Vide Script. ad Herenn., II, 8, *commodissime* » dexterrime. Ib. IV, 4, « *commode* « scripta. » Cic. de Inv., I, 41, « nos *commodius*, quam cæteros at« tendisse. » Ib. II, 50, « cum *com*« *modissime* scribere, qui curet » etc., et multis locis, quæ etiam lexica demonstrant.

notare discrimina ingeniorum, et quo quemque natura maxime ferat, scire. Nam est in hoc incredibilis quædam varietas, nec pauciores animorum pæne[1], quam
2 corporum, formæ[2]. Quod intelligi etiam ex ipsis oratoribus potest, qui tantum inter se distant genere dicendi, ut nemo sit alteri similis; quamvis plurimi se ad eorum,
3 quos probabant[3], imitationem composuerint. Utile deinde plerisque visum est ita quemque instituere, ut propria naturæ bona doctrina foverent, et in id potissimum ingenia, quo tenderent, adjuvarentur: ut si quis palæstræ peritus, quum in aliquod plenum pueris gymnasium venerit, expertus eorum omni modo corpus animumque, discernat, cui quisque certamini sit præparandus;
4 ita præceptorem[4] eloquentiæ, quum sagaciter fuerit intuitus, cujus ingenium presso limatoque genere dicendi, cujus acri, gravi, dulci, aspero, nitido, urbano, maxime gaudeat; ita se commodaturum singulis, ut in eo, quo
5 quisque eminet, provehatur; quod et adjuta cura natura magis evalescat; et qui in diversa[5] ducatur, nec in iis, quibus minus aptus est, satis possit efficere, et ea, in
6 quæ natus videtur[6], deserendo faciat infirmiora. Quod

1. *Pæne*. Guelferbyt. habet *fere*.

2. *Quam corporum formæ*. Plin., l. VII, ait, in tanta hominum multitudine vix duo reperiri corpora indiscretæ figuræ. Quamquam idem similitudines corporum indiscretas in alio capite ejusdem libri VII, persequitur. TURN.

3. *Probabant*. Guelf. *probant* cum vett. edd. quibus recensitis adde Tarvis. Venet. Rusc., male. — R. C. 2, sec. manu, *probabant*. ED.

4. *Præceptorem*. Guelf. cum Goth. *præceptor*. Nec male, si comma tollas post *eloquentiæ*. — *Præceptorem... commodaturum*. Pendet accusativus a verbo, quod in illo *utile visum est*, §. 3, latet, sive *aiunt* intelligis, sive simile quid. Aliorum sermonem referri apparet etiam conjunctivis istis post *quod: evalescat, possit, faciat*. Vide ad II, 17, 6.

5. *Qui in div.* Guelf. et Turic. *si in div.* cum multis Codd. et edd. vett. fere omnibus, præter Ald. Sed defendere receptam videntur aliquot, qui non memorantur Codd. et aptior est propter masc. quod sequitur « *aptus*. »

6. *Nat. videtur*. Goth. (tac. Gesn.)

mihi (libera enim, vel contra receptas persuasiones, rationem sequenti sententia est) in parte verum videtur. Nam proprietates ingeniorum dispicere prorsus necessarium est: in his quoque certum studiorum facere de- 7
lectum nemo dissuaserit: namque erit alius[1] historiæ magis idoneus, alius compositus ad carmen[2], alius utilis studio juris, ut nonnulli rus fortasse mittendi. Sic discernet hæc dicendi magister, quo modo palæstricus[3] ille cursorem faciet, aut pugilem, aut luctatorem, aliudve quid ex iis, quæ sunt sacrorum certaminum[4]. Verum 8
ei, qui foro destinabitur, non in unam partem aliquam, sed in omnia, quæ sunt ejus operis, etiam si qua difficiliora discenti videbuntur, elaborandum est; nam et omnino supervacua erat doctrina, si natura sufficeret. An si 9
quis ingenio corruptus[5] ac tumidus, ut plerique sunt, inciderit, in hoc eum ire[6] patiemur? aridum atque jejunum non alemus[7], et quasi vestiemus? Nam si quædam

nat. fuerit. — *Videtur* omittit R. Cod. 1. Ed.

1. *Namque erit alius*, etc. Putat Fabius ex naturali ingenii propensione studia esse deligenda. Sic Isocrates *Ephoro* et *Theopompo* suasit ut ad historiam scribendam se conferrent, quod a forensibus causis abhorrentes illuc vergerent. Turn.

2. *Compositus ad carmen*. Ut Ovidius, qui semper a causis agendis abhorruit: nam *quicquid tentabat dicere, versus erat*. Turn.

3. *Palæstricus*. Vide quæ dicta sunt ad I, 11, 15.

4. *Sacrorum certaminum*. « Τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα. Τέσσαρες ἱροί. » Vide Anthol. Ep. pr. apud Brunck. Anal., vol. III, p. 247. Sed Quint. Romana certamina intelligere magis est putandus, quam Græca, ad quorum æmulationem Augustus Neapoli (Suet. Aug. 98), Nero autem Romæ (ib. Ner. 12) gymnicos ludos instituit, et Domitianus (ib. Domit. 4) Capitolino Jovi ejusdemmodi certamen quinquennale adornavit, cujus ipsius mentionem facit Noster, III, 7, 4, *sacrum* et ipsum vocans. Vide et IX, 4, 11. — *Sacrorum certaminum*. Certamina sacra, nulla loci temporisve quo instituantur ratione habita, promiscue dicuntur omnia corporis exercendi spectacula ut Digest. III, 2, 4, 1 aliisque multis Pandectarum locis. Ita Spald. in Præfatione, pag. 82.

5. *Ing. corruptus*. Vide ad II, 3, 9.

6. *In hoc... ire*. Eadem locutio est II, 10, 5, *in corpus eant*.

7. *Alemus, et*. Turic. inserit *cer-*

detrahere necessarium est, cur non sit adjicere concessum?
10 Neque ego contra naturam pugno. Non enim deterendum[1] id bonum, si quod ingenitum[2] est, existimo,
11 sed augendum, addendumque quod cessat. An vero[3] clarissimus ille præceptor Isocrates, quem non magis libri bene dixisse, quam discipuli bene docuisse testantur, quum de Ephoro atque Theopompo[4] sic judicaret, ut *alteri frenis, alteri calcaribus opus esse* diceret; aut in illo lentiore tarditatem, aut in illo pæne[5] præcipiti concitationem adjuvandam docendo existimavit? quum alterum alterius natura miscendum arbitraretur.
12 Imbecillis[6] tamen ingeniis sane sic obsequendum sit, ut tantum in id, quo vocat natura, ducantur: ita enim, quod solum possunt[7], melius efficient. Si vero liberalior materia[8]

te eum cum Alm. Guelf. *eum certe*.

1. *Deterendum*. Guelf. *disserendum*, per errorem pro *deserendum* quod est in plerisque, ut Goth. Sed, auctorem nactus Alm., recte *deterendum* vindicat Burmannus, quod et Obr. recepit, fortasse ex Argentoratensi. — RR. 1, 3, *disserendum*. RR. 2, 5, *deserendum*. Camp., *deterrendum*. Ed.

2. *Ingenitum*. Turic. et Alm. *ingenium*. (R. 5 quoque.)

3. *An vero*. Ita et Guelf. cum omnibus Codd. præter Goth. Edd. quidem multæ ex Regii conjectura *Annon*, cui adest unus Goth. *Adjuvare* quid esset h. l. Regius non intellexit, qui putavit significare *curare, emendare*, quum sit *augere, promovere*.

4. *De Eph... Theop*. Vide Cic. de Orat. III, 9; et Brut., c. 56; et Nostrum, X, 1, 74. Vide et Ruhnkenium in Historia Oratorum, p. LXXXVII.

5. *Illo pæne*. Ita Guelf. et Goth. et plerique Codd. (Turic. siletur) et edd. vett. Recte bis poni pronomen *ille*, defendit Burm. et hic et ad Ovid. Heroid. II, v. ult., ubi etiam Nostrum docet idem locutum, XI, 3, 168: « Demosth. atque Æsch... neque *ille*... nec *ille*. » Recentiores *hoc pæne*. Apud Liv. III, 64, 10, quoque in antiquo rogationis carmine « ut *illi*... ut *illi* » diversi sunt.

6. *Imbecillis*. Turic. *imbecillibus* c. Alm. Bodl. Bal. Andr. Obr. — RR. 1, 2, 3, *imbecillis*. R. 5 et Camp., *imbecillibus*. Ed.

7. *Possunt*. Goth. (tac. Gesn.) *possint*, quod corrigendo factum est ex *possunt*. Accedit Voss. 2, dans *posit*, omisso apice. Neque alienus est modus potentialis.

8. *Materia*. Codd. RR. 1, 2, 3 et Camp., *natura*. Ed. — *Materia.... aggressi*. Hæc sine varietate dant Codd., nisi forte unus Britanni-

contigerit, et in qua merito ad spem oratoris simus aggressi, nulla dicendi[1] virtus omittenda est. Nam licet sit 13
aliquam in partem pronior, ut necesse est, cæteris tamen non repugnabit, atque ea cura paria faciet iis, in quibus eminebat[2]: sicut ille, ne ab eodem exemplo recedamus, exercendi corpora peritus, non, si docendum pancratiasten[3] susceperit, pugno ferire, vel calce tantum, aut nexus[4] modo, atque in his certos aliquos docebit, sed omnia, quæ sunt ejus certaminis. Erit qui ex
his aliqua non possit? In id maxime quod poterit incum- 14
bet. Nam sunt hæc duo vitanda prorsus; unum, ne tentes quod effici non possit; alterum, ne ab eo, quod quis optime facit, in aliud, cui minus est idoneus, transferas.

corum (Joann.) pro *mat.* præfert *natura*, quod Regius conjiciebat. Equidem cum Burm., *natura* si auctores haberet Codd., mallem sane, quam quod legitur, præsertim quum antecedat « imbecillis *ingeniis* » quibus aptius *nat.* jungitur, quam *materia*, cui ne *liberalior* quidem magnopere convenit. Ferri tamen potest recepta scriptura et defenditur a Gesnero inprimis loco Ciceroniano Verr. III, 68, de quo vide Ernestum in Clav. voc. *mat.* Structura hæc: *in qua... aggressi* offendit Burmannum, immerito tamen, ut opinor. *Aggredi ad spem* dicitur ut I, 2, 26, *se tollere ad spem.* Fortitudine opus esse videtur ad tantam spem concipiendam animo. *In qua* autem explica: *qua oblata, cujus occasione*, vel eo sensu accipe quo e. g. Cic. de Or. II, 61, « quod *in* « bono servo dici solet », ubi hodie usurpant « *de* bono servo. »

1. *Nulla dicendi.* Guelf. et Turic. *nulla discendi* cum quibusdam Codd., male. — RR. 1, 2, 5, *discendi.* Ed.

2. *Eminebat.* Guelf. et Turic. *eminebit.* Cum multis et edd. ut Jens. (tac. Gesn.) et Tarv. *eminebat* Vallens. — *Eminebit*, R. 1 et Camp.

3. *Si docendum pancratiasten.* Eodem exemplo sæpius utitur, ut facili et imperitis etiam cognito. Appellatur porro *pancratiastes*, qui omni nixu corporis et contentione adversarium calce, pugnoque ferit, et nexibus illigat: quod genus exercitationis appellatur *pancratium*. Hermolaus tamen in Plinium *pancratiasten* putat esse *pentathlum*. Ita Turnebus in editione Hackiana.

4. *Nexus.* « Proprium palæstræ « verbum. Seneca de Benef. 7, 1, « magnus luctator... non qui om- « nes... *nexus*... perdidicit. » Ovid. Metam. IX, 58, Acheloüs de Hercule: « vix solvi duros a corpore « *nexus.* » Gesn. Etiam Declam. Qu. III, p. 48, « implicitus, infando « *nexu* » imago petita a lucta.

At si fuerit, qui docebitur, ille, quem adolescentes senem vidimus, Nicostratus[1], omnibus in eo docendi partibus similiter utetur, efficietque illum, qualis hic fuit, luctando pugnandoque (quorum utroque certamine iisdem diebus coronabatur) invictum. Et quanto id magis oratoris futuri magistro providendum erit? Non enim satis est dicere presse tantum, aut subtiliter, aut aspere; non magis, quam phonasco[2] acutis tantum, aut mediis, aut gravibus sonis, aut horum etiam particulis excellere: nam sicut cithara, ita oratio perfecta non est, nisi ab imo ad summum omnibus intenta nervis consentiat.

1 CAP. IX. Plura de officiis docentium locutus, discipulos id unum[3] interim moneo: ut præceptores suos non minus, quam ipsa studia ament; et parentes[4] esse, non
2 quidem corporum[5], sed mentium, credant. Multum hæc pietas confert studio; nam ita et libenter audient, et dictis credent, et esse similes concupiscent: in ipsos denique cœtus scholarum læti et alacres convenient:

1. *Nicostratus*. Rem narrat Pausanias, l. V, c. 21, p. Kuhn. 432: Νικόστρατος ἐπὶ ἡμέρας ἀνείλετο τῆς αὐτῆς παγκρατίου καὶ πάλης νίκην. Contraxi verba Pausaniæ. Ejusdem, ut clari athletæ, sed hominis valde deformis, meminit Lucianus de scribenda historia, p. 169, vol. IV, Bip. Proverbium ἐγὼ ποιήσω πάντα Νικόστρατον est bis apud Suidam in vocc. ἐγὼ et Νικόστρατος. Sed is comœdus fuisse perhibetur, quamquam Vaticana parœmiarum Appendix (apud Schottum, cent. I, 65, p. 270) tragœdum facit. —Vide et Dial. de Causs. corr. eloquentiæ, c. 10, in quo et ipso Nicostratus memoratur, ibique Lipsii not.

2. *Phonasco*. Phonascum vocat magistrum pronunciationis, in qua mirum in modum elaborasse Græcos, intelligi etiam potest ex Ciceronis libro primo; Græce φωνάσκος ā φωνὴ, *vox*, qui vocem exercet, i. e. vocis exercendæ minister; Alex. Aphrod. et Gall. ED.

3. *Id un*. Guelf. Turic. et Goth. (tac. Gesn.) *in un*. miro multorum Codd. consensu; — et nostrorum R. 1 etc. et CAMP. *Ed.*

4. *Parentes... credant*. Vide Juvenal. VII, 209.

5. *Non quidem corporum*. Huc pertinet apophthegma Alexandri, qui Aristotelem ut parentem suscipiebat, a quo accepisset bene vivere, quum a parentibus tantum vivere. TURN.

emendati non irascentur, laudati gaudebunt; ut sint carissimi, studio merebuntur. Nam ut illorum officium 3 est docere, sic horum præbere se dociles; alioqui neutrum sine altero sufficiet[1]: et sicut hominis ortus ex utroque gignentium confertur; et frustra sparseris semina, nisi illa præmollitus foverit sulcus, ita eloquentia coalescere nequit, nisi sociata[2] tradentis accipientisque concordia.

Cap. X. In his primis operibus, quæ non ipsa parva 1 sunt, sed majorum quasi membra atque partes, bene instituto ac satis exercitato, jam fere tempus appetet aggrediendi suasorias judicialesque materias; quarum antequam viam ingredior[3], pauca mihi de ipsa declamandi ratione dicenda sunt; quæ quidem, ut ex omnibus novissime inventa[4], ita multo est utilissima. Nam et 2 cuncta illa, de quibus diximus, in se fere continet, et veritati proximam imaginem reddit, ideoque ita est celebrata[5], ut plerisque videretur ad formandam eloquentiam vel sola sufficere: neque enim virtus ulla perpetuæ duntaxat orationis[6] reperiri potest, quæ non sit cum hac

1. *Sufficiet.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *sufficit*, cum aliquot Codd. et edd. vett. quas vidi omnes. Videntur receptæ lectionis, quæ utique præstat, esse auctores Codd. — RR. 1, 2, 3, Camp., *sufficit.* Ed.

2. *Nisi sociata.* Duo tantum a discipulis officia requirit Fabius, *pietatem* et *observantiam* erga magistros, et *docilitatem*. Ex his enim duobus cætera pendent. Ingenium autem et intelligentia et memoria et aliæ dotes quæ studium juvant non ubique in potestate sunt discentis, sed docilitas et amor in præceptores eos penes est: quapropter ea tantum postulat Quint. quasi alia a peritia docentis naturaliter procedere deberent. Ed.

3. *Anteq.... ingredior.* Guelf. et Goth. *ingrediar* cum vett. edd. ut Jens. (tac. Gesn.). Utrum præstet, ego non dixerim. Alm. nostræ scripturæ auctor, quam et Obr. dat. — Ita RR. 1, 3. At R. 2, Cap. et Camp., *ingrediar*. Ed.

4. *Novissime inventa.* Vide II, 4, 41, 42.

5. *Celebrata.* I. e. frequentata, ut X, 1, 96, « Iambus non... a Romanis *celebratus*. »

6. *Perpetuæ... orat.* Vid. II, 20, 7.

3 dicendi meditatione[1] communis. Eo quidem res ista culpa docentium recidit, ut inter præcipuas, quæ corrumperent eloquentiam, causas licentia atque inscitia declamantium fuerit; sed eo, quod natura bonum est, bene
4 uti licet. Sint ergo et ipsæ materiæ, quæ fingentur, quam simillimæ veritati; et declamatio, in quantum[2] maxime potest, imitetur eas actiones, in quarum exercitationem
5 reperta est. Nam *magos*[3], et *pestilentiam*[4], et *responsa*,

1. *Meditatione.* Quum Francio (sed quid non huic?) in mentem venerit etiam corrigere *velitatione*, operæ pretium fuerit monere post Capper., esse hanc Græcorum *μελέτην*.

2. *In quantum.* Guelf. omittit *in*. Sed hanc structuram et Burmannus defendit ad nostrum locum, et Ruhnkenius ad Vellei. (cui est frequentissima) I, 9, 3; vel Virgilii et Livii auctoritate tuetur. Utriusque Senecæ hæc exempla adde : Patris, p. (Bip.) 126, « *in tantum* tenaces »; 192, « *in tantum* ornata »; 249, « *in quantum* posset. » Filii, de Benef. II, 23 : « *in tantum* producen« da... *in quantum* delectatura est. » Ep. 95, « quando et *in quantum* et « in quo. » Plinii Hist. Nat. II, 106, « Ætnæ... flagrantis... *in tantum*. »

3. *Nam magos... novercas.* Vide scriptorem Dialogi de causis corr. el., c. 35, ubi item exagitantur vanæ declamationum materiæ, isque locus possit legenti persuadere Quintilianum ejus dialogi auctorem. Sed obstant alia multa. Cæterum et ibi tanguntur *pestilentiæ remedia*. Habet multam speciem Parei conjectura, in nostro loco pro « et pestilentiam et responsa » tentantis « et in pestilentiam res« ponsa », cui stabiliendæ ad partes vocat Petronium, c. 1, similia de declamantium ineptiis conquerentem, ubi hæc « responsa in pesti« lentiam data. » Apparet tamen contortius dici « responsa in pest. » pro « responsa in pest. *data*. » Exempla hujusmodi materiarum Declam. inter Quintilianeas 326 : « Qui pestilentia laborabant, mi« serunt legatum ad oraculum pe« tendum : responsum est ei, filium « ipsius immolandum esse. » 384 : « In pestilentia responsum est, vir« ginem immolandam. » Inter Calpurnianas 19 : « In pestilentia res« ponsum est », etc. 43 : Lues orta « est, respondit oraculum. » Neque apparet, quomodo *pestilentiæ* mentio possit fieri in materiis scholasticis, nisi adjuncto hoc de ejus remediis. Saltem seorsim posita debent jungi cogitatione : *pestilentia*, *responsa*. *Magorum* et cæterorum, quæ hic tanguntur, exempla inveniet, qui Declamationum Quintilianearum, Calpurnianarum, item Senecæ controversiarum indices voluerit percensere. Magi promissum pestilentiæ compescendæ (inter Libanii *μελέτας*, 43, p. Morel. 898 seqq.) si filio, quem sors mactandum obtulerat, parcatur, duas harum jungit materias.

4. *Pestilentiam.* Ut consultum

et *sæviores tragicis novercas*, aliaque magis adhuc[1] fabulosa, frustra inter *sponsiones* et *interdicta*[2] quæremus. Quid ergo? nunquam hæc supra fidem, et poetica, ut vere dixerim, themata, juvenibus pertractare[3] permittemus, ut exspatientur, et gaudeant materia, et quasi in corpus eant[4]? erat optimum[5]; sed certe sint grandia et 6
tumida, non stulta etiam, et acrioribus oculis intuenti ridicula; ut, si jam[6] cedendum est, impleat se declama-

oraculum est, ut sedaretur pestis, respondit: *cædendam esse virginem*. Et privatus quidam pater filiam interfecit suam; atque propter id factum nihilo secius in jus vocatur: unde declamatio instituta. Ed.

1. *Magis adhuc*. Vide ad I, 5, 22.

2. *Sponsiones... interdicta*. Vocabula hæc juris civilis (vide lexica) ipsum forum demonstrant, ubi scholastica ista nullius sint utilitatis futura. Sic Dial. de corr. el., l. c., « quidquid in schola quotidie agi« tur; in *foro* raro, vel nunquam. » Petron., c. 1: « hoc tantum profi« ciunt, ut quum in *forum* vene« rint, putent se in alium terrarum « orbem delatos. » Etiam Cic. de Orat. II, 24: « Hoc in *ludo*, non « præcipitur... At vero in *foro* » etc.

3. *Pertractare*. Guelf. et Turic. *tractare* cum Bodl. et Andr. Præstat sane ob eundem, qui mox est in *permitt.* sonum. — Nostri habent *tractare;* et paulo post, pro *permittemus*, R. 1 et Camp., *permittamus*. Editor.

4. *In corpus eant*. Vide ad II, 4, 5. — Metaphora ducta a jumentis, quæ pabuli multitudine saginantur, et corpulentiora fiunt. Transtulit autem ad orationis nimiam ubertatem: et id Græci dicunt Σωματοῦσθαι. Turn.

5. *Erat opt.* Imperfectum, pro futuro quod dant aliquot Codd. (ut et Turic. neque tamen Guelf.) et edd. pleræque ante Leidensem, fortiter retinendum. Hodie dicimus fere: *esset*, in hoc sensu. Hor. Sat. II, 1, 6, 7, « Peream male, si non Op« timum *erat*. »

6. *Ut, si jam*. Sic Guelf. et Codd., puto, omnes. Etiam edd. vett. Mirum igitur, in vulgatis (meis quidem a Gryphio 1544 inde) legi *ac si jam*, quam ego scripturam ne memorarem quidem nisi placeret et sponte, tale quid huic loco convenire, sensissem. Quomodo enim hæc procedunt: « Sint grandia... *ut*... impleat « se declamator? » Immo « Sint gr... « *et* (vel *ac*, quoniam interjicitur parenthesis a consona incipiens) « impleat se decl. » Ferrem *ut*, si post *impleat* sequeretur *non autem*, sicut modo opponuntur « grandia, « *non* stulta. » A Burmanno quidem inde omnes retinent *ut*, quod et Obr. receperat; equidem reducere cupiam vulgatam; sed auctorem desidero, neque, unde se insinuaverit, novi. — Fere omnes nostri *ut si jam*. Ed. — *Ut, si jam cedendum*. Non igitur plane vetat ejusmodi materiis uti, quare certum ex hac reprehensione argumentum peti posse, quo minus a Nostro de-

tor aliquando, dum sciat, ut quadrupedes, quum viridi pabulo distentæ sunt, sanguinis detractione curantur, et sic ad cibos viribus conservandis idoneos redeunt, ita sibi quoque tenuandas[1] adipes, et quidquid humoris corrupti contraxerit, emittendum, si esse sanus ac ro-
7 bustus volet. Alioqui tumor ille inanis primo cujusque[2] veri operis conatu deprehendetur[3]: totum autem declamandi opus qui diversum omnino a forensibus causis existimant, ii profecto ne rationem quidem, qua ista
8 exercitatio inventa sit, pervident. Nam, si foro non præparat, aut scenicæ ostentationi, aut furiosæ vociferationi, simillimum est: quid enim attinet judicem præparare, qui nullus est? narrare, quod omnes sciant falsum? probationes adhibere causæ, de qua nemo sit pronunciaturus? et hæc quidem otiosa tantum; affici vero, et ira vel luctu permovere[4], cujus est ludibrii, nisi quibusdam pugnæ simulacris ad verum discrimen aciemque
9 justam consuescimus? Nihil ergo inter forense genus dicendi, atque hoc declamatorium, intererit? si profectus gratia dicimus, nihil; utinamque adjici ad consue-

clamationes illæ *Quintilianeæ* profectæ fuerint, non videtur; nisi quod nullum fere sanioris materiæ exemplum inter eas, quæ quidem ætatem tulerunt, invenitur. Vide initium notæ.

1. *Tenuandas*. Turic. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *tenuandos* et sic fere edd. vett. Utriusque generis apud scriptores esse *adipem* Priscianus ipse docet, p. 657, 752. — Nostri Codd. RR. 1, 2, 3, Camp., *tenuandos*. Ed.

2. *Cujusque*. Turic. et Guelf. *cujuscunque*, cum aliquot Codd. et edd. vett. fere omnibus. Vide II, 6, 26. — Ed. Camp., *primos cujusque... conatus deprimit*. R. 5, *cujuscunque*. Ed.

3. *Deprehendetur*. Non *invenietur* et *agnoscetur*, sed in artum deseretur et æstuabit, se expedire nesciens. Vide ad I, 1, 30.

4. *Permovere*. Guelf. *promovere*. Facile quidem cum Capper. et Gesn. *permoveri* legere, quum præsertim Goth. det *promoveri*, sed in tanto Codd. cæterorum et edd., activum dantium, consensu, subit, *affici* referre ad declamantem, ad *permovere* autem intelligere imaginarios istos judices, qui audiunt.

tudinem posset, ut nominibus[1] uteremur, et perplexæ magis, et longioris aliquando actus, controversiæ fingerentur, et verba in usu quotidiano posita minus timeremus, et jocos[2] inserere moris esset; quæ nos, quamlibet per alia in scholis exercitati sumus, tirones in foro inveniunt. Si vero in ostentationem comparetur declamatio, sane paululum aliquid inclamare[3] ad voluptatem

1. *Nominibus*. Quæ nulla sunt in declamationibus, nam *pater, tyrannicida, abdicatus, raptor* semper generatim dicuntur, quo ipso tota res fit frigidior et a veritate alienior. In *suasoriis* tamen certæ sunt personæ, sed de iis in hac disputatione fere non cogitare videtur, ut infra eam, quam nunc instituit, ætatem positis. — *Nominibus*. Valla annotat olim cautum fuisse, ne quis in poemate aut ullo scripto nominatim infamaretur. Quocirca declamatores propriis nominibus destituti ad generalia recurrebant: ut *magos, adulteros*, medicos. Turn.

2. *Et jocos*. Goth. (tac. Gesn.) *ut joc.* cum suo Voss. 2, male; sed vide notam, supra, §. 6.

3. *Inclamare*. Ita Guelf. et Codd., ni fallor, omnes, præter Goth. qui præfert *inclinare*, quod, quum in edd. etiam vett. sat multis inveniretur, arripuit Gesnerus, se, quid esset *inclamare* h. l., non assequi confessus. Miror tamen, neque puto inspexisse eum, quem Capper. citat, Cresollium in Theatr. rhet., p. 353-56, qui, etsi de re critica non laborans, plurimis veterum locis, in utraque lingua, ostendit unice loco nostro convenire receptam. *Inclamare* (quod jam vidit Regius) est *μέγα φθέγγεσθαι, vociferari*, et usurpatur hic a Qu. cum quodam contemptus colore, quasi dicat: debemus sane paululum debacchari, ut auditoribus placeamus. Sic, etsi rarius, et fere de ope imploranda aut conquerendo, et alibi legitur. Tale enim fere est XI, 3, 172, de Cicerone, « quasi *inclamaret* aut testaretur », quamquam video ad *Albanos tumulos* posse referri, quos *inclamarit;* sed et ibi Goth. *inclinaret*, pessime. Cic. de Orat. I, 53, « nemo *inclamavit* patronorum » intransitive et absolute etiam ille, quamquam potest de mera querela accipi, cujusmodi verba multa circumstant. Bentleius Horat. Sat. I, 9, 76, e Codd. restituit *Inclamat* pro *Exclamat*. Sed hoc ipsum simili sensu usurpari recte monet Cresollius, l. c., ut mox a Nostro, c. 11, 2: « Hi (professores) multa etiam memoria digna *exclamaverunt*. » *Inclinare*, potestate deflectendi a recta via, quam recte interpretetur Gesnerus, equidem nescio. Cæterum error est Capperonnerii Alm. Cod. testem citantis pro scriptura *inclinare*, neque enim Burmannus, qui solus contulit, ejus facit mentionem. Turic., quem Sulzbergerus cum ed. Gesn. contendit, siletur. Ut hic Quint. *inclamare*, ita *intonare* L. Seneca Cons. ad Polyb., p. 162 (Bip. v. I): « quanto spiritu

11 audientium debemus. Nam et iis actionibus, quæ in aliqua sine dubio veritate versantur, sed sunt ad popularem aptatæ delectationem, quales legimus panegyricos[1], totumque hoc demonstrativum genus, permittitur adhibere plus cultus, omnemque artem, quæ latere plerumque in judiciis debet, non confiteri modo, sed ostentare
12 etiam hominibus in hoc advocatis. Quare declamatio, quoniam est judiciorum consiliorumque imago, similis esse debet veritati : quoniam autem aliquid in se habet
13 ἐπιδεικτικόν[2], nonnihil sibi nitoris assumere. Quod faciunt actores comici; qui nec ita prorsus, ut nos vulgo loquimur, pronunciant, quod esset sine arte, nec procul tamen a natura recedunt, quo vitio periret imitatio; sed morem communis hujus sermonis decore quodam sce-
14 nico exornant. Sic quoque[3] aliqua nos incommoda ex iis[4], quas finxerimus, materiis consequentur, in eo præcipue, quod multa in his relinquuntur incerta, quæ sumimus[5] ut videntur, *ætates, facultates, liberi*[6], *parentes*,

« *intonueris*... pudebit.... ex *tanta* « *orationis magnitudine* decidere », neque enim de ira ibi cogitandum. — RR. Codd. 1, 2, 3, *inclamare*. Camp., *inclinare*. Ed.

1. *Panegyricos*. Panegyrici orationes sunt laudatoriæ, aut etiam suasoriæ, quæ olim in Græciæ conventibus ad ingenii ostentationem habebantur. Turn.

2. Ἐπιδεικτικόν. Ἐπιδεικτικὸν appellatur genus quod comparatum est ad ostentationem ingenii, versaturque potissimum in causis *demonstrativis* interdum etiam *deliberativis*. Hoc genere usi sunt sophistæ. Turn.

3. *Sic quoque*. Καὶ οὕτως. Ne sic quidem omnibus incommodis carebimus, ex talibus declamandi materiis natis.

4. *Ex iis*. Ita Goth. (tac. Gesn.) cum vett. fere edd. Gesnerus et plerique *ex his*. Insuavior et obscurior ratio geminandi *ex his*... *in his*.

5. *Sumimus*. Inter declamandum conditiones personarum nostrarum tales esse jubemus (quoniam in ipsa materia definitæ non sunt) quales facillime nostro consilio accommodentur, quod est inertiæ servire.

6. *Liberi*. Turic. et Guelf. *liberos* cum omnibus, ni fallor, Codd. præter Britannicos. Sed edd. consentiunt in nominativum. Equidem mollius puto, si pendent nomina ista : *ætates*.... *mores*, a *sumimus* propiori, quam a *relinquuntur* re-

urbium ipsarum vires, jura, mores, alia[1] his similia.
Quin aliquando etiam argumenta ex ipsis positionum[2] 15
vitiis ducimus; sed hæc suo quæque loco: quamvis enim omne propositum operis a nobis destinati eo spectet, ut orator[3] instituatur; tamen, ne quid studiosi requirant, etiam si quid erit, quod ad scholas pertineat proprie, in transitu non omittemus.

Cap. XI. Jam hinc[4] ergo nobis inchoanda est ea pars 1
artis, ex qua capere initium solent, qui priora omiserunt: quamquam video quosdam in ipso statim limine obstaturos[5] mihi, qui nihil egere[6] hujusmodi præceptis eloquentiam putent; sed, natura sua[7], et vulgari modo, et scholarum exercitatione contenti, rideant etiam dili-

motiori. — Nostri quoque Codd. RR. 1, 2, 5, *liberos*. Ed.

1. *Alia*. Ita Turic. et Guelf. cum plerisque Codd. et vett. edd. Melius recepto *aliaque*. — RR. 1, 2, 3, *alia his*. Ed.

2. *Positionum*. Intelliguntur *themata*, sive *materiæ*, non *theses* de quibus II, 1, 9: *vitia* autem eorum sunt, quæ exprobrabat, c. 10, 5, quod essent *fabulosa*.

3. *Orator*, non declamator, opponuntur enim mox *scholæ*.

4. *Hinc*. Guelf. *hic* cum Voss. 1, Bern. et ed. Venet. sive ex errore omittendi apicis, sive consulto, quia sequitur *inchoare* (non *incipere*, ut II, 4, 1). Vide II, 1, 12. — RR. 1, 5, Camp., *hic*. R. 2, Cap. et ed. Hack., *hinc*. Ed.

5. *Obstaturos*. Quoniam operæ pretium visum fuit Burmanno et Gesnero e Vossii Anal. l. III, p. 90, 91, et Vavassore de usu verbb., p. 30, monere, usum hunc litteræ *a* in supinis et participiis verbi *stare* usitatum esse veteribus præ altero τῆς *i*, aliquot exempla addemus. Liv. X, 36, 3, « ni... *instaturum*... timuissent. » L. Seneca de Clement. I, 19 (p. Bip. 27, v. II), « ultionem magno *constaturam* »; de Vita beata IX (p. 87), « voluptatem *præstatura* virtus. » Sed contra Sen. pater, p. 184, « cogitatio illi *præstitura* »; p. 337, « tunc quoque aliquid *præstiturus*. » Item filius de Benefic. III, 8 (p. 181), « ut plus *præstiturus* fuerit. » Vide Drakenb. ad Liv. XXVII, 25, 2. Et sane tutior de hac re disputatio est in poetis.

6. *Nihil egere*. Turic. cum Alm. *nihil legere*.

7. *Sed natura sua*. Et ea fuisse videtur opinio Antonii apud Ciceronem, qui putat rhetoricam esse quamdam exercitationem. Qui ita sentiunt in verbis ludunt; nam si rhetorica exercitatio est, ea, ut omnis exercitatio alia, regulis et arte qualibet constat. Ed.

gentiam nostram; exemplo magni quoque nominis professorum, quorum aliquis, ut opinor, interrogatus, quid esset σχῆμα et νόημα[1], nescire se quidem, sed, si ad rem
2 pertineret[2], esse in sua declamatione respondit. Alius percontanti, *Theodoreus*[3], *an Apollodoreus esset? Ego*, inquit, *parmularius sum;* nec sane potuit urbanius ex confessione inscitiæ suæ elabi: porro hi, quia et beneficio ingenii præstantes sunt habiti, et multa etiam memoria digna exclamaverunt, plurimos habent similes
3 negligentiæ suæ, paucissimos naturæ. Igitur impetu dicere se, et viribus uti, gloriantur; neque enim[4] opus esse probatione aut dispositione in rebus fictis, sed (cujus rei gratia plenum sit auditorium) sententiis[5] grandibus, quarum optima quæque a periculo petatur[6].

1. Νόημα. Vide l. VIII, c. 5, 12.

2. *Ad rem pertineret*. Intelligo: si conduceret victoriæ obtinendæ, qua significatione sæpe *pertinere*.

3. *Theodoreus.... parmularius*. Rectissime Gesnerus videtur joci aculeum demonstrasse. Declamandi ille magister, se, quid nomina hæc sibi vellent, prorsus ignorare significavit: neque alius rei, quam faventium gladiatoribus, vocabula ratus (ut quidem videri voluit) etiam sic inaudita sibi ea testatus, notiore vocabulo, cui factioni ipse faveret, declaravit. *Parmularius* quid sit lexica docent. *Theodoreus* et *Apollodoreus* designat vel Theodori vel Apollodori, clari utriusque rhetoris, disciplinæ addictum. De appellatione ista ipsisque viris vide III, 1, 17, 18.

4. *Neque enim*. Ita Guelf. Gesn. cum cætt. *Nec enim*. Vide II, 6, 24.

5. *Sententiis*. Vide II, 4, 31: « ut « quidam *sententiarum* gratia, etc. »

6. *Petatur*. Cod. R. 1, *petitur*. — *A periculo petatur*. Vide II, 12, 5, « in elocutione ipsa *periculum* »; VIII, 2, 20, « ex *ancipiti* diserta »; VIII, 6, 11, « audax proxime *peri*« *culum* translatio »; X, 1, 121, « tanta in quibusdam *ex periculo* « *petitis* significantia »; XI, 1, 32, « uberiora et pæne *periclitantia*. » Elegantem multisque exemplis subnixam de eo, quod auderi debeat ab oratore, disputationem pete a Plinio Epistolarum IX, 26 integra. Græci rhetores appellant τὸ παρακεκινδυνευμένον, τὸ παράβολον, τὸ κινδυνῶδες quæ explicat Jo. Christ. Theoph. Ernestus, in Lexico rhetorico, qui ad Plinium quoque ablegat lectorem. Etiam Seneca, ad Lucilium Epist. 59 (p. 177 Bip., vol. III): « Invenio... translationes ver« borum, ut non temerarias, ita quæ « *periculum* sui fecerint. » Periculum est, ne in nugas et dementiam abeat ista dicendi audacia.

Quin etiam in cogitando, nulla ratione adhibita, aut, 4
tectum intuentes[1], magnum aliquid, quod ultro se offerat, pluribus sæpe diebus[2] exspectant; aut, murmure

1. *Tectum intuentes.* Nihil aliud significari puto, quam desidem nihil agentis, neque in certam rem animum intendentis, gestum, qualis solet esse eorum, qui, quum acriter aliquid videntur intueri, ne cogitant quidem de eo, quod quummaxime spectant. Eodem redit Juvenalis illud, « doctus spectare lacunar » (I, 56). Simulat enim jucundus iste maritus et uxori commodus, se, nescio quid nugarum agitantem totumque in illis, quæ fiant, non attendere; quamquam id quoque, quod *sursum* spectat, magis eum avertit ab iis, quæ *humi* peraguntur. Sic correctione non est opus, quam tentat Burmannus, *rectum*, et agnoscit Voss. 2, quamquam, quum in Gothano, gemello fere, hoc non compareat, potest esse error legentis « stylum confusiorem. » (Vide I, 1, 28.) Vide not. seq. ad « *pluribus... exspectant.* »

2. *Pluribus sæpe diebus exspectant.* Ita Turic. Guelf. et Codd. (quamquam aliquot silentur a conferentibus) puto omnes. Edd. quidem vett. usque ad Gryphium (1544) meæ omnes, qui primus dedit *exspectantes.* Obr. revocavit antiquam scripturam. Qui prætulerunt participium, non meminerant, agi de eo, quod facerent declamatores *in cogitando*, non *in declamando*; errore nato ex re levicula, quod non erat incisum post *cogitando*, ut *in cogitando nulla ratione* jungerent, quasi: *nulla cogitandi ratione.* Eadem fuit causa, quare tantopere displiceret *pluribus sæpe diebus*, quod, ut ὑπερβολικόν, ejectum voluit Gallæus, vir natus veterum sensibus eximendis (vide notam ad I, 5, 60); neque (quod nolim) Gesnerus uncis pepercit. Sed nulla est ὑπερβολή, si cogitantes, quid dicturi sint, accipimus declamatores in suo cubiculo, non in auditorio jam surgentes ad dicendum; neque enim necesse est continuam eam « *tectum intuentium* » exspectationem intelligere, sed quam « *pluribus sæpe diebus* » repetierint successu nunquam respondente. Ostendit nobis Qu. eloquentes hosce viros, inter cogitandum, nunc nihil plane agentes et afflatum aliquem divinum opperientes, nunc murmure, tamquam cauda leonem, itidem inter cogitandum, semet excitantes, et eo imprimis ridiculos, quod soli, neque dum inventis, quæ dicant, debacchantur, tamquam in suggestu. Sic quoque « *tectum intuentes* » facilius fit explicatu, si sedentes solos, non coram auditoribus stantes, intelligimus. Hæc omnia recte vidit et reddidit Gedoynus, nisi quod « enunciandis... verbis » male vertit « *pour arranger des mots.* » At enim diffidentibus τῷ « plurib... dieb. » astipulatur Cod. Goth., qui ignorat hæc verba. Ejus equidem tantam auctoritatem, quæ cæteros libros omnes prægravet, non agnosco, remotam præsertim a comite constante Voss. 2. — Hic magis etiam citandus erat locus X, 3, 15, qui agit itidem de cogitando et scribendo, quod fit in conclavi, quum

incerto, velut classico, instincti [1], concitatissimum cor-
poris motum, non enunciandis, sed quærendis verbis
5 accommodant. Nonnulli certa sibi initia, priusquam
sensum invenerint, destinant, quibus aliquid diserti
subjungendum sit; eaque, diu secum ipsi clareque mo-
dulati [2], desperata connectendi facultate, deserunt; et
ad alia deinceps, atque inde alia, non minus communia
6 ac nota [3], devertunt. Qui plurimum videntur habere ra-
tionis, non in causas tamen [4] laborem suum, sed in lo-
cos intendunt; atque in his non corpori [5] prospiciunt,
sed abrupta quædam, ut forte ad manum venere, jacu-
7 lantur. Unde fit, ut dissoluta et ex diversis congesta ora-
tio cohærere non possit, similisque commentariis pue-

undecimi libri sensus actionem ipsam respiciat. Quamquam et ibi est *intueri lacunaria*, sed altero loco *spectantes tectum*, et plane repetuntur, quæ hic legimus. Pro *tectum* non (ut dixi in nota) sine Gothano *rectum* hic dat Voss. 2; sed et X, 3, 15, ubi vicissim nulla Gothani mentio. Contra Jens. (II, 11, 4) *tectum*, non *rectum*, ut narrat Gesn. SPALD. in præfat., p. 83. — *Exspectant*. Ita Codd. RR. 1, 2, 3, CAMP. At CAP. et ed. Hack., *exspectantes*. ED. — *Plur... diebus*. Vide XI, 3, 160.

1. *Classico instincti*. Participium accipe significatione medii Græci, ipsi enim murmurant; et « *classicum* » cave *organon* interpreteris, sed *sonum* intellige. — *Velut classico, instincti*, etc. Graphice depingit Fabius illorum rhetorum in rerum et verborum inventione ineptam rationem, quia arte destituuntur, ut inde colligat artem esse necessariam. TURN.

2. *Clareque modulati*. Guelf. *clarique meditati*. Turic. quoque *meditati*. *Modulati* ex solo Gothano primus recepit Gesnerus, et est sane appositissimum; quare doleo ne Voss. quidem secundum ejus scripturæ vindicem adduci. Fortasse tamen *clare meditari*, modo (quod oportet) commentantes in cubiculo cogitemus, non fuerit alienum. — RR. 1, 2, 3 et CAMP., *meditati*. ED.

3. *Ac nota*. Ita Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) cum Ald. et Obr. Ceteri fere *atque nota*, minus apte propter proxime antecedens « *atque alia* » ubi necessario ita legitur, ut et mox « *atque in his* » ob vocalem sequentem.

4. *Tamen*. Guelf. *tantum* cum aliquot Codd. Sed sæpissime hæc confunduntur (vide Drak. ad Liv. III, 46, 1) et alii Codd. etiam hic receptam tuentur. — Ita quoque RR. 1, 3 et CAMP. *Ed.*

5. *In his non corpori*. In locis eligendis non prospiciunt toti (« *corpori* ») causæ, et universo suo consilio.

rorum[1] sit, in quos ea, quæ, aliis declamantibus, laudata sunt, regerunt[2]: magnas tamen sententias, et res bonas (ita enim gloriari solent) elidunt[3]; nam[4] et barbari et servi; et, si hoc sat est, nulla est ratio[5] dicendi.

CAP. XII. Ne hoc quidem negaverim, sequi plerum- 1
que[6] hanc opinionem, ut fortius[7] dicere videantur indocti: primum vitio male judicantium, qui majorem habere vim credunt ea, quæ non habent artem; ut effringere quam aperire, rumpere quam solvere, trahere quam ducere, putant robustius. Nam et gladiator, 2
qui armorum inscius in pugnam[8] ruit; et luctator, qui

1. *Commentariis puerorum.* Solebant pueri, ut scribit Tacitus, quum ad scholas declamatorias venerant, sententias venustiores et locos illustriores declamationis per colonias et provincias quasdam in libellis suis scribere, et domum referre. TURN.

2. *Regerunt.* Guelf. *rigent*, per errorem, ut Venet. *regeret*, Tarvisina *regerent*. Recepta unice vera et Codd. etiam defensa. Vide lexica de *regerendo*. — RR. 1, 5 et CAMP., *regerunt*. R. 2, *redigunt;* et forsan ea lectio est sola genuina. ED.

3. *Elidunt.* Verissima scriptura, quæ est omnium Codd. Imaginem petitam credo a nubibus fulmina elidentibus, sicut modo *jaculantur* a telis. Sic Ovid. Metam. VI, 696, « cavis *elisi* nubibus ignes. » Vide ibi Burm. Plin. Hist. nat. II, 43: « Posse (spiritum) conflictu nubium « *elidi* ut duorum lapidum, scin- « tillantibus fulgetris. » Seneca, de Provid., c. 1, « *elisorum* fulminum « jactus. » Alienum autem ab inconsiderata hac et fortuita jaculatione, *eligunt*, quod conjectat Burm.

4. *Nam.* Conjunctio suppressæ sententiæ index, qualis hæc fuerit: *fateor:* ut II, 20, 10. Sed notum hoc.

5. *Ratio.* Θεωρία. Vide II, 3, 6.

6. *Sequi plerumque.* Librorum quidem nulla varietas, neque habet, quo se defendat Francii conjectura, non magna profecto mentis contentione excogitata, *plerosque.* Intelliguntur autem, quos modo (neque enim ipse capita sic diremit, vide notam ad I, 5, 1, *examinet*) designaverat in *elidunt*. *Sequi opinionem* h. l. est « aliqua opinione « vulgo recepta se tueri. »

7. *Fortius*, « vehementius, majo- « re cum vi » (sic et infra §. 9), quod docent mox sequentia, ne quis hoc loco tribuat vocabulo significationem, de qua egimus I, 5, 72.

8. *In pugnam.* Guelf. et Turic. *in rixam*, et sic omnes fere Codd. nisi quod a Burmanno silentur Vossiani et Bernensis, a Gibsono autem Joann. et Baliolensis. Britannicos quidem Codd. suspiceris tueri receptam, quum e Bodlei. afferat Gibs. *in rixam*, mox autem (hac ipsa §) ad *incumbit* varietatem Joann.

totius corporis nisu [1] in id, quod semel invasit, incumbit [2], fortior ab his vocatur; quum interim et hic frequenter suis viribus ipse prosternitur, et illum, vehementis
3 impetus [3], excipit adversarii mollis articulus. Sed sunt

et Bal., *incubuit* præferentium, memoret; quo minus credas in nostro loco mutilum fuisse utrumque. Quin enim tres suos Codd. inspexerit Gibsonus, dubitari nequit in reliqua viri diligentia. Ut igitur probabile fit in his saltem Codd. duobus esse *in pugnam*, sic unde ea scriptura in edd. se insinuaverit non exputo. Veteres quidem omnes dant *in rixam* ad Gryphium usque, in quo meorum primo invenio *in p.* Obr. revocavit antiquam scripturam. Eam recte videtur præferre Gesnerus, afferendis aliquot Columellæ et Plinii locis, ubi *rixa* in animantium *cruentis* etiam pugnis usurpatur, alteroque Taciti, in quo *rixa* inter Batavos et legionarios manibus atque etiam armis non pepercisse satis significatur (Hist. I, 64, 4). Petronii quoque (incertæ sane ætatis) auctoritas *rixam* esse demonstrat eam, ubi « *vi geratur* « *res* », et « *vadant solida vi.* » Vide cap. 95, 96. Addam Nostri locum, in quo gladiatoriæ temeritatis colorem aliquem agnoscere mihi videor: VI, 4, 13, « propositum te- « nentes *in rixam* non ibimus. » Si forte frequentata fuit eo tempore locutio, *in rixam ruere*, potuit eam tacite demonstrare Quint., etiam dum mitigat dicendo *ibimus*, non *ruemus*. Quæ tentarunt Gebh. (*in noxam*) Burm. (*in sicam*) ingenio sane non carent; et prius aliis quoque locis cum *rixa* confusum, ut Liv. II, 59, 6, et Petron. c. 96 fine. Manifesta igitur glossa videtur *in pugnam* pro *in rixam*, neque recuso timidus audire, quod illud in textu reliquerim. — Nostri Codd. RR. 1, 2, 3, CAMP. et omnes fere alii *rixam*. ED.

1. *Nisu*. Guelf. *nixu*, cum multis Codd. et ed. Badii. Parum refert, utrum retineas; quod est verum Heinsii decretum ad Ovid. Heroid. IV, 126. De *nexu* (vide ad II, 8, 13) quod tentat Burm., h. l. non cogitandum. Vett. edd. fere *nissu*, solita τῶν *x* et *ss* confusione; vide Drak. ad Liv. IV, 32, 10.

2. *Incumbit*. Guelf. *incubuit* cum sat multis Codd. — RR. 1, 5, *incubuit*. ED.

3. *Illum, vehementis impetus*. Ita omnes, nisi quod hic iterum (vide ad II, 10, 10) Alm. Cod. (cujus nullam mentionem fecerat Burm.) ad partes vocat Capper. qui det *illius vehementis impetus*. Sic jam Badius conjecerat, post eumque Gesn. Præter defectum auctoris, etiam hoc in ea displicet conjectura, quod obscuratur vis oppositionis, quam affectavit Quint., si non *hic* et *ille*, sed *hic* et *illius impetus*, opponuntur. — *Illum... impetus*. Non est quod corruptum putes locum. Genitivus *veh. imp.* pendet a pronomine *illum*, vel potius ab eo, quod intelligitur, *virum*, *hominem*, vel simili nomine. Eadem forma apud Livium III, 62, 6: « Inter fi- « dentes sibimet ambo exercitus, « *veteris perpetuæque alterum glo-* « *riæ*, alterum nuper nova victoria « elatum. » Ubi vide Dukerum in-

in hac parte, quæ imperitos etiam naturaliter fallant[1];
nam et *divisio*, quum plurimum valeat in causis, speciem virium minuit, et rudia politis majora, et sparsa
compositis numerosiora[2], creduntur. Est præterea quæ- 4
dam virtutum vitiorumque vicinia[3], qua *maledicus* pro *libero*, *temerarius* pro *forti*, *effusus* pro *copioso* accipitur: maledicit autem ineruditus apertius et sæpius; vel cum
periculo suscepti litigatoris[4], frequenter etiam suo. Af- 5
fert et ista res opinionem[5], quia libentissime homines audiunt ea, quæ dicere ipsi noluissent[6]: illud quoque

primis. Quamquam facilius ibi intelligitur *exercitus*, quam hic *gladiator*, paulo remotior. — *Mollis articulus*. *Mollem* esse *mobilem* locus ipse docet, et lexica exemplis firmant. *Articulus* est gladiatoris ferrum tenentis. Sic L. Seneca de Beneficiis II, 6: « gladius idem et « stringit et transforat: quam *presso* « *articulo* venerit, refert. » *Pressus* opponi tamen videtur *molli*, alio, quam hic, sensu, qui magis est in altero Nostri loco XI, 1, 70, « Quam « *molli*... *articulo* tractavit » (Cic. pro Muræna) « Catonem. » Is enim parcentis est, ut II, 4, 12; « *mollis* « manus »; X, 5, 16, « durescat « *articulus*. »

1. *Fallant*. Non « lateant », sed « decipiant. » *Naturaliter* interpretor, necessario, natura.

2. *Numerosiora*. Plura. Sic Plin. Hist. nat. II, 46, « Numerosior ra« tio », h. e. quæ plures ventos agnoscit. Idem XV, 3, « errorem.... « *numerosiorem*. » Et notus versus Juven. VII, 151, « Quum perimit « sævos classis *numerosa* tyran« nos. » Sæpe ita Noster, qui tamen et alteram significationem *numeri oratorii* frequentat.

3. *Virtutum... vicinia*. Qui vehementes volunt videri in malam plerumque partem trahunt hæc virtuti an vitio tribuenda, quum, qui excusare conantur, mollibus et honestis, sed adjacentibus, vocabulis soleant appellare, quæ negare non possunt. De ipsa re agit Quint. III, 7, 25, aliisque præterea locis.

4. *Suscepti litigatoris*. Id est, cujus causam suscepit. ROLL.

5. *Opinionem*. Vide I, 2, 4; item XII, 1, 12, « ex contemptu *opinio*« *nis* »; XII, 9, 4, « cupidis *opinio*« *nis* »; Dial. de Orat., c. 10, « *opi*« *nio*... et fama cui soli serviunt. » Et sic, sine additamento, pro fama, et quidem *bona* inprimis, usurpatum vocabulum hac demum, nisi fallor, ætate. Intelligitur autem h. l. ut et cæteris (præter eum qui primus est positus) opinio *ingenii*, non *morum*.

6. *Qu. dic. ipsi noluissent*. Guelf. et CAMP., *qu. dic. voluissent*. Male, quod omittitur *ipsi*. Alter quidem error: *vol.* pro *nol.*, tralatitius est in MSS. Vide Drakenb. ad Livium XXXIX, 15, 11. Goth. *nol.* quum Voss. 2 det *vol.* Edd. vett. fere *vol.*, etiam Tarvisina et Jenson. quoque,

alterum[1], quod est in elocutione ipsa periculum, minus vitat, conaturque perdite; unde evenit[2] nonnunquam, ut aliquid grande inveniat, qui semper quærit quod nimium est: verum et raro evenit, et certa vitia[3] non pensat.
6 Propter hoc quoque[4] interdum videntur indocti copiam habere majorem, quod dicunt omnia; doctis est et electio, et modus: his accedit, quod a cura docendi[5] quod intenderint, recedunt; itaque illud quæstionum et argumentorum apud corrupta judicia frigus[6] evitant,

quamquam tacet Gesn. Primum Badium ex Cod. Vallensi video dantem *nol.*, quod in textu quoque posuit Cervicornus (Colon. 1521), in margine alterum. Locat. etiam *valuissent*, de conjectura Regii, minime laudanda, quem deseruit Rusc. reponens *vol.* Utrum præstet, *vol.* an *nol.*, qui nasum habet, facile decernat.

1. *Alterum... periculum*. Opponitur *vero* periculo, alterum per translationem ita appellatum. Vide II, 11, 3.

2. *Unde ev.* Aliquid de Gesneri scriptura mutandum erat, aut dirimendum aliter, aut *unde* scribendum pro *inde*. Hoc malui, auctoribus Turic. et Guelf. et plerisque Codd. præter Goth. et Voss. 2. Vett. edd. aliquot et quidem plures *inde*, sed interpungendo antea. Frequentissima harum vocum confusio, vid. Drakenb. ad Liv. XXXIX, 33, 5.

3. *Certa vitia*. Sic Goth. etiam Guelf. et vett. fere edd. quibus accedunt Tarvis. Veneta, Locat. Rusc. Bodl. Cod. *certe ea*, non prorsus male sane; sed vulgo, post Burm., *certa ea* dare narratur, quod non est apud Gibsonum. Turic. *certe avitia* vitiose. *Cætera*, quod videtur conjecisse Regius, an sit in Codd., certo non dixeris. Credo tamen nonnullos, qui silentur, Codices tueri eam scripturam, quæ quidem non displicet: quamquam video, cavillari posse aliquem, quia hoc ipsum tamen, quod *pensare* negetur, non sit *vitium*; sed *cætera vitia* dicuntur quasi: *cætera vitiosa*. *Certa vitia* cum Gesnero intelligas ea quæ *certo* eveniant, quum *grandia* ista nonnisi *raro*, et (id enim addere cogitur) *casu*. *Cætera* et *certa* vulgo commutantur in MSS. Vide Drakenb. ad Liv. XXXIV, 36, 4. *Certa* primus revocavit Gesn., postquam Badius jam in textu posuisset *cætera*, alterum in margine. — RR. Codd. 1, 2, 3 et Camp., *cætera*. Ed.

4. *Propter hoc quoque*, etc. Indocti enim nihil supprimunt, docti vero habent verborum et rerum delectum, et in his quoque mediocritatem servant, quorum alterum est *qualitatis*, alterum est quantitatis. Turnebus.

5. *Docendi*. RR. 1, 5 et Camp., *dicendi*. RR. 2, 3, *docendi*. Quam varietatem silentio præteriit Spalding. Editor.

6. *Apud... frigus*. Similiter IV, 3, 2: « si... narrationis gracilitati con« juncta argumentorum pugnacitas « fuerit, dilatis diutius dicendi vo-

nihilque aliud, quam quo vel[1] pravis voluptatibus aures assistentium permulceant, quærunt. Sententiæ quoque 7
ipsæ, quas solas petunt, magis eminent, quum omnia circa illas sordida et abjecta sunt; ut lumina, non *inter umbras* quemadmodum Cicero[2] dicit, sed plane in tenebris[3], clariora sunt; itaque ingeniosi vocentur, ut libet, dum tamen constet, contumeliose[4] sic laudari disertum.
Nihilominus confitendum est etiam detrahere doctrinam 8
aliquid, ut limam rudibus, et cotes hebetibus, et vino vetustatem; sed vitia detrahit, atque eo solo minus est,
quod litteræ perpolierunt, quo melius. Verum hi pro- 9
nunciatione quoque famam dicendi fortius quærunt: nam et clamant ubique, et omnia *levata*, ut ipsi vocant, *manu*[5], emugiunt, multo discursu, anhelitu, jactatio-

« *luptatibus*, oratio *refrigescat*. » *Frigidum* est quod lepore et voluptate caret; *spinas* eodem sensu dicere poterat, opinor. Sed illud nonnisi *corruptis judiciis* erat *frigus*, h. e. iis judicibus, qui *corruptæ* (vide ad II, 3, 9) eloquentiæ faverent ipsi.

1. *Quo vel*. Guelf. *quod ii*, quo sensu, equidem non video. Voss. 1 et Alm. *quod vel*; (Turic. non memoratur) hoc, si post, *permulceat* scribatur pro *permulceant*, prætulerim. Gemini isti ablativi, *quo, pravis voluptatibus*, non magnopere placent.

2. *Quemadmodum Cicero*. Acquiesco Almeloveniano invento, qui locum Ciceronis de Orat. III, 26, designari putat: « Sed habeat tamen illa in dicendo admiratio ac « summa laus » (egerat modo c. 25 de *verborum sententiarum*que floribus, quæ et ipse dixerat *lumina*) « *umbram* aliquam ac recessum, quo « magis id, quod erit illuminatum, « extare atque eminere videatur. » Addit Gesn., *per jocum* eo respici a Quintiliano; recte: simulat rhetor, se eos etiam magis probare, qui non *umbram*, sed *tenebras ipsas* admoveant istis suis sententiarum *luminibus*. Ciceronis igitur mentio ad solam *umbræ* vocem pertinet, quod typis ostendere sum conatus.

3. *Plane in tenebris*. Guelf. *plana inter tenebras*, cum multis Codd. quod attinet ad *int. ten.* Facili errore (vide Drak. ad Liv. XXXVIII, 57, 6) hic etiam sequente *ten.*, si tamen est error, nam potuit consulto imitari illud *inter umbras*, et Burm. comparat *inter diem* apud Gell. IX, 7. — RR. 2, 5, *inter tenebras*. R. 1 et CAMP. *in tenebris*. ED.

4. *Ingeniosi... contumeliose*. Apte Burmannus citat testem Martialem VIII, 8: « Quum sexaginta nu« meret Casselius annos, *Ingeniosus* « homo est: quando *disertus* erit? »

5. *Levata... manu*. Sublata ma-

10 ne, gestu, motu capitis, furentes. Jam collidere manus, terræ pedem incutere, femur, pectus, frontem cædere[1], mire ad pullatum circulum[2] facit; quum ille eruditus, ut in oratione multa submittere, variare, disponere, ita etiam in pronunciando suum cuique eorum, quæ dicet, colori accommodare actum sciat; et si quid sit[3] perpetua observatione dignum, modestus et esse, et videri
11 malit. At illi hanc *vim* appellant, quæ est potius *violentia;* quum interim non actores modo aliquos invenias, sed, quod est turpius, præceptores etiam, qui brevem dicendi exercitationem consecuti, omissa ratione, ut tulit impetus, passim tumultuentur, eosque[4], qui plus

nus, admirandi gestus, ut multis exemplis docet ad Petron. c. 40, Heinsius. Ita Cic. Acad. IV, 19 : « Hortensius... *admirans*... perpe« tuo... ut etiam sæpe *manus tollo*« *ret.* » Vide XI, 3, 119, *sublata manu.* Sed videtur hoc, apud corruptos istos, artis quoddam vocabulum factum. De *pede*, vide XI, 3, 128.

1. *Femur... cædere.* Καὶ ὁ μηρὸς παταγείσθω, Lucian. in rhetorum præceptore Bip. VII, 239, ironice ipse. Sed Cicero cum laude memorat Brut., c. 80, in fragmento. — Ne ipse quidem Quint., tempore si fiat, improbat, vide XI, 3, 123. SPALD. in Præf. p. 83.

2. *Pullatum circ.* Color, vel sordes, togæ et magis etiam tunicæ, qua sola utebantur fere pauperes, designat multitudinem ex infima plebe, ineruditam illam. Sic Plinius Epist. VII, 17 : « Nonne, quum « surgis ad agendum, tum maxime « tibi ipse diffidis? ...Utique si la« tior scena, et corona diffusior. « Nam illos quoque sordidos *pulla*« *tosque* reveremur. » Ipse Noster VI, 4, 6, « pugnam... illam decre« toriam imperitis ac sæpe *pullatæ* « *turbæ* relinquunt. » Eadem significatione, sed alio vocabulo Dial. de Oratt., c. 7 : « Quos sæpius » (quam oratores) « vulgus imperi« tum et *tunicatus* hic *populus* » (Horat. Epist. I, 7, 65, *tunicatum... popellum*, vocat) « nomine vocat « et digito demonstrat. » Etiam Seneca, *de Tranquillitate animi*, c. 11, « verba ad *summam caveam* spec« tantia » (*sanxit* enim Augustus *ne quis pullatorum media cavea sederet*, Sueton. Aug. 44) reprehendit in Publio Syro mimographo. Ipsum Latinum a theatro mutuo sumptum ostendit Salmas. ad Hist. Aug. scrr., t. I, p. 517.

3. *Si quid sit.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) omittunt *sit*, cum Voss. 2. — *Sit* omittunt pariter Regg. Codd. 1, 2, 5 et CAMP. ED.

4. *Eosque... appellent.* Apparet, ni fallor, ipsius scriptoris, talia judicia experti, dolor; quum præsertim sequatur : *nos, quando*, etc.

honoris litteris tribuerunt, et ineptos[1], et jejunos, et trepidos, et infirmos, ut quodque verbum contumeliosissimum occurrit, appellent. Verum illis quidem gratule- 12
mur, sine labore, sine ratione, sine disciplina disertis: nos, quando et præcipiendi munus jam pridem[2] deprecati[3] sumus et in foro quoque dicendi, quia honestissimum finem putabamus, desinere[4] dum desideraremur; inquirendo scribendoque talia consolemur otium nostrum, quæ futura usui bonæ mentis[5] juvenibus arbitramur, nobis certe sunt voluptati.

Cap. XIII. Nemo autem a me exigat id præceptorum 1
genus, quod est a plerisque scriptoribus artium traditum, ut quasi quasdam leges, immutabili necessitate constrictas[6], studiosis dicendi feram: utique proœ-

1. *Tribuerunt, et ineptos*. Guelf. et Turic. omittunt *et* cum Alm. Goth. Voss. 1, 2, et edd. Jens. (tac. Gesn.) omnibusque ante Gryph. meis, quod verum existimo. Alio tamen loco pluribus ita præmittitur *et* II, 17, 8. Spald. in præf., p. 83.

2. *Jam pridem*. Hoc malui præ altero, quod est in plerisque edd. ut Gesn. *etiam pridem*. Auctores habeo Goth. Bal. edd., præter aliis memoratas, Locat. Rusc. Bad. e Regii conjectura. Codd. (ut Guelf.) *et* videtur e vicinia male illatum.

3. *Deprecati*. Etiam hic sensum verbi esse latiorem, neque solitum illum et etymologicum, sed disertam *precum* mentionem nullam fieri, puto. Disputavit de eo verbo Gellius VI, 16, et, post VV. DD. ad Nostri III, 6, 13, Ruhnkenius ad Rutil. Lupum, p. 29. Vide et lexica.

4. *Desinere*. De Trachallo, qui ob productam longius usque ad extremum senectutis tempus forensem operam risui erat. Aiebant *eum malle deficere quam desinere*. Fab. l. XII, c. 11. Roll. — *Honestissimum finem.... desinere*. Minus prudenter Domitius Afer, de quo vide XII, 11, 3, ubi dicitur « malle *de- « ficere* quam *desinere*. » Julius Otho pater apud Senec. Rhet. p. 126: « Optimus virtutis finis est, ante- « quam *deficias desinere*. » *Finem* vide ad Proœm. 22.

5. *Bonæ mentis*. *Bonam mentem* de saniori in arte oratoria judicio etiam Petronius, c. 3. Alio, puto, sensu quam XII, 1, 42: « nocentes « mutari in *bonam mentem* »; et XII, 7, 3: « simultates provocare... « ex fiducia *bonæ mentis*. » Is enim sane est frequentissimus.

6. *Constrictas*. Guelf. *constructas* cum Alm., male, sed ipso errore vindex sit bonæ scripturæ contra pravam illam tot Codd. *conscriptas*. — R. 5 et Camp., *constrictas*. RR. 2, 3, *conscriptas*. R. 1, *constructas*. Ed.

mium[1], et id quale; proxima huic *narratio*, quæ lex deinde narrandi; *propositio*[2] post hanc, vel, ut quibusdam placuit, *excursio;* tum *certus ordo quæstionum*, cæteraque, quæ, velut si aliter facere fas non sit, qui-
2 dam tamquam jussi sequuntur[3]. Erat enim rhetorice res prorsus facilis ac parva, si uno et brevi[4] præscripto contineretur; sed mutantur pleraque causis, temporibus, occasione, necessitate; atque ideo res in oratore præcipua consilium est, quia varie, et ad rerum mo-
3 menta, convertitur. Quid enim si[5] præcipias imperatori, quoties aciem instruet, dirigat frontem, cornua utrinque promoveat, equites pro cornibus locet? Erit hæc quidem rectissima fortasse ratio, quoties licebit; sed mutabitur natura[6] loci, si mons occurret, si flumen obstabit, si collibus, silvis, asperitate alia[7] prohibebi-

1. *Utique procemium.* Non est quod abruptam putes orationem, cui præmitti velis: *ut sit.* Sic in præcipiendo solis nominativis utebatur Quint. II, 2, 5, « Minime... immo« dicus », structuræ reliquæ non insertis.

2. *Propositio... excursio.* Hæc de industria tractat IV, c. 3 et 4. — Notat sui temporis oratores, qui, ut scribit ipse libro quarto, post narrationem egredi solebant in locum amœnum. Turn.

3. *Jussi sequu.* Guelf. *jussi sic sequu.*; sed Turic. *tantum quantum jussi sic seq.*, cum Bodl. et Alm.

4. *Uno et br.* Goth. (tac. Gesn.) omittit *et* cum suo Voss. 2; sed et Tarv. Venet. Loc. Rusc. Bad., male. — *Uno brevi*, R. 2. Ed.

5. *Quid enim si.* Turic. et Guelf. *Quid si enim.* Sed ordinem faciliorem tuentur Goth. Voss. 2, et edd. Jens. Tarv. Venet. Locat. Rusc. Ald. Bad. Cervic. Gryph. (1544); quos imitati sunt Capper. et Gesn.

6. *Mutabitur natura.* Etsi nihil hic varietatis in libris, verissimam tamen puto conjecturam Francii (cui quidem raro cedunt emendationes) suadentis: *mutabit*, leni profecto correctione. *Natura* enim ut nominativo accipiatur cogunt pæne, quæ sequuntur, *genus*, *conditio*, ubi item *mutabit*, bis. Sic lenis et inoffensa fiet oratio, neque obstat *prohibebitur*, ubi intelligas ex antecedentibus: *imperator.*

7. *Asperitate alia.* Nihil equidem varietatis hic in Codd. observavi. Fluctuant tamen edd., veteres præsertim, quæ dant hæc fere: *alia asp. aliqua, aliave asp. aliqua, aliave asp., asperitateve aliqua.* Equidem verum puto, etiam contra Codd., *asperitate aliqua*, ut significet *aliqua*, *alia qua*, de qua significatione agemus ad IV, 3, 14.

tur; mutabit hostium genus, mutabit præsentis conditio 4
discriminis; nunc acie directa, nunc cuneis[1], nunc auxi-
liis, nunc legione pugnabitur; nonnunquam terga etiam
dedisse simulata fuga proderit. Ita prooemium necessa- 5
rium, an supervacuum; breve, an longius; ad judicem
omni sermone directo, an aliquando averso per ali-
quam figuram[2], dicendum sit; constricta an latius fusa
narratio; continua an divisa; recta an ordine permuta-
to, causæ docebunt. Itemque de quæstionum ordine, 6
quum in eadem controversia aliud alii parti prius quæri
frequenter expediat; neque enim rogationibus plebisve
scitis[3] sancta[4] sunt ista præcepta, sed hoc, quidquid
est, utilitas excogitavit. Non negabo autem sic utile esse 7
plerumque[5], alioqui nec scriberem; verum, si eadem
illa nobis aliud suadebit utilitas, hanc, relictis magistro-
rum auctoritatibus, sequemur. Equidem id maxime 8

Præcipiam[6], ac repetens iterumque iterumque monebo:

Vide interim Ernest. ad Tac. Annal. I, 4, et Ruhnk. ad Vellei. I, 17, 7.

1. *Cuneis*. Cuneus est multitudo militum, ita digesta, ut initio sit angusta, et paulatim dilatetur. *Cuneo* autem utuntur, quum perrumpere volunt hostium aciem. Turn. — De cuneo vide in notis nostris ad Cæsarem, B. G. l. VI, 40. Ed.

2. *Per aliquam fig.* Ea plerumque est ἀποστροφή de qua, in prooemio usurpanda, agit IV, 1, 63-70; sed memoratur ibi etiam *prosopopœia*.

3. *Rogationibus... scitis*. Utrumque puto συνωνύμως dictum h. l. qualis est observatio Gellii X, 20. In genere leges designat Quintil., plura earum vocabula conjungens, ut solemus, quum aliquid latius demonstramus; nisi forte rationem ipsam legis jubendæ, significavit ut primum rogaretur, deinde plebs scisceret, cui tamen obstat *ve*. In *rogationibus* proprie intelligi *senatusconsulta* Capperonnerio non credo, quem non immerito irridet Burm. in Epistola, pag. 85 seq., quum nulla ejus significationis mentio inveniatur, neque apud Gellium et Festum in *rogatio*, neque apud jurisconsultos.

4. *Sancta*. Consentiunt in hanc scripturam omnes libri, ne quis forte *sancita* scribi malit, quod est vulgarium libellorum præceptum. Vide Drakenb. ad Liv. X, 9, 3.

5. *Sic... plerumque*, « ut antea « posui » (§. 1), quo minus potest ferri Gallæi suspicio ἀσύνδετα ea ad §. 5 usque, tamquam spuria, proscribentis. Vide notam ad II, 11, 4.

6. *Præcipiam.... monebo*. Versus

res duas in omni actu spectet orator, *quid deceat, quid expediat* [1]. Expedit autem sæpe, mutare ex illo constituto traditoque ordine aliqua, et interim decet; ut in statuis [2] atque picturis videmus variari habitus, vultus, status; nam recti quidem corporis vel minima gratia est;
9 nempe enim [3] adversa sit facies, et demissa brachia, et juncti pedes, et a summis ad ima rigens opus: flexus ille, et, ut sic dixerim [4], motus, dat actum quemdam effictis [5]; ideo, nec ad unum modum formatæ manus,

Virgilianus Æn. III, 436, sed consulto mutatum *prædicam* in *præcipiam*. Illud levius, quod *et* apud Virgilium, non *ac*. — *Iterumque iterumque*. Guelf. et Turic. semel tantum, solito errore.

1. *Quid deceat, quid expediat.* Idem præcipit Cicero multis in locis; scil. ut videamus, *quid deceat, quid expediat:* alterum ad decorum pertinet, *ut omnia rebus et personis debite aptentur;* alterum ad utilitatem *causæ*. Ed.

2. *Ut in statuis... status.* Restitui vetustissimarum fere editionum diremptionem, ut *decet* referretur eodem quo *expedit*, non autem ad *variari*, quod equidem jungo cum *videmus*. Sic et Gedoynus; cui tamen non assentior, quod *habitum* intellexit vestitum, quamquam significatione, neque ab ætate Nostri, neque ab ipso, aliena. Sed avertit me ab illa ratione præter alia locus, ubi item *pictura*. XI, 3, 67: « pictura tacens opus et *habitus* semper ejusdem. » Quamquam mox §. 10, « nuda... velata. »

3. *Nempe enim.* Ita Guelf. cum Goth. et vetere Florentino, ut videor colligere e Regii nota, item Britannicis tribus. Cæteri negliguntur fere a conferentibus (ut Turic. silentur), nisi quod Alm. *neque* dare narratur. Edd. post Regium et ante eum quoque, ut Tarvisinam, obsedit *neque*, quod suasit Regius. Rectissime Gesner. revocavit veterem scripturam, quæ fuit etiam Aldi et videtur Andreanæ fuisse. Quod autem Burmannum ei favere putat, in eo quidem fallitur (quod Lochm. quoque animadvertit), errore fortasse legendi τὸ *nempe*, pro eo quod est τῷ *nempe*, in nota Burm. Male ab iis, qui cum Regio sentirent, acceptus fuit conjunctivus *sit* præcipiendi sensu, quum nihil aliud nisi, quid in *recto corpore* necessario appariturum sit, demonstret. Quod Badius negat *nempe* locum habere ante *enim*, immemor erat loci gemini, l. VIII, procem. 6: « *Nempe enim* plurimum in hoc laboris exhausimus. » *Nempe* (cujus quidem varias potestates ex uno fonte deducere non caret difficultate) h. l. est affirmantis cum respectu ad antecedentia. Apte reddideris Germanico: *ja*. — *Nempe enim*. Eadem junguntur ab auctore Dial. de corr. eloq., c. 35: « Nempe enim duo genera. »

4. *Ut sic dixerim.* Quoniam agit de *statuis* et *picturis*.

5. *Effictis.* Guelf. et Turic. *et fac-*

et in vultu mille species. Cursum habent quædam[1] et impetum, sedent alia, vel incumbunt; nuda hæc, illa velata sunt; quædam mixta ex utroque: quid tam distortum et elaboratum, quam est ille Discobolos Myronis[2]? Si quis tamen, ut parum rectum, improbet opus, nonne ab intellectu artis abfuerit, in qua vel præcipue laudabilis est illa ipsa novitas ac difficultas? 10 Quam quidem gratiam et delectationem[3] afferunt figuræ, quæque 11

tum. Et sic Codd. haud dubie omnes (nam quod Voss. tres et Bern. dare narrantur *et fœtum*, is levis aut scribentium aut conferentium est error); accedunt edd. meæ quidem, usque ad Stœrium 1591 primum dantem *effictis*, omnes. Unde igitur nata sit recepta, non dixerim, neque, quin ab erudito quodam excogitata fuerit, dubito. Quanto autem est facilior, tanto minus debebat secure propagari. Regius cæterique veteres interpretes ne hærent quidem in vocabulo sane miro. Ni forte ingeniosior aliquis criticus excogitet, quod propius ad veterem scripturam accedat, ego in illa acquieverim. *Factum* autem masculino genere dictum existimo ab illa *faciendi* significatione, quæ est apud Ciceronem non infrequens, velut de Orat. III, 48: « oratio polita atque « *facta* quodammodo » ; itemque Brut. c. 8: « accurata et *facta* quo« dammodo oratio. » Horatius Satir. I, 10, 58: « Versiculos... magis « *factos* et euntes Mollius » ; et V, 32, 33: « ad unguem *factus* homo »; ubi vide vet. schol. Fateor destitui me simili verbalis nominis usu, nam *factus olei*, qui est apud Catonem 67, 1, et Plin. Hist. XV, 6, nihil lucis sufficit. Paulo magis huc trahas quod dicit Varro de R. R. III, 1, 10: « villa ornatior fructu quam « *factu*. » Et potest ob ipsam paronomasiam, qualis etiam apud Varronem, ignotius usurpasse vocabulum Quint., neque enim prorsus spernunt hoc veteres, quod hodie etiam frequentissimum est ut homœoteleuta vocabula geminentur, velut *honoratus, oneratus; spes, res; nobilis, mobilis*. Fortasse latent me veterum loca, unde præsidium petatur scripturæ Codd., quam receptam saltem mutare non sustineam. *Factum* igitur explicaverim: summam in perfecto opere elegantiam. — RR. 1, 2, 3 et CAMP., *et factum*. ED.

1. *Quædam*. Guelf. *quemdam* cum vett. aliquot edd.

2. *Discobolos Myronis*. Meminit Plin. Hist. Nat. XXXIV, 19, 3, p. Bip. 237. Sed ad vivum pingit Lucianus: Μῶν τὸν δισκεύοντα... φῄς, τὸν ἐπικεκυφότα κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀφέσεως, ἀπεστραμμένον εἰς τὴν δισκοφόρον (intell. χεῖρα), ἠρέμα ὀκλάζοντα τῷ ἑτέρῳ (int. ποδὶ), ἐοικότα ξυναναστησομένῳ μετὰ τῆς βολῆς; Mox: τῶν Μύρωνος ἔργων ἓν καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ δισκοβόλος, ὃν λέγεις. Philopseud. Bip., vol. VII, p. 268.

3. *Quam... delectat*. Eamdem varietatis voluptatem, quam flexus in statuis et picturis.

in sensibus[1], quæque in verbis sunt; mutant enim[2] aliquid a recto, atque hanc præ se virtutem ferunt, quod a
12 consuetudine vulgari recesserunt. Habet in pictura speciem tota facies: Apelles tamen imaginem Antigoni[3] latere tantum altero ostendit, ut amissi oculi deformitas lateret. Quid? non in oratione operienda sunt quædam, sive ostendi non debent, sive exprimi pro dignitate non
13 possunt? ut fecit Timanthes[4], opinor[5], Cythnius, in tabula[6], qua Coloten[7] Teium vicit; nam quum in Iphi-

1. *Sensibus.... verbis.* Σχήματα λέξεως καὶ διανοίας.

2. *Mut. enim.* Turic. et Guelf. *Mut. etiam.* Et sic omnes fere Codd. et edd. vett. præter Ald. qui habet receptam solam loco convenientem; nam *etiam* interpretari: *et ipsæ, sicut flexus ille,* alienum credo a latinitate in hoc vocis positu. Goth. *autem*, paulo melius. Sed *etiam* et *enim* in Codd. confundi solent; vide Drak. ad Liv. XXXVI, 41, 3; it. Nost. I, 5, 37. — Codd. RR. 1, 2, 5 et Camp., *etiam*. Ed.

3. *Antigoni.* Vide Plinium, Hist. Nat. XXXV, 36, 14, p. 298. Vide ejusd. XXXV, 34, p. 289, quæ duo loca inter se videntur pugnare, quum et Cleonæo (p. 289) et Apelli (298) videatur tribui catagraphorum inventio. Id quod posteriori loco legitur *primus* (nisi abjicere forte malis, ut natum ex interpretamento *τοῦ excogitata*) interpreter, ut primus Apelles invenerit rationem *vitii condendi*, primus hoc Cleonæi invento usus ad vitium celandum. Sed durum hoc.

4. *Timanthes.* Vide Plin. Histor. Nat. XXXV, 36, 6, p. 294. Cic. Orat., c. 22. Val. Max. VIII, 11 extern., 6. Sed ipsum Euripidem pictori viam monstrasse recte observant ad Iphig. in Aul. 1550.

5. *Opinor.* Ita Guelf. et Turic. cum multis Codd. Edd., ut et Gesn., fere dant *ut op.* Sed longe elegantius abest, ne insuaviter geminetur. — Item RR. 1, 2, 3 et Camp., *opinor* sine *ut*. Ed. — *Opinor.* Dubitatio, quæ inest verbo, non potest referri eo, quasi ignoraverit Quint. hoc artificium cui pictori esset tribuendum, in re nimis celebrata, ut vidimus, apud Romanos ipsos; neque erat hic locus simulandæ harum deliciarum imperitiæ, quæ est Ciceronis calliditas in Verrinarum libro quarto (qui hoc ipso *opinor* utitur, ut c. 2, ne videatur nimis operum intelligens); puto igitur, cum Burmanno, de patria Timanthis, an vere Cythnius (insula est maris Ægæi prope Seriphum et Ceon hodie *Themira*. Vide Villois. Proll. Hom., pag. 54) esset, non compertum fuisse Quintiliano; neque enim diserta in hanc rem loca veterum inveniuntur.

6. *In tabula.* R. 1 et Camp., *in ea tabula* (tacente Spalding). Ed.

7. *Coloten.* Ita Guelf. Malui Græcam formam quæ est in multis Codd. Gesn. *Colotem.* — RR. 1, 2,

geniæ immolatione pinxisset tristem Calchantem, tris-
tiorem Ulixem, addidisset Menelao, quem summum
poterat ars efficere, mœrorem, consumptis affectibus,
non reperiens, quo digne [1] modo patris vultum posset
exprimere, velavit ejus caput, et suo cuique [2] animo de-
dit æstimandum. Nonne huic simile est illud Sallustia- 14
num [3], *nam de Carthagine tacere satius puto, quam pa-
rum dicere?* Propter quæ mihi semper moris fuit [4], quam
minime alligare me ad præcepta, quæ καθολικὰ vocant, id
est (ut dicamus quomodo possumus) *universalia*, vel
perpetualia: raro enim reperitur hoc genus, ut non
labefactari parte aliqua aut subrui possit; sed de his
plenius suo quidque loco tractabimus. Interim nolo se 15
juvenes satis instructos, si quem ex his, qui breves ple-
rumque circumferuntur, artis libellum edidicerint, et
velut [5] decretis technicorum [6] tutos, putent. Multo la-
bore, assiduo studio, varia exercitatione, plurimis [7] ex-
perimentis, altissima [8] prudentia, præsentissimo consilio

Coloten. RR. 3, 4, *Colotem*. Camp., *Colocen*. Ed. — *Coloten*. Qui hoc de Colote Teio, hac tabula victo, narraret, præter Quintilianum, inveni neminem, nec qui de Colote pictore referret. Notus est Colotes Epicureus, contra cujus librum scripsit Plutarchus, et statuarium ejusdem nominis memorat Plin., H. N. XXXIV, 19, 27; et XXXV, 34; sed hunc Pausan. l. V, p. Kuhn. 427, Parium dicit, non Teium.

1. *Digne*. Guelf. *digno*. Præstat recepta, quæ est in Turic.

2. *Suo cuique*. Goth. (tac. Gesn.) *suo cujusque*, non prorsus male. — Ita quoque Cod. R. 2. Ed.

3. *Sallustianum*. Jugurth., c. 15; sed memoriter citat Quint., ut sæpe veteres, et ipse. Est enim pro *tacere, silere*; pro *satius*, *melius*.

4. *Mor. fuit*. Guelf. *mor. fuerit*, cum Goth. (tac. Gesn.) Alm. Voss. 1, 2. — *Fuerit*, RR. 2, 5 et Camp. Præstare tamen videtur *fuit*. Ed.

5. *Velut*. Ad *decreta* solum ea vox pertinet.

6. *Technicorum*. Technicos appellat illos qui præcepta artis et universales præceptiones tradebant, iisque superstitiose addicti erant. Roll.

7. *Plurimis*. Ita Guelf. et Turic. cum Bodl. Joann. Alm. Voss. 3. Prætuli receptæ, a Gesn. quoque, *pluribus*; neque enim separatim spectata, neque relata ad *exercitatione*, placebat. Nostram habent et Gryph. et Obr.

8. *Altiss.... cons.* Gesn. omittit

16 constat[1] ars dicendi. Sed adjuvatur his quoque, si tamen rectam viam, non unam orbitam, monstrent; a qua[2] declinare qui crediderit[3] nefas, patiatur[4] necesse est illam per funes ingredientium tarditatem; itaque et stratum militari labore iter sæpe deserimus, compendio ducti; et, si rectum limitem rupti torrentibus pontes inciderint, circumire cogemur; et, si janua tenebitur
17 incendio, per parietem exibimus. Late fusum opus est, et multiplex, et prope quotidie novum, et de quo nunquam dicta erunt omnia: quæ sunt[5] tamen tradita, quid ex his optimum, et, si quid mutari[6], adjici, detrahi, melius videbitur, dicere experiar.

1 CAP. XIV. Rhetoricen in Latinum transferentes, tum

prud. præs. per errorem, sed masc. habet in *altissima*.

1. *Constat.* Significatione, quam vidimus ad II, 7, 1.

2. *A qua.* Guelf. et Turic. *quæ* cum Alm. Goth. (tac. Gesn.) *qua.* Gothano astipulantur Voss. tres et edd. meæ ante Gryph. omnes, neque fortasse ignota veteribus structura *declinare aliqua re*, etsi exemplo destituor; nisi forte evanuit apex, ut fuerit *quam;* nam et sic struitur. — RR. 1, 2, 5 et edit. CAMP., *qua.* EDITOR.

3. *Crediderit.* Goth. (tac. Gesn.) miro, et solus, errore: *didicerit.*

4. *Patiatur... tarditatem.* De funambulis agitur profecto. Quod autem tarditatem in iis memoratam miratur Gesnerus, ipsa nomina horum præstigiatorum apud veteres: σχοινοβάτης, *funambulus* (*funirepus* etiam Appulei. Florid. p. Elmenh. 359), tardum incessum videntur significare, comparata præsertim cum nostra appellatione; neque memini mirificæ alicujus celeritatis in hac arte mentionem, quamquam Salmasius ad Vopisci Carinum, c. 19, p. 817, eos etiam *saltasse* ait; et in veteri epigrammate: « Vix avibus facili tramite *currit* homo. » De difficili ad oratoris laudem via eadem imagine utitur Lucian. *in rhetorum præcept.*, p. 228 Bip., vol. VII, φήσει εὐδαίμονά σε ἔσεσθαι... εἰ κατὰ (τῶν τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Πλάτωνος ἰχνῶν) ὁδεύσειας, ὥσπερ οἱ ἐπὶ τῶν κάλων βαίνοντες. Et Plinius Epist. IX, 26, 3: « Vides, qui per « funem in summa *nituntur* » etc. In utroque loco nitens, et pedetentim incedens, fingitur schœnobates. *Patiatur* significatu dicitur, quem vidimus I, 2, 31.

5. *Quæ sunt.* Turic. *Q. sint*, cum edd. ante Bas. omnibus et revocavit Obr. — RR. 1, 4, *sunt.* R. 2, CAMP., *sint.* Elegantius certe hoc loco diceretur *sint*, quam *sunt.* ED.

6. *Si quid mut.* Turic. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *si qua mut.* cum Bal. et edd. ante Gryph. omnibus meis.

oratoriam, tum *oratricem* nominaverunt. Quos equidem non fraudaverim debita laude, quod copiam Romani sermonis augere tentaverint[1]; sed non omnia nos ducentes ex Græco[2] sequuntur, sicut ne illos quidem, quoties suis utique verbis signare nostra voluerunt. Et 2
hæc interpretatio non minus dura est, quam illa Flavii[3]

1. *Tentaverint.* Sine Codd. novare quidquam nolui; sed, meo quidem sensu, conjunctivus hic recte non procedit, et veteres fere edd. omnes dant *tentaverunt*.

2. *Ducentes ex Græco.* Guelf. *dicentes Græca*, prius solito errore, sed posterius eleganter.

3. *Flavii essentia.* Turic. *Plauti e.* Guelf. *Plauti est sententia*, impositum autem hisce in versuum intervallo : *at planities*. Error, qui est in *sententia*, similis est ejus, quem in eodem vocabulo apud Senecam correxit Muretus (vide finem notæ), quo apparet quantopere hæserint librarii in vocabulo inaudito; cæterum in reliquis duobus locis *essentia* incorrupta exstat. Quod attinet ad nomen proprium, omnes fortasse Codd. consentiunt in hanc Guelf. scripturam, quum et edd. pleræque ante Burm. eamdem dent, ut Codd. nulla potuerit notari varietas. Gryphius tamen meus 1544, cum paucis, *Flavii*. Idem *Plauti* nomen expressum est in Turic. et Guelf. III, 6, 23; sed in Goth. ibi *Plancus* (non *Plancius* ut refert Gesn.), ut in Voss. 2 solo, cæteri enim omnes *Plautum* dant. Lib. VII, 4, 40, sine controversia in omnibus est *Flavius*, quo loco tamen, quum hujus interpretationis nulla fiat mentio, morosior quis neget, eumdem quem nostris locis designari. Lib. VIII, 3, 33, omnium quidem Codd. scriptura videtur esse *Sergio Flavio*, sine *que* posteriori adjuncto, quod est fere in edd. vett., nisi quod Guelf. ibi dat *Fravio*, levi errore. Tantum igitur liquet, alterutro loco, aut nostro et tertii libri, aut octavi, errasse librarios. Magis autem est consentaneum errorem suspicari in duobus prioribus locis, quum Plauti, qui talia tractaverit, nulla usquam inveniatur mentio, Flavii vero, libro septimo memorati, ipsum quod affertur opus cum ejusmodi disputatione non male conspiret. Accedit auctoritas Senecæ (vide finem notæ) eamdem interpretationem non *Plauto* tribuentis, sed *Fabiano*. At enim ne is quidem *Flavium* nominat. Assunt viri doctissimi, Muretus Varr. lectt. 15, 20, et Justus Lipsius ad Senecæ Epist. ad Lucil. 58, nomen hujus, de quo agimus, philosophi et rhetoris ita efferentes : *Ser. Flavius Fabianus* alter, alter autem *Ser. Flavius Papirius Fabianus*, quo quidem certo auctore, equidem non dixerim, nisi quod a verisimilitudine abhorret *ejusdem* ævi scriptores, Senec. et Quintil., designasse *ejusdem* vocabuli auctores *diversos*. Lenissima autem est emendatio mutandi *Sergio* VIII, 3, 33, in *Servio* vel *Ser.*, quam inducens ne excusare quidem dignatus est Muretus. *Sergius* enim et *Flavius*, gentilitium nomen utrumque, in unum hominem non

essentia atque *entia*[1]; sed ne propria quidem: nam *oratoria* sic efferetur, ut *elocutoria*; *oratrix* ut *elocutrix*[2];

cadunt, hac saltem ætate, ubi mos antiquus imponendorum nominum parcius deserebatur, quam serioribus seculis; sed Lipsii ratio, *Flavium Papirium* vocantis, eodem vitio teneri videtur: nisi forte adoptio fuit eodem modo declarata ut in C. Plinio Cæcilio Secundo, qui debebat appellari *Cæcilianus*, sicuti noster *Papirianus* pro *Papirio*; nam *Fabianus* potuit esse nomen adoptantis. An *Flavius* pariter et *Plautus* apud Quintilianum errore librariorum natus ex *Fabiano?* Cæterum non erat, quod æstuaret Burmannus in Papirio Fabiano, quem in Fabri Thesauro *essentiæ* auctorem legebat, modo inspexisset locum Mureti a Pareo etiam in ipsa Burmanni editione citati ad III, 6, 23; neque debebat Fabri rationem deserere Gesnerus in utroque Thesauro. Budæus, quem male reprehendit Vossius, Inst. Orat. l. IV, p. 19, sequebatur sui ævi libros, *Plautum*, duobus Quintiliani locis, dantes.—RR. 1, 2, 3 et CAMP., *Plauti*. — *Flavii essentia... entia*. De viri nomine vide initium notæ. Verisimillimum quidem, esse hunc eumdem, quem passim scriptores vocant Papirium Fabianum æqualem Senecæ, philosophum et « naturæ « rerum peritissimum », ut audit Plinio H. N. XXXVI, 24, 12, p. 367. De hoc copiose agunt, et pater et filius, Senecæ; alter Præf. Controv. l. II, p. 132-134, alter Epistola ad Lucil. 100. Ejusdem *essentiæ* vocabulum, si minus inventum, quoniam Cicero occuparat, proprium tamen fuisse narrat Seneca in Ep. ad Lucil. 58, post præclaram Mureti emendationem, ex alienis et præposteris verbis « *quid sentiam* » efficientis ingeniosissime « *essen-* « *tiam* », quod loco unice accommodatum est, et confirmatur Sidonii Apollinaris testimonio in Epistola ad Polemium Epithalamio in eumdem præmissa, p. 372, apud Sirmond. Restant scrupuli duo, in loco Senecæ, si cum Nostro conferatur. Mirari primum subit, quod Ciceronis in hac vocis οὐσίας interpretatione non meminit Quintilianus, qui duobus, præter nostrum, locis rem tangit III, 6, 23, et VIII, 3, 33. Nam quod in reliquis Ciceronis operibus non invenitur *essentia*, id quidem non magnopere moror. An interpretationem hanc Cicero tentavit in sermone familiari, ut posset eam ignorare Quintilianus? Quamquam vel e Seneca poterat cognoscere. Deinde Seneca, quomodo Latine uno vocabulo reddat τὸ ὄν, se habere negat, neque alterum illud Fabiani inventum *ens* pro ὄν agnoscit. Id tamen Quintilianus, non solum VIII, 3, 33, sed et ipso nostro loco memorat, ut mihi quidem videtur. Puto enim *entia* esse pluralem vocis *ens*, quum nulla appareat causa versionis, unius vocabuli Græci οὐσίας, duplicis, nec nisi una memoretur alibi. Pronomen *illa* in mea ratione neutro genere accipies. Hæc autem, quam tetigi, discrepantia non impedit, quo minus eumdem vocabuli *essentiæ* auctorem intellexerint Seneca et Quintilianus.

1. *Entia*. Guelf. hoc ipsum, sed tenuiorr. litt. superimposit.: *entitas*.

2. *Or. ut el.* Tur. *o. et e.* cum Alm.

illa autem, de qua loquimur, *rhetorice*, talis est, qualis[1]
eloquentia, nec dubie apud Græcos quoque duplicem
intellectum habet: namque uno modo fit appositum[2], 3
ars rhetorica, ut *navis piratica*: altero nomen rei, qua-
lis est *philosophia*[3], *amicitia*. Nos ipsam nunc volumus
significare substantiam, ut grammatice *litteratura* est,
non *litteratrix*, quemadmodum *oratrix*; nec *litteratoria*,
quemadmodum *oratoria*: verum in rhetorice non sic[4].
Ne pugnemus[5] igitur, quum præsertim plurimis alio- 4
qui Græcis sit utendum; nam certe si *physicos*[6], et *mu-*

1. *Talis... qualis*. H. e. ejusmodi est nomen, quod, si reddere velim, reddere debeam simili ei forma, quæ est in *eloquentia*, ut ergo dicatur *orantia*.

2. *Appositum*. Plane pro *adjectivo*, sicut et IX, 4, 24, « ut... nomina appositis... essent priora. » Deinceps autem « *nomen rei* » rectissime dicitur pro *substantivo*.

3. *Qualis est phil*. Guelf. Turic. et Goth. (tac. Gesn.) *quæ est phil.* cum Voss. 2, 3 et Bern. At Voss. 1, *qua*, in quo est transitus ad veram scripturam, quæ et in Britannicis videtur legi, et est in edd. omnibus.

4. *Non sic*. Turic. Guelf. Goth. Jens. (tac. Gesn.) *non fit*, cum Bern. et edd. ante Gryph. omnibus. — RR. 1, 2, 5 et Camp., *non fit*. — *Verum... sic*. Abrupta est sententia, qua facile carebamus. Gesneri ratio hæc est, ut dictum sit pro iis: « Talis autem, qualem adhuc demonstravi, difficultas non est in « vocabulo Græco rhetorice », cui bene respondet, quod sequitur: « Ne *igitur* » etc. An ita locuti sint veteres « *non sic* », quod mihi nostrum sermonem videtur olere, a peritioribus velim discere. Si *fit* legitur pro *sic* (vide initium notæ) intelligam: « in *rhetorice*, vocabulo « Græco, non tam apta fit versio « Latina, quam in altero, *grammatice*. » Tum recte tollas interpunctionem ante *Verum*. Hoc dedit et Gedoynus.

5. *Ne pugn*. Turic. Goth. Jens. (tac. Gesn.) *Non pugn*. cum omnibus pæne edd. vett. Sed Guelf. receptam dat, et puto aptiorem illi præcepto Nostri I, 5, 50. Confunduntur in MSS. *non* et *ne*: vide Drakenb. ad Liv. XXXVIII, 38, 10.

6. *Si ph*. Sic Turic. Guelf. et Goth. (ubi Gesn. neglexit, quod omittitur *et*), nisi quod pro *physicos* dant *philosophos*. Præferam fere *philosophos*, ut tritius in hoc genere nomen, quum et alii Codd. accedant. Cæterum abstinui a Gesneriana mutatione *sic* pro *si*, etsi leni sane. Neque enim videtur necessaria, modo mecum dirimas sententias, non autem interpungas post *mutatione*. De se ipso usurpavit *si*, de Cicerone (ut in re facta, et prorsus certa) *cum*, eodem fere utrumque sensu. Sic et mollior structura, quam in Gesneri ratione, quæ paulo videtur salebrosior. *Et* autem

sicos, et *geometras* dicam, nec vim afferam his nominibus indecora in Latinum sermonem mutatione; denique, quum M. Tullius etiam ipsis librorum, quos hac de re primum scripserat, titulis [1], Græco nomine utatur, profecto non est verendum, ne temere videamur oratori
5 maximo de nomine artis suæ credidisse. Igitur *Rhetorice* (jam enim sine metu cavillationis utemur hac appellatione) sic, ut opinor, optime dividetur, ut de *arte*, de *artifice*, de *opere* [2] dicamus. *Ars* erit, quæ disciplina percipi debet; ea est *bene dicendi scientia*: *artifex* est, qui percepit [3] hanc artem, id est, orator, cujus est summa *bene dicere*: *opus*, quod efficitur ab artifice, id est, *bona oratio*. Hæc omnia rursus diducuntur in species; sed illa sequentia suo loco: nunc quæ de prima parte tractanda sunt, ordiar.

1 CAP. XV. Ante omnia, quid sit *rhetorice* [4], quæ finitur quidem varie, sed quæstionem habet duplicem [5]; aut enim *de qualitate ipsius rei*, aut *de comprehensione ver-*

ante *ph.*, quod mei omittunt Codd., alii retinent, malui expungere, neque necessarium, neque gratum h. l. — RR. 1, 2, 5, *philosophos*. R. 4, CAMP., *et physicos*. ED.

1. *Etiam ipsis... titulis.* Qui hodie *de Inventione* appellantur, *Rhetorici* inscripti fuerunt ab ipso Cicerone. Recte videtur Capperonnerius suspicari obliteratam inter *etiam* et *ipsis* præpositionem *in*, quam post *m* (hic præsertim sequente *i*) solere intercidere multis exemplis ostendit Drakenb. ad Liv. X, 13, 3: de *i* sequente vide eumdem ad Epitomen lib. LXXXV.

2. *De arte... opere. De arte* hinc usque ad l. XII, *de artifice* a l. XII, c. 1-10. *De opere* l. XII, c. 10 et 11.

3. *Percepit.* Ita Guelf. et Bern. quibus duobus Codd. malui obtemperare, quam cæteros sequi libros, quorum optimi dant *percipit*; nam *præcipit*, quod est in aliquot eorum (sicut et Tarvis. non autem, ut Gesn. ref., Jens.) manifestus error. *Artifex* est ille, qui jam *percepit*, *discipulus* qui cum maxime *percipit*. — RR. 4, 5, *percepit*. RR. 1, 2, 3, CAMP. et CAP., *percipit*. ED.

4. *Quid sit rhetorice.* Pendet hoc ab *ordiar*, præcedentis capitis extremo vocabulo. De nexu capitum, vide ad II, 12, 1.

5. *Habet duplicem.* Sed omnis hæc varietas finiendi eo redit, ut a cujusque definitionis adversariis reprehendantur aut *sententia de ipsa oratoris natura*, aut *vocabula*, quibus ea declaratur.

borum dissensio est. Prima ac præcipua opinionum circa
hoc differentia, quod alii malos quoque viros posse ora-
tores dici putant; alii (quorum nos sententiæ accedi-
mus) nomen hoc, artemque, de qua loquimur, bonis
demum[1] tribui volunt. Eorum autem, qui dicendi fa- 2
cultatem a majore ac magis expetenda vitæ laude secer-
nunt, quidam rhetoricen *vim* tantum, quidam *scien-
tiam*, sed non virtutem, quidam *usum*, quidam *artem*
quidem, sed a scientia et virtute dijunctam[2], quidam
etiam *pravitatem* quamdam *artis*, id est, κακοτεχνίαν[3] no-
minaverunt. Hi fere, aut *in persuadendo*, aut *in dicendo* 3
apposite[4] *ad persuadendum*, positum orandi munus sunt
arbitrati; id enim fieri potest ab eo quoque, qui vir bo-
nus non sit: est igitur frequentissimus *finis*[5], *rhetoricen
esse vim persuadendi*[6]; quod ego *vim* appello, plerique

1. *Bonis demum*. Hæc Catonis quoque Censorii sententia fuit, in libro de Oratore ad filium, ut refert Seneca pater præf. ad Controv. l. I, p. 62, loco præclaro, et digno qui legatur a studiosis. « Orator est, « Marce fili, *vir bonus*, dicendi pe- « ritus. » Sejungit virum bonum ab oratore apud Ciceronem Antonius de Orat. II, 20, et ipse Invent. I, 3, 4. Vide apud Nost. XII, 1, 1; item Procem. totius op. 9. De *demum* vide Procemium 3.

2. *Dijunctam*. Guelf. *sejunctam* cum quibusdam Codd. Plures dant *disjunctam*, aliquot tamen, iique optimi, receptam extrusa *S* littera, quam rationem fere præferunt VV. DD. quippe in antiquissimis Codd. inventam, contra decreta tamen Grammaticorum Putschianorum. Vide Drakenb. ad Liv. XLII, 59, 4. —R. 1, *sejunctam*. Al. *dijunctam*. Ed.

3. Κακοτεχνίαν. Appellamus eam artem, quæ non ad bonum, sed ad malum est comparata; cujus modi est ars magica. Porro nonnulli *rhetorica* ad hominum perniciem abutuntur. Turn.

4. *Apposite*. Turic. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *apte*, quod quidem facile feras, alii *aperte* (ut Jens., tac. Gesn., et Tarv.), male. Receptæ vindex nullus videtur Codex, nam Alm. et Bern. qui silentur, solent conspirare cum Guelf. et Turic.; Aldus primus habet *apposite*, quod suasit Regius, ut et *apte*. Sed recepta se tuetur Ciceroniana definitione de Inv. I, 5, ubi bis « *apposite* ad persuasionem », « *apposite* ad sanandum. » Vide mox §. 5, ubi nulla varietas.

5. *Finis*. Potestas vocabuli apparet. Sic et Aristoteles et Euclides utuntur τῷ ὅρῳ ἀντὶ τοῦ ὁρισμοῦ. Cic. quidem hæc *finis* significatio ignota.

6. *Rhetoricen... persuadendi*. Ita

potestatem, nonnulli *facultatem* vocant: quæ res ne quid
4 afferat ambiguitatis, vim dico τὴν δύναμιν[1]. Hæc opinio originem ab Isocrate (si tamen[2] re vera Ars, quæ circumfertur, ejus est) duxit, qui, quum longe sit a voluntate infamantium oratoris officia, finem artis temere comprehendit, dicens[3] esse rhetoricen *persuadendi opificem*, id est, πειθοῦς δημιουργόν; neque enim mihi permise-

Guelf. et Turic. cum omnibus fere Codd. et edd. vett. ante Gryphium, ut Jens. (tac. Gesn.). Gesn. cum aliis : *rhetorices vis persuadendi*. Præpostera structura : *finis est vis*. Unde natus error librariorum, facile apparet. — *Rhetoricen* habent RR. 1, 2, 3 et Camp. *Ed.*

1. *Vim*... δύναμιν. Guelf. *vim dicere malim*. Miro errore, sed nato e Latt. litt. quibus scriptum erat nomen Græcum. Turic. *vim dico dian*. Goth. (tac. Gesn.) omittit articulum τὴν cum edd. vett. aliquot, neque opus eo. — *Vim dico* τὴν δύναμιν. Non propterea *dicit*, ne oriatur ambiguitas, sed *monet* se dicere *vim* pro Græco δυνάμει, ne quis hæreat. Δύναμιν etiam Aristoteles usurpat in hac re, sicut Rhet. I, 2 init. : ἔστω δ' ἡ ῥητορικὴ δύναμις κ. τ. λ.

2. *Si tamen... ejus est*. Plutarchus (sive Pseudo-Plut.), vol. II, p. 838 : εἰσὶν οἳ καὶ τέχνας αὐτὸν λέγουσι συγγεγραφέναι, dubitans et ipse, neque ulla, ut quidem videtur, quæ Isocratis nomen præferret, *arte* agnita : τέχνας autem, plurali numero, dixit præcepta dicendi, quæ unam efficiunt τέχνην. Quo significatu Cicero Brut., c. 12, videtur usurpasse, quum dicit : « Isocratem... totum se « ad *artes* componendas transtulis« se. » Etiam Aristoteles non semel plurali sic utitur. Dubitatio ista Quintiliani non vana videbitur expendenti locum ipsius Isocratis *Contra Sophistas* versus finem : λοιποί.... οἳ.... τὰς καλουμένας τέχνας γράψαι τολμήσαντες, οὓς οὐκ ἀφετέον ἀνεπιτιμήτους. Improbat integra ista oratione Isocrates eos, qui se *dicendi* scientiam discipulis, æque ac *litterarum*, tradituros polliceantur, et *philosophiam* (significat autem hoc vocabulo omnem methodum et theoriam, ut sæpe) negat multum proficere in hoc genere, plurimum autem exercitationi et exemplo tribuit. Quo adducor, ut iis maxime credam οἳ (vide Plutarch. l. c.) οὐ μεθόδῳ ἀλλ' ἀσκήσει χρήσασθαι αὐτὸν λέγουσι. Nisi forte sententiam mutavit, quod ex Aristotelis narratione a Cicerone (loc. cit.) expressa colligas. *Artem* tamen, quam constaret esse Isocratis ipsius, se invenisse negat Cicero de Invent. II, 2, qua de re docta est Manutii disputatio ad Epis. ad Div. I, 9, conjicientis extitisse aliquam Isocratis junioris Apolloniatæ artem, discipuli magni illius magistri, quem memorant Harpocratio (in ἐναντίος) et Suidas. Vide de Apolloniate etiam Ruhnk. Hist. Crit. Oratt. Græcc. Rutilio Lupo præmissam p. 84 sqq.

3. *Dicens*..... δημιουργόν. Hanc appellationem ergo mutuatus est scriptor artis Isocrateæ ab ipso Pla-

rim eadem uti declinatione[1] qua Ennius[2] M. Cethegum *Suadæ medullam*[3] vocat. Apud Platonem quoque Gor- 5
gias in libro, qui nomine ejus inscriptus est, idem fere dicit; sed hanc Plato illius opinionem vult accipi, non suam. Cicero pluribus locis[4] scripsit, oratoris officium esse, *dicere apposite ad persuadendum*. In rhetoricis 6
etiam, quos sine dubio ipse non probat, finem[5] facit *persuadere*: verum et pecunia persuadet, et gratia, et auctoritas dicentis, et dignitas, et postremo[6] aspectus etiam ipse sine voce, quo[7] vel recordatio meritorum cu-

tone vel Socrate in Gorgia, p. 453, A. vol. Bip. IV, p. 17, et passim per totum Dialogum. Vide mox §. 5.

1. *Declinatione*. Guelf. *declaratione* cum Voss. 2 (Goth. non astipulante) et edd. aliquot. Male. — *Declinatione*. I. e. formatione a primitivo *suadendi* facta. Apposite ad hanc *declinationis* significationem ostendendam Capperonnerius affert VIII, 3, 32, « in *declinatione*... « qualia beatitas et beatitudo... nec « a verbis modo sed a nominibus « quoque *derivata*. » Item Varronem de L. L., l. V, p. Bip. 61 : « Primi- « genia dicuntur verba, ut *lego*.... « Contra verba *declinata* sunt, quæ « ab aliquo oriuntur. »

2. *Ennius*. Fragmentum servatum a Cicerone Brut., c. 15, unde adornavit Columna in opere Enniano, p. 89, 90. Vide et Cic. de Senect., c. 14 extr.

3. *Suadæ medullam*. Ennii versus est de Cethego, « Flos delibа- « tus populi, suadæque medulla. » Nomen hoc autem ut durum reformidat Fabius. Itaque non vertit *opificem suadæ*, sed *persuadendi*. Turn.

4. *Pluribus locis*. De Orat. I, 31 : « Oratoris officium... dicere ad *per- « suadendum accommodate*. » Acad. Quæst. I, 8 : « Oratoria vis... expli- « catrix orationis perpetuæ *ad per- « suadendum accommodatæ*. » De Invent. I, 5 initio. Hæc fere sunt inventa a VV. DD. loca.

5. *Finem*. Vide de Invent. l. c. : « finis (oratoriæ facultatis) *persua- « dere*. » Qui locus est ex paucis illis, ubi nostram fere *finis* (σκοποῦ) significationem agnoscere cogimur. Vide Heusingeri emendd., p. 407. Sed vide ex fratre nepotem ad Cic. Off. I, 39, 1. Petr. Victorius ad Aristot. Rhet. l. I, p. 25 (ed. 1579) suspicatur, Quint. male confundere *officium* et *finem*. In στοχαστικαῖς enim, qualis sit rhetorice, ea esse diversa ad Ciceronis ipsius mentem. De locutione *sine dubio*, vide dicta ad I, 6, 12. Improbat autem rhetoricos, sive de Inventione libros, « qui sibi exciderint » de Or. I, 2 init. Vide III, 1, 20; III, 6, 58, 63.

6. *Dignitas, et postremo*. Guelf. et Goth. Jens. (tac. Gesn.) omittunt *et* cum Voss. 2 et vett. fere edd. Eleganter.

7. *Quo*, scil. *aspectu*. Sed videtur inesse scabrities, ut malim *quum*, si forte antiquitus scriptum fuerit

jusque, vel facies aliqua miserabilis, vel formæ pulchritudo[1], sententiam dictat.
7 Nam et M'. Aquilium[2] defendens Antonius, quum scissa veste cicatrices, quas is pro patria pectore adverso suscepisset, ostendit, non orationis habuit fiduciam, sed oculis populi Romani vim attulit, quem illo ipso aspectu maxime motum in hoc ut absolveret reum, creditum est.
8 Servium[3] quidem Galbam[4] miseratione sola, qua non suos modo liberos parvulos in concionem[5] produxerat, sed Galli etiam Sulpicii filium suis ipse manibus circumtulerat, elapsum esse, cum aliorum monumentis, tum Catonis oratione testatum est.
9 Et Phrynen[6] non Hyperidis actione, quamquam admirabili, sed conspectu corporis, quod illa[7], speciosissimum alioqui[8], diducta nudaverat[9] tunica,

quom. Vide I, 7, 5. Vide et Drakenb. ad Liv. XXIV, 34, 10, ubi hæc confusio frequens ostenditur.

1. *Record... fac. miser... pulchr.* Habes singulorum exempla in Aquilio, Galba, Phryne.

2. *M'. Aquilium.* Prænomen expressi ex Alm. quum cæteri omnes libri dent M. Sed illius auctoritas defenditur locis Ciceronianis. — *M'. Aquilium.* Vide Cic. de Or. II, 28, 47; Verrin. 5, 1.

3. *Servium.* Sic, non *Sergium*, et mei dant Codd. duo, Turic. siletur.

4. *Galbam... Catonis.* Lege Cic. de Or. I, 53.

5. *Concionem.* Turic. Guelf. Goth. Jens. (tacente Gesn.) *concione* cum plurimis libris MSS. et excusis.

6. *Phrynen.* Sic Guelf. quod solum ferri debebat, non *Phrynem*. — *Phrynen... Hyperidis.* Vide ad I, 5, 61. Athenæus Deipnos., l. XIII, cap. 59: ὁ Ὑπερίδης συναγορεύων τῇ Φρύνῃ, ὡς οὐδὲν ἤνυε λέγων, ἐπίδοξοί τε ἦσαν οἱ δικασταὶ καταψηφισόμενοι, παραγαγὼν αὐτὴν εἰς τοὐμφανὲς, καὶ περιῤῥήξας τοὺς χιτωνίσκους, γυμνά τε τὰ στέρνα ποιήσας, τοὺς ἐπιλογικοὺς οἴκτους ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἐπεῤῥητόρευσε, δεισιδαιμονῆσαί τε ἐποίησε τοὺς δικαστὰς τὴν ὑποφῆτιν καὶ ζάκορον Ἀφροδίτης ἐλέῳ χρησαμένους μὴ ἀποκτεῖναι. De hoc Phrynes judicio, an fuerit in Areopago factum, docta est disputatio Chr. Gottl. Wernsdorfii in Commentatione ad Plutarchi Quæstiones Græcas I, p. 34 seqq.

7. *Quod illa.* Quamquam omnes hoc dant libri, suspicor tamen esse errorem librarii pro : *quod ille*, ut vertit Gedoynus. Sic demum Quintiliani narratio conspirabit cum cæterorum. Tametsi Sext. Emp. p. Fabr. 289 etiam Phrynæ ipsi tribuit.

8. *Alioqui.* Etiam, antequam nudandis papillis, majorem incuteret admirationem. — *Alioqui.* Eodem fere usu II, 1, 4.

9. *Nudaverat.* Quum libri omnes

putant periculo liberatam. Quæ si omnia persuadent, non est hic, de quo locuti sumus, idoneus finis: ideoque diligentiores sunt visi sibi, qui, quum de rhetorice idem sentirent, existimaverunt[1] eam *vim dicendo*[2] *persuadendi*, quem finem Gorgias in eodem, de quo supra diximus, libro, velut coactus a Socrate[3], facit, a quo non dissentit Theodectes[4]; sive ipsius id opus est, quod

in hanc scripturam consentiant, verissimam tamen puto unius veteris editionis (Tarvisinæ) rationem, dantis: *nudaverit*. Alienum est plusquamperfectum, et conjunctivus pæne necessario flagitatur ab illo *putant*. Neque dubito., quin modo legendum fuerit: *produxerit, circumtulerit.*

1. *Existimaverunt.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *existimarunt*, cum omnibus Voss. et edd. vett.

2. *Vim dicendo.* Turic. cum Alm. ins. *in.* — *Dicendo persuadendi.* Sed et Cicero de Inv. loco supra (§. 6) indicato finem facit « persuadere « dictione. »

3. *A Socrate.* Guelf. *ab Isocrate*, rariori errore, quum contrarius sit frequentissimus in Codd. — *Coactus a Socrate.* Socrates, non contentus responso Gorgiæ: ῥητορικὴν εἶναι τέχνην περὶ λόγους, p. 10, aliasque artes oratione itidem uti monens, neque acquiescens eo, quod ille addit εἶναι ἐκείνους τοὺς λόγους περὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων καὶ ἄριστα, p. 14, hanc tandem elicit summi illius, quod profiteatur, boni definitionem: Τὸ πείθειν (φημὶ) ἔγωγ' οἷόν τ' εἶναι τοῖς λόγοις καὶ ἐν δικαστηρίῳ δικαστὰς καὶ ἐν βουλευτηρίῳ βουλευτὰς καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐκκλησιαστὰς καὶ ἐν ἄλλῳ ξυλλόγῳ παντὶ ὅστις ἂν πολιτικὸς ξύλλογος γίγνηται. Bip. vol. IV, p. 16; Steph. p. 452, E.

4. *Theodectes.* Vide I, 4, 18. Cicero ejus artem commemorat in Oratore, c. 51, 57, 64, nulla dubitatione de auctore subjecta. Mira est Valerii Maximi narratio prodentis, libros de oratoria arte Theodectæ discipulo ab Aristotele fuisse concessos, quos ederet, deinde autem ab eodem, quem gloriæ ita amissæ pœniteret, repetitos, eamque ob causam Theodecteos quidem appellatos, sed ita ut suos esse simul significaret. (VIII, 4 extern. 3.) Manifesto Valerius ob oculos habuit locum Aristotelis Rhet. III, 9, 9, in quo quum hæreret, magis, quod conjiceret, quam quod comperisset, narrasse mihi videtur. Neque enim prorsus apparet, quo sensu Aristoteles τὰ Θεοδέκτεια dixerit, quamquam Valerii ratio tituli explicandi omnium minime est probanda. Præstat eum repetere ab homine, ad quem scriptus fuerit liber, sicut dicuntur ejusdem Aristotelis Νικομάχεια et Εὐδήμεια quorum et ipsorum tituli fraudi fuerunt summis viris, velut Ciceroni, ut crederent aliorum, quam Aristotelis, esse opera. Meæ opinioni confirmandæ malo non adhibere locum Rhetorices ad Alex. c. 1 extr. ubi memorantur τέχναι Θεοδέκτῃ γραφεῖσαι, quam inchoare hoc loco diffi-

de rhetorice nomine ejus inscribitur, sive, ut creditum est, Aristotelis, in quo est, finem esse rhetorices, *ducere*
11 *homines dicendo in id quod actor velit.* Sed ne hoc quidem[1] satis est comprehensum[2]; persuadent enim dicendo, vel ducunt in id quod volunt, alii quoque, ut *meretrices, adulatores, corruptores*[3]: at contra non persuadet semper orator; ut interim non sit proprius hic finis ejus, interim sit communis cum iis, qui ab oratore
12 procul absunt. Atqui non multum ab hoc fine abest Apollodorus[4], dicens judicialis orationis primum et super omnia esse, *persuadere judici, et sententiam ejus ducere in id quod velit*[5]; nam et ipse oratorem fortunæ

cilem quæstionem de auctore epistolæ isti opusculo præmissæ. Neque tamen, si maxime τὰ Θεοδέκτεια sunt ipsius Aristotelis, protinus neges Theodecten quoque aliquid de arte oratoria composuisse, quem inter τεχνικῶν παραγγελμάτων συγγραφέας recenset Dionys. Hal. ad Ammæum, t. II, p. 120. Recte an corrupte Diogenes Laertius et Anonymus Menagianus opus Aristotelis appellaverint τέχνην τοῦ Θεοδέκτου, non magni refert. Occasionem dubitationis Quintilianeæ satis demonstrasse mihi videor. Cæterum, præter Fabricium, adi Buhlium Opp. Aristot., vol. IV, p. 5 et 547. Theodectea non exstant.

1. *Ne hoc quidem.* Sic Turic. et Guelf. quod quum forte dedissent Bipontini, prætuli Gesneri aliorumque scripturæ *ne hic quid.* Utraque bonis auctoribus defenditur, nisi quod *hic*, ut difficilius, critico potest magis placere. Videtur tamen adverbium, *hic*, non esse pro cætera Quintiliani perspicuitate. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *sed ne hoc.* Capp. et ed. Hack., *sed ne hic.* Lectio Codd. præferenda videtur. Ed.

2. *Satis.... comprehensum.* Vide §. 1, *satis* intell.: *satis recte*, ἱκανῶς.

3. *Corruptores.* Intelliguntur profecto, qui mares venantur. Sic Cic. Catil. II, 4: « mulier infamis.... « *corruptor* juventutis. » Qui enim pecunia *corrumpunt*, ii non « *di*- « *cendo* persuadent »; et naturalis libidinis jam facta mentio in *mere*- « *tricibus.* »

4. *Apollodorus.* Vide II, 11, 22, et III, 1, 17.

5. *Quod velit.* Si hæres in *velit* cujus subjectum desideres, habes geminum Ciceronis locum de Or. I, 8 init. « Neque... mihi quidquam... « præstabilius videtur, quam posse « dicendo... voluntates impellere, « quo *velit*: unde autem *velit* de- « ducere. » Intellige: *aliquis*, vel *is qui dicit.* Vide autem Ernesto recte obstantes Heusingeros præf. ad Cic. de Off. p. 45. Vide Nostr. II, 16, 19, « in quæ *velit* ducere. » Sext. Emp. p. 304: τὸ δόξαν ἐμποιεῖν τοῖς δικασταῖς οἵαν οἱ λέγοντες θέλουσιν.

subjicit, ut, si non persuaserit, nomen suum retinere
non possit. Quidam recesserunt ab eventu, sicut Aristo- 13
teles, qui dicit[1]: *rhetorice est vis inveniendi omnia in
oratione persuasibilia;* qui finis et illud vitium, de quo
supra diximus, habet, et insuper, quod nihil nisi in-
ventionem complectitur, quæ sine elocutione non est
oratio. Hermagoræ[2], qui finem ejus esse ait *persuasibi-* 14
liter dicere, et aliis, qui eamdem sententiam non iisdem
tamen[3] verbis explicant ac finem esse demonstrant, *di-
cere, quæ oporteat omnia, ad persuadendum,* satis res-
ponsum est, quum *persuadere* non tantum oratoris esse
convicimus. Addita sunt his alia varie; quidam enim *cir-* 15
ca res omnes, quidam *circa civiles* modo versari *rhetori-
cen* putaverunt, quorum verius utrum sit, in eo loco, qui

1. *Aristoteles, qui dicit.* Turic. et Guelf. omittunt *qui* cum multis. — RR. 1, 2. 5, Camp. omittunt quoque relativum, et reipsa omitti potest. Ed. — *Aristoteles.* Rhet. I, 2, 1: *δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν.* Vide §. 3.

2. *Hermagoræ.* Vide I, 5, 61. De hoc vide inprimis Cic. de Inv. I, 6, ubi bonus rhetor, infans orator, demonstratur. Sedulo est segregandus ab altero juniore, Temnite, cujus meminit Suidas. De utroque vide III, 1, 16, 18. Contra nostrum Pompeius declamavit Rhodi, audiente Posidonio. Plutarch. 641 E. « *ejus* » referendum profecto ad *rhetoricen.* Tribuitur tamen hic *finis* ab Hermagora oratori, ut diversus sit ab ipsa *rei definitione.* Vide Cur. Fortunatianum ap. Pith. p. 38; it. Augustinum p. 290, et Sext. Emp. p. 301. — Scribit Fortunatianus Hermagoram non simpliciter pronunciasse finem rhetorices esse *persuasibiliter dicere,* sed ut vitaret cavillationes addidisse *quoad patere-tur rei natura et personæ conditio:* ut hic videatur Fabius agere sophistam et alioqui superiores fines si recte intelligantur, nihil peccant. Turn. De Hermagora vide Ciceronem etiam in Bruto, 63, 71.

3. *Non iisdem tamen.* Ita Goth. (tac. Gesn.) nisi quod antevertit *tamen,* cum Voss. 2. Regius et ipse *tamen* invenit, quod mutavit in *tantum* ut melius; quem secuti sunt multi editores, ut Gesn., et defendunt aliquot Codd., in tanta τῶν *tantum* et *tamen* fluctuatione. Sed aliud est *tantum non* (de quo profecto cogitabat Regius) aliud *non tantum,* neutrius autem hic locus, quum mera verborum, non rerum, diversitas ostendatur. Sic et Bad. in nota. Jens. (tac. Gesn.) *tamen* cum edd. ante Bas. omnibus præter Loc. et Rusc. — RR. 2, 3, *tamen.* RR. 1, 5, Camp., Capp., *tantum.* Ed.

16 hujus quæstionis proprius est[1], dicam. Omnia subjecisse oratori videtur Aristoteles, quum dixit, *vim esse dicendi*[2], *quid in quaque re possit esse persuasibile;* et Patrocles[3], qui non quidem adjicit, *in quaque re*, sed nihil excipiendo, idem ostendit; *vim* enim vocat *inveniendi, quod sit*[4] *in oratione persuasibile*, qui fines et ipsi solam complectuntur inventionem. Quod vitium fugiens Theodorus[5], *vim* putat *inveniendi et eloquendi cum ornatu*
17 *credibilia, in omni oratione.* Sed, quum eodem modo credibilia, quo persuasibilia, etiam non orator inveniat,

1. *Qui proprius.* De *materia* rhetorices, c. 21 hujus libri.

2. *Vim... dicendi.* Quamquam omnes hoc dant libri, verum tamen esse nequit *dicendi.* Vide §. 13, ubi recte dicitur *inveniendi* et apud Arist. est θεωρῆσαι. Vide notam ad §. 22, *vis videndi.*

3. *Patrocles.* Vide III, 6, 44. Artis scriptorem fuisse, apparet Nostri locis. Memoratur a Strabone et Plinio (Hist. Nat. VI, 21) Patrocles, Indicorum scriptor, præfectus classis Seleuci et Antiochi, alius sane a Nostro. Suidam, in Ἀντίπατρος, idem nomen recensentem, inter oratores Antipatro ab Atheniensibus deditos, emendat Ruhnkenius ad Rutilium, p. 33, reponens Στρατοκλέα, quod retractat p. Hist. Crit. 82, sat laudis retinens in reliqua loci correctione. Contra Patroclem oratio Hyperidæ citatur ab Harpocratione et Polluce. Patrocles Demosthenis accusator est pro Corona, p. 261 Reisk. Etiam tragœdiam scripsit aliquis hoc nomine; vide Fabric. Harl., vol. II, p. 313. Item apud Xenophontem est hoc nomen in Hist. Gr., l. VI, in fine.

4. *Quod sit.* Guelf. *quid sit.*

5. *Theodorus.* Sic Guelf. cum sat multis, ut videtur, Codd. Goth. tamen, Voss. tres, Joann. Bern. et Vallensis dant *Eudorus*, errore, ut putat Gesn., e scriptura *Theudorus* orto. Mirum, mox §. 21 in eodem nomine non variari. *Eudorum* quidem rhetorem qui præterea memoraret, inveni neminem; quamquam nihil impedit, quo minus peripateticus ejus nominis (an Pythagoreus) artem quoque scripserit; vide Fabric. Harl., vol. I, p. 845. Magis tamen placet recepta, quum sic maxime appareat, quare mox §. 21 Quint. eidem nomini addiderit patriæ significationem, — Solus noster R. Cod. 2 habet *Eudorus;* quod nomen corruptum ex voce *Theodorus* existimo. Ed. — *Theodorus.* Vide initium notæ. Eumdem hoc loco intelligi, quem mox §. 21, equidem non puto. Neque enim secundo loco Quint. videtur additurus fuisse: *Gadareus*, nisi ab hoc voluisset segregare. Restat ergo, quem agnoscamus hic, Theodorus Byzantinus, Platoni in Phædro memoratus, p. 266 E; itemque Nostro III, 1, 11, artis et ipse scriptor, de quo vide Cic. Brut. c. 12, et Orat. c. 12.

adjiciendo, *in omni oratione*[1], magis quam superiores concedit scelera quoque persuadentibus, pulcherrimæ rei nomen. Gorgias[2] apud Platonem, persuadendi se 18
artificem in judiciis et aliis cœtibus esse ait; de justis quoque et injustis tractare, cui Socrates *persuadendi*, non *docendi* concedit facultatem. Qui vero non omnia 19
subjiciebant oratori, sollicitius ac verbosius, ut necesse erat, adhibuerunt discrimina; quorum fuit Ariston[3], Critolai peripatetici discipulus, cujus hic finis est, *scientia videndi et agendi in quæstionibus civilibus*[4], *per orationem popularis persuasionis*. Hic *scientiam*, quia peri- 20
pateticus est, non, ut stoici, *virtutis*[5] loco ponit: *popu-*

1. *Omni oratione*. Guelf. *omni ratione*; non male, præsertim quum sibi constet, mox §. 17 quoque *ratione* dans, pro *oratione*. An fuit in Græcis: ἐν πάσῃ μεθόδῳ?

2. *Gorgias*. Bip. vol. IV, p. 19; Steph. 454, B: Ταύτης (τὴν ῥητορικὴν εἶναι τέχνην) τοίνυν τῆς πειθοῦς λέγω, ὦ Σώκρατες, τῆς ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὄχλοις... καὶ περὶ τούτων ἅ ἐστι δίκαιά τε καὶ ἄδικα. Deinceps Bip. p. 21; Steph. 454 E: Ἡ ῥητορικὴ ἄρα, ὡς ἔοικε, πειθοῦς δημιουργός ἐστι πιστευτικῆς, (pro quo Sext. Emp. p. Fabr. 288 affert πειστικὴν, sed diversa quodammodo structura: convenientius Quintiliano) ἀλλ' οὐ διδασκαλικῆς, περὶ τὸ δίκαιόν τε καὶ ἄδικον. Vide §. 10.

3. *Ariston*. Sext. Emp. p. 307: Ἀρίστων ὁ Κριτολάου γνώριμος (est hoc pro μαθητῇ) σκοπὸν μὲν ἐκκεῖσθαι φησὶν (τῇ ῥητορικῇ) τὴν πειθώ· τέλος δὲ τὸ τυχεῖν τῆς πειθοῦς. Junior hic ergo est Ariston, cæteroqui vix memoratus, quum Critolaus ipse Aristoni alteri, Cio, successerit in docendo. Vide Fabr. Harl. vol. III, p. 483.

4. *Quæstionibus civilibus*. Hermogenes *quæstionem civilem* finit, controversiam quæ vel a legibus vel a consuetudinibus oriatur, in qua tractetur de *opinato*, *vel justo*, *vel utili*. Turn.

5. *Stoici, virtutis*. Cic. de Or. III, 18: « (Stoici) soli ex omnibus eloquentiam, *virtutem* ac sapientiam « dixerunt. » Vide Acad. I, 2. Hæc stoicorum sententia inde necessario nata est, quod « *dialecticam*... « et physicam... *virtutum* nomine « appellant. » Cic. de Fin. III, 21, dialecticæ autem, latius dictæ, pars est rhetorica. Omnes etiam virtutum definitiones stoicæ incipiunt ab hoc vocabulo: ἐπιστήμη. Vide Stobæi Eclog. eth. p. 167, Antuerp. et ipsa virtus finitur a Musonio Rufo, Epicteti magistro, ἐπιστήμη οὐ θεωρητικὴ μόνον ἀλλὰ καὶ πρακτική. Stob. Serm. p. 204, ed. Tigur. Si igitur a stoico (non peripatetico) profecta esset hæc definitio, eo ipso, quod *scientiam* appellavit, *virtutem* quoque agnovisset. Omnis enim *scientia* apud stoicos *virtus*;

larem autem comprehendendo *persuasionem*, etiam contumeliosus est adversus artem orandi, quam nihil putat doctis persuasuram. Illud de omnibus, qui circa civiles demum quæstiones oratorem judicant versari, dictum sit, excludi ab his plurima oratoris officia, illam certe *laudativam* totam, quæ est rhetorices pars tertia.
21 Cautius Theodorus Gadareus[1], ut jam ad eos veniamus, qui *artem* quidem esse eam, sed *non virtutem*, putaverunt; ita enim dicit (ut ipsis eorum verbis utar, qui hæc ex Græco[2] transtulerunt) *Ars inventrix, et judicatrix, et enunciatrix decente*[3] *ornatu secundum mensionem*

ut vicissim vide et huj. lib. c. 20. Idem Xenocratis et stoicorum discrimen in ἐπιστήμῃ apud Sext. Emp. p. 289.

1. *Theodorus Gadareus*. Vide II, 11, 22, et III, 1, 17. — Cæterum Theodorus Gadareus a Gadaris urbe Judææ est appellatus, qui tamen se Rhodium dici maluit, quia diu Rhodi erat professus. TURN.

2. *Hæc ex Græco*. Ita Turic. Alm. Voss. 1. Cæteri *hoc ex Græco*.

3. *Enunciatrix decente*. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *nunciatrix*, cum edd. vett. multis. Guelf. *decenti*, cum plerisque edd. vett. Goth. (tac. Gesn.) *docente ornatum* (pro *dec. ornatu*). Turic. *det cente* corr. *decenti*. Hæc levis est varietas, neque multum ea proficitur, et verius potest videri *decente*, ex præcepto Verrii Flacci. Vide Bentl. ad Hor. Carm. I, 25, 17, dubitànte Vossio Arist. II, p. 725. Vide Drakenb. ad Liv. VI, 14, 13. Sed hæreo magnopere in ista *mensione*, et videntur ii, qui Theodorum transtulerunt, non magni fuisse dicendi artifices. Mallem suis verbis Græcam definitionem nobis dedisse Quint. Quid enim est, quod substantiva illa, *inventrix* etc. (quorum fortasse Quint. adeo prodigus non fuisset. Vide II, 14, 1, et II, 15, 4), non habent, quo referantur? Non magnopere definitur *ars*, si dicitur ea *inventrix*, neque demonstratur, cujus tandem rei. Huic quidem vitio mederi possis, si constituas locum ita, ut *ejus* referatur ad *inv. jud. enunc.* Sed prius tollenda *mensio*, qua equidem libens caream. Insolens saltem vox, cujus unum exemplum adhuc invenerim, Cic. Orat. c. 53, in bona quidem Latinitate. Eo sane loco nemo mutatam velit; mollitur enim adjuncto : *quamdam*, et aptior quodammodo videtur consueto vocabulo : *mensura*. Hic autem quid opus ea? Video Capperonnerium Græca sic adumbrantem : Τέχνη εὑρετικὴ... εὐπρεπεῖ κόσμῳ κατὰ μέτρον κ. τ. λ. ubi quam Græcum sit : εὐπρεπεῖ κόσμῳ, nescio equidem; iterumque genitivum desidero post εὑρετικὴ neque video, quid sibi velit κατὰ μέτρον. Saltem debebat aliis rhetorum definitionibus hic loquen-

ejus, quod in quoque potest sumi persuasibile, in materia civili[1]. Itemque Cornelius Celsus[2], qui finem rhe- 22
torices ait, *dicere persuasibiliter in dubia et civili materia;* quibus sunt non dissimiles, qui ab aliis traduntur; qualis est ille, *Vis videndi*[3] *et eloquendi de rebus civilibus subjectis sibi*[4], *cum quadam persuasione et quodam corporis habitu et eorum, quæ dicet, pronunciatione.*
Mille alia, sed aut eadem, aut ex eisdem composita, 23
quibus item, quum de materia rhetorices dicendum erit, respondebimus. Quidam eam neque *vim*, neque *scientiam*, neque *artem*[5] putaverunt; sed Crito-

di usus demonstrari. Est quidem *mensionem* in multis Codd., neque tamen videntur deesse, qui *mentionem* præferant, quod solum retinent vett. edd. ante Badium, qui ex Vall. Cod. recepit *mensionem*. In margine Venetæ 1494 malit aliquis (Valla, puto) *inventionem* pro *mentionem*. Id recepit Aldus. Inde equidem commodissimum omnium sensum efficere mihi videor: *secundum inventionem* interpretor: ita, ut ornatus tum demum ratio habeatur, quum inventioni satisfactum est. Nunc igitur *ejus* refero ad *inventrix, jud., enunc.* Ne sic quidem inoffensam et elegantem orationem agnosco in hac Theodori versione, sed intelligo saltem quid sibi voluerit. Quid si ipse Quint. cum tacita quadam irrisione refert hæc verba? — R. 1 et CAMP. habent *nunciatrix*, et infra *mensionem*, ED.

1. *Ars... materia civili*. Vide initium notæ, *enunciatrix decente*.

2. *Cornelius Celsus*. De hoc sæpe Noster. Qui non novit, adeat Fabric. Bibl. Lat. ed. Ern. vol. II, p. 36 seqq., inprimis de opere rhetorico ei falso tributo, p. 39; item vol. III, p. 462.

3. *Vis videndi*. Sic Turic. et Guelf. cum plerisque Codd. et edd. quibus accedunt Jens. (tac. Gesn.). Tarv. Solus, quantum quidem novi, Goth. et ex edd. vett. Loc. Rusc. Bad. *vis dicendi*, in quorum sententiam pedibus ierunt recentiores, ut postremus quoque Gesn. Obrechtus tamen revocavit veterem scripturam, solam, si quid video, veram. Quis enim ferat *dicendi* et *eloquendi?* Sic et modo *dicendi* male (§. 16) ubi nullus erat liber veræ scripturæ vindex. — RR. 1, 2, 3, CAMP., *dicendi*. ED. — *Vis dicendi*. Τοῦ θεωρῆσαι, vide §. 16.

4. *Subjectis sibi*. *Oblatis forte*: ut *sibi* referatur ad eum, quicunque dicit, qui recurrit mox in iis: « quæ « dicet. » Vide c. 21, 4, 13, de *subjectis*. De indefinito autem *sibi* et *dicet* huj. c. §. 12.

5. *Neque scientiam, neque artem* Scientia quæ est certissima acquiritur per ἀπόδειξιν, per *demonstrationem*. Ars vero constat præceptionum comprehensione tenden-

laus[1] *usum dicendi,* nam hoc τριβὴ[2] significat; Athenæus[3]
24 *fallendi artem.* Plerique autem, dum pauca ex Gorgia Platonis, a prioribus imperite excerpta, legere contenti, neque hoc totum, neque alia ejus volumina evolvunt, in maximum errorem inciderunt; creduntque, eum in hac esse opinione, ut *rhetoricen*[4] *non artem, sed peri-*
25 *tiam quamdam gratiæ ac voluptatis* existimet: et, alio loco, *civilitatis particulæ simulacrum*[5], et *quartam par-*

tium ad unum scopum. Turnebus.

1. *Critolaus.* Celeberrimus peripateticus, qui cum Carneade et Diogene stoico Romam venit legatus Atheniensium. Vide Freinshemii Supplement. lib. XLVII Livii, cap. 24, 25.

2. Τριβή. Guelf. et Goth. (tacente Gesn.) τριβὴν, neque male. — Τριβή. Vide X, 7, 11, ubi « usus... irrationalis ἄλογος τριβή. » Plato in Phædro, St. p. 260 E: (ἡ τῶν λόγων τέχνη) οὐκ ἔστι τέχνη, ἀλλ' ἄτεχνος τριβή.

3. *Athenæus.* Vide III, 1, 16: « (Hermagoræ) maxime par atque « æmulus. » Ex Varrone de L. L. p. Bip. 124: « ab Atheneis *Athenæus* « dicitur *rhetor* nomine, etsi non sit « Atheniensis » ætas ejus apparet, simulque non esse natum Athenis. Videtur autem æqualis fere Varronis, quum Hermagoram (vide §. 14) æmulatus dicatur, quo nomine miror, tam contumeliose locutum de rhetorice, quam is, quem imitabatur, ipso Quintil. sequente (§. 38), definierit *bene dicendi scientiam,* ut reddidit Curius Fortunatianus, p. 38, apud Pithœum. Vide quæ diximus ad §. 14. Sext. Empiricus, qui et ipse Athenæum protinus subjungit Hermagoræ, hanc ejus ponit definitionem (p. Fab. 301): λόγων δύναμις στοχαζομένη τῆς τῶν ἀκουόντων πειθοῦς. Apparet, longe hanc molliorem esse ea, quam refert Quint. An indignabundus Noster, qui nil nisi fraudem tali definitione commendari putaret, duriora usurpavit vocabula? Mirum quoque, inter eos, qui « neque vim, neque scien « tiam, neque *artem* » putaverint, recenseri aliquem, qui, « fallendi « *artem.* » — *Athenæus.* Quæ et hic dico et repeto ad §. 34, pugnant cum iis, quæ §. 14 diserte tribuuntur Hermagoræ. Ejus enim finitionem dum manifesto rejicit Quintilianus, non potuit ejusdem esse, quam reliquis omnibus præferret. Neque enim rem dirimit, si illum §. 14 *oratoris,* hunc autem *rhetorices* finem esse dicas. Me in errorem deduxit Capperonnerius, qui ad III, 1, 16, affirmat, Fortunatiani artem ex Hermagoreis præceptis esse expressam. Ad notam *Isocrates,* §. 34, erat excitandus locus hujus capitis §. 4, unde appareret Isocratis non posse credi istam finitionem rhetorices. Spalding in Præfat. p. 83.

4. *Rhetoricen... voluptatis.* Οὐδεμία ἔμοιγε δοκεῖ... (τέχνη εἶναι ἡ ῥητορική)... ἐμπειρίαν (δ') ἔγωγέ τινα (λέγω αὐτήν). Plat. Gorg. Steph. p. 462 B C; Bip. p. 35, 36.

5. *Civilitatis... simulacrum.* Πολιτικῆς μορίου εἴδωλον. Ib. St. 463 D. —

tem adulationis[1]; quod duas partes civilitatis corpori assignet, *medicinam*, et quam interpretantur *exercitatricem*[2], duas animo, *legalem*, atque *justitiam*, *adulationem* autem *medicinæ*, vocet *coquorum* artificium; et *exercitatricis*, *mangonum*, qui colorem fuco, et verum robur inani sagina mentiantur; *legalis*, *cavillatricem*; *justitiæ*, *rhetoricen*. Quæ omnia sunt quidem scripta in 26
hoc libro, dictaque a Socrate, cujus persona videtur Plato significare quid sentiat; sed alii sunt ejus sermones ad coarguendos, qui contra disputant, compositi, quos ἐλεγκτικοὺς[3] vocant, alii ad præcipiendum, qui δογματικοὶ appellantur. Socrates autem, seu Plato, eam qui- 27
dem, quæ tum exercebatur, rhetoricen talem putavit; nam et dicit his verbis τοῦτον[4] τὸν τρόπον, ὃν ὑμεῖς πολιτεύεσθε· et veram[5] autem et honestam intelligit: itaque disputatio illa contra Gorgiam ita clauditur, οὐκοῦν[6] ἀνάγκη τὸν ῥητορικὸν δίκαιον εἶναι, τὸν δὲ δίκαιον βούλεσθαι δίκαια πράσσειν[7]. Ad 28

Civilitatis particulæ. Civilitatem appellat *politicen*, quæ quidem est ars bene constituendæ et regendæ reipublicæ. Partes ejus sunt legalis (jus privatum et publicum) et justitia. Justitiam porro in speciem æmulatur rhetorica. Turn.

1. *Partem adulationis*. Κολακείας... μόριον. 466. A. Cæterum illa de quatuor partibus civilitatis, earumque simulacris ab adulatione effictis, longiora quam quæ hic ponantur, juvabit legere apud Platonem, p. 464 B.... 465 E., ut integrum illum præstantissimum dialogum, Gorgiæ nomine inscriptum. Hæc Platonica totidem prope verbis reddit Ammianus Marcellinus XXX, 4: « civilitatis particulæ umbram « vel adulationis partem quartam. »

2. *Exercitatricem*. R. 1 et Camp., *exercitationem*. Forsan e glossa. Ed.

3. Ἐλεγκτικούς. Hodie in libris nostris Gorgias inscribitur ἀνατρεπτικός.

4. Τοῦτον... πολιτεύεσθε. P. 500 C.

5. *Et veram*. Guelf. et Turic. omittunt *Et*, cum vett. edd. et omnibus Codd. præter Goth. Quod edd. habent multæ ejus loco, *Non*, auctoritate caret et sensu idoneo. *Et*, si est *Etiam*, unice accommodatum loco. Sed malim deinceps *atque* pro *et*, ne quis male hoc referat ad prius. — RR. 1, 2, 3, Camp., *veram*. Cap. et ed. Hack., *non veram*. Ed.

6. Οὐκοῦν.... πράσσειν. P. 460 C.

7. Δίκαια πράσσειν. Ita Turic. Goth. Alm. et edd. Platonis, quum cæteri Quintiliani libri, quod sciam, omnes inserant καί: male. In Guelf. et ed. Jens. omittuntur Græca, lacuna re-

quod ille quidem conticescit, sed sermonem suscipit Polus[1], juvenili calore inconsideratior, contra quem illa de simulacro et adulatione dicuntur. Tum Callicles adhuc concitatior, qui tamen ad hanc perducitur clausulam, τὸν μέλλοντα[2] ὀρθῶς ῥητορικὸν ἔσεσθαι, δίκαιον ἄρα δεῖ εἶναι καὶ ἐπιστήμονα τῶν δικαίων; ut appareat, Platoni non rhetoricen videri malum, sed eam veram, nisi justo ac bono, non
29 contingere[3]. Adhuc autem in Phædro manifestius facit, hanc artem consummari citra justitiæ quoque scientiam non posse[4]; cui opinioni nos quoque accedimus: an aliter defensionem Socratis[5], et eorum, qui pro patria ceciderant, laudem scripsisset? quæ certe sunt oratoris
30 opera. Sed in illud hominum genus, quod facultate dicendi male utebatur, invectus est: nam et Socrates in-

licta. — Καὶ inserunt quoque edd. Hack. et Cap. *Ed.*

1. *Suscipit Polus.* Turic. et Alm. s. *populus* mira erroris similitudine. — *Polus* autem fuit sophista Agrigentinus Gorgiæ discipulus. Ed.

2. Τὸν μέλλοντα... τῶν δικαίων. P. 508 C. non autem ipse suis verbis hoc fatetur Callicles.

3. *Veram... non contingere.* Fortasse tamen aliter ac Quint. de tota arte sentiebat, quod Cicero quoque significat de Orat. III, 16. Honestam illam et *veram* rhetoricen οὐ πώποτε σὺ... εἶδες, ait Callicli Socrates, p. 503 B.

4. *Hanc... non posse.* Non quidem diserte hoc et totidem verbis dicitur apud Platonem et vereor ut, vel in Phædro, tantum faveat rhetoricæ, quantum videtur Quintiliano. Quæ maxime huc trahas, hæc fere sunt: Φαῖδρον πείθετε ὡς ἐὰν (sic lego pro ἕως ἂν) μὴ ἱκανῶς φιλοσοφήσῃ, οὐδὲ ἱκανός ποτε λέγειν ἔσται περὶ οὐδενός. St. p. 261, A; Bip. vol. X, 352: Οἷς νῦν διήλθομεν πεισόμεθα· ὡς ἐὰν μή τις τῶν τε ἀκουσομένων τὰς φύσεις διαριθμήσηται, καὶ, κατ' εἴδη τε διαιρεῖσθαι τὰ ὄντα, καὶ μιᾷ ἰδέᾳ δυνατὸς ᾖ καθ' ἓν ἕκαστον περιλαμβάνειν, οὔποτ' ἔσται τεχνικὸς λόγων πέρι. P. 273 E: Justitiam autem contineri iis, quæ nosse debeat orator, apparet contraria sententia, quam supra posuit ὅτι οὐδὲν ἀληθείας μετέχειν δέοι δικαίων ἢ ἀγαθῶν περὶ πραγμάτων... τὸν μέλλοντα ἱκανῶς ῥητορικὸν ἔσεσθαι. Sed rhetoricen sibi cordi non magnopere esse, mox significat: τὴν πραγματείαν ταύτην οὐχ ἕνεκα τοῦ λέγειν καὶ πράττειν πρὸς ἀνθρώπους δεῖ διαπονεῖσθαι τὸν σώφρονα, ἀλλά, κ. τ. λ. p. 273 E.

5. *Defensionem Socratis... laudem.* Apologia Socrat. vol. I Bip. p. 39 seqq. Menexenus, vol. V, p. 273 seqq. Initio hujus dialogi Menexenus Socrati solenne esse ait προσπαίζειν τοὺς ῥήτορας. *Laudem* in hac re urget Aristides Πρὸς Πλάτωνα, p. 85, tom. II Jebb.

honestam sibi credidit orationem, quam ei Lysias[1] reo composuerat; et tum maxime scribere litigatoribus[2], quæ illi pro se ipsi dicerent, erat moris; atque ita juri, quo non licebat pro altero agere[3], fraus adhibebatur.
Doctores quoque ejus artis parum idonei Platoni vide- 31
bantur, qui *rhetoricen* a justitia separarent, et veris credibilia[4] præferrent; nam id quoque dicit in Phædro.
Consensisse autem illis superioribus videri potest etiam 32
Cornelius Celsus, cujus hæc verba sunt: *Orator simile tantum veri petit;* deinde paulo post: *Non enim*[5] *bona*

1. *Lysias.* Vid. Cic. de Orat. I, 54; item Noster XI, 1, 11.

2. *Scribere litigatoribus.* Lex erat Athenis, ne quis suæ causæ ergo patronum adhiberet: oratores tamen solebant litigatoribus orationes scribere, quas ediscebant, et coram judice pronunciabant. TURN.

3. *Juri.... agere.* Hujus juris qui mentionem faceret, præter Quintilianum inveni neminem, neque ullus interpres loci Quintilianei justam habuit rationem. Rem ipsam veram esse, neque Athenis pro altero dicturum surgere moris fuisse, id ipsum videtur declarare quod in Græcorum oratorum operibus ipsi semper loquuntur litigatores. Quo in genere ea sola est exceptio, quum litigator jus dicendi non habet, qualis est Lysiæ Orat. V pro Callia μετοίκῳ, quum ipse esset ἰσοτελής. (Vide Wolfii Proll. ad Lept. p. 69) aliæque pro impuberibus, vel feminis. Etiam lex illa: *Servus causam ne orato* significat, cuicunque licuerit orare causam, jus illud exercuisse. Apud Hesychium v. ἐπὶ ξένῳ δίκη ea ipsa causa appellatur συνηγορική quippe quæ per patronum debuerit agi, reo in carcerem conjecto. Imperiti autem oratorum opera (τῶν λογογράφων) ediscebant et pronunciabant. Obstat tamen, quo minus, ne licuisse quidem pro altero agere, Quintiliano credas, locus Sexti Emp. p. 304: Ἀθηναίοις (an Ἀθήνησι?) τὸ παλαιὸν οὐκ ἐπετέτραπτο συνήγορον παρίστασθαι τοῖς κρινομένοις ἐπὶ τῆς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλῆς. In aliis ergo judiciis licebat? Vide Areopagi morem alio translatum a Quint. II, 16, 4. Meursius in Areop. c. 7 urget τὸ παλαιὸν et Lucianum citat Bip. vol. VII, p. 174: ἢ ῥήτορας ἀναβιβάζονται τοὺς ἐροῦντας ὑπὲρ αὐτῶν. Sed tam recentis scriptoris non magna auctoritas. Sæpe συνήγοροι memorantur in oratt. ut et ὑπὲρ ἑτέρων ἀγωνίσθαι velut Isæus Reisk., p. 255. Sæpe tamen sunt συνήγοροι νόμων. Vide II, 4, 33, quorum etiam est τὸ συνηγορικόν (Aristoph. Vespæ 691 Br.). Res ad liquidum deducta a VV. DD. non videtur. Fortasse συνηγόρων ea plerumque ratio fuit, quæ *advocatorum* apud Romanos; vide lexica.

4. *Veris credibilia.* Πρὸ τῶν ἀληθῶν τὰ εἰκότα εἶδον ὡς τιμητέα μᾶλλον. Phædr. p. 267 A.

5. *Non enim... præmium.* Partim

conscientia, sed victoria, litigantis est præmium; quæ si vera essent, pessimorum hominum foret, hæc tam perniciosa nocentissimis moribus dare instrumenta, et
33 nequitiam præceptis adjuvare. Sed illi rationem opinionis suæ viderint; nos autem ingressi formare perfectum *oratorem,* quem inprimis esse *virum bonum* volumus, ad eos, qui de hoc opere melius sentiunt, revertamur. *Rhetoricen* autem quidam eamdem *civilitatem*[1] esse judicaverunt: Cicero[2] *scientiæ civilis partem* vocat; *civilis* autem *scientia* idem quod *sapientia* est: quidam etiam
34 *philosophiæ,* quorum est Isocrates[3]. Huic ejus sub-

Gesneri, partim veterum, expressi diremptionem. Genitivus pertinet ad *victoriam*, sed et ad *conscientiam*. Álioqui, si *conscientia oratoris* esset intelligenda, concinnitatis fuisset, eo quoque addi genitivum, qui responderet *litiganti*. Hoc, incidendo post *victoria*, demonstrasse videor. *Præmium*, pro quo Gesn. vett. aliquot editionum *primum* malit reducere, puto in omnibus esse Codd. *Præmium* est *oratoris*, reliqua *litigantis*. Consultone dissimulavit Quint., Ciceronem in eadem fere cum Celso esse sententia? de Offic. II, 14, 16, 17.

1. *Eamdem civilitatem*. Recte videtur hæsisse Burm., solus quidem. Non id agitur h. l. ut, quid *simul* sit rhetorice, ostendatur, sed ut ejus ipsius natura declaretur. Burmannus inseri velit *quam*. An lenius fuerit interponere *ac*, cujus posterior littera facile hauriebatur ab altero C? Libri quidem nil habent varietatis.

2. *Cicero*. De Invent. I, 5: « oratoriam facultatem... *civilis scientiæ partem* esse dicamus. »

3. *Isocrates*. Guelf. *Socrates*, et edd. vett. multæ. Vide notam ad II, 15, 10. Cod. autem, quantum video, nullus. Solitus error hic aliqua specie se tuetur, quoniam in Platonis Phædro aliquoties philosophi nomen jungitur cúm laude oratoria. Vide not. ad §. 29. Phædr. p. 270, A: Pericles ob Anaxagoræ familiaritatem dicitur τελεώτατος εἰς τὴν ῥητορικὴν γενέσθαι. P. 278 D. τὸ φιλόσοφον ait vero et perfecto oratori ἁρμόττειν ἄν. Sed præstat utique recepta. — *Philosophiæ... Isocrates*. Hoc igitur in deperdita ista *arte*, quæ summo oratori tribuebatur (§. 4). In reliquis etiam operibus solet latius usurpare *philosophiæ* nomen, ut Panegyric. ἡ περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφία p. Mor. 7, ubi vide Mori notam it. p. 5, not. l. Vide nos ad §. 4 et Budæi Comm. Gr. Ling. p. 1208 (ed. Bas.) qui monet sæpe apud Isocr. esse φιλοσοφίαν ἀντὶ τῆς φιλολογίας. — R. Cod. 1 habet *Socrates*. Et in edit. Hack. hæc invenio: « In vetustis Codd. *Socrates* legitur: nam et Socrates in Phædro Platonis, ab oratore rerum cognitionem flagitat, quod est philosophiæ. *Et hoc alioqui repugnat*

stantiæ[1] maxime convenit finitio, *rhetoricen esse bene
dicendi scientiam*[2]*;* nam et orationis omnes virtutes se-
mel complectitur, et protinus mores etiam oratoris,
quum bene dicere non possit, nisi vir bonus[3]. Idem 35
valet Chrysippi[4] finis ille ductus a Cleanthe, *scientia
recte dicendi;* sunt plures ejusdem, sed ad alias quæs-
tiones[5] magis pertinent: idem sentiret[6] finis hoc modo
comprehensus, *persuadere quod oporteat*, nisi quod
artem ad exitum alligat[7]. Bene Areus[8], *dicere secun-* 36

cum superiori Isocratis opinione. » Vellem Turnebum locum accuratius nobis indicasse; ei tamen assentior: et prætulerim *Socrates*, nam de loco Isocratis, ubi dicitur rhetoricen esse partem philosophiæ non dicitur. Ed.

1. *Huic ejus substantiæ.* Guelf. omittit *ejus* cum multis Codd. et edd. fere vett. Tarvisina pro hisce: *philos. q. e. Isocrates. Huic e. s.* dat ista: *philos. Sed Isocratis huic e. s.* cujusmodi nihil in Jensoniana. (Vide notam ad II, 5, 16 *An vero.*) Hanc scripturam expressit Obr., fortasse ex Argentoratensi. Alm. et Turic.: *philosophia sed Isocratis.* — *Substantiæ.* Vide Procem. tot. op. 21, et III, 6, 39, 40.

2. *Rhetoricen... scientiam.* Hæc videtur Hermagoræ fuisse definitio vide ad §. 23. Sed et Xenocratis fuit et stoicorum; vide Sext. Emp. p. 289.

3. *Nisi vir bonus.* Guelf. et Goth. cum Jens. (tac. Gesn.) omittunt *vir*, cum Voss. 1, 2, it. ed. Tarv. Ven. Loc. Rusc. Bad. Placet ob majorem concinnitatem. — Omittunt etiam RR. 1, 2, 3 et Camp. *Ed.*

4. *Chrysippi... Cleanthe.* « Scripsit artem rhetoricam Cleanthes, « Chrysippus etiam, sed sic, ut si « quis obmutescere concupierit, nihil aliud legere debeat. » Cic. de Fin. IV, 3. Erat in eorum definitione haud dubie ὀρθῶς λέγειν, pro eo, quod est apud Sext. Emp. (l. c.) et Laertium VII, 42, εὖ. Illud quidem a scriptoribus relatum non invenio.

5. *Ad alias quæstiones.* Non ad hanc, utrum soli viro bono tribuenda eloquentia?

6. *Sentiret.* Voss. 1, 3, *sentiet.* — *Idem sentiret.* Hæreo in conjunctivo imperfecti, quem omnes fere dant libri. Sed nulla adest conditio, cujus solet is esse index, quum præsertim sequatur *alligat*, non *alligaret.* Vide notam ad I, 8, 5 Neque verisimile excogitatum aliquem finem, qui non usquequaque placeret, a scriptore nostro (qui foret labor infinitus) non potius relatum, quem revera aliquis rhetor dedisset. Quæ quum ita sint, lenissima mutatione legi malim: *sentit et*, ut sit certus cujusdam rhetoris finis, etsi auctore non memorato.

7. *Alligat. Bene.* Guelf. et Turic. *alligat. At bene* cum Bodl. Alm. Bal. et plerisque edd. vett., neque spreverim.

8. *Areus.* Guelf. *ars.* Jens. (tac. Gesn.) *artis*, qui est omnium fere

dum virtutem orationis. Excludunt a rhetorice malos et illi, qui scientiam civilium officiorum eam putaverunt, si scientiam virtutem judicant; sed anguste, intraque civiles quæstiones, coercent. Albutius[1], non obscurus professor atque auctor[2], *scientiam bene dicendi* esse consentit; sed exceptionibus[3] peccat, adjiciendo, *circa civiles quæstiones*, et *credibiliter*, quarum jam utrique
37 responsum est. Probabilis et illi voluntatis[4], qui *recte sentire et dicere*, rhetorices putaverunt: hi sunt fere fines maxime illustres, et de quibus præcipue disputatur; nam omnes quidem persequi, nec attinet, nec possum: quum pravum quoddam, ut arbitror, studium

error. Regius, si receptam conjiciendo assecutus est, multam meretur laudem; sed adsunt vindices Goth. Bodl. Alm. Turic. præter eos, qui silentur. — R. 1 et Camp., *artis*. Ed. — *Areus*. Nihil obstat quo minus hic sit stoicus philosophus, Alexandrinus, cui Alexandriam condonavit Cæsar Octavianus; vide Plutarc. in Antonio, p. 953 A. Solet a quibusdam scribi *Arius*, quum Græcum nomen sit Ἄρειος. De hoc vide Fabr. Bibl. Gr. Harl. vol. III, p. 540, ubi citatis adde Suidam in v. Θέων, primo ejus nom. De eo multa Meibomius in Mæcenate, c. 18 (citante Burm.), p. 109 seq. Etsi a plurimis, qui meminerunt ejus, scriptoribus mentio nulla sit *artis rhetoricæ*, quam ediderit, verisimile tamen, suæ familiæ claros philosophos etiam hoc scriptionis genere æmulatum, quum præsertim Qu. eum protinus subjiciat Cleanthi et Chrysippo. Vide Nostr. III, 1, 16.

1. *Albutius*, C. Silus, Novariensis, ævi Augustei rhetor, de quo vide Senec. Rh. Contr. III, præf. p. Bip. 197 seqq.; item Sueton. de Rhett. 6.

2. *Auctor*, quatenus scribendo docet opponitur *professori*, qui declamando. Et sic pro *scriptore* est passim apud veteres, hujus maxime ævi, sed plerumque remanente aliquo originis vestigio, ut sit, quem *fontem* solemus dicere, in historia maxime aliisque disciplinis. Vide Drakenb. ad Liv. VIII, 30, 9. Sic Plinius major vocat *auctores* unde sua hausit. Malit tamen fortasse aliquis *actor* pro *auct.* ut Cic. Brut. c. 89: « *Moloni...* et *actori* summo « causarum et *magistro* » pro quo hic *professor*. Sic II, 12, 12, *actores* (sine additamento) opponuntur *præceptoribus*. Et hoc præfero. Vide Epist. ad Tryph. 1: « legendis *auctoribus*. »

3. *Exceptionibus*, « anguste coer« cendo » definitionem, ut modo dicebat.

4. *Probabilis.... voluntatis*. Hoc est, virtuti et probitati favere sunt putandi.

circa scriptores artium exstiterit, nihil eisdem verbis, quæ prior aliquis occupasset, finiendi; quæ ambitio[1] procul aberit a me. Dicam enim non utique quæ invenero, sed quæ placebunt; sicut hoc, *rhetoricen esse bene dicendi scientiam:* quum, reperto quod est optimum, qui quærit aliud, pejus velit. His approbatis, simul manifestum est illud quoque, quem finem[2], vel quid summum et ultimum habeat rhetorice, quod τέλος dicitur, ad quod omnis ars tendit; nam si est ipsa bene dicendi scientia, finis ejus et summum est bene dicere. 38

CAP. XVI. Sequitur quæstio, *An utilis rhetorice?* nam quidam vehementer in eam invehi solent; et, quod sit indignissimum, in accusationem orationis[3] utuntur orandi viribus[4]: *Eloquentiam esse, quæ pœnis eripiat scelestos; cujus*[5] *fraude damnentur interim boni; consilia ducantur in pejus; nec seditiones modo turbæque* 1 2

1. *Ambitio.* Vide ad I, 2, 22. *Ambitiosum*, veteri sensu, fuisset aliorum, et quidem clarorum, scriptorum verbis ipsis uti et sic eos demereri; quum nunc nonnisi *gloriæ* studium significetur, quæ tum maxime contingit, si primus tua dixisse videaris.

2. *Quem finem.* Ipse Quint. parum cavit obscuritatem, dum ὅρον pariter et τέλος reddit *finem*.

3. *In accusationem orationis.* Unde Cicero, l. I de Orat. ait Platonem in Gorgia sese in oratoribus irridendis maximum oratorem præstitisse. Hæc quæstio tractatur a Cicerone l. cit. et lib. I de Inventione. Picus quoque Mirandula eamdem quæstionem tractavit in libr. advers. Hermolaum. Cæterum ut fieri solet, quæstionis nodus non adhuc solutus est: et rhetorice semper viguit; etsi, ut vera prodamus, et ut nostrorum temporum experientia declarat, nulla ars pejor sit vel melior, prout ea utuntur mali vel boni cives. Porro absque eloquentia et solo rationis atque sanæ mentis lumine civitates regi possunt; quin immo felicissimi fuerunt pop., quibus hæc ars fuit ignota. ED.

4. *Orandi viribus.* Aliquid simile vidimus in *Russavio* (sive *Rufum* mavis) litterarum et artium obtrectatore. Cic. de Or. I, 11: « Plato... « in oratoribus irridendis ipse.... « orator summus. »

5. *Cujus... valet.* Talia fere exprobrat rhetoricæ Socrates in Gorgia Platonis, p. 480 E, 481 A, B; apud Bip. vol. IV, 74, 75, quæ sic concludit: ἐπεὶ τῷ γε μὴ μέλλοντι ἀδικεῖν οὐ μεγάλη τίς μοι δοκεῖ ἡ χρεία αὐτῆς εἶναι, εἰ δὴ καὶ ἔστι τις χρεία.

populares, sed bella etiam inexpiabilia[1] *excitentur; cujus denique tum maximus*[2] *sit usus, quum pro falsis*
3 *contra veritatem valet.* Nam et Socrati objiciunt[3] comici, *docere eum, quomodo pejorem causam meliorem*[4] *faciat*: et, contra, Tisiam[5] et Gorgiam similia, dicit, polliceri
4 Plato. Et his adjiciunt exempla Græcorum Romanorumque, et enumerant, qui, perniciosa[6], non singulis tantum, sed rebus etiam publicis, usi eloquentia, turbaverint civitatium[7] status, vel everterint; eoque et Lacedæ-

1. *Inexpiabilia.* Guelf. et Turic. *inexpugnabilia* cum plerisque Codd. et edd. vett. omnibus præter Ald. qui dat *inextinguibilia*, nullo auctore. Verissima recepta, quam vindicant Goth. (cum Voss. 2 profecto, constante socio) et Vallensis, ut refert Badius, recte laudans, in textuque ponens, quem meorum primus imitatur Cervicornus (1521). Est *inexpiabile bellum* id ipsum quod vult Ald. præpostero suo *inexting.* Sic usurpant Cic. Har. Resp. c. 2; Liv. IV, 35, 8: XXXIII, 13, 8; XXXIII, 47, 9; Flor. IV, 4, 1, neque dubito quin recte Burmannus (in Add. ad Qu.) reponat apud Tac. Ann. III, 73, 1, pro *inexplicabili.* — RR. 1, 5 et Camp., *inexpugnabilia.* Ed.

2. *Maximus.* Sic Guelf. cum omnibus prope Codd. et edd. vett. Nec video cur Burm., cum eoque Gesn., maluerint *maxime*, recentiorum scripturam. Turic. siletur. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *maxime.* Ed.

3. *Comici.* Nota Aristophanis prosopopœia τοῦ δικαίου (qui et κρείττων) καὶ ἀδίκου (qui et ἥττων) λόγου. Nubb. v. 882-1104 ap. Brunk. Neque unus Aristophanes Socratem insectabatur, sed et alii comici, velut Amipsias et Eupolis. Seneca de Vit. beat. c. 27, ipsum facit dicentem: « tota illa mimicorum poetarum manus in me venenatos sales suos effudit. » Diog. Laert. II, 20: Ἀριστοφάνης αὐτὸν κωμῳδεῖ ὡς τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιοῦντα. Vide et Nubb. Arist. v. 98, 99; it. 112-118. De hac autem jactantia Protagorica vide Aristot. Rhett. II, 24 extr. Cic. Brut. c. 8 init. Gell. V, 3 extr.

4. *Faciat.* Subjectum est *aliquis.* Vide ad II, 15, 12, *velit.*

5. *Tisiam... Plato.* Τισίας τε Γοργίας τε... τὰ σμικρὰ μεγάλα, καὶ τὰ μεγάλα σμικρὰ, φαίνεσθαι ποιοῦσι διὰ ῥώμην λόγου. Phædr. p. 267 A; Bip. vol. X, 364. Vide et ejusd. dial. p. 273 A B C; Bip. 367, 7.

6. *Perniciosa.... eloquentia.* Eo nomine Gracchos accusat Scævola apud Cic. de Or. I, 9 extr., indicante Turnebo. Vide auctorem Dial. de Oratt. c. 37, usque ad finem libri.

7. *Civitatium.* Guelf. *civitatum* et omnes quantum video libri. Burmannus videtur primus, neque monito lectore ille, inseruisse *i*, quem esse diligentiorem scribendi modum docent Vossius in Aristarch. l. IV, p. 744; et Drakenb. ad Liv. XXXIII, 20, 11. Neque tamen tuta emendatio quum Varro ipse utramque genitivi formam defendat, de

moniorum civitate expulsam [1]; et Athenis quoque, ubi actor movere affectus vetabatur [2], velut recisam orandi

L. L. l. VII, p. Bip. 120 : « *civitatum*, parentum : *civitatium*, parentium. » *Civitatium*. Vide II, 4, 33, ubi plurimi libri (ut Guelf. et edd. pleræque) itidem omittunt *i*. — De hac voce *civitatium* pro *civitatum* fusius diximus in nostro Cæsare, præsertim B. G. l. IV, c. 3 nostræ edit. t. I, p. 134. Ed.

1. *Lacedæmoniorum.... expulsam*. Plut. Apophthegm. Lac. p. 226 D. (ὁ Λυκοῦργος) *ἁπάντων τῶν περισσῶν ξενηλασίαν ἐποιήσατο. διὸ οὔτε ἔμπορος οὔτε σοφιστὴς..... εἰσῄει εἰς τὴν Σπάρτην*. Quibus gemina leges in ejusdem Lycurgo, vol. I, p. 44 E. F. Id. Lycurg. p. 52 D. : Πλειστώναξ ὁ Παυσανίου, ῥήτορος Ἀθηναίου τοὺς Λακεδαιμονίους ἀμαθεῖς ἀποκαλοῦντος, Ὀρθῶς, ἔφη, λέγεις· μόνοι γὰρ Ἑλλήνων ἄμμες, οὐδὲν κακὸν μεμαθήκαμεν παρ' ὑμῶν. Quod responsum exstat Lac. Apophth. II, 231 D. sed et oscitanter repetitum, Antalcidæque tributum II, 217 D. quæ res profecto non minuit illam νοθείας suspicionem. Athenæus Deipn. XIII, 92 : εἰκότως... πολλαὶ τῶν πόλεων, καὶ μάλιστα ἡ Λακεδαιμονίων.... οὐ προσίενται.... ῥητορικήν. Vide Sext. Emp. p. 293. Auct. Dialogi de Oratt. c. 40 : « Quem... oratorem *Lacedæmonium*, quem Cretensem accipimus? quarum civitatum severissima disciplina, et severissimæ leges traduntur. » Vide Cic. Brut. c. 13.

2. *Ubi.... vetabatur*. Aliquoties hoc ingerit Quintil., non licuisse Athenis affectus movere ut VI, 1, 7, et X, 1, 107, et adest Athenæus Deip. XIII, 59, narrans, post illam Hyperideam Phrynes defensionem (vide ad II, 15, 9) γραφῆναι... ψήφισμα, μηδένα οἰκτίζεσθαι τῶν λεγόντων ὑπέρ τινος. Sed neuter caruisse videtur errore. Quintilianum inprimis miror, et prope subirascor, legem in Areopago solo sanctam nimis secure ad cætera transtulisse tribunalia. Quo igitur animo legebat Lysiacas miserationes, veluti p. Reiskii 695 seq. 709 seqq. et istam patris, fratrum, affinium, liberorum denique commendationem ab Æschine, summo cum affectu, peroratam p. Reisk. 342 seqq. ut tot alia taceam loca ubi τῶν τὰ παιδία παριστάμενων fit mentio, judicesque a miserationis præstigiis cavere sibi jubentur. Quæ omnia ante Hyperidis istum epilogum facta causari, neque verum est et nugatorium. Ab Areopago autem affectus proscriptos fuisse, constat inter scriptores quorum citasse testes Aristotelem Rhet. I, 1, 5, et Lycurgum contra Leocratem p. Reisk. 144 sufficiet, quum præsertim hic simul doceat in cæteris tribunalibus nihil tale fuisse vetitum; quamquam de ea solum agunt interdicti parte, qua non licebat ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, quod tamen solet cum τῷ φροιμιάζεσθαι καὶ οἰκτίζεσθαι conjungi. Hancce περιττολογίαν ab ipso præcone fuisse vetitam cum Nostro (VI, 1, 7) refert Lucianus de Gymnas. vol. 7 (Bip.) p. 174. Quintilian errorem notat Meursius de Areopago in Thes. Gronov. vol. V, p. 2094. Sed apertius redarguit Wernsdorfius loco modo (II, 15, 9) citato, qui ipsa Athenæi narratione efficit, in Areopago oratam fuisse causam Phry-

5 potestatem. Quo quidem modo nec duces erunt utiles, nec magistratus, nec medicina, nec ipsa denique sapientia; nam et dux Flaminius[1], et Gracchi, Saturnini, Glauciæ[2], magistratus, et in medicis[3] venena, et in iis,

nes, si forte pro renovato hoc decreto Athenæus male acceperit tunc demum factum.

1. *Flaminius.* De eo loquitur qui ad lacum Thrasymenum victus ab Annibale insignem pop. Rom. cladem attulit. Is cæteroquin malus et perniciosus civis fuit. Ed.

2. *Glauciæ magistratus.* Goth. post hanc vocem inserit *egere*, pro quo Alm. et Turic. habent *gere*, unde Burmannus conjiciendo effecit *gessere*. Et est sane quod hæreas in locutione, qua certus homo dicitur *magistratus*, quum fere dignitas intelligatur, non homo. Sunt tamen loca, ubi aliam significationem vix agnoscas, ut Cicero in Verr. III, 82: « Secuti sunt avario« res magistratus » ea enim avaritia est hominis gerentis magistratum, non dignitatis, quomodo tum recte intelligitur, quum v. c. tribuni plebis dicuntur « imperiosi magistratus. » Sic et Liv. XXIII, 10, 5: « Egres« sus... magistratus consedit. » Salva autem hac locutione, concinnior oratio, si nil post nomina ista « *Glauciæ* » subjicitur, quum ne ad « *Flaminius* » quidem; sed intelligendum utrobique *fuit*, *fuerunt*. — Ed. Camp. habet *Glauci egere magistratus*. Burmann. suspicatur *Glauci cessere magistratus*. Ed. *Flaminius.... Glauciæ.* Flaminius notæ vecordiæ dux ad lacum Thrasymenum contra Hannibalem re male gesta periit. Liv. XXII, 3-7. Gracchorum res apud Freinshemium ex auctoribus congestæ legi possunt cum fructu libb. LVIII, LIX, LX, LXI. Luc. Appuleii Saturnini trib. pleb. et C. Servilii Glauciæ prætoris ibid. lib. LXIX, et tanguntur fuse a Cicerone pro Rabirio perduelli.

3. *Medicis.* Sic Codd. quantum video omnes, quare nec ausus sum sollicitare quidquam; cæterum mire favens vett. edd. plerarumque scripturæ *medicinis*, quæ et est Jens. (tac. Gesn.). Tarvis. non accedit (vide II, 5, 16, notam) neque Veneta. Sed dant *medicinis*, præter Burmanno recensitas, Rusc. Bad. Cerv. Et magnopere, ni fallor, claudicat recepta. Quæ enim est concinnitas: in *ipsis* philosophis (quos mira quædam putabas virtutis exempla) deprehenduntur flagitia; venena autem in *manibus* (opinor) medicorum; nam « in *ipsis* », eodem, quo in philosophis flagitia, sensu, dici nequit. Longe melius autem *philosophos* (vivas quasi virtutes) oppones *medicinis* (salutis et vitæ instrumentis). Est tamen quod consensum fortasse cohibeat. *Medicinæ* (plurali maxime numero) pro *remediis*, *medicamentis*, hodierno nimis sensu dici videntur. Cic. de Or. II, 83: « His quatuor « causis totidem *medicinæ* oppo« nuntur. » Plin. H. N. XXVIII, 1: « (Animalia) profuere *medicinas* re« periendo.... et præbendo. » Idem XXIII, 54, p. Bip. 133: *medicinas*... « mala habent. » Et sic passim apud hunc scriptorem; sed video, quid objici possit.

qui philosophorum nomine male utuntur, gravissima nonnunquam flagitia deprehensa sunt. Cibos aspernemur, attulerunt sæpe valetudinis[1] causas; nunquam 6
tecta subeamus, super habitantes aliquando procumbunt; non fabricetur militi gladius, potest uti eodem ferro latro. Quis nescit ignes, aquas, sine quibus nulla sit vita, et, ne terrenis immorer, Solem Lunamque, præcipua siderum, aliquando etiam nocere? Num igitur 7
negabitur deformem Pyrrhi pacem cæcus ille Appius[2] dicendi viribus diremisse? aut non divina M. Tullii eloquentia et contra leges Agrarias[3] popularis fuit, et Catilinæ fregit audaciam, et supplicationes[4], qui maximus honor victoribus bello ducibus datur, in toga meruit? Nonne perterritos militum animos frequenter a metu 8
revocat oratio, et tot pugnandi pericula ineuntibus, laudem vita potiorem esse persuadet? neque vero me Lacedæmonii atque[5] Athenienses magis moverint, quam populus Romanus, apud quem summa semper oratoribus dignitas fuit[6]. Equidem nec urbium conditores[7] reor 9

1. *Valetudinis*. Sic, nullo additamento, in sensum deteriorem abiit vox jam apud ipsum Ciceronem, magis etiam apud posteriores. Vide Drakenb. ad Epitom. lib. XIII Liv. Vide de *opinione* ad II, 12, 5.

2. *Appius Cæcus*. Vide Freinsh. lib. XIII, c. 31, 32, 33.

3. *Agrarias*. Contra Rullum. Popularem *contra* legg. agrarr. orationem nonnisi summa eloquentia efficere potest. Bene Regius affert Plin. H. N. VII, 31, p. Bip. 35: « Te dicente (M. Tulli) legem agra« riam, hoc est alimenta sua, ab« dicaverunt tribus. »

4. *Et supplicationes*. Hoc interpunctione non dirimendum ab antecedentibus. Pertinuerunt enim *supplicationes* ad oppressam conjurationem Catilinariam. Vide Cic. pro Sulla, c. 30 extr. In Pis. c. 3 init. Altera supplicatio (vide Ep. ad Fam. XV, 5, et ad Att. VII, 1) armato decreta fuit.

5. *Neque... atque*. Goth. (tacente Gesn.) *nec... aut*, cum Jens. (itid. tac.) et plerisque vett. edd. Hoc malim prope. — Camp. *atque*. R. 1, *aut*.

6. *Oratoribus dignitas fuit*. Cicero testatur, post imperatores maximam obtinuisse dignitatem oratores Romæ, eorumque majorem fuisse gloriam quam jurisconsultorum. Turn.

7. *Urbium conditores*. Vide Cic.

aliter effecturos fuisse, ut vaga illa multitudo coiret in populos, nisi docta voce commota; nec legum repertores sine summa vi orandi consecutos, ut se ipsi[1] homi-
10 nes ad servitutem juris astringerent. Quin ipsa vitæ præcepta, etiamsi natura sunt honesta, plus tamen ad formandas mentes valent, quoties pulchritudinem rerum claritas orationis illuminat: quare, etiamsi in utramque partem valent arma facundiæ, non tamen est æquum id
11 haberi malum, quo bene uti licet[2]. Verum hæc apud eos fortasse[3] quærantur, qui summam rhetorices ad persuadendi[4] vim retulerunt. Si vero est *bene dicendi scientia*, quem nos finem sequimur, ut sit *orator* inprimis
12 *vir bonus*, utilem certe eam esse confitendum est. Et hercle[5] deus ille princeps, parens rerum, fabricatorque mundi, nullo magis hominem separavit a cæteris, quæ quidem mortalia essent[6], animalibus, quam dicendi fa-

de Inv. I, 2, et de Or. I, 8, quo loco improbati et repudiati a se libri bonas sententias videtur conservare voluisse.

1. *Se ipsi*. *Ipsi* jungendum est antecedenti, non sequenti, unde nullus sensus existeret. Minus latine *se ipsos*.

2. *Quo bene uti licet*. Vide II, 10, 3.

3. *Fortasse*. Guelf. et Turic. *forsitan* cum Jens. (tac. Gesn.) reliquisque edd. ante Gryph. Revocavit Obr. — RR. 1, 2, 5 et Camp. habent *forsitan*. Ed.

4. *Ad persuadendi*. Goth. (tac. Gesn.) *ad persuadendum*, quo *summam* sit adjectivum referendum ad *vim*, male.

5. *Et hercle*, etc. Galenus quoque in protreptico ad bonas artes, scribit hominem sermone magis a brutis differre quam ratione, quum rationis quadantenus exortia non sint, quod dicere videtur Fabius: estque hic locus ex ipso Cicerone sumptus. Turn.

6. *Quæ... essent*. Observat Gesnerus, intelligi sidera, quæ itidem *animalia* sint de quorumdam veterum sententia, sed *immortalia*. Plato Epinomis, p. St. 982 E. δικαίως ἔμψυχα (τὰ ἄστρα) λέγομεν. (Bip. IX, 256.) Tim. St. III, 40 B. ὅσα ἀπλανῆ τῶν ἄστρων, ζῶα θεῖα ὄντα. (Bip. IX, 323.) Arist. de Cœlo II, 12. (p. Sylb. 54) δεῖ (περὶ ἄστρων) ὡς μετεχόντων ὑπολαμβάνειν πράξεως καὶ ζωῆς. Quum tamen et hæc careant sermone (nam concentus orbium cælestium huc nemo traxerit) malim interpretari de diis, qui sunt animantes et ipsi. Vide III, 7, 6; it. V, 10, 57, ubi *homo* eo parum demonstrari dicitur quod sit *animal*, nisi addatur, *mor-*

cultate. Nam corpora[1] quidem magnitudine, viribus, 13
firmitate, patientia, velocitate præstantiora in illis mutis
videmus; eadem minus[2] egere acquisitæ extrinsecus
opis: nam et ingredi citius, et pasci, et tranare aquas,
citra docentem, natura ipsa sciunt. Et pleraque contra 14
frigus ex suo corpore vestiuntur, et arma iis[3] ingenita
quædam, et ex obvio fere victus, circa quæ omnia multus[4] hominibus labor est; rationem igitur nobis præcipuam dedit, ejusque nos socios esse cum diis immortalibus voluit. Sed ipsa ratio neque tam nos juvaret, neque 15
tam esset in nobis manifesta, nisi, quæ concepissemus
mente, promere etiam loquendo possemus, quod magis
deesse cæteris animalibus, quam intellectum et cogitationem quamdam, videmus. Nam et moliri cubilia, et 16
nidos texere, et educare fœtus, et excludere[5], quin etiam

tale, qualis et Porphyrii ratio in Isagoge, p. Aristot. Bip. 390 (vol. I): *αἱ... τοῦ λογικοῦ καὶ ἀθανάτου (ζώου διαφοραὶ συστατικαὶ γίνονται) τοῦ θεοῦ.* itidem Speusippi, sive Platonis ipsius, in Definitionibus St. III, 411 A.: *Θεὸς ζῶον ἀθάνατον.* (Bip. XI, 287), ut et Phædr.: *θεὸν ἀθάνατόν τι ζῶον*, p. 240 C. Bip. X, 320. L. Seneca Epist. 58: « animalia aut « *mortalia* aut *immortalia*. »

1. *Nam corpora*. Vide Plin. H. N. libri VII, procemium. — *Nam corpora quidem*. Ideo Epicurus dicebat *omnia fortuna esse facta, hominique naturam fuisse novercam, belluis benignam parentem*; quod refutat Lactantius in libello de Opificio Dei. Turn.

2. *Eadem minus*. Præruptum videtur hoc *ἀσύνδετον*. Quare lubens hic audiam Gallæum *eademque* tentantem. Nisi forte malis *egere* mutare in *egent*, et ante hanc sententiam interpungere; aut scribere *eaque* (resp. ad *corpora*) pro *eadem*, ut Alm. et Turic. mox (§. 14) pro *ejusque nos*, *ejusdem nos*.

3. *Arma iis*. Guelf. et Turic. *armis*, cum plerisque Codd. quod frustra videtur defendere Gesn. Receptæ vindicem esse puto Bodl. præter edd. vett. omnes. Cæterum malui sequi eas dando *iis*, præ *his* recentt. ut Gesn. — Nostri Codd. RR. 1, 2, 5 et Camp. hab. *armis*. Ed.

4. *Multus*. Ita Guelf. et Jens. Gesnerus autem Burmannum hancce scripturam ex plurimis libris afferentem perperam cepit, quasi in iisdem *multis* esse diceret, quod in Goth. inveniebat ipse et conatur defendere; sed frustra, ni fallor. Habent *multis* Tarvis. (recedens a Jenson. Vide II, 5, 16.) Stoer. Chouet. Leid. Gibs., male. — R. 3 habet *multis*. Ed.

5. *Educare... excludere*. Priusne

reponere in hiemem alimenta, opera quædam nobis inimitabilia [1], qualia sunt cerarum et mellis, efficere, nonnullius fortasse rationis [2] est; sed quia carent sermone,
17 quæ id faciunt, *muta* atque *irrationalia* [3] vocantur. Denique homines, quibus negata vox est, quantulum adjuvat animus ille cælestis? Quare si nihil a diis oratione melius accepimus, quid tam dignum cultu ac labore ducamus, aut in quo malimus præstare [4] hominibus,

ergo *educant* quam *excludunt?* Similis tamen ratio Homerici illius : ἵνα τ' ἔτραφεν ἠδ' ἐγένοντο, de quo non male Dammius in Lexico Homerico, p. 2377.

1. *Inimitabilia.* Jens. (tac. Gesn.) *immutabilia*, cum Voss. 1 et edd. Tarv. Venet. quod correxit Regius verissime. Vide I, 10, 7, multisque Codd. auctoribus factis, ut Guelf. Goth. et Britannicis tribus haud dubie, ac Turic. — R. 5 habet *immutabilia.* Ed.

2. *Nonnullius... rationis.* Egregie hoc persequitur Virgil. Georg. IV, 219-227, incredulus tamen iis, qui defendunt talia, quod ostendit locus Georg. I, 415-423.

3. *Irrationalia.* Unum Cod. Turicensem auctorem nactus reposui scripturam, quæ non dubito quin vera sit. Cæteri omnes libri consentiunt in *irrationabilia*, et solet Quintilianus a VV. DD. citari vindex hujus vocis, pro qua scripsisse eum hic etiam *irrationalia*, plane mihi est persuasum. Hoc quidem uno loco usurpasse barbaram vocem reperiretur, nam Declam. 325, p. (ed. Bip.) 527 : « *irrationabiles* « impetus » non moror. *Rationalis* (III, 5, 4; III, 6, 53, 54, 81, 86; V, 10, 56 etc.) et *irrationalis* (VIII, 6, 13; X, 7, 11) cæteroquin est apud eum. Et hæc forma habet rationem, aliorumque scriptorum usum, ut Cornificii, seu script. ad Herenn. II, 12. Neque enim adducor, ut Celso, Senecæ aliisque latinitatis auctoribus tribuam *rationabilem* et *irrationabilem*, quas voces vix Apuleio imputem. Nihil agit Borrichius Cogitationibus de Lat. ling. ætatt. p. 150 : « ultimas et ac« curatissimas *editiones* Quintilia« ni » appellando, quum ne Codd. quidem in hujusmodi quæstione multum proficiant. *Irrationabilis* est in omnibus, quantum video, Codd. et edd. X, 7, 11, nisi quod Stoerius et Chouetus (nescio unde) dant *irrationalis*, quos secutus est Burm. quum deseruissent Leid. Gibs. et Obr. Item III, 5, 4, Gothanus Cod. (tac. Gesn.) pro *rationalibus* dat *rationabilibus*. Numquid tamen apud quemquam valebunt hujusmodi auctores? Videntur itaque hisce medii ævi sordibus purgandi boni scriptores, ut *rationabilis* jam nonnisi apud Cangium quæratur cum cognato suo *raisonnable*.

4. *Præstare.... præstant.* « Præ« clarum mihi videtur quiddam « adeptus is, qui, qua re homines « bestiis præstent, ea in re homini« bus ipsis antecellat. » Cicero de Inv. (non, ut Pareus indicat, *de*

quam quo ipsi homines cæteris animalibus præstant? Eo 18
quidem magis, quod nulla in parte[1] plenius labor gratiam refert: id adeo[2] manifestum erit, si cogitaverimus, unde[3], et quousque jam provecta sit orandi facultas; et adhuc augeri potest[4]. Nam ut omittam, defendere ami- 19
cos, regere consiliis senatum, populum, exercitum in quæ velit ducere, quam sit utile, conveniatque bono viro; nonne pulchrum vel hoc ipsum est, ex communi

Offic.) I, 4, unde contulit in lib. de Or. I, 8.

1. *Nulla... parte.* Apparet nota Gesneri critica, voluisse eum dare *arte* (pro *parte*) quod inventum in Goth. ab optimis Burmanni libris defendi narrat. Sed operæ non paruerunt, neque ego eum casum inutilem puto, quum recepta recte habere mihi videatur. Sunt sane boni libri Turic. Bodl. Bal. Alm. et ed. Andr. qui dant *arte*, sed solita est confusio (vide Liv. I, 15, 4 Drak.) in qua, ut consilium librarii versatum fuerit, non est necesse. *Pars*, quum sit quam hodie vocant *speciem*, generi subjectam, quid vetat dici, *nulla in parte* æque ac, *nullo in genere*, in quo nemo hæreat profecto. Liv. XXXIX, 36, 4: « ne *in ulla parte* crudelitas eorum « cessaret »; et Nost. mox 17, 1, *parte* in hac, c. 18, 5, in *parte* oratoria. Item XII, 1, 16: Nec M. Tullio defuisse *in ulla parte*... voluntatem. I, 3, 17; I, 7, 19; I, 10, 4, 31; III, 6, 63; III, 8, 14. Accipias etiam pro *nusquam*. « Nulla in *arte* » angustius est coercitum, quam pro consilio scriptoris. Neque enim cæteris *artibus* solum, sed aliis quoque humanis conatibus, majorem gratiam referre ait eloquentiam. Guelf. Jens. cæterique mei omnes: *parte*. — Ed. Camp., *arte*. Ed.

2. *Id adeo. Adeo* potestatem habet rariorem, ubi subjungitur, et fere est pro *vero;* continuationi, explicationi, inserviens, ubi plerumque præmittitur *id*, ut Cicero Verr. IV, 63 extr. pro Cæcina, c. 30; Sallust. Cat. c. 33 bis init. et extr. id. Jug. c. 107. Vide Tursell. de partt. p. 42, II, ubi tamen aliquot exempla aliena et pro Sallust. Jug. 110 lege 106.

3. *Unde.* Eleganter anteponunt *et* Goth. Voss. 2 et edd. vett. quibus adde Tarv. Venet. Rusc. Bad. Cervic. — R. 2, *et unde*. R. 1 et Camp., *unde*. Ed.

4. *Et... potest.* Gesn., qui in hisce, tamquam minus ad propositum facientibus, hæret, videtur non plane assecutus, quo sensu Quintil. modo dixerit: « gratiam referre. » Non præmia intelliguntur, sed operis ipsius successus. In oratione maxime elaborarunt homines, neque frustra operam insumpserunt, et ne præsentibus quidem terminis artem metiri decet. Neque obstat quod mox de præmiis etiam loquitur, præmisso « *Nam* » quod non semper arctissimum nexum demonstrat.

intellectu, verbisque, quibus utuntur omnes, tantum assequi laudis et gloriæ, ut non loqui et orare, sed, quod Pericli contigit, fulgurare[1] ac tonare videaris?

1 Cap. XVII. Finis non erit, si exspatiari parte in hac, et indulgere voluptati velim; transeamus igitur ad eam
2 quæstionem, quæ sequitur, an *rhetorice ars sit*. Quod quidem adeo ex iis, qui præcepta dicendi tradiderunt, nemo dubitavit, ut etiam ipsis librorum titulis testatum sit, scriptos eos *de arte rhetorica*. Cicero[2] vero etiam, quæ *rhetorice* vocetur, esse *artificiosam eloquentiam* dicat; quod non oratores tantum vindicarunt[3], ut studiis

1. *Fulgurare*. Guelf. et Turic. *fulgere* cum plerisque Codd. et Andr. quos voluisse *fulgerare* conjicit Burm. Sed receptam tot dant edd. etiam vett. et vindices sunt Codd. Goth. et (haud dubie) Voss. 2, præter alios qui silentur ut Voss. 3, Bern. Quamquam, ut animadvertit Burm., etiam Cic. Orat. c. 9, de eadem re *fulgere* dixit. — Editio quoque Camp. habet *fulgere*. Ed. — *Pericli... tonare*. «...Περικλέης οὐλύμ-«πιος Ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα «τὴν Ἑλλάδα.» Aristoph. Acharn., v. (Brunck.) 530, 31. Locus a scriptoribus utriusque linguæ sæpe et citatus et significatus. Vide Nostr. XII, 10, 24, 65. Neque primus Olympii cognomen dedit Pericli Aristophanes, sel vulgo jam usurpatum ad invidiam traduxit. Vide Plut. Pericl. p. 156 A, B, qui de cognominis origine disputat. Vide Lucian. Imagg. p. 21, vol. VI Bip. ibique Græviúm: adde Theonem Prog. p. 77, ed. Cam. Etiam Aspasiam Junonem appellarunt comici, Plut. Pericl. p. 165 D.

2. *Cicero*. «(Civilis rationis) pars «est *artificiosa eloquentia*, quam «rhetoricam vocant.» De Inv. I, 5.

3. *Vindicarunt*. Guelf. *judicarunt*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *judicaverunt*, cum tot edd. quarum aliquot et *indicaverunt*. Recepta sola vera, si ne ullus quidem addicat Cod. Quam frequens τῶν *vindic.* et *judic.* confusio, et res ipsa docet et exempla ostendunt apud Drakenb. Liv. XXXIX, 47, 2. Tuentur *vindicandi* vocabulum Voss. 1, 3 (dantes: *vindicant*), cum aliis, qui silentur. Voss. 2 facit cum suo Goth. Possit aliquis præoptare rationem Voss. 1, 3, præsens ostendentium, ob id quod sequitur: *videantur* et *consentiunt*. Sed non est consilium neque effectus *vindicandi*, verum tu ita intellige: «Si soli oratores «hoc vindicassent, possent videri «suis studiis indulsisse iisque ho-«norem quæsisse.» Cave *suis studiis* ablativum accipias. *Præstare alicui aliquid* est *gratificari*. Sic Plin. Paneg. 48, 2. Suet. Tit. c. 8, *nihil cuiquam præstitisse*. Perfectum autem præsente melius h. l. quia *oratores* isti intelliguntur talia sermone familiari defendisse, quum eorum de arte non multi exstent li-

aliquid suis præstitisse videantur; sed cum his philosophi, et stoici, et peripatetici[1] plerique, consentiunt. Ac[2] 3
me dubitasse[3] confiteor, an hanc partem quæstionis tractandam putarem: nam quis est adeo, non ab eruditione modo, sed a sensu remotus hominis, ut fabricandi quidem, et texendi, et e luto vasa ducendi[4] *artem* putet; *rhetoricen* autem, maximum ac pulcherrimum, ut supra[5] diximus, opus, in tam sublime fastigium existimet *sine arte* venisse? Equidem illos, qui contra disputa- 4
runt, non tam sensisse quod dicerent, quam exercere ingenia materiæ difficultate credo voluisse, sicut Polycratem[6], quum Busirim laudaret, et Clytæmnestram;

bri; *philosophi* autem in scriptis *consentientes* etiamnum leguntur. Præsente (*vindicant*) usus esset fortasse, si pro *oratoribus* scripsisset *rhetores*. — RR. 3, 4 et Camp., *vindicarunt*. RR. 1, 2, *judicarunt*.

1. *Stoici et peripatetici*. Principes stoicorum de rhetorica scripserunt, ut Zeno, Chrysippus, Cleanthes, Diogenes. Principes item peripateticorum, ut Aristoteles, Theophrastus, Critolaus, qui testantur *rhetoricam esse artem*. Turn.

2. *Ac*. Ita Guelf., ut correxit Regius. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *At* cum Voss. 2 et edd. Tarv. et Ven.

3. *Dubitasse... an*. Recedit a frequentissimo usu τοῦ *dubitare... an*. Vergit enim h. l. in negationem dubitatio. Vide ad I, 5, 46.

4. *E luto... ducendi*. Guelf. omittit *e*, cum Voss. 1 et Goth. Utraque forma, sine præp. et cum ea, legitur apud scriptores, ut Virgil. VI, 849, nobilissimo loco « ducent *de* « marmore vultus » ubi *de* est pro *e*. Plin. H. N. XXXIII, 45, p. Bip. 208: « laminas duci... ex optimo « (argento). » L. Seneca Epist. 65, p. 192: « (Æs)... ex quo (statua) « *duceretur*. » Sed Noster X, 5, 9: « *eadem cera*.. aliæ formæ duci so- « lent. » Virgilius Æn. VII, 634: « ocreas ducunt *argento*. » Claudian. de Cons. Mallii Theod. 138: « ductos... mores *meliore metallo*. » Apparet his ipsis exemplis sensus *ducendi*, quod est pro *fingendo* ut lexica docent. Origo locutionis profecto in materia molli, ut cera, luto. Vide Casaub. ad Pers. p. 381. Sic Noster X, 3, 17: « opus *duce-* « *re;* » et Horat. Sat. I, 10, 43, 44: « epos Varius *ducit*. » — Omittunt *e* quoque nostri Codd. RR. 2, 5.

5. *Ut supra*. Proximo capite, ut putat Gesn., et recte videtur ille.

6. *Polycratem*. Laudem Busiridis ab hoc conscriptam, ejusdem argumenti declamatione opponenda castigavit Isocrates, qui et orationis in Socratem meminit (Busir. init.), sed ita ut diligentioribus appareat, eam non fuisse Anyto scriptam, sed declamationem post obitum Socratis compositam. Vide

quamquam is, quod his dissimile non esset[1], composuisse orationem, quæ est habita contra Socratem, dicitur.
5 Quidam naturalem esse rhetoricen volunt, et tamen adjuvari exercitatione non diffitentur; ut in libris Ciceronis de Oratore[2] dicit Antonius, *observationem* quamdam esse, *non artem*.
6 Quod non ideo, ut pro vero accipiamus, est positum[3]; sed ut Antonii persona servetur, qui dissimulator artis fuit: hanc autem opinionem habuisse Lysias videtur[4]; cujus sententiæ talis defensio

Diog. Laertium II, 39, et Henr. Valesii Emendationes, p. 159, edit. Burm. Pro oratione serio scripta accepit Themistius Orat. 23, et videtur Æl. Var. hist. XI, 10. Vide Nostr. III, 1, 11. Famelicus hic sophistes (vide Isocr. Bus. init.) spurcissimum librum Philænidi supposuit, arguente Æschrione Iambographo apud Athenæum, p. 335 C. D. Significat falsarium et Dioscorides epigrammate. Brunck. Anal. vol. I, p. 500: « Difficultatem materiæ » id maxime demonstrat quod Busiridis elogium videtur usurpatum fuisse, ut « *illaudatus* » appellaretur, sicut Virgilio Georg. III, 5, quem etiam respexisse ad hæc laudandi mali hominis conamina putat Hieron. Wolfius in Græco scripti Isocratei argumento. Polycrati huic laudationes cessisse non videntur, quem notat Aristoteles Rhett. III, 24, 3, 6; Dionys. Hal. in Isæo, XXII, p. 111: Πολυκράτης κενὸς μὲν ἐν τοῖς ἀληθινοῖς, ψυχρὸς δὲ καὶ φορτικὸς ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, ἄχαρις δὲ ἐν τοῖς χαριεντισμοῦ δεομένοις ἐστί. Vide et Demetr. de Elocut. §. 120, qui videtur mentionem facere illius *pro Clytæmnestra* orationis, quam cæteroqui, præter Quintilianum, qui memoraret inveni neminem. — *Busirim*. Sic Put. Joan. Vall. At Camp. Andr. Bodl. Alm. *Busiridem*. Ed.

1. *Esset*. Non displicet h. l. Francius conjectans *est*. Vide notam ad I, 8, 5, quum libri omnes tueantur receptam. Ratio conjunctivi imperf. non magnopere apparet, nisi forte intelligas: « si verum esset. » Fortasse tum maxime feras, si retuleris ad *composuisse*, tamquam dictum pro: *erat*, sed in oratione obliqua. « Quamquam » autem eo dicitur, quod, si Polycr. scripsit eam orationem, non exercendi solum ingenii causa, sed serio, malam causam egit.

2. *Ciceronis de Oratore*. Lib. I, c. 20; lib. II, c. 7, 8. *Observationis* tamen vocabulum apud Cic. h. l. non invenias; et solet *observationem* fere jungere cum *arte*, ut de Divin. II, 71. Brut. 8 extr. non vicissim sibi opponere utramque, ut hic memoriter refert Quint. Quamquam Ernestus in Clave hæc ipsa Quintiliani verba ponit, tamquam invenienda, de Or. I, 20, ut et lexica.

3. *Est positum*. Jens. (tac. Gesn.) *esse positum* cum Tarvis. Ven., male. — R. 2 et Camp., *est positum*. RR. 1, 5, *esse positum*. Ed.

4. *Hanc... Lysias videtur*. Fateor

est, quod[1] indocti, et barbari, et servi, pro se quum loquuntur, aliquid dicant *simile principio, narrent, probent, refutent*, et, quod vim habeat epilogi, *deprecentur*. Deinde adjiciunt illas verborum cavillationes[2] : *nihil* 7
quod ex arte fiat, ante artem fuisse : atqui dixisse homines pro se, et in alios semper; doctores artis, sero jam[3], et circa Tisiam et Coraca primum, repertos; orationem igitur ante artem fuisse, eoque artem non esse. Nos 8
porro, quando cœperit hujus rei doctrina, non laboramus[4]; quamquam apud Homerum, et præceptorem

hærere me in loco, de quo nemo quidquam. Nec opinato injicitur mentio Lysiæ, quam magis ferrem, si conjunctione *etiam* induceretur, non *autem*. Et male me habet quod post « *cujus* » (quod facile referebatur ad *opinionem*) ingeritur « *sententiæ*, » quasi nullum substantivum præcesserit. Neque inveni, qui præter Quint. referret, Lysiam eloquentiæ artem negasse, nisi forte Cicero id videtur dicere Brut. c. 12 : « Nam Lysiam... orationes... scribere... cœpisse, *artem* removisse. » Sed potest aliter accipi iste locus. Si abessent verba, in quibus versamur, commode retuleris « *cujus sententiæ* » ad dictum illud Antonii apud Cic. (§. 5.)

1. *Quod... dicant.* Attende scriptorem alienas argumentationes referentem (vide ad I, 2, 2), ne forte tirones *quod*, etiam extra obliquam orationem, conjunctivo jungere assuescant. Neque necesse erat *loquuntur* etiam dici, quamquam vel hoc potuisse ferri existimo.

2. *Illas verborum cavillationes.* Cavillationes appellat argumenta sophistica quæ fallunt et imponunt, cujusce modi est hoc : nam in oratione est homonymia, sit ne scilicet ea pro quacunque locutione accipienda, an vero pro artificiosa : quocirca distinguit Fabius. Turn.

3. *Sero jam*. Potest supervacuum videri *jam*, quare omittitur in quibusdam edd., Cod. quidem nullo. Omittentes secure imitatus Capper. Quum Cicero *nunc sero*, Tacitus *jam sero* dicere reperiantur, quidni *sero jam* feramus, quod ipsum legere me non memini, sed fortasse etiam sæpe legitur. Inest fortasse irrisio, quum *sero* sit sæpissime et pæne plerumque pro, *nimis sero*. Vide III, 5, 3. Doctores enim *sero veniunt*, quum opus, quod docturi sunt, jam est effectum. — R. 1, Camp. et ed. Hack., *sero jam et*. RR. 2, 3 et Cap., *sero et*. Ed. — *Sero jam... Coraca*. De hisce, patria Siculis, vide Cic. Brut. 12, et aliis multis locis, ut et Nostrum III, 1, 8.

4. *Laboramus*. Ita (omisso, quod est in edd. ut et Gesn., *exquirere*) Guelf. et Turic. cum Codd., quantum video, omnibus, præter Bern. qui tamen solet Guelf. plerumque referre. Ald. quoque omisit cum quibusdam, quos est imitatus Obr. Est autem sine infinitivo longe ele-

Phœnicem[1] tum agendi, tum etiam loquendi[2], et oratores plures, et omne in tribus ducibus orationis[3] genus, et certamina[4] quoque proposita eloquentiæ inter juvenes, invenimus; quin in cælatura[5] clypei Achillis et lites
9 sunt et actores. Illud admonere[6] satis est, *omnia, quæ ars consummaverit*[7], *a natura initia duxisse*. Aut tolla-

gantius. — Codd. RR. 1, 2, 3, *laboramus*. At edd. CAMP., Hack. et Capp., *laboramus acquirere*. ED.

1. *Phœnicem*. Vide II, 3, 12. Scriptor vitæ Homericæ itidem ex hoc loco docet Homerum παριστάντα, ὅτι τέχνη ἐστὶν ἡ ῥητορική, p. 237 in Ernesti Homero, vol. V.

2. *Loquendi*. Goth. (tac. Gesn.) *eloquendi*, cum Voss. 2, male. — *Loquendi*, R. 5 et CAMP. *Ed.*

3. *Ducibus orationis*. Guelf. hisce duobus vocabulis inserit ista, *judiciale*, *demonstrativum*, *deliberativum*, solus quantum video. Falso ille qua orationis, qua sententiæ nomine. Vide finem notæ. Eumdem tamen errorem Capperonn. erravit, licet saniora docentem exhiberet Camerarium. Etiam in *ducibus* designandis fallitur, cum Gedoyno, Phœnicem, Nestorem, Ulyssem appellans. — *Omne.... ducibus*. Gell. VII, 14: « Ea ipsa genera dicendi » (ἁδρὸν uber, ἰσχνὸν gracile, μέσον mediocre) « jam antiquitus tradita « ab Homero sunt tria in tribus; « magnificum in Ulyxe et ubertum, « subtile in Menelao et cohibitum, « mixtum moderatumque in Nesto« re. » Vide et Vossium in Or. Instit. l. VI, c. 1, p. 427, et Clarkium ad Iliad. III, 213, qui plurium scriptorum locis docent, inter veteres convenisse de hac Homericorum oratorum proprietate. Et inprimis vide Nostr. XII, 10, 63, 64. De tribus illis dicendi generibus copiose Cicero Orat. c. 23-28, item auctor libelli de vita Homeri, p. Galei 314 seq. quem eadem ducum Homericorum exempla afferentem obscurius designat Clarkius ex Galei et Barnesii sententia: Dionysium Hal. περὶ τῆς Ὁμήρου ποιήσεως. Est locus Gal. p. 377 seq. et Homer. Ern. vol. V, p. 238. Superior locus ap. Ern. p. 180 seq.

4. *Certamina...juvenes*. Iliad. XV, 284: ...ὁππότε κοῦροι ἐρίσσειαν περὶ μύθων.

5. *Quin in cælatura*. Guelf. et Turic. *in* omittunt cum plerisque Codd. Utrum Goth. habeat præp. necne non memini; Gesn. quidem nil monuit. Sed vereor ut assit. Britannici Codd. habent eam, si diligens est Gibsoni silentium. Si Aldi est conjectura *in* hoc interpositum, verissima est illa. — *In* omittunt quoque RR. Codd. 1, 2, 3 et CAMP. *Ed.* — *In cælatura*. Iliad. XVIII, 497-508.

6. *Illud admonere*. Guelf. inserit *enim* cum Turic. Goth. et Jens. (tacente Gesn.) et Codd. plerisque, edd. autem ante Gryph. (1544) meis omnibus. Neque alienum est, modo referas ad *laboramus*, transiliendo parenthesin « *quamquam...* « *actores*. » Silentur Codices Bal. Voss. 1, Bern.

7. *Consummaverit*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *consumarit* cum multis

tur *medicina*, quæ ex observatione salubrium, atque his
contrariorum, reperta est, et, ut quibusdam placet, tota
constat experimentis[1]: nam et vulnus deligavit aliquis
antequam hæc ars esset; et febrem quiete et abstinen-
tia, non quia rationem videbat, sed quia id valetudo[2]
ipsa coegerat, mitigavit. Nec *fabrica* sit ars; casas enim 10
primi illi sine arte fecerunt: nec *musica*; cantatur ac
saltatur per omnes gentes aliquo modo. Ita, si *rhetorice*
vocari debet sermo quicunque, fuisse eam, antequam
esset ars, confitebor; si vero non, quisquis loquitur, 11
orator est, et tum non tamquam oratores loquebantur,
necesse est, oratorem factum arte, nec ante artem fuis-
se, fateantur. Quo illud quoque excluditur, quod di-
cunt, non esse artis id, quod faciat, qui non didicerit:
dicere autem homines et qui non didicerint[3]. Ad cujus 12
rei confirmationem afferunt, Demaden[4], remigem, et

editt., bene. — Ed. CAMP. habet *confirmaverit*. ED.

1. *Experimentis*. Apponam lectu jucundam Gesneri notam : « Poterat adjicere Fabius, si declamare « animus illi fuisset, ne hominum « quidem esse experimenta omnia, « sed ex parte etiam animalium. « Sumamus summa illa præsidia « medicorum : venæ sectionem hippopotamus monstravit, Plin. H. « N. VIII, 26, S. 40, p. Bip. 93, « vomitione canes, clystere ibes « Ægyptiæ prius quam homo usæ, « Cic. de Nat. Deor. II, 50, ubi « plures id genus medicinas commemorat : copiosissimus est Plinius VIII, 27 (Bip. c. 41, p. 94, « 95). » — *Experimentis*. Serapion sola putavit experientia medicinam constare citra rationem : quem multi secuti sunt, qui vocati sunt empirici. Vide Cornel. Celsum in Præfat. lib. de Med. TURN.

2. *Valetudo*. Vide II, 16, 6; it. huj. c. §. 25.

3. *Didicerint*. Ita Guelf. et Jens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. omnibus, latinitate et logica jubentibus. Cæteri *didicerunt*. Illud levius, quod Goth. Jens. (tacente Gesn.) cum Codd. aliquot et edd. ante Gryph. modo pro sing. dant pluralem. Elegantior est singularis, quem tuetur Guelf. Turic. *id quod faciant et didicerint*, omissis his : *d. a. h. e. q. n. d.* cum Alm. — R. 1, *faciat... didicerit*. RR. 2, 3, CAMP., *faciant... didicerint*. ED.

4. *Demaden*. Sic Guelf. rectius quam *Demadem*. — Ita quoque R. 3. — *Demaden.... Æschinem*. De illo consule Sext. Emp. p. 291 : (Δημάδης) κωπηλάτης... ὢν ὁμολογεῖται

Æschinem [1], hypocriten, oratores fuisse: falso; nam neque orator esse, qui non didicit, potest, et hos sero potius, quam nunquam, didicisse quis dixerit; quamquam Æschines ab initio sit [2] versatus in litteris, quas pater [3] ejus etiam docebat; Demaden neque non didicisse certum sit, et continua dicendi exercitatio potuerit
13 tantum, quantuscunque [4] postea fuit, fecisse; nam id potentissimum discendi genus est; sed et [5] præstantiorem, si didicisset, futurum fuisse dicere licet [6]; neque enim orationes scribere [7] est ausus, ut eum multum va-

ἄριστος γεγονέναι ῥήτωρ... τοίνυν οὐκ ἔστι τέχνη ἡ ῥητορική. Vide et Fabric. Harl. II, p. 868. De hoc Demosth. pro Cor. p. Reisk. 314: μισθώσας σαυτὸν τοῖς βαρυστόνοις... ἐκείνοις ὑποκριταῖς κ. τ. λ. P. 329: ἡνίκ' ἂν εἰπεῖν τι κατὰ τούτων δέοι ἐν τούτοις λαμπροφωνότατος, μνημονικώτατος, ὑποκριτὴς ἄριστος κ. τ. λ. P. 307: αὐτοτραγικοπίθηκος (ex Reisk. conjectura, quam tamen non præsto) ἀρουραῖος Οἰνόμαος.

1. *Æschinem*. Æschines filius Atrometi litteratoris, primum *hypocrita* fuit, postea *scriba*, postremo rhetor. TURN.

2. *Quamquam.... sit.... potuerit*. Conjunctiv. structum cum *quamquam* attende, et vide ad Procemium 18.

3. *Litteris.... pater*. Etiam hanc ejus conditionem multis conviciis proscindit Demosthenes, p. 270: ὡς ὁ πατήρ σου, Τρόμης, ἐδούλευε παρ' Ἐλπίᾳ... διδάσκοντι γράμματα... δύο συλλαβὰς προσθεὶς τὸν... πατέρα, ἀντὶ Τρόμητος, ἐποίησεν Ἀτρόμητον. P. 313: παῖς... ὢν μετὰ πολλῆς ἐνδείας ἐτράφης ἅμα τῷ πατρὶ πρὸς τῷ διδασκαλείῳ προσεδρεύων, τὸ μέλαν τρίβων καὶ τὰ βάθρα σπογγίζων καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν, οἰκέτου τάξιν, οὐκ ἐλευθέρου παιδὸς, ἔχων.

4. *Quantuscunque*. Inest μείωσις, ut IV, 2, 86, et VI, 2, 36, ubi de se idem usurpat vocabulum.

5. *Sed et*. Pro *et* dant *adhuc* edd. ante Gryph. præter Ald. Ne hoc quidem contra usum Qu. Vide I, 5, 22, notam, *et* tamen simul retinendum. — RR. 4, 5 et CAMP., *sed et*. Ed. Hack., *sed*. RR. 1, 2, *sed et adhuc*. ED. — Etiam *adhuc* post *et* inserendo consentiunt Goth. et Voss. 2.

6. *Licet*. Goth. et Jens. cum edd. ante Gryph. omnibus *licebit*, quod longe magis placet.

7. *Scribere*. Cic. Brut. c. 9: « is, « cujus nulla exstant scripta, De« mades. » Nostr. XII, 10, 49: « clarissimos quosdam nihil poste« ritati.... reliquisse, ut.... Dema« den. » Utrum ei tribuenda sit oratio ὑπὲρ τῆς δωδεκαετίας adi, sis, disputantem Hauptmannum in Reiskii Oratt. Gr. V. 4, p. 258 seqq. — *Neque enim orationes*. Demades extemporali facultate multum valuit, quum Demosthenes nihil unquam diceret nisi præmeditatus. Demaden tamen nihil scripsisse testatur Cicero. TURN.

fuisse in dicendo sciamus[1]. Aristoteles, ut solet, quærendi gratia, quædam subtilitatis suæ argumenta excogitavit in Gryllo[2]: sed idem et *de arte rhetorica* tres libros scripsit, et in eorum primo non artem solum eam fatetur, sed ei particulam[3] civilitatis, sicut dialectices[4], assignat. Multa Critolaus[5] contra, multa Rhodius Athe- 14 15
nodorus; Agnon[6] quidem detraxit sibi inscriptione ipsa

1. *Ut.... sciamus.* Non est quod hæreas in *ut*, modo accipias pro *quamquam*. Tum demum sibi constat præsens *sciamus*, post perfectum *est ausus*. Rem ipsam testantur Diod. Sicul. XVII, 15 : τῇ τοῦ λόγου δεινότητι πάντα κατεργασάμενος, et Plut. in Vit. Demosth. p. 850 C. : τόν γε Δημάδην πάντες ὡμολόγουν τῇ φύσει χρώμενον ἀνίκητον εἶναι, καὶ παραφέρειν αὐτὸν σχεδιάζοντα τὰς τοῦ Δημοσθένους σκέψεις καὶ παρασκευάς.

2. *Gryllo.* Opus intercidit. Gryllus filius fuit Xenophontis qui ad Mantineam occubuit. Ejus nomen videtur mutuatus Aristoteles, qui apud Diog. Laert. II, 55, narrat plurimas laudationes esse conscriptas in Gryllum, etiam patris demerendi causa. Aristotelis librum recenset Diog. Laert. V, 22, περὶ ῥητορικῆς Γρύλλον.

3. *Particulam.* Jens. (tac. Gesn.) *portiunculam* cum Tarv. Ven. Rusc. Bad. præter Burm. memoratas.

4. *Dialectices.* Hoc scripsi de conjectura Turnebi, sive ejus, cui verissimam emendationem sublegit personatus iste interpres. Libri quidem omnes *dialecticis*, sed hoc ferri non posse, quum sensus invertatur eo plane, docet Aristotelis locus. Vide sec. part. notæ. Capper. solus in textu posuit necessariam correctionem. — *Artem.... dialectices.* Rhet, I, 2, 1. Posita rhetorices definitione (vide Nostr. II, 15, 3) in qua quidem *artis* nomen non est, subjicit : τοῦτο γὰρ οὐδεμιᾶς ἑτέρας ἐστὶ τέχνης ἔργον. Item eod. cap. §. 7 : ὥστε συμβαίνει τὴν ῥητορικὴν οἷον παραφυές τι τῆς διαλεκτικῆς εἶναι, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πραγματείας, ἣν δίκαιόν ἐστι προσαγορεύειν πολιτικήν... ἔστι γὰρ μόριόν τι τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὁμοίωμα.

5. *Critolaus.* Vide II, 15, 23. De hujus argumentatione contra rhetoricen vide Sext. Emp. p. 291, 92.

6. *Athenodorus... Agnon.* De his nihil certi. Quem Porphyrius citat scriptorem Athenodorum πρὸς τὰς Ἀριστ. κατηγορίας, male conjicit Meursius in Bibl. Gr. hunc esse nostrum, quum sit stoicus, ideoque haud dubie intelligendus Tarsensis ille, non Rhodius. Neque solent stoici artem negare rhetoricen. Vide Fabr. Harl. III, 543, ubi, ut et apud Meurs., male citatur liber περὶ σπουδῆς καὶ παιδείας, qui rectius apud Athenæum est περὶ... παιδιᾶς. Agnon, si pote, etiam ignotior. Scite Harles, l. c. p. 160 academicum philosophum, Athenæo memoratum, p. 602, more suæ familiæ (vide Sext. Emp. 292, not. Fabric. o) accusasse rhetoricen putat. Sed ad ipsum oratorem Agnonem vel Agnonidem refert opus hoc Ruhnkenius in Hist. Crit. Oratt.

fidem, qua rhetorices accusationem professus est; nam de Epicuro[1], qui disciplinas omnes fugit, nihil miror.
16 Hi complura[2] dicunt, sed ex paucis locis ducta. Itaque potentissimis eorum breviter occurram, ne in infinitum
17 quæstio evadat. Prima his argumentatio *ex materia* est. Omnes enim artes aiunt habere *materiam*, quod est verum; rhetorices *nullam* esse *propriam*, quod esse falsum
18 in sequentibus probabo. Altera est calumnia, nullam artem falsis assentiri opinionibus, quia constitui sine perceptione[3] non possit, quæ semper vera sit: *rhetori-*
19 *cen* assentiri falsis; non esse igitur artem. Ego, *rhetori-*

p. 89 seq. qui variatum docet in talibus nominibus, ut primitiva et patronymica commutarentur. Agnonides orator ex Cornelio Nepote et Plutarcho notus, in Phocione. Apud Suidam est Agnonides, qui locus videtur mutilus, aut admodum negligenter excerptus ab ipso Suida. Agnon grammaticus memoratur Villoisono in Proll. Hom. p. 29. — *Athenodorum* Turnebus suspicatur fuisse stoicum quemdam philosophum, qui temporibus Cæsaris Augusti floruit, et Romæ aliquandiu dixit, ut scribit Suidas. Ed.

1. *De Epicuro.* « Qui fugere « omnem disciplinam navigatione « quam velocissima jubet. » Nostr. XII, 2, 24. Cic. de Fin. I, 7: « Epi- « curi... vellem aut ipse doctrinis « fuisset instructior... aut ne deter- « ruisset alios a studiis. » Inde multi in eum joci apud Cic. Argumenta, quibus ars esse rhetorice negatur, vide, sis, plurima apud Sext. Emp. libro contra Mathem. secundo, sive contra Rhetores.

2. *Complura.* Guelf. *cum plura*, male. Goth. (tac. Gesn.) *plura cum* Voss. 2 et 3. — R. 1 et Camp., *complura*. RR. 2, 5, *cum plura*. Ed.

3. *Perceptione.* Guelf. *præceptore*. Omnes libri *præceptione* (nisi quod siletur Turic.). Sed reposuit *perc.* jam Gesn. et ante eum Capper. ex margine Stephani ejusdemque et Almelovenii conjectura ad huj. c. §. 41. — RR. 3, 5, *perceptione*. RR. 1, 2, Camp., *præceptione*. — *Sine perceptione.* Πᾶσα τοίνυν τέχνη σύστημά ἐστιν ἐκ καταλήψεων συγγεγυμνασμένων καὶ ἐπὶ τέλος εὔχρηστον τῷ βίῳ λαμβανόντων τὴν ἀναφοράν. Definitio artis stoica quidem, vide p. 173, sed « ab omnibus fere proba- « ta » (vide infra §. 41) ἡ δὲ ῥητορικὴ οὐκ ἔστι σύστημα ἐκ καταλήψεων... οὐκ ἄρα ἐστὶν ἡ ῥητορικὴ τέχνη. (Postremum vocabulum addidi et necessarium videtur.) Sext. Emp. 290: « *perceptio* quam κατάληψιν illi vo- « cant. » Cic. Acad. IV, seu Lucull. c. 6. Vide Nostr. hoc c. §. 41. Definitionem pervulgatissimam vide etiam apud Lucianum in Parasito, Bip. vol. VII, p. 105 totidem verbis. Et multi sequiorum habent. Vid. Schol. ad Aristoph. Nubb. v. 317.

cen nonnunquam dicere falsa pro veris, confitebor; sed non ideo, in falsa quoque[1] esse opinione, concedam; quia longe diversum est, ipsi quid videri, et, ut alii videatur, efficere; nam et imperator falsis utitur sæpe, ut Hannibal[2], quum inclusus a Fabio, sarmentis circa cornua boum deligatis incensisque, per noctem in adversos montes agens armenta, speciem hosti abeuntis exercitus dedit; sed illum fefellit; ipse, quid verum esset, non ignoravit: nec vero Theopompus[3] Lacedæmonius, quum 20
permutato cum uxore habitu e custodia, ut mulier, evasit, falsam de se opinionem habuit, sed custodibus præbuit: item orator, quum falso utitur pro vero, scit esse falsum, eoque se pro vero uti; non ergo falsam habet ipse opinionem, sed fallit alium: nec Cicero, quum se 21
tenebras offudisse[4] judicibus in causa Cluentii gloriatus est, nihil ipse vidit; et pictor, quum vi artis suæ efficit, ut quædam eminere in opere, quædam recessisse credamus, ipse ea plana esse non nescit. Aiunt etiam, *omnes* 22

1. *Falsa quoque.* Guelf. omittit *quoque* cum Goth. (tacente Gesn.) et Voss. 2.

2. *Ut Hannibal.* Liv. XXII, 17. — *Hannibal*, inter oppidum Casilinum et Calliculam montem inclusus a Fabio Maximo, hoc stratagemate evasit, et præsidium Fabii fugavit. Turn.

3. *Theopompus.* Rex Spartanus, qui ephoros opposuit regibus, ut ait Cic. de Legib. III, 7, cujus præclara apophthegmata sunt apud Plut. in Apophth. Laconn. p. 221 D: Χιλωνὶς Κλεάδα θυγάτηρ, Θεοπόμπου γυνὴ, μαθοῦσα τὸν ἄνδρα ὑπὸ Ἀρκάδων αἰχμάλωτον φυλάττεσθαι, ἦλθεν ἐς τοὺς πολεμίους ἔχουσα· θαυμάσαντες αὐτῆς τὸ φιλάνθρωπον Ἀρκάδες ἐπέτρεψαν εἰς τὸ δεσμωτήριον αὐτὴν παρελθεῖν· ἡ δὲ τὴν αὐτῆς ἐσθῆτα τῷ ἀνδρὶ περιθεῖσα, τὴν ἐκείνου δὲ αὐτὴ λαβοῦσα, ἔπεισεν αὐτὸν ὑπεξελθεῖν· αὐτὴ δὲ ἀντ' αὐτοῦ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἔμεινε. Polyænus Strategg. VIII, 34, qui aliud ejusdem strategema refert I, 15.

4. *Offudisse.... gloriatus.* Se locum Ciceronis invenisse negat Gesn. Neque ego inveni. An familiari sermone hoc jactavit Cicero? Nolim quidquam fraudis versatum in tam tragica causa. Julius Rufinianus (p. 207 Rutil. Lup. ed. Ruhnk.) hanc Quint. sententiam repetit, et loca assignat: pro Clu. c. 1, 3, 30, 23. In Murænano judicio se aliquid etiam coronæ dedisse fatetur de Fin. 4, 27.

artes habere finem aliquem propositum, ad quem tendant; hunc modo nullum esse in rhetorice, modo non præstari eum, qui promittatur: mentiuntur; nos enim
23 esse finem jam ostendimus, et quis esset, diximus. Præstabit hunc semper orator, semper enim bene dicet; firmum [1] autem hoc, quod opponitur, adversus eos fortasse sit, qui persuadere finem putaverunt: noster orator, arsque a nobis finita, non sunt posita in eventu; tendit quidem ad victoriam, qui dicit; sed quum bene dixit, etiamsi non vincat, id, quod arte continetur, effe-
24 cit. Nam et gubernator vult salva nave in portum pervenire; si tamen tempestate fuerit abreptus, non ideo minus erit gubernator, dicetque notum illud, *Dum cla-*
25 *vum rectum teneam* [2]. Et medicus sanitatem [3] ægri petit; si tamen aut valetudinis vi, aut intemperantia ægri, aliove quo casu summa non contingit [4], dum ipse omnia

1. *Firmum... putaverunt.* Vide II, 16, 11.

2. *Dum clavum rectum teneam.* Proverbium Græcum fuisse ὀρθὰν τὰν ναῦν ostendit Cic. ad Qu. fr. I, 2, qui idem significat ad Div. XII, 25: « Una navis est bonorum omnium; quam quidem nos damus operam, ut *rectam* teneamus. » Et Seneca Epist. 85: « Neptune nunquam hanc navem nisi *rectam*. » Originem demonstrat Aristides in Rhodiaca 1, p. Jebbii 542. Gubernatorem enim, quum jamjam instaret ut submergeretur navis, dixisse τοῦτο δὴ τὸ θρυλλούμενον (« notum illud » Quint.) ἀλλ' ὦ Πόσειδον, ἴσθι ὅτι ὀρθὰν τὰν ναῦν καταδύσω. Teles apud Stobæum, p. (Gesn.) 577 extr.: καλῶς τὸ τοῦ κυβερνήτου· ἀλλ' οὖν γε ὦ Πόσειδον ὀρθήν, οὕτω καὶ ἀνὴρ ἀγαθὸς εἴποι πρὸς τὴν τύχην· ἀλλ' οὖν γε ἄνδρα καὶ οὐ βλᾶκα. Ut Græci *navim rectam*, sic Romani *clavum rectum* in hoc proverbio dixisse reperiuntur, ut, apud Isidor. in Origg., Ennius in Fragm. apud Columnam, p. 132 (non 102 ut ex Burm. Gesn.): « Ut *clavum rectum teneam*, navimque gubernem. » L. Seneca Cons. ad Marc. c. 6 extr.: « at ille vel in naufragio laudandus quem obruit mare *clavum tenentem* et obnixum. » Vide et Erasmum in Adagg. III, 1, 28.

3. *Et medicus sanitatem. Sanitas* simpliciter medicinæ finis non est, sed quatenus ars valet sanitatem tueri, est finis medicinæ. Turn.

4. *Non contingit.* Guelf. cum Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *contigit* cum Voss. 2 et edd. ante Gryph. omnibus, melius sane. — RR. 2 et 5, *contigit.* Ed. — *Summa non*

secundum rationem fecerit, medicinæ fine non excidit[1];
ita oratori bene dixisse finis est; nam est ars ea, ut post
paulum[2] clarius ostendemus, *in actu* posita, *non in ef-*
fectu. Ita falsum erit illud quoque, quod dicitur, *Artes* 26
scire, quando sint finem consecutæ, rhetoricen nescire;
nam se quisque bene dicere intelligit: uti etiam vitiis
rhetoricen, quod ars nulla faciat, criminantur, quia et
falsum dicat, et affectus moveat. Quorum neutrum est 27
turpe, quum ex bona ratione proficiscitur; ideoque nec
vitium; nam et mendacium dicere, etiam sapienti[3] ali-
quando concessum est; et affectus, si aliter ad æquita-
tem perduci judex non poterit, necessario movebit ora-
tor. Imperiti enim judicant, et qui frequenter in hoc 28
ipsum fallendi sunt, ne errent; nam, si mihi sapientes
judices dentur, sapientum conciones, atque omne con-
cilium[4]; nihil invidia valeat, nihil gratia, nihil opinio

contingit. Non usquequaque expeditus est vocis *summa* usus. Alias enim solet *summa artis* dici, quod utique præstat artifex, ut *eventus* excludatur, qui in artifice non est positus. Sic modo c. 16, 11: *sum-*« *ma* rhetorices. » Procemium 6: « *summa* ejus operis. » Ex ipsa igitur Quintiliani doctrina *summa* medicinæ non est sanitas, quem tamen sensum hic locus postulat. Malim abesse *summa* (ex *casu* extremo natum fortasse) ut intelligatur *sanitas* (ex prioribus) ad *cont*.

1. *Excidit*. Guelf. *excidet*, cum Jens. (tac. Gesn.) et Codd. atque vett. edd. non paucis. Convenientius videtur antecedentibus istis *erit*, *dicet*. Sed si *contigit* legitur, aptius perfectum etiam in *excidit*. — R. 1, *finem non excidet*. Ed.

2. *Post paulum*. Joann. Voss. 1, 3, *paulo post*. Vide notam ad II, 5, 1. Male autem ad Nostr. II, 5, 1, Burmannus cepit Gronovium ad Liv. XXII, 60, 16, quasi de casu ageret, qui nonnisi positum hunc defendit ubi præmittitur præpositio. Sic apud Nostrum I, 8, 7, ubi nulla librorum varietas. — *Post paulum*, cap. seq. Structura hæc accusativi infrequentior veteribus, altera illa ablativi.

3. *Mendacium.... sapienti*. Vide locum Cic. allatum ad II, 15, 32. — *Nam et mendacium*. Plato in Hippia, sive de mendacio, licere ait aliquando mentiri, dum res contra virtutem et honestatem non sit. A qua opinione non abhorrent Origenes et D. Hieronymus: *Dum mendacium sit officiosum et a pietate proficiscatur*. Turn.

4. *Concilium*. Alm. *consilium*

præsumpta, falsique testes; perquam sit exiguus eloquentiæ locus, et prope in sola delectatione ponatur.
29 Sin et audientium mobiles animi, et tot malis obnoxia veritas, arte pugnandum[1] est, et adhibenda quæ prosunt; neque enim[2], qui recta via depulsus est, reduci ad
30 eam, nisi alio flexu, potest. Plurima vero ex eo contra *rhetoricen* cavillatio est, quod ex utraque causæ parte dicatur. Inde hæc[3], *Nullam esse artem sibi contrariam;* rhetoricen esse contrariam sibi: *nullam artem destruere quod effecerit;* accidere hoc rhetorices operi: item, *Aut, dicenda eam docere; aut, non dicenda;* itaque[4], vel per hoc non esse artem, quod non dicenda præcipiat; vel per hoc, quod, quum dicenda præceperit,
31 etiam contraria his doceat. Quæ omnia apparet[5] de ea rhetorice[6] dici, quæ sit a bono viro atque ab ipsa virtute sejuncta; alioqui ubi injusta causa est, ibi rhetorice non est; adeo ut vix admirabili[7] quodam casu possit accide-

cum Jens. (tac. Gesn.) et plerisque edd. vett. Millies confunduntur hæc duo vocabula in MSS. Egregiam de eorum diversitate disputationem habes Jo. Fr. Gronovii ad Livium XLIV, 2, 5, unde apparet etiam h. l., ubi neque senatus neque militare intelligitur consilium, sed « conventus populi cujusque » legendum esse : *concilium.*

1. *Pugnandum.* Goth. (tacente Gesn.) *purgandum*, ridicule, sed solus.

2. *Neque enim.* Sic Guelf. cæteri libri *Nec enim.* Vide not. II, 6, 24.

3. *Inde hæc.* Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *Inde hoc* cum plerisque vett. edd. præter Ald., male. Confusio frequens vide Drakenb. ad Liv. V, 34, 1, et vide notam ad I, 11, 13.

4. *Itaque.* Guelf. *ite* per errorem. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *ita* cum Voss. 2, 3, et edd. vett. omnibus ante Gryph. Verum puto. — Nostri Codd., *ita.* Ed.

5. *Apparet.* Guelf. Goth. Jens. (tac. Gesn.) Voss. 2, et edd. ante Gryph. omnes *apparent*, male.

6. *Ea rhetorice.* Goth. (tacente Gesn.) *ipsa rhet.*, male.

7. *Vix admirabili.* Guelf. *ex mirabili*, cum plerisque, qui quidem memorantur, Codd. nisi quod in cæteris *admir.* Ed. Jens. (tacente Gesn.) ipsum dat, quod recepi cum Tarv. Venet. præter Burmanno memoratas. Cæteri, ut et Gesn., *vix ex adm.*, hic tamen uncinato *ex*, et improbans in nota. Error est manifestus et proclivis Codd. Jungentium autem utramque scripturam editionum ratio non ferenda. Quas

re, ut ex utraque parte orator, id est, vir bonus dicat.
Tamen, quoniam hoc quoque in rerum naturam cadit, 32
ut duos sapientes aliquando justæ causæ in diversum
trahant (quando etiam pugnaturos eos inter se, si ratio
ita duxerit, credunt[1]), respondebo propositis[2], atque ita
quidem, ut appareat, hæc adversus eos quoque frustra
excogitata, qui malis moribus nomen oratoris indul-
gent; nam *rhetorice non est contraria sibi.* Causa enim 33
cum causa, non illa secum ipsa, componitur; nec, si
pugnent inter se, qui idem didicerunt, idcirco ars, quæ
utrique tradita est, non erit; alioqui nec armorum, quia
sæpe gladiatores, sub eodem magistro eruditi, inter se
componuntur[3]; nec gubernandi, quia navalibus præliis 34
gubernator est gubernatori adversus; nec imperatoria,
quia imperator cum imperatore contendit. Item non
evertit opus rhetorice, quod efficit[4]; neque enim posi-
tum a se argumentum solvit orator, sed ne rhetorice
quidem; quia[5], apud eos, qui in persuadendo finem

enim, ut reliqua taceam, aures non radat: *vix ex?* — RR. 1, 2, 3 et Camp., *ut ex.* Obrect., *ut ex.* Cap. et ed. Hack., *ut vix ex.* Ed.

1. *Quando... credunt.* Cogebantur hoc defendere stoici, quoniam rempublicam administrare sapientis esse contendebant, neque tamen uni alicui civitati soli sapientem tribuere audebant. Disertum in hanc sententiam locum veterum nunc quidem non invenio. De stoicis autem maxime loqui Quint., qui hoc credant, vel inde fit probabile, quod ii potissimum sapientis effigiem solebant proponere.

2. *Propositis.* Guelf. *præpositis.*

3. *Componuntur.* Proprium de gladiatoribus vocabulum observent tirones. — Nam metaphora est ducta a compositionibus gladiatorum, quando gladiatorum paria inter se componuntur et comparantur, ut in arma decertent. Ed.

4. *Quod efficit.* Guelf. *quod effecit,* cum Goth. quod recte probat Gesn.

5. *Quia... quærentur.* Si nonnisi *verisimilia* quæruntur, possunt ea sibi invicem opponi, neque tamen esse contraria, ob id, quod subjungit, « si quid... credibile. » Hæc enim sententia, ut bene demonstravit interpungendo Gesn., etiamnum pendet a conjunctione *quia. Verisimilia* autem apud eos quidem « *qui in pers... putant* » *semper;* apud cæteros *tum certe* quæ-

putant, aut si quis, ut dixi, casus, duos inter se bonos viros composuerit, verisimilia quærentur; non autem, si quid est altero credibilius, id ei contrarium est, quod
35 fuit credibile. Nam ut candido candidius, et dulci dulcius non est adversum, ita nec probabili probabilius; nec præcipit[1] unquam non dicenda, nec dicendis con-
36 traria, sed quæ in quaque causa dicenda sunt. Non semper autem, etiamsi frequentissime, tuenda veritas erit; sed aliquando exigit communis utilitas, ut etiam falsa defendantur[2]. Ponuntur hæ quoque in secundo Ciceronis de Oratore libro[3] contradictiones, *Artem earum rerum esse, quæ sciantur; oratoris omnem actionem opinione[4], non scientia contineri; quia et apud eos dicat,*
37 *qui nesciant, et ipse dicat aliquando, quod nesciat*[5]. Ex his alterum, id est, an sciat judex, de quo dicatur, nihil ad oratoris artem; alteri respondendum. « *Ars earum re-*

runtur, « *si quis... composuerit* », quoniam utriusque causa *vera* quidem esse nequit, *verisimilis* nihil obstat quo minus sit. Eam sententiam et Badius efficit contra Regium, qui corrigere volebat *quia*, suadens pro eo: *præterquam*, non profecto leni mutatione. Aldus pro *quærentur*, per operarum errorem det *quæruntur* an consulto, non dicam, etsi est in utraque editione. Sed magis prope placet præsens futuro.

1. *Nec præcipit.* Intellige: « rhetorice. »

2. *Defendantur.* Guelf. *defendat* cum pluribus Codd. et edd. præter memoratas Tarv. Venet. Equidem errorem puto, et manifestæ originis; quamquam potest explicari, intelligendo « rhetorice. » — RR. 1, 2, 5 et Camp., *defendat*. Ed.

3. *In secundo... libro.* Ita enim ait c. 7: « Ars enim earum rerum « est quæ sciuntur: oratoris autem « omnis actio opinionibus, non « scientia, continetur. Nam et apud « eos dicimus, qui nesciunt, et ea « dicimus, quæ nescimus ipsi. » Antonius loquitur.

4. *Opinione, non scientia.* Opinio est sensus formidolosus et dubius: scientia autem certa et indubitabilis, qualis esse debet in arte. Turnebus.

5. *Quod nesciat.* Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *quæ nesc.* cum Voss. 2 et multis edd. ut et Tarv. Ven. et ipso Cicerone; vide not. 3, supra. *Quod* et *quæ* sæpe confunduntur. Vide Drakenb. ad Liv. XXXVII, 35, 3. Vide ad II, 17, 30, *hoc* et *hæc*. — RR. 1, 2, 3, *quæ nesciat.* R. 5 et Camp., *quod nesciat*. Ed.

« *rum est*[1], *quæ sciuntur*[2] ». Rhetorice ars est bene dicendi, bene autem dicere scit orator. Sed nescit an[3] verum 38
sit, quod dicit; ne hi quidem[4], qui ignem, aut aquam, aut quatuor elementa, aut corpora insecabilia[5] esse, ex quibus res omnes initium duxerint[6], tradunt; nec qui intervalla siderum, et mensuras solis ac terræ colligunt; disciplinam tamen suam, *artem* vocant: quod si ratio efficit, ut hæc non opinari, sed, propter vim probationum, scire videantur[7]; eadem ratio idem præstare oratori potest; sed an causa vera sit, nescit. Ne medicus 39
quidem, an dolorem capitis habeat, qui hoc se pati dicet; curabit tamen, tamquam id verum sit, et erit ars medicina. Quid? quod rhetorice[8] non utique propositum habet semper vera dicendi, sed semper verisimilia?

1. *Earum rerum est.* Goth. (tac. Gesn.) negligenter omittit *rerum*, solus, quantum video.

2. *Ars... sciuntur.* Revocavi diremptionem vetustissimarum editionum, quam et Capperonnerius habet. Cæteri comma ponunt ante *Ars* etc. Sed ponenda est vox legentis in *respondendum*. In iis quæ sequuntur Quint. repetit sententiam Antonianam ut se ad argumentum inde petitum accingat refellendum. Alioqui male intelligas, id ipsum esse respondendum; quod inelegantius foret.

3. *Nescit an.* Hoc loco apparet, alio, quam frequentissimo, sensu accipi locutionem hanc. Solet enim plerumque modeste affirmare. Hic quidem nihil tale. Vide notam ad §. 3 huj. cap.

4. *Hi quidem qui... tradunt.* Intellige: physici philosophi. Significat autem Pythagoreos, Heraclitum, Thaletem, Empedoclem, Leucippum, Democritum, Epicurum.

5. *Corpora insecabilia.* Hæc opinio fuit Leucippi et Democriti, quam postea arripuit Epicurus. Turnebus.

6. *Duxerint.* Hoc ex uno Bernensi reposui, pro omnium cæterorum et scriptorum et excusorum *duxerunt*, quod logica simul et latinitas respuunt. Nam hunc locum ex eo genere, de quo disputat Heusingerus Præfat. ad Cicer. de Off. p. liij, esse non puto. Et facile aberrabat librarii oculus a tra*dunt* ad duxe*runt*. — RR. 3, 5 et Camp., *duxerint*. RR. 1, 2, *duxerunt*. Ed.

7. *Videantur.* Goth. (tac. Gesn.) *videamur* cum Voss. 2.

8. *Quid quod rhetorice*, etc. Videtur hoc pugnare cum superioribus: nam Celsum reprehendebat Fabius, quod dicebat *oratorem simile tantum veri quærere.* Sed solutu hoc est facile, nam vera pleraque sunt etiam verisimilia. Ed.

40 scit autem esse verisimilia, quæ dicit. Adjiciunt his, qui contra sentiunt, quod sæpe, quæ in aliis litibus[1] impugnarunt actores causarum, eadem in aliis defendant; quod non artis, sed hominis, est vitium. Hæc sunt præcipua, quæ contra rhetoricen dicantur; alia, et minora,
41 et tamen ex his fontibus derivata. Confirmatur autem eam *esse artem* breviter; nam sive (ut Cleanthes[2] voluit) *ars est potestas via*[3], id est *ordine, efficiens;* esse certe viam[4] atque ordinem in bene dicendo nemo dubitaverit; sive ille ab omnibus fere probatus finis observatur, artem constare ex perceptionibus[5] consentientibus et coexercitatis ad finem vitæ utilem; jam ostendimus

1. *Aliis litibus*. Apte Gesn. indicat Cic. de Orat. II, 7, conferendum, ubi hoc etiam utitur Antonius; et eidem argumento respondentem ex parte Ciceronem ipsum pro Cluent. c. 50, 51.

2. *Cleanthes*. Alibi memoratam definitionem non invenio. Sed inest ejusmodi quid ipsi naturæ definitioni, quam dant stoici. Diog. Laert. VII, 156: *τὴν φύσιν εἶναι πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον κ. τ. λ.* Vide Cic. de Nat. D. II, 22. Affert Fabricius ad Sext. Emp. Pyrrh. Hypot. l. III, 188, hanc artis definitionem, a Zenone propositam *ἕξις ὁδοποιητικὴ* sive *δι' ὁδοῦ καὶ μεθόδου ποιοῦσά τι*. Sic igitur et Cleanthes fortasse : *δύναμις ὁδῷ ποιοῦσά τι* vel *ἐνεργοῦσα*. Aliquid simile stoicæ hujus definitionis habet ipse Aristoteles Ethic. Nicom. VI, 4, p. Sylb. 102 : *ἡ μὲν οὖν τέχνη.... ἕξις τις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική ἐστιν.*

3. *Ars est potestas via*. Ed. Hack. (tac. Spald.) ex nonnullis Codd. dedit: *ars est potestas viam atque ordinem efficiens*. Ed.

4. *Certe viam*. Guelf. *certam viam* cum Goth. Jens. (tac. Gesn.) Voss. 2 et edd. ante Stoerium (1591) meis omnibus. Quam ego scripturam veram puto. — RR. 1, 3, 5 et Camp., *certe*. RR. 2, 4, *certam*. Ed.

5. *Perceptionibus*. Guelf. *præceptoribus*. Cæteri *præceptionibus*. Neque ullus liber, præter Cod. Bern. et inde Capper., habet nostram scripturam, sed necessaria visa est mutatio, et nolim hic dubitasse Gesnerum, qui supra fortiter reposuerit *perceptione*, §. 18 (et ipsum pœnitet suæ dubitationis ad Lucian. Parasit., vol. VII, 437 Bip.). Ostendunt necessitatem scripturæ nostræ inprimis Græca, quæ habes supra ad 18; it. Cic. Luc. 7 (citante Almelov.) : « ars... quæ potest esse « nisi quæ... ex multis animi *per*- « *ceptionibus* constat. » — *Perceptionibus*. Vide §. 18. — *Perceptionibus*. Non, ut dixi in initio notæ, solus hoc dat Bern. Cod., verum etiam Turic. a prima manu, correctum deinde *præc*. Spald. in Præfatione, pag. 84.

nihil non horum in rhetorice inesse. Quid? quod et 42
inspectione [1] et exercitatione, ut artes cæteræ, constat?
Nec potest ars non esse, si ars est dialectice, quod fere constat, quum ab ea [2], specie magis quam genere, differat; sed nec illa [3] omittenda sunt, qua in re alius se inartificialiter, alius artificialiter gerat, in ea esse artem; et in eo, quod, qui didicerit, melius faciat, quam qui
non didicerit, esse artem. Atqui non solum doctus in- 43
doctum, sed etiam doctior doctum in rhetorices opere superabit, neque essent ejus aliter tam multa præcepta, tamque magni, qui docerent: id quod [4] cum omnibus confitendum est, tum nobis præcipue, qui rationem dicendi a bono viro non separamus.

CAP. XVIII. Quum sint autem artium aliæ positæ in 1
inspectione, id est, cognitione et æstimatione rerum, qualis est *astrologia*, nullum exigens actum, sed ipso rei, cujus studium habet, intellectu contenta, quæ θεωρητικὴ vocatur: aliæ in agendo, quarum in hoc finis est, et ipso actu perficitur [5], nihilque post actum operis re-

1. *Et inspectione*. Vide mox c. 18, 1. — *Inspectione*. Inspectio est rerum perpensio seu contemplatio, et exercitatio est ipsa actio. Ed.

2. *Quum ab ea*. Vide initium Rhetorices Aristoteleæ.

3. *Sed nec illa*. Ibid. I, 1, 2.

4. *Id quod*. Guelf. *idque* cum Goth. Jens. (tac. Gesn.) et multis Codd. edd. autem ante Gryph. omnibus. Verius puto recepto. Confusio frequens vid. Drakenb. ad Liv. I, 8, 6. — RR. 2, 5, *id quod*. RR. 1, 3 et Camp., *idque*. Ed.

5. *Perficitur... relinquit*. Possis hærere in horum verborum subjecto. Videtur autem esse «*finis*», etsi minus convenit. Quare aliquot edd. (Codice nullo adstipulante) pluralem in hisce verbis expresserunt. Sed hoc etiam difficiliorem facit structuram, quum ad *aliæ* ex antecedentibus intelligatur *sint positæ*, neque post genitivum, *quarum*, protinus nominativus possit subaudiri. Quod igitur in talibus solet fieri ab optimis quibusque scriptoribus, ut, cum aliquo sententiæ neglectu, sed levi illo et facile ab attento lectore corrigendo, servetur elegantior et mollior verborum structura, id a Quintiliano quoque observatum, qui, nisi aliqua necessitate coactus, «*finis perficitur et relinquit*» non fuisset dicturus.

2 linquit, quæ πρακτικὴ dicitur[1], qualis est *saltatio*; aliæ in effectu, quæ operis, quod oculis subjicitur, consummatione finem[2] accipiunt, quam ποιητικὴν appellamus, qualis est *pictura*; fere judicandum[3] est, *rhetoricen* in actu
3 consistere: hoc enim, quod est officii sui, perficit. Atque ita ab omnibus dictum est; mihi autem videtur etiam ex illis cæteris artibus multum assumere; nam et potest aliquando ipsa res per se inspectione esse contenta; erit enim *rhetorice* in oratore etiam tacente; et, si desierit agere, vel proposito, vel aliquo casu, impeditus, non magis desinet esse orator, quam medicus, qui curandi
4 fecerit finem. Nam est aliquis, ac nescio an[4] maximus

1. *Dicitur.* Etiam hic displiceat fortasse singularis. Sed est structura, qualem mox videmus in iis « *quam* ποιητικὴν », ubi æque malis « quas ποιητικάς. » Etenim accommodant veteres relativa pronomina ad sequentia magis quam ad præcedentia, et, quoniam θεωρητικὴ, πρακτικὴ, ποιητικὴ, quippe peregrina, magis substantiva videntur quam adjectiva (sicut et *rhetorice* ipsa et *grammatice*), singularem numerum prætulit Quint. plurali, quamquam antecedebat « *quæ accipiunt.* » Neque alia ratio reddenda est illorum: « *quæ* θεωρητικὴ « *vocatur* », nam ad solam *astrologiam* parum commode retuleris profecto. Insigne exemplum structuræ talis a nostro more abhorrentis habes V, 10, 3: « *illud*... contrarium « appellant: *hunc* » (pro quo exspectabas: *hoc*) « hunc... syllogis« mum vocaverunt. » Neque enim refert quod, pro *relativo*, ibi *demonstrativum* est pronomen. Cic. de Legg. I, 7: « Animal hoc.... « *quem* voc. hominem. » Græci similiter ut Arist. Rhet. I, 1, 3: *περὶ... ἐνθυμημάτων, ὅπερ* (non *ἅπερ*) *ἐστὶ σῶμα τῆς πίστεως*. Animadvertit hujusmodi quid Badius ad hunc locum.

2. *Consummatione finem.* Guelf. *consumationem non finem*, cum plerisque Codd. præter Alm. Edd. autem Jens. Tarv. Ven. non (ut de Jens. narrat Gesn.) sic, sed: *consummatione non f.*, ubi fons erroris magis apparet quum *ne* (quod hic male repetebatur a librarii oculo) et *non* sæpe commutentur. Vide ad II, 14, 4. Voss. 2, mire deficiens a suo Goth.: *consummatione fidem*, in quo est recepta ipsa. Vide enim de *fidem* et *finem*, I, 8, 10. — RR. 1, 2, 5 et CAMP., *consummationem non finem*. ED.

3. *Judicand.* Goth. (tac. Gesn.) *judicatum*, solus quantum video. Blanditur propter vicinum *fere*, quod sæpissime valet *plerumque*. Sed obstat, quod in hac scriptura ταυτολογίᾳ: « *Atque... dictum est.* »

4. *Nescio an.* Solito sensu. Vide ad II, 17, 38.

etiam, ex secretis[1] studiis fructus, ac tum[2] pura voluptas litterarum, quum ab actu, id est, opere[3] recesserunt
et contemplatione sui fruuntur. Sed effectivæ[4] quoque 5
aliquid simile scriptis orationibus, vel historiis (quod ipsum opus in parte oratoria[5] merito ponimus) consequetur. Si tamen una ex tribus artibus habenda sit, quia maximus ejus usus actu continetur, atque est in eo frequentissima; dicatur *activa*, vel *administrativa*: nam et hoc ejusdem rei nomen est.

CAP. XIX. Scio quæri etiam, *naturane* plus ad elo- 1
quentiam conferat, *an doctrina*. Quod ad propositum quidem nostri operis nihil pertinet; neque enim[6] consummatus orator, nisi ex utraque fieri potest; plurimum tamen referre arbitror, quam esse in hoc loco quæstio-
nem[7] velimus. Nam si parti[8] utrilibet omnino alteram 2

1. *Ex secretis.* Goth. (tac. Gesn.) *et secr.* cum Voss. 2.

2. *Ac tum.* Guelf. *et tum.* Placet, quoniam modo « *ac nescio.* » Pro *tum* vett. edd. multæ, ut Jens. (tac. Gesn.) *cum*, male.

3. *Opere.* Ita ed. CAMP. At RR. Codd. nostri 1, 2, 3 habent *opera.* Ea tamen lectio in aliis Codd. reperiri debuit, etsi de illa sileant præcedentes critici. ED.

4. *Effectivæ.* Sic scripsi cum Gesn. et vett. aliquot edd., Cod. quidem nullo; quum ad unum omnes dent: *effective.* False enim narrat Gesn. in Goth. esse nostram. Quamquam idem sane volebant librarii, veterem orthographiam sequentes, *e* pro *æ*. Nam ne Francogallus quidem ullus, præter Capper., acceperit *effective* adverbium: *effectivement.*

5. *Parte oratoria.* Cave, legendum putes *arte*, vide notam ad II, 16, 18.

6. *Neque enim.* Sic Guelf. et Goth. (tac. Gesn.). Cæteri *nec enim.* Vide II, 17, 29.

7. *Quam..., quæstionem.* Alius ordo in Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *q. e. q. i. h. l.* quem habent edd. ante Stoer. omnes meæ. Paulo clarior videtur ille. Receptus est in Guelf. — *Quam... quæstionem.* Obscurius dictum. Sententia hæc profecto : « Quomodo latius comprehensam quæstionem hoc potissimum loco intelligamus, et quibus limitibus definiamus. » *Quam* valet *qualem*. Patet ex sequentibus, pro vario quæstionis ambitu, varie quoque debere responderi. « In hoc loco » autem est, quod hodie dicere solent: « in hac materia, in hac disputatione. » Sic Cicero de Inv. II, 7: « *In hoc* autem *loco* caput. » It. c. 58 : « Atque *in hoc loco*... caput. » Vide init. notæ.

8. *Nam si parti.* Hæc quæstio

detrahas, natura etiam sine doctrina multum valebit, doctrina nulla esse sine natura poterit; sin ex pari coeant, in mediocribus quidem utrisque majus adhuc[1] naturæ credam esse momentum, consummatos autem plus doctrinæ debere, quam naturæ, putabo, sicut terræ, nullam fertilitatem habenti, nihil optimus agricola profuerit; e terra uberi[2] utile aliquid, etiam nullo colente, nascetur; at in solo fecundo plus cultor, quam
3 ipsa per se bonitas soli, efficiet. Et, si Praxiteles signum aliquod ex molari lapide conatus esset exsculpere[3], Parium marmor[4] mallem rude; at si illud idem artifex expolivisset, plus in manibus fuisset, quam in marmore. Denique natura[5] materia doctrinæ est: hæc fingit, illa

tractatur a Cicerone, lib. I de Oratore, et a Platone in Phædro. Hanc porro sententiam Fabius duxit ex oratione Cicer. pro Archia. TURN.

1. *Majus adhuc. Adhuc* ad comparativum non pertinet, eo modo, quem vidimus I, 5, 22. Videtur tum præmitti semper adverbium.

2. *E terra uberi*. Guelf. *et t. u.*, male. Ablativum *uberi* usurpat et Livius, vid. Drak. ad Liv. XXIX, 25, 12, quum desinentis in *e* exempla equidem non meminerim, fortasse ne confunderetur cum substantivo. Esse enim adjectivum unius terminationis, ut *pauper;* non duarum, ut *celer,* (quum Codd. in tam tenui discrimine parum proficiatur) suadet analogia: *ubertas*, ut *paupertas;* non *uberitas*, ut *celeritas*.

3. *Ess. exsc.* Guelf. *est exc.*, male. Goth. et Tur. (tac. Gesn.) *esset sculp.*

4. *Marmor... rude.* Artis amator Quintiliano vix assentiatur. An *rude marmor,* intellexit rudis artificis signum ex marmore? Sed eum sensum exemplis astrui posse vix puto. — *Parium marmor. Paros* insula est in Ægæo mari, quæ candidissimum habet marmor quod *lychnium* appellant, quia ad lucernam effoditur. TURN.

5. *Natura.... doctrinæ.* Reliqui scripturam Gesnerianam, etsi parum fidens ei, ne locum apertum viderer obscurasse. Auctorem habet unum Gothanum, cui ne Voss. quidem 2 hic invenitur assentiens. Cæteri, ut Guelf., omnes fere: *natura materiæ, ars doctrinæ,* levi in quibusdam vocabulis fluctuatione. Proxime ad Goth. accedit Bern. hæc dans: *Denique materia doctrinæ est*, sine sensu omittens *natura*. Gesnerus immemor erat canonis critici, qui jubet difficiliorem scripturam præferre, quum tam cupide arriperet Gothani rationem. Unde enim *ars* illa, nisi vera est, in tot libris? Omittebatur autem longe facilius, quam addebatur; qualis omissio est vocis *natura*, plane necessariæ, in Bern. Ne sententia quidem adeo impedita, quam in vul-

fingitur[1]: nihil ars sine materia; materiæ etiam sine arte pretium est: ars summa, materia optima melior.

CAP. XX. Illa quæstio est major, ex[2] mediis artibus, quæ neque laudari per se, neque vituperari possunt, sed utiles aut secus, secundum mores utentium, fiunt, habenda sit rhetorice; an sit, ut compluribus etiam philosophorum[3] placet, virtus. Equidem illud, quod in studiis docendi[4] plerique exercuerunt et exercent, aut *nullam artem*, quæ ἀτεχνία[5] nominatur, puto; multos 1 2

gata ullam esse paulo calidius negat Gesnerus. Saltem tot editores eam sibi visi sunt intelligere, neque male reddidit Gedoynus: « *En un mot, le naturel est la matière, et la science est l'art.* » Videtur hic legisse « natura materia, ars doctrina », quod est in aliquot Codd. Sed genitivi eodem redeunt. Fateor tamen malle me: *naturæ materia, ars doctrinæ*, quod magna ex parte est in Voss. 3 et Aldi ed.: *natura materia, ars doctrinæ*. Mea si ratio valet, genitivi eam habent vim, quam demonstravimus ad I, 1, 34, ubi subaudies *opus* (*effectus*, hodierno more). *Ars* videtur quidem parum diversa a *doctrina*, ut eo nomine displiceat vocabulum h. l. Sed tu eam interpretare: *artificium, eruditionem perfectissimam*, ut mox « *ars summa* »; sic omnia plana erunt, et habebunt verba sic disposita elegantem χιασμόν. Similis quodammodo sententia est apud scriptorem ad Herennium, obscurata adhuc mala interpunctione, III, 16: « Neque hoc magis aut minus in hac re » (memoria), « quam in cæteris artibus sit, ut ingenio doctrina, præceptione natura nitescat. » Sic enim locum sanavit, qui plurima, Butmannus V. C., incisum tollendo post *ingenio*, quum Lambinus vocem hanc delere vellet, utpote iterum positam in *natura*. Eamdem diremptionem, sed cum correctione conjunctam, proponit Valckenaerius in not. ad Hippolyt. Eurip. p. 174. Vide et Burm. ed. Herenniani. Vides, vel hoc exemplo, quanto dignior Quintiliano sit concinnitas ista, qua duo existunt inter se commissa rerum paria, quamque oblitterat Gesneriana ratio. — RR. 1, 2, 5 et CAMP., *natura materia doctrinæ est*. R. 2 sec. man., CAP. et ed. Hack., *natura materiæ, ars doctrinæ est*. ED.

1. *Illa fingitur*. Jens. (tac. Gesn.) *illa vero fingitur*, cum Tarv. Ven. Loc. Rusc. Nervos orationis incidit additum istud: *vero*. Badius omittit, lectore non monito. Neque ullus habet Cod. — *Vero* inseritur quoque in Cod. R. 1.

2. *Major, ex*. Guelf. *major, an ex*, cum aliquot edd. et Codd. fortasse, male. Jens. Tarv. Ven. omnesque ante Gryph. meæ ignorant.

3. *Compluribus.... philosophorum*. Stoicis. Vide II, 15, 20.

4. *Docendi*. RR. Codd. 1, 2, 3, CAMP., ed. Hack. et alii permulti *dicendi* (tacente Spald.). ED.

5. Ἀτεχνία. Hujus definitionem

enim video, sine ratione, sine litteris, qua vel impudentia vel[1] fames duxit, ruentes; aut *malam* quasi *artem*, quam κακοτεχνίαν[2] dicimus; nam et fuisse multos, et esse nonnullos existimo, qui facultatem dicendi ad homi-
3 **num perniciem converterint[3]. Ματαιοτεχνία[4] quoque est quædam, id est, supervacua artis imitatio, quæ nihil sane nec boni nec mali habeat, sed vanum laborem, qualis illius fuit, qui grana ciceris[5], ex spatio distante**

pete ab Aristotele, loco supra (ad II, 17, 41) jam citato: ἡ δ' ἀτεχνία... μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις.

1. *Vel... vel.* Non videtur disjunctim, sed conjunctim accipiendum pro *et... et*, ut sæpe v. c. III, 8, 49: « *vel* quod duplicis est operis, *vel* quod poetis... plurimum confert. » Cic. de Orat. II, 54: « in omni oratione... *vel* apud centumviros... *vel* contra... Brutum. » Eod. libr. c. 2: « feci... *vel* ut illa opinio... tolleretur... *vel* ut... custodirem. » 1, 9: « filii... omnibus *vel* naturæ, *vel* doctrinæ præsidiis... parati. » Pro Marc. 8: « satis diu *vel* naturæ vixi *vel* gloriæ. » Pro Lig. 3: « faveo *vel... vel... vel.* » Ubi nulla dubitatio.

2. Κακοτεχνίαν. Vid. Sext. Emp. p. 291: οἱ περὶ Κριτόλαον... καὶ πρότερον οἱ περὶ Πλάτωνα... ἐκάκισαν τὴν ῥητορικὴν, ὡς κακοτεχνίαν μᾶλλον ἢ τέχνην καθεστηκυῖαν. Idem, p. 299: εἰ μὴ περὶ τοὺς συμφέροντας (λόγους) ἐστιν ἡ ῥητορικὴ, ἀλλὰ τοὺς βλαβερούς, πρὸς τῷ μὴ εἶναι τέχνη, ἔτι καὶ κακοτεχνία γενήσεται. Ad quem locum Fabric. ex Ammiano Marcellino, XXX, 4, affert: « Professionem oratorum forensium Epicurus κακοτεχνίαν nominans inter artes numerat malas. » *Arti* hæc tria opponit Marius Victorinus (p. Putsch. 2450): κακοτεχνίαν, ψευδοτεχνίαν, ματαιοτεχνίαν (de qua mox Quintil.). Ψευδοτεχν. videtur dicta pro Quintiliani ἀτεχνία, vide definitionem Aristotelicam modo positam.

3. *Converterint.* Ita Guelf. cum Bern. Recepi necessario, quum ceteri, ut Gesn., dent *converterunt.* Vide ad II, 17, 38. Similem structuram vide II, 6, 25. — RR. 2, 5, *converterint.* RR. 1, 3, Cap. et ed. Hack., *converterunt.* Edit. Camp., *convertunt.* Ed.

4. Ματαιοτεχνία. Guelf. σπερμοτεχνία, sed a secunda illa manu, quæ lacunas, Græcis relictas in hoc Cod., explebat.

5. *Illius... ciceris.* Puto hanc pervulgatissimam hodie historiam ab uno Quintiliano memoriæ proditam. Alii scriptores in ματαιοτεχνία demonstranda solent uti exemplo Myrmecidæ Atheniensis et Callicratis Lacedæmonii, velut Galenus in προτρεπτικῷ πρὸς τὰς τέχνας, qui ὑμᾶς ait καὶ πάνυ σάφεινθα γινώσκειν ὅτι μηδὲν τούτων ἐστὶ τέχνη... οἷα τὰ Μυρμηκίδου τοῦ Ἀθηναίου καὶ Καλλικράτους τοῦ Λακεδαιμονίου. Et Ælian. Var. Hist. I, 17. Vide Plin. Hist. N. VII, 21, p. 26 Bip. Cic. Ac. IV, 38. Varro, L. L. p. Bip. 79. Neque satis constat ex hoc nostri loco quale fuerit artificium illud Alexan-

missa, in acum continuo [1] et sine frustratione inserebat:
quem quum spectasset Alexander, donasse dicitur ejusdem leguminis modio; quod quidem præmium fuit illo
opere dignissimum. His ego comparandos existimo, qui 4
in declamationibus, quas esse veritati dissimillimas volunt, ætatem multo studio ac labore consumunt. Verum
hæc, quam instituere conamur, et cujus imaginem animo concepimus, quæ bono viro convenit, quæque est
vera rhetorice, virtus erit. Quod philosophi quidem mul- 5
tis et acutis conclusionibus [2] colligunt; mihi vero etiam planiore hac, proprieque nostra probatione videtur esse perspicuum: ab illis hæc dicuntur: si consonare sibi in faciendis ac non faciendis, virtutis est, quæ pars ejus *prudentia* vocatur, eadem in dicendis ac non dicen-
dis erit. Et, si virtutes [3] sunt, ad quas nobis, etiam ante 6
quam doceremur, initia quædam ac semina sunt concessa natura, ut ad justitiam, cujus rusticis quoque ac barbaris apparet aliqua imago; nos certe sic esse ab initio formatos, ut possemus orare pro nobis, etiamsi

dro ostentatum. Vulgo male accipimus de foramine acus per quod jacta fuerint grana, quod revincit Bælius in voce *Macédoine*, nota S. Videntur sane cicera in mucronem acus conjecta, etsi *inserere*, in hac sententia, habet quod displiceat. *Continuo* (an *continue* vide notam seq.) ad seriem granorum in una acu continuatorum, an ad jactus continuationem spectet, ne ipsum quidem dixerim. Vide et Cælium Rhodig. lect. Ant. 27, 31, qui nil fere nisi ipsa Quint. verba ponit.

1. *Continuo*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *continue* cum Voss. 2 et edd. plerisque vett. sed et Gryphii 1544. Placet Burmanno, et non videtur receptum loco conveniens, sive de loco agitur sive de tempore. Vide ad notam sup. *Continue* de flumine habet Varro de L. L. p. 12, ubi frustra Ant. Augustinus jubet legere *continuo*. — R. 1, 3, *continuo*. R. 2 et Camp., *continue*. Ed.

2. *Acutis conclusionibus*. Appellat Fabius *conclusiones* argumentationes syllogisticas, quæ propositis duabus propositionibus inferunt complexionem: talia erant consectaria stoicorum, ut vocat Cic., l. IV de Finibus. Turn.

3. *Et, si virtutes sunt, ad quas nobis*, etc. Stoici et Academici dicebant nobis semina virtutum a natura innata esse, quæ si pateremur adolescere, ipsa natura ad liberam vitam nos perduceret. Turn.

non perfecte, tamen ut inessent quædam, ut dixi, se-
7 mina ejus facultatis, manifestum est. Non eadem autem iis natura artibus [1] est, quæ a virtute sunt remotæ: itaque quum duo sint genera orationis, altera *perpetua*, quæ *rhetorice* dicitur, altera *concisa*, quæ *dialectice*; quas quidem Zeno [2] adeo conjunxit, ut hanc compressæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret similem: etiam disputatrix [3] virtus erit; adeo [4] de hac, quæ spe-
8 ciosior atque apertior tanto est, nihil dubitabitur. Sed plenius [5] hoc idem atque apertius intueri ex ipsis operibus volo; nam quid orator *in laudando* faciet, nisi honestorum ac turpium peritus? aut *in suadendo*, nisi utilitate perspecta? aut *in judiciis*, si justitiæ sit ignarus? Quid? non fortitudinem postulat res eadem, quum sæpe contra turbulentas populi minas, sæpe cum periculosa potentium offensa [6], nonnunquam, ut in judicio Miloniano [7], inter circumfusa militum arma di-

1. *Iis.... artibus*. Sic Guelf. et Goth. (tac. Gesn.), quum cæteri, ut et Gesn., dent *his*, parum convenienter h. l. Vide II, 1, 2.

2. *Zeno*. Guelf. *Zenon* cum plerisque Codd. et edd. Jens. (tacente Gesn.) aliisque vett. Tarv. tamen et Ven. dant *Zeno*. Scripturam per *n* non esse de nihilo docet locus I, 5, 60, quo et Burm. ablegat. Eam et hic revocavit Obr. — *Zenon*. Ita quoque RR. 1, 2, 5, al. *Zeno*. Ed. — *Zeno*. Vide Sext. Emp. p. 289 et notam Fabr. P. Loca Ciceronis hæc sunt: Acad. IV, 47; de Fin. II, 6; Orat. 32.

3. *Disputatrix*. Non sine quodam contemptus colore hoc nomen dialecticæ datum arbitror, quo minus secum pugnare videatur Quint. qui *oratricem* improbaverit II, 14, 2. Sed imponitur persona dialecticæ, et deinde increpatur quasi *sermocinatrix*. Vide III, 4, 10.

4. *Adeo*. Cave, accipias dictum pro *ideo*. Est sua potestate, pro *tam, tantopere*. Tursell. pag. 42, n° 2. Junge autem: *adeo nihil*.

5. *Sed plenius*. Orditur *planiorem* illam, quam promiserat, *probationem*. An igitur *planius?* Vide notam ad II, 3, 6. Libri quidem in receptam consentiunt.

6. *Cum... offensa*. Ut Cicero pro Roscio Am. Vide de Off. II, 14, 18, 19.

7. *Miloniano, inter*. Guelf. inserit *quæstio*, solus et mire profecto; sensu quidem nullo. — *Judic. Milon*. Recte initium orationis Milonianæ citat Gesn. Adde Plutarch. in Cic. p. 880 C. D. Virtutis ea

cendum sit; ut, si virtus non est, ne perfecta quidem esse possit oratio. Quod si ea in quoque animalium est 9
virtus, qua præstat cætera vel pleraque, ut in leone impetus, in equo velocitas; hominem porro ratione atque oratione excellere cæteris certum est; cur non tam in eloquentia, quam in ratione virtutem ejus esse credamus? recteque hoc apud Ciceronem disserit[1] Crassus: *est enim eloquentia una quædam de summis virtutibus.*
Et ipse Cicero in sua[2] persona, cum ad Brutum in 10
epistolis[3], tum aliis etiam locis[4], virtutem eam appellat.

pars, quæ fortitudo dicitur, non magnopere erat in Cicerone.

1. *Recteque... disserit.* Goth. *que* omittit post *recte*. Jens. (tac. Gesn.) pro *disserit* habet *dixerit* cum Tarv. Venet. aliisque edd. multis neque paucis Codd. ut et Turic. Nisi abest, ut in Goth., *que*, oratio non bene procedit in recepta et aliquanto mollior fuerit, si scripseris *dixerit*, ut hoc etiamnum ad figuram interrogandi pertineat, cujus signum ponatur post verba Ciceronis. Sed tum ne *appellat* quidem in proximæ sententiæ fine legendum, verum *appellet*, quod est in Goth. Jens. (tac. Gesn.) Voss. 3 (2 non memoratur) Bern., interrogandi signum autem et hic ponendum; et fateor totam hanc rationem mihi longe molliorem videri recepta, ubi, vel expuncto illo *que*, omnia nimis sunt abrupta. Et *dixerit* et *appellet* habent Locat. et Rusc. quos male deseruit Badius. Sæpissime pro *x* in MSS. est *ss*. Vide Drakenb. ad Liv. VI, 22, 10; it. XXV, 24, 8. Vide notam ad II, 12, 2. — RR. 1, 5 et Camp., *dixerit*. R. 2, Cap. et ed. Hack., *disserit*. Ed. — *Recteque... disserit*. Vide init. notæ. Locus Ciceronis de Or. III, 14 extr.

2. *Cicero in sua.* Guelf. et Turic. omittunt *in* cum multis libris. Recte fortasse. Præposteram Jens. scripturam *cum sua*, non habent Tarv. (vide II, 5, 16) et Venet.; sed solum *sua* dant. Locat. et Rusc. male repetunt Jensonianam. — R. 2 et Camp., *sua*. R. 1, *cum sua:* et paulo infra, pro *appellat*, R. 1 et Camp., *appellet*. Ed.

3. *Brutum... epistolis.* Hunc locum in Epistolis ad Brutum, quæ ætatem tulerunt, frustra quæsiverunt VV. DD. Nec mirum, si vera vidit Anglus ingeniosus pariter et doctus Tunstallus in Epistola ad Middletonum (Cantabrig. 1741. 8.) qui a p. 192 ad fin. νοθείας arguit has Epistolas, magnum nactus accusationis subscriptorem Ruhnkenium ad Vellei. II, 12, 3. Saltem quæ plurima loca ex his ad Brutum epistolis affert Quintilianus, omnia sunt a VV. DD. inter fragmenta relata, quo utitur etiam Tunst. p. 193. Vide ad I, 5, 14. Sunt enim invicta fere historiæ argumenta, quibus adoritur istam de Messala epistolam.

4. *Aliis... locis.* Afferunt Partit. orat. c. 23 init. Recte. Item Acad. I,

At proœmium aliquando et narrationem dicit malus homo, et argumenta, sic, ut nihil sit in his requirendum; nam et latro pugnabit acriter, virtus tamen erit fortitudo; et tormenta sine gemitu feret malus servus, tolerantia tamen doloris laude sua non carebit. Multa fiunt eadem, sed aliter. Sufficiant[1] igitur hæc, quia de utilitate supra tractavimus.

1 CAP. XXI. Materiam rhetorices quidam dixerunt esse *orationem*, qua in sententia ponitur[2] apud Platonem Gorgias[3]. Quæ si ita accipitur, ut sermo quaecunque de re compositus dicatur *oratio*, non materia, sed opus est, ut statuarii, *statua*; nam et oratio efficitur arte, sicut statua: sin hac appellatione[4] verba ipsa significari puta-
2 mus, nihil hæc sine rerum substantia[5] faciunt. Quidam *argumenta persuasibilia*; quæ et ipsa in parte sunt operis, et arte fiunt, et materia egent: quidam *civiles quæstiones*, quorum opinio non qualitate, sed modo[6] erravit; est enim hæc materia rhetorices, sed non sola:
3 quidam, quia virtus sit rhetorice, *materiam ejus totam*

2; sed ibi non sua, verum Varronis persona hoc dicit, quamquam, quum et ipse sit academicus Cicero, ad utrumque pertinet.. Pugnat autem hic Acad. locus, cum altero de Orat. quem vide ad II, 15, 20.

1. *Sufficiant*. Guelf. *sufficiunt*, cum Goth. et Voss. 2. Non male. — Item noster Cod. R. 1. ED.

2. *Qua in sententia ponitur*. Cod. R. 1, *quam sententiam ponit*. Rectius forte et certe simplicius. ED.

3. *Ponitur... Gorgias*. Plat. Gorg. p. Steph. 449 E. (Bip. vol. IV, p. 9, 10): Σω· ἴθι δή μοι ἀπόκριναι... περὶ τῆς ῥητορικῆς, περὶ τί τῶν ὄντων ἐστὶν ἐπιστήμη; Γορ. Περὶ λόγους. *Ponitur* intellige: fingitur, in scenam producitur. Vide I, 10, 33. Defendunt autem scripturam receptam MSS., fluctuantibus excusis et quibusdam *ponit* dantibus.

4. *Sin hac appellatione*. Distinguit Fabius vocem Græcam ambiguam: nam λόγος, *orationem*, significat et *verbum*. Utroque tamen modo falsa est opinio Gorgiæ. TURN.

5. *Rerum substantia*, opponitur verborum *vanitati*, ubi aliquid præter οὐσίας significationem admiscetur vocabulo novitio. Vide ad Procem. 21. Sic et Seneca ut docent lexica.

6. *Modo*, intelligis ex opposito, quid sit. Hodie dixissemus: *quantitatem*, vel *extensionem*. Vid. II, 4, 21.

vitam vocant; alii, quia non omnium virtutum materia sit tota vita, sed pleræque earum versentur in partibus[1] (sicut *justitia*, *fortitudo*, *continentia*, propriis officiis et suo fine intelliguntur), rhetoricen quoque dicunt in una aliqua parte ponendam, eique locum in ethice *negotialem*[2] assignant, id est, πραγματικόν. Ego, neque id sine 4
auctoribus, materiam esse rhetorices judico, *omnes res, quæcunque ei ad dicendum subjectæ erunt;* nam Socrates apud Platonem dicere Gorgiæ videtur[3], *non in verbis esse materiam, sed in rebus;* et in Phædro[4] palam, non in judiciis modo et concionibus, sed in rebus etiam privatis ac domesticis, rhetoricen esse, demonstrat: quo manifestum est hanc opinionem ipsius Platonis fuisse. Et Cicero quodam loco materiam rhetorices 5
vocat res[5], quæ subjectæ sunt ei, sed certas demum pu-

1. *Partibus*. Intellige: « vitæ. »

2. *Negotialem*. Partem negotialem vocat, quæ circa lites, causas forenses et civiles versatur. Turn.

3. *Dicere.... videtur*. Dativum « *Gorgiæ* » cave referas ad *videtur*, pertinet enim ad *dicere*. « *Videtur* » autem inquit Quint. quoniam longior illa Socratis contra Gorgiæ responsum disputatio manifestam suæ sententiæ significationem non habet. Pertingit ea quidem a loco supra demonstrato ad p. 454 B. (p. Bip. 19, v. IV) ubi ad « persuadendum in judiciis aliisque conciliis » deducitur Gorgias; neque tamen finem invenit interrogationum Socraticarum, quæ etiam, quid maxime agatur in istis conciliis, ab eo exposcunt. Apparet id agi, ut ipsæ res demonstrentur, in quibus proprie versetur rhetorice.

4. *Phædro*. Edit. Stephan. p. 261 A. (Bipontina vol. X, p. 352): ἆρ' οὐ τὸ μὲν ὅλον ἡ ῥητορικὴ ἂν εἴη τέχνη ψυχαγωγία τις διὰ λόγων, οὐ μόνον ἐν δικαστηρίοις καὶ ὅσοι ἄλλοι δημόσιοι σύλλογοι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίοις ἡ αὐτὴ σμικρῶν τε καὶ μεγάλων πέρι;

5. *Res... sunt ei*. Sunt hæc Quintiliani verba, non ipsius Ciceronis, quæ quum typis distinguerentur ab editoribus neque tamen, ubi in Ciceronis operibus ipsa essent posita, demonstrari possent, impeditum reddiderunt locum. In uno Codice, pro *sunt*, est *sint*, quod magis etiam meæ favet opinioni. Neque tamen necessaria mutatio. Sententiam igitur Ciceronis mihi videtur Quintilianus retulisse, verba usurpasse sua; quum præsertim his videatur in hoc quidem loco assuetus, qui modo posuerit §. 4, et mox §. 7, 13, et II, 15, 22, quo respice. Ciceronis in hanc sententiam disputatio est de Orat. I, 15, et Inv. I, 5.

tat esse subjectas. Alio vero[1], de omnibus rebus oratori dicendum arbitratur, his quidem verbis, *Quamquam vis oratoris professioque ipsa bene dicendi, hoc suscipere ac polliceri videatur*[2], *ut omni de re, quæcunque sit pro-*
6 *posita, ornate ab eo copioseque dicatur.* Atque adhuc alibi[3], *Verum enim*[4] *oratori, quæ sunt in hominum vita, quandoquidem in ea versatur orator, atque ea est ei subjecta materia, omnia quæsita, audita, lecta, dispu-*
7 *tata, tractata, agitata esse debent.* Hanc autem, quam nos *materiam* vocamus, id est, res subjectas, quidam modo infinitam, modo non propriam[5] rhetorices esse dixerunt; eamque artem *circumcurrentem* vocaverunt,
8 quod in omni materia diceret. Cum quibus mihi minima pugna est; nam de omni materia dicere eam fatentur: propriam habere materiam, quia multiplicem habeat, negant; sed neque infinita est, etiamsi est multiplex; et aliæ quoque artes minores habent multiplicem

1. *Alio vero*. De Oratore, l. I, 6.

2. *Quamquam... videatur*. Conjunctivus in omnibus Quintiliani libris, et in aliquot Ciceronis, quum plures dent *videtur*, quod « rectum « esse » Ernesti est decretum. Neque tamen utique pendeat *videatur* a *quamquam*, necesse est; fuerit absolute positum fortasse, Græco more. Vide Procem. 18.

3. *Adhuc alibi*. Prius neque Goth. neque Jens. omittit, ut narrat Gesn. *Adhuc* videtur usurpatum hic eodem fere modo ut cum comparativis. Vide I, 5, 22. — *Alibi*. De Or. libro II, 14.

4. *Verum enim*. Hoc quidem in Codd. undecim, qui collati sunt, nullo. Guelf. et Turic. *vero enim*, cum Bodl. Bal. Joann Voss. 1, 3, Bern. Alm. *Enimvero* dant Voss. 2 et Goth. cum edd. ante Gryph. meis omnibus, præter Ald. Illud in ipso Cicerone dant aliquot libri. Neque est sane quod respuas *vero* adjectivum ad *oratori* pertinens; attamen, quum et apud Terentium binis locis (neque enim plures adhuc in ullo scriptore inveni) Adelph. II, 1, 47, et Eunuch. IV, 6, 4, legatur *verum enim*, non subjecto iterum *vero*, servandum puto receptum, ne forte bona locutio, sed rarior, per criticorum suspicionem plane obliteretur.

5. *Infinitam... propriam*. Guelf. *infinitas... proprias*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) pro *infinitam* dant *infinita*, cum Voss. 1, 3. Edd. fere vett. *infinitam... proprie*. Turic. *infinita... propria*. — R. 1 et Camp., *infinita... propria*. Ed.

materiam, velut *architectonice*[1]; namque ea in omnibus, quæ sunt ædificio utilia, versatur, et *cælatura*[2], 9
quæ auro, argento, ære, ferro opera efficit; nam *sculptura* etiam lignum, ebur, marmor, vitrum, gemmas,
præter ea quæ supra dixi, complectitur. Neque protinus 10
non est materia rhetorices, si in eadem versatur et alius; nam si quæram, quæ sit materia statuarii, dicetur *æs;* si quæram, quæ sit excusoris[3], id est, ejus fabricæ, quam Græci χαλκευτικὴν[4] vocant, similiter *æs* esse respon-
deant. Atqui plurimum a statuis[5] differunt vasa. Nec 11
medicina ideo non erit ars, quia unctio et exercitatio cum palæstrica, ciborum vero qualitas etiam cum co-
quorum ei sit arte communis. Quod vero[6] de bono, 12
utili, justo disserere, philosophiæ officium esse dicunt[7], non obstat; nam, quum philosophum dicunt, hoc accipi volunt, virum bonum: cur[8] igitur oratorem, quem a bono viro non separo, in eadem materia versari mirer?
quum præsertim primo libro[9] jam ostenderim, philo- 13

1. *Architectonice.... versatur.* Guelf. *architectonicæ*. Goth. (tac. Gesn.) *versantur*, ut appareat eum suo *e* voluisse quod Guelf. scribendo *æ*, male.

2. *Et cælatura.* Cælatura ars est quæ vasa aut supellectilem ex metallis per cælum insculpit. De hac nominum differentia videndus Joh. Brodæus, Miscell. lib. VI, c. 30, p. 568, Lamp. critic. p. II. Ed.

3. *Excusoris.* Guelf. *sculptoris* male. Goth. (tac. Gesn.) *excussoris*, cum Voss. 2: item male. Vett. edd. receptam, quibus accedere videntur Britannici et Alm.

4. Χαλκευτικήν. Χαλκευτικὴ Græcis plerumque artem ferrariam significat: nam æris nomine ferrum quoque appellant. Est etiam *excusoria*, quæ ex ære vel per conflationem, vel per fabricam vasa conficit. Ita Turnebus.

5. *A statuis.* Omittit *a* Guelf. cum Turic. Goth. Jens. (tacente Gesn.) Voss. 3 et meis quidem ante Leidens. edd. omnibus. Ex ea Gibsonus assumpsit, et de suis Codd. tacet. —Omittunt pariter RR. Codd. 1, 4 et Camp. *Ed.*

6. *Quod vero.* Goth. (tac. Gesn.) *Qui vero.*

7. *Dicunt.* Goth. *debent*, non, ut Gesn. narrat, *dicebant.*

8. *Cur.* Guelf. et Turic. *Quare*, cum Alm. — RR. 1, 5 et Camp., *Quare igitur.* Ed.

9. *Primo libro.* Procem. 10 sqq.

sophos omissam hanc ab oratoribus partem occupasse, quæ rhetorices propria[1] semper fuisset, ut illi potius in nostra materia versentur. Denique quum sit *dialectices materia* de rebus subjectis disputare, sit autem dialectice[2] oratio concisa, cur non eadem perpetuæ quoque
14 materia[3] videatur? Solet a quibusdam et illud poni, *Omnium igitur artium peritus erit orator, si de omnibus ei dicendum est.* Possem hic Ciceronis respondere verbis, apud quem hoc invenio[4], *Mea quidem*[5] *sententia nemo esse poterit omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum atque artium scientiam consecutus;* sed mihi satis est ejus esse oratorem rei, de qua
15 dicet[6], non inscium. Neque enim omnes causas novit, et debet posse de omnibus dicere; de quibus ergo dicet? de quibus didicit. Similiter de artibus quoque, de quibus dicendum erit, interim discet: et de quibus didice-
16 rit, dicet. Quid ergo? non aut faber[7] de fabrica melius,

1. *Rhet. propria semper.* Guelf. omittit *propria.*

2. *Dialectice.* Hoc scripsi contra edd. prope omnes, *dialectices* dantes, bonis tamen auctoribus Codd. Britannicis tribus, Turicensi et ed. Andr. Necessaria erat mutatio, vide II, 20, 7, quo accedit Cic. Brut. 90: « dialectica..... quasi contracta et astricta eloquentia putanda « est, » Et de Fin. II, 6, « perpetua « oratio » (i. e. rhetorice) « non « rhetorum solum, sed etiam phi- « losophorum. » Apparet fons erroris quum Voss. 1, 3 præferant: *dialecticæ*, quod est ortum ex male intellecto: *dialectice.* — RR. 3, 5, *sit autem dialectice.* R. 2 et Camp., *sit tamen dialectice.* R. 1, Cap. et ed. Hack., *sit autem dialectices.* Ed.

3. *Materia.* Guelf. et Turic. *materiæ*, cum Jens. (non enim dat *materie*), et idem voluit Goth. qui habet caudam in *e*; male. — *Materiæ.* Ita RR. 1, 5 et Camp. *Ed.*

4. *Hoc invenio.* Guelf. *hæc inv.* Elegantius profecto. Vide ad II, 17, 30.

5. *Mea quidem.* De Or. I, 6 init.

6. *Dicet.* Guelf. *dicit* cum Jens. qui non omittit *d. q. d.*, ut narrat Gesner., et sic pleræque edd. — RR. 1, 2, 4 et Camp., *dicit.* RR. 3, 5 et Cap., *dicet.* Ed.

7. *Non aut faber.* Guelf. hoc ordine: *n. f. a.* cum Goth. Jens. (tac. Gesn.) et vett. omnibus (ubi male accepit Burm. quasi omitterent *aut*) ante Badium, qui invertit ordinem, ut faciliorem redderet, monito in nota lectore, dubito an præter necessitatem. Eum cæteri secuti, præ-

aut de musice musicus? Si nesciat orator, quid sit, de quo quæritur[1], plane melius; nam et litigator rusticus illitteratusque de causa sua melius, quam orator, qui nescit quid in lite sit, dicet[2]; sed accepta[3] a musico, a fabro, sicut a litigatore, melius orator, quam ipse qui docuerit[4]. Verum et *faber*, quum de *fabrica*, et *musicus*, 17
quum de *musica*, si quid confirmationem desideraverit, dicet; non erit quidem orator, sed faciet illud quasi orator; sicut quum vulnus imperitus deligabit[5], non erit

ter Gryph. — *Faber aut.* Ita nostri fere omnes inter quos RR. 1, 2, 3 et Camp. *Ed.*

1. *Quæritur.* Guelf. et Turic. *quæratur*, cum Goth. Jens. (tac. Gesn.) et multis præterea. — Solus fere Spalding habet *quæritur*. Alii *quæratur*. Ed.

2. *Lite sit, dicet.* Guelf. et Turic. cum Goth. Jens. (tac. Gesn.) omittunt *dicet*. Item Tarv. Loc. Rusc. Regius in nota inserendum necessario, putat, quem secuta est fortasse Venet. habet enim. Vide notam ad I, 6, 26. Mihi elegantius videtur, si absit, ut et Badius judicat. — Omittunt pariter vocem *dicet* nostri RR. 1, 2, 5, et forte elegantius. Ed.

3. *Accepta.* Citat hic Almelov. Plat. de rep. X, p. St. 598 et 601 (Bip. VII, 288-90, 295-97), ubi *μίμησιν* exagitat et *τόδε* (inquit p. Bip. VII, 289): *δεῖ... διανοεῖσθαι, ἐπειδάν τις ἡμῖν ἀπαγγέλλῃ περὶ τούτου, ὡς ἐνέτυχεν ἀνθρώπῳ πάσας ἐπισταμένῳ τὰς δημιουργίας... ὑπολαμβάνειν δεῖ τῷ τοιούτῳ, ὅτι, εὐήθης τις ἄνθρωπος καὶ, ὡς ἔοικεν, ἐντυχὼν γόητι τινὶ καὶ μιμητῇ, ἐξηπατήθη· ὥστε ἔδοξεν αὐτῷ πάνσοφος εἶναι, διὰ τὸ αὐτὸς μὴ οἷός τ' εἶναι ἐπιστήμην καὶ ἀνεπιστημοσύνην καὶ μίμησιν ἐξετάσαι.* Sed magis etiam ad nostri disputationem pertinent, quæ habes in Gorgia p. St. 456 A. B. C. ubi quovis opifice probabilius dicturum oratorem asseverat Gorgias, se autem sicubi cum fratre Herodico, medico (quem ipsum in sua arte præstigiatorem significat Socrates Rep. III, p. 405 E), ad ægrotos accesserit, remedia iis longe facilius ipso fratre persuadere. Ad quam jactantiam ea respondet Socrates, p. 459, quæ nemini, rhetorices magnopere studioso, placeant, quæque vereor ut Quint. ipse cum magno hujus artis honore conciliare possit. Sed dignus est, ut dixi, integer dialogus, qui ab adolescentibus ediscatur. Loca demonstrata sunt Bip. IV, 23, 24, 29.

4. *Qui docuerit.* Guelf. omittit *qui*, unde, conjunctim cum illa priore τοῦ *dicet* omissione, alia existit structura, minus probabilis. Astipulantur et alii.

5. *Deligabit.* Guelf. Turic. et Goth. Jens. (tac. Gesn.) *deligavit*, cum Voss. 1, 3, Bern. Alm. et edd. multis vett. Badius cum Cervicorno futurum habet, cum Locat., quem fere exprimit, præteritum; neque monito lectore, quum etiam Ald., cujus magna solet apud Badium

18 medicus, sed faciet ut medicus. An hujusmodi res nec in laudem, nec in deliberationem, nec in judicium veniunt? Ergo quum de faciendo portu Ostiensi[1] deliberatum est, non debuit dicere sententiam orator? atqui
19 opus erat ratione architectorum. Livores et tumores in corpore, cruditatis an veneni[2] signa sint, non tractat orator? at est id ex ratione medicinæ. Circa mensuras[3] et numeros non versabitur[4]? dicamus has geometriæ[5] esse partes. Equidem omnia fere posse credo casu aliquo venire in officium oratoris; quod si non accidet,
20 non erunt ei subjecta. Ita sic quoque recte diximus, *materiam rhetorices esse omnes res ad dicendum ei subjectas;* quod quidem probat etiam sermo communis; nam quum aliquid, de quo dicamus, accepimus, positam

esse auctoritas, præferat *deligavit.* Unde tot fautores nacta fuerit præpostera hæc scriptura, qui præsertim revocarint eam, ut Gryph., ab aliis jam correctam, non equidem comminiscor. An locus obversabatur, quem vide notam seq.? Britannici tamen Codd. quorum nulla mentio apud Gibs. videntur tueri receptam, unice veram. Sed exigua est Codd. auctoritas in tam solita confusione τῶν *b* et *v*, de qua vide Drakenb. ad Liv. V, 24, 5; item II, 46, 2. — RR. 1, 2, 5 et Camp., *deligavit.* Ed. — *Deligabit.* Vide II, 17, 9.

1. *Portu Ostiensi.* Vide Sueton. Claud. c. 20, ubi apparebit, quare deliberatum fuerit operose, quoniam opus ab ipso Julio Cæsare erat « sæpius destinatum, ac propter difficultatem omissum. »

2. *Cruditatis an veneni.* Tangit medicam istam quasi eloquentiæ partem, sed in transcursu, Cic. pro Cluent. c. 10 extr.

3. *Circa mensuras.* Socrates in Gorgia se irrisum fuisse dicit, quod suffragiorum calculos numerare non potuerit. Hac de re egit Fabius in cap. de geometria. Turn.

4. *Versabitur.* Guelf. et Turic. *conversabitur* cum Bern. repetita syllaba prima ex antecedente *non.* — Ita quoque R. 1 et Camp. *Ed.*

5. *Geometriæ.* Sic omnes, quantum video, et Codd. et edd. Neque erat quod scripturam sollicitaret Jacob. Frid. Heusingerus ad Cic. de Off. III, 7, 3, qui malit *geometræ.* Perpetuitas argumentandi ostendit hic artis magis nomen requiri, quam artificis. Sic modo : « ex « rat. medicinæ. » « Ratione archi« tectorum » quæ est ipsa *architec« tonice.* Ne Ciceronis quidem locus Tuscul. V, 39, mutatione indiget « geometriæ munus tuebatur » quamquam majorem speciem habet conjectura. Receptam dat ibi Wolfius, vide notam ad I, 12, 18.

nobis esse materiam frequenter etiam præfatione testamur. Gorgias[1] quidem adeo rhetori de omnibus putavit 21
esse dicendum, ut se in auditoriis interrogari pateretur, qua quisque de re vellet. Hermagoras[2] quoque, dicendo materiam esse in causa et in quæstionibus, omnes res subjectas erat complexus. Sed quæstiones si negat ad 22
rhetoricen pertinere[3], dissentit a nobis; si autem ad rhetoricen pertinent, ab hoc quoque adjuvamur; nihil est enim, quod non in causam aut in quæstionem[4] cadat. Aristoteles[5] tres faciendo partes orationis, *judicia-* 23
lem, *deliberativam*, *demonstrativam*, pæne et ipse oratori subjecit omnia; nihil enim non in hæc cadit. Quæ- 24
situm a paucissimis etiam de instrumento est: *Instrumentum* voco, *sine quo formari materia, et in id, quod velimus, effici*[6] *opus non possit.* Verum hoc ego non ar-

1. *Gorgias*. Plat. Gorg. p. 447 C. (Bip. IV, 5): Ἐκέλευε γοῦν νῦν δὴ ἐρωτᾷν ὅ, τι τις βούλοιτο τῶν ἔνδον ὄντων, καὶ πρὸς ἅπαντα ἔφη ἀποκρινεῖσθαι. De quo ipso Platonis loco Cic. de Or. III, 32; id. de Or. I, 22; de Inv. I, 5; de Fin. II, 1.

2. *Hermagoras.... quæstionibus*. Vide Cic. de Inv. I, 6, ubi hanc refert Hermagoræ divisionem, sed improbans ipse et *quæstiones* ab oratoris officio sejungens. Vide et de Or. II, 19 init.

3. *Negat... pertinere*. Vide III, 5, 14. Quo inspecto loco apparebit, quare de Hermagoræ sententia dubitet Quint. Se autem *adjuvari* ait ab Hermagora (modo ejus non sit liber, qui contrariam opinionem habet) quod tum, vel hoc auctore, recte finierit *materiam rhetorices*, §. 4.

4. *Aut in quæstionem*. Guelf. omittit *in*. Repetitionem præpositionis defendunt Burm. h. l., et ad IV, 2, 107, ubi iterum positam præpos. omittunt quoque Guelf. et Goth. Item ad VI, 3, 11, et Drakenb. ad Liv. VI, 27, 6, et Heusingerus ad Cic. de Offic. I, 14, 1, et in hac ipsa re Cic. de Invent. 1, 6 init. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *aut in quæstiones*, cum Voss. 2 et edd. ante Gryph. omnibus, quod verum puto, ob *in quæstionibus* (§. 21), et *sed quæstiones* (§. 22). — RR. 1, 5, *in quæstionem*. R. 2, *in quæstiones*. R. 4 et Camp., *quæstionem*. Ed.

5. *Aristoteles*. Rhet. I, 3, 3, unde repetiit Cicero Partitt. Oratt. c. 3 extr. Vide et de Inv. I, 5.

6. *Et.... effici*. Ita Guelf. et videntur plurimi Codd. qui silentur. Goth. (tac. Gesn.) *in* omittit post *et* cum Voss. 2 et Ald. quæ est commodissima scriptura. Jenson. (item tac. Gesn.) omittit *et* ante *in*, cum edd. præter Ald. omnibus

tem credo egere[1], sed artificem; neque enim scientia desiderat instrumentum, quæ potest esse consummata, etiamsi nihil faciat; sed ille opifex, ut cælator cælum, et pictor penicilla: itaque hæc in eum locum[2], quo *de oratore* dicturi sumus, differamus.

ante Gryph., quæ ne ipsa quidem displicet ratio. Recepta saltem vitio carere non videtur. Quis enim dixit: « *efficere* materiam *in* opus? »

1. *Egere*. Præposteram Gibsoni scripturam *agere* (merum sphalma, neque enim est in Leid.), invenio etiam in Tarvisina.

2. *Eum locum*. Lib. XII, c. 5, ubi enumerantur instrumenta oratoris: *animi præstantia*, *vox*, *latus*, *decor*. Respicit autem ejus capitis §. 1 ad ipsum nostrum locum: « Hæc sunt, quæ me redditurum « *promiseram*, instrumenta, non ar« tis, ut quidam putaverunt, sed « ipsius oratoris. » — Instrumenta sunt oratoris, *lingua expedita*, *apta pronunciatio*, *optima latera*; de quibus aget lib. XI et XII. TURN.

M. FABII QUINTILIANI
ORATORIÆ
INSTITUTIONIS
LIBER III.

DE INSTITUTIONE ORATORIA

LIBRI TERTII ARGUMENTUM.

CAP. I. De scriptoribus artis rhetoricæ. — II. Quod initium rhetorices. — III. Quinque esse partes rhetoricæ. — IV. Tria esse genera causarum. — V. Quibus contineatur omnis ratio dicendi. — VI. Quid sit status; unde ducatur; reus an actor eum faciat; quot et qui sint. — VII. De demonstrativo, quod constat laude et vituperatione. — VIII. De suasoria, seu deliberativa et prosopopœia. — IX. De partibus causarum judicialium. — X. De generibus judicialium controversiarum. — XI. Quid sit quæstio, ratio, judicatio, continens, et quatenus necessaria.

M. FABII QUINTILIANI
ORATORIÆ
INSTITUTIONIS
LIBER III.

CAP. I. QUONIAM in libro secundo quæsitum est, quid esset *rhetorice*, et quis *finis* ejus, *artem* quoque eam esse, et *utilem*, et *virtutem*, ut vires nostræ tulerunt, ostendimus; *materiam*que ei res omnes, de quibus dicere oporteret[1], subjecimus; jam hinc, unde cœperit, quibus constet, quo quæque in ea modo invenienda atque tractanda sint, exsequar; intra quem modum[2] plerique scriptores artium constiterunt, adeo ut Apollodorus[3] contentus solis judicialibus fuerit. Nec sum ignarus[4], hoc a me præcipue, quod hic liber inchoat, opus studiosos ejus desiderasse, ut, inquisitione opinionum, quæ diversissimæ fuerunt, longe[5] difficillimum, ita nescio an

(margin: 1 at first line; 2 at line "contentus solis judicialibus fuerit. Nec sum ignarus")

1. *Oporteret*. Guelf. *oportet*, nec ipsum male.

2. *Intra... modum*. Recte monet Gesnerus, minuendi significationem esse in *intra* : « Etiam minus hoc « ipso fecisse artium scriptores. » Vide lexica et Tursell. de partt. p. 406, edit. Lips. Sic Noster XI, 3, 45 : « intra loquendi modum. » Item l. XI, c. 3, §. 8 : « intra fa- « mam. »

3. *Apollodorus*. Vide mox §. 17.

4. *Nec sum ign*. *Procatascene* ad sequentium præmunitionem. TURN.

5. *Diversissimæ fuerunt longe*. Omittunt *fuerunt* Burm. Gesn. Bip. sed ex mero, ni fallor, Burmanni sphalmate, quum sit in edd. meis

minimæ[1] legentibus futurum voluptati, quippe quod
3 prope nudam præceptorum traditionem desideret. In cæteris enim admiscere tentavimus aliquid nitoris, non jactandi ingenii gratia; namque in id eligi materia poterat uberior; sed ut hoc ipso alliceremus magis juventutem ad cognitionem eorum, quæ necessaria studiis arbitramur, si ducti jucunditate aliqua lectionis, libentius discerent[2] ea, quorum ne jejuna atque arida traditio averteret animos, et aures præsertim tam delicatas raderet[3], verebamur: qua ratione se Lucretius[4] dicit præ-
4 cepta philosophiæ carmine esse complexum; namque hac, ut est notum, similitudine utitur:

omnibus et Codd. Guelf. Goth. Turic. Nec facile eo careas.

1. *Minimæ*. Ita Locat. Rusc. Cæteri quidem omnes, quos vidi, libri *minime*, adverbium. Sed Codicum in hisce nulla auctoritas. Quid in Florentino invenirect non prodidit Regius; sed, quum ipse adverbium pro adjectivo legi suadeat, probabile fit in eo quoque esse nostram scripturam. Latinum esse *minime* h. l. vix credo; desidero enim locum ubi sit: « hoc mihi « *valde* fuit voluptati. » *Magnæ voluptati*, *summæ voluptati*, frequens etiam, ut Cic. ad Att. II, 25.

2. *Si... discerent*. *Si* h. l. accipe *an* Græco more, cujusmodi usus Ciceroni, Cæsari, Livio, Tacito (et cui non?) est frequens. Vide, inter plurimos qui de eo egerunt, Tursell. p. ed. Lips. 907. Drakenb. ad Liv. IV, 20, 8, et Heusingerum præf. ad Cic. de Off. p. 48. Vide et Nostr. VIII, 2, 5: « est quæsitum... « *si*... esset. »

3. *Aures... raderet*. Imitatus videtur illud ex satira prima Persii: « teneras mordaci radere vero Au« riculas. » PITH.

4. *Lucretius*. Locus bis exstat in opere Lucretiano I, 934, et IV, 11. Sed, præter leviorem differentiam *sed* alteroque loco *nam* pro *quo* Quintilianei libri habent *ac* (an volebat *at*?) insignis est diversitas altera. Pro *aspirant* in Lucretii libris est *contingunt*, quod ipsum in nostro loco nonnisi editi quidam ponunt in margine, immo in textu, ut, præter memoratos, Gryphii. Gesnerus monet a Gifanio et Lambino agnosci libros Lucretianos qui præferent: *aspirant*. Hoc sane, utpote difficilius, critico magis, placeat; sed *contingunt* ipsum habet aliquem vetustatis colorem, ut videatur utrumque diversis editionibus posuisse Lucretius. Cum *aspirandi* significatione recte confert Gesnerus *olfacere*, nove et ipsum usurpatum a Varrone II, 2, 16, ubi « *olfacere labra lacte* » est *imbuere labra odore lactis*. Ita et hic « *aspi*« *rare mellis liquore* » significabit *odore et sapore mellis imbuere*.

Ac veluti pueris absinthia tetra medentes
Quum dare conantur, prius oras pocula circum
Aspirant mellis dulci flavoque liquore,

et quæ sequuntur[1]. Sed nos veremur, ne parum[2] hic liber mellis, et absinthii[3] multum, habere videatur, sitque salubrior[4] studiis, quam dulcior; quin etiam hoc timeo, ne ex eo minorem gratiam ineat, quod pleraque non inventa per me, sed ab aliis tradita, continebit: habeat etiam quosdam, qui contra sentiant et adversentur, propterea quod plurimi auctores, quamvis eodem tenderent, diversas tamen vias munierunt[5], atque in

1. *Et quæ sequuntur.* Sequitur enim apud Lucretium, quo consilio hoc fiat.

2. *Parum... multum.* Opponuntur plerumque *parum... nimium.* Sed et alibi *parum* est pro *paulum*, v. c. Plin. Paneg. 20, 3: « nihil « aut certe *parum* intereràt. » Vide dicta ad I, 1, 18.

3. *Absinthium.* Herba insigni amaritie prædita, sed eadem tamen salubris. Foliis est incanis, multipliciter fissis. Vulgo alvinam dicimus eam speciem, quam Ponticam appellant *absinthium Ponticum.* Turnebus.

4. *Salubrior.* Quoniam *absinthium* et ipsum salubre.

5. *Munierunt.* Sic Guelf. Turic. et Codd. pleriqùe, nisi quod Voss. 2 cum aliquot edd. vett. dat *invenerunt.* Francius conjecit *inierunt*, probante Burmanno, et auctore etiam facto Cod. Goth. quare recepit Gesnerus, qui hanc scripturam et Jens. ed. præferre narrat; falso ille; est enim in ea, ut Tarv. et Ven., *invenerunt.* Equidem, deserente Gothanum suum Vossiano 2, merum errorem puto *inierunt*, pro *invenerunt.* Gothanam scripturam mihi dissuadet ipse etiam (fateor) auctor Francius. Neque cum Burmanni tum Gesneri argumenta multum proficere videntur. Quod enim mox (§. 6), *ingressi sunt*, id quidem parum ad rem; sunt enim ii discipuli, non magistri; et quod *sequantur* homines eos qui *inierint* viam, non qui *munierint*, ea calumnia est, quum *sequentes* potius sint *posteriores* tempore, vel et ipsi *discipuli.* Si intelligerentur, qui *ineuntes* istos *sequerentur* (φυσικῶς), manifesta foret ταυτολογία; nam is, quem sequitur alter, in suam sane viam illum inducit. Ipsum autem *inire viam* parum est in magistris, rhetoribus, qui disciplinas, rationes instituendi, sectas condunt; non sua causa, ut aliquo perveniant, iter faciunt. Solet etiam vocabula plus significantia usurpare in hoc genere, v. c. *secari vias* (§. 14). *Fecit... Herm. viam* (§. 16). Simile est *munire*, quare merito revocasse mihi videor plurimorum librorum scripturam.

6 suam quisque induxit sequentes. Illi autem probant qualecunque ingressi sunt iter, nec facile inculcatas pueris persuasiones mutaveris, quia nemo non [1] didi-
7 cisse mavult, quam discere. Est autem, ut procedente libro patebit, infinita dissensio auctorum, primo, ad ea, quæ rudia atque imperfecta adhuc erant, adjicientibus quod invenissent scriptoribus; mox, ut aliquid sui
8 viderentur afferre [2], etiam recta mutantibus. Nam primus post eos, quos poetæ tradiderunt [3], movisse aliqua circa rhetoricen Empedocles [4] dicitur. Artium autem

1. *Nemo non*. Cave dirimas hæc et *non* transferas ad *didicisse*, unde plane contraria existeret sententia. Scriptoris nostri sensus est fere in versu Horatiano. « quæ Imberbes « didicere, senes perdenda fateri. » Epist. II, 1, 85. *Nemo non* una vox est apud Romanos, sic III, 5, 10, *nihil non*.

2. *Ut aliquid sui viderentur afferre*. Erasmus, l. II, Ecclesiastæ, maximam ait doctrinæ labem, quum pleraque scribuntur ad ingenii magis ostentationem quam ad usum accommoda, potissimum hac in parte et rhetorice traditione. Turn.

3. *Post eos... tradiderunt*. Ipse Quint., Homerum aliquos artis magistros demonstrasse, monebat supra II, 17, 8. Neque alienum, quod tangit Regius, Mercurium vulgo a poetis prodi orationis auctorem. Ita sane v. c. Horatius Carm. l. I, 10, 1 : « Mercuri *facunde.... voce* « formasti catus. » Ex Alcæo Carm. I, 10, 3, et Ovid. Fast. V, 668 : « Quo didicit *culte lingua* favente « *loqui*. » Lucian. Hercules, vol. VII, p. 314 Bip. : τὸν λόγον... οἱ Ἕλληνες Ἑρμῆν οἴονται εἶναι. Cic. de Or. 1, 46, *caduceo* nominando, *deum* illum, qui eloquentiæ fuerit auctor, significat Mercurium, quod et Gesn. agnovit, ad Nostr. X, 7, 13. Vide Barthium ad Stat. Theb. I, 305, qui multa congessit.

4. *Movisse... Empedocles*. Hoc Aristoteles prodidit non quidem, ut Regius narrat, in fine Elenchorum sophisticorum, sed in libro, qui intercidit, sophiste inscripto, narrante Diogene Laertio VIII, 57; ipsaque, ut videtur, Aristotelis verba ponente Sexto Emp. p. Fabr. 370 : Ἐμπεδοκλέα... ὁ Ἀριστοτέλης φησὶ πρῶτον ῥητορικὴν κεκινηκέναι, ubi scita est observatio Fabricii, verbum Aristotelicum ipsum a Quintiliano expressum esse, monentis : *movisse*. Usus ille verbi κινεῖν sensu *inchoandi*, *moliendi* apud Stephanum nullis exemplis firmatur, et ne memoratur quidem; sed est satis certus, quamquam mihi quidem non multi succurrunt loci. Apud Athenæum Deipn. XIV, p. 629 C. legas : ὅθεν ἐκινήθησαν αἱ καλούμεναι πυῤῥίχαι quod recte vertitur « ori- « ginem habuerunt. » Simili modo acceperim κίνημα *conamen*, *ausum* apud Sext. Emp. p. Fabr. 307 : οὐ πᾶν... τὸ καθ' ἕτερον κίνημα, λεκτέον

scriptores antiquissimi, Corax et Tisias[1] Siculi: quos insecutus est vir ejusdem insulæ Gorgias[2] Leontinus, Empedoclis, ut traditur, discipulus. Is beneficio longis- 9
simæ ætatis[3], nam centum et novem vixit annos, cum multis[4] simul floruit; ideoque et illorum, de quibus supra dixi, fuit æmulus, et ultra Socratem usque duravit. Thrasymachus[5] Chalcedonius cum hoc, et Prodi- 10
cus Cius[6], et Abderites Protagoras, a quo decem milli-

ἑστὶν ἑτέρῳ. Et ponit vocem Pollux VI, c. 38, de nominibus criminum, §. 179, cum τόλμημα et φρόνημα. Vide Aristot. Rhet. III, 1, 8, ad eumque locum Wolfium in Epist. ad Vaterum (vide Vateri Animadversiones ad Aristotelis libb. III Rhett. Lips. 1794), p. 213. Locus a Wolfio allatus Ciceronis Orat. c. 12, expressus est e Theophrasto. Satis vel Romanorum usu apparet, *movere* hac significatione dixisse Græcos, quem bene ostendit Drakenb. ad Epitomen libri Liv. LXXXII. Quintiliani sunt hæc fere: III, 6, 10, 103; IV, 1, 29, ubi « *movere* » et « ex diverso *amoliri* » opponuntur.

1. *Corax... Tisias.* Vide II, 17, 7. De Tisia vide et Arist. Soph. Elench. p. Buhl. 638, ut et de Thrasymacho, qui perperam in lexicis solet appellari Carthaginiensis (ex errore Καρχηδόνιος pro Καλχηδόνιος, ut pro Χαλκηδόνιος solet ferre vetustissima scriptura. Vid. Ekhel. Num. II, p. 411) et discipulus Isocratis (Suida cæco duce), quo fuit antiquior. Notissimus e veterum scriptis sophistes; cujus sunt partes in republica Platonica. Cæteri etiam notiores, ut afferendis scriptorum locis non indigeant.

2. *Gorgias Leontinus.* A Leontio Siciliæ oppido. Hunc Philostratus ait veteris sophisticæ inventorem fuisse (de sophistis vide Platonem passim et præsertim in Dialogo sub eodem nomine insignito), primumque extemporali facultate esse usum, quum fama Prodici moveretur. De hoc vide fusius apud Ciceronem. Turn.

3. *Beneficio... ætatis.* De hoc, ut et de Isocrate (§. 14) vide Lucianum in Macrobiis. Bip. vol. VIII, p. 128.

4. *Cum multis.* Quos Plato in Gorgia enumerat.

5. *Thrasymachus.* Philostratus Thrasymachum negat sophistis annumerandum esse: quod ex Platone probat. Fuit autem ex Chalcedone Asiæ urbe, opposita Constantinopoli. Hujus fusius Plato meminit in Phædro, Gorgia et alibi. Turn.

6. *Prodicus Cius.* Guelf. *Prod. Chius*, cum omnibus fere Codd. et edd. vett. qui error ipse nostram scripturam defendit, quum recentiores fere dent: *Cejus*, *Ceius*, præter morem Latinum. Aldus solus veram rationem restituit, quam librarii, *Cium* ignorantes, turbarant inserenda aspiratione, ut notius existeret nomen, levius peccantes illi sequentibus. Aliud enim Græcis est Χῖος, aliud Κεῖος. Vide Ernestum ad Brut. c. 8, qui dat *Ceus*, longius a Codd. Meminerint tirones

bus denariorum didicisse artem, quam edidit, Euathlus[1] dicitur, et Hippias[2] Eleus, et, quem Palamedem
11 Plato appellat, Alcidamas Elæites[3]. Antiphon quoque

nomen esse a *Ceo* sive *Cea* insula, et consulant v. c. Apolog. Socr. Platonicam p. Bip. 45, vol. I. Junguntur Thucyd. VII, 57, Κεῖοι..... Τήϊοι — Nostri Codd. *Cheius*. Hujus meminerunt Plato, Cicero, Philostratus, Suidas. Ed.

1. *Euathlus*. Codd. nostri RR. 1, 2, 5 et Camp., *Euathius*. Hanc varietatem tacet Spalding. Ed. — *Euathlus*. Diog. Laert. IX, 52: (Πρωταγόρας) *πρῶτος μισθὸν εἰσεπράξατο μνᾶς ἑκατόν*. Eadem apud utrumque merces, quum centum drachmæ, quibus constat mina, æquent centum denarios. De magno Protagoræ didactro vide scriptores Menagio citatos ad locum Diogenis. Jucunda narratur historia de Euathlo magistrum ludificante a Diogene, l. c. §. 56; Gellio V, 10; Appuleio in Floridis, p. Elmenh. 360, quam ipsam Coraci accidisse narrat Sext. Emp. p. Fabr. 307. Discipulum autem Coracis, qui mercede eum emunxerit, ipsum Tisiam appellant Hermogenis scholiastes, et anonymus ad Aphthonium editus a Montefalconio, cujus locum vide apud Schneiderum ad Cic. Brut. c. 12. Ex iis, quos memoravi, scriptoribus, ut ex etymo quoque apparet *Euathlum* esse vocandum hunc Protagoræ auditorem, quum libri quidem Quintilianei mire fluctuent in eo, plerique dantes *Euathium*.

2. *Hippias*. De eo quoque vide Platonem in Phædro et Protagora. Editor.

3. *Alcidamas Elæites*. Guelf. *Alcidamus Eleites*. Prius, Codd. (ut quidem arbitror) paucis assentientibus, neque ed. ulla, quantum video, ante Leidensem, ex qua expresserunt omnes; sed Græcis scriptoribus semper Ἀλκιδάμας audit, nunquam Ἀλκίδαμος, et subit animum dubitatio, rectene inspexerim Codicem Guelf. Saltem Turic. quoque: *Alcidamas*. Apud Ciceronem Tuscul. I, 48. Wolfius refinxit Ernestinam scripturam *Alcidamus* in *Alcidamas*. Vide Ernest. in Clave Cic. et Solan. ad Lucian., vol. IX, 412. In patriæ nomine major dubitatio, quod edd. tam vett. quam recc. dant omnes *Eleates* (falso enim narrat Gesn. in Jenson. esse *Elates*), præter Andr. quæ cum Guelf. præfert *Eleites*, astipulantibus Codd. Bodl. Bal. Alm. Bern. Turic. In Goth. verene sit, quod refert Gesn., *Elates*, non equidem dixerim. Saltem mihi notavi; sed potuit obrepere incuria. Jam *Eleites* non solum *propius* (ut ait Harles V. C. Fabr. Bibl. 2, 776) *abest a vera scriptura*, sed ipsum verum est, modo attendas *αι* in MSS. ejus temporis fere esse *ε*, vel repetas a Græculorum frequentissimo errore, Ἐλέα scribentium pro Ἐλαία, qui est ipse apud Suidam, in voce Ἀλκιδάμας, et Eudociam, p. 56. Proba forma ab Ἐλαίᾳ est Ἐλαιΐτης, vide Steph. Byz. in voce Ἐλαία. Adest ei analogia in cæteris a terminatione *αία* gentilibus retinens plerumque *ἰῶτα* primitivi. Sic Ἀναιῖται apud Thucyd. III, 19, quum apud Steph. Byz. obliteratum sit *ἰῶτα* prius, observante recte Berkelio.

et orationem primus omnium scripsit, et nihilo minus

In ipsis etiam, syllaba εὺς terminatis, gentilibus non infrequens duplex ἰῶτα ut Thucyd. I, 13 extr. MSti margo dat Φωκαιεῦς. Et Steph. Byz. in v. Νικαία: Νικαιεὺς καὶ Νικαεὺς, διχῶς. Magis tamen usurpata geminatio litteræ ἰῶτα in illis ίτης. Quare fortasse non persanavit magnus Casaubonus locum Athenæi Deipn. p. 592, pro Ἀλκιδάμας ὁ Λαίτης reponens Ἀλκ. ὁ Ἐλαίτης, quum deberet ὁ Ἐλαιίτης. In nummis quidem duplex ἰῶτα neque in Elæensibus neque in aliis ejusdem formæ sæpe reperias, quum vicissim Φωκαίων, pro Φωκαιέων, sit frequens; sed hoc suspicor esse tribuendum ei, quod in forma ίτης duo deinceps ἰῶτα scribenda erant; in altera εὺς, illud ἰῶτα sequebatur diversa vocalis. Postquam satis operose Codd. scripturam defendimus, veramque Alcidamanti patriam assignavimus, quem et Eudocia et Suidas ex Asia, non ex Italia, oriundum fuisse monent diserte; dimittemus, puto, *Eleaten* istum; cum eoque, nisi fallor, ipsum illud de Palamede, qualem Plato appellaverit, loco non invitum cedet. Si enim (id quod apparet ex Codd.) Quintilianus ipse *Elæiten*, non *Eleaten*, agnovit Alcidamantem, qui tandem fieri potuit, ut hunc potissimum in Palamede *Eleatico* significatum crederet a Platone? Nisi forte locum Platonicum ipsum aliter vel legisse vel intellexisse est putandus, ut Ἐλαιιτικὸν Παλαμήδην ibi inveniret, non Ἐλεατικόν. Sed hoc ne speciem quidem habet ullam. Nimirum, accepto per errorem *Eleate*, pro *Elæite*, aliquis, qui, Platonici loci pulchre memor, tractare Codicem Quintiliani antiquum, allevit fortasse margini significationem loci istius. Vide alteram partem notæ. Palamedem Eleaten, proprio, non figurato, nomine, invenies apud Suidam. — RR. 3, 4 et CAMP., *Elæites*. R. 1, *Elethes* R. 2, *Elates*. CAP. et ed. Hack., *Eleates*. — *Alcidamas Elæites*. De nomine vide primam partem notæ. Quod autem hunc a Platone Palamedem fuisse appellatum narrat, in eo equidem non acquiesco. Locus est in Phædro, p. 261 D; Bip. vol. X, p. 353: Τὸν οὖν Ἐλεατικὸν Παλαμήδην λέγοντα οὐκ ἴσμεν τέχνῃ, ὥστε δοκεῖν (ubi δοκεῖν aut expungere aut in ποιεῖν mutare jubet Heindorfius, collega conjunctissimus; rectissime ut quidem videtur) φαίνεσθαι τοῖς ἀκούουσι τὰ αὐτὰ ὅμοια καὶ ἀνόμοια, καὶ ἓν καὶ πολλὰ, μένοντά τε αὖ καὶ φερόμενα. Designari philosophum aliquem ex disciplina Eleatica, Xenophanis, Parmenidis, Zenonis, Melissi, manifestum est, puto. Zenonem autem a Platone intellectum esse, narrat Diogenes Laert. IX, 25: ὁ δ' αὐτὸς (sc. Plato) ἐν τῷ Σοφιστῇ καὶ Ἐλεατικὸν Παλαμήδην αὐτὸν (Zenonem) καλεῖ. Hærent VV. DD. in verbis ἐν τῷ σοφιστῇ, nihil tale ostendente hoc Platonis Dialogo, qui inscribitur sophistes. Sed vide, an recto loco reponam hæc verba. Sequitur enim apud Diog. φησὶ δὲ Ἀριστοτέλης εὑρετὴν αὐτὸν (Zenonem) γενέσθαι διαλεκτικῆς, ὥσπερ Ἐμπεδοκλέα ῥητορικῆς. Cum hac-ce sententia confer mihi, sis, alterum ejusdem Diogenis locum 8, 57, modo citatum ad §. 8: Ἀριστοτέλης.., ἐν τῷ σοφιστῇ φησι πρῶτον Ἐμπεδοκλέα ῥητορικὴν εὑρεῖν· Ζήνωνα δὲ

artem et ipse composuit, et pro se dixisse optime est

διαλεκτικήν. Jam tibi, spero, persuadebo, τά: ἐν τῷ Σοφ. etiam IX, 25 esse referenda ad Aristotelem, non ad Platonem, quamquam pæne necessarius erat librariorum error, librum Aristotelis deperditum ignorantium, Platonis autem, sibi notiorem, alieno loco inculcantium. Postquam igitur verba hæc cesserunt Aristoteli, non erit violenta totius loci Diogeniani emendatio talis: ὁ δ' αὐτὸς ἐν τῷ Φαίδρῳ καὶ Ἐλ. Π. α. κ. φησὶ δὲ Ἀριστ. ἐν τῷ σοφιστῇ εὑρετὴν κ. τ. λ. Obliterabatur verum Platonici dialogi nomen, postquam alienum ex vicinia pedem intulerat. Quin enim Diog. IX, 25, ad hoc de Palamede, æque ac modo ad illud de statura Zenonis, nominaverit ipsum, ubi hoc dicat Plato, dialogum, nemo dubitabit profecto. Est autem ibi: ἐν τῷ Παρμενίδῃ. Et qui inspexerit Parmenidem Platonis, initio statim habentem sententias a Zenone lectas ex suo libro, p. 127 D, E; Bip. X, 73: εἰ πολλά ἐστι τὰ ὄντα, ὡς ἄρα δεῖ αὐτὰ ὅμοιά τε εἶναι καὶ ἀνόμοια κ. τ. λ., ne dubitabit quidem in Phædro eumdem designari philosophum, qui, in Parmenide, decreta sua cum Socrate communicet; nisi forte ipse Parmenides Eleates videbitur posse intelligi in Phædro, quum et ipse in dialogo cognomini mirabiles suas enarret sententias. Velim quoque discere, quo auctore Diogenes hoc narret de Zenone potius, quam Parmenide, Palamedis nomine appellato. Poterat ipsa alliteratio suadere hanc denominationem in Parmenide, de quo et Tiedemannus cogitat in Argumentis Platonicis, p. 378. Attamen facile credam Diogeni; Quintiliano non item, qui unde resciverit hoc quod tam fortiter asseverat, nondum invenio. Sin ipse est expiscatus, erravit. An totum hoc: « quem.... appellat » glossema est ex margine invectum? Vide initium notæ. Palamedem dicendo, summam Plato significavit hominis versutiam, et stupendas plane præstigias. Alcidamas, Elæa oriundus, urbe Æoliæ ad litus maris Ægæi, rhetor antiquus, Cicerone auctore, Gorgiæ discipulus. — *Antiphon.* Primus fuit λογογράφος, h. e. qui conscriptas a se orationes judiciales venderet litigatoribus, quod narrat Ammianus Marcell. XXX, 4, p. Bip. 221. Magistrum etiam rhetorices prodit, inter alios, Socrates apud Platonem in Menexeno ubi ejus institutionem vilipendit præ Aspasiæ, p. 236 A; Bip. vol. V, p. 277. Ejus Artem oratoriam tribus constitisse libris e Grammatico MSt., in Bibliotheca Sangermanensi, eruit Petrus Van Spaan, adolescens sedecim annorum, sed magistro usus et adjutore Ruhnkenio. Hujus dissertatio de Antiphonte est in Oratoribus Græcis Reiskianis, vol. VII, a p. 795: « Neminem unquam melius » (Antiphonte) « ullam oravisse capitis « causam, quum se ipse defende« ret, se audiente, locuples auctor « scripsit Thucydides. » Verba sunt Ciceronis Brut. c 12, quem locum ob oculos habuit Quint. quum scriberet sua. Thucydides, ipse discipulus Antiphontis (quod refutatis, qui alia narrant, ostendit Spaanius, l. c., p. 800 seqq.) præclaro magistrum encomio ornavit, vide operis supra citat. vol. VIII, 68.

creditus: etiam Polycrates[1], a quo scriptam in Socratem
diximus orationem, et Theodorus Byzantius[2], ex iis et
ipse, quos Plato appellat λογοδαιδάλους. Horum primi com- 12
munes locos tractasse dicuntur, Protagoras, Gorgias,
Prodicus, et Thrasymachus. Cicero in Bruto[3] negat
ante Periclem[4] scriptum quidquam, quod ornatum
oratorium habeat: ejus aliqua ferri. Equidem non re-
perio[5] quidquam tanta eloquentiæ fama dignum; ideo-
que minus miror esse, qui nihil ab eo scriptum putent;
hæc autem, quæ feruntur, ab aliis esse composita. His 13
successere[6] multi; sed clarissimus Gorgiæ auditorum,
Isocrates, quamquam de præceptore ejus inter auctores
non convenit; nos autem Aristoteli credimus[7]. Hinc 14

1. *Polycrates... diximus.* Vide II, 17, 4.

2. *Theodorus Byzantius.... λογοδαιδάλους.* Vide II, 15, 16. Locus Platonicus est in Phædro, p. 266 E; Bip. p. 364, et videtur habere aliquid poetici coloris. Nolim autem *Lysiam* ibi pro *Tisia* poni suadente post Ficinum Gesnero. Antiquiores enim illi omnes, saltem natu majores, Lysia. Rejicit mutationem Stephanus quoque. Utitur eo Cicero, Orat. c. 12, quem igitur respiciebat Noster. Miror tamen utrumque pluralem dare λογοδαιδάλους, quum apud Platonem sit singularis de solo Theodoro. Verba Platonis, corrupta ipsa, eo solo, quod post Stephanum inserunt ex Codd. λέγειν, persanari vix credo. Fortasse gravius ibi latet vulnus, ut pluralis quoque fuerit in λογοδαιδάλοις, et plus uno vocabulo interciderit.

3. *Cicero in Bruto.* C. 7.

4. *Ante Periclem.* Guelf. et Turic., *Periclea*, miro consensu omnium (præter Goth. et Voss. 2) Codd. et ed. Andr. — Et Cod. R. 2, *Periclem*. Codd. RR. 1, 3 et Camp., *Periclea*. Ed.

5. *Non reperio.... dignum.* XII, 2, 22; it. XII, 10, 49, fortiter negat quidquam exstare Periclis. Ei accedit Ruhnkenius in Hist. Crit. Orr. Grr. p. 38 seqq. locupletibus subnixus testibus, sed Cicerone majorem fidem habente iis, quæ Periclis ferrentur Brut. c. 7, et de Or. II, 22. An inter Ciceronis et Quintiliani ætatem deperdita Periclis vera opera? Non puto. Consule de hac dubitatione Fabr. Bibl. Harl. vol. II, p. 746 seq.

6. *His successere.* Cod. R. 1, *His qui successerunt.* Ed.

7. *Aristoteli credimus.* Dixerit hoc diserte alicubi Aristoteles, necesse est; qualem tamen locum in reliquis quidem non reperimus operibus. Sed multi ejus interciderunt libri, etiam rhetorici, velut Theodectea, de quibus vide II, 15, 10. Dionys. Halicarn. t. II, p. 94, Iso-

velut diversæ secari cœperunt viæ: nam et Isocratis præstantissimi discipuli fuerunt in omni studiorum genere; eoque jam seniore, octavum enim et nonagesimum implevit annum, pomeridianis [1] scholis Aristoteles præcipere artem oratoriam cœpit, noto quidem illo, ut traditur, versu ex Philocteta [2] frequenter usus,

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾷν λέγειν [3].

cratis præceptores prodit Prodicum Cium, Gorgiam Leontinum et Tisiam Syracusanum, de Theramene aliquorum esse opinionem refert. Eosdem memorat Pseudo-Plutarch. p. 836 F. Suidas in v. Ἰσοκρ. diserte Gorgiam nominat et primum solum, fortasse ex Aristotele, deinde subjiciens, quos præterea aliqui memoraverint.

1. *Pomeridianis.* Vide Gellium XX, 5: « Ἐξωτερικὰ (Aristotelis) « dicebantur, quæ ad rhetoricas « meditationes, etc.... conducebant.... disciplinæ, quam dixi « ἀκροαματικὴν, tempus exercendæ « dabat in Lyceo *matutinum*... illas « vero ἐξωτερικὰς auditiones exercitiumque dicendi eodem in loco « *vesperi* faciebat... atque eum δειλινὸν περίπατον appellabat, illum « alterum supra ἑωθινόν. »

2. *Versu ex Philocteta.* Et hic ante oculos Nostro erat Cicero, de Orat. III, 35, qui quidem Græca ipsa non ponit. Idem tangit idem Tusculan. I, 4. Diog. Laertius V, 3, hoc dicterium in Xenocratem, non in Isocratem, conjectum esse refert, ut igitur ad philosophicas pertineret disputationes, non ad rhetoricas. De versu ipso, qui est tragœdiæ deperditæ, vid. not. seq.

3. Αἰσχρὸν... λέγειν. Sic versum græcum Codd. præter unum, dant, quantum video, omnes, edd. autem meæ ante Leidensem omnes; nisi quod pro Ἰσοκράτην, rectiore forma, plerseque cum Codd. præferunt Ἰσοκράτη. Pinus sibi visus est emendare versum inserendo μὴ post σιωπᾶν, neque tamen rejecto καί. Hujus rationem, septem pedes inducentem pro sex, miro obsequio tenuerunt recentiores, quum Codex astipularetur nullus. Nam et Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) omittunt μὴ, neque editionum ulla habet, ut silentium eorum, qui eas cum Codd. contenderunt, nulli sit argumento. Britannici Codd. soli μὴν habere putandi, si fidele est Gibsoni silentium. Tota orationis forma in hoc versu, sive addito, sive omisso μὴ (et ne sic quidem constat metrum), quam sit dura, sponte intelligitur. Neque tamen sufficit, quod Menagius, Davisius ad Tusc. I, 4, aliique monent, legendum esse Α. σ. Ἰ. δ' ἐᾷν λ. ex Laertio V, 3. Aliud enim est structuram græcam ordinare, aliud Codd. fidem sequi. Habet autem nullus Quintiliani Codex δ' pro καί. Jam ipsa hæc structuræ et metri vitiositas, conjuncta cum iis, quæ disputabo in nota seq., facit ut glossema putem græcum versum hoc loco positum, quem ipsum dare noluerit Quint. Erat autem solenne fere rhetoribus, aliisque etiam

Turpe [1] esse tacere, et Isocratem pati dicere.

scriptoribus, respicere ad eum, qui in proverbium pæne abierat. Ita factum ut etiam hic eum significatum a Quint., allineret memoriter, qui tractaret antiquissimum aliquem Codicem, male *καὶ* effingens ex latino *et*. Residet altera difficultas. Barnesius fragmentum hoc assignat Philoctetæ Euripidis deperdito, nullo tamen demonstrato veterum loco, ubi diserte auctor sit memoratus. Musgravius primus ex eo loco, quem Gatakerus jam demonstraverat, alterum ejusdem fragmenti versum, nostro præmissum, eruit. Plut. adv. Colot. p. 1108 B., ubi hæc, omissis quæ inserit Plutarchus: *Ὑπέρ γε μέν τοι παντὸς Ἑλλήνων στρατοῦ Αἰσχρὸν σιωπᾶν*, plura enim non leguntur, ut altera posterioris versus pars: *βαρβάρους δ' ἐᾶν λέγειν*, adhuc quidem in nullo scriptore græce compareat, sed efficta sit a VV. DD. ex loco Ciceroniano latino de Or. III, 35. Sed ne hoc quidem Plutarchi loco diserte Euripidi tribuuntur hi versus, et possit igitur alius quoque poetæ, velut *Æschyli*, esse fragmentum; quæ est Gesneri ad nostrum Quint. locum dubitatio. Magnus Valkenaerius, qui fragmentum de industria, quod doleo, non est interpretatus, occasionem pronunciandi hujus in tragœdia Euripidea versus demonstrat Diatrib. in Eur. fragmm. p. 116. Sed protracto ex latebris altero illo versu, quem ipse non videtur animadvertisse, tam bene non procedit ea. Neque ille de auctore dubitat, argumento tamen certo non prolato. Gatakerus (quem ad nostrum locum mira confidentia *αὐτολεξεὶ* compilat Colomesius, quod huic viro solenne, ut mox §. 17 ad *Theophrastum*, Menagium ad Diog. Laert.) primus videtur Euripidem agnovisse, quo vel auctore vel argumento non prodens. Turicensis hæc est versus scriptura: *αισχρον τ ισοκρατην λεγειν*. — Nostri non habent *τὸ μέν*. Ed.

1. *Turpe... dicere.* Succurrit sponte, quod cum Menagio ad Laertium, l. c., multi admonent interpretes, versionem hanc versus græci a Quintiliano vix potuisse subjici. Quid autem si græca potius ista sunt glossema? Quod ut suspicer, non eo solo adducor, quod græcus versus esse negatur in Voss. 3. Poterat enim ibi Græcis esse relicta lacuna, more librariis ejus ævi frequentissimo, qui in vetustis quoque editionibus invenitur, ut hoc ipso loco et semper in Jensoniana. Quamquam a Burmanno significari arbitror, nullum adesse græci versus vestigium. Latina si a glossatore essent profecta, verbo finito hunc fuisse usurum existimo, non infinitivo: *esse;* neque apparet, quare nullo præterea loco græco tam male sedulus interpres sese prodidisset. Etiam id quod monui, Ciceronis locum ob oculos versatum Quintiliano, me avertit a græcis hisce veris et germanis credendis. Cicero posuerat sententiam solam, latinis verbis expressam, non versum græcum; idem fecisse Quintilianum puto, a tanto auctore ne in minimis quidem temere defecturum. Erant hoc monendi vel tirones, ne forte quis eorum crederet utrumque sic ut nunc legitur potuisse a Quintiliano

Ars est utriusque, sed pluribus eam libris Aristoteles complexus est; eodem tempore Theodectes fuit, de cu-
15 jus opere supra[1] dictum est. Theophrastus[2] quoque Aristotelis discipulus de *rhetorice* diligenter scripsit; atque hinc vel studiosius philosophi, quam rhetores, præcipueque[3] stoicorum ac peripateticorum[4] principes.
16 Fecit deinde velut propriam Hermagoras[5] viam, quam plurimi sunt secuti, cui maxime par atque æmulus videtur Athenæus[6] fuisse; multa post Apollonius Molon[7],

proficisci, quod longe est remotum ab ejus consuetudine, ipsaque adeo elegantia. De græci versus conditione etiam hic, si placet, vide notam superiorem.

1. *Supra.* II, 15, 10.

2. *Theophrastus.* Ejus artis, deperditæ, meminerunt Diog. Laert. V, 48, et scholiastes Hermogenis in Prolegomenis. Præcepta ejus rhetorica, libro quidem ipso non nominato, tangit Cic. de Divin. II, 1, et Orat. c. 24; item scriptor περὶ ἑρμηνείας (vulgo Demetr. Phal.) §. 41, 175, 229.

3. *Præcipueque.* Guelf. *præcipue.* Præstat sane et poterat nasci *que* ex errore male repetentis *pue.* Sic et V, 10, 49, Guelf. cum Aldo.

4. *Stoicorum... peripateticorum.* Vide II, 15, 20 seqq. de peripateticis, et §. 35, de stoicis. — *Stoicorum* autem principes fuere Chrysippus, Cleanthes, Zeno, Diogenes: *peripateticorum* Aristoteles, Theophrastus, Demetrius Phalereus, cujus nomine circumfertur libellus *de Elocutione* tanto viro parum dignus. Ed.

5. *Hermagoras.* Scil. senior, cujus præcepta imitatus est Cicero, in libro de Inventione.

6. *Athenæus.* Hic philosophus peripateticus fuit, qui Romæ tempore Augusti vixit, et cum Muræna in Augustum conjuravit: postea collapsu ædium interfectus est. Vide Strab. l. XIV.

7. *Apollonius Molon.* Celeberrimus Ciceronianæ ætatis rhetor, ipsiusque magister. Vide XII, 6, 7, et Cic. Brut. c. 89 extr. Hunc Alabandis Cariæ urbe, ortum, sedem fixisse in Rhodo insula narrat Strabo, l. XIV, p. 655 et 661, etsi ab Apollonio distinguens, ut ejus nonnisi Molonis nomen fuisse significet. Attamen plurimi scriptores (quos videre est apud Fabr. B. G. Harl. IV, p. 273) utroque nomine appellant, ubi tamen aliquot VV. DD. malint legi: *Apollonius Molonis* (ut Apollonius ille sit Molonis filius) quibus nonnulli astipulantur Codd. (Quintiliani quidem neutro loco ullus). Sed fuit Græcorum (illo quidem tempore) mos ut ipsum patris nomen superadderent filio, cujus rei exempla sunt idonea apud Fabr. l. c. Romanos contra genitivo usos in hac re, negat Salm. ad Inscr. Herod. Att. p. 90, Phœbammon rhetor καὶ Ἀπολλώνιος, ait, ὁ ἐπίκλην Μόλων ὠρίσατο. Proprie igi-

multa Areus, multa Cæcilius[1] et Halicarnasseus Diony-
sius. Præcipue tamen in se converterunt studia Apol- 17
lodorus Pergamenus, qui præceptor Apolloniæ Cæsaris
Augusti fuit, et Theodorus[2] Gadareus, qui se dici ma-
luit Rhodium; quem studiose audivisse, quum in eam
insulam secessisset, dicitur Tiberius Cæsar. Hi diversas 18
opiniones tradiderunt, appellatique inde *Apollodorei* et
Theodorei, ad morem certas in philosophia sectas[3] se-
quendi. Sed Apollodori præcepta magis ex discipulis
cognoscas; quorum diligentissimus in tradendo latine

tur noster audiebat Apollonius, eratque Molonis filius, ut a multis designatur scriptoribus. Neque puto recte Casaubonum Strab. p. 655, et Suet. Cæs. 4, exprobrare Quintiliano, quod *Molonem* confuderit cum *Apollonio, Molonis filio;* quamquam Strabo, ll. cc., videtur fidem facere ejus opinioni. Major est auctor Quintilianus, quam cui in Ciceronis magistro diffidam. Id contra verissime Casaubonus post eumque disertius Wetzelius V. C. (ad Cic. Brut. c. 89) tenere mihi videntur, hunc Ciceronis magistrum diversum esse ab eo, qui Cic. de Or. I, 17 et 28; it. de Inv. I, 56, memoretur Apollonius Alabandensis. Is enim Molone profecto antiquior; neque alius videtur quem Strabo, l. c., cognominat μαλακόν, aitque ortu Alabandensem sese contulisse Rhodum. Hujus quoque rhetoris magna fuisse videtur existimatio et auctoritas, cujus dictum *negantis quidquam lacryma citius inarescere*, in proverbium abiit. Cic. de Inv. l. c. Idem Partitt. Oratt. c. 17. Scriptor ad Herenn. II, 31; Quintilian. VI, 1, 27; Jul. Severianus, p. (Rhett. Pithœi) 312.

1. *Cæcilius.* Siculus, Calactinus, sub Augusto vivens, Dionysiique Hal. familiaris, multorum librorum de rhetorica auctor, religione Judæus, narrante Suida. Ejus scripta interciderunt omnia. Memoratur inprimis Longino ejus de sublimitate libellus. Halicarnasseum Dionysium qui ignorant, adeant Fabr. B. G. Harl. vol. IV, p. 382 seqq. Qui præterea recensentur hac §. de iis vide II, 15, 14, 23, 35.

2. *Apollodorus... Theodorus.* Vide Suet. Aug. c. 89, et Tiber. 57. Mentionem prioris habet Strabo, lib. XIII, p. 625, ubi et utriusque sectæ meminit; posterioris l. XVI, p. 759. Apollodorum inter Macrobios recenset Lucian. Bip. vol. VIII, p. 128. Ejus libros *aridissimos* appellat scriptor dialogi de Orr. c. 19, De Theodoro bene exponit Langbænius ad Longin. c. 3, 14. Etiam Posidonius, Apamea ortus, dictus Rhodius. Athenæus, p. 252 E.

3. *Certas... sectas.* Seneca pater Tiberium ipsum appellat *Theodoreum* Suasor. p. Bip. 25. Vide Nostrum II, 11, 2. Ejus sectarum diversitatis exemplum est apud Senec. patr. p. Bip. 149.

fuit C. Valgius [1], græce Atticus [2]; nam ipsius sola videtur ars edita ad Matium [3], quia cæteras missa ad Domi-

1. *Valgius.* C. Valgius Rufus grammaticus (vide notam ad lib. I, c 5, §. 67, ubi male *Valerius*, pro *Valgio*) et rhetor, tempore Augusti, cui librum de herbis inscripsit; Plin. H. N. XXV, 2. Rectene an nimis curiose VV. DD. secernant hunc a T. Valgio Rufo, poeta, Horatii et Tibulli familiari, alii viderint. Prænomini T. an C. non multum tribuam, minus tamen argumento Broukhusiano ad Tibull. IV, 1, 180, negantis quidquam versibus scriptum a C. Valgio ostendi posse. Charisius saltem, ap. Putsch. p. 84, eumdem videtur designare, cujus et Epigramma et etymon *Solitaurilium*, brevissimo intervallo nullaque memorata diversitate, refert. Consul suffectus noster M. Valerio Messalæ Barbato Æmiliano mortuo abdicavit se magistratu, A. U. C. 742. Interpretationem artis Apollodoreæ a Valgio conditam citat Noster III, 5, 17, et fortasse etiam V, 10, 4. Potest enim altero loco ipsius Valgii opus intelligi.

2. *Atticus.* Strabo, l. XIII, p. 625: (Ἀπολλόδωρος) μαθητὴν ἔσχεν ἀξιόλογον Διονύσιον τὸν ἐπικληθέντα Ἀττικὸν, πολίτην αὐτοῦ· καὶ γὰρ σοφιστὴς ἦν ἱκανὸς καὶ συγγραφεὺς καὶ λογογράφος. Senec. pat. p. Bip. 179: « Transeundum quasi donemus, et possimus « quidem facere controversiam, « sed nolimus... *Attico* Vipsanio, « *Apollodori discipulo*, placuit. » Horum alteruter intelligatur a Quintiliano, necesse est. Quem Seneca memorat, filius est M. Vipsanii Agrippæ, qui T. Pomponii Attici filiam Pomponiam duxerat primis nuptiis. Vide Corn. Nep. Att. c. 12. Sed verisimilius, Dionysium Græcum designari, quæ est Nicolai Fabri sententia ad Senecam. Senec. pat. in Suasoria II, p. 19, meminit Antonii *Attici*. Sed aliis quoque hoc cognomen inditum fuit, fortasse etiam Dionysio, Attici liberto, præceptori Ciceronis filii (quem cum Dionysio, Ciceronis servo confundit Fabr. non castigatus ab Harl.), cujus frequentissima mentio in epp. ad Att. Vide Ep. lib. XV, 4. Ejus filium commemorat Seneca pater, p. Bip. 103; quem tamen diversum puto a Nostri et Strabonis.

3. *Matium.* Jens. (non *Martium*, ut Gesn.) *Matrium*. Volebat *Mattium* haud dubie librarius, ut sæpe scribitur. Vide Scalig. mox citat. in hac nota.—*Matium*. Eumdem haud dubie commemorat Plin. H. N. XII, 6, p. Bip. 324, *Divi Augusti amicum* appellans. Ejus an antiquioris libri sint, quorum titulos ponit Columella XII, 44, 1, non facile dixeris. Julii enim Cæsaris inprimis familiaris itemque Ciceronis amicus fuit C. Matius, quem a nostro secernunt Harduinus ad Plin. et Burmannus ad hunc loc., qui nostri patrem suspicatur. Recte; quoniam major natu videtur, quam qui potuerit Augusti amicus appellari, etsi cum eo conjunctus etiam post Cæsaris mortem, vide Cic. Epist. ad Div. II, 28. Hanc, quam modo designavi, majoris Matii epistolam (ipsius enim est ad Ciceronem) qui legerit, magni faciet hominis tum prudentiam tum fortitudinem, et miram simplicitatem, quale judicium est Mongalti quoque ad Ep. ad Att. XIV, 1 (Gallic. vers.). No-

tium[1] epistola non agnoscit. Plura scripsit Theodorus,
cujus auditorem Hermagoram[2] sunt qui viderint. Ro- 19
manorum primus, quantum ego quidem sciam, condi-
dit aliqua in hac materia[3] M. Cato[4] ille censorius: post
M. Antonius[5] inchoavit; nam hoc solum opus ejus, at-

mine tecto et αἰνιγματώδει Cicero, in epistolis ad Atticum, *Calvenam* eum appellat, quo ex fonte petitos jocos Ep. secundæ l. XIV, ingeniosissime explicat idem Mongaltus. Utriusque horum ætate superiorem, cum Lipsio et Burm. puto, Cn. Matium Iliadis interpretem latinum et mimiamborum scriptorem, de quo vide Gellium, passim, sed inprimis IX, 14. Ipsum hunc Cæsaris amicum facit Scaliger ad Varronem de L. L. p. (notar.) 236 Bip. qui multa de eo persequitur. In antiquis aliquot Quint. edd. XII, 6, 1, post nomina quædam pro *multum* legitur *Matius*, ut etiam hic ante quæstoriam ætatem causas orasse dicatur isto loco, quæ scriptura non est de nihilo. Apollodorus rhetor ad Matium, magni sui discipuli amicum, videtur scripsisse artem rhetoricam.

1. *Domitium* Hunc puto esse *Domitium Marsum*, Augustei ævi poetam et scriptorem elegantissimum, cujus aliquoties meminit Noster VII, c. 3. Is quum Marsi nomine plerumque celebretur a scriptoribus, Domitius tamen, nullo addito cognomine, appellatur a Philargyrio ad Virg. Ecl. III, 90. Ad hunc igitur, nisi conjectura fallor, scripsit epistolam Apollodorus, quæ exstaret, rationem reddens librorum suorum et studiorum. « Missa epistola » ablativus sit an nominativus, equidem non dixerim. « Ipsius » significat cætera Apollodoreorum scripta, quamquam referta præceptis ejus, a discipulis esse condita, non ab Apollodoro ipso.

2. *Cujus... Hermagoram.* Hic est recentior supra memorato (§. 16). Temni natus, urbe Æolidis. Laudat ejus sententias Seneca pater, « quæ auditorem diligentem peni« tus afficerent, securum transcur« rerent. » P. Bip. 190. Eum Suidas ait τελευτᾶν πόῤῥω τῆς ἡλικίας, et idem vult Quint. narrans *esse, qui eum viderint.* Vide II, 15, 14.

3. *In hac materia.* Ita si recte attendi, Guelf., quum plerique et Codd. (ut Turic.) et edd. vett. dent *in hanc materiam.* (Ita quoque nostri RR.) Sed videntur nostram et alii defendere, ut Bodl. Bal. et ed. Andr. quos tacet Gibs.

4. *Cato... inchoavit.* Guelf. *Cato M. Ant. ille censorinus inch.* Turbato, ut in reliquis Codd. et, ante Regium, edd., ordine; præter proprios errores, omittendi *post*, et *Censorinus* pro *censorius.* Ille tamen est reliquorum quoque Codicum. Apparet, collocatio verborum quam sit interdum prava in Codd. Alm. verum habet ordinem, sed omittit *post.* Turic. sic: *C. M. A. ille censorius incho.* — *Cato ille censorius.* Ita ed. Camp. At RR. 1, 2: *Cato post M. Antonius ille censorius.* Ed. — *M. Cato.* V. ad II, 15, 1.

5. *M. Antonius.* Cic. de Or. I,

que id ipsum imperfectum manet : secuti minus celebres, quorum [1] memoriam, si quo loco res poscet, non
20 omittam. Præcipuum vero lumen sicut eloquentiæ, ita præceptis quoque ejus, dedit unicum apud nos specimen orandi, docendique oratorias artes, M. Tullius : post quem tacere modestissimum foret, nisi et rhetoricos [2] suos ipse adolescenti sibi elapsos diceret, et in oratoriis [3] hæc minora, quæ plerique desiderant, sciens
21 omisisset. Scripsit de eadem materia non pauca [4] Corni-

47 : « (Antonius) unum libellum « sibi excidisse jamdudum questus « est. » C. 48, Antonius loquitur : « Ipsa... illa quæ in *commentarium* « *meum* retuli » etc. Apparet, quid sit « *inchoavit.* »

1. *Celebres, quorum.* Alm. et Turic. inserunt *dederit*, soli.

2. *Rhetoricos.* Vide ad II, 15, 6.

3. *In oratoriis.* Epistol. ad Div. I, 9, poster. part. : « Abhorrent (li- « bri tres de Or.)... a communibus « præceptis. » De Or. I, 6 : « repe- « tam.... non ab incunabulis nos- « træ veteris puerilisque doctrinæ « quemdam ordinem præceptorum, « sed » etc. C. 36, Scævola Crasso : « De istis communibus, ait, et per- « vagatis vix huic ætati audiendum « putas. » II, 3 : « Nec... te... fra- « ter... rhetoricis nunc quibusdam « libris, quos tu agrestes putas, in- « sequor ut erudiam. »

4. *Cornificius.* Hujus esse libros, qui inscribuntur *ad Herennium*, et Ciceronis operibus solent præmitti, multi putant VV. DD. qua de re consulendus Fabric. Bibl. Lat. edit. Ern. vol. I, p. 153 seq. Erat sane oratoriæ artis inprimis studiosus Q. Cornificius, Ciceronis in auguratu collega, et amicus. Vide Cic. ad Divers. XII, 17 : « (Scripsi) cæ- « tera quidem fortasse, quæ etiam « tu concederes; sed proxime... de « optimo genere dicendi » (intelligit *Oratorem ad Brut.*) « in quo sæ- « pe suspicatus sum, te a judicio « nostro, sic scilicet ut doctum ho- « minem a non indocto, paululum « dissidere. » It. Ep. 18 : « Quod ex- « tremum fuit... ad id primum res- « pondebo. Animum adverti enim, « hoc *vos* magnos oratores facere « nonnunquam. » Se juniorem Cornificium significat Cicero, ep. 23 : « Tuam vicem sæpe doleo, quod « nullam partem, *per ætatem*, sa- « næ et salvæ reip. gustare potuisti. « Atque *antehac* quidem sperare « saltem licebat, nunc etiam id « ereptum est. » It. Ep. 28 : « socie- « tatem... tibi mecum *a patre* ac- « ceptam. » Libro Qu. IX, c. 2 et 3, ubi de figuris agetur, mirificam Cornificii rhetoris cum scriptore Herenniano similitudinem observabimus. A Julio Rufiniano citatur, *Cornificius* in figura, dicta parrhesia, quam verterit *licentiam* (qui locus est *ad Herenn.* IV, 36), p. Ruhnkenii ed. Rutil. Lup. 219. Vide Nostr. IX, 2, 27. Ad *Cornificium* Ciceronis sunt epistolæ, ad Div. lib. XII, a 17 ad 30. Burmannus Secundus in præfatione editorum a se

ficius, aliqua Stertinius [1], nonnihil pater Gallio [2]; accuratius vero priores Gallione Celsus et Lænas [3], et æta-

librorum ad Her. et de Inv. (L. B. 1761, 8) præter necessitatem videtur abhorrere a Cornificio hujus operis auctore credendo, dum nimium tribuit Mario Mattio.

1. *Stertinius*. Ab aliis hic rhetor non memoratur, nisi quod apud Senecam patr. Contr. IX, p. 149, est *Maximus Stertinius*, cujus comes fuerit *Syriacus Vallius;* sed ne tuto quidem dixeris, illum fuisse rhetorem. Quem Horatius ridet philosophiam mentitum Sat. II, 3, 33, 296, et Epist. I, 12, 20, vilis videtur fuisse conditionis, in cujus domo nemo potuerit versari; quare diversus profecto ab illo Senecæ Stertinio, et libertinus fortasse, nomen adeptus a domino.

2. *Pater Gallio*. Hunc iterum vide IX, 2, 91, ex quo loco (collato cum Sen. patr. p. Bip. 159) vel maxime apparet eumdem esse, quem Seneca pater, sæpissime memoratum, appellat *Junium Gallionem*, quique ipsius Senecæ filium, philosophi fratrem natu maximum, adoptavit. Fuit amicus Nasonis, teste Seneca patre, p. 25 (Suas. III), cujus ad eum fortasse est Epistola ex Ponto IV, 11, etsi nil in ea de Gallionis eloquentia, in quo hæret Burmannus. Neque obstare puto, quo minus sit hic Gallio Quintiliani, quod dicitur eo prior esse Celsus. Hujus ætas non usquequaque est cognita, quam ut Columella, appellans eum « *suæ ætatis* celeberrimum auctorem » (III, 17, 4), ad Tiberii et Claudii adolescentis tempora videtur deprimere, ita ipse, quum Themisonem, Asclepiadis, quo magistro et Pompeius Magnus est usus, discipulum, narrat « *nuper*, sed senem, quædam deflexisse » (præf. p. Bip. 13) longe superiorem facere. Sane est quod dubites Gallionem, Ovidii familiarem, recentiorem Celso agnoscere. Sed et Julius Græcinus, pater Agricolæ, qui Taciti fuit socer, « transcripsit Corn. Celsum » (Plin. H. N. XIV, 4, 5, p. B. 11) unde item peti potest nota temporis. Seneca quidem pater per ætatem poterat videre Ciceronem (præf. Contr. I, p. 63), quidni Celsus prior *scripserit* (nihil enim aliud necesse) Ovidii amico? Saltem vix adducar ut hunc Gallionem, patrem cognominatum, credam, cum Burmanno, Senecæ rhetoris filium.

3. *Lænas*. Ita dedi de meo, quum cæteri: *Lenas;* sed Popilii apud omnes scriptores sunt *Lænates*, et ille Ciceronis interfector Græcis Λαινᾶς. Codd. hic nulla auctoritas. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, *Lenax*. — *Lænas*. Sic ipse Turic. ex altera collatione, et supra I, 4, 25. *Lænates*, quamquam ne illic quidem in omnibus libris. Altera item collatio in Turic. quoque ostendit *Tutilius*, hac ipsa §. Spald. Præf. p. 84. — *Lænas*. Vid. X, 7, 32; it. XI, 3, 183. Posteriore loco *Lænas Popilius* appellatur. Qui hunc rhetorem citaret, præter Qu., inveni neminem. Apparet, eum omnem scripto percensuisse rhetoricam. Fuit ex gente ejus, qui, a Cicerone defensus antea, occidit ipsum. De hoc integra est Senecæ patris Controversia XVII (p. 215 seqq. in Excerptt. p. 453). Quo minus eorum, qui sunt apud Cic.

tis nostræ Virginius [1], Plinius [2], Tutilius [3]. Sunt et hodie

Brut. c. 14, 25, 34, sit aliquis, obstat ætas Celsi, quocum conjungitur. De Celso, vide II, 15, 22.

1. *Virginius*. Guelf. *Verginius*, cum Alm. Voss. 3, Bern. Eodem modo Guelf. XI, 3, 126. Bern. autem IV, 1, 23. In cæteris locis nihil varietatis commemoratur, neque ipse inveni. Qui præter Nostrum memorant utrumque *Virginium*, Græci et Latini plerique *e*, non *i*, dant nomini; nisi quod index rhetorum, ab Achille Statio prolatus ex MSS. ad calcem Suetonii de clarr. rhett. habet *Virgilium Flavum*, ubi commode Burm. suspicatur legendum : *Virginium*. Alterum nomen *Flavius* legitur XI, 3, 126, in Codd. quantum video omnibus; edd. autem vett. pleræque, ut dicam in sec. parte notæ, *Flavus;* et hoc dat index modo laudatus, item vita Persii, a Lipsio e Codice emendata, quam scripturam recepit Reizius (in Persio edito Lips. 1789, 8) quum cæteroqui legeretur ibi *Flaccus*. Id ipsum tamen pro *Flavo*, an *Flavio*, ubique reponi malit Burmannus, ad geminationem duorum gentilium vitandam. *Flavus*, absque *i*, a capillitio inditum cognomen, ut *Rufus*, est aliquot gentium ut Bæbiæ et Clodiæ; quare eos potius errasse puto, qui *Flavium* scriberent quam qui *Flavum*. — R. 1 et CAMP., *Virginius*. RR. 2, 3, *Verginius*. ED. — *Virginius*. Hic est, cujus meminit Tacitus Annal. XV, 71, 6 : « Virginius studia juvenum eloquentia « fovebat. » Noster, præter hunc locum, III, 6, 44; IV, 1, 23; VII, 4, 24; XI, 3, 126. Postremo loco *Flavium* (an *Flavum*, ita enim ibi edd. vett. ante Badium Ascensium, ut videntur, omnes) appellat, quo ipso apparet, quod sponte credas, diversum esse a Virginio Rufo, cujus frequens apud historicos mentio, vide inprimis Plin. Epist. II, 1, et alibi. Tacitus refert Virginium sub Nerone in exsilium actum ob claritudinem nominis, quem locum sanavit Lipsius, pro solita sagacitate, inserendo *et* inter *Virginium* et *Rufum*, ut intelligerentur *et* Virginius rhetor, *et* Musonius Rufus, philosophus, non autem videretur unus homo. De nomine vide initium notæ.

2. *Plinius*. Historiæ naturalis auctor « tres libros » scripsit « studiosi, « in sex volumina propter amplitu« dinem divisos : quibus oratorem « ab incunabulis instituit et perfi« cit. » Vide Plinii Epistolas III, 5, 5. Eum non semel ad partes vocat Noster.

3. *Tutilius*. Sic Guelf. Alm. Bern. Cod. ex Hulstiana bibliotheca in Leidensem translatus cum Voss. 1, qui præfert *Tulius*, mero librarii errore omittentis *ti*. Edd. vett. ante Badium omnes, quo accedit Aldina secunda. Cæteri libri, ut et Gesn., *Rutilius*, ubi tamen cum Burm. Gesnerus agnoscit, non esse contemnendam, quam recepimus. Hanc, præter veterum librorum consensum (qui augeri fortasse poterat, si diligentiores iis conferendis contigissent lectores), persuasit mihi Ruhnkenius, docens (præf. ad Rutil. Lup. 10-16) ætatem Rutilii quum ejus, quem vertebat, Gorgiæ conjunctam (vide Nostr. IX, 2, 102) cadere in Ciceronis senectutem, cum Gorgia præ-

clari[1] ejusdem operis auctores; qui si omnia complexi forent, consuluissent labori meo; sed parco nominibus

ceptore, sed eodem morum corruptore, uteretur Cicero filius Athenis. Error tamen hic alieno apud Quint. loco reponendi *Rutilium* non unum contaminavit scriptorem veterem, quum Dodwellus in Plinii epistolam (de qua vide in sec. parte notæ), vellet immittere *Rutilium*, pro *Tutilio*, et aliquot editores, etiam reclamante metro, Martialis (de quo item sec. p. notæ) versui obtruserint *Rutilium*. Sed ab hoc vitio sibi temperavit Dodwellus (Annal. Qu. §. 29) et P. Scriverius Quintilianum ex ipso Martiale corrigendum recte vidit. *Rutilii* quantitas cognoscitur ex Ovidio Fast. VI, 563: «...Quo « properas, memorant dixisse, Ru- « tili?» It. ex Pont. I, 3, 63. — *Tutilius*. Celeber ejus ætatis rhetor, cujus meminit Martialis in lepido epigrammate ad Lupum, ubi quamlibet conditionem litteris tractandis magis docet esse quæstuosam. L. V, 57, 6: « Famæ *Tutilium* « suæ relinquat » sc. filius tuus, mi Lupe. Hunc ipsum Tutilium Nostri fuisse socerum ex Plin. Epist. VI, 32, collegerunt VV. DD. Inscripta ea est Quintiliano in edd. omnibus. Sed rectissime mihi videtur Gedoynus, Francogallicus Quintiliani interpres (præf. p. xlv seqq.) errorem suspicari in isto nomine. Mavult ille reponi *Quintiano*, cujus meminerit Plin. Epist. IX, 9. Quamquam ne is quidem, quum (§. 2): « Miseros tueretur » videtur adeo fuisse angusta re domestica, ut in dotem filiæ L millia nummum a Plinio acciperet. Sed corruptela nominis in Quintiliano longe manifestior, cujus divitias ad cælum fert Juvenalis VII, 188 seqq. Accedit, monente Gedoyno, quod Procem. l. VI, Noster nullam filiæ facit mentionem in comploratione ista suorum; et, quod ille non tetigit, Tutilium socerum profecto non erat neglecturus, in morte præsertim uxoris lugenda. Nisi forte alteram uxorem duxit, ex qua filiam susceperit, quæ quum primum nubilis esset facta, in matrimonium cederet Nonio Celeri. Hæc est Dodwelli ratio (Annall. Qu. §. 29-32) mira quidem solertia eruta illa; sed quæ tota nitatur Pliniana epistola. Ei tamen obstat tum paupertas ista vix credibilis Quintiliani, tum id quoque (et urget hoc Bælius Quint. lit. C.), quod nulla ibi fit mentio disciplinæ Quintilianeæ, cui traditus fuerit Plinius, qua de re constat cæteroqui. Plin. Epp. II, 14; VI, 6, 3. Sic, quare hanc Gedoyni conjecturam, quæ omnem eximit scrupulum, tantopere aversemur (vide Gesn. præf. Quint. §. 11) non equidem video, eaque acquiescere malim profecto, quam secundas (an priores etiam, cum Nic. Antonio?) nuptias, filiam, paupertatem Quintiliani operose comminisci. Vetus quæ solet editionibus præmitti Quintiliani vita, habet quidem ea hujus filiæ mentionem; sed quæ sit ejus auctoritas, non intelligo.

1. *Sunt et hodie clari*. Valla hoc de *Aquila Romano* intelligendum esse putat. Alii de Plinio juniore hæc intelligunt, aut de *Tacito* qui dialogum de oratore composuit. — Incerta sunt autem ista quæ a scriptoribus coævis petuntur. Ed.

viventium; veniet eorum laudi suum tempus; ad poste-
22 ros enim virtus durabit, non perveniet invidia. Non tamen post tot ac tantos scriptores[1] pigebit meam quibusdam locis posuisse sententiam; neque enim me[2] cujusdam sectæ, velut quadam superstitione imbutus, addixi; et electuris quæ volent facienda copia fuit, sicut ipse plurium[3] in unum confero inventa; ubicunque ingenio non erit locus, curæ testimonium meruisse contentus.

1 Cap. II. Nec diu nos moretur quæstio: Quæ rhetorices origo sit? nam cui dubium est, quin sermonem, ab ipsa rerum natura, geniti protinus homines acceperint (quod certe[4] principium est ejus rei), huic studium et incrementum dederit *utilitas*, summam[5] *ratio* et *exer-*

1. *Scriptores*. Guelf. et Turic. *auctores* cum Codd. puto omnibus. Voss. enim 1 et 3, *actores* error est. Edd. contra plurimæ vett. ut et Jens. (contra quam narrat Gesn.) *script.* elegantius sane, quum modo fuerit *auct.*, §. 21, quod tangit Burm.; sed hoccine sufficit contra Codd.? — RR. 1, 2, 3 et Camp., *auctores*. Ed.

2. *Neque enim me*, etc. Cicero docet nihil tam contrarium esse et adversum veritati inveniendæ, quam certam opinionem et sectam sectari. Quo circa commendat academicos, qui, hac superstitione liberati, de rebus libere judicabant et disceptabant. Turn.

3. *Plurium*. Voss. 3, *plurimum* cum Gibs. et Obr. et ipso quoque Gespero, ubi tamen sphalma credo, quod repetierunt Bipontini, quum Burm. det *plurium*, quæ est reliquorum librorum omnium scriptura, nisi quod possunt videri Gibsoniani Codd. dare, quod est in ejus editione dissentiente tamen Leidensi. Sed vera est recepta. — RR. 1, 5, *plurimum*. R. 2, Camp. et ed. Hack., *plurium*. Ed.

4. *Quod certe... rei*. Frigere videtur hæc parenthesis. Si enim « nemini dubium, quin... acceperint » est sane hoc « ejus rei principium. » Quamquam « principium » h. l. est oppositum *perfecto operi*, et « certe » valet *saltem*. Paulo tamen concinnior videtur ratio, si *quum* inseratur post *quin*, a quo ipso haustum fuerit illud (*quum* saltem solet intercipi a præcedente *qui*, vide Drakenb. ad Liv. Epit. LVIII, cui simillimum *quin*). Sic erat, quare repeteretur sententia in parenthesi, quæ modo nonnisi oblique fuisset significata; et *huic* quoque aptius, post conjunctionem *quum*, quam si *ἀσυνδέτως* jungitur præcedenti sententiæ, intellecto *et* vel *autem*.

5. *Summam*. Guelf. *summa* cum

citatio? Nec video, quare curam dicendi putent[1] quidam 2
inde cœpisse, quod ii, qui in discrimen aliquod vocabantur, accuratius loqui, defendendi sui gratia, instituerint; hæc enim, ut honestior causa, ita non utique prior est; quum præsertim *accusatio* præcedat *defensionem;* nisi quis dicit, etiam gladium fabricatum ab eo prius, qui ferrum in tutelam sui, quam qui in perniciem
alterius, compararit[2]. Initium ergo dicendi dedit natu- 3
ra; initium artis, observatio; homines enim, sicut in medicina, quum viderent alia salubria, alia insalubria, ex observatione eorum effecerunt artem: ita, quum in dicendo alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notarunt ea ad imitandum vitandumque, et quædam, secundum rationem eorum, adjecerunt[3] ipsi quoque;

Jens. (tac. Gesn.) Tarv. et aliquot aliis, quod inveniebat Regius, qui correxit; necessario. Videntur addicere, præter Goth. qui habet receptam, multi, saltem Britannici; nec refert, in summa facilitate erroris. Vide de *summa* substantivo ad I, Procem. 19. Turic. *summam*, alt. coll.

1. *Putent quidam... instituerint.* Qui hoc diserte dixerint, non invenio: neque enim Pinus, qui Ciceronem hic, suppresso, ut fere soleat, nomine, notari a Quintiliano monet, locum ullum designat, ubi talis opinio legatur in hujus scriptis, neque ipse memini Brut., c. 12, de primordiis artis rhetoricæ in Sicilia, huc nequaquam pertinet. Ne illud quidem hujus loci puto, quod videtur communi opinione receptum fuisse, feritatem et violentiam hominum agrestium mansuefactas esse dicendo, quod copiose persequitur Aristides contra Platonem, p. 48 seqq. (t. II, ed. Jebb.) ubi hæc, v. c., ἀρχὴ μὲν οὖν αὕτη καὶ φύσις ῥητορικῆς καὶ βούλημα τοῦτο, σῶσαι πάντας ἀνθρώπους καὶ τὴν βίαν διὰ τῆς πειθοῦς ἀπώσασθαι Ea ipsa jam significarat Noster II, 16, 9. Cicero autem de Inv. I, 2. De Or. I, 8. Ciceronem, ut et alios scriptores summos, ubi ab eorum sententia recedat Noster, non utique taceri, multis exemplis manifestum est, ut mox in hac ipsa re, §. 4.

2. *Compararit.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *comparavit*, ut edd. meæ a Gryphio ad Obr. omnes, cum Codd. Britannicis, ut puto, aliisque multis. Cod. Turic. Alm. et edd. ante Gryph. omnes receptam, meliorem sane. — R. 2, *comparavit.* RR. 1, 3 et CAMP., *compararit.* ED.

3. *Adjecerunt ipsi quoque.* Cicero quoque testatur, non *eloquentiam* ex artificio, sed *artificium* ex eloquentia ortum esse, quum ea qui-

hæc confirmata sunt usu: tum, quæ sciebat quisque,
4 docuit. Cicero[1] quidem initium orandi conditoribus urbium ac legum latoribus dedit, in quibus fuisse vim dicendi necesse est. Cur tamen hanc primam originem putet[2], non video; quum sint adhuc quædam vagæ et sine urbibus ac sine legibus gentes, et tamen, qui sunt in his nati, et legationibus fungantur, et accusent aliqua ac defendant, et denique alium alio melius loqui credant.

1 CAP. III. Omnis autem *orandi ratio*, ut plurimi maximique auctores[3] tradiderunt, quinque partibus constat, *inventione*, *dispositione*, *elocutione*, *memoria*, *pronunciatione* sive *actione*; utroque enim modo dicitur. Omnis vero[4] sermo, quo quidem voluntas aliqua enuncia-
2 tur, habeat necesse est et *rem*, et *verba*[5]: ac, si est brevis[6], et una conclusione finitus, nihil fortasse ultra desideret; at oratio longior plura exigit; non enim tantum refert, quid, et quo modo dicamus, sed etiam quo loco; opus ergo est et *dispositione*[7]: sed neque omnia,

dam observarent quæ diserti homines in causis facerent. TURN.

1. *Cicero*. Loca vide in nota prima pag. præced. Improbat tamen Quint. ea maxime, quæ leguntur *de Inv.* Altero enim loco nihil fere, nisi quod ipse dixit, defenditur; de *origine* non agitur.

2. *Originem putet*. Turic. *putem* cum Alm. quod recepit Obr. Non male. — Ita quoque edit. Camp. ED.

3. *Maximique auctores*. Guelf. *m. oratores*. Solus, quantum video.

4. *Omnis vero*. Guelf. *Omnis enim*. Non displicet, quum langueat recepta: « *Omnis autem*.... « *Omnis vero*. » Neque locus est oppositioni, quam habet *vero*. Exspectabas causam sic dividendæ *orandi rationis*, quam præstat scriptura *enim*. Poterat alienum videri hoc, quia modo præcesserat: « utro- « que *enim*. » Sed hoc negligendum, quippe in parenthesi positum, qualem typis quoque exprimere satius duxi. Solus tamen *enim* dare videtur Guelf.

5. *Rem et verba*. Describit *inventionem* et *elocutionem*.

6. *Ac si est brevis*. Quemadmodum apud dialecticos est enunciatio, quæ nomine et verbo constat, ut, *Socrates currit*: *voluptas non est summum bonum*. TURN.

7. *Est et dispositione*. Sic Guelf. et Goth. cum iis, quos designat

quæ res postulat, dicere, neque suo quæque loco, poterimus, nisi adjuvante *memoria;* quapropter ea quoque pars[1] quarta erit. Verum hæc cuncta[2] corrumpit ac 3
propemodum perdit indecora, vel voce, vel gestu, *pronunciatio;* huic quoque igitur tribuendus[3] est necessario quintus locus. Nec audiendi quidam, quorum est Albu- 4
tius[4], qui tres modo primas esse partes volunt[5], quia *memoria* atque *actio* natura, non arte, contingant, quarum nos præcepta suo loco dabimus[6], licet Thrasymachus[7] quoque idem *de actione* crediderit[8]. His adjece- 5
runt quidam sextam partem, ita ut inventioni *judicium* subnecterent, quia primum esset *invenire*, deinde *judicare*. Ego porro ne invenisse quidem credo eum, qui non judicavit[9]; neque enim contraria, communia,

Gibs. et edd. ante Gryph. meis omnibus. Is cum aliquot ante Gibs. omittit *et*.

1. *Ea quoque pars*. Goth. Voss. 2 cum edd. ante Gryph. omnibus, præter Aldinam utramque omittunt *quoque*. Placet; nimium enim geminatur. Retinet tamen Guelf. — RR. 1, 2, *ea pars*. Ed. Camp., *ea quoque pars*. Ed.

2. *Hæc cuncta*. Goth. (tac. Gesn.) *hæc omnia*, solus.

3. *Tribuendus est necess*. Goth. (tac. Gesn.) commodiori ordine *necess. trib. est*, quem habent ante Stoerium omnes meæ, et reduxit Rollinus. Sed Guelf. receptum.

4. *Albutius*. Albutius Novariensis imperante Augusto Romam venit, ac in contubernium Planci est receptus, scholamque Romæ aperuit, et rhetoricam illic est professus. Meminit hujus Seneca in declamationibus et controversiis. Turn.

5. *Volunt*. Goth. (tac. Gesn.) *voluit*, cum Voss. 1, 3, non memorato Voss. 2; quod miror. Male.

6. *Quarum... dabimus*. Hoc ipso, quod *præcepta* est daturus, revincit eorum opinionem, qui *arte* contingere eas negabant. Fiet hoc l. XI, c. 2 et 3.

7. *Thrasymachus*. Vide III, 1, 10. Potuit hoc dicere in τέχνῃ ῥητορικῇ, quam ei tribuit Suidas, in loco erroribus non carente. Non unum ejus librum extitisse, demonstrat Cic. Orat. c. 52. Vide notam sequentem *crediderit*.

8. *Crediderit*. Non dubito quin vera sit scriptura edit. Colinæi et Marg. Basil. *tradiderit*, etsi in Codd. videtur reperiri nullis. *De actione idem credere* parum credo Latinum; et unde rescivit Quint., eum *credidisse*, nisi *tradiderit?* Vide notam ad I, 10, 17, *tradatur*. — Nostri habent *crediderit*. Ed.

9. *Judicavit*. Malim *judicarit*. Libri nihil variant. Vid. I, 2, 2, *compa-*

6 stulta *invenisse* dicitur quisquam, sed *non vitasse*. Et Cicero quidem in *Rhetoricis*[1] judicium subjecit inventioni; mihi autem adeo tribus primis partibus videtur esse permixtum, nam neque *dispositio* sine eo[2], neque

rarit. — *Neque enim*. Sic Guelf. Cæteri, *nec en*. Vide notam ad II, 11, 3. — *Communia*. Recte monet Gesn. intelligi ea argumenta, quæ utrique litigatorum possint inservire. Sic et VI, 5, 2. (Integrum autem illud caput est *de judicio* et hæc nostra fere repetit.) Hæc ἀντιστρέφοντα alias vocari ait idem, de quibus vide Gellium V, 10, ubi Euathli præstigiæ. Κοινὰ eadem prope significatione Arist. Rhet. II, 22, 12, nisi quod in demonstrativo solum genere.

1. *Cicero... in rhetoricis*. Solus hic rectum vidisse videtur, qui primus locum tractavit, Regius. Alios ullos Ciceronis libros, quam quos vulgo *de Inventione* appellamus, designari, nemini, si sapimus, credemus; quum constans Quintiliani aliorumque veterum usus repugnet, hos solos *rhetoricos* vocantium. In quibus quum hæc, quæ tangit Qu., frustra quærantur, relinquitur ut interciderit operis pars, quæ contineret ista. Neque cæteroqui dubium est, quin imperfectum ad nos pervenerit illud, quod unicuique extremum librum secundum legenti incurrit in oculos. Ipsum quidem scriptorem telam non pertexuisse, sed librum, ut se indignum (qualem tum, quum scribebat, profecto non putabat), omisisse, temere sibi persuadent quidam. Nonnisi prava interpretatione eo trahas de Or. I, 2 init. Vide Fabr. Bibl. Lat. Ern. I, 145. Quum igitur *inventionem* prioribus duobus libris tractasset, in sequentibus videtur transiisse ad *dispositionem*; ita tamen, ut negaret de *judicio* seorsim opus esse præcipere, quod *subjectum* esset *inventioni*. *Subjiciendi* significatio sane et hic retinenda est ea, qua generi species dicitur *subjecta*. Aliud est *subjungere* (§. 10), *subnectere* (§. 5), aliud *subjicere*. Illo faciendo rem *subjunctam*, *subnexam*, ponimus ipsam post præcedentem, ut alteram speciem; hoc eam præcedenti, tamquam genere, comprehensam demonstramus, ipsamque interdum etiam omittimus. Exempla apud Nostrum: I, 4, 20, ubi vide notam *species;* III, 3, 9; III, 8, 26, 52 etc. Apud Cic. de Or. I, 42; de Off. I, 27; Top. c. 8; De Fin. II, 4. Neque putes, *sex eloquentiæ partes factas* exprobrari Ciceroni, verum illud reprehendi, quod *judicium* magis cum *inventione* conjunxerit, quam cum cæteris partibus. Fateor tamen, in sequentibus etiam *numerum* ipsum eloquentiæ partium auctum a Cicerone in *rhetoricis* significari, quoniam *quinque* partes, in aliis ejusdem libris agnitæ, opponuntur. Hæc autem ut existat sententia, mutatione opus esse existimo, ut pro *subjecit* legatur: *subjunxit*. Solos *de Inventione* libros in hoc ipso loco agnoscendos recte tenet Burm. in præf. ed. Lugd. Bat. Rhetorr. ad Her. etc. 1761, p. X. Vide mox notam ad *idem in Oratore*.

2. *Neque dispositio sine eo*. Quod et Cicero testatur libro primo de *Orat.* de his quinque partibus lo-

elocutio fuerit, ut *pronunciationem* quoque vel plurimum ex eo mutuari putem. Quod hoc audacius dixerim, 7
quod in *Partitionibus*[1] *oratoriis* ad easdem, de quibus supra dictum est, quinque pervenit partes; nam quum dupliciter primum divisisset, in inventionem atque elocutionem; res ac dispositionem inventioni, verba et pronunciationem elocutioni dedit; quintamque constituit[2], communem, ac velut custodem omnium, memoriam. Idem in *Oratore*[3], quinque rebus constare eloquentiam dicit; in quibus postea scriptis certior ejus sententia est. Non minus mihi cupidi novitatis alicujus 8
videntur fuisse, qui adjecerunt *ordinem*, quum disposi-

quens, ut deberet reperire primum quid diceret, deinde inventa non solum ordine, sed etiam momento quodam atque *judicio* dispensare atque disponere. Turn.

1. *Partitt.* C. 1, §. 3. De judicio ibid. c. 3, §. 8; c. 17, §. 58. Or. c. 15.

2. *Quintamque constituit.* Turic. *quintam quoque constituit* cum multis et Codd. et edd. Guelf. dat *quintam* solum. — RR. 1, 2, 5 et Camp., *quintam quoque.* Ed.

3. *Idem in oratore.* Guelf. *idem quum in oratore.* Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *item in oratore*, cum edd. ante Stoerium omnibus, qui primus *idem*. Sed est error in laudando libro; vide notæ finem. Etsi enim in *oratore* ipso, c. 14-17 init. percenset eloquentiæ partes, fit tamen illud obscurius et desideratur numerus earum, qui in altero loco est expressus: quare erratum puto, non quidem ab ipso, sed a librariis, qui inter *in* et *Oratore* omiserint hæc: *libris de*, quomodo solet designare hoc Ciceronis opus, quum ipsum diserte commemorat. Vide II, 12, 5; III, 4, 2; X, 5, 2. Sic scriptum fuisse, etiam hoc suadet, quod sequitur: *in quibus*. Hoc enim nonnisi contorte retuleris ad duo ista scripta Ciceronis: *Partitiones* et *Oratorem*. Neque obstat quod IX, 3, 90, *Oratorem* « postea scriptum » appellat. Ibi enim cum libris de Oratore comparat, hic cum Rhetoricis. Apparet tamen hoc ipso tanto manifestius, in *Rhetoricis* ullum aliud opus, quam *Inventionis*, nequaquam posse intelligi; ut mireris Gesnerum agnovisse locum a Quintiliano improbatum in *Oratore* (putat enim in « *Rhetoricis* » (§. 6) respici *Oratorem*, c. 14, 15) quo ipso libros *de Oratore* post *Oratorem* scriptos facit, turbatis temporum rationibus. Quomodo vera scriptura in vitio isto Guelf. *cum* lateat, equidem non exputo. Etiam Turic., *idem in Oratore*, a secunda manu. — *In Oratore*. Recte monet Gesnerus, hoc in libro I de Oratore inveniri, c. 31, versus finem non in *Oratore*. Vide initium notæ.

tionem dixissent; quasi aliud sit dispositio, quam rerum ordine quam optimo [1] collocatio. Dion [2] inventionem modo et dispositionem tradidit [3], sed utramque duplicem, rerum, ac verborum, ut sit elocutio inventionis,

1. *Rerum ordine quam optimo.* Guelf. *rerum in ordinem quam optima*, cum Goth. Voss. 2 et Vallensi, ut refert Badius. *Rerum ordine quam optima*, Jens. (tacente Gesn.) cum edd. ante Bad. omnibus. Videntur abhorruisse editores a structura verbalis casum verbi sibi jungentis: quum enim *res ordine quam optimo collocari* rectissime dicantur, fit inde *rer. ordine quam optimo collocatio* item recte. Vide Vossium de Constructione, c. 8, p. Aristarchi 345, et Gronov. ad Liv. XIII, 35, 7. Cic. de Legg. I, 15, *obtemperatio... legibus*. Codd. h. l. scriptura minus placet, quod *collocari* cum accusativo non struitur. Turic. cum Alm. *r. ordinem q. o.* male imposito apice in *ordine*. — RR. 1, 5, *ordine quam optimo*. R. 2, Camp. *in ordinem quam optima*. Ed.

2. *Dion*. Prusensis, ob eloquentiam Χρυσόστομος cognominatus. Hujus saltem ætas mirifice convenit cum Quintiliani ipsius. Neque obstat, quod Domitiano invisus, et ipse vicissim infensus, voluntario exsilio urbe abstinuit; quapropter eum Domitiano vivente potuisse commemorari negat Turnebus, eoque utitur argumento amandandi editionem operis Quintilianei ad tempora Trajani, a quo plurimi factum Dionem constat. Quod unde arripuerit personatus ille Turnebus, ignoro; id video, nisi vivente Domitiano edita fuerit hæc *Institutio Oratoria*, fraudari bonum Quintilianum sola necessitatis excusatione vilissimæ adulationis; abhorrere autem ab omni verisimilitudine, fœdissimam belluam, quam etiam Martialis conculcaverit mortuam, a tam frugi viro potuisse laudari post mortem. Et poterat commemorare Dionem profecto, quem hoc ipso loco improbaret et pæne irrideret. Sed quo in libro hæc proposita fuerit a Dione eloquentiæ divisio, hæreo, nulla usquam commemorata ejus *arte rhetorica*. An alius fuit ejusdem nominis? Sed ejusmodi liber cadit sane in hominem, qui frequenter declamaverit Romæ aliisque in urbibus. Adeant de Dione tirones Fabr. Bibl. Græc. Harl. vol. V, 122 seqq.

3. *Tradidit*. Consentiunt mei quidem libri omnes. Malim tamen *tradit*, ut errore non insolito librariorum male fuerit geminata syllaba, vide Drakenb. ad Liv. XXVIII, 30, 4. Sequitur enim: *ut sit*, pro quo debebat, post præteritum *tradidit*, esse: *ut esset*. Vide I, 11, 8, *præcipit*. Fateor, modo etiam post *adjecerunt* legi: *quasi sit*, ubi fortasse diligentior Ciceronis ratio postulabat: *quasi esset*. Sed potest hoc ferri, quippe ex ipsius Quintiliani animo dictum, judicantis *nunc* de ista adjectione, *antea* facta. Nostro loco ordinatio ea: *ut sit*, est ipsius Dionis. Et solent scriptores, quæ libris prodita sunt, tamquam nunc demum dicta, commemorare præsenti tempore.

pronunciatio dispositionis; his quinta pars, [1] memoria, accedat. Theodorei fere inventionem duplicem, *rerum*, atque *elocutionis*, deinde tres cæteras partes. Hermago- 9
ras, judicium, partitionem, ordinem, quæque elocutionis sunt, subjicit *œconomiæ*[2], quæ, Græce appellata ex cura rerum domesticarum et hic per abusionem [3] posita, nomine[4] Latino caret: est et circa hoc quæstio, 10

1. *Quinta pars, memoria.* Cod. Turic. *memoriæ*, ubi commodum Sulzbergerus V. C. citat III, 5, 1, *quartam.... imitationis.*

2. *Subjicit œconomiæ.* Ita Guelf. cum Alm., nisi quod is veteri more *subicit* (vide I, 4, 11). Goth., cum edd. ante Stoerium meis omnibus, *subjecit.* Gibsoni silentio, nullam Codd. suorum varietatem afferentis, minus tribuas hoc loco, quoniam ne edd. quidem suarum memorat eas, quæ habent perfectum, quum ipse e Leidensi det præsens. Mihi, vel ob ea, quæ modo tangebam, potius videtur præsens. Neque enim sic cogor ad subjectum: *Theodorei* intelligere *tradiderunt*, sed *tradunt.* — RR. 3, 4 et Camp., *subjicit.* RR. 1, 2 et Capp., *subjecit.* Editor.

3. *Per abusionem.* Vide VIII, 2, 5: « abusio, quæ κατάχρησις dici« tur. » VIII, 6, 34; X, 1, 12. De *œconomia*, vide I, 8, 9.

4. *Posita, nomine.* Guelf. inter hæc duo vocabb. *nam nunc non abusive dispensatio*; cum solo, quod sciam, Aldo; sed in utraque editione. Is tamen ponit hæc post *caret.* Glossam nemo non agnoscit, quæ doceat tirones etiam Codicibus diffidere in loco. Quod autem Burm. negat *abusive* dignum esse Quintilianea eloquentia, poterat id ipsum adverbium legere bis apud Nostrum, VIII, 6, 35, et IX, 2, 35, locis nequaquam controversis, in quibusque ipse Burm. nihil moneat. Regii nota posita est in Burmanni editione, monentis Martianum Capellam *dispensationis* vocabulo uti, Sulpicium Victorem (ap. Pith. p. 246) *œconomiam* nonnisi de ordine artificioso usurpare. Eam in meis commentarii Regiani edd. non invenio, cujus vicissim omissa est a Burm. annotatio, aliquid et ipsa monens de *dispensatione;* sed diverso modo scripta in Veneta (1494) quam in cæteris (Loc. Rusc. Bad.). Rursus illud de Sulpicio Victore in Leidensi tribuitur Turnebo, qui tamen Martiani nullam habet mentionem, et ita contaminavit notam istam undecunque arreptam, ut nunc vix possit intelligi. Dicas igitur ejusmodi quid de *dispensatione*, quo vocabulo posset verti οἰκονομία, allitum fuisse margini veteris Codicis, quod Guelf. et, quem Aldus expressit, invexerint in ipsam scriptoris orationem. Post *caret*, ubi Aldus habet emblema istud, Jensoniana, quantum video, sola orditur novum caput, pertingens ad finem usque nostri, sed sine inscriptione. — Etiam Turic. ex alt. coll. glossam illam Guelferbytanam habet, sed inserto *dicitur* ante *dis-*

quod *memoriam* in ordine partium quidam *inventioni*, quidam *dispositioni* subjunxerunt: nobis quartus [1] ejus locus maxime placet; non enim inventa tantum tenere, ut disponamus, nec disposita ut eloquamur, sed etiam verbis formata memoriæ mandare debemus; hac enim omnia [2], quæcunque in orationem collata sunt, conti-
11 nentur. Fuerunt etiam in hac opinione non pauci, ut has non *rhetorices* partes esse existimarent, sed opera oratoris; ejus enim esse invenire, disponere, eloqui, et
12 cætera. Quod si accipimus, nihil arti relinquemus: nam bene dicere est oratoris; rhetorices tamen [3] est bene dicendi scientia; vel, ut alii putant, artificis est persuadere; vis autem persuadendi, artis; ita *invenire* quidem et *disponere*, oratoris; *inventio* autem et *dispositio*, rhe-
13 torices propria [4] videri potest. In eo plures dissenserunt,

pensatio, et in margine. SPALD. in Præfatione, p. 84.

1. *Quartus ejus locus*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *quart. ei loc.* cum edd. ante Bad. omnibus, præter Aldum. Bad. post *quart.* inserit *sit*, cum Cervicorno. Gryphius (1544) et hoc et ante *quart.* item *ut*. A Stoerio inde, inter meas quidem, obtinet recepta, quam et Ald. defendit et Cod. Guelf. Verissimam puto, quum *ei* referre ad vocabulum *locus*, ubi intelligas: *datus*, *tributus*, durum videatur et proclivis sit error. — RR. 3, 4 et CAMP., *quartus ejus*. RR. 1, 2, *quartus ei*. ED.

2. *Hac enim omnia*. Goth. (tac. Gesn.) *Hac autem*, cum Voss. 2, soli meorum. Confusas has particulas videas, Cicero de Officiis III, 29, 14 ed. Heus. Vide notam ad III, 3, 1. Ne hic quidem displicet Goth. scriptura, ob *enim* modo, hac ipsa §, positum: neque enim sententia magnopere flagitat *enim*, etsi potest paulo aptius videri, quam *autem*. Hoc quidem explices: *deinceps*, *porro*.

3. *Rhetorices tamen*. Ita Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2. Cæteri libri, quod sciam, omnes *rhetorice tamen*. Concinnitas postulat genitivum: *oratoris... rhetorices... artificis... artis*. Et librarii ipsi, scribentes *rhetorioe*, volebant *rhetoricæ*. Vide similem, sed contrariam, mutationem, æque necessariam II, 21, 13. — RR. 1, 2, 5, *rhetorices tamen est*. R. 5 et CAMP., *tamen erit* pro *tamen est*. ED.

4. *Propria*. Ita libri plerique, Tarv. quoque, quum Jens. (vide Fabr. Bibl. Lat. Ern. II, 268) et aliquot edd. vett. dent *prima*. Hunc errorem inde repetit Burm., quod Quint. dederit *priva* (vide de hac confusione Drakenb. ad Liv. XXX, 43, 9). Equidem non puto voce

utrumne hæ *partes* essent rhetorices, an ejusdem *ope-*
ra, an, ut Athenæus credit[1], *elementa*, quæ vocant
στοιχεῖα[2]; sed neque *elementa* recte quis dixerit; alioqui
tantum initia erunt, ut mundi vel humor[3], vel ignis,
vel materia, vel corpora insecabilia; nec *operum* recte
nomen accipient, quæ nec ab aliis[4] perficiuntur, et aliud
ipsa perficiunt. *Partes* igitur; nam quum sit ex his rhe- 14
torice, fieri non potest, ut, quum totum ex partibus
constet, non sint partes totius, ex quibus constat[5]. Vi-

hac usum usquam: confunduntur enim *proprius* quoque et *primus*. Vide Drakenb. ad Liv. IV, 50, 3.

1. *Athenæus credit*. Etiam hic malis: *tradit*. Vide III, 3, 4.

2. *Elementa... στοιχεῖα. Elementum* rem tantum inchoat, non etiam absolvit et consummat, quum præsertim sit tamquam quædam materia: at *inventio* et *dispositio* totam conficiunt artem et absolvunt. Turn.

3. *Humor... insecabilia*. Vide II: 17, 38, hic *materiam* tertiam posuit, quum supra eo loco essent *elementa* ex Empedoclis disciplina. Significat autem *materia* nominanda *Aristotelem*, ni fallor, qui primus videtur ὕλης vocabulo usus, hoc quidem significatu, quum Plato eamdem fere rem aliis nominibus appellarit; quamquam deinceps et stoici *materiam* alterum agnoverunt principium Laert. VII, 134. Legitur quidem in Timæo illo Locrensi frequenter ὕλα, sed ejus antiquitati hodie nemo temere fidat.

4. *Nec ab aliis... et aliud*. Guelf. et Turic. *non ab al... sed al*. Et sic a Gryphio ad Gesnerum meæ omnes, qui nostram scripturam recepit ex Goth. et Voss. 2, sed et Badio et Cervicorno. Vett. edd. reliquæ ante Gryph. *nec ab al... sed et al*. Librariorum erroribus obnoxia est ea structura, ubi *nec* atque *et* junguntur eo modo, quo alias *et... et*, vel *nec... nec*. Vide Livium IV, 29, 6, ed. Drakenb.; item Cic. de Off. I, 19, 9, ed. Hens. *Non autem* cum *nec*, et *sed* cum *et* sæpissime confunduntur.

5. *Ex quibus constat*. Ita Guelf. et Goth. cum Jens. (tac. Gesn.) sed et edd. ante Gryphium omnibus, accedentibus Codd. Bern. et Turic. Recipiendum autem erat pro eo, quod cum Gryphio recentiores, præter Capperonnerium, habent omnes: *constet*; non quidem quod bis in « *una linea* » non potuerit *constet* scribi a Fabio, quod magnopere aversatur Capperonnerius, hic iterum (vide I, 6, 13, *simpliciter*) *Stephanianam* suam laudans, quæ præferat *constat*: sed quod secundo loco verbum habet certæ et ab omnibus agnitæ rei significationem, cui non convenit subjunctivus. Sed alia est varietas Gryphii sequentiumque ad Obrechtum usque, dantium hæc: « ut (sine *quum*) t. e. p. c. *nisi* s. etc. », unde orta, nescio. Cui scripturæ congruere Codd. Britt. dicas e Gibsoni silen-

dentur autem mihi, qui hæc *opera* dixerunt, eo quoque moti, quod in alia rursus divisione nollent in idem nomen incidere : partes enim rhetorices esse dicebant *laudativam, deliberativam, judicialem*. Quæ si partes sunt, materiæ sunt potius, quam artis [1]. Namque in his singulis rhetorice tota est; quia et inventionem, et dispositionem, et elocutionem, et memoriam, et pronunciationem quæcunque earum desiderat; itaque quidam genera tria [2] rhetorices dicere maluerunt; optime autem ii, quos secutus est Cicero [3], genera causarum [4].

1 CAP. IV. Sed, tria an plura sint, ambigitur; nec dubie prope omnes, utique summæ apud antiquos auctoritatis, scriptores, Aristotelem [5] secuti, qui nomine tantum

tio. — RR. Codd. 1, 2, 5 et CAMP., *ut quum totum ex partibus constet.* At RR. 4, 6, *ut totum ex partibus constet, nisi*, etc. ED.

1. *Materiæ... artis. Partes* intellige ad hos genitivos, ne forte accipias eo sensu, quo erant modo §. 12 : *oratoris... rhetorices... artificis.... artis...*

2. *Genera tria.* Ita Turic. Goth. Voss. 2, 3, Bern. cum edd. Jens. Tarv. Loc. Venet. Rusc. Recentiores, ut Gesn. (sed hic uncis appositis ad pronomina.) — RR. 1, 2, 5, *genera tria.* CAMP. et ed. Hack., *genera ea tria.* ED. — *Genera... rhetor.* Vide Aristot. Rhet. I, 3, 1, 3: Ἔστι δὲ τῆς ῥητορικῆς εἴδη τρία τὸν ἀριθμόν... Ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν, ἐπιδεικτικόν.

3. *Cicero.* De Or. I, 31 : « Sed « *causarum* » (pendet genitivus a sequenti *partim*) « ...partim in ju« diciis versari, partim in delibera« tionibus : esse etiam *genus* ter« tium » etc. Topic. c. 24 : « Tria « sunt igitur *genera causarum.* »

4. *Genera causarum.* Alii *qui genera causarum.* Quam scripturam qui videntur defendere Codices fortasse negligentius sunt collati. Utrumque quidem pronomen nulla præfert editio ante Basil. (1541). Ald. retinens *ea* omittit *qui*; et hæc, si rectum vidi, est ratio Guelf. Vicissim expuncta *ea* habet *qui* Bad. cum Cervic. Neutrum necessarium. — R. 1 et CAMP., *genera causarum.* R. 2, CAP. et ed. Hack., *qui genera causarum.* ED.

5. *Aristotelem... concionalem.* Dicas ex hoc Quint. loco, Aristotelem id genus causarum, quod reliqui appellent συμβουλευτικόν, solere vocare ἐκκλησιαστικόν. Frustra tamen id nominis quæras apud eum. Neque abhorret ab illa συμβουλευτικοῦ appellatione, ut modo vidimus. Scriptor autem Rhetoricæ ad Alexandrum, quem mox diversum ab Aristotele non uno argumento suspicabimur, cap. 2 init. δημηγορικὸν in divisione ponit, pro συμβ., quam-

alio[1] *concionalem* pro deliberativa appellat, hac partitione contenti fuerunt. Verum et tum leviter est tenta- 2
tum, cum apud Græcos quosdam, tum apud Ciceronem[2] in libris de Oratore, et nunc maximo temporum nostrorum auctore[3] prope impulsum[4], ut non modo

quam ne hoc quidem κατὰ πόδα vertitur per *concionale*. Et hoc prope vocabulo (δημηγορικὸν enim dicit et δημηγορίαν) utitur ipse Aristoteles, Rhet. I, 1, 10; III, 14, 11. *Concionis* mentio apud eum fit, I, 3, 2, ubi auditorem oratoris dispescit in θεωρὸν et κριτὴν, κριτὴν autem in ἐκκλησιαστὴν et δικαστήν. Cujus loci si memor fuit Quint., quum hæc scriberet, paulo plus quam debebat inde collegit, memoria fallente; quod equidem miror in tam diligente Aristotelis lectore.

1. *Tantum alio*. Guelf. *tamen al.* cum Goth. et Voss. 2, quod verum puto. Edd. quidem omnes receptam. Frequentissima confusio, II, 15, 14.

2. *Apud Ciceronem*. Locus est II, 10 seq., ubi Antonius, si quis *laudandi* faciat proprium genus (sic enim, *demonstrativum*, solebat appellari), quotcunque dicendi occasiones existant, tot, ait, constitui genera eloquentiæ. Vide ejus lib. c. 8, 4, init. Eo tendit igitur hæc generum simulata multiplicatio, ut, præter *deliberativum* et *judiciale*, ullum aliud esse genus negetur. *Græcorum* aliquot, qui similia senserint, ipse mox recensebit.

3. *Maximo temporum nostrorum auctore*. Plinium, opinor, intelligit, qui, ut ait Plinius junior in epistola quadam, sex libros studiosorum hodie deperditos, in quibus oratorem informabat. Turn.

4. *Impulsum*. Significatio verbi, quum præsertim opponatur « *leviter tentatum* », manifesta. *Impulsum* est, quod quum vehementia et nemine jam resistente persuadetur hominibus, unde natum nostræ vocis interpretamentum, « *persuasum* », quod ab Aldo, pro omnium librorum scriptura « *imp.* », receptum miror. Exemplo tamen alio, ubi *opinio* aliqua, vel adeo in genere *res*, dicatur primum *leviter tentari*, deinde *impelli*, destituor; quare nec certo demonstrem, unde mutuo sumpta sit imago. Quum agitur de pernicie hominis aut civitatis, tralatitium etiam, ut dicatur *inclinatus impelli*, scil. casurus. Aliquid in eam sententiam habet locus Ciceronis pro Milone, c. 13: « Milonis consulatus, qui, « vivo Clodio, *labefactari* non poterat, mortuo denique *tentari* cœptus est. » Sed in nostro loco *tentando* et *impellendo* non quidem *destruitur* aliquid, sed *extruitur* quasi, hoc est asseveratur. Simile etiam dicas, quod in Thesauro Gesnerus affert ex Lucano V, 330: « *impulsi*... præmia belli » ubi *impulsum bellum* explicat *profligatum*. Si veram locutionis originem demonstravi, Quint. nihil aliud in ea spectavit, nisi *timide conandi* et *vehementer perficiendi* significationem, plane obliterata ruinæ imagine. Quod ad « *maximum*.... *auctorem* » attinet, mihi Turnebus,

plura hæc genera, sed etiam pæne innumerabilia vi-
3 deantur. Nam si *laudandi* ac *vituperandi* officium in parte tertia ponimus: in quo genere versari videbimur, quum *querimur*[1], *consolamur, mitigamus, concitamus, terremus, confirmamus, præcipimus, obscure dicta interpretamur, narramus, deprecamur, gratias agimus, gratulamur, objurgamus, maledicimus, describimus*[2], *mandamus, renunciamus, optamus, opinamur,* et plurima
4 alia[3]? ut mihi in illa vetere persuasione permanenti velut petenda sit venia, quærendumque, quo moti priores rem tam late fusam tam breviter astrinxerint? Quos qui errasse putant, hoc secutos arbitrantur, quod in his
5 fere versari tum oratores videbant; nam et *laudes* ac *vituperationes* scribebantur, et ἐπιταφίους[4] dicere erat moris, et plurimum in consiliis ac judiciis insumebatur operæ; ut scriptores artium pro solis comprehenderint[5] fre-

sive quicunque latet sub nomine, satis probat suam rationem intelligendi Plinii majoris. Vide III, 1, 21. Cæteri non dignantur quidquam monere. Neque tamen certa res est.

1. *Quum querimur.* Hæc omnia ideo *causarum genera* non sunt, quod suos fines intra fines causarum inclusos habeant, neque stent per se, sed cum aliis immisceantur. TURNEBUS.

2. *Describimus.* Recte monet Almeloveenius ea potestate hoc accipiendum esse, qua Horat. Epist. II, 1, 154: « malo carmine... *Describi* », de quo videant tirones Clavem Ciceron. ERN. Etiam manifestius hoc altero loco, ubi simili modo geminantur verba V, 8, 2.

3. *Et plurima alia?* Elegantior est scriptura Codd. Alm. et Turic. omittentium *et.* Sic et Ald. Vide II, 15, 6, *et postremo.* — R. 5 et CAMP., *et plurima alia.* RR. 1, 2, *plura alia.* ED.

4. Ἐπιταφίους. Sic appellantur *orationes funebres*, quod ad sepulchra et monumenta dicantur. Harum præcepta tradit Halicarnasseus in arte. Menander rhetor porro scribit consuetudinem fuisse Athenis, ut quotannis oratio funebris in laudem mortuorum diceretur, quod abunde testatur Menexemus Platonis sive ἐπιτάφιος, in quo Periclem excelluisse ait, et Aspasiam rhetoricæ magistrum; et Aristoteles, rhetor. Periclem summum Græcorum principem inducit ἐπιτάφιον dicentem, etc. TURN.

5. *Comprehenderint.* Guelf. *comprehenderent.* Ne sic quidem male. — RR. 1, 2 et 5, *comprehenderint.*

quentissima. Qui vero defendunt, tria faciunt genera auditorum[1]: unum, quod ad delectationem conveniat; alterum, quod consilium accipiat; tertium, quod de causis judicet. Mihi cuncta rimanti et talis[2] quædam ratio succurrit, quod omne oratoris officium, aut *in judiciis* est, aut *extra judicia*. Eorum, de quibus judicio 7
quæritur, manifestum genus est: ea, quæ ad judicem non veniunt, aut præteritum habent tempus, aut futurum; præterita laudamus aut vituperamus, de futuris deliberamus. Item omnia de quibus dicendum est, aut 8
certa sint necesse est, aut dubia; certa, ut cuique est animus, laudat aut culpat; ex dubiis partim[3] nobis ipsis ad electionem[4] sunt libera, de his deliberatur; partim aliorum sententiæ commissa, de his lite contenditur. Anaximenes[5] *judicialem* et *concionalem* generales par- 9

At ed. Camp., *comprehenderent*. Ed.

1. *Tria... auditorum*. Locum Aristot. vide in nota ad §. 1.

2. *Rimanti et talis*. Ita Guelf. et Turic. cum Goth. Voss. 1, 2, 3, Bern. et edd. ante Gryph. omnibus præter Badium et Cervicorn. qui cum recentioribus omittunt *et*, quod necessarium est, quia etiam prius positam rationem agnoscit Quintilianus.

3. *Ex dubiis partim*. Structura vocis *partim* est tamquam nominis, non adverbii, de qua vide not. ad prox. caput extremam. Similius etiam est quod e Cic. de Legg. II, 17, affert, quem vide, Tursellinus: « *Partim* ex illis... jacent. »

4. *Ad electionem*. Guelf. *ad delectionem*. Venet. *ad lectionem* per sphalma. Quid sit, quod Gesn. in margine ponit: *delectationem* sine libri, qui hoc det, significatione, ignoro. Equidem in Goth. nil observavi diversitatis. Et *delectionem* facili scribebatur errore, ob *ad* antecedens.

5. *Anaximenes... ἐξενην. dicit.* Anaximenes, Lampsacenus rhetor et historicus, Diogenis Cynici et Zoili grammatici discipulus, Alexandri, ut Suidas refert, magister. De hoc ita Dionysius Hal. ad Ammæum, p. 111: Ἀναξιμένης δὲ ὁ Λαμψακηνὸς... καὶ... ἱστορίας γέγραφε, καὶ περὶ τοῦ ποιητοῦ συντάξεις (an similes ταῖς καθ' Ὁμήρου συντάξεσι magistri sui Zoili?) καταλέλοιπε, καὶ τέχνας ἐξενήνοχεν; ἥπτεται δὲ καὶ συμβουλευτικῶν καὶ δικανικῶν ἀγώνων· οὐ μέντοι τέλειός γε ἐν οὐδεμιᾷ τούτων τῶν ἰδεῶν, ἀλλ' ἀσθενὴς καὶ ἀπίθανος ὢν ἐν ἁπάσαις. Hunc Alexander lacessendi Aristotelis causa impense coluit. Vide Laert. V, 10, qui locus male sollicitatus fuit a VV. DD. Huic scriptori quin sit tribuenda *rhetorica ad Alexandrum*, inter Aristo-

tes esse voluit; septem autem species : *hortandi, dehor-*

telis libros vulgo relata, nemo facile dubitabit, qui cum nostro loco contulerit, quæ leguntur ibi c. 2 init. (pag. Sylburg. 160) : εἴδη δὲ τούτων ἑπτὰ, προτρεπτικὸν, ἀποτρεπτικὸν, ἐγκωμιαστικὸν, ψεκτικὸν, κατηγορικὸν, ἀπολογητικὸν καὶ ἐξεταστικόν. Iste nimius est concentus, quam ut neges hunc ipsum locum obversatum Qu., quum scriberet quæ cummaxime tractamus. Quis enim alius rhetor (ut cætera prætermittam) speciem aliquam fecisse traditur, quam appellaret τὸ ἐξεταστικὸν εἶδος? Sed est quod objicias. Quintil. Anaximenem ait *duas* constituisse partes generales. Apud scriptorem *rhet. ad Al.* legis hæc : Τρία γένη τῶν πολιτικῶν εἰσι λόγων, τὸ μὲν δημηγορικὸν, τὸ δὲ ἐπιδεικτικὸν, τὸ δὲ δικανικόν. Neque sufficit, quod affert Gesnerus, omnia hæc, ab auctore in procemii fine dici, scripta περί τε τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δικανικῶν παραγγελμάτων. Etiamsi enim confecta esset res de hoc procemio, ut non est, nova dubitatio existeret de πολιτικῶν καὶ δικανικῶν differentia, cui mox subjungeretur τὸ δικανικὸν γένος tamquam pars τῶν πολιτικῶν λόγων. Nequaquam tamen tanta hæc est discrepantia Anaximenis et scriptoris *rhet. ad Al.* quæ prægravet menæchmeam illam in reliquo loco similitudinem. Facile igitur adducor, ut accedam non tam Capperonnerio, quam Petro Victorio (auctori aliquanto majori) suspicanti mendum in loco Quintilianeo, unde exciderit *tertiæ* partis generalis mentio, sive *demonstrativam* eam latine appellaverit sive *laudativam*. Quamquam temerarium credo Capperonnerii factum in textum immittentis de suo *demonstrativam*, contra omnes libros, et scriptos et excusos; immutato etiam ordine, quo scilicet magis conveniret Quintiliano cum Anaximene. Sic enim Capp. ex ingenio : « A. *concionalem, demonstrativam* et *judicialem* g. p. e. v. » Vellicat in emendatione sua mirifice gloriantem Burmannus in Epistola, p. 15, 16, qui poterat ei exprobrare ingrate suppressum nomen Victorii, qui dudum proposuerat hanc emendationem in præfatione ad Commentarium Rhetoricæ Aristotelis. Ipsam mutationem ne Burm. quidem improbat. Sed a ponenda in textu voce aliqua cautum criticum debebat avertere, quod neque quo loco ea esset ponenda appareret, neque quæ maxime Quintiliano placuisset quisquam certo posset ostendere. Variasse enim videmus nunc *concionalem* dicendo partem, nunc *deliberativam;* nec probat ipse ἐπιδεικτικὸν versum *demonstrativum* (mox §. 13) etsi usui facile cedens. Ut igitur idem audere nolim, ita de mendo obliteratæ tertiæ partis unice assentior. Neque video, quo argumento Buhlius V. C. (Aristot. Opp. ed. Bip. vol. IV, p. 546) asseveret, Quintilianum *diserte* de *duabus*... partibus loqui. Numerus nullus reperitur in nostro loco, cui si ab ullo Codice adderetur illa tertia pars, sive *demonstrativa*, sive *laudativa*, omnia mire conspirarent in verissimam lectionem. Neque tum ipsum diutius opinioni isti repugnaturum arbitror, qua cum Victorio tot doctissimi viri libellum Aristoteli abjudicatum Anaximeni vindicarunt. Parum hujus loci fortasse

tandi; laudandi, vituperandi; accusandi, defendendi; exquirendi, quod ἐξεταστικὸν [1] dicit: quarum duæ primæ

est ea disputatio. Aliqua tamen in transcursu monebo. 1° *Theodecteorum*, si ea habuerunt collectionem artium ab aliis conditarum (quæ Buhlii est sententia, p. 5), epitome esse nequit *Rhet. ad Al.* quæ ne vestigium quidem continet alienorum præceptorum, sed tota est dogmatica. 2° *Rhet. ad Al.* Anonymus Menagianus non laudat. Littera ά quam pro conjunctione ἢ accepit V. C. numerum designat, non vocabulum. Diversa igitur sunt opera Περὶ Ἀλεξάνδρου, constans VIII libris, et Περὶ ῥήτορος ἢ πολιτικοῦ. Sic suum robur constat argumento Victorii, quo *Rhet. ad Al.* inter Aristotelis scripta recenseri negat. 3° Diversam in *Rhet. ad Al.* et Aristoteli ipsius scriptis definitionem τοῦ τεκμηρίου urget Victorius (p. 545 Buhl.). Dissentiunt item in πίστεων generibus constituendis. Aristot. Rhet. I, 2, 2, dispescit eas in ἀτέχνους καὶ ἐντέχνους, et, post eum, quis non? Scriptor *Rhet. ad Al.*, p. Sylb. 177, in τὰς ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς ἐπιθέτους. Si quis autem ἀτέχνους et ἐπιθέτους diverso nomine easdem significatas putat, facit eas Aristot. I, 15, 2, *quinque*, scriptor *ad Al.*, l. c., *tres*. 4° Quod autem prooemium libelli, epistolam Alexandro missam, nunc vindicandi nunc abjudicandi Aristoteli operis argumentum faciunt, in eo solus, quid res esset, vidisse mihi videtur Bredovius V. C., qui suam mecum communicavit conjecturam. Suspicatur is, epistolam hanc esse progymnasma, sive μελέτην a seriore quodam in schola rhetore confectam, quæ, forte fortuna juncta huic scripto, artem hanc ad Alexandrum esse missam, primo hominibus persuaserit, eaque ratione titulum libello talem pepererit, nisi forte, quum jam crederetur liber ipse esse Aristotelis, declamator aliquis præfationem de industria condiderit. Locus ipse, quo utitur Buhlius, p. 5, aliqua inde promens ad ordinandos libros Aristotelicos, obscurissimus est et certissime corruptus; talis tamen, qui paululum convellat ingeniosam Bredovii conjecturam. Quæ enim ibi leguntur, de Theodecteis et Coracis libro videntur abhorrere ab otioso declamatoris commento. Nisi forte id voluit, qui consarcinavit hanc προσφώνησιν, ut ea videretur omnibus rhetoricis suis ab Aristotele præmissa. Cæteroquin allegoriis et affectata sapientia tam referta est hæc epistola, ut sit sophiste auctore dignissima. Ejus νοθεία suboluit Victorio Varr. lectt. 14, 11, et Heumanno in Fabric. Bibl. Gr. Harl. III, 223. Anaximenis esse posse vetat locus de Theodecteis, quæ sua vocat scriptor iste. Vide nos ad II, 15, 10. Eadem ratione epistolam libro *de mundo* præmissam non ejus puto, qui librum ipsum scripserit, sed longe vilioris sophistæ.

1. *Quod ἐξ. dicit.* Guelf. *quod est ἐξ. dicunt.* Etiam Cod. Alm. et aliquot edd. interponunt aliquid post *quod*. Alm. *et*, cum Gryph. et Vidov. Ald. cum Basil. *etiam*. Male omnes, pessime Guelf. Natum puto errorem, quod volebat primum Latt. litt. vocem exarare librarius, quas deinde non eraserit. Sed pe-

deliberativi; duæ sequentes *demonstrativi;* tres ultimæ
10 *judicialis* generis sunt partes. Protagoram[1] transeo, qui *interrogandi, respondendi, mandandi, precandi,* quod εὐχωλὴν dixit, partes solas putat: Plato[2] in sophiste[3], *judiciali* et *concionali* tertiam adjecit προσομιλητικὴν, quam sane permittamus nobis dicere *sermocinatricem*, quæ a forensi ratione disjungitur[4], et est accommodata privatis disputationibus; cujus vis eadem[5] profecto est, quæ

jor est plerorumque librorum consensus præferentium *dicunt*, pro eo quod dedi, *dicit*. Mecum faciunt Cod. Bal. Ald. uterque et Vidov. soli. Accedunt tamen, leviter tantum diversi, Tarv. Sich. Basil., præferentes *dicitur*, ut facile ad veram scripturam *dicit* adhæserit cauda, quæ in MSS. passivum designat. *Dicit* tamen solum esse retinendum apparet, quia non *homines vulgo*, sed *Anaximenes solus* hanc τοῦ ἐξεταστικοῦ speciem constituit, et opus erat addere, quod esset potissimum Anaximenis vocabulum, quod *exquirendo* redderet Quint. Si pervulgatum fuit nomen, quare Græcum hoc demum loco posuit? Saltem *Græci* debebat addi ad illud *dicunt*. Vide §. 12, ubi facile hoc intelligitur ex antecedente *Græco*. Et plane simili modo mox de Protagora, « quod εὐχωλὴν *dixit* », solus nimirum, non omnes *dixerunt*. Ortum puto *dicunt*, postquam vulgo jam in Codd. legeretur *dicitur*. Vicissim *dicunt* pro *dicit* Guelf. dat II, 15, 21. Vide et III, 6, 52. — Ἐξεταστικὸν *dicit*. Ἡ ἐξέτασίς ἐστι προαιρέσεων ἢ πράξεων ἢ λόγων πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸν ἄλλον βίον ἐναντιουμένων ἐμφάνισις. *Rhet. ad Al.*, c. 6, p. Sylb. 175. Iterum de ἐξεταστικῷ εἴδει agit c. 38, p. 220.

1. *Protagoram.... dixit.* Diog. Laert. IX, 53: διεῖλε... τὸν λόγον πρῶτος εἰς τέτταρα· εὐχωλὴν, ἐρώτησιν, ἀπόκρισιν, ἐντολήν.

2. *Plato.* Bip. vol. II, p. 212. Steph. p. 222: Διττὴν τοίνυν... τὴν ἡμεροθηρικὴν (artem venandorum hominum) εἴπωμεν... Τὴν μὲν λῃστικὴν καὶ ἀνδραποδιστικὴν καὶ τυραννικὴν, καὶ ξύμπασαν τὴν πολεμικὴν, ἓν πάντα βίαιον θήραν ὁρισάμενοι... Τὴν δέ γε δικανικὴν, καὶ δημηγορικὴν, καὶ προσομιλητικὴν, ἓν αὖ τὸ ξύνολον, πιθανουργικήν τινα μίαν τέχνην προσειπόντες.

3. *Sophiste.* Guelf. *sophistæ*, solito errore. Sed Goth. Turic. et edd. ante Stoerium omnes *sophiste* non *sophista*, quod habent recentiores. Prætuli Græcam formam, quum affectatio quædam sit in Latina, a qua alienus Quint. Vide I, 5, 59. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *in sophiste.* Ed. — *In sophiste.* Τὸ μὲν, inquit, προσομιλοῦν διὰ χάριτος καὶ παντάπασι δι' ἡδονῆς τὸ λέγεσθαι, καὶ τὸν μισθὸν πραττόμενον τροφῆς ἑαυτῷ μόνην. Ed.

4. *Disjungitur.* Voss. 1, 3, *dijungitur.* Vide II, 15, 2.

5. *Vis eadem.... quæ dialecticæ.* Dialecticus lib. I Topic. Aristot. ait prodesse ad exercitationes, ad colloquia, ad disciplinas quæ secundum philosophiam fiunt: quo sig-

dialecticæ. Isocrates[1] in omni genere inesse *laudem* ac 11
vituperationem existimavit; nobis et[2] tutissimum est
auctores plures[3] sequi, et ita videtur ratio dictare. Est 12
igitur, ut dixi, unum genus, quo laus ac vituperatio con-
tinetur, sed est appellatum a parte meliore *laudativum;*
idem alii *demonstrativum* vocant: utrumque nomen ex
græco creditur fluxisse, nam et ἐγκωμιαστικὸν[4] et ἐπιδεικτικὸν
dicunt. Sed mihi ἐπιδεικτικὸν non tam *demonstrationis* vim 13
habere, quam *ostentationis* videtur, et multum[5] ab illo
ἐγκωμιαστικῷ[6] differre; nam ut continet laudativum in se
genus, ita non intra hoc solum consistit. An quisquam 14
negaverit panegyricos ἐπιδεικτικοὺς esse? Atqui formam
suadendi[7] habent, et plerumque de utilitatibus Græciæ
loquuntur; ut causarum[8] quidem genera tria sint, sed

nificat utilem esse privatis disputationibus. Differt a *sermocinatrice*, quod argumentosior est et contentiosior, sermocinatrix vero sophistica magis et oratoria. TURN.

1. *Isocrates.* Librum illum designat, qui nomen præferebat Isocratis, sive vere sive falso. Vid. II, 15, 4.

2. *Nobis et.* Guelf. inserit *autem* cum Goth. Voss. 2 et editionibus ante Stoerium omnibus. Elegantius sane omittitur.

3. *Auctores plures.* Guelf. *auct. plurimos*, cum Turic. Bodl. Joann. Alm. Voss. 1, 3, sed editione, præter Obrechtum, nulla.

4. *Nam et ἐγκ.* Goth. (tac. Gesn.) omittit *et*. Male, et solus.... — Ἐγκ. *et ἐπιδ. dicunt. Sed.* Guelf. ἐγκ. *ut* ἐπιδ. *Sed.* Omissio τοῦ *dicunt* ferri possit; sed reliqua mutatio sine sensu.

5. *Multum.* Jensonio et Locatellò perperam dantibus pro hoc *nihil tamen* (ex male intellecto *tum* tamquam compendio τοῦ *tamen*, ut bene monet Gesn.) accedunt Ven. Rusc. Sed verum dat Tarv. Vide ad III, 3, 12.

6. *Illo ἐγκωμιαστικῷ.* Guelf. *illo* ἐγκωμιαστικὸν. Cum Tarv. et Obr. Male. Loc. Ven. Rusc. ἐγκωμιαστικο, male posito ο pro ῷ, vero tamen sensu; quem non attinebat denuo perverti ab Obrechto.

7. *Formam suadendi.* Isocratis panegyricus exemplo est, de quo sic in panegyrici ipsius argumento H. Wolfius, Græce scribendi non imperitus: Μικτὸς δ' ἐστὶν ὁ λόγος ἐξ ἐγκωμίου καὶ συμβουλῆς. Ὁρῶντι μὲν οὖν εἰς τὸ τέλος, ὅπερ Φάβιος δεῖν φησὶν, ἐπὶ τὸ συμβουλευτικὸν εἶδος ἀνενεχθήσεται· ἢν δὲ Διονυσίῳ τῷ Ἀλικαρνασσεῖ πειθώμεθα (Art. Rhet., c. 9, p. 57), ἐσχηματισμένον Ἀθηναίων, συμβουλῆς προφάσει, ἐγκώμιον ὑποληψόμεθα.

8. *Ut causarum... posita.* Colligit ex iis quæ adhuc disputabat, genera ea tria, *delib. judic. laudat.*, sub-

ea tum in *negotiis*, tum in *ostentatione* posita; nisi forte non ex[1] græco mutuantes[2] *demonstrativum*[3] vocant, verum id sequuntur, quod laus ac vituperatio quale sit quidque demonstrat. Alterum[4] est *deliberativum*, tertium *judiciale*; cæteræ species in hæc tria incident[5] genera, nec invenietur ex his ulla, in qua non *laudare* aut *vituperare*[6], *suadere* aut *dissuadere*, *intendere* quid,

jici partim *negotiorum gestioni* partim *ostentationi*, ut in ipso, quod vocant, *demonstrativo* genere itidem insint tria ista omnia. Hic longe aberrat Gedoynus, qui male sententiam nostram referebat ad solos Panegyricos, suadente hoc minus apta diremptione. Eam primus emendavit Gesnerus.

1. *Forte non ex*. Guelf. omittit *non*. Male, et solus.

2. *Mutuantes*. Ita scripsi, adhuc quidem Codice nullo auctore facto, qui cum edd. plerisque dant *mutantes*. Hoc autem pro *vertentes* dici, qua sola potestate (τοῦ μεταφράζειν, *übersetzen*) hic posset accipi, equidem non novi. Fateor, pro *ex græco*, melius cum *mutuari* coire: *a græcis*, sed hanc loquendi novitatem facilius feras quam illam. Confusionem *mutandi* et *mutuandi* sponte probabilem, vide apud Drakenb. ad Liv. V, 30, 3; et habemus II, 5, 24, *mutuavimus* Goth. pro *mutavimus*. Edidere autem *mutuantes* Ald. Bad. Cervic. Basil. Gryph. Stoer. Chouet. Capp. cum aliquot præterea, quos ipse oculis non usurpavi; sed recenset Burm. Leidensis nonnisi forte fortuna videtur revocasse vett. editionum: *mutantes*, quam deinceps secuti sunt recentiores, ut et Gesn. Vide III, 3, 6, *ex eo mutuari*.

3. *Demonstrativum*. Non displicet h. l. P. Francius conjiciens: *demonstrant*.

4. *Alterum*. Refer hoc ad §. 12: « *unum genus*. » Sunt pro parenthesi quæ interjiciuntur « idem alii... « demonstrat. »

5. *Incident*. Ita Guelf. cum Voss. 2, Bern. et edd. ante Basileensem (1541) omnibus. Recentiores *incidunt*. Prætuli quod congrueret sequenti *invenietur*, quamquam et pro hoc aliquot libri, *invenitur*. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *incident*. Ed.

6. *Laudare aut vituperare*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *laud. ac vitup.* cum omnibus edd. ante Badium. Nec displicet, quoniam vix continget aliqua causarum species, in qua non sint juncta hæc, sed alterutrum solum sit faciendum. Mox, pro *suad. aut dissuad.* solus Voss. 2 *suad. ac dissuad.* Male, neque accedente Goth. — *Vituperare, suadere*. Ita Guelf. cum Turic. Goth. et Voss. 3 (2 non memoratur); sed credo et multis aliis, quos neglexerint, qui contulerunt; edd. saltem ante Stoerium omnibus. Hic primus et deinceps recentiores omnes *aut* inserunt præpostere, quod uncinavit Gesn., omiserunt Bipontini; rectissime. — RR. 1, 2, 3, *vituperare, suadere*. Omissio τοῦ *aut* non est ingrata h. loco. Ed.

vel *depellere* debeamus. Illa quoque sunt communia, *conciliare, narrare, docere, augere, minuere,* conci tandis componendisve *affectibus animos* audientium *fingere.* Ne his quidem accesserim, qui laudativam [1] ma 16
teriam *honestorum,* deliberativam *utilium,* judicialem *justorum* quæstione contineri putant, celeri magis ac rotunda [2] usi distributione, quam vera; stant enim quodammodo mutuis auxiliis omnia; nam et in laude *justitia utilitasque* tractantur [3], et in consiliis *honestas* [4]: et raro judicialem inveneris causam, in cujus non parte aliquid eorum, quæ supra diximus, reperiatur.

CAP. V. Omnis autem oratio constat aut ex iis [5], quæ 1
significantur, aut ex iis [6], quæ significant, id est, *rebus,*

1. *Laudativam.... putant.* Aristot. Rhet. I, 3, 5: Τέλος... τῷ μὲν συμβουλεύοντι τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν (τὰ δὲ ἄλλα πρὸς τοῦτο συμπαραλαμβάνει)· τοῖς δὲ δικαζομένοις τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον (τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι κ. τ. λ.)· τοῖς δὲ ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν (τὰ δ' κ. τ. λ.). Cic. de Inv. II, 4: « In judiciis, « quid æquum sit quæritur, in de« monstrationibus, quid honestum, « in deliberationibus, ut nos arbi« tramur, quid honestum sit et quid « utile; nam cæteri utilitatis modo « finem in suadendo et in dissua« dendo exponi oportere arbitrati « sunt. » Id. Top. c. 24: « Judicii « finis est jus.... Deliberandi finis « utilitas... Laudationis finis hones« tas. » Id. Partitt. Orr. c. 4: « Sibi « proponet orator... Delectationem « in exornatione; in judicio aut sæ« vitiam aut clementiam judicis; in « suasione autem aut spem aut re« formidationem deliberantis. » Bene suam rationem defendit Aristoteles, l. c., §. 6: περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνίοτε οὐκ ἂν ἀμφισβητήσαιεν... ταῦτα δ' οὐδέποτε ἂν ὁμολογήσαιεν.

2. *Celeri... ac rotunda.* In *celeritate* est *brevitas,* ut videbimus ad IV, 2, 107. Eadem cum elegantia conjuncta est in *rotundis,* quo sensu Græci usurpant στρογγύλον (vide J. C. Th. Ernestum in Lexico rhetorico). Similis imago Horatii: « Est « brevitate opus ut *currat* senten« tia. » Sat. I, 10, 9.

3. *Tractantur.* Guelf. *tractatur,* cum Goth. (tac. Gesn.) Turic. Alm. Voss. 1, Bern. Male. — *Tractatur* tamen habent RR. 1, 2, 5 et CAMP. *Editor.*

4. *Honestas.* Guelf. *honesta* cum Turic. Alm. Voss. 1, 3.

5. *Ex iis... ex iis.* Scripsi ita pro *ex his... ex his,* quod post Basileensem pleræque dant edd. Codd. sane multis addicentibus. Sed displicet h. l. pronomen *hic.* Et mecum faciunt edd. ante Basil. omnes, cum Gibs. et Obr.

6. *Aut... aut.* Ne accipe disjunctim positum. Est ut *vel* II, 20, 2.

28.

et *verbis;* facultas orandi consummatur *natura, arte, exercitatione,* cui quartam partem adjiciunt quidam
2 *imitationis* [1], quam nos arti subjicimus [2]. Tria sunt item [3], quæ præstare debeat [4] orator, ut *doceat, moveat, delectet;* hæc enim clarior divisio, quam eorum, qui totum opus in *res* et in *affectus* partiuntur; non semper autem omnia in eam, quæ tractabitur, materiam cadent; erunt enim quædam remotæ ab affectibus [5], qui, ut non ubique habent locum, ita, quocumque irruperunt [6], pluri-
3 mum valent. Præstantissimis auctoribus placet, alia in rhetorica esse, quæ probationem desiderent, alia quæ non desiderent; cum quibus [7] ipse consentio: quidam

Quamquam exemplo simili destituor.

1. *Imitationis.* Ad Herenn. I, 2: « Imitatio est, qua impellimur cum « diligenti ratione, ut aliquorum si- « miles in dicendo velimus esse. »

2. *Subjicimus.* Vide ad III, 3, 6.

3. *Item.* Jens. *autem* cum omnibus ante Stoerium meis edd., sed Cod., præter Goth., quod sciam, nullo; et refert hoc scriptor ad numerum ternarium modo positum, ut præstet *item.* Confusa *autem* et *item* vide apud Heusing. ad Cic. Off. III, 3, 13: — RR. 1, 5, *item.* R. 2 et Camp., *autem.* Ed.

4. *Debeat.* Sic Guelf. cum Turic. et edd. ante Gryph. omnibus. Hic primus *debet,* quod omnes retinuerunt deinceps. Et adest iis Goth. et fortasse multi præterea; sed concinnior est nostra scriptura. Vide III, 6, 12: « hoc est quod.... *de-* « *beat.* » — RR. 1, 2, 3 et Camp., *debeat.* Ed.

5. *Remotæ ab affectibus.* Causæ *exiles* potissimum docent, *graves* movent, *mediocres* delectant, ut Cicero scribit. Non igitur semper affectus in causam cadunt, semper tamen fides. Unde quum Demetrius Phalereus diceret eloquentiam tantum valere in civitate, quam gladius in bello, intelligebat de ea quæ affectus non moveret. Turn.

6. *Irruperunt.* Ita Guelf. cum Alm. et Voss. 3; item Obr. Sed Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *irrumpunt,* cum Voss. 2 et edd. ante Basil. omnibus. Hæc prima *irruperint,* ut omnes deinceps. Conjunctivus alienus; sed et perfectum præstat præsenti. — Ex Turic. affertur altera collatione *inruperint.* Sed confer de hoc post *cumque* conjunctivo Bentlei. ad Horat. Satt. I, 10, 88, qui ex poetis tuetur indicativum. — RR. 1, 2, 3 et 4, *irruperunt.* Camp. et Capp. *irruperint.* Ed.

7. *Cum quibus.* Sic pro *quibuscum* optimi quique scriptores. Priscian. p. (Putsch.) 949: « *cum qui-* « *bus* et *quibuscum*... antiquissimi « utrumque dicebant, sed in plu- « rali primæ personæ, cacephati « causa, solebant per anastrophen

vero, ut Celsus, de nulla re dicturum oratorem, nisi de qua quæratur[1], existimant; cui cum maxima pars scriptorum repugnat, tum etiam ipsa partitio, nisi forte laudare, quæ constet[2] esse honesta, et vituperare, quæ ex confesso sint turpia, non est oratoris officium. Illud jam 4
omnes fatentur[3], esse quæstiones aut *in scripto*, aut *in non scripto*; in scripto sunt *de jure*, in non scripto *de re*; illud *legale*[4], hoc *rationale* genus Hermagoras atque

« dicere, *nobiscum* pro *cum nobis*. « Itaque propter hoc reliquarum « quoque personarum ablativos si- « militer præpostere proferre cœpe- « runt. » Sed vide *cum quibus* apud Cic. de Off. II, 23, 9, ed. Hens. Item Drakenb. ad Liv. XXXVIII, 9, 2, plurima hujusmodi loca Livii excitantem. Vide *cum quo* apud Nostrum III, 6, 13, 14, 16. — Vide Nostr. II, 21, 8.

1. *Quæratur*. Ita Guelf. Verum Goth. cum Voss. 2, *quæritur*, sed et Jens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Stoerium omnibus; qui meorum primus conjunctivum dat, nemine jam dissentiente. Recte profecto. — RR. 3, 4 et Camp., *quæratur*. RR. 1, 2, *quæritur*. Ed.

2. *Constet*. Guelf. *constent* cum Jens. (tac. Gesn.) et edd. ante Basil. omnibus, exceptis Badio et Cervic. quorum prior, se *constet* legere, monet lectorem; rectissime ille.

3. *Illud... fatentur*. Solent scriptores artium tractare hanc differentiam *scripti* et *non scripti* in loco de *statibus*, de quibus Noster mox, capite sequenti. Vide ad Her. I, 11, 12; Cic. de Inv. II, 40; ad eumque Marium Victorinum, p. Pith. 220; de Or. I, 31; Topic. 25, 26; Partitt. Orr. 38, 39. Hermog. περὶ στάσεων, p. 12, ed. Col. All. 1614: ἤτοι δὲ περὶ πρᾶγμα ἔχει τὴν ζήτησιν ἢ περὶ ῥητόν (cujus loco Quint. ponit *scriptum*, *jus*). Κἂν μὲν περὶ ῥητὸν, νομικὴν ποιεῖ τὴν στάσιν... ἂν δὲ περὶ πρᾶγμα, λογικήν. Quamquam hic duplex hoc genus agnoscit in sola *qualitate*, quæ *statuum* species secundum pervulgata præcepta, ipsius etiam Qu. Vide et Curium Fortunatianum, p. Pith. 44: « *Rationales* (status) rei « alicujus vel facti habent quæstio- « nem, *legales* autem legis et juris « continent disceptationem. » Item Sulpic. Vict. p. ibid. 250, quique præterea in opere Pithœano.

4. *Illud legale*... λογικόν. Ita Goth. et Jens. (tac. Gesn. qui post *genus* incidit colo, et omittit *id est*) cum edd. ante Bad. omnibus. Hic cum Cerv. rationem Gesnerianam habet. Cum nostra consentiunt Ald. Basil. Sed Gryphius et sequentes omnes Gesneri scripturam tuentur. Nostram et Turic. habet, et Guelf. quoque adjuvat pro *id est* dans *idem*, quod e Vallensi quoque affert Bad., mero librarii errore, frequentissimo illo. Altera scriptura sententiam habet prope ridiculam, si Quint. monet Græcos græcis vocabulis hæc appellare. Sed non est insolitum ei, postquam latine Græcorum vocabula reddidit, subjungere ipsam græcam vocem, ne quis

5 eum secuti vocant, id est νομικὸν et λογικόν[1]. Idem sentiunt, qui omnem quæstionem ponunt in *rebus*, et in *verbis*. Item convenit, quæstiones esse aut *infinitas*, aut *finitas; infinitæ* sunt, quæ remotis personis et temporibus et locis, cæterisque similibus, in utramque partem tractantur, quod Græci θέσιν dicunt; Cicero *propositum*[2]; alii *quæstiones universales civiles;* alii *quæstiones philosopho convenientes;* Athenæus *partem*[3] *causæ* appellat.
6 Hoc genus Cicero *scientia* et *actione* distinguit[4], ut sit *scientiæ*, *An providentia*[5] *mundus regatur? actionis*, *An*

hæreat, quomodo tandem Græci ipsi appellaverint; ubi solet præmittere nunc *id est*, nunc *quod dicitur, quod vocant*, *quod dicit*. Ponit etiam *id est*, ubi græcis subnectit suam versionem. Vide II, 15, 2; IV, 2, 21; III, 3, 6; II, 28, 46; I, 8, 16; II, 13, 14; II, 20, 3; V, 1, 1; X, 1, 12, 15, 26; I, 11; VI, 3, 4, 9; X, 3, 6, 27.

1. Νομικὸν *et* λογικόν. Guelf. omittit *et*, fortasse non male.

2. *Græci... propositum*. Vide lib. II, cap. 1, §. 9.

3. *Athenæus partem*. Tale quid Cic. Partitt. Orr. c. 18: « Est consultatio quasi *pars causæ* quædam « et controversiæ. » It. Topic. c. 21: « propositum *pars causæ* est. »

4. *Cicero.... distinguit*. Topic. c. 21; Partitt. Orr., c. 18. — In Topicis Romanus orator « quæstionum, inquit, quacumque de re « sint, duo sunt genera : unum *cog-* « *nitionis*, alterum actionis. Cognitionis sunt hæ quarum finis est « *scientia*, ut si quæratur, *a natura* « *ne jus profectum sit, an ab aliqua* « *quasi conditione hominum et pac-* « *tione*. *Actionis* autem hujusmodi « exempla sunt, *sitne sapientis ad* « *remp. accedere*. » Sunt quibus hæc definitio arguta nimis videtur. Ed.

5. *An providentia... an accedendum*. Recte monet Gesnerus hæc fere conjungi exempla a Quint. ex argumentatione stoicorum, qui, quum sapientem Dei imitatorem constituant, quod providentia agat in mundo regendo, idem esse sapientis contendunt in republica administranda. Manifestum hoc ex locis, quos conferre jubet: V, 10, 14, 89; XII, 2, 21. Stoicis decretis favere Quint., non uno loco apparet. Vide II, 15, 20. Similis nota stoicæ disciplinæ apud Horat. Epistol. I, 1, 16: « Nunc agilis fio et « *mersor civilibus undis* », Cicero, locis supra notæ 4 initio citatis, eodem utens exemplo *actionis :* « Sitne sapientis ad rempublicam « accedere » aliud ponit *cognitionis :* « a naturane jus profectum « sit, an ab aliqua conditione hominum et pactione. » (Topic.) Et « jus in naturane sit, an in more. » (Partitt.) Theon in arte progymnasmatum copiose tractat locum de *providentia*, sed sine alterius de republica administranda mentione.

accedendum ad rempublicam administrandam: prius, trium generum [1], *an sit? quid sit? quale sit?* omnia enim hæc ignorari possunt; sequens [2] duorum, *quo modo adipiscamur? quo modo utamur? Finitæ* autem sunt ex 7
complexu *rerum* [3], *personarum, temporum*, cæterorumque : hæ ὑποθέσεις [4] a Græcis dicuntur, *causæ* a nostris. In his omnis quæstio videtur circa res personasque consistere. Amplior est semper *infinita;* inde enim *finita* des- 8
cendit; quod ut exemplo pateat, infinita est, *An uxor ducenda* [5]*?* finita, *An Catoni ducenda?* ideoque esse *suasoria* potest; sed etiam remotæ a personis propriis, ad aliquid referri solent. Est enim simplex, *An respublica administranda?* refertur ad aliquid, *An in tyrannide administranda?* Sed hic quoque subest velut latens perso- 9
na; tyrannis [6] enim geminat quæstionem, subestque et temporis, et *qualitatis* tacita vis: nondum tamen hoc proprie dixeris *causam;* hæ autem, quas infinitas voco, et *generales* appellantur; quod si est verum, finitæ *spe-*

1. *Prius, trium generum.* Hæc divisio ab Aristotele est ducta. Is enim lib. Analyticorum ait totidem esse quæstiones, quot sunt res quas scire possumus, quatuor autem ponit : *An sit, quid sit, an hoc illi insit, quamobrem insit;* sed *quamobrem* ad finitionem refertur, quæ plerumque causam complectitur. TURNEBUS.

2. *Prius... sequens.* Etiam has divisiones habes apud Cic., loc. cit., maxime in Partitt. Orr. etsi alteram minus claram Quintilianea ratione.

3. *Rerum.* Sic libri omnes. Francius malebat *locorum* (ob ea quæ sunt §. 5 : « remotis perss. tempp. « et *locis* ») conjectura neque necessaria, nam possunt esse *loca* in *cæterorum*, et audaci. Est et II, 1, 9 (ut et V, 8, 6) « citra complexum « *rerum* personarumque. » Et II, 4, 36, iterum variatum « citra compl. « pers. temp. *causarum.* » Istis *cæteris* quot insint res, vide §. 17.

4. *Hæ ὑποθ.* Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *hæc ὑποθ.* cum Loc. Ven. Rusc., male.

5. *Uxor ducenda.* Vide II, 4, 25.

6. *Tyrannis.* Guelf. *tyrannus* cum omnibus libris et scriptis et excusis, præter Bipont. et Gesneri ed. qui præclaram scripturam recepit ex Goth. Accedit huic Turic. si recte tacuit Sulzbergerus. — *Tyrannus* habent Codd. RR. 3, 4, CAPP. et ed. Hack. At RR. 1, 2, *tyrannis.* Ed. Camp. omittit. ED.

ciales erunt; in omni autem speciali utique inest generalis, ut quæ sit prior.
10 Ac nescio, an in causis quoque, quidquid in quæstionem venit *qualitatis*[1], generale sit. *Milo Clodium occidit; jure occidit insidiatorem :* nonne hoc quæritur, *An sit jus*[2] *insidiatorem occidendi?* Quid in *conjecturis?* non illa[3] generalia, *An causa sceleris odium? cupiditas? An tormentis credendum? Testibus an argumentis major fides habenda?* Nam *finitione*[4] quidem comprehendi[5] nihil non in universum, certum erit.
11 Quidam putant[6] etiam eas posse *theses* aliquando nominari, quæ personis causisque contineantur, aliter tantummodo positas; ut causa sit, *quum Orestes accusatur :* thesis, *An Orestes recte sit absolutus?* cujus ge-

1. *In quæstionem venit qualitatis.* Guelf. *in quæst. venit velut qual.* Alm. *in quæst. velut qual.* Turic. eadem, sed voci *velut* impositum habet *venit.* Apparet, primum erratum, ut *velut* scriberetur pro *venit*, post dubitatum, utrum verum esset, tandem coaluisse utramque scripturam. — RR. 1, 2, habent ita. Ed. Camp. *venit velut.* Ed. — *Qualitatis.* Significatione illa rhetorica accipiendum hoc vocabulum, qua *statum qualitatis* dicimus. Vide II, 6, 10, ubi etiam *conjecturæ* exemplum.

2. *Sit jus.* Goth. Jens. (tacente Gesn.) *an hoc sit j.* cum Voss. 2 et edd. omnibus ante Cervic. qui omittit *hoc.* Basil. in marg. ablegat. Revocat in textum Gryph.; sed Stoerius, cum eoque recentiores omnes omittunt. — R. 2, *an hoc sit jus.* Ed.

3. *Non illa.* Ita R. 2. At R. 1 et Camp. habent *num illa.* Ed.

4. *Finitione.* Item rhetoribus appellata. Vide III, 6, 5.

5. *Comprehendi nihil non.* Ita plane Guelf. et Goth. cum Turic., nisi quod hic *comprendi* dat. Credibile est etiam reliquos Codd. idem præferre, quod in Vallensi diserte commemorat Badius. Edd. quidem ante Ald. omnes, ut et Jens. (tac. Gesn.) *comprehendendi nihil*, absque *non*, quod conjectura, an ex Cod., inseruit Regius; rectissime. Alter error ne tangitur quidem a Regio, sed scribit ipse in nota *comprehendi.*

6. *Quidam putant*, etc. Hæc est Fortunatiani et Sulpitii Victoris opinio, quam a Zenone accepisse videntur : illis enim *thesis* est res rationalem disceptationem accipiens, cujus sit finis *inspectio. Hypothesis* vero res rationalem disceptationem accipiens, cujus sit finis *judicatio* atque *actio*, sive erit, sive minus definita personis. Iidem superiores definitiones calumniantur. Turn. — *Etiam.... theses.* Camp. et Andr. omittunt τὸ *posse.* Vicar.

neris est, *an Cato*[1] *recte Marciam Hortensio tradiderit?* hi thesin a causa sic distinguunt, ut illa sit *spectativæ*[2] partis, hæc *activæ;* illic enim veritatis tantum gratia disputari, hic negotium agi. Quamquam inutiles quidam 12 oratori putant[3] universales quæstiones, quia nihil prosit, quod constet[4], *Ducendam esse uxorem*, vel *Administrandam rempublicam*, si quis vel ætate, vel valetudine impediatur; sed non omnibus ejusmodi[5] quæstionibus sic occurri potest; ut illis[6], *Sitne virtus finis? Regaturne*

1. *Cato... tradiderit.* Q. Hortensius, nimius et prope insaniens in admiratione Catonis, quum frustra ex eo petiisset ut Porciam filiam, Bibulo nuptam, divortio facto, sibi concederet, ausus est ipsius uxorem Marciam, Philippi filiam, sibi tradendam rogare, quum fas esse negaret, Catonis illum sanguinem, plus quam humanum, una contineri domo, quam sæpius pariendo ad rei tenuitatem esset redactura Marcia, quum sibi concessa suam esset gentem Catoniana virtute imbutura. Neque tam portentosas preces aversatus est Cato, sed consulto patre Philippo eoque consentiente, uxorem, sibi magnopere dilectam et ex se cummaxime gravidam, despondit Hortensio, quo mortuo rediit ad Catonem. Vide Lucan. II, 340 seqq. It. Plut. Cat. min. p. 771. Conferant tirones et Freinsh. in Suppl. Liv. 114, 57; et Schrœkhium V. Cel. in Biographia, vol. III, p. 154 seqq. Verissime Lucanus, in hanc ipsam rem, de Catone: « Urbi pater est, urbique « maritus. » l. c. v. 388. Rem iterum tangit Noster X, 5, 13.

2. *Spectativæ... activæ.* Vide II, 17, 42; it. c. 18, 1, 5.

3. *Oratori putant.* Guelf. *orationi p.* cum Goth. et Jens. (tacente Gesn.) accedd. plurimis Codd. et edd. ante Cervic. omnibus, excepto Aldo. Etiam Turic. Cod. *orationi.* Sed videntur tueri receptam Bodl. et Voss. 1. Regius conjectura probavit *oratori.* Nec erat quod ei Vallensem Cod. *orationi* dantem opponeret Badius, negaretque quidquam intéresse ad sensum sive hoc scriberes, sive illud. Confusio autem *oratoris* et *orationis* in plerisque casibus obliquis non est infrequens. Vide II, 1, 12, ubi pro *oratorem* dant *orationem* plerique et scripti libri et excusi, tuetur autem receptam Guelf. II, 15, 12, pro *orationis* Guelf. *oratoris*, solus, puto. III, 4, 6, pro *oratoris* Guelf. *orationis*, cum Alm. et Bern. et alia exempla. — R. 1, CAMP., *orationi.* R. 2, *oratori.* ED.

4. *Quod constet.* Poterat infinitivo quoque uti: *constare*, sed vitavit, quoniam mox itidem infinitivus: *Ducendam esse uxorem.*

5. *Omnibus ejusmodi.* RR. 1, 2, 5, *omnibus iisdem.* CAMP. *omnibus ejusdem.* ED.

6. *Non.... ut illis.* Guelf. *n. o. ejusdem q. s. o. p. u. i.* Multi Codd.

13 *providentia mundus?* Quin etiam in iis, quæ ad personam referuntur, ut non est satis generalem tractasse quæstionem, ita perveniri ad speciem, nisi illa prius excussa, non potest; nam quomodo, *An sibi uxor ducenda sit,* deliberabit Cato, nisi constiterit *uxores esse ducendas?* et quomodo, *An ducere Marciam debeat*
14 quæretur[1], nisi *Catoni ducenda uxor est?* Sunt tamen inscripti nomine Hermagoræ libri, qui confirment illam opinionem[2], sive falsus est titulus, sive alius hic Hermagoras fuit; nam ejusdem esse quomodo possunt, qui de hac arte mirabiliter multa composuit, quum, sicut ex Ciceronis quoque rhetorico[3] primo manifestum est, materiam rhetorices in *theses* et *causas* diviserit? quod reprehendit Cicero, ac thesin nihil ad oratorem pertinere contendit, totumque hoc genus quæstionis ad philoso-
15 phos refert. Sed me liberavit respondendi[4] verecundia,

et edd. *in* post *non* inserunt et *eisdem* dant pro *ejusmodi*. Præpostere Alm. cum Turic. *utilis* pro *ut illis;* (vide Drak. ad Liv. XXII, 50, 1) et *quæstio* pro *quæstionibus*. Alm. *eidem*, sed hoc Turic. imposito compendio syllabæ *us* (9). Defendi videtur recepta a tribus Britannicis et Voss. 1. Verissimam credo, neque ipsam præpositionem *in* post *non* a Quint. positam, cui respondisset altera ante *illis*. — *Occurri... ut illis*. Cave referas *ut* ad *sic*. *Ut* est pro *veluti*, *exempli gratia*. *Occurri quæstioni* h. l. est *impugnari eam*, *reprehendi*, ne forte quis accipiat *responderi*, quod interdum apud Nostrum quoque significat *occurrere*. « Quæ sequuntur quæs- « tiones eæ non sunt ejusmodi, ut « possint eodem argumento super- « vacuæ ostendi. » — *Finis*. Summum bonum, ut in operis Ciceroniani inscriptione, *de Finibus*.

1. *Quæretur... est*. Guelf. *quereretur... esset,* solus, quod sciam. Male, etsi cum aliqua erroris constantia.

2. *Illam opinionem*. Qua ab oratoris opere segregantur *quæstiones*. Vide II, 21, 22.

3. *Rhetorico*. Guelf. *rhetorice* cum Goth., quem falso narrat Gesn. dare *rhetoricæ*, etsi hoc voluit librarius, si consulto scripsit; male. — Editio Campana princeps *rhetoricorum primo*. Ed. — *Cic... primo*. De Inv. I, 6. Vide et Nostr. II, 21, 21.

4. *Respondendi*. Guelf. *reprehendendi* cum Goth. aliquotque præterea Codd. et edd. post Badium, qui primus dedit, omnibus; exceptis secunda Aldina Colin. et Obrecht., retinentibus nostram

et quod ipse hos libros improbat [1], et quod in Oratore [2], atque iis, quos de oratore [3] scripsit, libris, et Topicis [4], præcipit, ut a propriis personis atque temporibus avocemus controversiam: *quia latius dicere liceat de genere, quam de specie, et, quod in universo probatum sit, in parte probatum esse necesse sit.* Status autem in hoc om- 16
ne genus materiæ [5] iidem, qui in causas, cadunt. Ad hoc [6] adjicitur, alias [7] esse quæstiones in rebus ipsis, alias, quæ ad aliquid [8] referantur: illud, *An uxor ducenda?*

scripturam. Hanc dant Bodl. Joann. Bal. Alm. Turic. et edd. quas modo demonstravi plurimas et antiquissimas. Male Badius Vallensem Codicem receptæ ante se scripturæ opponit. Ea enim tum repetitionem ingratam (quod *reprehendit*, §. 14) vitat, tum duriorem vocem neque tam religioso Ciceronis cultore dignam *reprehendendi*, ubi *respondendo* poterat defungi Quint. Andreanam *reprehendendi* præferre dicas e Gibsoni silentio, sed vix credo. —*Respondendi* habent nostri RR. 1, 3, 4 et Camp. At R. 2, Capp. et ed. Hack. *reprehendendi*. Ed. — *Respondendi verecundia*. Molliit rem asperam honestioris vocabuli fomento, quoniam Ciceronem impugnat. Nam *respondere* est refragantis, ut II, 15, 23, 36. « Utrique « *responsum* est. » V, 7, 24: « *res- « ponderi* locis communibus. » IV, 4, 1; V, 13, 46, 49, 50; IX, 2, 93; et Cic. de Harusp. Resp. c. 8, citante Drakenb. ad Liv. XXX, 31, 1: *verecundiam respondendi;* conf. cum *negandi* Procem. tot op. §. 3.

1. *Improbat*. Vide II, 15, 6.

2. *In Oratore*. C. 14, ubi id ipsum legitur, quod mox refert: « *quia... sit.* »

3. *De oratore*. libro III, cap. 30.

4. *Topicis*. C. 21 agit de *quæstionibus infinitis*, ut vidimus ad huj. cap. §. 5. Præceptum tale invenio potissimum, c. 22 extr. et sequente.

5. *Hoc... genus materiæ*. Quæstionum infinitarum.

6. *Ad hoc*. Guelf. *Adhuc* cum Goth. Voss. 2, 3, Bern. Alm. Turic. et edd. ante Gryph. meis omnibus. Gryph. cum Colin. *ad hæc*. Cæteri nostram dant, nisi quod Gesn. habet sphalma *Ac hoc*, male repetitum a Bipontinis. *Ad hoc*, pro *insuper*, scriptoribus familiare ostendit Burm. ad Ovid. Metam. VI, 459, quo h. l. ablegat lectorem. Vide et Liv. Drakenb. VI, 12, VI, 21, 52, X, 29, 4, 6; it. Flor. Duk. III, 9, 2; et Nostrum, VIII, 5, 22; X, 10, 40. *Ad hoc* autem et *adhuc* frequentissime confusa vide item apud Drakenb. ad Liv. XXI, l. c. et iis, quos indicavi nostri locis. — RR. 1, 2, 3 et Camp. *adhuc*.

7. *Alias... alias*. Eamdem partitionem habes apud Cicer. Topic. c. 22: « Quum autem quæritur, « quale quid sit; aut simpliciter « quæritur, aut comparate » etc., quæ fere repetuntur Partitt. Orr., cap. 19.

8. *Ad aliquid*. Ita Guelf. cum Goth. Voss. 2, 3, Bern. Joann. Tu-

hoc, *An seni ducenda?* illud, *An fortis?* hoc, *An for-*
17 *tior?* et similia. Causam finit Apollodorus, ut interpretatione Valgii[1] discipuli ejus utar, ita: *Causa est negotium omnibus suis partibus spectans ad quæstionem*[2]; aut, *Causa est negotium, cujus finis*[3] *est controversia.* Ipsum deinde negotium sic finit: *Negotium est congregatio personarum, locorum, temporum, causarum, modorum, casuum, factorum, instrumentorum, sermonum, scriptorum, et non scriptorum. Causam* nunc in-
18 telligimus[4] ὑπόθεσιν, *negotium* περίστασιν. Sed ipsam causam

ric. et edd. ante Gryph., quod sciam, omnibus, Gryph. primus dedit *aliud*, quod recentiores secuti sunt omnes. Sed *ad aliquid* est legitima in hac re locutio, expressa e græco Aristotelis. Vide §. 8; it. III, 6, 24; I, 6, 13. — RR. 1, 3, 4, Camp. *ad aliquid.* RR. 2, 3 et Cap. *ad aliud.* Ed.

1. *Valgii.* Guelf. *Valgi* cum Goth. (tac. Gesn.) Jens. Tarvis. Ald. An forte sic dedit Quint.? ut in nominibus propriis servatus fuerit eo tempore mos genitivorum ab *ius* et *ium* scribendorum, qui in appellativis obsoleverat; vide de eo Bentlei. ad Terent. Andr. II, 1, 20. Vide I, 7, 19, ubi Guelf. *Lucili.... Valgii.* Vide III, 1, 18, et init. notæ.

2. *Omnibus.... ad quæstionem.* Non valde clara definitio. In universum hoc apparet, significari *negotium incertum.* Neque tamen intelligo, cur non et id negotium, cujus aliqua pars *non spectet ad quæstionem* (i. e. certa sit, si recte interpretor) *causa* possit appellari. Saltem *quæstionem* h. l. non esse pro græca θέσει, verum pro ζητήσει, ἀμφισβητήσει ex eo colligo, quod in altera definitione est *controversia.*

3. *Finis.* Quo significatu hoc accipiam, parum invenio. Si τέλος dixit Apollodorus, est id οὗ ἕνεκα τὰ ἄλλα ex Aristotelis disciplina. Explicem fere *summam*, quo totum tendat. «Negotium, cujus summa vertitur in controversia.»

4. *Intelligimus.* Guelf. *intelligamus*, cum Alm. Voss. 1, 3, Bern. et edd. ante Badium omnibus. (De Jens. tac. Gesn.) Hic receptam dedit, quem imitati sunt deinceps omnes, excepta Ald. sec. Veriorem puto conjunctivum. Solent sic induci interpretationes Græcorum, quasi venia petenda a lectore, apud Nostrum (vide V, 10, 1, ubi legendum *interpretemur;* it. §. 104 ibid.) et Ciceronem, ut de Fin. III, 14. Sed potuit et monere lectorem, qua significatione dixerit, tumque probus indicativus, quem videntur habere Codd. Britannici, et habent Goth. Voss. 2. In Loc. Ven. Rusc. errore omissum ὑπόθεσιν, quoniam erat lacuna græco vocabulo relicta in antiquioribus libris, ut Jensoniana. Tarv. male utroque loco posuit περίστασιν. — *Intelligimus.* Turic. quoque ex alt. coll. *intelligamus.* Ad usum conjunctivi in tali

quidam similiter finierunt, ut Apollodorus negotium. Isocrates[1] causam esse ait *quæstionem finitam civilem, aut rem controversam*[2] *in personarum finitarum complexu*. Cicero[3] his verbis: *Causa certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur, aut in omnibus, aut in plerisque eorum.*

CAP. VI. Ergo, quum omnis causa contineatur aliquo 1
statu, priusquam dicere aggredior[4], quo modo genus quodque causæ sit tractandum, id quod commune est omnibus[5], *Quid sit status, et unde ducatur*[6], *et quot, et qui sint*, intuendum puto; quamquam id nonnulli ad judiciales tantum pertinere materias putaverunt; quorum inscitiam, quum omnia tria genera fuero exsecutus, res ipsa deprehendet[7]. Quod nos *statum*, id quidam 2

sententia, vide III, 4, 10: « quam » sane *permittamus*. » — Eadem varietas in nostris Codd. RR. 1, 5 et CAMP., *intelligamus*. R. 2 et CAPP. *intelligimus*. ED.

1. *Isocrates*. Vide lib. III, c. 4, 11.

2. *Rem controversam*. R. C. 1, *rerum controversiam*. Ed. CAMP. *in controversiam* (tac. Spald.). ED.

3. *Cicero*. Topic. c. 21 init.

4. *Aggredior*. Goth. (tac. Gesn.) *aggrediar* cum Aldo, Basil. Gryph. et aliquot præterea edd., non vetustissimis illis. Placet, quum videatur pendere a *puto*; neque tamen necessarium. Vide II, 10, 1. — RR. Codd. 2, 5 et CAMP. *aggrediar*. EDITOR.

5. *Id quod... omnibus*. Cave hoc referas ad præcedens; præmittitur sequenti; nam *status* omnibus causæ generibus communis est. Solet ita poni *id quod* ut observat Thomasius ad Tursell. de Partt. p. 416, ed. Lips. Exempla hæc habe: Sallust. Cat. 10: « Catilina, *id quod* « factu facillimum erat, omnium « flagitiorum... catervas habebat. » Liv. I, 14, 7: « profectus, *id quod* « quærebat... hostem excivit. » Noster I, 1, 26.

6. *Unde ducatur*. Sic Guelf. et plerique libri. Prava autem est aliorum, ut Voss. 1, Bodl. Joann. et Tarv. (Jenson. non præeunte. Vide ad III, 3, 13; *propria*) cum Ald. scriptura: *dicatur*, quæ poterat blandiri, nam §§. 3, 4, *nominis origo* tractatur; sed obiter, neque eo ordine, qui hic promitteretur, si verum esset: *dicatur*. Sic enim decurrit disputatio: *Quid sit*, 4-13. *Unde ducatur*, 13-22. *Quot*, 22-83. *qui*, usque ad finem capitis. — RR. 1, 2, 5, *ducatur*. R. 3, CAMP. *dicatur*. ED. — *Unde ducatur*, ab actore an a respondente? Vide notæ initium.

7. *Quum fuero... deprehendet*. Ita ut nulla oratione indigeat mea. Vi-

constitutionem[1] vocant, alii *quæstionem*, alii *quod ex quæstione appareat*. Theodorus *generale caput*[2], id est κεφάλαιον γενικώτατον[3], ad quod referantur[4] omnia; quorum diversa appellatio, vis eadem est, nec interest discentium, quibus quidque nominibus appelletur, dum res
3 ipsa manifesta sit. *Statum* Græci στάσιν vocant, quod nomen non primum ab Hermagora traditum putant, sed alii ab Naucrate[5] Isocratis discipulo, alii a Zopy-

de tamen c. 7, 28; it. c. 8, 4, 5, 16, 17, ubi *status* in ipsis duobus reliquis generibus ostendit.

1. *Constitutionem*. Sic Cicero de Inv. I, 8. Scriptor ad Herenn. I, 11. Qui reliquis appellationibus usi fuerint, non invenio.

2. *Generale caput*. Adjectivum abest a Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) ut et ab edd. ante Badium omnibus, ad quas accedit Ald. sec. Regius conjectura inseruit; verissima illa, nisi quod malim substantivo postponi adjectivum, ut §. 21 *cap. gen.* et hoc ipso græca; quamquam §. 5, et c. 11, 3 : « Theod. (ut. d.)... *generall. capp.* » Dixeris Britannicos Codd. tres dare *generale*, sed suspectum sit Gibsoni silentium, etiam edd. suarum varietatem tacentis. Alm. quoque et Bern. silentur, unde non equidem colligam in iis legi adjectivum. Abest et a Turic. Reliquus multarum edd. error inter *appareat* et *Theodorus* inserentium *caput* a nullo Codice videtur defendi, quem tamen Badius tuetur, vocemque *caput*, quamquam absit a Vallensi, eo loco etiam necessariam putat. Mearum, præter Ald. ', prima Basileensis omittit. Badii judicium, omnia ista : *generale caput id est* proscribentis, ut græca sola posita fuerint a Quintiliano, specie quidem non caret; sed obstant plurima exempla junctorum ita latinorum et græcorum, quæ vide ad III, 5, 4. — Vox *generale* abest pariter a nostris Codd. et ex consensu ipso facile mihi persuaserim a Quint. adjectivum velut satis græco vocab. sequenti indicatum subaudiisse. Ed.

3. Γενικώτατον. Sic Codd., puto, omnes. Aldus tamen τεχνικώτερον, quod aliqui in margine ponunt. Badius ex Aldo affert γενικώτερον, ut gradu solo varietur. An sphalma credidit ille, quod legimus in utraque Aldina, τεχν.? Fons erroris videtur apparere in Tarvisina quæ litteris græcis minus elegantibus: τεχνικώτερον. Sane mirum est, Theodorum usum alio gradu quam positivo, quum Quint. latine positivum exprimat.

4. *Referantur*. Guelf. *referuntur* cum Goth. Voss. 2 et edd. meis ante Basil. omnibus, præter Ald. Sane nec necessarius est conjunctivus, quum hoc ad Theodori sententiam non utique sit referendum, sed possit ab ipso Quintiliano adjectum videri; quod etiam magis placet.

5. *Naucrate*. Guelf. *Eucrate* cum Codd. prope omnibus et edd. ante Basil. meis omnibus, inter quas

ro[1] Clazomenio; quamquam videtur Æschines[2] quoque in oratione contra Ctesiphontem uti hoc verbo, quum a

Aldinæ dant: *Heucrate*, in qua scriptura latet vera. N enim et H frequentissime permutantur in Codicibus. Primus Philander suasit receptam, verissimam illam, quam et Bodl. videtur tueri. Neque credas obstare *ab;* præpositioni consonans adjungitur etiam ante consonantes frequentissime, præsertim liquidas. — Nostri Codd. habent *Eucrate Socratis*. Turneb. tuetur hanc lectionem testimonio Suidæ qui meminit Eucratis cujusdam inter Isocratis (non Socratis) discipulos. Unde conjicit legendum esse *ab Eucrate Isocratis* discipulo. Testimonium tamen Cic. infra citatum maximi ponderis debet haberi, nec velim ex consensu Codd. lectionem editionum mutare. Ed. — *Naucrate.* Ὁ τοῦ Σωκράτους (lege Ἰσοκράτους ut pridem videre VV. DD. ex ipso Dionysio, pag. 111, et Cicer. de Or. II, 23, III, 44; Or. c. 51) ἑταῖρος (discipulus, ut ἐπιτήδειος, γνώριμος. Vide not. ad II, 15, 19). Qui *artem* aliquam Naucratis memoraret, in qua tamen sola de στάσει aliquid potuit explicari, inveni neminem; nisi quod Cic. de Or. III, 44, et Or. c. 51, significat eum aliquid de historia artis ejusque præceptis memoriæ prodidisse. Funebres ejus orationes, in Mausolum inprimis Cariæ regem, celebrantur a scriptoribus. — *Naucrate.* Ad notæ finem, post ἑταῖρος, adde: Ναυκράτης. Dionys. Halic. in Arte, p. 39, vol. II. Spald. in Præfatione, p. 85.

1. *Zopyro.* Est apud Diog. Laert. IX, 114: Τίμων (ὁ σιλλογράφος) Ζωπύρῳ τῷ ῥήτορι ἀναγινώσκων τι (ex emendatione M. Casauboni); quem putat Menagius esse ipsum nostrum a Quint. designatum. Sic apparet ætas ejus, incidens in successores Alexandri Magni.

2. *Æschines.* Locus est in ed. H. Stephani, p. 83, v. 21 seqq. (sunt hi numeri apud Reiskium quoque): Ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ὁρᾶτε τοὺς πύκτας περὶ τῆς στάσεως πρὸς ἀλλήλους διαγωνιζομένους, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὅλην τὴν ἡμέραν ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ περὶ τῆς τάξεως αὐτῷ τοῦ λόγου μάχεσθε καὶ μὴ ἐᾶτε κ. τ. λ. Demostheni, ut extra accusationis formulam vagaretur, permittere judices vetuit Æschines. Comparatur itaque ἡ τῶν πυκτῶν στάσις cum formula litis. Hunc locum si memoriter percenseret Qu., potuit videri satis manifesta origo appellationis rhetoricæ, neque necessariam puto quam Philander, Petrus Faber ad Cic. pro Cæc. (p. Græv. 521) et Gesnerus probant mutationem, pro περὶ τῆς τάξεως... τοῦ λόγου legendi περὶ τῆς στάσεως... κ. τ. λ. Obstat ei inprimis quod paulo ante (v. 17) est item συγχωρῆσαι αὐτῷ περὶ τῆς τάξεως τοῦ λόγου. Sed habent aliquam difficultatem verba ista ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ περὶ κ. τ. λ. Καὶ omittit Codex præstantissimus Helmstad., cum nonnullo sententiæ emolumento, modo appareret apta structura τῶν ὑπὲρ τῆς πόλεως, ad quæ Reiskius intelligit διαμαχόμενοι, parum proficiente conjectura. Ὅλην τὴν ἡμέραν, quæ ipsa possint mira videri, noli sollicitare. Est enim proverbialis forma, apud Æschinem non infrequens, pro διὰ τέλους.

judicibus petit, ne[1] Demostheni[2] permittant evagari,
4 sed eum dicere de ipso *causæ statu* cogant. Quæ appellatio dicitur ducta vel ex eo, quod ibi sit primus causæ congressus, vel quod in hoc causa consistat: et nominis quidem hæc origo; nunc quid sit: *Statum* quidam dixerunt *primam causarum conflictionem* [3], quos recte sen-
5 sisse, parum elocutos puto. Non enim est[4] status prima conflictio, *Fecisti, non feci;* sed quod ex prima conflictione nascitur, id est, genus quæstionis, *Fecisti, non feci, an fecerit? Hoc fecisti, non hoc feci, quid fecerit?* Quia ex his apparet, illud conjectura, hoc finitione quærendum; atque in eo pars utraque *insistit*[5]: erit[6] quæs-
6 tio *conjecturalis*, vel *finitivi*, status. Quid si enim[7] dicat

1. *Petit ne.* Goth. mire *ut* pro *ne*. Suspicor a Quintiliano esse *ut ne*. Nunc unus Nostri succurrit locus, VI, 3, 64: « *ut ne*... ponam... « facit. » Sed vide Sanctium Periz., p. 707, et Drakenb. ad Liv. X, 27, 2. Facillime intercidebat *ut* post *petit*.

2. *Demostheni.* Sic et Guelf. dativum, quum edd. ante Obr. omnes dent accusativum, præter meorum unum Gryphium. Ne illæ quidem male. — R. 1, *Demosthenem*. At alii et Camp., *Demostheni*. Ed.

3. *Causarum conflictionem.* Vide Cic. de Inv. I, 13; it. Partitt. Orr. c. 29, 30, quamquam ibi nihil de *prima* conflictione. — *Conflictionem.* Metaphora petita a primo congressu militum. Ed.

4. *Non enim est.* Hoc ordine Guelf. et Goth. cum edd. ante Gryph. omnibus. Recentiores *non est enim*.

5. *Insistit.* Cod. Alm. cum Turic. *institerit*. Male, orto errore ex sequenti: *erit*. — RR. 1, 2, *insistit*. Camp. *insisterit*. At R. 5, *consistit* forsan e glossa. Ed.

6. *Quia... erit.* Ab *erit* ordire apodosin.

7. *Quid si enim.* Hoc ordine Codd., puto, omnes. Sed edd. sat multæ suasore Regio *enim* antevertunt τῷ *si*. Accedunt Burmanno memoratis Tarv. Rusc. Ald. Hoc constituto ordine eleganter ita dirimitur a Cervicorno aliisque oratio: « Quid enim? si... conflictio; erret » etc. Sed nostram collocationem præter Codd. et edd. recentiores defendit Jens. quoque; in qua aliter, ac feci, posse dirimi verba, equidem non puto. Gesnerus Burmanni et Capper. rationem, quæ est mea, deseruit, colon ponens post *confl.* Fateor offendi me istis *enim*, mire geminatis in loco nostro. Legitur quater intra non ita multa verba. Hic *enim* spectat ad id, quod modo negabat statum esse primam conflictionem. — R. 1 habet, *quid enim si*. Alii vero *quid si enim*. Ed. — *Quid si enim.* Ad ip-

quis, *Sonus est duorum inter se corporum conflictio?* Erret, ut opinor; non enim sonus est conflictio, sed ex conflictione : et hoc levius[1]; intelligitur enim utcunque dictum. Inde vero ingens male interpretantibus innatus est error, qui, quia[2] primam conflictionem legerant, crediderunt[3] statum semper ex prima[4] quæstione ducendum[5]; quod est vitiosissimum. Nam quæs- 7

sam sententiam quod attinet, Badius e notis Codici suo adscriptis, quas putat Vallæ, refert scitam observationem. Aristoteles enim de Anima, l. II (p. Sylb. 38 extr.), ait hic, ea utitur definitione, quam improbat Quint. : ἔστιν... ὁ ψόφος κίνησις τοῦ δυναμένου κινεῖσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, ὅνπερ τὰ ἀφαλλόμενα ἀπὸ τῶν λείων, ὅταν τις κρούσῃ. Sequitur Aristotelem Diomedes, p. Putsch. 414. Acuta mihi quidem videtur Quintilianea hujus definitionis reprehensio. Videndus, si cui vacat, Mendelides de hac ipsa re disputans. 'Berliner Monatschrift. Aug. 1784, p. 140 seqq. Similis quæstio, §. 21 : « status *an in eo.* »

1. *Et hoc levius.* Turic. cum Alm. *Sed hoc l.* Non placet ob id quod mox est *vero.* — Edit. Camp. sola habet, *sed hoc levius.* Ed.

2. *Qui quia.* Goth. (tac. Gesn.) omittit *qui* cum Voss. 2 et fortasse Argent. quoniam Obr. non agnoscit. Alm. autem Cod. *qui* retinet, monente Burm. quod male neglexit Capp. Etiam Guelf. habet *qui*, cum Turic. Omissum pronomen sensum idoneum relinquit, si inciditur semicolo vel colo ante *quia*, quod fecit Obr. Et sane suavior est compositio. Vide I, 4, 12, *qui quia a.*

3. *Crediderunt.* Ita Guelf. et Goth. Jens. (tac. Gesn.) cum Alm. Turic. et edd. ante Gryph. omnibus, qui primus dedit, quod recentiores retinuerunt, *credidere*, nulla idonea causa (vide I, 4, 10). Apud Stoerium tamen et Chouetum invenio *credere*, quod a quibusdam dari monet Almeloveenius, ex mero, puto, sphalmate ejus quicunque primus exhibuit.

4. *Quæstione.* Joann. *Conflictione*, cum Voss. 1, 3, et edd. Vascos. et Rob. Steph. (in margine, ait Gibs. An apud utrumque?) item Gryph. (1544) in textu, in margine: *quæstione.* Potest hæc scriptura advertere diligentem lectorem, sed propius introspecta non placebit, ut opinor.

5. *Ducendum.* Ita Guelf. cum Voss. 1, 3, et edd. ante Stoerium omnibus, præter unam Tarvis. dantem *dicendum* cum recentioribus, sed ex mero sphalmate, ni fallor, quum Jens. (tac. Gesn.) ipsa ostendat: *ducendum.* Vide ad §. 1 : *unde ducatur.* Bodl. Bal. Alm. Turic. Goth. *deducendum* (quod præfert Obr.) cum quibus Voss. 2, facere arbitror, etsi Burm. refert ex eo *ducendum* in quo verbo sphalma suspicor, quum alioqui ne opus quidem fuerit meminisse seorsim ejus Codicis, qui poterat cum 1 et 3 conjungi. Capperonn. recentiorum primus nostram restituit, quem

tio[1] nulla non habet utique statum, constat enim ex intentione, et depulsione; sed aliæ sunt propriæ causarum, de quibus ferenda sententia est; aliæ adductæ extrinsecus, aliquid tamen ad summam causæ conferentes, velut auxilia quædam; quo fit, ut in controversia una plures quæs-
8 tiones esse dicantur. Harum porro[2] plerumque levissima quæque primo loco fungitur[3]; namque et illud frequens est, ut ea quibus minus confidimus, quum tractata sunt[4], omittamus; interim sponte nostra velut donan-

secuti sunt Bipontini. Sola vera est, neque se commendet ulli *deduc.*, quum supra (§. 1) fuerit: *unde ducatur*, non *deduc.* — RR. 2, 5, *ducendum*. R. 1 et Camp. *deducendum*. R. 4, *dicendum*. Ed.

1. *Nam quæstio*. Omnis quæstio *statum* habet: sed quum sit duplex quæstio, erit quoque duplex status ratio. Quædam enim quæstio causarum propria est, summaque appellatur. Ea est, inquit Budæus, principale controversiæ punctum, de qua ferenda judicatio est: illic status est causæ. Quædam vero quæstio est minor, id est accessorium punctum vel incidens, et extrinsecus adducta et veluti propria auxiliaria et subsidiaria quæstio. Illic status est minorum quæstionum, non causæ. Turn.

2. *Harum porro*. Goth. Jens. (tac. Gesn.) *Porro harum* cum edd. ante Basil. meis omnibus. *Porro* h. l. ea fere est potestate, quam vidimus ad II, 1, 7, ubi post primum sententiæ vocabulum ponitur. Longius tamen et insuavi compositione diremptum dicas genitivum ab eo unde pendet: *levissima quæque*, neque prorsus est necessarium in *porro* h. l. esse oppositionem; potest esse prioris argumentationis continuatio. Guelf. receptam dat, neque ullius præter Goth. varietatem comperi.

3. *Fungitur*. Turic. *fungiantur*, in quo monstro an quid lateat, equidem non dixerim. Voss. 3, *fingitur*. Cæteri libri in receptam consentiunt; neque erat, quod Gallæus suaderet: *funditur*. Loco honorata videtur quæstio talis, quoniam *prima* comparet, sed nihilominus est *levissima*, ut aliquis irrisionis color insit *fungendi* verbo, gravitatem quamdam velut magistratus præ se ferenti, quæ minime conveniat ei, qui nunc forte fortuna sustinet eam.

4. *Tractata sunt*. Ita Guelf. Goth. Turic. et Codd. puto omnes, præter Voss. 3, cum hoc edd. vett. ante Stoerium omnes *tract. sint*. Post hunc primus Burm. revocavit conjunctivum, quem sunt imitati, qui deinceps ediderunt. Qui *sint* prætulerunt, retulisse videntur ad *confidimus*. Fateor etiam in nostra ratione (vide notæ finem) conjunctivum posse defendi ex oratione suspensa, sed expeditior profecto est indicativus. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *tractata sunt*. Ed. — *Quum tractata sunt*. Cave hæc referas

tes, interim ad ea, quæ sunt potentiora, gradum ex his fecisse contenti. Simplex autem causa etiamsi varie de- 9
fenditur, non potest habere plus uno, de quo pronuncietur; atque inde erit *status causæ*, quod et orator præcipue sibi obtinendum [1], et judex spectandum maxime intelligit; in hoc enim causa consistet. Cæterum quæs- 10
tionum possunt esse diversi, quod ut brevissimo pateat exemplo: quum dicit reus, *Etiamsi feci, recte feci;* qualitatis utitur statu: quum adjicit [2], *sed non feci*, conjec-

ad *confidimus;* designatur tempus quando *omittuntur* hæc, tum nimirum *quum* jam *tractata sunt. Omittuntur* autem non solum ea, quæ ne tractamus quidem, sed etiam quæ, tractari cœpta, non persequimur. Vide initium notæ.

1. *Obtinendum.* Guelf. *opponendum*, cum Joann. Voss. 1, 3, et ed. præter aliis memoratas Tarv. (a Jens. deficiente, vide §. 6, *ducendum*) Goth. cum Voss. 2 (solito horum consensu) *proponendum*, quam scripturam margo Gryphii et Burm. monent esse etiam in Vallæ libro. Hunc, qui sit, nondum habeo compertum, quum Badius, cujus Cod. Vallensem novi, ejus nullam habeat h. l. mentionem. Equidem veram existimo receptam, quam esse in Alm. Turic. Bodl. Bal. et aliquot præterea, ex eorum qui contulerunt silentio recte colligere mihi videor. Edd. aliquot veteres *optinendum* præferunt (vide I, 7, 7), ut Jens. Loc. Venet. Inde natum suspicor errorem librariorum compendium in Codd. suis, ubi *p* esset, non *b*, male interpretantium. *Proponendum*, quod Gesnero placet, meram puto correctionem, a librarii ingenio profectam, pravæ illius scripturæ *opponendum. Propositio* tam late non patet, quam Noster de industria tractat, l. IV, c. 4. — Turic. ipse (ex alt. coll.) *optinendum.* — R. 1 et Camp. *obtinendum.* RR. 2, 5, *opponendum.* Ed.

2. *Adjicit, sed non.* Ita Guelf. cum mearum edd. Basil. et Obr. plane sic dantibus locum, quibus Burm. addit Gryph. (Sebast. Lugd. 1536, quum idem 1544 det receptam recentiorum) et Colin. De *adjicit* consentiunt edd. Andr. Sich.; de *sed* Cod. Bern. Sed nostram scripturam esse quoque in Turic. et Alm. Codd., etsi corruptam, facile intelliget unusquisque. Alm. hæc dat, referente Burm.: *quum a. dicit* (hoc interpretatur Burm. *quum autem dicit;* falso ille, ut mox apparebit) *si non feci.* E Turic. hæc refert Sulzbergerus: *quum adicit si non feci*, sed voci *si* superimpositum est *sed;* an ab alia manu, non docemur. Vides mirum Turicensis cum Almeloveeniano consensum, de quo, præter multa in superioribus exempla, item vide §. 5, *insistit;* §. 6, *et hoc lev.;* III, 4, 3, *et plur. al.;* III, 5, 10, *in quæst. venit qual.;* III, 5, 12, *non... ut illis.* Neque jam dubitabis quin et Alm.

turam movet[1]. Semper autem firmius est *non fecisse*; ideoque in eo statum esse judicabo, quod dicerem, si
11 mihi plus, quam unum, dicere non liceret. Recte igitur est appellata *causarum* prima conflictio, non *quæstionum*. Nam et pro Rabirio Postumo Cicero[2] prima[3] parte

librarius aut dederit aut dare certe voluerit *adicit*, quæ ipsa scriptura nihil aliud significat nisi *adjicit* (vide III, 3, 9, *subjicit;* item I, 4, 11). *Si* autem pro *sed* merus est error, correctus ille in Turicensi. Restat ut exhibeam receptam plerarumque edd. et aliquot Codd. scripturam: *dicit, Non.* Hac loci constitutione, quæ est etiam apud Gesn., tantum abest, ut « *pateat* » quod vult Qu., ut ne ulla quidem lux relinquatur. Vide finem notæ. — Ed. Camp., *Quum adjicit, sed non feci.* R. 4, *Quum dicit, sed si non feci.* RR. 1, 2, 5, Capp. et ed. Hack., *Quum dicit, non feci.* Ed. — *Quum adjicit, sed.* Apparet verbo *adjicit*, afferri ab reo utrumque in eadem causa. Jam negari nequit, duos hic comparere *status* in una *causa*, tum *qualitatis,* tum *conjecturæ*. Uter igitur *causæ* appellabitur status? *Conjecturalis* profecto, quoniam « semper... *firmius* est non fecisse. » *Qualitatis status* ad solam pertinet *quæstionem*, *An recte fecerit*, et est *status quæstionis*, cujusmodi ullam esse sine *statu* negabat, §. 7. Sed *conjectura*, ut potentior ad defendendum reum, faciet *statum* ipsius *causæ*.

1. *Conjecturam movet.* Vide ad III, 1, 8: *movisse... Empedocles.*

2. *Pro Rabirio Postumo Cicero.* Vide orationem ipsam quæ exstat in Ern. ed. vol. II, parte 2, p. 1386, *prima* illa *pars* pertingit ad finem usque c. 7. Fit igitur causæ hujus status *conjectura*, quum, si prius solum tractasset Cic., fuisset futura *translatio*, qua id quæritur, *jurene actio intendatur*. Vide §. 84, 85, 86. Negat autem *parte prima* Cic., posse lege Julia de repetundis actionem intendi in equitem magistratu nullo functum.

3. *Prima parte.* Guelf. *primam partem*, cum Bal. Voss. 1, 3. Bern. cum edd. ante Bad. (qui abl. esse in Vallensi libro refert) omnibus, præter Ald., proclivi librariorum errore. Non ablativus solus placet, qui est in Goth. et Voss. 2. Neque est infrequens usus *intendendi* absolutus pro *tendendo*, etiam quum loci adverbio ut apud Terentium, Andr. II, 2, 6 (vide Drakenb. ad Liv, X, 43; XIII et XXXV, 11 extr.) apud Nostrum VII, 1, 30, et apud Sallust. aliquoties. Nostræ structuræ simillima apud Senecam Nat. Quæst. l. 1, præf. (quem locum affert Gesn. in Thes.) « Deus totus in « *se intendat* an » etc. Quare in recepta acquiescam, etsi magnopere variant libri. Alm. et Turic. hæc dant: *primam partem... in hoc tendit* (vide not. prox., et similiter confusa *intend.* et *tend.* vide apud Drakenb. ll. cc. quamquam placere potest hæc scriptura, modo deleveris apices in *primam partem*, qui ex abl. male fecerunt acc.). Voss. 2, Goth. et Ald. *prima parte... hoc intendit*, ubi Gesn. malit *huc;* sed

orationis in hoc intendit, ut actionem competere in equi-
tem Romanum neget; secunda, nullam ad eum pecu-
niam pervenisse confirmat. Statum tamen in eo dicam
fuisse, quod est potentius. Nec in causa Milonis circa 12
primas quæstiones, quæ sunt ante procemium[1] positæ,
judicabo conflixisse causam, sed ubi totis viribus *insi-
diator*[2] *Clodius, ideoque jure interfectus,* ostenditur. Et
hoc est, quod ante omnia constituere in animo suo de-
beat orator, etiamsi pro causa plura dicturus est, quid

potest ferri ipsa ista scriptura, quoniam non semel est apud ipsum Cic. *aliquid int.* Tarv. sola, ni fallor, *primam partem orationum hoc int.* ex mero, puto, sphalmate *orationum* pro *orationis in.* Nostram ipsam dare videntur Bodl. Joann. cum Vall. — Vide I, 10, 49: « ad « efficiendum *quod intendimus.* » — R. 2, *primam partem.* RR. 1, 5 et CAMP., *prima parte.* ED.

1. *Ante procemium positæ.* Pertinax est error omnes obsidens Codd. Ausi quidem sunt aliquot editores deserere eos, et, quod ratio suaderet, reponere; neque tamen ullus veram, quam censeret, scripturam cum eo, quod præferrent MSS., conciliare laboravit. Venit mihi in mentem *a procem. pos.* ut *a* esset pro *post*, quod non est infrequens apud scriptores. Quam mutationem non una premi difficultate sponte intelligo. Saltem durius etiam est *post*, quod dant non pauci, ut meorum Ald. Cervic. Basil. Gryph. Qui præferunt *ante in procemium* videntur secuti conjecturam Badii, qui, quum in textu ponat: *in procemio*, hæc ipsa verba fortasse legenda esse ait, interpretans ea: *ut faciant procemium orationis.* Ut pro *procemium* legatur *narrationem* (quod est in margine Goth. An igitur quisquam mutationem eam suasit Badii ætate?) sibi placere negat, « eo quod vestigia er« rantis librarii illic non agnoscan« tur; » rectissime ille. Aliquid de *procemio* iterum monet Quint. quum hasce in Miloniana quæstiones tangit, IV, 2, 26: « Ergo hæ quoque « quæstiones *vim procemii* obtine« bunt. » Si scriptorum testimoniis constaret ἀντὶ προοιμίου fuisse tralatitiam Græcorum rhetorum locutionem, inventa esset loci nostri medicina, ut, ab ignaris librariis, Latinis litteris hæc fuerint scripta, quæ est Buttmanni conjectura. Sed adest sane et *procemium* in Miloniana, diversum illud a *quæstionibus* istis, quæ deinceps a tertio cap. tractantur usque ad octavi finem. — Nostri quoque Codices habent *ante procemium.* ED.—*Ante procem. pos.* De præpostera hac lectione, vide initium notæ.

2. *Insidiator.* Guelf. *insidiatur*, cum Goth. Gesnerus conjicit *insidiatus*, sed vide III, 5, 10, et videntur cæteri Codd. dare receptam omnium edd., præter Tarv. et Basil., quæ præferunt: *insidiatur.*

maxime[1] liquere judici velit: quod tamen, ut primum
13 cogitandum, ita non utique primum dicendum erit. Alii statum crediderunt primam ejus, cum quo ageretur, deprecationem[2]: quam sententiam his verbis Cicero[3] complectitur, *In quo primum insistit*[4] *quasi ad repugnandum congressa defensio;* unde rursus alia quæstio, an eum semper is faciat, qui respondet: cui rei præcipue[5] repugnat Cornelius Celsus, dicens, *non a depulsione sumi*[6]*, sed ab eo, qui propositionem*[7] *suam confirmet:* ut, si hominem occisum reus negat, status ab accusatore nascatur, quia is velit probare; si jure occisum reus dicit, translata probationis necessitate idem a reo fiat[8], et sit
14 ejus intentio[9]. Cui non accedo equidem; nam est vero propius quod contra dicitur, nullam esse litem, si is, cum quo agitur[10], nihil respondeat, ideoque fieri statum
15 a respondente. Mea tamen[11] sententia varium id est, et

1. *Quid maxime.* Editio præter Burm. et Gesn. memoratas Tarv. *quod.* Codd. omnes *quid.* Mox Jens. (tac. Gesn.) *judicii*, quem errorem non repetiit Tarv.

2. *Deprecationem.* Sic Guelf. cum Goth. et optimis quibusque Codd. Aliquot tamen *depulsionem* ex interpretamento. Vide finem notæ. — Sola edit. Camp. habet *depulsionem.* Ed. — *Deprecationem.* Sic et scriptor ad Herenn. I, 11: « Constitutio est *prima deprecatio* defensoris. » Hoc vocabulo utuntur scriptores in quavis amoliendi ratione. Vide II, 12, 12.

3. *Cicero.* Tenuioribus litt. impositum huic nomini in Guelf. *in topicis.* — *Cicero.* Topic. c. 25 init.

4. *In quo primum insistit.* Goth. (tac. Gesn.) *in quo primo ins.* cum Voss. 2. *Pro ins.* Jens. (tac. Gesn.) *cons.* cum edd. ante Stoer. omnibus, Codice nullo. — R. tamen Cod. noster 1 habet *consistit.*

5. *Præcipue.* Goth. (tac. Gesn.) *maxime*, cum Voss. 2, Steph. et Gryph. (1544) solis, quod sciam. — RR. 1, 3, 4, Camp., *præcipue.* R. 2, *maxime.* Ed.

6. *Sumi*, scilicet *statum.*

7. *Propositionem.* Vide de hac notam ad §. 9, *obtinendum*, extr.

8. *Fiat.* Sic Codd. præter Voss. 1, 3, puto, omnes. Illi cum edd. ante Bad. omnibus (quibus accedit Ald. sec.) *fiet;* male.

9. *Intentio*, aggressio.

10. *Agitur.* Guelf. *agatur*, cum Alm. Turic. et edd. ante Bad. omnibus, quibus accedit Ald. sec. — R. 2, *agitur.* R. 1 et Camp. *agatur.*

11. *Mea tamen.* Guelf. *In ea*, præpostere, et solus quod sciam.

accidit pro conditione causarum; quia et videri[1] potest propositio aliquando statum facere, ut in conjecturalibus causis; utitur enim conjectura magis qui agit[2]; quo moti quidam, eumdem a reo *infitialem* esse dixerunt[3]: et in syllogismo[4] tota ratiocinatio ab eo est, qui intendit. Sed 16
quia videtur illic[5] quoque necessitatem hos status exsequendi facere qui negat (is enim si dicat, *Non feci*, co-

1. *Quia et videri*. Guelf. *et quia videri*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *vid. et quia*, et hoc legebat Regius, qui *et* omitti, *vid.* autem transponi volebat post *quia*. Hunc secuti sunt meorum Bad. Cerv. Basil. Cæteri ante Gryph. omnes faciunt cum Guelferb. Gryph. eoque recentiores receptam dant, quæ videtur defendi a multis, qui tacentur, Codd., etsi Voss. 2 cum Goth. et hic conspirare suspicor. *Et* locum bene tuetur, quod respondet ei quod sequitur: « *et* in syll. » — *Quia et.... et in syll.* Possis mirari unius generis duo exempla afferri (utrumque enim est pro eo, qui statum fieri dicit ab actore) ubi exspectabas rei *varietatem* ostensum iri exemplorum differentia. Sed alterum illud, de respondente statum faciente, nimis manifestum existimat et vulgo receptum, quam quod exemplis debeat probari; hoc novum pluribus indigere argumentis, quorum prius quum sit incertum, subjicit alterum manifestum et evidens.

2. *Magis qui agit*. Goth. (tacente Gesn.) *mag. quam ag.* Pessime, et solus fortasse.

3. *Quo moti... dixerunt*. Vereor ut multi recte ceperint; Gedoynus saltem turbat plurima. Aliud est *a reo inf. dix.* aliud *a reo inf.* esse *dix.* Sententia hæc: Quidam, quum intelligerent actorem magis, quam reum, uti *conjectura*, eumdem statum, si fieret a reo, dixerunt esse *infitialem*, non *conjecturalem*. Ad verba « a reo » intellige *factum* vel *quando esset a reo*, ut mox « ratiocinatio *ab eo* est. » Vide §. 32.

4. *Syllogismo*. Ἐστὶ... συλλογισμὸς ἀγράφου πράγματος πρὸς ἔγγραφον παράθεσις, εἰς ταυτὸν συνάγοντός τινος τὸ ἄγραφον τῷ ἐγγράφῳ· οἷον, « τὸν ἐξ « ἑταίρας μὴ λέγειν. » Ἐκ πόρνου τινὰ γεγονότα λέγειν κωλύει τις. Hermog. περὶ στάσεων, p. 16. Vide ad Herenn. I, 13; Cic. de Inv. I, 13, et II, 50. Noster passim et inprimis VII, c. 8.

5. *Illic*. Primus, nisi fallor, obtemperavi Regio scribenti *illic* pro *illis*, lenissima verissimaque mutatione, quæ et Gesnero placuit. Cod. quidem adhuc nullum cognovi qui non daret *illis*, quod in Vallensi quoque esse monet Badius, referens pronominis dativum ad eos, qui « dixerint infitialem. » Perperam; satis enim hi, quorum obiter mentio injicitur, dirimuntur a nostro loco; neque sic procedit argumentatio. Bad. et Cervic. in margine ponunt *illuc* per errorem, pro: *illic*. *Illic*, in *conjecturalibus causis* et *syllogismo*. Vide initium notæ, ubi hæc fusius tractantur. — RR. Codd. 1, 2, 3 et Camp. *illic;* cæteri cum Put. *illis*. Ed.

get[1] adversarium conjectura uti; et si dicat, *Non*[2] *habet legem*, syllogismo), concedamus ex depulsione nasci statum : nihilo minus enim res eo revertetur, ut modo
17 is qui agit, modo is cum quo agitur, statum *faciat*. Sit enim accusatoris intentio, *Hominem occidisti :* si neget reus, faciet[3] statum qui negat. Quid si confitetur[4], sed *jure a se adulterum* dicit *occisum?* nempe[5] legem esse certum est[6] quæ permittat. Nisi aliquid accusator respondeat[7], nulla lis est : *Non fuit*, inquit[8], *adulter;* ergo depulsio incipit esse actoris : ille statum faciet ; ita erit quidem status ex prima depulsione, sed ea fiet ab accu-

1. *Coget*. Guelferbyt. Cod. *cogit*.

2. *Non habet*, scil. *adversarius*.

3. *Neget... faciet*. Guelf. *negat... faciat*, cum Turic. et Bern. — R. 2 vulgatam tuetur. RR. 1, 5, *si negat... faciet*. Ed. Camp. *si negat... faciat*. Ed.

4. *Quid si confitetur*. Sic Guelf. Goth. Alm. Turic. quoque, ut suspicor, et edd. ante Stoerium omnes. Is primus *quod* dedit; hoc autem in multis etiam Codd. esse, vereor ut conferentium silentio recte credatur. Habet scabritiem in bipertita ratione positum prius *si*, deinceps *quod si*. Saltem exempla non succurrunt. Et locus videtur indigere aliqua interrogandi vehementia. Evellenda enim est iis, quibuscum agit Quint., opinio firmata longo usu, qua solum reum facere putant statum. Huic interrogationi respondetur illis : « Nisi aliquid » etc. — *Confitetur*. Non quidem Burm. et Obr. (ut putat Gesn.) sed Leidensis ed. sphalma est *confutetur*, quod propagarunt ante Gesnerum omnes, invitis Codicibus, puto, omnibus.

5. *Nempe... permittat*. Hæc interjicit scriptor, ne quis hæreat, qui *jure* aliquis possit dici *occisus?* Eadem lege, ut notissima, reus utitur in Declam. Quint. p. (ed. Bip. vol. IV) 3 : « Quis igitur dubitat hoc in civitate a legibus permissum. » Neque enim est *qualitatis* status in hac causa : *jurene occisus sit adulter*, sed *conjecturalis : Sitne adulter?*

6. *Certum est*. Hæc, sine varietate inventa in omnibus libris, pro emblemate habet Gesnerus « hominis, qui continuationem et consequentiam orationis non intelligeret. » Ipse igitur, ex ejus ratione, reus monet « legem esse » etc., ut infinitivus pendeat e « *dicit* » quod modo ponebatur. Sed hoccine de lege narrari, scilicet ignotum judicibus, attinebat? Vide VII, 1, 7, ubi eadem « legem esse *certum* est. »

7. *Accusator respondeat*. Guelf. *acc. ei respondet*. Indicativum habent etiam Alm. Turic. Bern. Voss. 3, Goth. — RR. 1, 2, 5 et Camp. *respondet*. Ed.

8. *Inquit*, scilicet *accusator*.

satore, non a reo. Quid? quod eadem quæstio potest 18
eumdem vel accusatorem facere, vel reum? *Qui artem ludicram exercuerit, in quatuordecim primis*[1] *ordinibus ne sedeat;* qui se prætori in hortis ostenderat, neque erat productus[2], sedit in quatuordecim ordinibus. Nem- 19
pe intentio est, *Artem ludicram exercuisti;* depulsio, *Non exercui*[3] *artem ludicram;* quæstio, *Quid sit artem ludicram exercere?* Si accusabitur theatrali lege[4], depul-

1. *Quatuordecim... ordinibus,* qui sunt *equitum* ludos spectantium ex lege Roscia theatrali, de qua vide Ern. Clav. Cic. et Ruhnk. ad Vell. II, 32. Apparet quos hoc honore privarit L. Otho Roscius Cic. Philipp. 2, 18, inter quos erant *infames* quoque; *infames* autem, *qui art. ludicr. exerc.*

2. *In hortis... productus.* Apparet eum, cui quatuordecim ordinibus hic interdicitur, artis periculum fecisse quidem, tamquam in scenam coram populo prodíturum, sed, sive improbatum a prætore, sive casu quodam impediente, non fuisse a populo spectatum; quare potuit in utramque partem disputari, ut vel annumeraretur histrionibus, vel eximeretur eorum numero. Adii virum doctissimum Carolum Augustum Boettigerum, ut discerem, an manifestis veterum locis constaret, periculum agendarum fabularum factum esse coram magistratibus, qui ludos curarent. Negavit, se, qui hoc diserte traderet, reperisse ullum; neque mirum, hoc semel fortasse nec nisi obiter perstringi, quum res scenica gravioribus apud Romanos scriptoribus semper despicatui fuisset. E nostro tamen loco id tuto posse colligi. Deinde ablegavit me ad Plinium, H. N. XXXVII, 2, 7, ubi memoratur « theatrum « peculiare trans Tiberim *in hor-* « *tis*..... quod a populo impleri, « canente se, dum Pompeiano » (maximo theatro) « *præludit*, etiam « Neroni satis esset. » Intelligi autem apud Quint. hominem meliore loco natum, quales tunc temporis ludorum studio insanisse constat, facile mihi persuadet V. C. testem citans Juvenal. VIII, 181-210. Ibi quoque, v. 194, *prætoris* mentio, quem sub imperatoribus ludos edidisse apparet multis veterum locis, ut Suet. Ner. c. 21. Digest. l. XL, tit. 2, leg. 7: « quum... ludorum « gratia prodierit *prætor* », et inprimis apud Dionem Cassium, veluti lib. LIV, cap. 2, p. Reim. 731: Τοῖς... στρατηγοῖς τὰς πανηγύρεις πάσας προσέταξε. It. Plutarch. in Bruto, p. 988 D: παρα των αλλων στρατηγῶν.... θέατρα καὶ μονομάχους.... ἀπαντοῦσι. It. p. 993 F: Τὰς θέας.... ὤφειλε στρατηγῶν παρασχεῖν: quæ loca demonstrat Pe. Faber in Semestribus, lib. I, cap. 20.

3. *Depulsio, Non exercui.* Turic. *dep. erit rei Non exerc.* cum Bodl. et ed. Andr. per errorem librarii ad mox sequentia aberrantis.

4. *Theatrali lege.* Roscia illa, de qua modo egimus, lex aliquoties fuit renovata, ut et ab ipso Domi-

sio erit rei; si excitatus[1] fuerit de spectaculis, et aget
20 injuriarum, depulsio erit accusatoris[2]. Frequentius tamen illud[3] accidet, quod est a pluribus[4] traditum: effugerunt has quæstiones qui dixerunt statum esse id, quod appareat ex intentione et depulsione, ut[5], *Fecisti*, *Non*
21 *feci*, aut *Recte feci*. Viderimus tamen, utrum id sit status, an in eo status. Hermagoras *statum* vocat, per quem subjecta res[6] intelligatur, et ad quem probationes etiam partium referantur. Nostra opinio semper hæc fuit, ut, quum essent frequenter in causa diversi quæstionum status, in eo crederem[7] *statum causæ, quod esset in ea po-*

tiano. Vide Martial. passim, inprimis V, 8, et Sueton. Domit. c. 8. Copiose de hisce legg. egit Torrentius ad Suet. Neron. c. 11.

1. *Excitatus*, surgere jussus de quatuordecim ordd. Hoc sæpe tangit Martialis, ut lib. cit. 3, 95; V, 26, 36; VI, 9, qui aliquoties utitur *suscitandi* vocabulo.

2. *Depulsio... accusatoris*, negantis se artem ludicram exercuisse.

3. *Illud*, ut statum « faciat, qui « respondet. » Vide §. 13.

4. *A pluribus*. Guelf. *a plurimis*, cum Alm. Turic. Bern. et ed. Ald. utraque. Nec displicet, vide c. 1 extr. *plurium*, contrarium, sed proclíviorem, errorem. — R. 1 et Camp. *plurimis*. Ed.

5. *Intentione et depulsione, ut*. Guelf. omittit *et dep.* cum Codd. vereor ne omnibus, nisi quod Baliol. tacetur a Gibs. non mutilus, h. l. ut spero. Voss. enim 2, qui itidem siletur, cum Goth. facere est putandus; et Turic. item omittit, ut et ed. Andr. Cæteræ edd., quod sciam, omnes habent hæc verba. Sunt autem necessaria et facile poterant excidere.

6. *Subjecta res*. Vide II, 15, 22.

7. *Ut... crederem*. Guelf. *ut* omittens, pro *crederem*, dat *credere*, cum non paucis, ut quidem videtur, Codd. Nostram scripturam defendunt Goth. et edd. meæ ante Stoerium omnes. Intercidebat autem facillime *ut* post *it* in *fuit* (vide §. 3, *petit ne*. Sic §. 49, inter *pervenit* et *An* haustum fuit *ut* in Goth. Guelf. aliisque), et apex in ultima E τοῦ *crederem* evanescebat. Voss. 1, 3, pro *in eo* dant *me*, unde facilius etiam librarius aliud agens perveniebat ad infinitivum *credere*. Voss. 2 ex quo affertur *crederem* non dubito quin *ut* quoque det cum suo Goth., etsi ejus rei nulla mentio apud Burmannum. Recepta recentiorum omnium: *opinio.... credere* ferri nequit, quod monuit jam Gesn.; neque tamen veram in textu posuit, quod recentiorum solus fecit Capper. — R. 2, *fuit ut... in eo crederem*. R. 1 omittit *ut*. RR. 3, 4, Camp. *fuit... credere*. Ed. — *Nostra.... ut.... crederem*. Singularem in verbo post pluralem in pronomine non est quod moremur. Neque enim poetis solis

tentissimum, et in quo maxime res verteretur: id si quis *generalem quæstionem*, vel *caput generale* dicere mallet[1], cum hoc mihi non erit pugna; non magis, quam si aliud adhuc, quo idem intelligatur, ejus rei nomen invenerit, quamquam[2] tota volumina in hanc disputationem impendisse multos sciam; nobis *statum* dici placet. Sed quum in aliis omnibus inter scriptores summa 22
dissensio est, tum in hoc præcipue[3] videtur mihi studium quoque diversa tradendi fuisse; adeo, nec qui sit numerus, nec quæ nomina, nec qui generales[4], quive speciales sint status, convenit. Ac primum Aristoteles 23
elementa[5] decem constituit, circa quæ versari videatur

licet dicere: « *nostros flentis* ocel« los. » (Ovid. Heroid. V, 45, de cujusmodi forma vide quos citat Gesnerus in Thes. et Fabro voce *Nos.*) sed et oratoribus non infrequens talis locutio. Sic Cicero ad Div. I, 9: « *Tenebam... nobis* con« sulibus »; et mox, « *memineram* « *nobis* privatis » ubi nulla sui consulatus cum alterius conjunctio. Prorsus geminus in eadem epistola locus: « *Nostrum*.... consilium.... « qui *meos*.... *noluerim*.... *malue-* « *rim* », ubi recte Manutius: « ha« betur enim ratio sententiæ potius « quam grammaticæ. »

1. *Malet.* Ita Guelf. cum Goth. (tac. Gesn.) Voss. 2, Alm. Turic. nisi quod hi *l* geminant per errorem. Vide I, 5, 64. Cæteri libri.... *malit.* — RR. 2, 3, *malet.* R. 1, CAMP. et CAPP. *malit.* ED.

2. *Quamquam... sciam.* Vide lib. II, cap. 17, §. 12.

3. *Præcipue.* Goth. cum Voss. 2 et edd. ante Stoerium meis omnibus, excepta Ald. utraque, *præcipuum.* Adverbium videntur defendere reliqui Codd. omnes; et est profecto verius, quod ipsa collocatio suadet. Oportebat enim *quoque* statim subjici τῷ *præcipuum.* Sententia receptæ hæc est: Reliqua dissensio invitis etiam, vel saltem id non agentibus, accidit scriptoribus, hanc etiam quæsiverunt de industria. Si adjectivum legitur, etiam in priore illa dissensione *studium* fuit, ut hic demum esset *præcipuum*, quod non æque placet. Voss. 2 hunc ordinem memorant: *Videtur mihi præcipuum studium*, qui tamen non facit ad commendandum adjectivum præ adverbio. RR. 3, 4, CAMP. et ed. Hack. *præcipue.* RR. 1, 2, et CAPP., *præcipuum.* ED.

4. *Nec qui generales.* Generales sunt status, status rationales, *an sit, quid sit, quale sit:* speciales vero legales, quia sunt tamquam rationalium quædam species. TURN.

5. *Elementa. Categorias* facile agnoscis, quarum nomine inscriptum librum Aristoteleum recte h. l. contuleris. Scite monet Gesn. Aris-

omnis quæstio : Οὐσίαν, quam Flavius[1] *essentiam* vocat; neque sane aliud est ejus nomen Latinum, sed ea quæritur[2]; *An sit? Qualitatem*, cujus apertus intellectus est; *Quantitatem*, quæ dupliciter a posterioribus[3] divisa est, *Quam magnum*, et, *Quam multum sit? Ad aliquid*, unde
24 ductæ *translatio*[4] et *comparatio*. Post hæc *Ubi*, et *Quan-*

totelem, de rhetorica securum, divisionem hanc ad subtiliorem propriamque philosophis disputationem comparasse.

1. *Flavius.* Vide II, 14, 2. Tarvis. sola ante Bad. recedit ab illo Jensonianæ ed. monstro : *Plato*, præferens *Plautus* (vide §. 9, *obtinendum*). Sic et Turic. — RR. 1, 5 et Camp. *Plautus*. Ed.

2. *Sed ea quæritur.* Guelf. omittit *ea*, solus, puto. — *Sed... quæritur. Sed* respicit ad *sane*, et inest tacita significatio, nunc non id agi, quomodo latine possit verti οὐσία, sed vim ipsam vocis eique subjectam materiam tractari; inservit itaque et hic orationi, quæ parenthesi illa « *quam... Latinum* » interrupta fuit, continuandæ. Vide Heus. ad Cic. Off. I, 1, 3. De Flavio vide librum II, cap. 14, §. 2.

3. *Dupliciter a posterioribus.* Hi undecim igitur elementa constituerunt, duplicato unius *quantitatis* numero. Nisi enim diversas categorias fecerunt *quam magnum* (πηλίκον) et *quam multum* (πόσον VII, 4, 16), non video quid differant ab ipso Aristotele, qui hæc docet : Τοῦ δὲ πόσου τὸ μέν ἐστι διωρισμένον· τὸ δὲ συνεχὲς... διωρισμένον, οἷον ἀριθμὸς, καὶ λόγος· συνεχὲς δὲ, οἷον γραμμὴ, ἐπιφάνεια, σῶμα. Catt. c. 4. Qui sint, quos appellat *posteriores*, ignoro. Theophrastus, Phanias, Eudemus Categorias scripserunt post Aristotelem.

4. *Translatio.* Sic Guelf. et Turic. cum libris et scriptis et excusis omnibus, puto, præter Goth. Gesn. quique hunc expresserunt Bipontinos. Hi enim tres : *relatio*. Nititur ita scriptura solo Gothano cui ne Voss. quidem 2 h. l. accedit. Gesnerus, numerum et auctoritatem refragantium nihil moratus, paulo calidius « translatio » inquit al. nos sequimur Gothanum et scholam « Aristotelis. » Quod sit præsidium in *schola Aristotelis*, ipse viderit. Saltem, modo si, pro his : *Qualitatem... Quantitatem*, etc., legisset in Goth. vel quovis libro : « *Quale*, « unde ducta *qualitas... Quantum*, « unde *quantitas*, » illico rejecisset tam inanem appendiculam, si bene novi ejus stomachum. Atqui idem frigus est in nostro loco, si legimus *relatio*. Quid enim *ad aliquid* aliud nisi *relatio?* Non ergo *ducitur* inde *relatio*, sed ipsa *est*. Quum omnis hæc *categoriarum* commemoratio fiat a Quint. rhetoricæ, non logicæ, gratia, id protinus agit, ut appareat, quibus maxime *causis* accommodata sit quæque categoria. Rectissime autem Capper. ablegat ad locum, quem designavi in sec. parte notæ. Goth. igitur librarius aliquid ex ingenio videtur novasse, levi specie motus, quæ et ipsum Gesnerum ludificata est. Recte locum tuetur *relatio*, VIII, 4, 21, nihil variantibus libb. — *Transla-*

do; deinde *Facere*, *Pati*, *Habere*, quod est quasi *armatum esse*, *vestitum*[1] *esse*; novissime, Κεῖσθαι[2], quod est *Compositum esse quodam modo*, ut *sedere*[3], *stare*, *jacere*;

tio. Intelligitur *status* ille, de quo egimus ad §. 11, *pro Rab. Post. Cic.* Recte Gedoynus: « *La relation d'où* « *se tirent les questions de compé-* « *tence* (translatio) *et de comparai-* « *son.* » *Comparatio* apud rhetores plerumque est species *qualitatis* seu *status juridicialis* (græce ἀντίστασις) quum reus se peccasse quidem fatetur, sed peccatum illud suum majoris cujusdam beneficii causam fuisse docet. Vide VII, 4, 12; et Cic. Inv. I, 11, II, 24; it. Victorin. ad priorem locum, p. Pith. 118. Hic an latius pateat istud nomen (velut VII, 2, 22), equidem non dixerim. Saltem *translatio*, quacum conjungitur, de toto *statu* accipienda, non de specie *qualitatis*, quod apparet §. 52, quem locum conf. cum nostro.

1. *Esse, vestitum*. Sic Guelf. Goth. Voss. 2, Alm. cum Jens. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. omnibus, qui primus inseruit *et*, languidum illud et abhorrens ab exemplo Aristotelis: ὑποδεδέσθαι, ὡπλίσθαι sine copula. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *esse, vestitum*. Capp. et ed. Hack., *esse et vestitum*. Ed. — *Armatum... vestitum esse*. Aristoteles Catt. c. 2 extr. (p. Buhl. 449): ἔχειν δέ, οἷον ὑποδεδέσθαι, ὡπλίσθαι. Cur ab illo τοῦ ὑποδεδέσθαι exemplo recesserit Qu., potest quæri. An Aristotelis ætate calceorum usus rarior quam Quintiliani, ut huic leve et putidum fuerit visum, quod ille, ut minus tritum, quum armatura junxisset in exemplo? Vide J. H. Vossii *Mythologische Briefe*, t. I, 21. Sic vestitum omnem commemorare malebat Quintil. quam solos calceos. Quamquam potuit memoriter afferre Aristotelis locum Quint., ut inconsulto aberraret.

2. Κεῖσθαι. Sic Guelf. et Codd., ut videntur, præter Goth. et Voss. 2, omnes. Ii enim cum edd. aliquot vett. συγκεῖσθαι. Tarv. ἐγκεῖσθαι. Loc. Venet. (contra quam narrat Gib.) Rusc. συγχεῖσθαι. Sunt mei errores, et Ald. vindex τοῦ κεῖσθαι, quod est apud Aristotel. ipsum et in edd. Quint. a Basileensi omnibus. Vide et Mar. Victorin. ad Cic. de Inv. apud Pithœum, p. 109.

3. *Sedere.... jacere*. Guelf. *calere facere stare irasci*, cum Bal. Joann. Voss. 1, 3, Alm. Turic. (qui a secunda manu hæc habet, *calefacere jacere, quod nunc situm dicimus*) et ed. Andr. Goth. *calefacere stare irasci*, cum Voss. 2 et edd. meis ante Basil. omnibus, ad quas accedunt aliquot a Burmanno memoratæ, non posteriores illæ Basileensi. Eadem verba in margine saltem habent omnes ante Leidensem, quæ præpostere ponit ea in nota, nullo addito auctore. Bodl. *calere, stare, irasci*. Bern. *calefacere, stare, jacere*. Vides miram et infaustam erroris pertinaciam. Quod igitur receptum est, sola recentiorum nititur correctione. Id quidem apparet altera ista Turicensis scriptura (nisi valde est recens, quod non doceor) mature sedulas fuisse manus glossatorum in hisce scholasticis. Originem erroris vix spero quemquam certo demonstraturum. Nam quod

sed ex his omnibus prima quatuor ad status pertinere,
25 cætera ad quosdam locos argumentorum videntur. Alii novem elementa [1] posuerunt, *Personam*, in qua de

calere ortum aliquando putabam ex male intellecta nota marginali ejus, qui exemplum proximum *vestitum esse* pressius ex ὑποδεδέσθαι Aristotelis voluisset reddi verbo: *calceari*, id jam ne mihi quidem satis placet. Sed scrupulum restare puto in ipsa ea voce, quæ minime videtur corrupta: *stare*. Quare enim hic potissimum tertium aliquod exemplum Quint. adjecerit duobus istis Aristotelis, apud quem legimus: (p. Buhl. 449) κεῖσθαι δὲ, οἷον ἀνάκειται, κάθηται? (pro quibus tamen apud ipsum Aristotelem malim infinitivos). Ex *jacere* poterat fieri *calere*; an ex *sedere* item *stare*? *Facere* etiam facilius occupabat locum τοῦ *jacere*; vide Drak. ad Liv. XLI, 4, 2. An igitur juncti duo errores, deinceps positi, quum nonnisi unum deberet scribi vocabulum, ut est in Bodl.? Quid autem *irasci*? Nullam medelam exputo. An male repetitæ litteræ ex vocibus *stare* et *sed* inter quas est positum? An aliquid allitum ad prædicamentum *pati*? quæ est Gesneri et quodammodo Mosellani suspicio. Quod autem hic ait in Aristotelis categoria ποιεῖν exemplum esse *calefacere* mirifice errat, si ita vertit καίειν. Equidem veram loci constitutionem credo eam, ubi nonnisi duo exempla compareant *jacere sedere*. Manifestum vero fit hoc quod tractamus vitio, quam vetusta interdum ulcera obsideant veteres scriptores, immedicabilia illa si forte antiquitus nonnisi unum Codicem nobis transmiserit tenebricosa illa medii ævi barbaries. Ἡμεῖς γὰρ κλέος οἶον ἀκούομεν, οὐδέ τι ἴδμεν! — RR. 1, 2, 3, 4 et Camp., *sedere, stare, jacere, calefacere, stare, irasci*. Tria hæc ultima videntur ex glossis in textum irrepsisse. Ed.

1. *Novem elementa*. Qui fuerint illi, non invenio. Septem elementorum numerus (quem et ipse mox efficit deductis duobus, §. 28) pervulgatus apud rhetores Pithœanos, et sunt ea fere comprehensa hexametro scholastico: « Quis, quid, « ubi, quibus auxiliis, cur, quomo- « do, quando. » *Circumstantias* plerique appellant, velut Curius Fortunatianus, p. Pith. 55, Aurel. Augustinus, p. 293 (ubi refert hasce partes ab Hermagora vocatas μόρια περιστάσεως, a Theodoro autem στοιχεῖα τοῦ πράγματος) M. Aurel. Cassiodorus, p. 336 (qui de nominibus eadem fere, etsi non designans, quis potissimum *elementa* appellet) Alcuinus, p. 360. Variant sane inter se in partibus constituendis, neque cum Quint. ullus plane consentit. Marius Victorinus in expositione Rhetoricorum Cic. septem hæc dicit locos argumentorum, ad cujus mentem ille, quem dixi, versus maxime est effictus, p. 141 et 147, ubi et ipse *elementa* vocat. Hermogenes passim, sed inprimis de Invent. III, 4, p. 140, 41, sex agnoscit (quot et Script. ad Her. II, 4, sed *signa* vocat) partes περιστάσεως, remota *materia* (τῆς ὕλης) quæ proprie sit philosophorum. Eam Fortunatianus censet hoc ipso nomine, cæteri comprehendunt

animo, corpore, extra positis [1], quæratur; quod pertinere ad conjecturæ et qualitatis instrumenta video: *Tempus*, 26
quod χρόνον vocant, ex quo quæstio, *An is quem, dum addicta est* [2], *mater peperit, servus sit natus? Locum* [3], unde controversia videtur, *An fas fuerit tyrannum in templo occidere? An exulaverit, qui domi latuit* [4]*? Tempus* iterum, quod καιρὸν [5] appellant; hanc autem videri

quæstione ista: *Quibus adminiculis*, Quint. (vide mihi, quam inconstanter quamque parum ad severitatem systematicam, a recentioribus tantopere custoditam) partim τρόπῳ complectitur, partim ἀφορμαῖς ἔργων (§. 27), Alcuinus vocat *facultatem*. Augustinus (seu quicunque est auctor libelli, qui Augustino recte videtur abrogari), l. c., περιστάσεως ἀφορμὰς a Græcis appellatas narrat, ubi suspicor περιστάσεως esse mutandum in πράγματος. Theon in progymnasmatis sex agnoscit στοιχεῖα: πρόσωπον, πρᾶγμα, τρόπος, χρόνος, τόπος, αἰτία. P. 66, ed. Camerarii, 1541.—*Personam, in qua.* Sic Guelf. cum Turic. et omnibus qui collati sunt Codices, præter Voss. 3 et Bern., edd. autem meis ante Stoerium omnibus præter Bad. et Cervic. Accedunt Andr. ed. et aliquot recc., reliqui libri omittunt *in*, ut et Gesn., sed probata præpositione, quam veram ipse puto. Nam differt paulum ratio ab illa, §. 23, « sed *ea* (non *in ea*) quæri« tur. » — Capp. et ed. Hack. omittunt pariter *in*, quod dant omnes libri manuscripti. Ed.

1. *Corpore, extra positis.* Fœdum Jensonianæ errorem *corp. ex propositis*, quem Regius emendavit, meæ ante Ald. habent omnes. Sed ante *ext.* inserunt *et* Bodl. Alm. (Turic. tacetur) ed. Andr. et aliquot recc. quod non displicet, quia non exempli causa hæc afferuntur, sed totum rei ambitum emetiuntur. Facile autem excidebat.

2. *Dum addicta est.* Jensonianæ errorem *nondum* quem correxit Regius, non repetit Tarvis. (vide §. 23, *Flavius*) sed iterum exhibent Loc. Venet. Rusc. quarum priores duæ *nundum*. Cod., quantum video, habet nullus. — *Addicta.* Vide VII, 3, 26-28; it. V, 10, 60, sed et lexica.

3. *Locum.* Guelf. *locus*, cum Turic. Alm. Voss. 3, Bern. et edd. ante Gryph. meis omnibus; male, vide I, 4, 16, *stlocum*.

4. *Qui domi latuit.* Videtur hoc posse quæri, ubi exul exilii tempus exiisse ait, adversarius negat, quippe cujus partem *domi latuerit* neque vere *exulaverit*. Citat Gesn. Cic. pro Domo, c. 27 extr. Ad Qu. frat. III, 2: « (Gabinius) undique « actus quum a me maxime vulne« raretur, non tulit, et me trementi « voce *exulem* appellavit », etsi jam in urbe ipsoque senatu versantem, quippe quem jure negaret rediisse. Ut *exilium* non *loci* simpliciter sit nomen, sed *status*, vel *conditionis*.

5. Καιρὸν. Guelf. χρόνον, errore librarii ignari. Stolidam, quam in Aldo (sed utroque) recte notat Badius, transpositionem, hoc loco

volunt speciem illius temporis[1] ut æstatem, vel hiemem: huic subjicitur *ille in pestilentia comissator*[2]; *Actum*[3], id est, πρᾶξιν[4], quod eo referunt, *Sciens commiserit, an insciens? necessitate, an casu?* et talia: *Numerum*, qui cadit in speciem quantitatis, *An Thrasybulo triginta*[5] *præ-*
27 *mia*[6] *debeantur, qui tot*[7] *tyrannos sustulerit? Causam*[8], cui plurimæ subjacent lites, quoties factum non negatur, sed quia justa ratione sit factum, defenditur: Τρόπον, quum id, quod alio modo fieri licet, alio dicitur factum; hinc est *adulter loris cæsus*, vel *fame*[9] *necatus*: *occasionem*

πρᾶξιν ponendi, mox autem, « *Actum*... καιρὸν », habet etiam Tarv., neque in ullo præterea libro animadverti. Jens. Græca ubique omittit.

1. *Illius temporis.* Modo (§. 25) positi, τοῦ χρόνου. *Opportunitatem* vocat Cur. Fortunatianus, l. c., p. 56: « quam, ait, Græci εὐκαιρίαν », sed multarum temporis partium unam facit. Vide et Augustin. l. c. Hermogenes de Inv. 3, 4, p. 144, 46, promiscue videtur ponere χρόνον et καιρόν.

2. *Comissator.* Guelf. *comisator*, cum Voss. 1, 3, Bern. Turic. qui tamen apice duplicat *m* et post *t* habet compendium scripturæ, non prorsus manifestum. Hanc fere scribendi nominis rationem probant VV. DD. sed duplice *s*, quamquam et simplex sunt qui defendant. Dausquius, vol. II, h. v. *e* quoque teneri posse existimat. Voss. 2, *conversator*, aberrante librario quum Goth. det *commessator*: edd. ante Gesn. omnes *comessator*. Tarv. simplice *s*. — R. 1 et Camp., *comessator*. Ed. — *Subjicitur... comissator.* De *subjiciendo*, vide III, 3, 6, quamquam hic non dialectice dicitur de *specie*, sed de causa, quæ referatur ad certam aliquam quæstionem. Explices: « quo pertinet. » Vide mox *subjacent*. Intenditur sine dubio reprehensio *comissationis*, quod inter summam reipublicæ calamitatem fuerit agitata. Quod præmittitur *ille*, significat pervulgatam fuisse materiam, quam tamen apud alios rhetores nondum inveni.

3. *Actum*. Alm. et Turic. *Actor*, per errorem. Vide §. 10, *adjicit, sed non*.

4. Πρᾶξιν. Sic προπερισπωμένως ipse Guelf. quum edd. meæ omnes male dent παροξύτονον.

5. *Thrasybulo triginta*. Hoc videtur postulasse Polycrates (vide II, 17, 4) qui dixit, narrante Aristotele Rhet. II, 24, 3: ὅτι (Θρασύβουλος) τριάκοντα τυράννους κατέλυσε.

6. *Præmia*. Guelf. *præmio*, cum Bal., male.

7. *Qui tot*. Alm. Turic. cum Obr. *quia*. Admodum placet.

8. *Causam*. Turic. et Alm. *causa*, cum Voss. 1, Bern., male, vide *locus*, §. 25. — R. 2, *causam*. R. 1 et Camp., *causa*. Editor.

9. *Loris... fame*. Modus ult...nis an fuerit concessus quæritur, ul-

factorum, quod est apertius, quam ut vel interpretandum, vel exemplo sit demonstrandum; tamen ἀφορμὰς ἔργων vocant[1]: hi quoque[2] nullam quæstionem extra hæc putant. Quidam detrahunt duas partes, *numerum* et 28
occasionem; et pro illo, quem dixi, *actu*[3], subjiciunt *res,* id est πράγματα[4], quæ ne præteriisse[5] viderer, satis habui attingere: cæterum his nec status satis ostendi, nec omnes contineri locos[6] credo; quod apparebit diligentius legentibus, quæ de utraque re dicam; erunt enim plura multo, quam quæ his elementis comprehenduntur. Apud plures auctores legi, placuisse qui- 29
busdam, unum omnino *statum*[7] esse, *conjecturalem;* sed quibus placuerit, neque illi tradiderunt, neque ego usquam reperire potui; rationem tamen hanc secuti dicuntur, quod res omnis[8] signis colligeretur, quo mo-

tionem ipsam licuisse convenit. Citat Gesn. Bynkershœkii Observatt. Jur. Ro. V, 8, p. 142 seq. ed. Genevens. 1761, qui *loris cædere* adulterum licuisse ait (exempla Valer. Max. VI, 1, 13), *fame necare* negat, quæ non subitæ iræ sit ultio.

1. *Tamen... vocant.* « *Tamen* illud addam, vocari eam a Græcis » etc. Similis est ratio ejus *tamen* quod connectit abruptam parenthesi orationem (vide Ernesti Clav. Cic.), in quo item notio particulæ nunquam refertur ad subjectum verbi finiti, sed ad animum dicentis. Vide modo *sed*, §. 23.

2. *Hi quoque.* Respice §. 23: « circa quæ... omnis quæstio. »

3. *Dixi*, *actu*. Alm. et Turic. *actum*, cum Tarv. (Jenson. non præeunte) Ald. et Bad. Cerv. in marg.

4. *Res... πράγματα.* Sic fere Pithœani et Hermogenes, quamquam singulari numero utuntur.

5. *Ne præteriisse.* Guelf. *nec præteriisse.* Mox Goth. (tac. Gesn.) *ne status*, pro *nec status*. Vide ad I, 5, 39: *Ne hoc feci.*

6. *Loc.*, argumentorum. Vid. §. 24.

7. *Unum omnino statum.* Goth. (tac. Gesn.) omittit *omnino* solus quod sciam.

8. *Omnis.* Goth. et Jens. (tacente Gesn.) *omnes*, quod necessarium ad reliquam eorumdem et Voss. 2 scripturam *colliguntur* pro *colligeretur*, quamquam veteri more poterat *omnis* esse pluralis. Sed *omnes... colliguntur* est in edd. ante Basil. omnibus præter Ald. Levis differentia, quod Bad. altera (1519) et Cervic. dant *colligantur.* Possit placere *omnes... colliguntur*, ut Qu. ipse agnoverit, quod *colliguntur* (vide I, 2, 2, *quod.... consulant.... quod.... videtur*) quum præsertim in *qualitate* hoc omnibus esse commune affirmet: *quia... potest* (non

do licet[1], qualitatis quoque solum statum faciant, quia ubique, qualis sit cujusque rei natura, quæri potest;
30 sed utrocunque modo sequetur[2] summa confusio. Neque interest, unum quis statum faciat, an nullum, si omnes causæ sunt[3] conditionis ejusdem : *conjectura* dicta est a *conjectu*, id est directione quadam rationis ad veritatem, unde etiam somniorum atque ominum interpretes *conjectores* vocantur[4]; appellatum tamen est hoc
31 genus varie, sicut sequentibus[5] apparebit. Fuerunt qui duos status facerent : Archidemus[6] *conjecturalem*, et *fi-*

possit). Sed languet *omnes res* pro *omnis res*. — Ed. Camp. habet *colligeretur*. RR. 1, 2, *colliguntur*. Ed. — *Signis*. Vide V, c. 9, fortasse tamen hic latius accipit quam illo loco, ubi a *τεκμηρίοις* discernit *σημεῖα*.

1. *Quo modo licet*. Sic Guelf. etsi continuata scriptura. Pleræque edd. vett. *quomodolibet*, post quam vocem interpungunt, ut ipse Goth., et quidem maxima diremptione. Pessime; Voss. 2 non memoratur, cæteri omnes videntur hoc vitio carere. — L. Valla, inquit Turnebus, habet *quo modo licet qualitatis*, etc., quæ lectio communior est. Reprehendit autem opinionem superiorem ab absurdo. Ed.

2. *Sequetur*. Alm. et Turic. *sequeretur*.

3. *Sunt*. Ita Guelf. et Goth. Cæteri, quantum video, omnes *sint*, nisi forte neglectum hoc in Codd. conferendis. Sponte succurrerat indicativus, quum conjunctivo non sit locus. — RR. 1, 2, 3, 4 et Camp., habent *sunt*. Capp. et ed. Hack., *sint*. Ed.

4. *Vocantur*. Ita omnes : at R. Cod. noster 1 exhibet *vocamus*. Ed.

5. *Sicut sequentibus*. Sic Guelf. Voss. 3, Alm. Turic. Cæteri inserunt *in*, quod displicet, quia *apparebit* h. l. est pro : *probabitur*. Aliud fortasse est « in *epistolis* apparet », I, 7, 34, quamquam ibi quoque omittunt *in* Guelf. Voss. 3 et Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2. Facile *in* natum ex *ut* antecedente, nisi malis *insequentibus* jungere, quo modo de rebus in suo opere scribendis tamen fere non loquitur. Vide II, 14, 4, ubi vicissim male deficit *in*. — RR. 1, 3, 4, *sicut*. R. 2, Camp., Capp. et ed. Hack., *sicut in*. Ed.

6. *Archidemus*. Guelf. *Archiedemus* cum Goth. sed cui a correctore demum inserta est littera *e*. (Mox §. 33, itidem in utroque Cod. ut et Voss. 2. In 3 autem Voss. *Archedemo*, in Bern. *Arcædemo*. Turic. *arci edomo*.) Hic, ut animadvertit Lipsius Manud. ad Stoic. phil. I, 12, a Græcis fere *Archedemus* scribitur, a Latinis *Archidemus* : Straboni, l. XIV, p. 674, est Ἀρχίδαμος. An hoc voluit librarius, quem secutus est qui scripsit Voss. 3, *Archademus*? Goth. et Guelf. scripturam ortam credo ex correctione ejus qui, quum invenisset *Ar-*

nitivum, exclusa *qualitate*, quia sic de ea[1] quæri existimabat, *Quid esset iniquum? quid injustum? quid dicto audientem non esse?* quod vocat, *de eodem et alio*[2]. Huic 32
diversa[3] sententia eorum fuit, qui duos quidem status esse voluerunt, sed unum[4] *infitialem*, alterum *juridicialem*: *infitialis* est[5], quem nos dicimus *conjecturalem*, cui ab infitiando nomen alii in totum dederunt, alii in partem, quia accusatorem[6] conjectura, reum[7] infitiatione uti putaverunt. *Juridicialis* est, qui[8] δικαιολογικὸς 33

chidemum, vellet dare *Archedemum*, cujusmodi aliquid apparet in Goth. Nam diversos *Archedemum* et *Archidemum*, quæ est Lipsii dubitatio l. c., non magis credo quam Menagius ad Laertium VII, 40. — *Archidemus*. De nomine vide partem primam notæ. Stoicus primarius, qui de *Voce et de Elementis* (fortasse, uno opere) scripsit, sed totam philosophiam libris videtur illustrasse, iisque intellectu difficilibus. Sic enim Arrianus Epict. III, 2: ἐκεῖνος μέγα ἐφρόνει, ὅτι ἐνόει Ἀρχεδήμου. Ciceroni Acad. IV, seu Lucullo, c. 47, audit *princeps dialecticorum* (et est hoc, quod tangit Noster, dialecticæ etiam artis) et *opiniosissimus homo*. Vide de eo Fabr. Bibl. Græc. Harl. III, 540.

1. *Sic de ea*. Ita de qualitate quæri existimabat Archidemus, ut res omnis ad definitionem rediret.

2. *De eodem et alio*. Conferre jubet Gesn. §. 37, 49; VII, 3, 8; Cic. Topic. c. 22, 23; Partitt. Orr. c. 19.

3. *Huic diversa*. Ita Guelf. Goth. Joann. Alm. Bern. et edd. meæ ante Leidensem omnes. Ea cum recentt. *Hinc*, quod etiam ex Turic. affertur. Vide II, 5, 22. Capper. dedit *Huic*. — R. 1 et CAMP., *Huic diversa*. ED.

4. *Voluerunt, sed unum*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) omittunt *sed* cum edd. ante Ald. quem errorem revocarunt Gryph. et Steph.

5. *Infitialis est*. Ita Guelf. Bern. Alm. Turic. Cæteri, quod sciam, cum edd. meis omnibus, præter Obr. fortasse ex Argent. et Capper., *est* omittunt; contorte. Neque probabile fit, tam ignaros librarios, quales Alm. et Turic. scripserunt, aliquid de suo addidisse, explicandi causa, *est* autem, una littera ē signatum, facile intercidit. Vide Drakenb. ad Liv. II, 33, 5. Mox *nos* omittunt Alm. Turic. Voss. 3. — *Est* omittunt RR. 1, 2, 3, 4. At edit. CAMP. hanc vocem servat. ED.

6. *Quia accusatorem*. Guelf. et Turic. *qui acc.* ad sonum melius, et fortasse ad sensum quoque. — RR. 1, 5 et CAMP., *qui*. R. 2, CAP. et ed. Hack., *quia*. ED.

7. *Accusatorem..., reum*. Vid. §. 15. *Infitialis* ap. Cic. quoque Top. c. 2.

8. *Qui δικαιολογικὸς græce dicitur*. Goth. et Voss. 2, miro consensu: *qui agere δικ. dic.*, unde rectissime efficit Gesn. *q. a. Græcis δ. d.*, soli, quantum video. — Δικαιολογικός.

græce dicitur; sed quemadmodum ab Archidemo qualitas exclusa est, sic ab his repudiata finitio; nam subjiciunt eam juridiciali, quærendumque arbitrantur, *Justumne*[1] *sit, sacrilegium appellari quod objiciatur, vel*
34 *furtum, vel amentiam?* qua in opinione Pamphilus[2] fuit; sed *qualitatem* in plura partitus est: plurimi deinceps, mutatis tantum nominibus, *in rem, de qua non constet,*

Hæc apud Hermogenem, p. 12, 13, species est ejus constitutionis, quæ appellatur *qualitas*. Περὶ πρᾶγμα λογικὴ (ποιότης).... κἂν μὲν περὶ μέλλοντος ἔσται πραγματική.... ἂν μέν τοι πεπραγμένον ἢ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἤδη,... ὄνομα τούτῳ δικαιολογία. Ad hanc formam redigere velle videtur Ciceronis de Inv. doctrinam Mar. Victorinus ap. Pithœum, p. 116: « *Juridicialis* semper de præterito est; « *negotialis* semper de futuro: quæ « tempora in ipsarum partium de- « finitione videtur Cicero non de- « clarasse. » Is sane de Inv. I, 11, et II, 23, *juridicialem* vocat speciem rationalem constitutionis *generalis*, ut ipse appellat, quæ *qualitas* dicitur Quintiliano et aliis, quum *negotialis* sit ejusdem ei species legalis. Vide III, 4, 5; it. huj. cap. §. 58. Hermogeni *rationalis speciei* ipsa rursus *pars* est. In Topicis, c. 24, *juridicialem* Cicero appellat, quam in Inv. *generalem*; genus igitur, non speciem.

1. *Justumne... vel*. Recte Gesnerus, et ante eum Badius monent *vel* non esse referendum ad *ne*, velut disjunctivæ quæstionis alteram *partem*, ubi oportebat dicere *an*; sed esse indicem alterius exempli *ejusdem* quæstionis. Vide I, 6, 32.

2. *Pamphilus*. Sic Codd., puto, omnes. *Pamphilius*, quod apud Gibs. et Obr. solos invenit Burm. (addit ipse deinceps Gryph.) est etiam in Stoeriana, et Chouetus voluit dare si operæ paruissent, non item Leidensis. Idem error in Geoponic. Græc. 10, 39, ed. Niclasii, vol. II, p. 707, ubi pro Παμφίλου Cod. Guelf. Παμφιλίου, item apud Fabric. Bibl. Græc. Harl. (ap. Fabric. ipsum enim recte) IV, 486. — R. 1, *Pamphilus*. Ed. Camp., *Pamphilius*. Ed.—*Pamphilus*. Aristot. Rhet. II, 23, 21, memoratur ἡ Παμφίλου τέχνη quæ tota constet ex petendis et fugiendis, sive eo solo argumentorum loco, qui sit in rebus ad faciendum aliquid vel impellentibus, vel inde deterrentibus. Hunc ergo esse cujus mentionem faciat Quintil., facile credo. Qui utrum sit idem pictor apud Nostrum XII, 10, 6, et Plinium aliquot locis, item Aristophanem Plutarc. v. 385, ejusque scholiasten (etsi hic quidem Pliniano est antiquior) lubrica est disputatio. Neque magis ad liquidum perduci posse credo, utrum ad hunc unum pertineant loca Ciceronis de Nat. D. I, 26 (vide Diog. Laert. X, 14), et de Or. III, 21, quorum postremum nondum intelligo; quamquam tantum ex eo videtur apparere, pictorem eumdem et rhetorem fuisse creditum a Cicerone.

et in rem, de qua constet; nam est verum, nec aliter fieri potest, quam ut aut certum sit factum esse quid, aut non sit: si non est certum, conjectura sit; si certum est, reliqui status. Nam idem dicit Apollodorus [1], quum quæstionem aut *in rebus* extra positis, quibus conjectura explicatur, aut in *nostris opinionibus* existimat positam, quorum illud πραγματικὸν, hoc περὶ ἐννοίας vocat: idem [2] qui ἀπρόληπτον[3] et προληπτικόν dicunt, id est *dubium* et *præsump-*

1. *Idem... Apollodorus.* Creditur a Quintil. Apollodorus sua partitione idem significare quam quod illi qui *infitialem* et *juridicialem* solos faciunt status; et sane πραγματικὸν est status *infit.* seu *conject.*, περὶ ἐννοίας contra versatur *in nostris* de justo, æquo *opinionibus* ubi nulla facti quæstio.

2. *Idem qui.* Guelf. *Idem quæ.* Goth. (tac. Gesn.) *Idem quia* cum Alm. (R. C. noster 1) Turic. Voss. 1 (an 2?) Jens. (tac. Gesn.) *idemque* cum edd. meis ante Stoer. omnibus et duobus præterea Burm.; male.

3. Ἀπρόληπτον. Ita Goth. (et ed. Camp.) Reliqui duo quos ipse inspexi Codd. monstrum aliquod præferunt scripturæ, in quo ut receptum ἄπορον non esse apparet, ita quid sit non facile dicas. Turic. tamen, si conferas vocem alteram græcam, quæ sic scribitur ibi, προλημτιτικον, item Nostrum dare videbitur. Hi enim sunt ductus: *a* προλητιτον. Ut, in illo, τι manifesto est pro π, ita et hic, eamdem mutationem afferens, habes ἀπρόληπτον. Jam paulo confidentior accedo ad Guelferbytanum monstrum procurandum. Id est hujusmodi: ἀπόρρητιτον (nam figura γ quæ bis est in hac voce ex ratione Montefalconii Palæogr. p. 320 et 336 est tertii decimi seculi ν). Agnoscis in fine πτον, quod sufficere puto ad efficiendum ex prioribus istis perturbatissimis ἀπρολη, ut λ fuerit cum ν confusum, et deinceps η haustum a simili ν. Accedit ed. Tarv. (mearum antiquissima, nam Jens. græcis lacunas relinquit) sic dans græca hæc: μρολημτικον et α ρολημτικον. Vides transposita vocabula et plane novum ἀπροληπτικον, quod verum quidem non credo, sed quod propius sit Nostro, quam recepto. Jam, a Locatelli inde ed., omnes, quos quidem norim, libri dant ἄπορον, quod quum a mera VV. DD. divinatione profectum credam, pro eoque vocabulum lexicis græcis (ante Schneiderum) ignotum invexerim, diligentius scripturæ meæ rationem reddere debui. Quod Codd. nulla affertur varietas, non possum quin negligentiam interpreter conferentium, quum præsertim Voss. 2 et Alm. a suis Goth. et Turic. prorsus h. l. deficere a verisimilitudine magnopere abhorreat, et forte omnes, quos mihi licuit consulere, deserant receptam. — R. 1, Capp. et ed. Hack., ἄπορον. Ed. — Ἀπρόληπτον.... προληπτικόν. Prius est, quod nullis nostris προλήψεσι, h. e. ἐννοίαις (utroque enim vocabulo appellant, vide Cic. Acad.

36 *tum*, quo significatur[1] de quo liquet[2]. Idem[3] Theodorus: qui de eo *An sit*, et de *accidentibus ei*, *quod esse constat*[4], id est περὶ οὐσίας καὶ συμβεβηκότων, existimat quæri; nam in his omnibus prius genus *conjecturam* habet, sequens reliqua; sed hæc reliqua Apollodorus duo[5] vult esse, *qualitatem*, et *de nomine*, id est finitivam[6]: Theodorus,

Lucull. c. 10; it. Topic. c. 7. Vide modo positam Apollodori partitionem item Posidonii, §. 37) assequimur, de quo igitur dubitamus, donec facta constent; posterius, quod in animis nostris versatur, proptereaque certum est. — *Id est*. Sic Goth. cum Voss. 3 (an 2?) et Obr. (haud dubie ex Argentorat.) Alm. *idem* Turic. *idē*, qui voluit eamdem scripturam dare, sed uterque falso pro *id est* (vide III, 5, 4). Jens. (tac. Gesn.) *et* (in quo latet verum) cum editionibus ante Basil. omnibus præter Ald. qui præfert *quo*, quod deinceps est in omnibus edd. præter Basileensem, quæ ex conjectura Philandri exhibet *quibus*. In Codd. ipsis inveniri errorem trajiciendi hujus *quo*, cujus infra locus est post *præsumptum*, argumento est Guelf. in quo est recepta: *dic. quo dub. e. p. s.* Quam aptum sit h. l. *id est* vide mox §. 35, et supra ad III, 5, 4. — Ed. Camp., *dicitur id est*. R. 1, *dicunt et*. Ed.

1. *Præsumptum, quo significatur*. Ita Obr. haud dubie ex Argent. Prope accedit Alm. *præs. quid sign.* Etiam propius Turic. *præs. quod sign.* Cæteri libri omittunt *quo*. Vide notam proximam. — Ed. Camp., *quod significatur*. R. 1 et Capp. omittunt *quo*. Ed.

2. *Præsumptum... de quo liquet*. Sic *præsumptum est* usurpari Digest. XXI, 1, 37, pro: verisimile est, pro comperto fere est, monet Budæus in Commentt. Gr. L., p. (ed. Basil. 1556) 785. Cui exemplo Gesnerus in Thes. addit Tac. Annal. XIV, 64, 5, *præsumptum habeant*. Inest tamen significatio ejus persuasionis, quæ ne indigeat quidem probatione, quæ jam ante eventum sit in animo, sicut et in Græcis πρόληψις et ἔννοια. Ad *Idem* esse intelligendum *dicunt*, *sentiunt*, sponte apparet.

3. *Idem Theodorus*. Guelf. *Item Theod.* cum Bal. Goth. Alm. (e Turic. nil memoratur) Bern. et edd. Jens. (tacente Gesn.) meisque ante Stoerium omnibus. Cave autem varietatem a Burm. et Capper. notatam accipias, quasi pro *Theodorus* hi dent *Theo*, quod secus est in iis quos contuli; debebat fieri compendium sic: *Theod.* erroris vitandi causa.

4. *Quod... constat*. Jens. (tacente Gesn.) *q. constet*, cum edd. ante Bas. omnibus. Placet. Codd. videntur tueri indicativum. — R. 2 et Camp., *constat*. R. 1, *constet*. Ed.

5. *Duo*. Abest hoc a Voss. 3. Velim a pluribus; concinnitati officit, quoniam non sequitur *Theodorus quatuor*.

6. *Finitivam*. Accommodavit ad græcam vocem στάσιν, quum ipse *statum* fere dicat, non constitutionem. An scripsit: *finitionem?*

quid, quale, quantum, ad aliquid. Sunt qui et[1] *de eodem* 37 *et de alio*, modo *qualitatem* esse, modo *finitionem* velint. In duo et Posidonius[2] dividit, *vocem, et res*: in voce quæri putat, *An significet, quid, quam*[3] *multa, quo modo?* in rebus[4] *conjecturam*, quod κατ' αἴσθησιν vocat, et

1. *Sunt qui et.* Sic Guelf. Turic. Goth. Jens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Basil. omnibus. Reliqui *sunt et qui.* Minus habet tædii oratio, si hic ad *rem* refertur *et*, quum mox « *et Posid.* » ad *hominem*. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *sunt qui et.* Capp. et ed. Hack., *sunt et qui.* Ed.

2. *Posidonius.* Plures hoc nomine fuerunt. Celeberrimus Apameensis Syrus, qui Rhodius dici maluit, Panætii discipulus, Pompeii Magni magister. Cujus etsi rhetorica fere non memorantur a scriptoribus (nisi quod εἰσαγωγὴν περὶ λέξεως scripsisse dicitur) tamen hujusmodi dialectices et rhetorices tractatio magnopere cadit in stoicum. Alter a Suida (secundo loco) et Eudocia, p. 365, memoratur Alexandrinus, cui plura ad rhetoricen pertinentia tribuuntur, sed quæ ab aliis dicantur esse Posidonii, sophistæ Olbiopolitani, quos probat Suidas. Vide Fabr. Harl. III, 572 seqq. Ad « *dividit* » intellige *omnem rhetoricen*, « hanc quam tractamus πραγματείαν. »

3. *Quid, quam.* Guelf. *quicquam* cum edd. (de Jens. tac. Gesn.) ante Gryph. omnibus. Sed levis erat error ejus, qui, quum junctum crederet vocabulum, solita ratione (vide I, 7, 6) scribebat *quicquam* pro *quidquam*; neque indigebat locus Regii emendatione, qui se pro *qui* malle ait *quid*, pro *quia* autem (quod equidem nusquam vidi, neque in Codd. neque in edd. meis ante-Regianis Jens. et Tarv.) *quam.* Vera scriptura haud dubie est in reliquis Codd. ut in Britann. tribus, Alm. Turic. et certe in Goth. In Voss. 1, 3, *quamquam.* — *Quid, quam multa, quo modo*, etc. Posidonii haud spernenda videtur definitio. In qualibet enim causa, judicatur aut materialibus argumentis, veluti verbis, scriptis ante actum editis, et instrumentis quibus usi sunt ii qui factum pepererunt; et ea sunt quæ nostri vocant *preuves matérielles;* aut conjecturis, probationibus moralibus, inductionibus, quæ omnia dicimus *présomptions* et *probabilités;* sæpe etiam, præsertim nostris temporibus, duobus simul his argumentorum generibus actio instruitur et perficitur: v. c. quando quæritur *quid, quam multa, quomodo;* postea quæ sit facinoris *qualitas*, quæ fuit *mens* perpetrantis, etc. De argumentis autem materialibus judicatur per certam et expertam probationem (*on juge par conviction*) de probabilibus seu conjecturalibus, judicatur κατ' αἴσθησιν, per persuasionem (*par le sentiment intime du vrai*); et id est quod eleganter et verissime Plato multis in locis definit αἴσθησιν τοῦ ὄντος, id est, τοῦ ὀρθοῦ; et id est munus civium juratorum (*du jury*) quibus delictorum definiendorum facultas datur. Ed.

4. *In rebus.* Goth. (tac. Gesn.)

qualitatem; et *finitionem*, cui nomen dat κατ' ἔννοιαν[1] et *ad aliquid*, unde[2] et illa divisio est, alia esse *scripta*, alia *inscripta*[3].
38 Celsus Cornelius duos et ipse fecit status generales, *An sit? Quale sit?* Priori subjicit[4] *finitionem*, quia æque quæratur, *An sit sacrilegus*[5], qui *nihil* se sustulisse de templo dicit, et qui *privatam* pecuniam confitetur sustulisse; *qualitatem*, in *rem* et *scriptum* dividit: scripto, quatuor partes legales, exclusa translatione, *quantitatem* et *mentis quæstionem*[6] conjecturæ[7] subjicit.

ut Guelf. omittit *in*, cum edd. ante Gryph. omnibus (de Jens. tacente Gesn.) et Codd Alm. Turic.; male; et Britannici saltem videntur tueri *in*. — R. 1 et CAMP., *rebus*. ED. — Κατ' αἴσθησιν. Guelf. omittit κατ', male. Aliquot edd. ut Tarv. κατάστασιν, male.

1. Κατ' ἔννοιαν, quod rationis vi et cogitationis vi probetur. TURN.

2. *Unde*. H. e. ex quo genere, cujusmodi vide §. 27: « *hinc*..... « *adulter*. » VIII, 6, 51, « *inde* sunt. »

3. *Scripta*.... *inscripta*. Vide III, 5, 4. *Inscripta* ne forte quis sollicitet, malitque *non scripta*, quod Francio accidit, consulat lexica.

4. *Priori subjicit*. Ita Guelf. cum Voss. 1, 3 (hi tamen nescio utrum hic an mox). Cæteri libri, quod sciam omnes *subjecit*, quod mihi displicebat, ob id quod sequitur « quia *quæratur* ». Vide III, 3, 8, *tradidit*. Neque obstat, quod modo est *fecit*, sequente « An *sit*. » Quæstio ipsa ibi ponitur et est quasi pro nomine substantivo; præteriti autem ratio est ea, quod refert quid *fecerit* Celsus; hic contra ejus librum recenset. Quamquam non diffiteor isto quoque loco malle me *facit*. Vide tamen §§. 45, 47.

5. *An sit sacrilegus*. Exemplum magnopere frequentatum Nostro aliisque rhetoribus, ut Hermogeni, et scriptori ad Herenn. I, 12, et ipsi Aristoteli, vide §. 49.

6. *Mentis quæstionem*. Vide VII, 2, 1, 6. Hæret in hoc loco Gesn. quod, post alteram partem *qualitatis* a Celso constitutæ (i. e. *scriptum* explicatam, prior, i. e. *res*, non tractetur; quare pro *conjecturæ* malit *conjecturæ rei*. Sed Quintil., quid in *qualitate* esset *res*, opposita illa *scripto*, a quovis intelligi ratus (sunt autem quæstiones de *æquo*, *justo*, etc.), eam partem in divisione Celsi persequi neglexit; quumque videret posse quæri, quo tandem loco Celsus poneret *quant.* et *ment. quæst.* (quas alii solent partes facere *qualitatis*, vide VII, 4, 1) addidit protinus, eas a Celso relatas esse ad *conjecturam*, vel statum, *An sit*.

7. *Conjecturæ... subjicit*. Sic dedi, levi Codicum, magna, ut opinor, sententiæ auctoritate. Goth. enim (tac. Gesn.) *subjecit* quidem, sed subterpuncto *e*, quasi voluerit legi *subicit*. Quis autem ferat *dividit.... subjecit?* Sed illud corrumpebatur difficilius. Vide notam proximam.

Est etiam alia in duos dividendi status ratio, quæ docet, 39
aut de *substantia* controversiam esse, aut de *qualitate;*
ipsam porro qualitatem aut in *summo genere* consistere,
aut in *succedentibus:* de substantia est *conjectura*. Quæstio 40
enim tractatur *rei, An facta sit? An fiat? An futura sit?*
Interdum etiam *mentis*[1]; idque melius, quam quod iis
placuit, qui statum eumdem *facti* nominaverunt, tam-
quam de præterito tantum, et tantum de facto[2], quære-
retur. Pars qualitatis, quæ est de summo genere[3] raro 41
in judicium venit: quale est, *Idne sit honestum, quod*
vulgo laudatur[4]*?* Succedentium autem aliæ[5] de com-
muni appellatione, ut, *Sitne sacrilegus, qui pecuniam*
privatam ex templo furatus est? Aut de re[6] denominata,
ubi et factum esse certum est, nec dubitatur; quid sit,
quod factum est, cui subjacent omnes de *honestis, jus-*
tis, utilibus, quæstiones. His etiam cæteri status contineri 42

Libri quidem, quod sciam, omnes *subjecit*, quod in Guelferbytano ipse cognovi et e Turicensi affertur ob aliam varietatem, quia *conjecturam* ibi pro *conjecturæ*. — Nostri habent *subjecit*. Ed.

1. *Mentis*. Ita Codd. et edd. omnes, præter Ald. (sed utramque) quæ dat: *intentionis et voluntatis;* mira glossatoris licentia.

2. *Præterito... facto*. Quum *facti* dicimus statum, et *tempora* excludimus præsens ac futurum, et *animum* faciendi, in quæ tamen ipsa quoque cadit status conjecturalis.

3. *Qualitatis... de summo genere*. Vide lib. VII, cap. 4, §. 1.

4. *Idne... laudatur*. Ex Aristippi doctrina (Diog. Laert. II, 93): μηδὲν... εἶναι φύσει δίκαιον, ἢ αἰσχρόν: ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει. Huic opposita est stoicorum, quos secutus Cicero de Finib. II, 15: « Ego, ait, judico... quod... sit ipsum per se rectum atque laudabile, non ob eam causam tamen.... dici *honestum* esse, quia *laudetur a multis*, sed quia tale sit, ut, vel si ignorarent id homines, vel si obmutuissent, sua tamen pulchritudine esset, specieque laudabile. » Vide de Off. I, 4 extr.

5. *Aliæ... aut*. Ad *aliæ* intellige *partes*. Sed quod subjicitur *aut*, pro quo exspectabas *aliæ* iterum, id quidem mihi quam maxime videtur insolens.

6. *Re denominata*. Opponitur *communi appellationi*, qua totum aliquod genus sit comprehendendum, res, quæ nomen suum jam acceperit, proptereaque *certa* sit, in quaque de *nomine* jam non quæratur.

dicuntur, quia et quantitas[1] modo ad conjecturam referatur, ut *Majorne sol*[2], *quam terra?* modo ad qualitatem, *Quanta pœna quempiam, quantove præmio, sit affici justum?* et translatio[3] versetur circa qualitatem, et definitio
43 pars sit translationis[4]; quin et contrariæ leges[5], et ratiocinativus status, id est syllogismus, et plerumque scripti et voluntatis, æquo nitantur (nisi quod hic tertius aliquando conjecturam accipit, *Quid senserit legis constitutor?*), ambiguitatem vero semper conjectura explicari necesse sit; quia, quum sit manifestum, verborum intellectum esse duplicem, de sola quæritur voluntate.
44 A plurimis tres sunt facti generales status, quibus et Cicero in Oratore[6] utitur, et omnia, quæ aut in controversiam, aut in contentionem veniant, contineri putat, *Sitne? Quid sit? Quale sit?* quorum nomina apertiora sunt, quam
45 ut dicenda[7] sint: idem Patrocles sentit. Tres fecit et

1. *Quantitas... qualitatem*. Vide VII, 2, 6; it. IV, 1.

2. *Majorne sol*. Nam mathematici aiunt undeviginti partibus majorem esse terra solem: Epicurus vero tantum esse quantum nobis videtur. Anaximander apud Plutarchum solem æqualem facit terræ, circuitum vero ejus quo vehitur, septies et vicies esse majorem. Conjecturalis itaque erit quæstio. TURNEBUS.

3. *Translatio*. Quoniam et ipsa de *jure* disceptat, quamquam de solo *actionis* jure. Vid. not. ad §. 11.

4. *Definitio.... translationis*. Quoniam definiendo amolimur a nobis eam, quæ intenditur, actionem, ut *sacrilegii*, si privatam modo pecuniam sustulimus de templo.

5. *Quin et contrariæ leges*. Recenset hinc *status legales*, quorum *tertius* est *scripti* et *voluntatis*. Vide III, 5, 4; item mox §. 46. — De *syllogismo*, supra §. 15.

6. *In Oratore*. C. 14: « Quidquid « est, quod in controversia aut in « contentione versetur, in eo, aut « sitne, aut quid sit, aut quale sit, « quæritur. » Item de Or. I, 31; II, 24 extr.; 26 extr.

7. *Dicenda*. Sic Guelf. et Turic. cum Codd. puto omnibus præter Goth. Voss. 2 et Vallensem e quo *docenda* se dare narrat Badius, quamquam parvi referat; quem imitantur Cerv. Basileenses duæ, aliquot Burmanno memoratæ et Gesnerus, Gryph. tamen meus (1544) *dicenda* retinet cum vett. edd. omnibus. Et hoc solum verum, quoniam ne *dixit* quidem nomina ista Quint. (quæ forent *conject. finit. qualit.*); sed sponte intelliguntur

M. Antonius[1], his quidem verbis : *Paucæ res sunt, quibus ex rebus omnes orationes nascuntur, factum, non factum; jus, injuria; bonum, malum.* Sed quoniam, quod jure dicimur fecisse[2], non hunc solum intellectum habet, ut lege, sed illum quoque, ut juste fecisse videamur; secuti Antonium apertius voluerunt eosdem status distinguere; itaque dixerunt *conjecturalem, legalem*[3], *juridicialem*, qui et Virginio placent[4]. Horum deinde fecerunt 46
species, ita ut *legali* subjicerent *finitionem*, et alios, qui *ex scripto* dicuntur; *legum contrariarum*, quæ ἀντινομία dicitur; et *scripti et sententiæ* vel *voluntatis*, id est κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν; et μετάληψιν, quam nos varie *translativam*, *transumptivam*[5], *transpositivam* vocamus; συλλογισμὸν, quem accipimus *ratiocinativum*, vel *collectivum*; *ambiguitatis*, quæ ἀμφιβολία nominatur; quos posui, quia et ipsi a plerisque *status* appellantur, quum quibusdam *legales* potius *quæstiones* eas dici placuerit[6]. Quatuor fecit Athe- 47

Nomina docere pro *declarare*, *explanare* vereor ut recte dicatur. — RR. 1, 5 et Camp., *dicenda*. R. 2, *docenda*. Ed.—*Patroc.* Vide II, 15, 16.

1. *Antonius.* Vide III, 1, 19. Attende autem simplicitatis antiquæ colorem in hoc fragmento.

2. *Dicimur fecisse.* Turic. *dicimus f.* Guelf. *dicuntur f.*, cum Voss. 2, neque tamen mox pro *videamur* est *videantur.* — R. 1, *dicimur.* Ed. Camp., *dicimus.* Ed.

3. *Legalem.* Eum igitur significavit Antonius istis : *jus, injuria*, quibus ad *leges* solas respexit, non ad *justitiam.*

4. *Virginio placent.* Vide III, 1, 21. Idem numerus eademque nomina statuum apud script. ad Herenn. I, 11, qui et ipse *legitimæ* (seu *legali*) constitutioni subjicit *definitionem*, ibid. Cætera si quis diligentius cupit cognoscere, is adeat lexicon rhetoricum Ernestii V. C. utrumque. — *Virginio.* Item Cornificio in Rhetor. ad Herennium. Virginii autem crebra est mentio apud Quintilianum et Plinium juniorem. Turn.

5. *Transumptivam.* Sic Codd. mei Guelf. et Goth. cum edd. vett. ante Gryph. (exceptis Badii et Veneta) simplici *s* exprimunt vocabulum, quod placet. Vide I, 7, 4.

6. *Quum... placuerit.* Ita Alm. et Turic. (vide ad §. 10) quam scripturam expressit Obr. solus, fortasse ex Argent. Guelf. et Goth. *quum* omittunt, sed dant *placuerit*, cum edd. Jens. (tac. Gesn.) et vett. ante Cervic., excepto Aldo. Hic cum reliquis omnibus præfert *placuit*,

næus, προτρεπτικὴν στάσιν, vel παρορμητικὴν[1], id est *exhortativum*, qui suasoriæ est proprius[2] συντελικὴν[3], qua *conjecturam* significari, magis ex his, quæ sequuntur, quam ex ipso nomine apparet; ὑπαλλακτικήν· ea *finitio* est, mutatione enim nominis constat; *juridicialem*, eadem appellatione græca[4], qua ceteri, usus, nam[5] est, ut dixi, multa in nomi-

sine *quum*. Rationem Gothani non improbat Gesn. qui videtur accepisse optativi Græci potestate, ablegans ad §. 51. Sed obvertit sibi ipse §. 54. Recepta recentiorum ad sententiam par est nostræ, ad veritatem criticam eidem cedit. — Ed. CAMP., *quum... placuerit*. RR. 1, 2, 3, *placuerit*, omisso *quum*. CAPP. et ed. Hack., *placuit*. ED.

1. Παρορμητικήν. Ita Guelf. et Turic. quamquam latt. litt. Goth. et Bern. idem græcis. Jens. (tacente Gesn.) *parmethycen* (quantum agnoscere possum præ correctione ejus, qui in exemplo, quod tracto, effecit *parormeticen*) cum Loc. et Rusc. ex quo monstro rectissime eruit Regius *parormeticen*. Tarv. (vide ad III, 3, 12, *propria*) et Venet. cum recentioribus omnibus παραινετικήν. A corrigendo me pæne absterruit Gibsoni de suis Codd. silentium, quod tamen negligentiæ, ex parte saltem tribuendum suspicor. Παραινετικὴ Senecæ (Epist. 95 init.) est pars philosophiæ constans præceptis. « Ea », inquit (Epis. 94 init.) « dat propria cuique personæ « præcepta, nec in universum com- « ponit hominem, sed marito sua- « det » etc. Idem Ep. 95, p. 422 Bip.: « Persuasio ad totam perti- « nens vitam: hoc est, quod *decre-* « *tum* voco... In particulas suasis- « se, totum ordinanti parum est. « M. Brutus.... dat multa *præcepta* « et parentibus et liberis » etc. Vides hujusmodi *præceptis*, quæ opponuntur *decretis*, locum hic esse nullum; iis tamen proprium παραινέσεως vocabulum, ut quidem videtur. Contra, præter veterum librorum auctoritatem, παρορμᾷν solet cum προτρέπειν conjungi etiam a Glossographis ut Hesychio, Polluce, non uno loco. Quod enim παραινεῖν declarant iidem per συμβουλεύειν, id equidem ad defendendam vulgatam scripturam facere non puto. De universo genere συμβουλευτικῷ egisse isto loco non videtur Athenæus. Inter figuras tamen sententiarum IX, 2, 103, *exhortatio* est, cui subjicitur græcum παραινετικόν.

2. *Qui.... proprius* refer ad *statum*, ne hæreas in masculino.

3. Συντελικήν. Nomen, quod ipsi Quint. minus notum fuisse videtur, recte ex usu grammaticorum illustrat Capperonnerius et hic et in præf. operis, p. xix. Iis enim, quod etiam pervulgatum, ὑπερσυντελικὸς est, quod Latinis *plusquamperfectum*. Apparet στάσιν συντελικὴν esse de rebus præteritis, jam consummatis, qui intellectus est in *conjectura* quoque, vel statu *facti*. Vide §. 40, et IX, 1, 8. De Athenæo vide II, 15, 23.

4. *Appellatione græca*. Vide §. 33.

5. *Nam*. Guelf. (et ed. CAMP.) *non*, male (vide not. 2, pag. seq.) et solus.— *Nam... ut dixi*. Vide §. 22.

nibus differentia. Sunt qui ὑπαλλακτικὴν *translationem* esse existiment, secuti hanc mutationis significationem : fecerunt alii totidem status, sed alios, *An sit? Quid sit? Quale sit? Quantum sit?* ut Cæcilius et Theon[1]. Aristoteles[2]

48

49

Nam autem respicit suppressam sententiam, quæ hujusmodi fere fuerit : « Poteratis quidem exspectare et in hoc *juridicialis status* nomine aliquid novatum fuisse ab Athenæo, ut necesse esset monere diserte ejus cum cæteris consensum. »

1. *Theon*. Hujus nominis non paucos quum recenseat Suidas, non abhorret a verisimilitudine, eumdem esse cujus *doctrina progymnasmatum* ætatem tulit. Is Ælius fuit cognominatus, gente Alexandrinus. Nam ut inferiorem Hermogenis et Aphthonii temporibus facias cum Fabricio B. G. IV, 451, idonea causa nulla est. Supremus enim eorum, quos laudat, scriptorum est Theodorus Gadarenus. Scripsit, narrante Suida, præter illum, quem etiamnum versamus, elegantem sane librum, aliaque varia, *Artem* (cave enim cum Fabricio, l. c., jungas τέχνην περὶ προγυμνασμάτων) in qua hoc, quod tangit Quint., tradidisse est putandus. De *Cæcilio*, vide III, 1, 16.

2. *Aristoteles.... quærendum putet*. Locus vexatus. Vix enim ostendas, ubi hæc in Rhetoricis tradat Aristoteles. Quod si tollas quæ absunt a tribus Codd. (vide not. 5, p. præc.) ita continuans orationem : « Aristoteles in Rhetoricis. An sit... « Quam multum sit? quærendum « putat », suffecerit fortasse designare Arist. Rhet. III, 17, 1 : περὶ τεττάρων ἡ ἀμφισβήτησις... ὅτι οὐ γέγονεν... ὅτι οὐκ ἔβλαψε... καὶ ὅτι οὐ τοσόνδε, ἢ ὅτι δικαίως. (Vide Artem Rhet. I, 3, 6, ubi itidem ὡς οὐ γέγονεν... ὡς οὐκ ἔβλαψεν.) Quamquam vel sic Quintilianus, memoriter referens ista, turbasse aliqua est putandus. Nulla enim apud Aristotelem *quanti* et *quam multi* (τοῦ πηλίκου καὶ τοῦ πόσου, vide supra §. 23, ubi hoc ipsum negabatur esse apud Aristotelem) divisio ; et secunda ἀμφισβητήσεως pars videtur esse *finitio*, quæ mox significatur hic esse omissa : « *tamen*... finitionis quoque vim intelligit. » Minus tamen convenit in Quintiliani designationem alter Aristotelis locus I, 3, 8, 9 : ἀναγκαῖον.... ἔχειν προτάσεις περὶ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου· καὶ εἰ γέγονεν ἢ μή· καὶ εἰ ἔσται ἢ μή. Ἔτι δὲ... ἅπαντες... οὐ μόνον τὰ εἰρημένα δεικνύναι πειρῶνται, ἀλλὰ καὶ ὅτι μέγα ἢ μικρόν. Hæc personatus ille Turnebus respexisse ait Quintilianum, mihi non magis quam Capper. et Gesnero suam rationem probans. Major autem ingruit difficultas, si ea, quæ adhuc omisimus cum tribus Codd., assumuntur, ut par est. Hæret in iis etiam Victorius (ad Arist. Rhet. I, 13, 9, p. 235, ed. Florent.) qui, si maxime *veritas* de genere judiciali accipiatur, pro æquitate dicta ; *petenda et fugienda* de deliberativo, pro iis quæ conducunt atque obsunt : tamen, quid faciat tertio illi : *de eodem atque alio*, habere se prorsus negat. Relinquitur enim genus demonstrativum quod istis : *de eodem atque alio*, designari nequaquam potest. Victorius quidem,

in Rhetoricis etiam sic omne opus dividit, in *veritatem*, et *petenda ac fugienda*, quod est suasoriæ, et[1] *de eodem*

ut solet esse iniquior Quintiliano, veretur « ne *negligentiæ hominis* « hoc *quoque* assignandum sit. » Et, si in Rhetoricis *de eodem atque alio*, ut parte operis, agi ab Aristotele dicit Quint., profecto fallitur. Frustra enim huc trahas II, 23, 12: Ἄλλος (τόπος τῶν δεικτικῶν) ἐκ κρίσεως περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἢ ὁμοίου, ἢ ἐναντίου. Frustra II, 25, 3: Αἱ ἐνστάσεις φέρονται.... ἢ.... ἐκ ταὐτοῦ ἢ ἐκ τοῦ ὁμοίου ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἢ ἐκ τῶν κεκριμένων, aliaque loca, in quibus τοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐναντίου (τοῦ ἑτέρου quidem non invenio) fit mentio, quæ pertinent omnia ad probationem in genere judiciali. Sin dicis Topica Aristotelis intelligi a Qu., non Rhetorica, et hanc vocem falso legi apud Nostrum; frequentissima quidem in Topicis est mentio ταὐτοῦ ἢ ἑτέρου (velut I, 4 et passim, ut et in aliis Organi partibus) sed desideratur vicissim *totius operis* (h. e. eloquentiæ) *divisio*; neque ad ullum alium statum, quod monet Capper., potest referri ταὐτὸν, ἢ ἕτερον, nisi ad *finitionem*. (Vide §§. 31, 37): περὶ τοὺς ὁρισμοὺς, πότερον ταὐτὸν ἢ ἕτερον, ἡ πλείστη γίνεται διατριβή... δυνάμενοι γὰρ ὅτι ταὐτὸν καὶ ὅτι ἕτερον διαλέγεσθαι, τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ πρὸς τοὺς ὁρισμοὺς ἐπιχειρεῖν εὐπορήσομεν. (P. 50, vol. III, edit. Buhl.) Eodem et ad qualitatem, refert Cicero quoque (vide ad §. 31), sed respuit noster locus omnem finitionis mentionem. Si quis tamen satis versatus in Organo Aristotelico invenerit ubi philosophus dicat, quæ plane consentiant cum Quint. loco, is tuto poterit ejus libri titulum reponere pro *Rhetoricis*, quod ipsum nomen hoc loco positum habet, quod displiceat, quum non opus esset titulum libri addere, si *Rhetorica* intelligebat Quint. (neque solet quidquam ponere præter Aristotelis nomen, ubi laudat Rhetorica, nisi quum librum accurate designat V, 10, 17); sin alium librum, plane necessarium erat. Hoc ubi mutatum fuerit, mox ad « Quodam... loco » adscribetur istud: *in Rhetoricis*, ubi jam non poterimus eo carere. Potest etiam excidisse nostro loco deperditi cujusdam libri, velut *Grylli* (II, 17, 14) *sophistæ* (not. ad III, 1, 8) nomen, quamquam hæc medicina adeo tuta non est. Fatebor interim, Quintilianum, etsi negligentiæ crimen ei tam leviter non impingam, potuisse decipi, quod ipse, terendis Apollodori, Hermagoræ aliorumque artibus, assuefactus erat doctrinæ de statibus, ut ejus in Aristotele quoque mentionem quæreret, quæ nulla est. Inde potuerunt tenebræ obrepere loco nostro. Restat, quam cum lectore communicem, elegans Buttmanni conjectura, qui pro *etiam* sic malit *etiamsi*, expungens comma post *dividit*. Sic lævigatur sane oratio. *Tamen* quoque, quum protinus recurrat: « Quodam *tamen* » mutes fortasse Basileensis ed. scripturam *tandem*. Nam hoc quoque in recepta non male reprehendit Capper.

1. *Et de eodem... putet*. Edd. ante Badium omnes (quibus acc. edit. Ald. sec.) sic: *e. d. e. a. a. p. tamen a. hæc p. a. s. quid q. q. e. q. m. s. q. putat*. Omittunt igitur *ut* post *pervenit*, ut sententia integra

atque alio; partiendo tamen ad hoc pervenit, ut *An sit? Quale, Quantum,* et *Quam multum sit?* quærendum putet. Quodam tamen loco[1] finitionis quoque vim intelligit, quo dicit[2], quædam sic defendi, *Sustuli, sed non furtum feci; Percussi, sed non injuriam feci.* Posuerat et 50
Cicero[3] in libris rhetoricis, *facti, nominis, generis, actionis;* ut in facto *conjectura*, in nomine *finitio*, in genere

ordiatur ab *An sit.* In hac ratione *hæc*, quod est in Guelf. Turic. Goth. (tac. Gesn. etiam de Jens.), probum est, in recepta non item; sicut *putat* quoque, indicativus. Eamdem loci constitutionem tuentur Codd. Guelf. Goth. Turic. nisi quod omittunt *quid* ante *quale*, cum Voss. 2, 3, Alm. Id et ipse expunxi sex bonis Codd. auctoribus factis, quum sententia ipsa respuat, diserte subjiciente Quintiliano, *finitionem* (h. e. τὸ *quid*) nonnisi *quodam loco* ab Aristotele *tamen intelligi.* Nam Victorii (ad Ar. Rhet. I, 13, 9) et Capperonnerii ratio, jungentium *an sit quid* pro *an sit aliquid*, minus placet. Badius eam, quæ est apud Gesnerum, scripturam (hæc nostra est, sed addito *quid*) primus invexit; unde, non prodidit. Expresserunt omnes deinceps (nisi quod pro *tamen* Basileenses duæ meæ dant *tandem*) ante Stoerium. Hic primus hanc exhibet loci constitutionem : « et eodem atque alio partiendo ad « hoc pervenit, ut, an sit; quid, « quale... putet. » Anteponit autem his verbis colon, quo dirimit a præcedentibus. Id tenuerunt ante Gesn. omnes mei, exceptis Obr. et Capper. Inde sensum sanum vix efficias. Quod tres Codd. (Voss. 1, 3, Bern.) omittunt hæc omnia : « etiam « sic... pervenit, ut », hoc nisi natum est ex solito errore librarii ab « eti... *am sic* » aberrantis ad « *an* « *sit* », potest valde placere ei, qui sentiat difficultatem conciliandi hic cum Quintiliano Aristotelem; modo probabilis tam verbosi glossematis origo demonstretur. Equidem Gesnerianæ rationi obtemperavi, etsi diffido τῷ *ut* post *pervenit*, itemque conjunctivo *putet*, quorum neutrius idoneum video auctorem. — R. 1 et Camp., *ad hæc pervenit: an sit, quale.* Capp. et ed. Hack., *ad hoc pervenit, ut an sit, quid, quale.* Ed.

1. *Quodam... loco.* Arist. Rhet. I, 13, 9 : Λαβεῖν μὲν ἀλλ' οὐ κλέψαι· καὶ πατάξαι πρότερον, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι... ἢ κλέψαι, ἀλλ' οὐχ ἱεροσυλῆσαι. οὐ γὰρ θεοῦ τι. Vide §. 38.

2. *Quo dicit quædam.* Turic. et Alm., *quod d. q.* Sed edd. meæ ante Ald. sec. omnes (exc. Ald. pr.) cum Goth. et Voss 2, *quando d. q.* Placet. Spald. in Præf., p. 85. — *Quo dicit.* Ed. Camp., *quod dicit.* R. 1, *quando dicit.* Vellem Spald. hanc lectionem restituisse. Ed.

3. *Cicero.... actionis.* De Inv. I, 8, ubi genitivi pendent a voce *quæstionem*, quod hic apud Quint. est paulo obscurius. *Posuerat... subjecerat* pl. q. perf. significat hosce libros a Cicerone postmodum esse repudiatos.

qualitas, in actione *jus* intelligeretur: juri subjecerat translationem; verum hic legales quoque quæstiones alio
51 loco[1] tractat ut species[2] actionis. Fuerunt qui facerent quinque, *conjecturam*, *finitionem*, *qualitatem*, *quantitatem*, *ad aliquid*: Theodorus quoque, ut dixi[3], iisdem generalibus capitibus utitur, *An sit? Quid sit? Quale sit? Quantum sit? Ad aliquid*: hoc ultimum maxime in comparativo genere versari putat; quoniam melius ac pejus,
52 majus et minus, nisi alio relata non intelliguntur[4]. Sed in illas quoque translativas, ut supra significavi[5] quæ-

1. *Hic.... alio loco*. Vide Partitt. Oratt. c. 31 et 38, ubi, post conjecturæ, finitionis et qualitatis status in prioribus tractatos, *disputatione*, *quæ versetur in scripto* (hæ sunt legales quæstiones), *exposita omne munus promissi* sui *confectum fore* ait. Pessimum aliquot edd. ut Leid. Burm. et Capp. vitium est circumflexus in *hic*, quasi sit adverbium.

2. *Ut species*. Jens. *at*, pro quo *ut* reponi jubet Regius. Neque erat quod Gesn. *ac* faceret ex isto Jensonianæ errore, qui præter Locat. et Rusc. in mearum est nulla. Codd. omnes *ut*, quod in Vallensi diserte monet Badius. Item ed. Tarvis. (vide ad §. 47.) — *Tractat ut species actionis*. Actionem paulo latius accipimus, ut jus agendi significet, et legis actionem, ac tum legis et juris adjumento petitionem submovebimus, *translatio* erit: quum vero ex præscripto legum et juris actionem intendemus et apud judicem rem petemus, *status* legales orientur. TURNEBUS.

3. *Ut dixi*. §. 36.

4. *Non intelliguntur*. Goth. *nec intell.* cum Voss. 2, quod recte laudat Gesn. *Nec* et *non* in MSS. non raro permutantur.

5. *Significavi.... incidunt*. Pro priore Goth. et Voss. 2, *signavi*, cum edd. ante Stoerium meis omnibus, exceptis solis Ald. et Basileensibus. Hoc magnopere tuetur Gesnerus, interpretans *nominavi*, ut respexerit Quint. ad §. 46, ubi eum *quæstionum* nomen translativo statui tribuisse, ait vir doctus. Hoc ipsum neque ego video, neque exemplis ullis doceor, *signare* sic posse dici pro *nominare*, *appellare*. Alium igitur locum, quem indicare voluerit Qu., demonstravi, secutus Capperonnerium. Codices quidem nulli, præter menæchmos illos supra positos, præferunt *signavi*, quod ego merum accipio errorem. Tanto magis sibi constant in altera corruptela (talem enim credo) retinenda, *incidunt* pro *incidit*. Vix manum abstinui a loco ad Capper. conjecturam (quam mihi ipse ascripseram nondum visa ejus editione) contra omnes, quotquot sunt, libros præter Capp. ed. refingendo, quem, si sanus est in recepta, equidem non intelligo. — Ed. CAMP., *significavi*. RR. 1, 2,

stiones incidunt, *An huic jus agendi sit? vel facere aliquid conveniat? An contra hunc? An hoc tempore? An sic?* omnia enim ista referri ad aliquid necesse est. Alii sex 53
status putant, *conjecturam*, quam γένεσιν vocant; et *qualitatem*; et *proprietatem*, id est, ἰδιότητα[1], quo verbo finitio ostenditur; et *quantitatem*, quam ἀξίαν[2] dicunt; et *comparationem*[3]; et *translationem*, cujus ad hoc[4] novum nomen inventum est μετάστασις· novum, inquam[5], in sta-

signavi. Ed. — *Ut supra significavi... incidunt*. Vide §. 23. Pluralem *incidunt*, ex Capperonnerii animadversione, plane censeo mutandum in singularem *incidit*, quæ non ita infrequens permutatio (vide notam ad III, 4, 9). Refertur enim hoc manifesto ad solum istud *ultimum*, videl. τὸ *ad aliquid*, non ad reliqua etiam, quæ modo recensuit, generalia capita Theodori. Vide notæ initium.

1. Ἰδιότητα. Hoc nomine *finitionem* appellatam a Theodoro Quint. dicere non videtur, qui, illo commemorato, subjicit: *Alii*, etc. Vide §. 56. Tribuit tamen diserte istam appellationem Theodoro Augustinus Pithœanus, p. 294.

2. Ἀξίαν. Quia cum quantitate est, ut ostendatur *rei dignitas*, vel *indignitas*, et similia, quo fere omnes quantitatis quæstiones in civili disputatione susceptæ referuntur. Editor.

3. *Comparationem*. Hic latiori significatione est accipiendum vocabulum. Vide supra §. 23. Universum aliquem statum intellige, quem ii, qui memorantur, rhetores hoc nomine appellaverint.

4. *Cujus ad hoc*. Guelf. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *ab hoc*, quæ multorum Codd. videtur scriptura, et edd. vett. fere omnium est. Regius conjecit *adhuc*, unde primus receptam videtur Vidovæus (1538) effecisse. Hæc tamen (si Gibsoni, quod credo, silentium fidem meretur Baliolensem solum scripturæ *ab hoc* testem citantis) ipsa est in Bodl. et Joann. Item Turic.; nullam varietatem affert Cl. Sulzbergerus. Alm. dare *ab hac* narratur. Si *adhoc* junctim scriptum esset, vel pro eo *adhuc* per errorem frequentissimum (vide notam ad III, 5, 16), facillime fiebat *abhoc*. Vide Drakenb. ad Liv. III, 21, 7. — RR. 2, 3, *ab hoc*. R. 1, *ob hoc*. Camp. et Capp., *adhuc*. Ed. — *Ad hoc*. Interpretare: *præterea, insuper*. Vide Tursell., p. 37. Noster VIII, 5, 22: « *Ad hoc*... gaudent. » XII, 10, 40: « *Ad hoc* quidam... putant. »

5. *Inquam*. Guelf. Turic. et omnes pæne Codd., *tamquam*, nisi quod Bodl. in varietate commemoranda etiam hic tacetur a Gibsono, ut videatur præclarus iste Codex tueri felicissimam conjecturam Regianam *inquam*, pro *tamquam*, quæ vel nullo Codice auctore debebat recipi. Vallensis, referente Badio, et *ab hoc* dat et *tamquam*. Badius Regianas emendationes probat, sed ponit nonnisi in margine. *Inquam* meorum primus recepit

tu, alioqui ab Hermagora inter species juridiciales[1] usi-
54 tatum. Aliis septem esse placuit; a quibus nec translatio, nec quantitas[2], nec comparatio recepta est; sed in horum trium[3] locum subditæ quatuor legales[4], adjectæque tribus illis rationalibus; alii pervenerunt usque ad octo,
55 *translatione* ad septem superiores adjecta. A quibusdam deinde divisa ratio est, ut *status, rationales* appellarent; *quæstiones* (quemadmodum supra dixi[5]), *legales*; in illis *de re*, in his *de scripto* quæreretur; quidam in diversum
56 hos status esse, illas quæstiones maluerunt. Sed alii rationales tres putaverunt, *An sit? Quid sit? Quale sit?* Hermagoras solus quatuor, *conjecturam, proprietatem, translationem, qualitatem*, quam per accidentia[6], id est κατὰ συμβεβηκότα[7], vocat, hac interpretatione[8], *An illi accidat viro bono esse, vel malo?* Hanc ita dividit, de appetendis et fugiendis, quæ est pars *deliberativa; de persona*, ea
57 ostenditur laudativa; *negotialem*, quam πραγματικὴν[9] vocat;

Gryphius. — Sed in alt. coll. dicitur Turic. dare *in quam*. — RR. Codd. 1, 2, 3 et CAMP., *tamquam*. ED.

1. *Juridiciales*. Solus, quantum video, Obr. *juridicialis*, quod non displicet. — *Inter.... juridiciales*. Vide notam ad VII, 4, 13, 14: « si « (defensio facti) per se ipsam.... « (non) dabitur, proximum est, in « alium transferre crimen.... Hoc « *μετάστασιν* dicunt. » Aquila Romanus (in Ruhnk. ed. Lupi), p. 155: « (Metastasis) species quædam ejus « status, quem qualitatis... appel- « lant secundum Hermagoram. » Cicero Inv. I, 11, hanc speciem appellat *Remotionem criminis*.

2. *Quantitas*. Turic. et Alm. (et ed. CAMP.) *qualitas*, soli quantum video (vide §. 46, *quum... placuerit*), male.

3. *Horum trium*, non *harum*: intellige *statuum*, et vide §. 61.

4. *Quatuor legales*. Vide §. 46.

5. *Supra dixi*. Vide, si placet, §. 46 extr.

6. *Per accidentia.... vocat*. Vide Aquilam Romanum, l. modo c.: « status, quem qualitatis, aut *ex ac-* « *cidenti* appellant secundum Her- « magoram. »

7. *Συμβεβηκότα*. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *συμβεβηκὸς*, cum edd. ante Stoerium meis omnibus. (Ita quoque R. 1 et CAMP.) Sed verior videtur pluralis. Vide §. 36.

8. *Hac interpretatione*, intellige: *subjecta*. Vide mox §. 58, *interpretationem* eodem modo usurpatam, pro definitione.

9. Πραγματικὴν *vocat*. Goth. (tac. Gesn.) *vocant*: et sic modo ad *συμβ.*

in qua de rebus ipsis quæritur, remoto personarum com-
plexu, ut, *Sitne liber, qui est in assertione*[1]? *An divi-
tiæ superbiam pariant? An justum quid*[2], *an bonum sit?*
Juridicialem[3], in qua fere eadem, sed certis destinatisque
personis quærantur: *An ille juste hoc fecerit, vel bene?*
Nec me fallit, in primo Ciceronis rhetorico[4] aliam esse 58
loci negotialis interpretationem, quum ita scriptum sit[5],
*Negotialis est, in qua, quid juris ex civili more et æquitate
sit, consideratur; cui diligentiæ præesse apud nos juris-
consulti existimantur.* Sed quod ipsius de his libris judi- 59
cium fuerit, supra dixi[6]: sunt enim velut regestæ[7] in
hos commentarios, quos adolescens deduxerat, scholæ;

editiones ante sec. Bad. meæ omnes (præter Ald.); male utrumque.

1. *Qui... assertione.* Cujus igitur de libertate cummaxime litigatur. Vide lexica ad hanc vocem.

2. *Justum quid.* Ita Guelf. Turic. Goth. (tacente Gesnero ut et de Jens.) Voss. 2, et edd. ante Gryph. omnes. Recentiores inserunt *sit.* Turic. etiam post *bonum* tollit *sit;* non male.

3. *Juridicialem.* Hoc nomine appellat igitur *qualitatem* in judiciali genere.

4. *Ciceronis rhetorico.* Sc. l. I, 11.

5. *Scriptum sit.* Almeloven. et Turic. *scriptum est*, soli.

6. *Supra dixi.* Vide III, 5, 15.

7. *Regestæ.... scholæ.* Expressi scripturam Codd. Alm. veteris Florentini (ref. Regio) et, nisi fallor, Turic. atque Bodl. qui a conferentibus silentur. In qua id unum mutavi ex recentiorum a Stoerio inde ratione, ut pro eorum *quas* scriberem *quos*, auctoribus Codd. Alm. Turic. Guelf. Goth. multisque præterea ut et edd. ante Gryph. meis omnibus. Aptius mihi videbatur, *commentarios* a Cicerone *deductos* dici, quam *scholas*, quæ non sunt ipsius, sed tradentis. Cæterum Guelf. pro *regestæ* dat *res gestæ*, pro *scholæ*, *schola*, cum multis aliis utrumque. Male reduxit Capper. aliquot priorum edd. scripturam: *res regestæ... quas... schola*, quæ in nullo est Cod. — R. 1 et Camp., *regestæ... quos... scholæ.* Capp. et ed. Hack., *regestæ... quas... scholæ.* Ed. — *Regestæ... scholæ.* « Hi libri nihil « aliud sunt, nisi *scholæ* (h. e. dis- « putationes rhetoris, vide III, 1, « 14 et lexica) in Commentarios, « quos adolescens contexuit Cicero, « relatæ. » Sic II, 11, 7, *regerunt* usurpatur, a quo verbo repetendum est (recte observante Regio et Vossio de vitiis serm., p. 74) barbarum vocabulum: *registrum*. *Deducere* autem de filo neutium proprie dictum, transfertur ad omnia, etiam ingenii, opera. Vide IV, 1, 60; it. VIII, 2, 9 e Virgilio. Vide Drakenb. ad Liv. V, 38; I, 21, 55; et Burm. ad Ovid. Amor. I, 14, 7.

et si qua est in his culpa, tradentis[1] est; sive eum movit, quod[2] Hermagoras prima in hoc loco[3] posuit exempla ex quæstionibus juris; sive, quod Græci[4] πραγματικοὺς
60 vocant juris interpretes. Sed Cicero quidem his pulcherrimos illos de oratore substituit, ideoque culpari, tamquam falsa præcipiat, non potest; nos ad Hermagoram[5]. *Translationem* hic primus omnium[6] tradidit, quamquam semina ejus quædam citra nomen ipsum
61 apud Aristotelem[7] reperiuntur. Legales autem quæstiones has fecit, *scripti* et *voluntatis* (quam ipse vocat κατὰ ῥητὸν, καὶ ὑπεξαίρεσιν, id est, *dictum et exceptionem*, quorum prius ei cum omnibus commune est, exceptionis

1. *Tradentis;* quem, quis fuerit, ignoramus hodie.

2. *Movit quod.* Guelf. Turic. *movit id quod.* Goth. (tac. Gesn.) *movit qui.* Hoc præpostere, illud fortasse recte.

3. *Loco.* Goth. *libro.* Vid. I, 10, 18.

4. Πραγματικούς. Cic. de Or. I, 45: « Apud Græcos infimi homines, mercedula adducti, « ministros se « præbent in judiciis oratoribus, « ii, qui apud illos πραγματικοὶ vo- « cantur. » It. I, 59 extr. Noster XII, 3, 4; Juvenal. VII, 123: « Inde ca- « dunt partes ex fœdere pragmati- « corum. »

5. *Nos ad Hermagoram.* Convertamur. Sic mox III, 6, 98: « Sed « ad propositum. » Cap. 8, 10: « Sed « nunc ad suasoriam. »

6. *Primus omnium.* Cicero de Inv. I, 11: « Hujus (quam transla- « tivam nominamus) constitutionis « Hermagoras inventor esse existi- « matur. » etc.

7. *Semina... apud Aristotelem.* Unum Aristotelis locum (Rhet. III, 15, 8), satis manifestum illum in hanc rem, affert Capperonnerius. Negat ibi Euripides in judicio debere agi causam, quam κρίσεις in theatro jam disceptaverint. Hic tamen solus an sufficiat, solusque obversatus sit Quintiliano, equidem non dixerim; quamquam nego. Alterum in eodem Aristotelis capite, §. 2, designat, si sequamur conjecturam Victorii: ὡς οὐ βλαβερὸν ἢ οὐ τούτῳ. Esse enim in οὐ τούτῳ recusationem accusatoris, quæ pertineat, ad *translationis* statum. Et recepit Buhlius hanc ipsam lectionem, MSS. et veteri versione firmatam, pro vulgato οὐ τοῦτο, quod spectat ad *finitionem*. Sed emendationem istam Victorianam non prorsus tutam existimo una cum Capper. Vide Arist. Rhet. III, 17, 1, ubi eadem fere, et legitur εἰ περὶ τοῦ γενέσθαι τοῦτο ἢ ἀμφισβήτησις. Male autem vertunt « si de facto con- « troversia fuerit », quum deberent ita: « Si quæritur, an *hoc* maxime « factum fuerit. » Est *finitivi* status significatio. — *Apud Aristotelem.* In Rhetoricis ad Theodocten. En-

nomen minus usitatum[1]), *ratiocinativum*[2], *ambiguitatis, legum contrariarum*. Albutius, eadem divisione 62
usus, detrahit translationem[3], subjiciens eam juridiciali: in legalibus quoque quæstionibus nullum putat esse, qui dicatur *ratiocinativus*[4]. Scio plura inventuros adhuc, qui legere antiquos studiosius volent; sed ne hæc quoque excesserint modum, vereor[5]. Ipse me paulum 63
in alia, quam prius habuerim, opinione nunc esse confiteor; et fortasse tutissimum erat famæ modo[6] studenti, nihil ex eo mutare, quod multis annis non sensissem modo, verum etiam approbassem. Sed non[7] sustineo 64
esse conscius mihi dissimulati[8] (in eo præsertim opere, quod ad bonorum juvenum aliquam utilitatem componimus) in ulla parte judicii mei: nam et [9]Hippocrates,

1. *Minus usitatum*, pro quo pervulgatum est κατὰ διάνοιαν. Vid. §. 46.

2. *Ratiocinativum*. Pendet masculinum a voce *statum* subaudita. Ita mox §. 62, *nullum... qui*.

3. *Translationem.... juridiciali*. Vide §. 42.

4. *Nullum... ratiocinativus*. Quo igitur retulit *ratiocinativum* statum? An ad *scripti et voluntatis?* quoniam, qui legem aliquam trahit eo, cujus disertam non fecit illa mentionem, is sane aliud scriptum, aliud intellectum, a legis auctore contendit. Vide VII, c. 8 toto, ubi Quint. hanc, quam tetigi, duorum statuum affinitatem agnoscit, simul tamen monet, quid intersit.

5. *Ne.... vereor*. Hæc ipsa vide lib. I, cap. 7, §. 29.

6. *Studenti*. Hoc dare videntur Codices plerique, etsi Goth. et Voss. 2, cum edd. ante Basil. meis omnibus, præter Ald. præferunt *studentem;* minus bene. — RR. 1, 5 et Camp., *studenti*. R. 2, *studentem*. Et id quoque ferri potest. Ed.

7. *Sed non sustineo*, etc. Hellenismus est, cujus meminit Budæus duobus locis commentariorum græcorum. Turn.

8. *Dissimulati*. Sic Guelf. et Turic. cum iis qui ab aliis citantur. Edd. ante Obr. fere *dissimulanti*. Sed nostra sola placet, quamquam Budæus quoque (Comm. G. L. p. 20) græcismum invenit in loco nostro. Vix enim referatur genitivus *judicii* ad *in ulla parte*. Nunc *dissimulati judicii mei* pendet a *conscius: in ulla parte* autem dicitur adverbialiter pro *usquam*. Vide II, 16, 18. — RR. 3, 4, *dissimulati*. RR. 1, 2, 5, Camp. et Capp., *dissimulanti*. Ed.

9. *Hippocrates*. Locus celebratus: Τοῦτο ἔλαθέ με δεόμενον πρισθῆναι· ἔκλεψαν δέ μου τὴν γνώμην αἱ ῥαφαὶ ἔχουσαι ἐν σφίσιν ἑωυτῇσι τοῦ βέλεος τὸ σῖνος. Hippoc. Epid. V, 14, de quo hæc Celsus: « A futuris se decep-

clarus arte medicinæ, videtur honestissime fecisse, quod quosdam errores[1] suos, ne posteri errarent, confessus est: et M. Tullius non dubitavit aliquos suos libros jam editos[2] aliis postea scriptis ipse damnare, sicut Catulum[3] atque Lucullum[4], et hos ipsos, de quibus modo
65 sum locutus, artis rhetoricæ. Etenim supervacuus foret in studiis longior[5] labor, si nihil liceret melius invenire præteritis, neque tamen quidquam ex his, quæ tum præcepi, supervacuum fuit; ad easdem enim particulas hæc quoque, quæ nunc præcipiam, revertentur: ita neminem didicisse pœniteat; colligere tantum eadem[6], ac

« tum esse, Hippocrates memoriæ « prodidit, more magnorum viro- « rum et fiduciam magnarum rerum « habentium », etc. 8, 4. Vide etiam Ruhnkenium idem exemplum commemorantem in elogio Hemsterhusiano.

1. *Quod quosdam errores.* Sic Guelf. Turic. Goth. Jens. (tacente Gesn.) cum Bal. et edd. vett. Recentiores a Gryphio inde *qui quosd. err.* Rectissime veterem scripturam defendit Gibs. qui cum Obr. recepit eam; neque enim tam ipse laudatur Hipp., quam quod confessus est. Vereor ut recte dicatur « *videtur honestissime fecisse qui.* » Error natus e veterum edd. et fortasse Codd. scriptura *q* secta infra ductu obliquo quam confunderent cum altera recto. Vide III, 7, 5. — RR. 2, 3 et Camp., *quod.* R. 1, Camp. et ed. Hack., *qui.* Ed.

2. *Aliquos suos libros jam editos.* Ita Goth. cum edd. ante Bas. omnibus, sed repetit hanc rationem Gryphius. Recentiores ut et Gesn. *aliq. jam ed. libr.* omisso *suos* et ordine minus commodo. Malui sequi vett. edd. cum uno Codice, etsi reliqui videntur tueri vulgatam. — R. 2 habet *suos* a sec. manu. Ed.

3. *Catulum.* Guelf. et Goth. Jens. (tac. Gesn.) *Catullum*, cum multis edd.; proclivi errore.

4. *Lucullum.* Goth. (tac. Gesn.) *Lucillium.* Turic. *bucullum.* — *Catulum, ... Lucullum.* Cic. Epp. ad Att. XIII, 12, 13, 16, 19. Academicas disputationes duobus primum libris complexus, quorum alteri Catulo, Lucullo alteri titulum fecerat, postmodo in quatuor contulit, in quibus Varroni partes dedit. Alterius editionis nonnisi primus liber ad nos pervenit. Prioris secundus, qui inscribitur Lucullus, superstes. Reliqua interciderunt. Tertius decimus Epistolarum ad Atticum liber multa passim de hac editionis mutatione exponit, quæ dilucide inde excerpsit Castilio in versionis Academicorum francogallicæ prooemio.

5. *Longior.* Guelf. *longus*, nec displicet.

6. *Eadem, ac disponere.* Goth. (tac. Gesn.) *ea atque dispon.* Non

disponere paulo significantius [1] conor : omnibus au-
tem satisfactum [2] volo, non me hæc serius demonstrare
aliis, quam mihi ipse persuaserim [3]. Secundum pluri- 66
mos auctores servabam tres rationales status, *conjectu-
ram, qualitatem, finitionem,* unum *legalem;* hi mihi
status generales erant : legalem in quinque species [4] par-
tiebar, *scripti et voluntatis, legum contrariarum, collec-
tivum* [5], *ambiguitatis, translationis.* Nunc quartum ex 67
generalibus intelligo posse removeri; sufficit enim pri-
ma divisio, qua diximus [6] alios rationales, alios legales
esse : ita non erit status [7], sed quæstionum genus : alio-
qui et rationalis status esset. Ex iis [8] etiam, quos specia- 68
les vocabam, removi [9] *translationem:* frequenter quidem

male. — *Disponere.* 'Αντιτάξασθαι.

1. *Significantius.* Vide I, 7, 32.

2. *Satisfactum.* Quod pro hoc legitur in quibusdam edd., a Capperonnerio male revocatum, *patefactum*, manifestum est nostræ scripturæ interpretamentum; in Codice quidem nullo comparet. Exempla tamen ejus, qua hic accipiendum *satisfacere*, significationis adhuc desidero. Simile videtur græcorum sequiorum πληροφορεῖν; nisi quod hic probationi isti vel affirmationi inest aliqua deprecatio pristini erroris. *Satisfacere* enim fere est deprecari apud Nostrum, ut XI, 1, 64; XI, 3, 63.

3. *Ipse persuaserim.* Guelf. *ipsi demonstraverim.* Prius et Goth. cum Jens. (tac. Gesn.). Male utrumque. Jungunt *dem. ac pers.* aliquot edd.

4. *In quinque species.* Turic. (et ed. Camp.) *in hasque spec.* Utrum *in has quinque spec.* volebat librarius an *in hasce species?* Alm. *in has species.* Vide §. 54, *quantitas.*

5. *Collectivum.* Vide §. 46.

6. *Prima... diximus.* Vid. III, 5, 4.

7. *Non erit status.* Subjectum sententiæ, quod fortasse desideres, est ipse ille *quartus*, quem nunc *removeri posse intelligit.* Si enim, quod convenit, *rationalis* nullus est status, ne *legalis* quidem erit.

8. *Ex iis.* Malui e Goth. Jens. (tac. Gesn.) cum Tarv. Ald. Bas. *iis* præ aliorum *his*, tamquam elarius.

9. *Removi.* Attende differentiam præt. perfecti *removi* et imperfecti *vocabam* (ut supra *servabam*, *erant*, *partiebar*, ne forte quis referat ad id quod modo dicebat §. 66, quasi tum demum *vocaverit*). Hoc spectat ad pristinum partiendi morem, nunc improbatum; illud, quæ cummaxime Quint. fecerit, significat; neque quidquam interest *removi* dicat an *removeo* (sicut modo est præsens *intelligo*), nisi quod disciplinam jam constitutam ostendit perfectum.

(sicut omnes, qui me secuti sunt, meminisse possunt) testatus[1], et in ipsis etiam illis sermonibus[2], me nolente, vulgatis, hoc tamen complexus, vix in ulla[3] controversia translationis statum posse reperiri, ut non et alius in eadem recte[4] dici videretur, ideoque a quibusdam eum
69 exclusum. Neque ignoro multa transferri, quum in omnibus fere causis, in quibus cecidisse[5] quis formula dicitur, hæ sint quæstiones[6], *An huic, an cum hoc, an hac lége, an apud hunc, an hoc tempore liceat agere?* et
70 si qua sunt talia. Sed personæ, tempora, actiones, cæteraque propter aliquam causam transferuntur[7]; ita

1. *Testatus*. Goth. omittens hoc vocabulum aut oscitantis librarii habet errorem, aut male seduli, qui supervacuum crediderit alterum participium, quum sufficeret *complexus*, quod sequitur. Neque tamen *complexus* poterat referri ad sermonem quotidianum in schola habitum, qui intelligitur in *testatus*. Videntur omnes præterea Codd., et ipse etiam Voss. 2 tueri receptam. — *Testatus*. Videl. id quod infertur: *vix..... posse reperiri*, ne forte quis in antecedentibus quærat, quod *testatus* fuerit Quint. Vide initium notæ.

2. *Sermonibus..... tamen*. Vide prooem. tot. operis, §. 7. In particula *tamen* inest eorum sermonum vituperatio : « in illis sermonibus « licet valde imperfectis. » Etiam *complexus* habet erroris in istis libris admissi significationem, cui tamen adjunxerit jam tum aliqua veræ rationis semina.

3. *Vix in ulla*. Turic. *dixi in illa*. Alm. *dixi in ulla*. Soli, ni fallor. Vide modo §. 66, *in quinque species*. — R. 1, *vix in nulla*. Ed. Camp., *vix in illa*. Ed.

4. *Eadem recte*. Guelferbytanus, *eadem re recte*, pessimo repetendi litteras errore. Goth. (tacente Gesnero) *eodem*, male et ipse. — At ed. Camp. habet *in eamdem rem*. Ed.

5. *Cecidisse.... formula*. De hac locutione tirones consulant lexica in *formula*. Præterea Torrentius eam illustrat ad Suet. Claud. 14 (non 24 ut Burm.); etiam Brissonius *de Verbb. signif.* in *cadere*, qui locum affert e Declamm. Quint. 350, p. Bip. 344, quem manifesto corruptum egregie et ipso Gronovio melius corrigit. Sic enim constituit: « ut petitor excidisse formula « et aliter, quam potuerit, agere « dicatur. » Maxime huc fecit Institutt. IV, tit. 6, §. 32 : « Si quis agens « intentione sua plus complexus « fuerat quam ad eum pertinebat, « causa cadebat, id est rem amit- « tebat, nec facile in integrum res- « tituebatur a prætore, nisi minor « erat annis 25. »

6. *Hæ... quæstiones*. Vide eas ipsas apud Cicer. de Invention. I, 8; item §. 52.

7. *Transferuntur*. Hoc verbum omittunt R. 1 et Camp. Male. Ed.

non est in translatione[1] quæstio, sed in eo, propter
quod transferuntur: *non debes apud prætorem*[2] *petere*
fideicommissum[3], *sed apud consules: major enim præto-*
ria cognitione summa est: quæritur, *An major summa*
sit? facti controversia est. *Non licet tibi agere mecum:* 71
cognitor[4] *enim fieri non potuisti:* judicatio est[5], *An po-*
tuerit? Non debuisti interdicere[6], *sed petere: An recte*

1. *In translatione.* Alm *in translatio*, unde Francius efficit *in translato*, non male: sed in Turic. *translatio*, absque *in*. Vide §. 68.

2. *Non debes apud prætorem.* Translatio. — *Major enim prætoria*, etc. Ratio propter quam transfertur. — *Facti controversia est.* Id est status conjectura futura. — *Non licet.* Translatio. — *Cognitor enim*, etc. Rogatio. — *An potuerit.* Status finitio. — *Non debuisti interdum.* Translatio. — *An recte interdictum.* Non enim possides. An possideat ambigitur. — *Ambigitur.* Status qualitas. Pithoeus.

3. *Fideicommissum... major.* Vide Institutt. lib. II, tit. 23, §. 1: « Quibus... non poterant hæreditatem vel legata relinquere, si relinquebant, fidei committebant eorum, qui capere ex testamento poterant. Et ideo fideicommissa appellata sunt, quia nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur. Postea divus Augustus primus... jussit consules auctoritatem suam interponere. Quod quia justum videbatur et populare erat: paulatim conversum est in assiduam jurisdictionem...... ut paulatim etiam prætor proprius crearetur, qui de fideicommissis jus diceret, quem fideicommissarium appellabant. » Pro *summæ* quantitate, actionem debuisse intendi vel apud consules vel prætorem, apparet ex nostro ipso loco. Vide Bach. in Hist. Jur., p. 391, 92.

4. *Cognitor,* qui causam alterius ita ab eo didicit, ut eam probaret et suam faceret in judicio. Vide lexica. Negat ergo is, quem loquentem facit Quint., causam potuisse cognosci ab hoc, qui alterius litem contra se susceperit.

5. *Judicatio est.* Posterius omittunt Guelf. Turic. Alm. — Ita et R. 1; Camp. R. 2 habet. Ed. — *Judicatio.* Vide III, 11, 1, 4, 7.

6. *Interdicere... petere. Interdicere* litigator dicitur quum interdicto utitur contra eum, qui vim sibi in re sua faciat. Vide II, 10, 5. Locus ad nostrum appositissimus est Institutt. IV, 15, 4: « Retinendæ possessionis causa comparata sunt interdicta, *uti possidetis* » (Digest. XLIII, 17, 1, et hoc quidem de soli possessione scriptum est) « et *utrubi* » (ib. XXXI, 1: Hoc.... « de possessione rerum mobilium locum habet »): « quum ab utraque parte de proprietate alicujus rei controversia sit, et ante quæratur, uter ex litigatoribus *possidere* et uter *petere* debeat. Namque nisi ante exploratum fuerit, utrius eorum possessio sit, non

interdictum sit? ambigitur, quæ omnia succedunt legi-
72 timis quæstionibus [1]. An non præscriptiones [2] (etiam in quibus maxime videtur manifesta translatio) easdem omnes species habent, quas eæ leges, quibus agitur, ut aut de nomine, aut scripto et sententia, vel ratiocinatione, quæratur? Deinde status ex quæstione oritur [3]; translatio [4] non habet quæstionem, de qua contendit

« potest petitoria actio institui, « quia et civilis et naturalis ratio « facit, ut alius possideat et alius « a possidente petat. Et, quia longe « commodius est et potius, possi- « dere quam petere; ideo plerum- « que et fere semper ingens existit « contentio de ipsa possessione. »

1. *Legitimis quæstionibus.* Sunt eædem quæ *legales* (§. 46). Paulo latius idem vocabulum de rebus forensibus usurpavit Cic. Orat. 34: « legitimarum... controversiarum. » Pro Archia, c. 2: « in quæstione « legitima. » Institutt. lib. III, tit. 1, §. 14: « Utroque enim jure tam na- « turali quam *legitimo* » citante Brissonio de Verbb. signif. *succedere* autem pro *subjici* eo significatu, quem vidimus ad III, 3, 6.

2. *Præscriptiones.* Vide VII, c. 5. Sunt *exceptiones* jurisconsultorum, ut docent lexica. Græce παραγραφαί. Sic autem de hoc verbo Budæus Comm. Gr. L., p. 67: « JCti in Pan- « dectis promiscue *excipiendi* ver- « bo et *præscribendi* usi sunt: licet « *præscriptionis* vocabulum apud re- « centiores legum interpretes..... « ad præscriptionis exceptionisque « *temporis* significationem coarta- « tum sit et præfinitum. »

3. *A quæstione oritur.* Ita Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Alm. tribus Voss. et Bern. Cæteri, cum excusis quidem omnibus: *e quæst. oriatur.* Iidem excusi omnes interrogationis signum ponunt demum post *oriatur,* et a voce *Translatio* novum sensum ordiuntur. Equidem, quam dedi distinctionem, inveni ipsam in Guelf. et Goth. In vulgata conjunct. *oriatur* pendet ab *ut;* sed quod subjicitur *Transl.... contendit* abruptum plane est et salebrosum, quod in ista constitutione mihi etiam de glossa suspectum erat. Melior saltem ratio edd. mearum, a Gryphio inde ad Gibs. usque, mox pro *non habet* dantium *non habeat* (et hoc revocavit Capper.) itidem conjunctivo modo, qui et ipse pendeat ab *ut.* Sed hanc Codd. pæne omnes repudiant. Sic cogimur et in *oritur* tueri indicativum, et utrumque a quæstione illa figurata sejungere; quam loci constitutionem sponte prætuleris, ut minus languidam. — RR. 1, 2, 3 et CAMP., *oritur.... habet.* CAPP. et ed. Hack., *oriatur... habeat.* ED.

4. *Translatio..... propter quam contendit.* Repetit, quæ modo dicebat §. 70. Sed non est jejuna hæc iteratio, quoniam subjicitur argumentationi ab exemplis firmatæ, in cujus fine quasi triumphat. Vide not. præced. Neque erat quod contra Codd. Regius corrigeret *propter* in *per. Translatio* h. l. est causa

orator, sed propter quam contendit. Hoc apertius[1]: *Oc-* 73
cidisti hominem; Non occidi; quæstio, *An occiderit?* sta-
tus, conjectura: non est tale, *Habeo jus actionis; Non*
habes: ut sit quæstio, *An habeat?* et inde status; acci-
piat enim actionem necne, ad eventum pertinet, non
ad causam; et ad id, quod pronunciat judex, non id,
propter quod pronunciat. Hoc illi simile est, *Puniendus* 74
es; Non sum: videbit judex, *an puniendus sit?* sed non
hic erit quæstio, nec hic status: ubi ergo? *Puniendus es,*
hominem occidisti: Non occidi: An occiderit? Honoran-
dus[2] *sum; non es*: num statum habet? non, ut puto:
honorandus sum, quia tyrannum occidi; Non occidisti:
quæstio, et status: similiter[3], *Non recte agis; Recte* 75

translativa, in qua utimur translatione. Talis autem causa non translationis habet quæstionem et statum, sed ejus rei, propter quam transferimus.

1. *Apertius.* Turic. *apertius est*, solus, quantum video; neque placet. — *Hoc apertius.* Prius accipe sexto casu, ut in locutione *Hoc amplius*, de qua vide I, 5, 56.

2. *Occiderit? Honorandus... puto. Honorandus.* Errorem omittendi *Honor... puto*, Jensonianæ tribuit Gesn., a qua abest, quum sit contra in Goth. (in ejus tamen margine suppletur). Omittit autem mearum quidem edd. nulla hæc verba, præter Leidensem ejusque repetitionem Gibs. Codex item nullus videtur hoc vitio infectus præter, quem dixi, Goth. et Voss. 2, cujus nulla mentio apud Burm. dum cæterorum supplementa recensentur. In istis *non, ut puto*, levis est fluctuatio, Joann. et Voss. 1 dantibus: *aut puto*, quod placeat, si scribatur *haud p.* Bodl. *non p.* Voss. 3, *at p.* Plurimorum Codd. est recepta, in qua acquiescendum. Bad. Cerv. cum Vascos. 4to *non id puto*; male.

3. *Status: similiter.* Solus Gesnerus (quem secuti sunt Bip.) inserit *An acciderit*, quæ verba, sententiæ (ut putat) necessaria, ait legi in sola edit. Ruscon. 1502. In Goth. « fuisse » (non plane assequor præteritum) lacunam inter utramque clausulam. At lacuna illa, quam modo demonstrabam, est alio loco. Rusconis ed. 1502 equidem nullam video, ne a Gesnero quidem ipso, designatam. Suspicor itaque sphalma esse pro 1512. Hanc autem nil tale ostendere, meis oculis credo. Fortasse Gesn. legendo aberraverat ad superiora ubi bis hæc verba, in omnibus libris. Codd. nullos præferre hoc additamentum sponte intelligitur. — *Quæstio et status.* Nihil deest; facile enim intelligitur, in iis, quæ modo posuerit, esse *quæst.* et *stat.* qui est conjecturalis. Ita mox §. 75, *quæstiones et status.*

ago, non habet statum: ubi est ergo? *Non recte agis, ignominiosus*[1]: quæritur, *An ignominiosus sit?* aut, *An agere ignominioso liceat?* et quæstiones[2] et status: ergo translativum genus causæ[3] est, ut comparativum[4], et

76 mutuæ accusationis. At enim simile est illi[5], *Habeo*[6] *jus; Non habes: Occidisti; Recte occidi:* non nego; sed nec res hæc statum facit; non enim sunt hæ propositio-

Eodem redeat, si dixerit: *En quæst. et stat.*, vel *Hæ sunt quæst.*, etc., vel: *Et inde quæst.*, etc., ut modo §. 73. — *Non recte agis; recte.* Edd. ante Ald. omittunt *recte agis*, quod conjectura inseruit Reg. sed Codd. videntur dare omnes. Rusc. *n. r. agis n. h. st.*

1. *Ignominiosus.* Esse eum proprie quem censor notarit, docent lexica. Vide Declamm. Qu. 250, 263 et 265, ubi ignominiosorum sunt controversiæ. It. VII, 1, 8; VII, 5, 3.

2. *Et quæstiones.* Ita Guelf. et Turic. cum cæteris, qui memorantur, plurimis Codd. nec dubito quin aliquot negligentius inspecti vel omissi sint a conferentibus, velut Bodl. Edd. meæ ante Bad. omnes item. Post hunc: *et quæstio est* (nam sic se legere ait Bad. satis pro imperio) omnes, excepta Ald. sec. In Turic. *et* ante *qu.* omittitur; non male, sed nullo, quod sciam, socio. — RR. 2, 3, 5, *et quæstiones et status.* R. 1, *quæstiones et status.* Camp., Capp. et ed. Hack., *quæstio est et status.* Ed. — *Quæstiones.... status.* Pluraliter utrumque, quoniam duæ quæstiones tanguntur, duo status; conjecturæ alter, alter qualitatis.

3. *Genus causæ*, non status. Vide §. 67; it. III, 10; III, 4, de *genere compar.* et *mut. accusat.*; item VII, 2, 9 seqq.; it. §. 22; it. VII, 4, 12.

4. *Est ut comparativum.* Guelf. et Turic. omittunt *est* cum Voss. 3 et ed. Tarv. *et comp.* omisso *ut* dant Goth. et Voss. 2; *et ut comp.* Jens. (tac. Gesn.) quod in suis inveniebat Regius, qui corrigendum esse putat *non est ut comp.*, quod reposuerunt Rusc. Bad. (qui *non* abesse narrat a Vallensi) Cerv. sed Locat. Venet. Ald. Gryph. dant receptam, quam deinceps omnes exhibent; nisi quod Capper. revocavit constitutionem Regianam. Male; nam recte Pinus, post eumque Gesnerus, rationem reddidit vulgatæ, quæ videtur esse in sat multis, qui tacentur, Codd. Neque re ipsa abhorret ab ea Turicensis aliique. — RR. 1, 2, 5, *causæ ut comparativum.* Ed. Camp., *causæ ut comparativum est.* Ed.

5. *Simile est illi.* Structura paulo impeditior. Sed recte explicuerunt Gedoyn. et Capper.: « *Habeo jus*, etc. (translatio) simile est illi « *Occidisti*, etc. (qualitati). » Facilius longe sit, si *simile est illi* ponatur post *Non habes.*

6. *Illi, Habeo.* Hoc videntur Codd. dare omnes, quum edd. ante Stoerium meæ: *illi Jus habeo.* Neque enim Jens. (ut refert Gesn.) *illius Habeo*, etsi hic videtur fons erroris, qui est in edd. istis omnibus.

nes [1] (alioqui causa non explicabitur), sed cum suis rationibus [2]. *Scelus commisit Horatius, sororem enim occidit. Non commisit; debuit enim occidere eam, quæ hos*-
tis morte mœrebat [3]: quæstio, *An hæc justa causa?* ita
qualitas: ac similiter in translatione, *Non habes jus ab*- 77
dicandi, quia ignominioso non est actio. Habeo jus, quia abdicatio actio non est: quæritur, *Quid sit actio?* finiemus: *Non licet abdicare*, syllogismus [4]: item cætera per
omnes et rationales et legales status. Nec ignoro fuisse 78
quosdam, qui translationem in rationali quoque genere ponerent hoc modo, *Hominem occidi jussus ab imperatore: dona templi cogenti tyranno dedi: deserui* [5], *tempestatibus, fluminibus, valetudine impeditus*, id est, non per me stetit, sed per illa [6]: a quibus etiam liberius dis-

1. *Propositiones*. Προθέσεις quales appellat Aristoteles Rhet. III, 13, 2 et passim. Vide §. 13.

2. *Suis rationibus*. Turic. *s. orationibus*, cum Alm. solo. — *Non explicabitur.... rationibus*. Ita mox §. 82: « juris discep... potest *explicari*. » Et 88: « semper conj. *explicatur*. » Hæc, quæ modo sunt posita: *Non habes jus*, *Recte occidi*, non fiunt justæ propositiones, nisi quum iis suæ rationes adjunguntur. Exemplis hoc ostenditur et qualitatis et translationis.

3. *Morte mœrebat*. Alm. *mortem mœr.*, cum Voss. 2. Cum Alm. h. l. non conspirat Turic. Certe nihil varietatis ex eo affertur. Goth. om. *morte*, fortasse ex mero errore. Utriusque structuræ tam manifesta sunt exempla, ut vix videatur decerni posse, quid h. l. sit legendum. Facillimum quidem erat, ut excideret *m* in *mortem* ante *mœr*. quæ ipsa ratio est loci Ciceroniani Phil. 9, 5: *mortem magis* ubi antecedit *dolere*. — RR. 2, 5 et Camp., *mortem mœrebat*. R. 1, *morte mœrebat*. Ed.

4. *Abdicare, syllogismus*. R. 1, *abdicare filios*. Ed. Camp., *abdicare filium syllogismo*; quæ varietas præcedentes criticos fugit. Ed. — *Non licet... syllogismus*. Sententia hæc *Non licet*, etc., est alia ejusdem causæ tractatio in diverso statu, et quidem in *syllogismo*, quoniam docetur abdicatio, etsi in legibus diserte non vetita, tamen itidem, sicut cæteræ actiones, illicita. Vide §. 66.

5. *Deserui*. Deserere dicitur (ut ait Modestinus) miles, qui diu vagatus ad castra revertitur; *emanere* vero, qui diu vagatus ad castra reducitur. Turn.

6. *Per illa*. Guelf. et Turic. *p. illud*, cum Alm. Voss. 1, 3, edd. Tarv. Ald. — R. 1, 2, *per illa*. R. 5 et Camp., *per illud*. Ed.

79 sentio. Non enim actio transfertur[1], sed causa facti, quod accidit pæne in omni defensione; deinde is, qui tali utitur patrocinio, non recedit a forma qualitatis; dicit enim, se culpa vacare; ut magis qualitatis[2] duplex ratio facienda sit, altera, qua et factum defenditur; al-
80 tera, qua tantum reus. Credendum est igitur iis, quorum auctoritatem secutus est Cicero[3], tria esse, quæ in omni disputatione quærantur, *an sit, quid sit, quale sit?* quod ipsa nobis etiam natura præscribit; nam primum oportet subesse aliquid, de quo ambigitur[4]: quod, quid sit, et quale sit, certe non potest æstimari, nisi prius
81 esse constiterit; ideoque ea prima quæstio; sed non statim, quod esse manifestum est, etiam, quid sit, apparet. Hoc quoque constituto, novissima qualitas superest; nec his exploratis aliud est ultra: his infinitæ quæstiones, his finitæ continentur; horum aliqua in demonstrativa, deliberativa, judiciali materia utique trac-
82 tantur[5]. Hæc rursus judiciales[6] causas et rationali parte et legali continent[7]; neque enim[8] ulla juris disceptatio,
83 nisi finitione, qualitate, conjectura potest explicari. Sed

1. *Non enim actio transfertur.* Hoc enim est vocabulis ludere. Nam *transfertur* quidem, sed peccati causa a reo (*μετάστασις*, §. 53); non actio.

2. *Qualitatis duplex.* Vide VII, 4; IV, 7: *κατ' ἀντίληψιν absoluta, προσληπτικὴ assumptiva.*

3. *Secutus.... Cicero.* Vide §. 44; et ibi notam.

4. *Ambigitur.* Goth. (tac. Gesn.) *ambigatur,* cum Voss. 2, Steph. et Gryph. 1544 (et nostro Cod. R. 2), non male.

5. *Utique tractantur.* Turic. *u. tractatur,* cum Alm. et Bern.; male.

6. *Judiciales.* Ita conjecerat Regius pro *juridiciales*, quod inveniebat. Sed recta scriptura jam erat in Tarv. et in Codd., ut videtur, omnibus præter Goth.

7. *Continent.* Hæc scriptura, si Sulzbergeri silentium fidem meretur, est in Guelf. et Turic. In Goth. quidem esse prodidit jam Gesn. in Voss. 1, Burm. Edd. habent solæ Obr. Capper. Gesn. Bip. Cæteræ *continet,* quod ferri nequit. Modo pro *et rationali* eodem ambo errore Alm. et Turic. *et rationalis.*

8. *Neque enim.* Ita Guelf. Cæteri *Nec enim.* Vide III, 3, 5.

instituentibus rudes, non erit inutilis latius[1] primo fusa ratio, et, si non statim rectissima linea tensa[2], facilior tamen et apertior via. Discant igitur ante omnia, quadripertitam[3] in omnibus causis esse rationem, quam primam intueri debeat, qui acturus est; nam, ut a defensore potissimum incipiam, longe fortissima tuendi se ratio est, *si, quod objicitur, negari potest*; proxima, *si non id, quod objicitur, factum esse dicitur*; tertia honestissima[4], *qua recte factum defenditur*, quibus si deficiamur, ultima quidem, sed jam sola superest salus, aliquo juris adjutorio elabendi ex crimine, quod neque negari, neque defendi potest; ut non videatur *jure actio intendi*. Hinc[5] illæ quæstiones, sive actionis, sive trans- 84

1. *Latius*. Ita, ut *translatio*, tamquam quartus status, etsi vere non sit, adjungatur.

2. *Rectissima.... tensa*. Fabros et architectos linea usos constat; in viarum sternendarum opere usurpatam eam nondum inveni, sed facile et ibi intelligitur ejus usus. Appositissimum ad Quint. verba locum Gesnerus in Thesauro affert Ciceronis ad Qu. Fr. III, 1, 1: « Columnas neque rectas neque e regione Diphilus collocarat: eas scilicet demolietur: aliquando perpendiculo et *linea* discet uti. » In structura ambigas, nominativum an ablativum facias vocem *linea*. Ut enim expeditissima verborum ratio si *linea.... via* sunt nominativi, ita sensus friget quum hæc sibi invicem opponuntur. Melius *rectissima* referatur ad *via*, ut sit ea *non rectissima quidem, facilior tamen*. Tum *linea tensa* ablativos accipias, quasi adverbialiter usurpatos; et hoc placeat sane, si quis hanc locutionem pervulgatam possit ostendere. Nam *tensa* nominativum conjungere cum *via*, ut *rectissima* sit ablativus pertinens ad *linea*, insolentius fuerit.

3. *Quadripertitam*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *quadripartitam* cum edd. præter Bad. et Cerv. ante Gryphium meis omnibus. Certant grammatici de ratione voces hasce scribendi; equidem *e* veram puto, quoniam in *expers* et tot aliis compositis in *e* abit *a*. Vide Dausquium in orthogr. qui sibi non prorsus constat. Hic quidem cæteri Codd. videntur *e* dare. Vide V, 14, 5, ubi plerique libri dant *a*. — RR. 2, 3 et Camp., *quadripertitam*. R. 1, Cap., *quadripartitam*. Ed.

4. *Tertia honestissima*. Ut *furatus es Damonis caprum*. Non; meus enim ille fuit. *Homicidio reus es*. Non; quia is tyrannus fuit, aut in adulterio deprehensus, aut prior vim intulit. Et hæc tertia qualitas est. Turn.

5. *Hinc*. Guelf. et Turic. *Hic*, cum Bern. Goth. et Jens. (tacente

lationis[1]: sunt enim quædam non laudabilia[2] natura, sed jure concessa; ut in XII tabulis debitoris corpus inter creditores dividi[3] licuit; quam legem mos publicus repudiavit; et aliquid[4] æquum, sed prohibitum jure,
85 ut libertas testamentorum[5]. Accusatori nihilo plura intuenda sunt, quam ut probet[6] *factum esse, hoc esse factum, non recte factum, jure se intendere*: ita circa species easdem lis omnis versabitur, translatis tantum aliquando partibus: ut in causis, in quibus[7] de præmio
86 agitur, recte factum petitor probat. Hæc quatuor velut proposita formæque actionis, quæ tum generales status

Gesn.) aliisque edd. mero errore. —Item nostri Codd. habent *Hic*. Ed.

1. *Actionis.... translationis*. Eodem errore tres antiquissimi Codd. *actiones... translationes* Alm. Bodl. Turic.

2. *Laudabilia natura*. Turic. inserit *non*, cum Alm. solo (vide §. 70) non quidem nullo sensu.

3. *Corpus... dividi*. Tab. III apud Bachium in Hist. Jurispr. Rom., p. 34. Si maxime vera est Bynkershœkii (in Observationibus juris Romani, lib. I, c. 1) aliorumque sententia omnem dilaniandi corporis sævitiam ab hac lege removentium et de venditione debitoris, pretiique divisione, interpretantium, agnoscere tamen cogimur, ab ipsis veteribus, ut Nostro, Gellio (XX, 1), Tertulliano, acceptum fuisse hoc de vera corporis dissectione. Neque hoc negat Bynkershœkius, qui validissimis argumentis hunc veterum et ipsius Quintiliani errorem revincit, ingeniose interpretans *caput* sortem mutuo acceptam, *pœnas* usuram, *secare* autem auctionis lege vendere. Quo ineptior est Capperonnerii sedulitas tantum virum locis ab ipso doctissime tractatis redarguere conantis, merito reprehensa Burmanno, p. 78, Epist. ad Capper. Dukerus ad Liv. VI, 11, 8, e M. Manlii Capitolini, plebem in fœneratores exacerbantis, silentio, tam atrocem non fuisse pœnam, verissime colligit.

4. *Et aliquid*. R. 1 et Camp., *est aliquid*. Ed.

5. *Libertas testamentorum*. Badius narrat Laur. Vallam Codici ascripsisse locum Institutt. II, 22, de lege Falcidia: « Quum enim olim « lege XII tabb. libera erat legandi « potestas... visum est hanc legandi « licentiam coartare », etc. Hæc inquinata pro suis venditat Pseudo-Turnebus. Vide not. ad §. 70; item IX, 2, 74.

6. *Sunt, quam ut probet*. Quod abest ab Alm. et Turic. et Voss. 1, ut et Bern. et Guelf. *quam*, id est tamen in Voss. 3 (etsi hic omittit *ut*) et Goth.

7. *Causis, in quibus*. Turic. omittit *in* cum Alm. Voss. 3, et edd. vett. multis ut Jens. (tac. Gesn.) Placet. — R. 1, *quibus*. Camp., *in quibus*. Ed.

vocabam[1], in duo, ut ostendi[2], genera discedunt[3], *rationale*, et *legale;* rationale simplicius est, quia ipsius tantum naturæ contemplatione constat; itaque in eo satis est ostendisse *conjecturam*, *finitionem*, *qualitatem*.
Legalium plures sint species necesse est, propterea quod 87
multæ sunt leges, et varias habent formas: alia est cujus verbis nitimur[4]; alia cujus voluntate; alias nobis, quum ipsi nullam habemus[5], adjungimus; alias inter se comparamus; alias in diversum interpretamur. Sic nascun- 88
tur hæc velut simulacra ex illis tribus, interim simplicia, interim et mixta, propriam tamen faciem ostendentia, ut *scripti et voluntatis*, quæ sine dubio[6] aut *qualitate* aut *conjectura* continentur; et *syllogismus*, qui est maxime *qualitatis;* et *leges*[7] *contrariæ*, quæ iisdem, quibus *scriptum et voluntas*, constant; et ἀμφιβολία, quæ semper *conjectura* explicatur. *Finitio* quoque utrique generi, 89
quodque rerum, quodque scripti contemplatione constat, communis est; hæc omnia, etiamsi in illos tres status veniunt[8], tamen, quia, ut dixi[9], habent aliquid

1. *Tum.. vocabam*. Vid. sup. §. 66.

2. *Ut ostendi*. §. 67; it. III, 5, 4.

3. *Discedunt*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *descendunt*, cum Voss. 2, et Vallens. et edd. ante Gryphium meis omnibus: manifesto eoque facili errore. Et veram defendunt multi bonique Codd. — R. 3, 5, *discedunt*. RR. 1, 2, Camp., *descendunt*. Ed.

4. *Nitimur*. Guelf. *utimur*, cum Voss. 2, Goth. Jens. (tac. Gesn.) et edd. meis ante Basil. omnibus præter Ald. — R. 5, *nitimur*. RR. 1, 2, Camp., *utimur*, facili errore librariorum. Ed.

5. *Quum.... nullam habemus*. Turic. *q.... n. habeamus*, solus, quantum video; nec male.

6. *Quæ sine dubio... continentur*. Vide de *sine dubio*, I, 6, 12.

7. *Leges... constant*. Guelf. et Turic. *legis.... constat*, per errorem, sed sibi constantem illum, cum Alm. (etsi *constat* solum ex eo memoratur) Goth. et edd. ante Gryph. meis omnibus. Hic *constat* quidem dat, sed supra *leges*, per sphalma fortasse, quod et Gibs. habet, quum Leidensis nostram. Veterem scripturam male revocavit Obr. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *legis... constat*. Ed.

8. *In... status veniunt*. Modo §. 52, *incidunt* dicebat idem, mox §. 103, *cadent*.

9. *Ut dixi*. Intelligit ea, ni fallor, quæ modo disputabat §. 87.

velut proprium, videntur demonstranda[1] discentibus, et permittendum, ea dicere vel *status legales*, vel *quæstiones*, vel *capita* quædam *minora*; dum sciant, nihil ne
90 in his quidem præter tria, quæ prædiximus[2], quæri. At *Quantum?* et *Quam multum?* et *Ad aliquid*, et, ut nonnulli putaverunt, *comparativus*[3], non eamdem rationem habent; sunt enim hæc non ad varietatem juris, sed ad solam rationem referenda; ideoque semper in parte aut conjecturæ aut qualitatis ponenda sunt, ut, *Qua mente?*
91 et *Quo tempore?* et *Quo loco?* Sed de singulis dicemus quæstionibus, quum tractare præcepta *Divisionis* cœperimus[4]. Hoc inter omnes convenit, in causis simplicibus singulos status esse causarum; quæstionum autem, quæ, velut subjacentes[5], ad illud, quo judicium[6] continetur,
92 referuntur, sæpe in unam cadere plures posse: (etiam credo aliquando dubitari, quo statu sit utendum? quum adversus unam intentionem plura opponuntur; et sicut in colore dicitur narrationis[7], eum esse optimum, quem

1. *Demonstranda.* Turic. *demonstrativa*, insigni errore, solus.

2. *Prædiximus.* Goth. (tacente Gesn.) *diximus*, solus, quantum video. Vide finem notæ. — *Prædiximus.* Vide §. 80. Alia, quam Velleiana illa, significatione accipiendum non videtur. Vide de ea Ruhnkenium in præfatione, Velleio suo præmissa. Participium sic usurpavit VIII, 3, 83; X, 1, 74.

3. *Comparativus.* Guelf. et Turic. *comparativos.* Sed in Goth. et edd. ante Bad. sec. præter Ald. omnibus meis legitur mox *habere* pro *habent* (ita quoque R. noster 2), unde existit probabilis structura. Credibile autem est in omnibus, qui dant accusativum *comp.* infinitivum quoque in *hab.* a librario destinatum fuisse. Præposteram scripturam... *vos... bent* præferunt Ald. Bad. sec. Cerv. Bas. et, nisi quid conferentes peccavimus, Guelf. Turic. Voss. 1, 2, 3. Nostram dant a Gryphio inde omnes et Codd. qui silentur, velut Britannici. — RR. 1, 2, 5 et Camp., *comparativos.* Ed.

4. *Quum... Divisionis cœperimus.* Lib. VII.

5. *Subjacentes.* Guelf. *subjacent et.* Turic. *subjacentes et.*

6. *Illud.... continetur.* Vide III, 11, 2: « summam illam » (quæstionem) « in qua causa vertitur. »

7. *Colore... narrationis.* Vide IV, 2, 88. — *In colore. Color* a rhetoribus appellatur probabilis alicu-

actor optime tueatur; ita hic quoque posse dici, eum statum[1] esse faciendum, in quo tuendo plurimum adhibere virium possit orator; ideoque pro Milone, aliud 93
Ciceroni agenti placuit, aliud Bruto[2], quum exercitationis gratia componeret orationem; quum ille *jure tamquam insidiatorem occisum*, et tamen non Milonis consilio, *dixerit;* hic etiam[3] *gloriatus sit occiso malo cive*).
In conjunctis vero posse[4] duos et tres[5] inveniri, vel di- 94
versos, ut si quis aliud se non fecisse, aliud recte fecisse defendat; vel generis ejusdem, ut si quis duo crimina vel omnia neget. Quod accidit etiam, si de una re quæ- 95
ratur aliqua, sed eam plures petant; vel eodem jure, ut proximitatis[6]; vel diverso, ut quum hic testamento, ille

jus rei causa, qua quod falsum et turpe est velamus. TURN.

1. *Eum statum.... possit orator.* Vide §. 9, 10.

2. *Bruto.* Vide X, 1, 23; X, 5, 20. Qui hanc Bruti orationem tangeret neminem præter Nostrum inveni. Orationem pro Dejotaro Bruti habes apud Cic. Brut., c. 5; ad Att. XIV, 1; et scriptor. Dialogi de Orr., c. 21, 11; sed alio tempore habitam quam Ciceronis. Idem scriptor ejus eloquentiam a Ciceroniana diversam ostendit (c. 17, 18, 25), ut et philosophiæ aptiorem quam causis agendis Noster, X, 1, 123. Cicero quoque a sua secta alienum narrat ad Att. XIV, 20; XV, 1. Sed non genere dicendi solo, verum etiam judicio dissimilem Ciceronis dicas hoc exemplo. Scite autem monet Gesnerus ipsum Ciceronem aliquid simile Brutianæ rationis tractare, c. 27-30, neque tamen ipsa actione id ausurum videri.

3. *Hic etiam.* Guelf. et Turic. *ille etiam*, cum Almeloven. et Voss. 3. Duplex *ille* vidimus II, 8, 11. — R. 2, *hic etiam.* RR. 1, 5 et editio CAMP., *ille etiam.* ED.

4. *In conjunctis... posse.* Pendent hæc a verbo *convenit*, §. 91, paulo longiore interjecta parenthesi, quæ et ipsa suos habet infinitivos pendentes a *credo.*

5. *Duos et tres.* Ita Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Alm. Voss. 3, cum edd. Ald. Steph. Gryph. Obr. Cæteri *d. vel t.* Prætuli nostram ob consensum Codd. et quia mox est *vel.* Manifestus autem Turicensis et Almelov. consensus in errore *posset vos* pro *posse duos.* (Vid. §. 84.) — RR. 1, 2, 3 et ed. CAMP., *et tres.* Ed. CAPP., *vel tres.* ED.

6. *Ut proximitatis.* Nam bona intestatorum ab agnatis et illis qui sunt mortuo proximi obtinentur. Intestati vero non solum dicuntur, ii qui testamentum non fecerunt; sed etiam quorum testamentum irritum lege et judicio factum est, aut quorum testamento nullus fuit designatus hæres. ED.

proximitate nitetur[1]: quoties autem aliud alii petitori opponitur, dissimiles esse status necesse est, ut in illa
96 controversia: *Testamenta legibus facta rata sint; intestatorum parentum liberi hæredes sint; abdicatus[2] ne quid de bonis patris capiat: nothus, ante legitimum natus,*

1. *Nitetur.* Ita Turic. et Alm. *utitur* dat Guelf. Editi, quantum video, omnes *nitatur.* Conjunctivus ferri nequit. *Nititur* quod latet in Guelf. ne ipsum quidem alienum. — R. 5, *nititur.* RR. 1, 2, Capp., *nitatur.* Ed.

2. *Abdicatus... capiat.* Hujus legis meminit scriptor Declamationum Quintilianearum, Decl. 374, totidem verbis, p. (ed. Bip.) 377, item Calpurnius (p. ejusdem voluminis 421) in hunc modum: « Abdicatus de bonis paternis nihil « habeat. » Et Hermogenes in Partitt. statuum, c. 12, p. 71: *ἀποκήρυκτος μὴ μετεχέτω τῶν πατρῴων.* Talis lex utrum vere fuerit apud Romanos (nam de Græcis certa res est), an in scholis ficta solum ad exercitationem declamandi, disputatur a JCtis. Ipse quidem Qu. VII, 4, 11: « Quæ in *scholis*, ait, ab« dicatorum, hæc in foro exhære« datorum a parentibus, et bona « repetentium ratio est » Et adest lex Codicis lib. VII, 47, 6: « Abdi« catio quæ græco more ad alie« nandos liberos usurpatur et *ἀπο« κήρυξις* dicebatur, romanis legi« bus non comprobatur. » Rem ipsam, ut immorigeri, vel displicentes patribus, liberi abdicarentur, legibus romanis fuisse prohibitam, nemo facile defenderit, quoniam tot exempla leguntur in scriptoribus. Cic. de Fin. I, 7; Val. Max. V, 7, 2 (Roman.); it. l. VIII, 3, 4; Suet. Aug. c. 65; et de eadem re, Plin. H. N. VII, 45. Hoc docet Heineccius quoque ad Brissonium in h. v. Optima mihi videtur Ærodii ad Declam. Quint. 260 ratio putantis, Diocletianum in lege Cod. modo allata significare, suis temporibus abdicationem græco more usurpari; quum Romani filios suos præscripta forma antiquitus non abdicarint, nec iis causas probare apud magistratum necesse fuerit, sed privatim majorem etiam potestatem habuerint vitæ et necis. Is sensus eo quoque effici videtur, quod lex ista « usurpatur » ait, quasi in re etiamnum fieri solita, subjecto « dicebatur » quod non nisi ad usum appellandi græcum spectat. Nempe nunc *sit* ista abdicatio inter nos quoque, sed *dicebatur ἀποκήρυξις* stante Atheniensium republica. Idem Ærodius (ipse abdicatum habens filium, vid. *Jocher's Gel. Lex.*) demonstrat locum Platonis, formam abdicationis exhibentem. Vide de Legg., p. 928 Steph. (vol. IX, p. 154 Bip.), ubi sanctissimus philosophus monet *ταῦτα... ὅταν ἐν παγκάκων ἤθεσιν ἀνθρώπων γίγνεσθαι φιλῶν. ἐπεὶ ἡμίσεών γε ὄντων τῶν κακῶν, οἷον μὴ κακοῦ μὲν πατρὸς, υἱέος δὲ, ἢ τοὐναντίον, οὐ γίγνονται ξυμφοραὶ τηλικαύτης ἔχθρας ἔκγονοι.* Causas abdicationis legitimas ut omnem hujus pœnæ naturam perspexeris e Luciani *Ἀποκηρυττομένῳ*, vol. V, p. 1 seqq. Bip. Sed tractat et Petitus in Legg. Att., tit. IV.

legitimus filius sit: post legitimum natus, tantum[1] *civis; in adoptionem dare liceat; in adoptionem dato redire in familiam liceat, si pater naturalis sine liberis decesserit.* Qui ex duobus legitimis alterum in adoptionem dede- 97
rat, alterum abdicaverat, sustulit nothum; instituto hærede abdicato decessit; omnes tres[2] de bonis contendunt. Νόθον[3], qui non sit legitimus, Græci vocant: latinum rei nomen, ut Cato quoque in oratione quadam testatus est, non habemus[4], ideoque utimur peregrino; sed ad propositum. Hæredi scripto opponitur lex, *Abdi-* 98
catus ne quid de bonis patris capiat: fit status scripti et voluntatis, *An ullo modo*[5] *capere possit? an ex voluntate patris? an hæres scriptus?* Notho duplex fit quæstio, quod *post* legitimos natus sit, et quod *non* sit *ante* legitimum natus. Prior syllogismum habet, *An pro non* 99
natis sint habendi, qui a familia sunt alienati? Altera scripti et voluntatis; non enim esse hunc natum ante legitimum, convenit; sed voluntate legis se tuebitur, quam dicet talem fuisse, ut legitimus esset nothus tum natus, quum alius legitimus in domo non esset. Scriptum quo- 100

1. *Nothus.... tantum civis.* Hæc quoque lex an etiam extra scholas rata fuerit, non dicam. Longe alia habes apud Papinianum; vide Schultingii Jurisprud. Ante-Just., p. Ayreri 849.

2. *Omnes tres.* Turic. Guelf. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *tres omnes* cum edd. ante Gryph. meis omnibus. Regius abjicere malit alterutrum, et sic Bad. sed. et Cervic. *omnes* absque *tres*. Vide III, 7, 28.

3. Νόθον. Turic. Guelf. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *nothum*, cum edd. ante Gryph. excepto Ald. Placet. — Ita quoque nostri fere omnes. Ed.

4. *Latinum... non habemus. Spurium* enim ex patre ignobili natum dicebant, quasi *sine patre*. Vide Plut. Quæst. Rom., vol. II, p. 288 D, ut nomen illud non sufficeret *notho* designando, qui habet patrem quidem certum, sed matre concubina est progenitus. *Catonis* (Censorii) « amplius centum quinquaginta orationes » Cicero invenit et legit. Brut., c. 17. Vide et l. II, c. 15, §. 8.

5. *An ullo modo.* Fortasse excidit *n*, ut a Quintiliano fuerit *An nullo modo*, etc. Vide librum II, capp. 11, 13, 16.

que legis excludet, dicens, *Non utique, si postea legitimus natus non sit, notho nocere:* uteturque hoc argumento, *Finge solum natum nothum, cujus conditionis erit? tantum civis? atqui non erit post legitimum natus: filius? atqui non erit ante legitimos natus; quare si*
101 *verbis legis stari non potest, voluntate standum est.* Nec quemquam turbet, quod ex una lege duo status fiant: duplex est; ita vim duarum habet: redire in familiam volenti dicitur ab altero primum, *Ut tibi redire liceat; hæres sum.* Idem status, qui in petitione abdicati; quæ-
102 ritur enim, *An possit esse hæres abdicatus*[1] *?* Adjicitur[2] communiter a duobus, *Redire tibi in familiam non licet, non enim pater sine liberis decessit;* sed in hoc propria quisque eorum quæstione nitetur; alter enim dicet, abdicatum quoque inter liberos esse, et argumentum ducet ex ipsa, qua repellitur, lege; supervacuum enim fuisse prohiberi patris bonis abdicatum, si esset numero alienorum: nunc quia, filii jure, futurus fuerit intestati hæres[3], oppositam esse legem, quæ tamen non id efficiat, ne filius sit, sed ne hæres[4]: status
103 finitivus, *Quid sit filius?* Rursus nothus eisdem colligit

1. *Hæres abdicatus.* Turic. omittit *abdicatus*, cum Obr. fortasse ex Argentorat. — *An possit... abdicatus.* Non est quod pro *abdicato* hic cum Gesnero optes *adoptatum*. *Abdicatus* enim est *alter* iste, a quo dicitur: *hæres sum*, cui si licere per leges esse hæredi negatur, frustra se redire volenti opposuit hoc argumento, quod esset hæres. Nec refert ad sensum, compareat an absit (vide initium notæ) *abdicatus*. Sed videtur hoc verbum excidisse per errorem ob sequentes litteras similes in *Adjicitur*.

2. *Adjicitur.* Retro spectat hoc verbum ad « *primum*. »

3. *Futurus fuerit... hæres.* R. 1 et Camp., *futurum fuerit.... hæredis.* Hanc varietatem tacuit Spald. Ed.

4. *Ne hæres.* Ita Goth. et Jens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2 et edd. vett. ante Gryph. excepta Aldina, quæ cum recentt. (ut et Gesn.) addit *sit*, parum eleganter. Codd. reliqui silentur, ut videantur et ipsi dare *sit*. Sed error erat proclivis, sequentibus *s* et *t* in *status*. — *Ne hæres.* Ita R. 2. At RR. 1, 3, Camp., Capp. et ed. Hack., *ne hæres sit.* Ed.

argumentis, non sine liberis patrem decessisse, quibus in petitione usus est, ut probaret esse se filium; nisi forte et hic finitionem movet, *An liberi sint etiam non legitimi?* Cadent igitur[1] in unam controversiam, vel specialiter duo legitimi status[2], *scripti et voluntatis*, et *syllogismus*, et præterea *finitio*; vel tres illi, qui natura soli sunt, *conjectura* in *scripto et voluntate*, *qualitas* in *syllogismo*, et, quæ per se est aperta[3], *finitio*: *causa* quoque, et *judicatio* et *continens*[4] est in omni genere causarum. Nihil enim dicitur, cui non insit ratio, et quo 104
judicium referatur, et quod rem maxime contineat; sed quia magis hæc variantur in litibus, et fere tradita sunt ab iis, qui de judicialibus causis aliqua composuerunt, in illam partem differantur: nunc, quia in tria genera causas divisi[5], ordinem sequar.

CAP. VII. Ac potissimum incipiam ab ea, quæ[6] con- 1
stat *laude* ac *vituperatione*[7]: quod genus videtur Aristoteles[8], atque eum secutus Theophrastus, a parte negotiali, hoc est πραγματικῇ[9], removisse, totamque ad solos

1. *Cadent igitur.* Guelf. Turic. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *Cad. ergo*, cum Voss. 2, Alm. et meis edd. ante Gryph. omnibus ad quas aliæ accedunt Burmanni. Non erat operæ pretium *igitur* immittere pro *ergo*.—RR. 1, 2, 5 et CAMP. *ergo*. ED.

2. *Legitimi status*, h. e. *legales*. Vide §. 71.

3. *Quæ.... aperta.* Addit hoc, quoniam, *conjecturam* et *qualitatem*, in quibus laterent, modo demonstraverat.

4. *Causa... continens.* Vide de hisce vocabulis huj. lib. c. 11, 4-10. Et est is locus « *illa* » quam mox dicit « *pars.* »

5. *Quia.... causas divisi.* Vide hujus libri c. 3 extr., et 4 integrum.

6. *Ab ea, quæ.* Intellige e proximis: *Causa*.

7. *Laude ac vituperatione.* Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *l. et v.* cum edd. ante Basil. omnibus meis, quibus accedit Gryphius revocans *et*. Placet, post prius illud *Ac*.

8. *Aristoteles.* Vide III, 4, 1.

9. *Πραγματικῇ.* Sic Turic. quamquam omisso circumflexu et iota, ut et Goth. cum Obr. Rollini et Capp. edd. Cæteri libri omnes magno consensu *πραγματικῆς*, quod defendunt, quasi ad græcam præpositionem *ἀπὸ* structum. Ridicule, ut jam Heusingerus docuit in Hellenolexia Vechneri, p. 392, ad quam

auditores relegasse : et id ejus nominis, quod ab osten-
2 tatione ducitur, proprium est. Sed mos romanus[1] etiam negotiis hoc munus inseruit; nam et funebres laudationes pendent frequenter ex publico aliquo officio, atque ex senatusconsulto magistratibus sæpe mandantur; et laudare testem, vel contra, pertinet ad momentum judiciorum; et ipsis etiam reis dare laudatores[2] licet; et editi in competitores[3], in *L. Pisonem*, in *Clodium* et *Curionem*[4] libri, vituperationem continent, et tamen in

ablegat Gesn. male vulgatam retinens ipse. Burm. in erratis pro eo, quod est in ejus textu πραγματικῆς, legi jubet πραγματικῆ, sic, sine iota. Nempe imposuit librariis vetus scriptura adjectæ, non subscriptæ, litteræ iota (vide I, 7, 17), quam male ceperunt Σ.

1. *Mos romanus*. Verum et Græci ἐπιταφίους suos ex plebiscito pronunciabant, quod narrat Thucyd. II, 30 : ἐπειδὰν δὲ κρύψωσι γῇ, ἀνὴρ ᾑρημένος ὑπὸ τῆς πόλεως... λέγει ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον τὸν πρέποντα. Vide Cic. de Legg. II, 26 : « nec de mortui « laude... ab alio, nisi qui publice « constitutus esset, dici licebat. » Quamquam Dionysius Hal. Antiq. Rom. V, p. 291, Romanorum hoc laudandi defunctos esse inventum, non Græcorum, defendit. Vide, qui hunc locum ministravit, Taylorum in Lectt. Lysiacis, c. 3, p. (Oratt. Reisk., vol. VI) 237 seqq. Scite ad nostrum locum Burmannus monet, apparere causam, quare senatusconsulto opus fuerit; neque enim licuisse unicuique cum populo agere.

2. *Dare laudatores*. Cic. Verrin., l. V, c. 22 : « In judiciis qui decem « *laudatores dare* non potest, ho« nestius est ei, nullum dare, quam « illum quasi legitimum numerum « consuetudinis non explere. » Asconius Pedianus in Commentatione ad Cic. Or. pro Scauro extr. talis in ista causa factæ laudationis rationem satis copiose enarrat. Solebant autem et publice civitates et privatim viri graves laudare reos, ad suspicionem ipsius criminis removendam.

3. *In competitores*. Ii fuerunt C. Antonius, M. oratoris filius (qui deinde collega fuit Ciceronis in consulatu), et L. Sergius Catilina, qui « quum insigni ambitus licentia « coiissent, ut Ciceronem consula« tu dejicerent, adjutoribus usi fir« missimis M. Crasso et C. Cæsare, « Cicero in senatu surrexit atque « in coitionem Catilinæ et Antonii « invectus est ante dies comitiorum « paucos. » Asconii Pediani verbis utor in argumento orationis deperditæ. Appellatur eadem *in toga candida*.

4. *In Clodium et Curionem*. Goth. *et Clod.* etc., sine Voss. 2. Ed. autem Jens. (tac. Gesn.) cum omnibus meis ante Gryph. pro *in* dant *et*. Hinc efficias, diversas fuisse orationes, in Clodium alteram, alteram in Curionem; ut reddidit Gedoynus. Sed obstant Codd. reliqui, et loca in not. fin. allata, in ipsoque nos-

senatu loco sunt habiti sententiæ. Neque infitias eo, 3
quasdam esse ex hoc genere materias, ad solam compositas ostentationem, ut laudes deorum, virorumque, quos priora tempora tulerunt: quo solvitur quæstio supra tractata[1]; manifestumque est errare eos, qui nunquam oratorem dicturum, nisi de re dubia, putaverunt.
An laudes Capitolini Jovis[2], perpetua sacri[3] certaminis 4

tro quod ante *L. Pis.* est *in*, non *et*. — R. 5 et CAMP., *in Clodium*. RR. 1, 2, *et Clodium*. ED. — *In Clodium et Curionem*. Hoc ipso titulo orationem memorant Noster V, 10, 92 (quod fragmentum, ut recte monet Burm., male refertur ad Nonium, sed non designata voce, sub qua inveniatur; Quintiliani mentione facta nulla; qui error est apud Ernestum quoque), Julius Rufinianus de Figuris, p. Ruhnk. 196, Nonius, c. 4, voce *longe*; c. 5, voce *specula*; c. 6, voce *elegantes*. Cætera quæ a VV. DD. fragmenta colligentibus afferuntur loca, ea nonnisi Clodii nomen ostendunt, in quem dicta sit oratio. Est tamen credibile hujus ipsius orationis particulam legi apud Cic. ad Att. I, 16 (ap. Manut. 14) ea quæ posita sunt in fragmentis: « Erras, Clodi » etc., quoniam initio epistolæ « quos « impetus » ait « in *Curionem*... fe« ci », ita ut conjuncta esset hæc Curionis et Clodii objurgatio. Vide initium notæ. Uter autem iste sit Curio, in quem est hac oratione invectus Cicero, pater an filius, ad quem Ciceronis sunt epistolæ libro ad Divers. secundo, non prorsus confecta res est. Paulo quidem Manutio ad Cic. ad Att. III, 15, patrem potius intelligi placet quam filium, cujus auctoritatem in senatu pluris debuerit æstimare Cicero, quemque aliquo semper apposito elogio nominet. Mongalto quoque, ad eamdem epist. pater videtur intelligendus, contra quem scripta fuerit ea, quam prolatam dolet Cicero, oratio (vide ad Att. III, 12 et 15). Sejungit autem eamdem ab hac nostra in Clodium et Curionem filium, ut quidem dicit; quo argumento, nescio. Sed equidem Curionis filii, hominis turbulentissimi (de quo vide Velleium, Lucanum, Plutarchum et lexica) res gestas conjunctas cum Clodianis nusquam legi. Vix tamen adducaris, ut Curionem patrem, amicum Ciceronis singularem (vide Cic. Philipp. II, 18, ad Divers. II, 5) qui a Clodio vapularit etiam, deprecatus pro Cicerone (Dio Cass. l. XXXVIII, p. 162), annumeratum credas « toti illi manui » Clodianæ (vide ad Att. I, 16 init.). Noster quoque XI, 3, 129, ubi hunc tangit, *patrem* diserte nominat. In Pisonem oratio ne ipsa quidem integra ad nos transmissa est.

1. *Supra tractata*. l. III, c. 5, §. 3.

2. *An laudes Capitolini Jovis*. Certamen quoddam sacrum in honorem Jovis Capitolini fiebat, ut meminit Tranquillus. Illic orationes de Jovis laudibus recitabant. TURNEBUS.

3. *Sacri certaminis*. Vide II, 8, 7.

materia, vel dubiæ sunt, vel non oratorio genere tractantur? Ut desiderat autem laus, quæ negotiis adhibetur, probationem; sic etiam illa, quæ ostentationi componi-
5 tur, habet interim aliquam speciem probationis: ut qui Romulum Martis filium, educatumque a lupa dicat, in argumentum cælestis ortus utatur his, quod abjectus in profluentem[1], non potuerit extingui; quod omnia sic egerit[2], ut, genitum præside bellorum deo, incredibile non esset[3]; quod ipsum quoque cælo receptum[4] tem-
6 poris ejus homines non dubitaverint. Quædam vero etiam in defensionis speciem[5] cadent: ut si, in laude Herculis, permutatum cum regina Lydiæ habitum[6] et imperata (ut traditur) pensa orator excuset; sed proprium laudis est, res *amplificare*[7] et *ornare;* quæ materia[8] præ-

1. *Abjectus in profluentem.* Burm. ad nostrum locum, et Dukerus ad Florum I, 1, 2, animadverterunt eadem verba ibi esse Flori, ut et Julii Capitolini in Clodio Albino, c. 9, sed in alia re.

2. *Quod omnia sic egerit.* Goth. (ut ed. CAMP.) *qui o. s. e.* quod probat Gesnerus, idemque dare narrat Jens. Sed hujus compendium male est interpretatus (vide III, 6, 64) et perit concinnitas anaphoræ *quod* ter ponentis, si *qui* scribis h. l. An in ipso Goth. oculus fefellerit Gesn., non dixerim.

3. *Ut... non esset.* Conjectantem *sit* pro *esset* Regium Badius recte reprehendit ex lege convenientiæ temporum. Nec ullus Cod. addicit.

4. *Cælo receptum... non dubitaverint.* Lege Liv. I, 16.

5. *Defensionis speciem.* Vide modo (§. 4) *speciem probationis* ne forte logico significatu accipias.

6. *Cum regina Lydiæ.* Vide Ovid. Heroid. IX, 55-118. — *Permutatum cum regina Lydiæ habitum.* Nam Hercules exuvium leonis cum Omphales monilibus muliebrique cultu permutavit: quod fecit, ut alii dicunt, quia servus erat ejus; et alii, quia nimio amore vinciebatur. TURN.

7. *Proprium.... est, res amplificare.* Guelf. omittit *res.* Placet, nec raro per errorem adhæret *res* e vicinis ut hic ex *est.* Vide Gronov. et Drakenb. ad Liv. II, 18, 2. Sed cæteri libri videntur habere omnes.

8. *Quæ materia.* Videtur hic latius dicta *materia*, significatu plane scholastico, pro declamationis genere, nam supra §. 3, minus nove usurpatur. Quis autem proprie *amplificationem* et *ornatum* appellet *materiam?* Partitionem (græce διαίρεσιν) laudis habes apud rhetorem Menandrum de Encomiis, quem, inter rhetoras græcos ab Aldo vulgatum, seorsim cum ani-

cipue quidem in deos et homines cadit; est tamen et aliorum animalium, et carentium anima[1]. Verum in 7
deis generaliter[2] primum majestatem ipsius eorum naturæ venerabimur; deinde proprie[3] vim cujusque, et inventa, quæ utile aliquid hominibus attulerunt[4]. Vis 8
ostenditur, ut in Jove, regendorum omnium[5]; in Marte, belli; in Neptuno, maris; inventa, ut artium, in Minerva; Mercurio[6], litterarum; medicinæ, Apolline;

madversionibus edidit Heeren V. C. Gottingæ, 1785, 8.

1. *Animalium, et carentium anima*. Turic. *animal. etiam car. an.*, cum Alm. et edd. meis (de Jens. tac. Gesn.) ante Gryph. omnibus, exceptis Badio, qui e Vallensi Codice recepit *et* pro *etiam*, et Cervicorno. Veterem scripturam inter recentiores revocavit Obr. qui recte distinxit: *est tamen... animalium, etiam car. an.* Eam ipse quoque tenuissem rationem, nisi viderentur plurimi Codd. facere cum Vallensi. Saltem Gesneri diremptionem deserui, incidentis post *aliorum*. Hoc si voluisset Quintilianus, dixisset ille, ni fallor: « *et* animalium, et « carentium anima. » — *Et carentium*. R. 1 et Camp., *etiam carentium*. Ed. — *Et aliorum...... anima*. Animalibus et dii annumerantur (vide II, 16, 12) et homines. Victorius ad Aristot. Rhet. I, 9, 2, eo respexisse Quintilianum putat. Sunt autem hæc Aristotelis: *συμβαίνει... ἐπαινεῖν... οὐ μόνον ἄνθρωπον, ἢ θεὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ζώων τὸ τυχόν*. Vide Menandrum, p. Heer. 26, 27. Vide tamen initium notæ.

2. *Generaliter... proprie*. Opponuntur sibi invicem hæc adverbia.

3. *Proprie*. Ita Guelf. Turic. (nisi quod *propriæ*) Alm. et Aldi utraque. Cæteri, ut Gesn., *propriam*. Sed Burm. in Add. et ad Declam. XII, 3; item Gesn. in Add. suadent nostram scripturam, quæ facile intelligitur vera. — RR. 3, 5 et Camp., *propria*. RR. 1, 2, Capp. et ed. Hack., *propriam*. Ed.

4. *Aliquid hominibus attulerunt*. Reposui indicativum in *att.* e Guelf. Goth. Voss. 1, et edd. ante Stoerium meis omnibus. Hic cum recentt. habet *attulerint*. Nec dubito quin ii, qui silentur, Codd. negligentius h. l. sint collati. Videtur hodiernum morem redolere conjunctivus ex obliqua ratione repetitus, in re nimis certa. — R. 1 et Camp., *attulerunt*. RR. 2, 5 et Capp., *attulerint*. Ed.

5. *Regendorum omnium*. Goth. *regendorum hominum*, cum Joann. Voss. 1, 2, et edd. ante Stoerium meis, præter Ald., omnibus, solito errore; nam satis firmatam puto receptam auctoribus Guelf. Turic. Alm. Bodl. Bal. Voss. 3, Bern. Verum tamen puto quod editiones ante Stoerium meæ dant omnes: *regundorum* pro *regendorum*, quamquam e Codicibus nihil affertur. — R. 1 et Camp., *omnium*. R. 2, *hominum*. Ed.

6. *Mercurio, litterarum*. Vide III, 1, 8, et seqq.

Cerere, frugum; Libero, vini: tum, si qua[1] ab[2] iis acta vetustas tradidit, commemoranda; addunt etiam diis honorem parentes, ut si quis sit filius Jovis; addit antiquitas, ut iis, qui sunt ex Chao[3]; progenies
9 quoque, ut Apollo ac Diana Latonæ. Laudandum in quibusdam, quod geniti immortales; in quibusdam, quod immortalitatem virtute sunt consecuti[4]: quod pietas principis nostri[5], præsentium quoque tempo-
10 rum decus fecit. Magis est varia laus hominum: nam primum dividitur *in tempora*, quodque ante eos fuit, quoque ipsi vixerunt[6]; in iis autem, qui fato sunt functi, etiam quod est insecutum: ante[7] hominem *patria* ac *parentes*, *majores*que erunt, quorum duplex

1. *Tum, si qua*. Turic. et Alm., *Item, si q*. Utrum præstet, post *i* præsertim, in *vini*, vix dicas. Est tamen ordo quidam temporis in hac enumeratione, qui commendet *Tum*.

2. *Ab iis*. Hoc e Turic. Alm. Guelf. et ed. Obr. malui præ cæter. *ab his*.

3. *Ut iis, qui sunt ex Chao*. Hesiodus in Theogonia, rerum omnium atque adeo deorum originem a Chao repetit. Hoc autem nomine appellatur immensus hiatus omnium rerum in se complectens semina. Turnebus.

4. *Sunt consecuti*. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) (sed ex correctione quum a prima manu esset indicativus) Voss. 2, cum Ald. Bas. Obr. *sint consec.*, quod h. l. sane aptius quam modo (§. 7) *attulerint*, quoniam in duplici genere deorum potest esse fluctuatio.

5. *Pietas principis nostri*. Domitiani: « Illius æternæ modo qui sacraria genti Condidit, inque alio posuit sua sidera cælo. » Statius Sylv. V, 1, 241-2. Flaviales sacerdotes constituit idem. Suet. Dom., c. 4; item Flaviæ templum gentis excitavit, c. 5. Fortasse huc pertinet Val. Flacc. I, v. 15. Eusebius in Chronico, « Decreto, ait, senatus Titus inter deos refertur. » Vid. Plin. Paneg., c. 11. Sed et Juliam, Titi filiam, a patruo eodemque amasio consecratam, monente Dodwello (§. 24 Ann. Qu.), ostendit nummus æreus apud Patinum ad Sueton. Domit., c. 18.

6. *Quoque ipsi vix*. Jens. et edd. meæ ante Gryphium omnes *quodque i. v.* Codice addicente nullo; alioqui non displiceat. — RR. 1, 2, 5 et Camp., *quoque ipsi v.* R. 3, *quodque ipsi v.* Ed.

7. *Ante hominem*. Jensoniana scriptura *Aliquando h.*, quam in suis libris inventam correxit Regius, ne in Tarvisina quidem est (vide II, 5, 16) sed *Ante h.* diserte legitur, ut et in Codd. quod de Vallensi testatur Badius, qui errorem repetit ab *añ* quod lectum fuerit *aliq*.

tractatus[1] est; aut enim respondisse nobilitati[2], pulcrum erit, aut humilius genus illustrasse factis. Illa 11
quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit, tempore trahentur, quæ responsis vel auguriis futuram claritatem promiserint; ut eum, qui ex Thetide natus esset, majorem patre suo futurum cecinisse dicuntur oracula. Ipsius vero laus hominis, ex animo et corpore et 12
extra positis peti debet: et corporis quidem fortuitorumque cum levior, tum non uno modo tractanda est; nam et pulchritudinem interim roburque prosequimur honore verborum, ut Homerus in Agamemnone atque Achille. Interim confert admirationi multum etiam infirmi- 13
tas, ut quum idem Tydea[3] parvum, sed bellatorem, dicit fuisse. Fortuna vero, quum dignitatem affert, ut in regibus principibusque, namque est hæc materia ostendendæ[4] virtutis uberior, tum quo minores opes fuerunt, eo majorem[5] benefactis[6] gloriam parit; sed omnia, quæ extra nos bona sunt, quæque hominibus forte obtigerunt, non ideo laudantur, quod habuerit quis ea, sed quod iis honeste[7] sit usus. Nam divitiæ[8] et potentia 14

1. *Duplex tractatus.* Hæc Victorius ad Aristot. Rhet. I, 9, 31, inde putat mutuo sumpta; sed est obscurior similitudo: *οἷον εἰ ἄξια τῶν προγόνων καὶ τῶν προϋπηργμένων... ἢ εἰ παρὰ τὸ προσῆκον ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ τὸ κάλλιον.*

2. *Respondisse nobilitati.* Turic. et Alm. *r. nobilitate.*

3. *Agamemnone... Achille... Tydea.* Il. II, 477-79, 673-75; V, 801.

4. *Ostendendæ.* Guelf. *ostendisse* solus, miro errore.

5. *Fuerunt, eo majorem.* Tur. Alm. et Voss. 1 omittunt *eo*, male.

6. *Benefactis.* Jens. (tac. Gesn.) *beneficiis*, cum edd. ante Gryph. omnibus præter Bad. et Cerv. Badius e Vallensi correxit, neque ullus Cod. videtur dare errorem. — RR. 1, 5 et Camp., *benefactis.* R. 2, *beneficiis.* Ed.

7. *Quod iis honeste.* Malui *iis* e Goth. Jens. (tac. Gesn.) et edd. ante Basil. omnibus, præ *his.*

8. *Divitiæ.... potentia.... gratia.* Guelf. meros accusativos dat, solus; nisi quod in Turic. litteris *ae* in *div.* superscriptæ sunt hæ: *as.* An *faciunt* acceperunt dictum de oratoribus, qui hasce res *facerent experimentum morum?* Male sane.

et gratia, quum plurimum virium dent in utramque partem, certissimum[1] faciunt morum experimentum;
15 aut enim meliores propter hæc, aut pejores sumus. Animi semper vera laus; sed non una per hoc opus via ducitur; namque alias ætatis gradus, gestarumque rerum ordinem sequi speciosius fuit[2], ut in primis annis laudaretur indoles, tum disciplinæ, post hoc operum, id est, factorum dictorumque, contextus: alias in species virtutum dividere laudem, *fortitudinis, justitiæ, continentiæ*, cæterarumque, ac singulis assignare, quæ se-
16 cundum quamque earum gesta erunt[3]. Utra sit autem harum via utilior, cum materia deliberabimus[4]; dum sciamus gratiora esse audientibus, quæ solus quis, aut

1. *Virium dent.... certissimum.* Revocavi diremptionem Ante-Burmannianam. Nam *in utr. part.* melius profecto refertur ad *virium dent* quam ad *morum exper.* quoniam *exper.* dubium est utique, vires poterant nonnisi bonæ intelligi; positus quoque additamenti aptior est in fine coli, quam in initio, ubi alienum ei accedat momentum. Burmanniana distinctio est in edd. ante Locatellum. Nostra deinceps in omnibus Ante-Burmannianis præter utramque Aldi.

2. *Speciosius fuit.* Hæsit in h. l. Francius, suadens legere *fuerit* pro *fuit*, quo cogebatur etiam id quod sequitur *laudaretur* mutare in *laudetur;* nec id ipsum facere veritus est. Satis apparet hanc nimiam esse mutationem et agnoscendum in hac, quæ est omnium librorum, scriptura morem loquendi, poetis frequentissimum (ut Tibull. III, 6, 14 seqq., ubi vid. Heynium), quo præteritum perfectum ponitur *ἀορίστως* pro eo quod soleat fieri, quod identidem factum sit. Solutæ orationis rariora quidem sunt exempla, sed non fuerit dissimile Tac. Agric., c. 9: « haud semper errat « fama, aliquando et *elegit* » ubi perfectum Codd. auctoritate tuetur Ernestus. Curt. Hist. Alex. III, 8, 10: « ritu... ferarum quæ... se oc« *culuerunt.* » Vide notam ad I, 6, 21, *salutavit.*

3. *Gesta erunt.* Hæret Gesnerus in futuro, quod est in omnibus libris, nec immerito, ut mihi quidem videtur, quum ægre referatur ad « speciosius *fuit.* » Aut igitur *licebit* alicubi in hoc altero periodi colo inserendum censet, aut *fuerunt* legendum pro *erunt.* Quæ quum violentior sit medicina, eademque clausulam hexametri inducat, pro *erunt* fortasse scribendum *erant.*

4. *Cum materia deliberabimus.* Vide IV, 2, 101: « cum ipsa... de« liberandum est. » It. V, 13, 59; VII, 10, 10; IX, 4, 117.

primus, aut certe cum paucis fecisse dicetur: si quid
præterea supra spem aut exspectationem, præcipue
quod aliena potius causa, quam sua[1]. Tempus, quod 17
finem hominis insequitur, non semper tractare contingit;
non solum, quod viventes aliquando laudamus, sed
quod rara hæc occasio est, ut referri[2] possint divini honores,
et decreta[3], ut publice statuæ constitutæ[4]. Inter 18

1. *Aliena.... quam sua.* Hæc ex Aristotele I, 9, 16, hausta putat Victorius ad Aristotelis Rhetorica, p. 157, ut et modo posita: « solus... « prim... cum pauc. » ex I, 9, 38, p. Victor. 173.

2. *Ut referri.* Burm. in Alm. inseri narrat *tupe*, quod quid velit se exputare negat. Equidem in Turic. invenio *tp̄e*. Jam quum tanta inter hosce Codd. intercedat similitudo, quantam vidimus ad III, 3, 8, aliisque multis locis, nihil dubito quin Almeloveniana scriptura sit eadem quæ Turicensis. Compendium autem istud nihil aliud significat nisi *tempore*, ea potestate quæ apud multos scriptores legitur, explicatur autem a Donato ad Andr. IV, 4 (non 5 ut est in Fabri Thes.), 19. Hoc vocabulum, etsi, omissum, nequaquam desideres in h. l., positum tamen non est, quod displiceat, si interpretaris *opportune, apte, convenienter,* vel etiam *mature, jam tum.* Vide etiam Manut. ad Cic. Epist. ad Div. IX, 16, *temporius id fiat.* — Noster Cod. R. 1 habet quoque *tupe.* Hanc vocem aliter ac Spalding nobis interpretari liceat. Legimus igitur non *tempore,* sed *turpe,* quæ vox male h. l. sonans, nil aliud fuit in origine quam glossa religiosi alicujus hominis, qui quum indigne ferret divinos honores mortalibus reddi, exclamans scripsit ad oram libri sui: *turpe!* deinde ea vox corrupta in *tupe,* in textum irrepsit. Ea est nostra conjectura. EDITOR.

3. *Decreta,* in honorem ejus, quem laudamus defunctum. Sic senatus *decernit* triumphum, supplicationem, in genere honores.

4. *Ut publice statuæ constitutæ.* Tangit morem romanum, ac præsertim cærimoniam hanc, qua imperatores, Augustæ atque etiam liberi eorum in numerum deorum referebantur, unde voces illæ DIVVS, DIVA, DIVO et CONSECRATIO, quæ frequenter in nummis occurrunt: nam, non solum aræ, templa et statuæ in honorem Augustorum post mortem erigebantur, sed et nummi cudebantur varie insigniti, scil. caput Augusti, vel Augustæ, vel Cæsaris, sæpe absque laurea, sæpe etiam radiatum, cum epigraphe DIVO AVGVSTO, DIVO CLAVDIO, vel DIVA FAVSTINA, etc. In aversa parte, modo pyra ingens multis distincta tabulatis et ornatissima, e cujus fastigio evolat alis expansis aquila, absque epigraphe; modo tensa, vel lectus funebris, item decoratus, supra quem legitur CONSECRATIO; modo simplicius aquila expansis alis divi vel divæ animam, seu potius corpus nudum, dorso suo in-

quæ numeraverim ingeniorum monumenta, quæ seculis probarentur; nam quidam, sicut Menander[1], justiora posterorum, quam suæ ætatis, judicia sunt consecuti. Afferunt laudem liberi parentibus, urbes conditoribus, leges latoribus, artes inventoribus, nec non[2] instituta quoque auctoribus, ut a Numa traditum deos colere, a
19 Publicola[3], fasces populo summittere. Qui omnis etiam in vituperatione[4] ordo constabit, tantum in diversum: nam et turpitudo generis opprobrio multis fuit; et quosdam claritas ipsa notiores circa vitia, et invisos magis fecit; et in quibusdam, ut in Paride[5] traditum[6] est, prædicta perniciosa; et corporis ac fortunæ quibusdam mala contemptum, ut Thersitæ[7] atque Iro[8]; quibus-

nixum auferens, cum eadem voce CONSECRATIO. Et hi nummi ab antiquariis religiose propter pulchritudinem servati in cimeliis nostris quotidie visuntur. ED.

1. *Menander*. Vide X, 1, 72; it. Gell. XVII, 4, qui Philemonem ei prælatum narrant, unde nata *σύγκρισις* anonymi poetæ de qua vide Fabric. B. G. Harl., vol. II, p. 481. Suidas in voce *Λυγκεύς* etiam hunc ei refert antepositum. Ipsi Aristophani contra (quod monet Gesn.) præfert Menandrum Plutarchus in Epitome *συγκρίσεως*, vol. II, p. 853, 54, quem refellere conatur Frischlinus in Küsteri ed. Aristoph., p. XIX seqq.

2. *Nec non*. « His particulis qui « meliore ætate pro *et* in soluta « oratione usi sint, non reperio, « præter Varronem de R. R. I, 13, et « 35; et Trogum IV, 1, 6, 3. » Ruhnkenius ad Vellei. II, 95, 2.

3. *Colere, a Publicola*. Sic Guelf. Goth. et edd. ante Gryph. omnes. Recentiores edd. inserunt *et* quod facillime repetebatur post *e* in *colere*. — *A Publicola*. Vide Liv. II, 7, 7; Flor. I, 9, 4. Plutarch. in Public., v. I, p. 102 D: *βουλόμενος δὲ μὴ μόνον ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν, ἀντὶ φοβερᾶς χειροήθη καὶ προσφιλῆ ποιεῖν τοῖς πολλοῖς, τούς τε πελέκεις ἀπέλυσε τῶν ῥάβδων, αὐτάς τε τὰς ῥάβδους, εἰς ἐκκλησίαν παριὼν, ὑφῆκε τῷ δήμῳ καὶ κατέκλινε, μεταποιῶν* (An *μέγα ποιῶν?*) *τὸ πρόσχημα τῆς δημοκρατίας· καὶ τοῦτο μέχρι νῦν διαφυλάττουσιν οἱ ἄρχοντες*. Cicero apud Dionem Cass., p. (Reimar.) 441, 76: *οὐ μὰ τὰς ῥάβδους*, ait, *τὰς Οὐαλερίου*, in recensendis reliquis romanæ libertatis decoribus.

4. *In vituperatione.... in diversum*. Confert Victorius ad Aristot. Rhet. locum ejus I, 9, 38.

5. *In Paride*. Vid. Hygini fab. 91.

6. *Traditum est*. Guelf. cum Alm. *traditur e.*, ut *est* referatur ad sequens. Turic. *traditus e.*, a secunda manu *tradit e.*

7. *Thersitæ*. Il. II, 212 seqq.

8. *Atque Iro*. Guelf. *At vero*, cum

dam bona vitiis corrupta odium attulerunt; ut [1] Nirea imbellem, Plisthenem [2] impudicum, a poetis accepi-

Codicibus, ut videtur, omnibus, etsi Voss. silentur a Burm. qui sane debebat eos facientes cum sua scriptura commemorare diserte. Editt. item omnes ante Obrechtum. Hic primus dedit Nostrum; si e Codice suo, præstanti illo, sin ex ingenio, multam laudem meretur verissima conjectura, quam recepit post eum Burm. quum Rollinus priorem scripturam revocasset. Cum Burm. faciunt Capperonn. (non assecutus præstantiam ejus, ut videtur, quum rursus crepet ed. Stephanianam suam, dantem *at vero*. Confert I, 6, 13, ludibrium debens Burmanno in Epist., p. 21.) Gesn. Bip. Magnam habet commendationem scriptura nostra e concinnitate, quæ, ut mox sunt Nireus et Plisthenes, ita et hic duo poscit exempla. Adjuvant eam præterea duo antiquissimi Codd. Alm. et Turic. dantes hæc: *atqui fiere*, in quibus veræ lectionis vestigia latere recte monet Burm., quum Francius proletariam inde extudisset emendationem: *atqui fere*. Obiter monebo pro *ut* ante *Thers*. Guelf. et Turic. (et ed. Camp.) præferre *sicut*, quod placet. Quod autem *in* pro *ut* Gesn. narrat esse in Goth. et Jens., in posteriore fallitur; in priore si est, quod in neutram partem certo dicam, nullus astipulatur liber. — Nostri quoque Codd. habent *at vero*. Ed. Camp., *atqui fuere*. Ed. — *Iro*. Odyss. XVIII, 1-106.

1. *Nirea*. Iliad. II, 673-75.

2. *Plisthenem*. In hanc scripturam libri consentiunt omnes, cum levi tamen fluctuatione, velut Turic. *phistenem*, Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *plistinem*, cum multis edd. vett., excepta Tarv., quæ habet justam orthographiam. Et novimus quidem Plisthenem, qui nunc Atrei filius, pater Agamemnonis et Menelai, dicitur, nunc Thyestæ filius, patris epulis appositus ab Atreo. Nihil tamen usquam de eo memoratur, quod ad impudicitiam spectet; nam quod Valla, post eumque Regius, narrat, per adulterium fuisse Agamemnonis et Menelai patrem, id sine auctore videntur prodere. In hac rerum Plisthenis ignorantia, probata fuit quibusdam VV. DD. conjectura, cujus auctorem suspicor Philandrum (nisi forte fuit Brodæus ad Anthol. II, 5) reponendi *Clisthenem* pro *Plisthenem*. Clisthenes enim ab Aristophane plurimis locis (quæ possunt inveniri in Indice Brunckiano) vellicatur tamquam homo effeminatus, et, ut Suidas refert ex Aristophanis scholiaste, ἐπὶ κιναιδείᾳ διαβεβλημένος, quo accedit, quod iisdem auctoribus Cratinus quoque similia in eum conjecit dicteria, ut in proverbium tandem abiret Κλεισθένους ἀκρατέστερος. Ita fit, ut aptissime videatur is dici a poetis proditus impudicus, qui fuerit veteris comœdiæ salibus perfrictus; nisi quod in Homericis istis personis, Thersite, Iro, Nireo, alienior possit putari Aristophanis æqualis. Diligenter enim, quod ad Comici Aves, v. 828, monet Beckius V. C., ab Alcmæonide, Megaclis filio, Pisistratidarum tyrannidis oppressore, segregandus est ille Aristophanis Clisthenes; quippe quem ipse poeta dicat esse Σιβυρτίου filium Acharn., v. 118. Quali

20 mus. Et animi totidem vitia, quot virtutes sunt: nec minus, quam in laudibus, duplici ratione tractantur; et post mortem adjecta quibusdam ignominia est, ut Mælio [1], cujus domus solo æquata; Marcoque Manlio [2], cujus prænomen e familia [3] in posterum exemp-
21 tum est. Et parentes malorum odimus; et est condito-

autem persona, sive historica, sive mythologica, hic Quintiliani locus indigeat, id satis intelligere mihi videor. Thersitem et Irum habebamus modo contemptorum hominum exempla, ob deformitatem illum, hunc ob egestatem; in Nireo videmus pulchritudinem ignavia dehonestatam; quid restat, nisi ut opulentiæ nobis exhibeatur exemplum vitio aliquo in odium adductæ? Talis si fuit vel Plisthenes vel Clisthenes, salva res est. Constabunt enim rationes, ut corporis ac fortunæ mala prioribus contemptum attulerint, posterioribus ejusdemmodi bona, vitiis corrupta, odium. Clisthenes, Pisistratidarum expulsor, quin fuerit ditissimus, nemo dubitabit, qui Alcmæonidarum et Clisthenis Sicyonii, avi materni, divitias in eum coacervatas meminerit ex Herodoto, VI, 126. An igitur Clisthenem illum comicorum Quintilianus confudit cum Alcmæonide? Sed tale ἀνιστορησίας crimen, mutando textu, conjicere in scriptorem nostrum, nefas fuerit. Aristophaneus quidem Clisthenes videtur esse de vili plebe; vide scholiast. ad Vesp. 1187. De Plisthenis divitiis nihil comperi. Fragmenta tragœdiæ Euripideæ, quæ Plisthenis nomen præfert, quamquam pauca, aliquoties divitiarum habent mentionem et malorum cum iisdem conjunctorum. Sed hinc parum proficias. Ne id quidem in laceris istius naufragii tabulis apparet, utrum Plisthenes Euripideus sit Atrei filius; nam et alter memoratur a mythographis Acasti filius, Peliæ nepos. Sequitur ergo, ut dicendum sit: Non liquet. Neque erat ab Andrete (Chrestom. Quint., p. 20) in textum ponendum *Clisth.* Quot inter antiquos pervulgatissima fuere facta, quorum vix alicubi compareat vestigium in iis, quos terimus, scriptoribus!

1. *Mælio*. Sic pro *Melio* scripsi contra libros quidem omnes, auctoribus Dausquio in h. v., et Sigonio ad Liv. IV, 13, 1. Astipulantur Codd. Guelf. dans V, 13, 24, expresse *Mælium*, Goth. ib. *M. Ælium* et Bern. *M. Æmilium*. Similis est ratio, ut *Lænatis*. Vide III, 1, 21. Confer Heusing. ad Cic. de Off. III, 30, 2. — *Mælio..... domus*. Vide Liv. IV, 16, 1.

2. *Marcoque Manlio*. Liv. VI, 20, 14. Burman. et Gesnerus ablegant ad Spanhemium (de Usu et Præstantia Num. Dissert. 10, p. 33 seq edit. Londinens.) plura ejusmodi prænomina e familiis proscripta memorantem, neque nostri loci immemorem.

3. *E familia*. Sic edd. et Codd., puto, omnes, præter Voss. 3, dantem *a fam.*, quod irrepsit in Gesn. itidem editionem, repetitum ab editione Bipontina.

ribus urbium infame[1], contraxisse aliquam perniciosam cæteris gentem, qualis est primus judaicæ superstitionis auctor[2]; et Gracchorum leges[3] invisæ; et si quod est exemplum deforme posteris traditum, quale libidinis vir Perses[4] in muliere samia instituere ausus dicitur primus. Sed in viventibus quoque judicia hominum, 22
velut argumenta sunt morum; et honos aut ignominia, veram esse laudem vel vituperationem, probat. Inter- 23
esse tamen Aristoteles[5] putat, ubi quidque laudetur, aut vituperetur; nam plurimum refert, qui sint audientium mores, quæ publice recepta persuasio; ut illa maxime, quæ probant, esse in eo, qui laudabitur, credant; aut in eo, contra quem dicemus, ea, quæ oderunt[6]: ita

1. *Infame*. Pro quo ed. Camp. habet *infamiæ*, errore forsan librarii; nisi subaudieris *labes*, vel aliam similem vocem. Ed.

2. *Judaicæ superstitionis auctor*. Non dubito quin Mosen, non Christum, quod sibi persuadent aliquot VV. DD., intellexerit Quint. Etenim, ut monet Gesnerus, facile nosse poterat, primordia gentis hujus ultra Christi ætatem pertingere, si maxime Christianam religionem ejus temporis scriptores solent judaicam appellare superstitionem, ut sit Digest. l. I, tit. 2, leg. 3, §. 4, monente Badio. Tacitus, in originibus judaicæ gentis enarrandis Hist. V, 2, 3, 4, appellat eam « conquisitum » (ab Ægyptiis sane) « collectumque vulgus », et Mosen diligenter memorat. Res judaicæ, quod et ipsum urget Gesn., Quintiliani ætate per occasionem excidii hierosolymitani in multorum notitiam adductæ erant.

3. *Gracch. leges*. Vide II, 16, 5.

4. *Libidinis vir Perses*. Guelf. *lib. ut P.* item Jens. (tac. Gesn.) cum editt. ante Badium, præter Tarv. (vide notam ad §. 10) et Ald. Pro *Perses* Tarv. dat *preses*, quod in quibusdam Codicc. vett. se invenisse testatur Cælius Rhodig. XVIII, 18, p. 996: intelligit autem profecto excusos, et merum sphalma puto. Turic. Alm. Bodl. dant *libidinosus vir P.*, cum edd. Andr. Tarv. Ald. — R. 1 et Camp., *libidinosus vir*. Ed. — *Vir Perses*. Nihil aliunde proditur de hac historia. — Vide tamen Mart. Epig. III, 81, in finem; Plin. H. N. XXXV, 12. Ed.

5. *Aristot*. Rhet. I, 9, 30; p. Buhl. 104; it. III, 14, 11; p. Buhl. 376.

6. *Oderunt*. Ita Guelf. et Voss. 1, 2, cum edd. ante Gryph. qui tamen per sphalma dat *oberint*. Cæteri *oderint*, minus concinne ad « probant », nisi quod pro eo quoque Voss. 3, præfert *probent*. Goth. recedit a Voss. 2. — RR. 1, 2, 5 et Camp., *probant... oderunt*. Gap. et ed. Hack., *probant... oderint*. R. 3, *probent... oderint*. Ed.

non dubium erit judicium, quod orationem præcesserit.
24 Ipsorum etiam[1] permiscenda laus semper, nam id benevolos[2] facit, quoties autem fieri poterit, cum materiæ utilitate jungenda. Minus Lacedæmone studia litterarum, quam Athenis, honoris merebuntur; plus patientia, fortitudo; rapto vivere quibusdam honestum, aliis cura legum; frugalitas apud Sybaritas forsitan odio foret, veteribus Romanis summum luxuria crimen: eadem in singulis differentia: maxime favet judex, qui
25 sibi dicentem assentiri[3] putat. Idem præcipit[4] illud quoque, quod mox Cornelius Celsus prope supra modum invasit, quia sit quædam virtutibus ac vitiis vicinitas, utendum proxima derivatione verborum, ut pro teme-

1. *Ipsorum etiam*. Sic Codd. mei tres et edd. ante Bad. (qui de conjectura inseruit *judicum*) omnes, quo accedit Aldina altera et Obr. cum Gesn. A Voss. tribus *judicum* abesse narratur, neque dubito quin a reliquis etiam Codd. etsi tacent qui contulerunt. — R. 1 et Camp., *ipsorum etiam*. R. 3 et Cap., *ipsorum etiam judicum*. Ed. Hack., *judicium*. Male. Ed. — *Ipsorum*, refer ad id quod præcesserat « au« dientium. » Est similis ratio ejus quam vidimus I, 9, 5, nisi quod hæc nostra etiam apertior. Aristoteles l. modo citato, p. 376: οἴεσθαι δεῖ ποιεῖν συνεπαινεῖσθαι τὸν ἀκροατήν.

2. *Benevolos*. Tur. Guelf. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *benivolos*, cum edd. ante Cervic. excepto Ald. Cæteri *e* vocalem habent, quam scribendi rationem ex auctoritate veterum librorum improbat Dausquius in h. v. Per *i* nostri Codd. et III, 8, 7; X, 1, 48. — RR. 1, 2, 5 et Camp., *benivolos*. Ed.

3. *Assentiri*. Guelf. *assentari*, cum Alm. Joann. Voss. 1, 3, et edd. ante Stoerium meis omnibus. Turic. siletur, quem ab Alm. recedere h. l. mirer. Scripturam per *a* defendunt VV DD. ad Vellei. II, 48, 1, quo ablegat Burm. Nam et ibi et c. 128 sic, sine adulationis significatione, quo accedit Frontini locus III, 3, 4, a Ruhnkenio allatus. — RR. 1, 2, 5 et Camp., *assentari*. Ed.

4. *Idem præcipit*. Rhet. I, 9, 28, 29, p. 103, in quo loco pro ψύ-χον cum Mureto ψυχρὸν e Cod. Victor. est reponendum, quod recte probat Vaterus V. C. ad hunc locum. Gesnerus ad Quintil. pro ἀσύ-βουλον suadet παράβολον, ingeniose, sed ad ipsum Aristotelis locum parum accommodate. De re ipsa vide II, 12, 4. — Gesnerus *derivationem* ex usu rusticorum docte illustrat, et ὑποκορισμοῦ hujus, qui vocatur a Græcis, exempla demonstrat. Vide Ruhnkenium ad Timæum sophisten, p. 266.

rario fortem, pro prodigo liberalem, pro avaro parcum vocemus; quæ eadem etiam contra valent; quod quidem orator, id est vir bonus, nunquam faciet, nisi forte communi utilitate ducatur[1]. Laudantur autem urbes simili- 26
ter atque homines: nam pro parente est conditor; et multum auctoritatis affert vetustas, ut iis[2], qui terra dicuntur orti[3]; et virtutes ac vitia circa res gestas, eadem quæ[4] in singulis; illa propria, quæ ex loci positione ac munitione sunt: cives[5] illis, ut hominibus liberi[6], decori. Est laus et operum[7], in quibus *honor, utilitas,* 27
pulchritudo, auctor spectari[8] solet: *honor*, ut in tem-

1. *Utilitate ducatur.* Turic. *ducetur* (sed impositum est huic voci *ducat*) cum Goth. Voss. tribus et ed. Tarv. Contra Jens. (vide modo ad §. 21) *duceretur*, male, cum omnibus ante Bad. sec., excepto Aldo, qui cum recentt. nostram dat. — R. 1 et Camp., *ducatur*. RR. 2, 3, 5, *ducetur*. Ed.

2. *Ut iis.* Goth. (tac. Gesn.) *uti iis*. In Turicensi *vitiis*, cui superscribitur *viris*. Non displicet sane scriptura *ut viris* pro « ut hominibus. » Guelf., *ut his*.

3. *E terra... orti.* Αὐτόχθονες, ut Athenienses. Vide Suid. et Stephani Thes. in hac voce. Vide et Arist. Rhet. I, 5, 5: *Εὐγένεια... ἔθνει μὲν καὶ πόλει τὸ αὐτόχθονας ἢ ἀρχαίους εἶναι.* Menander rhetor (p. 82 Heeren.): Ἀθηναῖοι, ait, *μεθ' ἡλίου γενέσθαι φασίν.* Idem quum secunda sectione laudes regionum tractet, multos hujus materiæ locos tangit, quos et Quintilianus.

4. *Eadem quæ.* Hoc quod e Gothano recepit Gesn., pro cæterorum *eademque*, est etiam in Guelf. et Turic. Animadverti meretur Voss. 2, recedens h. l. a Gothano suo. Dat enim hæc: *Eodem ac in* pro *eadem quæ*, per errorem qui vel in *ac*, sequente vocali, apparet. — Male cepi notam Gesneri, qui nihil eo loco monet de Gothano, sed pro *eademque* ipse conjicit *eadem quæ*. Habet enim illud, cum tot aliis libris, etiam Gothanus, ut ipse notavi. Sed firmant ii, quos dixi, Codices verissimam Gesneri emendationem. — R. 1, Camp. et Capp., *eademque*. Ed.

5. *Cives.* Guelf. *civitas*, quod corrigendo etiam in Turic. appositum veræ scripturæ, ut in meo Jensonianæ exemplo eadem correctio calamo est facta. Male, et ex falsa loci diremptione ortum.

6. *Liberi.* Guelf. *liberis*, cum Turic. Alm. et Jens. Tarv. quod correxit Regius. — RR. 1, 2, *liberi*. R. 5 et Camp., *liberis*. Ed.

7. *Est laus et operum.* Ed. Camp., *Est laus etiam operum, est*, etc. R. 1, *Est laus et magnitudo operum.* Has varietates non novit Spalding. Ed.

8. *Auctor spectari.* Guelferbyt. et Turic. *auctor exspectari*, cum Alm. Voss. 1, 3 et Aldina.

plis; *utilitas*, ut in muris; *pulchritudo* vel *auctor*, utrobique: est et locorum, qualis Siciliæ[1] apud[2] Ciceronem, in quibus similiter *speciem* et *utilitatem* intuemur; *speciem*, maritimis[3], planis, amœnis; *utilitatem*, salubribus, fertilibus: erit etiam dictorum honestorum[4] facto-
28 rumque laus generalis[5]; erit et rerum omnis modi. Nam et somni[6] et mortis scriptæ laudes[7], et quorumdam[8] a medicis ciborum: itaque, ut non consensi[9] hoc lauda-

1. *Qualis Siciliæ*. Turicensis, *quasi Siciliæ*.

2. *Apud Ciceronem*. Verrin. II, 1 seqq.; sed et IV, 48, de Ennensi Cerere, quæ loca conjungit ipse mentionem faciens eorum Orat., cap. 62.

3. *Speciem, maritimis... utilitatem salubribus*. Etsi nullus liber addicit, malim tamen inseri ante adjectiva hæc utroque loco *in*, quod facillime excidebat nunc inter duo *m*, nunc post unum.

4. *Dictorum honestorum factorumque*. Ita Guelferb. Turic. Alm. Goth. Bodl. Bern. nec dubito quin alii astipulentur Codd., etiam qui silentur; est certe hæc scriptura in edd. meis ante Gryphium omnibus, qui primus omisit *honestorum* quod deinceps in nulla invenio ed. Nec tamen video quare respuamus, bonis auctoribus firmatum. Hoc quoque verius puto quod dant *et* pro *etiam* ante hæc verba Turic. Goth. (tac. Gesn.) Voss. 2, Bern. Alm. Guelf. quo concinnior sit oratio. Sed præterquam quod levius hoc est, nec ab edd. vett. adjuvatur, veritus sum, ne nimia videretur fieri ista concinnitas. — Nostri Codd. habent *honestorum*. Ed.

5. *Laus generalis*. « Generalem » sic accipio, ut non certorum hominum egregia dicta factaque laudentur, verum in genere, quidquid ubique dictum sit et factum ejusmodi, celebretur.

6. *Somni et mortis*. Qui hujus generis laudes scripserint, nunc succurrunt nulli. Nam quod Hegesiæ *ἀποκαρτεροῦντα* afferunt, mortis commendationem habentem (vide Cic. Tuscul. Disp. I, 34), in eo non est oratoria ars, verum philosophica sententia, serio proposita illa.

7. *Mortis scriptæ laudes*. Mortem laudavit Hegesias, auctore Valerio Maximo, adeo scite, ut multi sibi mortem consciverint, rati scilicet, optimam rerum omnium mortem esse. Unde postea lege sancitum fuit, ut nemo hanc orationem perlegeret. Ed.

8. *Quorumdam.... ciborum*. Afferunt exempla laudum brassicæ scriptarum a Chrysippo medico, Dieuche, Pythagora, Catone, teste Plinio, H. N. XX, 9 init. Similia sunt quæ tangit Plato in Symposio. St., vol. III, p. 177 B. (Bip. X, 175), ex eoque Menander rhetor, p. Heer. 29, et Isocrates in laude Helenæ, qui meminit τῶν τοὺς βομβυλιοὺς καὶ τοὺς ἅλας καὶ τὰ τοιαῦτα βουληθέντων ἐπαινεῖν, citante Wolfio in Proll. ad Leptineam Demosthenis, p. 35.

9. *Non consensi*. Vide III, 4, 16.

tivum genus circa solam versari honesti quæstionem, sic qualitate maxime contineri puto; quamquam omnes tres status cadere in hoc opus possint, hisque usum C. Cæsarem in vituperando Catone notaverit[1] Cicero; totum autem habet aliquid simile suasoriis[2], quia plerumque eadem illic suaderi, hic[3] laudari solent.

CAP. VIII. Deliberativas quoque miror a quibusdam 1
sola utilitate finitas; ac, si quid in his unum sequi oporteret, potior fuisset apud me Ciceronis sententia[4], qui hoc materiæ genus dignitate maxime contineri putat: nec dubito[5], quin hi, qui[6] sunt in illa priore sententia, secundum opinionem pulcherrimam, ne utile quidem, nisi quod honestum esset, existimarint. Et est hæc ratio 2
verissima, si consilium contingat semper bonorum atque sapientum[7]; verum apud imperitos, apud quos fre-

1. *Notaverit Cicero*. Topic. c. 25. Vide de Cæsaris Anticatone I, 5, 68. De *quamquam* vide II, 17, 12.

2. *Simile suasoriis*. Apte Gesnerus citat Aristot. Rhet. I, 9, 35, p. Buhl. 106: *Ἔχει δὲ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἄν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει ἐγκώμια γίγνεται.*

3. *Illic... hic*. Turic. et Alm. *illic... illic*. Vide III, 6, 93.

4. *Ciceronis sententia*. De Orat. II, 82: « In suadendo nihil est optabilius quam dignitas. Nam qui « utilitatem putat, non quid maxi- « me velit suasor, sed quid inter- « dum magis sequatur, videt. »

5. *Nec dubito*, etc. Alludit ad paradoxum stoicorum. Statuerunt enim illi *nihil utile esse quod non sit honestum*. Quod a Socrate manasse videtur, qui eum pessime fecisse dixit, qui primus utilitatem ab honestate sejunxerit. De quo fuse Cicero *in Offic. et Paradoxis*, quodque Ausonius hoc phalecio est complexus: « Nunquam discre- « pat utile a decoro. » TURN.

6. *Quin hi, qui*. Turic. et Alm. *quin usi qui*, in quo, quum *in* ante *illa* adesse in Turic. diserte memoretur, nihil aliud latere puto nisi: *q. ii q.*, quod ipsum habet Goth. Jens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Bas. meis omnibus, fortasse melius recepto.

7. *Consilium.... sapientum*. Non opus est voce, quam Gesnerus, et ante hunc Badius, maluit, *concilium*, quam tamen nullus hic liber ostendit. Vide notam ad II, 17, 28. Isto loco de genere deliberativo proprie non agitur, verum de quocumque consessu audientium; hic ii, qui convenerunt, ad consiliandum sunt congregati, quo redit Gronoviana quoque ratio. Facile rem dirimit ipsum etymon, quum

quenter dicenda sententia est, populumque præcipue, qui ex pluribus constat indoctis, discernenda sunt hæc, et secundum communes magis intellectus loquendum.
3 Sunt enim multi, qui etiam, quæ credunt *honesta*, non tamen satis eadem *utilia* quoque existiment [1], et, quæ turpia esse dubitare non possunt, utilitatis specie ducti probent, ut *fœdus numantinum* [2], *jugum*que *caudinum*.
4 Ne qualitatis [3] quidem statu, in quo et honestorum et utilium quæstio est, complecti eas satis est [4]; nam frequenter in his etiam conjecturæ locus est: nonnunquam tractatur aliqua finitio; aliquando etiam legales possunt incidere tractatus, in privata maxime consilia, si quando ambigitur, *An liceat*: de conjectura paulo post [5] plu-
5 ribus. Interim [6] est definitio [7] apud Demosthenem, *Det*

concilium a conciendo, vel concalando dicatur, *consilium* a consulendo. Sic Cic. de Or. II, 82 init.: « sapiens..... consilium. » Item de judicibus cum prætore vel quæsitore. Vide Ern. Clav. Cic. h. v.

1. *Existiment, et, quæ.* Ita Turic. Alm. cum Obr. Cæteri omittunt *et*, quo oratio contrahit aliquid poetici vel oratorii saltem coloris, qui ab hac docendi simplicitate est alienus. Facillime excidebat post *existimēt.* — Abest *et* a RR. 2, 3, 4. R. 1 et Camp. agnoscunt. Ed.

2. *Numantinum.... Caudinum.* De fœdere numantino videndus est Freinshemius in supplementis Livianis, lib. LV, c. 13-26. De caudino jugo Liv., lib. IX, c. 1-11.

3. *Ne qualitatis.* R. 1 et Camp., *Nec qualitatis.* Errore forsan librarii irrepsit. Ed.

4. *Eas satis est.* Guelf. *fas s. est*, cum Vossianis 1, 3, Bern. Mire.

5. *Paulo post.* §§. 16, 17.

6. *Interim.* Significatio justa adverbii, non Quintilianea illa. Vide lib. I, c. 1, §. 8.

7. *Est definitio.* Ita Turic. et Alm. cum edd. Jens. (quem *ne* omittere non narrat Gesner.) Loc. Venet. Rusc. Cæteræ ante Leid. edd. *est finitio*, ut et Goth. cum Voss. 2 et Vallensi ref. Bad. Hæc prima *estne finitio* quod deinceps retinuerunt omnes. Nec aliud quid dare Guelf. notavi, et silet Gibsonus. Sed ego magnopere diffido isti interrogative *ne*, quod in hac structura cogeremur accipere pro *Nonne*. Malui tamen *defin.* quam *fin.*, tum quod sic appareret origo scripturæ *estne*, tum ob auctoritatem Codd. hoc dantium. Quod aliquot edd. (mearum Gryph. Stoer. Chouet.) ante *Det Hal.* ponunt *ut*, id in Voss. 1, 3, videtur reperiri. Est autem vitiosum. — R. 1 et Camp., *est definitio*. RR. 3, 4, 5 et ed. Hack., *estne finitio*. R. 2 et Camp., *est finitio*. Ed.

Halonesum[1] *Philippus, an reddat?* apud Ciceronem in Philippicis, *Quid sit tumultus*[2]*?* Quid? non illa similis judicialium quæstio, *De statua Servii Sulpicii*[3], an iis demum ponenda sit, qui in legatione ferro sunt interempti? Ergo pars deliberativa, quæ eadem suasoria di- 6
citur, de tempore futuro consultans[4], quærit etiam de præterito: officiis constat duobus, *suadendi* ac *dissua-*

1. *Halonesum*. Sic scripsi uno *n* e Goth. Jens. (tac. Gesn.) et edd. ante Gryph. omnibus præter Bad. et Cervic. astipulante Dausquio in h. v. et plerisque græcorum scriptorum edd. etsi aliquot diversam scripturam tenent. Turic. quidem Cod. habet duo *n*, sed ita discerpit ignotum librario nomen, ut appareat, *ne* syllabam acceptam fuisse pro conjunctione. Recentiores edd. duplicant liquidam. Guelf. *Halonenensem*, in quo ego magis unum *n*, quam duo latere puto. — *Det... an reddat.* Ἡ Ἀλόννησος ἦν μὲν τῶν Ἀθηναίων ἀρχαῖον κτῆμα, κατὰ δὲ τοὺς Φιλίππου καιροὺς ὑπὸ λῃστῶν κατείχετο· οὓς ἐκβαλὼν ὁ Φίλιππος, ἀπαιτοῦσι μὲν τοῖς Ἀθηναίοις τὴν νῆσον οὐκ ἀποδίδωσιν· ἑαυτοῦ γὰρ εἶναί φησιν. αἰτοῦσι δὲ ὑπισχνεῖται δώσειν... ἀλλ᾽ ὁ λόγος συμβουλεύει περὶ τῆς Ἁλοννήσου τοῖς Ἀθηναίοις μὴ λαμβάνειν αὐτὴν, ἀλλ᾽ ἀπολαμβάνειν. Libanius in argumento Orat. Dem. de Haloneso. Hanc orationem Qu., ut loco nostro apparet, Demosthenis ipsius esse credidit, ut et Dionys. Hal., p. 171 tomi II, quum Libanius Syrus eam oratore indignam putet et Hegesippo assignet; nisi forte scriptores isti de alia loquuntur ejusdem argumenti, quoniam verba ejus nulla afferunt. Hanc *dandi* an *reddendi* definitionem exprobrant Demostheni Æschines contr. Ctesiph., p. 65 Steph.: ἀπηγόρευε μὴ λαμβάνειν εἰ δίδωσιν, ἀλλὰ μὴ ἀποδίδωσι, περὶ συλλαβῶν διαφερόμενος (ad quem locum vide Taylorum) et Antiphanes aliique comici apud Athenæum, p. 223 E, seq. Aristoteles etiam in minuenda beneficii gratia recenset ὅτι ἀπέδωκαν, ἀλλ᾽ οὐκ ἔδωκαν. Rhet. II, 7, 5.

2. *Quid sit tumultus*. Cic. Philipp. VIII, 1, 2.

3. *Statua Servii Sulpicii*. Lege argumentum Philippicæ Ciceronis nonæ. *Quæstiones* autem *judiciales* h. l. easdem esse existimo, quæ alias solent dici *legales* (vide c. 6, §. 46), quasque modo appellabat *legales tractatus*, §. 4. In eo enim est Quint., ut doceat omnes status cadere in deliberativum genus, quod quum in qualitate et finitione ostenderit, in conjectura mox declaraturum se promiserit, restat ut *legalium* quoque *quæstionum* exempla demonstret in causis deliberativis. Est autem hoc de Sulpicii statua syllogismi species.

4. *Consultans, quærit*. Turic. et Alm. *consultat, qu.*, cum edd. ante Ald. sec. omnibus, præter Ald. priorem. Paulo ante in *suas. dicitur*, omittunt *dicitur* Bad. et Cervic. ex mera Badii conjectura. — Nostri Codd. fere omnes, et ed. CAMP. habent *consultat*. ED.

dendi. Procemio, quale est[1] in judicialibus, non utique[2] eget, quia conciliatus est ei quisque, quem consulit; initium tamen quodcunque debet habere aliquam procemii speciem; neque enim abrupte[3], nec unde libuit, incipiendum, quia est aliquid in omni materia natura-
7 liter primum. In senatu, et utique in concionibus[4] eadem ratio, quæ apud judices, acquirendæ sibi plerumque eorum, apud quos dicendum sit, benevolentiæ; nec mirum, quum etiam in panegyricis petatur audientium favor, ubi emolumentum[5] non in utilitate[6] aliqua, sed
8 in sola laude, consistit. Aristoteles[7] quidem, nec sine

1. *Procemio, quale est.* Scilicet si deliberatio est privata, brevissimo utendum est procemio: si publica, prolixiori, et judicialibus causis simili. Turn.

2. *Non utique.* Ita Goth. et Voss. 2, cum Gryphii ed. 1544. Cæteri, quod sciam, omnes *non ubique*. Gesnero placuit Gothana scriptura, sed in textum non recepit. Mihi numerus librorum h. l. minoris videbatur faciendus, in vocula errori obnoxia, propter loca similia, in quibus *utique* defenditur ab omnibus libris; ut hoc ipso capite, §. 60: « torrens et *utique* æqualiter con« citata », ubi frustra Burmannus et Walkerus ad Cicer. de Natura Deor. III, 40, conjecerunt *ubique*, item V, 10, 80, 81, ubi aliquoties *utique*, plane pro *necessario*, quæ et hic est potestas: nec est quod quis obvertat XII, 6, 2: « quod est « *ubique* perniciosissimum », ubi est manifesto pro his: « in omni « genere. » — R. 2, *utique*. RR. 1, 4 et Camp., *ubique*. Ed.

3. *Neque enim abrupte.* Ita Guelf. et Turicensis. Cæteri *nec enim abrupte*. Vide lib. III, c. 6, §. 82.

4. *Et utique in concionibus.* Goth. (tac. Gesn.) *utique et in conc.* cum Locat. Ven. Rusc. Bad. Cerv. Obr., et structura sane est mollior; sed, quia potuit Quintil. procemium in concionibus etiam magis necessarium existimare quam in senatu, nolui deserere collocationem cæterorum librorum omnium. *Itaque* quod pro *et* in Goth. legi narrat Gesn. a correctore jam sublatum fuit.

5. *Emolumentum*, h. e. id quod efficitur, proventus, effectus. Eam vocabuli potestatem, post P. Victorium Var. lect. XXII, 10, præclare illustrat larga exemplorum copia Ruhnkenius ad Vellei. II, 78, 1.

6. *Non in utilitate.* Guelf. et Turic. *non utilit.*, cum Goth. et Alm. et edd. ante Gryph. meis omnibus, quibus accedunt multæ memoratæ Burmanno. Eos, qui silentur, Britannicos, Voss. tres, Bern., habere præpositionem, optes magis quam credas. Sed facile excidebat. — R. 4, *non in utilitate*. RR. 1, 2, 3 et Camp., *non utilitate*. Ed.

7. *Aristoteles... majorve videatur.* Hæc omnia videor reperire in hisce Arist. verbis III, 14, 11, p. 376:

causa, putat et a nostra, et ab ejus, qui dissentiet, persona, duci frequenter in consiliis exordium, quasi mutuantibus hoc nobis a judiciali genere; nonnunquam etiam, ut minor res majorve videatur; in demonstrativis vero
procemia esse maxime libera[1] existimat. Nam et longe 9
a materia duci, ut in Helenes laude[2] Isocrates fecerit, et ex aliqua rei vicinia, ut idem in Panegyrico conqueritur *plus honoris corporum, quam animorum, virtutibus dari*; et Gorgias in Olympico laudans eos, qui primi tales instituerunt[3] conventus: quos secutus[4] videlicet Crispus Sallustius[5], in bello Jugurthino et Catilinario[6], nihil ad

τὰ... τοῦ δημηγορικοῦ (προοίμια) ἐκ τῶν τοῦ δικανικοῦ λόγου ἐστί... καὶ οὐδὲν δεῖται τὸ πρᾶγμα προοιμίου, ἀλλ' ἢ δι' αὐτὸν, ἢ τοὺς ἀντιλέγοντας, ἢ ἐὰν μὴ, ἡλίκον βούλει, ὑπολαμβάνωσιν, ἀλλ' ἢ μεῖζον, ἢ ἔλαττον· διὸ ἢ διαβάλλειν, ἢ ἀπολύεσθαι ἀνάγκη (hoc autem supra §. 7, p. 373, retulerat ad genus judiciale: περὶ αὐτοῦ... καὶ τοῦ ἀντιδίκου, ὅσα περὶ διαβολὴν λῦσαι καὶ ποιῆσαι), καὶ ἢ αὐξῆσαι ἢ μειῶσαι.

1. *Maxime libera*. Id in ipso capitis 14 initio ostendit Aristoteles, usque ad §. 5, ubi ista Isocratis et Gorgiæ exempla recensentur; quæ in Isocrate reperimus adhuc ipsi.

2. *Ut in Helenes laude*. Nam exorditur Isocrates a rhetorum et sophistarum insectatione, qui absurdas materias nullius momenti in orationibus suis tractare solent. TURNEBUS.

3. *Instituerunt*. Guelf. *instituerint*, nec male. — RR. 1, 3, 5 et CAMP., *instituerunt*. RR. 2 et 4, *instituerint*. ED.

4. *Quos secutus.... orsus est*. Possint videri hæc cum reprehensione dicta, si *videlicet* accipias potestate, quæ est frequentissime, ironica; et sic intellexisse dicas Vossium in Inst. Orat. I, p. 352, ubi tamen non plane expressam habes eam sententiam, quam designat index operis, falli Quintilianum qui scribat Sallustium usum exordiis nihil ad historiam pertinentibus; alioque loco reprehensa a Quint. Sallustii exordia. Tellerus ad Sallustium, p. 239, probata h. l. Quintiliano ista principia narrat, et legitur sane *videlicet* frequenter etiam sine irrisione, ut §. 63; item III, 10, 4; quamquam Aristoteles in Isocrate saltem habet profecto reprehensionem. Pro *orsus* malis pæne *usus*, sed libri nihil variant.

5. *Crispus Sallustius*. Sic omnes Codd. Nam quod Goth. *Caius S.* dare narrat Gesn., error est. Jens. et Tarv. cum Ald. soli pravum ponunt prænomen. — R. 1 et CAMP., *C. Sallustius*. ED.

6. *Catilinario*. Guelf. et Turic., *Catilinæ*, cum Almeloven. Goth. Voss. 2, et edd. ante Badium meis omnibus præter Aldinam. Badius e conjectura videtur dare suam lectionem, quoniam Vallensis Cod. auctoritate non utitur in nota. Sed

10 historiam pertinentibus principiis orsus est. Sed nunc
ad suasoriam, in qua, etiam cum procemio [1] utemur,
breviore tamen, et velut quodam capite tantum et ini-
tio, debebimus esse contenti; narrationem vero nun-
quam exiget [2] privata deliberatio, ejus duntaxat rei [3], de
qua dicenda sententia est; quia nemo ignorat id, de quo
11 consulit. Extrinsecus possunt pertinentia ad deliberatio-
nem multa narrari: in concionibus sæpe est etiam illa,
12 quæ ordinem rei docet, necessaria. Affectus [4] ut quæ
maxime, postulat [5]; nam et concitanda et lenienda fre-

accedit ad probam scripturam Voss. 3 præferens: *Catilinare*. — R. 5, *Catilinario*. R. 2, *Catilinari*. R. 1 et Camp., *Catilinæ*. Ed.

1. *Utemur*. Guelf. et Turic. *utimur*, cum Alm. Contra Voss. 2, Goth. mox *debemus* pro *debebimus*.

2. *Nunquam exiget*. Turic. cum Alm. *numquid exiget*. Vide I, 1. 5.

3. *Ejus duntaxat rei*. « Duntaxat » h. l. est pro *saltem*, ut II, 10, 2; XI, 3, 156: « *duntaxat* in judiciis. » Item I, 4, 20, quem locum male sollicitavi in nota ad h. vers. Vide Tursell., p. 224. Sic Plin. Hist. N. XXXIII, 3; Plin. Epist. III, 9, 26.

4. *Necessaria. Affectus... quæ..... postulat*. Sic Alm., cum quo Turicensis facere plane est putandus, in silentio Clari Sulzbergeri. Ab Obrechto inde enim verissimam hanc scripturam præferunt editi, præter Rollinum. Itaque et ab Argent. Codice lectionem nostram defendi existimo. Minimum recedunt Guelf. Voss. 1, 3, Bern., nihil ex omni hac scriptura mutantes, nisi quod *postulanda* dant pro *postulat*. Edd. meæ ante Ald. omnes: *necess. ad* (non Jens. *At*, ut narrat Gesn.) *affect... postulabit*, quibuscum consentiunt Goth. et Voss. 2, omittentes tamen *ad*. Ab Aldo ad Basil. usque: *necess. et* (vel *Et*) *aff.... quæque.... postulabit*. Basil. redit ad vett. edd. rationem, ubi tamen per sphalma altera (anni 1543) dat *effectus* pro *aff*. Gryph. repetit Aldinam constitutionem, quam et Rollinus dat, mutato tamen *quæque* in *quæ*. A Stoeriana inde regnat ea, quæ ante Obr. recepta erat: *necess. aff... quæ... implenda*, quo in genere Gibsoni desidero diligentiam, ne edd. quidem suarum varietates memorantis omnes, de Codd. suis plane tacentis, qui tamen cum recepta facere nequaquam sunt putandi. Quid sit quod paulo ante ad *narrari* Basileensis utraque *variare* ponit in margine, quo solent amandare scripturam Aldinam, non assequor. Neque enim quidquam tale in utraque Aldina, neque usquam præterea in meis libris. — Ed. Camp., *utrumque maxime postulat*. R. 1, *ut quam maxime postulanda*. R. 2. *ut quæque maxime postulabit*. Ed.

5. *Postulat*. Si forte quæris, quis postulet, repete subjectum e præcedentibus et ex tota disputatione,

quenter est ira, et ad metum, cupiditatem, odium, conciliationem, impellendi animi; nonnunquam etiam movenda miseratio, sive[1], ut auxilium obsessis feratur, suadere oportebit, sive sociæ civitatis eversionem deflebimus. Valet autem in consiliis auctoritas plurimum; 13
nam et prudentissimus esse haberique et optimus debet[2], qui sententiæ suæ de utilibus atque honestis credere omnes velit; in judiciis enim vulgo fas habetur indulgere aliquid studio[3] suo; consilia, nemo est qui neget, secundum mores[4] dari. Græcorum[5] quidem plu- 14
rimi omne hoc officium concionale esse judicaverunt, et in sola reipublicæ administratione posuerunt; quin et Cicero[6] in hac maxime parte versatur, ideoque suasuris *de pace, bello, copiis, operibus*[7], *vectigalibus*, hæc duo

videlicet: suasoria, deliberativum genus. De *narratione*, quæ proxime antecedit, ne cogita. Vide notam ad lib. I, cap. 5, §. 1.

1. *Miseratio, sive*. Ita Turicens. Guelf. Alm. Goth. Jens. (tacente Gesn.) cum edd. ante Gryph. omnibus. Is primus inserit *est*, cum elegantiæ detrimento, quoniam antecedit *freq. est*. Recentt. (ut Gesn.) *m. est, s.* — R. 1 et CAMP., *miseratio sive*. CAPP. et ed. Hack., *miseratio est sive*. ED.

2. *Optimus debet*. Ita Guelf. Goth. Voss. 2, Turic. Alm. cum edd. ante Gryph. omnibus, qui cum recentt. inserit *is*, excepto Obr. Fit insuavis compositio, nulla necessitate. Quod *et* ante *opt.* abesse a Goth. et Jens. narrat Gesn., in Jens. fallitur. — R. 1 et CAMP., *optimus debet*. CAPP. et ed. Hack., *optimus is debet*. ED.

3. *Studio*, gratiæ, ut amicum, etiam minus innocentem, defendas.

4. *Secundum mores*. Prava a pravis; bona vicissim a bonis.

5. *Græcorum... concionale*. Vide notam ad III, 4, 1. Apte Rollinus citat Aristot. Rhet. I, c. 8.

6. *Cicero*. De Orat. II, 81 extr., et duobus seqq. capp. Neque tamen ipsa Ciceronis verba hic ubique ponit Quint., sed memoriter refert. Vide not. seq. Ejusdem libri, c. 16, quod certatim ad partes vocant h. l. interpretes, deliberativi generis nonnisi generalem, minusque diligentem habet mentionem.

7. *Operibus*. Goth. et Voss. 2 (et noster R. 2) *opibus*, cum edd. ante Stoerium meis omnibus, excepta Ald. utraque. Obstitit Codd. auctoritas, quo minus hoc reciperem, quod alioqui blanditur conferenti locum Ciceronianum. Neque enim dubito quin eum ipsum, quo respiciat Quint., demonstraverim in not. præc. Ibi autem *opum*, non *operum* mentio. Quamquam fateor inspicienti utrumque et Ciceronis et Quintiliani locum multa apparitura, quæ minus consentiant. Neque

præcipue nota esse voluit, *vires civitatis*, et *mores*; ut ex natura cum ipsarum rerum, tum audientium, ratio
15 suadendi duceretur. Nobis major in re videtur varietas; nam et *consultantium* et *consiliorum* plurima sunt genera: quare in suadendo et dissuadendo tria[1] primum spectanda erunt, *Quid sit, de quo deliberetur; Qui sint,*
16 *qui deliberent; Qui sit, qui suadeat*. Rem, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum: si incertum, hæc erit quæstio sola, aut potentissima[2]; sæpe enim accidet, ut prius dicamus, ne, si possit quidem fieri, esse faciendum, deinde, fieri non posse. Quum autem de hoc quæritur, conjectura est, *An Isthmos*[3] *intercidi, an siccari palus Pomptina*[4], *an portus fieri* [5]*Ostiæ*

enim Cicero eas ipsas res recenset quas Quint., neque oratorem jam de iisdem suasurum præceptis instruit, quod e Quintilianis verbis colligas, sed eum, qui utilitatem defendat, harum omnium commoda enumeraturum dicit. Quum tamen Ciceronis isto loco legantur *pax*, *vectigalia*, quum dicatur « caput esse, nosse *rempublicam* » (Noster vocat *vires civitatis*) « et « *mores civitatis* », has ipsas sententias Ciceronis obversatas esse credo Quintiliano, qui tamen securius eas afferret e memoria, et paululum inverteret. *Opibus* et *operibus* quam facile, vel allita (nam et addi vitiose apparet mox §. 26, ubi pro *pium* Alm. et Turic. *per vim*), vel evanescente lineola in inferiore parte litteræ *p*, ultro citroque mutentur, nota res est.

1. *Tria primum*. Guelf. et Turic. *tria primo*, cum Alm. Voss. 3.

2. *Potentissima*. Vide III, 6, 8, 11.

3. *Isthmos*... *Pomptina*. De utroque vide Suet. Cæs., c. 44; Calig., 21; Neron., 19. De isthmo perfodiendo est libellus Luciano tributus, vol. IX, p. 295 seqq.

4. *Pomptina*. Reliqui scripturam nominis a VV. DD. probatam, ut Drakenb. ad Liv. II, 34, 4, quamquam Guelf. et Goth. dant *Pontina*, cum edd. meis ante Obr. omnibus; Alm. vero *Pomtina*; Turic. ex corr. *Pomptina*, quum positum esset compendium obscurius. « Interpositum est *p* » ait Drakenb. « ne littera *m* volubiliore lingua « proferretur ut *n*. » Ea ipsa ratio est, quare scribatur *Pontina* e Qu. decreto I, 7, 30. *P* non magis defendat locum in hac voce, quam in *emptum*, etc., de quibus sentio cum Dausquio in ista voce. Tædet enim scripturæ impedientis volubilem pronunciationem. Vide eumdem Dausq. in *Pontina*. — RR. I, 2, 3, *Pontina*. Camp., *Pomptina*. Ed.

5. *Ostiæ*. Sic scripsi nomen, auctore uno Turic., sed bonis argumentis nixus quæ vide apud Dausq. in h. v. Cæteri *Hostiæ*. Debebant

possit? An Alexander[1] *terras ultra Oceanum*[2] *sit inventurus.* Sed in iis quoque, quæ constabit posse fieri, con- 17
jectura aliquando erit: ut si quæratur[3], *An utique futurum sit, ut Carthaginem superent Romani; ut redeat Hannibal, si Scipio*[4] *exercitum in Africam transtulerit; ut servent fidem Samnites*[5], *si Romani arma deposuerint?* Quædam et fieri posse, et futura esse, credibile est; sed aut *alio tempore*, aut *alio loco*, aut *alio modo*. Ubi con- 18
jecturæ non erit locus, alia sunt intuenda: et primum, aut propter ipsam rem, de qua sententiæ rogantur, consultabitur; aut propter[6] alias intervenientes extrinsecus causas: propter ipsam deliberant patres conscripti, *An stipendium*[7] *militi constituant?* Hæc materia simplex 19
erit. Accedunt causæ[8] aut faciendi, ut deliberant patres

saltem constare sibi. Vide II, 21, 18. — *Portus Ostiæ.* Vide II, 21, 18.

1. *Alexander.... ultra Oceanum.* Ejus fere argumenti est (quod monuit jam Regius) prima Senecæ Rhet. suasoria: « Deliberat Alexander an Oceanum naviget. » V. c. « Divisit » (Fabianus) « sic, ut primum negaret ullas in Oceano, aut trans Oceanum, esse terras habitabiles, deinde » etc., p. 8.

2. *Ultra Oceanum.* Nam Alexander quum audisset Democritem dicere *plures esse mundos*, parum fidei habuit magistro Aristoteli, unicum esse statuenti: itaque navigare Oceanum voluit, ut alios orbes investigaret. TURN.

3. *Si quæratur.* Turic. et Voss. 1 (Alm. tacetur) *si quæretur.* Melius, puto. Idem sane volebat Guelf. per errorem dans *quæreretur.* — R. 2 et CAMP., *ut si quæratur.* RR. 3, 4, *ut si quæretur.* R. 1, *sic quæritur.* ED.

4. *Si Scipio.* Hoc disceptatum fuit in senatu inter Fabium negantem, et Scipionem aientem, tantisque promissis staturum. Vide Livium XXVIII, 40-44.

5. *Samnites*, ad furcas caudinas. Vide §. 3.

6. *Aut propter.* Turic. *et propter.* Alm. *aut* omittere narratur. Male utrumque.

7. *An stipendium.* Vide Liv. IV, 59 extr.: « Additum deinde omnium maxime tempestivo principum in multitudinem munere, ut ante mentionem ullam plebis tribunorumve decerneret senatus, ut stipendium miles de publico acciperet, quum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset. » Argumenta in utramque partem, vide seq. cap. de Fabiis V, 30. De Cæsaris deliberatione ipse B. Gall. I, 39, 40.

8. *Accedunt causæ.* Res jam non spectatur per se, sed adjunctis quibusdam, quæ momentum faciant;

conscripti, *An Fabios dedant Gallis bellum minitantibus?*
aut non faciendi, ut deliberat[1] C. Cæsar, *An perseveret*
in Germaniam ire, quum milites passim testamenta fa-
20 cerent? Hæ suasoriæ duplices sunt; nam et illic[2] causa
deliberandi est, quod bellum Galli minitentur; esse ta-
men quæstio potest, *Dedendine fuerint, etiam citra hanc*
denunciationem, qui contra fas, quum legati missi essent,
prœlium inierint, regemque, ad quem mandata accepe-
21 *rant, trucidarint?* Et hic nihil Cæsar sine dubio[3] delibe-
raret[4], nisi propter hanc militum perturbationem; est
tamen locus quærendi, *An, citra hunc quoque casum,*
penetrandum in Germaniam fuerit? Semper autem de
eo prius loquemur, de quo deliberari, etiam detractis se-
22 quentibus, posset. Partes suadendi quidam putaverunt
honestum, utile, necessarium; ego non[5] invenio huic
tertiæ locum; quantalibet enim vis ingruat, aliquid for-

ut in hoc exemplo ad ipsam rei æquitatem accedit periculum imminens a Gallis, si non tradantur Fabii. Vide mox huj. cap. §. 20, 21. — *Ut deliberant.* Turic. *ut deliberent*, cum Jens. (tac. Gesn.) et Basil. alt. (in priore evanuit vocalis.) Cæteri mei omnes indicativum. — R. 1 et Camp., *deliberent.* Ed.

1. *Ut deliberat.* Turic. et Guelf. omittunt *ut*, cum Alm. Goth. Voss. 1 et edd. ante Bad. omnibus, qui primus dedit adverbium, obtemperantibus omnibus, præter Ald. sec. — *Ut* deest in RR. 1, 2, 3, 4 et Camp. *Ed.*

2. *Illic.* Guelf. et Turic. *illi*, cum Alm. Bodl. Joann. Voss. 1, Bern. manifesta erroris causa, vide III, 6, 16, ubi in eadem voce minus facile redargui potest vitium, sed æque certum est. — R. 1, *illic.* Camp., *illi.* Ed.

3. *Sine dubio... est tamen.* Vide notam ad III, 6, 88.

4. *Deliberaret.* Ita Turic. Alm. Bodl. cum ed. Andr. et Obr. Cæteri omnes *deliberet.* Tres optimos Codd. ad quos quartus videtur accedere Argentorat., et unam antiquissimam editionem, auctores nactus reposui imperfectum. Agitur enim de re certa, non autem de eo quod forte accidat; de Cæsare, duce, non de declamatore in schola Cæsarem agente: « Non deliberaret, « nisi...... at re vera deliberat, « quia.... » Vide notam ad I, 8, 5. — RR. 1, 2, 3, *deliberet.* Camp., *deliberaret.* Ed.

5. *Ego non.... locum.* Hæc dicit de Aristotelis sententia, ut monet Turn. Vide Rhet. Ar. I, 4, 2: Ὅσα δὲ ἐξ ἀνάγκης ἢ ἔστιν ἢ ἔσται, ἢ ἀδύνατον εἶναι ἢ γενέσθαι, περὶ τούτων οὐκ ἔστι συμβουλή. Vide §. nostri 25.

tasse pati necesse sit[1], nihil facere; de faciendo autem
deliberatur. Quod si hanc vocant *necessitatem*, in quam 23
homines[2] graviorum metu coguntur, *utilitatis* erit quæs-
tio: ut *si obsessi, et impares, et aqua ciboque defecti, de
facienda ad hostem deditione deliberent*, et dicatur, *Ne-
cesse est;* nempe sequitur, ut hoc subjiciatur, *Alioqui
pereundum est:* ita propter id ipsum non est necesse, quia
perire[3] potius licet; denique non fecerunt Saguntini,
nec in rate Opitergina[4] circumventi. Igitur in his[5] quo- 24
que causis aut de *sola utilitate* ambigetur, aut quæstio
inter *utile* atque *honestum* consistet; at enim, si quis li-
beros procreare volet, necesse habeat[6] uxorem ducere;
quis dubitat? sed ei[7], qui pater vult fieri, liqueat necesse

1. *Necesse sit.* Guelf. *n. est*, solus.

2. *In quam homines.* Edd. ante Basil. omnes *in qua hom.* probante Gesnero. Cod. videtur nullus addi-cere. — *Homines.* Ut Casilinenses, vide Livium, lib. XXXIII. Ed.

3. *Quia perire.* Turic. *quia aperire.* Alm. tacetur.

4. *Rate Opitergina.* Obr. *r. Opitergini.* Optes pluribus suffragiis confirmatum (vide §. 30), neque tamen necesse. In meo Jens. exemplo corrigendo effectum hoc, sed et ante *irrite* ex *in rate.* Is error est in Turic. quoque, sic: *in* (superimposito *r*) *rite.* — RR. 1, 2, *Opitergina.* Ed. Camp., *Opitergini.* Ed. — *Saguntini..... in rate Opiterg.* Priores vide apud Liv. XXI, 14. Quos generose pereuntes compellat Silius Ital. II, 696: « At vos si-« dereæ, quas nulla æquaverit ætas, « Ite, decus terrarum, animæ, ve-« nerabile vulgus, Elysium et cas-« tas sedes decorate piorum. » Opiterginos ap. Flor. IV, 2, 33: « Una » (ratis) « quæ Opiterginos ferebat, « in vadis hæsit, memorandumque « posteris exitum dedit. Quippe vix « mille juvenum manus, circum-« fusi undique exercitus per totum « diem tela sustinuit, et, quum exi-« tum virtus non haberet, tamen, « ne in deditionem veniret, hor-« tante tribuno Vulteio, mutuis ic-« tibus in se concucurrit. » Item ap. Lucan. IV, 462-582, frigidum hic quoque rhetorem, qui nimia promisit, v. 574, 75: « nullam ma-« jore locuta est Ore ratem, totum « discurrens fama per orbem. » Eamdem historiam pulchre exposuit Freinsh. Suppl. lib. Liv. CX, c. 52-55.

5. *Igitur in his.* Vide ad I, 5, 39. Add. Cic. de Legg. I, 6.

6. *Necesse habeat.* Turic. et Guelf. *n. habet*, cum Voss. 1, 3. In Jens. mea subterpunxit aliquis *a* in h. v. Malim fere indicativum, potest tamen potentialis intelligi. — R. 3, 4, Camp., *habet.* R. 1, 2, *habeat.* Ed.

7. *Sed ei... ducendam.* His refellitur quod obvertebatur; nimirum

25 est, uxorem esse ducendam. Itaque mihi ne consilium
quidem videtur, ubi necessitas est; non magis quam ubi
constat, quid fieri omnino non posse; omnis enim deli-
beratio de dubiis est: melius igitur, qui tertiam partem
dixerunt δυνατὸν, quod nostri *possibile*[1] nominant; quæ,
26 ut dura videatur appellatio, tamen sola est. Quas partes
non omnes in omnem cadere suasoriam manifestius est,
quam ut docendum sit[2]: tamen apud plerosque earum
numerus augetur, a quibus ponuntur ut partes[3], quæ
species sunt partium[4]; nam *fas, justum, pium, æquum,
mansuetum*[5] quoque (sic enim sunt interpretati τὸ ἥμερον)
et si qua adhuc adjicere quis ejusdem generis velit, sub-
27 jici possunt *honestati*. An sit autem *facile, magnum, ju-
cundum, sine periculo?* ad quæstionem pertinet *utilitatis*;
qui loci oriuntur ex contradictione[6]: *Est quidem utile,
28 sed difficile, parvum, injucundum, periculosum.* Tamen
quibusdam videtur esse nonnunquam de jucunditate
sola consultatio, ut si de ædificando theatro, instituen-

illi, qui pater vult fieri, non potest dubium videri, quin uxor sit ducenda; ergo nec deliberabit de ista re. De adoptione autem, cujus mentionem injicit Capperonnerius, cujusque ope videtur illa necessitas potuisse exiri, hic non cogitavit Quint. quoniam dixit, *pater vult fieri* pro eo ipso quod modo erat, *liberos procreare volet.* At possunt extra connubium quoque procreari liberi; nempe legitimos intellexit, neque cavillationum, quæ possent fieri, rationem habuit.

1. *Possibile.* Sic et *impossibile* V, 10, 18. Vide III, 6, 23, ubi similia de *essentia*.

2. *Quam ut docendum sit.* Vide III, 6, 44, ne forte quis credat nostro loco, ubi omnes *doc.* dant, non *dic.*, illic quoque defendi scripturam Goth. *docenda*. Hic res docentur, illic nomina *dicuntur*.

3. *Ut partes.* Turic. et Alm. inserunt *hæ*, quo vel sensu, vel errore, non exputo.

4. *Species... partium.* Non videtur latius patere *partis* vocabulum quam *speciei*, saltem e Ciceronis usu, vide Topic., c. 7, princ. de Inv. I, 22 extr. De Oratore, I, 42. Variavit tantum, nullo alio sensu quam si dixisset *partes partium*.

5. *Fas... mansuetum.* Vid. II, 4, 38. Vide quoque de Partibus Arist. I. Rhet. ad Alex.

6. *Contradictione*, adversariorum scilicet.

dis ludis, deliberetur; sed neminem[1] adeo solutum luxu
puto, ut nihil in causa suadendi sequatur præter volup-
tatem. Præcedat enim semper aliquid necesse est, ut in 29
ludis, honor deorum; in theatro, non inutilis laborum
remissio, deformis et incommoda turbæ, si id non[2] sit,
conflictatio[3]; et nihilo minus eadem illa religio[4], quum
theatrum veluti quoddam illius sacri templum vocabi-
mus. Sæpe vero, et utilitatem despiciendam esse dici- 30
mus, ut honesta faciamus, ut quum illis Opiterginis da-
mus consilium, ne se hostibus dedant, quamquam peri-
turi sint, nisi fecerint; et utilia honestis præferimus, ut
quum suademus, ut bello punico[5] servi armentur. Sed 31

1. *Sed neminem*. Non Goth. (ut narrat Gesn.) sed Jens. s. *nemini*, ut et Tarv. (vide ad III, 7, 26) quod correxit Regius. Modo et utraque harum *instruendis* pro *instituendis*, eodem emendante. Sed utrobique Regianam rationem esse in Vallensi narrat Badius, et videtur esse in omnibus Codd.

2. *Si id non sit*. Guelf. s. *ibi n. s.* cum Goth. et Voss. 2; item edd. Jens. Tarv. Regius conjecit *id*, sed et *fit* pro *sit* malle se ait. Locat. Ven. Rusc. dant s. *id n. fiat*, quo auctore postremum, non apparet. Badius in textu habet s. *ibi n. fit*, et defendit in nota, quia Regiana ratio habeat sonum ineptum et sensum minus cohærentem. Idem tamen in altera ed. (1519) nostram scripturam præfert, quæ deinceps est in omnibus edd. quo accedit Aldina prior. Codd. ipsi, qui silentur, eam habere sunt putandi, et sensus aptior, si theatrum est sententiæ subjectum, non turba, quæ non sit *ibi*, hoc est in theatro, in qua ratione etiam *conflictatio* aliena est. Vide notam sequentem.

3. *Turbæ... conflictatio*, in spectandis ludis. Si theatrum sit nullum, foris et cuneis disseptum et suam cuique sedem præbens, magna oriatur, necesse est, conflictatio locum spectandi sibi invicem eripientium. Argumenta pro vetere more subitariis gradibus edendi ludos, immo et stando spectandi, habes apud Tacitum Annal. XIV, 20.

4. *Eadem illa religio*. Cujus ratio habebatur in ludis illis edendis. Videtur enim hoc de ludis et de theatro ita cogitatione jungendum, ut, iis ipsis, quos instituendos suademus, ludis ædificandum sit theatrum necne, deliberetur. Sic *nihilo minus* in theatro, quam in ludis, deorum honorem verti intelligemus, et *illud sacrum* accipiemus ejus dei, cujus forte sunt ludi, veluti matris deorum, cujus festo plurimæ actæ sunt comœdiæ Terentii; quamquam et de aliis, quam scenicis, ludis potest cogitari.

5. *Bello punico servi*. Post pugnam cannensem. « Deerat juventus;

tamen, neque hic[1] plane[2] concedendum est, esse id inhonestum, liberos enim natura omnes, et eisdem constare elementis[3], et fortasse antiquis[4] etiam nobilibus ortos, dici potest; et illic, ubi manifestum periculum est, opponenda alia, ut[5] crudelius etiam perituros

« in sacramentum militiæ liberata « servitia. » Florusl. II, c. 6, §. 23. « Aliam formam novi delectus inopia liberorum capitum ac necessitas dedit : octo millia juvenum « validorum ex servitiis, prius sciscitantes singulos, vellentne militare, empta publice armaverunt. » Liv. XXII, 57, 11.

1. *Neque hic*. Guelf. *ne hoc*, prius etiam Jens. (tac. Gesn.) et edd. (ante Badium dantem *nec hic*) omnes, præter Ald. qui dat nostram eamdemque omnium reliquarum. Etiam Goth. (tac. Gesn.) *nec hic*. Vide notam ad I, 5, 38.

2. *Hic plane*. Turic. *id Platone*, imposuit autem litteræ *e* corrector ingeniosus *i*. (Alm. h. l. non citatur, quum mox, pro *id inhonestum*, solito Turic. et Almeloveeniani consensu, uterque det *id honestum*.) Tales librariorum errores, si tempore succurrant, egregie interdum adjuvent criticum.

3. *Eisdem... elementis*. Geminus fere Juvenalis locus XIV, 17 : « ..animas servorum et corpora nostra « Materia constare putat paribus« que *elementis* » ; quem sua hausisse e Seneca epistola XLVII, docent VV. DD. Quod autem « liberos natura omnes » dicit Quint. dissentit ab Aristotele propendente in eam sententiam, qua perhibentur quidam natura servi. Politic. I, 5, 6. Vide et L. Senecam de Beneficiis, III, 28.

4. *Antiquis... nobilibus*. Obr. videtur solus in h. l. aliquid novare, *aliquis... ortus* dans pro *antiquis... ortos*. In Almeloveeniani enim compendio *anq's* nihil nisi receptam agnosco, etsi Turic. *an quis* dare narratur. Neque erat quod in sententia hæreret Burm., quasi in recepta *omnes* servi nobilibus orti significarentur. *Omnes liberos* ad homines spectat, non ad servos; et quod adjicitur *fortasse*, satis ostendit nihil certi in universum affirmari. Burm. malit « aliquos etiam « nobilibus ortos », imitans quidem sed non presse sequens Obrechti scripturam. Hanc ipsam ingenio magis, quam Codici Argent., deberi suspicor, quoniam ne structura quidem procedit : « *liberos*... omnes... « et... *aliquis*... *ortus* dici potest. » — *Antiquis...... nobilibus*. « Nescias an te generum beati Phyllidis flavæ decorent parentes. » Hor. Od. II, 4, 13, 14. Burmannus Acten commemorat, quam justo pæne matrimonio sibi conjunxerit Nero « summissis consularibus viris, qui regio genere ortam pejerarent. » Sueton. in Ner., c. 28

5. *Opponenda alia, ut*. Goth. et Jens. (tac. Gesn.) *o. alia sunt pericula ut*, cum edd. ante Ald. sec. omnibus (præter Ald. priorem). Codex quidem nullus affertur alius, neque est vel necessarium additamentum vel elegans. In reliquis edd. meis omnibus nostra est.

affirmemus, si se dediderint[1], sive hostis[2] non servaverit fidem, sive Cæsar vicerit, quod esse vero similius[3]. Hæc 32
autem, quæ tantum inter se pugnant[4], plerumque nominibus deflecti[5] solent; nam et utilitas ipsa expugnatur[6] ab iis[7], qui dicunt, non solum potiora esse honesta, quam utilia, sed ne utilia quidem esse, quæ non sint

1. *Dediderint*. Gothan. et Jens. (tac. Gesn.) *dederint*, cum Voss. 1 (an 2?), quod correxit Regius. Sed videntur astipulari Codd. omnes, et ipsa Tarv. veram scripturam præfert (vide §. 28) cum reliquis omnibus. — RR. 1, 2, *dediderint*. Ed. Camp., *dederint*. Ed.

2. *Sive hostis... servaverit... sive*. Turic. *s. vero hostis* (sed a secunda manu *sive hostes*).... *servaverint*.... *sive*, cum Alm. nisi quod hic ...*servaverit*. Guelf. *si vero hostes... servaverint*.... *si*. Voss. 3, *sive vero hostis... servaverint... sive*. Pluralis an singularis positus fuerit a Qu., vix dicas. Sing. est in edd. quantum video omnibus. De sing. pro plur. vide VIII, 6, 20. — RR. 1, 2, *hostis... servaverit*. R. 5 et Camp., *hostes... servaverint*. Ed.

3. *Quod esse vero similius*. Sic Guelferb. et Voss. 1. Omittunt *esse* Turic. et Obr. Reliqui *q. est vero s.* Malui infinitivum ponere, quam subaudire, quod in suspensa oratione minus perspicuum, nec video, quomodo ab errore proficisci potuerit elegantissima scriptura, exprimens *esse*; quomodo omitti potuerit, facilius intelligitur. *Est* autem falso legi quivis admonitus sentiat. Firmant tamen hi ipsi libri nostram rationem. Vide notam ad I, 5, 40. — RR. 1, 2, 5, *quod est vero*. RR. 3, 4, *quod esse vero*. Ed. Camp., *quid vero*. Ed.

4. *Tantum inter se pugnant*. *Tantum* accipe *tantopere*, *in tantum*, ne forte intelligas *tantummodo*, quod hinc alienum est. Agitur de conditione, ubi manifesto opposita sint honesta et utilia; quum adhuc conciliare utrumque conati simus. Subiit autem *tantum* mutare in *tamen*, vide II, 11, 6, hac sententia: Hæc autem quæ sunt ejusmodi, ut nulla arte possint conciliari, sed, quidquid dixeris, *tamen* inter se pugnent.

5. *Nominibus deflecti*. Jam non *dura*, *periculosa* appellantur; quæ vulgo, sed *gloriosa*, *generosa*, et sic in singulis. Vide III, 7, 25.

6. *Expugnatur*. Turic. *pugnatur*, sed impositis primæ syllabæ hisce litteris *op*. Hanc ipsam scripturam præferunt Bernensis et Obr. Reliqui nostram, quæ sane præstat. *Expugnatur* enim interpretare: *vincitur, superatur*, præ quo parum est *oppugnatur*.

7. *Ab iis*. Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) *ab his*, quod possit placere, quoniam opponitur *contra.... illi*. Sed neque hoc necessarium et pronomen *is* solet poni, quum in sequentibus demum designantur, de quibus agitur; quæ hujus loci est ratio. — *Ab iis... contra... illi*. Bene monet Gallæus designari stoicos et epicureos. Stoici enim virtutem summum bonum, epicurei autem voluptatem profitebantur. Ed.

honesta[1]**; et contra, quod nos honestum, illi vanum, ambitiosum**[2]**, stolidum, verbis quam re probabilius**
33 **vocant. Nec tantum inutilibus comparantur utilia, sed inter se quoque ipsa; ut si ex duobus**[3] **eligamus, in altero**[4] **quid sit magis, in altero quid sit minus: crescit hoc adhuc; nam interim triplices etiam suasoriæ incidunt; ut quum Pompeius**[5] **deliberavit**[6]**, *Parthos, an Africam, an Ægyptum peteret*: ita non tantum, utrum melius**[7]**, sed quid sit optimum, quæritur; itemque contra**[8]**.**
34 **Nec unquam incidet in hoc genere materiæ dubitatio rei, quæ undique secundum nos**[9] **sit; nam ubi con-**

1. *Quæ non sint honesta*. Guelf. *q. n. sunt h.*, cum Goth. et edd. ante Stoer. meis omnibus. Neque tamen bonis Codd. auctoribus carere nostram puto. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *non sunt*. R. 5, Capp. et ed. Hack., *non sint*. Ed.

2. *Ambitiosum*. Vide notam ad lib. I, cap. 2, §. 22.

3. *Ut si ex duobus*. Alm. *ut si duob.*, cum Turic., nisi quod hic impositum τῷ *duob.* habet *e*. Et sic, *e* non *ex*, Goth. Jens. (tac. Gesn.) cum edd. meis ante Stoer. omnibus, præter Ald. et Bas. utraque. *Ut ex duob.* omisso *si*, meorum soli Stoer. Chouet. Leid.

4. *In altero.... in altero*. Utilibus.... inutilibus.

5. *Pompeius*. Post pugnam pharsalicam: vid. Plutarchum in Pompeio, p. 659 E, F; 660 A; item Lucan. VIII, 256-455, quæ ipsa suasoria est, oratorem magis quam poetam prodens.

6. *Ut quum Pompeius deliberavit*. Pompeius acie pharsalica profligatus Mitylenam venit, illicque deliberavit *deberetne proficisci in Parthos*, an in Africam ad Jubam regem, an in Ægyptum ad Ptolemæum, ut exercitum instauraret adversus Cæsarem. Sed Theophanis suasione Ægyptum petivit. Vide Plut. in Pompeio. Turn.

7. *Utrum melius*. Sic Turic. et Guelf. cum Alm. Voss. 1, 3, edd. Basill. Obrecht. Cæteri inserunt *sit*. Nostra ratio elegantior, quum mox subjiciatur *sit*. — RR. 3, 4 et Camp. *utrum melius*. RR. 1, 2, Capp. et ed. Hack., *utrum sit melius*. Ed.

8. *Itemque contra*. Guelf. *idemque c.*, cum Voss. 1, Jens. (tacente Gesn.) et edd. ante Bad. omnibus acc. Ald. sec. Correxit Regius *item*. quod præferunt Bad. uterque et Cerv. ut et Gryph. Sed Turic. *idem* cum Goth. (non enim hic *item* ut narrat Gesn. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *idemque*. Ed.

9. *Secundum nos*. Turic. *secatur*, cui impositum est *contra*. Apparet in priore scriptura ignari librarii error, in altera corrigentis præpostera sedulitas. An erat in antiquissimo libro *secundum* vel *contra*? Ipsa locutio *sec. nos* habet quidem insolentiam quamdam, sed manifestæ tamen est sententiæ. S-

tradictioni locus non est, quæ potest esse causa dubitan-
di? Ita fere omnis suasoria nihil est aliud, quam compa-
ratio; videndumque, *quid consecuturi simus*, et *per*
quid[1]? ut æstimari possit, *plus in eo, quod petimus, sit*
commodi; an vero in eo, per quod petimus, incommodi?
Est utilitatis et in tempore quæstio, *Expedit, sed non* 35
nunc; et in loco, *Non hic;* et in persona *Non nobis,*
non contra hos[2]*;* et in genere agendi, *Non sic;* et in
modo, *Non in tantum;* sed personam sæpius[3] decoris
gratia[4] intuemur, quæ et in nobis, et in iis, qui delibe-
rant, spectanda est. Itaque quamvis exempla plurimum 36
in consiliis possint[5], quia facillime ad consentiendum
homines ducuntur experimentis; refert tamen, quorum

mile quid est Tacit. Hist. III, 7, 1, in loco tamen suspecto. Alm. nulla mentio.

1. *Per quid.... per quod.* Guelf. *propter quid.... propter quod* cum multis Codd. et edd. priore quidem loco; posteriore solus, quantum video. Turicensis, ut et Vallensis ut diserte monet Badius, priore veram habet scripturam, posteriore omittit cum omnibus his: *petimus.... petimus,* solito errore. Frequentissima confusio τῶν *per* et *propter.* Vide Drakenb. ad Epitom. Livii, l. LXXXIV. — Ed. Camp., *per quid... per quod.* R. 1, *propter quid.... propter quod.* Ed.

2. *Non nobis, non contra hos.* Post *nobis* Alm. (et R. C. noster 5) inserit hæc: *Et in adversariis,* quorum neque in reliquis neque in Turic. vestigium invenio. Neque tamen temere rejecerim hoc additamentum, quum *persona* h. l. ad suadentem tantum et deliberantes videatur referri.

3. *Sed personam sæpius.* Dixerat paulo ante utilitatis quæstionem versari in persona; ut: Est illud quidem utile, sed nec nobis, nec contra hos. At eamdem personam, inquit, sæpius intuemur decoris causa, id est, ut et quid nos decent, videamus ipsi, et quid eos qui deliberant. Rollin.

4. *Gratia.* Pro quo noster R. 1 habet *causa*, salvo sensu. Hanc varietatem præc. critici omiserunt. Ed.

5. *In consiliis possint.* Sic scripsi e Turic. Alm. Guelf. Voss. 1, et edd. a Locat. inde omnibus usque ad Gryph. Cæteri, ut et Gesn., *in c. possunt.* Novi equidem *quamvis* sæpe cum indicativo strui, de qua re consulendus est Perizonius ad Sanctium aliique. (vid. Virg. Ecl. III, 84, in edit. J. H. Vossii). Sed, in nostro scriptore, idoneis auctoribus usitatiorem formam credere malui. *S* non *c* in priore vocabulo Codd. defendunt omnes, etsi edd. vett. non paucæ hoc præferunt. Vide notam ad §. 2. — Nostri habent *possunt.* Ed.

auctoritas, et quibus adhibeatur; diversi sunt enim deliberantium animi, duplex conditio. Nam consultant aut plures, aut singuli; sed in utrisque differentia: quia et in pluribus multum interest, *senatus sit*, an *populus; Romani*, an *Fidenates; Græci*, an *Barbari:* et in singulis, *Catoni petendos honores suadeamus,* an *C. Mario; de*
38 *ratione belli Scipio prior,* an *Fabius*[1] *deliberet.*[2] Proinde intuenda *sexus, dignitas, ætas;* sed mores præcipue discrimen dabunt; et honesta quidem honestis suadere facillimum est: si vero apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur exprobrare diversam vitæ sectam,
39 cavendum est. Et animus deliberantis, non ipsa honesti natura[3], quam ille non respicit, permovendus; sed laude[4], vulgi opinione, et, si parum proficiet hæc [5]vanitas, secutura ex his utilitate[6]; aliquanto vero magis[7] obji-

1. *Fabius deliberet.* Guelf. et Turic. *deliberent*, cum Alm. et Voss. 1, 3, et edd. ante Rusc. Sed necessariam correctionem Regius fieri jussit. Astipulatur Goth. ut et videntur Britt. — R. 2, *deliberet.* At RR. 1, 3, 4, *deliberent.* Ed. — *Scipio.... Fabius.* Vide §. 17.

2. *Proinde.* Sic mei libri omnes, nec video quare Gesn. malit *perinde.* Ea ipsa quæ hic memorantur *sexus*, *dignitas*, *ætas* partes sunt ejus, quæ nunc tractatur, personæ; ut propter differentiam personarum hæc quoque intuenda sint; et hoc est in *proinde.*

3. *Honesti natura.* Jens. (tacente Gesn.) *honesta n.*, cum edd. ante Bad. omnibus, excepta Tarv. (vide §. 31), Cod. nullo, quod jam correxit Regius.

4. *Permovendus; sed laude. Sed* est in omnibus libris, a Gesnero omissum per errorem, quem correxerunt Bipontini.

5. *Vanitas.* Scilicet vana laudis species. Roll.

6. *Secutura.... utilitate.* Præter Goth. et Voss. 2, *secuturam... utilitatem* dant Jens. (tac. Gesn.) et edd. Loc. Ven. Rusc. Bad. qui contra Regium *utilitate* suadentem (in *secut.* nihil monet Reg.) e Vallensi etiam defendit accusativum, quem repetit ab eo quod sequitur *objiciendo*, quæ Gesneri quoque ratio est. Ego verissimum puto ablativum qui in Codd. videtur esse, præter memoratos, omnibus; est autem in edd. meis reliquis, ut Tarv. Vide paginæ sequentis notam 1. — RR. 1, 3, 4, *secutura.... utilitate.* Ed. Camp., *consecutura.* R. 2, *secuturam.... utilitatem.* Ed.

7. *Aliquanto.... magis.* Vide notam ad lib. I, cap. 12, §. 4.

ciendo aliquos, si diversa fecerit, metus[1]. Nam[2] præter 40
id, quod his levissimi cujusque animus facillime terretur, nescio an etiam naturaliter apud plurimos plus valeat[3] malorum timor, quam spes bonorum: sicut facilior[4] eisdem turpium, quam honestorum, intellectus est. Aliquando bonis quoque suadentur parum decora; 41
dantur parum bonis consilia, in quibus ipsorum, qui consulunt, spectatur utilitas[5]: nec me fallit, quæ statim cogitatio subire possit legentem; hoc ergo præcipis[6]? et hoc fas putas? Poterat me liberare Cicero[7], qui ita scribit 42
ad Brutum, propositis[8] plurimis, quæ honeste suaderi

1. *Diversa fecerit, metus*. Reposui singularem pro Gesneri et recc. (exc. Capper.) *fecerint*, auctoribus Alm. (Turic. siletur) et edd. inde a Rusc. (qui differt h. l. a Locat. vide Prooem. §. 4) usque ad Stoer. omnibus meis. Refertur ad *deliberantis* (non *deliberantium*) *animum*. Intelligere enim *turpes* istos, qui erant in initio integri sensus hujus, contortum arbitror. — Codd. nostri *fecerint*. Ed.

2. *Nam præter*. Turic. *Nam quod p.*, sed imponitur *que* τῷ *quod*. Alm. *N. quod p.*, cum Voss. 3. *N. quidem p.*, Voss. 1. Ego Turic. secundam scripturam veram existimo. — R. 2, *Nam præter id*. RR. 1, 5, *Nam quod præter*. Ed. Camp., *Namque præter*. Ed.

3. *Plus valeat.... intellectus est*. Commodum Pseudo-Turnebus ablegat ad Cic. Partitt. Orr., c. 26, unde hæc hauserit Quint.: « Videndum, quanto magis homines mala fugiant, quam sequantur bona. « Nam neque honesta tam expetunt, quam devitant turpia. » etc.

4. *Sicut facilior*. Unde Seneca: *Vitia sine doctore discuntur: qui vero virtutes per se hauserit, nemo inventus est*. Turn.

5. *Ipsorum... utilitas*. Qui quum ipsi sint mali, ne consilia quidem, talibus utilia futura, poterunt valde bona esse; alioqui, neglecta consulentium utilitate, publice tantum utilia suadebis, quod est contra suasoris fidem. Hæc quidem sententia, quæ cum rigida stoicorum virtute non prorsus conspirat, ex Ciceronis exemplo, quod mox legetur, apparet.

6. *Hoc... præcipis*. Valde similis oratio est Ciceronis et ipsius se quasi objurgantis pro Cœl., c. 17: « Hæc igitur est tua disciplina? Sic « tu instituis adolescentes. » etc. Vide lib. IX, cap. 2, §. 15.

7. *Liberare Cicero*. Omisi *M* ante *Cic.*, cum Turic. Guel. Alm. Goth. (tac. Gesn.) Edd. ante Ald. omnes *C* ponunt pro *M* (de Jens. tacente Gesn.) quod mero errori post *e* in *liberare* ante *C* imputandum. Vide notam ad lib. I, cap. 10, §. 4.

8. *Propositis*. Cod. R. 1 et ed. Camp. habent *præpositis*. Ed.

Cæsari possent[1] : *Simne bonus vir, si hæc suadeam? Minime ; suasoris enim finis est utilitas ejus, cui quisque suadet : at recta sunt; quis negat? sed non est semper rectis in suadendo locus;* sed quia est altior quæstio, nec tantum ad suasorias pertinet, destinatus est mihi hic
43 locus duodecimo[2], qui summus futurus est, libro. Nec ego quidquam[3] fieri turpiter velim ; verum interim hæc vel ad scholarum exercitationes pertinere credantur; nam et iniquorum ratio noscenda est, ut melius æqua
44 tueamur. Interim si quis bono inhonesta suadebit, me-

1. *Suaderi... possent.* Turic. Alm. Voss. 3, *s... possint.* Guelf. *possunt.* Edd. quidem omnes meæ imperfectum, quas, vel contra præclaros Codd., sequi debere mihi videbar. Quod enim typis ipsis significavi : verba hæc *propos.... possent* nondum sunt Ciceronis, verum ipsius Quintiliani; quam rationem soli adhuc tenuerunt Rusc. Badius in priore ed., Rollinus, Capperonnerius, etsi cæteroqui prava distinctione turbans locum. Eadem est in fragmentis quoque Ciceronianis. Et ea sola vera est. *Hæc* enim, quod mox est in verbis Ciceronis, si refertur ad ea « quæ honeste suaderi pos« sunt », existit sententia præpostera Ciceronis negantis se bonum virum fore, si honesta, in genere, suaserit Cæsari. Vides *hæc* istud referendum esse ad certa quædam consilia, in prioribus posita a Cicerone, sed quæ non attulerit Qu. Is in universum significans ea, de suo narrat, proposuisse Ciceronem in superioribus talia multa, « quæ... « *possent.* » Ita apparet soli imperfecto esse locum, quippe quod pendeat a perfecto in *propositis.* Contra si Ciceronis essent ista « *pro-* « *pos.... poss.* » scribi deberet *possint.* Neque enim tunc historice præteritoque tempore accipienda essent *proposita ;* verum hoc modo : « Quum parata mihi sint et « proposita multa, quæ.... suadere « *possim* » ; h. e. : « Quum habeam « multa, quæ suadeam. » Gesnerus egregie correxit superiorum edd. distinctionem ; hæc tamen, de quibus agimus, verba Ciceroni jam assignans, quocum facit et Gedoynus. Mea ratio tota est apud Rollinum editum ab Harlete, item Rusc. et Badium, ut monui ; nisi quod illic nulla est typorum diversitas. Cæsarem autem h. l. esse Octavianum, vix attinet dicere. De ejus nimia apud Ciceronem gratia, etiam personatus ille Brutus conqueritur, quem habemus in epistolis hodie exstantibus. Vide notam ad II, 20, 10. — RR. 1, 2, *possent.* Ed. Camp., *possint.* R. 5, *possunt.* Ingeniosa est Lud. Spald. emendatio. Ed.

2. *Duodecimo... libro.* Capite primo integro.

3. *Nec ego quidquam.* Etiamsi turpia suadeantur, id fieri turpiter non vult Fabius ; sed causam aliquam honestiorem prætexi. Roll.

minerit non suadere tamquam inhonesta, ut quidam declamatores Sextum Pompeium[1] ad piraticam, propter hoc ipsum, quod turpis et crudelis sit, impellunt; sed dandus illis deformibus color[2], idque etiam apud malos; neque enim[3] est quisquam tam malus, ut videri velit[4]. Sic Catilina apud Sallustium loquitur, ut[5] rem 45
sceleratissimam non malitia, sed indignatione[6], videatur audere; sic Atreus apud Varium[7]:

....Jam fero (inquit) infandissima,
Jam facere cogor[8].

1. *Sextum Pompeium*. Poterant sane multa pro tali consilio afferri, ut patet ex iis quæ collegit e scriptoribus Freinshemius in Supplem. libri Liv. CXXIII, c. 1.

2. *Color*. Vide l. IV, c. 2, §. 88.

3. *Neque enim*. Sic Guelf. Cæteri *Nec enim*. Vide III, 8, 6.

4. *Ut videri velit*. Ita Turic. Alm. Guelf. Voss. 1, Goth. Voss. 2, et edd. meæ ante Gryph. omnes. Hic primus inseruit *malus*, post *ut;* quod deinceps est in omnibus, languidiore sententia.

5. *Sallustium loquitur, ut*. Omittunt *loquitur* Turic. et Alm., soli quantum video. Continuabantne igitur orationem, non interpungentes post *audere*, ut etiam hoc referretur ad id quod sequitur *inquit?* Mollior tamen videtur recepta. — *Apud Sallustium*. B. Cat., c. 16, apud Teller., apud Cortium 20.

6. *Sed indignatione*. Nam Catilina illic indignatur, quod videat remp. et urbis magistratus in paucorum esse potestate, quum reliqui sint illis obnoxii. Turn.

7. *Varium*. Goth. (tac. Gesn.) *Varum*, cum Voss. 2 et edd. multis ante Leid. Sed *Varrum* Guelf. Jens. (tac. Gesn.) cum Tarv. Venet. Primus meorum Aldus *Varium* dat, qui et in scriptura *Varrum* latet. Turic. et reliqui quin verum nomen habeant, non dubito. Infra X, 1, 98, ubi multi Codices pro *Varii Thyest.* dant nominativum viri. Goth. item *Varus*, Guelf. *Varrus*. — RR. 3, 4, *Varium*. R. 2, Camp., *Varum*. R. 1, *Varrum*. Ed. — *Apud Varium*. L. Varius, Virgilii et Horatii familiaris, epici et tragici carminis auctor, cujus opera magno litterarum detrimento interciderunt. Vide X, 1, 98; item J. H. Vossium ad Virg. Ecl. IX, 35. Ejus tragœdia, Thyestes, celebrata scriptoribus, nuper in Batavia reperta jactabatur, sed supposita tanto nomini, ut statim agnoverunt critici. Hujus ipsius fabulæ versus sunt, quorum h. l. habemus fragmenta.

8. *Jam fero.... cogor*. Disposui fragmentum e sententia Rutgersii in Lectionibus Venusinis, c. 3, flagitante metro. Gesneri conjectura, *ferre* optantis pro *fero* a libris non adjuvatur (Guelf. pro eo *vero*, in quo latet recepta ipsa), et robustius videtur si *facere* tantum, non item *ferre*, se cogi dicat. Continuos enim

Quanto magis eis, quibus curæ fama[1] fuit, conservan-
46 dus est hic vel ambitus[2]? Quare et, quum[3] Ciceroni dabimus consilium, ut *Antonium roget*, vel etiam ut *Philippicas*, ita vitam pollicente eo, *exurat*, non cupiditatem lucis allegabimus[4]; hæc enim si valet in animo

duos spondeos in iambis latinis non morabor.

1. *Curæ fama*. Sic Guelf. Jens. (tac. Gesn. nisi forte in meo exemplo calamo est correctum e *cura famæ*) Obr. item Turic. a prima manu, nam a secunda est *curæ famæ* (ut et in Alm.) a tertia denique repositum *fama*. Ald. Bad. sec. Cerv. Bas. dant *aliqua cura famæ*, quod in aliquot exemplis inventum probat Regius, sed Bad. in pr. rejicit *aliqua*, quod neque necessarium sit et omittatur in Vallensi. Cæteri, ut et Gesn., *cura famæ*. Non multum interest; sed nostrum minus videbatur potuisse oriri e corruptela. — RR. 1, 2, 3, *cura famæ*. Ed. Camp., *famæ cura*. Ed. — *Quibus... fama*. Si, in hominum profligatissimorum (quales fuere Catilina, Atreus) persona, studium turpitudinis abhorret a verisimilitudine, quanto magis in honestioribus debent fingi convenientia!

2. *Hic vel ambitus*. Fortasse iniquior in Francium videar, sed non credo ejus esse conjecturam quæ memoratur a Burm. *velut* pro *vel*. Hoc ipsum enim quod reposuisse fertur ille, invenio in *Turic.* qui cum Alm. nimis solet conspirare, quam ut casu factum putem, quod Francius, Almeloveeniani Codicis dominus, conjecerit, quod legitur in Turic. (gemello Alm.) Fortasse a solo Burm. turbatum est aliquid, neque arrogavit sibi hanc emendationem Francius. Veram autem existimo scripturam *velut*. *Vel* quam sit contortum, unusquisque sentiat. Poterat sane Quint. id, quod malus homo non vult videri malus, appellare *ambitum* (ubi recte Gesn. confert XII, 10, 3, *intelligendi ambitum*, h. e. affectationem peritiæ rerum ad artes pertinentium); sed, quoniam ridiculum videbatur, ambitiosum appellari eum, qui recusat audire nequam, molliit vocabulum solito, in talibus, additamento, *velut*. Confusionem τοῦ *vel* et *velut* facillimam demonstrat Drakenb. ad Liv. XXVI, 57, 5. De usu hoc τοῦ *velut* vide Nostr. II, 7, 5. — Itidem *vel* pro *velut* Guelf. II, 6, 5. Vicissim I, 6, 2. Turic. *velut* pro *vel*, idemque cum Alm. II, 12, 4. — *Hic vel ambitus*. Vel si merus fuerit ambitus h. e. captatio honoris, vide §. 32. Est tamen durior collocatio conjunctionis *vel*, quam pro *saltem* usurpari quo auctore affirmet Regius, non equidem dixerim, etsi video in eadem opinione esse Tursellinum, sed revictum ab Ernesto, p. 1048. Vide init. notæ.

3. *Quum Ciceroni... exurat*. « Solent.... scholastici declamatores « ponere : Deliberat Cicero, an pro« mittente salutem Antonio, ora« tiones suas comburat. » Seneca pater, p. Bip. 37, cujus 6 et 7 suasoriæ sunt de Cicerone et de hac ipsa re. Seneca tamen « Hujus, ait, « suasoriæ alteram partem nemi« nem scio declamasse. » P. 41.

4. *Allegabimus*. Cave interprete-

ejus, tacentibus quoque nobis valet; sed, ut se reipublicæ servet, hortabimur. Hac illi opus est [1]occasione, 47
ne eum talium precum pudeat; et C. Cæsari[2] suadentes regnum, affirmabimus stare jam rempublicam, nisi uno regente, non posse; nam qui de re nefaria deliberat, id solum quærit, quo modo quam minimum peccare videatur. Multum refert etiam[3], quæ sit persona 48
suadentis; quia[4], anteacta vita si illustris fuit, aut cla-

ris : memorabimus, afferemus. *Allegare* græce est προσαποστέλλειν scil. φίλους : Mittere ad aliquem amicos, qui aliquid ei persuadeant, precibus et consiliis ab eo expugnent. Multis hanc significationem exemplis demonstrat J. Fr. Gronovius ad Liv. XXXVI, 11, 1, adde L. Senecam de Benef. V, 25, p. 299 : « Diis quoque Homericus ille sa« cerdos *allegat* officia. » Ita h. l. persona imponitur cupiditati vitæ, et insperatum nitorem consciscit oratio, quæ nihil habet elegantiæ, si pervulgatam apud recentiores *allegandi* potestatem tenemus. Procedit autem hæc ratio in omnibus nostri operis locis, velut IV, 1, 13, 16; etsi obscurius, fateor, VII, 4, 21.

1. *Occasione*. Capperonnerius, post eumque Gesnerus, e græcorum rhetorum vocabulo ἀφορμὴ hoc mutuo sumptum putant; et apposite J. C. Th. Ernestus in h. v. citat Ulpianum ad Demosth. Androtianam : Θαυμαστέος φαίνεται ὁ ῥήτωρ. δεινὸς γὰρ καὶ ἐν ἀπόροις εὑρεῖν ἀφορμάς. Vides ἀφορμὴν eadem plane potestate usurpatam, qua nostro loco *occasionem*; est ratio sese expediendi, honesta species. Sic fere et VI, 1, 5; XII, 10, 13.

2. *C. Cæsari*. Sic (non *Caio Cæs.* ut Gesn.) Guelf. Goth. Jens. (tac. Gesn.) cum editionn. ante Stoerium meis omnibus, quas sequi malui, quam nomen integrum ponere, ubi prima esset *C.* non *G.* Vide I, 7, 28. Male autem reliquas edd. secutus posui I, 6, 36. — *C. Cæsari.... regnum*. Similis consultatio apud Dionem Cassium est Octaviani cum Agrippa et Mæcenate, ubi hic iisdem fere argumentis utitur, auctis in tantum reipublicæ opibus jam civitati locum esse negans. Videntur autem vel prudentissimi Romanorum regni vocabulo tantopere fuisse exterriti, ut etiam Quintilianus *rem nefariam* non obscure appellaret hanc regni affectationem, qui dominatum Domitiani et ferret, et in magna generis humani felicitate poneret. Talis est illa Velleii et Lucani, Tiberium Neronemque adulantium, libertas, quæ Catones et Brutos meros loquitur.

3. *Multum refert etiam*. Vita magis quam oratio persuadet, inquit Gregorius. Turn.

4. *Quia... dissentiant*. Dirimendo demonstravi *quia* referendum esse ad *prov. est*, *si* autem ad *fuit* et *affert*. Non « *affert exp.* vita anteac« ta, si ill. fuit »; sed « si vita an« teacta illustris fuit » et « si » (id enim repetendum est animo) « cla« rius genus etc. exspectationem af-

rius genus, aut ætas, aut fortuna affert[1] exspectationem, providendum est, ne, quæ dicuntur, ab eo qui dicit, dissentiant; at his contraria summissiorem quemdam modum[2] postulant; nam quæ in aliis *libertas* est, in aliis *licentia* vocatur; et quibusdam sufficit *auctoritas*[3]; quos-
49 dam *ratio* ipsa ægre tuetur. Ideoque longe mihi difficillimæ videntur prosopopœiæ[4], in quibus ad reliquum suasoriæ laborem accedit etiam personæ difficultas; namque idem illud[5] aliter *Cæsar*, aliter *Cicero*, aliter *Cato* suadere debebit: utilissima vero hæc exercitatio, vel[6] quod duplicis est operis, vel quod poetis quoque aut[7] historiarum futuris scriptoribus plurimum confert.

« fert, provid. est. » Sic nihil abruptum neque confragosum erit in oratione, quod Gesnerum movit, ut *providendumque* vel *providendum igitur* reponi debere conjiceret.

1. *Affert exspectationem*. Turic. *aut fert exp.* An ita mutandum quod ex Alm. refertur *Aut* pro *At* in iis, quæ protinus leguntur? Saltem diversam horum Codd. aberrationem vix credo. Sed in altera Turic. collatione est *aufert*, et tamen mox *Aut* pro *At* cum Alm.

2. *Summissiorem... modum*. Eleganter petita ab arte musica imago. Vide I, 12, 14.

3. *Sufficit auctoritas*. Turic. et Alm. *sufficiat auct.* Eleganter, neque obstat quod mox est *tuetur*, indicativus. Nemo enim sola auctoritate uti volet; ut magis quid fieri possit, quam quid fiat, ostendatur. At se tueri conantur multi revera.

4. *Prosopopœiæ*. Vide II, 1, 2. Diversa autem hæc prosopopœia, quæ integra est declamatio ex suasoriarum genere, ab altera, quæ figuris annumeratur, et partem facit orationis. Vide mox §. 54; item VI, 1, 25; IX, 2, 29, 37; XI, 1, 39. Ejus generis sunt quas tangit, lib. I, c. 8, §. 3. —*Prosopopœiæ*. Hic per *prosopopœias* intelligit declamationes, in quibus aliquem deliberantem inducimus: alienam personam gerimus. Dicit autem eas *duplicis* esse *operæ*, quia in iis et suadere oportet, et servari decorum personæ. ROLL.

5. *Namque idem illud*. Guelf. et Turic. *Nam quidem illud*, cum Bern. Levi aberratione Alm. *Nam quædam ill.* Voss. 1, *Nam quid est ill.* In hisce omnibus latet recepta. Edd. ante Gryph. meæ transponunt *N. ill. id.* male. Pejus etiam Bad. Cervic. *N. unum et id.* Cod. Bal. *Unum quidem ill.*

6. *Vel... vel.* Vide lib. II, 20, §. 2.

7. *Poetis quoque aut.* Tur. omittit *aut*, unde conjiciam, potius quam *aut*, excidisse *et*, quod malim fere. Edd. (de Jens. tac. Gesn.) ante Bad., quo accedit Ald. sec., mox post *histor.* repetunt *quoque*,

Verum et oratoribus necessaria; nam sunt multæ a Græcis Latinisque compositæ orationes, quibus alii uterentur[1], ad quorum conditionem vitamque aptanda, quæ dicebantur, fuerunt: an eodem modo cogitavit, aut eamdem personam induit[2] Cicero, quum scriberet Cn. Pompeio, et cum T. Ampio[3], cæterisve; ac non uniuscu- 50

male. Quid autem sibi velit Francius ante *poetis* de conjectura inserens *non*, vix assequor, nisi forte, quum mox etiam *est* addat post *necess.*, *quoque* vel mutavit in *solum*, vel ita accepit; quorum nihil probandum. — R. 1, *quoque aut*, et all. permulti. Camp., *quodque*. Ed.

1. *Quibus alii uterentur.* Vide II, 15, 30. Judiciales orationes a Latinis scriptas in usum aliorum memorari non memini. Neque enim videtur inhonestum fuisse patronis uti; quod secus erat apud Græcos.

2. *Induit.* Guelf. et Turic. *inducit*, cum Alm. Goth. et edd. Jens. et Tarvis. Regius correxit; et est nostra in omnibus meis a Locat. inde, etiam in Vallensi Codice, referente Badio. Neque erat quod vel tantillum hæreret Burm. ob locum Cic. pro Cœl. c. 15: « *personam induxi.* » Apposite Gesn. citat VI, 2, 36. Sed rem conficit, quod præterit. perfect. necessarium est.—RR. 1, 5 et Camp., *inducit*. Ed.

3. *Cn. Pompei... T. Ampio.* Qua occasione Pompeio orationem pronunciandam scripserit Cicero, nusquam relatum invenio, neque id ipsum narratur, Pompeium usum esse Ciceronis scripto in aliquo negotio. Quum autem Cicero, Brut., c. 68, ejus eloquentiam non magnam fuisse significet, potuit sane, ubi aliquid gravius esset eloquendum, confugere ad amicum suum, qui idem esset hominum disertissimus. De T. Ampio Balbo non magis habeo, quod ex historia doceam instructum oratione a M. Tullio. Fuit is summo studio erga Pompeium, ita ut *tuba belli civilis* audiret a Cæsarianis (Cic. ad Div. VI, 12). Hunc tamen per familiares C. Cæsaris cum ipso in gratiam reduxit, ut ab exsilio redire ei liceret (l. c.). Potuit igitur hoc beneficium vel impetrare, vel acceptum collaudare Ampius oratione, scripta a summo dicendi artifice; quales suo nomine habuit Cicero pro Marcello et pro Ligario. Nec obstat, quod ipse Ampius « studium suum « consumpsit in virorum fortium « factis memoriæ prodendis »; (l. c.) quoniam in tanto suo tempore suæ eloquentiæ parum fortasse confidebat. Quamquam nec diffiteor longe alia occasione Ampium potuisse uti Ciceroniana facundia. Hunc certe esse, qui a Quint. memoretur h. l. satis videor probasse in sec. parte notæ. De ipso præter plura loca in Epistolis ad Div. possunt consuli Epistt. Cicer. ad Att. VIII, 11, in ep. Ciceronis ad Cn. Pomp. Vellei. II, 40; Suet. Cæs. c. 77 (quo et ipso loco apparet eum libros conscripsisse) Cæsar de Bello civili III, 105. Varro de Vita populi rom. in fragm. ap. Non., p. 249 ed. Bip. Varr. Exempla orationum aliis scriptarum affert Burm.

jusque eorum fortunam, dignitatem, res gestas intui-

Cic. de Orat. II, 84, quod est Lælii, et Cic. ad Q. fratrem III, 8, quod est ipsius Ciceronis. Hæ tamen sunt e genere demonstrativo. Judicialis autem manifestum exemplum adhuc desidero, neque potuit hoc adeo frequens esse inter Romanos, qui patronis solebant uti in judiciis. Vide II, 15, 30. In nostro quidem loco de industria videntur conjungi earumdem in republica partium viri, primarius alter, alter obscurior, quorum utriusque imaginem diligenter expresserit Cicero. — *T. Ampio*. Sic Voss. 3 et Bern. nisi quod ille *Tampio* dat continuata scriptura, et hic etiam corruptius *tam pio*. Proxime accedit Voss. 1, *C. Tampio*. Tur. Bodl. Andr. Obr. *Domitio*. Edd. ante Basil. meæ omnes *C. Domitio* (nam Venetam *C* omittere falso narrat Gibs.) Basil. *C. Domitio et Appio*. Guelf. Goth. Vall. (referente Badio) *C. Appio*, quibus accedere narratur Alm., quod mecum mirabuntur, qui adhuc summum attenderunt Alm. et Turic. consensum. Voss. 2 non memoratur et facit haud dubie cum Goth. Hujus autem scripturam a Gryphio inde meæ præferunt omnes. Burmannus *Domitium* temere ejiciendum esse negat, quia Cicero ei scripserit laudationem Porciæ uxoris vel matris. Cic. ad Att. XIII, 37, 48. Videtur Burmannus rationem Basileensis ed. probare qua duo nomina conjunguntur, quam ipse quoque, ut tutissimam, sequerer si ullus ostenderetur Codex, in quo esset. Neque tamen locis istis ad Atticum manifesto apparet, scripsisse Ciceronem hanc orationem a Domitio pronunciandam, quoniam, cum Domitio, Brutus quoque memoratur, cui mitti debeat laudatio. Valde similis sane est ratio ad Qu. fr. III, 8: « Serrani « Domestici filii funus perluctuo- « sum fuit... Laudavit pater *scripto* « *meo*. » Quem locum citat Burm. *Appium* alienum esse a nostro loco vel prænomen *C.*, quod additur, ostendit. Sic enim Manutius ad Cic. ad Div. I, 3: « *T. Appius* » (apud Nostrum quidem h. l. *C. App.*; sed eodem redit) « mendo manifesto: « quia duo prænomina simul esse « nonpossunt. » Ipsum tamen etiam *Domitii* nomen, quum præsertim in Codd. *C.* antepositum non inveniatur, occupare minus noti illius *T. Ampii* locum potuisse, existimo. *M* inest, et *P* cum *T* non raro confunditur in MSS. Vide Drakenb. ad Liv. XXVII, 15, 11. Nam quin *Ampius* h. l. sine errore scriptus sit a librariis, nemo, opinor, dubitabit, qui expenderit nullam fuisse occasionem tam præposteræ scripturæ qualis est in Bern. v. c., quum *Appius* contra multis locis male obtrusus fuerit pro *Ampio*, velut Cic. ad Div. I, 3; VI, 12; X, 29; XIII, 70, ubi vide Victorium, Manutium, Gebhardum; it. Cæs. de B. C. III, 105, ed. Oud. Eodem, quo in Bern., errore discerptum nomen habes Cic. ad Div. II, 16, in aliquot Codd. Ita ii ipsi Codd., qui nostro loco præferunt *C. Appio*, firmant scripturam quam recepi. — RR. 3, 4, *cum T. Ampio cæterisque*. R. 1, *cum Domitio cæterisque*. Ed. Camp., *cum Domitio Cæsarive*. Roll. et editio Hack., *cum C. Appio*. Ed. — *Cæterisve*. Turic. *Cæsari sue* (in altera collatione *Cæsari suo*) a pri-

tus, omnium, quibus vocem dabat, etiam imaginem expressit? ut melius quidem, sed tamen ipsi, dicere viderentur. Neque enim minus vitiosa est oratio, si ab 51 homine, quam si a re, cui accommodari debuit, dissidet; ideoque Lysias[1] optime videtur in iis, quæ scribebat indoctis, servasse veritatis fidem; enimvero præcipue declamatoribus considerandum est, quid cuique personæ conveniat? qui paucissimas controversias ita dicunt, ut advocati[2]; plerumque filii, patres, divites, senes, asperi, lenes, avari, denique superstitiosi, timidi, derisores, fiunt: ut vix comœdiarum actoribus plures habitus in pronunciando concipiendi sint, quam his in dicendo. Quæ omnia videri possunt *prosopopœiæ;* quas 52 ego suasoriis[3] subjeci, quia nullo alio ab his, quam per-

ma manu, a secunda *Cæsarive.* Almelov. *Cæsari suo.* Bodl. *Cæsarive,* cum Andr. Obrech., at non Veneta, ut narrat Gibs. Cæsarem hinc esse alienum, præter ea quæ rectissime monet Burm. de ipsius eloquentia, quæ tali auxilio non indiguerit, ipsa quoque Codicum scriptura persuadet mihi. Prima enim illa in Turicensi manus satis ostendit erroris originem. *S,* quod ibi legitur, remanserat ex vera scriptura *cæterisve,* quam male redderet librarius ignarus, unde in Almeloven. etiam deterius factum est: *Cæsari suo,* quod ipsum altera collatio tribuit Turicensi. Quod corrector in Turic. reposuit, id in cæteros quoque Codd. ab eruditorum ingenio invectum fuit. Suetonium (Cæs. 55) male citat Burm., docturus Cæsarem ipsum alteri scripsisse orationem. Ibi enim « ex persona Cæsaris sermo. » Edd. meæ omnes, præter Obr., dant receptam.

1. *Lysias... indoctis.* Similia fere de eo Dionysius Halic., p. 82 extr.: *ὁμοίως δὲ τοῖς ἰδιώταις διαλέγεσθαι δοκῶν, πλεῖστον ὅσον ἰδιώτου διαφέρει.* Item, p. seq. extr.: *ἀποδίδωμί τε οὖν αὐτῷ καὶ τὴν εὐπρεπεστάτην ἀρετὴν, καλουμένην δὲ ὑπὸ τῶν πολλῶν ἠθοποιΐαν.* Vide not. ad I, 9, 3. Ex ipso Lysia elegantissimum ethopœiæ exemplum, in quo inferioris conditionis homo effictus videatur, affert Rutilius Lupus, pag. Ruhnkenii, 66 sequentt.

2. *Ita dicunt, ut advocati.* In scholasticis declamationibus agebant, non ut advocati, ut patroni; sed ut rei ipsi: filii, patres, etc. Itaque *prosopopœiæ nullo alio a suasoriis quam persona distant;* quia in suasoria, sub persona nostra suademus, in prosopopœia idem facimus sub alia. Roll.

3. *Quas ego suasoriis.* Guelf. et Turic. *quam e. s.,* cum Alm. Goth. et edd. Jens. et Tarv. Mallem hoc,

sona, distant; quamquam hæc aliquando etiam in controversias ducitur, quæ ex historiis compositæ, certis
53 agentium nominibus[1] continentur. Neque ignoro[2], plerumque exercitationis gratia poni et poeticas et historicas[3]; ut *Priami verba* apud Achillem, aut *Sullæ dicta-*

si mox esset *distat*, pro *distant*. Tum genitivus sit *prosopopœiæ*, non nom. plur., quod longe elegantius. In recepta enim debebat esse: *Quæ omnes v. p. pros.* — R. 2, *quas ego*. R. 1, *quæ ego*. R. 5 et CAMP., *quam ego*. ED.

1. *Certis agentium nominibus*. Turic. *certius agentium n.* Prius est et in Goth. Jens. (tac. Gesn.) et edd. (præter Loc. Ven. Rusc. Bad. sec. Cerv. Bas. Burm. Capp. Gesn. et si qua recentior) meis omnibus, quum e Vallensi revocaverit Bad. improbans Regium, qui nostrum ex ingenio, ut videtur, reposuerat. Comparativum superiora respicere ait Badius. Sed hoc est nihili, et recte locutionem in aere alieno usitatam *certis nominibus*, quam illustret Bentl. ad Hor. Epist. II, 1, 105, comparat Burm. Est autem *certis* in Guelf. — RR. 1, 2, 3, 4 et ed. Hack., *certius*. R. 5, *certis*. ED.

2. *Neque ignoro*. Ita Turic. Guelf. Goth. Jens. (tac. Gesn.) cum edd. (præter Bad. sec. Cerv.) ante Burm. meis omnibus. Hic cum aliquot prioribus inseruit *enim* de Regii conjectura, nequaquam necessaria, ut et Badius judicat, qui conjunctionem a Vallensi quoque abesse narrat. Capper. et Gesn. retinuerunt *enim*.

3. *Et poeticas et historicas*. Guelf. *et poeti eas historias*. Prius mero errore. Alterum est in omnibus meis edd. ante Badium; qui receptam, quam conjiciendo assecutus erat Regius, in Vallensi esse narrat. Videntur astipulari Turic. aliique non pauci. Nostram habet Goth. — CAMP., *et historicas*. R. 1, *historias*. ED. — *Et poeticas*... *in concione*. Quod potissimum vocabulum intelligi debeat ad ista adjectiva *poet. hist.*, potest dubitari. Video Gedoynum eo retulisse *controversias* ex proximis. Sed Priamus apud Achill., Sulla dep. dict., non sunt controversiæ, quæ judiciali genere continentur. Neque dubito quin *personæ* sint subaudiendæ, non autem *prosopopœiæ* (quod ipsum quoque proponit Capper.) Sed in hac ratione offendor eo quod sequitur « Priami *verba*. » Satis enim erat solum genitivum « Priami » poni, qui referretur ad *personam*, sicut et mox « Sullæ... deponentis » ubi *verba* subaudire frigidum videtur. A nullo quidem libro abesse *verba* istud video, sed magnopere redolet correctorem, unde regimen genitivi sumeret inscium. Qui tamen prætulerit alteram illam Capperonerii rationem, intelligendi *prosopopœias*, is exemplo fortasse tueatur se eo, quod mox §. 55: « *apud* « C. Cæs. *consultatio*.... *ponitur*. » Ita hic *prosopop. ponitur*, quæ ipsa sunt *verba* (h. e. deprecatio) *apud* Ach. Priamus Achillem implorans ut Hectoris corpus sibi concedat, poetica persona, ex Homeri Iliade petita, XXIV, 486-506. Sulla, de-

turam deponentis in concione; sed hæc in partem ce-
dent[1] trium generum, in quæ causas divisimus; nam et
rogare, indicare[2], rationem reddere, et alia, de quibus
supra[3] dictum est, varie, atque ut res vult[4], in materia
judiciali, deliberativa, demonstrativa, solemus[5]. Fre- 54
quentissime vero[6] in his[7] utimur ficta personarum,

ponens dictaturam, historica. Vide Freinshem. Supplement. Libr. Livii LXXXIX, 37, 38.

1. *In partem cedent.* Sic Turic. Guelf. Goth. Jens. (tac. Gesn.) cum edd. meis ante Gryphium omnibus, nisi quod Tarv. dat *cadent in p.* quæ videtur esse corruptela scripturæ Turic. et edd. ante Bad., ipsius (sed levius) corruptæ, *cædent.* (Sed Badius in nota *cadent* et ipse.) Gryph. *i. partes cedunt*, quem deinceps secuti sunt omnes præter Obr. qui revocavit singularem, futurum non item. Cum hoc facere narrantur et Bal. Andr. Voss. 2. Veterum edd. et meorum Codd. scripturam retinere debui, quum singularem in simili locutione ponat Quint. V, 11, 36: « ea.... in exemplorum lo« cum cedunt. » *Locus*, *pars* nihil aliud est *genus, species*, ubi pluralem alienum fere agnoscas. Locutio omnis interpretanda: « annumera« buntur tribus generibus » etc. — RR. 1, 2, 3 et Camp., *cedent.* R. 5, *cadent.* Capp. et ed. Hack., *cadunt.* Ed.

2. *Indicare.* Goth. et Voss. 2, *vendicare* (neque enim *vind.* Goth., ut narrat Gesn.); item Vallens. referente Badio. Turic. Almel. Joann. *judicare*, in quo est levis error. Ne illud quidem valde considerandum duco, in solita horum confusione. Vide. not. ad II, 17, 2. Nam in loco gemino, quo respicit, est *narramus*, nihil autem simile *vindicandi.* Cæterum mox in *et alia* suspicor *et* natum ex ultimo *reddere.* Vide III, 4, 3. — RR. 1, 3, 4, *indicare.* Camp., *judicare.* R. 2, *vindicare.* Ed.

3. *De quibus supra.* Recte ablegat Capper. ad III, 4, 3.

4. *Res vult in materia.* Guelf. *r. ultimæ m.* Voss. 1, 3, Turic., *r. ultimi materiæ.* Alm., *res materiæ*, miro a Turic. dissensu. — R. 2, *ut res vult in materia.* R. 5 et Camp., *ut res ultimæ materiæ.* R. 1, *ut res multæ uti materiæ.* Ed.

5. *Demonstrativa solemus.* Auctoribus Turic. Alm. Guelf. 1, 3, Goth. et edd. meis ante Ald. omnibus, quo accedit Bad. pr. (secunda non item) omisi *subjicere*, quod reliqui inserunt, Gesn. quoque, etsi uncis appositis. Multi sane Codd. a conferentibus sunt neglecti, ut Voss. 2. Originem vitii, de qua anquirit Gesn., non ita facile demonstres. — RR. Codd. nostri non habent *subjicere.* Ed.

6. *Frequentissime vero.* Goth. Voss. 2, *Fr. tamen*, cum edd. meis ante Gryph. omnibus, qui et ipse hoc habet in margine. Sed Ald. utraque *vero.* Parvi refert, nostrum rectius arbitror. — RR. 1, 3, 4, *vero.* R. 2, *tamen.* Camp., *non.* Ed.

7. *In his.* Hoc refero ad triplices istas, quas modo memoravit, materias; non ad *rogare*, etc., quæ est Gedoyni ratio, ne ipsa quidem specie carens.

quas ipsi substituimus, oratione; ut, apud[1] Ciceronem pro Cœlio, Clodiam[2], et cæcus Appius et Clodius frater, ille in castigationem, hic in hortationem amorum[3] compositus, alloquitur. Solent in[4] scholis fingi materiæ ad deliberandum similiores controversiis, et ex utroque genere commixtæ; ut quum apud C. Cæsarem consul-

1. *Apud Ciceronem... alloquitur.* Vide Cic. pro Cœlio, c. 14, 15, miræ eloquentiæ locum. Quid sit Appius « in castigationem amorum « loquens » facile apparet, quid contra Clodius « in hortationem » non item. Hæc tamen quum sit verisimillima scriptura (vide infra notam 3), si contuleris ipsum Ciceronem, videbis Clodium a Cœlii quidem amore abducentem, sed ad alios faciliores et magis expositos amores hortantem. Et est hæc *hortandi* propria potestas, ut, qui alterum ad faciendum incitat, is *hortari* eum dicatur. Sic Virg. Æn. VI, 529, *Hortator scelerum*, quo recte utitur Barthius ad Stat. Theb. V, 103. Sic et canes *hortantur* venatores. Hoc ipsum prosopopœiæ in oratione exemplum affert Priscianus in præexercitamentis apud Pithœum, p. 329, ap. Putsch. 1340.

2. *Clodiam.* RR. 1, 2, 3, 4, *in Clodiam.* Ed. Camp., *in Clodium.* Ed.

3. *Hortationem amorum.* Guelf. *h. morum*, cum Goth. Voss. 2, Vallens. (ref. Badio) ed. Bad. pr. Sed Turic. *orationem morum*, cum Alm. Bal. Voss. 1, Andr. Jens. Tarv., quo acc. Ald. utraque. Hanc scripturam inveniens Regius correxit *rat. am.*, quod est in Loc. Ven. Rusc. Bad. sec. et reliquis meis omnibus, præter Gryph. qui habet nostram, cum Steph. Colin. Ad hanc omnium Codd. maxime accedit Joann. præferens : *orationem amorum*; in quo tamen latere puto nostram ipsam. *Orandi* enim et *hortandi* verba sæpissime confunduntur in MSS. Vide Drakenb. ad Liv. IV, 38, 1. Regii et recentiorum constitutio an sit in Bodl., etsi siletur is, dubitari sane potest. In Voss. 3, *rationem morum* esse docemur. *Amorum* necessarium prorsus pro *morum* in uno tantum, ut dixi, est Cod. nisi forte in Bodl. quoque et Argent. Sed erat proclivis error. Gesnerus conjicit *in curationem amorum*, non quidem necessario, ut opinor. Recte Badius « Hortatio, ait, contraria est castigationi; unde eam « lectionem teneam. » Quod paulo ante inter *Cœl.* et *Clod.* inseritur in a Codd. meis tribus, et Voss. 2, 3, Bern. item edd. ante Gryph. omnibus, eum errorem puto librariorum ad illud, quod longiore intervallo infertur, *alloquitur*, non respicientium; neque religioni duxi cum recentioribus ejicere importunam voculam. — RR. 1, 3, 4 et Camp., *orationem morum*. R. 2, *hortationem amorum*. Ed. Hack., *rationem amorum*. Ed.

4. *Solent in.* Turic. *Sollennis*, satis proclivi errore, unde apparet quid sibi velit portentosa apud Burm. Almel. scriptura *Solempniis*. Simile quid Voss. 1. — Hæc scriptura non est adeo portentosa. Sic has voces scribeb. XIII et XIV sec. librarii. Ea

tatio de pœna[1] Theodoti ponitur; constat enim accusatione et defensione causæ, quod est judicialium proprium. Permixta autem est et utilitatis ratio, *An pro* 56
Cæsare fuerit[2] *occidi Pompeium? An timendum a rege bellum, si Theodotus sit occisus*[3]*? An id minime opportunum hoc tempore, et periculosum, et certe longum sit futurum?* Quæritur et de honesto, *Deceatne Cæsarem* 57
ultio Pompeii? An sit verendum, ne pejorem faciat suarum partium causam, si Pompeium indignum morte fateatur? Quod genus accidere etiam veritati potest[4]: non 58
simplex autem circa suasorias error in plerisque declamatoribus fuit, qui dicendi genus in his diversum, atque in totum illi[5] judiciali contrarium esse existimarunt; nam et principia abrupta, et concitatam semper orationem, et in verbis *effusiorem*, ut ipsi vocant[6], *cul-*

1. *Pœna Theodoti*. Plutarchus, Pomp. p. 660, C, D: Θεόδοτος δὲ (Χῖος, ἐπὶ μισθῷ ῥητορικῶν λόγων διδάσκαλος τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου ἀνειλημμένος) δεινότητα λόγου καὶ ῥητορείαν ἐπιδεικνύμενος, κράτιστον ἀπέφηνεν εἶναι μεταπεμψαμένους ἀνελεῖν τὸν Πομπήϊον..... προσεπεῖπε δὲ διαμειδιάσας (ὥς φασιν) ὅτι νεκρὸς οὐ δάκνει. Contraxi verba Plutarchi. Id. Cæs., p. 730 D: (Καῖσαρ) Θεόδοτον ἀπεστράφη τὴν Πομπηΐου κεφαλὴν φέροντα. Id. M. Brut., p. 999 D: Θεόδοτος.... παρὰ τῆς τύχης χρόνον εἰς ἄδοξον καὶ ἄπορον καὶ πλάνητα βίον ἐπιδανεισάμενος, τότε Βροῦτον ἐπιόντα τὴν Ἀσίαν οὐκ ἔλαθεν, ἀλλ' ἀναχθεὶς καὶ κολασθεὶς, ὄνομα τοῦ θανάτου πλέον ἔσχεν ἢ τοῦ βίου. L. Seneca de Ira II, 2, p. Bip. 30: « Quis non Theodoto, et « Achillæ » (is interfector fuit Pompeii Magni) « et ipsi puero » (regi Ptolemæo) « non puerile auso faci- « nus infestus est? » Frequentatam rhetoribus hanc suasoriam discimus e M. Seneca rh., Contr. II, 12, p. Bip. 171: « Suas. de Theodoto de- « clamavit per triduum (Latro) ».

2. *Pro Cæsare fuerit*. Ita edit. Camp. RR. 2, 3, *Cæsari profuerit*. R. 5, *an potius fuerit*. Ed.

3. *Theodotus sit occisus*. Turic. *T. fuit o*. Natumne ex *fuerit?* Alm. non memoratur.

4. *Veritati potest*. Non fictæ solum apud rhetorem materiæ. Vide §. 62.

5. *Atque in totum illi*. Turic. *atque illi*, cum Alm. et Obr. Non equidem accedam huic omissioni quum et ipse Noster et alii ejus ævi *in totum* non raro usurpent. Vide III, 6, 32; IV, 1, 72; VIII, 6, 8; IX, 2, 88; it. L. Seneca de Ira I, 16, p. Bip. 22; et Plin. in H. N. frequentissime. Vide *in quantum*, II, 10, 4. — R. 1, *in totum*. Ed. Camp. non habet. Ed.

6. *Ut ipsi vocant*. Vide II, 12, 9.

tum affectaverunt, et earum breviores utique commentarios[1], quam judicialis materiæ[2], facere elaborarunt.
59 Ego porro ut procemio video non utique opus esse suasoriis, propter quas dixi supra[3] causas, ita cur initio furioso sit exclamandum, non intelligo; quum proposita consultatione rogatus sententiam, si modo est sanus, non quiritet[4], sed quam maxime potest civili[5] et humano
60 ingressu mereri assensum deliberantis velit. Cur[6] autem torrens, et utique æqualiter[7] concitata sit in ea dicentis oratio, quum vel præcipue moderationem rationemque consilia desiderent? Neque ego negaverim, sæpius subsidere in controversiis impetum[8] dicendi procemio, nar-

1. *Breviores... commentarios.* Minus scripti domo attulerunt, sed impetu ipso freti ad dicendum surrexerunt. (Vide §. 63.) Commentarii sunt quæ in usum futurum perscribimus. Vide I, 8, 19; III, 6, 59; item Cic. Brut., c. 44 extr.: « non... « oratio, sed... orationis commen- « tarium. » Sed quum minus scripserunt, plerumque etiam breviores fiunt ipsæ orationes. (Vide §. 68.) Mox ad *judicialis mat.*, vide notam sequentem.

2. *Judicialis materiæ.* Guelf. et Turic., *legalis m.*, cum Codd. et edd. ante Bad. sec. meis omnibus. Regius conjecit, quod deinde receptum est. Et sane aptius videtur; non negem tamen Quint. hic, ubi non agit de statibus, *legalem mat.* potuisse latiori potestate usurpare. Silentur Bern. et Bal. quorum alter, nisi mutilus est h. l. videtur tueri receptam. *Legalis* revocavit Obr. ex suo profecto Codice. Id etiam in Vallensi esse narrat Badius.

3. *Dixi supra.* Scil. §. 6. De *porro*, vide notam ad lib. II, c. 17, §. 8.

4. *Quiritet.* Ed. Camp. et R. 1, in margine *clamitet* ex glossa. Quiritare autem dicitur is qui fidem Quiritium clamans implorat. Ed.

5. *Civili.* Quum *civilis* in republica esset is, qui neminem opibus prægravare, sed omnibus æqualem et nequaquam plus quam *civem* vellet se præstare, videmus jam Quintilianeo ævo significationem *comitatis* hæsisse vocabulo, quæ nunc in francogallica lingua sola est. Vide II, 6, 3, *vivaciores*. Vide Thesaurum Fabri a Gesn. ed.

6. *Cur autem.* Goth. et Voss. 2, *C. igitur,* soli quantum video, sed cum edd. ante Ald. sec. omnibus, exceptis Tarv. (a Jens. recedente, vide not. ad §. 39) et Ald. pr. Non est sane quod displiceat *igitur.* — RR. 3, 5 et Camp., *cur autem.* RR. 1, 2, *cur igitur.* Ed.

7. *Et utique æqualiter.* Vide notam ad §. 6.

8. *Subsidere... impetum.* Monendi videntur tirones ut verbi penultimam corripiant, quoniam in hac similitudine aquæ æstuantis, quæ

ratione, argumentis; quæ si detrahas [1], id fere supererit, quo suasoriæ constant; verum id quoque æqualius [2] erit, non tumultuosius atque turbidius. Verborum autem 61
magnificentia non validius est affectanda suasorias declamantibus, sed contingit magis; nam et personæ fere magnæ fingentibus placent, *regum, principum, populi, senatus*, et res ampliores: ita quum verba rebus aptentur, ipso materiæ nitore clarescunt. Alia veris consiliis 62
ratio est; ideoque Theophrastus [3] quam maxime remotum ab omni affectatione [4] in deliberativo genere voluit

jam defervescat, tertiæ conjugationis fere verbum usurpatur, non secundæ, apud poetas certe, quod hic et ad libr. II aliquot exemplis ostendit Burm. Vide not. ad II, 1, 3.

1. *Quæ si detrahas*. Sic Guelf. et Turic., *quem s. d.* Goth. Voss. 2, Vall. ref. Badio, cum edd. a Badio inde ad Obr. usque omnibus, exc. Ald. sec. Pravam hanc scripturam expressit Gedoynus. — RR. 1, 3 et Camp., *quæ si*. R. 2 et ed. Hack., *quem si*. Ed.

2. *Æqualius*. Ex argumentationis nexu apparet hoc referri debere ad *suasorias* non ad *controversias*. Possis tamen facile adduci, ut credas agi de eo quod fiat in controversia, detractis prooemio, narratione, argumentis; quem errorem ne ipse quidem Quint. satis cavisse mihi videtur. Erit igitur hoc tenendum, ut ad « *id* » intelligamus magis « *quo suasor. constant* » quam « *quod supererit*. » *Æqualius* autem nequaquam est « sedatius », sed « minus varium. » Quintil., dum concitationem istam perpetuam reprehendit, quam in suasoriis affectabant declamatores, non eo usque progreditur, ut plane diversam suasoriæ et controversiæ rationem dicat ab ea, quam vulgo constituunt illi. Negat solum, semper controversia concitatiorem esse suasoriam. Fatetur itaque in controversiis, quoniam tractant negotia fere privata, humilius esse genus dicendi (*sæpius* quam in suas. *subsidere*) et, si quando vel in locis communibus vel in epilogo assurgat oratio, cogi tamen in iis ipsis eum, qui dicat, descendere interdum ad rerum tenuitatem, ut brevior esse debeat illa in controversiis magniloquentia; quæ in suasoriis vicissim æqualiter per omnem pertingat orationem; sed non proinde tumultuosius quoque et turbidius dicturum suasorem. Sic modo est « *æqualiter* concitata oratio », unde discas « æqualiter » fieri, quod fiat constanti quodam et simili tenore, non autem in quo nullus sit impetus.

3. *Theophrastus*. Vide III, 1, 15.

4. *Affectatione*. Guelf. et Turic. *affectione*, cum Alm. Joann. Vall. (ref. Badio) Voss. 2 (an 1? quoniam Goth. habet receptam) 3, et edd. Jens. Tarv. Rusc. (rec. a Loc. vide ad §. 39) Bad. pr. Ald. utr. Vindices receptæ videntur Bodl. Bal. Arg.

esse sermonem, secutus in hoc auctoritatem[1] præceptoris sui; quamquam dissentire ab eo non timide solet.
63 Namque Aristoteles[2] idoneam maxime ad scribendum *demonstrativam*, proximamque ab ea *judicialem* putavit: videlicet quoniam prior illa tota esset ostentationis; hæc secunda egeret artis[3], vel ad fallendum[4], si ita poposcisset utilitas; consilia fide prudentiaque constarent.
64 Quibus in demonstrativa consentio; nam et omnes alii scriptores idem tradiderunt; in judiciis autem consiliisque secundum conditionem ipsius, quæ tractabitur, rei,
65 accommodandam[5] dicendi credo rationem[6]. Nam et Philippicas Demosthenis iisdem[7], quibus habitas in judiciis orationes, video eminere virtutibus; et Ciceronis

Goth. Veram autem esse ipse, qui alteram explicare laborat, Gesn. fatetur. — R. 3 sec. man., *affectatione*. RR. 1, 2, 4 et Camp., *affectione*. Ed. — *Remotum ab omni affectatione*. Theophrastus in deliberativo, orationis simplicitatem ab affectatione remotam probat. Qua de re præcepta sunt apud Aristidem rhetorem, et apud Demetrium phalereum in libro *de Interpretatione*. Turnebus.

1. *In hoc auctorit*. Guelf. *i. h. genere a.*, solus, repetente, ni fallor, librario quod modo præcesserat.

2. *Aristoteles*. Rhet. III, 12, 5: ἡ μὲν οὖν ἐπιδεικτικὴ λέξις γραφικωτάτη... δευτέρα δὲ ἡ δικανική. Rationes autem, quas subjungit Quintil., ab Aristotele non afferuntur; quamobrem scriptorem nostrum reprehendit Victorius ad loc. Aristot., p. 685, quod male Aristotelici præcepti rationem reddiderit. « Sermo, ait, auctoris hic est de exquisita magis aut minus oratione, non de ornatu splendoreque ipsius, ut Qu. videtur accepisse. »

3. *Egeret artis*. Turic. *e. artibus*, cum Alm. quod probat Burm. allato Justini loco IX, 8, *artibus bella tractabat*. Facilis tamen erat error. Eamdem *egendi* structuram habes II, 16, 13. — R. 1, *artis*. Ed.

4. *Vel ad fallendum*. Guelf. *v. quod a. f.*, cum aliquot edd. ut meis Bas. Gryph., male.

5. *Accommodandam*. Turic. *accommodandum*, cum Alm.; sed a secunda manu ille habet receptam.

6. *Credo rationem*. Ita Codd. mei et Vall. (referente Badio). Veteres aliquot edd. ante Locatell. quo accedit Aldina utraque *c. orationem*, quod correxit Regius. Apparet, quam proclivis fuerit error.

7. *Demosthenis iisdem*. Sic Goth. Jens. (tac. Gesn.) Guelf. *hisdem*. Sed edd. nostram dant omnes ante Gryph. qui primus *eisdem*. Insolentior scriptura, invitis libris, obtrudi non debebat.

sententiæ[1] et conciones non minus clarum, quam est in accusationibus ac defensionibus[2], eloquentiæ lumen ostendunt. Dicit tamen idem[3] de suasoria, hoc modo: *Tota autem oratio, simplex et gravis, et sententiis debet ornatior esse, quam verbis.* Usum exemplorum[4] nulli 66
materiæ[5] magis convenire merito fere omnes consentiunt, quum plerumque videantur respondere futura præteritis, habeaturque experimentum velut quoddam rationis testimonium. Brevitas quoque aut copia[6] non 67
genere[7] materiæ, sed modo, constant[8]; nam ut in consiliis plerumque simplicior quæstio est, ita sæpe in causis minor; quæ omnia vera esse sciet, si quis[9] non orationes modo, sed historias etiam (namque in his conciones atque sententiæ plerumque suadendi ac dissuadendi funguntur officio) legere maluerit, quam in commenta-

1. *Sententiæ et conciones.* Habitæ in senatu et ad populum orationes. Vide §. 67.

2. *Accusationibus ac defensionibus.* Guelf. *a. et d.*, paulo suavius, nisi quod variavit fortasse Quint. de industria, propter « *sententiæ et* « *conciones.* »

3. *Dicit.... idem.* Cic. Partitt. Oratt., c. 27 extr.

4. *Usum exemplorum.* Quum hic refellat eos, qui in genere deliberativo verborum magnificentiam putant adhibendam, quod est tertium caput e quatuor quæ sibi refutanda proposuit, non video cur repente de exemplis agat. Forte id ex alio loco huc translatum est. Roll.

5. *Nulli materiæ.* Edd. ante Ald. pr. meæ omnes *nonnulli m.*, unde Regius et Gesnerus efficere malint *non ulli materiæ*, sed recepta est in Codd. meis tribus, quod de Vall. quoque refert Badius.

6. *Aut copia.* Turicensis, *aut copiæ*, male; et solus.

7. *Genere... modo.* Posterius accipe *magnitudinem*, *ambitum.* Vide §. 35; it. lib. II, c. 21, §. 2.

8. *Modo, constant.* Pluralem in verbo mei Codd. habent. Voss. omnes singularem, quibuscum faciunt ex meis edd. Bad. utr. Cerv. Gryph. Gibs. (non Leid.) Obr. Roll. Capper. Blass. (non Andres). Lubrica quidem in voce *constant* disputatio de Codd. auctoritate; sed singularis potuit reponi ab erudito, qui pluralem post *aut* disjunctivum non ferret. Neque tamen ejusmodi structura suis exemplis caret. Vide J. Fr. Heusingerum ad Cic. de Offic. I, 41, 10. — RR. 1, 3, 4 et Camp., *constant.* R. 2, *constat.* Utraque lectio bene se habet. Ed.

9. *Sciet, si quis.* Turic. *scies, s. q.*, cum Alm.; sed a secunda manu ille *sciet.*

68 riis rhetorum [1] consenescere. Inveniet enim, nec in consiliis abrupta initia, et concitatius sæpe [2] in judiciis dictum, et verba aptata rebus in utroque genere, et breviores aliquando [3] causarum orationes, quam sententiarum.
69 Ne illa quidem in his vitia deprehendet, quibus quidam declamatores laborant, quod et contra sentientibus inhumane conviciantur, et ita plerumque dicunt, tamquam ab iis, qui deliberant, utique dissentiant; ideoque objurgantibus [4] similiores sunt, quam [5] suadentibus.
70 Hæc adolescentes sibi scripta sciant, ne aliter quam dicturi sunt [6], exerceri velint, et in desuescendis morentur: cæterum, quum advocari cœperint in consilia amicorum, dicere sententiam in senatu, suadere, si quid consulet princeps [7]; quod præceptis fortasse non credunt, usu docebuntur.

1. *Rhetorum commentariis*, vulgares regulas continentibus. Vide lib. III, cap. 6, §. 59.

2. *Sæpe in judiciis*. Gesn. de conjectura suadens *quam* inseri post *sæpe*, aliud agebat. Vide not. seq.

3. *Aliquando*. Sic Turic. Guelf. Goth. Jens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Stoer. meis omnibus qui primus *aliquanto*. Revocarunt nostram Obr. (in emendationibus repetitæ lectionis) Roll. Capper. Vide finem notæ. *Aliquanto* nimium erat, vide notam ad §. 39. — *Breviores aliquando...... orationes*. Quæ vulgo tamquam propria sententiis, h. e. suasoriis, jactabantur, ea singula quum in judiciali quoque genere inveniri, tum abesse a deliberativo monet: Initia non abrupta in deliberatione, concitationem in judiciis majorem quam in consiliis (§. 60), verba humilia in humilibus causis, grandia in grandibus, sed eamdem in consiliis pro re nata varietatem, orationes in judiciis breviores quam in consiliis (§. 58). Neque tamen ubique rem ita comparatam esse significat, verum *aliquando*, h. e. interdum; vide notam ab lib. II, c. 4, §. 39.

4. *Objurgantibus*. Ed. Camp. habet *objurgatoribus*, et hæc lectio ex aliis Codd. hausta videtur. Ed.

5. *Similiores sunt, quam*. Turic. omittit *sunt*, quod pæne receperam. Sed nullus liber addicit, neque in altera collatione memoratur omissio.

6. *Dicturi sunt*. Sic Turic. Alm. Guelf. Reliqui *d. sint*. Sed est ipsius Quintiliani prædicentis oratio, quæ indicativum poscit. — R. 1, *dicturi sunt*. RR. 2, 5 et Camp., *dicturi sint*. Ed.

7. *Si quid consulet princeps*. Turic. *s. q. et consulis principis*, cum Almelovenio.

CAP. IX. Nunc de judiciali genere, quod est præcipue 1
multiplex, sed officiis constat duobus, *intentionis* ac *depulsionis*[1], cujus partes[2], ut plurimis auctoribus placuit, quinque sunt, *procemium*, *narratio*, *probatio*, *refutatio*, *peroratio*. His adjecerunt quidam *partitionem*, *propositionem*, *excessum*, quarum priores duæ probationi succedunt[3]. Nam proponere quidem, quæ sis pro- 2
baturus, necesse est; sed et concludere: cur igitur, si illa pars causæ est, non et hæc[4] sit? *Partitio* vero dispositionis est species, ipsa *dispositio* pars rhetorices, et per omnes materias totumque earum corpus æqualiter fusa, sicut *inventio* et *elocutio*. Ideoque eam non orationis to- 3
tius partem unam esse credendum est, sed quæstionum etiam singularum; quæ namque est[5] quæstio, in qua non promittere possit orator, quid primo, quid secundo, quid tertio sit loco dicturus? quod est proprium[6] *partitio-*

1. *Intentionis ac depulsionis*. *Καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως*. PITH.

2. *Cujus partes*. Cave relativum referas ad proximum *depuls*. Spectat ad *jud. genus* (vide I, 5, 19); et sic optimi loquuntur scriptores. Vide Schneider. ad Cic. Brut., c. 15, 2, in ed. Wezel.

3. *Succedunt*. Vide III, 6, 71, c. 10, 4. Idem est quod *subjici*, de quo vide lib. III, 3, 6.

4. *Illa... hæc*, propositio... conclusio, quarum posteriorem nemo partem causæ, vel orationis, constituit.

5. *Quæ namque est*. Turic. Guelf. Goth. Jens. (tac. Gesn.) omittunt *namque*, cum Alm. Voss. 1, 3, (Voss. 2, miror, si habet conjunctionem) et edd. ante Bad. omnibus, qui primus emendationem Regii inserentis voculam, recepit, etsi subjiciens, se, sive adscribatur *namque* sive non, susque deque ferre, et in Vallensi esse negans. Supervacuum certe non est, sed erat lenius immittere *enim*, quod habent Ald. uterque et Vidov. Quum tamen insolentior hæc conjunctionis, alteri voci subjectæ, structura non sit ignota scriptoribus, suspicor alicubi in Codice conspectam eam a Regio, qui, pro istius seculi more, auctorem tacuerit. Dicas saltem esse in Britannicis tribus. — *Quæ namque est*. R. 1, *quæ est enim*. RR. 2, 5 et CAMP., *quæ est*. ED. — *Quæ namque*. Conjunctionem *namque* postpositam habes etiam II, 4, 6; VIII, 6, 71; it. Flor. I, 12, 6; Plin. H. N. XVII, 18; XVIII, 26; XXV, 2; XXVI, 1, multisque præterea locis. Vide tamen initium notæ.

6. *Proprium partitionis*. Turic.

nis. Quam ergo ridiculum est, *quæstionem* quidem speciem esse probationis; *partitionem* autem, quæ sit spe-
4 cies quæstionis, partem totius orationis vocari? *Egressio* vero, vel, quod usitatius esse cœpit, *excessus*, sive est extra causam, non potest esse pars causæ; sive est in causa, adjutorium vel ornamentum partium est earum, ex quibus egreditur[1]; nam si, quidquid in causa est, pars causæ vocabitur: cur non *argumentum, similitudo, locus*
5 *communis, affectus, exempla*, partes vocentur? Tamen nec iis[2] assentior, qui detrahunt *refutationem*, tamquam probationi subjectam, ut Aristoteles[3]; hæc enim est, quæ constituat; illa, quæ destruat: hoc quoque idem aliquatenus novat, quod procemio[4] non *narrationem* subjungit, sed *propositionem;* verum id facit, quia *propositio* genus[5], *narratio* species videtur; et hac non sem-
6 per[6], illa semper[7] et ubique credit opus esse. Verum ex

primum, cum Almel., unde Burm. efficit *privum*, sed vide III, 3, 12.

1. *Egreditur*. Turic. *egredietur*. Fit clausula hexametri.

2. *Nec iis*. Turic. *neque his*, cum Almeloveniano. Guelf. *neque iis*, cum Aldo. Posui tam exiguam varietatem, si forte regula quædam veterum ponendi *neque* an *nec*, ante vocalem, posset erui, multis exemplis colligendis.

3. *Ut Aristoteles*. Rhet. II, 26, 3: Οὐδὲ τὰ λυτικὰ ἐνθυμήματος εἶδός τί ἐστιν ἄλλο τῶν κατασκευαστικῶν κ. τ. λ. Item III, 13, 4: τὰ γὰρ πρὸς τὸν ἀντίδικον τῶν πίστεών ἐστι. (Ad quem locum Victorius pro more invehitur in Quintilianum, qui falso et imperite ita senserit, et prorsus videatur nescisse, etc.; quod, si disserendi artem non didicisset, ex partitt. etiam Cic. potuerit animadvertere c. 9 extr.); it. III, 17, 14, 15.

4. *Quod procemio... narrationem*. Arist. Rhet. III, 13 integrum. Propositionem autem Aristoteles appellat πρόθεσιν; cave enim huc trahas πρότασιν ejusdem. *Propositionem* tractat Noster, l. IV, c. 4. Vide notam ad lib. III, c. 6, §. 9.

5. *Propositio genus*. Aristotel. l. c.: ἀναγκαῖον... τό τε πρᾶγμα εἰπεῖν περὶ οὗ, καὶ τότ' ἀποδεῖξαι... Τούτων δὲ τὸ μὲν πρόθεσίς ἐστι κ. τ. λ.

6. *Hac non semper*. L. c.: διήγησις γάρ που τοῦ δικανικοῦ λόγου μόνου ἐστίν. ἐπιδεικτικοῦ δὲ καὶ δημηγορικοῦ πῶς ἐνδέχεται εἶναι διήγησιν οἵαν λέγουσιν; vide etiam libri ejusdem tertii caput 16 περὶ διηγήσεως.

7. *Illa semper*. Ita Turic. Guelf. cum Alm. Goth. et edd. meis ante Gryph. omnibus qui primus inserit *vero*, quod omnes præferunt re-

his, quas constitui, partibus non, ut quidque [1] primum dicendum, ita primum cogitandum est; sed ante omnia intueri oportet, *Quod sit genus causæ* [2]? *Quid in ea quæratur? Quæ prosint? Quæ noceant* [3]? deinde, *Quid confirmandum* sit, ac *refellendum?* tum, *Quo modo narrandum? Expositio* [4] enim probationum est præparatio, nec 7
esse utilis potest, nisi prius constiterit [5], quid debeat de probatione promittere; postremo intuendum, quemadmodum judex sit conciliandus; neque enim, nisi totis causæ partibus [6] diligenter inspectis, scire possumus, qualem nobis facere animum cognoscentis expediat, se-

centiores, excepto Obr. Vide notam ad II, 19, 3. Tarv. *illa et ubique*, omisso non solum *vero*, sed per errorem etiam *semper;* et insuper h. l. *csedit* et *epus*, qualia Ernestus fortasse animadvertebat. Vide notam ad lib. III, c. 8, §. 60.

1. *Non, ut quidque.... cogitandum.* Totidem pæne verbis Cic. de Inv. I, 14: « non, ut quidque dicendum primum, ita primum animadvertendum videtur. » Rem ipsam, citante Capperon., tangit de Orat. II, 77 extr. Vid. Nost. III, 6, 12.

2. *Quod sit genus causæ.* Turic. *quid s. g. c.*, cum Jens. (tac. Gesn.) et Voss. 2 (de Goth. neque Gesn. neque ego quidquam notavimus), Tarv. et Ald. utr. Badius Vallensem *quod* præferre narrat, quod conjectura reposuerat Regius.

3. *Quæ prosint? Quæ noceant?* Goth. *Quid prosit quid noceat* (posterius tantum memorante Gesn.) cum Voss. 2, Alm. dicitur præferre: *Quid prosint, quid noceant*, sed latet in iis Gothana scriptura. Turic. non memoratur. — R. 2, *Quod prosit? quod noceat.* Ed.

4. *Expositio.* Cave hanc cum *propositione* confundas. Est plane quod narratio, quod nostro loco docet « *enim* » respiciens ad « *narrandum.* » Vide I, 2, 14; et II, 4, 15. Ita Declamat. Quintil. III, 7: « Hoc *expositionis* loco... accusatoribus credas. Illi *narrarunt* » etc.

5. *Constiterit.* Turic. et Guelf. *constituerit*, cum Goth. Bodl. Bal. Voss. tribus, Bern. et edd. Andr. Jens. Tarv. Ald. Bas. (quæ in marg. receptam habet). Alm. tacetur quidem sed nimis cum Turic. solet facere. Unus est Joann. qui possit receptæ vindex credi, quoniam siletur a Gibsono, mox eumdem memorante, nisi forte mutilus est h. l. Sed si vel nullus Codex addicat, verissima est recepta, in tanta librariorum consuetudine permutandi *constituit* et *constitit*, cum suis. Vide Drakenborch. ad Liv. XXVII, 16, 11. — RR. 1, 3, 4 et Camp., *constituerit.* R. 2, *constiterit.* Ed.

6. *Totis.... partibus.* Sic pro *omnibus* a poetis et sequioris potissimum ævi scriptoribus frequentatur *totis*, qua de re vide Gesn. in Thes. utroque. Quamquam hic facile inseras *u* post *i*.

verum an mitem, concitatum an remissum, adversum
8 gratiæ an obnoxium. Neque ideo tamen eos probaverim, qui scribendum quoque procemium novissime putant; nam ut conferri materiam omnem[1], et, quid cuique sit opus, constare decet, antequam dicere aut scribere or-
9 diamur: ita incipiendum ab iis, quæ prima sunt. Nam nec[2] pingere quisquam aut fingere cœpit a pedibus; nec denique ars ulla consummatur ibi, unde ordiendum est: quid fiet alioqui, si spatium componendi orationem stylo non fuerit? nonne nos hæc inversa consuetudo deceperit? Inspicienda igitur materia est, quo[3] præcipimus ordine; scribenda, quo dicimus.

1 Cap. X. Cæterum causa omnis, in qua pars altera *agentis* est, altera *recusantis*, aut unius rei controversia constat, aut plurium: hæc *simplex* dicitur, illa[4] *con-*

1. *Materiam omnem... decet.* Reposui scripturam quam in Vallensi esse narrat Badius, in qua non cogerer quidquam meræ conjecturæ tribuere. Gesn. cum plurimis *m. o. oportet e. q. quoque loco s. o. c. debet*, de conjectura Regii, qui *op.* et *loc.* inseruit, quorum utrumque abest a Codd. meis cæterisque, opinor, omnibus; quamquam nec Britannici Codd. in toto loco memorantur, nec Voss. 1, 2, in *oportet*, nec Voss. 2, in *loco*. Edd. ante Bad. omnes faciunt cum Codd. omittentes duo vocabula a Regio inserta, et *quoque* dantes, non *cuique*, item *debet*, non *decet*. Ald. (quem non magis quam Venetam memorat, qui conferebat, Gibs.) sic: « *ut quo* « *ferre m. oporteat e. q. quoque s.* « *o. c. debet.* » Bad. ipse nostram, nisi quod *debet* præfert, non *decet*; dubium enim, ait, esse, utrum horum sit in Cod. Negat autem quidquam addi debere in hac ratione; recte ille, modo *decet* scripsisset. Sec. editio Bad. habet communem omnium scripturam, quam dixi esse apud Gesn. et sic deinceps omnes: in qua, præter rationem criticam, displicet *oportet debet*, quasi cum aliqua discernendi affectatione positum. — R. 1, *Nam ut conferri materiam omnem et quid quoque... debet.* Ita quoque habet editio Camp. *Editor.*

2. *Nam nec.* Turic. *Namque*, cum Alm., male.

3. *Præcipimus*, non ad solum Quintilianum hoc retulerim, cum Gesnero, verum ad omnes quicunque præcipiunt, quo minus sit quidquam inconcinnum in eo quod sequitur *dicimus*.

4. *Hæc.... illa.* Ita Guelf. Turic. cum Goth. Bodl. Joann. Alm Voss. 1 et edd. meis ante Gryph. omnibus. Cæteri transponunt pronomi-

juncta, una controversia est per se *furti*, per se *adulterii;* plures aut ejusdem generis, ut *in*[1] *pecuniis repetundis*; aut diversi[2], ut si quis *sacrilegii simul et homicidii* accusetur: quod nunc in[3] publicis judiciis non accidit, quoniam prætor certa lege[4] sortitur; principum autem et senatus cognitionibus frequens est, et populi fuit[5]. Privata quoque judicia[6] sæpe unum judicem habere multis

na. — Nostri quoque Codd., *Hæc... illa*. Ed. — *Hæc simplex*. Vide III, 6, 9, 91, 94; item Cic. Inv. I, 12. *Hæc* ad remotius, *illa* ad propius relatum. Vide I, 5, 13.

1. *In pecuniis repetundis*. Aliquoties enim, quod monet Gesnerus, peculatu se contaminaverit necesse est is, qui provinciam administravit, ut possit accusari repetundarum.

2. *Aut diversi*. Turic. *a. diversa*, cum Alm., male.

3. *Nunc in publ. judic.* « Nunc » spectat ad tempus post quæstiones perpetuas constitutas. Ante enim a. U. c. 605 populi in comitiis judicia erant, in causis duntaxat publicis, h. e. iis, quæ ad rempublicam spectarent. Eo demum anno a L. Calpurnio Pisone lex lata est de repetundis, qua statuebatur ut in posterum de illo crimine cognoscerent selecti judices apud quæsitorem aliquem. Deinceps aliæ ejusmodi leges perlatæ sunt, ob quas auctus est numerus prætorum, ut, præter duos urbanum et peregrinum, privatis judiciis exercendis creatos, essent qui causarum publicarum cognitionem haberent. Qui quum in singulos annos constituerentur, uniusque generis causas publicas omnes iidem disceptarent, appellatæ fuerunt istæ quæstiones perpetuæ. Apparet, apud hos non potuisse agi diversi generis controversias, quoniam *certa lege*, vel repetundarum, vel majestatis etc. sortiebantur, h. e. judices per sortem dabant. Antiquitus enim ante has quæstiones, et si quando extra ordinem consulibus per senatusconsultum quæstio decerneretur (quo pertinet quod mox de *principibus* et *senatu* dicit; ea enim sunt extraordinaria judicia publ.), de hominibus magis quam de causis judicabatur. *Certa lege judicium* Cicero quoque usurpat in causa Verrina repetundarum lib. V, c. 2. Quæ leges fuerint *judiciorum publicorum*, recensent Digesta, lib. XLVIII, tit. 1, l. 1. Vide de judd. publ. Bachium in Hist. Jur., p. 92 seqq. *Cognitionis* vocabulum proprium esse judiciis publicis extraordinariis, quæ exercebant principes, ostendit Ernestus ad Sueton. Excurs. II, p. VII. Vide Nostrum, lib. VII, cap. 2, §. 20.

4. *Certa lege*. Turic. *certe l.*, cum Alm., sed ille a sec. manu receptam habet.

5. *Fuit: privata quoque judicia sæpe*. Guelf. *fiunt priv. qu. jud. Sæpe*, solus, et sine sensu.

6. *Privata.... judicia*. Hæc sunt prætoris urbani et peregrini, quorum est *iurisdictio*, reliquorum au-

2 et diversis formulis[1] solent. Nec aliæ species[2] erunt, etiamsi unus a duobus duntaxat eamdem rem, atque ex eadem causa petet; aut duo ab uno; aut plures a pluribus; quod accidere in hereditariis litibus interim scimus: quia, quamvis in multis personis, causa tamen una est, nisi si[3] conditio personarum quæstiones varia-
3 verit. Diversum his tertium genus, quod dicitur *comparativum;* cujus rei tractatus in parte causæ frequens est: ut quum apud centumviros[4] post alia quæritur et hoc, *Uter dignior hereditate sit?* Rarum est autem, ut in fo-

tem prætorum *quæstio*. Vide Ern. Clav. in h. vv.; it. Bach., p. 99 seqq.

1. *Multis.... formulis.* Hoc loco intelligitur modus exercendæ cognitionis judici præscriptus a prætore in causa privata, qui et *actionis* nomine venit. Jam in privatis judiciis quum nulla lex cogat intra unum aliquod v. c. crimen contineri in judicando, potest prætor plures judici formulas dare. Vide III, 6, 69. Quod autem Pithœus exempli loco affert, judicem pecuniariæ causæ de actoris calumnia posse pronunciare, in eo neque multas neque diversas formulas agnosco, quoniam appendicula fere ipsius causæ est actio calumniæ. Ne privatis quidem judd. hæc post absolutum reum de calumnia cognitio propria, vide Dig. XLVIII, 16, 1, 3. Sed, ut dixi, de pluribus diversisque criminibus interdum privatis judiciis fuisse disceptatum, nostro loco manifestum videtur.

2. *Nec..... species.* Persequitur duas causæ conjunctæ species, tam unius generis quam diversi, et amolitur nimiam dividendi diligentiam, ne forte quis hæc, quæ sequuntur, totidem species constituat. Conjunctio *nec* referenda est ad *accusetur;* nam quæ interposita sunt, ad argumentationem non pertinent. Quare diremptionem Gesnerianam paulum immutavi. De *duntaxat*, vide III, 8, 10. Corrigit quasi et circumscribit, quæ præcedunt; quasi dicas: *modo* una sit ea res, quam petet.

3. *Nisi si.* Hoc Codd. omnes dare videntur præter Voss. 2 et Goth. omittentes *si* quibuscum faciunt edd. meæ ante Gryph. omnes, quorum rationem repetiit Gibsonus, sed per sphalma, ut quidem videtur, quoniam in Leid. est *si*. Eleganter geminari conjunctiones hasce et Burm. docet h. l. et Drakenb. ad Liv. VI, 26, 5; it. Oudendorp. ad Cæs. de B. G. I, 31, 14. Vide Nostrum IV, 1, 70; IV, 4, 5. — RR. 1, 3, 4, *nisi si*. R. 5 et Camp., *nisi*. Ed. — *Nisi... variaverit.* Rectissime ad exemplum dati in adoptionem, abdicati, nothi ablegat Pseudo-Turnebus III, 6, 97 seqq.

4. *Apud centumviros.* De hisce, qui erant judices privatarum causarum, vide præter lexica Ernest. in Clave Cic. h. v.; item Bach. Hist. Jur., p. 103-6.

ro[1] judicia propter id solum constituantur; sicut *divinationes*[2], quæ fiunt de accusatore constituendo, et nonnunquam inter delatores, *Uter præmium meruerit*[3]? Adjecerunt quidam numero *mutuam*[4] *accusationem*, quæ ἀντικατηγορία[5] vocatur; aliis videlicet succedere hanc quoque comparativo generi existimantibus, cui similis erit petitionum invicem diversarum[6], quod accidit vel frequentissime. Id si et ipsum vocari debet ἀντικατηγορία (nam proprio caret nomine), duo erunt genera ejus; 4

1. *In foro.* Quod ex hisce apparere ait Capperonnerius, centumviros non in foro, verum in basilica judicasse, id, etsi verissimum, tamen alienum est a loco nostro. *Forum* enim improprie dicitur de omni judicio, quo etiam centumvirale continetur, in quo nec ipso « propter id solum » judicatur. Ubi de ipso loco agitur, alia est ratio, velut X, 5, 18: « in foro... in basilicam. » Hic *forum* opponitur *ludo*, vide II, 10; V, 9.

2. *Divinationes.* Qualis est Ciceronis in Cæcilium de Verris accusatore constituendo.

3. *Præmium meruerit.* Nam delatoribus et indicibus, præsertim in crimine perduellionis et majestatis publice constituebantur præmia. Ed.

4. *Quidam numero mutuam.* Guelf. (et noster R. 4) omittit *numero*, quod quidem absens nemo desideraverit, sed, quomodo exciderit, manifestius, quam quare de suo addiderit librarius.

5. Ἀντικατηγορία. Vide III, 6, 75. Differt ab ἀντεγκλήματι vel relatione criminis; qua accusatur is, quem vindicare vult actor, sicut Clytæmnestra ab Oreste se defendente. VII, 4, 8. Hæc nostra constat accusatione ipsius actoris. VII, 2, 18.

6. *Petitionum... diversarum.* Genitivi ratio redditur si intelligis *causa*, quod obversabatur animo quum *mutuam accusationem* dixisset, pro qua poterat *mutuæ accusationis causam*. Sic in statibus itidem usurpatur genitivus, ἀπὸ κοινοῦ explicandus, *scripti et voluntatis* (III, 6, 42, 88), qui connumeratur cum meris nominativis, quasi *status*, quod vocabulum intelligitur, fuerit expressum. *Petitiones* autem h. l. nihil aliud nisi accusationes, intentiones; quod mox hac ipsa §. extr. manifestum est: « alterum » (hæ sunt petitiones invicem diversæ) « quo litigatores invicem aliud atque aliud crimen intentant. » Et sic aliquoties Noster petitorem dicit pro accusatore, ut VII, 1, 5, *petitor* dicit: Occidisti hominem. Vicissim Cicero *accusatorem pro omni actore et petitore*. Vide Partitt. Oratorr., c. 32 init. *Quod* relativum, subjectum post *diversarum*, itidem toti negotio, simul mente comprehenso, accommodatum est, quum exspectare posses *quæ*, quod referretur ad *similis*, scilicet causa.

alterum, quo litigatores idem crimen invicem intentant; alterum, quo aliud atque aliud: cui et [1] petitionum conditio par est [2]. Quum apparuerit genus causæ, tum intuebimur, negeturne factum, quod intenditur? an defendatur? an alio nomine appelletur? an a genere actionis repellatur? unde sunt status.

1 Cap. XI. His inventis, intuendum deinceps Hermagoræ videtur, quid sit *quæstio*, *ratio*, *judicatio*, *continens*, id est συνέχον [3], vel, ut alii vocant, *firmamentum*: *quæstio* latius intelligitur omnis [4], de qua in utramque
2 partem, vel in plures dici credibiliter potest. In judiciali autem materia dupliciter accipienda est; altero modo, quo dicimus multas quæstiones habere controversiam, quo etiam minores omnes complectimur; altero, quo significamus summam illam, in qua causa vertitur:

1. *Petitionum.* Hic eodem, quod modo accusationem significare vidimus, vocabulo declaratur præmii cujusdam flagitatio, quæ fiat a duobus vel pluribus simul. Manifestus ad interpretationem nostri loci est alter lib. VII, cap. 2, §. 25: « Est « et alia duplex conjectura, huic « ἀντικατηγορία non diversa, de præ« miis » etc. « Nam ut illic factum... « transferentium, ita hic sibi vindi« cantium » etc.

2. *Conditio par est.* Quod Regius inventum in suis libris corrigebat *conditio pars est* in Jenson. quidem legitur, sed in Tarvisin. *conditio par est.* (Vide lib. III, cap. 9, §. 5.)

3. *Id est συνέχον.* Omittunt hæc Alm. et Turic. a prima manu. A secunda in hoc additur *et sinechon*, ut et Guelf. dat, nisi quod græcc. litt. Goth. (tacente Gesn.) etiam *et* omittit. Error τοῦ *et* ortus ex *est*, omisso quod præcedit *id.* — R. 2 et Camp., *et sinechon*. R. 1 omittit. Ed.

4. *Quæstio.... omnis.* Etsi nihil hic in libris variatur, fateor tamen mihi displicere ista: « Quæstio.... « de qua in utramque partem.... « dici credibiliter potest. » Requiro latius patens vocabulum, quam est *quæstio*, quod addita illa definitione « de qua » circumscribatur. Suspicor autem, aut post aut ante *omnis*, excidisse: « *res.* » Ita post *omnis* aliquoties in Codd. Cæsaris omissum *res*, de quo errore agit Oudendorpius ad Cæs. B. G. I, 19, 2. (Vide III, 7, 6.) Noster etiam III, 6, 29: « res omnis signis colli« getur. » Item Cic. Inv. I, 8: « *Omnis res*, quæ habet in se.... « controversiam. » — *Quæstio... firmamentum.* Hæc vocabula illustrata vide apud Cornif. script. ad Herenn. I, 16; it. Cic. Inv. I, 13, 14; Cic. Top. c. 25; Cic. Partitt. Oratt. 29 extr.

de hac nunc loquor, ex qua nascitur status, *An factum*
sit[1]? *Quid factum* sit? *An recte factum* sit? Has Herma- 3
goras, et Apollodorus, et alii plurimi scriptores proprie
quæstiones vocant; Theodorus, ut dixi[2], *capita genera-*
lia, sicut illas minores, aut ex illis pendentes, *specialia;*
nam et quæstionem ex quæstione nasci, et speciem in
species dividi convenit: hanc igitur quæstionem veluti
principalem vocant ζήτημα. *Ratio* autem est, qua id, 4
quod[3] factum esse constat, defenditur: et cur non uta-
mur eodem, quo sunt usi fere omnes[4], exemplo? *Ores-*
tes matrem occidit: hoc constat. Dicit *se juste fecisse:*
status erit qualitatis; quæstio, *An juste fecerit?* ratio,
quod Clytæmnestra maritum[5] *suum, patrem Orestis, oc-*
cidit; hoc αἴτιον dicitur; κρινόμενον autem[6] *judicatio, An*
oportuerit vel nocentem[7] *matrem a filio occidi?* Quidam 5
diviserunt αἴτιον et αἰτίαν[8], ut esset altera[9], propter quam
judicium constitutum est, ut *occisa Clytæmnestra;* alte-
ra, qua *factum* defenditur, ut *occisus Agamemnon;* sed
tanta est circa verba dissensio, ut alii αἰτίαν causam judi-
cii, αἴτιον autem facti vocent, alii eadem in contrarium

1. *An factum... recte factum sit.* Duo postrema omittentes sibi constant Alm. et Turic.

2. *Theodorus, ut dixi.* III, 6, 2, 5. Vide huj. cap. §. 26.

3. *Qua id quod.* Turic. *quia quod,* cum Almelov.

4. *Usi... omnes.* Vide Ciceronem Invent. lib. I, 13: « ut docendi « causa in facili et *pervulgato* exem- « plo consistamus: *Orestes* », etc. Idem exemplum apud Cornif., loco supra citato.

5. *Clytæmnestra maritum.* Turic. *Cl. Agamemnonem maritum,* cum Bodl. non Alm.

6. Κρινόμενον *autem.* Κρινόμενον Budæus dicit, vulgo hoc de quo quæstio est, a Cicerone appellatur *qua de re agitur.* Est autem quæstio quæ oritur ex rationis et firmamenti conflictu. TURN.

7. *Oportuerit vel nocentem.* Goth. (tac. Gesn.) omittit *vel,* ut et Voss. 2, cum sententiæ detrimento.

8. *Diviserunt..... αἰτίαν.* Guelf. *div.* εἰς αἴτιον καὶ αἰτίαν, mire et solus, quantum video.

9. *Esset altera... altera.* Dure femininum *alt.* refertur ad neutrum αἴτιον. Obversabatur autem *ratio,* latinum vocabulum.

vertant[1]. Latinorum quidam hæc *initium* et *rationem* vocaverunt; quidam utrumque eodem nomine appel-
6 lant. Causa quoque ex causa, id est αἴτιον ἐξ αἰτίου, nasci videtur: quale est, *Occidit Agamemnonem Clytæmnestra, quia ille filiam communem immolaverat, et captivam pellicem*[2] *adducebat.* Iidem putant, et sub una quæstione plures esse rationes[3]: ut *si Orestes et alteram afferat matris necatæ causam, quod responsis sit impulsus*[4]; quot autem causas faciendi, totidem judicationes; nam et hæc erit judicatio, *An responsis parere debuerit?*
7 Sed et una[5] causa plures habere quæstiones[6] et judicationes, ut ego arbitror, potest; ut in eo, qui, quum adulteram deprehensam occidisset, adulterum[7], qui tum effugerat, postea in foro occidit; causa enim est[8] una, *Adulter fuit:* quæstiones et judicationes, *An illo tem-*
8 *pore, an illo loco licuerit occidere?* Sed sicut, quum sint plures quæstiones, omnesque suos status habeant, cau-

1. *Eadem.... vertant.* Pro priore edd. meæ ante Bad. omnes, quo accedunt Ald. sec. et Basill. *eamdem;* pro altero Goth. (tac. Gesn.) (et noster R. 2) *vertunt*, male. Voss. 2 narratur pro eodem dare *verborum*, mire.

2. *Captivam pellicem adducebat.* Meminit quoque Euripides in Hecuba, aitque *Cassandram concubinam fuisse Agamemnonis.* Erat igitur pellex, quum Agamemnon uxorem haberet. Turn.

3. *Plures esse rationes.* Turic. *e. pl. quæstiones*, cum Alm., male.

4. *Responsis... impulsus.* Sophocl. Electra, v. 35-37: Χρῇ μοι τοιαῦθ' ὁ Φοῖβος... Ἄσκευον αὐτὸν ἀσπίδων τε καὶ στρατοῦ Δόλοισι κλέψαι χειρὸς ἐνδίκους σφαγάς. Eurip. Orest., v. 31: Ὅμως δ' ἀπέκτειν', οὐκ ἀπειθήσας θεῷ. V. 276: τὰ Φοίβου δ' αἰτιᾶσθε θέσφατα.

5. *Sed et una.* Goth. (tac. Gesn.) omittit *et*, cum Voss. 2.

6. *Una causa... quæstiones.* Cave *causam* hoc loco accipias controversiam, sive causam judicialem. Est versio τοῦ αἰτίου, pro qua clarius erat scribere *ratio.* (Vide §. 4.) Sed jam assueverat ita loqui Noster §. 5: « *causam... facti.* » §. 6: « *Causa* ex *causa.* » Item mox hac ipsa §.: « *Causa...* una. »

7. *Adulterum... in foro.* Vide III, 6, 27; it. V, 10, 104.

8. *Causa enim est.* Goth. et Jens. (tac. Gesn.) omittunt *enim*, cum Voss. 2 et edd. ante sec. Ald. meis omnibus, excepta Ald. pr. — Nostri Codd. hab. præpositionem. Ed.

sæ tamen status[1] unus sit, ad quem referuntur[2] omnia;
ita judicatio maxime propria, de qua pronunciatur. Συνέ- 9
χον autem (quod, ut dixi, *continens* alii, *firmamentum*
alii putant, Cicero *firmissimam*[3] *argumentationem defensoris, et appositissimam*[4] *ad judicationem*) quibusdam
id videtur esse, post quod nihil quæritur; quibusdam
id, quod ad judicationem firmissimum affertur. Causa 10
facti non in omnes controversias cadit; nam quæ fuerit
causa faciendi, ubi factum negatur[5]? at ubi causa tractatur[6], negant eodem loco esse judicationem, quo quæstionem; idque et in Rhetoricis Cicero et in Partitionibus[7] dicit. Nam in conjectura est quæstio ex illo, *Fac-* 11

1. *Causæ.... status.* Hic in *causa* recte agnosces controversiam. Vide III, 6, 7, 9.

2. *Sit..... referuntur.* Gesnerus hæret in conjunctivo *sit*, pro quo malit *est;* non admodum leni mutatione. Goth. Jens. (tacente Gesn.) *referantur,* cum edd. meis ante Badium exc. Ald. pr. Badius uterque et Cerv. *referentur.* Ald. sec. (ut et pr.) receptam cum reliquis, nisi quod Gryphius *referantur.* An expungendum erit *cum* post *sicut* (quomodo post syllabam in vocabulis extremam *cum*, cui valde similis *cut*, solet a librariis per errorem poni conjunctio *cum*, vide Drak. ad Liv. IX, 17, 9)? Tum conjunctivi isti *sint, habeant, sit,* omnes erunt potentiales, in qua ratione aptior sane conjunctivus etiam in *referantur.* Sanum equidem non credo locum in recepta. — RR. 1, 2, *referantur.* RR. 3, 4 et CAMP., *referuntur.* ED.

3. *Cicero firmissimam.* Inv. lib. I, cap. 14 init.

4. *Appositissimam.* Guelf. *ad positissimam.* Voss. 2 (quocum hic non facit Goth.) *aptissimam*, quod ipsum ante Ernestum legebatur in loco Ciceronis. Is nostram vocem in Cic reposuit e duobus MSS. quibus poterat addere duos Gruteri, in quibus a manu principe nostrum esse narratur, item Quintilianum ipsum. Vide III, 15, 3.

5. *Ubi factum negatur.* Vide ad Herenn. I, 17 init. Cic. Inv. I, 14; Cic. Partitt. Oratt., c. 30.

6. *At.... tractatur.* Turic. Guelf. Voss. 1: *Aut.... tractetur,* et sic in margine Basil. Pro *At* dant *aut* Goth. et edd. ante Ald. omnes, et hoc correxit Regius; verissime. — RR. 1, 2, *tractatur.* R. 1 sec. man. 5 et CAMP., *tractetur.* ED.

7. *In Rhetoricis.... in Partitionibus.* LL. cc. Posteriore loco sic: « Prima adversariorum contentio « diffusam habet quæstionem... *Rationum* et *firmamentorum* con« tentio adducit in angustum dis« ceptationem. » Priore autem hoc modo: « *Quæstio* est ea, quæ ex « conflictione causarum gignitur

tum, non factum, an factum sit? Ibi ergo judicatio, ubi quæstio; quia in eadem re prima quæstio, et extrema disceptatio[1]: at in qualitate, *Matrem Orestes occidit: recte, non recte. An recte occiderit?* quæstio, nec statim judicatio. Quando ergo? *Illa patrem meum occiderat; Sed non ideo tu matrem debuisti occidere; An debuerit?*
12 hic judicatio. Firmamentum autem verbis ipsius[2] ponam, *si velit Orestes dicere, ejusmodi animum matris suæ*[3] *in patrem suum, in se ipsum ac sorores, in regnum, in famam generis ac familiæ, ut merito ab ea*[4] *pœnas li-*
13 *beri sui potissimum petere debuerint.* Utuntur alii et talibus exemplis: *Qui bona paterna consumpserit, ne concionetur. In opera publica consumpsit:* quæstio, *An, quisquis consumpserit, prohibendus sit?* judicatio, *An*
14 *qui sic?* Vel, ut[5] in causa militis Arunci, qui C. Lu-

« controversia.... Causarum autem « hæc est conflictio, in qua constitutio constat... *Judicatio* est, quæ « ex infirmatione et confirmatione « *rationis* nascitur controversia. » Jo. Christ. Theoph. Ernestus V. C. postrema verba ita corrigenda censet: « Judicatio est, quæ ex *ratione* « et infirmatione *rationis* n. c. » (Lexic. rhet. lat., p. 231). Quæ loci constitutio ut perspicuitate et ordine præstat sane receptæ, et habet auctoritatem exemplorum (Inv. II, 17, 37) quibus utitur vir doctus (quo accedit quod Marius Victorinus ap. Pithœum, p. 120, hæc ipsa hoc ordine enarrat « Ratio est.... « Infirmatio rationis est... Judicatio « est »), ita ferri potest vulgata, cujus sententia quidem non est diversa. Idem vero rectissime revincit patruum suum et Gesnerum *deductionem rationis*, quæ item est apud Ciceronem, male interpretantes. Est ea plane eadem quæ *infirmatio* rationis.

1. *Prima... disceptatio.* Totidem fere verbis Cicero Partitt. loc. cit.: « Itaque in his causis eadem et pri- « ma quæstio et disceptatio est ex- « trema. »

2. *Verbis ipsius.* Cic. Inv. I, 14 init.

3. *Matris suæ.* Subjicitur apud Ciceronem *fuisse*, quod hic in nullo libro comparet.

4. *Ut merito ab ea.* Turic. Guelf. omittunt *merito*, cum Alm. Goth. Voss. 2, et ipso Cicerone. Turic. et Guelf. etiam *sui* omittunt post *liberi*, sed hoc est apud Cic. —R. 1, *merito... sui.* R. 5 et Camp. omittunt. R. 2 dat *sui sine merito*. Ed.

5. *Vel, ut.* Turic. Guelf. omittunt *ut*, cum Voss. 1. In Turic. tamen a secunda manu reponitur, sed junctim *velut*, cum edd. meis omnibus ante Stoerium. Equidem *ut* necessarium non puto; *velut* ta-

sium[1] tribunum, vim sibi inferentem, interfecit[2], quæstio, *An jure fecerit?* ratio, *quod is vim afferebat*[3]*:* judicatio, *An indemnatum, an tribunum a milite occidi oportuerit*[4]*?* Alterius etiam status quæstionem, alterius 15
judicationem putant[5] : quæstio qualitatis, *An recte Clodium Milo occiderit?* Judicatio conjecturalis, *An Clodius insidias fecerit?* Ponunt et illud, sæpe causam in ali- 16

men manifesto falsum. Jens. (tac. Gesn.) cum Tarv., ante *Vel*, pro *sic* datsi, quod correxit Regius, sed *sic* in Cod. Vall. esse narrat Bad. nec in ullo, puto, aliter. — R. 1, *vel ut in causa*. Camp., *velit in causa*. RR. 2, 5 omittunt. Editor. — *Militis Arunci*. Turic. *arrunti*, cum Bodl. Sed Guelf. *Aruntii*, cum Bern. Voss. 1, 3 (nisi quod hic *c* pro *t*). Alm. Goth. Voss. 2 nostram dant cum edd. meis ante Stoerium omnibus, excepta Bad. pr. quæ *Aurunci* (ut et Regius in notis) præfert et Bas. quæ *Aruncii*. In tanto Codd. consensu religio fuit sequi recentiores qui post Stoerium reponunt ad unum omnes : *Mariani*, scriptura facili sane ad intelligendum, sed auctore subnixa nullo. Quod enim Joann. et Bal. silentur a Gibsono, errorem interpretor. — RR. 1, 2, 4, *Arunci*. Camp., *Aruncii*. Capper. et editio Hackiana, *Mariani*. Rectius forte, sed sine auctoritate. Ed.

1. *C. Lusium*. Guelf. *lussium*. An voluit librarius quod est apud Valer. Max. *Luscium?* Turic. *lusium*, a manu sec. autem *Lisiam* quod in Bodl. est etiam. Prænomen abesse videtur a Codd. omnibus, ut abest ab edd. meis ante Gryph.

2. *Militis.... interfecit*. Historia tangitur a Cicerone pro Mil., c. 4, et Valer. Max. VI, 1, 12; narratur autem a Plutarcho in Mario, p. 413 B C D, qui tribunum itidem C. Lusium, militem autem Trebonium appellat, quum hic Valerio C. Plotius audiat. Tractat eam materiam tertia inter Declamationes Quintilianeas. De natione militis, quam Quintil. designat, nemo præterea. Potest autem vel Auruncus, civis Suessæ Auruncæ (nam id nomen etiam sine diphthongo scribitur, vide Liv. Drakenb. II, 16, 8), intelligi, vel Aruncius, oppido Hispaniæ prope Hispalim oriundus, quod *Aruncos* appellat Plinius H. N. III, 1 extr. reliqui *Aruccos*.

3. *Vim afferebat*. Potest mirum videri *afferre* post id quod modo erat *inferentem*. Sed *vim afferebat* in hac ipsa historia Cicero loc. cit. item Quint. Declam. III, 12, p. 50, *vim afferes*. Sic sæpe Cicero : *manus afferre*. Ablegat Burm. ad Heins. in Ovid. Heroid. XVII, 21.

4. *Oportuerit*. Gesn. in Jens. legi *libuerit* falso narrat, et in ipso Goth. hæc vox, quæ per errorem posita erat, punctis subscriptis deleta est, et reposita recepta.

5. *Alterius judicationem putant*. Præceptum hoc non perpetuum est. Nam sæpenumero etiam contingit, ut idem sit status in judicatione et quæstione. Turn.

quam rem dimitti, quæ non sit propria quæstionis, et de ea judicari: a quibus multum dissentio; nam et illa quæstio, *An omnes, qui paterna bona*[1] *consumpserint, concione sint prohibendi?* habeat oportet suam judicationem; ergo non alia quæstio, alia judicatio erit, sed
17 plures quæstiones et plures judicationes. Quid? non in causa Milonis ipsa conjectura refertur[2] ad qualitatem? nam si est insidiatus Clodius, sequitur, ut recte sit occisus; quum vero in aliquam rem missa causa, et recessum est a quæstione[3], quæ erat[4] constituta: hic quæstio,

1. *Bona consumpserint.* Guelf. (et noster R. 2) *b. consumpserunt.* Fortasse nec male.

2. *Refertur ad qualitatem.* Turic. *referatur a. q.*, cum Alm. Goth. Voss. 3 (an 2?) Vall. (narrante Badio) et edd. ante Rusc. qui primus indicativum reposuit ex correctione Regii. Sed Ald. et ipse conjunctivum. Et præstat hic fere, quum possit accipi potentialis. — RR. 1, 2, 3, 4 et Camp., *referatur*. Certe h. l. conjunct. præferend. videtur. Ed.

3. *Causa... a quæstione.* Turic. *c. est r. et e* (non *a*) *qu.;* sed a manu secunda τῷ *et* superscriptum *est*, cum Guelf. et Alm., nisi quod ibi nulla τοῦ *et* correctio et *a* est pro *e*. Hanc ipsam scripturam dat Ald. et margo Basil. Sed Goth. et Joann. *c. est r. est a. q.*, cum edd. meis ante Rusc., qui primus (vide III, 8, 62) omittit *est* inter *rec.* et *a*, et quocum facere videtur Andr. Hanc rationem tenent Badius omnesque meæ ante Stoerium, qui primus dat receptam, et ipsius Gesneri *c. est et r. a. q.* Obr. nostram præfert, quæ quum facile eruatur e Codd. exemplis, modo priore loco *est* mutes in *et* lenissima mutatione, optima est visa, quum in vulgata cogaris post prius *est* inserere *et*, posterius autem plane delere. — Ed. Camp., *causa est, recessum est.* R. 1, *causa est, recessum et.* Ed.

4. *Erat... quæstio.* Guelf. *erat hic constituta quæstio*, cum Voss. 1. Sed Turic. *er. hic iñ* (h. e. *inde*, vide procem. 4) *const. qu.* a sec. manu superscriptum τῷ *iñ* est *et*. Apparet receptam, quæ est in edd. omnibus, niti sola τῶν *hic* et *constituta* transpositione. Utrum ii omnes, qui tacentur Codd. ordinem receptæ teneant, dubitari potest. Obr. sic: *er. const. non est hic qu.*, cum interrogandi signo in fine. Agnoscas ibi litteram *n* et superscriptum *et* e Turic., sed longe alio loco positum. In recepta quæri potest, *hic* utrum significet « in tali exemplo », an referatur ad *ubi*, ut sit pro *ibi*. Prius Obr. profecto in sua ratione tenuit, posterius in nostra aptius videtur. Quod Francius conjectat *hic... ibi*, in eo nullum præsidium; facit enim dicentem Quintil. quod negat, diversis locis esse quæstionem et judicationem. Si in Turic. pro *hic iñ* inversus esset ordo, *iñ hic*, tentarem *antehac*, quod vel in

ubi judicatio est[1]. Paulum in his secum etiam Cicero 18
dissentit; nam in Rhetoricis, quemadmodum supra dixi[2], Hermagoram est secutus; in Topicis[3], ex statu effectam contentionem κρινόμενον existimat; idque Trebatio, qui juris erat consultus, alludens, *qua de re agitur*[4] appellat: quibus id contineatur, *continentia, quasi firmamenta defensionis, quibus sublatis defensio nulla sit.* At 19
in Partitionibus[5] oratoriis *firmamentum*, quod opponi-

Guelf. et Voss. 1 scriptura poterat inveniri, si ab extremo *erat* haustum esset *ante* compendio scriptum, *e* autem, residuum ex hac voce, locum dedisset τῷ *et* superscripto sed alibi quam par erat in Turic. — R. 1, *erat constituta: hic quæstio*. Ed. Camp., *erat hic et constituta quæstio*. Ed.

1. *Quum vero... ubi judicatio est.* Sententia hæc videtur: Ubicunque a prima quæstione recessum est, eodem loco, ubi nunc post eam digressionem, est judicatio, quæstio etiam esse dicenda est. Sic cepit Gedoynus. Sed locum non usquequaque sanum puto. Vide notam præcedentem, *erat.... quæstio.*

2. *Supra dixi.* Turic. *superius d.*, cum Alm. — *Supra dixi.* Utrum supra dixit Hermagoræ vestigia pressisse Ciceronem, an significat, ea, quæ supra (h. e. modo §. 10 seqq.) e Rhetoricis Cic. attulerit, esse ex Hermagorea disciplina? Hoc verius credo; sin illud est, accipiemus *supra* de loco III, 6, 59.

3. *In Topicis.* C. 25: « Verba « quibus alludit Trebatio, h. e. cum « illo jocatur, hæc sunt: *Quæ ex « statu contentio efficitur, eam Græ« ci κρινόμενον vocant. Mihi* PLACET « (nota formulam JCtorum » de qua vide Brissonium de Verbb. signif.; it. de Formulis, p. 157) *id*, « *quoniam quidem ad te scribo*, qua « de re agitur *vocari*. Ad nauseam « nempe repetebant illud suum *qua « de re agitur* JCti: quod ipsum ridet pro Mure., c. 13: *Neque ta« men quidquam tam anguste scrip« tum est, quo ego non possim* QUA « DE RE AGITUR *addere*. Sed alias ta« men » (Brut. c. 79 extr.) « sic « quoque laudat M. Calidium: QUA « DE RE AGITUR autem illud, quod « multis locis in *JCtorum includi« tur formulis, et* » (pro hoc *id* dat Ern. Vide Wetzel. ad h. l.) « *ubi es« set, videbat.* » Gesnerus. Ne forte recentiorum locutionem, *alludere ad aliquid*, ex nostro loco defendas, vide Thes. Gesn.

4. *Qua de re agitur.* Goth. Jens. (tac. Gesn.) *de qua re ag.*, cum edd. ante Ald. sec. meis omnibus, exc. Ald. pr., male. Mox etiam pro *def. nulla sit* Goth. (tac. Gesn.) *d. n. fit*, cum Voss. 2, itidem male.

5. *In Partitionibus.* C. 29 extr. in quo loco verba « depellendi cri« minis causa » post « ad recusan« dum » Capperonnerius non male glossematis arguit. Dissentit secum Cicero in *firmamenti* definitione, quod in Rhetoricis (vide §. 9) et Topicis (§. 18) defensori assignat, in Partitt. vero accusatori. Poste-

tur defensioni; quia[1] *continens*, quod primum sit, ab accusatore dicatur; *ratio*, a reo[2]; ex rationis et firmamenti quæstione, *disceptatio* sit[3] *judicationum;* verius igitur et brevius, qui statum et continens et judicationem idem esse[4] voluerunt[5]: *continens*[6] autem id esse, quo sublato lis esse non possit. Hoc mihi videntur utramque causam complexi[7], et *quod Orestes matrem*, et *quod*

rior ratio Cornificii quoque est ad Herenn. I, 16.

1. *Quia... primum sit.* Hoc in loco Partitionum equidem non utique invenio. Quint. enim talem in isto libro Ciceronis ponit esse disciplinam: Quod primum dicit accusator, id est *continens;* quo factum defendit reus, ea *ratio;* quo rationem diluit actor, id *firmamentum*. Vides discerni *continens* et *firmamentum*, quorum utroque reddi τὸ συνέχον modo dicebat Noster (§. 9), sicut et Cicero jungebat ea in Topicis l. c. Eam tamen rationem e verbis Ciceronis in Partitt. quomodo efficiat, non perspicio. « Itaque, ait ille, ea, quæ sic refe- « runtur » (h. e. quæ vicissim opponuntur reo, sese ratione defendenti) « *continentia* causarum vo- « centur: quamquam non ea magis, « quæ contra rationem defensionis « afferuntur, quam ipsæ defensionis « rationes, *continent* causas. » Vides, puto, hic *continens* nihil aliud esse nisi *firmamentum*, h. e. quod defendenti se reo, regerit accusator. An aliquid turbatum hic, aut a Quintiliano, aut a librariis, ut « quod primum sit » ejiciendum sit? Securi tacent interpretes.

2. *Ratio a reo ex rationis.* Turic. *r. ideo e. rationibus*, cum Alm. ex quo errore Ald. utr. retinet *ideo* pro *a reo*, solus, quantum video. Tarv. omittit hæc omnia *primum sit... firmamenti* per sphalma. Vide lib. III, cap. 10, §. 4.

3. *Disceptatio sit.* Goth. (tacente Gesn.) *d. fit*, cum Vòss. 2: male.

4. *Judicationem idem esse.* Guelf. Goth. Jens. (tac. Gesn.) omittunt *idem*, cum edd. meis ante Bad. omnibus, quo accedit Ald. sec. Badius recepit, quod Regius inserere suaserat, e Cod. Vallensi, abesse posse negans; recte. Utrum in Turic. sit *idem* dubitari potest, quum prior collatio nihil in loco animadvertat, posterior omissum significet. Desiderari tamen et ibi verisimilius, quamquam ne Alm. quidem vocula carere narratur. Britannici Codd Vossiani et Bern. silentur, in quorum aliquot non dubito quin legatur. Saltem auctore Vallensi potest acquiesci. RR. 1, 5, omittunt *idem*. Ed.

5. *Voluerunt.* Turic. Guelf. *voluerint*, cum Alm.; sed in Turic. a manu sec. repositum *u* super *i*. Basil. *noluerunt*, ex errore profecto, quamquam in utraque.

6. *Continens.* Continens, quod utrumque αἴτιον complectitur. Pith.

7. *Hoc... videntur.... complexi.* Sic Turic. cum Alm. et Obr. et, ut quidem videtur Andr. *H... v... complecti* dat Guelf. *H... videtur... com-*

Clytæmnestra Agamemnonem occiderit. Iidem judica-
tionem et statum consentire semper existimarunt[1]; ne-
que enim[2] aliud eorum rationi conveniens fuisset. Ve- 21
rum hæc affectata subtilitas circa nomina rerum am-
bitiose laboret[3], a nobis in hoc assumpta[4] solum, ne
parum diligenter inquisisse de opere, quod aggressi su-
mus, videremur; simplicius[5] autem instituenti non est
necesse per tam minutas rerum particulas rationem do-
cendi[6] concidere; quo vitio multi quidem laborarunt, 22

plecti Goth. Jens. (de *compl.* tac. Gesn.) cum Voss. 2 et edd. meis ante Gryph. omnibus. Hic primus *Hi... videntur... complexi*, quod deinceps receperunt omnes exc. Obr. — R. 5 et CAMP., *Hoc.... videntur.... complexi.* R. 1, *Hæc.... videntur.... complecti.* CAPP. et ed. Hack., *Hi.... videntur.... complexi.* ED. — *Hoc.... utramque causam.* Potest mirum videri quod, quum tria ista, *stat. cont. judicat.*, idem dicta narret ab iis, quos probat, tamen *continentis* seorsim rationem reddit. Sed quum idem esse pronunciant, magis eodem redire, alterumque pro altero usurpari posse, significant, quam omnem nominum differentiam tollunt. Ita de *status* et *judicationis* consensu nihilominus aliquid subjicitur, et mox (§. 24): « *causa* vel *continens* dicitur, quod « litem faciat » ubi itidem additur « idem esse ac *quæstionem* et *de* « *quo judicari oporteat.* » *Utraque causa* quæ sit, vide §. 5.

1. *Existimarunt.* Goth. et Voss. 2, *existimant*, cum edd. meis ante Ald. sec. omnibus exc. Ald. pr. Revocavit præsens Gryphius. Falsum esse, ostendit quod subjicitur *fuisset*. Turic. *existimaverunt*, sed a secunda manu *i* superscripta τῷ *u*. Illud, in meo Jens. exemplo, corrigendo invexit antiqua manus. Receptam dat Guelf. quocum facere sunt putandi, quorum nulla mentio. Sic supra (§. 19) *voluerunt*, neque est quod propter hæc præterita hæreas in iis « lis esse non *possit* », pro quo malis « .... *posset.* » Vide lib. III, cap. 6, §. 38.

2. *Neque enim.* Sic Turic. Guelf. ed. Basil. utraque, cæteri *Nec en.* Vide lib. III, cap. 8, §. 44.

3. *Ambitiose laboret.* Ita Codd., ut quidem videntur omnes. Tarv. ed. (recedens a Jens. vide §. 19) *laborat*, cum Ald. utr. Edd. meæ a Basil. ad Leidensem usque cum aliquot præterea *ambitioso labore*, quod quo casu correxerit Schrevelius, Leid editor, equidem ignoro. — *Ambitiose.* Vide III, 8, 45.

4. *In hoc assumpta.* Edd. meæ ande Ald. sec. omnes *i. hæc a.*, excepto Ald. pr. per errorem sat communem. Vide II, 17, 30.

5. *Simplicius.... instituenti.* Vide III, 6, 83. *Simplicius* instituere est cum nullo lectoris judicaturi respectu, sed discipulos solos intuentem docere. Vide not. ad II, 2, 5 in.

6. *Rationem docendi.* Sic Guelf.

præcipue tamen Hermagoras[1], vir alioqui subtilis, et in plurimis admirandus, tantum diligentiæ nimium sollicitæ, ut ipsa ejus reprehensio[2] laude aliqua non indigna
23 sit. Hæc autem brevior, et vel ideo lucidior multo, via, neque discentem per ambages fatigabit, nec corpus orationis[3], in parva momenta diducendo[4], consumet; nam qui viderit, quid sit, quod in controversiam veniat? quid in eo, et per quæ, velit efficere pars diversa? quid nostra? quod inprimis est intuendum; nihil eorum ig-
24 norare, de quibus supra diximus[5], poterit. Nec[6] est fere quisquam, modo non stultus[7], atque ab omni prorsus usu dicendi remotus, quin sciat, et quid litem faciat (quod ab illis *causa* vel *continens* dicitur), et quæ sit inter

et Codd. sat multi qui a Gibs. et Burm. tacentur, sicut ne Turicensis quidem ulla fit mentio. Bodlei. et Gothan. contra et edd. meæ ante Gryph. (1544, nam anni 1536 *dicendi*), quibus accedunt aliquot Burmanno notatæ, dant *r. dicendi*. Neque temere rejicias hoc, quoniam *ratio dicendi*, II, 11 extr. illud ipsum est, quod *docere* alias dicitur et mox §. 23: « corpus *orationis*... « consumitur » hac subtilitate. Habet tamen et recepta, quo se defendat. Vide lib. III, c. 8, §. 26. — CAMP., *docendi*. R. 1, *dicendi*. ED.

1. *Hermagoras*. Vide notam ad lib. II, cap. 15, §. 14.

2. *Reprehensio*. Plane pro *vitio*, reprehensionem merente. Sic Plin. H. N. III, 1 init.: « nec... sine ali« qua *reprehensione* tractatum » ubi non, quid reprehenderint judices, significatur, sed quid reprehensione dignum fecerint scriptores.

3. *Corpus orationis.... consumet*. De *corpore*, vide II, 10, 5.

4. *Diducendo*. Guelf. *deducendo*, cum Jens. (tac. Gesn.) et Tarv. Ald. solito errore. Turic. *ducendo*, cum Alm. et Obr. male. *Diducere* hic dicitur, ut apud Virgilium Georg. II, 354. — R. 2, *diducendo*. RR. 1, 3, *deducendo*. CAMP., *ducendo*. ED.

5. *Supra diximus*. Designat Burmannus caput 9, ubi de his dixerit Quint., Capper. caput 6. Uterque falso, nisi ipse fallor. Intelligit profecto minuta illa discrimina vel momenta, *quæstionis*, *rationis*, etc. de quibus egerat hoc ipso capite. Utitur in hac re eodem illo, quod « magni aliquis nominis professor » responderat alibi. Vide II, 11, 1 extr.

6. *Nec est fere*. Turic. et Guelf. *Neque est f.* Vide III, 9, 5.

7. *Modo non stultus*. Goth. (tac. Gesn.) *m. nisi s.*, cum Vallensi, referente Badio. Apparet librarium pro *modo non* maluisse *nisi*. Nam quod *modo* Badius, improbans tamen sui Codicis scripturam, interpretatur *hodie*, *hoc tempore*, id alienum. Vide notam ad proem. 16. — R. 2, *nisi stultus*. ED.

litigantes quæstio, et de quo judicari oporteat; quæ omnia idem sunt. Nam et de eo quæstio est, quod in controversiam venit; et de eo judicatur, de quo quæstio est.
Sed non perpetuo intendimus in hæc animum, et, cu- 25
piditate laudis utcunque acquirendæ vel dicendi voluptate, evagamur: quando uberior semper extra causam materia est, quia in controversia[1] pauca sunt, extra omnia[2]; et hic dicitur de iis, quæ accepimus; illic, de quibus volumus. Nec tam[3] hoc præcipiendum est, ut quæs- 26
tionem, continens, judicationem inveniamus (nam id quidem facile est), quam ut intueamur[4] semper[5], aut certe, si digressi fuerimus, saltem[6] respiciamus[7], ne plausum affectantibus arma excidant. Theodori schola,
ut dixi[8], omnia refert ad *capita*. His plura intelliguntur; 27
uno modo summa quæstio, item ut status; altero cæteræ, quæ ad summam referuntur[9]; tertio proposi-

1. *In controversia*. Turic. *i. controversiam*, cum Alm.; sed in illo à secunda manu *intra controversiam*, quod ipsum habet Obr. Placet, nisi quod nimium geminantur voculæ illæ in *tra* exeuntes.

2. *Extra omnia*. Goth. (solus, ut videtur) *exempla o*. Vide I, 10, 48.

3. *Nec tam*. Turic. et Guelf. *N. tamen*, cum Jens. (tac. Gesn.) Tarv. Rusc. (contra Locat. Vide §. 17.) Ald. Sed *tam*, quod Regius jam reposuit, tuentur multi Codd. ut Goth. et Vallens., referente Badio. — Camp., *Nec tam*. R. 1, *Nec tamen*. Ed.

4. *Intueamur*. Jens. *intuamur*, quod e Vallensi quoque affert Badius, tamquam veteri præcepto consentaneum: « Dic tuor inspicio, « tueor defendere dicam. » Sed Qu. neque solet affectare orationem Lucretianam, neque metro cogitur. Tarv. cum Jens. non facit. Vid. §. 21.

5. *Semper aut certe*. Turic. et Guelf. *s. a. certa*, cum Voss. 1, 3, Bern. et edd. Jens. (tac. Gesn.) et Tarv. quod correxit Regius. Aldus ordine mutato *s. certa a*. *Certe* esse in Vallensi narrat Bad. Displicent sane geminata hæc *certe* et mox *saltem* (vide I, 3, 14), neque tamen ex altero quidquam proficias, vel cum Aldina inversione, et potest aliud alio referri. — RR. 1, 5 et Camp., *aut certa*. Ed.

6. *Certe.... saltem*. Vide notam præcedentem, *semper aut certe*.

7. *Saltem respiciamus*. Turic. *s. recipiamus*, cum Alm. Confusio non infrequens *recipiendi* et *respiciendi*. Vide Liv. XXI, 44, 8 ed. Drakenb.

8. *Ut dixi*. Vide §. 3.

9. *Referuntur*. Goth. (tac. Gesn.) *referantur*, cum Vossian. 2 et editt.

tio[1] cum affirmatione; ut dicimus, *Caput*[2] *rei est* (apud Menandrum[3], κεφάλαιόν ἐστιν): in universum autem, quidquid probandum est, erit *caput;* sed id majus, aut mi-
28 nus[4]. Et quoniam, quæ de his erant a scriptoribus[5] ar-

meis ante Basil. omnibus, male. — R. 5 et Camp., *referuntur*. RR. 1, 2, *referantur*. Ed.

1. *Propositio*. Non aliter hæc vox videtur accipienda h. l. quam supra III, 9, 5, *affirmatio* est probatio propositionis, quam πίστιν dicit Aristoteles l. c. Exemplum inprimis apertum et evidens proponit J. C. T. Ernestus V. C., p. 180. Lexic. rhet. græc. in κεφάλ.: « Jure occidi « Clodium » (propositio) « occidi « enim insidiatorem » (affirmatio).

2. *Ut dicimus, Caput*. Sic omnes libri præter Bad. sec. Cervicor. et duas Basil. dantes *u. diximus C.*, pessime. Habet tamen eumdem errorem a secunda manu Turic. — RR. 1, 2, *dicimus*. R. 5 et Camp., *diximus*. Ed.

3. *Apud Menandrum*... ἐστιν. Distinguendo paulum adjuvisse videor interpretationem loci obscurissimi, de quo post Gallæum nemo quidquam. Quum enim Turnebus, sub cujus nomine quis potissimum lateat h. l. ignoro equidem, intelligi posse Menandrum rhetorem, dixisset, cujus rhetorica exstarent, Gallæus de comico potius cogitare jussit, proposuitque eam fere, quam expressi, verborum diremptionem. Cæteri quidem omnes, ut et ipse Gesn., « *caput rei est apud Menan-* « *drum*, κεφ. », etc. Κεφάλαιον vocabulum esse artis, græcis rhetoribus valde frequentatum, constat, et plurimis exemplis manifestum est, velut apud Hermogenem de statibus, p. 2: περὶ τῆς τῶν πολιτικῶν ζητημάτων διαιρέσεως εἰς τὰ λεγόμενα κεφάλαια, aliisque et aliorum de quibus vide Lexicon Ernesti rhetoricum græcum h. v. Etiam Menander rhetor non semel hoc vocabulo utitur, velut p. 63 (ed. Heeren.): ἔπαινοι μικτοί εἰσιν ἀπὸ κεφαλαίων τῶν περὶ χώρας εἰρημένων καὶ τῶν περὶ ἀνθρώπους. Item, p. 91: διαίρεσις κατὰ τὰ τελικὰ κεφάλαια καλούμενα. Si tamen hunc Menandrum loco nostro significatum credimus, supposititia hæc verba agnoscere cogimur, quoniam temporum rationes subductæ rhetorem græcum Quintiliano recentiorem duobus fere seculis ostendunt. Neque est de nihilo quod Gallæus monet senarii initium esse in hisce: κεφάλαιόν ἐστιν. Et poterat sane judicialis orationis exemplum peti a Menandro comico, quem Noster ipse una cum Euripide « iis « qui se ad agendum comparant, « utilem » fatetur (X, 1, 60 vid. et sequentia). Eodem modo ad partes vocat eum libro I, 10, 18; et lib. IX, 3, 89, ubi itidem « apud Me- « nandrum. »

4. *Aut minus*. Jens. (tac. Gesn.) *a. majus*, iterum, per sphalma, non repetitum illud a Tarv. quæ vicissim modo *predandum* pro *probandum*. Vide §. 26.

5. *His erant a scriptoribus*. Turic. omittit *erant a*. Guelf. *a* solum omittit, cum Voss. 1 et Alm. — R. 1, *erant scriptoribus*. Ed. Camp., *sunt scriptoribus*. Ed.

tium tradita, verbosius etiam, quam necesse erat, exposuimus; præterea, quæ partes essent[1] judicialium causarum, supra dictum[2] est; proximus liber procemia[3], id est exordia, concipiet.

1. *Partes essent*. Turic. *p. sint*, cum Alm. et Obr. Male hic et contra temporum convenientiam recepit præsens. Vide III, 7, 5. In Codd. videtur erratum ob syllabam *es* præcedentem in *partes*.

2. *Supra dictum*. Jens. omittit *supra*, non addicente Tarv. (vide §. 27), sed cum edd. meis ante Ald. sec. omnibus, exc. Ald. pr. — *Supra dictum*. Cap. 9, §. 1.

3. *Procemia*. Goth. (tac. Gesn.) *prima*, cum Turic., sed a prima manu, nam a secunda est recepta; et Bern. et Vallensi (ref. Bad.) item edd. meis ante Bad. Sed illæ pro *id est* quoque dant *et* (de Jens. tac. Gesn.) exc. Ald. pr. quæ dat *prima id est*, ejusdem secunda non recedente. Bad. utraque et Cerv. pro *prima* dant *principia*, quod in Voss. 2 quoque esse narratur, qui desciscit igitur a Goth. suo; Guelf. receptam præfert et ita excusi a Basil. inde omnes mei, quibuscum facere multi Codices, ut Britannici, sunt putandi. Græca sic poni a Quint., subjuncta versione latina, sæpe vidimus. Vide III, 5, 4. — RR. 1, 2, 5, *prima*. CAMP., *procemia*. ED.

LIBRORUM

QUI IN HOC PRIMO VOLUMINE CONTINENTUR

ANALYSIS.

LIBER PRIMUS.

Epistola ad Tryphonem. Occasio scribendi, editionis festinatio; 1-3.— Prooemium. Ambitus materiæ; 1-5. Dedicatio; 6. Pristini de eadem re libri; 7-9. A Philosophis res repetuntur; 10-16. Oratoris perfecti exemplar; 17-20. Operis descriptio; 21-22. Qui futurus et docendi et dicendi modus; 23-27. — Cap. I. Discere est homini naturale; non naturam defecisse sed curam; 1-2. Nutrices; 3-5. Parentes, matres, servuli; 6-7. Pædagogi; 8-11. Græcus sermo, latinus; 12-14. Ætas discendo par; 15-19. Infantes quomodo docendi; 20-23. Legere; 24-26. Scribere; 27-30. Legendi nulla festinatio; 31-34. Quæ primum scribenda; 35-36. Pronunciatio exercenda; 37. — Cap. II. Utilius ne domi an in frequentia scholarum educari pueros; 1-3. Corrumpi mores in scholis interim, et domi; 4-5. Domestica corruptio; 6-8. Profectus in scholis; 9-16. Commoda scholarum; usus hominum; 17-19. Amicitiæ; æmulatio; 20-22. Mos suorum præceptorum; 23-25. Modus imitationis et institutionis; 26-28. Præceptorum ardor; 29-31. — Cap. III. Ingeniorum experimenta, 1-2. Præcocia non placent; 3-5. Tractandorum ratio; 6-7. Remissio, lusus; 8-12. Castigatio; 13-18. — Cap. IV. Grammatica; 1-6. Litterarum inquisitio; 7-12. Mutatio et declinatorum, et rectorum; 13-16. Partes orationis; 17-21. Nomina; 22-26. Verba; 27-29. — Cap. V. Emendate loquendi regula; 1. Verba singula nostra; 2-3. Euphonia; 4.

Barbarismus; 5-7. Barbarismus in gente, in animo; 8-9. Barbarismus Grammaticæ; 10-16. Vitia pronuntiandi, de aspiratione; 17-21. Accentus; 22-24. An in ultima unquam; 25-29. Accentus legitimus; 30-31. Vocis vitia; 32-33. Solœcismus; an in verbo, an in gestu? 34-37. Ejus species; 38-40. Per omnes orationis partes; 41. Dualis an in latinis; 42-44. Solœcismus in cæteris partibus orationis; 45-47. Harum commutatione; 48-51. Schemata; 52-53. Alia specie solœca, non re; 54. Peregrina; 55-57. Græca, immutata; 58-64. Compositæ voces; 65-70. Propria, translata, usitata, nova; 71-72. — Cap. VI. Sermo quibus constat; 1-3. Analogia; 4-11. Ejus defectus; 12-27. Etymologia; 28-33. Ejus abusus; 34-38. Vetustas; 39. Modo opus in ea; 40-41. Auctoritas; 42. Consuetudo; 43-45. — Cap. VII. Quid Orthographia? 1. Distinguit dubia; 2-6. De scribendis præpositionibus; 7-8. De verbis dividendis; 9. Littera K; 10. Orthographiæ consuetudo; vetustissima tempora; 11-19. Ciceronis aliorumque; 20-27. A pronunciatione diversitas; 28-29. Judicium; 30-31. Defensio suæ docendi rationis; 32-35. — Cap. VIII. Lectio: hujus præcipua non nisi in opere demonstrari possunt; 1. Qualis Lectio; 2-3. Quorum? 4-7. Latini veteres; 8-12. Grammatici in prælegendo partes; 13-17. Enarratio historiarum cum delectu facienda; 18-21. — Cap. IX. Dicendi primordia; 1. Æsopi fabellæ; 2. Sententiæ; chriæ; 3-5. Narratiunculæ poeticæ; 6. — Cap. X. Cæteræ ante rhetorem artes; 1. An necessariæ; 2-8. Auctoritas veterum pro musica; 10-11. Exempla; 12-15. Natura rei; 16. Cum grammatica commercium; 17-21. Quid ex ea petat orator; vocis ratio; 22-25. Corporis motus; 26. Utilis oratori ostenditur; 27-30. Sed qualis; 31-33. Geometria, in causis versatur; 34-36. Major cum arte oratoria cognatio; ordo; 37. Probatio certa; 38. In paradoxis; 39-45. Astronomia; 46. Exempla; 47-48. Facillima in multis rebus probatio geometrica; 49. — Cap. XI. Comœdus pronuntiationem futuri oratoris præparet, sed cum modo; 1-3. Oris vitia corrigat; 4-8. Item faciei; 9-11. Certi ex comœdiis loci ediscendi; 12-13. Sicut et oratorum; 14. Palæstra; 15-16. Chironomia; 17-19. — Cap. XII. Posse hæc simul fieri, natura poscente; 1-2. Exempla; 3-7. Pueri laboris tolerantiores; 8-13.

Quare nimia hæc videantur æqualibus; 15-18. — Conclusio libri primi; 19.

LIBER SECUNDUS.

Cap. I. Discipuli rhetori serius traditi; 1-3. Aliam rationem suadet; 4-7. Antiquorum mos; 8-9. Quare præstet; 10-11. Conjungendæ grammatici et rhetoris partes; 12-13. — Cap. II. Præceptoris mores; 1-3. Discipulorum tractandorum ratio; 4-6. Quomodo et scribatur apud illum, et declametur; 7-13. Permixti adolescentibus pueri ne sedeant; 14-15. — Cap. III. Protinus optimo magistro utendum; 1-2. Exemplum. Error in ea re duplex; 3-6. Prudentia doctoris se submittentis; 7-9. Secum pugnare se negat; 10-12. — Cap. IV. Progymnasmata; 1. Narratio; 2-3. Vitium ex copia melius; 4-7. Magister ne sit aridus, nec corrector nimius; 8-11. Jucundus in emendando, et qualis potissimum; 12-14. Scribendæ narrationes; 15-16. ἀνασκευὴ καὶ κατασκευή; 17-19. Laudatio, vituperatio; 20-21. Communes loci; 22-23. Theses; 24-25. Exempla suorum præceptorum; 26. Loci communes alii, scripti a quibusdam separatim, de iisque judicium; 27-32. Legum laus et vituperatio; 33-34. Jus ejus qui rogat, ipsius rogationis; 35-36. Vitium in verbis, in rebus; 37. Honestum; utile; obtinerine possint; totæ leges, vel ex parte reprehenduntur; 38-39. Certa legum species; 40. Declamandi ratio inventa post; 41-42. — Cap. V. Lectio historiæ, orationum; 1-3. Quæ lectio infra rhetorem, quæ sit ei propria; 4-6. Ejus ratio; 7-9. Vitiosa quoque prælegenda, judiciumque discipulorum experiendum; 10-13. Rei utilitas; 14-17. Legendi auctores optimi, facillimi; 18-20. Vitandi antiquissimi; 21. Recentissimi; 22-26. — Cap. VI. Materiæ discipulis datæ parcius, plenius adumbratæ, post declamationem a magistro tractatæ; 1-2. Quare, si utrumque fieri nequeat, præstet prius; 3-4. Quomodo miscenda utraque ratio; 5-7. — Cap. VII. Ne sua declament omnia discipuli, sed sæpius clarorum scriptorum locos; 1-2. Ejus rei utilitas; 3-4. Suorum declamatio, præmii loco sit; 5. — Cap. VIII. Ingeniorum varietas tractata varie; 1-5. Quatenus recte; 6-7. Non in unam tamen partem ela-

borandum; 8-10. Exemplum; 11. Imbecillis hoc utilius quam liberalioribus; 12-15. — Cap. IX. Discipuli pro parentibus colant doctores; 1-3. — Cap. X. Declamandi ratio; 1-2. Inter impedimenta artis esse cœpit, pravas materias fingendo; 3-5. Quatenus poeticis hisce thematibus indulgendum, 6-7. Quid ex consuetudine mutandum; 8-12. Medium aliquod genus servandum, cum minimo quidem, aliquo tamen, damno; 13-15. — Cap. XI. Artis formula supervacua quibusdam in hoc genere visa; 1-3. Horum in declamando et cogitando mos; 4-5. Meliores paulo, neque tamen toti causæ prospicientes, sed partibus; 6-7. — Cap. XII. Indocti fortius dicere videntur, et quare; 1-3. Maledicunt apertius; 4. Plus audent in elocutione; 5. Nec eligunt, nec probant diligenter; 6. Bona pauca eminent; 7. Pronunciatione fortes videntur; 8-10. Ipsi quoque faciunt hoc præceptores, melioribus insultantes; 11-12. — Cap. XIII. Immutabilia præcepta a se non exspectanda; 1-2. Exemplum imperatoris; 3-4. Pro re nata agendum; 5-7. Exemplum in statuis, in pictura; 8-13. Præcepta catholica cum delectu sequenda; 14-17. — Cap. XIV. Rhetorices nomen Græcum an vertendum; 1-3. Retinendum; 4. Triplex rhetorices divisio; 5. — Cap. XV. Quum quæritur, quid sit rhetorice, aut de re, aut de verbis dissensio est; 1. Vulgo definitur, *vis persuadendi;* 2-5. Hoc redarguitur; 6-9. Additur definitioni, *dicendo;* 10. Refutatur; 11. Multorum definitiones; 12-23. Platonis Gorgias; 24-28. Ejusdem Phædrus, ipsiusque de rhetorice sententia; 29-31. Cornelii Celsi; 32. Aliorum definitiones magis Quintiliano probatæ; 32-37. Quæ sit sua ipsius; 38. — Cap. XVI. Rhetorices vituperatio; 1-4. Defenditur aliarum rerum exemplis; 5-6. Suis bonis; 7-10. Veræ rhetorices præstantia; 11-17. Gratiam refert pro labore; 18-19. — Cap. XVII. Ars est manifesta; 1-3. Negatur tamen a quibusdam; 4-8. Aliarum artium exempla; 9-10. Non, quicunque loquatur, esse oratorem; exempla Demadæ et Æschinis; 11-13. Aristotelis simulata et vera sententia; 14. Aliorum crimina in rhetoricen conjecta; 15-16. Ex materiæ defectu; 17. Ex falsis, quibus utatur, opinionibus; refelluntur; 18-21. Ex finis propositi defectu; 22. Suum finem utique præstare eam; 23-25. Vitiis uti, falso dicitur; 26-29.

LIBER TERTIUS.

gnare; 16. — Cap. V. Divisio in res et verba, certa et incerta; 1-3. Quæstiones in scripto, in non scripto; 4. Infinitæ, finitæ; 5-7. Infinitarum species; 8-11. Quæstiones universales non inutiles; 12-16. Causæ finitio; 17-18. — Cap. VI. De statu et ejus appellatione; 1-4. Quid sit; 5-12. Quis statum faciat; 13-21. Quot sint status; Aristotelis elementa decem; 22-24. Aliorum novem; 25-27. Septem; 28. Unum statum quidam faciunt; 29-30. Duos Archidemus, et alii, ut Pamphilus; 31-34. Apollodorus, Theodorus; 35-36. Posidonius, Celsus; 37-38. Alia ratio in duos dividendi; 39-43. Tres a plurimis facti; Cicerone, Patrocle, M. Antonio, Virginio; 44-46. Quatuor ab Athenæo, Cæcilio, Theone; 47-48. Aristotelis, Ciceronis quadripartitæ rationes; 49-50. Quinque status, sex, septem, octo; 51-54. Status rationales appellati, quæstiones legales; quot rationales? 55-57. Cicero in rhetoricis de negotiali; Hermagoras translationis inventor; 58-60. Legales quæstiones; 61. Albutius, alii; 62. Se quartum eorum, quos generales olim fecerit, nunc removere; 64-67. Translationem quoque ex specialibus; quæ in nulla controversia sit unquam sola; 68-77. Translatio in rationali genere posita; male; 78-79. Tria in omni disputatione quæri; 80-82. Quadripartitam rationem rudibus utilem; 83-85. Quatuor propositorum duo genera, rationale et legale; 86-87. In legali nasci simulacra ex illis tribus; 88-90. In causis simplicibus singuli status; sed quo potissimum utendum, quæritur; 91-93. In conjectis plures, vel diversi, vel generis ejusdem; ejus rei exempla; 94-104. — Cap. VII. Genus laudativum. Non totum abhorret a negotiis; 1-2. Non semper de dubiis dicere oratorem; 4. Vicissim laudem ostentationi compositam indigere interdum probatione, defensione; plerumque amplificatione; 5-6. Laudantur Dii; 7-9. Magis varia laus hominum; in tria tempora dividitur; 10-11. Corporis, extrapositorum laus; 12-14. Animi; 15-16. Quæ post laudandi hominis mortem evenerunt; 17-18. Vituperationis idem ordo in diversum; 19-21. De viventibus judicia hominum in utramque partem adhibenda; 22. Refert, ubi quidque laudetur; 23-24. Ex vicinitate virtutum ac vitiorum quatenus proficiendum sit; 25. Urbium, locorum, rerum laudes; 26-27.

Qui status maxime sit hujus generis; 28. — CAP. VIII. Deliberativum an utilitate finiatur; 1. An solum honestum utile; 2-3. Qualitatis statu non continetur totum; 4-5. Hujus generis procœmium; 6-9. Narratio; 10-11. Affectus; 12-13. An in sola reipublicæ administratione versetur; 14. Rem posse fieri, aut incertum est, aut certum; 15-20. Quæ sint partes suadendi; necessitatem inter eas non esse, sed possibile; 21-25. A quibusdam ut partes poni; quæ species sint partium; 26-27. Voluptas an connumeranda sit; 28-29. Utilia, honesta comparantur; 30-32. Utilia inter se; 33-35. Exempla quid possint, quorum et apud quos; 36-37. Honesta quibus, quomodo suadenda; 38-43. Inhonesta; 44-47. Persona suadentis; 48. Prosopopœia; 49-51. Persona et in controversias ducitur; 52. In scholis materiæ deliberativæ similiores controversiis; 53-57. Error in suasoriarum genere dicendi; 58-66. Historias legendo plus profici, quam vulgaribus præceptis; item usu; 67-70.— CAP. IX. Judicialis generis partes auctæ perperam; quinque probandas esse; 1-5. Ordo dicendi cujusque et cogitandi non idem; 6-7. An cogitandi ordinem scribendo sequi debeamus; 8-9. — CAP. X. Causa aut unius rei controversia constat, aut plurium; aut ejusdem generis aut diversi; 1-2. Genus comparativum; 3-4. Perspecto genere causæ, quid intuendum; 5. — CAP. XI. Post inventos status, quid Hermagoræ videatur intuendum; quæstio; 1-3. Ratio; 4-6. Judicatio; 7-8. Continens; 9. Pro statuum diversitate aut conjunctas esse, aut separatas quæstionem et judicationem; 10-17. Ciceronis variæ de horum omnium commercio sententiæ; 18-19. Aliorum ratio; 20. Se nimiam Hermagoræ subtilitatem non probare; 21-25. Theodori ratio; 26-27. Conclusio; 28.

TABULA

RERUM QUÆ IN HOC PRIMO VOLUMINE CONTINENTUR.

FINIS VOLUMINIS PRIMI.

